Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

226
D 48 b

179896

V. I. 64.

REVEREN

DISSIMI DOMINI DOMINI THOMAE DE VIO, CAIEtani, Cardinalis Sancti Xisti, in quatuor Euangelia ad Græcorum codicum veritatem castigata, ad sensum quẽ vocant literalẽ Commentarii: cum indicibus amplissimis.

226
D 48 b

Accuratiùs quàm antehac excusi.

PARISIIS.

In ædibus Carolæ Guillard, sub sole aureo, & Ioannis de Roigny sub quatuor elementis uia ad diuum Iacobum.

1540.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CLEMENTI. VII. PONT. Max. Thomas de Vio Caietanus, Cardinalis Sancti Xisti, felicitatem.

ROmanæ ruinæ pars pater beatissime quanuis & rerum omnium direptione & personali captiuitate fuerim, magnitudo tamen ocii inde subsecuta in propria patria, uniuersa temperauit. Septem siquidem supra uiginti menses integros priuatam Caietæ uitam ducens, commẽtarios in nouum testamentum quos inchoaueram (duobus duntaxat Matthæi capitibus prius expositis) perfeci. Fuit autem intentio mea sensum literalem tantummodo prosequi. Et quoniam Acta Apostolorum euangelicam historiam secundum rerum gestarum ordinem immediate sequuntur, idcirco uolumen hoc (beatitudini tuæ dicatum) commentariorum nostrorum in quatuor euangelistas, complectendit etiam Acta Apostolorum: ut uniuersa historia noui testamẽti simul habeatur. Qualiacunque autem hæc scripta sint, apostolatus tui iudicio subiicio: quemadmodum & mea reliqua. nihil enim in Christi ecclesia tutum est quod apostolicæ sedis doctrinæ non quadrat. Suscipiat igitur benigne beatitudo tua fructum inuitæ simulque ocioſæ tam diuturnæ meæ absentiæ: & felix ualeat.

INDEX CAPITVM EVANGELIORVM.

ELENCHVS CAPItum Euangelij secundum Matthæum.

Genealogia Christi.
2. De magis & pueris interfectis.
3. Primus Ioannes prædica. reg. cœ.
4. De tentatione Christi.
De vocatione Petri, Andreæ filiorum Zebedæi.
5. De beatitudinibus.
Cum proximo non contendẽ.
Non mœchandum.
De vxore non repudian.
Non iurandum.
De iniuria patienter toleran.
Diligendos esse inimicos.
6. De eleemosyna, oratione, ieiu.
De contemnenda terrenorum cura.
7. Quomodo nullum cõdem. liceat.
Petendum esse.
Cauendos esse pseudoprophe.
8. De leproso.
De Centurione.
Dẽ socru Petri.
De dæmoniacis curatis.
De adulescente sequi iusso.
De sedata tempestate maris.
De dæmonijs in porcos iectis
9. De paralytico.
De Matthæo.
De Christo cum publi. sũmente cibum.
De filia Archisynagogi.
De mulie. sãg. profiu. laborãte.
De duobus cæcis.
De muto dæmoniaco.
10. Instruit dominus duodecim Apostolos, dans illis potestatem curandi.
11. De discipulis à Ioan. missis.
12. De discipulis sabbato vellentibus spicas.
De sanata manu arida.
De dæmoniaco cæco & muto.
De petentibus signum.
De matre & fratribus.
13. Parabolæ seminantis & re. cæ.
14. De Ioanne & Herode.
De quinque panibus & duobus pisc.
De ambulante Iesu super mare.
15. De transgressione præcepti dei propter constitutiones humanas.
De Cananæa.
De turbis sanatis.
De septem panibus.
16. De fermẽto Pharisæorum.
De interrogat. de apud cęsaream.
De dehortatione Petri ne Iesus &c.
17. De transformatiõe Christi.
De lunatico.
De exigentibus didrachma.
18. De quærentibus quis maior &c.
De offendiculo abiiciendo.
De centum ouibus parabola.
De correptione proximi.
De potestate ligandi soluendique.
De eo qui debebat decem milia talentorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

19 De interrogantibus an liceret diuortium facere.
De diuite interrogante Iesum.
20. De mercede conductis operariis.
De filiis Zebedæi.
De duobus cæcis.
21. De asina & pullo.
De cæcis & claudis.
De ficu quæ exaruit.
De principibus sacerdotum & scribis interrogãtibus dñm.
De duobus filiis parabola.
De vinea.
22. De vocatis ad nuptias.
De censu Cæsaris.
De Sadducæis.
De legislatore Christum interrogante.
De quæstione domini.
23. Deploratio Scribarum & Pharisæorum.
24. De consummatione, die & hora.
25. De decem virginibus.
De iis qui talenta acceperunt.
De aduentu Christi.
26. De ea quæ vnxit dominũ.
De paschate.
De typo mystico.
De proditione Iudę & Caipha.
Negatio Petri.
27. De præside Pilato.
De pœnitentia Iudæ.
De tormentis & pœnis Iesu & morte eius.
De petitione corporis domini & sepulchri custodibus.
28. De Christi resurrectione.
De sepulchri custodibus testibus resurrectionis.
Quomodo se præbuit Iesus videndum mulieribus, & Apostolis in Galilæa.

ELENCHVS CAPItum Euangelij secundum Marcum.

DE Ioanne Baptista Christum Baptizante in Iordane.
De vocatione Petri, Andreæ, & filiorum Zebedæi.
De dæmoniaco.
De socru Petri.
De curatis à variis morbis.
2. De leproso.
De paralytico.
De Leui publicano filio Alphæi.
De Iesu conuescente publicanis.
De discipulis vellentibus præ fame spicas sabbato.
3. De habente manum aridam.
De Apostolorum electione, data illis varia potestate.
De matre & fratribus.
4. De semine parabola.
De increpatione aquarum.
5. De legione dæmoniorum.
De filia Archisynagogi.
De muliere sanguinis profluuio laborante.
6. Quomodo Christus misit Apostolos curatum varios morbos.
De Herode & Ioanne.
De quinque panibus & duobus piscibus
De ambulatione in mari.
7. De discipulis illotis manibus prandentibus.
De transgressione præceptorum dei.
De syrophœnissa.
De sabbato.
8. De septem panibus.
De quærentibus signum.
De fermento Pharisæorum.
De cæco.
De interrogatione in Cæsarea.
De dehortatione Petri.
9. De transformatiõe domini.
De lunatico.
De disputatione quis esset maior.
De offendiculo tollendo.
10. De diuortio.
De diuite interrogante Iesum.
De filiis Zebedæi.
De Bartimæo.
11. De pullo.
De ficu quæ exaruit.
De eiectis è templo nummulariis.
De fiducia erga deum.
De obliuione iniuriarum.
De principibus sacerdotum & scribis qui dominum interrogabant.
12. De vinea.
De censu dando Cæsari.
De Sadducæis.
De scriba.
De interrogatione domini.
Cauendos esse hypocritas.
De vidua paupercula.
13. De consummatione.
De die & hora.
14. De ea quæ dominum vnxit vnguento.
De paschate.
Christi captiuitas.
Negatio Petri.
De iis quæ domino Iesu apud summum sacerdotem irrogata sunt.
15. De iis quæ sub Pilato præside passus est.
De morte
De petitione corporis domini,
De sepultura.
16. De Christi resurrectione.
Quibus post mortem apparuit viuus
Quomodo discipulis commisit Euangelij prædicationẽ.

ELENCHVS CAPItum Euangelij secundum Lucam.

DE parentibus Ioannis bapti. eiusque natiuita.
Salutatur Maria ab Angelo.
Visitatur Elizabeth à Maria.
2. De censu.
De partu Mariæ.
De pastoribus.
De Simeone.
De Anna prophetissa.
Iesus inuentus in medio doctorum.
3. Ioannes prædicat baptismũ pœnitentiæ.
De iis qui Ioannem interrogabant.
De Herode & Ioanne.
De baptismo Christi.
Genealogia Christi.

Universidad de Deusto

4. De ieiunio & tentatione Christi.
Iesus ductus in montem, subtraxit se Iudeorum conspectui.
De dæmoniaco.
De socru Petri.
De curatis à variis morbis & dæmoniis.
5. De captura piscium.
De leproso.
De paralytico.
De Leui publicano.
De Iesu prandente cum publicano.
Cur discipuli Ioannis ieiunãt: Christi vero non.
6. Discipuli spicas vellunt sabpræ sa.
De habente manum aridam.
De Apostolorum electione.
De beatitudinibus.
Diligendos esse inimicos.
Cum proximo nõ cõtendẽdũ.
Quod proximum condem. nõ liceat.
7. De seruo Centurionis.
De filio viduæ.
De discipulis missis à Ioanne.
De ea quæ vnxit dominum vngnento.
8. De eo qui sementem faciebat para.
De matre & fratribus.
De increpatione aquarum.
De legione.
De filia Archisynagogi.
De muliere sanguinis profluxu laborante.
9. De duodecim Apostolis & potestate illis data.
Audiuit Herodes de Iesu.
De quinque panibus & duobus piscibus.
De interrogatione domini.
De transformatione Christi.
De lunatico.
De disputatione quis esset maior.
De eo qui prohibitus fuit ab Apostolis eiicere dæmonia.
Prohibet ne petant vindictam ob id quòd non recepti sint hospi.
10. De designatis septuaginta.
De quæstione legisperiti.
De eo qui inciderat in latrones.
De Martha & sorore eius Magdalena.
11. De oratione.
De habente dæmonium mutum.
De muliere quæ de turba vocem extulit.
De iis qui petebant signum.
De Pharisæo qui dominum inuitauit.
De deploratione Scribarum.
12. De fermento Pharisæorũ.
De eo qui volebat diuidi hæredi.
De eo cuius ager ferax fuit.
De terrenorum cura despicien.
Fugiendam esse auaritiam.
De seruo vigili.
Cum proximo non cõtenderis
13. De Galileis & iis qui ĩ Siloa
De ficu quę fruct. non protulit.
De muliere quæ habebat spiritum infirmitatis.

De gra-

De grano sina. & fermen. para.
De eo qui quærebat an pauci essent qui salutem consequerentur.
De iis qui dice. Iesu de insi. Herodis.
14. De hydropico.
Non amandos primos accubitus.
Pauperes ad prandium vocandos potius quàm amicos.
De inuitatis ad cœnam.
De ædificatione turris parabola.
15. De centum ouibus parabola.
De filio peregre profecto in regionem longinquam.
16. De dispensatore iniquo.
Ne apicem quidem à lege periturum.
Diuortium non est licitum.
De diuite & Lazaro.
17. De offendiculo.
Fratri remittendum delictum.
De fiducia erga deum.
De decem Leprosis.
Iesus interrogatus quando regnum dei veniet.
18. Semper orandum.
De iudice iniquo.
De Pharisæo & publicano.
Puerorum est regnum dei.
De diuite qui interroga. Iesum.
De cæco.
19. De Zachæo.
De decẽ seruis qui minas accepe.
De pullo Asinæ.
Deflet Iesus Hierusalem.
Eiicit Iesus emẽtes & vendẽtes.
20. De senioribus quærentibus ex Iesu qua potestate hęc face.
De vinea.
De iis qui Christo insidiabantur occasione census.
De sadducęis negantibus resurrectionem.
De interrog. domini aduersus Pharisæos.
21. De vidua quæ duo minuta obtu.
De consummatione.
Prædicit Iesus excidium Hierusalem.
De signis.
22. De paschate.
De contendentibus quis maior.
Captiuitas Christi.
Ducitur Iesus ad principem sacer.
23. Ducitur ad præsidẽ Pilatũ.
Contemptus Herodis.
De mulieribus dominum plangentibus.
Crucifigitur Christus.
Sepultura Christi.
24. Mulieres visitãt sepulchrũ.
De Petro currente ad sepulchrũ
De peregrinis in Emaus.
Iesus in medio discipulorum.
Ascendit Iesus in cœlum.

ELENCHVS CAPItum Euangelij secundum Ioannem.

TEstimonium Ioannis Baptistæ de Christo.
Interrogatur Ioannes num ipse sit Christus.

 De An-

Universidad de Deusto

De Andrea, Simone, Petro, Philippo & Nathanaele vocatis.
2. De nuptiis in Cana.
De eiectis è templo.
De eo quod dixit destruite templum hoc.
3. De Nicodemo & Iesu.
Iesus & Ioannes baptizant.
Quæstio de purificatione.
4. De muliere Samaritana.
De filio reguli.
5. De eo qui triginta octo annos tenebatur morbo.
Iudæi quærunt interficere Christum.
6. De quinque panibus & duobus piscibus.
Secessit Iesus à turba ne deligeretur in regem.
De ambulatione in mari.
Sequitur turba Christum nauiculis.
De turba quærente signum.
De pane cœlesti.
Discipulorum multi desciuerũt à Christo.
Sententia Petri de Christo.
7. Iesus clam ascendit ad diem festum.
Mirantur Iudæi Christum scire literas quas non didicerat.
Dissensio turbæ de Iesu.
Contendunt principes cum ministris & Nicodemo.
8. De muliere adultera.
De interrogãtibus Iesum quem se esse diceret.
Interrogant Iesum de patre ei⁹.
Promittitur à Iesu libertas sequentibus.
De iis qui dicebant Iesum habere dæmonium.
Tentant Iudæi in Christum iacere lapides, eo quòd præferret se Abrahæ.
9. De cæco à natiuitate, & inter hunc & Pharisæos disceptatio.
10. De pastore bono & mercenario.
Iesus interrogatur in porticu deambulans.
11. De Lazaro resuscitato.
Consilium pontificum & Pharisæorum de Iesu apprehendendo.
12. Maria vngit pedes Iesu.
De asella.
De Græcis interrogantibus Philippum.
Auditur à turba vox è cœlo.
13. Lauat Iesus pedes discipulorum.
Exit Iudas proditurus Christũ.
Inculcat Iesus vt inuicem se diligant.
Quærit Petrus Christum quo vadat.
14. Thomas queritur se nescire quo vadat Iesus.
Philippus petit ostendi sibi patrem.
Iudas Thaddæus interrogat Iesum.
Promittit discipulis consolatorem Christus.
15. De vite vera, agricola & palmitibus.
Præcipit Iesus mutuam dilect.
16. Prædicit Christus discipulis quæ ventura sunt ipsis.
Paracletus arguet mundum.
De eo quòd dixit, pusillũ & vi.
Patrem daturum esse quicquid petitũ fuerit per nomen Iesu.
17. Oratio Iesu ad patrem pro illis quos sibi delegit.
18. Proditur Iesus.
Sternuntur in terram Iudæi verbo Christi.
Amputat Petrus auriculam.
Ducitur Iesus ad Annam, ad Caipham, inde ad Pilatum.
19. Damnatur morte crucis dominus.
De stantibus iuxta crucem.
Sepelitur corpus Iesu.
20. Resurrectio domini.
Mariæ Magdalenę primum, dehinc Apostolis congregatis post resurrectionem præbet se videndum Christus.
21. Petro & aliis piscantibus apparet Iesus ad mare tiberiadis.
Dicitur Petro, pasce oues meas.

FINIS INDICIS CAPITVM EVANGELIORVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Index Commentariorum Thomæ de Vio Caietani Cardinalis Sancti Xisti, in quatuor euangelia: cuius numeros folium, a vero priorem, b alteram sequentem paginã indicat.

ABiathar cur ante Dauidẽ regẽ nominatur princeps sacerdotũ. Marci.2.fo.163.a
Abominatio desolationis quam prædixit Daniel staturam in loco sancto, significat exercitum Romanorum. Matth. 24.fo.129.b
Actiue vitæ vacantes egent repetitione doctrinæ ad hoc vt illam imbibant. Lucæ.10. fo.253.b
Adolescentulus Christum captũ sequens non fuit Apostolus: verisimile autem est ipsum fuisse filium hortulani. Mar. 14.fol.192.a
Adorationis cultus exterior nõ propter seipsum deo gratus est: sed pro quanto ad interiorem (qui in spiritu & veritate fit) ordinatur. Ioan.4. fo.163.a
Adulterij causa licet christiano dimittere vxorem & aliam ducere: saltia ecclesiæ diffinitione Mat.19.fo.103.b
Admiratio in Christum ex experimentali notitia quomodo cadere potuerit. Matt.8.f. 53.a
Aduerbia affirmandi (puta vere, certe & similia) abundantioris appellatione non veniunt. Mat.5.f.36.a
Affirmatio est causa affirmationis & negatio negationis in causis ꝓpriis. Io.8.f.411.a
Agnus assus cum lactucis agrestibus in lege manducari mãdabatur. Matt.26.fo.141.a
Agni Paschalis esus cum tot cærimoniis scriptis Exodi. 12. immolatio erat in memoriã beneficij recepti nocte illa qua deus transiuit Aegyptiorum primogenitos occidendo, & populus de Aegypto exiuit. Lu.22.fo.304.in prin.
Amans est secundum veræ amicitiæ simul & concupiscẽtiæ amorem in amato: de illo cogitando, desiderando illi bona gloriæ, famæ, diuitiarum, ab illo sperando & cæ. Ioan. 6.fo.190.a
Amen dictio, nota est conclusionis affirmatiua, & vere seu fiat interpretatiue. Mat.6.f.42.a
Amor Iesu est primum, secundũ & tertium ad pontificem requisitum: hinc enim pendet totum negocium, & sine hoc amore non est quis pontifex aut pastor nisi æquinoce. Io. 21.fo.501.a.
Amor & dilectio in quo differant. ibidem

Amare proximũ sicut seipsum, est amare proximũ propter bonum ipsius & nõ propter tuam vtilitatem: sicut amas teipsum propter teipsum. Matth.22.fo.116.b
Amor primorum locorum ad cæteris præsidẽdum, affectus est qui superbiæ ascribitur: amor autem salutationum & nominis rabbi, affectus est inanis gloriæ. Matth.23.fol. 122.b.
Anima Hebræo more aliquando pro vita ponitur. Matth. 6.fo.44.b
Anima, spiritus rationem habet vt corpus supergreditur: vnde & spiritus statũ separata à corpore sortitur. Luc.1. fo.208.a
Animarum & vniuersaliter spirituum damnatorũ tormenta quæ sint. Luc.16.fo. 284 b & fo.sequenti.a
Anima hominis ab extrinseco venit: hoc est non de potentia materiæ educitur (sicut reliquorum animaliũ animæ) sed à deo glorioso simplici emanatione fit. non tamen prius quàm corpori infunda tur: sed creando infunditur & infundẽdo creatur. Ioan.1. fo.321.b.
Anima Christi ab instanti creationis suæ omnia sciuit & vidit. duplicemque notitiam habuit, creatam scilicet & increatam. nec propterea inferendum est in Christo duas personas existere, videlicet dei & hominis, sed vnam tantum. Ioan.3.fo.330.b
Animæ humanæ immortalitas quomodo habeat ex authoritate quam dominus inducit. Matt.22.fo.119.b & Luc.20. f.298.b in fine & fo.sequẽti.a
Animum proprium per patientiam possidere, quam sit homini conducibile. Luc.21. fo.301.a
Animæ cibus constat ex vero & bono: quia anima constat ex intellectu & voluntate. & intellectus pascitur vero, voluntas autem bono &c. Ioan. 6.fo.381.b.
Animam ponere formaliter loquẽdo idem est quod ponere vitam corporalem. Ioan. 10. fo.422.a
Anima Christi quamuis ab eius corpore separata fuerit, eadẽ tamen hypostasis numero in corpore mortuo & in anima perseuerauit: quoniam quod semel assumpsit nunquam dimisit. Ioan.19.fo.416.b
Animi quies magnus & incredibilis fructus est: quam nemo nisi humilis & mitis nouit, suaue iugum domini expertus. Matt.11.fo.70.b
Anima habet vsque ad mortem statum animæ: in morte autem in spiritus statum transit, quoniam illo modo quo puræ spirituales substantiæ

sunt existit. Luc.23.fo.314.b

Angeli græce latine nuncij dicuntur. Matth.18.fo.98.a

Angeli per species congenitas de nouo singularia cognoscunt. quum enim singularia ad actum existentiæ veniũt, tunc per antiquas species cognoscuntur: quia de nouo ipsis antiquis speciebus assimilantur. Luc. 4.fo.222.b

Anni fere. 40. fluxerunt à Christi passione vsq; ad Petri Apostoli mortem. Ioan.21. fo.502.a

Antichristus etsi faciet miracula, nunquam tamen faciet ea quæ sunt dei propria: viuificationem scilicet animarum & resuscitationem mortuorum. Ioan.5.fo.373.a

Apparitio prima angelica cum splendore, facta est ad pastores ī natiuitate domini. Luc. 2.fo.213.b

Apostoli non viuebant ex mendicato aut expectando oblationes aut promiscue apud omnes, sed apud dignos regno cœlorum. Matthæi.10. fo.61.b

Apostoli ad Christi fidem nunquam mundum cõuertissent, neque ecclesiæ bonis temporalibus donatæ fuissent, si patres prisci dixissent & non fecissent. Matth.23.fo.121.b

Apostoli Christi nullum errorẽ (siue ex ignorãtia siue ex obliuione) circa doctrinam Iesu, circa euangelia scribenda aut approbãda incurrere potuerunt. Ioan.14.fo.460.b

Apostoli omnes Galilæi erant. Ioan.16.fo.475.b

Apostoli non semper vtuntur scriptura secũdum literalem sensum sed quandoque secundum sensum mysticum. Ioã. 19.fo.493.a

Aquam in vinum Christus anno secundo suæ prædicationis conuertit. Luc.4 fo.223.a

Architriclinus Græca dictio est à triũ lectorũ loco denominata, in quibus comedebatur quoniam triũ lectorum numero pfectum conuiuium significabatur. Io. 2.fo.344.b

Assistentia diuina est necessaria ad vtendum diuinis donis: vt ex facto Petri intueri licet. Matth.14.fo.85.b.

Augustus imperator cur dixerit melius est Herodis porcum esse quàm filium. Matthæi.2. fo.12.b.

Babylonicæ trãsmigrationis nomẽ ab Ezechiele primæ Iudæorũ captiuitati ī Babyloné appropriata fuit. Matt. 1.fo 4.a

Baptismus est spiritualis animę regeneratio. Matt 19. f.106.a

Baptismi lex quia est noua, nõ ligat præteritos &c. Ioan.3. fo.348.b

Baptismo susceptо homines operanda

peranda docẽdi sunt: quoniã non sufficit scire credẽda speranda & diligenda ex charitate, sed oportet etiam scire quæ sunt operanda, & à quibus est abstinendum. Matth. 28 fo.155.b

Baptismi partes & comites in quo differant. ibidem.

Baptista cognomen Ioan. à baptizando dictum, quoniam primus baptismum instituit. Matth.3.& Ioan.1. fo.327.a

Bar Iona nõ est vna dictio, sed duæ. bar enim idem est quod filius, & Iona est nomen proprium. Matth.16.fo.91.a.

Bartimæus filius Thimęi interpretatur: sicut Bartholomæus filius Tholomęi. Mar. 10.fo.183.b

Benefacere homini pauperi, naturalis misericordiæ officiũ est, fidelibus & infidelibus cõmune: sed benefacere fratri Iesu Christi, officium est christianæ misericordię, quæ in pauperibus Christum considerat, & propter Christum hæc opera exercet. Matt.25. fo.138.b

Benefacientibus & mutuantibꝰ legem parem Christꝰ statuit: videlicet ꝙ nihil inde speretur. ex quo colligitur prohiberi non solum pactum sed internã spem aliquid habendi. & ex consequenti peccatũ vsurę mentalis in mutuo cõstituitur. Luc.6.fo.232.a

Bethleem locꝰ natiuitatis Christi, qui alio nomine Ephrata appellatur: licet duplex Bethleem sit. Matt.2.fo.11.a

Bethleem Dauid regis secũdum originem ciuitas fuit, Sion autem secundum regiam habitationem. Luc.2.fo.212.b

Bethesda Hebraicum cognomẽ est natatorij in quo animalia vt munda viuerent abluebantur. & significat Bethesda fluxionis domum: quoniam defluentes pluuiales aquę ibi colligebãtur. Ioan.5.fo 367.a

Boanerges dictio Hebraica est: & filius tonitrui interpretatur. Mar.3.fo.164.b

Bonum est naturaliter priꝰ malo: nec malum aliter inueniri potest quam bono superueniens. nam si malum integrũ fingatur, seipsum destruit. Matth 13.fo.79.b

Bonum & malum sunt in rebus verum autem & falsum in anima: quoniam voluntas tẽdit in obiectum in re, intellectus autem obiectum in se trahit Ioan.6.fo.383.b

Bonus est dominus, negans ꝙ volumus & petimꝰ, vt tribuat ꝙ mallemus si omnia videremꝰ quæ ipse videt. Matth.18. fo.100.a

Canes hoĩes appellantur quorũ studium ac officiũ est clamare ad repellẽdum, impugnandum

Bethleem locꝰ natiuitatis Christi, qui alio nomine Ephrata appellatur: licet duplex Bethleem sit. Matt.2.fo.11.a

Bethleem Dauid regis secũdum originem ciuitas fuit, Sion autem secundum regiam habitationem. Luc.2.fo.212.b

Bethesda Hebraicum cognomẽ est natatorij in quo animalia vt munda viuerent abluebantur. & significat Bethesda fluxionis domum: quoniam defluentes pluuiales aquę ibi colligebãtur. Ioan.5.fo 367.a

Boanerges dictio Hebraica est: & filius tonitrui interpretatur. Mar.3.fo.164.b

Bonum est naturaliter priꝰ malo: nec malum aliter inueniri potest quam bono superueniens. nam si malum integrũ fingatur, seipsum destruit. Matth 13.fo.79.b

Bonum & malum sunt in rebus verum autem & falsum in anima: quoniam voluntas tẽdit in obiectum in re, intellectus autem obiectum in se trahit Ioan.6.fo.383.b

Bonus est dominus, negans ꝙ volumus & petimꝰ, vt tribuat ꝙ mallemus si omnia videremꝰ quæ ipse videt. Matth.18. fo.100.a

gnandum & contradicẽdum Matth.7.fo.47.b
Chaos sonat cõfusionem. Luc. 17.fo.285.b
Capernaum(corrupto vocabulo Capharnaum) dicitur esse ciuitas maritima. Matth.4. fo.22.a
Charitatem ita deus ordinauit vt homo plꝰ se quã proximũ diligat.Matth.22.fo.120.a
Charitatem frigere quid.Matt. 24.fo.128.b
Charitatis gratiã habitualis plurimũ differt ab illius vsu: qñ homines non sunt ex se sufficientes ad vsum charitatis & gratiæ quã habẽt in anima à deo infusam,sed egẽt ad vtendũ illa cõtinuo gratuito dei auxilio.quo destitutus Petrus negauit Christũ & perdidit charitatis gratiã. Matth. 26. fo.146.a
Carovna in quẽ sensum dicãtur coniuges.Matt.19.fo.102.a
Castratio propter regnum cœlorũ, significat nõ tãtũ abdicationẽ vsus sed etiã potestatis.& propterea insinuat votũ castitatis. Matt.19.f.104.a
Causę secũdę(sicut sũt petitiões inquisitiões &c.)certitudini diuinę,puidẽtię nõ cõtrariani sed ipsã exequuntur.ita qꝫ sicut diuinę,puidẽtię ordo habet vt vescamur pane in sudore vultꝰ nostri(serẽdo,metendo &c.)ita habẽt vt petẽdo, inqrẽdo, pulsando regnũ cœlorũ ingrediamur.Mat.7.f.48.a
Cedrõ seu hebraico more chidrõ nomẽ torrẽtis q est inter Hierusalẽ & mõtem Oliueti signif obscuritatem.Ioan.18. fo.485.b
Cœlũ & terra inter primas partes vniuersum corporeũ integrantes, primũ locum tenẽt. Matth.5 fo.35.a
Cephas cuias dictio sit, & quid significet.Ioan.1.fo.341.b
Cœna Christi quo ordine facta fuerit,& quę post cœnam secuta. Ioan 13.fo.448.a
Cœna Christi quo die& qua hora facta fuerit.Ioã.13.f.446.a
Christꝰ duas generatiões habuit al erã secundũ diuinitatẽ,alterã secũdum humanitatem. Matth.1.fo.1.a
Christus simul atque cõceptus est habuit corpus formatũ & aiã itellectiuã. Luc.1.f.207.a
Christꝰ est nomẽ dignitatis seu gratię qñ Hebręorũ reges dicũtur Hebraice Mesię:hoc est Christi Græce, latine vncti. Matth.1.folio.2.a
Christꝰ secũdũ carnalẽ gnationem est filius Dauid. Matth. 1.fo.2.a
Christꝰ secundũ historias natus ẽ anno. 42.imperij Augusti Cęsaris:qui erat annꝰ.34.vel circiter regni Herodis.Matt. 2.fo.8.b
Christus cur nomen filij hominis sibi appropriauerit.Mat. 8.fo.54.b
Christus Christꝰ vsque ad annum.30.exercuit artem fabrilem.Mar. 6.fo.170.b
Christus crucifixus est 8. calen. april.&.5.die antẽ venit sup asinam in Hierusalem.Matt. 21.fo.113.b
In Christi morte ac resurrectiõe oĩa legalia mortua fuerũt quanuis secundũ apparẽtiã vsque ad Hierosolymitanum excidium tolerata fuerint..Matth.21.fo.116.a
Christus venditus est duobꝰ diebus ante pascha.agnus enim paschalis immolatus illo anno fuit die veneris, incipiẽte tamẽ in præcedenti vespere: Iudas aũt vẽdidit ipsum die mercurij &c.Matt.26.f.139.b
Christus quanuis parabolice loqueret,parabolas tamẽ secundũ audientiũ capacitatẽ proponebat vt fructuosæ essent: licet multi indigni eas non intelligerent. Mar. 4.f.167.b
Christi ꝓductio ex virgine naturalis fuit(quoniã in naturali loco,naturali materia, naturalibus actionibꝰ partis vegetatiuę beatę virginis ꝓductus est) licet modus supernaturalis fuerit.Luc.1. fo.205 b
Christi conceptio in vtero virginis statim post responsionem angelo factã secuta creditur. quod ex eo apparet qꝫ. 8.calen.april.annunciatio facta fuit, &.8. calen.ianuarij Iesus natus est.Luc.1.f.206.b
Christus post mediam noctem natus est.Luc.2.fo. 213.b
Christi secundus aduentus statui meritorio terminum imponet.Luc.19.fo.295.a
Christus cur affirmauerit se esse in medio discipulorum sicut qui ministrat.Luc.22.f.306.a
Christus vocabatur Nazarenus à ciuitate Nazareth vnde oriundus putabatur.Ioan.1. fo.342.b
Christus qua ascensione asserit se ascendisse in cœlum quum dicit, nemo ascendit in cœlũ nisi filius hominis. &c.Ioan. 3.fo.351.b in prin.
Christus quum vniuersas virtutes habuerit, cur duarum tantum se proponit exemplum scilicet humilitatis & mititatis. Matth.12.fo.70.b
Christus proposuit tantum ea quæ sunt ab omnibus imitabilia.ibidem.
Christus non mendicabat sed precio cibum emebat.& proprium(in communi tamen) habuit non enim de alieno sed de proprio cibos emebat Ioan.4.fo.360.b
Ante Christi mortẽ nullus quãtuncunque sanctus in beatitudinis mansiones ingrediebatur.ipsa mors Christi beneficium hoc humano generi contulit vt iusti purgatione non indigentes beatificarentur.Ioan.14.fo.453.a
De quibus rebus loquebatur Christus,

Christus,dicens adhuc multa habeo vobis dicere,sed non potestis portare modo. Ioā. 16.fo.471.b
Christus baptizatus in desertū fuit,& circa illius anni finem discipulos congregare cœpit,durante adhuc immo in summa authoritate existente Ioan.2.fo 345.b
Christus an infra quadraginta dies sui ieiunij esurierit.Mat. 4.fo.19.b
Christus in carne appellatus est à Thoma deus addito etiam articulo.Ioan.2 .49 .a
Cibus debet sic sumi vt nullum præstet impedimentum exercitus spiritualibus,& Christus quidē tria maxima mysteria immediate post sumptum cibum exercuit. Ioan. 21.fo.500.b
Clam quibus Christus est crucifixus trésne an quatuor fuerint incertum est.Lu.23.folio 313.b
Cogitatio mala cur ponitur effectus malæ voluntatis.Mar. 7.fo.174.b
Cognitio passiua Iesu est nobis via ad cognoscendum deum patrem eius,& non econuerso. Ioan. 1 .fo.454.a
Confessio sacramentalis fuit à Christo instituta: sed modus confitendi & absoluendi est ab ecclesia determinatus. Io. 20.fo.496.B
Confessor vnde scire potest se à spiritusancto moueri ad remittendum vel retinendum peccata.ibidem.
Coniugium fuit à deo institutū. ad hoc enim significandum explicauit Moyses masculum & fœminam fecit eos.Matt. 19.fo.102.a
Coniugium filij cum matre seu filię cum patre est diuino iure prohibitum , cum reliquis autem personis(quantum est ex iure diuino) licitum est. Mat.19.fol.eodem.
Cōiugium efficit duos,carnem vnamvnitate communitatis: quoniam ponunt carnes suas in cōmuni inter se , ita quòd sunt duo in carne vna communi vtriq;.Mat.19.fo.102.b
Coniugium non tollit diuersitatem personarum,nec consistit in communitate animæ aut spiritus,sed in communitate carnis.Mat.19.fo.102.b
Cōiugij inseparabilitatē Christus probat ex institutione diuina ab initio mundi,secluſa ecclesiastici sacramenti ratione.Mat.19.fo. 103.a
Consanguinei more scripturæ fratres appellantur. Ioan.2.f. 345.b
Contritio vnica sufficit ad multa peccata delendum. Luc.7. fo. 237.b
Corbona Hebræa dictio est: & significat sacrum thesaurum. Mat. 7.fo.147.b
Corban donum deo dicatum significat

significat.Mar.7.fo.174.a
Cor mūdum habere apud Salomonem rarissimū seu impossibile est:ipso dicente prouerbiorū. 20.quis potest dicere mundau cor meum. Matth. 5.fo.27.a
Cordis nomine voluntas (quæ humanorum operum primū principium internum est) significatur. Matth.5. ibidem.
Creatura quælibet hoc habet ꝙ eius esse non est nisi ipsa : ac per hoc sola est suo esse. cuilibet autē & soli hypostasi diuinæ dicere cōuenit solus nō sum : quoniam vno eodemque esse quo vna hypostasis diuina est,est & alia. Ioan.8. fo. 104.a
Credere & peccatorū pœnitere,dona dei sunt Luc. 16.fo. 286.a
Credere actus intellectus est à volūtate moti. Io.5.fo.177.a
Credere deū aut deo solius intellectᵘ actus est : sed credere in deū est credendo cōfidere seu in deum tēdere quod cōtinet in se actum intellectus & voluntatis,actus fidei,spei charitatis.Ioan.6.fo.382.a
Credere non tantum donum dei est sed etiam posse credere(loquēdo de potentia propinqua) est gratiæ diuinæ: quanuis posse credere potentia remota naturæ sit rationalis.Ioā.12.fo.442.b
Credendi modus & ratio est visio credibilium . credimus enim mysterium trinitatis, incarnationis & reliquos articulos fidei , quia videmus non illa quæ credimus sed illa esse credibilia. Ioan.6.fo. 385.a
Culicem excolere quid. Matth. 23.fo.125.b
Cura crastina appellatur omnis illa cura, quæ secundum rectam rationē non præsenti tēpori sed futuro cōgruit. Matth.6.fo.46.a
Cura pauperum & similium cōtinue incumbens, non debet impedire curam occurrentiū bonorum operū quæ ex speciali aliqua occurrenti occasione exercenda sunt. Ioan. 1 .fo.435.b
Damnatorū vermis intrinseca pœna sensus est : ignis autem exterior pœna &c. quæ sequuntur Mar.9.fo.180.b
Dauid primus rex in saluatoris Genealogia fuit. Matth. 1. fo.2.a
Dauid rex distinxit filios Aarō sortibus ad ministrandū per vices sacerdotalia in templo domini: & octaua sors contigit Abiæ.Luc.1.fo.200.a
Debitores sumus inuicē ab exemplo Christi ad mutua opera quibus opus est tam ad corpus quàm ad animum. Ioan.13.fo.448.a

Dedicationis festum à Ioanne relatum cuius templi dedicationis fuerit anniuersariũ. Ioan.10.fo.422.b

Dæmonum potestas super res corporeas inhibita alligataque à deo est. Matt. 8.fo.55.b

Dæmonibus imperare, summi imperij genus apparet. Mar. 1.fo.161.a

Dæmonum potestas naturalis in pœnam peccati eius alligata est. Marc.1.fo.160.b.in fine.

Dæmones applicando actiua passiuis, multas ægritudines causant. Marc.9.fo.179.a

Dæmonum intellectus in pœnam peccati eiꝰ ab ipso deo ligatus seu impeditus est. ita quòd non solum eorum potentia est ligata, sed etiam intellectiua vis, vt cognoscere non valeant quæ ex vi naturalis sui luminis cognoscere possent. Lucę. 4.fo. 222.b in fine.

Dæmonum potestas ligata est non solum ad nocendum sed etiam ad tẽrandum. Luc.22. fo.307.a

Denarius diurnus dicitur denarius vnus valens. x. nummos pro opera totius diei dandus. Matth.20. fo.106.b

Deus tribus modis est in rebus omnibus, scilicet per essentiam, præsentiam & potentiam. Matth.5.fo.35.b

Deus præfert misericordiam sacrificio. Matth. 12.fo.72.a

Deus nõ censum sed affectum, nec quantum sed ex quanto offertur pensat. Matth. 19. fo.106.b

Deus non continue sed frequẽtissime (tamen secundum suę sapientiæ dispositionẽ) conuertit peccatores ad operandum in veritate charitatis communiter. Matthæi. 22. fo.106.b

Deum diligi tota voluntate, tota animali vita & toto intellectu quid. Matt.22.fo.120.a

Dei dilectionis iam dictæ mãdatum cur dicitur primum & magnum. Math. 22. fo. eodem.a

Deus solus ex sua naturali notitia nouit tempora & momenta quæ in sua potestate posuit: quoniam nullus naturali notitia nouit consiliũ dei nisi spiritus dei. Christus tamẽ etiam secundum quòd homo ab instanti cõceptionis suæ perfecte beatus vidit in diuina essentia omnia & singula quæ sunt, erũt & fuerunt. Matth.24.fo.133.a

Deo possibile est quicquid non implicat contradictionem. Luc.1.fo.206.b

Deus cur à beata virgine in cãtico suo appellatur saluator. Luc.1.fo.208.a

Deo proprium est habere nomẽ sanctum. Luc.1.fo.209.a

Deus licet aliqualiter naturali cognitione ab angelis & hominibus cognoscatur, à nullo tamẽ eorum sicuti est clare videri potest (trinus scilicet in personis & vnus in substantia) sed per reuelationem huiusmodi notitia altior naturali communicatur Luc.10.fo.251.b

Deus quandoque nouiter pœnitentes interni gaudij magna consolatione afficit donec in via dei firmentur: vt de Paulo & Augustino patet Luc.15.fo.279.b

Dei sola essentialia (hoc est absolute ad dei substãtiam pertinentia) lumine naturali cognoscimus: puta quòd deus est actus purus, seipsum intelligens & omnia alia in seipso, & quòd est volẽs, summe fœlix, à nullo dependens, & reliqua omnia quæ sunt perfectionis simpliciter. de vocatis autem notionalibus seu personalibꝰ nihil cognoscimus. Ioan.1.fo.326.a

Deus ab omnibus cœli habitator existimatur: non per exclusionem habitãdi vbique, sed per extensionem quòd etiam in cœlo habiter, & ibi manifestius propter clariores ibidem effectus. Ioan.3. fo.351.b

Deus est lux non sensibilis sed intelligibilis, cuius ista lux sensibilis participatio quædam est &c. Ioan.8.fo.403.a

Deus solus est qui est, sine quacunque permixtione non essendi. est enim solus actus purus nullam in se compatiens potentialitatem. omnis autem creatura potentiæ permixta est. Ioan.8.fo.405.b

Deum esse extra mundum vniuersum etiam secũdum philosophos manifestum est: & alia pulchra quæ sequuntur. Ioan.10.fo.425.b

Deus hominum peccata in aliquo bonum ordinat. Ioan. 12.fo.442.a.in fine.

Deus adoptione est pater multorum filiorum: natura vero proprius pater est Iesu secũdum diuinitatem. Ioan. 14. fo.454.a.in fine & b.in principio.

Diabolus Græca dictio est: & ex vi sermonis calumniatorem seu delatorem significat translatum est autẽ ad significandum dæmonem tam apud Græcos quàm apud Latinos. Ioan.8.fo.410.a

Dictio exclusiua seu exceptiua addita termino personali in essentialibus nõ excludit ab altera persona diuina. Matth.11.fo.70.a

Dictio pros principali sua significatione sonat ad: quauis etiam vtantur illa Græci pro apud. Ioan.1.fo.323.a

Dictio exclusiua seu exceptiua iuncta termino personali (puta patri seu filio) respectu

ctu essentialium non excludit nisi à diuerso. Ioã. 17. fo. 477.a
Didymus Latine geminus dicitur seu Gemell⁹: sed an à Græcis Thomas hoc nomen acceperat an etiam inter Hebræos geminus appellaretur, & qua ratione geminus dictus sit incertum est. Ioan. 11. fo. 429.a
Dies aduentus Christi ad iudicium soli deo naturali notitia not⁹ est: Mat. 24. fo. 133.a
Dies azimorum septem erant: in quorum primo agnus paschalis immolabatur cũ azimis panibus manducandus. Matth. 26. fo. 140.b
Dies resurrectionis Christi fuit dies qui à nobis dicitur dominicus. Matth. 28. fo. 151.a
Dies decimusquartus lunæ (qui mense quo passus est Christus fuit dies Iouis) cur à Marco appellatur primus dies azimorum. Marc. 14. fo. 190.b & Luc. 22. fo. 304.a
Dies sabbati à die sabbatorum in hoc differt, quòd dies sabbati quemcunque diem festũ significat: dies autem sabbatorum solum septimum dié &c. Luc. 4. fo. 223.b
Dies azimorum erant septem dies continui: quorum primus & vltimus erant dies festi & celebres. Luc. 6. fo. 228. a. & fo. 303. b. in fine.
Dies primus & septimus paschę Iudæorũ erat festus quo populus ad sermonem conueniebat Ioan. 2. fo. 347. a
Dies nuptiarũ in quibus Christ⁹ aquam in vinum mutauit, fuit anniuersarius dies baptismi Christi à Ioan. susceptI. Ioan. 2. fo. 345. b
Diligere debemus proximum nostrum vt nosipsos. i. amore amicitiæ &c. Matth. 22. fo. 120 a
Dilectio inimici quomodo sit præcepta. Lucæ. 6. fo. 230. b & infra. Vbi diligentissime nota domini Caietani mirabilem distinctionem scilicet vel in genere vel in specie, vnà cum eius diuina subdistinctione secundi membri scilicet vel regulariter vel in articulo necessitatis, quibus in ista quotidiana materia omnium fabulantium ænigmata solues. ideo memoriæ manda, & tanto doctori gratiã habe. Et vide hæc eadem. Matth. 5. fo. 38. a. & b
Dilectionis mandatum cur nouum sit à domino appellatũ. Ioan. 13. fo. 451. b
Dilectio dei secundum actũ diligendi est æterna & non futura: sed secundum effectum est futura. Ioan. 14. fo. 458. b. in fine.
Dilectio inimici cur sit à domino præcepta. Luc. 6. fo. 230. b
Discipulos christus congregauit paulo post quàm Ioãnes baptizare incœpit. Luc. 4. fo. 223. a
Discipuli septuaginta omnes sunt sancti. & quo ad hoc melius fuit collegium. 70. quàm 12. Apostolorum, quorum vnus damnatus est. Luc. 10. fo. 250. b. in fine.
Diuitiæ non sunt secundum se impedimẽta ad regnum cœlorum: sed affectus hominis minus ordinatus ad diuitias habitas (qui valde frequens est) difficilem reddit aditum diuitis ad regnum cœlorum. Matth. 19. fo. 105. a
Diuortium cum libello repudij an fuerit licitum, Matth. 19. fo. 103. a
Doctores minimi dicũtur à domino violãtes & violare docentes mãdata minima: magni autem dicũtur facientes & docentes. Mat. 5. fo. 31. b
Dogma illorum qui tradũt deũ quãdoque damnatorum miserturum vanum est. Matth. 12. fo. 74. b
Domini appellatione Hebræi deũ nominare consueuerũt. Luc. 1. fo. 208. a
Domus dei congregatio fidelium. Ioan. 8. fo. 408. b
Dono dei contrariatur non solum contraria actio, sed etiã vsus negatio scilicet quãdo, vbi & sicut oportet. Matth. 25. fo. 137. b
Dona dei danturvt maneant in æternum: sed ex parte accipientium contingit quandoque vt non maneant in æternum. Ioan. 14. fo. 457. a

Ecclesia Christi est vna domus totius mundi. Matth. 7. fo. 29. b
Ecclesiæ appellatione aliquando intelligitur ecclesiæ prælatus. Matth. 18. fo. 99. a
Ecclesiam esse Iesu Christi spõsam, apostolus ad Ephesios & ad Corinthios sæpe testatur. Matth. 22. fo. 116. b
Electi quomodo dicuntur clamare continue ad deum pro vindicta. Luc. 18. fo. 291. a
Electus nullus secundũ rectam rationẽ absolute petit quod negari potest, sed petit illud sub conditione. Ioan. 15. fo. 474. b
Eleemosyna data propter inanem gloriam peccatum est: subsequens autem releuatio pauperis bona est: sed nõ est fructus malæ voluntatis dãtis, sed est fructus rei quę datur. Luc. 6. fo. 233. b
Eli & elohi quid sonent. Mar. 15. fo. 194. b
Elizabet de tribu Leui quomodo fuerit cognata beatæ virginis de tribu Iuda. Luc. 1. fo. 206. a
Encænia Græca dictio est: & significat initialia, in euangelio autẽ notat festum dedicationis templi seu altaris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioan.10.fo.422.b
Ephphata Hebraica dictio est quam ipsemet euãgelista per imperatiuum passiuum aperire interpretatus est. Mar. 7.fo.175.b
Ethnicus quid significet. Matt. 6.fo.401.a
Quod vnus euangelista dicit alius quãdoque tacet: & quod vn⁹ tacet,alius supplet. Mar. 10.fo.181.b
Euangeliorum tituli dicuntur ab euãgelistis appositi.Matt. in Proœ.
Euangelium Græce.Latine bonam nunciationem significat.Mat.in Proœ.ibidem.
Euangelium non Hębraice sed Græce à Matthæo scriptum fuisse cõstat. Matt.in Proœ. ibidem.b
Euangelium nihil aliud tradit quàm Iesum Nazarenũ esse verum Messiam, & eundem esse filium dei.ibidem.
Euãgelia multa scripta fuerũt: videlicet nomine Bartholomæi, Andreæ, Matthiæ,Nicodemi & aliorum Luc. in Proœ.fo.199.a
Euangeliorũ multitudo rerũverarũ incertitudinem generabat.Luc.in Proœ.ibidem.
Euangeliũ Ioannis scriptum est Christianis plusquam sexaginta annis elapsis à passione domini & iam destructa Hierusalẽ. Io.2.f.345.b in fi.
Eucharistia infantibus tribuenda non est: quibus dici non potest accipite comedite. Matth. 26.fo.141.b.in fine.
Eucharistia in articulo necessitatis licitè sumeretur à laico manib⁹ ppriis.Ma.16.f.142.a
Eunuchorum tria genera. Mat. 19.fo.104.a
Excõmunicare apud Hebræos erat extra synagogam seu cõgregationem eicere. Ioã.9. fo.416.b
Excommunicati vtinã haberẽtur solummodo vt Ethnici & Publicani & non interdiceretur colloquiũ cũ eis &c. Mat.18.fo.99.b
FAber genericũ nomen est, nullam artem in specie determinãs. vnde incertũ restat qua fabri specie faber fuerit Ioseph Matt.13.fo.83.a
Facereverba Christi ille dicitur qui vsque in finẽ perseuerat. Mat.7.fo.52.a
Facilitas modũ executionis significat,& fieri posse præsupponit.Matt.19.fo.105.b
Fatuus quid sonat.Matt.5.f.32.a
Fecum quantitas(secundũ Hippocratẽ)in corpore sano debet esse æqualis quantitati alimenti.Matt.15.fo.88.b
Ficulnea à Christo maledicta quid significet.Ma.21.f.113.b
Fideles veri sunt qui fidẽ Christianam profitẽtur verbis & factis.Luc.18.fo.291.b

Fides

Fides centurionis an fuerit maior fide Ioannis Baptistæ. Mat.8.fo.55.b
Fides aliena apud clementissimum Iesum etiam aliis vtilis est.Mat.9.fo.56.a
Fides ad hoc infunditur vt quilibet credens in tenebris peccatorum non maneat, sed sicut corde credit ita lucida opera exerceat: alioquin vanum est, damnum est. Io.12. fo.444.b
Fidei vniuersa materia in duobus comprehenditur: altero ego sum in patre meo,altero vos in me & ego in vobis, quoniam in primo mysteriũ diuinarum personarum,in secundo ecclesię mysterium cõprehenditur.Io.12.f.158.a
Filij ratio habet locum in diuinis.Ioan.1 fo.340.b
Filij dei appellatio quid Christi tempore apud Hebræos sonaret.Io.1.fo.eodem
Filij fornicationum in scriptura appellantur Israelitę Idolatrę.Io.8.fo.409.b
Filius perditionis quis dicatur. Ioan.17.fo.480.a
Fimbria vestimenti quid.Matt. 23.fo.122.b
Fimbriæ legales erant hyacintinæ vittæ positæ in angulis quatuor palliorum ad recordationem mandatorum omnium: phylacterium autem erat pro memoria specialiter mandati de vnius dei dilectione ex toto corde, & cæt. Mat.23.fo.122.b
Finis est primum principium in actionibus & operationibus:quoniam finis est agendi ratio,& ex fine ratio actionis & operis sumitur.Matt. 5.fo.24.b
Foramẽ acus(vbi agit dominus de difficultate salutionis diuitum)quid significet. Matt. 19.fo.105.a
Fratres secundum scripturæ morem consanguinei appellantur.Mat.13.fo. 83.a
Fratres sumus omnes tribus rationibus.Mat.23. fo.123.b
Fructus pœnitentia dignus est in operibus pœnitentiæ perseuerare, nihil contra pœnitentiæ professionem admittere, & facere satis deo pro peccatis commissis.Matthæi 3.fo.15.a
Furta, homicidia, adulteria & fornicationes cur numerentur à domino inter procedentia ex ore.Matthæi. 15. fo.89.a
GAbatha Hebraice, Latine dicitur excelsum seu eminens.Ioannis 19.fo.490.b
Gabriel à fortitudine dei denominatur.Lucæ primo.folio.203.a
Gadarenorum regio trans iordanem est. Marci quinto.fo. 168.a

Gazophylacium quid significet. Luc. 21. fo. 299.b
Gehennæ nomen vnde sit derivatum. Matthæi quinto. folio 16.b
Gesta Hebraico more verba appellantur. Lucæ. 24. folio 319.a
Gethsemane quid sonet Matth. 26. fo. 143.b
Gentilium error putantium quòd sicut multiloquium vtile est ad hoc vt à principibus exaudiamur, ita vtilis sit sermonis multiplicatio orando deum Matthæi. 6. fol. 40.a
Gentiles multi ibant in Hierusalem ad adorandum, & cæt. Ioan. 12. fo. 437.a
Gloria communiter inter spiritualia est præcipuum desideratum: inter corporalia autem opulentia. Matthei. 6. fo. 39.a
Gloria humana tanquam præmium bonorum operum existimatur. Matthæi. 6. folio eodem. a
Gloria humana si intendatur ipsam præferendo iis quæ sunt ex charitate necessario diligenda facienda aut vitanda: proculdubio mortale peccatum incurritur. Matthæi 6. fo. 39. a
Gloria humana si appetatur vt finis quidem illius operis, non tamen contra ea quæ sunt de necessitate charitatis, veniale tantum peccatum incurritur, &c. Matthæi. 6. fo. eodem. a
Gloriam humanam gloriæ diuinæ præferre, mortale peccatum est ex suo genere. Io. 1. fo. 35. a
Golgoltha dictio Syra est, non Hebræa. Matthæi. 27. folio 150. a. & Ioannis. 19. fo. 491. b
Gratiam misericordia respicit quemadmodum iustitia debitum, & istis duabus virtutibus vniuersa ad alterum opera perficiuntur, cum aut debitum aut gratuitum esse oporteat id quod alteri exhibendum est. Mat. 5. fo. 27. a
Gratia coram deo præponitur iustitiæ. Mat. 20. fo. 107. b
Gratia dei non datur secũdum opera, labores, temporalia bona & similia, sed secundũ diuinam voluntatem. Matth. 20. fo. 108. b
Gratiæ diuinæ munus est quicquid non deliquimus. Lucæ 18. fo. 292. b
Gratia non est in anima sicut aqua manens, sicut res dormiens: sed sicut aqua semper de nouo scaturiens, semper vigilans, semper proferens noua opera spiritualia. Ioannis quarto. folio. 362. a
Gratiosi nomen vsurpatur aliquando passiue. Lucæ primo fo. 204. a

Herodis

Herodis mors fuit tertio anno post Christi nativitatem. Matthæi. 2. fo. 13. a
Herodes magnus seu ascalonita primus rex inter Herodes & primus rex Iudæorum coronatus à Romanis, iussit occidi innocentes, & cætera. Matt 2. fo. 8. b
Herodes tetrarcha filius Herodis magni illusit Christum veste splendida & occidit Ioannem, &c. Mat. 14. fo. 83. b
Herodiadis pater & maritus incerti. Matthæi. 14 fo. 83. b
Herodiani putabant spiritum Ioannis occisi ingressum in Iesum. Mat. 16. fo. 90. b
Hierusalem filia Sion appellatur, quia ab arce Sion tanquã filia à matre protegitur Mat. 21. fo. 111. b
In euersione Hierusalem authore Iosepho mortua sunt decem centena milia Iudæorum & nonaginta sex milia ducta in captiuitatem. Lucæ 21. fo. 301. a
Hierusalem est in sorte Beniamin. Io. 3. fo. 355. b
Hierusalem à Dauide erecta est in caput regni & in principatum tribus Iudæ de qua ipse erat Io. 3. ibidem. b
Hierosolymitana euersio intra quadraginta annos post Christi mortem subsecuta est Mat. 23. fo. 129. b
Hypocrisis est vitium veracitati contrarium. Matthæi. 23. fo. 125. b
Hypocrisis appellatur fermentum eo quòd latens virtutem habet eleuatiuam ad similitudinem fermenti. Lucæ. 12. fo. 262. b
Hypocrita Græca dictio est, à personis in spectaculis tragœdiarum seu comœdiarum deriuata. Matthæi. 6. fo. 39. b
Hispani nauigant sub polo antarctico eleuato supra quadraginta gradus. Matthæi. 24. folio. 129. a
Hominis tres sunt partes, corpus, affectus, & intellectus, iuxta quas iussit dominus apostolis ituris ad prædicandum vt se præpararent ad tria, patientiam, prudẽtiam & simplicitatem. Matthæi. 10. fo. 62. a
Homo nullo suo conatu ad veniendum ad deum, potest se reddere propinquum deo. Lucæ. 15. fo. 278. b
Homini connaturale est, vitam actionésque suas dirigere & ducere non scientia, sed fide. fide enim tenemus patres & matres, fide negociationes exercemus, & cætera. Matth. 11. fo. 71. a
Hominibus naturale est sub aliquo colore palliare factum iniquitatis propriæ. Matth. 26. fo. 140. b

Homi-

Homines lucris inhiantes ad prædicandum mittendi non sunt nec à prælatis & prædicatoribus in consortium admittendi. Lucæ nono. folio 247.a

Homines circa mortalia intenti, communi nomine mortui à Christo appellantur, ibi sinite mortuos sepelire mortuos suos. Lucæ. 9. ibidem. b

Homines aliqui possunt vere nominari dij, non natura, sed participatione diuinæ potestatis, visionis suæ gratiæ. Ioannis decimo. folio 425.a

Hominum mandata quæ malum non mandãt non sunt à domino damnata: sed damnatum est quòd ipsa in loco illo qui mãdatis dei est proprius habeantur, quòd circa ipsa tantum studium sit acsi in ipsis timor cultúsque dei consisteret, & cætera. Matth. 15. fo. 87. a

Humiliare se quomodo sit actꝰ virtutis. Matthæi vigesimotertio. fo. 124. a

Humilitas virtus & superbia vitium non inueniuntur in Aristotele. ibidem

Echonias cuiꝰ Matthæus meminit quis fuerit, & quomodo ex eo Christus secundum carnẽ descenderit Matthæi. 1. fo. 4. a

Ieiunium non est opus ex suo genere bonum (cum sit priuatio alimenti) sed pro tanto bonum est pro quanto est actus virtutis moralis quæ abstinentia dicitur Matthæi 19. a

Iesus nomen est proprium personæ ex Hebraica lingua nõ integre deductum, quod saluator interpretatur. Matthęi 1. fo. 1. a & fo. 15. b

Iesus vsque ad tempus sui baptismi conuersatus & habitus est sicut vnus de populo: à tempore autem baptismi incœpit exequi officium pro quo venerat. Matthæi tertio fo. 18. a

Iesu vsque ad tempus mortis suę non fuit irrogata iniuria facti, nisi à suis conciuibus. Lucæ 4. fo. 225. a

Ignis inferni quomodo cruciet substantias spirituales: & an sit corporeus. Matthæi vigesimoquinto. fo. 138. b

Ignis inferni inextinguibilis appellatur, aut quia perpetuus est, aut quia alterius est naturæ ab eo qui est apud nos. Marci. nono fo. 180. b

Incarnationis mysterium septem nobis contulit beneficia. Lucæ. 1. fo. 211. b

Inimicus tripliciter consideratur formaliter, materialiter, & vtroque modo. Matth. 5. fo. 38. a

Inimicos diligere aliquo modo præceptum est, aliquo modo consultum. præceptum quidem in genere: hoc est vt à generali dilectione qua diligimus omnes homines, omnes christianos, omnes cõciues, omnes consanguineos non excludamus inimicum hominem, christianum, conciuem, consanguineum, & sic de aliis generibus communionibus. Consultum autem in speciali: quoniam sub consilio diuinæ charitatis comprehenditur vt diligamus in particulari inimicum. Nam sicut in particulari non tenemur diligere singulos homines, nec singulos christianos conciues aut consanguineos ita nec tenemur in particulari diligere inimicos. Luc. 6. fo. 230. b

Iniquorum prosperi successus sunt indicium æternæ damnationis eorum: quoniam aliquorum bonorum quæ hic faciunt seu fecerunt, mercedem recipiunt. Luc. 6. folio. 230. a

Innocentes quanto tempore post recessum magorum occisi sunt. Matt. 2. fo. 12. b

Innocentũ clades clara est non solum ex euangelio Matthęi, sed etiam ex libris gentilium. Matth. 2. ibidem.

Insufflatio datio quædam corporei spiritus est: & ideo aptissime congruit ad significandam donationem incorporei spiritus. Ioan. 20. fo. 496. b

Intelligere tam excellens est actus humanę animæ vt parũ valde participet anima intelligere: quoniam vniuersa anima actio in ratiocinatione consistit, & non nisi in principiis intelligere participat. Luc. 10. fo. 251. a

Ioannes baptista quo tempore decollatus fuerit. Matth. 14. fo. 84. a & Ioan. 6. fo. 378. b

Ioannes baptista non tantum propter Herodiadem sed etiam propter populi ad ipsum cõcursum carceri ab Herode addictus fuit. Matt. 14. ibidem. a. & Luc. 13. fo. 272. a

Ioannes sonat domini donum seu domini misericordia. Luc. 1. fo. 201. b

Ioannes in ventre matris sanctificatus fuit, ita quod non solum ab originali peccato mundatus fuit sed spiritu sancto repletus per infusam gratiam donorum spiritus sancti adeo vt nulla eius animæ pars spiritu sancto caruerit. Luc. 1. ibidem.

Ioannes euangelista post Petri crucifixionem scripsit euangelium. Ioan. 21. folio. 502. a

Ira quomodo fuit in Christo. Mar. 3. fo. 163. b

Iudas gaulonites tẽpore natiuitatis Christi ĩtroduxit qsionem

nem an liceret soluere cēsum Cesari.&c.Matt.22.fo.118.a
Iudea sub Syria comprehenditur tanquam pars eius. Luc. 2.fo.211.b
Iudæa facta est tributaria dispensationi Syriæ iuncta ab Octauiano Augusto,sublato Archelao &c.Luc.3.fo.218.b
Iudei deferebant fimbrias hyacinthinas ī quatuor angulis vestis ve ab aliis nationibus distinguerentur. Ioan. 4.fo. 360.b in fin.
Iudæi expectant Messiam secundū regnū mūdi huius adorādū ab omnibus regibus terre & reducturū vniuersum Israelem de captiuitate & dispersione. Ioan.11.fo.433.b
Iudæi filij regni appellantur, quoniam ex gente cui regnū cœlorum promissum est nascuntur secundum carnem: Matth.8.fo.53.b
Iudæi tempore Christi non habebant potestatem exercendi iurisdictionem ad mortē. Matth.10.fo.62.b
Iudæi dispersi in Græcia Græci vocabantur & dispersi Rome Romani.Ioan.7.f.399.b
Iudicare est ius dicere:quod est proprium iudicis officium. Ioan.3.fo.353.a
Iudicare proprie est ius dicere animo verbo & opere: quod omnem iustitiæ actum complectitur.Ioan.8.fo.404.a
Iudicium voluntarium(tam publicum quam priuatum)non ex ratione sed volūtate procedens,iniquum valde est: & præcepto negatiuo probetur Luc.6.fo.232.a
Iura omnia diuina positiua, p propria ratione habent diuinā voluntatē.Ioan.3.f.348.b
Iurare per creaturas est obligatorium.Matt.23.fo.125.b
Iustitiæ desiderium reliquis desideriis antepositum velut esuries & sitis, beatum reddit hominem.Matth. 5. fo.26.b & fo.sequen.
Iustitia,debiti rationem suppo nit:& est ipsius debiti exhibitio.Matth.5.fo.27.a.
Iustitiæ rigor prisco tempore admittebat pro debitis soluēdis hominum venditiones. Matth.18.fo.100.b
Iustitiæ hominis vniuersæ sunt quasi pannus menstruatæ. Ioan.12.fo. 444.b
Iustus in vtroque testamento distinguitur contra subiectum cuicunque mortali peccato. Matth.5.fo.28.a
Iusti in cœlesti patria gaudebunt nō solum de donis dei in seipsis, sed etiam de donis dei aliis collatis.Matth.25. fo.138.a

Acus Hebræa consuetudine mare appellatur. Matt.4.fo.22.a
Laudes quibus laudamur, debemus retorquere in

in diuinam laudem & reuocare ad memoriam nostrum & laudantium communem defectum.Matt.19.fo.104.b
Legalia omnia cū Christo mortua sunt: ita quod ex eis non est amplius perceptus fructus, nec percipietur in æternum. Mar.11.fo.184.b
Lex euangelica toti mundo data est.Mat.5.fo.24.b
Lex euangelica est doctrina vere bonorum & sanctorū morum,actionum,mentium, vniuersæque vitæ.Matthæi.5. Ibidem.b
Lex vetus rerum temporalium sufficientiam & opulentiam in terra promissionis promittebat:euangelica autem à voluntaria paupertate inchoat ad regnum cœlorum consequendum.Matth. 5.fo.25.a
Legis antiquæ vinculum cessauit ex primo aduentu Christi:quoniam lex data erat donec veniret semen cui promiserat deus ad Gala.4.Matth. 5.fo.30.b
Lex spiritus,sapientiæ & intellectus nihil præcipit imprudenter agendum:sed in omni executiōe affirmatiui præcepti subintelligitur circunstantia prudentiæ.Matth.5. fo.33.a
Lex prophetæ quātum ad prophetandi actum ad Messiam terminantur:quæcunque vero dicūt futura post Messiam dicunt vt accidentia consequentia pendētia &c.ad Messiam. Matth.11.fo.68.a
Legis implēdæ necessitas. Luc. 16.fo.283.b
Lex de vnitate vxoris nullibi in canonicis libris scripta est. Mar.10.fo.180.a
Lex gratiæ sicut præcipit seu consulit tanquam actus virtutum,ita nihil prohibet seu dissuadet contra virtutem. Luc.6.fo.231.a
Legis præcepta impleta sunt à Christo:quia sublatis imperfectionib⁹ reduxit ea ad perfectionē &c.Luc.16.fo.283.b
Locus inter templum & altare vbi Zacharias occisus est, erat spatium illud in quo erat lauatorium.Matt. 23.f.127.b
Loculos cōmunes quātis Christus habuerit penes Iudam noluit tamen communibus vti ad proprium personaleque debitum persoluendum publicanis:exemplum præbens vt communibus ecclesię bonis ad propria nō vtantur sed ad communia. Matth.17.fo.96.b
Lithostrotos dictio Græca est imperitia scriptorum in Latinis codicibus corrupta: & sonat Latine lapide stratus. ab Hebræis autem Gabatha à celsitudine nominabatur. Ioan.19.fo.490.b
Locustæ inter animalia munda computantur.Matthæi.3. fo.14.a & b

folio.14.a & b
Lucas scripsit euangelium ex auditu ab apostolis, non ex diuina reuelatione sibi immediate facta. Luc.in proœ. fo.199.a in fine.
Lucas nõ à Paulo sed à discipulis Iesu qui ab initio cum Iesu fuerunt didicit ea quæ scripsit. Lucæ in Proœ. Ibidem.
Magdalena à Magdalo Galileæ oppido cuius domina erat vocatur. Luc.8.fo.238.b
Magdalena apostolorũ apostola fuit. Ioan.20.fo.495.b
Magnificare & extollere internum cognoscitiuę partis est, exultare autem volitiuæ seu affectiuæ. Luc.1.fo.208.a
Magus dictio persica est: & idẽ significat quod apud Græcos philosophus. apud Latinos sapiẽs, apud Indos Gymnosophista. vnde ex ipsa dictione significatur quod magi fuerunt Persæ. Matth.2.fo.9.a
Magi ad minus fuerunt duo: cõmuniter tamẽ creditur quod fuerunt tres. Ibidem.
Malos omnes extirpandi studium prohibuit dominus: ex quo non sequitur prohiberi studium ad extirpandas quasdam certas malorũ species. Matth.13.fo.80.a
Mãmona Chaldæa dictio est, diuitias significans. Matth.6. fo.44.b
Mandata hominum vide supra in dictione homo.
Mansueti dicuntur qui & passionibus iræ non commouẽtur, & rectæ rationi illas subiectas tranquille retinent. Matth. 5. fo.26.a
Manuum lotio ex Iudæorum seniorũ statuto crebra erat. Matth.15.fo.86.a & b
Manducare carnem domini & bibere eius sanguinem necessarium ad obtinẽdam vitam æternã quid. Ioan.6. f.172.b
Maria Magdalena est illamet quæ est Maria soror Lazari. Matt.26.fo 140.b
Maria virgo rationabiliter creditur fuisse. 24. annorum quum concepit Christum: vt perfecta etiam secundum ossa mulier, perfecta mater perfectum gigneret filium. Luc. 1.fo. 203.b
Marsupium commune habente non solũ ad proprias necessitates, sed ad pauperibus subueniẽdum perfectioni Christi apostolorum nõ derogat. Ioan. 13. fo. 450.b in fin.
Merces nõ ex gratia dat̃, sed ex iustitia reddit. Mat.c.f.28.b
Misericordia secũdum se à deo volita est, sacrificium autem non &c. Matth.9.fo.57.b
Misericordia dei est supra omnes regulares cursus & propterea nulli est desperãdum Matth.12.fo.74.b
Misericordia proprie quid.

Matth.15.fo.89.b
Mittere attribuitur patri appropriatione non proprietate. Ioan.14. fo.460.b
Mites præstant mansuetis. Matthæi.5.fo.26.a
Mysteriorum fidei notitia non nisi ex diuinæ electionis gratia aliqui donantur. Matth. 13.fo.77.b & fo.sequen.a
Nazareth dicitur sita iuxta mõtem Tabor. Matt.4. fo.22.a
Nazareus est nomẽ religiositatis à separatiõe dictum. Matth.2.fo.13.b
Negationis Christi appellatione venit nõ solum negatiua vox sed etiã facta negatiua & omissio confitendi quæ sunt fidei aut morum quando oportet. Luc.12.fo.263.b
Nemo repente fit summus tam in bono quam in malo. Mat. 4.fo.21.b
Notitia trinitatis ita est propria diuinis personis quod nulli naturaliter communicatur, sed tantum per reuelationem. Matt.11.fo.70.a
Notitia est duplex: fidei & euidentię. Ioan.8.fo.413.a
Notitia intellectualis duplex: speculatiua & practica seu affectiua. Ioan.10.fo.421.a
Numerus ternarius perfectionis est significatiuus: quo fit vt vniuersitas electorũ trinario fructu significetur. Luc. 11.fo.255.b
Numerus denarius vniuersitatis est significatiuus. Luc.19. fo.295.a
Obumbratio virtutis altissimi quid. Luc.1.fo.205.b
Omissionum tria genera damnantur in inferno. Matthæi.25. fo.139.a
Onera grauia & importabilia q̃ aliqui ministri ecclesiæ in humeros hominũ imponũt, non sunt Christi cuius onus est leue. Matth.11.fo.71.a
Onus Christi est leue & secundum se & nobis. Matth. 11. fo.codem.
Opinio erronea Heluidij, asserentis beatam Virginem & Ioseph. post Christi natiuitatem consummasse matrimonium. Matth.1.fo.6.a
Opinio erronea Valentini, dicentis Christum corpus cœleste habuisse, & per vterũ beatæ Virginis quasi per fistulam transisse. Matt.1.f.7.a
Opinio falsa Hebionitarũ, dicẽtiũ Iesũ Christũ ante matrẽ suã nõ fuisse. Ioan.1.fo.321.b
Opinio nõnullorũ separãtiũ vitã à primo rerũ principio: tãq̃ aliud sit principiũ essendi & aliud principium viuendi. Io.1.fo.325.a
Opinio negantium primam lucem ad humanum intellectum per seipsam extendi.

Ioan.1.fo.326.b
Opinio putantium Ioannem baptistam fuisse natura angelũ,eo quòd à Malachia propheta Angelus appellatus sit Ioan.1.fo.3-7.a
Opinio falsa dogmatizantium animam hominis præextitisse ante ipsum hominem cuius est.Ioan.1.fo.328.b
Opinio Manichæorum,fingentium omnes naturas sensibiles esse malas.Ioan.1.f.332.a in principio.
Opinio nonnullorum philosophorum,putantium deũ plenum omni perfectione communicare bonitatem suã rebus hominibusque naturali necessitate,velut quadam redundantia seu effluentia tante suæ bonitatis. Ioan.1.fo.336.a
Opinio hæreticorũ distinguentiũ plures hypostases in Christo.Ioan.9.fo.416.b
Opinio dicẽtium animas mortuorum circa mortuos esse. Ioan.11.fo.432.b
Opinio Sabellij putantis Iesum esse patrem & filium. Ioan.14.fo.455.a
Opinio nonnullorum Græcorum,asserẽtium tres priores euangelistas fuisse à Ioanne correctos.Ioan.13.fo.445.a in fin.& sequen.
Opinio Arrianorum,dicẽtium patrem solũ esse verum deũ. Ioan.17.fo.477.a
Opinio erronea attributa Origeni quod omnes in futuro sæculo consequentur quandoq; remissionem omnium peccatorum.Matt.12.f.34.b
Oratio est mentis ac affectus eleuatio in deum petendo. Matth.6.fo.40.a & b
Orãdi mos vt digni efficiamur promissionibus Christi vnde sumptus sit. Luc.21.fo.303.a
Orationi cur admiscetur locutio.Matth.6.fo.40.a
Oratio admittit quãdoque prolixum sermonem. Matth.6.fo.40.a
Oratio quomodo debet esse cõtinua.Luc.18.fo.290.b
Orationes ea ratione necessariæ sunt ad vitam ęternam consequendam qua necessariæ sunt reliquæ causæ secundæ ad proprios effectus.Luc.18.ibidem.
Ordo diuinæ gratiæ superadiũctus est à deo nõ ad destruendum sed perficiendum naturæ ordinem ac per hoc necessitas seruãdi diuinam sanctificationem appositam rebus locis & temporibus,non tollit necessarium naturę vinculum quo res loca & tempora necessaria sunt vitę humanę. & hinc fit vt euenięte articulo necessitatis absq; prophanationis crimine vtamur diuinis rebus locis, & temporibus.Matth.15.fo.87.a
Originali peccato ac pœnis cõcomitantib⁹ quilibet obnoxi⁹ nascitur,etiã si in eodem instanti diuina gratia sanctificaretur.Luc.1.fo.206.a
Osiahna quid significet.Matt.21.fo.112.a

Anis transubstantiatio in corpus Christi cõuincitur ex verbis dñi Mat.26.f.141.b
Paracletus quid significet. Ioã.14.fo.459.b
Paradisus significans hortũ arborum, transfertur ad significandũ æternæ beatitudinis fœlicitatẽ. Lucæ.23.fo.313.a
Parasceue quid significet. Luc.23.fo.315.a
Pascha Christus celebrauit.14.luna & nõ 13.vt quidã Græci fingunt.Mat.26.fo.141.a.b
Pascha Græca dictio est, & significat transitũ:quem apud Hebræos significat pasch. transumptiue autẽ significat festiuitatẽ illorũ septem dierum,& agnũ paschalẽ & azimos panes. Matt.26.f.141.b
Paschalis festiuitatis origo. Matth.26.ibidem.
Pascha vocabatur totũ illud tẽpus septẽ dierũ quibus panes azimi comedebantur.Marci 14.fo.189.b. Quanuis tota hebdomada denominaretur Pascha à primo die, primus tamen dies proprie Pascha dicebatur. Luc.22.fo.303.b in fine.

Pascha comedebatur tantum in Hierusalẽ.Luc.22.fo.3-4.a
Pascha Iudęorum in prima oppositione lunæ ad solem in ariete existentem celebrabatur.Ioan.2.fo.345.a
Passionũ omniũ principiũ est amor.Ioan.12.fo.443.b
Pater dedit omnia filio.generãdo enĩ dedit illi naturã diuinã & cũ natura diuina omni potentiam & quicquid dei est.Luc.10.fo.251.b
Pax est ordinis tranquillitas. Mat.5.fo.27.b.in principio.
Pax cur à domino non præcipitur sicut & dilectio,sed relinquitur.pax enim est hęreditas quam Christus suis reliquit.Ioan.14.fo.460.b
Pax vera consurgit ex omnibus propriis actionibus & passionibus bene ordinatis.Ioã.14.fo.460.b
Peccati grauitas duplex: altera ex parte conuersionis,altera ex parte auersionis.Matt.10.fo.62.a
Peccatũ est nomen culpæ.Mat.12.fo.74.b
Peccata venialia non sunt peccata nisi secundum quid. Io.8.fo.408.a
Peccati seruitus in quibus consistat.Ioan.8.ibidem.
Peccatorũ remissio nõ perficitur in nobis nisi charitate diuina infusa.Luc.7.fo.238.a
Peccatum inest omnib⁹ hominibus:in cõparatione aũt ad

magis peccatores dicũtur aliqui iusti. Matth. 9. fo. 57. a
Peccata remittũtur à ministris Christi per absolutionem sacramentalem: retinentur autem quum negant eam indigno. Ioan. 20. fo. 496. b
Peccatores (hoc est i animo peccandi perseuerantes) regulariter nõ exaudiuntur à deo. Ioan. 9. fo. 416. a
Pectoris percussio ad quid fit. Luc. 18. fo. 292. a
Pœna dãni est qua homo deo priuatur. Matth. 10. fo. 65. a
Pœnæ sensus appellatione quæ veniant. Mat. 25. fo. 139. a
Pœnitentia humani animi sine gratia dei quanto est maior tanto est periculosior. Matt. 27. fo. 147. a
Pœnitẽtia est opus humanum, remissio aũt peccatorũ est opus dei: sed pœnitẽtia nihil valet sine pctõrũ remissiõe, nec remissio peccatorũ dat sine pœnitẽtia. Lu. 24. f. 319. b
Pœnitentiæ sacramentum institutum est à Christo. Ioan. 20. fo. 496. b
Perfectio suprema nostrę in Iesum Christum fidei est pati propter ipsum. Mat. 5. f. 28. a
Periurium est ex se malũ, ita ꝙ nulla ratiõe excusari potest. Matth. 5. fo. 35. a
Petr⁹ quinquies ad minus Christum negauit: ter ad vocem mulieris, & bis ad minus ad vocẽ virorũ. Ioã. 18. fo. 486. b
Petri potestas limitatur ad ea quæ super terram ligãda aut soluẽda sunt. Mat. 16. fo. 92. a
Petri regimen ad quid institutũ sit. Ioan. 21. fo. 501. b
Petere oranris est, quærere facientis. Luc. 11. fo. 255. b
Pharisæi & Sadducæi in quibus differebant. Mat. 3. fo. 14. b
Phylacterium quid Matth. 22. fo. 122. b
Pontificatus quibus verbis Petro commissus fuerit. Ioan. 21. fo. 501. a
Porta angusta cur dicatur via virtutis. Luc. 13. fo. 271. a
Potẽtiæ naturales sicut nõ possunt proprios effectus producere nisi in patiente disposito, ita potentię ordinarię ad curationes & miracula non possunt producere effectus nisi in patiẽte dispositio per fidem. Mar. 6. fo. 170. b
Potestas suprema in ecclesia ex duabus rebus constat. altera est authoritas discernendi, iudicãdi, & diffiniendi ea quæ sunt regni cœlorum, siue pro siue contra, & hæc appellata est clauis scientiæ. Altera est authoritas faciendi seu exequẽdi diffinita. & hęc appellatur clauis potentiæ. Matt. 16. fo. 91. b. & fo. sequ. a
Præcepta affirmatiua obligant non pro semper, sed pro loco & tempore & aliis circũstantiis rationabilibus. Mat. 5. fo. 36. a. b

Præce-

Præcepta affirmatiua regulariter obligant tẽpore necessitatis: & ad mortale si contra charitatem dei aut proximi, ad veniale autem grauius & minus graue si præter charitatem omittitur. Matth. 5. fo. 37. b
Præceptum iuris naturæ, legis & prophetarum est: quęcunque vultis vt faciant vobis homines & vos facite illis. Mat. 7. fo. 49. b
Nullum præceptum de colore quantitate aut figura vestiũ, de barba aut capillis, & vniuersaliter de huius indifferẽtibus corporeis inuenitur à Christo datũ: sicut nec de differentia cibi & potus. vt etiã per hoc cognoscamus ipsum esse deum, qui fecit omnia, cui omnia seruiunt, cui nihil horum displicet &c. Marci 6. fo. 171. a
Præcepta affirmatiua nõ obligant nisi quũ oportet vel expedit: præcepta negatiua sẽper & ad semper &c. Luc. 6. fo. 230. b
Præcepta omnia affirmatiua & cõsilia sicut dãtur de solis actib⁹ virtutũ, ita nullũ negatiuum tam præceptum quam consilium datur cõtra virtutem. Luc. 6. ibi. b. & fo. sequ. a
Præceptum affirmatiuum non obligat nisi quũ oportet: nec consulit nisi quum expedit. Lucæ. 6. ibidẽ. & in pluribus aliis locis.
Prædestinationis diuinæ vis & necessitas. Luc. 16. fo. 283. b
Prædicatio Christi quando incœpit. Luc. 3. fo. 219. a
Prædicationis apostolorum studium & finis fuit cõuincere mundũ de relinquẽda idolatria, de peccato infidelitatis, & de oblata propitiatiõe ex Christi morte, parataque cœlestis vitæ retributione. Ioan. 16. fo. 471. b
Prælatorum est non negligere scire quid de ipsis dicatur. Matt. 16. fo. 90. b
Prælati officiũ non in agendo pro libito sed in dispẽsando consistit. Luc. 12. fo. 267. a
Prælatus ecclesiasticus debet appetitũ seruiendi Christi mẽbris & honorandi Christi mẽbra (scilicet christianos) & ea quæ sunt dignitatis, & ea quæ sunt operis exercere, & non vt ipse dominetur & honoretur. Luc. 22. fo. 305. b
Prępositi debent doctrinã, correctionẽ curamque adhibere iuxta subditorum proportionem. Luc. 12. fo. 267. a
Primogeniti Iudæorũ propter quid prẽsentabant statuto tẽpore i tẽplo &c. Lu. 2. f. 215. b
Principiũ nõ substãtię sed rationalis nomẽ est. Ioã. 1. fo. 321. b
Principium initio Gen. & euãgelij. Ioã. quid significet. ibi.
Probatica quid significet. Ioan. 5. fo. 367. a

Pronomen hoc quid demõstret in verbis cõsecrationis corporis Chri. Matt. 26. f. 142. b
Prophetarũ scripta multa perdita sunt. Mat. 27. fo. 147. b
Prophetarũ dicta possunt licite afferri mutatis verbis modo seruetur sẽsus. Io. 12. f. 443. a
Propositio, nolite sanctũ dare canibus, quomodo intelligatur. Mat. 7. fo. 47. a
Propositio, omnis qui male agit odit lucẽ, intelligenda est formaliter: hoc est quatenus mala agit. Io. 3 f. 354. b. in fi.
Propositio ista nõ est vera, filiꝰ aut spiritus sanctus producitur de essentia aut sapientia diuina: sed sane dicimꝰ quòd producitur filius de essentia patris, & spiritus sanctus de essentia patris & filij. Io. 16. f. 472. b. in fin. & in prin. seq.
Proselytꝰ quid. Mat. 23. f. 124. b
Purgatoriũ colligitur ex remissione peccatorũ in futuro sęculo. Mat. 12. fo. 74. b
Quæstio cur Matthæꝰ appellauerit Iacob patrẽ Ioseph, quũ Lucas dicat Heli fuisse patrem Ioseph. Matth. 1. fo. 8. b
Quęstio cur euãgelista deduxit generationẽ Christi ad Ioseph, quũ Ioseph non fuerit pater Christi. Mat. 1. ibidem.
Quæstio cur euangelista non deduxit generationẽ beatæ virginis ex Dauid, de quave reChristꝰ natꝰ est. Mat. 1. ibi.
Quæstio, quomodo Matthæus ostendat natiuitatem Christi ex Dauid per suam genealogiam. Mat. 1. ibidem.
Quæstio cur Matthæus genealogiam Christi in tres ordines distinxit. Matth. 1. fo. 5. b
Quæstio Heluidij de virginitate beatæ virginis post natiuitatẽ Christi. Matth. 1. fo. 5. b. &. fo. sequ.
Quæstio cur beatæ virgini angelus apparuit in vigilia, Ioseph autem in somnis. Mat. 1. fo. 6. b
Quæstio, quomodo cum veritate cõiugij stat cõtinua virginitas mentis in beata virgine. Matth. 1. fo. 6. b in fine.
Quæstio cur omnes euãgelistæ vtantur nomine Iesu scribẽtes gesta Christi. Mat. 1. f. 8. b
Quæstio quomodo verificetur verbũ magorũ vidimus stellã eius. Mat. 2. fo. 9. b
Quæstio, quid mõstrauerit stella illa: Christũ ne iam natũ an Christũ nasciturum post certum tempus. ibidem.
Quæstio quomodo stella illa monstrauit Christum. ibidẽ.
Quæstio qũo magi cognouerũt ortũ illius stellæ esse signum ortꝰ Christi ibidẽ. fo. 10. b
Quæstio an Christus intra. 40. illos dies quibus iciunauit esurierit. Mat. 4. fo. 19. b
Quæstio cur potiꝰ beatificauit Iesus sanctũ paupertatis vsũ quàm sanctũ vsum diuitiarũ. Matth. 5. fo. 25. b
Quæstio cur Iesus paupertatẽ prætulit sufficientiæ quo ad beatitudinẽ. Matth. 5. ibi. b
Quæstio cur Iesus mẽdicos spiritu dicat beatos: quũ ipse totius perfectionis exẽplar nõ fuerit mẽdicus secũdũ rei veritatẽ sed potius dãs eleemosynas mendicis. Matthæi. 5. ibidem. 25. b & fo. sequen. a
Quæstio cur Iesus beatificauit luctũ: qui ad nihil vtilis scribitur: immo qui prohibetur. Matthæi. 5. fo. 26. b
Quæstio quomodo verificẽtur hæc Christi verba, non veni dissoluere legem aut prophetas. Matth. 5. fo. 30. a
Quæstio qua ratione is qui violat & violare docet mandata minima vocabitur minimus in regno cœlorum. Matth. 5. fo. 31. a
Quæstio an per creaturã iurãs intendat iurare per illã quatenus in illa est deus. Matth. 5. fo. 35. b
Quæstio quid præcepto nõ iurandi prohibetur. Mat. 5. ibi.
Quæstio, quũ dñs dicat si remiseritis hominibꝰ peccata eorum remittet & vobis pater vester &c. an fornicarius seu in alio crimine persęuerans securus sit deuenia consequẽda à deo si remittit aliis offensas contra se factas. Matt. 6. fo. 42. b
Quæstio qũo integre applicetur parabola arboris quantũ ad hoc qꝺ putris arbor facit tantũ malos fructus: quũ falsi prophetæ malæ voluntatis faciant etiã aliqua bona opera. Matth. 7. fo. 50. b. in fine.
Quæstio qũo stant hæc duo simul: quod vobis dico ĩ tenebris &c. & ego palam locutꝰ sum mũdo & in occulto locutꝰ sum nihil. Mat. 10. fo. 63. b. in fine & fo. seq. a
Quęstio quomodo stat dictum apostoli (nũquid deo cura est de bobus) cũ sentẽtia domini, asserẽtis diuinã prouidẽtiam extẽdere se etiã ad passeres. Mat. 10. fo. 64. b
Quæstio qũo verificatur Christũ fuisse tribus diebus & tribus noctibus in corde terræ. Mat. 12. f. 75. b. in fi. & f. seq. a
Quęstio qũo intelligendum est verbũ domini, qui nõ habet & id qꝺ habet auferetur ab eo. Mat. 13. fo. 78. a
Quæstio qua humana iustitia rex ille in parabola de homine rege, iudicat qꝺ oportuit seruũ illũ ingratũ facere sicut factũ est ei: nec solũ iudicat sed damnat & repetit totum debitum. Matth. 18. fo. 100. b
Quæstio quomodo sine pœnitentia sunt dona dei, quum debita semel donata à deo postea repetantur. Matt. 18. fo. 101. b

Quæstio quomodo verificatur quòd sic faciet pater cœlestis torquendo ingratum peccatorē quousque reddat, quū torqueatur post mortem in æternū sine termino aliquo. Matt.18.fo.101.b

Quęstio an in lege veteri diuortium cum libello repudij fuerit licitum. Matt.19.fo.103.a

Quæstio si quos deus coniunxit homo separare non potest, quomodo diuortium illud legale coniugium soluebat. Mat.19.fo.101.a.in fine

Quæstio quo illi primi operarij missi in vineā significātur in numero electorū ac sctorū quū vita æterna non iustitia, sed gratia dei habeatur, isti āt secūdū purā iustitiā merce dē acceperit. Mat.20.f.107.b

Quæstio quomodo verificatur quòd deus præmiat omnes supra cōdignū, si primos illos operios prēmiat secūdū purā iustitiā. Mat.20.f.108.a ī pri.

Quæstio cur filij Zebedæi petierunt sedere in regno Christi à dextris & sinistris eius: quum iam Christus promisisset illis hoc dicens: quum sederit filius hominis, & cæt. Mat.20.fo.109.a

Quęstio quomodo ex hoc quòd deus est deus Abrahę & Isaac & Iacob habetur resurrectio mortuorum. Matt.22.f.119.b

Quæstio cur dominus prædicēs Iudæis pœnā quā passuri erāt propter occisionē & persecutionē Christianorum, explicauit omnem sanguinem iustum ab Abel & Zacharia filio Barachiæ. Mat.23.f.127.a

Quæstio quorsum affertur parabola de patrefa. vigilaturo si sciuisset, &c. Mat.25.

Quæstio quomodo verificatur quòd omnes accipientes gladium pereant gladio: & cur hoc applicatum sit ad factū Petri, qui iustæ defensionis causa gladio vtebatur. Matt. 26.f.144.b.in fi.&.fo. sequē.

Quæstio quum dominus apud Matthæum vetet ne Apostoli sui virgam in via portent, quomodo apud Lucam hoc eis concedit. Mar.6.fo.171.a

Quæstio quum apud Matthæū videantur apostoli mitti ad prædicandum sine calciamētis, cur apud Lucam mittuntur calceati sandaliis. Mar.6. ibidem.

Quæstio quomodo verificatur quicunque reliquerit vxorē, &c. quum non liceat alligato vxori illā dimittere propter affectum perfectioris vitæ. Mar.10.fo.182.b

Quæstio, an Lucas dicens factū est autem quum sacerdotio fungeretur Zacharias, loquatur de simplici an de summo sacerdotio. Luc.1. fo.200.a

Quæstio cur Augustus iussit describi vniuersum orbē: quum vniuersus orbis non esset ei subiectus. Luc.2.fo.212.b

Quæstio an verum sit vniuersaliter q̄ cui parū dimittitur, parū diligit. Lu.7.fo.237.b

Quæstio quo in transfiguratione Christi Petrus cognouit Moysē & Eliā. Lu.9.f.244.b

Quæstio, an iis qui nō remittūt offensas sit dicēda oratio dominica. Lu.11.fo.254.b.in fi.

Quęstio cur Christus in exēplo humani patris quo docet deū nō dare petētib⁹ nisi vtilia, panis, piscis, & oui meminit. Lucæ.11.f.255.b

Quæstio quomodo Pharisæis vere dictum est, ecce regnum dei ītra vos est. Lu.17.f.288.a

Quęstio arrianorū cur ibi & de⁹ erat vetbū, dictioni de⁹ nō prępouit articul⁹ &c. Io.1.f.323.b

Quæstio quid noui crediderūt discipuli viso miraculo mutationis aquę in vinū, qui iā crediderant Christum esse Messiam. Io.2.f.345.a.in fine

Quęstio, cur Christ⁹ nō baptizabat p̄ seipsum. Io.4.fo.360.a

Quæstio quo verificatur q̄ qui biberit ex aqua spūalis gratiæ nō sitiet in æternū, quū appareat instātia de siti eorum qui perdiderunt gratiam & de siti proficientium. Io.4.fo.361.b

Quęstio cur Iesus apud Io. vitauit locū vbi nō erat honorād⁹ & iuit in Galilęā vbi honorādus erat Io.4.f.365.b.in fine

Quæstio, quid deus vsq; modo cōtinue operatur. Io.5.f.368.b

Quæstio cur oportuit filiū dei esse filiū hois ad hoc vt constitueret iudex mūdi. Io.5.f.373.b

Quæstio quo verificatur, si ego testimoniū perhibeo de meipso testimonium meum nō est verum, quum alio in loco asseratur contradictoriū eius Io.5.fo.374.b.in fine

Quęstio, quid est Moysen accusare Iudæos. Io.5.fo.378.a

Quæstio, quū Iesus præcepisset discipulis vt se ad Bethsaidā præcederēt, an discipuli iobedictes fuerit eūdo capnaū. Io.6.f.380.a

Quæstio cur dicitur apud Io. q̄ discipuli voluerūt accipere Iesum in nauim, quū constet ex aliis euāgelistis cū ingressum nauim. Io.6.fo.380.b

Quęstio quo verificat⁹ q̄ panis ille cœlestis tollit mortē: quū multi postquam comederunt hunc panem, mortui sint spiritu. Io.6. fo.386.b

Quęstio quo cognouit cęcus curatus à Iesu q̄ Iesus lutū fecerat quū hoc nōvidisset. Io.9.f.415.a

Quæstio an quilibet solo Christo excepto describāt mercēnari⁹ seu nō pastor. Io.10.f.420.b

Quæstio quo verificet verbum Christi, & fiet vn⁹ pastor, quū iā esset ipse Iesus pastor vnus. Ioan.10.fo.421.b

Quæstio quo Iesus discipulos mittebat ad prædicandū sine marsupio, & ipse per Iudā marsupiū portabat. Io.12.fo. 435.a

Quæstio, quomodo discipuli Christi dicūtur recordati eorū quę nō cognouerāt, quū memoria

moria nō sit nisi prius cogni torum.Ioan.12.fo.436.b
Quæstio cur deus pœnas excæcationis & induratiōis &c.di sposuit,& p Esa.dixit se illatu rū eas ludęis Io.12.f.442.a.b
Quæstio quō stant hæc duo simul:q̄ Iesus cœnauerit in primo die azimorū, & ante festū Paschæ.Io.13.fo.445.b. in fi.
Quæstio quū Iesus prius numerasset Iudā inter electos à se dicēs,nōne ego elegi vos duo decī,quō postea excipit Iudā ab electis à se.Io.13.fo.449.a
Quæstio de loco in quo tēpore cœnæ fuit colloquium inter Iesum & Petrum: & de ordine verborum.Io.13.fo.452.a
Quomodo stāt hæc duo simul: q̄ spiritus veritatis manebat apud apostolos,& q̄ erat eis dandus.Io.14.fo.457.b
Quæstio quomodo verificatur q̄ nos prius diligamus deum quàm ipse nos.Io.14.f.459.a
Quæstio quō verificaī sentētia Christi,maiorē hac dilectionē nemo habet vt animā suā ponat quis pro amicis suis: quū appareat maioris esse dilectionis ponere aīam suam pro inimicis quàm p amicis. Ité de qua magnitudine est sermo quū dicitur maiorem. Io.15.fo.466.b.in fi. & seq.
Quæstio cur si Iesus non iuisset ad patrem paracletus nō venisset.Ioan.16.fo.470.a
Quæstio quomodo verificatur quòd Pilatus post secundam examinationem Iesu volebat dimittere eū: quū antea hoc idē quæsisset.Io.19.fo.490.b
Quæstio quō apud Lucā discipuli redeūtes ex Emaus inuenerūt congregatos vndecim: quū apd Io. inuiatur defuisse Thomā.Io.20.fo.497.b
Quæstio quota fuit apparitio Iesu iuxta mare Galilæę &c. Io.21.fo.540.b.in. prin.

RAbbi authoritatiue est sol⁹ Christus:reliqui sunt rabbi ministerialiter tantum Mat.23.fo.122.b

Rabbi & magister in quo differant.Mat.23 ibidem
Rachab quæ fuerit: & cur eius ac Ruth meminit euangelista.Mat.1.fo.3.a
Rachel cur dicitur mater innocentium.Mat.2.f.12.b.in fi.
Regnum cœlorū vnū atque idē est quod in cœlesti patria cō summate,in præsenti vero vita inchoatiue est.& propterea à sacris doctoribus modo pro militāte mō,p triūphāte ecclesia sumitur.Mat.5.f.31.a
Regnū terrenū ,p mittebaī tpe priscorū,p phetarū à dieb⁹ aūt Io.Bap. īcœpit p̄dicari & ,p mitti regnū cœ.Mat.11.f.67b
Regnū cœlorū in parabola de homine rege accipitur secundum vtrunque statū, viæ.f.& termini.Matth. 20.fo. 106.b
Regnum dei duplicem statū habet:alterū spirituale in p̄senti vita ī cordib⁹ fideliū: alterū nō solū spūale,sed etiā corporale,regnāte deo nō solū in animab⁹, sed etiā in corporib⁹ hominum iā glorificatorum in anima & corpore. Luc.17. fo.288.a.& Ioan.3.fo.348.a
Regni dei visio quibus contingat.Ioan.3.fo.348.a
Religio si ad vsum materiæ in articulo necessariæ pietatis spectetur, est pietati postpōnēda,&c.Mat.15.f.86.b.in fi.
Requies animi in deo, magnū & incredibile donū est,quod nullus nouit nisi humilis & mitis, expertus suaue iugum domini.Mat.11.fo.70.b
Reproborū pœnę quo in hac vita ordinentur.Io.12.fo.443.a
Resurrectio Christi in aurora facta est.Marci.16.fo.195.b
Resurrectio eorum qui surrexerūt cum Christo fuit ad vitā immortalē.Mat.27.f.151.b

SAbbatū apud Hebræos appellatur quilibet dies festus in quo operari non licet. Mat.28.fol.151.a

Sabbatū quū ad hoīm vtilitatē ordinatū sit,in hominis dānū verti nō debet.Mar.2.f.163.a
Sabbatum secundo primum appellatur vltimus dies festinitatis ex multis sabbatis constantis,&c.Luc.6. fo.228.a
Sabbatorū appellatiōe septimi quique dies (qui non qūque sed semper sunt sabbata)intelliguntur.Ioā.20.fo.491.b Et cur dies dominicus dictus sit vna sabbatorum. Ibidem.b
Sacerdotes & pontifices nusquā in euangelio inueniuntur à Christo obiurgati seu reprehēsi &c.Mat.23.f.121.b
Sacerdotum princeps constituebatur à regibus & mutabatur prout regi videbatur, non obstante statuto legis Moysi. Luc.1.fo.200.a
Sacerdotum erat benedicere filiis Israel.Luc.1.fo. 216.a
Sacerdotes & leuitæ viuebāt ex cōibus toti populo, decimis, oblationibus &c.Lu.10.f.253.a
Sacrificātes tēpore legis māducabāt&bibebāt corā dño:hoc est in loco ad cultū diuinum dicato & secundū legis ritū. Lucæ.13.f.271.b
Sacrificia Iudæorū offerebātur in atriis tēpli,in quibus etiam vacabatur orationi & doctrinæ legis,in ipsum enim tabernaculū quod strictiori vocabulo tēplū appellatur nō ingrediebātur nisi sacerdotes. Io.2.fo.345.b.in fine
Sadducęi nō admittebāt scripturas sacras nisi Moysi, neque sciebāt aliū viuēdi modū nisi quē in hoc mūdo videbāt inter homines.s.comedendo,bibendo,generando,&c.Matt. 22.fo.118.b.in fine & fo. seq.

Saluando

Salquando tria sunt necessaria: amor vitæ futuræ plus quàm præsentis, constantia in hoc studio, & electio diuina. Lu. 17.fo.285.a
Samaritani nec Gentiles nec Iudæi erant: sed simul colebant deũ verũ & propria idola, & ob id exosi erant Iudæis plus q̃ ij qui erant totaliter Gẽtiles. Io.4.f.360.a.& b.in prin.
Samaritani colebant deũ Israel in loco in quo adoratus est à Iacob. Ioan.4.fo.362.b
Sanctificare quid. Io.17.f.480b
Sanctitas soli deo per excellentiam conuenit. Io.17.f.479.a
Sãguis Christi in os infantium infundendus non est, qui bibere adhuc nequeunt, sed sugere. Mat.26.f.142.b
Sapientia est circa diuina, prudentia circa humana. Matt. 11.fo.69.a.b
Satan Hebræa dictio sonat aduersariũ. Mat.4.fo.21.a.in fi.
Satisfactio fratri debita, si fieri potest, præcedere debet sacrã cõmunionẽ, quæ est munus altaris noui testamenti. Mat. 5.fo.33.a
Satisfactiõis pfectę forma est restituere male ablata nõ simpla, sed quadrupla (ad satisfaciẽdũ dãnis quę potuerũt incurrere damno affecti) & de proprio eleemosynis redimere peccata. Lu.19.fo.294.a
Scãdalizãti quæ & quãta pœna debeatur. Luc.17.fo.286.a
Scenopegia est dictio Græca, à fixione tẽtoriorũ dicta, signi ficãs tabernaculorũ festũ qd̃ à.15.die mensis septimi à Iudęis septẽ dieb⁹ celebrabaĩ, in memoriã q⁹ fixerãt tabernacula. 40.annis in deserto aliti à deo. Io.7.fo.394.a
Sectæ tres apud Iudæos erant: Pharisæorum, Sadducęorum & Essęorũ. Mat.22.fo.118.b
Sensus aliquis mysticus ad adimpletionẽ scripturę spectat. Io.19.493.a
Septenarius numerus Hebræo more vniuersitatis est index: qm̃ apd̃ Moysẽ septẽ diesvni uersa cõphẽdũt. Lu.8.f.238.b
Sichar Sechẽ & Sichẽ sũt noĩa eiusdẽ ciuitatis. Io.4.f.360.a ĩ fi.
Sicera quid. Luc.1. fo.201.b
Signa necessario pcedẽtia finẽ mũdi quę discipuli à Christo didicerũt, nõ mõstrant consummationẽ mũdi quasi in ia nuis seu ad certũ tempus post signa hęc. Mat.24.f.129.b
Sinapis granũ videt simpliciter & absolute esse minimum omniũ seminũ. Mat.13.f.80.b
Sinus Abrahę ante Christi passionẽ erat limbus patrum, qui Abrahę sinus dicit, eo q⁹ merito fidei Ieu xpi qui primo Abrahę, pmissus est, quietẽ illã iusti assęqbãt. Lu.16.f.284b
Solennitates duæ secundum legem ex pluribus sabbatis cõstabant Paschalis & tabernaculorum. Mat.12.fo.71.a

Solici-

Solicitudo est pars intellectus practici, circa exequenda inquietam vigilantiã adhibẽs. Lucæ.10.fo.253.b
Sortes filiorum Aaron principum sanctuarij & domus dei, erant. 24. Luc.1.fo.200.a
Spicas cõfricare in sabbato, cur Pharisæi cẽsuerint illicitum. Matth.12.fo.71.b
Spiritus blasphemia quid. Mat. 12.fo.74.a
Spiritus blasphemia regulariter nõ remittitur: quia comitem semper habet obstinationẽ. Matt.12.f.74.a
Spirit⁹ sancti appellatione quãdoq; significatur deus secundum quòd spiritus sancti officium exercet: hoc est secundũ quòd spirituales ac sanctos efficit animos hominũ, illorũq; fructus seu opera. & sic accipitur spiritus sanctus vbi dicitur qui dixerit verbũ cõtra spiritum sanctũ &c. Matt. 12.fo.74.b
Spiritus immortales & homines immortales quãdoq; apparẽt mortalibus. Mat.27.fo.151.b
Ad spiritũ sanctum obtinẽdum requiruntur tria: orare mente, quærere factis & perseuerare in vtrisq;. Lu.11.f.255.a.b
Spiritus sanctus quare accõmodatum sit ad circũloquẽdum proprium nomen tertię personę trinitatis. Io.14.f.460.a
Spiritum sanctum procedere à patre & filio sub Eugenio. 4. in concilio Grecorũ & Latinorum hac ratione dedactũ est. pater & filius in omni operatione sunt vnũ in qua nõ obuiat relationis oppositio inter patrẽ & filium: in hoc quod est spiritum sanctũ procedere à patre nulla admiscetur relationis oppositio inter patrem & filium: ergo. Ioan.15.fo.469.a
Stare est naturalis situs hominis perfecti, sedere autem imbecillitatis. Matth.16.fo.197.b
Stella quæ ostendit Christũ natum quid fuerit. Mat.2.fo.9.b
Statuta omnia in lege & quæcunq; prophetæ tradunt, ordinantur vel ad diligendum deum in quo claudũtur ora (quæ sunt fidei, spei, religionis & morũ) vel ad diligendũ proximũ: & in hoc claudũtur quæ sunt iustitiæ, obseruantiæ, veritatis, amicitiæ, misericordiæ & similium. Matth.22.fo.121.a
Sudor sanguineus Christi quõ acciderit. Lucæ.22.fo.308.b
Superbi obiectũ non est honor aut gloria sed ipsemet: quoniam affectus, studium, officiumq; superbi totum tendit ad exaltãdum seipsum. Et similiter obiectum humilis est ipsemet &c. Matt. 23.f.124.a Lucæ.14.fo.273.b
Superbia sola se opponit deo: cætera enim vitia fugiũt &c. Lucæ.1.fo.209.b

Synagoga

Universidad de Deusto
Biblioteca

Synagoga tempore templi erat locus publicus dicatus ad doctrinam diuinæ legis & orationem Luc.7.fo.235.a

Alitha cumi quid significet. Marc.5. fo.170.a

Templū Hierosolymitanū inchoatū à Zorobabele, annis plus minus.46. ædificatum est. Ioan.2.fo.346.b

Téporalia bona nó cópræhenduntur sub Petri potestate ni si relata ad spiritualia. Matt. 16.fo.92.a

Tenebræ factę super vniuersam terram tépore passionis Christi, vnde acciderint & quanto tpe durauerit. mat.26.f.150.a & Luc.23.fo.314.a.b

Testamenti veteris status, stat° legis & prophetarū vsque ad Ioannis Baptistæ tępora durauit. Luc.16.fo.283.a

Tetrarchia nomē est pricipat° ad instar regni. Lu.3. f.218.b

Thamar quæ fuerit: & cur eius meminerit euangelista. Mat. 1.fo.2.b in fine.

Thesaurizare in terra quomodo est à domino prohibitum Matth.6.fo.43.a

Thymiamatis vsus in veteri testamento erat duplex. alter quotidianus: alter semel in anno in die expiationis &c. Luc.1.fo.200.b

Timor soli° mali est: quoniam nemo bonum timet. verumtamē potestas inferēdi malum quātūcūq; in se sit bona timēda est ratione mali cuius est illatiua. & hoc modo deus in se optimus timendus dicitur Matt.10.f.64.a. & Lucæ.12. fo.263.a

Toto corde, tota anima & tota mēte diligere deū, quomodo præceptū est. Mat.22.f.110.a

Trinitatis mysteriū reuelare appropriat filio: qm filī° in carne veniens illud manifestauit. Matthæi.11.fo.70.a

Trinitatis notitia reseruata est soli deo: q̄uis notitia dei sit naturaliter hominibus & angelis cōicata. Matt.11.f.143.b

Trinitatis opera ad extra sunt indiuisa & quo ad rationē faciendi & quo ad substātiam modūque faciēdi, & nō tātū quo ad terminū. Io.5.f.370.b

Tristitia quomō fuerit in Christo. Matth.26.fo.143.b

Velum templi (quod inter sanctuariū & sanctum sanctorum erat) cur in morte Christi scissum est. Matt.26. fo.151.a

Verbum traducere quid significet. Matth.1.fo.6.a

Verbū venimus ibi & venimus adorare eum, præteriti temporis est. Matt.2.fo 9.a

Verbum caro factum est simulatque beata virgo concepit Luc.1.fo.207.a

Verba sensibilia frequenti vsu appellamus & omnes dictiones significatiuas & sermonem ex pluribus cōstantem dictionibus. Sicut autem verbum sensibile est id quod dicitur, ita intelligibile verbū est id quod intellectus apud se dicit intelligendo aliquid. ita q̄ cōceptus ille quem intellectus intelligēdo format de re q̄ cognoscit, appellatur verbū itelligibile. Io.1.f.324.a

Verbū & ratio in quo differant Ioan.1.Ibidem.a

Verbi esse ac per hoc omnium personarū diuinarū est relatio realis. Ité verbū distingui tur realiter à deo dicente ipsum ac per hoc personæ diuinæ oēs distinguūtur inter se realiter. Io.1.f.325.b&.f.seq.a

Verbum diuinum descendisse de cœlo quid. Ioan.6.

Via vitæ cœlestis cur describatur quærēda ex similitudine portæ angustæ & viæ arctæ. Matth.7.fo.49.b

Vim pati proprie illud dicitur quod patitur ad quod nullā habilitatem habet. Matthæi. 11.fo.67.b

Viri nō habēt ossa firmata vsq; ad quartum septennium. Luc.1.fo.203.b

Vitā æternā volenti dicitur seruata mādata ad quę lex diuina te obligauit: volēti autē perfectionē dicitur vēde omnia &c. hoc est serua consilia pauperta, misericordiæ &c. Matthæi. 19.fo.104.b

Vitæ actiuę vacātes egēt doctrinæ repetitione ad hoc vt illā imbibāt: quoniā sunt distracti interius, & hinc prudētes viri bis repetunt mādata occupatis & distractis. Luc.10. fo.253.B.

Vita actiua circa multa describitur: quoniam eius obiectū multiplex est. tū quoad genera: vt pascere esurientē, potare sitientē, vestire nudū, & similia. tū quoad executiones: quoniā multis opus est occupationibus ad huiusmodi exequēda. Luc.10.ibi.b.

Vitæ contēplatiuæ obiectū est vnū. s. æterna fœlicitas: quæ cōsistit in vno immo summe vno obiecto, deo. s. & in vna mētis applicatione ad videndum deū & fruēdo deo absq; multiplicatiōe & successione quacunque &c. Lucæ.10.ibi. b.&.fo.seq.a.

Vita actiua potest tolli ab inuito: quoniā multipliciter potest quis impediri vt nō vacet misericordiæ operib° puta rapinis, direptionibus & huiusmodi. sed cōtemplatio nō potest tolli ab inuito: q̄m cōtēplatiuus oīa secū portat, & inter tormēta maxime cō templatur. Lucæ. 10.ibidem.

Vnctio olei qua Apostoli vngebāt ægrotos nō erat sacramētalis (qualis est vnctio extrema qua ecclesia vtit) sed initium

rium quoddã. Mar. 6. fo. 171. b
Vocari rabbi seu magistrum & vocare nobis patrẽ super terrã, cur prohibuerit dominus. Mat. 23. f. 122. b
Velle diuinum relatum ad præcepta, monita, cõsilia, prohibitiones & similia, appellatur à theologis voluntas signi: cõtra quã volumus quoties peccamus, nõ obediẽdo præceptis dei. Relatum vero ad illa quæ ab æterno dispositi executioni mandari, vocatur volũtas beneplaciti. de qua scriptũ est omnia quæcũque voluit fecit &c. Matth. 23 fo. 127. b. in fine.
Duę sunt in Christo voluntates diuina & humana. Matth. 26. fo. 144. 2
Voluntatis malę effectus ponitur mala cogitatio, tũ vt intelligamus omnẽ malã cogitationem esse aliquo modo voluntariam. tũ vt intelligamus in quinari homines solis malis cogitationib⁹ etiam si nullũ exterius malum, nullus exterior sermo malus adsit. Mar. 7. fo. 174. b
Voluntas mala nõ potest bonũ fructũ tam operationis quã locutionis producere: cũ quo tamen stat quòd ex illa operatione bonus effectus sequatur. verbi gratia euãgelizans propter inanem gloriã malũ fructũ producit, quia prædicatio ipsa peccatum est, effectus tamen cõcomitãs (puta cõuersionis auditorũ ad pœnitentiã) bonus est: sed non à mala voluntate prædicantis, sed à bona voluntate audiẽtis. Lucæ. 6. fo. 233. b
Volũtas omnis dei glorioſi bona est, tã si referatur ad actũ volendi quàm si referatur ad volitum. Lucæ. 10. fo. 251. b
Voluntas bona confert intellectui discernere doctrinã quę ex deo est ab ea quę nõ est ex deo: quia spiritualis homo omnia diiudicat, animalis autẽ homo nõ pcipit ea quę dei sunt &c. Io. 7. f. 396. a in fine.
Votum nullũ indicitur à Christo voléti vitæ perfectionem assequi: quia non in vinculis votorum sed in operibus cõsistit perfectionis assecutio. Matth. 19. fo. 105. 2
Vxor nõ potest dimittere virũ adulterantem: quanuis iuxta domini doctrinam vir possit dimittere vxorem fornicantem & aliã ducere &c. Mat. 19. fo. 104. 2

Orobabel ex gratia Cyri regis Persarum templum Hierosolymitanum reædificauit, Matth. 1. fo. 4. 2 in fine.

FINIS.

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI in quatuor Euangelia præfatio. Commentariis tamen eius in Matthæum præfixa.

PLures fuisse qui Euangelia scripserunt, & Lucas Euangelista testatur (dicens, Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum quæ in nobis completæ sunt sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt sermonem & ministrauerunt ei) & perseuerantia vsque ad præsens tempus monimenta declarant: quę à diuersis authoribus edita, diuersarum hæresum fuere principia: vt est illud iuxta AEgyptios & Thomam & Matthiam & Bartholomæum, duodecim quoque Apostolorũ, & Basilidis atque Apellis, ac reliquorum quos enumerare longissimum est. Quum hoc tantum impręsentiarum necesse sit dicere, extitisse quosdã qui sine spiritu & gratia dei conati sunt magis ordinare narrationem, quàm historiæ texere veritatem. Quibus iure potest illud propheticum coaptari, Væ qui prophetant de corde suo: qui ambulant post spiritum suum: qui dicunt, hæc dicit dominus, & dominus nõ misit eos. De quibus & saluator in Euãgelio Ioannis loquitur, Omnes qui ante me venerunt, fures fuerunt & latrones. qui venerunt non qui missi sunt. Ipse enim ait, Veniebant & ego non mittebã eos. In venientibus enim præsumptio temeritatis in missis obsequiis seruitutis est. ¶ Ecclesia autẽ quæ domini voce super petrã fundata est, quam introduxit rex in cubiculum suum, & ad quã per foramen descensionis occultæ misit manum suam similis damulæ hinnuloque ceruorum, quatuor volumina paradisi instar eructãs, qua tuor angulos & annulos habet per quos quasi arca testamenti & custos legis domini lignis immobilibus vehitur. Primus omnium Matthęus est publicanus cognomento Leui: qui Euãgelium in Iudæa Hebræo sermone edidit: ob eorum vel maximè causam qui in Iesum crediderant ex Iudæis, & nequaquam legis vmbra recedente Euangelij veritatem seruabant. Secundus Marcus interpres Apostoli Petri, & Alexandrinæ ecclesiæ primus episcopus: qui dominum quidem saluatorem ipse non vidit, sed ea quæ audierat magistrũ prædicãtem iuxta fidem magis gestorum narrauit quàm ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus Antiochensis, cuius laus in Euangelio: qui & ipse discipulus Apostoli Pauli in Achaig Bithuniæq; partibus volumẽ condidit, quædam altius repetens, & vt ipse in procemio confitetur, audita magis quàm visa describens. Vltimus Ioannes Apostolus & Euãgelista, quẽ Iesus amauit plurimũ, qui sup pectus domini recũbẽs purissima doctrinarũ fluenta potauit, & qui solus de cruce meruit audire. Ecce mater tua. Is quum esset in Asia, & iam tunc hæreticorum semina pullularent Cherinthi & Hebionis & cæterorum qui negant Christũ in carne venisse quos & ipse in epistola sua Antichristos vocat, & Apostoli⁹ Paulus frequenter percutit) coactus est ab omnibus pené tũc Asiæ episcopis & multarum ecclesiarum legationibus de diuinitate saluatoris altius scribere, & ad ipsum (vt ita dicam) dei verbum non

tam

tam audaci quàm fœlici temeritate prorumpere. Et ecclesiastica narrat historia, quum á fratribus cogeretur vt scriberet, ita facturum se respondisse si indicto ieiunio in commune omnes deum deprecarẽtur. Quo expleto, reuelatione saturatus, illud procemium é cœlo euenies enuntauit. In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum. ¶ Hæc igitur quatuor Euangelia multo ante prædicta, Ezechielis quoque volumen probat, in quo prima visio ita contexitur. Et in medio ignis similitudo quatuor animalium: & vultus eorum facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Prima hominis facies Matthæum significat qui quasi de homine exorsus est scribere, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid filij Abraham. Secunda Marcum in quo vox leonis in eremo rugientis auditur Vox clamantis in deserto, parate viam domini, rectas facite semitas eius. Tertia vituli: quę Euangelistam Lucã á Zacharia sacerdote sumpsisse initium præfigurat. Quarta Ioannem Euangelistam: qui assumptis pennis aquilæ, ad altiora festinãs de verbo dei disputat. ¶ Cætera quę sequuntur in eundẽ sensum proficiunt, Crura eorum recta & pennati pedes, & quocunque spiritus ibat, ibant & non reuertebantur, & dorsa eorum plena oculis, & scintillæ ac lampades in medio discurrentes, & rota in rota, & in singulis quatuor facies. ¶ Vnde & Apocalypsis Ioannis post expositionem vigintiquatuor seniorum qui tenentes citharas & phialas adorant agnum dei, introducit fulgura atque tonitrua, & septem spiritus discurrẽtes, & mare vitreum, & quatuor animalia plena oculis, dicẽs, Animal primum simile leoni: & secundum simile vitulo: & tertium simile homini: & quartum simile aquilæ volanti. Et post paululum, Plena inquit erant oculis, & requiem non habebant, die ac nocte dicentia, sanctus sanctus sanctus dominus deus omnipotens, qui erat & qui est & qui venturus est. Quibus cunctis perspicue ostenditur, quatuor tantum debere Euãgelia suscipi, & omnes apocryphorũ nænias mortuis magis hæreticis quam ecclesiasticis viuis canendas.

VITA SANCTI MATTHAEI, *per diuum* Hieronymum *in libro de ecclesiasticis scriptoribus.*

MAtthæus qui & Leui, ex publicano Apostolus, primus in Iudæa propter eos qui ex circuncisione crediderant, Euãgelium Christi Hebraicis literis verbisque composuit. Quod quis postea in Græcum transtulerit, non satis certum est. Porro ipsum Hebraicum habetur vsque hodie in Cæsarienſi bibliotheca, quam Pamphilus martyr studiosissime confecit. Mihi quoque á Nazaræis qui in Beroea vrbe Syriæ hoc volumine vtuntur, describendi facultas fuit. In quo animaduertendum, quod vbicunque Euangelista (siue ex persona sua siue ex persona domini saluatoris) veteris scripturæ testimoniis vtitur, non sequitur .70. translatorum authoritatem, sed Hebraicam. E quibus illa duo sunt: ex AEgypto vocaui filium meum. &, quoniam Nazaræus vocabitur.

THOMAE DE VIO CAIETANI CARDINALIS SANCTI XISTI, IN NOUUM TESTAMẼTUM IUXTA SENSUM LITERALEM COMMENTARII. ET PRIMO IN EUANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM.

POstquam diuina fauente gratia exposuimus psalterium ad literã, intendimus multorum precibus adquiescentes, nouum testamentum etiam ad literam exponere. Et inchoãdo á Matthæo, titulum eius qui apud Græcos habetur (quem dicitur Matthæus ipse apposuisse) notandum duximus: scilicet, Euangelium secũdum Matthæum. ¶ Euangelium Græcè, significat Latinè, bonam nunciationẽ. Et verè historia hæc dicitur nunciatio: quia nuncij officio fungitur. Nec Matthęus authorẽ se, sed nunciũ ausus est significare. In quo officio implicitè continetur quòd est dei nuncius: dum non explicatur á quo iniuncta est hæc nunciatio. Et hinc authoritas operis magnificatur: dum nõ ab homine, sed à deo nuncius venit. Et propterea non dicit euangelium Matthæi, sed secũdum Matthæum, ne nunciatio a Matthæo procedere significetur, sed nunciatio à deo prout per Matthęum executioni demandata est significetur. ¶ Nunciatio autem hæc bona dicitur, tanquam sola sit bona. Et verè sic est. tum ex parte rei nunciatæ: quoniam sola nunciat vera bona, felicitatem integram continentia. Tum ex parte eorum quibus nunciatur: quia sola est bona omnibus hominibus, cuiuscũque sexus, cõditionis, gradus. Tũ ex parte modi: quia sola optimo modo absque tricis, clare (vt ab omnibus possit intelligi) annunciat.

Aduerte in hoc principio prudés lector, quòd euangelium hoc non fuisse scriptum à Matthęo Hebraicè constat manifeste ex ipso euangelij textu. nam & in primo capitulo dicit, Emmanuel quod interpretatur nobiscum deus. Et in cap. 27. dicit Iesum clamasse in cruce, Eli Eli lammah hazabthani, subiungendo, hoc est deus meus deus meus, vt quid dereliquisti me? Si Hebraicè totum euangelium scripsit, in qua quæso lingua ipse Matthæus subiunxit, hoc est deus meus deus meus &c. & cur magis hæc verba Hebræa Matthæus exposuit in alia lingua, quàm reliqua euangelij, si totum est Hebræum? Ex hoc igitur quòd ipsemet Matthæus exponit illa sola verba Hebræa in Græco, conuincitur quòd Matthæus euãgelium scripsit Græcè: & quia illa verba retulit Hebraice, ideo subiunxit illa Græcè. Nec obstat prædictis, quòd Hieron. in lib. de viris illustribus dicit Matthæum haberi Hebræum. nam potuit ex Græco in Hebręum transferri: sicut & liber contra gentiles Thomæ Aquinatis translatus est è Latino in Græcum. & fortè Matthæus ipse scripsit in vtraque lingua. Hoc enim certũ est ex ratione dicta, euãgeliũ istud quod habemus, Græcè a Matthęo scriptum esse: quicquid sit de illo Hebręo codice. Si quis autẽ dixerit adiectitias esse huiusmodi interpretationes quæ in textu Matthæi reperiuntur, & ab interprete Græco fuisse adiectas, facile reiicitur. nam quòd adiectitiæ sint, nulla authoritate fultũ est: quòd autem de integritate textus sint, omnia volumina tam Græca quàm Latina (quæ sola inueniuntur) testantur.

Et quia vulgata editio totius noui testamenti quandoque minus fida est, & nos non interpretes, sed verum textum intẽdimus exponere, ideo adhibuimus studium nostrum, vt textus corrigeretur iudicio peritorum in vtraque lingua. Quod vbique facimus quando sententiæ diuersitas esset: vbi autem eadem est sententia, pertransimus: nisi apud Ioannis euangelium & epistolam ad Romanos. propter arduam enim vtriusque materiam exactius studuimus correctioni literæ. Et ne oporteat millies repetere, Græcè sic habetur, nouerint omnes, mutationes fieri appositæ solæ præpositione pro: & superflua aut deficientia significari, superfluit aut deficit: subintelligendo semper iuxta textum Græcũ.

CAPVT

Liber.) Scribendi rationem tangit, vt perpetuæ seruentur memoriæ libro cõmissa. Generationis.) Non generationum. Singulare est, quòd Christus duas generatiões habuit. Alteram secundum diuinitatem: de qua Esaiæ. 53. Generationem eius quis enarrabit? Alteram secundum humanitatem: quam solam intendit Matthæus describere. Et propterea non dixit generationũ, sed, generationis. Iesu.) Nomen est proprium personæ ex Hebraica lingua non integre deductũ. nam qui Hebraice dicitur Iesuah, Græcè vero Ἰησοῦς, Latinè dicitur Iesus. Quod & angelo teste interpretatur saluator. Christi.) Nomen est dignitatis seu gratiæ. Hebræorum siquidem reges dicuntur Hebraicę Mesię, hoc est Christi Græcè, hoc est vncti Latinè, ab vnctione olei seu vnguenti precioſi quo vngebantur: vt patet de primis regibus (Dauid, Saul & Salomone) in historia libri Regum. Et vere Iesus Nazarenus fuit vnctus oleo lætitiæ præ participib⁹ suis, Psalmo quadragesimoquinto: & spiritusancto & virtute, Actuum decimo. Et intẽdit ad literam per hoc declarare, quòd intendit describere generationem Iesu Nazareni veri Messiæ à lege & prophetis prædicati. Filii Dauid.) Hinc explicat quòd de generatione carnali Iesu Christi dicit, liber generationis. nam secũdum generationem carnalem est filius Dauid. Hinc rursum habes euangelistam asserere Iesum Christum esse filium Dauidis: ita quòd etiamsi sequens genealogia non comprobaret Iesum Christum esse filium Dauidis, iste textus sufficit ad hoc cõprobandum. Filii Abraham.) Horum tantùm duorum patrum meminit: quia ad hos tantùm facta est de Christo repromissio. Ad Abraham quidem, In semine tuo benedicẽtur omnes gentes. Gene. 22. Ad Dauid verò, Iurauit dominus Dauid veritatem, de fructu ventris tui, &c. Psal. 132. Et est ordo rectissimus: considerando quòd generatio quę est materia libri, terminatur ad filium. & propterea exactissimo ordine dixit, Liber generationis Iesu Christi filij. Et quia filius refertur ad patrem, ordinem ascendendi necessario constituit: ascendendo autem, prius ad proximum patrẽ oportuit referri: & mediante proximo patre ad remotiorem seu

anteriorem. hoc enim seruatum videmus, dicendo. Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham: hoc est Dauidis filij Abraham.

¶ Aduerte hic, quòd verba hæc (liber generationis Iesu Christi filij Dauid filij Abraham) præ se ferunt titulum, vel primæ partis euangelij huius: ita quòd vbi Matthæus præposuerat titulum totius libri dicendo euangelium secundum Matthæum, modo proponit titulum primę partis, dicendo liber generationis &c. Vel totius libri materiâ explicat in specie, quam prius in genere dixerat euangelij nomine. Ita quòd sensus est quòd iste est liber generationis Iesu Christi: hoc est, libri istius materia est generatio Iesu Christi, id est Iesus Christus inchoando ab eius generatione qua est filius Dauidis, filij Abraham. Et hoc ad differentiam aliorum librorum de Christo, aliunde Christum tractantium. vt enim sequentia monstrat euangelia, Ioānes scripsit Christum Iesum, sed à generatione æterna, Lucas ab annunciatione præcursoris, Marcus a prophetata præcursione Ioannis baptistæ, Ita quòd solus Matthæus scripsit euangelium Iesu Christi ab illius secundum carnem natiuitate, ex patribus inchoans illius historiam. *Abraham genuit Isaac.* Solius Isaac inter filios Abrahæ meminit, exclusis ab hac genealogia Ismaële & cæteris fratribus: iuxta verbum domini ad Abraham Geneſis vicesimoprimo, In Isaac vocabitur tibi semen. *Isaac autem genuit Iacob.* Et hic quoque excluditur Esau: qui eodem partu cōgenitus est. Scriptum est enim Geneſis vicesimosexto, quòd maior seruiet minori. & Malachiæ primo, Iacob dilexi, Esau odio habui. *Iacob autem genuit Iudam & fratres eius.* Iudas non fuit primogenitus, sed electa fuit eius stirps à deo, de qua nasceretur Christus: iuxta illud, Sed elegit tribum Iuda, Psalmo septuagesimooctauo. ¶ Meminit non solius Iudæ (qui sufficiebat ad genealogiam) sed etiam fratrum, ad differentiam fratrum Isaac non commemoratorum in hac genealogia: vt intelligamus hoc ideo factum ab euangelista, quia fratres Isaac non erant partes populi dei: fratres autem Iudæ omnes fuerunt partes populi dei electi in hæreditatem.

Iudas autem genuit Phares & Zaram. Nota prudentiam euangelistæ etiam hic. nam ideo meminit non solius Phares (qui sufficeret ad genealogiam) sed etiam Zaram eodem partu congeniti: vt intelligamus differentiam inter hos eodem partu genitos, & Iacob ac Esau vnico quoque partu genitos: quòd isti ambo in dei populo permanserunt, illorum autem alter tantum. Ita quòd sicut describendo fratres Iudę reddidit rationem quare exclusit fratres

Isaac,

Isaac, ita describendo fratrem Phares, reddit rationem quare exclusit fratrem Iacob. De Thamar. Thamar fuit nurus Iudæ Geneſis triceſimooctauo. Et meminit eius euangelista tum quia peccatrix: vt Christum ex peccatrice originem traxisse describat, qui omnium peccata venerat obliturus: tum vt describat Christū non horruisse originem ducere ex incestuoso concubitu: & inter alias vilitates hanc quoque ignominiam in genealogia sua elegisse. *Phares autem genuit Esrom. Esrom autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. Salmō autem genuit Booz de Rhachab.* Meminit Rhachab cauponæ seu tabernariæ eadem ratione, qua meminit etiam Ruth: vt scilicet describat Christum, non solum ex sancto genere Abrahæ, sed etiam ex gentilibus non horruisse originem. Rhachab enim fuit Cananea ex Hierico, & postea in vxorem ducta à Salmon. Ruth autem fuit Moabitis, & ducta postea in vxorem a Booz. ¶ Meminit autem harum duarum, vt omnē gentilium statum comprehendat. nam gentes omnes aut exterminandæ aut tolerandæ erant. Exterminandæ quidem in Rhachab. Cananei enim exterminari iussi sunt. Tolerandæ verò in Ruth cōtinentur. Moabitas enim iussit deus non molestari propter Loth, Deuter. 2. Intendit enim euangelista ex ipsa genealogia aperire, quòd Iesus Christus etiam ex istis traxit originem: qui pro omnium salute incarnatus est. *Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Iesse. Iesse autem genuit Dauid.* Occurrit hic dubium quo pacto verificatur spatium. 300. &. 66. annorum à ducatu Iosue vsque ad natiuitatem Dauidis in his paucis generationibus. videtur enim impossibile, quòd istæ quatuor personæ, Salmon, Booz, Obed & Iesse, consumment tantum temporis inter dictos terminos. Tantum autem temporis interceſſisse intra dictos terminos, facillime patet consideranti tempus scriptum. 3. Regum sexto, scilicet quòd anno. 480. ab egressu Aegypti (qui erat annus quartus regni Salomonis) fundatum est templum. Tollendo enim ex hoc numero. 40. annos, quibus populus fuit in deserto, &. 70. annos quibus vixit Dauid, &. 4. annos regni Salomonis, restant. 366. anni a transitu Iordanis vsque ad natiuitatem Dauidis. ¶ Dicitur ad hoc dubium quòd fuerunt tres nominati Booz sibi succedentes: auus, filius & nepos. & quòd euangelista prætermisit duos eorum. Si hoc dictum inueniretur authoritate aliqua fultum, posset admitti: sed vbi nulla affertur authoritas, voluntarie dicitur. & eo magis quòd in fine libri Ruth sit epilogus

Universidad de Deusto
Biblioteca

generationum Phares vsque ad Dauidem, & vnus tantùm nominatur Booz. Similiter (quod valde vrget). 1. Parali. 2. referendo genealogiam Phares per Esrom vsque ad Dauidem, vnus tantùm inuenitur Booz filius Salmon & pater Obed. Quapropter impossibile non est, quòd isti quatuor (scilicet Salmon, Booz, Obed, & Iesse) adæquent totum prædictum tempus etiam intra dictos terminos. quandoquidem æquis portionibus diuidendo, quilibet vnum cum dimidio annum supra nonaginta vixisset. Et si aliquis eorum minus vixit, alius potuit tanto plus viuere. & sic numerus adimpletur. *Regem.* Dauid primus Rex in genealogia saluatoris fuit, propterea euangelista descripsit ipsum Regem. *Dauid autem Rex genuit solomonem ex ea quæ fuit vriæ.* Meminit mulieris adulteræ, propter quam etiam Dauid commisit homicidium: ad manifestandum quòd propter illa crimina Dauidis non omisit deus seruare promissionē factam Dauidi de Christo. multi enim putabant, quòd propter talia crimina deus mutaret sententiam. Contra hos euangelista affert genealogiam Christi ex illamet muliere quę fuerat adultera, propter quam commiserat Dauid homicidium: vt ostendat Iesum Christum, non solum ex Dauide, sed etiam ex illamet fœmina non horrere originem. *solomon autem genuit Rboboam. Rboboam autem genuit Abia. Abia autem genuit Asa. Asa autem genuit Iosaphat. Iosaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Hoziam.* Iste Hozias nec filius, nec nepos, nec pronepos, sed abnepos fuit Ioram: vt patet. 4. Regum. Hos Matthęus ex industria se omisisse inferius manifeste testatur, quum numerum generationum supputabit. Ratio autem quare hos omiserit, est pœna criminis Ioram, qui Dauidicum semen miscuit impiissimo semini Achab. ita quòd in pœnam tanti criminis tollitur memoria eius vsq; ad quartam generationem. Et merito: quia vxor eius nixa est delere semen regium: vt patet ibidem. Accedit ad hæc, quòd congruum fuit tantam esse maledictionem filiæ Achab, quę erat vxor Ioram: quanta fuit benedictio Iehu qui deleuit domum Achab: scilicet vt sicut Iehu electus ad delendum domum Achab, benedictus est vsque ad quartam generationem, ita Ioram maledictus sit vsque ad quartam generationem in semine suo ex filia Achab. *Hozias autem genuit Ioatham. Ioatham autē genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. Ezechias autem genuit Manasse. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Iosiam. Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius in transmigratione Babylonis.* Transmigratio Babylonis non est mensura generationis istorum, sed est

mensura

mensura genitorū. Est enim sensus quòd genuit Iechoniā & fratres eius qui interfuerūt transmigrationi Babylonis: seu quorū tēpore fuit trāsmigratio Babylonis. ¶ Et scito nomē trāsmigrationis ab Ezechiele appropriatum fuisse primæ captiuitati Iudæ in Babylonē: quādo scilicet Ioachim Rex cū decē millib⁹ ductus est in Babylonem: vt patet Ezech. 1. Et redditur ratio nominis quia Ioachim velut sponte migrauit in Babylonē: quādoquidē ex consilio Hieremiæ dedidit se. ¶ Meminit autem nō solius Iechoniæ (qui sufficiebat ad genealogiā) sed fratrū eius: ad cōmendandam memoriā Iosiæ in multitudine filiorū regū. fuerunt enim tres Iosiæ filij reges: vt qui nō potuit cōmendari ex successiōe pronepotū regū, saltem cōmendetur ex multitudine filiorum regū. Et hoc directe videtur fecisse euangelista, ad significandū quare sustulerit memoriā Ioram in quartā generationē: ostēdendo quantū illius impietas meruerit, supplendoq; memoriā pietatis Iosię: dum illi adimitur & huic superadditur. *Et post transmigrationē Babylonis Iechonias genuit Salathiel.* Iste Iechonias non est illemet Iechonias, qui genitus est à Iosia, sed est filius illius Iechonię. Quod cōuincitur ex hoc, ꝙ Iechonias filius Iosiæ occisus est extra portas Hierusalē, & ibi sepultura asini sepultus: vt dicitur Hier. 22. & à Iosepho lib. 10. ca. 8. & filius eius etiā Iechonias cognominatus successit ei in regnū, paucis tamē diebus: quia ipsum trāstulit Nabuchodonosor cū decē millibus in Babylonē, constituens Sedechiā patruū ei⁹ Regē. vbi patet quòd iste Iechonias, qui post trāsmigrationē genuit Salathiel, est nepos Iosiæ, nō filius. Nec cuādo & post trāsmigrationē Iechonias genuit. Satis enim clare cōstat ex historia libri Regū & Parali. ꝙ iste generās post transmigrationē nō est ille filius Iosiæ, sed nepos. sub aliis tamē nominib⁹: quia vterq; appellatur Ioachim. ¶ Quæstio oritur hic, quo pacto Matthæus Christi originē ex Iechonia describit: quū scriptū sit Hier. 22. de hoc Iechonia. Hęc dicit dns, Scribe virū sterilē: nec enim erit de semine ei⁹ vir qui sedeat super soliū Dauid ¶ Soluit quæstio: dicēdo ꝙ Hieremias loquitur ad literā de successore in regno tēporali, eo modo quo fuerant alij Reges ex semine Dauid. Christus aūt sedit super soliū Dauid, nō secundū regnū tēporale (qđ est ex hoc mūdo) sed secundū regnū vēturi mūdi ęterni: iuxta verbū angeli ad beatā virginē, Dabit ei dns de⁹ sedē Dauid patris ei⁹, & regnabit ī domo Iacob in ęternū. Vnde ꝓphetia Hieremię nō obstat origini Christi ex Iechonia. *Salathiel autē genuit Zorobabel.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

babel. Iste Zorobabel est ille qui reędificauit tẽplũ ex gratia Cyri Persarũ Regis: vt patet. 1. Esdrę. 5. & non est ille Zorobabel cuius meminit primus Parali. cap. 3. quoniam ille fuit filius nõ Salathiel, sed fratris eius. *Zorobabel autem genuit Abiud.* Ab hinc vsque ad Christum, nullum ex Veteri testamento habetur testimoniũ: sed sola Matthęi authoritate has generationes credimus.

Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autẽ genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Matthan. Matthan autem genuit Iacob. Iacob autẽ genuit Ioseph virum Mariæ. Si quæritur quare Matthæus appellauerit Iacob patrem Ioseph: quum Lucas. 3. cap. dicat Heli fuisse patrem Ioseph. In promptu est ratio: quia Matthæus patrem naturalem, Lucas vero patrem legalẽ descripsit. Vnde Matthæus dicit, genuit, significando generationem naturalem: Lucas autem, fuit, significando ius legale. *De qua natus est Iesus.* Occurrit hic triplex quæstio. Prima est cur euangelista deduxit generationẽ ad Ioseph, quum ipse non fuerit pater Christi. Secunda cur euangelista non deduxit generationem beatæ virginis ex Dauid, de qua vere natus est Christus. Tertia & principalis quæstio est quomodo euangelista assequitur intentum: scilicet monstrare natiuitatẽ Christi ex Dauid per hãc genealogiam. ¶ Ad primam quæstionem dicitur quòd quia Iesus Nazarenus habebatur, vocabatur & officio erat filiꝰ Ioseph (nam legitimum erat matrimonium inter Ioseph & Mariam: & ipsamet vocabat Ioseph patrẽ Christi, Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. Luc. 2. & Ioseph officium patris manifeste exercebat) ideo humanum seruans morem Matthæus euangelista, deducit generationem Christi secũdum paternam lineam: vt per hoc satisfaceret Iudæis, vocãtibus Iesum Nazarenum filium Dauid, eo quòd habebãt ipsum pro filio Ioseph: oportebat enim ignorantes mysterium virginei partus nosse quòd Iesus esset ex semine Dauid: hoc est quòd legitimus pater eius esset filiꝰ Dauid. Si enim Ioseph nõ esset filiꝰ Dauid, excusationẽ habuissent Iudęi nõ credẽdi ipsũ esse Christũ: sicut etiã excusabãt se ex eo ꝙ Christus dicebatur a Nazareth Galilęæ: qa debebat nasci in Bethlehẽ ciuitate Danidis. ¶ Ad secũdã quęstionẽ dicitur, quod sicut ad satisfaciendũ humanæ consuetudini euangelista descripsit genealogiã Christi per Ioseph, ita ad satisfaciendũ consuetudini scripturarũ sacrarum: non deduxit generationem Christi per viam matris. non est enim consuetum in scriptura, genealogias scribere per

fœminas.

fœminas. ¶ At si dicatur quod poterat euãgelista per masculinã lineam ex Dauid deducere generationẽ Ioachim patris Mariæ, & concludere, Barpãther autem genuit Ioachim patrem Marię, de qua natus est &c. sicut modo concluſit, Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ &c. Respondetur primo quod non cõstat beatam virginem traxisse originem ex Dauide per continuam lineam masculinam: quoniã ad veritatem fidei quod beata virgo fit ex semine Dauid non oportet, quod per continuationem masculinæ lineæ a Dauide descenderit. nihil enim officit veritati si ꝑ multas lineas fœmininas hoc fuerit. Et forte hoc insinuat scripta cõsanguinitas beatæ Marię cũ Elizabet, quã constat fuisse ex filiabus Aaron, Luc. 1. Dicitur nihilominus secundo, quod si hoc fecisset Matthæus, duplex assumpsisset opus, scilicet genealogiam beatæ virginis texendi, & texendi genealogiam Ioseph. genealogia siquidem Ioseph necessario erat describenda ad satisfaciendũ Iudæis & humanæ consuetudini. ¶ Ad tertiam quæstionẽ Fausti Manichęi (quæ est præcipua: vtpote de re ipsa) dicitur ꝙ Matthæus assecutus est intentum, & voluit intelligi se assecutum intentũ, ex eo quod istã seriem generationum afferre se proposuit in principio in testimonium quòd Iesus Christꝰ est filius Dauid. hinc enim implicite significauit, quod Ioseph iure propinquitatis erat vir Marię: ac per hoc Maria & Ioseph erant ex vna & eadem stirpe. Ita ꝙ deducendo originem Ioseph, declarauit simul identitatem stirpis inter Ioseph & Mariam: ac per hoc Christum esse vere natum ex Dauid, & non solũ secundum originem legitimi patris. *Qui vocatur Christus.* Vocari non distinguitur contra esse: sed quum superius dixisset Iesum esse Christum (dicendo liber generationis Iesu Christi) modo adiungit quod etiam vocatur Christus. Sic enim communiter appellabatur tẽpore quo scripsit Matthæus, & appellatur. *omnes itaque generationes ab Abraham usque ad Dauid generationes quatuordecim: & a Dauid usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim: & a transmigratione Babylonis usque ad christum, generationes quatuordecim.* Hic dicitur quod sunt quatuordecim generationes ab Abrahã vsque ad Dauid: & tamen in rei veritate non sunt nisi tredecim. tredecim enim vicibus tantũ scriptum est, genuit: constat autẽ quod cuilibet generationi respõdet vnũ genuit. Sunt tamen. 14. personæ: quarum prima, scilicet Abraham, non numeratur vt genita. Vnde sensus est quod omnes personæ secundum singulas generationes ab Abrahã vsque ad Dauid sunt. 14. Et similiter à Dauid

vsque

vsque ad transmigrationē Babylonis (hoc est vsque ad Ioachim filium Iosiæ)sunt.14.Et similiter omnes à trāsmigratione Babylonis(hoc est a Iechonia seu Ioachim nepote Iosiæ) vsq; ad Christum inclusiue sunt.14.Sic enim supputando cessant omnes ambiguitates:& inuenitur clara veritas significata per euangelistā. ¶Si quæris quare euangelista distinxit genealogiam Christi in istos tres ordines (primum vsque ad Dauid, secundum vsque ad transmigrationem Babylonis,& tertium à transmigratione vsq; ad Christum)in promptu ratio est hoc factum esse ad discernendum ordinem regij generis à reliquis. Tota enim progenies Regum,ex qua Christus traxit originē,cōprehenditur à Dauide vsque ad transmigrationem Babylonis.Et quoniam Regum series media inuenitur inter patres ante Dauidē,& inter filios post Iechoniam,ideo oportuit inter duos extremos ordines ordinē Regum medium collocare. Hæc enim discretio coegit euāgelistam ad istos tres ordines. ¶Et hinc habes quare meminerit transmigrationis Babylonis,& similiter quare nominauerit Dauidē Regē. ¶Curauit quoque euangelista in quolibet ordine declarare numerū:ne quisquā putaret ipsum ex oblivione aliquid reliquisse sed quod quicquid omisit,ex industria omisit,& ne cuilibet libera esset licētia addendi. *Christi autem generatio.* Deficit Iesu,Legendum est. *Iesu Christi autem generatio sic erat.* Dixerat de qua natus est Iesus:intendit nūc declarare modum, quo de illa natus est Iesus,dicendo sic erat. *Quum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph.* Nō spōsalibus de futuro,sed per verba de præsenti.Ita ꝙ jam erat legitima cōiūx: immo sic conuersabatur cum Ioseph,ꝙ licite absque vlla nota potuissent si voluissent consummasse matrimonium.Quod patet ex eo,ꝙ aliter non fuisset consultum famæ beatæ virginis:ipsa apparente vtero grauida. ¶Et hæc eadē est ratio ad literā, quare beata virgo fuit cōiugata:vt scilicet consuleretur famæ eius.puella enim non coniugata inuenta grauida infamis est.Ex parte quoq; prolis (scilicet Iesu Christi) oportuit ad literam beatam virginem esse coniugatam:ne Iesus spurius haberetur.Nec deest quoque tertia ratio literalis ex parte opportunorum obsequiorum ad fugā in Aegyptum,quæ per Ioseph exhibenda erant. *Antequam conuenirent.* proculdubio ad consummationem matrimonij.Sed oritur hic quæstio:quia hinc apparet ꝙ postea consummauerint matrimonium. modus enim iste loquēdi(scilicet,antequam conuenirent)non consueuit dici nisi de cōuenturis quandoque.nam de eo qui nunquam est pransurus, non

dicimus

dicimus antequam pranderet:& sic de similibus. ¶Ad hoc fomē tum erroris Heluidij(qui non est verit° dicere beatam virginem & Ioseph cōsummasse matrimonium post natiuitatem Christi) respondetur quòd nec veritas nec modus loquēdi hunc errorem inducit. Veritati siquidē textus sufficit negano cōsummati matrimonij.nam hoc loquendi modo vtimur non solum quando postea subsequitur opus,sed etiam ad denotandum dispositionem, vel etiam ad denotādum tempus. Dicimus enim de aliquo,quòd antequam in portu pranderet nauigauit, vbi non significatur ꝙ pransus est in portu postquàm nauigauit: sed quòd disposuerat in portu prandere. Similiter dicimus de eo,qui tempore dormitiōis iter arripuit,quòd antequàm dormiret accepit fugam. Vbi non significatur quod postea dormierit:sed tempus dormitionis fuisse tempus fugę. ¶Sic enim in proposito euāgelista significat, quòd tempore consummandi matrimonij inuenta est beata Maria grauida:& similiter quòd quum esset dispositio ad consummandum matrimonium,inuenta est grauida. Et intellige tā tempus quàm dispositionem in hoc quòd erant legitimi coniuges, simul conuersantes: ita quòd licite & sine omni nota potuissent (vt dictum est)consummare matrimonium. Hoc enim tēpus huiusmodi & dispositio sufficit ad verificandū modū loquēdi, antequā cōuenirent:& nō oportet quod postea subsecutū fuerit opus conuentionis. ¶Et hæc ad propositum dicuntur, nam absolute etiam verificatur,quòd iudices antequam cognoscerent causam damnauerunt.N.& tamen non postea examinarunt.Et medicus antequam cognosceret ęgritudinem dedit medicinam & occidit illū:& tū nec postea cognouit ægritudinē. *Inuenta est.* proculdubio a Ioseph familiariter cū ea conuersante. Vidit enim vterū eius tumentē. Et videtur hoc ad literā fuisse post tres menses a cōceptione Christi,quando beata virgo reuersa est à domo Zachariæ patris Ioannis Baptistæ. Vterus enim prægnantis, post tres menses manifestē apparet. *In utero habens de spiritu sancto. Ioseph autem vir eius quum esset iustus.* Scriptum est enim Prouer.18.qui tenet adulteram, stultus est & insipiens. *Et nollet eam traducere,voluit occulte dimittere eam.* Dictio interpretata traducere, proprie significat exemplificare : hoc est facere illam exemplum aliis. Quod est vituperare ipsam, accusando eam adulterij

Universidad de Deusto
Biblioteca

terij. sic enim spectaculum & exemplum fecisset ipsam. Significatur enim tanta iustitia Ioseph (vt iustitia est nomen veræ rectitudinis animi) vt duo vellet: scilicet & consulere sibi ne cohabitaret adulteræ, & consulere coniugi ne vituperaret eam propterea enim elegit medium dimittendi eam occulte: hoc est recedere nihil dicendo quod coniux sua esset grauida ex adulterio. existimando nanque eam adulteram, habebat violentam rationem: videdo eam grauidam, & sciendo quod ipse non cognouisset eam. *Hæc autem eo cogitante.* Tempus congruum ac necessarium diuinæ instructionis tangitur. Ante illud siquidem tempus non oportuit Ioseph instrui: nec ante illud tempus disposita erat mens eius ad percipiedam angelicam instructionem, quando nihil de vtero coniugis cogitabat. sed tunc imminebat periculum dimissionis, & animus iustus sanctis cogitationibus fluctuas præparabatur ad diuinum lumen suscipiendum: sicut animus Nabuchodonosor cogitans quid post se futurũ esset, præparatus est ad suscipiendum somnium, futurorum præsagium: vt dicitur Danic. 2. *Ecce angelus domini in somnis apparuit illi, dicens.* Testatur euangelista, quod in prõptu opportune angelus domini apparuit Ioseph in somnis. Et intellige per apparere, quod apparuit sic quod manifestauit se esse angelum domini. nisi enim Ioseph fuisset certificatus quod esset angelus domini, verbis eius certam fidem non dedisset. ¶ Si quæritur quare beatæ virgini angelus apparuit in vigilia, Ioseph autem in somnis: in promptu ratio est differentiæ ex differenti perfectione eorum. Iste enim iustus, illa describitur plena gratiæ. ¶ Verũ hæc apparitio in somnis, præstare videtur aut æquiualere omnibus apparitionib⁹ angelorum in vetere testamento: quoniam hæc fuit cum tanta claritate mentis quod nulla interuenit hæsitatio. In apparitionibus enim factis Abrahæ ad ilicem Mambræ, Iacob, Iosue, & cæteris, immo etiã in apparitione facta Zachariæ patri Ioannis baptistę interuenit ignoratio aut hęsitatio. *Ioseph fili Dauid.* Quia de natiuitate Messię tandiu expectati & promissi ex semine Dauid instruere cum volebat, ideo eũ appellat fili Dauid: reuocando ad mentem eius per hoc promissionem factam Dauidi. *Noli timere accipere Mariam.* Timor respectu mali est: ac per hoc aperit angel⁹ quod Ioseph timebat offendere Deum si acciperet adulterã: quia quasi patronus adulterij efficeretur. *coniugem tuam.* Hinc apparet quod ita erat desponsata quod erat coniux. erat enim inter eos verũ cõiugiũ: quia erat vera copula coniugalis. ¶ At si spe

culatiue

culatiue obiicitur, quomodo cum veritate coniugij stat continua virginitas mentis in beata virgine: quum vxor potestatem corporis sui coniugi tradiderit? Respondetur quòd cõsensus in copulam coniugalem non contrariatur virginitati mentali: quoniam non est cõsensus in futurum actum copulæ carnalis, sed est consensus in potentiam. Copula enim coniugalis potentiam significat ad copulam carnalem. potentia siquidem tantum distat ab actu, vt quod est aliquid in potentia non sit illud: qui enim est Rex in potentia non est Rex. *Quod enim in ea natum est.* Nota natum in ea: quoniam opus naturæ significat. Et confutat erroré Valentini, dicentis Christum corpus cœleste habuisse, & per vterum beatæ virginis quasi per fistulam transisse. Excluditur siquidem hoc: dicente angelo, quod in ea natum est. non enim nascitur nisi opere naturali. ¶ In ea, in vtero eius. Et hinc habes distinctionem illam inter natiuitatem in vtero & natiuitatem ex vtero. natiuitas siquidem in vtero hic significatur. ¶ Et aperte natural opus maternum aperitur: colligendo quod prius dixerat, quum esset desponsata mater eius, & quod statim subiungit, pariet filium. Ex eo enim quòd hic dicit in ea natum est, & eam vocat matrem eius quod in ea natum est, & quòd pariet filium, manifestissime significat naturale opus maternum intra viscera beatæ virginis interuenisse, quo est mater, & pariet filium. Quæ ideo sint notata, vt naturalem matrem Christi beatam Mariam intelligamus, sicut reliquæ matres sunt naturales matres suorum filiorum: hoc solo dempto, quòd nõ ex virili semine concepit. Quod angelus statim subdit. *De spiritu sancto est.* Directe respondet angelus cogitationi Ioseph præsupponentis adulterium: excludendo hoc & dicendo, quòd non ex virili semine, sed ex spiritu sancto natum est in vtero beatæ virginis id quod natũ est in ea: hoc est quòd spiritussanctus vice seminis virilis in hac natiuitate functus est. Nec propterea spiritussanctus pater est Christi: sicut nec semen virile pater est eius qui concipitur. ¶ Vbi nota vtrunque dictum: scilicet & quod naturæ & quod miraculi fuit. Dicendo enim quod in ea natum est, opus naturæ significauit: dicendo autem de spiritusancto est, opus miraculi manifestauit. Et vere conceptio illa fuit naturalis quo ad maternum opus: miraculosa autem quo ad exclusionem paterni operis, & quo ad opus spiritussancti. *Pariet autem filium.* Non emittet quod in ea natum est qualitercunque: sed pariet, naturali opere materno per genitalia membra generabit filium masculum. *Et vocabis nomen eius Iesum.*

Fungeris

fungeris tu officio patris in appellatione nominis. Et reddit nominis rationem. *ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum.* In quo angelus instruit ipsum de officio Christi in primo aduentu: quòd scilicet venit ad salutãdum animas à peccatis. ¶ Et implicite Christi diuinitatem insinuat: quoniam dei proprium est dimittere peccata. Non enim dixit, saluabit populum suum ne peccent, sed à peccatis eorum: hoc est à peccatis quæ habent. quod est condonare peccata. ¶ Significanter quoque dixit populum suum: vt Ioseph instructus ex lege, quòd Messias redempturus esset Israel, intelligeret filium hunc nasciturum, habiturum sub se populum, quanuis non explicauerit quomodo. *Hoc autem totum factum est ut adimpleretur quod dictum est a domino per prophetam dicentem.* Debebat euangelista subinungere statim obedientiam Ioseph: sed distulit illam, interponendo vaticinium Esaiæ, vt lectores instrueret de mysteriis ab angelo reuelatis: quòd non fuerunt nunc primùm reuelata, sed olim eadem fuerunt à domino per Esaiam prophetam prædicta. *Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium.* Aduerte hic quòd, vt Græcus testatur textus, Matthęꝰ euangelista aperuit sensum Esaię cap. 7. Ecce alma dicendo ecce virgo in vtero habebit &c. *Et vocabitur.* pro, vocabũt, *nomen eius Emmanuel.* Angelus dixit, quod enim in ea natum est de spiritusancto est, pariet autem filium: Propheta dicit, Ecce virgo in vtero habebit & pariet filium. Et vbi angelus dixit, & vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum: Propheta dicit, & vocabunt nomen eius Emmanuel. Angelus enim nomen cum nominis ratione attulit, Propheta vero rem tantùm. Non enim intendit quòd appellandus esset Emmanuel: sed quòd res significata per Emmanuel attribuẽda esset ei, quòd cognoscendus esset secundum rem significatam per Emmanuel. Quod euangelista declarat subiungendo, *Quod est interpretatum.* pro, quod interpretatur, *nobiscum deus.* In quo non minus significatur diuinitas huiꝰ filij quàm significata fuerit per hoc quòd saluum faciet populũ suum à peccatis eorum: immo hic filius est nobiscum deus, in hoc quòd saluum facit populum suũ à peccatis eorum. ¶ Hic est primus locus ex quo apparet Matthęũ non scripsisse Hebraice: dum Hebraicum nomen interpretatur in alia lingua: vt prius dictum est. *Exurgens autem Ioseph a somno, fecit sicut præcepit ei angelus domini.* Obedientia Ioseph describitur sine mora. *Et accepit.* ad perpetuam conuersationem. *coniugem suam.* quam à sua conuersatione cogitauerat dimittere.

tere. Et non cognoscebat eam donec peperit. Oritur hîc ex aduerbio, donec, quæstio ad fomentum erroris Heluidij. Ex eo enim quòd euangelista dicit quòd Ioseph non cognoscebat (proculdubio cognitione copulæ carnalis) coniugem suam donec peperit filium, videtur quòd postquam peperit cognouerit eã. Sed hæc obiectio vana monstratur & conuincitur ex eo, quòd ista verba significant quidem negationem coitus vsque ad partum, sed non propterea significant affirmationem coitus post partum. Fatemur ingenuè quòd hæc verba non significant affirmationem aut negationem copulæ carnalis post partum: quia euangelistæ solicitudo fuit ad monstrandum Christum non solùm natum in virgine, sed etiam virginem peperisse Christum. Hæc enim duo cadere poterant sub dubio: quoniã ambo supra naturę vires sunt, & valde admiranda. Reliquum dimisit intelligentiæ nostræ: qui nisi defipiamꝰ, intelligere tenemur quòd cognitis & visis tot mysteriis à Ioseph & Maria, nec etiam cogitauerunt de carnali inter se copula. ¶ Nec imprudentię arguendus est euangelista tanquàm imprudenter scripserit, dicendo non cognoscebat eam donec peperit. nisi etiam imprudentiæ arguas Dauidem prophetã, scribentem, Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Constat enim quòd non minùs sedebit à dextris dei Messias, postquam positi fuerint inimici sub pedibus eius: & tamen dicit, sed à dextris meis donec ponam. Simili enim modo dicit euangelista, & non cognoscebat eam donec peperit: relinquês pro indubitato, quòd multò minùs cognoscebat eam postquam peperit. ¶ At si contenderis quòd non debuit Matthæus hanc ansam hæreticis relinquere, põdera officium Matthæi. Nam assumpsit prouinciam scribendi generationem Christi, non vitam beatæ Mariæ. Incepit enim, Liber generationis Iesu Christi: & rursus, Christi generatio sic erat. Perfecte autem narrauit generationem Christi ex parte matris, explicando quòd ex virgine conceptus est de spiritusancto, & quòd virgo ipsum peperit. reliquum tanquàm impertinens suo officio, tacuit. *Filium suum primogenitum.* Non post quem alius fuerit genitus, sed ante quem nullus est ab ea genitus. In hoc enim sensu tam in sacris scripturis, quàm in cõmuni vsu vocatur, & est primogenitus: alioquin iura primogeniti nõ haberent locum in vnigenito. *Et vocauit nomen eius Iesum.* ¶ Aduerte hîc quòd omnes euangelistæ ideo vruntur nomine

Iesu

Iesu scribentes gesta Christi, quia Iesus est nomẽ proprium personæ: & consueuerunt scriptores historiarum vti nomine proprio personæ de qua loquuntur.

CAPVT. II.

Viam ergo natus esset Iesus. Continuat Euangelista natiuitati Christi aduentum Magorum, omissa circuncisione, quam implicite significauerat in fine præcedentis capituli, dicendo quòd Ioseph vocauit nomen eius Iesum: impositio enim nominis fiebat in die circuncisionis. *in Bethlehem Iudæ.* pro, Iudææ. Locus natiuitatis Christi describitur Bethlehem, alio nomine Ephrata. Et fuerunt duæ ciuitates nomine Bethlehem (altera in tribu Zabulon vt patet Iosue. 19. altera in tribu Iuda: de qua ortus est Dauid. & de hac est sermo) ideo additur Iudææ: id est in sorte tribus Iudæ quæ vocatur Iudæa. ¶ Et aduerte quòd dominus Iesus voluit nasci in Bethlehem ad literam, quia erat ciuitas Dauid, & non in Sion, quæ vocabatur ciuitas Dauid: vt ex electo loco natiuitatis inciperet assumere vilitates nostras: eligendo nasci in vili terra & non in nobili, qualis erat Sion illustrior pars Hierosolymæ. *in diebus Herodis regis.* Secundũ historias Christus natus est anno. 42. imperij Augusti Cæsaris: qui erat annus. 34. vel circiter regni Herodis. Sed Matthæus non dixit in diebus Cæsaris Augusti, sed in diebus Herodis Regis. quia historia aduentus Magorũ cum inde subsecutis, ex Herode, non ex Cæsare Augusto pendebat. Herodes enim non Augustus inquisiuit de loco natiuitatis Christi, direxit Magos in Bethlehem, occidit innocentes, fugauit Christum in Aegyptum. Fuit autem secũdum historias Herodes hic Idumæus, circunciſus tamen ob amorem vxoris. Et appellatur simpliciter Herodes rex, quia fuit primus rex inter Herodes, & fuit primus rex Iudæorum coronatus à Romanis. fuit enim senatusconsulto decretus rex Romæ: gubernantibus mundum Cæsare Augusto & Antonio, præsentibus tunc in illius creatione. Et est iste qui ab aliis vocatur magnus Herodes, vocatur etiã Herodes Ascalonita. *ecce Magi.* Nota continuationem. quum natus esset, ecce Magi: vt intelligas statim post natiuitatem Christi venisse Magos. Quod etiam conuincitur ex eo quòd Magi inuenerunt Christum in Bethlehem. nam constat quadragesimo die præsentatum fuisse Hierosolymis in templo, & postea in Aegyptum delatum. Et si rationabiliter supputabimus tempus, decimo forte die à natiuitate Christi Magi venerunt Hierosolymá, ratio-

rationabile siquidem est, quòd duo ad minus dies effluxerunt scitante Herode, vbi Christus nasceretur & tempus stellæ: vt sic tertiodecimo die Magi peruenerunt ad Christum in Bethlehem. ¶ Magus dictio Persica dicitur, non Latina, Græca aut Hebræa: & idem significat, quod apud Græcos philosophus, apud Latinos sapiens, apud Indos gymnosophista. vnde ex ipsa dictione significatur, quòd viri isti fuerunt Persæ, hoc est, sapientes Persarum. Si enim euangelista dixisset, ecce gymnosophistæ, proculdubio intelligeremus quòd fuerunt sapientes Indorũ. vnde ex quo dixit, ecce Magi: intelligendũ est, quòd fuerunt sapiẽtes Persarum. Nec apparet difficile, quòd decem diætis camelorum, ab oriente venerint Hierosolymam: quum cameli diæta vna æquinaleat diætis tribus equi, vt dicitur. ¶ Et quia pluraliter dicitur Magi, constat quòd ad minus fuerunt duo. communiter tamen creditur quòd fuerint tres, quanum ex euangelica litera habetur, sapiẽtes seu philosophi. *Ab oriente venerunt.* Satis quadrat dictioni Magi quòd venerint ab Oriente, quoniam Persia in Oriente est. Et quia ter in hac historia euangelista repetit illã regionem, vocando eam Orientem (nam & inferius dicit, vidimus stellam eius in Oriente: & rursus, & ecce stella quã viderant in Oriente) insinuare, immò significare apertè videtur, quòd terra vnde isti venerũt sit in Oriente: non solùm respectiue ad Hierusalem, sed ad vniuersam terram habitabilem. propterea enim totiens repetiit simpliciter & absolute ab Oriẽte: in tali siquidẽ situ Persia. *Hierosolymam.* Humana vsi ratione Magi regem Iudæorum nouiter natum quærunt in ciuitate regia simul & diuina, propter templum domini ibidem. *Dicentes, ubi est qui natus est rex Iudæorum? vidimus enim stellam eius in Oriente: & venimus adorare eum.* Vnum quærunt, & tria affirmant. Quærunt enim specialem locum, in quo manet Christus natus, dicendo vbi est. Affirmant primò natum esse regem Iudæorum: dicendo, qui natus est rex Iudæorum. Et loquuntur de Iudæorum rege tam expectato & à prophetis prædicto. Affirmant secundò modum quo sciunt natum esse Iudæorũ regem: dicendo, vidimus stellam eius in Oriente. Affirmant tertio quorsum inquirunt: dicendo, & venimus adorare eum. ¶ Vbi scito quòd, venimus, præteriti est temporis: vt textus Græcus testatur. Ac si aperte dicant, Ad hòc quærimus, vt adoremus eum: quia ad hoc venimus. Et rursus tam certi sumus ex stella, quòd natus est rex Iudæorum, quòd venimus nos qui sapientes habemur & vocamur adorare eum. ¶ Aduerte hìc, quòd stella ista ex iis

quæ euangelica tradit historia, non erat stella aliqua cœlestis, sed erat similitudo quædam stellæ. erat enim mixtum quoddam ex elementis pluribus & præcipuè igni: simile stellæ, non in cœlo existens, sed in aëre prope nos: vt patet ex eo quòd mouebatur quasi motu progressiuo, antecedendo Magos ab Hierusalem, vsq; ad diuersorium in quo erat Christus, supra illam domum firmiter stans, huiusmodi enim motus, & quies ad demonstrandum domunculam illam, conuincunt quòd in aëre erat tam vicino quòd demonstraret illam paruam domunculam, ita quòd non alium demonstrabat locum. ¶ Sed est hîc quæstio difficilis, quomodo verificatur, vidimus stellam eius. Quod enim viderint oculis corporeis stellam, claré intelligimus: sed quòd viderint stellam eius, valde difficile est intelligere. & tanto difficilius, quanto stella illa, non solùm monstrauit regem Iudæorum (& propterea dicitur stella eius) sed etiam monstrauit tempus natiuitatis eius. Quod ex hoc patet, quòd Magi ad manifestandum Iudæis quòd natus est rex Iudęorum, dixerunt: vidimus enim stellam eius in Oriente. nisi enim ex stella didicissent Christum natum, nõ potuissent ex visione stellæ affirmare natum esse regem Iudæorum. Et ratio difficultatis est: quia non apparet modus quo stella illa in Oriente existens monstrauerit Christum natum. ¶ Ad euidentiam huius difficultatis tria declarari oportet. Primũ est, quæ sit res monstrata per stellam. Secundum, quis fuit modus monstrandi rem illam. Tertium, quis fuit modus quo Magi perceperunt stellam illam monstrare Christum natum. ¶ Circa primum in dubium vertitur, an stella illa monstraret Christum iam natum, an monstraret Christum nasciturum post tot menses seu annum. Sed verba Magorum præ se ferunt, quòd stella illa monstrauit Christum natum. nam ipsi dixerunt, vbi est qui natus est. & ad hoc manifestandum adduxerunt cœleste testimonium, quia vidimus stellam eius. Perspicaciter siquidem cõsiderando verba Magorum quorsum tendant, apparet quòd directe tendunt ad testificandũ Christum natum. Prophetæ enim prædixerant regem Iudæorum nasciturum, & hoc vniuersi Iudæi credebant. Vnde Magi non adduxerunt stellam pro testimonio regis Iudæorũ absolute aut nascituri, sed regis Iudęorum nati. Et si stella mõstrasset regem Iudæorum, non natum, sed nasciturum, dixissent Magi, vidimus stellam eius in Oriente tot mensibus antè, & supputatis mẽsibus iam debet esse natus. Quod non dixerunt: sed asseuerarunt ipsum natũ ex eo quòd viderant stellam eius, absque supputatione aliqua temporum.

porum. Concludendum est ergo, quòd stella demonstrauit Christum natum. Quod etiam tanto magis rationi consonat, quanto minus multiplicatur miracula. monstrare enim Christum natum est simplex miraculum: monstrare autem Christum nascimrum tali certo die, multiplicat miracula, quę nõ habemus ex scriptura.

Circa secundum de modo demonstrandi, duplex modus intelligi potest. Alter per modum imaginis, tanquam in stella illa apparuerit velut pictus Christ⁹ natus. Sed si sic fuisset, non dixissent Magi, vidimus stellam eius, sed dixissent, vidimus stellam cũ imagine eius. non enim omisissent imaginem, quæ erat expressio apparentis stellę. vnde hoc extraneũ ab euãgelica apparet historia, & voluntarie dici. Alter modus est, quòd ortus stellæ monstrauit ortũ Christi, hoc est, ꝙ ex hoc ipso quòd stella illa apparuit tẽpus apparitionis fuit signũ tẽporis natiuitatis Christi. Et hic modus cõsonat verbis Magorũ, & subsecutis quæ referũtur in euangelio. Consonat in primis verbis Magorum, non aliud testimonium afferentium Christi nati, nisi stellam eius visam. hoc enim significat visionem stellæ (hoc est apparitionem ipsius) signum fuisse Christi nati. Consonat deinde subsecutę inuestigationi, quam fecit Herodes de tempore stellę. Significanter enim euangelista dicit, quòd diligenter didicit à Magis tẽpus stellæ. hoc enim ad hoc spectat, quod tempus apparitionis stellæ, fuerat tempus natiuitatis Christi: tam diligens si quidem inuestigatio temporis stellę, testatur quòd Magi dixerant tempus natiuitatis Christi fuisse tẽpus apparitionis stellæ. Consonat tertio modo, quo stella demonstrauit locũ in quo Christus est adoratus à Magis. Describit enim euangelista, quòd stella motu suo ducatum præbuit Magis ab Hierusalem vsque ad domum in qua erat Christus: & quod quiescendo supra domum in qua erat Christus, monstrauit magis illic Christum esse. Hinc enim secundum rectam rationem intelligimus, quòd eadem stella sicut monstrauit locum, proportionali modo monstrauerat tempus: ac per hoc sicut quiescendo in loco supra domum monstrauit locum vbi erat Christus, ita tempore ortus sui monstrauit tempus ortus Christi. Sic enim omnia quadrant: vt tempus fuerit signum temporis, & locus loci. Vnde concludendum est, quòd stella illa tanquam cœleste testimonium suo ortu monstrauit ortum Christi. ¶ Circa tertium (quomodo scilicet Magi cognouerunt ortum illius stellæ esse signum ortus Christi) in dubium non vertitur, quòd hoc cognouerunt ex diuina reuelatione: quum constet aliter nõ potuisse hoc cognosci. sed

dubitatur, an diuina reuelatio fuerit antiqua, an noua ipsis Magis facta. Et quidem, quòd non noua, sed antiqua fuerit, insinuant verba Magorum: attestatur & ratio. Verba quidem Magorum quoniam non dicunt vidimus stellam quãdam nouam in aëre, & fuit nobis reuelatum quòd esset index regis Iudeorum nati, sed solum actum videndi stellam proferunt, dicendo, vidimus stellam eius. Hæc siquidem verba significant in ipsis Magis solum actum videndi stellam indubie indicem Christi nati. Sicut enim dicendo vidimus vexillum eius, significamus in nobis solum actum videndi vexillum indubitatum eius: ita dicendo vidimus stellam eius, significant in seipsis solum actum videndi indubitatam stellam eius ex antiqua reuelatione. Rationi quoque valde cõsentaneum est, vt antiqua fuerit reuelatio de ortu istius stellæ. nam si Magi seipsos pro authoritate attulissent, quòd ipsi viderunt, quòd ipsis fuit reuelatum, derisi fortè fuissent, & in iocum deducta eorum verba: vel saltem non fuisset tam vehemẽter commotus Herodes, vt inde procederet ad tantam innocentum cladem. Sed vbi authoritas patrum ab annis mille obseruata de ortu futuro istius stellæ prolata est cum euentu subsecuto, quòd corporeis oculis vidimus stellam expectatam tanto tempore ad indicandum Christum natum. & inde moti sumus, ita quòd venimus adorare eum. rationabilem habuit Herodes causam credendi ortum esse regem Iudeorum. Incertum est autem cui seu quibus & quãdo fuerit facta ista reuelatio de ortu ipsius stellæ: nihil nanque in sacra scriptura de hoc habetur. Illud enim quod legitur Num. 24. dictum à Balaam, orietur stella ex Iacob (vel secundum interpretes ex Hebræo, incessit stella ex Iacob) assimilat Messiam stellę: & non significat ortum stellæ ad indicandum natiuitatem eius: vt patet ex eo, quòd stellam dicit ex Iacob orituram seu incessuram. Potest tamẽ fuisse quòd traditiones Balaam alio seu clariori modo haberẽtur apud istos, aperte significantes quòd orietur stella ad indicandum natiuitatem Messiæ. Potuit quoque talis traditio fuisse à Iob, qui manifeste cognouit mysterium Messię, & fuit princeps Orientalis: vt patet Iob. 1. Sed siue à Balaam, siue à Iob, siue à Sibylla aliqua, siue à quocunque alio, credendum est huiusmodi antiquam traditionem fuisse, quòd orietur noua stella, nulla ex cœlestibus stellis in natiuitate Messiæ. Et sic Magi sequaces huiusmodi antiquę traditionis, videntes nouam stellam cognouerunt Christum natum.

Audiens autem Herodes rex, turbatus est. Idumeus erat: & propterea audita natiuitate regis tã desiderati à Iudęis, timuit ꝑdere ꝓpriũ regnum

regnum. *Et omnis Hierosolyma cum illo.* Turbatur omnis Hierosolyma (quæ debuisset lætari) timore fortè Romanorũ ne ex hac occasione opprimerentur, vel applaudens Herodi. Propter quod fortè euangelista addidit, cũ illo: significans quòd imitando Herodem, omnis Hierosolyma turbata est. Cum veritate tamen horum verborum stat, quòd multi viri iusti lætati fuerint: quoniam omnis Hierosolyma non comprehendit singulos sigillatim, sed populum in communi. *Et congregans omnes principes sacerdotum, & scribas* hoc est viros doctos, *populi, sciscitabatur ab eis ubi christus nasceretur.* Non quærit Herodes locum vbi Christus natus est (quia dixissent sacerdotes & Scribæ, nescimus) sed quærit vbi debet nasci secundum prophetiam. Hoc enim significat vbi nasceretur. *At illi dixerunt ei, in Bethlehem Iudæ.* pro, Iudeæ. *sic enim scriptum est per prophetam.* Michęam. 5. capite. *Et tu Bethlehẽ terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda. ex te enim exiet dux qui reget populum meum Israel.* In Michea quãtum ad sententiam intentam de loco natiuitatis Christi habentur hæc, sed aliis verbis. Nam ibi dicitur, et tu Bethlehem terra Ephrata paruul⁹ es vt sis in milibus Iuda, ex te mihi egredietur vt sit dominator in Israel. Vbi etiam aduerte, quòd in textu Græco habetur pronomẽ, mihi, in hoc euangelio. & defectu fortè scriptorum apud Latinos codices legitur, ex te exiet dux. Deberet enim legi, ex te mihi exiet dux. Est itaque sensus authoritatis Prophetæ, vt refertur inducta à Scribis & Sacerdotibus, quòd Bethlehem non est minima inter principes (hoc est in producendo principes seu duces tribus Iudæ) quoniam ex ipsa egredietur ille maximus dux qui reget populum Israel. *Tunc Herodes clam uocatis Magis, diligenter didicit,* pro, cognouit, *ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis. & mittẽs illos in Bethlehem dixit, ite & interrogate diligenter de puero.* Aduerte quòd in tota hac historia vbi textus Latinus nominat Iesum puerum, textus Græcus nominat ipsum puerulum. *Et cum inueneritis renunciate mihi vt ego ueniens adorem eum.* Fallaces animum manifestat subsecutum factum. Vbi considera diuino nutu actum esse, vt Herodes cõfideret in simplicitate Magorum, & crederet eos ad se reuersuros: vt sic neminem daret eis comitẽ aut exploratorem, fortè ne se suspectum redderet. *Qui cum audissent regem abierunt. Et ecce stella quam uiderant in oriente.* Et nõ dicit quæ anteceſſerat eos vsque ad loca vicina Hierusalem, sed solum quam viderant in Oriente, hoc est quam ipsi in Oriente positi viderant. Hinc enim insinuatur, quòd non nisi in Oriente

illam viderant. *Antecedebat eos.* Hinc clarè apparet, quòd tã vicina erat eis, vt motus eius similis esset motui corũ. *vsque dũ veniens staret supra vbi erat puer.* pro, puerulus. Tam prope quieuit, vt discrete monstraret locũ illum. Et hoc ad tollendum solicitudinẽ inquirẽdi. & interrogandi: & rursus ad tollendum aliorum notitiã qui potuissent referre Herodi. Quiescendo enim supra locum illum, suo modo loquebatur, ecce hic est quem natum testata sum.

Videntes autem stellam gauisi sunt gaudio magno valde, & intrantes domum. Strabulum vel diuersorium. Diuino si quidem consilio actum est vt inueniretur ibi à Magis: vt nullus remaneret testis in Bethlehem, quòd in tali priuata domo Magi fuerunt. Incertum est enim an Matthæus præsepium appellet domum, an forte cessauerit multitudo hospitum in illa domo diuersoria: & sic beata virgo ex præsepio hospitata fuerit in domo diuersoria, in qua non fuerat illi locus, quum peperit Iesum. *inuenerunt puerum,* seu puerulum. hoc est in nullo differentem ætate, habitudine aut quouis alio exteriori signo ab infante. Propter quod etiam adiungitur, *cum Maria matre eius.* vt in omnibus puerulis significetur. *Et procidentes adorauerunt eum.* Maximo reuerentiæ signo cadentes adorauerunt. Ita quòd non genu flexerunt, sed in faciem ceciderunt: in nullo hæsitantes de testimonio stellæ. Et quoniam exteriores actus monstrant interiores affectus, dubitandum non est, quòd in mente isti Magi adorauerunt in spiritu & veritate cum maxima interna humilitate. *Et apertis thesauris suis.* Hinc apparet quòd oneraria iumenta habebant secum. *obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.* Incertum est an singuli obtulerunt hæc tria, an omnes simul hæc tria. Incerta quoque est literalis ratio, quæ mouit Magos ad offerendum potius hæc quàm alia. Constat tamen quòd aurum congruit regiæ dignitati: thus tum deitati, tum sacerdotali dignitati: myrrha tum infantilibus membris, tum fidei sepulturæ eius. *Et responso accepto.* pro, oraculo accepto. Vnde non oportet solicitari ad quid refertur responsio: quum responsio ex officina interpretis prodierit.

In somnis. Certiores redduntur isti omnes, & non vnus eorum: ex eo quòd subiungitur, *Ne redirent.* pro, ne reflecterent. Iter suum. *Ad Herodem.* Sicut Ioseph certior redditus est in somno de conceptione, quòd beata Maria conceperit ex spiritusancto. *Per aliam viam reuersi sunt in regionem suam.*

qui quum recessissent. Intellige de recessu consummata, & non de initio recessus: quoniam apparitio angeli ad Ioseph, admonentis de fuga in AEgyptum, non fuit post initium recessus Magorum, sed multos dies post. medium enim fuit tempus apparitionis Christi in templo, quæ fuit quadragesimo die à natiuitate Christi. Et rationabile est, quòd hæc apparitio fuerit facta ipsi Ioseph in Hierosolyma post præsentationem Christi in templo. Quod ex eo colligitur: quia aut fuit in Hierosolyma, aut in Nazareth. Sed in Nazareth apparet non fuisse. quoniam si in Nazareth fuisset Ioseph antequam iret in AEgyptum, rediens ex AEgypto, recto itinere venisset in Nazareth, quũ tamẽ legatur quòd intendebat venire in Iudæam. Hinc enim colligitur, quòd post præsentationem Christi in templo, intendebat Ioseph habitare in Iudæa: puta Hierosolymis, aut potius in Bethlehem. sed antequã inciperet firmare habitationẽ, monuit angelus vt fugeret in AEgyptum. *Ecce angelus domini apparuit.* pro, apparet, *in somnis Ioseph dicens, surge & accipe puerum.* pro, experrectus assume puerulum, *& matrem eius, & fuge in AEgyptũ: & esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum.* Ita quòd angelus non præcepit vt vigilet: sed vt quũ à somno euigilauerit, accipiat puerum & matrem eius. &c. *Qui consurgens accepit puerum.* pro, qui experrectus assumpsit puerulum, *& matrem eius nocte & secessit in AEgyptum: (& erat ibi usque ad obitum Herodis.)* Ita quòd eadem nocte quũ euigilauit à somno Ioseph, executus est quod monuit angelus. *vt adimpleretur quod dictum est à domino per prophetam dicentem.* Oseæ. II. *Ex AEgypto vocaui filium meum.* Vbi aduerte, quòd hæc authoritas ad literam loquitur de populo Israel. quẽ deus appellat filiũ suum nõ solum ibi, sed Exodi quarto. Filius meus primogenitus Israel. Matthæus autem euangelista in mystico sensu dixit impleri hãc scripturam de Christo: sicut Ioánes euangelista dicit impleri scripturam, Os non comminuetis ex eo, quia non fregerunt crura Christi. *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis.* Facto, non intentione illudendi fefellerũt ipsum. *iratus est valde. Et mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus eius a bimatu & infra.* Seu, & inferius, vt in Græco habetur. Ex historia euangelica certum est, quòd hæc Hærodis iussio non fuit statim post egressum Magorum, sed post præsentationẽ Christi in templo & fugam Ioseph in AEgyptũ: dicente tunc angelo, futurũ est enim vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Ex his

enim constat quòd Herodes non est vsus diligentia in recessu Magorum à Bethlehem ad sciendum quò iuerint: nam à recessu Magorum vsque ad tempus occisionis Innocentium fluxerunt ad minus triginta dies. & ex rationabiliter superius dictis fluxerunt fere duo anni dicente Euangelista, à bimatu & inferius secũdum tẽpus quod exquisierat à Magis. Hoc enim apertè significat quòd fere biennij fluxerat ab apparitione stellæ: alioquin nõ dixisset secundum tẽpus quod exquisierat à Magis. ¶ Quare autem tanto tẽpore distulerit Herodes occisionem infantum, nescitur. Certa tamẽ est tanta Innocentũ clades non solùm ex euangelio Matthæi, sed etiã ex libris gentilium. Refert enim Macrobius libro Saturnalium secundo, quòd quũ Augustus audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatũ iussit interfici, filium quoque eius occisum ait: melius est Herodis porcũ esse quàm filium. Et hæc ideo attulerim, vt sciant etiam incredduli non fuisse ab euangelista seu Christianis consictum aduentum Magorum in Hierusalem, inquirentium vbi est qui natus est rex Iudæorum: vt si non credunt euangelistæ, credant effectui necis bimorum patratæ ab Herode: vt Macrobius testatur. ¶ Nec mireris nouitie, quòd Macrobius dixerit in Syria: quia Iudæa pars est Syriæ. Prætulit autem Augustus porcum filio, quia Herodes peperciisset porco: vtpote seruans ritum Iudæorum abstinentium à porcis. ¶ Nec obstat ætati bimatus, quòd monstrantur ossa esse illorũ innocentium, tum testificantia ætatem maiorem, tum quia non constat huiusmodi ossa esse illorum innocentũ, quamuis deuotio fidelium illa veneretur. Tũ quia possibile fuit, vt aliqui essent ibi innocentes futuri proceræ staturæ, ac per hoc extunc habentes maiora ossa, quàm communes homines. *secũdum tempus quod exquisierat*, pro, exacte cognouerat, *à Magis*. *Tunc adimpletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem, vox in Rhama audita est, ploratus & vlulatus multus. Rachel plorans filios suos & noluit consolari, quia non sunt.* Hæc quoque prophetia scripta Hieremiæ. 33. secundum sensum mysticum introducitur ab euangelista impleta, nam secundum sensum literalem refertur captiuitas decem tribuum olim facta, promittendo futuram consolationem, quæ adhuc non est adimpleta: adhuc siquidem reliquiæ Israel non sunt saluatæ. Textus enim ille perspicue loquitur de captiuitate Israel: hoc est, decem tribuum, quæ appellantur Ephraim. Propterea siquidem inducitur Rachel plorãs filios suos, qm Ephraim ex Rachele descẽdit. Mystice aũt Rachel dicitur

tur mater istorũ infantiũ, quia sepulta est iuxta Bethlehẽ: vt patet Gen. 35. per hoc enim dicitur mater Bethlehemitarũ. ¶ Et aduerte, quòd in textu Græco habetur sic. Vox in Rhama audita est: lamentatio & ploratus, & luctus seu eiulatus multus. Rachel plorãs filios suos: & noluit consolationẽ admittere, propterea quòd non sunt: hoc est, quia mortui sunt, vel quia antequam vitæ vsum haberent mortui sunt. Ad literã autem apud Hieremiã significatur, quòd filij sui non sunt: quia non sunt secundũ esse populi, sed dispersi in seruitutẽ. *Defuncto autem Herode*. Mors Herodis fuit tertio anno post Christi natiuitatẽ: vt colligitur ex supputatione annorũ. Christus enim natus est. 42. anno imperij Cæsaris Augusti: qui superuixit annos. 15. nã imperauit. 57. annos, mẽses sex, & dies duos, & paulo plus: vt inquit Iosephus. & mors Cæsaris Augusti fuit tempore quo Annius Rufus erat gubernator Iudeæ. Ita quòd oportet hos quindecim annos distribuere in tres gubernatores Iudeę: scilicet Anniũ Rufum, Marcũ, & Copinium. & vt videtur sonare Iosephus etiã aliquid Cyrini, qui præsidebat toti Syriæ: & in decenniũ principatus Archelai & in reliquũ vitę Herodis. Supputando siquidem pro rectoribus & principatu Archelai duodecim annos, nõ nisi tres supersunt vitę Herodis post natiuitatẽ Christi: si tamen tantũ vixit. Quocirca si Christus nõ fuit in AEgypto, nisi vsque ad obitũ Herodis, quarto ætatis suę anno reuersus est in terrã Israel. *Ecce angelus domini apparuit*. pro, apparet, *in somnis Ioseph in AEgypto: dicens, surge & accipe puerum*. pro, excitatus assume puerulum, *& matrem eius: & vade in terrã Israel. Defunctisunt enim*. Aut numerus pluralis ponitur pro singulari: aut defuncto Herode alij quoque cõplices defuncti significãtur. *Qui quærebant animam pueri*. pro, pueruli. *Qui consurgens accepit puerum*. pro excitatus autem assumpsit puerulum, *& matrem eius, & uenit in terram Israel*. Non explicat certam ciuitatem: sed terram promissionis. *Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo*. Archelaus nunquàm fuit rex sed appellatur regnare non titulo regio, sed potestate regia. *Timuit illo ire*. Hinc apparet quòd Ioseph intẽdebat ire in Bethlehẽ, aut aliquã aliam ciuitatem sortis Iudæ: computando etiã Hierusalem in ea tanquã caput regni Iudeæ, comprehẽdentis sortem Iudæ & aliquid Beniamin. *Et admonitus*. Deest, oracolo. Legendum est. *Et oraculo admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ. Et ueniens habitauit in ciuitate quæ uocatur Nasareth*. Nota quòd Nasareth debet scribi nõ per z, sed per s: quia in Hebræo scribitur per s. Et

multum

Universidad de Deusto
Biblioteca

multum interest Nasareus & Nazareus: quia Nazareus est nomẽ religiositatis, à separatione dictum. vnde in veteri testamento appellantur Nazarei, tanquàm segregati deo: de quibus scribitur Nu. 6. Nasareus autem nomen est patrium à ciuitate Nasareth. & dicuntur à flore seu germine seu stirpe. vnde Christus Nasareus appellatus est. *Vt impleretur quod dictum est per prophetas.* Ex quo nullum nominauit prophetam, testimonium sensus magis quàm verbi videtur afferre. Christus enim stirps, germen & flos totius sanctitatis fuit à prophetis præmunciatus.

CAPVT III.

In diebus autem illis. Transit euangelista ab infantia Iesu Christi ad ætatem perfectam trigesimi anni eiusdem. Ita quòd dicendo in diebus illis: demonstrat annum quintumdecimum imperij Tiberij Cæsaris: vt Lucas dicit. ¶ Tacet autẽ conuersationẽ & opera Iesu Christi intermedio tempore, quia communis fuit illius conuersatio: & habebatur tũc sicut cæteri homines. *Venit.* Præsentis est temporis. Non à regione longinqua, sed à solitaria vita. *Ioannes Baptista.* Ioannes nomen fuit proprium. Baptista autẽ cognomen, ex eo quòd primus instituit baptismum. ¶ Magna Iesu humilitas, qui baptistæ nomen perpetuum detulit nuncio suo (ad confundẽdum humanum perpetui nominis appetitum) quum tamen ipse Iesus esset pater totius mundi per baptismum, & Ioannis baptismus breuissimo duraturus esset tempore. *Prædicans.* Ecce ad quid venit, ad officium prædicationis. *In deserto Iudææ.* Locus prædicationis est. *Et dicens: Pœnitentiam agite.* Materia prædicata describitur in genere, continens duo. Primò quid esset agendum: dum dicitur. pœnitentiam agite. vbi admissorum criminum pœnitendo præcipitur. Interpres carens Latino verbo simplici (scilicet pœnitete) dixit pœnitẽtiam agite. Secundò rationem pœnitendi dicendo. *Appropinquabit.* pro, appropinquauit, *enim regnum cœlorum.* Regna terrena visa sunt & continua experientia hominibus nota: regnum verò cœlorum (quod idem est cum regno dei & regno Christi) quod in secundo Christi aduentu manifestum palam omnibus erit, valde distabat tempore veteris testamenti. Distabat enim tempore, notitia, affectu, & accessu: sed quando verbum caro factum est, tunc incœpit regnum cœlorum aperiri, tũc homo assumptus in deum primo beatus fuit secundum partem superiorem animæ. Et ideo quando Ioannes Baptista prædicabat, iam regnum cœlorum appropin-

propinquauerat, non tamen adhuc aduenerat: quoniam regnum dei non venit vsque ad Christi mortem & resurrectionẽ. In morte quidem, dicente ipso latroni: hodie mecum eris in paradiso. In resurrectione autẽ: dicente ipso, data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. & iuxta quòd prædixerat, non bibam de hoc genimine vitis, donec vobiscum bibam in regno patris mei. quãdo iam homo beatus etiam secundum corpus fuit. Et cum his omnibus adhuc non aduenit palàm vniuersis regnum dei: sed cõtinue oramus, adueniat regnum tuum. ¶ Ideo pœnitẽtialem vitam assumite, quia non terrenum, sed cœlorum regnum, manifestandũ diligendum, acquirendum, possidendumq; appropinquauit. Vbi apertè significat pœnitentialẽ vitã esse mediũ ad possidendũ regnum cœlorum. Et percutit Ioannes Baptista hac noua prædicatione Iudæorum frontem. Ac si apertè diceret: Hactenus audistis Prophetas prædicãtes regnũ terrenũ (nã & Moyses, & alij Prophetæ, fœlicitatem terreni regni Iudæis si iustè vixissent, promiserant) nouũ ego affero nuncium: prædico vobis, quòd cœlorum regnum iam appropinquauit, pœnitentia acquirendum. *Hic est enim, de quo dictum est per Esaiam Prophetam, dicentem.* Non sufficit Euangelistæ simplex narratio præcursoris: sed ipsum probat antiquo Esaiæ vaticinio ca. 40. *Vox clamantis in deserto.* Non enfis, non sceptrum, non clauis, non baculus aut virga, sed vox. Et est sensus, quòd Ioannes quantum ad officium est vox: hoc est habet non gladij, &c. sed vocis officium. Sed non est vox præconis in exercitu, aut in plateis ciuitatum, nec vox cãtoris: sed vox clamantis, manifesto grandiq; sono, in deserto, loco pœnitentiali: dicendo, *Parate.* in vestris mentibus, affectibus, & operibus. *Viam domini.* per quam ingrediatur ad vestra corda. *Rectas facite semitas eius.* Duo iubentur: rectificatio, & apparatus viarum. Rectitudo tollit quicquid tortuosum est: apparatus facilitatem præbet itineris. ad similitudinem siquidem viarum in terra describuntur viæ animi. Vbi apparet officium Ioannis Baptistæ prædictum ab Esaia, præparatorium animorum ad cognoscendum ac suscipiendum Messiam. *Ipse uero Ioannes habebat uestimentum de pilis camelorum,* pro, cameli. *& zonam pelliceam circa lumbos suos. esca autem eius erat locustæ & mel syluestre.* Describitur authoritas Ioannis, à qualitate tum vestitus, tum victus. hęc enim voluntaria præ se ferunt hominem, humana omnia continẽtem. ¶ Animalia quæ locustæ nominantur, inter munda Iudeis cõputãtur clarè, Leui. 11. & propterea ex parte legis, nihil prohibet intelligere,

telligere quòd illis vescebatur Ioannes. Solum obstat quod non crudæ sed coctæ videntur in vsum sibi assumi locustę: coctum autem aliquid sumere in deserto, luxuria est: vt Hieronymi tempora testantur. Propter quod suspicor æquiuocum nomen esse ad animalia illa & radices, vel summitates teneras virgultorum seu ramusculorum, seu aliquid eiusmodi quo crudo vescimur. Quia tamen videmus cancros marinos paruulos manducari crudos, non est ab opinione alienum, vt etiam locustis tenellis crudis vescerentur ibidem pauperes: ac per hoc Ioānes Baptista. *Tunc egrediebatur ad eum Hierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem.* Concursus populorum ad prædicationem & baptismum Ioannis describitur ex tribus locis: scilicet, ex ciuitate Hierosolymitana, ex terra sortis Iudæ, quæ appellatur Iudæa: & ex regione circa Iordanem, quam multarum tribuum sortes participabant. Tota autem Iudæa & regio circa Iordanem dicitur, non quòd singuli nullo excepto, sed quia ferè omnes concurrebant. *Et baptizabantur.* Remansit apud Latinos in Ecclesiasticis mysteriis dictio Græca. deberet dici, & abluebantur. ¶ Nō solum nouam inchoauit Ioannes prædicationem, prædicando appropinquauit regnum cœlorum, sed nouum inchoauit factū: scilicet baptismum, à quo Baptista cognominatur, vt dictū est. Ambo hæc noua attulit Ioannes. *Ab illo in Iordane.* Ipsemet Ioannes ministerium abluendi exercebat in Iordanis flumine. *Confitentes peccata sua.* Profitebantur se peccatores. & in signū quòd pœnitentes essent, offerebant se abluendos à Ioanne tanquam exterior ablutio esset quædam professio pœnitentiæ, & mundæ deinceps vitæ ducendæ. *Quum uidisset autem.* Descripto prædicatore, & prædicationis materia in genere, subiungit quanta authoritate ac libertate Ioannes prædicauerit, ex quadā materia prædicata primatibus. *Multos.* Non enim omnes, sed aliqui ex Pharisæis & Sadducæis susceperunt baptismum Ioannis. ¶ Ex Pharisæis & Sadducæis. Nomina sunt sectarum inter Iudæos. Vtraque professionē facit iustæ vitæ, sed Sadducæi errabant in fide immortalitatis animæ. Pharisæi autem errabant circa veritatem bonorum morum, vtpote auari, hypocritę, & vani: vt patet in euangelica historia. Verum Sadducæorum error erat ex secta: Pharisæorum autem ex particularium personarum affectibus corruptis, multi enim Pharisæi erant viri boni. *Venientes ad baptismum suum, dixit eis, progenies uiperarū.* Appellat vtrosque progenies viperarum, quia vtrisque commune erat esse genitos ex

tos ex venenosa instructione. *Quis uobis demonstrabit.* pro, demō strauit, *fugere a uentura ira?* Et est sermo admiratiuus. Ita quòd non est sensus, quis vobis demonstrabit: quasi dicat nullus. sed est sensus, quis tantum apud vos valuit quòd demonstrauit vobis, vt fugeretis à ventura ira? Loquitur Ioannes vsitato admirantium modo. Quum videmus enim homines assuetos malis moribus solitos viuere secundum pertinacias suas: mutari statim ad pœnitentiam, admirantes dicimus, quis vos ad hoc conduxit? intēdentes per hoc dicere, quòd mirum est, quod vos ad hoc veneris: magnus artifex fuit, qui vos commouit ad hoc. Ad hunc sensum directè tendit assimilatio ad genus viperarum. nam ratio admirationis est, quòd vos qui à patribus velut naturali propagatione estis infecti, acquieueritis demonstratori viæ rectæ. Ac si apertè diceret: apud vos genitos secundum doctrinam malos, quis tantum valuit, quod demonstrauit vobis, &cæ. Huc directè tendit, quæ subditur fuga à ventura ira. Neutri timebant pœnas alterius vitæ. Sadducæi quidem, quia non credebant illas: Pharisæi verò, quia iustos se existimabāt. Et propterea admiratur Ioannes, quis tantum apud vos valuit, vt monstraret vobis timendas à vobis, & fugiendas esse pœnas venturæ irę? Vocatur ira punitio, ventura simpliciter & absolutè: hoc est, non præsentis, sed venturi sæculi. Et in hoc commendatur Ioannis libera authoritas, quòd Pharisæos & Sadducæos (qui erant velut optimates & primi respectu aliorum) non blando sed reprehensiuo sermone monuit, arguens venenosæ vitæ, & simul declarans quàm difficile ac admirabile est, quòd aliqui eorum conuertantur ad veram pœnitentiam. *Facite igitur fructum dignum pœnitentiæ.* Ex quo venistis profitentes vos peccatores suscipiēdo baptismum, oportet consequenter vos facere, non dicere, non monstrare, fructum humani operis dignum pœnitentia. si professus esses militiam, oportet te facere fructum dignum militia: si ascitus es in Senatorem, fac fructum dignum senatoria dignitate. similiter quia profitemini pœnitentiam, facite fructum dignum pœnitentia. Est autem fructus pœnitētia dignus perseuerare in operibus pœnitentiæ, nihil contra pœnitentiæ professionem admittere, facere deo satis pro peccatis commissis. *Et ne uelitis.* pro, ne cogite tis, *dicere intra uos ipsos, patrem habemus Abraham* Hinc insinuat Ioannes communem errandi occasionem, tam Pharisæis, quàm Sadducæis, fuisse fiduciam in genere Abrahæ. tanquam putauerint vtrique, quòd promissio facta à deo Abrahæ de cura, & salute filio-

te filiorum non fineret eos perire. *Dico enim uobis, quoniam potēs est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Fides quòd deus curam haberet filiorum Abrahæ ne perirent, erat quodammodo vera, & quodammodo falsa. nam erat vera, quantum ad vniuersitatem filiorum Abrahæ: falsa autem, quantum ad singulos, vt patet. Rursus erat vera quantum ad Abrahæ filios secundum spiritum, hoc est imitatores fidei Abrahæ: falsa autem, quantum ad Abrahæ filios secūdum carnem: vt patet ad Rom. 4. & 9. Et propterea Ioannes supponit cum Pharisæis & Sadducæis verum esse, quòd filij Abrahæ non peribunt, sed vos & similes etiam si omnes essetis tales, peribitis, & deus ad implēdam promissionem suam potens est ex lapidibus suscitare filios Abrahæ. Et intendit quòd litera sonat, & mysteriū quòd vobis carnalibus filiis Abrahæ pereuntibus, deus tanquam ex lapidibus suscitabit ex ethnicis & idololatris filios Abrahæ. Quod impletum videmus. ¶ Et Abrahæ, datiui est casus. *Iam enim securis ad radicem arboris posita est.* Probat Ioannes vanam esse fiduciam salutis eorum in hoc, quòd sunt filij carnales Abrahæ, ex imminenti excidio Hierosolymitano. Aduerbium, iam, aduenisse tempus significat, quo securis posita est ad radicem arboris, proculdubio ad excidendum illam. Metaphoricus iste sermo de posita securi ad excidendum arborem, non refertur ad excidium singulorum hominum reproborum: quoniam ab initio semper fuit securis ad radicem arboris huiusmodi posita, & non nunc de nouo imminet. Ioannes autem dicit, quòd nunc securis apposita est, ac si aperte diceret. Hactenus tolerati estis, expectati estis velut arbor ad faciendum fructum, sed iam tempus venit, quo velut arbor infructuosa, excidēda est gloria gētis vestræ, templum vestrum, celsitudo vestra. iam enim posita est securis ad radicem arboris, ad excidendum radicitùs cultum templi Iudaici. non erit hoc excidium sicut alterum (quod. 70. tantum durauit annis) sed ad radicem posita, vt in æternum non reuiuiscat. Vnde & non dixit, & iam securis incœpit excidere: sed deposita est, tam propinquum est excidium vestrum, quàm propinqua est excisio arboris, cui securis apposita iam est, vt excidat non obstante, quòd gens ista sit filia Abrahæ.

Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. pro, excinditur, & in ignē mittitur. Tangit rationem imminentis excidij, ex similitudine arborum: quia omnis arbor nō proferens fructum bonum, excinditur, & in ignem mittitur. Communem affert conditionem arborum, ex quibus expectatur

ctatur fructus: quòd si non faciunt fructum bonum, consueuerūt excidi, & in ignem mitti. vt hinc intelligant Pharisæi & Sadducæi causam excidij suæ gentis, quia non facit fructum bonū. populus enim hic labiis me honorat, cor autem eorū lōgè est à me.

Ego quidem baptizo uos in aqua, in pœnitentiā. pro, ad pœnitentiā. Tandem principāle intentum per Ioannis prædicationem aperitur, scilicet quòd testimonium perhibuit de Christo. Hoc enim (vt Lucas testatur) fuit postquam Ioannes in tantā emerserat auctoritatem, ac reputationem, vt existimarent ipsum esse Messiā. ¶ Comparatiue verò Ioannes testatur de Christo, comparando personam ac officium. Et quo ad officium ponit differentiā manifestā: dicendo, ego baptizo aqua ad pœnitentiā, non in remissionē peccatorū, sed in professionē pœnitentiæ: ita quòd baptismus meus est ablutio corporalis, tanquā signum quoddā professiuum pœnitentiā, professentiū se pœnitere peccatorū suorum. Quo ad personā autē. *Qui autem post me.* ordine tēporis, immediate vēturus est. ad prædicandū. *Fortior me est.* Fortitudo ad sustinendū, & ad vincendū est. Ioannes fortis quidē fuit, & sustinendo mala, & vincēdo ea, quæ mūdi, & quæ diaboli erāt: sed Christus fortior tū sustinēdo mala, tum debellādo aēreas potestates, vincēdo mundū, superādo mortē. *Cuius nō sum dignus calciamēta portare.* Nō solū fortior me est, sed tantū præstat mihi, vt ego nō sim idoneus minister eius ad vile officiū: scilicet portare calciamēta eius. Intēdit enim ad literā describere excellētiā Christi, supra se multo maiorē excellētia principis respectu eius, qui non est idoneus ad portandū eius calceos. *Ipse uos baptizabit in spiritusancto.* Inchoauerat differentiam officij, & interposita differētia personæ, modo prosequitur differentiam officij. Dixi, ego baptizo aqua ad pœnitentiam, ille autem baptizabit vos (pronomen, vos, desti) spiritusancto. Quanta differentia est inter abluere exterius corpora, & abluere interius animos, tanta est differētia inter baptismum meum, & baptismum illius. abluere enim spiritusancto, est abluere, mūdare atque sanctificare spiritū, nō corpus. *Et igne.* Duplex est sensus. Alter significās solēne principiū ablutionis totius humani generis celebratū in die pētecostes, quando aduenit spiritussanctus in specie ignis, &c. Iste sensus magnū fundamentū habet super verba domini Iesu in die ascēsionis. Actu. 1. Ioannes baptizauit aqua, vos autē baptizabimini spiritusancto, non post multos hos dies. hęc verba monstrant distingui contra baptismū

Ioannis

Ioānis ē regione baptismū pentecostes,qui fuit in spiritu & igne ad sensum. ¶ Alter significās baptismū tribulationis.nā singularissimus totius ablutionis modus à Iesu Christo inferēdus,mūdo describitur per spiritūsanctū,& igné tribulatiōis:dicēte postmodū ipso,qui vultvenire post me,abneget semetipsum,& tollat crucem suā,& sequatur me. & ecce mitto vos sicut oues inter lupos: & eritis odio omnibus hominibus propter nomē meū.& omnes qui pie volūt viuere in Christo,persecutioné patiētur. *cuius ventilabrū in manu eius:& permundabit aream suam: & congregabit triticum in horreum suum,paleas*, pro paleā, *autem comburet igne inextinguibili.* Non sufficit Ioanni prædicare Christi officium secundum primum aduentum : sed prædicat etiam officium eius in secundo aduentu, ad similitudinem ventilantis triticum in area,secernendo triticum à palea,& triticum in horreum congregantis,paleas autem comburentis. Vbi manifestè describitur officium Christi iudiciarium.tunc enim iustos separabit ab iniustis:& illos quidem congregabit in vitæ æternæ horreum , iniustos autem tradet igni inextinguibili. ¶ Nota inextinguibili cō tra negantes supplicia iniustorum æterna . ignis enim inextinguibilis æternus est. Et apposuit,inextinguibili, ad differentiam ignis tribulationis in præsenti vita : de quo dixerat , baptizabit spiritusancto & igne . Ac si apertè dixisset , iustos purgabit igne qui extinguitur , sed iniustos comburet igne inextinguibili.

Tunc. Quum Ioannes prædicabat pœnitentiam, & baptizabat,& annunciabat venturum post se Christum. *Venit Iesus.* præsentis est temporis . Non mittit pro Ioanne vt veniret ad se baptizandum,sed ipse Iesus venit ad Ioannem. A *Galilæa.* Nomen est prouinciæ. *Ad iordanem.* fluuium. *Ad Ioannem vt baptizaretur ab eo.* Iesus nulla indigens pœnitentia (quia absque peccato omnino erat) sicut susscepit carnem similem carni peccati,ita susscepit baptismum similem baptismo pœnitentium,fecit professionem similem professioni pœnitentium. vnde & statim postea cucurrit ad ieiunādum. Et hoc vltra secretum mysterium,quo baptismo suo contulit aquis vim regeneratiuam.ex huiusmodi enim tactu sanctificatæ,hoc est habilitatæ sunt aquæ omnes (ita quòd non oleum, non vinum & alij liquores) ad hoc, quòd sint materia baptismi Christiani. *Ioannes autem prohibebat eum,dicens,ego a te debeo.* pro,opus habeo,*baptizari:& tu venis ad me?* Hinc apparet quòd Ioannes etsi non prius,tamen tunc (quū Iesus petiit baptizari , antequam baptizaret eum) cognouit Iesum esse

sum esse Messiam filium dei:alioquin non dixisset,ego à te debeo baptizari,ac per hoc(vt apud Ioannem euangelistam ipse testatur)vidit spiritumsanctum in specie columbæ supra Iesum tunc, scilicet antequam baptizaret eum: quia in hoc signo asserit se cognouisse eum,hoc est,quòd ille homo esset Messias filius dei. ¶ In Græco habetur,mihi opus est, vt à te baptizer,vbi legimus,ego à te debeo baptizari . Et secundum vtranque literam quæstio oritur, an fuerit executioni mādatum hoc debitum seu necessarium: an scilicet Ioannes aliquando fuerit baptizatus à Christo,vt ipse dicit opus esse.Solutio est certū esse,quòd Ioannes indiguit ablui spiritualiter à Christo: tum ratione originalis peccati,quod adhuc erat in Ioanne quo ad reatum pœnæ : propter quod clausa erat etiam ei ianua paradisi:tum ratione venialis peccati.& constat de facto Ioannem fuisse baptizatum spiritualiter à Christo. Certum quoque esse,quòd Ioannes non fuit exemptus ab vniuersali lege de susscipiendo baptismum Christi : sicut non obstante quòd fuerit sanctificatus in vtero tam ipse quàm Hieremias, subditus fuit legi circuncisionis.Et propterea verè dixit etiam de sacramentali ablutione,ego à te debeo baptizari.Sed incertum est, an de facto Ioannes fuerit postea baptizatus in aqua à Christo, an præuentus carcere & martyrio migrauerit absque baptismo aquæ. *Respondens autem Iesus dixit ei,sine.* Censuerat Ioannes decere vt ipse baptizaret Christum , & quia rectè iudicauerat (vere etenim indecens est absolute loquendo, vt homo quicumq; baptizaret dominum Christum) ideo Iesus non dixit fac, sed sitacite insinuat quòd postea fiet quod dicis, scilicet tu baptizabere,permitte hanc indecentiam,absolute. *Modo.* Dicendo modo, ne,permitte hanc indecentiam,absolute. *Modo.* Dicendo modo, tacite insinuat quòd postea fiet quod dicis, scilicet tu baptizaberis à me,saltem effectu. *Sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Si diceret sic enim decet me,significaret sic,id est, humiliter:si diceret,sic enim decet te,significaret sic,id est,parendo vel exequendo ministerium tuum.Sed dicendo,sic enim decet nos,rationem reddit ab eo quod est commune vtrique,ab eo quod decet vtrunque. Et directe satisfacit indecentiæ existimatæ à Ioanne:dicendo,Sic,scilicet susscipiendo à te baptismum,decet nos ambos implere opere statutam à deo iustitiam omnem, communem mihi & tibi. Dum baptizatur siquidem Christus à Ioanne , impletur iustitia ministerij,non verbi,sed operis Ioannis versus Christum: quia debebat secundum diuinum ordinem baptizare Christum. Impletur quoque iustitia operis Christi ad Ioannem. nam & secundum diuinam dispositionem debebat Christus voluntarium

subire baptismum à Ioanne. Et in hoc adimpleta est non aliqua, sed omnis iustitia communis vtrique: nullum siquidem superfuit opus iustitiæ consummandum ab vtroque simul: quamuis superfuerint officia verborum. ¶ Vel sic, exequendo scilicet diuinam ordinationem, decet nos, & me, & te, implere omnem iustitiam, omne debitum. vnde & postea dixit: Filius hominis vadit, sicut scriptum est de illo. *Tunc dimisit.* pro, dimittit eum. Permisisse Ioannes ministerium hoc impleuit. Et propterea non dicit euangelista, nunc acquieuit aut baptizauit, sed dimisit illum (Iesum) baptizari à se Ioanne. *Baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua.* Non ergo per aspersionem aut desuper effusionem, sed per immersionem seu submissionem corporis baptizatus est Iesus à Ioanne. *Et ecce aperti sunt ei cæli, & vidit spiritum dei descendentem sicut columbam, & venientem super se. Et ecce vox de cælo dicens: Hic est filius meus dilectus.* Tria hæc mirabilia (scilicet quòd aperti cæli, quòd columba visa, quòd vox de cœlis) declaranda sunt prius, qualia ad literam fuerunt, & deinde quorsum. ¶ Quod non fuerit corporalis apertio cœlorum, declarat pronomen, ei, significans ipsi Christo non in seipsis cœli aperti sunt, hoc est, quòd apparuerunt Christo cœli ad similitudinem apertorum. vnde & Marcus expresse dicit, quòd vidit cœlos apertos. Formata est enim species seu similitudo quædam aperturę sensibilis, in quam intuitu videbat cœlum tanquam apertum. sicut de beato Stephano Act. 7. dicitur, quòd intendens in cœlum dixit, ecce video cœlos apertos. Aperti autem apparuerunt cœli, vt appareret è cœli penetralibus descendere spiritum sanctũ in specie columbę, & vocẽ exire, tu es filius meus, &c. sicut cœlũ apertũ est Stephano vt videret in cœlo Christũ stantem pro ipso, velut ducem prælij. Cœlum apertum nullus scribitur vidisse, nisi Christus: columba scribitur visa à Christo, & à Ioanne baptista: vt patet Ioan. 1. Vox scribitur facta, sed indefinite relinquitur à quo, aut quibus audita sit. ¶ Et de visione quidem columbæ (si tã Ioannes quàm alij euangelistæ ordinẽ rei gestæ narrant) constat, quòd prius fuit visa à Ioãne quàm à Christo: quia à Ioanne scribitur visa ante baptismum: quia qui misit eum baptizare, dixit ei, super quem videris spiritum vt columbam, &c. & ipse Ioannes in hoc cognouit primò personam Christi: quia nesciebat eum, sed ex columba cognouit. constat autem quòd cognouit ante baptismum, dicendo, ego à te debeo baptizari. Alij autem euangelistę scribunt baptizato Christo visam columbam à Christo. Quocirca si alij euangelistæ non narrant postea

postea illud quod prius factum est (quia Ioannes ordinẽ historię magis seruare videtur) ista columbę apparitio priùs visa est à Ioãne instante à Christo pro baptismo: & deinde ab ipso Christo iã baptizato. Et vterque vidit columbam secundum actum descendendi, & terminãtis descensum ad manendũ super caput Christi. Et quũ omnes euangelistę vtantur dictione similitudinaria (sicut, tanquã, quasi, seu specie colũbę) significatur quòd non fuit colũba, sed similitudo columbę: sicut quum apparuit spiritus sanctus super apostolos in igneis linguis, non fuerunt verę linguę, neque fuit verus ignis, sed similitudo igneę linguę. Et quia euangelica historia specificat eos qui viderunt columbam fuisse duos (scilicet Christũ & Ioannem) ideo intelligo quòd ipsi soli viderunt columbã. ¶ A quibus autem audita fuerit vox, incertum est. nam Marcus & Lucas dicunt vocẽ illam directã ad Christũ, tu es filius &c. Matthęus describit illam in tertia persona, Hic est filius meus: nec vtrũque, sed alterum tantum gestum est. Et rationi consentaneum est, vt sicut cœlum apertum est ei (scilicet Christo) & spiritus sanctus descendit super ipsum, ita vox patris directa quoque sit ad ipsum, tu es filius meus. Ita quòd Matthęus sensum rei dictę tacita directione vocis scripsit, dicendo, hic est filius meus. nam dicendo tu es, significatur etiã, quòd hic est filius meus, &c. Supposito igitur, quòd vox ad Christũ directa est, certum est, quòd ab ipso sit audita, & rationabile est, quòd à Ioanne & à multis: differenter tamen: quia à Ioanne audita & intellecta: ab aliis autem audita quamuis non intellecta, nisi fortè à quibusdam perfectioris vitæ. Quemadmodum vox de cœlo, dicẽs, & clarificaui, & clarificabo. Io. 12. à turba audita est vt sonus tonitrui, non vt vox significans illa, clarificaui & clarificabo: ab aliis vt vox angelica, dicentibus, angelus locutus est ei. Et quamuis tã colũba quàm vox fuerit effectus totius trinitatis, colũba tamen erat solius spiritus sancti signum: & vox fuit solius patris vt loquentis. Soli enim patri conuenit vere dicere Christo, tu es filius meus: seu de Christo, hic est filius me⁹ dilectus. ¶ Gesta sunt aũt hæc tẽpore baptismi Christi, ad monstrãdũ officium Christi prædicãtis & redimẽtis mũdũ. Iesus siquidẽ vsq; ad tẽpus sui baptismi cõuersatus, & habitus est, sicut vnus de populo: à tẽpore aũt baptismi incœpit exeq; officiũ ꝓ quo venerat. Propter qđ Petr⁹ Apo. Act. 1. dixit, oportet vt ex hisviris qui nobiscũ cõuersati sũt toto tẽpore quo ingressus & egressus fuit inter nos dñs Iesus incipiẽs à baptismo Ioannis vsq; in diẽ quo assũptus est à nobis testẽ, &c. Vbi clare patet officiũ Christi inchoasse à baptismo Ioannis.

Quia itaque baptismus Christi initium erat officij Christi, ideo exordium tanti officij consecratum est tot mysteriis. ¶ Et singula vtcunque tangendo, tunc cœlum apertum est Christo, quia officium cius aperturum erat cœlum: tunc apertum est illi cœlum, quia tunc officio suo manifestaturus erat secreta cœlestia, & specialiter mysterium sacræ trinitatis, quæ tunc primùm apparuit nominibus propriis patris, filij, & spiritussancti. Tunc spiritus venit super ipsum in specie columbæ, quia tunc inchoabat officium suum spiritu animalis mundi volantis non longè à terra, sua conuersatione (nam venit filius hominis manducans & bibens, mundus ab omni peccato, cœlestibus operibus) nec solum volantis, sed mãsueti, sine armis extra, sine felle int⁹. Discite, inquit, à me, quia mitis sum & humilis corde. & Ioanni ac Iacobo dicentibus, vis dicamus vt ignis de cœlo consumat eos, respondit nescitis cuius spiritus filij estis. venit enim in spiritu mansuetudinis vsque ad mortem, nec solum tam mansueti, sed fœcundissimi: quia pater futuri seculi veniebat, vniuerso mundo vtilissimus. Tunc vox de cœlo intonuit, Tu es filius meus: quia tũc officio suo Christus manifestaturus (vt dictum est) erat mundo mysterium trinitatis in propriis nominibus. vnde & ipse ait, Pater manifestaui nomen tuum hominibus: nomen inquam non quo deus, sed quo pater dicitur. propterea enim dixit, tu es, seu, hic est filius meus, non adoptiuus, sed naturalis, consubstantialis, dilectus, vere supra omnia dilectus. Et quia per pronomen, tu, seu hic, demonstratur ille homo qui vocatur Iesus, ideo in his verbis non solum aperitur mysterium filij, & consequẽter patris, & consequenter generationis, qua pater genuit filium, sed mysterium incarnationis: quoniam ille homo demonstratur filius dei homo (quod est verbum caro) qui dilectus est secundum deitatem, & secundum humanitatem supra reliquas creaturas. Et eadem ratione subditur, *in quo mihi complacui*. In textu tamen Græco non habetur pronomen, mihi, sed in quo complacui: quia tunc officium Christi erat ad exequendum & manifestandum complacentiam diuinam in ipso, ad redimendum, reconciliandum & renouandum mundum, & instaurandum omnia quæ in cœlis & in terris sunt. Hæc est ad literam ratio aperti cœli & colũbæ, & vocis in Christi baptismo. Et præter hoc ratio columbæ fuit, vt persona Christi quæ Ioanni erat ignota, cognosceretur à Ioanne. Et nihilominùs significant hæc baptismum Christi, quem tunc contactu suæ carnis consecrabat, conferre cœlum apertum, & in fide sanctæ trinitatis conferre (ita

(ita quòd hic opere monstratum est, quod postea verbis à dominо explicatum est, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritussancti) & efficere ex filiis hominum filios dei. Hæc tamen ad mysticum videntur potius spectare sensum, quàm literalem.

CAPVT IIII.

Vnc. statim postquam baptizatus est. *Iesus ductus est.* Effectum spiritussancti perspice. non iuit velut sola humana vtens ratione: sed ductus est à spiritussancto, inspirante, regente, & agente ipsum. *In desertum.* Secundũ historiam scribitur locus ad vacandum operibus profitentium pœnitentiam, vitam solitariam, vitam contemplatiuam in ieiuniis & orationibus. *A spiritu, vt tentaretur a diabolo.* Coniunctio, vt, non solum tenetur consecutiue (quia locum deserti secutura erat tentatio) sed etiã causaliter: quia sicut ad hoc venit vt pateretur: ita ad hoc iuit volũtarius in desertũ vt tentaretur. nã nec pati, nec tẽtari malũ est, sed vtrũq; pro nobis spõte subiit: & sicut Hierusalem elegit pro loco passionis, ita desertũ elegit pro loco tẽtationis. Est nihilominus desertus locus aptus tentationi: tũ ex genere vitę spiritualis quæ in deserto ducitur, tũ ex solitudine. nã dæmõ spirituales viros maxime nititur tẽtare, & solitariis insidiatur: vtpote quibus velut subacto mundo & carne, cõtra solos dæmones pugna restat. ¶ Significanter autem Christus post baptismum desertum ieiunij, orationis & tentationis petit, non solum vt sua actione exemplum præbeat nobis quid agendũ est post professionem Christianæ vitæ, sed vt præludia suæ prædicationis exerceat in huiusmodi. propterea enim euangelista dicit, tunc. *Et quum ieiunasset.* Ieiunium non est opus ex suo genere bonum (quum sit priuatio alimenti) sed pro tanto est bonum, pro quanto est actus virtutis moralis quæ vocatur abstinentia. *Quadraginta diebus & quadraginta noctibus.* Quantitas tanta ieiunij excedit rationem virtutis moralis secundum humanam rationem: quia dissonat à ratione recta humana, vt homo eligat ieiunium intolerabile naturaliter homini. Sed fuit hoc ieiunium moderatũ dispositione diuina. decuit enim vt Christus in ieiunij opere assimilaretur excellẽtibus prophetis Moysi & Heliæ, quorum vterque ieiunauit spatio. 40. dierum & noctium: & vno tãto ieiunio vniuersam Ioannis baptistæ abstinentiam superaret. Nec elegit extendere plus ieiunium, ne in dubium verteret veram se habere carnem. Miraculosum autem proculdubio fuit & in Christo & in Moyse & Helia tantum ieiunium: & non vt imitan-

 dum,

dum,sed admirandum proponitur mundo. *Postea esuriit.* Affirmat euangelista Iesum post ieiunium dierum ac noctium quadraginta esurisse: vt vnde occasionem tentandi diabolus sumpsit describat. Sed an infra tempus illorum quadraginta dierum esurierit,vel non esurierit,nihil dicit.Si interim non esuriit, multiplicantur miracula.nam miraculo ieiunij dierum quadraginta adiungitur miraculum, quòd tanto tempore seruatum sit Iesu corpus absque indigentia alimenti.esuries siquidem est naturalis appetitus alimenti sicci animalium , quando indigent alimento sicco:sicut sitis est appetitus alimenti humidi. Et quod magis vrget, adiungitur implicite quòd Iesus ex tanto ieiunio non est afflictus secundum corpus:quia non affligitur corpus ex ieiunio,donec deducatur ad hoc quòd indigeat alimento,esuriat & careat alimento:vt experientia testatur. Quocirca si Iesus intra tempus quadraginta dierum non esuriit,consequens est quòd nó indiguerit alimento,& q̄ non fuerit ex tanto ieiunio afflictus. Si interim quoque esuriit,cur diabolus non interim tentauit,cur euāgelista apposuit aduerbium,postea esuriit? ¶ Solutio est quòd Iesus ex ieiunio illo afflictus est secundum corpus,indigente corpore eius alimento:sed non est tantum afflictus quantū vis tanti ieiunij naturaliter nata erat affligere, quia nata erat perimere, sed vsque ad certum terminum rationi consentaneum : vt rationabile scilicet seruaretur obsequium illius ieiunij. oportet enim corporis hostiam esse rationabilem cultum:vt Apostolus testatur ad Romanos duodecimo. Et eadem diuina dispositione qua miraculose seruatum est corpus in tanto ieiunio, retētus est appetitus animalis ab actu esuriendi & sitiendi.Moderauit itaque diuina dispositio afflictionem & indigentiam alimenti. Retinuit autem appetitum animalem ab actu esuriendi & sitiendi, sicut etiam retinuit ignem ab actu comburendi tres pueros in camino ignis.Et ideo euangelista dixit, postea esuriit,ideo diabolus non prius tentauit:sed vbi esurientem vidit ac carentem cibo,occasionem opportunam tentandi nactus est. *Et accedens tentator.* Inhumana specie diabolum aduenisse significatur:dicendo,& accedens tentator . accedere enim progressiuus motus est. Conuincitúrque ex hoc,quòd vniuersa quę describitur tentatio,foris fuit non intus. nam integram perfectionem Iesu dedecebat habere intra cogitationes aut phantasiæ vel sensus motus aduersus spiritum : exteriores autem suasiones ad malum, audire non dedecuit,vt illas vinceret. ¶ Tentatoris autem officium recolito esse

non

non solùm explorare ad sciendum seu experiendum, sed etiam conari ad efficiendum. Sic enim Alcimistæ tentant ad efficiendum aurum : & opifices ad faciendum statuam aliquam ex tali lapide.Sic diabolus tentat ad efficiendum homines similes sibi: præter id quòd explorat quid latet in voluntate & viribus interis. *Dixit ei,si filius dei es.* Non est intelligendum quòd diabolus hęc sola verba dixerit,quòd ex abrupto proruperit,dicendo, si filius dei es:sed quòd multis compositis verbis, necessitate panis ad vtriusque sustentationem allegata, suadendo protulerit hanc sententiam, quæ explorationem continet an filius dei sit, ex miraculo quòd solo verbo prouideat efficiendo de lapide panem. Audierat fortè diabolus vocem illam,tu es filius meus dilectus in quo complacui : vel saltem audierat Ioannem Baptistam prædicantem & testificantem,quòd hic est filius dei:vt patet Ioannis primo:sed quum vidit ipsum esurientem carere cibo, dubitauit an ipse esset filius dei.Et propterea experiri voluit hoc miraculo. *Dic ut lapides isti panes fiant.* Scit diabolus quòd sola diuina potentia sufficit ad hoc quòd solo verbo subito fiat de lapide panis. Et propterea petiit, dic vt lapides isti panes fiant. *Qui respondens dixit .* Diabolus fingebat se hominem : Iesus non monstrauit se cognoscere illum, sed tanquam homini respondit, *scriptum est.* Discamus hinc omnes arma nostra esse sacras scripturas.ideo nanque Iesus oēs has tentationes solis sacris scripturis vicit,vt doceret nos sic pugnare & vincere.nulla enim potest nos suasio ad malum trahere, si consultis sacris scripturis actiones & omissiones nostras direxerimus. *Non in solo pane vivit.* pro,viuet, *homo,sed in omni uerbo quod procedit.* pro, egreditur, *de ore.* pro,per os, *dei.* Sententia hæc scripta est Deuteronomi octauo, & sunt verba Moysi ad populum , instruentis illos quòd ideo deus pauit illos manna,vt cognoscerent quòd non in solo pane viuit homo,sed in omni re quæ procedit de ore (hoc est de imperio) dei. Vere enim experti sunt hominem viuere absque pane, quadraginta annis nutritum non pane sed manna.Hic est sensus literalis illius textus, vbi patet sermonem haberi ad literam non de cibo animæ sed corporis: & dominum Iesum tētatori suadenti,vt panem de lapide efficeret,attulisse sacræ scripturæ authoritatem,quòd vita corporalis hominis non indiget pane:quia non in solo pane viuit secundū corpus homo, sed in omni verbo,hoc est re alia,procedente ex ore,ex imperio dei. Et directe respondet diabolo suadenti necessitatem panis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd panis non est necessarius: quia homo etiam absque pane viuit secundum corpus ex quacunque alia re, quam deus imperat, disponit, dicit fore cibum hominis. Et sic ex hac responsione diabolus nihil explorati habuit, an filius dei esset: sed totus conatus diaboli ad suadendum miraculum de pane delusus est, ostenta ex diuina scriptura nō necessitate panis ad vitam hominis. Ex qua domini responsione insinuatur quòd diabolus tentādo fundauerat sermonem suum super necessitate panis ad humanam vitam: & hinc intulisse, quòd si filius dei es, dic vt lapides isti panes fiant. *Tunc.* post descriptam tentationem. sed quantum interfuerit temporis, incertum est. *Assumpsit*, pro, assumit, *eum diabolus.* Nō portauit super humerum, sed duxit. sicut inferius cap. 17. dicet euangelista hic, quòd Iesus assumpsit Petrum & Iacobum & Ioannem: quia ad se traxit ducendo. *In sanctam ciuitatem.* Hierusalem, sanctam, quia deo dicatam ratione templi. *Et statuit eū super pinnaculū.* summitatem tecti. *Templi, & dixit.* pro, & dicit, *ei: si filius dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, quia angelis suis mandauit.* pro, mandabit, *de te: & in manibus tollent te, ne forte.* pro, nequando, *offendas ad lapidem pedem tuum.* Similis priori est hęc tentatio exploratiua ab actione manifestatiua Messiæ. Intellexit (& vere sic erat) scriptum esse de Messia, quòd angelis suis &c. Et propterea Iesum tuētem se sacra scriptura, aggreditur cum armis sacræ scripturæ: vt vel sic exploraret si filius dei esset. Et diaboli suasio tēdebat ad hoc, vt manifestaret Iesus se esse filium dei hoc miraculo, mittendo se deorsum vidente populo: quia sacræ scripturæ congruebat vt hoc signo Messias se manifestaret: vt citatus psalmus testatur. suadebat enim hoc diabolus in specie hominis desiderantis, vt Iesus manifestaret se esse Messiam. *Ait illi Iesus.* Dissimulans se nosse tentatorem, respondet dæmoni vt homini. *Rursum scriptum est.* Scripturam citasti, scito hanc scripturam nō esse solam, & oportere scripturam scripturæ consentire, extat altera scriptura Deuter. 6. dicens, *Non tentabis dominum deum tuum.* Non est opus miraculo hoc, vbi iter ad descendendum per gradus patet: esset enim tentare deum, velle experiri an deus me saluaret si mitterem me deorsum. Ex hac quoque responsione nihil explorare potuit diabolus. quandoquidem Christus respondit nullam esse necessitatem huius miraculi: sed hominem attentare tale opus, esse tentare deum. quod prohibetur in sacra scriptura. *Iterum assumpsit.* pro, assumit, *eum diabolus.* Hinc apparet quòd secunda fuit hæc assumptio: ac per hoc tētatio tertio loco a Matthæo

thæo scripta: vere fuit tertia secundum ordinem rei gestæ: alioquin non dixisset euangelista iterum assumit. Vnde Lucas, qui ordinem tentationum non secundum ordinem rei gestę scripsit, nullo vsus est simili aduerbio aut coniunctione denotante ordinem rei gestæ, sicut Matthęus. *In montem excelsum valde.* Nescitur quis fuerit iste mons. & similiter quantum temporis intercesserit à secunda in tertiam tentationem. *Et ostendit ei omnia regna mundi & gloriam eorum.* Præsentis temporis est ostendit: monstrando digito situs climatum & regnorum (ideo enim duxit ipsum in montem excelsum valde, vt inde posset monstrare) & describendo gloriam eorum. *Et dixit.* pro, & dicit, *ei: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Græca dictio participium est actiuum præteritum, quo Latina lingua caret. Ita quòd sensus est, Si cecideris & adoraueris me, si à teipso prostratus adoraueris me. ¶ Dissimilis valde est hæc tentatio præcedentibus. nā priores fuerunt exploratiuæ, si filius dei es &c. hæc autem est non ad sciendum si filius dei est, sed ad experiendum si potest allici ad adorandum ipsum dæmonem. Vnde colligitur, quòd in hac tentatione diabolus in humana specie loquens manifestauit se esse principem mundi huius, & posse disponere de regnis mundi huius. quod præsumptuose ac mendaciter dicit. ¶ Non intelligo ego hanc tentationem tendere ad id quod sonat: quoniam non est verisimile, vt diabolus virum tantæ perfectionis, quantam videbat in Iesu, quem nunquàm potuit trahere ad minimum peccatum veniale, duxerit tentandum ad tam magnum scelus adorandi dæmonem, credendo aut suspicando, quòd forte consentiet. sciuit enim, quòd nemo repente fit summus tam in bono quàm in malo, sed paulatim progreditur hominis animus ad summum bonorum siue malorum. Sed intelligo quòd occultiore arte tentationem hanc intulerit ad explorandum, si filius dei esset. Cōsiderans enim tentator priores conatus à suggestione, si filius dei es, fuisse vanos, cogitauit occulte idem explorare, tentando de supremo crimine vt. s. se adoraret: vt vel sic prouocaret Iesum ad increpandum tentatorem & dicendum. ego à te debeo adorari, & tu tam insanis, vt petas adorari à me. & sic explorasset ipsum esse filium dei. Sed fefellit eum opinio sua. *Tunc dicit ei Iesus, vade.* pro, abi.) Et deest post me. Legendum est, *abi post me satana.* Quia diabolus manifestauerat se esse principem mundi, idco Iesus non respondet illi sicut homini vt prius, sed expellit eum. Satan Hebræa dictio est: Latine dicitur aduersarius. & nominauit

Universidad de Deusto
Biblioteca

bic eum Christus ab officio & actu aduersandi hominis saluti. ¶ Aduerte pro literali sensu, quòd bis legimus Iesum vsum hac increpatione, vade post me Satana. Semel expellendo diabolum tentantem: vt tam Matthæus hic, quàm Lucas. 4. scribit. & semel reprehendendo Petrum: vt patet Matth. 16. Et non est sensus vade post me, hoc est sequere me à tergo: sed quia Satan apud Hebræos sonat aduersantem, nõ qualitercunque, sed velut obsistendo coram ante faciem, ideo alludẽdo ad vocabulum eiicitur ad situm à tergo, in quo non possit exercere officium aduersandi obsistendo. Hic est sensus literalis: qui vt patet est sensus similitudinarius, sumptus. s. à similitudine corporalium situum seu positionum. Et significat ad literam secundum sensum intẽtum, abi illo vnde non possis aduersari. Ita quòd non solũ eiicitur ab actu aduersandi, & à situ idoneo ad aduersandum, sed emittitur ad situm contrarium, vbi nec possit officium aduersandi exercere, quod est totaliter eiicere aduersarium. Ac si dixisset, abi totaliter à me aduersarie. *Scriptum est enim. Deute. 6. Dominũ deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Nec ex hac responsione potuit diabolus aliquid habere, quòd Iesus esset filius dei: quoniã ex communibus Iesus illum superauit, tacitis iis quæ ei propria erãt. *Tunc reliquit.* pro, relinquit, *eum diabolus.* Consummata vniuersa tentatione reliquit eum (vt Lucas explicat) ad tempus cessans à tentatione. *Et ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei.* Inducuntur angeli ministrantes ad testificandum illius excellentiã supra angelos. ideo nanque non vnus angelus, qui sufficeret ad cibandum vnum hominem, sed angeli in numero plurali describuntur, non prouidentes sed ministrantes famulatum exhibendo. Vt quod diabolus tot tentationibus explorare nequiuit, confusus ac inuitus videat in angelorum ministerio: non ad portandum mittentem se deorsum (quod ipse requisierat) sed ad opportuna seruitia, quod ipse non quesierat. Decuit enim vt dominus Iesus manifestaret se filium dei, quando & quomodo ipse Iesus disposuit, & non quando & quomodo diabolus requirebat. Veruntamen per hoc diabolus nõ certificabitur, q̃p Iesus esset Messias: quia nõ penetrabat ministerium hoc esse verę subiectionis angelorũ ad Iesum. vi debat quòd ministrabant, sed nõ quòd vt serui. *Quum autem audisset Iesus, quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam.* Omnia Iesu gesta post iciunium vsque ad carcerẽ Ioannis (quę Ioannes Euãgelista narrat vsque ad quartũ capitulũ integrũ inclusiue) tacet Matthęus, transiens à iciunio ad auditum Ioãnis carcerẽ. Et cura fuit Euange-

Euangelistæ, vt hoc explicaret: ne falleremur putantes illa, quæ scripturus erat, gesta esse statim post iciunium: quum tamen constet intercessisse plus quàm annum. vt in euãgelio Ioannis declarabitur. ¶ Igitur quum Iesus in Iudæa constitutus, audisset traditum à Iudæis Ioannem in manus Herodis. quamuis enim hoc nõ constet, hæc tamen Matthæi verba innuunt hoc. Quorsum nanque Euangelista narrat auditam traditionem Ioannis fuisse rapta traditionis fuit: & propterea relinquenda tunc fuit à Iesu. Ex hoc enim quòd in Galilæam secessit, apparet quòd non fugiebat Herodem, qui erat tetrarcha Galilææ. Et similiter hinc apparet quòd à Iudæa secessit in Galilæam: quum nullus Euangelista narret alibi cum fuisse: & consequenter, quòd à Iudæa traditus fuit Ioannes. ¶ Causa autem quare Ioannes traditus fuerit Herodi à Iudæis, in promptu est illa, qua dicit Iosephus, Ioannem ab Herode captum, scilicet quia ad Ioannem concursus erat populi. Ratione nanque consentaneum est, quòd Iudæi videntes populum concurrere ad Ioannem, & hoc in Iudæa, timuerunt nouitatem aliquam offensuam Romanorum, sicut timuerunt postea ex cõcursu ad Iesum: & propterea cautè tradiderunt ipsum carceri trudendum ab Herode, cui huiusmodi concursus displicebat: vt Iosephus dicit. Nec causa ista contrariatur causæ recitatæ ab euangelistis: quia scilicet Ioannes arguebat Herodem. potest enim ex vtraque causa prouenisse effectus carceris. *Et relicta, quo ad habitandum. ciuitate Nazareth.* Non intelligo quod hoc tertio reditu in Galileam venerit prius in Nazareth, & ibi legerit Esaiã (quod Luc. refert) & postea tanquam iectus venerit ad habitandum in Capharnaum: quia gesta illa in Nazareth præsupponũt multa facta à Iesu miracula in Capharnaum: dicentibus tunc Nazareis, quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. Sed intelligo, quòd post Ioãnis carcerem, ante illa gesta in Nazareth, Iesus qui solitus erat habitare in Nazareth, relicta ci uitate sua, quo habitandi officium elegit habitare in Capharnaum. *venit.* Præteriti est tẽporis. *Et habitauit in ciuitate Capharnaum.* Superfluit ciuitate. *Maritima.* Nazareth aiunt iuxta mõtem Tabor esse, non maritimam: Capernaum autem (corrupto vocabulo Capharnaum) maritimam esse aiunt. Et hanc differentiam defecisse videtur Matthæus, addens maritima: iuxta scilicet mare Galilææ: hoc est lacum, qui Hebræa consuetudine mare appellatur. *in finibus Zabulõn & Neptalim.*

Non suffe-

Non suffecit descriptio loci, à naturali situ, sed adiuncta est descriptio à sortibus tribuum Zabulon & Neptalim: vt adiungeretur consonantia prophetiæ. *vt adimpleretur quod dictum est per Esaiã prophetam. Terra Zabulõ & terra Neptalim uia maris.* pro viam maris, *trans Iordanem Galilææ.* pro, Galilæa, *gentium.* Intellige adimpleretur secundum mysticum sensum: quoniam ad literam Esaias in fine octaui & principio noni capituli, vnde asseruntur subiuncta verba, dicit secũdum textum Hebræum, quòd non erit obscuratio sicut fuit primo tempore ab alleuiatore terræ Zabulon, & Neptalim, & nouissimo ab aggrauatore viæ maris trãs Iordanem, &c. sed populus qui ambulabat &c. Quod adimpletum est, quum angelus domini percussit centum octuaginta quinque milia. vnde & ibi affertur similitudo, sicut in die Madiã victoria scilicet omnibus Iudęis viuis & sanis. Et ad hoc infimãdum truncauit euangelista verba Esaiæ, citans sensum sumptum scilicet, quòd terra Zabulon & terra Neptalim ac via maris trãs Iordanem, appositiue esset populus qui sedebat in tenebris &c.

¶ Et vocatur hic trans Iordanem respectu Moab & montis Hermon & Basan. Ita quòd illa regio vbi locatæ sunt duæ tribus & dimidia à Moyse, inuenitur hic cis Iordanẽ: Hierico autem, Hierusalem &c. trans Iordanem. nam constat Galileam esse in terra, quam mortuo Moyse Iosue transito Iordane cum filiis Israel acquisiuit. Et hæc oportuit hic notare: quia aliter intelligeretur trãs Iordanem respectu Hierusalem. intelligitur enim terra vbi est mons Hermon & Basan & Moab &c. *Populus qui ambulabat.* pro, sedebat, *in tenebris, uidit lucem magnam: & sedentibus in regione umbræ mortis.* pro, in regione & vmbra mortis, *lux orta est eis.* Sicut vmbra est velut vestigium illius cuius est vmbra, ita vmbra mortis velut vestigiũ est mortis. Et proprie significat terrores & horrores mortis. hi enim non sunt mors, sed mortis vmbra. Illi namque qui sunt in continuis timoribus mortis & tormentorum, sunt in vmbra mortis corporis. & per metaphoram transfertur ad mortem animæ. & internæ animi tenebræ (quæ ignorantia & peccata sunt) vocantur hîc ad literam vmbra mortis. Tanquàm mors ipsa sit æterna damnatio, qua sine spe vitæ anima mortua est. & ne intelligeres tenebras faciles aut sine periculo, explicauit quales essent: scilicet vmbra mortis. *Exinde cœpit Iesus prædicare.* Tempus ac locum vnde cœpit Iesus publica prædicatione populum docere significatur: tempus quidem post Ioannis carcerem, locum verò Galilæam. non quòd priùs Iesus baptizatus fuerit (quum Hierosolymis, & in ciuitate Sichar, & in terra Iuda docuerit, discipulosq; habuerit) sed quia tempore illo, scilicet inter suum baptismum, seu ieiunium, & carcerem Ioannis, prædicante Ioanne, Iesus doctoris potius quàm prædicatoris exercuit officium: docens non occultè, sed palàm multos, & miracula faciens: vt Ioannes Euangelista testatur. sed vbi Ioannes carceri addictus est, cœpit Iesus in Galilæa publici prædicatoris officio vti, discurrendo ad prædicãdum per ciuitates & villas, &c.

¶ Decuit autem vt prædicante Ioanne non prædicaret Christus: ne concurrere viderentur: sed Ioannes prædicans mitteret auditores ad Christum doctorem, vt sic inciperent gustare verba Iesu Christi. Testãtur autem etiam principes sacerdotum coram Pilato, quòd Iesus cœpit prædicare à Galilæa: dicendo, commouit populum per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc. Luc. xxiij. *Et dicere, pœnitentiam agite, appropinquabit.* pro appropinquauit, *enim regnum cœlorum.* Exposita sunt hæc supra. sed aduerte, quòd Iesus ab eadem materia inchoat prędicationem suam, à qua incœperat Ioannes: tum quia Ioannes præparatorie, Iesus verò perfectiuè hanc materiam prædicabat. tum ad confirmandum prædicationem Ioannis: tum ad exemplũ nostrũ, vt non dedigneмur inchoata etiã ab aliis minoribus bona prosequi. *Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ, uidit duos fratres (simonem qui uocatur Petrus, & Andream fratrem eius) mittentes rete in mare: erant enim piscatores.* Hæc Petri vocatio, quòd non sit illamet quæ scribitur Lucæ. 5. patet ex eo, quòd in hac Iesus ambulans iuxta mare vocat, in illa Iesus erat in naui: in hac Petrus & Andreas erant mittentes rete in mare quando vocantur: in illa iam comprehenderant piscium multitudinem. Quæ autem harum vocationum fuerit prior, ibi tractabitur. *Et ait illis, uenite post me.* Vocantur ergo ad discipulatum, non qualencunque, sed sequelæ etiam corporalis. Fuerũt enim multi Iesu discipuli, qui non corporea societate comitabantur illum: vt patet de Nicodemo, & Ioseph ab Arimathia. Immò omnes credentes in Iesum, erant discipuli Christi: vt patet in Actis apostolorum: & ex verbis Iudæorum, dicentium cæco nato: tu discipulus eius sis. *Et faciã uos fieri piscatores hominũ.* Superfluit, fieri. Apta magnaq; promissio, sed veritatis plena: vt experiẽtia comprobauit. *At illi continuo relictis retibus.* Non dicit relictis omnibus. Describitur enim non abdicatio proprietatis rerum, sed promptitudo obedientię: quòd quamuis iacerent retia in mare ad piscandum, quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum, quia piscatores erant, nihilominùs reliquerunt retia. *secuti sunt eum.* animo & gressu corporeo. non ita quin postea quandoque piscationi vacauerint: quum incumberet illis cura domus, nec haberent vnde suis prouiderent de victu, nisi de piscatione. commune est enim piscatoribus alere se & suos ex piscatione. In cuius signum etiam post resurrectionem domini Petrus vacabat piscationi. ET *procedens inde, vidit alios duos fratres (Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius) in naui cum Zebedæo patre eorum reficientes retia sua: & vocauit eos.* Simili vocatione (scilicet ad discipulatum & sequelam corpoream) vocantur Iacobus & Ioannes. ¶ Nec est mirandum, quòd isti & illi statim secuti fuerint Iesum: quia interiori operatione Iesus mouebat (motione non inuitatoria, sed efficaci) corda eorum ad relinquendum omnia, & sequendum ipsum. Tali enim attractioni interni spiritus, nullus vnquam restitit, nullus etiam resistet vnquam: quia efficit voluntarium sectatorem, operarium martyrem, &c. *illi autem statim relictis retibus & patre, secuti sunt eum.* Et similiter nō dicitur hic relictis omnibus, sed relictis retibus & patre: ad commendandā promptam sequelam. Adhuc enim & Petrus habebat domum & nauim: & isti retia sua, quæ paternæ curæ reliquerunt, non dicitur à se abdicasse, sed reliquisse patri. ET *circumibat Iesus totam Galilæam.* Non solùm vocat ad discipulatum aliquos, sed officium prædicationis omnibus impendit: nō in vno manebat loco, quo omnes conuenirent, sed ipse circumibat abundantiore charitate totam non partem Galilææ. *Docens in synagogis eorum, & prædicans euangelium regni, & sanans omnem languorem.* pro, omnem morbum, *& omnem infirmitatem in populo.* Tria exercet. docet instruēdo ea quæ morum, quæ legis, quæ religionis & iustitiæ sunt: annunciat euangelium, bonum nuncium, regni cœlestis, non regni terreni. Hęc enim duo sunt officia veri prędicatoris cœlestis: annunciare quæ regni cœlorum sunt sine doctrina, tanquam fabulosum habetur: docere quæ ad perfectionem vitæ moralis spectant absque annunciatione fidei, spei, ac charitatis cœlestis regni, insufficiens, ac inutile est ad salutem æternam. & ideo vtrumque Iesus exercuit. Et adiunxit tertium, scilicet sanare miraculose, vt inciperet manifestare se esse Messiam. ¶ Et doctrinæ quidem locus synagoga (hoc est locus publicus) ad opus tale deputata describitur. Sanationis verò opus omnis morbus, omnisq; languor dicitur (vt nulla ægritudo exempta intelligatur) nō in aliqua domo, sed in populo quocunque totius Galilææ. ¶ Vbi aduerte

aduerte, quòd dictio Græca interpretata infirmitatem, propriè sonaret mollitiem: quæ apud nos non est nomen ægritudinis. & propterea infirmitatis nomine (quo valitudo corporis minus firma significatur) interpretata est. molle enim cedit sicut & infirmum. ET *abiit opinio.* pro, auditus, *eius in totam syriam.* Effectus doctrinæ, prædicationis, & miraculorum in sanationibus, describitur fama Iesu in tota Syria, cuius pars est Galilæa. ET *obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus.* pro morbis, *& tormentis.* pro, cruciatibus. *comprehensos:* & *qui dæmonia habebāt.* pro dæmoniacos, *& lunaticos, & paralyticos.* Effectus famæ fuit, quòd audita tantæ nouæ gratiæ fama, offerebant Iesu omnes male habentes variis languoribus febrium, & tormentis: hoc est afflictionibus seu cruciatibus dolorum sensibilium: vt podagrarū, iliorum, & similium: & lunaticos, malum caducum patientes: & paralyticos, membrorum dissolutione quassatos. ET *curauit eos.* non aliquem eorum, sed eos absque exceptione aliqua. ET *secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa & Decapoli, & de Hierosolymis, & de Iudæa, & de trans Iordanem.* Effectus doctrinæ, euangelij, miraculorum, & famæ fuit, quòd secutę sunt Iesum turbę multæ ex quinque locis, vt intelligamus extensionem effectus extra Galilæam: dum vltra Galileam exprimitur Decapolis, à numero denario ciuitatum regio nominata: & Hierosolyma, in qua prius fecerat multa signa paschali tempore: & Iudæa, in qua baptizauerat: & de trans Iordanem respectu Hierusalem & Iudææ, hoc est, regione sortis duarū tribuum, & dimidiæ in terra olim Seon: & Og regum, quos percussit Moyses.

CAPVT V.

VIdens autem Iesus turbas, ascendit in montem. Occasionem loci & temporis & docendi discipulos describit Matthæus: tēporis quidem à visis turbis: loci autem, ab ascensu in montem. Tempus siquidem congruum ad nouam promulgandam legem fuit, quando iam turbæ multæ concurrentes non credebantur, sed videbātur. Locus autem congruus fuit, non templum, non ciuitas, non vallis, sed mons ad promulgandam legem non Iudæis, aut vni genti, sed mundo: legē autē tam excelsam, vt nec mons ipse sufficiat ad illius celsitudinē commēdandā. ET *quū sedisset.* Corporali etiā situ sedit: vt quies & authoritas docētis etiā sic aperiatur. *Accesserunt ad eum discipuli eius.* Hinc apparet, quòd turbæ nō ascenderunt in montē cum Iesu, sed discipuli soli secuti eum fuerint in

rint in montem:& quòd ad euitandas pro tunc turbas,Iesus ascé dit in montem docturus seorsum discipulos. nam si etiam turbæ fuissent secutæ. non dixisset Euangelista,Et accesserunt ad eum discipuli eius:subdendo,docebat eos,non eas. *Et aperiens os suũ.* Tum ad differentiam,quòd olim aperuit idem Iesus ora prophetarum. propterea enim modo dicitur, quòd propriũ os aperuit. Tum ad differentiam huius sermonis à reliquis domini sermonibus scriptis & scribẽdis à Matthæo:quia hic sermo est velut lex euangelica,reliqui autem sunt particulares monitiones.Ita quòd lex euangelica non traditur sicut lex Mosaica:non solùm quia illa per angelos & cum terroribus, hæc per ipsum Iesum proprio ore & sedendo:sed etiam quia illa vni populo data fuit, & propterea toti congregato populo Israël data est:hæc autẽ toti mundo datur,& propterea non populo Israël congregato, sed discipulis docturis vniuersum mundum promulgatur.Si enim populo Israël fieret promulgatio,putaretur quòd lex euãgelica illi populo esset propria,sicut fuit lex Mosaïca:sed vbi promulgatio fit discipulis in vniuersum mundum mittendis, aptissimè interfuerunt personæ euangelicæ legis promulgationi. *Docebat eos dicens.* Singularis excellentia euangelicæ legis tangitur,quòd est doctrina, non est ligamen arbitrio,aut voluntate humana, quia sic iubet princeps:sed est doctrina verè bonorum & sanctorum morum,actionum,mentium,vniuersæq; vitæ. Perlege totum sequentem sermonem,& nihil in eo inuenies quod iuris sit positiui:quod scilicet antequam statuatur,indifferens sit.omnia enim & singula sunt secundum se bona vel mala. *Beati pauperes spiritu.* In actionibus & operationibus primum principium est finis: quia finis est agendi ratio,& ex fine ratio actionis, & operis sumitur. Et propterea Iesus legem euangelicam inchoat à beatitudine,quam constat actionum & laborum nostrorum omnium finem esse:quandoquidem vt beati simus, agimus & patimur omnes quicquid voluntariè agimus & patimur. ¶ Numerat autẽ nouem beatorum species:conuenientes quidem in beatitudine, sed differentes in beatitudinis merito & gradu. Et septem quidẽ meritum consistit in agere:duarum autem,in voluntario pati. ¶ Beati inquit,hîc in spe, & in futuro in re (sic intellige in omnibus nouem) pauperes spiritu.Non dicit pauperes spiritus: manifestè significando paupertatem spiritus proprij,quam appellamus humilitatem cordis:sed dicit pauperes spiritu. Quod potest dupliciter intelligi,seruata proprietate nominũ.Primo, vtrãque dictionem

dictionem in sua integritate seruando,hoc est, quòd pauperes significet vere pauperes: immò secundum textum Græcum mendicos,qui à suis rebus ceciderunt in necessitatem mendicandi. Ita quòd ad literam appellat Iesus beatos eos, qui quum res haberẽt, effecti sunt mendici, non fortuna, non violentia raptorum, non voluntate quacunque,sed spiritu:hoc est,voluntate spirituali.Nec dicit,beati pauperes, seu mendici statu, hoc est professione paupertatis(quales sunt religiosi profitentes tria vota) sed dicit pauperes seu mendici spiritu: quoniam pauperes seu mendici statu, multi sunt qui nolunt sibi aliquid deesse:statum paupertatis profitentur, sed spiritum paupertatis non habent: pauperes spiritu sunt,qui reliquerunt omnia quæ habebant voluntate spirituali,& huiusmodi inopia atque reali indigentia volunt & gaudent perseuerare:timentes sibi non à penuria, sed à sufficientia rerum ne impediat profectum spiritualem, quales legimus multos sanctos fuisse. Prædicauit Iesus relinquenda omnia, non solum affectu, sed effectu ad sequẽdum ipsum,si perfectio desideratur.locat modo istos perseuerantes in hoc spiritu in primo beatorum loco diplanum sensum textus, seruans proprietatem vocabulorum,& cõ gruens discipulis audientibus, eorũque capacitati, & consonãs nouitati legis euangelicæ. Lex enim vetus sufficientiam opulentiámque rerum temporalium in terra promissionis promittebat: euangelica autem inchoat à voluntaria paupertate ad consequendum regnum cœlorum. ¶ Alter sensus est,vt paupertas diminuatur per spiritum: sicut quum dicitur homo pictus,seu homo mortuus,diminuitur homo per pictum seu mortuum:quia homo tam pictus quàm mortuus non est homo.Ita quòd pauperes spiritu significentur, non pauperes, sed habentes spiritum paupertatis:& dictum sit pauperes spiritu,non re.nam pauper spiritu & non re, non est pauper.Et sic beatificatur non paupertas,sed voluntas seu affectus paupertatis si & quando expediret. Propinqua est expositio hæc sensui literali:& ad illum spectat reductiue. *Quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Ratio quare pauperes spiritu prædicantur beati, est,quia ipsorum est non opulentia sed regnum: (quod incomparabiliter superat omne paupertatis meritum) regnum autem non terrarum, sed cœlorum.Et non dicit erit,sed est: quia ius habent regni cœlorum, quanuis adhuc non adepti sint illius possessionem,sicut creati episcopi Mediolanenſis, iam est episcopus Mediolanensis,quanuis adhuc non habuerit possessionem

Universidad de Deusto
Biblioteca

sionem, pauperes spiritu sunt beati, quia ipsorum est regnum cœ-
lorum. Nec obstat si caderent: quia sicut perderent perfectionem,
qua sunt pauperes spiritu, ita simul perderent suum regnum cœ-
lorũ. ¶ Occurrit autem hic triplex quæstio. Prima est, cur potius
beatificauit Iesus sanctum paupertatis vsum, quàm sanctum vsum
diuitiarum: quum tam paupertas quàm diuitiæ sine culpa sint, &
abusus tam paupertatis quàm diuitiarum in culpa sit, & sanctus
vtriusque vsus sit laudabilis: cur ergo potius dixit, beati pauperes
spiritu, quàm beati diuites spiritu? ¶ Secunda est, cur Iesus pau-
pertatem prætulit sufficientiæ quo ad beatitudinem: cùm constet
accommodatius organum ad beatitudinem consequendam esse
non diuitias, sed sufficientiam rerum temporalium quàm indigẽ-
tiam earundem, quam paupertas significat: quoniam indigentes
necessariis, oportet vacare vt habeant necessaria, & non possunt
seipsos totos impendere ad ea quæ sunt beatitudinis: vnde & sacri
doctores dicunt, quòd spiritualia non possunt durare diu sine tẽ-
poralibus. ¶ Tertia est, cur Iesus mendicos spiritu dicat beatos:
quum ipse totius perfectionis exemplar, non fuerit mendicus se-
cundum rei veritatem, sed potius dans eleemosynas mendicis:
vt patet Ioã. 13. quando putatum est, quòd Iesus iussisset Iudæ ha-
benti loculos vt egenis aliquid daret. Hinc enim clare habetur, q̃
se & suos non connumerabat inter mendicos. Et idem patet Ioã.
4. quando discipuli ierant in ciuitatem, non vt mendicarent, sed
emerent cibum, & in pluribus aliis euangelij locis idem habetur.
¶ Ad primam quæstionem dicitur, quòd Iesus plus tractat, quàm
differẽ tiam inter vsum paupertatis & diuitiarum: nam beatificat
efficere seipsum pauperẽ ex spirituali voluntate. Et hinc clare ap-
paret differentia, quòd non potest dici, beati diuites spiritu, sicut
potest dici beati pauperes spiritu: quia non subest spiritui, fieri di
uitem, sed fieri pauperem: in potestate enim nostra est abdicare à
nobis res nostras: non autem acquirere. Et per hanc beatitudinem
nihilominus declarauit dominus, quòd nullus est perfectior vsus
diuitiarum, quàm spirituali volũtate abdicare illas à seipso. Quod
alio in loco declarauit impleri, dãdo illas pauperib⁹. ¶ Ad secũdã
quæstionem dicitur, quòd licet ad beatitudinem naturalem præ-
sentis vitę, organice concurrat sufficientia rerum temporaliũ, ad
beatitudinem tamen infusam in præsenti (quæ est quędã supernã-
turalis beatitudinis participatio) longe accõmodatius organũ est
paupertas volũtaria, q̃ sufficientia rerũ tẽporaliũ. paupertas enim
ex spiritu, lętissima est, & expeditũ reddens hominẽ ab omni sõ-
licitudine

licitudine: quoniã etiam certũ reddit hominem, quòd deus curam
sui gerit. Et hoc experientia in multis viris sanctis monstrauit,
quanuis impossibile aut difficillimum sit collegium aliquod con-
stare ex omnibus hominibus tantæ perfectionis: vnde dominus
beatitudines, quæ sunt perfectiones singulorum, nõ perfectiones
collegiorũ tractat hic. de collegiis enim apparet verificari, quod
non possunt durare sine temporalibus, propter multorũ minorẽ
perfectionẽ. ¶ Ad tertiã quæstionem dicitur, quòd Iesus non fuit
médicus: quia nunquàm legitur petisse, nisi à Samaritana potum
aquę. quod constat non propriè esse mendicare: cùm hoc cuilibet
maiori possit accidere: quãuis alibi sequendo alios aliter scripse-
rimus. Sed fuit in paupertate mendicorum: quia nihil omnino ha
buit proprij, nisi vestes, ex quo cœpit prædicare, &c. iuxta illud,
vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis
non habet vbi reclinet caput suum. Viuebat autem non ex men-
dicatis rebus, sed ex oblatis à deuotis personis: iuxta illud Ioã. 13.
Iudas loculos habebat, ea quę mittebantur portabat. Et clare di-
citur Lu. 8. quòd mulieres ministrabant Christo discurrenti præ-
dicãdo de facultatibus suis. ¶ Nec hic beatificat mẽdicos, vt no-
minatur ab actu mendicandi, sed à paupertate mendicorum, q̃. s.
nõ habẽt vnde viuãt de suo: vnde nec Apostolos ĩstituit viuere ex
mendicatis, sed ex oblatis. *Beati mites.* Scito in textu Græco hanc
beatitudinẽ tertio loco scribi: & eã quę apud Latinos est tertia (. s.
beati qui lugent) scribi in hoc secũdo loco. ¶ Latinorũ aũt codicũ
ordine seruato prędicatur mites beati. Mãsueti dicũtur qui passio-
nibus irę & nõ cõmouẽtur, & rectę rationi illas subiectas trãquil
lè retinẽt. Mites aũt prędicãt mãsuetis: quoniã nõ solũ à passionib⁹
irę lõge sunt, sed placidos ac vtiles seipsos exhibẽt etiã illis qui pu
niẽdi aut obiurgãdi sunt: & velut fructus arborũ iã mites exhibẽt
se exterius suaues, vt merito mites tanquã possessores suimet beati
dicãtur. *Quoniã ipsi possidebunt terrã.* pro, hęreditabũt terrã. i. hęre-
ditate accipiẽt. Quod plus est, q̃ possidere. nã significat possidere
hæreditaria successiõe. Dicẽdo esn accipiẽt, significat possidebũt.
Et dicẽdo hęreditate, significat successionẽ hęreditariã. Et est ser-
mo nõ de terra promissionis in veteri testamẽto, p̃missa patrib⁹,
& distributa per Iosue, sed de terra futuri mũdi: propter quod di-
citur in futuro, possidebũt, seu hæreditate accipiẽt. nã nec ipse Ie-
sus qui dixit, discite à me, quia mitis sum: possedit in hac vita ter-
rã quãcunque. Et vere quũ erũt hęredes dei, cohęredes aũt Christi,
hæreditate acquirent mites terram: hoc est orbem terrę futurum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui non commouebitur. ¶ Accommodatur autem mitibus possessio terræ: vt qui seipsos hic possederunt, in futuro mundum possideat. Hæreditarię autem, quia mites tam familiares sunt in hac vita deo, vt iam sint cum deo non velut serui aut amici, sed velut arrogati in hæredes dei. ad hanc enim mitium prærogatiuam spectat, quòd ideo dicuntur beati, quia hæreditario iure possidebunt terram viuentium. *Beati qui lugent.* Mira sententia non solùm contra communem opinionem, vt prima beatificans pauperes spiritu, sed etiam sapientum, & sacris documentis aduersa apparet. nulla siquidé vtilitas in tristitia agnoscitur, Eccl. 30. & propterea inhibita est tristitia à priscis patribus. Qua ergo nouitate modo dicitur, beati qui lugent? ¶ Sed sciendum, quòd luctus non ab animi tristitia quæ passio est, sed voluntaria actione simili operibus lugentium sumitur in proposito. non enim beatificantur tristes, nec luctuosum statum tenentes (quales sunt lugentes per mensem vel annum suos defunctos) sed qui cõsiderantes præsentis vitæ mala ac pericula respectu cœlestis patriæ, luctuosam vitam ducunt: iuxta declarationẽ Apost. 2. ad Corin. 6. quasi tristes, semper autem gaudentes. Tales enim subactis passionibus, tum tristitiæ, tum præcipuè delectationis sensibilis, assumunt voluntarię & opera, & affectus lugentium: propter mala non solum contraria, sed impedientia, seu differentia cœlestem patriam. Beatitudo siquidem ista respicit directe mala hæc: quoniam materia propria luctus est malum. Vnde & apte subditur præmium. *Quoniam ipsi consolabuntur.* Consolabuntur, in passiua sumitur significatione, pro cõsolationem accipient. Interpres vsurpauit in passiuum, seu commune verbum consolari: quum apud Grammaticos in actiua tantùm inueniatur significatione. Sensus itaque est, quoniam ipsi consolatione afficientur. pro luctu enim recipient in cœlesti patria consolationem. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.* Desiderij humani perfectio (circa quam sapientes mundi huius tantum laborarunt) vnico verbo manifestatur: aperiendo quòd iustitia est propria materia desiderij perficiens adeo ipsum, vt beatũ reddat hominem, non quomodolibet desiderantem iustitiam, sed tanquam esurientem & sitientem. ita quòd iustitia sit animæ hominis, tum cibus, tum potus, & animus hominis appetat iustitiæ cibum vt esuriens, iustitiæque potum vt sitiens. In quibus describitur non solum magnitudo, sed etiam prævalentia appetitus. esuries nanque & sitis prævalent reliquis nostris appetitionibus: imperij siquidem, gloriæ, & reliquorum desideria posthabet esuriens

riens ac sitiens. Et intendit ad literam, quòd desiderium iustitiæ reliquis desideriis antepositum velut esuries & sitis, beat hominẽ. Nec dicit beatos esurientes, & sitientes facere, aut dicere iustitiã: sed ipsam iustitiã, hoc est debitum, exhiberi tam à se quàm à quocunque. iustitia enim debiti rationem supponit, & est debiti exhibitio. beatitudo siquidem hæc consistit in summo ardentique desiderio, vt debitum deo præcipuè & cuique exhibeatur. *Quoniam ipsi saturabuntur.* Plena iustitia non est durante hoc mundi statu: quandoquidem multæ iniuriæ deo & hominibus irrogãtur impune hic. Et propterea non hic, sed in futuro mundo saturabũtur, quando deus erit omnia in omnibus, nihil remanebit inultũ, nihil absque suo præmio. *Beati misericordes.* Quemadmodum iustitia debitum, ita misericordia gratiam respicit. Istis duabus virtutibus vniuersa opera ad alterum perficiuntur. nam aut debitum aut gratuitum esse oportet quod alteri exhibendum est. Qui gratis igitur impendunt aliis affectum benevolentiæ, & effectum secundum vires ad soluendos alienos defectus, veluti dei imitatores (qui gratis omnia creauit, omnia conseruat, omniúmque miseretur) beati asseruntur ex futuro præmio. *Quoniam ipsi misericordiam.* Non hanc vel illam, non quo ad hoc vel illud, sed absolutè, omnimodam, *consequentur.* Quo ad omnia quæ sunt animę & corporis, & exteriorum: ita vt nihil indigentiæ, nullus defectus in illis remaneat. *Beati mundo corde.* pro, mundi corde. Quia primũ principium internum est vitalium operum nostrorum, ideo cordis nomine voluntas, quæ est primum principium internum, humanorum operum significatur: iuxta illud, De corde exeunt adulteria, furta, &c. Mundum itaque cur munda est voluntas, mũdum est principium nostrorum operum. Etsi apud Salomonem rarissimum seu impossibile æstimatum est mundasse cor (dicente ipso Prouer. 20. quis potest dicere mundaui cor meum) quàm celsioris perfectionis est mundum habere cor? valde enim præstat hoc mũditię. In excelso itaque locãtur merito pollentes corde mũdo, nõ solum à vitiis, peccatis, affectibus, passionibus, erroribus ac ignorantiis, sed etiã ab impulsionibus quibuscunq; internis. *Quoniam ipsi deum videbunt.* Sublatis in hac vita omnibus animi impedimẽtis ad videndum deum per cordis munditiam, conueniẽtissimum præmium apponitur (quum etiam corporis impedimentum tolletur migrando ad patriam) videre deum. Rationis siquidẽ ordo habet, vt qui studio assiduo assecuti sunt hìc absolutionem ab impedientibus animum à diuina visione, quum liberati fuerint à

Universidad de Deusto
Biblioteca

corporis carcere, dei visionem omnino expediti assequantur. *Beati pacifici.* Non dicit, beati pacem habentes, sed facientes. Illud posset alieno studio fieri, hoc autē proprio opere fit. Pax tranquillitas est ordinis, ac per hoc beati asseruntur, qui faciunt tranquillitatē ordinis. Magnū est tollere omnis immunditiæ impedimenta: sed imperfectum est, nisi subtractis impedimentis apponatur trāquillus ordo in suis partibus, vt partes inferiores subditæ sint superioribus, & superiores partes subditę sint deo: & vtrunq; cum tranquillitate, absque pugna, absque reluctatione. ¶ Impossibilis apparet tanta perfectio: impossibilis tamen non est, si dominī verba considerentur. Non enim dicit, beati qui fecerūt aut perficientes pacē, sed pacifici, hoc est facientes, seu factores pacis: vbi non in facto esse, sed in fieri pax significatur. Ita quòd beati prædicantur, quorum perfectio tanta est, vt adeptis iā aliis perfectionibus non remaneat apud eos studium aliud quàm faciendi pacē, quàm efficiendi tranquillitatē ordinis in seipso & in aliis: tales enim sunt verè pacifici, sunt verè factores pacis. *Quoniam filii dei vocabuntur.* Si ordo proprium dei opus etiam à philosophis scribitur, aptissimè pacificis promittitur filiatio dei, vt qui hic similimi fuerunt deo in opere faciendo tranquillitatē ordinis, in patria ad summam dei perducantur similitudinem, qua. s. filius similis est patri. ¶ Vocabūtur aūt nō falso, sed vere: ac per hoc filij dei erūt. Sed plus significatur dicēdo, vocabūtur: quia ex eo quòd verè vocabūtur, significatur ꝙ erūt: & ex eo ꝙ nō solū erūt, sed vocabūtur, significatur ꝙ cognoscētur & nominabuntur ab aliis filij dei, quod plus est quàm esse filios dei. *Beati qui persecutionē.* Post beatitudines cōsistētes in agere, subiūgūtur beatitudines cōsistentes in pati. Persecutionis nomine intellige quodcunque malū pœnæ patiūtur. Dicit, non sibi ipsis inferunt, vt faciūt occidētes seipsos, quorū dānatio iusta est. *Propter iustitiam.* Non propter crimina, nō propter regna, imperia, & alia hmōi: sed propter hoc ꝙ faciūt qđ debēt, & multo magis, ꝓpter hoc ꝙ superogatiōis opa efficiūt. ¶ Claudit quoq; in hac causa (. s., ꝓpter iustitiā) laudabilis volūtas immò cōstātia patiēdi: quia dū propter iustū facere patit, tāta est volūtas iustitię, vt posthabeat pati, vt nō curet pati, vt maneat iustitia. Hęc beatitudo cōis est omnib⁹ ob quācūq; virtutē patiētib⁹. ¶ Nec prętereas, ꝙ nō dixit propter castitatē, ꝓpter fortitudinē, propter tēperātiā, aut quācūq; aliā specialē virtutē, sed propter iustitiā, qua hō iustus est, & dicitur in sacra scriptura, qua in vtroque testamēto iustus distinguitur cōtra subiectū cuicūq; mortali pctō, quia

quia non est beatus qui propter castitatē persecutionē etiā mortis patitur, si aliàs non est iustus: & sic de similibus. Ad cōprehendendum ergo vniuersam animi integritatem, dixit propter iustices monstratur agentiū & patientium: dum idē prēmium repetitur in principio patientiū, quod fuit in principio agentiū. Et per omnia idem explicatur, nō quòd habebūt, sed iam eorū est regnū cœlorum: hīc patiuntur, & patiendo acquirunt non fore sed esse suū cœlorū regnū, quāuis possessio illius futura sit. ¶ Et cōfidera, quòd non potest persecutio offerre patientibus, tot talia & tanta quot qualia & quāta fert secū regnum cœlorū. non enim sunt cōdignæ passiones huius tēporis ad superuenturā gloriā. *Beati estis cum maledixerint.* pro, opprobrauerit, *vobis homines, & persecuti vos fuerint.* Secunda patiendi beatitudo (quę & vltima inter beatitudines est) ad fidem incarnati verbi spectat. reliquæ nāque deū ac diuina respiciunt absolute: hæc sola mysterio incarnati verbi propria est. Suprema itaque perfectio nostræ in Iesum Christū fidei est, pati propter ipsum. ¶ Nouitas aūt huius beatitudinis significatur per hoc, ꝙ reliquis in tertia persona descriptis, hæc sola in secūda persona promulgatur ad ipsi⁹ nouiter incarnati verbi discipulos: dicēdo, beati estis quū opprobrauerīt. Nōvnico nomine passiones cōplectitur, vt in præcedēti beatitudine, sed triplici explicat gradu: vt multitudinē passionum futurā explicet, tū verbo opprobrauerīt. tū opere, & persecuti vos fuerint. *Et dixerint omne malū.* deest, verbū, *aduersus nos, mentientes.* Declarat opprobrauerint: ꝙ. s. non veritate vitiorū aut peccatorū nostrorū exigēte, sed falso, sed mētiendo dixerint omne malū aduersus vos. *Propter me.* Ad vtrunque refertur hæc causa. s. ad iniuriam verborū & factorū: *Gaudete. intus. & exultate. extra.* Magnitudo gratiæ futura in tolerando iniurias propter Christū illatas, significatur per præceptū gaudij in persecutionibus. Et vere impletū legimus in gestis apostolorū & martyrum Christi, propter quod in hac sola beatitudine appositum est præceptum gaudij. Nec sola magnitudo, sed præsentanea sed statim exhibenda fœlicitas est ratio singularis in' hac beatitudine præcepti. nam nec Ioanni baptistæ concessum est hoc gaudium: sed oportuit ipsum post martyrium expectare transitum Iesu Christi ad patrem ex hac mortali vita, ad hoc vt consequeretur beatitudinem. martyres autē Christi statim fiunt beati quum moriuntur. *Quoniam merces vestra.* Sub ratione debiti promittitur fœlicitas æterna in sola hac

beatitudine: merces enim nõ ex gratia datur, sed ex iustitiæ redditur pro opere, vt intelligamus ad tantam euectos celsitudinem incarnati verbi discipulos, vt etiam debita sibi vendicét æternæ gloriæ præmia: iuxta illud, Cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ quã reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. *copiosa est in cœlis.* Inexplicabilis magnitudo ac qualitas mercedis insinuatur non explicando quę aut qualis sit ista merces: sed dicendo, copiosa non in terris sed in cœlis, in cœlesti patria. vbi ad liter am habitabũt beati corporaliter, vbi est modo Iesus Christus. *sic enim persecuti sunt prophetas qui fuerunt ante uos.* Non solum à copioso præmio sed ab exemplo ad hanc beatitudinem accendit discipulos, quia magnam & imminentem præuidebat persecutionem. Non putetis hanc perfectionem ita nouam, vt non præcesserint illius exempla. noua est causa patiendi (scilicet propter me nouiter incarnatum) sed non est nouus persequendi modus: quoniam sic, simili modo & verbis & factis mentiendo persecuti sunt prophetas dei, Hieremiam, Esaiam &c. qui fuerunt ante vos, patres vestros, quorum debetis imitari vestigia. Ac si aperte diceret, nõ est mihi hoc proprium, sed commune est mihi & patri meo deo, quòd prædicatores, doctores & testes nostri persecutionem patiuntur, vt per hoc quoque se esse verũ deum monstraret: & discipulos passuros propter se doceret, quòd paterentur propter deum sicut & prophetæ priores, & non propter purum hominé. *vos estis sal terræ.* Post propositum finem Christianæ religionis monstrat duces seu capita eiusdem quo ad tria. Primum, quòd sunt sal terrę. Vos inquit discipuli mei, quos in pastores & duces mũdi missurus sum, estis. non monet sitis, sed estis: vt quod sunt perpendant, & necessitatem incumbendi proprio officio cognoscant. Sal, non re sed officio condiendi omnia appetibilia, terræ, à terrenis hominibus. Vniuersa siquidem quæ à terrenis hominibus appetuntur (siue naturalia, vt proles, & delectabilia tactus aliorúmque sensuũ: siue diuitiæ, honores, imperia & gloria: siue scientiarum seu artium notitiæ) indigent condimento vestro, vt salubriter appetantur, salubritérque illis homines vtantur. Et vere apostoli olim & postea successores sancti pastores, sua vita ac conuersatione sal fuerũt terrę condiendo vniuersa appetibilia, vt saperent gustui animi bene dispositi. *quod si sal euanuerit.* pro, infatuatus fuerit. seu, desipuerit, *in quo salietur?* Prosequitur similitudinem salis ex irreparabilitate ipsius salis. conditionalis siquidem ista, si sal

sal infatuatus fuerit, in quo salietur? est vera, etiamsi antecedens sit impossibile, scilicet salem insulsum esse. Sicut etiam vere dicitur si bos volat, habet alas: licet tam antecedens quàm consequẽs sit impossibile. Significatur enim quod si effectus fuerit insulsus in quo salietur? quasi dicat in nullo. Sal enim si insulsus fuerit, nullam rem habet qua ipsa saliatur. Ita quòd in hoc differt sal à rebus aliis, quòd res aliæ insulsæ possunt sale condiri: ipse vero sal si euanuerit à sua salsedine, non habet quo condiatur. *Ad nihilum valet vltra, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.* Potuisset aliquis dicere, esto quòd sal insulsus caret condimento, habet tamen alias vtilitates, ob quas habendus est in precio. Hoc excludit dominus dicens, quòd sal insulsum ad nihilum valet vltra, nisi vt eiiciatur foras extra cellas sallarias, & conculcetur ab hominibus. non enim est vtile, sicut sterquilinium & lutum ad agrorum feracitatem. ¶ Et intendit ad literam declarare discipulis & successoribus, quos in salem mũdi disposuit, necessitatem seruandi seipsos in officio salis, quia si ipsi qui condire debent vniuersa delectabilia, exciderint ab officio salis, incurrẽt hęc duo. Primum, quod irreparabiles erunt: vtpote carentes pastoribus reparantibus eos. alterum, quòd ad nihilum valent perdito condiẽdi officio, ad nihil sunt vtiles, nisi vt eiiciantur foras, ab interno à spirituali bono, & conculcentur, despiciantur, à reuerentia capitum transeant in conculcationem suppedaneam, ab hominibus, quo ad vitam. Impletur continue hoc: dum pastorum vita merito despicitur, & eorum consequenter verba contemnuntur. Experimur & specialı modo hoc nunc nos ecclesiæ prælati Romæ, in prædam, direptionem atque captiuitatem dati, non infidelibus, sed Christianis iustissimo dei iudicio: quia quum in sal terræ electi essemus, euanuimus, ac ad nihilum vtiles nisi ad externas cerimonias externáque bona conculcati etiam corporali captiuitate sumus, cum direptione & captiuatione totius vrbis, die. 6. Maij, hoc anno. 1527. *Vos estis lux mundi.* Sal ad cõdiendũ appetibilia, Lux ad illuminandũ cognoscibilia, sunt Christi discipuli, vt homo secundũ vtranque sui partem volũtatem scilicet & intellectũ haberet à quibus perficeretur. Sal sunt ratiõe vitæ: lux, ratione doctrinę. Lux autem non vt sol (scriptum est enim Ioã. 1. non erat ille lux. hoc nanque est Christo proprium, dicenti ego sum lux mũdi) sed vt lucerna: iuxta illud Ioã. 5. ille (scilicet Ioãnes Baptista) erat lucerna ardens & lucens. Vnde & statim hic subiungetur, neque accendunt lucernam. &c. *Non potest ciuitas ab-*

scondi

Universidad de Deusto
Biblioteca

scondi *super montem posita*. Supremis officiis pastorum adiungit claritatem status necessario comitantem duplici ratione. Primo ex celsitudine perfectionis, significata per celsitudinem situs ciuitatis in monte positæ. Intendit enim per hanc similitudinem, quòd sicut ciuitas super montem posita non potest abscondi: ita vos ciuitatem spiritualis Hierusalem constituentes, sal & lux mundi, in tam celso perfectionis culmine estis, quòd nō poteritis occulti manere, sed manifesti patebitis palàm. *Neque accendunt lucernam & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum vt luceat*. pro, & lucet, *omnibus qui in domo sunt*. Altera ratio est ex intentione ipsius Christi, quam declarat ex similitudine intentionis hominum accēdentium lucernam. Et intendit quòd sicut hominum accendētium lucernam intentio est accendere illam, non vt ponatur sub modio occultāte illam, sed vt ponatur super candelabrum, & luceat omnibus qui in illa domo sunt: ita ipse accendit illos in lucernas, nō vt poneret illos sub latebris, sed super candelabrum ecclesiæ, in superiori loco vt luceant omnibus qui in domo totius mundi sunt. ecclesia si quidem Christi vna est domus totius mundi: vt Apostolus dicit. 1. ad Tim. 3. *sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificēt*. Post propositas discipulis tres ipsorū conditiones (quòd sal, quòd lux, quòd manifesti sunt mundo) diligētissima cura optimus magister adiecit præcepta duo necessaria ipsis ad seruandum seipsos in dictis conditionibus. Alterū est circa gloriam, non prohibendo inanē gloriam (quæ à tantæ perfectionis viris tanquàm aliena supponitur) sed mandando modū quo lucere debēt. Oportet enim vos lucere, sed modus lucendi sit iste. Sic. i. hoc modo luceat lux, doctrina vestra corā hominibus, non videntibus cor seu mentem vestrā, sed ea quæ exterius fiunt: vt videant, nō audiant: opera, non verba: vestra, nō aliena: bona, non mala: nec habētia speciem mali, & glorificēt. Vanus esset finis iste lucendi corā hominibus, vt videant bona opera vestra, nisi huiusmodi visio esset vtilis, nisi comitē haberet vtilitatē glorificationis. *Patrem vestrū qui in cœlis est*. Non vos. Vbi nota, quòd quia nouerat dominus amabile quidē bonum esse, vnicuique autē proprium, ideo suauiter disponens præceptum appetitus gloriæ, non trahit discipulos ad appetitū alienæ gloriæ, sed temperat appetitum gloriæ propriæ, eā transferendo in gloriam patris proprię. propterea enim non dixit, & glorificent deum, omnino à nobis diuersum, sed glorificent patrem vestrum, Patris siquidem proprij honor & gloria naturaliter quæritur à filiis: nec gloria nostri patris aliena est à nostra gloria, quin potius quærendo gloriā nostri patris, propriū quærimus bonū. in filios enim redundat gloria patris qui in cœlis est, cui merito vtpote etiā cœlis presidenti debetur hęc gloria. In quo etiā præceptū insinuat, vt etiam filiali amore, vt velut filij cœlestis patris glorificationem per lucem operum nostrorum intendamus. Ita quòd non sufficit discipulis. qui sunt sal & lux mūdi, vt intendant gloriam dei per sua opera: sed exigitur ab eis, vt intendant illam filiali affectu: alioquin non quærunt gloriā patris sui qui in cœlis est. *Nolite putare*. pro, ne putetis. Alterum præceptū circa veteris testamenti tam obseruationem quàm doctrinā est. Hæc enim duo (scilicet modus lucendi & vetus lex) poterāt discipulorum animos à recto deducere. Ille propter magnā inclinationem animi humani ad propriā gloriam: ista propter authoritatē Moysi. ne inquit putetis. Putauerūt multi, quòd Iesus solueret legem, ex eo quòd videbatur violare sabbatū. ab hac opinione discipulos studet seruare. *Quoniam*. pro, quòd, *veni soluere*. pro, dissoluere, *legem aut prophetas*. Et similiter quod subiūgitur nō veni soluere, legēdum est, nō veni dissoluere. Dupliciter intelligi potest solutio. vel pro non obseruatione: iuxta quem sensum subditur, qui ergo soluerit vnum de mādatis: &c. Vel pro solutione vinculi legalis: vt scilicet lex non obligaret amplius homines ad sui obseruationē, iuxta quòd dicunt testes contra Stephanum. Act. 7. Iste dixit quòd Iesus Nasarenus mutaret traditiones, quas tradidit nobis Moyses. Primus sensus consonat sequentibus. s. qui ergo soluerit: tāquàm exemplū seipsum proponat seruandi & docendi legem & prophetas. Alter consonat etiam sequentibus, scilicet iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Vterque distinguit soluere contra adimplere: quia tam violando quàm reuocando legem, non adimpleret, sed rumperet aut tolleret illam: & propterea vterque sensus est amplectendus.

¶ Sed occurrit quæstio Manichæa de veritate istorum verborū: quum constet dominum Iesum soluisse vincula legis Mosaicæ, tam quo ad cerimonialia quàm quo ad iudicialia præcepta. Rursus constat dominū non seruasse sabbatū, præcipiēdo in sabbato, tolle grabatum tuū & ambula: vt patet Ioan. 5. ¶ Solutio primæ quæstionis est, quòd Iesus ad literā negat se venisse personaliter in carne ad exercendum officium hoc, quod est soluere vincula legis quo ad quæcúque præcepta legis. Sicut enim dixit, nō sum missus nisi ad oues quæ perierūt domus Israel, quia nō erat personaliter prædica-

Universidad de Deusto
Biblioteca

prædicaturus, nisi filiis Israël. quanuis venerit ad saluandum omnes gentes, ita modo dixit, nō veni soluere, quia non venit personaliter ad exercendum officium absoluendi à vinculo legis. Et hunc sensum monstrat dicendo, quòd veni: & rursus, non veni. Non dixit, non soluam, sed non veni soluere. Patet autem verba domini sic intellecta esse vera absque scrupulo, ex eo quòd discipulæ, & discipuli Iesu seruabant legem, etiam post Christi mortem. dicitur enim Luc. 23. quòd mulieres sabbato siluerunt secundum mandatū, & Petrus act. 10. dicit, Absit domine, quia omne immundū, & commune nunquam comedi. Ex his enim habetur quòd Iesus non absoluit à vinculo obseruandi legem, quādiu viator fuit. Vnde & Act. 6. testes contra Stephanum dicunt Stephanum dixisse, quòd Iesus Nazarenus mutabit traditiones, quas tradidit Moyses. mutabit in futuro dicunt, non mutauit in præterito. Solutio nanque vinculi legalis vnum erat illorum, de quibus Iesus dixit, multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modo. Vnde & Samaritanæ dixit, nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis: vbi futuram absolutionem à cerimonialibus significauit. Cum quo tamen stat, quòd suapte natura legis vinculum cessauerit ex primo aduētu Christi: quia data erat lex, donec veniret semē, cui promiserat deus: vt ad Gal. 4. dicitur. ¶ Secundæ autem quæstionis solutio est, quòd Iesus præcipiēdo tollī grabbatum, non præcepit contra reuerentiam sabbati. tum quia opus illud fiebat ad manifestationem miraculi ad gloriam dei: & propterea licitum erat in sabbato: tum quia fiebat ad testificādum, quod Iesus erat dominus sabbati, quòd maximè in sabbato debebat fieri: iuxta illud, etiam sabbati dominus est filius hominis. *Non ueni soluere, sed adimplere.* Vsqueadeò venit ad adimplendum legem & prophetas, vt pati etiam crucis supplicium voluerit, ad hoc vt impleret legem & prophetas. *Amen quippe dico uobis.* Hebraïca dictio est amen, & significat verè. *Donec transeat cælum & terra.* Non secundum substantiam, sed secundum statum, quo ministrant generationi, corruptioni, & vniuersaliter mutationibus. *Iota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant.* Minima quæque per hæc duo (iota minimam literæ figuram, & apicem minimum signum) significantur: ad manifestandum, quòd omnia nullo prætermisso, etiam minimo impleri oportet, quę sunt in lege & prophetis scripta. *Qui ergo.* pro quicunque ergo. Ecce quorsum proposuit seipsum legis adimpletorem: vt hinc suos cogat discipulos fore sibi similes. *soluerit.*

viola-

uerit. *Vnum.* Quanuis reliqua seruet. *De mandatis istis minimis.* Significatis per iota & apicem. *Et docuerit sic homines.* Minus malus esset, si violaret & non sic doceret, sed doceret seruanda esse omnia: sed qui non seruat & docet non esse seruandū aliquod minimum legis mandatum. *Minimus uocabitur in regno cælorum: qui autem.* pro quicūque autem *fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cælorum.* Absque æquiuocatione quacunque regnum cœlorum, intelligitur regnum quod in cœlesti patria consummate, in præsenti verò vita inchoatiuè est. Vnū enim atque idem regnū est, quod statibus diuersis distinguitur. Et propterea sacri doctores regnum cœlorum modo pro militante, modo pro triumphante ecclesia exponunt. ¶ Sed occurrit quæstio. an sit sensus, quòd vocabitur minimus in regno cœlorū, an quòd in regno cœlorum vocabitur minimus absolutè: sicut in regno cœlorum vocatur Iudas damnatus. Et est ratio dubij, quia hinc ordo literæ prætendit sensum secundò dictum: inde autem dura apparet sententia, quòd dicens verba ociosa, & docens alios dicenda esse verba ociosa, cognoscatur, habeatur, & nominetur in regno cœlorum, tam hic quàm in cœlo minimus: tum quia hoc non est ex suo genere mortale peccatum, tum quia adulteri, blasphemi, homicidæ, &c. sunt longè minores istis: quum tamen nō detur minus minimō. ¶ Solutio est, quòd sicut peccatum veniale, non est peccatum simpliciter, sed secundum quid (vtpote non contra, sed præter legem) ita mandatum circa venialia, non est mandatum simpliciter, sed secūdum quid: ac per hoc appellationē mandatorum non veniunt, nisi illā quæ si violentur, fit cōtra legem. & consequenter appellatione mandatorum minimorum intelliguntur minima quidem legis mandata, quorū tamen trāsgressio esset contra legem. Et per hoc cessat obiectio de mandatis circa venialia contra secundum sensum, qui consonat literæ dicenti, quòd in regno cœlorum vocabitur, id est, manifestabitur & nominabitur minimus inter doctores regni cœlorum, de quibus est sermo. Aduertendum est enim, quòd dominus duos extremos ordines doctorum explicat, scilicet minimorum & magnorum: minimos definit à violando & docendo violari mandata minima: magnos definit à faciendo & docendo. Intendens per hos extremos ordines comprehendere, etiam medios scilicet facientes non docendo, & docentes non faciendo. ¶ Describit autem respectu minimorum mandatorum: vt simili ordine (diuerso tamen gradu) intelligamus etiam respectu magnorum mandatorum:

datorum:ac per hoc vniuersos quatuor doctorũ ordines. Et per hoc soluitur obiectio de adulteris ac homicidis. est enim sermo de minimo & magno ordine doctorum regni cœlorum, & non de minimo absolutè. Et intendit in minimo doctorum regni cœlorum ordine esse, qui & violant, & docent violari in magno autem qui docent & faciũt, reliquos verò medios: & in quolibet ordine dari gradus secundum quantitatem mandatorum. Ita quòd inter minimos doctores datur latitudo. inter se enim alij aliis minores sunt: sicut etiam in magnorũ ordine alij aliis maiores sunt. *Dico autem.* pro, enim, *probo: quia nisi abundauerit iustitia uestra plus quam scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnũ cælorum.* Post finem ducesq; populi Christiani, ad mandata communia omni populo descendit: inchoando à comparatione iustitiæ explicandorum mandatorum respectu iustitiæ Scribarum & Pharisæorum: & exigit ab vniuersis maiorem iustitiam iustitia Scribarum & Pharisæorum. Iaciendo pro dicendorum fundamento, vt non mirentur si maiora sunt, quàm percipiant Scribæ Iudæorum doctores, & Pharisæi religiosiores aliis: quia non possunt introire in cœlorum regnum, nisi fuerit ipsorum iustitia maior, quàm iustitia Scribarum & Pharisæorum. Comparatur hic iustitia necessaria ad ingressum regni cœlorum, non hypocrisi, aut cuicunque vitio, seu peccato Scribarum & Pharisæorum: sed eorum iustitiæ, dum dicit, nisi iustitia vestra abundauerit plus quàm iustitia Scribarum, &c. Et dicendo, abundauerit, aperte monstrat oportere à iustitia nostra comprehendi iustitiã Pharisęorũ, & aliquid addere vltra illam. ¶ Nec dixit, plus quàm ferè cuncta præcepta, quæ Iesus subiungit, erant apud legem & Prophetas, sed non apud scribas & Pharisæos, qui exteriorũ operum iustitiam sectabantur: vt patet de iustitia Pharisæi orantis. Lucæ. 18. Ieiuno bis in sabbato, decimas do, non sum adulter, &c. Iustitiam itaque maiorem vocat tum, iustitiam non solùm exteriorum operum, sed internarum affectionum: tum correctionem exteriorum permissorum in lege veteri, vt correctionem libelli repudij & vsuræ: tum declarationem præceptorũ, vt de odio inimicorum infrà patebit. *Audistis.* Incipit declarare iustitiam maiorem iustitia Scribarum & Pharisæorum, à præcepto legis prohibente homicidium. *Quia dictum est.* A deo. Exo. 20. *Antiquis.* patribus in Sinai. *Non occides.* Subintellige hominem. nam reliqua viuentia sunt data à natura, & à deo. Gene. 9. Homini in cibum, ac per hoc occidenda concessa. Et subiungẽ priuata potestate. nam publica potestate licitum est occidere hominem, qui suo crimine meretur exterminari à præsenti vita. *Qui autem occiderit.* Propria potestate hominẽ. *Reus erit iudicio.* Exo. 21. vbi non vnum, sed varia instituta sunt iudicia iuxta varios homicidij casus. omnia autem dominus comprehendit sub nomine iudicij. *Ego autem dico uobis.* Non dicit more prophetarum, dominus dicit: sed monstrans se legislatorem æqualem illi, qui dixit antiquis, ait, Ego autem, non minor deo, dico vobis, nouæ legis capacibus. *Quia.* pro quòd, *omnis qui irascitur fratri suo.* Deest secundum aliquos codices temere, seu sine causa. Dicendum aliquos codices: quia Hiero. negat id in vetustis exemplaribus reperum. ¶ Circa homicidij legẽ addit Iesus quinque: quorum quatuor sunt erga fratrem, quintum autem erga aduersariũ. Omnia verò sunt ad complemẽtum præcepti de homicidio. Primum itaque est, prohibẽs internum appetitum vindictæ, Omnis qui irascitur, non primo passionis iracundiæ motu, sed perfecta ira quæ est deliberata, fratri suo, non vitio, non peccato. frater enim nomen est coniunctionis secundum naturam. *Reus erit iudicio.* non humano, sed diuino, iuxta qualitatem criminis iræ. *Qui autem dixerit fratri suo.* Primum (scilicet ira) est in animo: secundum est in ore, similiter respectu fratris. *Raca.* Errore scriptorum aspiratio, quæ debet esse in prima syllaba, ponitur in secunda. Restat ambiguitas, an dictio hic posita sit interiectio, (vt quidam putant) an significatiua vacui sensu, vt Hiero. dicit. Siue autem indignatio iniectione significata, siue verbum mi nimæ iniuriæ, quo hebetes homines sine intellectu familiari concucio vocamus, intelligatur, maius peccatum quàm ira, & minus quàm dicere fatue, significatur. *Reus erit consilio.* Legendum est concilio. Significatur enim consessus iudicum. Non solum iudicio, quod est actus iudicis, quo iudex ius dicit, sed concilio adhibendo propter maiorem excessum subiiciendus est. *Qui autem dixerit.* supple fratri suo. *Fatue.* Tertium, punitio dicentis fratri suo conuitium, potius quàm contumeliam. nam fatuus prudẽti opponitur potius quàm probo. Sed grauior iniuria irrogatur, dicendo fatue, quàm dicendo sine cerebro: quia hoc hyperbolicè dictum intelligitur, illud verò propriè: hoc naturæ, illud verò virtuti prudentiæ opponitur. *Reus erit gehennæ ignis.* A valle ixta Hierusalem filij Ennon, dæmoniis dicata ad filiorum per ignem consecrationem creditur gehennæ nomen deriuatum, & à salua.

à saluatore ad significandum pœnam alterius vitæ assumptum. vnde dicens fratri suo fatue, definiti iam consilij & iudicij pœnę certæ (gehennæ scilicet ignis) reus dicitur. ¶ Et si notaueris fratris nomen, intelliges quòd nec dominus dicens, ô stulti, Luc. vlt. nec Paulus dicens, ô insensati Galatæ, ad Gal. 3. conuitium dixit fratri, sed erranti. *si ergo offers.* pro offeras, *munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare: & uade prius reconciliari*, pro, reconciliare. imperatiuum est, *fratri tuo: & tunc ueniés offeres.* pro offer, *munus tuum.* Subiunctiuum est offeras. Legis præcepto de vitando homicidij opere, postquàm adiunxit Iesus tria præcepta de vitandis initiis & occasionibus homicidij, tum in animo, tum in ore, modo adiungit præceptum de adhibendo remedio patratæ iam in fratrem offensæ. Sciebat enim multos non vitaturos offensas fratrum: & propterea legem de remedio addidit, dicendo, si ergo offeras. ¶ In qua lege multa simul bona nostra ingerit. Sat siquidem pro lege remedij fuisset dicere, si offendisti fratrem tuum, reconciliare illi: sed optimo doctori hoc non sufficit. verùm necessitatem satisfaciendi fratri offenso ex proprio damno superioris ordinis (scilicet diuini) & ex displicentia diuina monstrat: dum offensam in fratrem monstrat impedimentum ei esse ad offerendum munus deo, vt intelligamus incumbere nobis necessitatem satisfaciendi fratri offenso, non solum vt debitum reddatur fratri, sed vt nobismetipsis tollamus impedimentum offerendi deo munera nostra: & vt tollamus displicentiam diuinam, quæ tanta est, vt nolit nostra munera durante offensa fratris: & perpendas non solùm contra fratrem, sed & contra te, immò & contra deum te esse, quandiu non reconcilias fratrem. ¶ Et quum potuisset dicere, reconcilia fratrem offensum, antequàm offeras munus deo, non fuit contentus tali lege (ne tempus reconciliandi cõcedere videretur vsque ad tempus offerendi munus deo) sed dixit, si offeras & recordatus fueris. Intendens significare, quòd olim debuisti reconciliare fratrem offensum: sed si ex oblitione contingat te irreconciliato fratre venisse ad altare ad offerendum, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersus te (hoc est, quòd tu cum offendisti: & sic ipse habet contra te causam, non tu contra eum) nõ offeras munus deo, sed uade prius. ¶ Ex eo quòd non dicitur fratri tuo prope moranti, sed absolutè fratri tuo, insinuatur per hoc præceptum affirmatiuum, necessitas reconciliationis fraternæ ante oblationem

ad hoc

ad hoc vt oblatio sit accepta, & si ratio temporis permittit, cum executione exterioris itineris ad reconciliationem fratris: si verò prudentiæ ratio non admittit (puta quòd relinquatur ante altare munus vsque ad reditum ex Perside, vbi manet frater offensus) sicut cæterorum affirmatiuorum præceptorum executio exterior differri potest, & reconciliatio exterior. Lex enim spiritus sapientiæ intellectus, scientiæ & consilij, nihil præcipit imprudenter agendum, sed in omni executione affirmatiui præcepti subintelligitur circunstantia prudentiæ. Et propterea præceptum hoc quantum ad executionem, intelligitur si ratio temporis permittit, quantum verò ad animum intelligitur absolutè. Rursus si ratio subesset scandali si offerret irreconciliato fratre, proculdubio debet prius exequi reconciliationem illo quo potest modo ad tollendum scandalum: puta manifestare se petere à fratre agente in remotis veniam, &c. & sic reconciliato fratre offerre munus deo, cui non placent hostiæ eorum qui contra fratres suos sunt. ¶ Ex hoc præcepto ad literam habetur, quòd satisfactio fratri debita, si fieri potest, præcedere debet sacram communionem, quæ est munus altaris noui testamenti. *Esto consentiens.* pro benecuolus, *aduersario tuo.* Reliquum erat ad complementum præceptorum circa homicidium, vt ordinaretur noster animus erga aduersarios, qui scilicet offenderunt. Per legem nanque veterem ordinatum est opus, non occides: per adiuncta præcepta (si quis irascitur, si dixerit rhaca, si dixerit fatue) ordinata sunt interna & externa principia nocendi fratri ad euitandum: omnia enim hæc respiciunt euitationem futuræ offensionis. per præceptum autem, si offeras, ordinatus est homo post offensam præteritam à te commissam in fratrem. Restabat ordinandus homo in altero genere offensæ, scilicet acceptæ, quid scilicet mihi agendum est, si alter iam me offendit & vexat. Docuisti me ne offendam fratrem quouis etiam in animo latente cogitatu, docuisti me quid mihi agendum est, si iam fratrem offendi: superest vt doceas me, quid mihi agendum est si alter vexat me. Hoc intendit modo docere, & propterea nõ nominat fratrem, sed aduersarium: formalis enim est doctrina Iesu Christi. Esto, inquit, consentiens, hoc est, benecuolus in animo, ac benignus in opere, aduersario tuo, homini aduersanti tibi, quantis ut non aduerseris ei: hoc est, ne irascaris aduersario, ne dicas illi rhaca, ne dicas illi fatue, sed esto ei benecuol°, esto illi benign°.

esto dum es in uia cum eo. Definit tempus dum es in via, non tu solus, sed cum eo, dum ambo estis in via, dum negocium est in fi-

e eri, an-

Universidad de Deusto
Biblioteca

eri, antequàm deducatur ad tribunal iudicis: vt vtrique prosit benignitas tua. Nec totum tempus vitæ tibi conceditur: sed vrget ad accelerationem dicendo cito. *Ne forte tradat te aduersarius iudici: & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris.* Præcepti rationem reddit ex timore proprij periculi. Ne fortè, dubitationis nota significat ignotam nobis dispositionem aduersarij. Quia nanque non scis an benignitas tua aduersarium à malo auertat, seu etiam ad bonum cõuertat, ideo sub dubio aduersarij malum, quod ex negata tua benignitate perseuerauit, & auctum forte est, inducitur accusans te apud deum iustum iudicem. & ex tali tuo demerito tradat te iudici, à quo tradaris ministro, pœnarum diabolo, & mittaris in carcerem inferni vel purgatorij. *Amen dico tibi: non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem.* Si in carcerem contingat te ob omissam benignitatem detrudi, amen, vere dico tibi, quòd non exibis inde donec reddas, &c. hoc est, donec totum damnum cuius occasio fuisti soluas. ¶ Aduerbium, donec, significat manifestè tempus carceris coæuum tempori non solutionis, & propterea si solutio nunquam finietur, denotat tempus æternũ: vt contingit si iste peccasset mortaliter, non exhibendo se benevolum aduersario, quod tunc esset, quando omitteret debitam benevolentiam in animo, & debitum opus in locutione seu opere. Si autem solutio finietur, denotat tempus finitum, quod tũc esset, quando non omitteretur aduertenter, aut minus plene fieret: & breuiter propter imperfectionem omissionis esset peccatum veniale. Tunc enim non exibit de carcere purgatorij, donec luendo pœnas soluat etiam nouissimum, minimum quadrantem, hoc est, vsque ad minima quæque, ex similitudine minimi numi significata. *Audistis, quia dictum est antiquis, non mœchaberis.* Post perfectionem præcepti de homicidio vitando subdit præceptum de vitanda mœchatione, perfecturus quoque illud. *Ego autem dico vobis, quod omnis qui viderit mulierem ad concupiscendũ eã, iam mœchatus est eam.* pro, cum ea, *in corde suo.* Sicut homicidium extendit ad iram, ita mœchationem extendit ad concupiscentiam mulieris. Lex vetus in hac materia prohibuit tum exterius opus, non mœchaberis, Exod. 20. tum internum appetitum, non concupisces vxorẽ proximi tui, ibidem. Iesus autẽ non restrinxit præceptum suum appetitum alienæ vxoris: sed vniuersaliter dixit, qui viderit mulierem, non suam, siue sit alterius vxor siue non, & propterea apposuit: ego autem dico vobis. ¶ Vbi etiam nota, quòd non dixit, qui concupiscet, sed qui viderit ad concupiscendum: vt

vt simul damnet tam internum appetitum, quàm externum vi-
sum libidinosum. Sicut homicidio adiunxit damnationem iræ
& locutionis. ¶ *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum
& proijce abs te. expedit enim tibi ut pereat unũ membrorum tuorum,
quàm totum.* pro, & non totũ, *corpus tuum mittatur in gehennam.* ET *si
dextera manus tua scandalizat te, abcide eam, & proijce abs te. expedit
enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum quam totum.* pro, & non
totum, *corpus eat.* pro, *mittatur, in gehennam.* Sicut in homicidio
ordinauit, non solum internos affectus, sed etiam homicidij occasiones abstulit (verba scilicet iniuriæ) ita in venereis postquam
damnauit affectum & visum, tollit occasiones concupiscendi dum
as: alteram oculi dextri, alteram manus dextræ. Per quæ præcepta
non intendit, quòd naturalia nostra membra abcidamus, si ipsa
nobis occasionem præbent ruendi (absit hoc ab intelligentia
Christiana) sed intẽdit quòd exteriora officia, negocia, commercia, & id genus reliqua de genere bonorum, tam chara ac necessaria nobis, vt oculus dexter, aut manus dextra, abcidamus à nobis
si præbent nobis occasionem ruinæ animæ. Vbi temperamentum nota præcepti, quòd metaphoram induxit in membris charis quidem ac necessariis, non tamen ita necessariis, quin sine illis possimus, & videre, & operari manu. remaneret enim tam
alter oculus quàm altera manus. Propterea non dixit si oculi tui,
aut si manus tuæ scandalizant, erue illos & abscinde illas: sed in
singulari alter oculorum etiam melior scilicet dexter (& similiter
de manu) inducitur, vt præceptum abdicationis intelligamus in
iis bonis, quorum abdicatio sub nostra est electione, sine quibus
vita animæ salua est. absque perplexitate siquidem sunt diuina
præcepta. euenire enim non potest, vt illud abscindendũ sit, quod
est necessarium ad salutem: sed euenire potest vt multa vtilia, mul
ta delectabilia, multa sancta negocia abscindenda sint si occasionem nobis præbent ruinæ: quia melius est sine istis vtilibus
& sanctis operibus saluari quàm cum tot bonis damnari. ¶ Et
meminit oculi & manus, vt omnia genera vtilium comprehendat. quicquid enim est nobis vtile, vel ad ea quæ sunt notiæ, quæ per oculum: vel ad ea quæ sunt actiones, quæ per manum significantur, vtile est. *Dictum est autem.* Inducitur hoc
non tanquam inter principalia præcepta numeratum, sed
tanquam annexum. & propterea non dicit audistis, quia dictum
est, sed dictum est autem, proculdubio à lege veteri. *Quicunque dimiserit.* proculdubio totaliter: *uxorem suam, det ei li-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

bellum repudii. Vbi perpende non præcipi, quòd dimittat vxorẽ sed quòd si dimittat, det vxori libellum repudij. In quo certum est & scriptum fuisse ipsum repudium: quia à scripto repudio tam in lege Deute. 24. quàm hîc appellatur libellus repudij. & quòd dabatur vxori quæ dimittebatur, vt posset monstrare se liberam esse à iugo viri. Cura enim fuit legislatori, vt dimissionem vxoris si qua fieret ordinaret. *Ego autem dico nobis.* noui testamenti tempore. *Quod omnis qui dimiserit vxorem suam.* Contextus inuitat ad intelligendum de dimissione totali: quoniam de illa constat legẽ loqui, dicentem, qui dimiserit vxorem det illi libellum repudij: & illam corrigit ad literam Iesus. *Excepta fornicationis causa.* Lex vetus latum reliquit campum causis dimittendi vxorem: Iesus restringit vsque adeo, vt solam causam fornicationis (proculdubio carnalis, quæ sola directe contrariatur coniugali fidei) excipiat.

Facit eam mœchari. dando dimissæ absque fornicatione occasionem mœchandi. *Et qui dimissam.* proculdubio absque fornicationis causa. *Duxerit,* in vxorem, *adulterat.* nõ maritus, sed adulter est. Ita quòd dimittens vxorem absque causa fornicationis, causat duo mala: scilicet quòd dimissa mœchetur, & quòd accipiens ipsam sit adulter. Hic est plan⁹ literę sensus. ¶ Nec hinc sequitur, q⁹ lex noui testaměti cõcedat viro propter vxoris fornicationem dimittere illam totaliter: quoniam textus iste non est tota lex noui testamenti. Sed bene sequitur, quòd ex hoc textu non est prohibita, non est illicita dimissio vxoris propter ipsius fornicationem: cum quo stat, quòd ex alio textu sit prohibita & illicita. Et rursus sequitur, quòd dimittens totaliter vxorem propter ipsius fornicationem, non est causa quòd dimissa mœchetur: quoniam illa iam mœchata fuerat. Sicut lex disponens, quòd maritus occidens vxorem, nisi inuentam in actu adulterij, decapitetur, non reddit occisionem vxoris in flagranti repertæ crimine licitam, sed impunem à decapitatione. Rursus sequitur, quòd in hoc textu nihil disponitur de dimissa ob fornicationis causam: nec de ducente ipsam. Nec hoc est mirum: quia nec de ipsa dimissione, quæ fiebat per libellum repudij, disponitur an fuerit licita: sed hoc alteri loco legis nouę reseruatur, scilicet in sequentibus cap. 19. Considera prudens lector euangelij textum: & teipsum euangelio, nõ euangelium tuo accommoda sensui. *Iterum audistis.* Perficit præceptum aliud legis veteris de periurio. *Quia dictum est antiquis, non periurabis.* Exod. 20. non assumes nomen dei tui in vanum. & Leuitici decimonono, non periurabis in nomine domini.

Reddes

Reddes autem domino iuramenta tua. Prima pars huius præcepti (scilicet non periurabis) est negatiua, prohibẽs malum ex suo genere. periurium enim est malum ex se: ita quòd nulla ratione potest excusari. Secunda vero pars (scilicet reddes domino iuramenta tua) est affirmatiua. & non significat adimple iuramenta quæ promisisti (vt patet ex eo, quòd nihil hic subditur de impletione promissionũ) sed significat quòd referenda sunt iuramenta in deum: hoc est, quòd iurandum est per dominum, & non per creaturas. Hæc enim verba non habentur in lege: sed sententia eorum habetur Deuteronomi sexto per nomen domini dei tui iurabis. Vbi iurare non præcipitur, sed regulatur: scilicet quòd fiat per nomen dei, & non per nomen creaturarum. præcedeo non creaturis seu idolis quibuscunque. *Ego autem dico nobis.* Perficit præceptum vtrunque, duo adiungens præcepta: alterum negatiuum, alterum affirmatiuum. *Non iurare omnino.* Ecce preceptum negatiuum, in quo clauduntur duo: scilicet non iurare, & omnino. prohibet enim iurare omni modo: scilicet tam explicando deum, quàm non explicando deum: puta per cœlum, terram & reliquas creaturas. ¶ Et in hoc perficit tum præceptum de non periurando: tollendo non solum periurium, sed occasionem periurandi. sine iuramẽto enim impossibile est incurri periurium. Tum præceptum de referendo iuramentum in deum: tollendo solicitudinem referendi. vbi nanque non iuratur, nulla est opus solicitudine referendi iuramenta in deum. *Neque per cælum, quia thronus dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iurabueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum.* Declarat illam particulam, omnino, monstrãdo quòd iurando per creaturas iuratur per deũ. Et monstrat hoc in quatuor creaturis: cœlo, terra, Hierosolyma, & capite hominis. ¶ Vbi nota ex parte creaturarum explicari primò prima corpora: cœlum scilicet & terram. hæc enim inter primas partes integrantes vniuersum corporeum, primũ tenent locum: vt patet in principio Genẽ. & apud philosophos in primo cœli. & supremũ locũ omnium factibilium & agibilium: scilicet Hierosolymã, in qua vtpote ciuitate regia simul & diuina tam moralium, quàm artiũ summa est. & supremum inter mixta caput humanum, vt in his quatuor vniuersitas creaturarum collecta intelligatur. Ex parte autem dictæ relationis ad deum, triplex modus essendi dei in re-

 bus

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus omnibus colligitur: scilicet per essentiam, præsentiam, & potentiam. nam modus essendi per essentiam, tangitur ex similitudinario sermone, quo cœlum sedes dei, & terra scabellum pedum eius dicitur: tanquam dei substantia sit in cœlo & in terra. Intendit enim per hoc significare, quòd deus est vbique per essentiam. Modus verò essendi per præsentiam, tangitur in hoc quòd Hierosolyma ciuitas dei regis magni describitur: tanquam deus sui regiminis prouidentia in regia ciuitate sit. modus enim præsentiæ ad claritatem notitiæ spectat. Modus autem per potentiam, tangitur in hoc quòd describitur caput humanum opus non hominis, sed dei: vsqueadeo quòd homo non potest mutare colorem capillorum suorum. per hoc enim significatur diuina potentia extendens se ad minima. Intendit ergo Iesus, quòd quia deus est vbique per essentiam, præsentiam, & potentiam, ideo per quancunque creaturam iuretur per deum iuratur. ¶ Et si obiiciatur quòd iurans per creaturam non intendit iurare per illam, quatenus in ea est deus. Solutio est, quòd obiectio ignorat propriam vocem. nam iurans in eo quòd iurat intendit veritatem infallibilem in testimonium inuocare: ac per hoc non creaturam secundùm se, sed secundum quòd dei est, qui solus est veritas infallibilis. ¶ Quod autem dicitur, non potes facere capillum album aut nigrum, intellige ab intrinseco. sciebat enim quòd fucato artificio possumus capillos albos aut nigros facere. ¶ Occurrit hic quæstio circa hoc negatiuum præceptum, quid prohibetur. Et est ratio dubitandi: quia iurare non est de genere malorum. immò est de genere licitorum: vt patet ex eo quòd in sacra scriptura attribuitur deo, angelis & viris perfectis. Apostolus enim pluries in suis epistolis iurauit: angelus in Apoc. Iurauit per viuentem in secula seculorum, & per memetipsum iurauit dicit dominus. ¶ Solutio est, quòd sicut in præcepto, non occides, prohibetur occisio hominis nuda, & non prohibetur occisio hominis vestita circumstantiis iustitiæ (puta quòd homo malefactor occidatur à iudice necessitate reipub. id exigente, &c.) ita præceptum Iesu Christi prohibens iurare, refertur ad iurare nudum, & non ad iurare vestitum circumstantiis iudicij, iustitiæ, & veritatis: quia iurare nude sumptum est malum moraliter: quia ad irreuerentiam diuinam spectat. & propterea sub præcepto ponitur negatiuo. Cum quo stat quòd iurare vestitum iudicio iustitia & veritate, est licitum, & non contra hoc præceptũ, & tale attribuitur deo, angelis & Apostolo, & à reliquis viris iustis exerceri potest. *sit autem sermo*

uester est est. pro, etiam etiam, *non non.* Ecce præceptum affirmatiuum est est, non non: hoc est affirmandum affirma & negandũ nega absque adiectione iuramenti. *Quod autem his abundantius est.* Appellatione abundantioris non veniunt aduerbia affirmãdi: puta vere, certe, & similia. vt apparet ex eo, quòd ipse Iesus huiusmodi aduerbiis vsus est: dicendo, amen dico vobis, & in veritate dico vobis: & ex eo, quòd huiusmodi aduerbia non addunt, non apponunt aliam veritatem: sicut apponeret iuramẽtum testimonium veritatis infallibilis. *A malo est.* Declarat Iesus, quòd iuramentum appositum quantũcunque vestitum iudicio iustitia & veritate, à malo est. Non dicit malum est, sed à malo est, effectus mali est, à malo occasionem habet: scilicet ab infirmitate humana, non firmiter credente, nisi apposito iuramento. Et dicendo à malo est, insinuauit non oportere omne iuramẽtum esse malum: quanuis semper occasionem habeat à malo. *Audistis quia dictum est.* Exo. 21. & Deuteron. 19. *oculum pro oculo, dentem pro dente.* Statuit lex vetus iustum contrapassum: hoc est talionẽ. hoc enim significat oculus pro oculo, dens pro dente &c. *Ego autem dico vobis.* Perficit Iesus legem talionis præceptis quatuor. *Non resistere malo.* Hoc est primum præceptum. Quod potest dupliciter intelligi. Primo vt sonat præceptum negatiuum. & sic intenderet dominus prohibere actũ resistendi malo. Quod valde dissonat à recta ratione. nam author naturæ Iesus non præcipit cõtra naturam: quia gratia non destruit, sed perficit naturam. constat autem naturalissimum esse rebus omnibus resistere malo. & propterea non potest cadere sub præcepto negatiuo: quod obligat semper & ad semper. Sequeretur enim, quòd nũquàm liceret resistere malo: quum tamen resistere malo etiam nude sumptum nihil inordinatum significet, sed actum naturæ conformem. ¶ Alio ergo modo intelligitur hoc præceptum circumlocutiue: & per negationem resistendi malo intendit præceptor affirmationem sustinendi malum. Et est semper sermo de malo pœnæ, hoc est nociuo. Ita quòd præceptum hoc quamuis secundum verba sit negatiuum, secundum tamen intentum ad literam sensum est affirmatiuum. Et sic intelligendum est ad literam præceptum hoc ac si dixisset, ego autẽ dico vobis sustinere malum. affirmatiuo enim existente hoc præcepto, cessat obligatio semper & ad semper, cessat contrarietas rectæ rationi, cessat diminutio vocabuli qua resistere (quod est actus exterior) trahitur ad præparationem animi: quia suapte natura præcepta affirmatiua obligant non

Universidad de Deusto
Biblioteca

pro semper, sed pro loco & tempore & aliis circunstantiis rationabilibus. Præceptum siquidem de colendo deum, & de honorãdo parentes, non obligat vt omni tempore colamus deum & omni tempore honoremus parentes: sed quòd pro loco & tẽpore & aliis circunstãtiis colamus deum, & honoremus parentes. ac per hoc tam hoc præceptum, quàm quinque alia immediate sequentia, ex hoc ipso quòd sunt affirmatiua, obligant non pro semper, sed pro loco & tempore. Quocirca nõ obligamur ex hoc præcepto ad recipiendum malum seu nocinũ semper & ad semper, sed pro loco & tempore: hoc est quum ratio recta id requirit, pẽsatis circunstantiis omnibus. Et propterea cessant quæstiones & obiectiones ex sanctorũ gestis: puta, quòd Paulus restitit malo appellando ad Cæsarem, & similia. recta enim ratio suadebat tunc resistendum esse. & propterea non fiebat contra hoc præceptum. *sed si quis te percusserit.* deest, alapa, *in dexteram maxillam tuam, præbe illi.* pro, verte illi, *& alteram.* Secundum præceptũ est præbere alteram maxillam percucient vnam. vbi præcipitur plus quàm in primo: quia in primo præcipitur sustinere malũ illatum: in hoc autem præcipitur post susceptum primum malum offerre nos ad alterum malum. Et est etiam præceptum affirmatiuum, nõ obligãs pro semper, sed pro tẽpore quo recta ratio id exigit. Ita quòd non teneamur ex hoc præcepto quotiensc̃unque percutimur, offerre ad sustinendam alterã percussionẽ: sed tunc tantùm, quum omnibus circunstantiis pẽsatis recta id exigit ratio. ¶ Et propterea cessant obiectiones de saluatore nostro, qui peecussus in maxilla non præbuit alteram. & similiter de Paulo: qui percussus in ore. Act. 23. reprehendit principem sacerdotum. circunstantiæ enim non exigebant præbere alterã maxillam. & propterea non est actum contra hoc præceptũ. *Et ei qui tulit tecum.* vult non ratione sed voluntate moueri. *in iudicio.* non via facti sed via indicij. *contendere.* non discutere iustum. *Et tunicam tuam tollere.* quod est effectus intentus per iudicium. *dimitte ei & pallium.* Tertium est hoc præceptum similiter affirmatiuũ, & circa res necessarias s. tunicam & pallium. Quod similiter obligat nõ pro semper, sed quando recta ratio id exigit. *Et quicunque te angariauerit,* pro, cogerit, *mille passus.* pro, ad miliarium vnum, *nade cum illo & alia duo.* Superfluit, & alia. Quartum est ad præceptũ similiter affirmatiuũ & similiter obligans sicut præcedentia. ¶ Et nota quòd primum præceptum præcipit vniuersaliter sustinere malum in genere, reliqua autem tria præcipiunt oblationem extrinsecam ad

ad amplius sustinendum, distinguendo tria genera malorũ. Primum in corpore, explicando percussionem maxillæ: secundum in rebus exterioribus, explicando tunicam & pallium: tertium in operibus, explicando ambulationẽ vnius miliarij. vt intelligam⁹ ad omnia malorum genera præcipi, vt nosmetipsos offeramus. ¶ Vbi cernere potes, quàm perfectioré formet animum lex noua quàm vetus. Illa indulgebat peti vindictam oculi pro oculo, dentis pro dente &c. ista præcipit non solum sustinere mala illata, sed etiam offerre se ad sustinendum alia inferenda. ¶ Aduerte quoque hic, quòd contextus literæ continuando primum præceptum absolute promulgatum (scilicet non resistere malo) per cõiunctionem aduersatiuã adiuncto pronomine singularis numeri. s. te cũ reliquis tribus præceptis, insinuat quòd omnia hęc præcepta ad priuatam dirigunnur personam. Ita quòd ex ipso loquẽdi genere habetur, quòd præceptis his non ligatur persona publica, quatenus publica est: hoc est quatenus ipsius est tueri, ministrare, efficere iustitiam publicam. Sed ligantur personæ priuatæ: seu etiam publicæ, quatenus sunt singulares personæ. Et vere sic est: quoniam Iesus non præcipit hic principibus & iudicibus non resistere malo: immo ipsi tenentur ex officio noñ solum resistere malis, sed etiã punire. Propter quod significantius textus (vt prędictum est) continuatur per coniunctionem, sed: denotantem ad idem referri primum præceptum & tria reliqua. In quib⁹ plurics repetitur, te & tua, ad ostendendum quòd alloquiatur personã priuatam: in cuius potestate est sine alteri⁹ iniuria sustinere propria nocumenta, & offerre se ad maiora sustinenda. *Qui petit a te, da ei.* Passionibus iniuriarum ordinatis, annectit optimus magister præcepta actionum nostrarum ad alterũ duo: ita quòd perfecti simus & in actionibus aliorum contra nos, & in actionibus aliorum supplicibus ad nos. ¶ Præceptum primum est gratuitæ donationis: vt. s. petenti demus. Et hoc præceptum quia affirmatiuum est, intelligitur quando recta ratio pensatis omnibus circunstantiis id exigit. Et hinc soluũtur innumeræ obiectiones, & supplentur omnes subintellectæ cõditiones: puta rationabiliter petenti da si potes &c. *Et volenti mutuare, a te, ne auertaris.* Deponens est actiuæ significationis, significãs ne auertas. Vltimum est hoc præceptum de gratuito mutuo exhibendo petenti. Minus dico: quia textus dicit volenti. præcipimur enim mutuare non solum petenti: sed volenti & præ verecundia aut respectu aliquo non audenti petere mutuum. ¶ Et hoc præceptum proponitur

sub

sub forma negatiua, dicēdo ne auertaris. Significatur enim quòd quum prænidemus aliquem petiturum à nobis mutuum, non diuertamus ab illo, non auertamus faciem, iter, sermonem, ne petat mutuum. Hoc est quod directe præcipitur inhibendo exteriorem auersionem à petituro mutuum, vt si potes non ponas obicem mutuo, si non potes mutuare abstineas ab inhumanis signis. Et quoniam signa ordinantur ad res & opera, nec exigit signavana cœlestis magister, per hanc inhibitionē præcipitur tibi mutuare non solum petenti, sed volenti petere. vnde pro quanto est negatiuum, prohibentur inhumanitatis signa. & quo ad obligat semper & ad semper: quia mala sunt moraliter. Pro quanto autem præcipit mutuare, affirmatiuum est intelligēdum, vt præcedentia: quando scilicet recta id ratio exigit. ¶Memento hic prudens lector præcepta hæc obligare ad peccatum pro loco tēpore sicut & reliqua præcepta affirmatiua: & eorum trāsgressionem quandoque esse mortalem, quandoque esse venialem, sicut transgressio præcepti de honore parentum quandoque est mortalis, quandoque venialis. Regulanda enim sunt hæc præcepta sicut & reliqua affirmatiua: discernendo quando eorum transgressio est contra charitatem, & quando præter charitatem. ¶Est autem exemplariter explicando contra charitatem resistere malo, quando fidei professio incumbit, nec aliter potest exerceri, nisi sustinendo mala corporis, rerum &c. Et similiter quando aliorum fides periclitaretur. nisi ego offerrem me passioni, contra charitatem ago nisi mea oblatione subueniam periclitanti fidei. Rursus quum petens caret aliunde subsidio necessario ad vitam, teneor ex necessitate charitatis ego dare, vel mutuare. Quum vero confessio seu periculum fidei aut indigentia proximi extra vrgentis necessitatis sunt articulum, non parua tamen causa hæc exigit officia, præter charitatem omitterentur officia hæc. Regulare est enim præcepta affirmatiua obligare tempore necessitatis: & ad mortale si contra charitatem dei aut proximi, ad veniale autem grauius & minus graue, si præter charitatem omittitur. Pensanda est ergo occurrens necessitas, si vrget contra vel præter charitatem. *Audistis quia dictum est, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Leuitici decimonono scriptum est, diliges amicum tuum sicut teipsum, nullibi autem in tota lege inuenitur scriptum, odio habebis inimicum tuum. Sed dominus Iesus dicit hic etiam hoc dictum fuisse: vel quia Iudæi intelligebant hoc dictum fuisse implicite. determinando enim

enim obiectum dilectionis esse amicum, insinuatur inimicū esse obiectum odij, quòd contrariatur amori. Vel quia in Deut. inter benedictiones continetur ruina inimicorum à conspectu populi Israēl. Dicitur enim Deut. 28. dabit dominus inimicos tuos corruentes in conspectu tuo: per vnam viam venient cōtra te, & per septem fugient à facie tua. Per hoc enim & similia verificatur dictum esse in lege, odio habebis inimicum tuum: persecutio enim & prostratio effectus est odij. *Ego autem dico nobis.* Perficit Iesus præceptum de dilectione hominis dupliciter: prius præcepto, & deinde consilio. *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus.* pro, offendentibus vos, *ut sitis filij patris vestri qui in cœlis est: qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Tria præcipit erga inimicos: diligere internum, benefacere externū, & orare intus & extra. ¶Vbi aduerte, quòd inimicus tripliciter consideratur. Primò formaliter quatenus est inimicus: & sic non est obiectum amoris recti: sed maximum peccatum est diligere inimicum formaliter. Secundò consideratur materialiter: hoc est homo ipse: & sic clarum est, quòd potest diligi. Sed hoc propriè loquendo, non est diligere inimicum, sed hominem. Tertiò, consideratur inimicus, quo ad vtrūque simul: hoc est, homo odio me habēs. Et sic textus præsens loquitur de inimico: & præcipit quòd amemus homines, non obstāte quòd sint nobis inimici. Hæc est intentio literæ, quo ad obiectum. ¶Diligere autem, benefacere & orare dupliciter potest intelligi, scilicet in cōmuni vel in speciali. Diligere inimicos in communi, est diligere eos secūdum id quòd est commune eis & aliis: & similiter benefacere inimicis in communi, est non excludere eos à beneficiis communibus: & similiter orare pro inimicis in communi, est nō excludere eos ab orationibus communibus. Orare autem pro inimico in speciali, est fundere orationem specialiter pro illo: & similiter benefacere inimico in speciali, est conferre inimico aliquod beneficium illi proprium: & similiter diligere inimicum in speciali, est habere actum amoris specialiter erga inimicum. ¶Sub præsenti itaque præcepto vterque modus comprehenditur, sed diuersimode: quia primus modus (scilicet diligere & benefacere in communi) explicatur ab ipso domino Iesu, subiūgendo imitationē cœlestis patris, qui solē suū oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Hęc enim diuina bēficia nō sunt beneficia pro pria malis & iniustis, qui sunt inimici dei: sed sunt bēficia cōmunia non

nia non solùm inimicis & amicis, sed etiã irrationabilibus creaturis. Ex hoc enim quòd dominus declarat rationem benefaciendi inimicis ex imitatione dei, quatenus non excludit à communibus beneficiis malos & iniustos, docet præceptum suum intelligendum esse de diligere & benefacere in communi. Specialiter autem diligere & benefacere non explicatur hîc à domino, sed reliquit intelligendum ex generali regula præceptorum affirmatiuorũ: quòd scilicet obligãt tempore necessitatis. Ita quòd sub præcepto de diligendo inimicos, comprehenditur benefacere inimicis, etiam in speciali tẽpore necessitatis: iuxta illud Prouerb. 25. si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, da ei aquam bibere. *si enim diligitis eos qui uos diligunt.* Adiungit consilium de diligendo inimicos in speciali extra articulum necessitatis. Quòd enim hoc sit cõsiliũ, ex eo patet quòd concluditur: estote enim vos perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Inferendo enim perfectionem, monstrat se non præcipere, sed cõsulere: quoniam esse perfectum ad cõsilia spectat: iuxta illud infra. 19. si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, &cæ. Quòd autẽ de dilectione in speciali tractetur, patet ex eo, quòd dicitur, si salutaueritis fratres vestros tantùm. actus enim salutandi ad specialem exercetur personam. ¶ Triplicem autem rationem huius consilij affert. Primò ex mercede: dicẽdo, *quam mercedem habebitis.* pro, habetis. *nonne & publicani hoc faciunt?* Quasi dicat nullam. Diligere enim diligentem se, est potius rependere vicem, quàm mereri mercedem: sed diligere odientem, mercedẽ expectat à deo, propter quem diligitur. Quod quanuis clarum esset, dominus tamẽ manifestat ex hoc, quòd diligere diligentem, est actus communis etiam Publicanis, qui non expectant mercedem à cœlesti patre. ¶ Alia ratio est ex supererogatione: dicendo, *si si salutaueritis fratres uestros tantum, quid amplius facitis?* Quasi dicat nihil, nisi id ad quod tenemini naturali iure. Et hoc etiam declarat dicendo, *Nonne & ethnici.* pro, Publicani, *hoc faciunt? estote ergo uos perfecti, sicut & pater uester cœlestis.* pro, qui in cœlis est. *perfectus est.* Publicani (qui publicum ęs exigebant, pro Romanis à populo) infames erant apud Iudæos zelum legis habentes: & propterea tam hîc quàm alibi in euangelio nominantur, tanquam alieni à lege dei, vt meretrices & similes. ¶ Tertia demum ratio ex imitatione perfectionis cœlestis patris affertur. Et hoc docens, quòd diligere & benefacere inimicis in speciali extra necessitatis articulum, perfectionis est ad imitationem diuinæ perfectionis, qua inimicis suis specialiter benefacit: vt patet in tanta & continua conuersione peccatorum.

CAPVT VI.

Attendite. Postquam Iesus doctrinam legis perfecit declarando præcepta, transit ad perficiendum affectum circa ea, quæ communi desiderio appetuntur: gloriam scilicet & diuitias. Præcipuũ inter spiritualia autem opulentia. Et propterea à primo inchoans præcipit attendite. Diligentia adhibenda attestatur periculo. *Ne iustitiã uestram.* pro, eleemosynam vestrã, *faciatis coram hominibus.* Gloria enim humana tanquam præmium bonorum operum existimatur: malis enim operibus non laus, sed vituperium debetur. Et inchoat ab eleemosyna, vtpote præcipuo opere: inde ad orationem & ieiunium proficiscens. *vt uideamini ab eis.* Non dixit cœlestis magister, attendite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus absolutè, sed cum adiectione finis, vt videamini ab eis: hic enim finis prohibetur, quoniam vana gloria est. *Alioquin mercedem non habebitis.* pro, habetis, *apud patrem uestrũ qui in cœlis est.* Non dixit alioquin non damnabimini, sed quòd carerent mercede apud patrem cœlestem. Et intelligitur ad literam de mercede illius operis, quod fit ob vanam gloriam. Qui enim bonum aliquod opus facit (puta honorat patrem, reddit mutuum, &c.) vt videatur, hoc est, ad hũc finem, vt videatur & honoretur ab hominibus, non propterea æternam damnationem incurrit: sed priuatur mercede seu præmio cœlesti illi' operis bo ni, quia non oportet interuenire ibi peccatum mortale, sed potest esse veniale. Nam si humana gloria intendatur præferendo ipsam iis, quæ sunt ex charitate necessariò diligẽda, facienda aut vitanda, proculdubio peccatum incurritur mortale: & inde priuamur, non solùm illius operis mercede, sed totaliter apud patrẽ cœlestem per exclusionem à cœlesti patria. Quando verò gloria humana appetitur, vt finis quidem illius operis, non tamen contra ea, quæ sunt de necessitate charitatis: veniale tantùm peccatũ incurritur ex appetitu vanę gloriæ consequendę ex bono opere. *Quum ergo facis eleemosynam.* Postquam in genere prohibuit appetitum gloriæ humanæ, vt mercedem operis boni, descendit ad species modorum. *Noli tubã canere ante te.* Morem tangit antiquũ, quo sono tubæ excitabantur pauperes ad locum & tempus eleemosynæ. Hic enim mos rationabiliter institutus erat, ad

tollendam

Universidad de Deusto
Biblioteca

tollendam vagationem incertam mendicantium, & molestiam erogantium eleemosynas, ne omni hora aut vbique molestarentur: sed hypocritæ abutebantur hoc more, seruantes illum ad hoc vt honorificarétur ab hominibus. *sicut faciunt hypocritæ.* Græca dictio est deriuata à personis in spectaculis comœdiarum seu tragœdiarū. homines enim illi, alij sunt intus, & alios repræsentant foris. inde siquidem translatum est nomen hoc ad significandum eos qui simulant se bonos. ¶ Vbi similiter nota, quòd non præcipit, noli tuba canere ante te absolutè, sed ea ratione vt honorificeris ab hominibus. Et propterea apposuit, sicut faciunt hypocritæ, vt honorificentur ab hominibus. intétionem siquidem prohibet, non actionem. *in synagogis & uicis.* Hoc est in locis publicis, tum congregationis, vt synagogis: tum trāsitus, vt vicis.

vt honorificentur ab hominibus. Amen dico uobis, receperunt. pro, recipiunt, *mercedem suam.* scilicet humanam gloriam, propter quā eleemosynam fecerunt: ac per hoc non expectant mercedem talis eleemosynæ à cœlesti patre. sufficit enim operi merces propria. *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: ut sit eleemosyna tua in abscondito.* Possumus præceptum vel cautelam intelligere. Si præceptum est, ad intentionem refertur. præcipitur enim vt intentio facientis eleemosynā alicuius sit ab hoc, vt videatur ab hominibus: hoc est, quòd faciés eleemosynam, non intendat videri ab hominibus, laudari ab eis. Ita quòd vbi prius præcepit vitari intentionem vanæ gloriæ in eleemosyna publica, modo prohibet eādem in eleemosyna, quæ alicui particulariter fit. Si autem cautela est, instruimur vt nostræ infirmitati consulādo, ne obrepat in manifesta eleemosynavana gloria, studeamus eleemosynas secretissime efficere. Secretissimus enim modus significatur per hanc metaphoram, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. periclitatur enim animus humanus in laudatis eleemosynis propriis. *Et pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi.* Deest, in manifesto. *Et quum oratis, non eritis.* pro, Et quum oras, non eris, *sicut hypocritæ.* Ordinata intentione eleemosynæ cum adiuncta cautela, ordinat intentionem orationis simili modo: scilicet vt non oremus, vt videamur ab hominibus.

qui amant in synagogis. pro, quia amant in synagogis, *& in angulis platearum.* Locis publicis: altero, vbi congregantur homines ad doctrinam legis: altero, vbi congregantur homines ad negocia humana. *stantes orare.* Communis orantium situs, tunc temporis erat stare: vt hinc colligitur, & ex Pharisæo & Publicano, qui

no, qui stantes describuntur orasse. *vt uideantur,* pro, apparenti hominibus. *Amen dico uobis, receperunt.* pro, acceperūt. *mercedem suā.* *Tu autem quum oraueris.* pro, quum oras, *intra in cubiculum tuū, & clauso ostio.* deest, tuo, *ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi.* Deest, in manifesto. Cautela vitandi obrepentem vanam gloriam adhibetur, vt secretissimas habeamus orationes. Et hoc intellige de orationibus spontaneis: nam orationes, siue publicæ (quales sunt missæ & horæ canonicæ) siue quas debemus in loco publico persoluere (vt interesse diuinis laudibus, letaniis, & similibus) non comprehenduntur sub hac cautela: propterea enim dominus ait, tu autem quum oras: significās, quòd de priuata oratione loquitur. Quod etiam significatur ex eo, quòd induxit priuatas & spontaneas orationes hypocritarum in angulis platearum. *orantes autem.* Aliud circa orandi modum præceptum adiungit: scilicet, *Nolite multum loqui,* pro, ne sitis multiloqui. Non dicit, nolite multum orare, nec dicit, nolite prolixe orare: quum ipse prolixius orauerit, & in oratione pernoctauerit. Nec dicit nolite loqui (per quod prohibetur oratio vocalis) sed vetat multum loqui orando. ¶ Vbi aduerte, quòd multa locutio non est per se appetenda in oratione: secus autem est, quando ratio recta suadet multam locutionē orando, ad excitandam seu continuandam, aut augendam mentis deuotionem. Vnde & dominus rationem subdit, *sicut ethnici faciunt.* Superfluit faciunt. Græca dictio est Ethnici, significans gentiles: tanquam qui in ea qua geniti sunt viuant natura sine diuina lege. *Putant enim quod in multiloquio suo exaudientur.* Hinc enim confutatur electio multiloquij, tanquam vtilis ad exaudiationem. Putabant enim Gentiles, quòd sicut multiloquium vtile est ad hoc vt exaudiamur à principibus, dum multipliciter loca orationis exponimus, oratorio more: ita vtilis sit multiplicatio sermonis, orando deum. Quod dominus confutat subiungendo.

Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater uester cælestis, quid opus sit uobis. pro, quibus opus habetis, *antequā petatis eum.* pro, ab eo. Ex hoc enim aperit, quòd nec multa nec parua locutio orando vtilis est ad manifestandum deo necessitates nostras, aut rationes exaudiendi: ac per hoc non est multiplicandus sermo in oratione, vt exaudiamur significando deo omnia. Cur autem non prohibeatur omnis locutio orādo, alterius negocij est: hoc enim in loco non omnis, sed multa locutio prohibetur ex intentione: hoc est, per se prohibetur. ¶ In promptu autem est ratio, quare non prohi-

non prohibetur locutio orando: quia scilicet necessaria est communi hominum conditioni. Sumus enim compositi ex anima & corpore, & naturali cursu excitatur animus orantis loquendo: paucorum enim perfectorum est sine exteriori sermone prouocari ad mentis ac affectus eleuationem in deum petendo, quod est orare. *Sic ergo uos orabitis.* pro orate. Orandum esse Iesus præsupponit, & modum orandi docet, dicendo sic. Vbi non solùm vitandi multiloquij in oratione, sed etiam modum recurrendi ad deum, & petendi à deo, docet. Modus siquidem breuiloquij monstratur, tum colligendo omnia, quę peti à deo possunt ad septem: tum explicando singula hæc septem summatim tanquam capita. Modus verò petendi ex parte rei petitæ, monstratur per pronomina, tuum & nostrum: ex parte verò petentis, & à quo petitur, est ipse modus recurrendi: scilicet vt filius ad patrem. Vnde incipit sic, *Pater.* Magna dignitas cuiuslibet orantis habere patrem in cœlo. Incipiens ergo orare, euectum te recogita ad filiationem dei: recurrere enim iuberis ad deum, non vt seruus ad dominum, sed vt filius ad patrem, filiali affectu, filiali reuerentia filiali fiducia, immò securitate. *Noster.* Fratres te habere, fratres te recognoscere, quum orare incipis, iuberis, ne solum te filium præsumas, vt vnitatem ecclesiasticam omnium filiorum dei ante mentis oculos habeas, dicendo, non meus, sed noster: nec tamen minus es pater meus & aliorum. *Qui es in cœlis.* Deus vbique est: sed proponitur orandus existens in cœlis, vt eleuetur mens orantis ad patris excellentiam: vtpote præsidentis cœlis, vt sicut patris nomine significatur dei cura, & amor erga nos, ita existentia in cœlis significetur excellentia. *Sanctificetur nomen tuum.* Oratio interpres est desiderij, secundum ordinem desiderabilium procedit: rectus autem charitatis ordo est, vt primùm petimus quæ appetimus deo, & deinde quæ appetimus nobis. Et quia tà desiderium, quàm petitio est rei non habitæ, & deo in seipso nihil potest aduenire, nullum bonum potest augeri: ideo ex amore amicitiæ ad deum desideramus augmentum deo, non in seipso, sed in exterioribus suis: desideramus enim ipsum deum in nomine suo, in regno suo, in obedientia sua augeri. Et propterea primæ tres petitiones ad dei bonum, non in seipso, sed in nomine, regno, & obedientia seu voluntate augendum tendunt. ¶ Quod vt clarius intelligas, scito quòd illa particula, sicut in cœlo & in terra, determinat quamlibet triũ primarum petitionũ. Ita quòd sensus est, sanctificetur nomen tuum, sicut in cœlo & in terra: & similiter

similiter adueniat regnum tuum sicut in cœlo & in terra: & dematum fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. ¶ Petendo itaq; sanctificetur nomen tuum, petimus augeri significationem nominis eius: dum petimus sanctificari illud in terra sicut sanctificatur in cœlo. Non dicit quantum in cœlo & in terra, quia peteretur impossibile: sed sicut, hoc est illo modo scilicet ex charitate. Sanctificari species est eius, quod est glorificari. Diuinũ enim nomen quo deus ipse sanctificatur, innotescit & nominatur, quamus ex parte sui non egeat sanctificatione: minus tamẽ honoratur, & minus blasphematur in terra. Et propterea desideramus & petimus, vt honoretur in terra sicut in cœlo, hoc est imitãdo honorationẽ quæ illi exhibetur in cœlo, hoc est habeatur in mentibus, in cordibus, & in locutionibus excelsum atque purum. hoc est enim sanctificari diuinum nomen. Sanctificetur itaque, hoc est, glorificetur purum & excelsum, nomen non meum, non nostrum, sed tuũ, in terra, ab hominibus in terra degentibus, & si non quantum, tamen sicut in cœlo: hoc est, ex charitate imitando cœlestes ciues. *Adueniat regnum tuum.* Regnat in terra cupiditas, caro, mundus, diabolus: cupimus in homine deum regnare. & propterea aduenìat regnum tuum ad destructionem horum regnorum, regna tu in terra, & si non quantum, tamẽ sicut regnas in cœlo. Quantum enim in nobis regnat auaritia, aut luxuria, aut quoduis aliud vitium, tantum subtrahitur regno dei in terra. Vnde aduenire regnum dei est ipsum regnare per fidem, spem, charitatẽ, reliquásque virtutes in nobis. est enim regnum dei non esca & potus, sed iustitia, pax, & gaudium in spiritusancto. *Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra.* Voluntas dei velimus nolimus semper fit vbique: sed non fit in terra sicut in cœlo. Ibi enim fit ex charitate obsequentium deo: hic autem à paucis ex charitate adimpletur. Et propterea petimus, vt extendatur modus adimplendi diuinam voluntatem: vt scilicet fiat voluntas, non nostra sed tua, non vbicunque, sed in terra, hoc est, in hominibus degentibus in terra: non qualitercunque, sed sicut in cœlo, hoc est, ex charitate obsequendo illi. *Panem nostrum.* Ordo petitionum cogit me ad intelligendum, non de pane corporis, sed animæ. Post petitiones siquidem boni diuini, manifeste subiunguntur petitiones boni nostri, vt ipsa differentia pronominum euidenter testatur. inter bona autem nostra non tenet primum locum secundum charitatis ordinem corporeus cibus, sicut nec vita corporalis: sed primum locum tenet vita animæ, ac per hoc cibus animæ. primum

Universidad de Deusto
Biblioteca

siquidem quod nobis ex charitate appetimus, est conseruatio, & vegetatio vitæ animæ: quæ fit per cibum animæ. ¶ At si ordinem confundere placet, perpende quòd hæc sola petitio est boni nostri: nam priores petunt bonum diuinum, posteriores remotionẽ seu vitationem mali nostri, vt patet. vnica autem nostri boni petitio, non est fas quòd corporeum cibum petat. Amplius prohibemus inferius solicitꝰ esse de pane corporis. Et propterea non congruit, vt computetur inter petitiones dominicæ orationis, de quibus oportet nos esse solicitos, quotidie replicãdo petitionem. Et propterea petimus panem cibum animę, sub quo comprehenditur cibus diuini verbi, operis & sacramenti, & vniuersaliter omne id quod alit vegetátque animam, nostrum non meum: tum vt intelligamus nihil deperire petitioni orationis ex eo quod petitur pro se & alio. Non est apud deum effusa petitio sicut apud homines: apud quos minor est petitio communis quàm propria, apud quos facilius impetro petens pro me, quàm petens pro nobis, panem meum quàm panem nostrum. Tum vt intelligamus nosipsos non esse ita singulares, quin simus vnum corpus ecclesię: ita quòd vt ecclesiæ membra simus alter alterius sumus membra etiam orando. ¶ Nostrum rursum dicit, hoc est, nobis filiis, agnoscentibus te patrem, dicendo pater noster, nobis inquam filiis proprium, non communem panem omnibus bonis & malis, sed panem filiorum. *Quotidianum*. Qua quotidie egemus. DA. Non vende, non accommoda, sed da. NOBIS. Filiis tuis, patris enim est alere filios. HODIE. Tempore præsenti. Quotidianus pānis quotidie petendus iubetur: vt quolibet die soliciti simus ad recurrendum ad patrem cœlestem pro animæ pane, sicut quotidie volumus corporeum panem. Ideo itaque adiungitur hodie, vt singulis diebus panem animæ pro illo die, pro præsentaneo tempore petamus. *Et dimitte nobis*. Vniuersum bonum nostrum in oratione petendum, vnica petitione complexus est: circa malum verò tres petitiones distinguit. Dimitte, gratuito cõdona, nobis, filiis. *Debita nostra*. Tum ex tuæ deitatis natura, tum ex collatis nobis beneficiis: tum ex nostris offensionibus. *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*. Modũ veniæ nobisipsis diffinimus, vt sic deus dimittat nobis, quæ illi debemus, quemadmodum nos dimittimus debitoribus nostris: si duri tardiue sumus ad remittendum, durus quoque sit deus aut tardus ad remittendum nobis: si semiplene remittimus, semiplene quoque remittat nobis: & similia. Quæ non ideo dicimus, vt possint in deo inueniri modi remittendi

remittendi omnes qui possunt inueniri in nobis: sed ipsa nostra oratio monstret nobis, quòd si non charitatiuè dimittimus debitorib⁹ nostris, nec deus charitatiuè dimittet nobis debita nostra. *Et ne nos inducas in tentationem*. Postquam petiuimus dimitti nobis debita quæ contraximus, consequenter modò petimus custodiri à periculis imminentibus. Non petimus ne fac nos tentari, sed ne tentationi succumbamus, quod est induci in tentationem. Petimus autẽ à deo, & ne nos inducas: vt hinc instruamur diuinæ permissionis esse opus, nostrum succũbere tentationi, iuxta illud: ego indorabo cor eius, & diuinæ gratiæ opus esse quicquid non delinquimus, & propterea solicite recurramus ad deum, vt gratia sua custodiendo non inducat nos in tentationem. *Sed libera nos a malo*. Non à tali, vel tali modo, sed simpliciter & absolute à malo. Multæ enim sunt species malorum, à quibus non expedit nos liberari, quoniam cooperantur nobis in bonum: verum liberari à malo est simpliciter & absolute desiderandum. Hoc enim petentes petimus, ne vita corporis, sanitas, opulentia, aut quodcunque aliud, siue bonum, siue malum temporale cedat nobis in malum, quod est simpliciter & absolute malum, quod est malum æternæ damnationis in futuro, & diuinæ inimicitiæ etiam in præsenti. AMEN. id est, vere seu fiat. Nota enim est affirmatiua cõclusionis. ¶ Aduerte hîc in quibusdam codicibus apud Græcos ante amen inueniri hęc verba, Quia tuum est regnum & potẽtia & gloria in secula seculorum. Sed hæc adiecta fuisse ipse stylus orationis dominicæ videtur testari, sapiunt enim multiloquium: contra quod instituit dominus hanc orationem. *si enim dimiseritis hominibus peccata eorum*. pro, delicta sua, *dimittet & vobis pater vester cœlestis delicta vestra. si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra*. Et similiter legendum est delicta, Legendúmq; esset remittet, remiseritis &c. si proprietas sermonis seruanda esset. Et superfluit pronomẽ, vobis, quum dicitur, remittet vobis. ¶ Multis virtutum officiis concurrentibus ad dominicam orationem, fidei, spei, charitatis, religionis, obedientiæ, misericordię, prudentiæ, timoris, dominus tamen instat pro sola misericordia. Inquit enim, q̃ si remiseritis licet non fratrib⁹, non ꝓximis, sed hoĩb⁹, eiusdẽ vobiscũ nature, delicta sua cõtra vos, remittet cõsequẽter vobis filiis pater vester cœlestis, longe celsioris uaturę, ita q̃ si nõ remiseritis, nec ipse q̃tũcũq; pater vester remittet vo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ter vobis delicta vestra contra ipsum. ¶ Vbi aduerte non dici sicut remiseritis hominibus delicta ita remittet pater vester: sed dici si remiseritis,& similiter si non remiseritis,vt omnem spem auferat consequendę venię à deo,si non remittimus aliis offensas: & similiter plenam præbeat fiduciam consequędi veniam,si aliis remittimus offensas. ¶ Si hìc obiecerit quispiam: inferendo ergo fornicarius seu in alio crimine perseuerâs, securus est de venia consequenda à deo,si remittit aliis offensas contra se factas.veritas enim hui'affirmatiuę conditionalis,si remiseritis hominibus delicta sua, remittet & vobis pater vester cœlestis delicta vestra, fundat & fouet hanc illationem.Respondetur dupliciter. Primò, quòd sermo domini est formalis:& intelligitur nisi aliùde ponatur obex.Docet enim, quòd remittendo aliis meremur veniam, nisi aliunde ponamus obicem veniæ: sicut colendo deum,& seruando iustitiam,meremur vitam æternam nisi aliunde ponamus obicem. Hæc responsio secundum Theologici rigoris regulas procedit.Crediderim tamen ego hominem qui tanto dei amore agitur,vt hominibus offendentibus ipsum remittat ex corde propter deum,etiam si in fornicatione perseueret,tandem à deo conuerti, ita quòd deus remittet ei omnia peccata sua conuertendo cor eius ad veram pœnitentiam: vnde dominus non dicit,quòd vobis remittentibus deus remittit,sed dicit in futuro remittet:ita quòd hanc specialem prærogatiuam seu gratiam significauit dominus per hanc conditionalem, intelligendo literam vt sonat. Nouit enim solus Iesus quàm acceptum gratúmque sit deo remittere aliis offensas,& ideo ipse solus potuit reuelare hoc. *quum autem ieiunatis.* Sicut circa eleemosynam & orationem ordinauit intentionem ne ferantur in vanam gloriam, ita nunc ordinat intentionem circa ieiunium.non enim præcipit hìc ieiunare,sed vanam intentionem vanúmque modum ieiunandi corrigit. *Nolite fieri.*pro,ne fitis. Proculdubio ex intentione.voluntarium esse quod in potestate nostra est prohibet. *sicut hypocritæ tristes.* pro, tetrici. Hoc est vultu mœsti, ad differentiam mœstitiæ aliunde prouenientis. Quod etiam non prohibet simpliciter & absolute, sed cum modificatione sicut hypocritæ:ea scilicet ratione,vt appareant hominibus ieiunantes. *exterminant.*pro,obscurant,*enim facies suas.* Vere enim obscurant naturalem vultum: & alterum vultum mentiuntur.Sicut enim mulieres multæ clarificant facies suas artificiosè,ita vt pellis earum lucere videatur: ita huiusmodi hypocritæ obscurabant facies suas arte,vt appareant ieiunantes.

Quali

Quali autem artificio vterentur non constat. *vt appareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. Tu autem quum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam laua.* Sicut in eleemosyna & oratione docuit cautelam præstãdi eleemosynam & orandi secreto,ita in ieiunio cautelam docet vt ieiunium sit secretum,vngendo caput & lauando faciem, hoc est,vtendo solitis lætitiæ signis. Vnctio enim capitis in regionibus illis iucunda erat:ablutio autem faciei,communis est omnibus gẽtibus cultus. Vnde nulla harum cautelarum est præcepta.neque enim ipse dominus legitur vnxisse caput suum quum ieiunauit:nec intrasse cubiculum suum, & clausisse ostium quum orauit. Sed docuit nos his cautelis intelligere,vt tanto studio fugienda sit à nobis in operibus supererogationis eleemosynæ,orationis,& ieiunij,vitandáq; vana gloria, vt occulte exerceamus huiusmodi bona opera, vbi timor est ne obrepat vana gloria. *Ne videaris hominibus ieiunãs, sed patri tuo qui est in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi.* Hoc eodem præmio concluſit eleemosynã,orationẽ, & ieiuniũ,esse opera grata deo,& meritoria,ita quòd deus reddet pro singulis præmia. *Nolite thesaurizare.* pro, ne recondes. *vbi erugo & tinea demolitur: & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, vbi nec erugo nec tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur.* Litera ista diligenter inspecta: non prohibet thesaurizare,sed locum thesauri.prohibet enim eligere terrã pro loco thesauri. Nec reponatis,inquit,in posteritate volũtatis vestræ est locus thesauri.cœlum scilicet vel terra. Nolite reponere vobis thesauros in terra:vnde rationem assignat ex aduerbio loci, dicendo vbi erugo,&c. de cœlo subdit,vbi nec erugo,&c.Et demũ pro communi ratione subiungit,vbi est enim thesaurus, ibi,&c. ¶ Hęc enim perspicacius cõsiderata rationem vtrinque præcepti,negatiui scilicet in terra, & affirmatiui in cœlo,aperiunt, soluuntque quęstiones. Nam hinc habetur non prohiberi homini reponere sibi,vel filiis vel reipublicæ terrestres thesauros: & Iesu præcepta non esse contra morem quo secundum Apostolum.2.ad Corin.duodecimo. Patres thesaurizant filiis. Et principes debent habere thesauros:tum vt timeant alij mouere illic bellum, tum ne cogantur populum grauare, tum ne vilescat petendo mutuum, sed prohiberi reponere in terra, vt terra contrariatur cœlo. Propterea nanque præcepta hæc data sunt contraria de terra & cœlo, vt non thesaurizemus in terra,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& thesaurizemus in cœlo, vt ipsa contrarietas præceptorum nominata loca significet esse contraria quod etiam conditiones cõtrariæ: scilicet in terra erugo, tinea, fures, in cœlo autem nec erugo, nec tinea, nec fures testantur. Soli itaque illi qui thesaurizant in terra, vt terra contraria est cœlo, agunt contra hoc præceptũ qui scilicet accumulant diuitias, confidentes in illis, intantum vt non curent prouidere sibi in cœlo. Horũ enim salus & deus, thesaurus in terra est. Qui verò accumulant diuitias & reponunt vt organa opportuna ad opera virtutum sibi, filiis, reipublicæ, præferendo thesaurum in cœlo reponere pro anima, in nullo agunt contra hoc præceptum: quia non reponunt in terra, vt terra distinguitur contra cœlum, sed vt terra subordinatur cœlo. ¶ Postquàm ergo Iesus prohibuit intẽtionẽ vanam in sanctis operibus eleemosynæ, ieiunij & oratiõis, modo cõsequẽter ordinat humanũ studiũ, ne occupetur circa terrena, vt terrena abducunt à cœlestib⁹, sed occupetur circa cœlestia. Præcipit autẽ sub similitudine thesauri, vt intelligamus, ꝙ de studio salutis nostræ non in præsenti, sed in futura vita loquitur, de studio salutis non transitoriæ sed æternæ: & propterea terram contra cœlum distinguit. propterea illas conditiones rerum inducit quibus amissibiles differunt ab iis, quæ amitti non possunt. Erugo metalla, tinea panos, fur omnia consumit. *vbi enim est thesaurus tuus*. pro, vester, *ibi ꝙ est cor tuum*. pro, vestrum. Scio inquis has conditiones rerum corporales, nec repono eas, putans consumi non posse, sed vt valeant quantum valere possunt. Audi rationem cogentem te ad seruanda hæc præcepta, vbi est thesaurus vester, ibi est cor vestrũ. Si in terra reponitis thesaurum, non solum thesaurum, sed etiam cor vestrum in terra ponitis: & similiter si thesaurizatis in cœlo, nõ solum thesaurum, sed etiam cor vestrum ponitis in cœlo. Attende modo, cõsidera & elige, vtrum malueris in terra cor tuum ponere, an in cœlo. valde quippe degeneras si cor, hoc est immortalem animum, cuius est velle & prouidere de thesauro, in terra figis. *Lucerna corporis tui est oculus tuus*. Superfluit tui & tuus. Ne paruipendas suprẽmam tui partem habere in terra, adiungit magnitudinem damni inde consequentis: assimilando suprẽmam animi partem oculo corporeo. vere nãque intellect⁹ seu ratio perinde est inter reliquas animi partes, vt oculus est inter membra corporis. Oculum autem corporeum affirmat esse lucernam corporis, quia vere officio lucernæ fungitur. Lucernæ siquidem est lumen præbere: & oculus officia membrorum nostrorum clara reddit.

reddit. Sine oculi nanque officio manuum pedúmque officia obscura, & immanifesta nobisipsis sunt: vt experientia testatur. Lucerna inquit, corporis est oculus. Ita quòd inchoat similitudinem non à te sed absolute, dicendo lucerna corporis est oculus: hoc est oculus respectu corporis, respectu corporeorum officiorum sumitur officio lucernæ. Et deinde applicat ad te. *si oculus tuus*. Deest ergo. Legendum est, *si ergo oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit*. Metaphora est. Si oculus tuus corporeus fuerit simplex, absque admixtione alicuius humoris impedientis aut perturbantis visum, totum corpus tuum, vniuersa corporalia officia tua erunt lucida ex officio simplicis oculi quatinus lucerna est. *si autem oculus tuus fuerit nequam*. pro, malus. Id est male dispositus oculus fuerit, *etiam totum corpus tuum tenebrosum erit*. Experimur enim, quòd habentes visum corporalem purum, videmus quid facimus, quò tendimus, quid comedimus. &c. Hoc est enim totum corpus nostrum lucidum esse: & econuerso existente visu malo, nullum officium clare exercemus, sed sicut in tenebris existentes, hoc est enim totum corpus esse tenebrosum. ¶ Sensus autem Metaphoræ est, Si ratio tua fuerit simplex, absque admixtione alicuius erroris (errant enim omnes qui operantur malum. Prouerbiorum decimoquarto) vniuersa opera tua lucida erunt: vtpote sub lumine rationis rectæ: si autem errauerit, etiam opera tua tenebrosa erunt: vtpote lumine rectæ rationis priuata, & in tenebris peccatorum inuoluta. *si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt*. Concludit ex dicta metaphora magnitudinem cõsequentis, si cor ponitur in terra. Intẽdit enim, quòd inde oculus, lumen ratio vertitur in tenebras: ac per hoc reliquæ partes animi, reliqua officia nostra, quæ secundum se carent lumine, multo tenebrosiora redunt. vt perpendere possimus, quòd si figimus in terrenis rationem nostram, quæ oculi ac lucernæ officium habere debet, incurritur hoc damnum, quòd vertitur in tenebras: & vniuersa opera nostra incurrunt non solum damnum tenebrarum, sed magnitudinem, sed immensitatem tenebrarum. Huiusmodi enim immẽsitas significatur dicendo, ipsæ tenebræ quantę erunt. ¶ Et scito, quòd futurum, erunt, non est in textu Græco. *Nemo potest duobus dominis seruire*. Poteras dominicis præceptis de thesauro non in terra, sed in cœlo, obuiam ire: putando te posse thesaurizare vtrobique, in cœlo scilicet & in terra: & cor habere & in cœlo & in terra: ac per hoc non incurrere dam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

na tenebrarum. Et propterea dominus Iesus hanc opinionem excludit ex similitudine seruitutis ad plures dominos. Nemo inquit potest duobus dominis seruire, quatenus duo seu diuersi sunt: non quatenus in vnum conueniunt & non sunt duo. *Aut enim vnum odio habebit & alterum diliget.* Redditur ratio quare vnus non potest duobus dominis seruire: quia diuersa iubentibus si sponte seruit, vnum diliget, alterum verò odio habebit. amor enim vnius cõtrarij odium est alterius. *Si autem cogitur seruire, Aut vnum sustinebit.* pro, vni adhærebit. exequendo quod præcipit. *Et alterum contemnet.* alterum necesse est vt contemnat facto, non exequendo quod iubet. *Non potestis deo seruire & mammonæ.* Applicat vniuersalem regulam ad speciẽ: scilicet ad seruitium dei & mammonæ, hoc est, diuitiarum. Non dicit non potestis habere deum & diuitias, sed non potestis seruire deo & diuitiis, vt hinc etiam intelligas eum qui fixit cor in terrenis thesauris, seruire diuitiis. & propter hoc non potest thesaurizare & in cœlo & in terra, sicut nõ potest seruire deo & diuitiis. ¶ Mãmona Chaldæa dictio dicitur, significãs diuitias. *Ideo dico vobis.* Post prohibitam intentionẽ humanæ gloriæ in bonis operibus, ac per hoc multo magis in aliis, post prohibitum studiũ thesaurizandi in terra, præceptumque thesaurizandi in cœlo, prohibet consequenter solicitudinem circa necessaria ad alimentum & vestitum. huiusmodi enim solicitudo pars nonnulla est seruitutis mammonæ: pro quanto ex illa parte se tenet & non ex parte seruitutis diuinæ. Et propterea Iesus ait, ideo dico vobis. Ac si aperte diceret, quòd ad hoc idem genus spectat quod subiũgo. *Ne solliciti sitis.* Non dicit ne operemini, ne laboretis, sed ne solicitemini: quia nõ prohibetur labor, sed solicitudo: hoc est dubia anxiaque mens. prouenit siquidẽ ex nulla aut modica fide diuinæ prouidentiæ circa nos. homo enim faciens quod in se est, & adhuc dubius anxiusque ac timens deficere sibi necessaria ad alimentũ & vestitum, aut nõ credit deum habere curam nostri, aut parum confidit in diuina cura. *Animæ vestræ, quid manducetis: neque corpori vestro, quid induamini.* Hebræo more anima pro vita ponitur. Et nihilominus intelligẽdo de anima, quæ est altera pars hominis, formalis est sermo de anima quantum ad officium animandi. ad hoc enim officium continuandum egemus alimento, vnde in litera non dicitur, quod manducet, quod significaret animam manducare: sed, quid manducetis: quod significat nos manducare, vt anima seruetur in officio animandi corpus. ¶ Significantius

cantius autem apposuit, animę vestrę, vt tollat sollicitudinem etiã de necessariis ad vitam: ac per hoc multomagis de necessariis ad statum personæ. *Nonne anima plus est quam esca: & corpus plus quam vestimentum?* Ratione probat vitandam esse solicitudinem cibi & vestimẽti: quia anima pluris est quàm cib⁹, & corpus quàm indumentum: ac per hoc qui prouidit tibi de anima & corpore, multo magis prouidet de cibo & vestimento: qui enim præstitit maiora, facile præstat & minora. *Respicite volatilia cæli, quæ non seminant, neque metunt, neque cõgregant in horrea, & pater vester cælestis pascit illa.* Precedens ratio cõmunis fuit cibo & vestimento. Hęc autẽ propria est cibo, manifeste sumpta à prouidẽtia dei circa pastũ volatiliũ. *Nõne vos magis pluris estis,* pro, præstatis, *illis?* Prima ratio orta est à maiori: hæc autẽ oritur à minori. Si volatilia quæ longe minora sunt vobis, pater vester pascit absque hoc, quòd serant, metant, & horrea habeant. quanto magis vos qui longe pluris estis, absque vestra solicitudine pascet? Communis siquidẽ est vobis & illis necessitas cibi. ¶ Caue ne hinc intelligas moneri à domino, vt non seramus, vt non metamus, vt non congregemus in horrea, imitantes aues. Nõ hoc dicit, nec intendit Iesus. Sed intendit quòd respiciendo prouidẽtiam dei circa pastum auium, simus similes volatilibus, non secundum species operum, sed similitudine proportionali secundum excessum nostrum gradũ hoc est, quòd quemadmodum volatilia pascuntur à deo faciẽdo quod in se est, scilicet eundo ad locum vbi est cibus, & omittẽdo officia incompetentia illis, & excedentia vires eorum, vt sunt, metere, serere, & huiusmodi: ita homo faciat quod in se est, sua exerceat officia, omittendo sollicitudinem: vtpote irrationabilem, & excedentem vires eius: vtpote de futurorum contingentium euentu, diuinæ proprio prouidentiæ. *Quis autem vestrum cogitans, potest adiicere ad staturam suam cubitum unum?* Hæc quoque ratio cibo propria est: sed latet quò tendat. Potest enim dupliciter intelligi, vel quòd tendat ad idem ex motu augmenti: scilicet quòd sicut experimur sine nostra solicitudine quãtitatem fieri staturæ nostræ, vt patet ex hoc, quòd nulla nostra cogitatione possumus adiicere cubitum vnum staturæ nostræ, ita sine nostra solicitudine deus qui facit nostrum augmentum, prouidebit de cibo. Vel quod tendat ad effectum cibi. Solicitudo nãque multorũ de cibo est ad prorogandum vitam. timent enim ne defectu cibi minuatur eorũ vita. Contra hunc timorẽ affert Iesus rationem ex effectu cibi in naturali motu augmẽti, scilicet, quòd

sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

sicuvana est omnis cogitatio humana circa effectũ cibi in motu augmenti (nullus enim quantũcunque cogitando potest adiicere ad staturã suam cubitum vnũ) ita vana est omnis solicitudo circa effectum cibi in motu nutritionis. quantuncunque enim prouideas de cibo & potu, non propterea potes adiicere ad dies vitæ tuæ annum vnum. ¶ *De vestimentis quid soliciti estis? considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborãt, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis.* Sicut rationem propriam cibo attulit, ita nunc rationem propriam vestimento affert, satis claram. *si enim fœnum agri quod hodie est & cras in clibanum mittitur, deus sic vestit: quanto magis.* pro, nõnne multo magis, *nos minimæ.* pro, modicæ, *fidei?* In hac ratione apertè monstrat fidelium solicitudinem de vestimento ex modica fide prouenire. *Nolite ergo soliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?* In hac conclusione aperit, quòd nõ omnem curam, sed curam timidam circa victum & vestitum prohibet. timidæ siquidem curæ est dicere, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? *Hæc enim omnia.* Apponit duas alias rationes communes victui & vestitui. Altera est, *Hæc enim omnia gentes inquirunt.* Hoc est, gentilis erroris circa diuinam prouidentiam est inquirere dubia & timida cura hæc omnia. Acsi aperte diceret, gentilis erroris participes vos facitis si soliciti de istis fueritis circa victum & vestitum. *scit enim pater vester.* deest, cœlestis, *quia his omnibus indigetis.* Altera ratio, quæ est radix omnium, affertur ex scientia diuina, non sub nomine dei, sed patris vestri. Acsi aperte diceret, superflua est vestra solicitudo circa res necessarias vobis: quia pater vester, cuius interest prouidere vobis de victu & vestitu multomagis, quàm interest patris vestri terreni, notitiam habet omnium vestrarum necessitatum: ac per hoc sicut sciente patre vestro vestras necessitates, & volente prouidere, non estis soliciti circa vestras necessitates, ita non sitis soliciti sciente patre vestro cœlesti. *Quærite ergo.* pro, autem. Post negatiuum præceptum prohibitiuum dubiæ timidæque curæ circa necessaria ad victum & vestitum, adiungit præceptum affirmatiuum, monstrans modum quo Christiani assequuntur hæc omnia. Quærite, non dicit soliciti estote, sed quærite: quia nec etiam circa regnum cœlorum vult nos dubiam adhibere curam, sed securam. vt pote innixã fidei ac spei infallibili. *Primum.* Non refertur primum ad secundum necessario, alioquin non

non esset primogenitus, vsquequo nasceretur secũdus. Sed necessariò negat anterius seu prius. Et propterea hunc nõ habetur dominum Iesum præcipere, vt regnum dei quæramus primùm, sic quod secundario quæramus hæc alia: sed habetur quod debemus quærere regnũ dei primùm, hoc est, quòd nihil ante ipsum quæramus. *Regnum dei.* Ampliare, magnificare, honorare, vosmetipsos efficere. *Et iustitiam eius.* Id est regni. Non possumus vere quærere regnum dei, nisi simul quæramus iustitiam eius. Impossibile est enim ampliare, magnificare, & honorare, &c. regnũ dei, nisi exercendo iustitiam eius: hoc est, ea quæ sunt debita secundum regnum eius. ¶ Et hæc omnia necessaria ad victum & vestitum, *Adiicientur vobis.* Non supputabuntur ad mercedem, sed supra mercedem addẽtur. Et hoc attestatur ei quod diximus: quòd scilicet non præcepit dominus hæc secundo loco inquiri. Si enim inquiri iussisset secundo loco, non diceret, adiicientur vobis. ¶ Verùm aduerte, quòd hæc promissio non fit omnibus, sed solummodò iis, qui tanto amore mouentur erga deum, vt quærant regnum dei, & iustitiam eius: hoc est, quærant ratione dei primùm, & non ratione proprij boni etiam ipsa bona spiritualia. hoc enim significat formaliter quærere regnum dei & iustitiam eius. *Nolite ergo soliciti esse in crastinum.* Post præcepta prohibentia timidam curam circa necessaria, prohibet vniuersaliter curam crastinã. Et appellatur cura crastina omnis illa cura, quæ secundum rectam rationem non congruit præsenti tempori, sed futuro: ita quòd cura incumbens præsenti tempori de prouisione futurorum etiã post multos annos, non est cura crastina, sed est cura hodierna: quia præsenti congruit tempori: verbi gratia, cura Ioseph congregandi frumenta ad prouidendum sterilitati septem annorum, non fuit cura crastina, sed hodierna: quia incumbebat cognoscenti talem temporum successionem præparare ex tunc prouisionem succedentibus annis. Et similiter non est licitum esse in crastinum præparare annuas prouisiones, & similia. Nihil enim aliud hîc præcipitur, nisi quod futura cura non præoccupetur. Hoc enim ad imprudentiam spectat. Vnde in textu assignatur ratio. *Quia crastinus dies solicitus erit sibiipsi.* Hoc est futurum tempus habebit proprias curas, &, *sufficit.* Secundum rectã rationẽ. *diei.* Id est cuilibet tẽpori. *Malitia.* pro, afflictione *sua.* Per quod reuocat Iesus homines à cura crastina, vt consulant sibiipsis: stultũ est enim futurã pœnã seu afflictionẽ anticipare. Nobis ergo ipsis cõsulimus, crastinas curas diei crastino

reseruan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

reseruando:præueniendo nanque aduocamus futuras afflictiones ad præsens:quum nõ satis simus præsentium curarum pœnę.

¶ Et induxit hoc præceptum cum nota illationis, dicendo nolite ergo:quia similis moris est curam crastinã præuenire,& cura timida de necessariis.vtraque enim ex irrationabili timore minorecque fide diuinæ prouidentiæ procedit: & hæc posterior est illa,quæ circa necessaria versatur.

CAPVT VII.

*Nolite iudicare.*pro,ne iudicate. Ordinat hîc dominus humanum animum quantum ad ea quę sunt iudicij, prohibens duo mala iudicij. Primum malum est temeritas seu vsurpatio iudicij.Nõ alloquitur dominos iudices,sed instruit priuatos homines.& quemadmodum superius priuatis hominibus præcepit,ne iudicate. non spectat siquidẽ ad singulares,sed publicas personas iudicare alios, Est enim sermo de iudicio non rerũ(quod sensui,experientię,vel scientiæ subiicitur)sed personarum:quod deo,quantũ ad occultas vel publicæ potestati,quantum ad manifesta,reseruatur. Quocirca quanuis cognoscamus personas blasphemas, adulteras.&c. prohibetur tamen priuatis iudicare illas: quia non nisi vsurpato iudicio aut temere ius dicerent illis. *Et non iudicabimini.* pro,vt non iudicemini. Scilicet de hoc crimine seu peccato, quòd absque authoritate iudicastis. *Nolite condemnare & non condemnabimini.* Hæc verba de condemnatione nõ sunt de textu: ita quòd hæ quinque dictiones,nolite condemnare & non condemnabimini,superfluunt. *In quo enim iudicio iudicaueritis.*pro,iudicatis,*iudicabimini.* Vbi declarauit euasionem pœnæ nolentium iudicare,declarat modo pœnam ac præmium iudicantium, tum quo ad iudicium:dicẽdo,quo iudicio iudicatis,illo iudicabimini. Nõ dicit ĩ quali:quia nõ iudicabimini temerario aut iniusto iudicio quali alios iudicastis. Nec dicit iudicabit vos deus aut iudicabo ego,sed dicit iudicabimini:significãdo iudicium passiuẽ. Et vere in quo iudicio iudicamus,illomet iudicabimur meritorie : quia illudmet iudicium quod nos exercem⁹,erit ratio q̃ iudicabimur ad pœnam,vel præmium. ¶ Tum quo ad quãtitatem pœnæ,vel præmij:subiungendo, *Et in qua mensura mensi fueritis remetietur vobis.*pro,Et in qua mẽsura metimini, mensurabitur vobis. Hoc etiam est verum meritorie tam in pœnis quàm in præmiis. eadẽ nanque mensura proportionaliter respondebitur homini siue præmiando,

siue puniendo,qua ipse alios iudicando vsus est in bonum vel in malum.Nec dicit eadem mensura temporis, quod esset tempus præmij vel pœnæ respondere tempori meriti vel demeriti,sed dicit absolutè qua mensura : vt intelligamus ex nostri mensura meriti vel demeriti oriri mensuram proportionatã præmij vel pœnæ,non descendendo ad has vel illas circunstantias. *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui,& trabem in oculo tuo non vides.*pro,non consideras?) Prohibito primo iudicij malo:scilicet esse ex non officio,prohibet alterum malum: scilicet esse ab indigno seu hypocrita : hoc est, ab homine grauiori peccato subiecto.hoc enim significat per parabolam festucæ & trabis.Et reprehendit tam actum interiorem,dicendo , vides festucam,& trabem non consideras:quàm actum exteriorẽ,dicendo,sine eiiciam festucam. *Aut quomodo dicis fratri tuo,frater,sine eiiciam festucam de oculo tuo, & ecce trabs in oculo tuo?* Vtrunque enim reprehensibile est, scilicet & videre in aliis minima , & in teipso non videre magnum crimen,& monere fratrem,vt patiens ferat corripi de minimis à te,qui opprimeris magnis.¶ Vbi nota sermonem hunc versari inter fratres,vt litera manifestat:vt intelligamus,quòd etiam sine quacũque alia culpa indignum est, vt irretitus maiori crimine ingerat se purgationi minorum peccatorum in fratre. *Hypocrita.* Appellatur hęc indignitas hypocrisis:quia ex natura facti hypocrisis est , præ se ferre officium probi viri studendo correctioni proximi,& esse prauum habendo grauiora crimina. *Eiice primum trabem de oculo tuo.* Non reprehendo studium tuum erga correctionem fratris , sed inordinationem:quia prius debes videre trabem tuam,& eiicere illam à te. *Et tunc.* Et non ante licitum erit tibi studere ad eiiciẽdum festucam fratris tui. *videbis eiicere festucam de oculo fratris tui.* Aduerte hîc,quòd Iesus à manifestioribus docens , manifestissima inducit inconuenientia exemplo trabis & festucæ:non quòd hãc solam intelligamus indignitatem iudicis seu correctoris, sed vt ex hac manifestissima intelligamus reliquas.Indignus siquidẽ iudex seu corrector est,habens trabem in oculo proprio,non solùm si festucam,sed etiam si trabem alienam nititur leuare:iuxta illud Apostoli ad Roma.2. Qui prædicas non furandum , furaris,&c.Sed hæc dominus à manifestioribus intelligi voluit.

*Nolite dare.*pro,ne detis,*sanctum canibus:neque mittatis margaritas uestras ante porcos,ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant uos.*Prohibitis malis iudicum ac correctorũ,prohibet

Universidad de Deusto
Biblioteca

habet mala dispensantium sacra mysteria, duabus metaphoris. Altera est, ne detis sanctum canibus, ne conuersi dirumpant vos. Altera est, non mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte cõculcẽt eas pedibus suis. ¶ In prima prohibetur sanctũ, hoc est, quod dei est dari canibus, hoc est, impugnatoribus veritatis. Canis enim inter omnia animalia habet vocẽ latratus sui ad solam obiectionẽ: & propterea ij quorũ studiũ ac officiũ est clamare ad repellendũ, ad impugnandũ, ad contradicendũ, canes appellãtur. In secũda prohibetur margaritas vestras, hoc est, id quod nostrũ est, pretiosum tamẽ, mitti ante porcos: hoc est, homines non solũ carentes notitia margaritarũ, sed etiam immersos ter terreno luto: quales inter cętera animalia videmus porcos. ¶ Et huius quidem secundæ metaphoræ inconueniẽs clarum est: scilicet ne forte porci conculcent margaritas vestras pedibus suis: potest enim facilè euenire hoc inconueniens, & si nõ necessariò euenit: quia possent porci alio diuertere: & propterea dicitur forte. In quo casu non essetis immunes à culpa: quia quãtum in vobis fuit, exposuistis margaritas periculo cõculcationis. ¶ Sed primę metaphoræ inconueniens latet. nam non apparet, non videmus canes conuerti ad dirumpendum nos, ex eo quòd damus eis sanctũ panem aut cibum: sicut videmus porcos conculcare margaritas, si mitterentur ante illos. Pensentur verba textus: non dicitur sanctum panem, neque sanctas carnes, neque sanctum cibum, quodcunque enim horum sonaret compositum ex cibo & sanctitate: sed dicitur sanctum sine additione aliqua: hoc est, mũdum ac elatum ab vsu, non solùm brutorum animalium, sed etiam humano. nam sanctum significat mundum, competens tamen vsui diuino: ac per hoc incompetens vsui canum. Ita quòd dando canibus rem incompetentem vsui canum, non obstante quòd sit tantæ excellentiæ, scilicet quòd sit sancta præbetur materia canibus conuertendi seipsos ad dirumpendum vos: videmus enim quòd canes vacantes sibiipsis seu occupati in aliis, si inuitantur dando eis aliquid inutile ipsis, irritantur quandoque aduersus illos, quorum illam eis iecerunt. Quanuis hoc nõ semper eueniat, propter quod in textu apponitur forte. Est itaque metaphoræ inconueniens, ne forte conuersi canes ad iactum rei sanctæ, hoc est, competentis deo non canibus, materia irritationis accepta, nulla habita ratione doni sancti dirumpant vos ab inuicem separando vel frangendo morsu. ¶ Intentum autem per hanc primam metaphoram est, quòd sancta dei mysteria (vt secreta trinitatis, verbi incarnati eucharistiæ, & similia) non declaremus impugnatoribus veritatis. Minus dixi. nam præuidit Iesus impossibile esse scriptoribus & prædicatoribus, occulcare hæc canibus, & manifestare aliis: & propterea dixit non detis canibus: hoc est, ex intentione non detis canibus. Secus autem quando ex necessitate panduntur sancta canibus: quando scilicet in communi docere oportet, & inter eos sunt aliqui impugnatores veritatis: vel quando necessitas impugnantium vrget, vt aperiamus ipsis occultiora sancta. Tunc enim non agitur contra hoc præceptum: quia prohibetur voluntaria, non necessaria datio sancti canibus, quæ hic non interuenit: quia non ipsis canibus, sed ecclesiæ datur sanctum præsentibus canibus. Periculum autem manifestum imminet: scilicet ne forte studiosi ad contradicendum, ex præ dicato sancto vbi quiescebant vertantur, ad dirumpendum vos schismaticis & hæreticis documentis fabricatis super audita sanctа. Sic enim Arius conuersus dirupit nos, auditis mysteriis trinitatis ignotis & inutilibus sibi: & sic de aliis similibus. ¶ Secundæ autem metaphoræ intentum est, vt exponamus preciosa nobis ecclesiastica sacramenta hominibus, qui illa nõ cognoscunt, qui non æstimant, qui terrenis sunt dediti, quorum animus solis terrenis pascitur: ne affectibus malaq; vita conculcent illa. An nõ margaritæ mittuntur ante porcos, quum passim sacramẽtum ordinis, sacræ religionis, aut castitatis professio, sacerdotia & id genus alia preciosa apud ecclesiam, exhibentur hominibus sola cupiditate hæc subeuntibus? Testatur consequens conculcatio tam preciosorum ordinum, statuum, graduum atque officiorum (quã vtinam non videremus) ex cœnosis studiis eorum sic esse. Petierat & quærere, quærite primùm regnum dei, &c. Inteudit mõdò monstrare vtilitatem vtriusque (scilicet petere & quærere) adiũcto tertio, scilicet pulsare. Et hoc ad occurrendum putantibus vanum esse petere, quærere & pulsare apud deum, qui omnia nouit, qui omnia ab eterno apud seipsum definiuit, qui immutabilis est huiusmodi enim errorem confutat, monstrando hæc esse vtilia seu fructuosa. Et verè non obstat certitudini diuinæ scientiæ, prædestinationis & immutabilitatis, vtilitas petitionis, inquisitionis & pulsationis, apud sapientes & intelligentes: quòd causæ secundæ non contrariantur diuinæ prouidentiæ, sed exequuntur illã: petitiones siquidem, inquisitiones, & pulsationes, inter causas cõputantur secundas. Ita quòd sicut diuinæ prouidẽtiæ ordo habet

vt ve-

vt vescamur pane in sudore vultus nostri (serendo, colendo, metendo, expurgando, molendo triticum) ita habet vt petendo, inquirendo, pulsando, regnum cœlorum ingrediamur. Et propterea sicut stultum est dicere vana esse media humana ad habendū panem, ita stultum est credere vana esse hæc media ad possidendum cœlorum regnum: omnia enim apud deum ab æterno certa & diffinita sunt absque quacunque mutatione possibili in ipso deo: sed per causas secundas mutationi subiectas exequenda.

¶ Tria itaque præcepta simul dat. Primum est petite, proculdubio à deo, à patre vestro cœlesti, Quod præceptum, quia est affirmatiuum, fert secum subintellectas circunstantias præceptorum affirmatiuorum: quando, vbi, sicut, quid, &c. *Et dabitur.* Non dicit & dabitur quod petitis, sed absolutè dabitur: quia vt inferius ipse Iesus declarabit, noceret aut inutile esset quādoque dari quod petimus. Vnde & Paulo ter dominum roganti vt discederet à se angelus Satanæ colaphizans ipsum, non est datum quod petiit: sed gratia conseruans ipsum. Rursus non dicit, & dabitur tūc: sed sine determinatione temporis, & dabitur. *Vobis.* petentibus, ad differentiam aliorum: quibus quauis petamus: non tamē datur illis, sed nobis obsistente illorum demerito. Scriptū est enim, si steterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum, Hiere. 15. Semper tamen petitio redit in sinum petentis. *Quærite.* Secundum præceptum affirmatiuum quoq; est hoc. Et ipse dominus explicat inferius rem quærendam, esse viam ad vitam: subiungendo, & pauci sunt qui inueniant eam. *Et inuenietis.* Ecce vtilitas inquisitionis: inuenire scilicet viam vitæ. *Pulsate.* Tertium est hoc præceptum similiter affirmatiuum. Et directè, pulsare ad ostium regni cœlestis præcipit: vt inferius ipsemet dominus declarabit. *Et aperietur vobis.* Fructus pulsandi est apertio ostij ad ingressum regni cœlorum. Et hæc apertio non aliis, sed vobis pulsantibus fiet: quia nullus vestrum meretur alteri ingressum regni cœlorum, sed sibiipsi tantum. *Omnis enim.* Ne intelligeres verba domini dirigi ad discipulos in persona instorum tantùm, reddit rationem fructus vtilitatis ex vtili: omnis enim tam iustus quàm peccator (vt patet de Publicano) *qui petit.* concurrentibus debitis circunstantiis. *Accipit: & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur.* Aduerte hic duo. Alterum est, quòd quodlibet horum trium diffinitur efficax vniuersaliter. Et verificatur subintelligendo quodlibet horum fieri, concurrentibus debitis circunstantiis. ¶ Alterū est, quòd vtilitas

duorum

duorum primorum descripta est in textu tum in futuro (accipietis, inuenietis) tum in præsenti, accipit, inuenit. Tertij autem vtilitas in futuro tantum descripta est: prius aperietur vobis, modo aperietur. Ad significandum, quòd petere & quærere, in præsenti vita potest habere effectum: pulsare autem non nisi in extremo vitæ, quum hinc ad cœlum migramus, effectum habet. *Aut quis est ex nobis homo quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei?* Intendens declarare tria hæc præcepta sigillatim: inchoat à primo, petite & accipietis, & declarat simul duo, scilicet securitatem accipiendi, & qualitatem rei accipiendæ: vtrunque siquidem manifestat ex similitudine carnalis patris, quum filij petunt ab eo panem vel piscem, & metaphora est satis clara. ¶ In qua aduerte, quòd filio petenti panem pater non porrigit lapidem inutilem, neque petenti piscem pater porrigit serpentem nocium. Intendit enim per hanc metaphoram, quòd nobis petentibus necessaria seu vtilia, deus non dat aliquid inutile aut nocium, vt hinc intelligamus deum negare nobis quandoque quæ petimus, quia si daret quod petimus, daret inutile aliquid aut nocium. ita quòd nobis petentibus panem (hoc est, credentibus petere aliquid necessarium tanquam panem) daret lapidem: & similiter petentibus aliquid vtile seu delectabile tanquam piscem, daret serpentem. Vnde pulchrè Aug. dicit: bonus dominus qui negat quandoque quod volumus, vt tribuat quod mallemus. *si ergo nos quum sitis mali.* Tū quia estis ex nihilo. inde enim omnis creatura mali aliquid habet. & nemo bonus, nisi solus deus. Tum in actione: quia si dixerimus nos peccatum non habere, mentimur. *Nostis bona dare filiis vestris, quanto magis pater vester qui in cœlis est?* Si securi confiditis, quòd pater vester carnalis non det vobis nisi bona: quanto magis deberis esse securi de patre vestro cœlesti? quum patres vestri carnales sint ex parte boni, & ex parte mali: pater autem vester cœlestis sit omniquaque bonus. *Dabit bona.* Non dicit dabit petita, sed dabit bona: quia quandoque nescimus quod petimus esse nobis inutile aut nocium. *Petentibus se.* Pronomen, se, refert patrem cœlestem. Intendit enim quòd petentibus ab eo, dabit non vtilia & nociua, sed bona. *Omnia ergo.* Declaratis spectantibus ad primum præceptum, declarat spectantia ad secundum præceptum, scilicet quærite & inuenietis: manifestando tum viam quærendam & inueniendam: tum à quibus inquirere illam debemus, ibi attendite à falsis. ¶ Via ergo quærēda & inuenīēda declaratur primo in præ-

ceptis affirmatiuis actionum nostrarum erga homines: reducendo omnia ad vnum præceptum. *Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis.* Et deest aduerbium, sic. Legendum est, *omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, sic & vos facite illis.* Et est sermo de voluntate naturali, ad quam scilicet rationalis natura nos inclinat. Per hoc enim excluduntur inordinatę voluntates. Rursus non præcipitur, vt omnia eadem secundum speciem faciamus aliis, quæ volumus nobis exhiberi, sed eadem proportionaliter. non enim præcipitur dominis volentibus seruitia à subditis, vt ipsi illasmet species seruitiorum exhibeant subditis, sed proportionaliter, hoc est, quòd sicut volunt subditos efficere quod debent subditi, ita ipsi domini faciant subditis quod debent domini efficere. & econuerso, sic enim impletur à dominis & seruis, à viro & vxore, à patre & filiis, & reliquis differentiis hominum, hoc naturale præceptum, quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. *Hæc est enim lex & prophetæ.* Non dicit tota lex: quia præceptum hoc non complectitur nisi dilectionem proximi, & nihil dicit de dilectione dei: tota autem lex in his duobus pendet: vt dicitur inferiùs ca. 22. Et intendit quod hoc præceptum non solum est iuris naturę, sed legis & prophetarum, & propterea quærite hanc viam. *Intrate per angustam portam.* Ascendit paulatim dominus docendo viam. Incœpit enim monstrare viam à præcepto iuris naturæ probato diuina lege: modò monstrat viam præceptorum fidei. monstrauit initium viæ esse bene se habere erga homines: monstrat modò viam ipsam esse bene se habere erga vitam cœlestis patriæ: quod est bene se habere erga deum. Via enim gratiæ & fidei fundatur super viam naturæ, & perficit illam. & propterea vtriusque meminit. Declarat itaq; viâ vitæ cœlestis quęrendam ex similitudine portæ angustæ & viæ arctæ. Intrate ergo per angustam portam, fidei. Fides enim est velut porta, qua viam cœlestem ingredimur. & quod Apostolus appellat redigere omnem intellectum in obsequium Christi, appellauit hîc Iesus angustiam portæ. *Quia lata porta & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem: & multi sunt qui intrant per eam.* Rationem reddit ex differentia inter viam ad perditionem, & viam ad vitam, penes tria: scilicet portam, viam, & numerum gradientium. porta enim viæ ad perditionem est lata, via quoque spaciosa: & multi sunt qui intrant per eam ad propriam perditionem æternæ mortis. Quo contra. *quam angusta porta, quoniam angusta, porta & arcta via est quæ ducit ad vitam: & pauci sunt*

ei sunt qui inueniunt eam. Vide singula. Porta fidei angustiis artiusorum fidei concluditur: porta verò perditionis, absque fide aut fidei ratione, nullos fere terminos habet: sed valde lata est, dum vnusquisque per suæ rationis seu æstimationis iudicium ingreditur ad operandum. Via vitæ, quia via charitatis & reliquarum est virtutum (ita vt qui in vno offenderit, omnium reus sit) nō solùm arcta est, quia quælibet virtus est in medio: sed etiam valde angusta est, quia oportet nullius virtutis lineam in medio consistentem deserere. si in vna enim erratur, extra totam viam erratur. Via verò perditionis, quia per omnia extra medium hinc & inde vitia expanditur, spaciosa valde est, sicut medium in circulo, & linea per centrum, stricta est: superficies autem hinc inde spaciosa est. Multos denique ire per perditionis viam, & paucos inuenire facto viam vitæ, vtinam non videremus. *Attendite.* Morale est quęrentibus viam interrogare alios expertos viam. Et propterea dominus non solum quęrendam viam, sed etiam illos à quibus quærenda occurrit docet: tales enim sunt communiter doctores & personæ spirituales monstrantes viam aliis. Ne ergo fallamur, attendite, inquit, diligenter cauete. *A falsis prophetis.* Appellatione prophetarum intellige quoscunque officium videndi, quæ aliis manifesta non sunt, profitentes. *Qui veniunt ad vos.* Ego non mitto illos, sed ipsi ex se veniunt ad vos. *In vestimentis ouium.* Ieiuniis, fletibus, orationibus, vilibus vestibus, & aliis huiusmodi exterioribus signis virtutum. Hæc enim sunt velut vestimenta ouium Christi. *Intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* tendentes ad perditionem ouium Christi. intendunt enim sub specie tot exteriorum bonorum immiscere venenum alicuius hæresis seu schismatis, aut mali moris seu licentiæ. *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Ne excusationem ignorantiæ haberemus, dat regulam cognoscendi interiora hominis, vt caueamus ab eis, à fructibus, inquit, eorum cognoscetis eos. Siste mentis pedem, & discerne fructus eorum à fructibus non eorum, sed vel officiorum, vel audientiū, vel fidei, & vniuersaliter gratiarum gratis datarum. Fructus eorum sunt propriæ charitatis, siue consistant in verbis, siue in omissionibus, siue in factis. Non sunt autem fructus eorum concursus populi, conuersio hominum ad pœnitentiam mediantibus eorum prædicationibus, & similes effectus: quoniam isti sunt fructus fidei & deuotionis audientium, & non sunt propria opera prophetarū. Similiter quæ dicunt ex ore Moysi & prophetarū, non sunt eorum, sed cathedræ fructus. Similiter prophetare

Universidad de Deusto
Biblioteca

& dæmones eiicere, & miracula facere vera in nomine Iesu Christi, non sunt fructus eorum, sed gratiæ gratis datæ. stant enim hæ gratiæ cum peccato mortali, cum inimicitia eorum ad deum, vt in hoc capitulo dominus subiungit. Non est igitur temeraria ratio ab operibus propriis cognoscere animum hominis. *Numquid colligunt de spinis uuas, aut de tribulis ficus?* Declarat hanc regulam ex similitudine vegetabilium, tum in specie de fructibus spinarũ & tribulorum. Vtrunque genus spinæ dicitur. Tum in genere, prius de facto: dicendo vniuersalem. *sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala.* pro, putris, *autem arbor malos fructus facit.* Deinde à possibili dicendo, *non potest arbor bona: malos fructus facere: neque arbor mala.* pro, putris, *fructus bonos facere.* Vbi non dicit non potest arbor bona fieri putris: aut econuerso, non potest putris fieri bona, sed dicit, quòd non potest arbor bona existens bona fructus malos facere: & similiter non potest arbor putris existens putris fructus bonos facere. Et significatur per hæc simul iuncta, quòd arbor bona profert fructus bonos tantùm, & non bonos & malos: & similiter arbor putris profert fructus malos tantùm, & non malos & bonos: alioquin arbor bona posset facere malos & putris bonos, cuius contrarium textus dicit. ¶ Intendit autem per similitudinem arboris voluntatem: & consequenter per arborem bonam seu putrem, voluntatem bonam seu malam. Per fructus vero bonos, qui non sunt vestimenta ouium communia etiam lupis, illos quos Apostolus ad Galatas quinto dicit esse fructus spiritus: dicendo, fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Hæc opera si sunt fructus eorum, cognoscimus eos esse veros prophetas, esse bonas arbores, habere bonam voluntatem. si autem fructus hos non videmus, attendamus diligentius: quia vel aliquod operum carnis, quorum ibi Apostolus meminit, vel saltem humana cupiditas, aut gloria, illorum fructus inuenietur. ¶ Sed occurrit difficultas applicandi integrè parabolam arboris, quantum ad hoc, quòd putris arbor facit tantùm malos fructus, quum falsi prophetæ malæ voluntatis faciant etiam aliqua bona opera, iciuniorum, eleemosynarum, & cætera. Nam veniunt in vestimentis ouium, & similiter quantum ad hoc, quòd bona arbor, non nisi bonos fructus facit: quia nullus est tam sanctus, qui non peccet in hac vita. ¶ Solutio est, quòd ideo Iesus hæc dixit, vt intelligam⁹ quòd quæcunque bona opera ex suo genere, procedunt à mala voluntate

tate falsorum prophetarum, non sunt fructus boni, sed sunt fructus mali: ita quod intelligamus etiam ipsa vestimenta ouium, sub quibus se occultant, fructus esse malos. Et vere sic est, quia sunt effectus malæ voluntatis ordinantis hæc omnia ad malum finẽ. Quod autem obiicitur de peccatis sanctorum, non obstat sententiæ euangelicæ: quia nullum peccatum est fructus bonæ voluntatis. deficiendo enim à perfectione bonæ voluntatis peccat, quis-quis venialiter peccat. *omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* pro, excidituꝛ, & in ignẽ mittitur. *igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Tacite occurrit quæstioni, nunquid tales falsos prophetas tu manifestabis puniendo? Respondet enim, nihil manifeste promitto: sed indubie quotidie intus succiditur de horto seu consortio sanctæ ecclesiæ, & in ignem æterni cruciatus quotidie mittitur: dum quotidie aliquis eorum moritur. Non igitur aliunde, quàm ex fructibus eorum cognoscetis eos in præsenti vita. *Non omnis.* Declaratis spectantibus ad duo prima præcepta, declarat modò tertium præceptũ, scilicet pulsate & aperietur vobis. Et duo dicit, alterum negatiuum, non omnis qui dicit: alterum affirmatiuum, *qui facit voluntatem &c.* per hæc enim duo declaratur, quid est pulsare ad ingressum regni cœlorum: ac per hoc discernuntur vere pulsantes (quibus & aperietur) à non vere pulsantibus, quibus non aperietur. *Qui dicit mihi.* Quantus nullus dicere possit Iesu domine, nisi in spiritusancto (vt Apostolus primæ ad Corinthios duodecimo dicit) quia veritas à spiritusancto est, non tamen sufficit iste effectus spiritussancti ad hoc, quòd homo intret in regnum cœlorum: quia non sufficit ad salutem vera fides sine operibus. *Domine domine, intrabit in regnum cœlorum.* Repetitio, vel confessionem vtriusque naturę in Christo significat, vel signum est feruentis exterioris cultus. Ac si aperte dicat, non omnis qui profitetur integre fidem meam, quantumcunque ferueat exteriori cultu colendo me, intrabit in regnum cœlorum. *sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est.* Ecce affirmatiuum, non sufficit dicere, domine domine, integra fide & exteriori cultu: sed oportet factis exequi voluntatem patris mei. *ipse intrabit in regnum cœlorum.* Omnes istæ quinque dictiones sunt superfluæ. *Multi dicẽt mihi in illa die, domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo uirtutes multas fecimus?* Declaraturus ambo proposita, primò declarat negatiuum: scilicet, non omnis qui dicit mihi, & cætera. Decla-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rat autem hoc à tribus generibus hominum, quorum damnatio valde admiranda apparet hominibus. vix enim persuaderi potest hominibus, quòd aliqui viri verè prophetent, & miracula vera faciant, & dæmones eiiciant ab obsessis corporibus, & cum hoc sint viri mali inimici dei. Hæc tria genera hominum inducit hic Iesus: non quòd omnes tales, sed quòd multi eorum dicent mihi in illa die, iudicij scilicet, domine domine, rectitudine fidei, nónne in nomine tuo prophetauimus, de occultis secretisque illuminati sumus inuocando nomen tuum: & similiter in nomine tuo, credito & inuocato, dæmonia eiecimus, ab hominibus: & similiter in nomine tuo, credito & inuocato, virtutes multas, verorum miraculorum fecimus. *et tunc*. in die iudicij: *fatebor illis*. respondédo, *quia numquam noui uos*. Nota nunquam: quoniam hinc manifestè patet, quòd nec tunc quando prophetabatis, quando dæmonia eiiciebatis, quando miracula faciebatis, noui vos, notitia filiorum. Et dixit hoc vt intelligeremus istos damnari, non quia post miracula effecti fuerint iniqui, sed quia etiam tunc erant iniqui. propterea enim dixit, nunquam noui vos. *discedite a me omnes*. Superfluit omnes. *qui operamini iniquitatem*. Rationem reddit, quare nunquam nouit eos: quia scilicet cum tot gratiis exercebant opera iniqua. Hæc enim omnia (scilicet facere miracula, & prophetare, & dæmones eiicere) spectant ad gratias gratis datas hominibus ad vtilitatem aliorum, & stant cum inimicitia ad deum. ¶ Et bene hæc nota: ne curras cum vulgo ad adorandum homines velut sanctos, quia prophetant aut miracula faciunt. Sunt enim hæc opera communia bonis & malis: vt hic dicit dominus. *omnis ergo qui audit uerba mea hæc, & facit ea, assimilabitur*. pro, assimilabo, *eum uiro sapienti*. pro, prudenti, *qui ædificauit domum suam super petram, & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat super petram. et omnis qui audit uerba mea, & non facit ea, similis erit uiro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam: & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & cecidit: & fuit ruina eius magna*. Declarat affirmatiuum: scilicet qui facit voluntatem, & cætera. Declarat autem assimilando facientem voluntatem patris ædificanti domum super terram: non facientem verò, ædificanti domum super arenam. Similitudo est satis clara. ¶ Circa quam tria sunt notanda.

notanda. Primum, quòd ratio similitudinis est eo, quòd tam seruare quàm non seruare præcepta Christi consistit non in vna operatione, sed in constructione vniuersæ vitæ hominis. Seruans enim Christi præcepta solus ille est, qui vniuersam vitam suam construit firmam ac stabilem semper duraturam: audiens vero, & non seruans est, quicunque vniuersæ vitæ suæ sic rationem habet, vt non sit firma. Et est sermo de firmitate & durationе perpetua: & similiter de non firmitate in æternum. & propterea ille prudens, iste stultus dicitur. ille enim, vt prudens fundamentum firmum elegit: iste vt stultus infirmitatem admisit fundamenti totius vitæ. ¶ Secundum est, quòd tria aduersantia domui inducuntur: vt ex numero trinario vniuersa contraria intelligantur, tum vt ex speciebus nominatis (scilicet pluuia, vento & flumine) vndique occurrentia mala intelligeremus. nam pluuia desuper obruit, flumina subtus eradicant, venti latera domus percutiunt. ¶ Tertiũ est, quòd ille solus appellatur facere, qui perseuerat vsque in finem. huiusmodi perseuerantia manifestè significatur per non casum domus ex ventis, fluminibus & pluuiis. Et vere sic cõgruebat proposito diffinire facientem: quia sermo est de illo sanando solos illos qui perseuerant seruando præcepta Christi, cere quo pulsamus, & apperitur nobis regnum cœlorum. constat pulsare ad ostium regni cœlorum, ita quòd aperietur eis, reliquis enim constat non aperiendum esse: & consequenter non pulsasse: quia omni pulsanti aperietur. *et factum est quum consummasset Iesus uerba hæc, admirabantur*. pro, obstupescebant, *turbæ super doctrina eius*. Admiratio turbarum subiuncta hic ab euangelista super doctrina Christi, intelligi potest dupliciter. Vel ad significandum materiam stuporis: scilicet quòd verba hæc in monte dicta significentur materia admirationis. Et hic sensus non est literalis: quia turbæ non interfuerant sermoni habito à Iesu in monte ad discipulos. Vel ad significandum tempus admirationis: scilicet quòd fuit post prædictum sermonem. Et hic est sensus literalis. Vnde & Marcus & Lucas huius admirationis & causæ meminerunt absque sermone hoc: Mirabantur enim turbæ de doctrina quã audiebant Christo prædicante illis. *erat enim docens eos sicut potestatem habens*. Ratio hæc admirãdi integratur ex doctrina & modo faciendi miracula. Fecerant enim olim Moyses, Helias & Helizeus miracula, sed nõ tali modo: scilicet imperando, sicut videbant Christum imperare dæmonibus. Rursus fecerant patres miracula, sed non docendo propria

Universidad de Deusto
Biblioteca

doctrinam. Christus autem & docebat propriam doctrinam, & potestatiue miracula apponebat doctrinæ, & propterea dicitur docens sicut potestatem habens. Et quia in hoc excedebat Scribas, subditur, *et non sicut scribæ eorum & pharisæi.* Superfluunt tres vltimæ dictiones: scilicet, eorum & Pharisæi.

CAPVT VIII.

Cvm autem descendisset Iesus de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Matthæus inchoauit doctrinam sermonis dominici dimissis turbis à Iesu ascendente in montem, & duo post facta subiunxit: alterum de admiratiõe turbarum super doctrina Christi, alterum de sequela multarum turbarum. Et dixit hæc quasi redeundo ad ordinem historiæ: discribendo quòd postquàm Iesus descendit de monte, in quo suprascriptum protulit sermonem, multæ turbę secutæ sunt eum, nõ quòd turbæ substiterint, & expectauerint in campestribus, donec Iesus descenderet de mõte: sed quòd licet dimissæ fuerint turbæ à Iesu ascendente in montem, & illæ iuerint ad propria, nihilominus vbi audierunt ipsum iterum prædicare publice, secutæ sunt eum. *Et ecce leprosus veniens adorabat eum.* Signum sensibile honorationis genuflectẽdo exhibebat. *Dicens, domine si vis potes me mundare.* Magna fides, fatetur potentiam in voluntate consistere. *Et extendens Iesus manum, tetigit eum.* Vt dominum legis prohibentis tactum leprosi se ostenderet: simúlque virtutem humanæ naturę in se astrueret, dum tactu curat lepram. *Dicens, volo.* Respondet ad id quod dixerat, si vis. *Mundare.* Altera oratio est imperatiui passiui. Et respõdet monstrãdo veram confessionem, potes me mundare: dum imperatiue dicit, mundare: tanquam potestatem habens. *Et confestim mundata est lepra eius. Et ait illi Iesus, vide nemini dixeris.* Non præcipiendo, sed humilitatis affectũ explicando, interdicit curato publicationem miraculi: non quòd timeat sibi de inani gloria, sed quòd doceat discipulos, vt studeant vitare humanam gloriam. *Sed vade ostende te sacerdoti, & offer munus tuum, quod præcepit Moyses.* iuxta præceptum legis Leuit. 14. *in testimonium illis.* Declarat quorsum tendat hæc missio ad sacerdotes: vt scilicet examinantes quomodo curatus est, intelligant ex hoc testimonio potestatem faciendi miraculi in me. *Quum autem introisset Iesus Capharnaum, accessit ad eum centurio, rogans eum & dicens, domine puer meus iacet in domo paralyticus & male.* pro, grauiter, *torquetur.* Miraculum erga ser-

ga seruum Centurionis in Capharnaum narratur. Vbi aduerte, quòd ea quæ Matthæus narrat de Centurione, intelligenda sunt non per ipsummet Centurionem dicta domino Iesu, sed per internuncios: vt Lucas explicans rei gestæ modum testatur. cap. 7. *Et ait illi Iesus, ego veniam curabo eum.* Hęc verba domini responsiua fuerunt petitioni Centurionis per seniores Iudæorum. *Et respondens centurio ait.* per alios nuncios amicos, quum audisset quòd Iesus veniret ad domum suam. *Domine non sum dignus.* pro, idoneus, *ut intres sub tectum meum sed tantum dic verbo & sanabitur puer meus. nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic vade & vadit, & alii veni & venit, & seruo meo fac hoc, & facit.* Audiens autem Iesus miratus est. Non est dubium Iesum signa exteriora admirationis effecisse: ita quòd exterior admiratio in eo apparuit. Interior autem admiratio in Christo quoque fuit: non ex ea parte, qua omnia ei nota erãt antequam fierent (nullus enim admiratur de iis, quæ iam nouerat) sed ex ea parte qua experimẽtali notitia hactenus ei ignota fuerat tã noua, insolita, & magna fides hominis gentilis. Erat enim tanta talisque confessio digna admiratione apud omnes. *Et sequentibus se dixit.* Inter sequentes erant seniores Iudæorum. qui primò missi fuerant à Centurione: cum quibus Iesus ibat versus domum Centurionis. *Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel.* Non dicit non inueniam, sed adhuc non inueni: ad differentiam fidei in futurum inueniẽdæ. Et rursus dicit nõ inueni: scilicet ex tempore quo quæro fructum prædicationis meę & miraculorum, quæ operatus sum. Et hoc subintelligẽdum est ad differentiam fidei maioris inuentæ in Ioanne Baptista: qui confessus est in eo diuinam naturam ac passionem, & recõciliationem mundi per eum &c. nõ enim fides Centurionis præponitur fidei Ioannis Baptistæ: sed reliquorum qui ob prędicationem Christi vel eius miracula crediderant vsque ad tempus illud. Leprosus enim Iudæus maguam ostenderat fidem (dicens, si vis potes me mundare) sed maiorem ostendit Centurio, profitens etiam modum curandi in absentia solo verbo. Ex eo enim, quod dicit non inueni, significat, quòd loquitur de tempore ex quo quæsiuit fidem in scipsum per prædicationem, & miracula tanquàm fructũ prædicationis & miraculorum, & non absolute. fides autem Ioannis Baptistæ fuit antequàm Christus prædicaret, non fuit fructus prædicationis Christi. Vnde per hæc verba non præfertur fides Centurionis nisi Israelitis, qui Christo prædicante &c. crediderant

Universidad de Deusto
Biblioteca

rant in eum. ¶ Potest quoque intelligi absolute, referēdo ad fidē etiā Ioannis Baptistæ. in eo enim primùm inuenit fidem ex quo venit ad executionem officij sui. Sed tunc est sensus: non inueni tantam proportionaliter fidem in Israel. Quamuis enim fides Ioannis Baptistę fuerit maior quantitatem quātitati comparando, fides tamē Centurionis fuit maior proportionaliter: quia maior fuit illa fides in viro gentili, militari, ex audītu famę Iesu. fere in principio prædicationis Christi, quàm fuerit in Ioanne Baptista ipsius maxima fides: quia fuerat sanctificatus in vtero, filius sacerdotis, educatus in vita eremitica, conuersatus cum spiritu sancto &c. Sicut viduæ oblatio fuit maior cæteris proportionaliter, quamuis minimæ fuerit quantitatis: scilicet duorum minutorum. *Dico autem vobis, quod multi ab oriente & occidente venient & recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob.* Occasione sumpta ex tanta viri gentilis fide, prædicit futuram salutem gentium. *in regno cælorum.* Ideo inducit simul regnum cælorum cum patriarchis Abraham, Isaac, & Iacob: vt declaret ex hac coniunctione regnū promissum patriarchis Abrahā, Isaac, & Iacob in Messia, esse regnum cælorū & non regnū de hoc mūdo, cuius oppositum intelligunt Iudæi, existimātes regnum Messiæ esse regnum terrenum. *filii autem regni eiicientur.* Iudæi appellantur filij regni, quia ex genere cui promissum est regnum nascuntur secundum carnem. Veràm nō dicit omnes sed indefinite: quia quemadmodum non omnes, sed multi gentiles recumbēt cum Abraham, ita non omnes, sed multi filij eiicientur. *in tenebras exteriores.* Internæ tenebræ sunt tenebræ animi: exteriores autem sunt tenebræ sensibilis lucis priuatiuę. tenebrosum enim credimus esse locum damnatorum. *ibi erit fletus & stridor dentium.* Per has tres sensibiles pœnas (scilicet tenebras, fletum & stridorem dentium) describit ad literam vniuersas pœnas sensus, quæ erūt in inferno. Quòd enim de inferno sit sermo, ex eo patet, quòd è regione ponitur regni cælorum (in quo recumbunt Abraham, Isaac & Iacob) locus iste. Quòd verò pœna sensus significetur, ipsa nomina testantur, & congruit, vt quemadmodum regnum cælorum significatum est secundum statum perfectionis, dicendo recumbent cum Abrahā, Isaac &c. (hoc enim ad statum resurrectionis spectat, quando & non ante ad perfectionem veniet regnum cælorum) ita damnatorum quoque perfecta afflictio, in anima scilicet & corpore, per has sensibiles pœnas significetur. Trinarius autem numerus quia perfectionis est, ad vniuersitatem pœnarum significandam in-

ductus

ductus est. plures enim & maiores erunt pœnæ sensibiles damnatorum, quàm hæ tres explicent. Et quoniam non creditur fore ibi fletum lachrymarum, ideo species pro genere intellige: hoc est per has species intellige pœnas sensibiles non minores istis. sunt enim illæ immanifestæ nobis, & propterea per has manifestas nobis describuntur. *Et dixit Iesus Centurioni.* nō in propria persona, sed in ei⁹ amicis. *Vade, & sicut credidisti fiat tibi. ut sanatus est puer.* deest eius, *ex illa hora.* pro, in illa hora. *vt quem nouisset tetigit manum eius, & dimisit eam febris, & surrexit, & ministrabat eis.* Miraculum hoc circa socrum Petri, non in Capharnaum, sed in Bethsaida videtur factum: quoniam domus Petri in ea ciuitate fuisse dicitur. *Vespere autem facto. obtulerunt ei multos dæmonia habentes: & eiiciebat spiritus verbo: & omnes male habentes curauit, vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: ipse infirmitates nostras accepit: & ægrotationes nostras portauit.* Aduerte hîc textum Esaiæ capite quinquagesimoquinto, quantum ad illa verba, Ipse infirmitates nostras accepit & ægrotationes nostras portauit, exponi à Matthæo euangelista de cura corporalium ægritudinū, quam exercuit Christus. ¶ Et ne putes (vt Porphyrius dixit) Matthæū fuisse ignorātem, discute diligenter textum illum Esaiæ, & perspicies sensum istū esse sensum literalem. Intendit enim Propheta de Messia in passione constituto dicere, quòd ipse non ficte, non vulgari fama: sed vere miracula sanitatum effecit alios sanando: & tamen nos reputauimus eum quasi leprosum & percussum à deo &c. Vnde principes Iudæorum illudentes Christo crucifixo dixerunt, alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere &c. ¶ Nec modus loquendi quo vtitur Propheta obstat. Non quidem pronomen nostras: quoniam clare patet prophetam dicere hæc verba in persona populi, & tam beneficia collata populo Iudæorum, quàm peccata eiusdem contra Christum, vt communia etiam sibi proferre. sicut enim ait, infirmitates nostras, ægrotationes nostras, ita subiungit, & nos reputauimus eum quasi leprosum &c. Nec verbum tulit aut portauit: quoniam hoc loquendi modo significauit facilitatem curationum exhibendarum à Christo absque medicinis, absque alteratione aliqua. ita quòd tam facile ipse tollit à populo nostro ægritudines corporis, ac si tolleret vnam rem portabilem & veheret in alium locum. Est itaque literalis sensus prophetiæ, quòd Messias vere

tulit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tulit, hoc est abstulit, infirmitates nostras, quæ scilicet ex defectu accidunt: & ægrotationes nostras, quæ super excessu proueniunt: vt omne genus ægritudinis comprehendatur in istis. De animæ autem languoribus quæ peccata sunt, subdit postea Esaias ibidē: deus posuit in eo iniquitatem omnium nostrūm, & ipse peccata multorum tulit. *Videns autem Iesus turbas multas circum se.* Multitudo turbarum, quę non poterant simul doceri, occasionem dat domino prædicanti transfretādi cum discipulis suis. *Iussit discipulos.* Superfluit, discipulos. *Ire trans fretum.* pro, ire in vlteriorē ripam. *Et accedens unus scribæ, ait illi, magister sequar te quocunque ieris.* Scriba iste offert se non discipulum, sed comitem itineris, quocunque Iesus ierit: non enim dignabatur quum esset scriba, hoc est, peritus in lege, subire discipuli nomen. *Et dicit ei Iesus, vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos.* Responsio hæc accusat animum scribæ: ex eo enim quòd responsio non congruit oblationi scribæ, intelligimus quòd congruit animo eius. Spem lucri tollit hæc responsio: & propterea animus scribæ ad quæstum insinuatur, meritoq; repellitur à societate itineris. *Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Appellat seipsum Iesus filiū hominis: tum humilitate, quia alij vocabant ipsum filium dei: tū veritate, contra hæreticos futuros: alios negaturos quòd esset filius hominis, alios negaturos quòd esset filius virginis: tū appropriatione, quia ipse solus est deditus homini, est totus hominis: ad hoc enim venit vt hominem saluaret, vt seipsum daret redemptionem pro homine, quod est nomen naturæ humanæ. Sicut Hebræo modo loquendi, filij nuptiarum dicuntur dediti nuptijs: filij sponsi, dediti iis quæ sunt sponsi: & filij mortis obnoxij morti, & sic de similibus: propter hoc enim Iesus appropriauit sibi ipsi hoc nomē filius hominis. *Alius autem de discipulis eius ait illi.* Scriba non inuitatus obtulit se & reiectus est: iste autem discipulus inuitatus (vt alius refert Euangelista) nō recusauit sequi Christum, sed dilationem petijt: respondendo enim Iesu dicenti, sequere me, ait illi permitte me, &c. *Domine permitte me primum ire & sepelire patrem meum.* Non dicit patrem meum mortuum, sed patrem meum: quia non petit exiguum tempus paternæ sepulturæ, sed petit totum tempus vitæ paternæ. Ac si aperte dixisset, dimitte me ire donec viuit pater meus: significauit enim durationem vitæ paternæ ab officio sepulchri. quemadmodum Eutitia mater beatæ Inciæ dixit filiæ, tege primum oculos meos, & de facultatibus, fac quod volueris: significando mortē suam ab officio

officio tegēdi oculos. *Iesus autē ait illi, sequere me.* Alius Euāgelista adiūgit annūcia regnum dei, vt intelligamus relinquendum esse etiam patrem propter officium annunciādi regnum dei. *Et dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Non oportet mortuos deo esse, quibus dimittitur cura sepeliēdi mortuos suos: quum officia hæc humanitatis cōmunia sint bonis & malis: & propterea mortuos appellat illos, quorū studiū est circa mortalia: quod cōmune est malis & bonis, imperfectis tamen. Ac si aperte dixisset, dimitte curam rerum mortalium iis, quorum studium est circa æterna. Vsus est autem hoc modo loquendi, dimitte mortuos sepelire mortuos suos, ad significandos proportionem, immò similitudinem inter curatores & curandos. *Et ascendente eo in nauiculam.* pro, nauem, *secuti sunt eū discipuli eius: & ecce motus magnus factus est in mari, ita ut nauicula.* pro nauis, *operiretur fluctibus. Ipse uero dormiebat.* Coram aliis, in testimonium veræ naturæ humanæ in ipso: & ne motus fluctuū in mari ipso spectante fieret: si enim ipso spectante factus esset, aut non timuissent discipuli, aut putassent quòd ipso inuito fieret: sed vbi dormiente Iesu sæuiunt fluctus terrentur discipuli, & confugiunt ad suscitandum eum. *Et accesserunt ad eum discipuli eius, & suscitauerunt eum, dicentes, Domine salua nos, perimus. Et dicit eis Iesus, quid timidi estis modicæ fidei?* Hoc monstrat discipulos nō adhuc perfectam habuisse fidem: si enim credidissent eum verū deum, non suscitassent à somno: nec putassent plus posse vigilantem quàm dormientem. *Increpauit uentis & mari.* pro, increpauit ventos & mare. Sensibili imperio vsus est, vt cognoscerent præsentes, quòd solo imperio mutat creaturas: & sic cognoscerent ipsum esse verum deum, cui proprium est solo imperio res efficere. Nec propterea venti & mare senserunt aut perceperunt increpationem, sed mutati sunt: non enim ad hoc increpabat vt elementa sentirent, sed vt homines præsentes viderent, quòd sola increpatione mutantur venti & mare. *Et facta est tranquillitas magna.* Euidētia miraculi ex subita tranquillitate non modica, sed magna, cōprobatur: naturaliter enim paulatim fit trāquillitas post tempestatem. *Porro homines mirati sunt dicentes, qualis est hic, quia uenti & mare obediunt ei?* Proculdubio discipuli modicæ fidei, homines appellantur, non solùm natura, sed defectu diuinæ fidei: eorum etiam fuit hæc admiratio, & nō tantùm nautarū: vt patet, Luc. 8. *Et quum uenisset Iesus trans fretum,* pro, in vlteriorem ripam Gerasenorum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

rasenorum. pro, Gergesenorum, *occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes sæui nimis: ita ut nemo posset transire per viam illam.* ET *ecce clamauerunt dicentes, quid nobis & tibi Iesu fili dei?*

Non obliuiscitur diabolus officij sui: tentationem enim quam in deserto inchoauerat post Christi ieiunium ad explorandum si filius dei esset, modò prosequitur: ex industria & arte exploratoria appellans Iesum filium dei. Non quòd iam sciret ipsum esse filium dei: quia si cognouissent nunquam dominum gloriæ crucifixissent. 1. ad Corin. 2. *Venisti huc ante tempus torquere nos?* Vox ista tristitiæ est sentientium spiritualem torturam, in hoc quòd cogebãtur præcepto Christi exire inuiti ab hominibus possessis: vt patet ex verbis Luc. 9. ca. ipsa enim coactio ad relinquẽdum possessa tortura est spirituali creaturæ. Appellatur autẽ ante tempus, vel opinatum: eo modo loquendi, quo dicimus euenire scenium, vel infortunium ante tempus, quia ante opinatũ tempus occurrit. Vel torturæ: nam tẽpus quo torquebimur, erit post iudicium: interim autem est tempus quo nos torquemus alios: & propterea ante tempus nostræ torturæ dicunt ipsum venisse ad torquendum eos. *Erat autem non longe.* Superfluit non. *abibat grex multorum porcorum pascens. Dæmones autem rogabant eum, dicentes, si eicis nos hinc.* Superfluit hinc. *mitte nos.* pro, permitte nobis, *abire in gregem porcorum.* Eadem iniqua voluntas qua homines vexant, petitur exercenda saltem in porcis: vt vel sic vexãt homines in rebus eorum. Similis est hæc petitio petitioni Satanæ contra res quas possidebat Iob: vnde intelligimus naturalem potestatem dæmonum super res corporeas, inhibitam alligatãq; à deo esse: ex eo enim quòd licentia egent ad submergendos porcos, qui nõ erant res alicuius viri sancti, quum porcus sit animal prohibitum apud Iudæos, insinuatur quòd nec in res quantumcunque prophanas possunt potestatem suam exercere, licentia non obtenta à deo. ET *ait illis, ite.* pro, abite. Non vt dæmonibus gratiam concederet: sed vt vteretur opera dæmonum ad manifestandam suam potentiam. *At illi exeuntes abierunt in porcos: & ecce impetu magno abiit totus grex per præceps in mare: & mortui sunt in aquis.* Vbi aduerte, quòd ideo in porcos dæmones vexãtes hominem misit ad submergendum statim porcos, vt pertinacia negantium dæmones vexare hominem, attribuendo vexationem ægritudini corporali manifestè confutaretur, & conuincerentur ex hoc facto: fingi siquidem non potest, quòd statim in vniuersum gregem porcorum ægritudo vexati migrari, vt præceps se submergeret.

submergeret. At si hoc factum, hoc signum, hoc testimonium nõ sufficit istis pertinacibus, dicant quæso quo signo euidẽtiori mõstrari potest inuisibilis spiritus opus, vt confutatos se agnoscant?

Pastores autem fugerant, & nuntiantes in ciuitatem, omniaquæ hæc omnia, & de his qui dæmonia habuerant. ET *ecce tota ciuitas exiit obuiam Iesu, & viso eo rogabãt eũ, vt transiret a finibus eorum.* Vox timoris magni est: vt patet Luc. 8. ca. Salutem nanque hominum liberatorum à dæmoniis, & perditionem porcorum videntes ex aduentu Iesu, magis timuerunt augmentum damni rerum temporalium, quàm concupierint augmentum salutis spiritualis: salus hominũ admirationem ciuitati generauit: damnum porcorum timorem maioris damni in ea excitauit: & sic timore acti rogauerunt vt discederet ab eis. Et fortè illi porci alicuius gentilis erant, à quo sibi ciuitas timebat, si sequaces fuissent Iesu author talis dãni: & propterea rogauerunt Iesum vt discederet ab eis.

CAPVT IX.

Et ascendens Iesus in nauiculam. pro, nauem, *transfretauit.* Redeundo in Galilæam. ET *venit in ciuitatem suam.* Potest intelligi dupliciter. Vel in Nasareth: sed quid ibi feceris, tacetur. Vel in Capharnaum, quæ potest dici ciuitas eius: quia iam ex toto migrauerat ex Nasareth, & transtulerat domicilium suum in Capharnaum. Dicitur enim Matth. 4. quòd relicta ciuitate Nasareth, venit & habitauit in ciuitate Capharnaum. Ideo autem intelligimus per ciuitatem suam Capharnaum: quia factum sequẽtis miraculi in Capharnaum patratum dicitur Mar. 3. ET *ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. videns autem Iesus fidem illorum.* Per tectũ nudatum submittentium paralyticum. Vbi nota alienam fidem etiam mihi subuenire apud clementissimum Iesum. *Dixit paralytico, confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Quærebat paralyticus sanitatem corporis, Iesus autem incipit à sanitate animæ: tũ significãdo per hoc, quòd paralysin habebat propter peccata sua: ad hoc enim spectat, quòd monet ipsum confide fili, quòd curaberis ab infirmitate corporis: quia remittuntur tibi peccata tua, hoc est, quia cessat causa ægritudinis tuæ. Tum vt per hoc daretur occasio faciendi, non simplex curationis miraculum, sed miraculum multipliciter attestatiuum deitatis eius: nam tripliciter, in hoc facto manifestauit se esse deum: scilicet monstrando se videre cogitationes eorum, & imperatiue subitam sanitatem largiendo, & hoc ipsum efficiendo in testimonium, quòd habet potestatem

Universidad de Deusto
Biblioteca

testatem dimittendi peccata. *Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se.* Non idiotæ, sed in lege periti, legerant proprium esse deo dimittere peccata: ego deus qui deleo iniquitates tuas. Esa. 43. *hic blasphemat.* Arrogando sibi homini, quod est proprium deo. *Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit, ut quid cogitatis mala cordibus vestris?* Scilicet me esse blasphemum. Quum etiam non dixerim, remitto tibi peccata, sed remittuntur tibi peccata, quod posset verè dici à sciente remitti tibi peccata, etiam si ipse dicens hoc, non haberet potestatem remittendi peccata. *Quid est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata tua: an dicere surge & ambula?* Cogitationes omnes Scribarũ confutat. Cogitabant enim facilè esse dicere, remittuntur tibi peccata: quia hoc quilibet dicere potest, existente occulta veritate dicti: nullus enim homo potest esse testis, an hoc dictum, remittuntur tibi peccata, sit verum. Apparet enim quosdam Scribas interpretatos illa verba, dimittũtur tibi peccata, dicta esse à Iesu authoritatiuè: ac si dixisset remitto tibi peccata, & propterea dixisse, in corde hîc blasphemat. Quosdam autẽ Scribas cogitasse, quòd artificiosè Iesus dixisset, remittuntur tibi peccata, & nõ dixisset, surge & ambula: quia facile est dicere, remittuntur tibi peccata, difficile autem dicere, surge & ambula: illius enim veritas occulta est, istius autem veritas oportet q̃ sit manifestissima. Et propterea dominus Iesus vtraque mala cogitata in cordibus Scribarum confutat: producendo in publicum cogitamina eorum de comparatione horum duorum: scilicet remittuntur tibi peccata, an dicere, surge & ambula.

Vt autem sciatis. Verba hæc sunt Christi ad Scribas, & continuata fuerunt cum verbis, quæ vertendo sermonem ad paralyticum subiunxit surge, &cæ. sed Euangelista interposuit illa verba, tunc ait paralytico, ad demonstrandum, quòd postquam priorẽ sermonis partem direxit ad Scribas, vertit se ad paralyticum dirigens ad ipsum sermonem. *Quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata.* Moderatur Iesus confutationem clarificando mysterium: non negat propriũ esse deo dimittere peccata, non dicit apertè, ego sum deus habẽs potestatem dimittendi peccata: sed hinc scitote, quod filius hominis, nõ solùm homo, sed filius hominis existens vobiscum in terra: habet potestatem dimittendi peccata: ac per hoc non est tantũ homo, non est tantùm filius hominis, sed etiam ille qui habet potestatem dimittẽdi peccata: quod est esse deum: vt vosmet dicitis, confitentes quòd nullus potest dimittere peccata nisi solus deus. *Tunc ait paralytico: surge,*

tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. & surrexit & abiit in domum suam. Miraculi euidentia longe maior quàm expectata fuerit, apparuit. sufficiebat miraculo quòd paralyticus iacens, sanus surgeret: sed adiunctum est, tolle lectum tuum, vt non tantùm sanitas, sed & robur portandi lectum, in quo vectus à quatuor fuerat, appareat. Et amplius adiicitur, vade in domum tuã, vt non solùm præsentes, sed quicunque obuiantes euidentiam miraculi probent. *videntes autẽ turbæ, timuerunt.* pro, admiratę sunt, *& glorificauerunt deum, qui dedit potestatem talem hominibus.* Significantius explicat turbas, ad differentiam Scribarum cogitantium mala. *Et quum transiret inde Iesus.* Hoc est, quum inde ex domo eundo versus mare (vt Marcus testatur) transiret iuxta locũ vectigalium. *vidit hominem sedentem in telonio.* pro, ad telonium. Hoc est in loco vbi soluebantur publica vectigalia. *Matthæum nomine.* Seipsum euangelista proprio nomine officium infame exercentem non erubescit describere. *Et ait illi, sequere me. & surgens secutus est eum.* Non leuitatis aut stultitiæ, vt Iulianus Augustus & Porphyrius arguũt, accusandus est Matthæus, statim sequens Iesum vocantem: non solùm quia tot præcesserant miracula, sed etiam ea potissimum ratione, quia interna inspiratione Iesus traxit illum ad se: iuxta illud. Nemo venit ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum. *Et factum est discumbente eo in domo.* Ipsius Matthæi qui conuiuium Iesu parauit. *Ecce multi publicani.* Similes Matthæo, qui publicis vectigalibus seu censibus Romanorum vacabant. propterea enim infames erant apud Iudæos, tanquam ministri gentilium in damnum populi fidelis, sicut modo ministri secularium principum ad exigendum à clericis, infames habentur. Quanuis etiam exactioni vectigalium, & huiusmodi communiter viri cupidi se immisceant: & rara etiam sint vecti galia omni ex parte licita. *Et peccatores venientes, discumbebant cũ Iesu & discipulis eius.* Admiranda humilitas: non dedignatur Iesus omni sanctitate maior ad propriam admittere mensam peccatores & infames, & hoc publice. *Et videntes Pharisæi dicebant discipulis eius. Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester?* At Iesus audiens ait. Deest illis: Suæ discipulis referentibus, siue per ipsum audierit Pharisæos impingentes eis crimen, tanquàm indignum magistrum sequãtur, qui cum publicanis & peccatoribus manducat. Intendebant enim Pharisæi non solum reprehendere Christum, sed etiam auertere discipulos ab eo. *Non est opus medico valentibus, sed male habentibus.* Triplici ratio-

ne confutat Pharisæos. Prima est ex officio medici, quæ clara est. *Euntes autem, discite quid est, misericordiam uolo, & non sacrificium.* Secunda ratio ex diuina voluntate præferente misericordiæ opera sacrificiis: affert siquidem testimonium ex cap. 6. Oseæ prophetæ: vt intelligant Pharisæi opus hoc misericordiæ quod exerceo, alliciẽdo peccatores ad deum, esse maius sacrificio. hoc enim ad literam significatur per illa verba Prophetæ. Intendit siquidẽ præferre misericordiam sacrificio, & non refutare sacrificium: vt patet ex eo quod subdit, & sciẽtiam dei plus quàm holocaustum. Quanuis etiam verificetur quantum ad hoc, quòd misericordia est secundum se volita à deo, sacrificium autem non: quia misericordia est virtus spiritualis, ac per hoc secundum se grata deo. Sacrificium autem est res corporea, non secundum se grata deo, sed ratione spiritualitatis annexæ. Vnde quandoque deus abominatur illa: vt patet Esaiæ primo. *Non enim ueni uocare iustos, sed peccatores.* Tertia ratio ex proprio officio. Vbi nota, quòd non solum quatenus officium medici, sed etiam quatenus officium annunciantis verbum dei exercet, rationem reddit. In qua insinuat nullos iustos, sed omnes peccatores esse. ex eo enim quòd ipse venit vocare omnes, & non venit vocare iustos, consequẽs est, quòd nullus sit iustus. Et verè sic est: quoniam vt ad Romanos probat Apostolus, omnes tam Iudæi quàm Gentiles peccauerunt, & egẽt gratia dei, &c. Et quanuis ad literam dici possit Matthæum tacuisse quod Lucas suppleuit, scilicet, ad pœnitentiam, quod etiam in Græcis Matthæi codicibus inuenitur. eadem tamen sententia redit: quoniam venit vocare omnes ad pœnitentiam. Vnde incepit prædicare, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Ita quòd ex hac domini sententia confutantur Pharisæi, vt sciant omnes esse peccatores, & non inueniri in hominibus differentiam inter peccatores, & non peccatores: sed quia aliqui sunt magis, & aliqui minus peccatores in comparatione ad magis peccatores, dici aliquos iustos. *Tunc accesserunt*, pro, accedunt, *ad eum discipuli Ioannis dicentes.* Pharisæi confusi in eo, quod reprehenderant manducationem Christi cum peccatoribus, iuncti sunt discipuli Ioannis, vt simul arguerẽt Iesum. Vnde Ioannis discipuli audaciores aggrediuntur ipsum Iesum. *Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?* Arguunt Iesum, quòd exorbitet doctrina eius à patribus exemplaribus, quales erant Pharisæi, & à Ioanne baptista omni exceptione maiore. exorbitet inquam quo ad indulgentiam ieiunij, quod constat

constat esse opus laudabile. Nos enim discipuli Ioannis & Pharisæi ieiunamus frequenter, tui autem discipuli nequaquam. Vbi nota quòd non dixerunt, tu autem non ieiunas, sed tui discipuli non ieiunant. sciebant Iesum ieiunare, discipulos autem eius non ieiunare. *Et ait illis Iesus: numquid possunt filii sponsi.* pro, thalami nuptialis, *lugere quandiu cum illis est sponsus?* Duplici ratione satisfacit quæstioni. Altera se tenet ex parte temporis præsentis: quia scilicet tempus hoc non congruit ieiunio discipulorum. & hoc declarat ex similitudine ad tempus gaudij vacantium lætitiæ nuptialis. Intendit enim per filios sponsi seu thalami, non genitos à sponso, quoniam sponsus seu thalamus nuptialis, vt sic non habet, sed habiturus est filios, sed Hebreæ linguæ consuetudine vacantes sponsalitiis gaudiis. sicut enim tempus nuptialis lætitiæ ineptum est ad ea quæ sunt luctus, de quorum numero est ieiunium: ita tempus hoc ineptum est ad hoc vt discipuli mei ieiunent. Et intendit per hanc similitudinem non solùm explicare ineptitudinem temporis, sed similem rationem: quia scilicet præsentia eius corporalis se habet ad discipulos suos tanquà præsentia sponsi: tanquam dies nuptialis. Quod erat verum non solum secundùm mysterij quo Christus velut sponsus venerat copulaturus sibi ecclesiam, iuxta verbum quod dixerat Ioannes baptista propriis discipulis de Christo, Qui habet sponsam sponsus est, sed etiam secundum dispositionem discipulorum Christi. nam hilares sequebantur Christum redempturum Israel, tanquam si irent ad nuptias. *Venient autem dies quum auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt.* Prosequendo similitudinem sponsi inchoatam ab eorum magistro, scilicet Ioanne baptista, docet futurum tempus ieiunij quando sponsus ipse Christus auferetur ab eis secundum præsentiam corporalem: tunc enim, vt rei probauit euentus, ea quæ sunt luctus sensibilis tamen, sponte subierunt Christi discipuli. *Nemo autem immittit commissuram panni rudis.* pro, impoliti *in uestimentum uetus. tollit enim plenitudinem.* pro, supplementum, *eius a uestimento, & peior scissura fit.* Et est supplementum nominatiui casus. significatur enim quòd particula quæ supplementum est, tollit integritatem eius à quo abscinditur. *Neque mittunt uinum nouum in utres ueteres, alioquin rumpuntur utres: & uinum effunditur, & utres pereunt. sed uinum nouum in utres nouos mittunt, & ambo conseruantur.* Altera ratio tenet se ex parte doctoris. & est hæc ratio extensiua satisfactio ad quæstionem, quare Christus nouæ suæ doctrinæ executionem in

operibus perfectionis, non exigit à discipulis quandiu fuit cum ipsis, sed postea. Monstrat hoc autem duabus similitudinibus. Prima similitudo à Matthæo minus, à Luca autem pene explicata est: quòd sapiens artifex non tollit à vestimento nouo particulam panni, apponendo illam ad reficiendum vestimentum vetus. Sequuntur enim duo inconuenientia: alterum est, quòd tollitur integritas à vestimento nouo: alterum est, quòd fit maior scissura in vestimento veteri: quia particula noua trahendo veterem scindit eam. ¶ Altera similitudo est, quòd vinum nouum non est ponendum in vtre veteri. Sequuntur enim duo inconuenientia, scilicet quòd rumpuntur vtres, ac per hoc pereunt, & vinum effunditur, sed vino nouo in vtres nouos immisso ambo conseruantur. Et intendit per has parabolas, quòd doctrina sua noua non est præcipienda viris retinentibus veterem vitam: sed oportet prius expoliare se veterem hominem, & sic induere nouum: ita quòd non potest fieri vt pars sit noua & pars vetus, vt doctrina sit nous & vita vetus. Discipuli siquidem eius erant tantæ imperfectionis, vt adhuc non essent capaces vitæ noui testamenti: vt patet ex eo quòd dominus eis dixit post resurrectionem Lucæ vltimo: manete in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto. Et propterea sapientissime abstinuit à precepto ieiunij & aliorum spectantium ad vitam noui testamenti. hæc enim non tunc seruanda præcepit, sed futura prædixit. ¶ Si has parabolas adamussim vis applicare, vestimentum nouum est doctrina ac vita noui testamenti, vestimentum vetus est animus retinens ea quæ imperfectionis sunt. Inconuenientia sunt, quòd scinditur integritas noui testamenti præcipiendo partem tamen (puta perfectionem ieiunij) & id parum boni quod apud animum imperfectum est, periculo maioris imperfectionis feruentis charitate noui testamenti exigitur adiectis animis, & perfectio non retinetur, & imperfecti animi perdunt id parum boni quod habebant. Propterea Apostolus tanquam paruulis in Christo lac dedit non escam. *hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus.* pro, quidam. Scilicet synagogæ: erat enim Archisynagogus. *Accessit & adorabat eum, dicens,* Domine, *filia mea modo defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, & viuet.* Matthæus breuitati studens, ex duabus orationibus conficit vnam. Nam secundum rei gestæ ordinem, vt patet apud Marcum. 5. & Lucam. 8. Archisynagogus primo rogans dixit, quòd filia sua in extremis laborat: deinde eundo cum Iesus accepit nuncios, quòd mortua esset filia, & tunc dixit Iesu, quod

quod solus Matthæus explicat, filia modò defuncta est: & confortatus à Iesu (noli timere, tantùm crede) perseuerauit in fide cū qua venerat & perierat, veni impone manū tuam super eam & viuet. & propterea Matthæus verba explicantia fidem prius dicta, iungit verbis secundo dictis. Apparet autem in eo fuisse fidem, quòd Iesus resuscitaret eam, ex eo quòd reliquis non credentibus ipse se credere manifestauit eundo cum Iesu promittente resurrectionem puellæ. *Et surgens Iesus sequebatur eum, & discipuli eius. Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius. Dicebat enim intra se, si tetigero tantùm vestimentum eius salua ero. At Iesus conuersus, & videns eam dixit, confide, filia fides tua saluam te fecit. Et salua facta est mulier ex illa hora.* Dum Iesus cū Archisynagogo pergit, mulier hæc curatur. *Et quum venisset Iesus in domum principis, & vidisset tibicines.* Vel ad carmen lugubre, vel ad comprobationem mortis. nouiter siquidem defunctis multi ficbant soni, antequàm sepulturæ traderentur: si fortè non vera mors, sed sopor præ se ferens mortem accidisset. *Et turbam tumultuantem, dicebat.* pro, dicit, illis: Recedite, *non est enim mortua puella, sed dormit.* Mihi, qui tam facile possum eā suscitare à morte, sicut homo potest excitare dormientem à somno. *Et deridebant eum. Et quum eiecta esset turba.* A consortio miraculi: vt scilicet non esset præsens in loco, vbi puella iacebat mortua & suscitanda erat. *Intrauit, & tenuit manum eius, & dixit: puella surge.* Superfluunt hæ quatuor dictiones. *Et surrexit puella. & exiit fama hæc in uniuersam terram illam. Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes & dicentes, miserere nostri.* Illuminatio duorum cæcorum describitur qui in via clamantes sequendo Iesum quum non essent exauditi, venerunt vsque ad domum, & in ea illuminati sunt nili nauid. Messiam hac appellatione profitentur. *Quum autem uenisset domum, accesserunt ad eum cæci: & dixit eis Iesus, creditis quia hoc possim facere nobis?* Interrogat Iesus, non vt discat incognitum: sed vt interrogando credant an augeat fidem eorum, simúlque discant necessariam esse sibi fidem ad consecutionem illuminationis. *Dicunt ei, utique domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: secundum fidem uestram fiat uobis. Et aperti sunt oculi eorum. Et comminatus est illis Iesus dicens, uidete ne quis sciat.* Non præcepti, sed humilitatis humanæ sunt hæc verba, ad instruendum sanctos, vt quantum ex se est studeant declinare humanam gloriam. *Illi autem exeuntes, diffamauerunt.* pro, diuulgauerunt, *eum in tota terra illa. Egressis autem*

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem. Aduerte primò quod iste mutus nõ est ille cuius meminit Lucas vndecimo capitę, dicendo, Erat eiiciens dæmonium, & illud erat mutum: quoniam de illo muto tractabit Matthæus inferius in capite duodecimo. ¶ Aduerte secundo dupliciter construi posse textum, vel quod adiectiuum mutum determinet substantiuum hominem, vel quòd mutum sit neutri generis, & determinet substantiuum dæmonium. Prima enim constructione significatur homo mutus & habens dæmonium. Secunda autem significatur, quòd homo erat mutus ex dæmonio. Propterea enim dicitur dæmonium mutum, quia faciebat hominem non loqui. ET *eiecto dæmonio, locutus est mutus.* ET *miratæ sunt turbæ dicentes: nunquam apparuit sic in Israel.* Verum dicunt turbæ visa tanta multitudine miraculorum quæ faciebat Iesus. *Pharisæi autem dicebant.* Quum non possent negare euidentia miracula: pleni maligno spiritu quærunt auertere turbas à fide Christi: interpretantes eiectionem dæmonum in malam partem. *In principe dæmoniorum eiicit dæmones.* Hac vna blasphemia vniuersa Christi opera euertere nituntur. Dicendo enim, quòd in principe dæmoniorum eiicit dæmones, infament Christum esse maximum magum, habentē consortium cum principe dæmoniorum. Hæc autem verba videntur dicta in absentia Iesu: & propterea nulla subditur responsio domini ad confutationem tantæ calumniæ, sicut alia vice dominus cõfutauit eádem calumniam: vt patet inferius capite duodecimo. ET *circumibat Iesus omnes ciuitates & castella.* Describit euangelista exercitium Christi circumeundo omnes nulla omissa ciuitates & castella, parua oppida: ita quòd non dedignabatur in pagatis oppidis prædicare. *Docens in synagogis eorum.* Locis deputatis ad doctrinam & prædicationem. ET *prædicans euangelium regni.* Cœlestis. Hoc enim proprium est euangelij: ad differentiam veteris testamenti promittentis temporalia bona in terra promissionis. ET *curans omnem languorem, & omnem infirmitatem.* Deest in populo. Vide quantam multitudinem miraculorum inculcat, summarie describendo.

CAPVT X.

Videns autem turbas, misertus est eis. Rationem mittendi Apostolos ad prædicandum euangelista assignat fuisse misericordiam Iesu erga turbas. *Quia erant vexati & iacentes.* pro, dispersi, *sicut oues non habentes pastorem.* Assimilantur turbæ ouibus, quia pro-

næ erant

næ erant ad fidem. Sed defectus adiungitur pastorum: quia doctores earum non fungebantur pastoris officio. *Tunc dixit discipulis suis: messis quidem multa, operarii autem pauci.* Non dicit sacerdotes aut scribæ pauci, sed operarij pauci: quia & si magna est multitudo sacerdotum, doctorum, prædicatorum, pauci tamen sunt operarij: quia pauci sunt qui vita & doctrina studeant saluti animarum. Non dixit, operarij autem nulli, sed pauci. sciebat enim paucos esse tales. *Rogate ergo dominum messis.* Vult deus rogari à nobis, vt mittat pastores vita & doctrina. *Vt mittat operarios in messem suam.* ET *conuocatis duodecim discipulis suis.* Non expectat rogari: sed paucos operarios ex se multiplicando. mittit, tanquàm multiplicaturus postmodum eos quum rogarus fuerit. *Dedit illis potestatem spirituum immundorum: ut eicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem.* Duodecim autem apostolorum nomina sunt hæc. Hic non refertur electio & institutio duodecim apostolorum, sed missio ad prædicandum: cui immiscet euangelista catalogum eorum. *Primus Simon, qui dicitur Petrus.* Solus Petrus ordine insigniur & describitur primus ad insinuandum valde spectare ad Christianam notitiam scire primatum Petri, nulliúsque momenti esse nosse ordinem apostolorum inter se. Aci aperte dixisset, Scitote Petrũ primum quicquid sit de aliis. Propter quod nullum descripsit secundum aut tertium: ex hoc ipso significans quòd primatum Petri super alios intendebat euangelista insinuare. ET *Andreas frater eius, Philippus & Bartholomæus: Iacobus Zebedæi & Ioannes frater eius, Thomas, & Matthæus publicanus, Iacobus Alphæi & Thadæus.* Legẽdũ est. & Lebbæus qui cognominatus est Thadæus, Simon Cananeus. pro, Cananites. Aiunt denominatum Cananitem à Cana Galilęę, vbi aqua versa est in vnum. ET *Iudas Scariotis.* pro, Iscariotes. Est & nominatiuus. Denominatio creditur à loco vnde oriũdus fuit. *Qui & tradidit eũ.* Hos duodecim misit *Iesus præcipiens eis, & dicens, in viam gentium ne abieritis: & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel.* Descripto numero prædicatorum, describuntur præcepta quinque illis data. Primum de loco quo mittuntur. Inhibentur enim ire ad gentes, & ad ciuitates Samaritanorum: quia tempus prædicandi gentibus, & Samaritanis non erat ante Christi consummatum mysterium, oportebat enim primùm Christum pati, & intrare in gloriam suam, & mittere spiritum sanctum, antequam prædicaretur gentibus, quę

crant omnino infideles: & Samaritanis, qui erant fideles secundum quid, circuncidebantur enim, & recipiebant libros Moysi solos. Et ideò fit specialis mentio de eis tanquam mediis inter Iudæos & Gentiles. ¶ Constat hoc præceptum ad tempus illud tantùm spectare nam post resurrectionem dixit, euntes in mundum vniuersum, & eritis mihi testes in Hierusalem, Samaria & vsque ad vltimum terræ. *Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquabit.* pro, appropinquauit, *regnum cœlorum.* Secundum præceptum est de materia prædicanda. eandem nanque materiam quam Ioannes Baptista, & quam ipse Iesus prædicabat, tradidit apostolis prædicandam, scilicet appropinquauit regnum cœlorum. hic est enim omnis prædicationis fructus, vt homines intelligant, credant, sperent, & ament ea, quæ sunt regni cœlorum. Quod ante Christi aduentum valde distabat, non solùm ab animis humanis, sed etiam ab executione, vnde nec sancti patres ad illud perueniebant in morte. In prædicatione autem regni cœlorum clauditur prædicatio contemptus regni terrarum, prædicatio vitiorum, & quorumcunque impedientium homines ad regnum cœlorum. *infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite.* Tertium præceptum de beneficiis miraculosis conferendis est: vt qui noua prædicarent, id est, propinquitatem regni cœlorum ad homines, & nouis mirabilibus operibus prædicationem confirmarent. *Gratis accepistis, gratis date.* Quartum præceptum de gratuita est collatione vitiorúmque scilicet miraculorum & verbi diuini. *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam.* pro, æs, *in zonis vestris, non peram in uia, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque uirgam.* Quintum præceptum de modo eundi. In quo prohibet quinque. Primò precium pro viatico: siue in auro, siue in argento, siue in ære. Dico autem pro viatico: quia non dicit absolute nolite possidere aurum. &c. sed dicit in zonis vestris. quod clarè sonat aurũ, siue argentum siue, æream pecuniam, quę portatur in sacculo seu crumenis. Non enim hoc in loco priuat apostolos precio rerum & alimentis, sed tantùm ordinat ac disponit de itinere eorum ad prædicandum: vt clare textus sonat. Secundò peram panis & quorumcunque pertinentium ad nutrimentum. Tertiò duas tunicas: scilicet mutatorias. non prohibet enim vestiri pluribus indumentis: sed prohibet deferre vestimenta mutatoria. Nam ipsum Iesum constat pluribus vsum indumentis: ex eo quòd milites diuiserunt sibi vestimenta eius in quatuor partes. Quartò calciamen-

calciamenta, intellige mutatoria: ita quòd numerus binarius non solùm determinat tunicas, sed calciamenta. manifestè enim apud Marcum missi sunt cum calciamentis sandaliorum. Quintò virgam ad defensionem: nam virga pro baculo sustentationis, patet Marci sexto concessa apostolis. ¶ Hæc enim omnia ad literam vt sonant Christum ordinasse apostolis seruanda, testatur ipse Christus Lucæ vigesimosecundo, dicens, quando missi vos sine sacculo, & pera, nunquid aliquid defuit vobis? Illi autem dixerunt, nihil. Et ait illis, sed nunc qui habet sacculum tollat similiter & peram, & qui non habet vendat tunicam suam & emat gladium. Et intendit ad literam Iesus per hæc comprehendere dem est iudicium de sacculo & pera, quod est de duabus tunicis & reliquis. Et intendit ad literam Iesus per hæc comprehendere omnia: hoc est per specificata, omnia quæ homines pro occurrentibus necessitatibus itinerantium parare consueuerunt excludere. sicut enim peram alimentorum, ita lenticulam vinariam cuius non meminit excluisse intelligitur: quum eadem sit ratio. & sic de similibus. Et sicut indumenta, calceos, baculúmque sustentationis concessit, ita pileum concessisse intelligitur: quia eadem est ratio. adimit enim quæcunque sunt profutura fame, siti, defensione ac mutatione, concedit autem in præsentia opportuna. ¶ Nec intendit Iesus præcipere hunc apostolis modum eundi ad prædicandum: sed duo intendit scilicet declarare & experientia comprobare. Declarare quidem Apostolis modum congruum & expeditum, quo possint licite vti eundo ad prædicandum inter fideles: propterea nanque subdit, dignus est enim operarius cibo suo. hæc enim verba monstrant, quod non præcipiendo, sed manifestando modum licitum, disposuit talem eundi modum. sciebat enim meliorem supererogationis modum esse, vt ex proprio ære vineret prædicator, ne aliquem grauaret: vt Apostolus Paulus fecit: & exposuit verba domini esse non præceptum, sed licentiam. Experientia autem comprobare mittendo tunc de facto apostolos tali modo, vt facto experirentur nihil sibi deesse sic euntibus, & quàm vtile ad prædicationis officium atque fructum sit seruare hunc modum. *Dignus est enim operarius cibo suo.* Poterant apostoli petere à Christo, vnde victum habebimus, si non portemus nobiscum alimenta neque precium ad emendum illa? Et propterea præueniens dominus hanc quæstionem, manifestat eis, quòd eo ipso quòd pergunt operarij ferunt secum vnde viuant: quia dignus est operarius cibo suo. ¶ Vbi nota nõ esse sensum intentum per hanc metaphoricam locutionem, scilicet dignus est operarius cibo suo, quòd apostolis tanquàm operariis debeatur cibus quasi merces operis.

nam

nam hic sensus aduersatur antè dato præcepto, Gratis accepistis, gratis date: præter hoc quòd valde infelix esset apostolorum opus expectans cibum pro mercede. Sed sensus intentus per hanc metaphoram est, quòd per gentes operarij fertis vobiscum, vnde vobis debetur cibus, multo magis quàm sit dignus operarius cibo suo. Ita quòd est locus à minori. multo enim eminentius vobis debetur cibus quàm operarius sit dignus cibo suo vt mercede. Et intendit per hoc ad literam docere apostolos: si operarij conducti ab hominibus sunt securi de cibo & mercede sua, quia digni sunt illa, multò magis vos operarij dei ite securi, non soliciti de alimentis: sed omnem vestri curam iactate in illum cuius estis operarij. *in quamcunque autem ciuitatem aut castellum intraueritis.* Adiungit ordinato modo eundi ad prædicandum duo simul, scilicet modum victus & hospitij. vtrunque enim necessarium erat declarare. *interrogate.* Cum potestate miracula faciendi nó dedit apostolis notitiam eligendi hospitij: sed vult eos recognoscere se esse homines, & humana nescientia interrogare homines de fama eligendi hospitis. *quis in ea dignus sit.* Non quis in ea dives sit, non quis habens bonum hospitium, sed quis dignus sit regno cœlorum: tum quia dignus cœlorum regno rationabile est, quòd recipiat vos hospitio: tũ ne ex promiscuo hospite prædicationis officium turpe reddatur: tum vt in vestro hospitio incipiat prædicationis fructus. *Et ibi manete.* Vbi clare patet, quòd apostolos sine alimentis ex precio non ordinauit viuere ex mendicando, aut expectando oblationes, aut promiscue apud omnes: sed apud dignos regno cœlorum, & humana interrogatione discernendum esse quis habetur dignus. ¶ At si obiecteris, fortè nullus inuenietur dignus: & sic fame peribunt, & sic oportebit apostolos fame perire. Audi Christum, Quãdo misi vos sine sacculo & pera, nunquid aliquid defuit vobis? & cessabit obiectio, intellecta diuinæ curæ infallibilitate. *donec exeatis.* Ex illa ciuitate, ituri ad prædicandum aliò. Non vult cœlestis magister dignum hospitem inuentum mutari propter meliorem aut opulentiorem, seu propter angustiam hospitij, vel tenuitatem victus. *intrantes autem in domum salutate eam.* Non expectetis salutari ab hospite: sed vos præuenite salutationis officio. *dicentes, pax huic domui.* Cuncta simul bona animi sert secura pax. *Et si quidem fuerit domus illa digna.* Hinc apparet quòd nõ de vulgari salutatione loquitur. non enim intendit quòd tãquam humanos se exhibentes salutẽt: sed quod salutatio sit inuitatio

tatio ad pacẽ cœlestẽ: talẽ enim pacẽ significat subiũgendo. *veniet.* pro veniat. *pax uestra.* hoc est, pax cœlestis, pax spũs, nó pax mũdi. *super eã.* Ostẽdit non fore vanã huiusmodi salutationẽ, sed fructuosam domui illi, si digna fuerit, in veritate regno cœlorũ: aut saltẽ fructuosam vobis, dicẽdo. *Si autẽ non fuerit digna, pax uestra.* Quo ad fructũ. *Reuertetur ad uos.* pro, reuertatur ad vos. Vobis nihilominus erit meritoria salutatio exhibita. *Et quicunque nõ receperit uos, neque audierit sermones uestros exeuntes foras.* super fiunt foras. *de domo uel ciuitate, excutite puluerem de pedibus uestris.* Ad duo. Primũ ad testificandũ illis signo excussionis, quòd ex sua culpa relinquãtur à vobis: sic enim Paulus Act. 18. fecit excutiẽdo vestimẽta in Iudæos apud Corinthũ. Secũdò, ad testificãdũ tali signo, quòd nihil relinquitur vobis cõmune cũ eis: vt vel sic exteriter audiẽtes se exclusos à cõsortio regni cœlorũ. *Amen dico uobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicii, quam illi ciuitati.* Ne mirabile tibi videatur tolerabilius fore in die iudicij Sodomæ & Gomorrhæ, quàm ciuitati refutanti apostolicam prædicationem, distingue duplicem grauitatem peccati. Alteram ex parte conuersionis: & hinc grauiora non dubites fuisse crimina Sodomæ & Gomorrhæ. Alteram ex parte auersionis: & hinc grauius est crimen refutantium euangelium Christi: tanquàm dicentium domino deo: recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Rursus crimina Sodomorum considera esse contra humanum bonum: crimen autem refutantium Euangelium esse contra bonum diuini ordinis, scilicet fidei, spei, ac charitatis in Christum. *Ecce ego.* Non præter meam intentionem, non contra meam voluntatem, non supra meam potentiam patiemini tot mala: sed ego qui vos elegi, qui dedi vobis potestatem etiam resuscitandi mortuos. *Mitto uos.* Non permitto, sed ex electione mitto vos mihi charos. *sicut oues.* Non sicut leones, sed inermes omnino tam ad offendendum, quàm ad defendendum sicut oues. *in medio luporum.* Non ad lupos, sed ad recuperandas oues perditas: non hinc aut inde, sed existentes in medio luporum, inimicorum vestrorum. *Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Tres sunt hominis partes, scilicet corpus, affectus, & intellectus. Quantum ad corpus, mittit passeros sicut oues: quantũ ad intellectum, præcipit prudentes esse sicut serpentes: quantum ad affectum præcipit simplices esse sicut columbas, vt præparent se ad tria, scilicet patientiã, prudentiam, & simpliciratem. Et pariẽ-

tiam qui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiam quidem ouilem, hoc est omnino inermem: prudentiam verò serpentinã, hoc est ad seruandum caput, ad seruãdum id quod præcipuum est, fidem, spem, charitatemq; Christi. serpẽtis enim prudẽtia est, totum corpus inuoluere ad protegendũ caput: simplicitatẽ autem columbinã, hoc est sine admixtione fellæ amaritudinis definiuit. Ita quòd mittit Apostolos patientes, ad iniurias omnes sustinendas. prudentes, non stolidos, non insensatos: spiritus enim sanctus, est spiritus sapientiæ, scientiæ, intellectus & cõsilij. & simplices, absque omni duplicitate, versutia, simulatione & amaritudine, rectam prosequentes intentionem. *Cauete autem ab hominibus.* Quorsum dixerit, estote prudẽtes, declarat subiungendo actum cautelæ nõ à lupis, sed ab hominibus. In medio luporum vos expono dilaniandos, ab hominibus autem cauete, vt armini prudentia ad cauendũ ab humanis persuasionibus: homines enim appellat eos qui humanitatis officiis prętextu cõsanguinitatis, amicitiæ, patriæ, & aliorum humanorum vinculorum cõsulunt vt nõ patiamur, vt non perdamus hanc vitã propter fidem Christi. *Tradent enim uos in conciliis.* Ratio cauẽdi subiungitur. & non subiunguntur ea à quibus debent cauere: non enim cauere debent à flagellis, synagogis, regibus &c. sed ratio cauendi à persuasionibus humanis est prævisio malorũ subsequentium eorum constantiam, cauendo ab humanis persuasionibus. Ac si apertius diceret: cauete ab humanis suasionibus, præsciendo quod vos cautos tradẽt in concilijs &c. Et describitur progressus Iudæorum futurus persequendo apostolos gradibus multis. Primò enim singulares personæ tradent vos in cõciliis publicis examinandos & iudicandos: vt patet in Stephano. *Et in synagogis suis flagellabunt uos.* tanquam malefactores: vt patet in apostolis flagellatis, & Paulo quinquies flagellato à Iudęis. *Et ad præsides.* vt patet de Paulo. Et dicit hæc, quia Iudæi non habebant illo tẽpore potestatem exercẽdi iurisdictionem ad mortem: prout ipsi testantur Ioan. xviij. Nobis nõ licet interficere quenquã. & propterea non contenti flagellis volentes vos occidere, ducẽt vos ad præsides, & reges, habentes potestatem occidendi. *Et ad reges.* vt patet de Iacobo, quẽ occidit Herodes rex. *Ducemini propter me.* quia in me creditis, quia me prædicatis. Magna accumulatio malorum in hac legatione: quando propter mittentem mala omnia imminere denunciat. *In testimonium illis & gentibus.* Omni ex parte vtilia fore mala prænunciat: nam non solùm ipsis apostolis & acquirẽdis ouibus vtilem fore apostolorum passionem,

sed etiam

sed etiam conferre significat: ad testificandum inimicis tam Iudæis quàm gentilibus, quòd ipsi negligunt salutẽ propriam, quòd ipsi excusationem non habebunt ignorantiæ aduentus mei: exa-
minantes enim & audientes vos, debẽt cogitare & prouidere sibiipsis de propria salute. *Quomodo autẽ tradent uos, nolite cogitare pro, ne soliciti sitis, quomodo aut quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini.* Non enim uos estis qui loquimini: sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Mirabilis est diuina dispensatio. quædam donat, scilicet potestatem miracula faciendi in quibusdam vult eos interrogare, in quibusdam vti prudentia. quædam promittit tũc, quum tempus fuerit affutura, dabitur vobis in illa hora quid loquamini. Et ne hoc reputent impossibile, subiungit quòd vos non loquimini, sed spiritus sanctus in vobis. *Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filii in parentes.* Dixerat, cauete ab hominibus, quia vos cautos tradent: declarat modò homines illos esse fratres, patres filiósque, vt nullum genus hominum exemptum intelligamus. *Et morte eos afficient.* non solùm tradent, sed interficient. *Et eritis odio.* Deest. habiti ab, *omnibus hominibus propter nomen meum.* Tolerabile erat tradi, flagellari, occidi etiam à cõsanguineis, si saltem amor hominum erga eos affuisset: sed non solùm defuturus amor, sed etiam affuturum odium omnium hominũ erga eos describitur. Et verè ab omnibus hominibus, hoc est sapiẽtibus: quæ hominis non quæ dei sunt, odio habent Christi imitatores. *Qui autem perseuerauerit,* pro sustinuerit, *usque in finem, hic saluus erit.* Ad salutem non sufficit prædicare, flagellari, & odio haberi ab omnibus, nisi adsit perseuerantia vsque in finem. *Quum autem persequentur uos in ciuitate ista, fugite in aliam.* Licentia est non præceptum. Et apposuit hoc ne illicitum existimaretur fugere. *Amen dico uobis, non consummabitis ciuitates israel, donec ueniat filius hominis.* Sicut illud in viam gentium ne abieritis, arctatur ad tempus illius legationis, ita hoc. Intendit enim quòd antequam discurrẽt prædicãdo seu fugiẽdo omnes ciuitates populi Israel, veniet ipse Iesus immortalis, resurgendo à mortuis daturus nouam legationem. Et dixit hæc præoccupando responsionem apostolorum: si expulsi fuerimus ab omnibus ciuitatibꝰ Israel, ita quòd nulla supersit, ad quam fugiemus? *Non est discipulus supra magistrum: nec seruus supra dominum suum. Sufficit discipulo, vt sit sicut magister eius: & seruo sicut dominus eius.* Datis præceptis, & prędictis malis annexis legationi, adiungit exhortationem conforrãdo eos ad excludendum

cludendum ab eis timorem specialiter duorum malorum: scilicet tollentium honorem, & tollentiũ vitam. maximè enim amamus hæc duo, honorem scilicet & vitã. Excutit ergo timorem ab exẽplo sui, triplici cõparatione adiecta inter se & apostolos: prima est, quia ipse magister, illi discipuli: secũda est, quia ipse dominus, illi serui: tertia est, quia ipse paterfamiliãs, illi domestici. Quas tamen modestè profert, non dicendo se dominũ & illos seruos &c. sed in tertia persona, nõ est discipulus &c. Vt quũ viderint ipsum dominum, & magistrum flagellatum, crucifixum & occisum, non timeant discipuli & serui. *si patremfamilias Beelzebub uocauerunt, quanto magis domesticos eius? Ne ergo timueritis eos.* Tacitis iis quę tunc futura erant circa proprij corporis passionem, cõmemorat ea quæ passus est circa honorem. si me patremfamiliãs dehonestauerunt, imponendo ꝙ sim vir diabolicus, ꝙ sim Magus, vtens Beelzebub principe dęmoniorũ, quanto magis infamabunt vos? Et verè prædicit dominus quod rei probauit euẽtus. nam diabolici seu magicæ artis viri habiti sunt ab infidelibus Christi sequaces: vt testantur gesta martyrum. *Nihil enim opertum quod non reuelabitur.* pro, reuelabitur: *& occultum, quod non sciatur.* pro, scietur. Non sufficit Christo confortare eos ad tolerandas infamias ab exemplo sui: sed rursus confortat eos à finali euentu: quia tandem clara apparebit veritas vestræ innocentiæ & virtutis, ac calumniæ & iniquitatis persecutorum vestrorum. In die siquidem iudicij omne in hoc mundo coopertũ detegetur, & omne in hoc mundo occultum scietur: ac per hoc redibit honor ac gloria vestra cum confusione persecutorum vestrorum. *Quod uobis dico in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.* Confortat tertiò ad tolerandas infamias à publica doctrina. Occasionem haberent fortè infamandi vos, si occulta si secreta docerem vos quæ vellem alios latẽre: modò autem non est sic. nam præceptum meum est quod dico vobis in tenebris, in mystẽrijs, in parabolis, dicatis ĩ lumine, in manifesto: & similiter quod auditis ad partem, prædicetis publicè nõ solùm super cathedras, sed super tecta, vnde ab omnibus audiri possitis. ¶ Si quæris quomodo stat sententia horum verborum cum illa, Ego palãm locutus sum mundo, & in occulto locutus sum nihil: scito nullam esse inter sentẽtias has contrarietatem: eo quòd nihil dixit Christus seorsum, secreto, in aure, in tenebris, quod voluerit seruari occultum: sed omnia voluit publicari post resurrectionem suam. Docuit itaque quædam seorsum: sed nihil quod voluerit seruari occultum,

cultum, quod voluerit nõ esse publicũ. Vnde hæc est gloria Christianæ fidei, ob hoc ridemus de infidelibus imponentibus Christi imitatoribus: vt pote scientes nihil apud nos esse occultũ, sed omnia Christianæ fidei mysteria tam pura, tam nitida, támque aliena ab omni contagione esse, vt non vereamur publicè cuncta prædicare. *Et nolite timere eos qui occidunt corpus.* Post exclusum timorem infamiæ, excludit timorem occisionis. Primò, quia duplici existente vita hominis (scilicet corporis & animæ) differẽtia inter hominem & deum hæc est, quòd homines possunt tollere tantùm vitam corporis, quæ longè minor est quam vita animæ: deus autem potest & animã & corpus perdere in gehennam æternæ damnationis: & propterea non homo, sed deus timẽdus est. *Animam autem non possunt occidere.* Verum est hoc tũ quo ad vitam naturæ: quia anima est immortalis, & solus deus potest occidere illam annihilãdo. tum quo ad vitã virtutis: nullus enim homo potest tollere ab anima virtutẽ moralem seu gratiæ, tum quo ad vitam beatitudinis: quia solius dei est beare aut damnare animã. *Sed potius timete eum.* Timor solius mali est: nemo enim timet bonum. veruntamen potestas inferendi malum quantumcunque in se sit bona, timenda est ratione mali cuius est illatiua. Et hóc modo deus in se optimus, timẽdus dicitur. *Quã potest & animam & corpus perdere in gehennam.* Non dicit occidere (vt dicendum consequenter fuerat) sed illud quod peius est occisione: scilicet perdere corpus & animam in gehennam æternę damnationis. *Nonne duo passeres.* pro, passerculi, *asse uæneunt: & unus ex illis non cadet super terram sine patre uestro?* Confortat secundò ad tollerandã mortẽ ex cura diuina circa redintegrationem omniũ etiam singulorũ capillorum: vt sciant se nõ solùm redintegrãdos quo ad vitã corporis & animæ ex præcedenti ratione, sed etiam quo ad minima quæque sui quę perdere possunt. Suadet autẽ hoc ex diuina prouidentia circa passeres: asserẽdo ꝙ tanta est diuina prouidẽtia, ꝙ quantũcunque viles sint passeres (ita ꝙ duo vęnesit asse vno) nihilominus nullus eorum moritur sine nutu dei patris vestri: quanto ergo magis vestri curã habet deus? ¶ Si cõtra hanc diuinã curam passerum obiicitur illud apostoli. 1. ad Corinth 9. Nũquid deo cura est de bob? Distingue aliud esse curare de irrationalibus legem scriptã dando, & aliud esse curare de iisdẽ prouidentia. Afferitur enim hîc prouidẽtiæ diuinæ curam comprehẽdere etiam passeres: negatur autem ab apostolo deum habere irrationalium curã sic, vt solicitus sit superaddere legem circa salutem

Universidad de Deusto
Biblioteca

lutem eorum. hic enim modus diuinæ curæ reſeruatur rationali creaturæ, quam quia deus ordinauit ad æternam fœlicitatem, erudit atque mouet ſuperaddita lege ſpectantium ad fidem, ſpem & & charitatem. *Veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt.* Non eſt hyperbolica locutio (quoniam in veritate capillorũ numerus notus eſt deo) ſed etiã ſignificatiua diuinæ curæ circa quęcunque quantũuis minima etiam ſigillatim electorum ſuorum.

Nolite ergo timere: multis paſſeribus. pro, paſſerculis, *meliores eſtis.* pro, præſtatis, *uos.* hoc eſt multitudine vniuerſa paſſerũ. *Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, cõfitebor & ego eum coram patre meo qui in cælis eſt: qui autẽ negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis eſt.* Exhortationi excluſiuæ timoris tam infamiæ quàm mortis, adiũgit neceſſitatem fidei, amoris & confeſſionis ſuæ. Ac ſi apertius dicat: non putetis me hortari vos ad id quod eſt ſupererogationis, ſed ad id quod eſt neceſſitatis. Vnde hanc neceſſitatẽ manifeſtat à pœna & præmio ſecundum tria: ſcilicet confuſionis & glorię, habendi & non habendi Chriſtum, perdendi & inueniendi animam propriam.

¶ De neceſſitate itaque confitendi Chriſtũ ex futura pœna cõfuſionis & præmio gloriæ, ait, quòd confitentem me confitebor eum coram patre meo, & negantem negabo. Non ſufficit Chriſto interna fides aut internus amor, niſi quum opus fuerit, adſit exterior confeſſio fidei & factorum. *Nolite arbitrari.* Neceſſitatem confitendi & amandi Chriſtum manifeſtat ex culpa. Peccatum enim ſignificat dicẽdo, Qui amat patrẽ aut matrem plus me, non eſt me dignus. nullus enim indignus redditur Chriſto, niſi ob culpam propriam. ¶ Vbi & duo alia nota. Alterum eſt, quòd Ieſus iuſtificat pœnam antedictam futuræ cõfuſionis, aperiens illius cauſam eſſe proprium crimen negantiũ ipſum. ne putaremus mundos illos eſſe à peccato, qui negant ipſum. Alterum eſt, q̃ ſimul & ſemel declarat, & rationẽ criminis eſſe, quia poſtponitur amor ipſius Chriſti amori aliorum, & vſque adeo exigit ad ſalutem amorem & confeſſionem Chriſti, vt nec amor patris ſecundũ carnem aut matris, fratris aut vxoris &c. excuſet. *Quid uenerim.* Manifeſtat ex proprij aduentus officio culpam minus amantium ipſum. Acſi aperte diceret: non ſunt hæc mandata hominum, non ſunt poſitiui iuris, ſed ſunt fructus aduentus mei in mundum: ad hæc efficienda veni ego dei filius in mundum.

Pacem. omnẽ. *mittere in terram. non ueni pacem mittere.* Dixerat ſuperius vt deſerent pacem: ne intelligerent pacem omnem: declarat

clarat modò, quòd non venit mittere in terram pacem omnem, ſed *gladium.* Metaphorica eſt locutio, deſcribens bellũ à ſupremo actu eius: quo. ſ. venitur ad vſum gladij. *Veni enim ſeparare.* pro, diſſidere facere, *hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam.* Ecce gladius, ecce contrariũ pacis. *Et inimici hominis domeſtici eius.* Confirmat hoc bellum ex authoritate veteris teſtamenti Mich. 7. vbi ſcribuntur hæc verba. *Qui amat patrem aut matrem plus quam.* pro, ſupra, *me.* Declarat quam pacem nõ venit mittere in terram. ſ. contrariam ordini charitatis. ſimul declarans ad quam ſeparationem faciendam venit. ſ. neceſſariam ad ordinem charitatis ſeruandum. Non ſufficit Ieſu Chriſto amari: ſed exigit vt ametur plus quàm prius pater, mater, aut filius &c. *Non eſt me dignus: & qui amat aut filium, aut filiã ſuper me.* pro, ſupra me, *non eſt me dignus.* Pœna dãni ſignificatur, qua homo priuatur ipſo deo. Et aptè indign⁹ deo diffinitur, qui pluris fecit patrem, matrẽ, aut filium &c. quàm deũ. *Et qui non accipit crucem ſuam.* Non patri aut filio tantũ, ſed etiam tibimet præponendus eſt Chriſtus. Nec dicit qui non ſe crucifigit, ſed qui nõ accipit, qui refutat impoſitam ſibi crucem, hoc eſt illatam mortem etiã diram, turpem & vilem. hæc enim in cruce clauduntur. *Et ſequitur me.* Apponit hoc tũ confortando ab exẽplo ſui crucifigendi, tũ monſtrando rationem ſubeundæ crucis. ſ. propter Chriſtum. *Non eſt me dignus.* Identitas demeriti in nõ accipiente crucem & in plus amãte patrem, mõſtrat quòd de illo nõ accipiente crucem loquitur, qui ideo refutat crucem, quia plus amat ſeipſum, quàm Chriſtũ. & non de illo cui licitũ eſt fugere in aliam ciuitatẽ. Verba enim hęc licet ſint negatiua, ſecundũ tamẽ ſenſum ſunt affirmatiua vinculi ad ſufferendam crucem propter Chriſtũ, quod conſtat intelligi quãdo & vbi oportet. *Qui inuenit.* pro, inuenerit, *animam ſuam.* Si diceret qui amat aut ſeruat, clara eſſent verba: ſed dicendo inuenit, & ſubiungendo inueniet, expoſitionem expoſcit. Differentia itaque inter præſentem vitam & æternam eſt: quòd æterna nõ inuenitur hîc, ſed ſperatur: præſens autem vita hîc habetur. Rurſus propoſitis humano ſtudio, hinc Chriſto & indevita propria, ſi homo ſtuduerit poſthabito Chriſto ad ſeruãdam vitã propriã, iam inuenit animam ſuam hoc eſt vitã ſuam: quia aſſecutus eſt quod intendebat. Ita quòd ſenſus eſt, qui inuenit qui iam inuẽtã habet me poſthabito, animam ſuam, vitã ſuã. *Perdet eam.* vitã ſuam in futuro ſeculo. *Et qui perdiderit animam ſuã.* Et per oppoſitũ qui nõ inuenit, ſed ſperans perdide-

rit vitam suam. *propter me.* Explicare propter me, insinuat contrarium eius (scilicet posthabito me) subintelligēdum esse quum dictum est qui inuenit animam suam: vt contrariorum eadem sit disciplina. *inueniet eam.* in futuro seculo. Vbi nota etiam ad literam verificari hæc dicta de anima, quantum ad officium animandi corpus: quia habens vitam corporalem pro inuenta, perdit corporalem vitam in æternum. post resurrectionem enim vita erit eis peius quàm mors. nam quærēt mortem, & mors fugiet ab eis. Et similiter voluntarie ponentes vitam suam corporalem propter Christum, inuenient post resurrectionem eandem corporalem vitam æternam. Et dixit tertio loco hęc, vt necessitatem seruandi & cōtendi fidem Christi monstraret ex periculo damni, vel lucri propriæ vitæ: vt si nō moueremur ex timore pœnæ damni, saltem moueremur ex timore pœnæ sensus, & rursus, vt nō solum traheremur amore effendi cum Christo, sed etiam amore corporalis vitæ propriæ perpetuæ. *Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: & qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Et quicunque potum dederit uni ex minimis.* pro, pusillis, *istis calicem aquæ frigidæ tantum, in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Expeditis præceptis & periculis legationis: quia inter alia ordinauerat vt viuerent apud hospites suos, & prædixerat simul pœnam negantium hospitiū, consequens fuit vt præmium hospitum declararet. Manifestat itaque præmium hospitum, eum à dignitate personę receptę: quia recipiendo vos recipient me: ac per hoc eum qui me misit, scilicet deū. recipientes ergo vos recipient deū: quod est maximum donū. Tum à mercede: quia recipiens prophetā non alia ratione, nisi quia ꝓpheta est, efficitur particeps meriti prophetę vtpote fouēs prophetā in officio suo. & propterea mercedē quoque prophetę debitā accipiet. Non dicit tantam mercedem: quia maius est meritū maiórque merces prophetæ quàm recipientis ipsum. sed sicut particeps fit meriti fouendo prophetā, ita particeps est mercedis. similem ergo mercedē mercedi prophetæ accipiet, quanuis non tantā. Et eadem ratione recipiens discipulū, nō quia amicus aut gratus &c. sed habitat tātum ratione, quia est discipulus meus, mercedē similem mercedi discipuli accipiet. ¶ Et breuiter scitote, quòd nullus beneficium quantumcunque paruum alicui ex pusillis istis præstabit sine præmio. nam qui potum non vini, sed aquæ frigidæ (vt nullum laborem aut sumptum fecerit calefa-

calefaciendo) dederit, non perdet mercedem suam.

CAPVT XI.

Et factum est quū consummasset iesus præcipiens duodecim discipulis suis transiit inde. alió tendens ipse, & alió mittens discipulos. vt docceret & prædicaret. Non ideo misit discipulos ad prædicandum, vt ipse desereret prædicationis officium: sed ita misit illos, vt etiam per seipsum prædicaret. *in ciuitatibus eorum.* Seruat quod seruandum præcepit. *ioannes autem.* Inchoauit Matthęus prędicationem Iesu à carcere Ioannis capite quarto commemorato: nunc narrat subsecutos fructus adhuc viuente Ioanne in carcere. *Quum audisset.* à discipulis suis: vt alius testatur euangelista. *in vinculis.* pro, in carcere, *opera christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi, tu es qui venturus es.* pro, ille venturus, seu, veniens, *an alium expectamus?* Dictio Græca interpretata, venturus es, anceps est ad vtrunque tempus, sed parui refert: quia vtroque sensu significatur Messias. Et si quidē legitur in præsenti, ordo literę est, tu es veniens ille tam expectat' à Iudæis, tam acclamatus à prophetis? Si autem legitur in futuro, ordo est, tu es ille venturus secundum dicta prophetarum & expectationem Iudæorum ad salutem mundi, ad reguandum in æternum tam expectatus, tam acclamatus? Et hæc lectura est amplectenda: quia prima habet nescio quid duriusculæ constructionis. ¶ Proponit autem Ioannes hāc interrogationem, non dubitans Iesum fore redemptorum mundum & Regem Israel, sed vt consulat discipulis: vt vel sic instruantur & credant Iesum esse verum Messiam. Constat enim discipulos Ioannis minus bene sensisse de Iesu, tum ex eo, quòd antequàm Ioannes mitteretur in carcerem, liuore tacti dixerunt Ioannis de Christo, Rabbi qui erat tecum trans Iordanem &c. Ioannis tertio: tum quia (vt superius nono capite patuit) reprehenderunt Iesum, quare nos & Pharisæi ieiunamus &c. *at respondens iesus ait illis: euntes renunciate ioanni, quæ auditis & uidistis.* pro, auditis & videtis. Respondet Iesus non testimonio verborum: sed factorum: vt referendo Ioanni miracula conuincantur à Ioanne ex ipsis miraculis, & non dubitent ipsum esse verum Messiam. Auditus refertur ad miracula prius facta, visus autem ad miracula, quæ tunc fecit, alio euangelista testante. *cæci uident, claudi ambulant, leprosi mundantur surdi audiunt, mortui resurgunt.* Ante siquidem hoc tempus resuscitauerat

Universidad de Deusto
Biblioteca

filium viduæ, & filiam archisynagogi. *Pauperes euangelizantur.* Inter miracula testificantia Messiam, cõnumeratur, quòd pauperes euangelizantur: hoc est, accipiunt bonũ nuncium. Græci dicũt euangelizo te: hoc est affero bonum nuncium tibi: & similiter tu euangelizaris, tibi affertur bonum nunciũ, tibi bonum annũciatur, tu accipis bonum nunciũ. Et significatur per hoc differentia inter mundanum & cœleste regnum, inter mundana & cœlestia bona, inter cõmunia bona nuncia mundana & cœlestia quãtum ad ordinem, quia mundana bona cõmunia, annunciãtur magnatibus & diuitibus mundi, & per illos deriuãtur ad reliquos ac pauperes: cœlestia autẽ bona cõmunia toti generi humano, annunciantur pauperibus, piscatoribus, & aliis huiusmodi sequacibus Iesu, & per illos deriuãtur ad alios etiam mundi principes: vt experiẽtia testata est. ¶Inter alia ergo Iesu Christi admirãda opera connumeratur contrarius ordo ad ordinem mundanum circa annũciationẽ regni cœlorũ. Et cum hoc significat etiã, quòd soli pauperes spiritu, hoc est nõ affecti diuitiis, sunt illi qui vere accipiunt bonũ illis nunciũ ex aduentu meo. *Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Subiunxit hoc, vt præberet occasionẽ Ioanni erudiendi & præmuniẽdi discipulos suos, ne scandalizentur in Christi abiectione & passione. sciebat enim passionem mortẽmque suam fore offendiculũ etiam credentibus, quòd ipse esset redempturus Israel. Vnde etiã Christi discipuli euntes in Emaus, scandalizati morte Christi, dixerunt, nos sperabamus, quòd ipse esset redempturus Israel. *Illis autem abeuntibus.* Ne coram discipulis Ioannis laudans Ioãnem, videretur humano respectu laudare. *Cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne.* Hactenus quia non oportuit tacuit laudes Ioãnis: modò autem quia periclitabatur in opinione turbarum tum constantia tum testimonium redditurus à Ioanne de Iesu, inchoat laudes Ioannis. Nesciebant enim turbę qua ratione Ioannes misisset discipulos ad interrogandum, tu es Messias, an alium expectamus? & propterea dubitare poterant de Ioannis cõstantia & testimonio, huiusmodi ambiguitatem tollit Iesus, laudans Ioannem multipliciter. *Quid existis in desertum videre?* Inchoat laudes Ioannis apud turbas ex ipsarum turbarum concursu tali ac tantõ, vt relictis ciuitatibus iuerint vsque in desertum ad Ioannem. Ac si aperte dicat: talis ac tantus vester concursus ad Ioannẽ, testatur de ipso. *Arundinem vento agitatã?* Prima Ioannis commendatio, animi est constantia. *Sed quid existis videre, hominem mollibus.* deest, vestibus, *vestitum? Ecce qui mollibus*

bus vestiuntur. pro, qui mollia gestant, *in domibus Regum sunt.* Secunda commendatio est corporalis vitæ austeritas, à vestibus significata. *Sed quid existis videre, prophetam? Etiam dico vobis, & plus quam prophetam.* pro, excellentiorem propheta. *Hic est enim de quo scriptum est, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.* Tertia cõmendatio donum est gratiæ plus quàm propheticæ. Quod declaratur ex authoritate Malachiæ prophetæ capite 3. Et consistit declaratio in hoc, quòd ideo Ioannes est excellentior propheta, quia prophetæ prędixerunt Messiam futurum: Ioannes autem fuit præparator viæ Messię præsenti. Hoc enim significatur dicendo, qui præparabit viam tuam, non à remotis, sed ante faciem tuam. Dicuntur enim hæc verba in persona dei ad Messiam. *Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista.* Quarta Ioannis commendatio relatiua est, nõ ad omnes homines, sed ad omnes prophetas. nam alio euangelista testante constat Christum dixisse, non surrexit maior propheta: quam particulam Matthæus tacuit. Immo literalis sensus est, quòd inter prophetas nullus fuit maior Ioanne. ¶Et bene nota, quòd non affirmatur Ioannes maior omnibus prophetis: sed negatur propheta maior ipso, cũ quo stat quòd habuerit æquales. Vnde ex hoc quòd Ioannes fuit præcursor Christi (monstrando, baptizando, præparando &c.) habuit nõ solùm gratiam plus quàm propheticam: sed quòd nullus prophetarum (Moyses scilicet, Dauid, Hieremias, Esaias &c.) fuit maior ipso. *Qui autem minor est in regno cœlorum, maior est illo.* Ioannes relatus ad patres veteris testamenti, nõ habet maiorem: relatus autem ad regnum cœlorum (hoc est ad nouũ tempus testamẽti, hoc est, ad tempus præsens, inchoans regnum cœlorum) habet maiorem: scilicet Messiam. Et parcens Iesus laudi propriæ, nõ dicit, ego autem maior sum illo: sed describit seipsum Messiam à minoritate in regno cœlorum. Nec dicit, qui minor est eo: sed simpliciter, qui minor est in regno cœlorum. Et quum extra propositum sit loqui de regno cœlorum, hoc est cœlesti beatitudine in qua tunc soli angelici spiritus erant, consequens est, quòd de regno cœlorum in terra inchoato tũc, est sermo. Nec in dubium vertitur, quis sit iste minor in regno cœlorum: quia constat quòd est ipse Messias. Qui quanuis natura, gratia & dignitate sit maximus, est tamen officiis minor: iuxta illud, quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? nónne qui recumbit? ego autem in medio vestri sum sicut qui ministrat. Et rursus, filius hominis non

 venię

Universidad de Deusto
Biblioteca

venit ministrari, sed ministrare, & animam suam dare redemptionem pro multis. Est itaque literalis sensus quòd ille qui in regno cœlorum iam inchoato à diebus Ioannis Baptistę est minor officiis, exercet officia minoris, exercet officia humilitatis, est maior Ioanne carente maiore inter priores. ¶ Potest quoque nō absurde aliter litera exponi. Primus enim prædicator regni cœlorum fuit Ioānes Baptista, sicut etiam fuit pater primus baptismi: Iesus autem fuit secundus in vtroque. & propterea dicitur minor in regno cœlorum: secundus enim minoritatem à primo sonat. Ac si aperte dicat: quamvis Ioannes nullum priorum habeat maiorem se, qui tamen posterior est illo in inchoatione regni cœlorum, est maior ipso. *A diebus autem Ioannis Baptistæ usque nunc regnū cælorū vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Quinta cōmendatio est nouæ prędicationis nouus fructus. Tēporibus priscorū prophetarum promittebatur regnum terrenum in terra promissionis, & regna terrarum Amorræorū & Cananæorum &c. patiēbantur vim, & violentia acceperunt filij Israel illa: à diebus autem Ioannis Baptistæ incœpit prædicari & promitti regnum cœlorum, cœperúntque homines ex directa intentione tendere ad regnum cœlorum fide & pœnitentia & operibus bonis. Ita quòd commendatur Ioannes ex hoc, quòd fuit primus prædicator inducens homines ad tendendum directe in regnum cœlorum. Præcedentibus nanque temporibus erant multi iusti & sancti homines: sed non operabantur ex explicita intentione ad regnum cœlorum (quod adhuc eis non fuerat reuelatum nisi à remota) sed operabantur ex intentione obediendi deo in spe mercedis mediante Mesia venturo. manifestante autem Ioanne regnum cœlorum, cœperunt populi explicite tendere ad regnum cœlorum, quod audierant iam appropinquasse. Hoc autem explicitē tēdere ad regnum cœlorum, appellat Iesus metaphorico sermone violentiam vtrinque: hoc est tam ex parte regni (dicēdo quòd regnum cœlorum patitur vim) quàm ex parte tendentium, dicēdo, & violenti rapiunt illud. ¶ Et significatur per pati vim conditionem regni cœlestis, carere habilitate ad hoc, quòd sit hominum. nam illud dicitur propriè vim pati, quod illud patitur ad quod nullam habet habilitatem. Et verè regnum cœlorum vim patitur: quia tanta est excellentia, vt nullam habeat habilitatem ad hoc, quòd acquiri possit ab hominibus: sicut corpus cœleste nō est habile, quòd possit acquiri ab homine. vnde quia de facto acquiritur regnum cœlorum ab homine, ideo dicitur quòd vim patitur.

patitur. ¶ Et ne quæras à quibus patitur vim, subiungitur: & violenti, procul dubio fide & operibus, rapiunt illud, non ex merito naturæ aut actionum, sed ex vi spiritus habentis potestatem super regnum cœlorum potius rapiunt quàm iure acquirant. *vsque nunc.* Apposuit hoc ad significandum perseuerantiam violentiæ in regnum cœlorum prædicante ipso Christo. Intendit enim, quòd violentia quæ inchoauit à diebus Ioannis Baptistæ, non inchoauit vt terminetur me præsente, & illuminante mundum, sed vt perseueret. hoc enim denotat illud vsque nunc, vsque in tempus meum quod est vltimum. *Omnes enim prophetæ & lex, usque ad Ioannem prophetauerunt.* Sexta commendatio est, quòd Ioannes est terminus prophetiæ legis & prophetarum: hoc est, officium Ioannis est demonstratiuum eius quod prophetauerunt lex & prophetę omnes: quia demonstrat Mesiam. ¶ Aduerte hic, quòd lex & prophetæ quantum ad actum prophetandi terminātur ad Mesiam: non quòd taceant futura post aduentum Mesiæ: sed quia quæcunque dicunt futura post Mesiam, dicunt vt accidētia connexa, consequentia, & pendentia, &c. ad Mesiam. Et quum ita sit, quòd intentus terminus legis & prophetarum sit Mesias, placuit domino Iesu describere terminum legis & prophetarum Ioannem, hoc est Ioannis officium: ad significandum officium Ioannis esse monstrare Mesiam præsentem. Ita quòd Ioannis officium terminare legem & prophetas est Ioannem monstrare Mesiam præsentem. redundat siquidem Ioannis laus in approbationem testimonij quod perhibuit de Mesia. *omnes.* priores, fuerunt enim postea alij prophetantes. *vt si vultis recipere.* Septima commendatio, quòd Ioannes est Helias. Circa quam tria dicit. Primo ponit in auditorum libertate acceptationem huius commendationis: dicendo & si vultis recipere. Et hoc ideo, quia non secundum literalem sensum Ioannes est Helias. Docuit siquidem nos optimus magister Iesus, vt non cogamus auditores ad sensus mysticos sacræ scripturæ: sed ad ædificationem eorum qui libenter audiunt & proficiunt ex sensibus mysticis. *Ipse Ioannes est Helias qui venturus est.* Malachiæ vlti. promittit deus: ecce ego mittam vobis Heliam prophetam antequam veniat dies magnus domini & horribilis. Expectabatur propterea à Iudæis Helias præcedens Mesiam. nescientes enim distinguere inter primum & secundum Mesiæ aduentum, putabant Heliam præcessurum primum aduentum Mesiæ: quod tamen deus non promisit nisi respectu secundi aduentus: vt patet in litera Malachiæ: loquente

de die domini horribili, qui est dies vniuersalis iudicij. Hanc Iudæorum ignorantiam præoccupans Iesus, ne ex hac occasione impedirentur credere ipsum esse verum Messiam, dixit Ioannem esse Heliam, non identitate animæ aut hypostasis, sed proportionali identitate officij. Ioannes enim circa primum domini aduentum illudmet officium exercuit quod Helias exercitaturus est circa secundum domini aduentū. *qui habet aures audiendi audiat.* Mysterium Heliæ & Ioannis excedebat capacitatem turbarum tunc temporis. & propterea Iesus summarie illud pertransit: adhibita tamen monitione secreti mysterij. Secretum nanque mysterium latere in identitate & diuersitate Ioannis & Heliæ, significat monendo, qui habet aures audiendi audiat. Et verè latet ibi mysterium duorum Christi aduentuum, quod tam occultum fuit, vt etiam dæmones lateret: qui si cognouissent, dominum gloriæ nunquam crucifixissent, quod vsque hodie latet Iudæos. *cui autē similem æstimabo generationem istam? similis est pueris.* pro, pueritiis, *sedentibus in foro: qui clamantes coæqualibus dicunt, cecinimus nobis, & non saltastis: lamentauimus.* Deest. vobis, *& non planxistis. venit enim Ioannes, neque manducans, neque bibens, & dicunt: dæmonium habet. venit filius hominis manducans & bibens: & dicunt, Ecce homo vorax.* pro, edax, *& potator vini, publicanorum & peccatorum amicus.* Ex tot laudibus Ioannis occasione oblata reprehendendi generationem hominum illam, increpat eam assumendo parabolam ex ioco puerorum. Similitudo est satis clara in litera. ¶ Aduerte tamen applicando illam duo. Primum est, quòd generatio illa assimilatur non parti puerulorum iocantium, sed toti iocantium cœtui. Ita quòd sicut inter iocantes pueros aliqui sunt prouocantes alios faciendo diuersis viis quod in se est, & aliqui neutra via prouocati: ita in generatione illa Iudæorum (quæ scilicet tunc temporis vixebat) erant aliqui diuersis viis prouocantes ad regnum cœlorum vt Ioannes & Iesus, & aliqui, nec à Ioane, nec à Iesu prouocati ad regnum cœlorum. ¶ Immò (quod secundò notandum est) longè deterius euenit Ioanni & Christo, quàm pueris prouocantibus: quia pueri frustrà prouocarunt: Ioannes autem & Iesus retulerunt iniuriam ex beneficiis. nam de illo dicunt: dæmonium habet, de hoc quòd est vorax, potator vini, &c. Vbi cerne quòd similitudo generationis illius ad iocum puerorum, inducta est non ad significandum, quòd frustra Ioannes & Iesus prouocarunt Iudæos illius temporis, sicut frustrà pueri cecinerunt & lamentati sunt: sed ad significandum quod nulla prætermissa est via prouocandi

candi Iudæos illius temporis ad regnum cœlorum, & prouocatores Ioannes & Iesus à multis eorum retulerunt iniurias. Quod includit apud illos frustrà laborasse, & aliquid deterius. *Non manducans.* cibos quibus communiter vescuntur homines, & similiter non bibens vinum aut siceram, communem hominum potū. Et per oppositum intellige filium hominis manducare cibos cōmunes, & bibere communem potum. *Et iustificata est sapientia a filiis suis.* Conclusio parabolæ est, quòd diuina sapientia disponens tam suauiter per vtranque viam trahere vos ad regnum cœlorum iustificata est, facta est apud vos iusta, à filiis suis: hoc est ex collatione ad iocum puerorum vestrorum. Pueriulos illos appellat filios sapientiæ, quia sunt naturalis sapientiæ indices. ¶ Vbi aduerte, quòd rude vulgus instruendo Iesus vtitur hac infima parabola ex ioco sumpta: quia ex his turbæ magis mouentur, & huiusmodi parabolas sibi notas magis retinent. *Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus facta sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam.* Reprehensa generatione illa Iudæorum in genere, increpat modò in specie quasdam ciuitates. *Væ tibi chorazaim, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis olim in cilicio & cinere, pœnitentiam egissent.* Tyrus & Sidon ciuitates gentilium erant, quibus non prædicabatur. *verumtamen dico vobis, Tyro & Sidoni remissius.* pro, tolerabilius, *erit in die iudicii quam vobis.* Quia grauior est culpa infidelitatis vestræ, quàm Tyri & Sidonis: dum visis tot miraculis apud vos factis increduli manetis. *Et tu Capharnaum, numquid usque in cœlum exaltaberis.* pro, quæ vsque in cœlum exaltata es, *usque in infernum descendes? Quia si in sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte.* pro, vtique, *mansissent usque in hanc diem. verūtamen dico vobis, quia terræ sodomorum remissius.* pro, tolerabilius, *erit in die iudicii quam tibi. In illo tempore.* Exprobrationi incredulorum aptè adiungitur ratio conuersionis electorum. *Respondens Iesus.* hoc est respondendo discipulis reuersis cum gaudio à prædicatione: vt alius euangelista insinuat. *dixit, confiteor tibi pater, domine cæli & terræ.* Exultante spiritu suo conuersus est ad patrem: dicendo confiteor, professione veritatis, & etiam gratias agendo. *Quia abscondisti hæc.* mei aduentus mysteria. abscondisti autē non appositione operculi, sed negatione luminis. *A sapientibus & prudentibus.* Sapientia est circa diuina, prudentia circa humana. *Et reuelasti ea.* illustrando lumine fidei interno. *parvulis.* pro, infantibus. Non dicit insipientibus & imprudentibus, vt ex hoc ipso

quòd

quòd contra ſapientes & prudétes è regione diſtinguit infantes, diſcernamus & penetremus non diſplicere deo ſapientes & prudentes qualeſcunque, ſed non paruulos: hoc eſt quos ſapientia & prudentia non ſinit eſſe paruulos in oculis propriis, non ſinit redigere intellectū in captiuitatem in obſequium fidei Chriſti tui. Et qui communiter (quamuis non vniuerſaliter) ſapientes & prudentes diſcutiunt res fidei ſecundum ſapientiam & prudentiam ſuam, & inuitentes propriæ ſapientiæ & prudentiæ inflantur, ac recuſant vere captiuare intellectum, & mores in obſequium Chriſti, ideo Ieſus tangendo id quod vt in pluribus euenit, dicit abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus. Quod Paulus Apoſtolus explicans Corinthiis dicit: videte vocationem veſtram, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, &c. Ad literam, primi Chriſti diſcipuli non fuerunt de numero ſapientum & prudentum mundi huius: ſed homines ſimplices, piſcatores, & ſimiles paruulis infantibus ſecundum humanum ſtatum, & præcipue in oculis propriis. Tales enim ſemper placuerunt deo: iuxta verbum Samuelis ad Saulem: nónne quum eſſes paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es, primi Regum decimo quinto. Meminit autem infantum potius quàm paruulorum: tum vt maxime paruulos humilitate ſignificaret: tum vt non ab ætate, ſed à neſcientia immò ab impotentia loquendi diſcipulos ſuos deſcriberet: vtpote qui vere infantes erant ad ea quæ ſunt ſcientiarum & prudentiæ, regiminis & huiuſmodi, antequam diuina reuelatione inſtructi eſſent. *ita pater quoniam ſic placitum.* pro, beneplacitum, *fuit ante te.* Rationem reddit abſconſionis à prudentibus & reuelationis paruulis primam & in reſolutione vltimam, diuinam voluntatem. Noli ergo diſputare de cauſa electionis & reprobationis: cur ſcilicet deus iſtos elegerit & non illos. hinc enim habes primam, ſupremam & vltimam cauſam eſſe, quoniam ſic placitum eſt deo. *Omnia mihi tradita ſunt a patre meo.* Explicat quæ ſunt illa abſcondita à ſapientibus & reuelata paruulis, quod eſt explicare demonſtrata per pronomen, hæc, quum dixit abſcondiſti hæc. Et inchoat à myſterio trinitatis, à coæqualitate diuinarum perſonarum. Perſpiciendum ſiquidem eſt in his verbis contineri myſterium trinitatis: tum quo ad originem originiſque ſpeciem: dicendo à patre meo. vbi enim pater, ibi generatio. Tum quo ad æqualitatem ſubſtantialem: dicendo, omnia mihi tradita ſunt. nihil enim excepit, ſed omnia comprehendit tradita per generationem: ſcilicet eſſe, viuere, poſſe,

poſſe, & reliqua quæ dei ſunt: illius enim dei naſcendo accepit omnia à patre. *et nemo nouit filium niſi pater, neque patrem quis nouit.* Inter deum & patrem tantùm intereſt, quòd deum naturaliter nouimus, per ea quæ facta ſunt, vt dicitur ad Rom. 1. & multo magis nouerunt naturaliter angeli deum: patrem autem neque angeli, neque homines naturaliter nouerunt: quoniam myſteriū trinitatis ad quod ſpectant pater & filius, ſupra naturalem notitiam omnium creaturarum eſt. Et propterea ſignificantius dicitur patrem, & non dicitur deum: intendit enim quòd notitia trinitatis reſeruata eſt ſoli deo, quamuis notitia dei ſit naturaliter communicata. *niſi filius.* Dum excipitur filius aut pater, intelligitur quoque excipi ſpiritusſanctus: quia par eſt ratio de ſpiritu ſancto, & de patre, & filio in eſſentialibus. Et theologica regula eſt, quòd dictio exclusiua ſeu exceptiua addita termino perſonali in eſſentialibus, non excludit ab altera perſona diuina. *et cui voluerit.* Notitia patris & filij ita eſt propria diuinis perſonis, quòd nulli communicatur naturaliter, ſed tātùm per reuelationem. *filius reuelare.* Appropriatur filio reuelare myſterium trinitatis: quia filius in carne veniens manifeſtauit hominibus myſterium trinitatis in ſpeciali: dicente ipſo Ioan. 17. pater manifeſtaui nomen tuum hominibus. Appropriatur inquam: hoc enim non eſt ei proprium: quia indiuiſa ſunt trinitatis opera ad extra: de quorum numero eſt reuelare: vnde nunc præmiſit, & reuelaſti tu pater ea paruulis. Commune eſt ergo patri & filio reuelare: ſed appropriatur filio ſicut multa alia appropriantur filio: vt ſapientia, ars, & ſimilia. Hæc ſunt prima myſteria abſcondita à ſapientibus & prudentibus, & reuelata paruulis. *venite ad me.* Subſequentia ſubdit myſteria inuitando, & exercendo officium ſibi appropriatum: venite inquit ſide ad me, cui tradita ſunt omnia, in cuius voluntate eſt reuelare ſecreta trinitatis, ad me verum deum & verum hominem. *omnes.* nullum excipio. *qui laboratis & onerati eſtis.* Duas generi humano communes neceſſitates commemorat: alteram laboris, alteram onerис: alteram actionis, alteram paſſionis. Qui laboratis agendo, & ex actione relinquitur in vobiſmet onus quo onerati eſtis. Ita quòd qui ab omni labore exempt⁹ eſt, qui nullo grauatur onere, ſolus reſtat nō inuitatus à Chriſto. Et certe quum quilibet homo afflictione aliqua aut cura laboret, multorumq; malorum ſarcina oneretur, conſequens eſt vt omnes non ſolùm inuitentur, ſed etiam ex ſibiipſis moleſtis conditionibus trahantur. *et ego.* nō

miniſtri

Universidad de Deusto
Biblioteca

ministri mei: hoc est per meipsum, nō per meos ministros sacerdotes aut Pontifices. *Reficiam*. pro, refocillabo, nos. Non dicit rollam laborem seu onus vestrum, sed refocillabo vos. Non promittit Christus tollere labores & malorum onera in hac vita: sed reficere interiori pabulo mentes animósque hominum venientiū ad eum. *Tollite iugum meum*. euangelicam legem meam voluntarie suscipite. *super nos*. non subtus vos, nec iuxta vos, sed super vos suscipite euangelium, non despiciendo, non æstimando tanquàm legem humanam, sed vt rem diuinam superiorē omnibus vobis. *Et discite a me*. exemplo mei. Tertia actio ad quam inuitat est discere. primùm enim inuitauit ad veniendum: deinde ad suscipiendum iugum: & demum ad discendum ab ipso. *Quia mitis sum*. plus quàm mansuetus sum intus & extra exterioribus moribus. *Et humilis*. absque fictione in corde. Quum vniuersas Iesus habuerit virtutes, duarum tantùm virtutum se proponit exemplum, scilicet humilitatis, tollentis superbiam, cui deus resistit, & retinentis animum ne præsumat, ne ambiat, ne arroget sibi, ne despiciat: & mititatis tollentis non solùm iram ac etiam iracundiam: cuius est non solum moderari ne iniuriam alicui irrogemus, sed etiam reddere nos patientes, ac placidos in omnibus actionibus & verbis: quia his duobus studiis vniuersa vitæ Christianæ perfectio acquiritur, & augetur cōtinue per humilitatem: siquidem patemus diuinæ gratiæ, per mititatem patemus hominibus. ¶ Et bene nota prudens lector, quòd Iesus vniuersum mundum alloquitur, inuitando omnes. & propterea non dicit: discite à me, quia ieiuno, quia oro, quia pedes discurro, quia præbeo: & similia à quibus posset se aliquis excusare, allegando impotentiam, dicendo se inhabilem: sed, discite à me, quia mitis & humilis sum corde. nullus enim potest se excusare à domino propriæ voluntatis, à disciplina domandi internas passiones: & in his internis consistit disciplina Christiana communis omnibus. *Et inuenietis requiem animabus vestris*. Animabus dixit, non corporibus. nam multa mala corporis prædixit futura suis sequacibus. ¶ Fructus primæ actionis explicatus est refectio: reliquarum verò duarū fructus explicatur requies animi. Magnus & incredibilis fructus est quies animi: hanc animi quietē nemo nouit, nisi humilis & mitis, expertus suauē iugū domini. Nec obstat si obiiciatur illud Augustini, Fecisti nos domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. Scito requiem hīc à Christo promissam non esse nisi in deo. *iugū enim meū suaue est*.

No

Ne laborantes & onusti quos inuitat, putant se grauandos & ad labores & ad onera ampliora vocari à Iesu: declarat naturā cuiusque iugi, appellando illud suaue. Et verē suaue est: quia nō tollit, non corrumpit, non violentat naturam rationalem, sed perficit eam. omnia nanque naturalia & rationalia præcepta euangelica lex seruat: & quæ apponit præcepta fidei suauia reddit interuitam, actionesq; suas ducere & dirigere non scientia, sed fide. Fide siquidem tenemus patres ac matres, filios ac vxores: fide cōuersamur, commercia negociationesq; exercemus: fide respublicæ regnaq; administrātur, &c. Hæc enim testantur suauē esse humano animo duci fide, regiq; præceptis fidei, ab homine Iesu Christo simulq; vero deo, actore naturæ, traditis. *Et onus meum leue*. Non dicit nullum, sed leue: quia verē onus Christi leue est. tum secundum seipsum: quia supernaturalis rationis onus nihil addit, nisi credere in ipsum, sperare æternam vitam, diligere deū super omnia, & proximum propter ipsum, ac baptizari in remissionem peccatorum. Tum nobis: quia onus Christi fert secū donum charitatis, alleuiantis omnia, nisi tu obicem posueris. ¶ Significanter dixit meum: quia onera grauia & importabilia, quæ aliqui ministri ecclesiæ imponunt in humeros hominum, non sunt Christi, cuius onus est leue. ¶ Collige ordinem. Primùm inuitat omnes laborantes, & onustos ad refocillationem: deinde vt loco laboris & oneris suscipiant euangelicū iugum, suauē contra laborem, & leue contra onus: & demum vt discant mores ab exemplo sui, humilitatem & mansuetudinem: quia sic inuenient in hac vita requiem animarum, summè ab omnibus desideratā.

CAPVT XII.

IN illo tempore abiit Iesus per sata sabbato. pro, sabbatis. Et significatur non quòd pluribus sabbatis per sata iuerit, quoniā de vno tantùm die est sermo: sed tempus festiuitatis constantis ex pluribus sabbatis: erant enim secundum legem duæ solennitates constantes ex pluribus sabbatis, scilicet paschalis & tabernaculorum: vt patet Leui. 23. Et hæc festiuitas paschalis erat, in cuius secundo die offertur manipulus spicarum, vt patet ibidem: nam non est tempus spicarum mense septimo, quando festum fit tabernaculorū. *discipuli autem eius esurientes*. Necessitas cibi significatur. *coeperunt vellere spicas, & manducare. pharisæi autem videntes, dixerunt ei, ecce discipuli tui faciunt quod nō licet eis*. Superfluit, eis. *facere sab-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

cere sabbatis. pro, sabbato. Pharisæi censebant illicitum, confricare spicas sabbato: quoniam est species præparationis cibi. præparare enim cibos, vetitum erat in sabbato. *At ille dixit eis, non legistis quid fecerit Dauid quando esuriit, & qui cum eo erant: quomodo introiuit in domum dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque iis qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus.* Confutat Iesus Pharisæos increpantes discipulos, quòd violent sabbatum, duobus exemplis: alterum se tenet ex parte necessitatis: alterú ex parte seruitij diuini. Primum exemplum affertur ex facto Dauidis satis clare. ¶ In quo duo nota. Alterum est, ꝙ exemplú affertur ex facto non solùm Dauidis, sed etiam eorum qui cum ipso erant, ad excludẽdum singularitatem Dauidis: ne scilicet Pharisæi dicerent licuisse Dauidi comedere panem sanctum, quia erat propheta. hoc enim non possunt dicere de illis qui cum ipso erãt. Intendit nanque Iesus declarare, ꝙ ex necessitatis articulo licuit tam Dauidi quàm suis vesci pane sancto, aliàs solis sacerdotibus licito. Leuit. 24. ¶ Alterum est, ꝙ exemplum sumptú est à facto maiori: nam longè maius est laicos vesci panibus propositionis, quàm operari in sabbato: vt patet ex eo ꝙ operari in sabbato, ex multis potest causis excusari, & sæpe accidit. laicos vesci panibus sanctis, tátùm semel accidit, & sola necessitate famis excusari videtur: & tunc etiam sacerdos exquisiuit munditiam esurientium: vt patet. 1. Regum. 21. *Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt?* Alterum exemplum ex facto sacerdotum legis authoritate affertur: scilicet quòd sacerdotes in sabbatis occidunt animalia, detrahunt pelles, & breuiter multa opera seruilia ad officia templi exercẽt. Legis authoritas in multis habetur locis, præcipiens sabbatis offerri huiusmodi sacrificia. Hoc factum appellatur violare sabbatum, quia tenera opus seruile est ex proprio genere: ac per hoc ex proprio genere violans sabbatum. Veruntamen sine crimine sacrilegij erat hæc materialis violatio: quia formaliter erat officium templi: sacrificia enim officia templi sunt. *Dico autem vobis, quia templum maior est hic.* Non est pronomen, sed aduerbium loci, hîc. Et nonnulli Græci codices habent non maior, sed maius: rectior tamen lectio est legere maior. ¶ Declarat quorsum attulerit exemplum à facto sacerdotum. Et intendit quòd discipuli sui exercebantur in officiis non minoribus officiis templi, sequendo ipsum qui est maior templo. Ita quòd vbi prius excusauit discipulos ex necessitate famis eorum exemplo Dauidis & suorum, modò excusat eosdem

eosdem ex sanctitate officij exemplo sacerdotũ: quia scilicet exercent duriora officia quàm sacerdotes, dum obsequuntur mihi qui sum maior templo. *Si autem scissetis quid est, misericordiã uolo & non sacrificium, numquam. pro, nequaquam, condẽnassetis innocentes.* Redditio est rationis primi exempli. Poterat quispiam respondere Iesu excusanti discipulos exemplo Dauidis & suorum, quòd illud fuit factum dispensatiuè, & non est trahendum in exemplum. & propterea Iesus reddit rationem communem facto Dauidis & discipulorum suorũ, & similium necessitatum, ex cõparatione misericordiæ ad sacrificium respectu duinæ voluntatis: deus enim misericordiam vult, & non sacrificium. Oseæ. 6. Quod superius expositum est, quòd deus præfert misericordiam sacrificio: quia misericordiam vult secũdum seipsam, vtpote virtutem animi: sacrificium autem non vult secundũ se, vtpote opus corporeum quod potest bene & malè fieri. Et intendit per hoc quòd subuenire esurientibus, est gratius deo quàm seruare panes propositionis intactos. quia pascere esurientes est misericordiæ huiusmodi autem obseruationes ad genus spectant sacrificij. ¶ Meritò itaque dominus ait Pharisæis: Si scirctis, si penetretis, dictum dei apud Prophetam, scilicet misericordiam volui & non sacrificiũ, non condemnassetis innocentes discipulos meos: quoniam intelligeretis opus misericordiæ præferẽdum esse præceptis cerimonialibus sacrificiorum & sabbatorum, &c. *Dominus enim est filius hominis etiam sabbati.* Reddita ratione exempli ex facto Dauidis, reddit modò rationem alterius exempli ex facto sacerdotum. Poterat quispiam respondere Iesu factum sacerdotum non esse trahendum in exemplum: quia authoritate legis exercebatur. Huic obiectioni occurrere intendit Iesus: dicendo, Dominus est enim, etiam sabbati filius hominis. Ac si apertè diceret: Sacerdotes violãt sabbatũ, & sine crimine sunt, quia authoritate legis fulti sunt: discipuli mei authoritate mea, qui dominus sum vniuersorũ, & in specie sabbati excusantur. *Et cum inde transisset, venit.* Altero sabbato apud Lucã. *In synagogam eorũ. Et ecce homo.* Deest erat, *manũ habẽs aridam, & interrogabant eum dicẽtes: si licet sabbatis curare, vt accusarent eũ.* Docentem violare sabbatum. *Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo qui habebit ouem vnam: & si ceciderit hæc sabbatis in foueam, nõne tenebit & leuabit eam? quanto magis melior est homo ouce?* Superfluit magis. Omittit Matthæus prudentem Christi responsionem, quia interrogationem Pharisæorum alia interrogatione retudit: petendo ab

Universidad de Deusto
Biblioteca

do ab eis, si licet sabbato bene an male facere. Post hanc siquidem interrogationem adiunxit, quæ Matthæus subiungit de oue sabbato extrahenda de fouea, vt ex communi eorum facto conuinceret Pharisæos. *Itaque licet sabbatis benefacere.* Conclusio ista respicit interrogationẽ præmissam, si licet sabbato benefacere, an malefacere: concludit enim ex benefacere extrahendo sabbato ouẽ, q licet sabbatis benefacere. *Tunc ait homini, extende manum tuam. Et extendit: & restituta est sanitati sicut altera. Exeũtes autem Pharisæi consilium faciebant aduersus eum, quomodo perderent eũ. Iesus autem sciens, recessit inde.* Cedẽdo insidiis & odio Pharisæorum. Exemplumq; dedit discipulis cedendi furori: & simul docuit proprio facto inculpabilem esse quandoque fugam: nec dedecere virum summæ perfectionis. *Et secuti sunt.* pro, & secutæ sunt, *eum turbæ multæ.* Hinc apparet recessum Christi fuisse opus maioris perfectionis, quàm manere: quia recedere fuit vtilius saluti animarum: quæ apparet in hoc quòd secuti sunt eum multi. *Et curauit eos omnes, & præcepit eis ne manifestum se facerent.* Non solùm cessit odio Pharisæorum, sed vult seipsum non manifestari ad tollendum augmentum odij, ne scilicet Pharisæi audientes Christum multiplicare miracula, arderẽt magis odio & inuidia. *Vt adimpleretur quod dictum est per Esaiam prophetam, dicentem.* Authoritas Esaiæ capite. 42. affertur ad testificandam Christi mansuetudinem in exercitatione officij prędicandi, quã monstrauit recedendo & prȩcipiendo se non manifestari, quum potuisset eos punire & propellere. *Ecce puer meus.* Nomen subiectionis est puer. *Quem elegi.* Præ omnibus rationalibus creaturis: vtrunque enim de Christo homine dicitur. *Dilectus meus.* Hoc secundum diuinam & humanam naturam verificatur iuxta illud: hic est filius meus dilectus. *In quo bene complacuit.* absque vlla admixtione displicentiæ: nihil enim Christi displicuit deo: imò nihil in eo fuit quod non optime placeret deo. *Animæ meæ.* Metaphoricè in deo dicitur anima sicut ira, ad significandum affectum diuinum in omnibus, & per omnia complacuisse sibi in Christo. *Ponam spiritum meum super eum.* Iuxta illud Esaiæ. 11. requiesceret super eum spiritus domini, &cæ. *Et iudicium gentibus nunciabit.* Non per seipsum, sed per euangelium suum. *Non contendet.* Cum maledicis. *Neque clamabit.* Clamore iræ & indignationis. *Neque audiet aliquis in plateis.* In publico, in plebe. *Vocem eius.* Querulam seu tumultuariam. *Arundinem quassatam non confringet.* Quassata arundo populus est Iudæorum, iam vt

lut arun-

lut arundo deiecta sub potestate à Romanis: adhuc tamẽ aliquid retinebat vitæ in hoc, quòd habebãt templum & sacerdotium in Hierusalem. *Et linum fumigans non extinguet.* Idem populus Hebræus ratione suæ deiectionis significatus per arundinem quassatam, iterum significatur per linum fumigans ratione tenebrosi noxiique studij contra Christum. ad exterminandum enim nomen Christi constat Iudæos studuisse etiam post Christum crucifixum. Et aptè eorum studium comparatur ligno fumiganti, & propter tenebras, & propter intentionem nocendi cum paruo nocumenti effectu. *Donec eiciat ad victoriam iudicium.* Prophetatur, quòd Christus non confringet, non destruet temporalem statum Iudæorum: & similiter non extinguet iniquum eorum studium contra nomen Christi continue fumans, donec eiiciat ad victoriam iudicium: hoc est donec iudicium quo iudicatus est à Iudæis & Pilato deducat ad victoriam, resurgendo à mortuis, mittendo spiritum sanctum, publicando euangelium, conuertendo electos ex Iudæis ad fidem: & breuiter manifestando miraculis per discipulos suos se vicisse mundum & mundi principem diabolum. Hoc enim facto confregit arundinem quassatam & extinxit linum fumigans per Romanos. tunc nanque destruxit Hierusalem. &c. *Et in nomine eius gentes sperabunt.* Conuictis Iudæis ex prædicatione & miraculis apostolorum, quòd Christus victor regnaret, consecutum est, vt gentes idololatrę crederent in Christum, & sperarent in nomine eius: vt experientia testatur.

Tunc oblatus est ei dæmonium habens cæcus & mutus. Triplici malo subiectus erat: dęmonium habebat, cęcus & mutus erat. *Et curauit eum, ita vt loqueretur & videret.* pro, ita vt cæcus & mutus & loqueretur, & videret. *Et stupebant omnes turbæ, & dicebant: numquid hic est filius Dauid?* Hoc est Messias. *Pharisæi autem audientes dixerunt, hic non eiicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Iesus autem sciens cogitationes eorum.* Hinc apparet, quòd Pharisæi nõ coram Iesu, sed seorsum dicebant de Iesu, quòd in Beelzebub eiicit dæmonia. Rursusque apparet ex relatione aliquorum sciuisse Iesum quod dicebant Pharisæi: sed ea notitia qua sciebat cogitationes hominum, *Dixit eis, Omne regnum in se diuisum desolabitur: & omnis ciuitas, vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si Satanas Satanam eiicit, aduersus se diuisus est: quomodo ergo stabit regnum eius?* Prima ratio ad manifestandum, quòd non eiicit dęmones in Beelzebub, se tenet ex parte dæmonis: discendo ad inconueniens. s. quòd dæmones agerent ad desolationem proprij

regni.hoc siquidē incōueniens infertur dicendo:quomodo ergo stabit regnum eius?cōstat enim nullū quantuncunque tyrannum studere ad desolationē proprij regni:quia studet ad conseruationem proprij boni. *ut si ego in Beelzebub eiicio dæmones.* Secunda ratio se tenet ex parte filiorū. *filii uestri.* Siue exorcistæ siue illi de quib⁹ dicitur Luc.9.Præceptor vidimus quendā in nomine tuo eicientē dæmonia,& prohibuimus eū,quia nō sequitur nobiscū. siue apostoli & discipuli sequentes me,qui vobiscū conuersantur, quorū facta nostis,quos non dicitis esse dæmoniacos qualem me dicitis. *in quo eiiciūt?ideo ipsi iudices uestri erunt.* Si de apostolis est sermo,constat eos futuros iudices.Si de aliis,prædicuntur iudices comparatione: dum illi à deo recognoscunt, quod vos dæmoni tribuitis. *si autem ego in spiritu dei eiicio dæmones.* Tertia ratio ex parte ipsius Christi se tenet.Et est vna conditionalis:cuius antecedens est,ego in digito dei eiicio dæmonia. Et intendit per digitum specialem potestatem diuinam:simili modo loquendi qua Exod.8.magi dixerūt ad Pharaonē:digitus dei est hic. Cōsequēs est. *igitur peruenit.*pro, prævenit, *in nos regnum dei.* Quod Ioannes Baptista prædicauit, quod ego continue prædico,in vos,Iudæos,postea ad gētes.Et dicit prævenit:quia verē prævenit antequām ipsi illud quærerēt.quia ex diuina prævenīente gratia iam appropinquauerat regnū dei apud Iudæos, vt tam Ioannes Baptista quām Iesus prædicauerat. *Aut quomodo potest quisquā intrare in domum fortis & uasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem? & tunc domum illius diripiet.* Probatio est antecedentis.s.ego in digito dei eiicio dæmonia.Et est probatio sumpta ab effectu seu inductu,introducta tamē ex metaphora bellicæ direptionis.In negocio bellico ordo est,quòd dū fortis armatus custodit domum suā, salua sunt omnia quæ possidet.superueniente autem fortiore, nō prius diripit spolia: sed primùm in captiuitatem redigit fortem, & eo alligato diripit bona illius. ¶Et intendit per hanc parabolā,quòd ex hoc ipso, quòd cōstat ipsum Iesum diripere vasa dæmonis,hoc est,animas peccatorū plenas, ac per hoc vasa dæmonum,ad pœnitentiā reducendo,clare liquet,quòd prius superauit dæmonē & alligauit eū:ac per hoc non habet amicitiam cum eo, sed virtute diuina eiicit dæmones.Et hinc etiā patet,quòd regnū dei prævenit in vos,ad regnū enim dei spectat superare dæmonē. *qui non est mecum, contra me est: & qui non congregat mecū, spargit.* Probatio est cōsequentię.s.prævenit in vos regnū dei.Si me eiiciente dæmonia in digito dei,ac per hoc extrudente regnū diaboli,non

li,non prævenisset regnum dei,hac sola ratione euenire potuisset quia daretur mediū inter regnū dei & regnū diaboli.sed quū nullum inueniatur mediū,quia qui nō est mecū contra me est, & qui non colligit mecū,spargit:cōsequens necessariò est, vt me eiiciēte dæmonium in digito dei,prævenerit regnū dei in vos. *ideo dico uobis.* Quarta ratio tenet se ex parte spiritussancti in ipso Iesu. Et tendit hęc ratio directe contra priorē iniuriam qua dicebant, quòd Iesus habet spiritum immūdum:vt Marci tertio suppletur. ¶Vbi aduerte duo.Alterū,quòd hæc ratio significatur cum illatione ex præcedētibus,dicendo ideo dico vobis.ex præcedētibus enim declaratū est diuino spū Iesum eiicere dæmones. Alterū est, quòd spiritussanctus in Iesu inducitur in hac ratione, vt offensus verbis Pharisæorū,spiritū habet immundū,& in eo eiicit dæmones.Et propterea inchoat à grauitate tāti criminis ex duplici capite:tū ex ratione actus peccandi:tū ex ratione eius in quem peccatur. *omne peccatum.* Nomē est generis. *et blasphemia.* Nomē est speciei. *Remittetur.* quandoque. *Hominibus.* Non dicit omnibus.sufficit enim aliquibus fieri remissionē. *spiritus autem blasphemiæ.*pro,blasphemia.Ita quòd blasphemia est nominatiuus,& spūs est genitiuus.cuius totū oppositum apparet in textu Latino. ¶Excipit à genere peccati, & à specie blasphemię spūs blasphemia:hoc est blasphemia,nō ex ignorantia,qualis fuit blasphemia Pauli,dicentis de seipso qui fuit blasphemus: nec ex passione, vt blasphemant iracūdi:sed ex spiritu,ex inclinatione,ex vitali impulsu suprememę partis animæ.Ita quòd spūs blasphemia importat vltra blasphemiā pro causa prōptitudinē mētis ad blasphemādū: itaq; spiritⁿ humanus significatur causa blasphemiæ. Quod ideo dixerim,quia subiūgitur clare grauitas ex parte blasphemati spiritussancti. *Non remittetur uobis.*deest.hominibus. Non dicit irremissibilis est,sed euentum prædicit: scilicet quod non remittetur. Quod intellige regulariter.nam nec diuina potentia,nec diuina misericordia alligata est ad non remittendum spiritus blasphemiā:sed secundū regularem cursum eueniet nō remissio, quia comitē semper habebit obstinationē. *et quicunque dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit uerbum contra spiritum sanctū.* Declarata grauitate criminis ex ratiōe actus peccandi,declarat modò grauitatē ex ratione eius, cōtra quem peccatur:distinguēdo offensam cōtra filiū hominis ab offensa cōtra spiritū sanctū. Quid aūt significatur per filiū hominis,manifestū est.nam cōstat significari ipsum Iesum, vt est homo. verbū enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

cõtra filium hominis est, ecce homo vorax, potator vini, amicus Publicanorum. Sed quid significetur per spiritũ sanctum, non est clarum. materia tamẽ subiecta insinuat appellatione spiritus sancti significari deũ, secundum quòd exercet officium spiritus sancti: hoc est, secũdum quòd spiritales ac sanctos efficit animos hominũ, illorumq; fructus seu opera. Ita quòd dicere verbum cõtra spiritumsanctũ, est verbisimpugnare deũ sanctificantẽ homines, negando quòd sanctificet. & per istos patet diuinã sanctificationem, & ea, quæ patet esse spiritussancti, attribui spiritui immũdo. Hoc est enim directe ex intentione dicere cõtra spiritũsanctum, vt spiritussanctus est nomẽ dei essentiale, non curando quantum ad hunc spectat textũ de hoc nomine, vt est propriũ tertiæ in trinitate personæ. ideo contra filiũ hominis è regione distinctus est spiritussanctus, vt contra hominẽ intelligatur distinctus deus: nõ secundũ quancunque rationẽ, sed secundum officium sanctispiritus, quod cõmune est toti trinitati. *Non remittetur ei.* Intellige, vt suprà. Cum quo simul memento, quòd misericordia dei est supra omnes regulares cursus: & propterea nulli esse desperandũ. *Neque in hoc seculo, neque in futuro.* Cõfutatur hic error attributus Origeni. s. quòd omnes in futuro sæculo consequentur quandoque remissionẽ omniũ peccatorum. Habetur & hinc aliquod peccata in futuro sæculo remitti. nã si nullum peccatum in futuro sæculo remitteretur, superfluo sermone vsus fuisset Iesus, adponendo neque in futuro: sicut si peccatũ remitteretur in hoc sæculo, non dixisset, neque in hoc sæculo. Vtriusque ergo sæculi distincte, seorsum & pari cõtextu mentionem faciens, significauit aliqua peccata remitti in hoc sæculo, & aliqua in futuro. Ex quo habentur duo. s. purgatorium in futuro sæculo, & remissio peccati quod in hoc seculo non fuit remissum. De peccato enim asserit, quòd nõ remittetur: vt intelligamus comprehendi nõ solùm remissionem pœnæ, sed culpæ. peccatum enim nomẽ est culpæ. *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam.* pro, putrem, *& fructum eius malum.* pro, putrem. *ex fructu enim arbor cognoscitur.* Considera ordinem progressus. Vbi proposuit in genere grauitatem criminalis verbi à Phariseis dicti contra Iesum, quòd dæmonium habet & in Beelzebub eicit dæmonia, descendit ad singularia, applicando ad ipsorum Pharisæorum verba, ut convincendo eos, quod contra spiritum sanctũ dicunt: tum quòd ex spiritu blasphemiæ peccãt. Hæc enim duo proposuerat in genere. ¶ Et quidem, quod cõtra spiritumsanctum dicant, cõuincit eos

eos ex similitudine arboris: dicendo, aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut putrem, & fructus eius putres. Non est oblitus doctor optimus doctrinæ suæ. Docuit superius, miracula facere, & dæmones eiicere, posse conuenire etiam iniquis hominibus: sed pro infallibili regula discernẽdi homines bonos à malis, tradidit à fructibus eorum cognoscetis eos, quia nõ potest arbor bona fructus malos facere, neque potest arbor mala fructus bonos facere. Et propterea nunc ex eadem doctrina conuincit Pharisæos, suiipsius animum, & fructus proprios discutiendos discernendósque proponens iuxta connexionem necessariam inter qualitatem arboris, & qualitatem fructuum eius. Si facitis arborẽ malam, facite etiam fructus eius malos: & si bonam, bonos: hoc est si vestro iudicio facitis animum meum malum, vtpote dæmoniacum, iudicate & monstrate consequenter fructus meos malos. quod non potestis monstrare: nam fructus omnes meos constat esse opera & actus virtutum, religionis, pietatis, misericordiæ, gratiæ, veritatis, humilitatis, patientiæ, & cætera. quæ omnia Iesus subintellecta tacuit tanquam notoria. Aut ergo facite opera mea mala simul cum animo, quod non potestis: aut animum simul & opera bona: & non scindentes dicatis intus me esse arborẽ malam, & fructus proferre bonos. *Progenies viperarum quomodo potestis bona loqui.* Conuincit eos quòd ex spiritu blasphemiam, non ex ignorantia, non ex passione loquuntur, mõstrando quòd ex interna militia loquuntur: nec solum ex interna, sed velut connata. Progenies viperarum, quantum ad militiam animi geniti à malis præceptoribus. *Quum sitis mali.* Non dicit quum habeatis magistros seu patres malos, sed quum sitis vosipsi mali. Sciebat enim Iesus quid intus in Pharisæorum illorum animis erat. & propterea asserit quum sitis mali. *Ex abundantia enim cordis os loquitur.* Probat dupliciter, quòd nõ possunt mali bona loqui. Primò, quia ex abũdantia cordis os loquitur. Et hæc est probatio ex propriis, & experientia cõprobatur. *Bonus homo de bono thesauro profert bona: & malus homo de malo thesauro profert mala.* Secundò probat ex similitudine. Vbi nota, quòd non tantùm thesaurum, sed etiam hominem describit malum seu bonum: quia de thesauro malo posset homo bonus non proferre mala, sed homo malus de malo thesauro profert mala. Et similiter de bono thesauro homo malus non profert bona, quia abutitur etiam bonis ad malũ: sed homo bonus de bono thesauro nõ profert nisi bona. Et intendit per hæc, quòd Pharisæi illi habebant internum thesaurũ cordis ma-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dis malum,hoc est malis habitibus plenum:& erant mali,hoc est malæ voluntatis.& propterea proferebant mala. *Dico autem nobis:quoniam omne uerbum otiosum quod locuti fuerint homines,reddent rationem de eo in die iudicii.* Ne putaretur,quòd exaggerando & cõminando ad terrorem Iesus dixisset verba Pharisæorum nunquã esse remittenda, pro eo quòd peccata linguæ nõ sunt multũ grauia,subiungit Iesus,q̃ de omni verbo otioso reddẽda est ratio in die iudicij:vt hinc intelligamus non ad terrorem,sed in veritate dictũ esse peccata verborum in spiritũ sanctũ nunquàm remitti. Si enim verbũ otiosum seruatur discutiendum in die iudicij,multo magis verbũ blasphemiæ in spiritumsanctũ punietur tunc in veritate. *Ex uerbis enim tuis iustificaberis:& ex uerbis tuis condemnaberis.* Apponitur vniuersalis doctrina de merito verborũ: declarando,q̃ in die iudicij examinabuntur verba sicut & facta. Ira, quòd vnicuique reddetur secundũ opera sua bona vel mala:ita ex verbis tuis si fuerint bona iustificaberis,& si fuerint mala cõdemnaberis. Et dixit hæc ne paruipendamus merita seu demerita verborũ. *Tunc responderunt ei quidam de scribis & pharisæis.* Nõ pœnitentes, sed tẽtantes,socij illorũ,qui dixerãt,in Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia:vt ex Luca sumitur. *Dicentes, magister uolumus a te.* Vide temeritatem. *signum uidere.* De cœlo: vt Lucas ait,puta in manna,vt apud Moysen: vel in sole,vt apud Iosue & Esaiam:aut in grandine,& similibus,vt apud Samuelem: aut in igne,vt apud Heliam. *Qui respondens ait illis, Generatio mala & adultera signum quærit.* Vere generatio illa erat tũ in se mala secundum voluntatẽ, & adultera hoc est falsa secundum intellectum:verum Messiam non cognoscens,vero sponso non adhærens,sed Scribarum,Pharisæorũ & pontificum traditionibus. Tũ secundum originem mala & adultera,quia imitabatur malos & adulteros patres:qui occiderunt prophetas, qui fornicati sunt cũ idolis. *Et signum non dabitur ei nisi signum Ionæ prophetæ.* Neuter euangelistarum integre refert signũ Ionæ:sed Lucas quo ad officium,Matthæus quo ad mortẽ & resurrectionem. Intendit itaque Iesus aperire Iudæis,quòd nõ vult satisfacere tentationi eorũ:sed dare eis signum & vere signum futuræ eorum ruinæ propter eorum obstinationem. Et affert figuram Ionæ prædicantis Niniuitis,& in ventre cæti triduo manentis. Sic ego plus quàm Ionas prædico vobis salutem & pœnitentiã. &c. & ero triduo mortuus ac resurgã:& inde vestra subsequetur ruina,& obstinatiõis in animo,& deuastatiõis ac dispersionis in corporibus per Romanos.

sicut enim fuit Ionas in uentre cæti tribus diebus & tribus noctibus,sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. De tempore quo Ionas fuit in ventre cæti nulla est quæstio: sed de tempore quo Iesus fuit in corde terræ, hoc est,in intimo terræ mortuus(descendit enim secundum animam ad cor terræ,hoc est ad inferos)ambiguitas occurrit,quomodo verificetur duratio triũ dierum,& non trium noctium. ¶ Solutio est duplex. Altera quòd tres dies & tres noctes artificiales euangelista circunloquitur per tres dies naturales. constat autem Iesum fuisse mortuum tribus diebus naturalibus, non tamen integris. Nec integritatem illorum exigit veritas sermonis. nam aliud est dicere feci hoc tribus diebus,aliud feci hoc tribus diebus integris. ad veritatem primi sermonis sufficit tres interfuisse dies, siue secundum totum, siue secundum partes: veritas autem secundi exigit integros occupatos fuisse dies Fuit siquidem Iesus apud inferos feria sexta,sabbato & dominica. ¶ Altera quòd licet Iesus fuerit in corde terræ actu ab hora mortis tantùm, fuit tamen in eodem secundum actionem inferentem ipsi mortem ab hora illa qua captus est:dicere ipso tunc:hæc est hora vestra & potestas tenebrarum. Ex tũc enim q̃ mortuo haberi potest: quia ad hoc emptus,captus ac vinctus est vt occideretur,& indefinenter ad hoc opera data est efficax. Ab illa autem hora computando constat inueniri artificiales tres tam noctes quàm dies. nã interuenit nox parascenes, nox sabbati,& nox dominicæ:& interuenit dies parascenes, dies sabbati,& dies dominicus:quia vt dicitur Marci vltimo, Iesus surrexit mane, ac per hoc interuenit prima pars diei dominici. *viri niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista.* Prædicit eis aliter euenturum illis quàm Niniuitis:vt vel sic aliqui eorum trahantur ad pœnitentiam. *Et condemnabunt eam.* non potestate,sed comparatione. *Quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ.& ecce plus quam Ionas hic.* *Regina austri.* Quia australe respectu Hierusalem erat regnum eius. *Surget in iudicio cum generatione ista,& condemnabit eam: quia uenit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plus quam Salomon hic.* Quum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem & non inuenit. *Tunc dicit: reuertar in domum meam unde exiui. Et ueniens inuenit eã uacantem, scopis mundatam & ornatam. Tunc uadit & assumit septẽ alios spiritus secum nequiores.* pro,peiores se. *Et intrantes habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.* Pœnas generationis illius postquam descripsit in futura vita, describit modò etiã

in præsenti vita. Prædixit enim eis quòd in iudicio, resurrectionis tempore condemnabuntur: & modò prædicit, quòd etiam in præsenti vita peiora patientur quàm patres sui passi fuerint. Et ad hoc affert parabolà de recidiuo statu vnius hominis habitati à dæmone. ¶ Vbi scito quòd loca arida sunt loca inepta ad hoc vt habitentur: domus verò vacans, scopis mundata & ornata, est domus non solùm præparata ad hoc vt habitetur, sed prouocatiua ad hoc: nam ex hoc quòd est mundata & ornata, est præparata: ex hoc verò quòd vacat habitatore, inuitat ad habitandum. Describitur itaque dæmon more humano, expulsus & vagus per loca arida, & non inueniens inter arida habitaculum in quo quiescat: & propterea rediens ad propriam domum, inueniens eam præparatam ad hoc vt habitetur, & sine habitante, caueus ne iterum inde expellatur, assumit socios peiores se ad cohabitandum ibi: & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Hæc est parabola, vt ipse Iesus testatur subiungens: *sic erit & generationi huic pessimæ*. pro, malæ. Vsus est autem in hac parabola conditionibus domus scopis mundatæ, ornatæ, & vacuæ: quia generatio illa verè inuenienda erat à dæmone, non solùm apta vt habitetur à dæmonibus, sed velut scopis mundata ab immundiciis legalibus & ornata cerimonialibus. Fuit namque gens Iudæa ætate illa munda ab idololatria, & custodiens exteriora legis: vacua autem deo per internam gratiam habitante. *sic erit & generationi*. Longè peiora euenerunt generationi illi quàm omnibus prioribus generationibus: nam gens illa habitata aliàs fuit à dæmone, & vexata multis malis, curatáque est mediante Moyse & prophetis: sed post resurrectionem Christi, & cætera, habitatur vsque in hodiernum diem ab vniuersis dæmonibus, effecta est obstinata, & in sua perfidia contra Messiam perseuerans, quod est peius omnibus prioribus. *Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius & fratres*. More scripturæ vocantur fratres consanguinei. *stabant foris*. Prædicabat enim in domo synagogæ: quantum ex superioribus & inferioribus sumitur. Dictum est enim, quòd intrauit in synagogam, & subditur quòd exiit de domo. *Quærentes loqui ei*. DIXIT autem ei quidam, *ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te*. Deest alloqui. AT *ipse respondens dicenti sibi ait, quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?* ET *extendens manum in discipulos suos dixit: ecce mater mea & fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est*. Non sunt hęc verba paruipendẽtis matrem & consangui-

consanguineos, sed docentis seruandum ordinem: vt diuina operа præponantur humanis, vt diuina prædicatio, vt religio non omittatur, non interrumpatur propter pietatis officia. Dicit enim euangelista, quòd adhuc Iesu loquente ad turbas, proculdubio euangelizando regnum dei, importunus autem dixit, ecce mater tua, & cætera.

CAPVT XIII.

IN *illo die exiens Iesus de domo*. Egressus de domo synagogæ eodem die cunctis cernentibus venit ad mare, quo copiosiùs conuenire possent auditores. *sedebat secus mare*. Ipsa quiete prouocans populos ad concurrendum ad certum & capacem locum. ET *congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita ut nauiculam*. pro, nauim. *ascendens*. Multitudo turbarum necessitatem intulit ascendendi nauim: ex qua omnes auditores coram se prospiceret, & nulli post tergum essent: in qua ab omnibus videretur, & tanquam in eminentiore loco *sederet*. Non solùm discipulos in monte docet sedendo, sed vt etiam turbas, vt vterque situs sedendi scilicet & standi, conueniens prædicatoribus percipiatur. ET *omnis turba stabat in littore*. ET *locutus est eis multa in parabolis, dicēs*. Non dicit omnia: parabolæ enim solæ minus prosunt: sed mixtę proprietati verborum, multum prosunt. ECCE *exiit*. Demonstrat tempus regni cœlorum: in quo ipse Iesus exiuit à patre & venit in mundum. *qui seminat*. pro, seminabat, *semen suum*. Hinc apparet quod seipsum demonstrat. Prophetæ enim, Apostoli & cæteri seminant semen non suum, sed dei: Iesus autem vtpote verus deus, seminat semen suum. ET *dum seminat quædam cecide-runt secus viam: & venerunt volucres cœli & comederunt ea*. Non ex intentione sator iacit semen secus viam, & in petrosa: sed hoc contingit ex concomitantia actus seminandi per vniuersum agrum. ¶ Secus viam terra est minus culta, in qua seminis grana non operiuntur terra, sed patula iacent auibus cœli. *Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam: & continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ*. *sole autem orto æstuauerunt: & quia non habebant radicem, arruerunt*. Loca saxea cooperta modica terra, cito vegetant semen in herbam ex multitudine caloris: quia calor ibi non imbibitur in profundo vt in reliqua terra: sed reflectitur à saxo, sed multiplicato calore in modica terra, ac per hoc in paruo humido, sequitur arefactio tam intus quàm extra. *Alia autem ceciderunt in spinas, & creuerunt*. pro, ascende-

ascenderunt, spinæ, & suffocauerunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam: & dabant fructum. Nota semen diuini verbi quadripartitum, & in tribus partibus perditum, in sola quarta fructuosum, & tamen non propterea cessandum est à seminatione diuini verbi. *Aliud centesimum.* pro, centũ: *aliud sexagesimum.* pro, sexaginta: *aliud tricesimum.* pro, triginta. Vniuersitas electorum trinario fructu significatur. numerus enim ternarius perfectionis est significatiuus. Et similiter omnis diuersitas graduum profectus spiritualis, designatur per hos tres numeros: trigesimum, sexagesimum, & centesimum. ¶ Vbi & nota minimum fructum esse trigesimum: quia tantæ feracitatis est quælibet bona cordis terra, vt ad minus reddat triginta pro vno, vbi semen verbi diuini susceperit, & in patientia coaluerit. *Qui habet aures audiendi audiat.* Non corporis, sed mentis aures excitat, non ad aliud quàm ad proprium officium scilicet audiendi. Sunt enim qui aures mentis non applicant ad audiendum, ad discendum & percipiendum verbum dei: sed velut per vnam (vt aiunt) aurem intrat verbũ dei, & ex altera exit. *Et accedentes discipuli.* Seorsum, vt Marci quarto habetur. *Dixerunt ei: quare in parabolis.* Hinc apparet, quòd non tunc, quando sedebat Iesus docens ex nauicula, sed post complectas parabolas omnes, quas tunc dixit ad turbas, discipuli accesserunt ad Iesum. *Loqueris eis?* Boni discipuli curam habent turbarum: & discere cupiunt non solùm sensum parabolarum, sed causam quare non explicauerit Iesus parabolarum sensus turbis. *Qui respondens ait illis, quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum: illis autem non est datum.* Responsio, discretionis inter ipsos & alios rationem continet ex gratia, dicendo datum & non datum: quia ex gratia diuina datum est vobis donum hoc, scilicet mysterium regni dei: illis autem non est hoc à diuina donatum gratia. Ac si apertius diceret: quia vos non illi, estis electi ad cognoscendum mysterium regni dei. Per hoc tamen non intelligo omnes, qui de turba erant excludi à notitia secretorum regni dei: rationabile siquidem est, quòd multi in turbis illis erant viri boni & electi: sed quoniam in turba erant multi non electi ad notitiam fidei, ideo omnes de turba in genere computantur excluſi, & soli discipuli explicantur electi. Significat enim ad literã ratio ista ex diuinæ electionis dono prouenire, quòd aliqui ad notitiam veniant mysteriorum fidei: & non contingere hoc promiscue, sicut promiscue prædicatio fit ad omnes. Vnde pronomen, vobis, mõstrat electos ad notitiam secretorum cœlestium & pro-

& pronomen, illis, demonstrat homines promiscue auditores verbi dei. *Qui enim habet dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo.* Congruam dispositionem ex parte hominum in communi adiungit diuinæ gratiæ dono: vt sic intelligamus donum gratiæ, vt tamen tribuamus aliquid libero nostro arbitrio. Habere laudabiliter, & non habere vituperabiliter, non sunt naturæ, sed libertatis. Quo fit, vt ille dicatur habere, qui recta exercitatione vtitur habitis: ingenio, appetitu, fide, ac reliquis bonis, siue naturalibus, siue gratuitis: & per oppositum ille dicitur non habere, qui non vtitur vt debet donis naturalibus seu gratuitis: nam recto vsu seruatur imago dei in homine, seruatur donum legis diuinæ ac fidei: & non solùm per abusum, sed etiam per non rectum vsum ruunt omnia. Valde igitur consentaneum est rationi, vt illi qui habet rectum vsum, diuinam imaginem, diuinam legem, & quæcunque gratuita accepit dona, detur amplius diuinorum donorum: & propterea dabitur & abundabit, ad effundendum aliis: ab illo autem qui abusu vel ocio non seruauit habita, auferetur quod habet. ¶ Si quæstionem ingeris, contradictoria implicari, dicendo, qui non habet, & subdẽdo, auferentur quod habet. Solutio est, quòd non habet integra quæ acceperat, & residuum quod habet auferetur ab eo. Vbi plus concluditur quàm oportuerit: nam sufficiebat inferre, & illi qui non habet non dabitur: hoc enim faciebat satis proposito. Sed maiorem intulit pœnam ille qui præuidit reprobos non solùm priuari hic nouis donis, sed etiã acceptis: dũ permittuntur etiam in naturalibus excæcari & indurari: iuxta illud Apostoli, Tradidit illos deus in reprobum sensum, vt faciant quæ non conueniunt, &c. Nónne hoc est tolli ab eis residuum quod habent? *Ideo in parabolis loquor eis.* Præcedenti congruitate declarauit in genere quare quibusdã datur nosse mysteria regni dei, & quibusdam non: quia scilicet quidam habent accepta dona recte vtendo illis, quidam non. modò declarat in specie quare inter Iudæos fit differentia. Et fuit opus descendere ad gentem Iudæorum: quia filij Israel omnes sunt de genere electo, & credebatur quòd omnes in aduentu Messiæ essent saluandi & præferendi cæteris. Hanc erroneam opinionẽ confutat: descendendo ad speciem quare turbis Iudæorum occultat mysteria, & solis discipulis aperit. *Quia.* Rationem reddit ex parte ipsorum Iudæorum. *Videntes.* miracula quæ ego facio & opera mea. *Non vident.* diuinam in me virtutem, sumque salutem. *Et audientes.* doctrinam meam, verba mea.

Non

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non audiunt.corde.neque intelligant. Non intelligere refertur tam ad visa q̃ ad audita. Ac si apertius diceret: neque ex visis miraculis & operibus, neque ex auditis verbis doctrinæ meæ & testimonio Ioannis,&c. Intelligere volunt regnum cœlorũ in me, & per me adesse. *Vt adimpleatur.*pro,& impletur,*prophetia Isaiæ*, cap.6.*dicentis,Auditu audietis,& non intelligetis: & videntes videbitis,& non videbitis.*pro,& non perspicietis.*incrassatum est enim cor populi huius.* Metaphora est sumpta à crassitudine corporea impediente motũ & operationes. Et significat oppressionem voluntatis ab abundanti malitia,velut à crassitudine occupante cor.

Et auribus graviter audierunt. Ex indispositione auditus corporalis, similitudinariè significatur mala dispositio Iudæorũ ad discendum á Christo:auditus enim sensus est disciplinæ. *Et oculos suos clauserunt.* Mentis oculos non amiserunt,sed clauserunt voluntariè. *Ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant: & convertantur, & sanem eos.* Non significatur ratio prædictorum,sed tempus,sed pertinacia omnium prædictorum. Significatur enim quòd clauserunt Iudæi oculos, &c. non ad horam,nõ ad mensem aut annũ: sed ne aliquando videant, audiãt, & corde intelligant,& conuertantur ad veritatẽ Messiæ, & sic cõsequenter sanarentur à me deo. Verè impletam videmus prophetiam hanc vsque hodie: nanque nolunt intelligere & discere quæ Messiæ sunt. ¶ Intellige prudens lector negari conuersionem Iudæorum omni tempore, non quia semper pertinaces perseuerabũt:sed quia longissimo tempore (donec scilicet introeat plenitudo gentium, & omnis Israel saluus fiat) non conuertentur.

Vestri autem beati oculi, quia vident: & aures vestræ, quia audiunt. Perficit differentiam inter discipulos & alios. Vbi aduerte, quòd prius nominauit donum cognoscendi mysteria cœlestia modò appellari beatitudinem: vt intelligamus beatitudinem præsentis vitæ cõsistere in assecutione mysteriorum cœlestium. Hoc dono vestri beantur oculi:quia vident,quia vtimini vestrę mentis oculis ad videndum:& similiter aures beantur,quia audiũt, quia vtimini auditu mentis ad discendum. Hic enim sensus quadrat contextui,ẽ regione distinguenti discipulos cõtra alios: & rationem reddẽti ex parte aliorum,quia nõ vident,quia nõ audiunt. oportet enim contraponere,quia vos videtis,quia vos auditis:& constat omnia hæc ad vsum vidẽdi & audiendi referri, vt expositum est. *Amen quippe dico vobis: quia multi prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis.* Explicat quare appellauerit beatos: ex eo scilicet,

scilicet,quòd vobis cõcessum est,quod à tot iustis & prophetis desideratum est,& nõ adeptum. *Et non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.* oculo ad oculum,præsentia & executione sensibili,vt vos videtis. Quod dico propter Abraham, qui vidit diem Christi,& gauisus est.vidit enim spiritualiter, sed nõ vt discipuli Christi facie ad faciem Christũ, & miracula in executione: & similiter audiebãt verba eius ex ore proprio, interrogabãt aperiri,mysteria,dicebant mysteria toto præterito æuo velata.

Vos ergo audite parabolam seminantis. Omnis qui audit verbum regni. Hinc patet, quòd appellauit semen verbũ regni cœlestis, ita vt credat.In hoc enim primo nulla est omnino germinatio: vtpote deficiente intellectu,qui est principiũ fidei. *Venit malus.* Diabolus autonomaticè vocatur malus, non natura, sed voluntate immutabili à malo in bonũ. *Et rapit quod seminatum est in corde eius, hic est qui secus viam seminatus est.* Dicimus seminatũ, tum semen,tum agrum. Et vtroque loquẽdi modo Matthæus hìc vsus est:nam priùs dixit de semine,quod seminatũ est in corde:modò dicit de homine, qui seminatus est velut locus secus viam. *Qui autem super petrosa seminatus est: hic est qui verbum audit, & cõtinuo cum gaudio accipit illud. Non habet autem in se radicem.sed est temporalis. Facta autem tribulatione & persecutione propter verbum, continuo scandalizatur.* Euangelicum verbũ cum gaudio à multis susci pitur(dum non solis verbis,sed interno affectu credunt, sperant, diligunt,incipiuntq; operari) ad similitudinem seminis iacti in terram modicam super fundum saxeum: sed in prosecutione deficit,ex eo quòd non habet radicem obstante fundo petræ. Quãta differentia est inter tranquillitatem & perturbationẽ, inter pacemq; & bellum, tanta est differentia inter semen radicatum & absque radice: teste domino,explicante q̃ facta tribulatione & persecutione propter euangelicum verbum, continuò non post multas toleratas persecutiones scandalizatur. Qui igitur euãgelicam vitam à prompto animo inchoant, sed nõ vsque ad vltima spei,timoris,tristitiæ,delectationis amorisq; verbũ euangelicum eos penetrauit,in saxeo corde modicam terram habent: hoc est, qui verbis, cogitationibꝰ ac affectibus bonis in tranquillitate animi,corporis,famæ ac rerum vigent: sed quum ad facta infamiæ, ignominię,damni rerum aut cruciatus veniũt,relinquunt euangelica facta,profitentur non fuisse radicatum euangelicum verbum in timore respectu factorum imminentium, in tristitia respectu

ſpectu præſentium factorum: & ſic de aliis. Cor nanque eorũ re-
latum ad damna, velut fundus terræ ſaxeus durum ſemper fuit: &
propterea aruit inchoata herba. propterea temporales dicuntur,
vtpote ſolo tempore tranquillo durante. *Qui autem ſeminatus eſt*
in ſpinis, hic eſt qui verbum dei audit, & ſolicitudo ſeculi iſtius, & falla-
cia diuitiarum ſuffocat verbum: & ſine fructu efficitur. Qui vero in ter-
ram bonam ſeminatus eſt, hic eſt qui audit verbum, & intelligit, & fru-
ctum affert: & facit aliud quidem centeſimũ. pro, centum: *aliud autem*
ſexageſimum. pro, ſexaginta: *aliud vero trigeſimum.* pro, triginta.
Aliam parabolam propoſuit illis dicens. Prima parabola, euangelici
verbi fructificationem, & nõ fructificationem ex parte diuerſo-
rum auditorum tractauit: iſta verò mixtionem electorum & re-
proborum vſque ad conſummationem mundi tractat. *ſimile fa-*
ctum eſt regnum cœlorum homini, qui ſeminauit bonum ſemen in agro
ſuo. Regnum cœlorum pro præſenti eccleſia hîc poni: teſtatur
dominus ſubdens declarando hanc parabolã: colligent de regno
eius omnia ſcandala. *Quum autem dormirent homines, venit inimi-*
cus eius. Non dicit cuſtodes. Si enim dixiſſet cuſtodes, intelli-
geremus negligentiam cuſtodum accuſari. ſed dicit homines: vt
inculpabiles intelligamus naturali ſomno occupatos. Deſcribi-
tur ſiquidem dormientes homines quo ad parabolam, vt inſciis
hominibus deſcribãtur ſata zizania: ſi vidiſſent enim, prohibuiſ-
ſent. Quo ad ſenſum verò parabolæ, vt inculpabiles ſignificentur
prælati, curſum humanæ vitæ peragentes: modò vigilando, mo-
dò dormiendo, humano more temporum actiones diſpẽſando:
nam & apoſtolorum tempore, imò ipſo Ieſu præſente ſata ſunt
zizania Iudæ proditoris & Simonis Magi, &c. *et ſuper ſemi-*
nauit zizania. Bonum eſt naturaliter prius malo: nec malum ali-
ter inueniri poteſt, quàm ſuperueniens bono: nam ſi malum fin-
gatur integrum, deſtruit ſeipſum. *in medio tritici.* Non ſufficit
diabolo ſuperapponere malum bono: ſed ſatagit, vt optimis qui-
buſque miſceat illud. *et abiit.* Non ſatio zizaniorum deſcribi-
tur latens dormientes: ſed ſator occultans ſeipſum recedendo, ne
cognoſcatur author mali. Studium diabolicum ſignificatur quo
occultare nititur, quòd ab ipſo (qui hoſtis noſter eſt) prouenient
vtilia ac delectabilia contra diuina præcepta. *Quum autem ere-*
uiſſet herba, & fructum feciſſet, tunc apparuerunt zizania. Accedentes
autem ſerui patriſfamilias, dixerunt ei: Domine, nonne bonum ſemen ſe-
minaſti in agro tuo? unde ergo habet zizania? Homines deum time-
tes miniſtri iuſtitiæ conſulentes diuinam voluntatem introdu-
cuntur:

cuntur: ad explicandum tum pium eorum affectum, piam bono-
rum velleitatem ad extirpationem iniquorum: tum pium deſi-
derium ad ſciendum vnde in mundo homines mali inter bonos.
et ait illis: inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei: vis imus
& colligimus. pro, vis igitur abeamus & colligamus, ea. vt ait, non?
Diffinitio eſt diuinæ prouidentiæ, non eſſe colligenda zizania.
Ne forte. pro, nequando, *colligentes zizania, eradicetis ſimul cum*
eis & triticum. Non dubitantis eſt, ſed prædicentis euentũ præ-
ter intentionem ipſorum. Nouit enim ipſe paterfamilias deus, ſi homines colligerent zizania, ſimul cum zizaniis præter colli-
gentium intentionem eradicarent & triticum. *ſinite utraque*
creſcere uſque ad meſſem. Præcipit permitti vt zizania creſcant
cum tritico vſque ad conſummationem ſeculi. Aduerte hîc, quòd
qua Ieſus declarãdo hanc parabolam, expreſſe dicit per zizania
ſignificari filios nequam, & per bonum ſemen filios regni: ideo
ſecundum literalem ſenſum ad nullã iniquitatis ſeu malitiæ ſpe-
ciem arctandus eſt textus iſte. Textus nõ præcipit maleficos, aut
homicidas, aut hæreticos, aut quoſcũque alios in ſpecie malos to
lerandos: ſed præcipit in genere, quòd ex hoc quòd homines ſunt
mali, non euellantur de hac vita: nam eſſe filios nequam ſeu ma-
li, nullam ſpeciem iniquitatis ſibi vendicat. Et hoc diuinum pre-
ceptum eſt ſanctiſſimum: & neceſſariò adimplendum eſſe cõſtat.
Cum hoc autem conſtat ſtare, quòd relinquitur curæ miniſtrorũ
iuſtitiæ, euellere de hac vita in tali & tali ſpecie criminis inuolu-
tos: puta maleficos, homicidas, & alios huiuſmodi. Ex hoc enim
quòd prohibetur ſtudium ad genus malorum extirpandum, non
ſequitur prohiberi ſtudium ad extirpandum parricidas ſeu ma-
leficos. alia ſiquidem eſt ratio extirpandi malos omnes: & alia ra
tio extirpari quaſdam certas ſpecies malorum. Primum prohi-
bendo, nulli fit iniuria: ſecundum, ſi prohiberetur, diuinum vio-
laretur ius: quo ſcriptum eſt, maleficos non patieris viuere ſuper
terram: & breuiter omnia iura humana confunderentur. *et in*
tempore meſſis dicam meſſoribus: colligite primum zizania. Non di-
cit, comburite prius zizania, & deinde cõgregate triticum. prior
enim retributio bonorum, quàm punitio malorum eſt: dicente
prius rege, Venite benedicti patris mei, quàm, Ite maledicti in
ignem ęternum. Sed dicit, colligite primùm: hoc eſt, ſeparate pri-
mùm, malos à bonis. *et alligate ea in faſciculos ad comburendum.*
Secundum diuerſitatem iniquitatum diuerſi fient faſciculi ſimi-
lium in crimine. *triticum autem congregate in horreum meum.*

Aliam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aliam parabolam proposuit eis, dicens. Tertia hæc parabola de seminis vim magnam euangelij tractat. In prima parabola semen est verbum regni: in secunda, semen sunt filij regni: in hac tertia, semen est rursus verbum regni. *simile est regnum cœlorum grano sinapis: quod accipiens homo seminauit in agro suo.* Regnũ cœlorum pro præsentis tẽporis ecclesia sumitur hîc. *Quod minimũ quidem est omnibus seminibus.* pro, omnium seminum: *quum autem creuerit, maius est omnibus holeribus.* pro, maximum est holerum. *& fit arbor: ita ut volucres cæli veniant, & habitẽt in ramis eius.* Principiorum conditio est, parua esse secũdum quantitatem, magna autem secundum virtutem. Et ideo granum sinapis secundum vtrunque laudatur: quia secundum quantitatem minimum, secundum virtutem maximum monstratur. ¶ Verùm quum dicitur semẽ sinapis minimum omnium seminum, putat Albertus Magnus intelligendum non quantitate (quoniã minus illo apparet ad sensum tam semen papaueris, quàm semen rutæ) sed proportione. Semen enim sinapis, quanuis in sua quantitate sit maius semine rutæ, est tamen minus illo secundum proportionem: hoc est, relatum ad producendum. Ita quòd referendo vtrũque semen ad ea quæ producũtur, inuenitur minus semen sinapis: quia inuenitur arbor ex tam paruo semine, excedens proportionaliter rutæ fruticem: & sic de similibus dicito. ¶ Dubito ego ex diuersa cõditione regionum cõtingere, ꝙ semen sinapis alicubi sit maius, alicubi minus: sed simpliciter & absolutè esse minimũ omnium seminum etiam quantitate. Comparaui siquidem semina hæc in Italia, nec apparet vniformitas. ¶ Sensus parabolæ est. Granum sinapis euãgelium est, annuncians minima: scilicet Iesum crucifixũ. Nihil minus, nihil abiectius hoc dogmate est: sed idem maximæ virtutis in vegetatione ecclesiæ, velut arboris inter holera apparet: ita ꝙ aues cœli, homines cœlestis desiderij, cœlestis mentis, in iis quæ ecclesiæ sunt, habitant. Homo seminãs, Iesus est: qui accepit à patre euangelicam doctrinam, & seminauit in agro non alieno, sed suo. mundus siquidem eius est: nam in propria venit. *Aliam parabolam locutus est eis.* Cõgruo ordine tribus parabolis de semine adiungitur parabola fermenti: quod seminis naturæ propinquissimum est. *simile est regnum cœlorum.* Quod præsens ecclesia in suis initiis est. *Fermento.* Pusillus grex Christi est, virtutem habens fermentandi totum mundum. vt enim fermentũ, spiritus natura penetrans maturam sapidámque reddit appositam farinam: sic Christi discipuli prima regni cœlorum membra, spiritu penetrarunt corda hominum, crudáque ac acerba ad maturitatem ac saporem cœlestis vitæ promouerunt. *Quod acceptum mulier.* Infirmus sexus impotentiam secularem notat ecclesiæ primitiuæ. *Abscondit.* Vilitas, paupertas abiectáque status discipulorum Christi abscondebat cœleste in illis regnum. *In farinæ.* Materia fermentabilis pro electis ponitur. *satis.* Mensuræ nomen satum est, commensurationem fermenti ad fermentandam farinam monstrans. *Tribus.* Hoc est vniuersis: perfectionis enim numerus trinarius est. Sicut superius omnes electos comprehendit tribus fructibus, trigesimo, sexagesimo, & centesimo. Et vere electi omnes aut sunt in statu incipientium, aut proficiẽtium, aut perfectorum. *donec fermentatum est totum.* Ecce quandiu durat absconsio fermenti. nam fermentato toto, apparet clarè virtus fermenti in toto: & conuerso mundo ad fidem Christi apparet clarè virtus discipulorum Christi in salute mundi. *Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis.* Nõ dicit tãtũ, in parabolis, sed sine parabolis: significãs comitari parabolas doctrinã. *vt impleretur quod dictũ est per prophetam, dicentem, Aperiam in parabolis os meum: eructabo abscondita a constitutione mundi.* Transumptiue Matthæus traxit verbũ propheticum ex psalmo septuagesimo octauo. nam ad literam textus ille loquitur de similitudinibus gestorum: sed euangelista mystico vtens sensu, applicat ad similitudines metaphoricas. vtræque enim conueniunt in communi ratione parabolæ seu similitudinarij sermonis. *Tunc dimissis turbis uenit in domum, & accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait illis, Qui seminat bonum semen, est filius hominis. Ager autem est mundus. Bonum uero semen, ii sunt filii regni. zizania autem filii sunt nequam. pro, mali, & est genitiuus. Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus. Messis uero consummatio sæculi est, messores autem angeli sunt. sicut ergo colliguntur zizania & igni comburuntur, sic erit in consummatione sæculi. Mittet ergo filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem: & mittent eos in caminum ignis. ibi erit fletus & stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Qui habet aures audiendi audiat.* Hinc apparet per bonum semen solos electos, & per zizania solos reprobos significari: quoniam hi describuntur damnati, illi autem fulgentes sicut sol. Reliqua superius sunt exposita. *Iterum simile est regnum cælorum.* Quatuor parabolas dixerat turbis: & quatuor alias para-

bolas dicit domi discipulis. *Thesauro abscondito in agro.* In quatuor antedictis parabolis regnum cœlorum quo ad sua initia descriptum est in semine & fermento, & coram omnibus: in sequentibus verò quatuor regnum cœlorum describitur in statu proiecto coram discipulis. & propterea describuntur studiosi ad ea quæ perfectionis sunt, in omnibus quatuor. Rursus in prioribus parabolis regnum cœlorum tractatum est ex ea parte, qua vim habet effectiuam, tanquam semen seu fermentum: modò in his duabus tractatur ex ea parte, qua vim habet finis, qua est desiderabile. & propterea assimilatur thesauro ac margaritæ. Vnde in prioribus electi significati sunt per fructus cõsequentes: in istis autem per rationalem conatum, inquisitionem &c. ¶ Appellatione itaque regni cœlorum, euangelica vita intelligitur: iuxta illud Apostoli ad Romanos decimoquarto, Regnum dei non est esca & potus, sed iustitia & pax & gaudium in spiritusancto. euangelica itaque seu cœlestis vita vel perfectio, similis est thesauro abscondito in agro: hoc est possibili haberi ac possideri ab inuentore, magno tamen intercedente precio. huiusmodi enim possibilitatem circunloquitur per esse absconditum in alieno agro. *Quem qui inuenit homo abscondit: & præ gaudio illius uadit, & uendit uniuersa, quæ habet.* Quantitatem thesauri longe immo incomparabiliter maiorem vniuersis, quæ habet inuentor, describit: ponendo gaudium thesauri esse causam vendendi vniuersa, quæ habet, *Et emit agrum illum.* vt agro existente suo, thesaurus in proprio agro existens sit suus. in alieno enim inuentus diuidebatur inter inuentorem & dominum agri. Vendere vniuersa habita ad emendum euangelicam vitam, est proprias abiicere voluntates ac passiones propter integritatem vitæ assequendam: sed vendere vniuersa habita ad emendum euangelicam perfectionem, est relinquere non solùm passiones, sed impedimenta quæque perfectionis. Et hoc secundum literali sensui quadrat: considerando, quòd ad discipulos parabolas has dirigit, quos ad perfectiorem vitam vocauit: & quòd tantam perfectionem exigit, vt non solùm vendant, sed ex gaudio thesauri cœlestis vendant vniuersa temporalia. Ager in quo abscondita est euangelica perfectio, ecclesiasticum est studium: continens in intimis cœlestis vitæ perfectionem, conuersationem in cœlis. *Iterum simile est regnum cælorum homini negociatori quærenti bonas margaritas.* Non sufficit optimo magistro prouocare discipulos ad perfectionis studium ex thesauro quasi casu inuento (hoc est diuinitus monstrato) sed vigiles

giles docet eos esse ac solicitos ad quærendum vt inueniant. Ita quòd præcedente parabola preciositatem perfectionis & studium assequendi oblatam perfectionem descripsit: in hac verò addit studium quærendi margaritam. Et sicut per thesaurum perfectio euangelica, ita per margaritam (quæ pars solet esse thesauri) vna aliqua perfectionis species significatur: puta exercere se in vita actiua, vel contemplatiua. & rursus curam gerere ægrorum, vel alij operi misericordiæ vacare. rursus prædicationis, vel lectionis officio incumbẽdo prodesse. & sic de aliis. Hæ enim sunt margaritæ bonæ, quas quærunt negotiatores cœlestes. *Inuenta autem una pretiosa margarita, abiit: & uendidit omnia, quæ habuit, & emit eam.* Nemo enim omnibus potest vacare preciosis studiis: sed vnum studium precio sum congruit vni & aliud alij. Pro quacunque tamen perfectionis specie adipiscenda sibi commensurata (ad quam emendam sufficiunt opes propriæ) vendit cœlestis negociator omnia sua & emit eam: tanto charioremillam habens, quanto nihil sibi reliquit propter illam habendam. *Iterum simile est regnum cælorum.* Postquàm duabus parabolis dupliciter inueniri in regno cœlorum studium perfectionis descripsit (scilicet vel tanquam oblatum prosequendo, vel more negociatoris inquirendo) quia in vtraque ad proprium bonum singularis hominis tenditur, supererat vt ad aliorum bonum officia perfectorum describerentur. & hoc fit his reliquis duabus parabolis. *Sagenæ missæ in mare & ex omni genere piscium congreganti.* Superfluit piscium. Duo in hac parabola significantur. Alterum est officium ecclesiæ in suis prædicatoribus, quod assimilatur sagenæ quantum ad congregationem tam bonorum quàm malorum. Alterum est officium discernendi bonos à malis, quod est officium Christi per eius angelos exercendum. Et hoc est ad quod terminatur sagenæ congregatio. *Quam quũ impletã esset educentes & secus littus sedentes.* Legendum est. educentes in littus & sedentes, *elegerunt bonos in uasa*, pro, collegerũt bona in vasa, *malos*, pro, mala, *autem foras miserunt. sic erit in consummatione seculi. exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum: & mittent eos in caminum ignis. ibi erit fletus & stridor dentiũ.* Aduerte hîc diuersos ecclesiæ status à domino Iesu describi. In prioribus enim parabolis regnum cœlorũ semini assimilarũ (hoc est ecclesia in suis principiis constituta) malos habuit cũ bonis: tũ ex indispositiõe auditorum, tum ex superseminatis à diabolo zizaniis: in hac autẽ parabola, quãdo ecclesia iã prouecta est, malos

habet mixtos bonis, tanquam captos simul cum bonis: hoc est inuoluntarios,& coactos se profiteri Christianos. Innumerabilis est multitudo hominum,qui baptismo in infantia,aut timore suscepto,tanquam captos se retinêt Christianos:qui si essent omnino liberi etiam quo ad famam,honorem &c.non expectarent exituros angelos ad separandum eos à iustis,sed à sagena exirent. Verùm dominus sagenam præuidit congregaturam captos bonos & malos. ¶Si miraris aut putas non decere ecclesiam exercere sagenæ officium, quia voluntarij soli in ecclesia esse deberent:considera captos esse non solos malos,sed etiam bonos. melius est autem quosdam electos sic saluare cum admixtione malorum,quàm nullum capere:quũ omnia quæ in mundo fiũt,fiant propter electos,quibus omnia cooperantur in bonum. Multitudo igitur electorum qui tanquam capti ad ecclesiam congregati inueniuntur, laudabilem reddit sagenam ecclesiasticam capientem bonos & malos. *Intellexistis*. Legendum est. *Dicit illis iesus, intellexistis hæc omnia? Dicunt ei etiam*. deest. domine. *Ait illis, ideo omnis scriba doctus in regno*.pro, ad regnum, *cœlorum, similis est homini patrifamiliæ*. Quarta ad discipulos parabola, definitiua est scientiæ ac sufficientiæ requisitæ ad doctores ecclesiasticos. Paterfamiliâs plene prudens describitur, qui seruauit vetera non solùm vsque ad noua,sed etiam in tanta copia, vt simul cum nouis habeat vetera. Scriba autem doctus ad hoc cœlorum regnum similis tali patrifamilias definitur: non solùm ad significandum quòd debet plene thesaurizasse opportuna ad pascendum Christi familiam,sed ad definiendum in specie,quòd debet scire nouum & vetus testamentum.ideo enim attulit parabolam explicantem in patrisfamiliâs thesauro recondita noua simul, & vetera. *Qui profert de thesauro suo noua & uetera*. Non dicit qui habet,aut qui potest proferre, sed qui profert: quia si non profert,perinde est ac si nõ esset doctor apud cœlorum regnum: in quo non habitibus, sed actibus meremur. *Et factum est quum consummasset iesus parabolas istas, transiit inde. Et ueniens in patriam suam*.hoc est in Nasareth.*docebat eos in synagogis*. pro,*synagoga, eorum:ita ut mirarentur*.pro,*stuperent, & dicerent, vnde huic sapientia hæc & uirtutes?nonne hic est fabri filius? nonne mater eius dicitur Maria:& fratres eius, Iacobus & Ioseph*.pro, & Ioses,*simon & Iudas?& sorores eius nonne omnes apud nos sunt? vnde ergo huic omnia ista*. Admiratio conciuium testificatio est, quòd Iesus non vacauerit literis, nõ studuerit scientiis acquirendis.mirantur enim non

non solùm de virtutibus miraculorum, sed de sapientia. ¶Faber genericum nomen est,nullam determinans artem in specie. nam faber ærarius,lignarius, ferrarius, & muri dicitur. vnde incertum restat,qua fabri specie faber fuerit Ioseph. ¶Fratres secundum scripturæ morem consanguinei appellatur. *Et scandalizabantur in eo*. Vere donum dei est credere,nec datum omnibus.Concines videnr cum aliis in Iesu sapientiam & miracula, & testantur non humanitus acquisita:conferúntque cum vilitate artis,fratrum ac sororum,& vnde incitari deberent ad diuinam credendum virtutem inde scandalizantur, offendiculum fit illis quod occasio deberet esse salutis. *Iesus autem dixit eis, Non est propheta sine honore nisi in patria sua & in domo sua*. Mansueta responsio non refert iniuriam iniuriæ, sed communem conditionem prophetarum cum patriis suis ad memoriam reuocat,vt vel sic resipiscant. Ratio quare non honoratur propheta in sua patria est,quia morale est animis subiectis passionibus minus libenter præferre sibiipsis pares vel inferiores:conciuilitas autem repræsentat conciues velut pares aut viliores.& communiter homines (paucis virtute præditis exceptis) aguntur passionibus:& propterea renuunt honore præferre sibi prophetam conciuem aut domesticum. *Et non fecit ibi uirtutes multas,propter incredulitatem illorum*. Indignitas exprimitur conciuium ad suscipienda miracula. Lege euangelium, & inuenies fidem indigentium miraculorum ope concurrere ad miracula.Et propterea incredulitas,contraria dispositio assignatur ad susceptionem miraculorum multorum. paucorum enim fides pauca meruit miracula: communisque incredulitas indignos reddidit multitudine miraculorum.

CAPVT XIIII.

In illo tempore. Post multa à Christo patrata miracula,post cõcursus turbarum ad Christi doctrinam. Tempus nanque hoc auditæ famæ fuit post decollationem Ioannis: vt Herodis verba clarè testantur. Constat autem Ioannem decollatum fuisse prope festum paschale,quo faciauit dominus quinque milia hominum ex quinque panibus: inter quod & baptismã Christi à Ioanne plus quam biennium fluxit, vt adiuncto Ioannis euangelio patet, supputando numerum solennitatum paschalium, quarum Ioannes meminit, quæ super Ioannem clarius aperiuntur. *Audiuit Herodes tetrarcha*. Ad differentiam Herodis regis

Universidad de Deusto
Biblioteca

patris istius, cuius superius meminerat describendo tempus nativitatis Christi. Ille fuit rex ac pater Archelai & Herodis istius: qui Tetracha & nō rex dicitur & erat: quia sine regio titulo princeps erat partis regni patris sui. Et iste est qui postea illusum Iesum veste splendida, remisit ad Pilatum. *Famam Iesu, & ait pueris suis.* Nomen est non ætatis, sed conditionis: hoc est seruis suis. *Hic est Ioannes Baptista: ipse surrexit a mortuis.* Putauit Herodes animam Ioannis Baptistæ introisse in Iesum. hunc enim ingressum appellat resurgere à mortuis: non corporis eiusdem resumptione, sed quòd denuò spiritus Ioannis ad hanc vitam venerit in alio corpore. Et propterea dicit hic Ioannes: non secūdum corpus, sed secundum spiritum: à principali parte, scilicet spiritu, denominans totum, scilicet Ioannem. *Et ideo virtutes operantur in eo.* Ioannes Baptista antequam decollaretur, nullum miraculum fecerat: vt dicitur Ioannis vndecimo: post decollationem autem existimatus quod redierit ad vitam, creditur maioris esse virtutis: tanquam attulerit ex alia vita, & ex prioribus meritis virtutem faciendi miracula quam prius non habuerit. *Herodes enim.* Incidenter euangelista inserit mortem Ioannis. *Tenuit ergo Herodes Ioannem, & alligauit eum: & posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem.* Deest. *Philippi fratris sui. dicebat enim illi Ioannes, Non licet tibi habere eam.* Vera causa, sed non sola: testatur enim Iosephus, quod propter multum populi concursum ad Ioannem, Herodes addixit Ioannem carceri. ¶ Dubium est apud nos huius Herodiadis genus: tradente Iosepho quòd fuit filia Aristoboli fratris Archelai, Herodis & Philippi: testāte autem Hieronymo secundum veterem historiam fuisse filiam regis Aretæ. Iosephus certus est author, vetus historia incerta: præter hoc quòd repudiata ab Herode, filia fuit regis Aretæ. Rursus Iosephus dicit hanc Herodiadem vxorem fuisse nō Philippi, sed alterius Herodis, fratris quoq; Herodis Tetrarchæ, sed ex alia matre. Vnde binomius videtur fuisse ille alter Herodes, vel vocabatur composito nomine Herodes Philippus, vel Philippus Herodes. *Et volens illum occidere, timuit populum, quia sicut prophetam eum habebant.* Hinc apparet voluntas Herodis ad necem Ioannis, absque impulsu Herodiadis subsecuto. *Die autem natalis.* pro, quum autem ageretur natalitia. *Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio.* Ad differentiam alterius vxoris aut concubinæ Herodis, explicatur quòd erat filia ipsius Herodiadis. *Et placuit Herodi. Vnde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcunque postulasset ab eo.*

At illa præmonita a matre sua, da mihi, inquit, hic in disco caput Ioannis Baptistæ. Audita tanta talique Regis promissione, cucurrit puella ad matrem consulendo quid peteret: & sic præmonita à matre sua dixit regi, da &c. *Et contristatus est rex.* Regem vocat quantum ad potestatem, non quantum ad titulum. Optime pinxit contristatum non Herodem (qui affectabat occidere Ioannem) sed regem: quia exteriori signo officium contristati regis egit. *Propter iusiurandum autem, & propter eos qui pariter recumbebant, iussit dari.* Considera verba domini Iesu de Herode (quòd scilicet appellauit eum vulpem) & intelliges hæc omnia fuisse simulationes. Monstrat Herodes se inuitum coactum à religionis vinculo, & à reuerentia conuiuarum, tanquam etiam ipsis testibus fieret iniuria, si nō seruaret promissa: vt sic populus audiens quòd inuitus occidisset Ioannem, minus ægrè ferat Ioannis necem, & fere excusatum habeat Herodem. *Misitque, & decollauit Ioannem in carcere. Et allatum est caput eius in disco: & datum est puellæ: & illa attulit matri suæ. Et accedētes discipuli eius, tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud: & venientes nunciauerunt Iesu.* Ecce Ioannis discipuli, iuncti significantur Iesu: dum veniunt ad Iesum nunciantes gesta circa Ioannem. *Quod cum audisset Iesus.* Non erat opus vt auditu disceret mortem Ioannis, qui omnia nouerat: sed hominē verum seipsum exercens, non mouetur antequam audiat gesta. *Secessit inde in nauicula.* pro, naui, *in locum desertum seorsum.* Secedendo docet non esse imperfectionis cedere furori principum, subtrahere seipsos materiam sæuiendi. Et simul attestatur, quòd non solùm propter Herodiadem, sed propter concursum populi occiderat Ioannem Herodes. nam si communis causa Iesu & Ioannis non fuisset, non secessisset Iesus audita Ioannis morte. Causa autem Herodiadis propria erat Ioanni: sed causa concursus populi, communis erat Iesu & Ioanni. Et tanto magis incitabat Herodem contra Iesum, quanto multitudo miraculorum maiorem prouocabat concursum. *Et quum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de ciuitatibus. Et exiens de solitudine deserti, uidit turbam multam: & misertus est eis, & curauit languidos eorum. Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes, desertus est locus, & hora iam præterijt: dimitte turbas, ut euntes in castella emant sibi escas. Iesus autem dixit eis. Non habent necesse ire: date illis nos manducare. Respondentes autem ei, Non habemus hic nisi quinque panes, & duos pisces. Qui ait eis, Afferte mihi illos huc.* Omittit Matthæus locum montanum & interrogationem Philippi, & cætera, quæ Ioannes

Universidad de Deusto
Biblioteca

explicat. ET quum iussisset turbam. pro, turbas, discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus & duobus piscibus aspiciens in cœlum. Vt exterioribus actibus testaretur se omnia à deo habere & recognoscere: & simul intuentium animos ad deum prouocaret. BENEDIXIT & fregit, & dedit discipulis panes: discipuli autem dederunt turbis. ET manducauerunt omnes, & saturati sunt, & tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos. Ne putes phantasma fuisse, testes sunt reliquiæ. Manducantium autem fuit numerus quinque milia. Deest, fere. Legendum est, Fere quinque milia virorum: exceptis mulieribus & paruulis. ET statim compulit reges discipulos ascendere in nauiculam. Inuiti enim à Iesu recedebant. ET præcedere eum trans fretum donec dimitteret turbas. ET dimissa turba, ascendit in montem solus orare. vespere autem facto solus erat ibi. Nauicula autem. Deest, iam, in medio mari iactabatur fluctibus. Erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis venit. pro, abiit, ad eos ambulans super mare. ET videntes eum. Deest, discipuli, super mare ambulantem. Non solùm viderunt Iesum super mare, sed ambulantem super mare, quanuis fructuosum. Turbati sunt, dicentes, quia phantasma est: & præ timore clamauerunt. Laborant remigando contra ventum discipuli, & non timent: sed vbi phantasma hominis ambulare super mare prope se nocturno tempore vident, timuerunt, ita vt clamore vocis confuso magnitudinem timoris exprimerent. Statimque ipsis locutus est eis. Vt quem visu non cognoscebant, auditu solitæ vocis discernerent. Dicens, habete fiduciam, ego sum. hoc est, ego magister vester quem solita hæc vox præ se fert sum, & non sum phantasma. Nolite timere. Respondens autem petrus dixit. Vniuersam non timendi, sed confidendi rationem assignauerat Iesus, quia ego sum. & propterea Petrus nihil dubitans de potentia Iesu, sed adhuc non plene certus an ille loquens cum eis esset Iesus, certificari quærit de hoc. Et ideo respondendo verbis Iesu, petit certificari, dicendo, Domine si tu es. Nisi crederet illum esse Iesum non diceret, domine: & nisi certificari quæreret an ille sit Iesus, non diceret, si tu es. Credulitas itaque in Petro erat, sed non certitudo, quòd ille ambulans super aquas esset Iesus. Quærebat autem certificari tactu corporeo, aut propinquitate tanta, vt clare videre posset faciem, manus, vestes, & reliquum corpus solito more quo quotidie cum eo conuersabatur. sic enim totaliter exclusa fuisset omnis suspitio quòd esset phantasma. Verum quum ista approximatio dupliciter fieri potuisset (vel ipso Iesu veniente

veniente ad Petrum qui erat in naui, vel Petro eunte ad Iesum) non ausus fuit Petrus petere, Domine si tu es veni ad me: tum ob solitam reuerentiam: tum forte quia viderat Iesus nolentem venire ad ipsos, vt Marcus refert. Sed rogauit vt ipse Petrus iret ad Iesum. ¶ Nec petendo hoc nouum miraculum tentat Petrus deum: quoniam licita erat illa tunc in Petro incertitudo illius indiuidui (quum Satanas quandoque transformet se in angelum lucis) & nullo reuerentiori modo excludenda occurrit quàm humiliter petere, vt accumulatione miraculi certitudinem efficeret quòd ipse esset. Iube me uenire ad te super aquas. At ipse ait. Veni. ET descendens petrus de nauicula, ambulabat super aquam. pro, aquas, vt ueniret ad iesum. In nullo dubitat Petrus de potentia Iesu: dum confitetur quòd si ipse est, solo iussu potest ipsum facere ambulare super aquas. ¶ Sed considerandus superest sensus huius petitionis. Non enim intendit petere sola iussionis verba: quia per hoc nihil peteret discretiuum inter phantasma & Iesum: iussionis nanque verba proferre poterat etiam phantasma, sed intendit petere efficaciam veniendi super aquas solo iussu. Sed quo opere, quo effectu mediante efficacia ista habenda, & cognoscenda erat à Petro, habitáque & cognita fuit à Petro, scrutandum est. Petrus enim certificari quærens de persona Iesu, nec petebat (vt dictum est) sola verba iubentis veni: nec temere audito veni descendit de naui ad aquas, sed certificatus de eo quòd ambulaturus esset super aquas. Quærimus ergo vltra verba iussionis veni, effectum est certificans Petrum quòd ambulaturus esset super aquas. Oportuit autem concurrere ad hoc opus tria. Primum ex parte Iesu iussionem diuinam, qua dixit & facta sunt omnia. Et hæc clare in euangelij texm habetur: tum Petro petente iube: tum Iesu iubente veni. Secundum ex parte animi Petri: scilicet securitas veniendi. Et hæc etiam in euangelio inuenitur: dum timens Petrus cœpit mergi, & audiuit, modicæ fidei quare dubitasti? Hinc enim apparet, quòd iubente Iesu Petro veni, effecta est in animo Petri tanta fides, vt non dubitaret se tutum iturum ad Iesum super aquas. Tertium ex parte corporum: quod dupliciter potuisset fieri, vel ex parte maris solidando ipsum mare, vt tanquam terra solida fieret: sicut in mari rubro transeuntibus filiis Israel aquæ erant pro muro à dextris & à sinistris. Sed mare non fuisse redditum solidum in hac ambulatione euangelium testatur: describens mare fluctuosum ex vento, qui ambulante Petro erat validus, & non cessasse quousque

Iesus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iesus ingressus est naviculam. Vel suspendendo graue corpus Petri à grauitando super aquas. Et effectum hunc fuisse, ex re gesta infertur. Ex eo enim quòd constat Petrum ambulasse super aquas, & aquas non fuisse solidatas, restat quòd corpus Petri non grauitabat super aquas. Si nanque naturalis suæ grauitatis actum exercuisset, fuisset mersum. ¶ Et bene intellige quòd non dicimus corpus Petri non fuisse graue: sed dicimus illud graue non grauitasse tunc ex diuinæ iussione virtutis, suspendentis graue à grauitatione: sicut suspendit ignem ab actione sua ne læderet tres pueros in fornace. Vnde Petrus audito iussu Iesu, veni, non sensit corpus suum mutatum de graui in leue: sed tanta est in animo eius diffusa fides atque securitas, vt tutissimum se sciret ambulaturum super aquas. Ita quòd solum securitatis donum in animo Petri, medium fuit ad excludendam temeritatem à Petro, vt auderet egredi nauem ad ambulandum super aquas: quia in euangelio hæc securitas hæc fides sola describitur conseruans ambulationem Petri super aquas. Tandiu siquidem scribitur ambulasse super aquas, quousque nō perdidit securitatem timendo, & fidem dubitando statim enim vt dubitauit & timuit, cœpit mergi. *videns uero uentum ualidum.* commotionem vndam procellosam. *timuit.* O Petre securus ambulas in præsenti super aquas fluctuantes, & futuram times à vento validiore procellam? Diuina dispensatione temperauit Iesus miraculum: vt experiretur Petrus sine diuinæ gratiæ assistentia proprium defectum in vtendo diuinis donis. Non enim subtraxit Iesus tunc à Petro donum fidei infusæ, quia sine pœnitentia sunt dona dei, vt dicitur ad Romanos nono capite: sed subtraxit gratuitam assistentiam à Petri animo, quo ad hoc quod reliquit Petrum sibiipsi, quantum ad actum vtendi fide concessa: & Petrus considerans imminentem ex valido vento procellam, actualiter dubitare cœpit, & timere submersionem. *et quum cœpisset mergi.* Sicut prius Petrus confisus est in Iesu, & postea ambulauit super aquas, ita prius perdidit in animo securitatis actum timendo, & postea cœpit mergi, vt intelligamus secundum animæ merita assistere diuinam opem corpori. *Clamauit dicens, Domine saluum me fac. et continuo ihesus extendens manum, apprehendit eum: & ait illi, modicæ fidei, quare dubitasti? et quum ascendissent.* pro, ascendissent. Scilicet Iesus & Petrus. Certificat Iesus non solum Petrum, sed omnes, quòd non phantasma, sed ipse eorum magister est. *in naviculam, cessauit uentus. qui autem in naviculæ erant, uenerunt & adoraverunt*

adoraverunt eum, dicentes: vere filius dei es. Profitentur, quòd non secundum opinionem, sed secundum veritatem est Messias. Circunloquuntur enim Messiam nuncupatione filij dei: sicut & Nathanael in principio quo venit ad Iesum, dixit tu es filius dei. Iohannis. 1. Nesciens tunc trinitatis mysteriū, quod Iesus postea manifestauit. *et quum transfretassent, uenerunt genesar.* pro, Genareth. Alij sunt Geraseni, qui etiam Gergeseni: de quibus supériùs capite. 8. alij Genesareni: de quibus hic. *et quum cognouissent eum uiri loci illius, miserunt in uniuersam regionem illam: & obtulerunt ei omnes male habentes.* Consentaneum rationi est, quòd multi eorum interfuerint alibi prædicationi Christi, vltra notitiam ex fama. & propterea dicitur, quòd cognouerunt eum esse illum Iesum, prædicantem regnum dei & miracula facientem.

et rogabant eum, ut uel fimbriam uestimenti eius tangerent. Non intelligo legalem fimbriam in quatuor angulis pallij præceptam à lege, Numeri decimoquinto. Ne in fimbria legali fiduciam petentium miraculosam opem interpretemur: sed extremitatem quancunque vestimentorum Christi. confidebant enim nō in legali fimbria communi omnibus Iudeis, sed in ipso Iesu Christo: & indignos se iudicantes tactu manus Iesu: rogāt vt ad infimam partem vestis eius tangendam admittantur. ¶ Et hunc sensum Euangelista præ se fert, apponendo vel: dum dicit, vel fimbriam. Describit enim petentes, quòd saltem extremitatem vestis tangerent: & non quòd illam particulam vestis in qua erat fimbria legalis, tangerent. Si enim hoc petissent, non dixissent vel fimbriā, tanquam minimam rem describēs. *et quicunque.* pro, quotcunque, *retigerunt, salui facti sunt.* Poterat sine tactu vestis sanare: sed vt secundum fidem rogantium potentium tactum vestis, & ipse sanaret, & illi cognoscerent se sanari omnes, & soli tangentes curati sunt.

CAPVT XV.

Tunc accesserunt ad eum. pro, accedūt ad Iesum, *ab hierosolymis.* Deest qui. Legendum est, Qui ab Hierosolymis. eminentiores aliis. *scribæ & pharisei, dicentes: quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum?* Non inquirendo, sed arguendo, non solùm discipulos, sed retorquendo in Iesum transgressionem inuehuntur. *Non enim lauant manus suas, quum panem manducant.* Vt Martinus supplet, non est quæstio de lotione manuum ex decentia hominibus solita, qua solent homines ante prandium & cœnā manus lauare:

Universidad de Deusto
Biblioteca

nus lauare: sed de lotione manuum ex statuto seniorum, quæ erat crebra: puta quòd ter aut quater eodẽ prandio lauabant manus. Quam etiam Matthæus tacitè insinuauit: dum arguentes non allegant turpitudinem immundiciæ, sed quia transgrediuntur traditiones seniorum. *Ipse autem respondens, ait illis: quare & vos.* Clauum clauo retundit. Si Scribæ interrogassent causam, respondisset ad causam: sed vbi non quærunt scire quare, sed criminantur, sed inuehuntur in magistrum innocentem, prætermissa causa quare discipuli non seruant illam traditionem: respõdet directè ad criminationem, monstrando illis magnum ipsorum crimen in tanto studio circa traditiones seniorum. Monstrat autem hoc, arguendo illos eodem modo, sed non eodem animo quo illi ipsum arguerunt. *Transgredimini mãdatũ dei propter traditionem uestram.* Magnitudo studij vestri circa traditiones vestras, tanta scilicet, q̃ redundat in trãsgressionem præceptorũ dei: quare est, qua ratione excusari potest? Ac si aperte diceret: nõ ex zelo iustitię insurgitis ad arguẽdũ, sed ex amore propriæ authoritatis: quòd mandata vestra præponatis mãdatis dei. si vos amor iustitiæ plenioris moueret, studeretis primùm circa obseruationem diuinorum, & postea humanorum præceptorum: sed vbi excandescitis circa friuola humana, post habentes diuina mandata, apparet q̃ propriæ amor authoritatis vos mouet. *Nã deus dixit*, pro, *præcepit*, *Honora patrem & matrem*. Exodi. 20. *et qui maledixerit patri uel matri, morte moriatur*. Leuit. 20. *Vos autem dicitis: quisquis dixerit patri uel matri, munus quodcunque est ex me, tibi proderit.* Sensus est: quicquid ego offero deo, quamuis tibi patri egenti nõ tribuã, proderit tibi. ¶ Ad euidentiam huius particulæ aduerte, q̃ aliud est loqui de religione & pietate, & aliud est loqui de vsu materiæ illius, quæ non potest simul esse materia religionis & pietatis in casu necessariæ pietatis: nam si religio pietati comparetur, cõstat religionem esse anteponendã pietati: quãto honor diuinus præferendus est cuicũque debito humano. Et in hoc fundaméto non errabant Pharisæi: imò hoc frequenter Iesus docuit, dum patrem & matrem relinquẽdos propter deũ prædicauit. Si verò ad vsum materiæ in articulo necessariæ pietatis spectetur, inuenitur oppositum: scilicet, quòd materia necessaria pietati, non solùm pietati potiùs quàm religioni applicari debet: sed etiam si voto dedicata sit deo, debet in materiam pietatis transferri. Et hoc consurgit ex parte materiæ, quæ in tali casu est effecta materia debita pietati. ¶ Declaro exemplariter singula. Filius tenetur subuenire

nire patri indigenti: ac per hoc bona filij constituũtur debita necessariæ pietati. & propterea si filius est impotẽs ad vtrunque simul: scilicet ad munus deo offerendum, & ad subueniendum patri, omittenda est oblatio, & subueniẽdum est patri: quia non est facienda oblatio deo de debitis, de necessariis ad pietatem. Et similiter, si filius vouisset illa bona deo, debet superueniente necessitate paterna, subuenire patri, & omittere executionẽ voti: quia materia illa ex eo quòd deuenit ad statum quo est necessaria patri, mutata est, & effecta est debita paternæ pietati: ac per hoc aliter modò non posset voto obligari, ita ex hoc definit esse materia voti. Sicut abstinentia à concubitu habentis votum castitatis, & postea effecti coniugis definit esse materia voti ex hoc q̃ mutata est: & cõcubitus effectus est materia iustitiæ qua tenetur reddere debitum coniugi. Pharisæi itaque errabant, nescientes aut nolétes discernere id quod religionis est ab eo, quod ex parte materiæ relatæ ad humanas necessitates consurgit. Et propterea docebant, vt filij dicerent parentibus, munus quodcunque ego obtulero deo omisso te proderit tibi: quia datur deo patri communi, quia deus acceptat munus etiam pro te. ¶ Si non quiescit mens tua lector, recole quòd ex hac eadem radice dominus Iesus dixit panes propositionis, non voto promissos, sed iam oblatos deo, & facto oblationis sanctificatos, licitè transisse in vsus Dauidis & suorum: quia panes illi relati ad necessitatem Dauidis & suorum, effecti sunt habiles ad laicorum vsum. Horum autem & similium ratio est vna: scilicet, quod diuinæ ordo gratiæ superadiunctus est à deo, non ad destruendum, sed perficiendum naturæ ordinem: ac per hoc necessitas seruandi sanctificationem apposita rebus, locis ac temporibus, non tollit necessarium naturæ vinculum, quo res & loca & tempora necessaria sunt vitæ humanæ. hinc enĩ fit, vt cueniente articulo necessitatis absque prophanationis crimine, vtamur diuinis rebus, locis & temporibus. *et non honorificabit patrẽ suum, aut matrem suã, & irritum fecistis mãdatum dei propter traditionem uestram.* Hinc clarè apparet, quòd in præcepto de parentum honore, non sola reuerentia, sed officia ac subsidia præcipiuntur. Quod quantum ad subuentionem intelligę tempore indigẽtiæ: quoniam naturaliter pater filiis thesaurizat, & non è conuerso. *Hypocritæ.* Hinc apparet, quòd nõ ex ignorantia errabant: sed quod sub specie religionis docebant, quę in sacerdotum redundabant vtilitatem, quamuis impia essent secundum rem. *Bene prophetauit Isaias dicens*, capite 29. *Populus hic labiis*

Universidad de Deusto
Biblioteca

hic labijs me honorat. pro, appropinquat mihi populus hic ore suo, & labijs me honorat. Dicēdo illa, quæ religionis specié habent.

cor autem eorum longe est à me. pro, abest à me. *sine causa.* pro, frustra, *autem.* Quantum ad assecutionem veri finis respondētes diuino cultui. *colunt me docentes doctrinas, & mandata hominū.* Superfluit, &. Quia Lutherani ex hoc textu exauthorant ecclesiam, & super hunc textum fundant nullitatem mandatorū ecclesiæ, vtpote reprobatorum ab vtroque testamento: veteri scilicet apud Esaiam, & nouo hîc à domino Iesu: ideo diligētiùs textum hunc discutere oportet, vt illius veritas non commentum elucescat. Neuter textus damnat mandata hominū, sed vterque reprobat cultum, seu timorem dei sustentari mandatis doctrinisq; hominum. Et textus quidem Esaiæ clarè hoc sonat, dicendo in persona dei: Timuerunt me mandato hominū & doctrinis. Vbi clarè vides deū damnare, quòd Iudæi timuerunt ipsum, non in mādatis dei, sed in mandatis hominum: non in doctrina dei, sed in doctrinis hominum. Si enim timuissent ipsum seruando mandata dei & hominum, doctrinam dei & hominum, non reprehēderentur, quum seruare non solùm dei, sed etiam hominum mādata sit amplioris iustitiæ: sed ex hoc ipso, quòd damnat timoré iste in mandatis doctrinâque hominum: monstrat quòd illi timorem dei constituerunt in mādatis hominum, & similiter in doctrina hominum. Quod intellige, non quòd explicitè cōtemnerent doctrinam & mandata dei: sed quia tanto studio circa obseruationem mandatorum humanorum soliciti erant, tāquam timor dei consisteret in obseruatione humanorum præceptorum: redundabat siquidem studium hoc in postergationem diuinorum mādatorum. ¶ Textus quoque euangelicus eádem continet sententiā: dicendo, colunt me docentes mandata hominum. Nō dicit, sine causa colunt me, & docent mandata hominum, diuidendo orationes: sed vnam cōtinuam construit orationé, adiungendo participium, docentes mandata. Significat enim per hoc, quòd cultus dei constituerunt in doctrina mandatorum humanorum, &c. Et est illa met sententia, quæ in textu Esaiæ habetur. ¶ Vide quæso prudens lector quanta differentia est inter damnare mādata hominum, & damnare sustentationē timoris, seu cultus dei in mandatis hominū: & percipe quantus error est ex textibus istis diuina re mandata hominū. Non sunt à domino damnata mandata hominum quæ malum non mandant: sed damnatū est quod ipsa in loco illo qui mādatis dei est proprius habeantur: quod circa ipsa tantum

tantum studium fit, ac si in ipsis timor cultusq; dei sustentaretur, quòd studium debitum seruandis mādatis dei adhibeatur humanis: quod secundum veritatem facti est humana mādata diuinis præferre. hoc est enim colere deū docendo mandata hominum. Venerare igitur Lutherane ecclesiæ mandata, non vt diuina: sed secūdo loco, scilicet post diuina: quoniam sic oportet nos implere omnē iustitiam. *Et conuocatis ad se turbis.* pro, conuocata ad se turba, *dixit eis: Audite, & intelligite, non quod intrat in os coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Sēsus dictorum ex ratione dicendi hauriendus est. Ratio dicēdi in proposito est crebra manuū ablutio pro cibo præcepta à senioribus. præ se fert autem tāta circa huiusmodi mundiciam solicitudo, q̄ nisi sic mūdè sumatur cib⁹ inquinat hominē: alioquin vana esset tāta solicitudo mundiciæ ad sumptionē cibi. Contra hoc directè tendunt verba Iesu, dicēdo quòd cibus intrans per os, non est inquinatius moraliter hominis. Nō dicit appetitus eius quod intrat per os, sed quod intrat per os: quia apperit⁹ culpabilis potest esse. Et breuiter nihil morale adiunctū cibo explicat, sed nudum cibum nudumq; naturæ officiū, dicendo in genere, nō quod intrat per os. Per hoc enim excludit obiectio de cibis vetitis à lege Moysi. nam & de illis quoque versū est, quod secūdum substantiam qua intrant per os, nō coinquināt morali macula hominē: sed ratione inobediētiæ adiunctæ inquinabant hominē. *Tunc accedentes discipuli eius, dixerunt ei: scis quia pharisæi audito verbo hoc scandalizati sunt?* Tanquam impingētes in offendiculū pedis fuerunt audito hoc tuo verbo. cōmoti enim & turbati sunt in verbo tuo sicut impingētes in lapillum suppedaneū cautsantē cāsum: ita quod verbū tuum habuerunt pro offendiculo. *At ille respondens, ait: omnis plantatio quā non plātauit pater meus cœlestis, eradicabitur.* Discipuli curam habebant, ne Pharisæi qui cespitauerāt ruerent: Iesus autē sciens illos non ex ignorātia, sed ex probo sensu scandalizari: respondet directè illorum nequitiæ, q̄ non solùm scandalizari, sed etiam eradicari merentur, quia non sunt plantę cœlestis patris. Plantatio non plantata à patre cœlesti est, quæ spiritualis mundiciæ (quæ cœlestibus iungit) fructum non profert, sed carnalis, sed apparentis exteriùs, quales erant Pharisæi isti. Vnde eradicanda describitur, vtpote nullatenus remāsura, quæ in sola apparentia consistebat. Nec alieni à cœlesti plantatione cēsendi sunt illi, de quibus dicitur, ego plantaui, Apollo rigauit: quoniā eosdē Paulus externi ministerij officio, & cœlestis pater po-

testate

Universidad de Deusto
Biblioteca

testate ad intima penetrante plantat. *sinite illos.* Non sit vobis cura scandalum illorum: quod ipsi acceperunt, non ego dedi. *cæci sunt &c.* Superfluit, &. priuati lumine veræ fidei, excæcante illos malitia eorum. *Duces cæcorum. Cæcus autem si cæco ducatū præstet, ambo in foueam cadunt.* Scribæ & pharisæi præerant aliis exemplo fidei, vitæ, & doctrina, iuxta illud, Nunquid aliquis ex principibus credit illi? & rursus, Nunquid verè cognouerunt principes nostri, quòd hic est Christus? Et propterea appellantur duces cæcorum. verè enim fuerunt duces cæcorum populorum, qui in Iudaica permăserunt perfidia. Vnde & secutum est, quod videmus ambos in foueam cecidisse, & præsentis seruitutis, & æternæ damnationis. *Respondens autem Petrus, dixit ei: Edissere nobis parabolam istam.* Putauit Petrus verba Iesu quæ dixerat, nō quod intrat in os &c. fuisse dicta parabolicè, non propriè. Et propterea petit sub parabolæ nomine declarari sibi sensum parabolæ. *At ille dixit: Adhuc & vos sine intellectu estis?* Tanto tempore versati estis sub lumine doctrinæ meæ, & adhuc non peruenistis ad acumen intelligendi non esse parabolam, sed doctrinam secundum proprietatem verborum, quod dixi, Non. Deest. dum, *intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur?* Tam parum alimenti cōuertitur in substantiam hominis, vt dicat Hippocrates, quantitatem secum debere esse æqualē quantitati alimenti in corpore sano. Quum igitur modicum pro nihilo reputetur, absque veritatis læsione dici potest, quod totus cibus in ventrē vadit, & in secessum emittitur. Et tamen Iesus non dicit totum, sed omne: distribuens pro partibus subiectiuis, & non pro partibus integralibus, vt distribuit totum. Cōstat enim quod quilibet cibus & potus in secessum emittitur, quamuis non secundum totum, tamen secundum aliquid. Et dixit hoc ad declarandū, quod intrans per os non inquinat hominem. Declarat enim per hæc quo tendit cibus, scilicet in ventrem & secessum: & nō in animum hominis, vt possit inquinare illum. Sciebat Iesus aliquid sibi cōuerti in corpus hominis: & poterat dicere quod intrās per os, secundum aliquid purissimū pergit ad corpus, & secundū reliqua remittitur in secessum. Sed consulto tacita conuersione purissimæ particulæ in corpus hominis dixit emissionem in secessum. tum quia illud minimū est, hoc autem est ferè totum: tum quia hoc est manifestum, illud occultum: & præcipuè turbis & ineruditis in physicis, quibus loquebatur. Tum quia hoc directè seruiebat proposito de cibo sumpto illotis manibus:

tis manibus: dum hinc explicatur, quòd quicquid impurum est in cibo, totum in secessum emittitur. Tum demum quia ex hac parte clarius manifestatur, quòd non inquinat hominem. quàmuis enim secundum veritatem alimentum ex neutra parte inquinet hominem, manifestatur tamen magis hoc ex ea parte, qua emittitur in secessum: vtpote non remanente in homine: quàm ex illa, qua conuertitur in corpus hominis. fuisset fortè rudibus occasio cogitandi, quod conuersum in substantiam hominis cōferret ad inquinationem hominis. *Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt: & ea coinquinant hominem.* Declarat quo sensu dixerit quod procedit ex ore, scilicet pro quāto procedit à corde, hoc est voluntate. Non enim intendebat loqui de sputo aut vomitu qui procedit ex ore: sed de illo procedente ab ore, quod exit à corde. hoc enim inquinat animum hominis. *De corde enim exeunt cogitationes malæ.* Meminit cogitationum, vel intellige per cogitationes, machinationes malas prodeūtes in opus: & propterea numerantur inter procedentia ex ore, vel rationem inquinandi ex corde intendēs assignare, omnia inquinantia inducit procedere ex corde: vt hinc intelligamus etiā non procedentia per os à corde, inquinare hominem. *Homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ.* Tā furta quàm homicidia, adulteria & fornicationes nō sunt peccata oris, sed operis: numerantur tamen inter procedentia ex ore, quoniam naturali suo progressu priùs dicuntur quàm fiant, & mediante sermone fiunt. *Hæc sunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.* Concludendo redit ad propositā quæstionem applicando. Quia non ablutis manibus manducare redundat forte in puritatem eius quod intrat in os, & non quod intrat in os inquinat hominem, consequens est, vt non lotis manibus manducare non coinquinat hominem. *Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis.* Ciuitatum gentilium. *Et ecce mulier Chananea, a finibus illis egressa, clamauit dicens ei, Miserere mei domine fili Dauid: filia mea male a dæmonio vexatur. Qui non respondit ei verbum.* Confundit Matthæus loca. Primum namque apud Marcum mulier hæc ingressa est domum in qua erat Iesus, & non habito ibi responso à Iesu secuta est Iesum ingressum de domo, clamans post eum: & nec sic meruit responsum. *Et accedentes discipuli eius, rogabant eum, dicentes, dimitte eam: quia clamat post nos. Ipse autem respondens ait, Non sum missus.* Corporali præsentia. *Nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. At illa venit & adorauit*

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum. Genuflectendo,seu aliâs iuxta morem illorum reuerenciale signum monstrauit. dicens,domine adiuua me. qui respondens ait,non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. at illa dixit, etiam domine. Nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens iesus ait illi: o mulier magna est fides tua. Putasses debuisse dici, magna est constantia tua,perseuerans non solùm pluries habita indigna responsione, póstque repulsos intercessores apostolos,sed etiam nuncupata canis.Sed Iesus qui intuetur cor,fidem commendat magnam: quia fides in ipsum Iesum,sua magnitudine superauit negatas responsiones,repulsas & ignominias. fiat tibi sicut uis.& sanata est filia eius ex illa hora. et quũ transisset inde iesus,uenit secus mare Galilææ, & ascendens in montem sedebat ibi. et accesserunt ad eum turbæ multæ:habentes secum mutos,cæcos,claudos debiles.pro,mutilos,& alios multos:& proiecerunt eos ad pedes eius. et curauit eos.ita ut turbæ mirarentur:uidentes mutos loquentes.deest.mutilos incolumes,claudos ambulantes,cæcos uidentes,& magnificabant.pro,glorificabant,deũ israel.iesus autem conuocatis discipulis suis,dixit,Misereor turbæ. Misericordia proprie est passio animi:& est tristitiæ species:condolentia scilicet alienæ miseriæ velut propriæ. Sicut autem in Iesu fuit timor & tristitia,ita fuit misericordia ad verificandum veri animum humanum in ipso. quia iam triduo perseuerant mecum. Multa deuotio illius turbæ erga prædicationẽ & miracula Christi monstratur in triduana mora in deserto cum Iesu. et non habent quod manducent:& dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia. et dicunt ei discipuli,unde ergo nobis in deserto panes tantos. pro,tot, ut saturemus turbam tantam? et ait illis iesus, quot panes habetis? at illi dixerũt,septem,& paucos piscsiculos. et præcepit turbæ. pro,turbis, ut discumberent super terram.& accipiens septem panes & pisces: & gratias agens fregit,& dedit discipulis suis:& discipuli dederunt populo. pro, turbæ,& comederunt omnes,& saturati sunt. et quod superfuit de fragmentis,tulerunt septem sportas plenas. erant autem qui manducauerunt quatuor milia hominum. pro, virorum, extra. pro, præter,parvulos & mulieres. et dimissa turba. pro,dimissis turbis. Semper Iesus refecta miraculose turba,licentiat illam . nam & similiter fecit satiatis quinque milibus capite præcedente. exemplum præbens fugiendi publicas laudes ex communi beneficio sequentes, & simul subtrahens Herodi ac inuidis occasionem suspicandi in ipso quancunque ambitionem. Ascendit in nauiculũ: & uenit in fines Magedan.pro,Magdala. Nomẽ est regionis.

Caput.

CAPVT XVI.

Et accesserunt ad eum pharisæi & sadducæi tentantes. Sadducæi est nomen sectę aliæ à secta Phariseorum. Qui licet inter se dimissi sint & contrarij,uniuntur tamen contra Iesum. et rogauerunt eum ut signum de cælo ostenderet eis. Quantum ex Ioannis euangelio colligitur,isti non petunt signũ de cœlo absolute,sed in testimonium quod ipse Iesus est Messias:uolentes sic explorare an sit Messias,vel potius quid respondeat, quid faciat post hoc quæsitum. At ille respondens ait illis, facto uespere dicitis ,serenum erit : rubicundum est enim cælum. & mane, hodie tempestas : rutilat. pro, rubet,enim triste cælum. Intellige signa hæc tam vespertini, quàm matutini tuboris iuxta regulam naturalium signorum: quæ non semper,sed sæpe verificantur. faciem ergo. Deest hypocritæ. Legendum est. Hypocritæ faciem quidem cæli diiudicare nostis : signa autem temporum non potestis scire. Huc tendit antedictus sermo, redargutionem eorum infert : dicendo quod ex præcedentibus signis didicistis iudicare futuram pluuiam , vel serenitatem,& signa præsentia temporum Messiæ non solùm nescitis,sed non potestis scire ob vestram maliciam . Et dixit hoc, quod signa temporum Messiæ certiora & clariora erant, quàm signa pluuiæ & serenitatis,ad significandum eorum inexcusabilitatem. Generatiõ mala & adultera signum quærit : & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ prophetæ. Hæc superius exposita sunt in capite duodecimo. Duo tamen nota. Alterum,quòd non dedignatur dominus eadem diuersis temporibus pluries docere.ecce hic repetit signum Ionæ. Alterum, quòd dando istis signum Ionæ, quod est dare signum suæ mortis, sepulturæ & resurrectionis, monstrat quòd signum de cœlo quærebant in testimonium Messiæ. ad hoc enim directe tendit signum Ionæ. mors namque ac resurrectio Iesu, testimonium locupletissimum fuit & est , quòd ipse est Messias. et relictis illis abiit. et cum uenissent discipuli eius trans fretum. pro, in vlteriorem ripam, obliti sint panes accipere. Qui dixit illis, intuemini. pro, videte, & cauete. pro, & attendite, a fermento pharisæorum & sadducæorum. Fermentum metaphoricè modò ad malum,modo ad bonum transfertur.Superius regnum cœlorum fermento abscondito assimilatur , proper spiritalem penetrationem ad bene reddendum totam farinam : hic pestifera doctrina Phariseorum & Sadducæorum assimilatur fermento , propter hoc quod occulta ele-

uat ad similitudinem fermenti absconditi sub farina conspersa eleuantis totam massam. erat enim doctrina inflatiua cordis: vt ipsorum vana gloria attestatur. *At illi cogitabant inter se, dicentes quia panes non accepimus. sciens autem iesus, dixit, quid cogitatis inter uos modicæ fidei, quia panes non habetis.* pro, non accepistis? *nondum intelligitis, neque recordamini, quinque panum in quinque millia hominum, & quot cophinos sumpsistis? neque septem panum in quatuor millia hominum, & quot sportas sumpsistis? Quare,* pro, quomodo, *non intelligitis, quia non de pane dixi uobis cauete.* pro, attendite, *a fermento pharisæorum & sadducæorum. Tunc intellexerunt quia non dixerit cauendum a fermento panum.* pro, panis, *sed a doctrina pharisæorum & sadducæorum. Venit autem iesus in partes cæsareæ philippi.* Ad differentiam Cæsareæ Herodis patris. Et hic quidem in honorem Augusti, quæ olim dicebatur turris stratonis Cæsaream: ille in honorem Tiberij vrbem Paneam nuncupauit Cæsaream, quæ cognominatur Philippi. *Et interrogabat discipulos suos, dicens, Quem dicunt.* Deest me. Legendum est, *Quem me dicunt homines esse, filium hominis?* Exemplum dedit Iesus prælatis, vt non negligant scire quid de ipsis dicitur. *At illi dixerunt, Alii Ioannem Baptistam.* Herodiani hoc putabant, putantes spiritum Ioannis occisi ingressum in Iesum. *Alii autem Heliam.* Venturum enim expectabant Heliam, iuxta verbum Malachiæ prophetæ. *Alii uero Hieremiam, aut unum ex prophetis.* Regressum animarum in corpora omnes isti præsupponebant: excepta opinione Heliæ. *Dicit illis iesus: uos autem quem me esse dicitis?* Quantum profecerint sequendo ipsum, audiendo doctrinam, videndo miracula, experiendo vitam & mores ipsius, examinat. *Respondens autem simon petrus dixit.* Iesus omnes interrogauit, non tamen omnes respondent: nec Petrus consultat cum aliis responsionem, sed vt postea dominus testatur, tactus interna reuelatione statim respondet. *Tu es christus.* Profitetur ipsum esse Messiam verum hominem, regem vnctum à deo. *Filius dei uiui.* pro, viuentis. Nō sat fuit profiteri ipsum esse Messiam: sed explicite ipsum esse deū, profitendo filium naturalem dei. Ideo nanque non dixit filium dei omnipotentis aut benedicti: ne filiatio adoptiua ex omnipotentia aut benedictione dei facta significaretur: sed dixit filiū dei viui: ad explicandum, quòd est naturalis filius dei: vt pote ex deo quatenus viuente procedēs. naturalissimū siquidem est opus viuis omnibus inquantū viua sunt, generare alia qualia ipsa sunt vt philosophi tradunt. Nō dixit Petrus, tu es Christus, tu es filius dei,

dei, quemadmodum dixit Nathanael nescięs mysterium trinitatis, accumulando excellentias Messiæ. sed naturalem generationē filij continua oratione, explicata ratione gignendi in nomine viui profitetur. *Respondens autem iesus dixit ei, Beatus es.* Verè beatus cum vniuersa naturę facultate calcata ad notitiam diuinę generationis eleuatur est. *Simon, Bar iona.* Nō est vna dictio Bar iona, sed duę sunt dictiones. s. Bar & Iona. Bar enim idē est quod filius: & Iona nomē est patris naturalis ipsius Petri. Nuncupauit eū nomine proprio Simon, & cognominauit filium Ionę. tum vt intelligeremus, quòd nō ad apostolum, nō ad omnes discipulos, sed ipsum singularē hominem vocatum Simonem genitum à Iona, sermonē dirigit præsentem. hæ enim circunstantię discretiuę sunt ipsius, ab aliis ideo sunt nominatæ. Tum vt intelligeremus professionē Petri. s. filius dei viui, esse de filiatione non adoptiua non excellentiæ sed naturali intelligendam. Ac si aperte diceret: ita ego sum filius dei, sicut tu es filius Ionæ. adhoc enim introducit Simonē Bar Iona, vt sensum reuelatæ diuinæ filiationis etiam ipse Petrus in exēplo propriæ filiationis clarius intelligat. *Quia caro & sanguis non reuelauit.* Si Ioannes aut alius consanguineus Iesu dixisset aut docuisset hanc professionem, attributa fuisset carni & sanguini: sed vbi Petrus nulla necessitudine carnis & sanguinis coniunctus Iesu, nulla cum consanguineis Iesu collatione habita prorupit in professionē hanc, meritò audit quod non à carne & sanguine hanc habet. *Tibi.* Non dicit vobis. soli enim Petro significauit reuelatio hæc facta. *sed pater meus qui in cęlis est.* Non dicit, sed ego docui te. non enim adhuc mysterium trinitatis eos docuerat: sed interna reuelatione Petrum didicisse hoc significat, describendo reuelationem patris. pater enim spiritus est & apte spirituali operatione in mente hominis operari describitur. *Et ego.* Præuentus tu à patre meo reuelatione dixisti mihi, tu es &c. & ego prosequendo cœpta à patre, & egoviciſſitudinem tibi reddendo. *Dico tibi.* Non vobis. *Quia tu.* Non vos. *Es.* Nō es petrus, ad quid es saxum: ad officium, scilicet fundamēti. Pronomen siquidem, hanc, demonstrat saxum de quo est sermo: de nullo autem saxo præmissus est aut sequitur sermo nisi de Petro: ipse igitur Petrus secundum planum contextum literæ demonstratur per pronomē, hanc. Ac si apertius diceret: tu es saxum, & super hoc saxum. *Ædificabo ecclesiam meam.* Et qui iam es saxum, efficiam fundamentum in ędificādo ecclesiam meam super

Universidad de Deusto
Biblioteca

te. Principatum ecclesię se Petro daturũ promittit, qualem fundamẽtum obtinet in ædificio. fundamentũ ecclesiæ Petrum facturũ se Iesus promittit: quia sustentandam prędestinauit ecclesiã super firmitatem sedis Petri. Vide huius lectionis mysteria per nos latius discussa in opusculo de institutione pontificatus à Iesu Christo, ne eadem repetamus. *Et portæ inferi non præualebunt.* Vt intelligamus ædificium ecclesię nullis contrariis concutiendum, ac per hoc non humana, sed diuina virtute consistere, declarat vanit conatum omnium contrariorum ad destructionem illius. Non dicit & hæreses, & tyranni, & perditi moribus, sed portæ inferi: vt significet non solùm humanas vires secundum scipsas, sed etiã quatenus sunt portæ inferi. hoc est quatenus diaboli vruntur humanis studiis ac viribus velut portis inferni: per quas scilicet aditus sit ad inferos, per quas pateat infernus omnibus. Ita quòd per hoc excluduntur vires non solùm humanæ, sed diabolicæ. omnes siquidem succumbent ecclesiæ: quantuncunque enim conentur euellere ecclesiam, nunquàm præualebunt. *Aduersus eam.* Non dicit aduersus delicias, diuitias, temporalésque potentatus eius, sed aduersus eam: quæ constat ex congregatione fidelium in vna fide, spe, & charitate. Immo quanto contra ecclesiæ temporalia magis præualuerunt, tanto magis ecclesiæ aucta est numero, vel merito: vt patet in actibus apostolorum, gestis martyrum, & comparatione ecclesiæ diuitis ad olim pauperem. Dicatur per singulos status ecclesiæ. *Et tibi.* Non vobis. *Dabo.* Modo promittit, postquàm resurrexit dedit, Ioannis vltimo, pasce oues meas. *Claues.* Multis metaphoris describit Iesus principatum Petri. prius enim descripsit ex similitudine petræ fundamentalis in ædificio: modò describit à similitudine clauium. Consuetudo testatur, quòd principibus primùm venientibus ad regnum seu acquirentibus regnum, offeruntur claues, in signum supremi domini super illo regno, ciuitate seu arce. Huius moris instar claues Petro daturum se promittit: significando quòd supremam potestatem in ecclesia sua illi daturus est. ¶ Pluraliter autem dicit claues: quia suprema potestas constat ex duabus rebus. Altera est authoritas discernẽdi, iudicandi ac diffiniendi ea quæ sunt regni cœlorum, siue pro, siue contra. Et hæc est clauis appellata clauis scięti æ. Altera est authoritas faciendi seu exequẽdi diffinita. & hæc appellatur clauis potentiæ. *Regni cœlorum.* Non dicit regni terrarum. Sicut enim ipse Iesus abstinuit, & abstinet à sensibili regimine regni terrarum, quia adhuc non accepit

pit possessionem, quamuis acceperit potestatem regni terrarum: sed sedet à dextris dei donec veniat tempus iudicij vniuersalis, quo accipiet possessionem regni terrarum: ita nec Petro promisit claues regni terrarum, sed regni cœlorum. Tota Petri potestas refertur ad regnum cœlorum, ad gubernandum mũdum in ordine ad regnum cœlorum, in ordine ad salutem animarum, in ordine ad ea quibus regnum cœlorum in hominibus seruatur ac augetur quæ constat esse bona spiritualia. Quo fit vt temporalia non cõprehendantur sub potestate Petri, nisi relata ad spiritualia. *Et quodcunque.* Si clauium officia propria explicare intenderet, aperueris & clauseris dixisset: sed vbi ad ligandum & soluendum transfit, taceris officiis clauium adiungit officia potestatis promissæ in collatione clauium. Ita quod soluere est non solùm à vinculis peccatorum, pœnarum, præceptorum, iuramentorum, votorũmque liberare, sed à nodis emergentium difficultatum circa ea quæ sunt fidei declarando absoluere. & similiter ligare non solùm est præceptis astringere ad ea quę sunt regni cœlorum, sed etiam diffiniendo errores ac hæreses arcere ne damnata credant. *Quodcunque.* Non aliquid sic: & aliquid non. *Ligaueris.* Non dicit putabis aut pronunciabis ligare, sed ligaueris secundum rei veritatem. *Super terram.* Limitabitur hinc potestas Petri ad ea quæ super terram liganda, aut soluenda sunt, ad differentiam eorum quæ sunt sub terra: qualia sunt quę sunt apud inferos seu purgatorium. Illa enim sicut exempta sunt à cognitione Petri (non enim potest Petrus cognoscere causas eorum) ita exempta sunt à iurisdictione Petri: transierunt siquidem à foro militantis ecclesiæ ad forum Iesu Christi regnantis in cœlo. *Erit ligatum &c.* Superfluit &. *in cœlis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum &c.* Superfluit &. *in cœlis.* Admiranda efficacia vt ligatio à Petro facta super terram penetret cœlos. sed tam stupẽda efficacia quemadmodũ terribilis est ligato à Petro, ita libranda traditur ab ipso Petro. Colligere siquidem hinc potest, & debet quòd non ad libitum ligat super terram: sed tunc, tantùm quãdo vinculum ratificatur in cœlis: & similiter non ad libitũ soluit, sed tunc tantũ, quando solutio rata est in cœlis: alioquin volũtarias, immò etiã malas Petri ligationes & solutiones, cœlestis cogeretur curia approbare: quod est nõ solũ stultũ, sed blasphemũ. Et explicauit Iesus p hmõi, efficaciã eius quod prius dixerat. s. claues regni cœlorũ. nã per hoc aperuit Petri actiones ligando & soluendo pertingere ad cœlos. *Tunc præcepit discipulis suis, vt nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Christus.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non erant capaces homines ante Christi glorificationem tanti mysterij, scilicet quòd ille homo esset Messias filius dei viui. & propterea prohibet dominus Apostolis, qui tunc hoc à Petro audierant, à Iesu non solùm approbatum, sed testificatũ quòd ex diuina reuelatione prodierit, ne publicent mysterium hoc. Ac si aperte dicat, Sufficit pro nunc vt prædicetis quòd appropinquauit regnũ dei, vt vobis præcepi: reseruate mysterium hoc prædicandum futuro post meam glorificationem tempori. Præcipit etiam hoc silentio interim supprimendum, ne ambitioni regij tituli aut honoris studere videretur. Christus enim regium est nomen. sciebat enim quod hac causa crucifigendus erat: sed nolebat dare occasionem, nolebat præuenire tempus prædefinitum. *Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis.* Non prius promulgat discipulis mysteriũ passionis & resurrectionis suę, quàm promulgauerit eisdem se esse Messiam, verum hominem & verum deum: vt ex monstrata prius vtraq; natura ipsius, capacioris reddãtur passionis & resurrectionis. *Quia oporteret eum ire Hierosolymam: & multa pati a senioribus & scribis & principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere.* Oportet inquam ad salutem humani generis, ad intrandũ in propriam ipsius Christi gloriam, ex diuina prædestinatione ipsum pati, occidi & resurgere. Et dixit hæc instructo discipulos de modo & tẽpore, quo ipse propriam Messiæ gloriam habiturus esset, qui modo tam abiectus cõuersabatur. expectabatur enim Messias rex gloriosus redempturus Israel. *Et assumens.* Seorsum ducens, ne coram aliis videretur arguere magistrum. *Cœpit Petrus, increpare illum, dicens.* Imperfecta increpatio significatur. amoris enim non solùm affectu, sed signis Petrus quãdam increpationis speciem præ se ferebat. *Absit a te.* pro, propicius tibi sis, *domine, hoc.* Multus amor præfagire facit falsum. *Qui cõuersus dixit Petro.* Corpoream faciem versus Petrum vertit, cum collateralis audisset ipsum. *Vade.* pro, abi *post me.* Eadem increpatione emittit Petrum, qua emiserat diabolum tentantem: sed non eodẽ affectu. Diabolum enim eiecerat totaliter & absolute: Petrum verò totaliter eiicit secundum officium aduersarij. propter quod subiungit rationes, *scandalum mihi es, & non sapis ea quæ dei sunt.* Per hæc enim significat differẽtiam inter vtriusque eiectionem: dum diabolus eiectus est sine adiunctis rationibus, tanquam eiectus absolute: Petrus verò cum adiunctis rationibus, tanquam eiectus secũdum quid. Vide expositionem horum verborum superius capi. 4.

satana.

satana. Non est diaboli nomen proprium Satanas: sed in genere significat aduersariũ. Omnis enim qui aduersatur, Satanas est. Et quia Petrus aduersabatur diuinæ oppositioni, quam audierat ex ore Iesu Christi, qua oportebat ipsum in Hierusalem pati & occidi, ideo merito appellatur Satanas, hoc est, aduersarius. *scandalum es mihi.* Quantum est ex parte tua: offendiculum enim te mihi exhibes, sub specie boni suadens impedimentum salutis mũdi: quamuis ego alienus sim à patiendo scandalum, ab offendendo in quodcunque. Et hæc ratio sumitur ab exteriori locutione scandalosa. *Quia non sapis ea quæ dei sunt, sed ea quæ hominum.* Ratio erroneæ suasionis in Petro aperitur, quia adhuc non sapiebat quæ dei sunt, adhuc non gustauerat quod postea gustauit, quum fuit gaudens à conspectu concilij flagellatus, quia fuit dignus pro nomine Iesu contumeliam pati. Sed humano vigente adhuc affectu sapiebat quæ hominum sunt: vitare passiones, fugere mortem, & similia. Hæc est altera ratio sumpta ab interiori mala seu minus bona dispositione Petri. Confert Petrum Satanam, scandalũ & non sapientem diuina, sed humana, cum Petro beato, cui pater reuelauit quòd Iesus est Christus filius dei viui: & discernes Petrũ secundum seipsum à Petro diuina fulto gratia: & intelliges non suffragari percepta diuinæ gratiæ dona, si postea non perseuerat assistentia eiusdem diuinæ gratiæ. *Tunc.* occasione accepta ex Petri affectu ad hæc humana. *Iesus dixit discipulis suis, si quis vult post me venire.* Dixerat Petro, vade post me: declarat modò quid est ire post eum. *Abneget semetipsum.* Alibi dixit, nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet: hìc dicit, vt abneget non sua, non suos, sed semetipsum, hoc est, proprium velle. Hoc enim est præcipuum in homine: quo homo de seipso disponit, quo seipsum ninóque consilio. *Et tollat crucem suam.* Non sufficit volenti ire post Iesum optima animæ dispositio abnegando suum velle: sed oportet vt etiam secundum corpus sit optimè dispositus, voluntariè portando cruciatus suos. *Et sequatur me.* Nihil prodest negare propriam voluntatem, nihil prodest tollere libenti animo crucem propriam, nisi sequatur me, nisi imitando me hæc fiant. quacunque siquidem alia ratione hæc fiant, vana sunt. *Qui enim.* Dixerat, si quis vult venire, monstrans voluntarium esse ire post Christum: ne putares sic voluntarium, vt non sit etiam necessariũ ad salutem animæ, adiungit necessitatem nõ coactionis, sed finis scilicet, quòd sequendo ipsum peruenitur ad vitam, & non sequendo perdi-

do perditur vita. *voluerit*. propriam voluntatem adimplendo. *Animam suam*. vitã suam *salvam facere*. non abnegando seipsum, non tollendo crucem suam, non sequendo me. *Perdet eam*. quia amittet ipsam transeundo de hac vita ad mortem æternam. *Qui autem perdiderit propter me*. In quo comprehenduntur illa tria: scilicet abnegare seipsum, tollere crucem suam, & sequi me. *Animam suam*. vitã suam. *inueniet eam*. transeundo de hac vita in vitam æternam. *Quid enim prodest*. pro, proderit, *homini, si uniuersum mundum lucretur*. Ne paruifaceres damnum aut lucrum vitę post mortem, monstrat incomparabilitatem vitæ ad totius mundi lucrum. *Animæ uero suæ*. hoc est, vitæ suæ, quæ simpliciter est vita: non vitæ temporalis, quę partim est mors. *Detrimentum patiatur* priuatione illius. *Aut quã dabit homo commutationem*. Non sufficit saluatori declarare damnum vitæ non posse conferri cum lucro totius mundi: sed declarauit etiam quod non potest redimi tale damnum quacunque humana compensatione. *Pro anima sua* pro vita sua, quæ simpliciter est vita: quasi dicat nihil. Ex quibus habes necessarium esse abnegare seipsum, &c. si inuenienda est vita post hanc vitam: alioquin perdetur. *Filius enim*. Dixerat sequaces suos inuenturos moriendo vitam, saluantes autem vitam suam perdituros illam: declarat modò quomodo, quando, quibus meritis, & à quo erit vita & perditio post mortem. *Filius hominis*. Ecce author, *uenturus est*. Ecce quãdo. *in gloria patris sui cum angelis suis*. Ecce quomodo ex parte authoris. *Et tunc reddet*. Ecce quomodo ex parte actionis: modus siquidem iustitiæ significatur per reddere. *vnicuique secundum opera eius*. Ecce merita. *Amen dico uobis*. Dixerat indeterminate tempus. & ne longum putes, determinat tam proximum esse, vt illa ætate futurum sit. *Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem donec uideant filium hominis uenientem in regno suo*. Proculdubio omnes qui viderunt Iesum post ipsius resurrectionem, viderunt ipsum in regno suo: ipso domino attestante, qui in cœna dixit: Non bibam vobiscum donec bibam vobiscum in regno patris mei. Resurgens enim venire cœpit in regno suo: data sibi omni potestate in cœlo & in terra, adepta immortalitate & corporis gloria, non transitorie (vt in transfiguratione) sed immobili permanentia. ¶Non omnes autem, sed quosdam dixit astantium visuros, propter Iudam Iscariotis. Et forte alij intererant discipuli qui non perseuerauerunt cum ipso.

CA-

ET *post dies sex*. Lucas dicens ferè dies octo, nõ contrariatur huic textui: quia solos intermedios dies cõputauit Matthæus: Lucas autem etiã extremos dies: hinc verborum, inde trãsfigurationis. constat enim quòd octo existentibus diebus computando extremos, tantum sex sunt intermedij. ¶Et curam ordinis rei gestæ habuit Euangelista specialem: quia prælibatio quædam regni Christi fuit hæc trãsfiguratio: & in hac cœpit adimpleri promissio, sunt quidam de hic stantibus: pro quãto similitudo quædam ipsius Iesu glorioſi monstrata est. *Assumpsit*. pro, assumit, *Petrum ac Iacobum, & Ioannem fratrem eius: & duxit*. pro, subducit, *illos in montem excelsum seorsum*. Nullus Euãgelista explicat quis mons fuerit: sed quòd ad orandum ascenderit, & orando transformatus est. *Et transfiguratus est ante eos*. nõ mutatione lineamentorum, sed qualitate gloriæ. erat enim & apparebat etiã tunc Iesus eiusdem non mutatæ figuræ, sed mutatæ qualitatis. *Et resplenduit*. pro, splendut, *facies eius sicut sol*. Declarat transfigurationem. Si consideremus quòd transfiguratio hæc facta est in testimonium glorioſi aduentus Christi, consentaneum apparebit, quod splendor hic ex gloria interna, animæ Christi coæua ab initio creationis suæ, diuina dispensatione emanauit: & non ab extra aduenit, vt splendor faciei Moysi, nam sic eadem videtur gloria corporis, quæ post resurrectionem erit, quanuis non eodem modo: quia tunc erit tanquam connaturalis corpori, in transfiguratione autem tanquam passio transitoria. *Vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix*. pro, lux, seu lumen. Vt splendorem non spiritualem, sed corporeũ intelligamus, candor vestimentorum ex splendore corporis consurgens testatur. *Et ecce apparuerunt*. pro, visi sunt, *illis Moyses & Helias*. vt in ipsis testimonia legis & prophetarum de Iesu apostoli cernerẽt. *Cum eo loquentes*. vocali, non intellectuali, aut imaginario sermone. Loquebantur autem (vt Lucas refert) de passione & morte Iesu Christi. *Respondens autem Petrus, dixit ad Iesum*: Domine, *bonum est nos hic esse: si uis, faciamus hic tria tabernacula: tibi unum, Moysi unum, & Heliæ unum*. Respondet Petrus non loquenti secum, sed discessui Moysi & Helię. Quum enim Moyses & Helias discedere vellent (vt ex Luca patet) Petrus obuiare volens discessui, & sistere illos cupiens ibi cum Iesu, dixit: bonum est nos, &c. Nec mirum: quia nesciens quid diceret, loquebatur. *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos. Et ecce uox de nube dicens, hic*

Universidad de Deusto
Biblioteca

cent, Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui: ipsum audite. In baptismo paterna vox non dixit ipsum audite: sed modò hoc addidit propter mysterium. tunc enim regeneratio, modò doctrina significatur. Et propterea tunc satis fuit testificari quòd est filius: modò oportuit testificari etiam quòd est doctor audiendus à mundo, præsertim de futuris in alia vita: quæ Iesus prædicabat, propter quæ transfiguratio ista patrata est. Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde. Et accessit Iesus, & tetigit eos: dixitque eis, surgite & nolite timere. Leuantes autem oculos suos, neminẽ viderunt nisi solũ Iesum. Et descendentibus illis de monte: præcepit Iesus, dicens: nemini dixeritis visionẽ donec filius hominis a mortuis resurgat. Et interrogauerunt eũ discipuli, dicentes. Petrus, Iacobus, & Ioannes viso Helia cum Iesu, mouent in descensu montis quæstionem de aduentu Heliæ. Quid ergo scribæ dicunt. Piscatores autem nescientes legem & prophetas, nisi ex auditu a doctoribus legis, qui Scribæ vocantur. Quod Heliã oporteat primũ venire? Ante Messiæ aduentum ex Malachiæ vlt. ca. audierant isti contraria. nam à Scribis intellexerant, quòd Helias præcederet aduẽtum Messiæ: ab ipso verò Helia & Moyse audierant Iesu Messiæ passionem & mortem imminere, & viderant Heliam recessisse. vnde perceperant quòd non esset Helias tunc venturus. Et propterea quærunt quomodo hæc verificantur. At ille respondens ait illis. Solutio quæstionis subditur: distinguens de Helia in propria persona, & de Helia in spiritu & virtute: & quòd ille venturus esti iste iam venit incognitus & occisus. Helias quidem, in propria persona, de quo loquuntur Scribæ. Venturus est. Deest. præsentialiter, vt Malachias prophetauit ante aduentum meum ad iudicium mundi. Restituet omnia. Israel in prædam abducta ab Antichristo: quia tunc omnis Israel saluabitur. Reddet omnes fidei veri Messiæ: restituet omnia Israel, in regnum cœlorum reducendo omnes illos. Dico autem vobis. tanquam spiritualis sensus capacibus. Quia Helias, in spiritu & virtute: vt angelus Gabriel dixerat. iam venit. & testimonium perhibuit de me. Et non cognouerunt eum. Ne discipuli intelligerẽt dominum dicere, quòd Helias tũc, quum apparuit in transfiguratione, subiungit. Et non cognouerunt, Iudæi, cum: vt patet tum ex eo quòd dixerunt dæmonium habet: tum ex eo quòd dixerunt se nescire vnde fuerit baptismus eius, è cœlo an ex hominibus. sed fecerunt in eo. pro, ei, quæcunque voluerunt. Non dicit & dixerunt (quod ex euangelio constaret) sed fecerunt: quod ex euangelij historia non habetur, nisi

quia primates Galilææ conuiuæ in natali Herodis, concausę describuntur decollationis Ioãnis: dum scribitur, ꝙ etiam propter simul discumbentes iussit Herodes caput Ioannis afferri. Quum enim dominus significet Iudæos dicendo, non cognouerunt, sed fecerunt, & Herodes ac Herodias nõ fuerint Iudæi, sed proselyti, oportet aut propter dictam concausalitatem, aut propter aliam non scriptam intelligere Iudæos concurrisse ad necem Ioannis.

Sic & filius hominis passurus est. Ratio quare Iesus miscuit quæstioni de Helia Ioãnem insinuatur: vt scilicet discipuli intelligerent, quòd nõ mysticè, sed in veritate ipse esset passurus mortem, sicut Ioannes passus est mortem. tam alieni siquidem erant discipuli à passione Christi, vt oportuerit Iesum toties repetere, & exemplo Ioannis Baptistæ suadere: vt intelligerẽt, ꝙ verè esset passurus & occidendus. Ab eis. à quibus passus est Ioãnes. Sed pronomen, eis, non exercet demonstrationem personalem, sed simplicem: hoc est, nõ demonstrat easdem personas, à quibus passus est Ioannes, sed eadem genera personarum: passurus enim erat à Iudęis, à gentilibus proselytis. Quanuis etiam ab eodem Herode Iesus passurus erat ignominiam illusionis. Tunc intellexerũt discipuli, quia de Ioanne Baptistæ dixisset eis. Ecce capacitas spiritualis sensus in discipulis. Et quum uenissent. pro, venissent. de monte. ad turbã, accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eum. pro, genua flectens ei, dicens: domine, miserere filio meo, quia lunaticus est. Aegritudinis naturalis nomen est: sed adiũctum habebat hic dæmonium, surdum & mutum illum reddentem apud alium euangelistam. Et male patitur: nam sæpe cadit in ignem, & crebro in aquam. Et obtuli eum discipulis tuis: & non potuerunt curare eum. Respondens autem Iesus, ait: o generatio. Non indignati, sed arguẽtis sunt verba: non contra homines, sed cõtra vitia incredulitatis & peruersitatis persęuerantia inter tot miracula tãto tempore, quo apud eos prædicabat. incredula. Ecce vitium in intellectus assensu. Et in hoc tangitur ratio quare puer ille nõ est curatus à discipulis, scilicet propter modicam fidem discipulorum, & patris pueri. In genere tamen increpatio fit, quia cõmune erat vitium.

Et peruersa. pro, distorta. in affectu. quousque. Persęuerantiam illorum in his malis significat à longo tempore præsentiæ suæ. Ero uobiscum. conferens vobis beneficiũ præsentiæ meæ: prædicando, exempla præbendo, & miracula faciendo tanquam in vanum. Vsquequo patiar uos. Eandem persęuerantiam in vitiis exaggerat, ex eo quòd intulit Iesu passionem vitia illorũ tandiu

persęuerantia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

perseuerantia. Ac si apertè diceret: quando finietur tempus tolerandi vos in istis vitiis? quasi dicat, tempus iam esse deberet mutationis vestræ. *Afferte huc illum ad me.* Ne putaretur increpatione diuertere curam difficilem, non obstante incredulitate & peruersitate impartitur beneficium sanitatis. *Et increpauit Iesus illum.* dæmonẽ, arguentis officium exercens. *Et exiit ab eo dæmonium: & curatus est puer ex illa hora.* Tunc. nõ ibi, sed post quàm venit domum. *Accesserunt discipuli ad Iesum secreto.* pro, seorsum, *& dixerunt: Quare nos nõ potuimus eiicere illum.* pro, illud? *Dixit illis Iesus: Propter incredulitatem uestram.* non propter defectum potestatis à me vobis traditæ super dæmonia. potestas illa non deficit, sed fides vestra deficit: quæ necessaria est ad vsum potestatis super dæmonia. *Amen quippe dico uobis: si habueritis fidẽ sicut granum sinapis.* hoc est, fidem magnam in virtute: multã enim efficaciam ad sensum habet sinapis granum. *Dicetis monti huic: Transi hinc.* Deest. illuc, *& transibit: & nihil impossibile erit uobis. Hoc autem genus.* Instruxit apostolos quòd ad vsum potestatis faciẽdi miracula, necessaria est perfecta fiducia facturi miraculũ: modò instruit oportere quandoque concurrere orationẽ & ieiunio, quia opus ipsum hæc exigit. Non dicit hoc genus ægritudinis: sed dicendo. *Non eiicitur.* pro, egreditur. seu in nullo potest exire (vt Marcus habet) significat quòd demõstrat genus dæmonij, reddit hominem surdum & mutum, agentisq; illum ab infantia, modò in ignem, modò in aquã. Nouit ipse Iesus solus quare hoc genus dæmonij exigit orationem, & ieiuniũ ad hoc vt egrediatur: sed cuius orationem ac ieiunium exigat, nõ explicatur. Subdet tamen ratio, quòd vexati curãdi requiritur oratio ac ieiunium illo medio tempore quo quieuit, & non vexatur: quoniã ex parte operis significatur hæc exactio, dicendo, hoc genus non eiicitur, seu in nullo potest ex re. Ita q̃ ex parte ministrorũ exigitur perfecta fides: ex parte verò curãdi exigitur oratio cum ieiunio. Et intellige hoc regulariter: quoniam potentia diuina non est alligata his regulis. vnde ipse dominus absque concursu orationis & ieiunij curauit illum. *Nisi per orationem.* qua animus offertur deo. *Et ieiunium.* quo corpus ieiunantis offertur deo. Pende hinc quanti fiat à deo ieiunium: ex hoc q̃ ad opera ardua ieiunij cõcursum requiri explicauit. *Conuersantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominũ, & occident eum, & tertia die resurget.* Repetit Iesus sermonẽ de passione, morte, ac resurrectione sua: vt crebrò audita imprimãtur duris

tur duris ad hæc discipulorum animis. *Et contristati sunt uehementer.* Discipuli non penetrãtes verba Iesu, contristabantur dũ crebrò hæc audirent tam tristia: & non intelligentes sic futurum in veritate, timebãt interrogare explanationem: ita q̃ inde crebrior sermo de passione, hinc non intelligentia cum timore, tristitiam causabant magnam. *Et quum uenissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma.* pro, didrachma. Drachma ponderis nomen est, scilicet octaua pars vnciæ. vnde per didrachmum, duplex drachma significatur. *Accipiebant.* Publicani. *Ad Petrum.* Reuerebantur Iesum prædicatorem tanti nominis: & nihilominus volebant censum à Iesu: & ideo consulto adeunt Petrum, familiarem Iesu, prioremq; aliis discipulis. *Et dixerunt ei, Magister uester non soluit.* præsentis temporis. *didrachmam.* pro, didrahmas *Ait, etiam.* Affirmantis est illius quod Publicani dixerãt, scilicet quòd Iesus non soluit didrachma. *Et quum intrasset in domum, præuenit eum Iesu, dicens.* Hinc apparet Petrum conclusisse cum Publicanis, q̃ suggereret domi Iesu de censu soluendo. nam nisi Petrus fuisset allocuturus domi Iesum de censu, non diceret Euangelista, q̃ veniens domum præuenit Petrum. *Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum.* pro, tributa. quod subiectæ terræ, quæ tributariæ sunt effectæ, soluunt. Quod Pompeius dicitur primus instituisse in Iudæa. *Vel censum.* quod quilibet pro suo capite soluit. Quod Augustus primò dicitur imposuisse eisdem. vtrunque soluere, subiectionis non negotiationis, aut rerum erat. *A filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus: ergo liberi sunt filii.* regis in quolibet regno. Ex eo q̃ reges nõ sunt soliti à propriis filiis accipere tributũ, aut censum, sed ab aliis, infert Iesus in genere, ergo liberi sunt filij. ita q̃ ex differentia dicta à Petro, infert Iesus libertatem filiorum: ad subintelligendum vlteriorem cõclusionem, ergo liber sum ego. Appellatione siquidem regis, non solus proximus Rex (puta Herodes) sed supremus potiùs (puta Cæsar) intelligitur. Ita quòd ex eo q̃ liberi sunt filij regis, absque vlla contradictione habetur, quòd filij supremi regis sunt liberi: ac per hoc ego qui sum naturalis filius æterni regis qui vniuersum regit, sum liber. Noluit autem inferre, ergo liber sum ego: sed in genere, ergo liberi sunt filij: quia satis erat rationem libertatis suæ mõstrasse consistere in filiatione regis. *Vt autem non scandalizemus eos.* Non dixit, vt autem non scandalizem, sed scandalizemus: quia Petrus erat mediator. & si per Petrum negasset censum, non solus, sed cum Petro scandalizasset eos

dalizasset eos. ¶ Rursus non dcit, vt autē non scandalizentur, sed dicit, vt autem non scandalizemus eos: ad significandum, q̄ de scandalo actiuo vitando loquitur. Vbi perpēde differentiam. Superiùs Pharisæos scandalizatos, dimittendos censuit: quia nō datum, sed acceptum fuerat scandalum. hîc curat ne scandalizemus: quia scandalum actiuum imminebat negādo censum. Iesus enim non adhuc cognoscebatur filius dei, adhuc non hābebatur liber, quanuis esset. & propterea si negatio census fuisset, actiui scandali rationem habuisset. Hæc nanque conditionalis est vera, quanuis impossibile fuerit, quòd Iesus scandalizasset aliquem. *Vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem qui primus ascenderit, tolle & aperto ore eius, inuenies stater em.* Crediderim ego statere à pōdere quidem denominatum quatuor drachmarum (hoc est semiuncię) sed speciem fuisse numismatis. Quod ex eo coniicio, quod Iesus præcipit illum dandum Publicanis. Si enim pondus argenti non monetati fuisset, non dixisset, da illum: sed vende, aut permuta illum. *illum sumens, da eis pro me & te.* Hinc præter beneficentiam singularem exhibitam Petro non petenti: notādum est quòd Iesus quanuis loculos communes habuerit penes Iudam, noluit communibus vti ad propriū, personalé que debitum persoluendum: exemplum præbens prælatis, vt communibus ecclesiæ bonis non vtantur ad propria, sed ad communia.

CAPVT XVIII.

In illa hora. Occasionem æmulationis cuiusdam acceperāt discipuli de primatu: videdo tres tantùm discipulos ductos à Iesu in montem, audiendo tot promissiones factas à Iesu Petro, tibi dabo claues, &c. & demum videndo quòd Iesus pro se & Petro tantum soluit censum. *Accesserunt discipuli ad Iesum, dicētes.* Tacet Matthæus disputationem discipulorū de primatu, tacet quòd interrogati à Iesu qua de re disputassent, tacuerunt præ verecundia: & transit ad vltimò gesta. *Quis putas.* pro, quisnam, *maior* pro, maximus, *est in regno cælorum?* Discipuli hinc erubescentes loqui de primatu inter se, inde stimulante passione, mutant seu honestant quæstionem: & non quærunt, quis est maximus inter nos, sed in regno cœlorum, & in statu viæ, & in statu patriæ. *Et adducens Iesus paruulum, statuit eum in medio eorum.* Rudibus discipulis respondet, non solis verbis, sed exemplo sensibili ante oculos corū proposito. *Et dixit: Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis.* Respōdet dominus cordibus eorum, percutiens enim eos his verbis, significat illis se

illis se intelligere vnde prouenit hæc quæstio: scilicet ex passione animi circa primatum. eo attestante ipsos non esse perfecte conuersos ad regnum dei, sed adhuc aliquid auersionis ab illo habere. Quantum enim homo habet mundi, quantum habet superbiæ, tantum habet auersionis à regno cœlorum. Necessitas itaque indicitur dicendo, nisi &c. *Et efficiamini sicut paruuli.* non sensu, sed malitia: hoc est sine malitia, sine superbia. *Non intrabitis in regnum cælorum.* Ecce ad quid necessarium est effici similes paruulis. Manifeste excluditur à regno cœlorum quisquis non efficitur sicut paruulus, alienus à malitia & superbia &c. Superbis enim deus resistit. *Quicumque ergo.* Priùs docuit discipulos humilitatem necessariam ad regnum cœlorum: modò respondendo ad quæsitum docet humilitatem meritoriam maioritatis. *humiliauerit se.* Non verba, non gestus, non honores, non laudes, non signa sua, sed se. proprium enim humilitatis superbiæque obiectum est ipsemet. Superbus magnificat seu exaltat se: humilis paruificat seu humiliat se. *sicut paruulus iste.* Exemplum est vt intelligant internam animi humilitatem ex quantitate paruuli, & ex qualitate animi in ætate non ambiente, non contraria regno cœlorum, vt hinc intelligamus humiliatem cōmendari, & præferri ex parte contrarij: hoc est ad remouendam superbiam, contrariam & ingressui, & profectui in regno cœlorum. *Hic maior.* pro, maximus, *est in regno cælorum.* Secundum correspondentiam debetur humilitati maioritas: sicut luctui cōsolatio, & paupertati regnum. *Et qui susceperit unum paruulum talem in nomine meo, me suscipit.* Tertiam viri humilis dignitatem aperit, quòd personam ipsius Iesu Christi agit apud suscipientes ipsum virum humilem in nomine Christi. *Qui autem scandalizauerit.* Quarta humilium dignitas ex pœna scandalizantis eos, pensanda describitur. Non dicit fecerit scandalizari, sed scandalizauerit: quia quanuis ille non scandalizetur, nō ruat, tu tamen qui scandalum das, scandalizas, & crimē scandalizandalizes populum aut raultos: sed si vnum tātùm scandalizaueris, locus est pœnæ. *ut molam asinariam in collo eius, & demergatur in profundum maris.* Piscatoribus & iuxta mare cōuersatis discipulis pœnam à subuersione violenta describit: vt intelligant peius morte violenta & incuasibili malum paratum scandalizanti vnum paruulū Christi. *Væ mundo a scandalis.* Magnum mundi malum inue-

Universidad de Deusto
Biblioteca

niri ex scandalis adiungit: vt ex magnitudine mali perpendamus iustam esse pœnam prædictam. ex magnitudine siquidem nocumenti, pensantur peccata cõtra proximum: quale est scandalum. *necesse est enim.* Inter loquendum de scandalo occasione humilium, inserit vtilis doctor doctrinam de scandalo quo ad tria. Et primò declarat necessitatem scandalorum. Necesse est, non necessitate coactiua aut causarum necessariarum, sed necessitate moralis cursus. *vt ueniant scandala.* sicut necesse est necessitate naturalis cursus, vt sint ægritudines & claudi & cæci &c. proni sunt enim sensus hominum ad malum morale. *Verumtamen væ homini illi per quem scandalum uenit.* Inexcusabilitas scandalizantium secundo subditur: aperiendo non quia necesse est in genere fieri scandala, ideo excusantur singuli scandalizantes: quia nõ est necesse, vt tu scandalizes, sed sua voluntate scandalizat quicunque scandalizat. & propterea væ homini illi per quem scandalum venit. ¶ Hanc Iesu Christi doctrinã habeto ante mentis oculos tu qui fundas excusationem tuam super hoc, quòd omnino malum opus illud fit & oportet fieri: quia væ tibi qui facis illud. *si manus tua, uel pes tuus scandalizat te, abscide eum, & proiice abs te. bonum est tibi ad uitam ingredi debilem.* pro, mancũ, *uel claudum, quam duas manus, uel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. et si oculus tuus scandalizat te, erue eum & proiice abs te. Bonum est tibi cum uno oculo in uitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.* Tertiò cautela eorum quibus inferuntur scandala, subinfertur: consistens in hoc, quòd si aliquid est tibi occasio peccandi, quamuis illud sit tibi sicut altera manus, alter oculus aut alter pes, separa illud à te. ¶ Vbi aduerte, quòd nõ proprius, sed metaphoricus est sermo iste dominicus. nam nõ docet naturalia membra abscindere: sed ea quæ sunt nobis necessaria seu vtilia, vt membra naturalia. ¶ Ideo autem membra gemina (manus, pedes & oculos) in metaphoram attulit, & non caput nec ambas manus ambósque pedes seu oculos euellendos censuit: vt significaret, quòd possibiles ac tolerabiles abdicationes præcipit. Si enim quod scandalizat te non potes à te separare (vel quia caput tuum est: vel quia non membrum tuum est, vt in potestate tua sit separatio: vel quia vtraque manu carere oporteret) non indicitur tibi à dominо absciſio. Sed nec perplexus relinqueris: sed superest remedium. attende tibi & caue ne scandalizans te, habeat effectum in te. caue ne tu consentias ruinæ tuæ altero stimulante. *videte ne contemnatis unum ex his pusillis.* Non solùm prohibet scandalizare

lizare paruulos suos, sed despicere. Vtrunque enim crimen facile in humiles exercet humanum genus. nam & offendicula ponere ad ruinam humilium seu abiectorum hominum, pro nihilo habetur: & despicere humiles seu abiectos morale est. Et propterea sapientissimus magister, volens suos discipulos esse pauperes & humiles, præcipit vniuersis: videte ne contemnatis etiam vnum ex istis. *dico enim uobis quia angeli eorum in cœlis semper uident faciem patris mei qui in cœlis est.* Quinta dignitas humilium apponitur ex angelico ministerio prompto pro ipsis. Quia angeli eorum, iuxta proprietatem vocabuli dicitur quia nuncij eorum. angeli enim Græce nuncij Latine dicuntur. Et significatur, quòd humilium nuncij promouentes causas illorum apud deum, sunt semper præsentialiter videntes faciem dei. ita, quòd nec egent, vt eant ad deum aut ingressum ad colloquendum deo petant: nec distrahuntur auiditate redeundi ad videndum deum: sed talis tantæque fœlicitatis sunt, vt semper videant faciem dei, & simul sint angeli eorum: hoc est humilium nuncij apud deum ad promouendas illorum causas, quòd contemnuntur, quòd opprimuntur &c. ¶ Cum hac tamen proprietate verborum potest etiam exponi, quòd angeli eorum custodes: quia iidem angeli sunt eorum custodes & sunt eorum angeli. Qui & sunt dei angeli: sed dei sunt angeli famulando: humilium autem sunt angeli ex charitate patrocinando. ¶ Et bene nota, quòd non dicit angeli singuli eorum, sed dicit angeli eorum. Ex hoc enim textu non habetur singulos homines aut etiam singulos pusillos credentes in Christum (de quibus loquitur textus ad literam) habere singulos angelos: sed solum eos habere angelos beatos, ad cuius verificationem non exigitur singulos singulorum esse angelus: sed sufficit multos esse angelos eorum, hoc est multitudinis eorum. *Venit enim filius hominis saluare quod perierat.* Sexta dignitas humilium ex aduentu Christi propter eorũ salutẽ apponitur: vt magnifaciamus humiles non solùm ex angelico patrocinio, sed ex ipsius Iesu Christi studio circa eorum salutem.

Quid uobis uidetur si fuerint alicui centum oues, & errauerit unа ex eis, nonne relinquit nonagintanouem in deserto, & uadit quærere eam quæ errauit? Apponit ad hoc parabolam claram. et si contigerit, ut inueniat eam, amen dico uobis quia gaudebit super ea magis,

actuali lætitia, non habituali. Certũ est enim, quòd plus gaudij in habitu habet de nonagintanouem, quàm decima. Sed plus actualis

Lætitiæ habet de illa vna: quia specialis ratio actualiter gaudendi de illa occurrit (scilicet inuentio perditæ) quæ non occurrit de nonagintanouem. *Quam super nonagintanouem quæ non errauerunt, &c.* Ecce ad quid est inducta parabola. *Non est voluntas ante patrem nestrum, qui in cœlis est.* Prius dixerat venit filius hominis: modò dicit, volũtas ante patrem vestrum, qui in cœlis est. vt officium Iesu Christi hominis, & voluntatem diuinam erga salutem humilium intelligamus. *vt pereat.* Prius dixerat saluare quod perierat: modo dicit, non est voluntas, vt pereat. quia prius loquitur de interitu peccati: modò de interitu æternæ mortis seu damnationis. priùs descripsit quod perierat quantum est ex suo peccato: modò ne pereat simpliciter relictus suo errori. *vnus de pusillis istis.* Concluditur sermo in salute singulorum pusillorum, hoc est humilium, quia ipsi omnes, & soli sunt electi: ad quos saluandos efficaciter venit Christus, quos deus vult non perire. *si autem.* Hactenus humiles commendauit multipliciter: modò extendit doctrinam respectu fratrum peccantium: vt qualiter ad confratres errantes nos gerere debeamus, sciamus. Postquam enim docuit te non peccare in fratrem tuum, superbiendo, scandalizando, despiciendo: modò docet qualiter te geras si frater peccauerit in te. *peccauerit in te.* ad differentiam peccati in alium. nam peccatum contra te, tuum est condonare, tuum est accusare. *frater tuus.* ad differentiam ethnicorum, quorum correctio non speratur. Et rursus ad differentiam patris tui, contra quem non est fas ad vlteriora, quæ sequuntur procedere. *vade.* non expectes, vt veniat ad petẽdum veniam à te, aut vt priùs ipse veniat ad te, aut vt obuiet tibi, sed tu vade. *et corripe eum.* Non sufficit vt parcas ei, vt benigno oculo, placata lingua ac bonis factis, tractes eum: sed iniungitur tibi, vt cures salutem illius, qui te offendit, correctionis fraternæ verba adhibendo. ¶Aduerte quòd mandatum hoc est affirmatiuum, obligans pro loco & tempore. Et propterea tunc intelligitur exequendum, quãdo creditur opus esse ad salutem fratris. *inter te & ipsum solum.* vt vtilis sit correctio, vt ex modo monendi percipiat, qui offendit charitatem monentis. Si enim coram aliis incipis monere, existimabit qui corrigitur, quòd tuo studeas honori aut illius confusioni, aut quòd vindictam sic exerceas: sed vbi inter te & ipsum solùm verba salutis eius sola fundũntur, soli charitati rationabiliter attribuitur monitio. *si te audierit.* pœnitendo. Non oportet ad hoc, vt vadas monitum, certum te esse quòd fructuosa

fructuosa erit monitio. dubius enim significaris dicendo si te audierit. *Lucratus eris.* pro, *es fratrem tuum.* Ecce fructus speratus finisque intentus per hoc præceptum. Nec dicit saluus erit frater tuus, sed lucratus est fratrem tuum: vt fratris salutem tuum lucrum æstimes, ac non secus quàm tuum lucrum inquiras, & de illo gaudeas. *si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos.* Hinc apparet, quòd non arctatur sermo iste dominicus (si peccauerit in te frater, & cætera.) ad peccata secreta: quoniam secretis peccatis non correctis non possunt adhiberi testes correctionis. Et rursus in secretis non est ad vlteriora procedendum contra impœnitentem. Nam nõ dicitur, si recidiuauerit adhibe tecum, sed, si te non audierit adhibe tecum: vt intelligamus quòd absque recidiuo contra impœnitentem monitum prius secreto, procedendum mandat ad vlteriora. *vt in ore duorum vel trium testium stet.* pro, consistat, *omne uerbum.* Hinc apparet, quòd ad bonum publicum transitur. Ex quo non potuisti solus prodesse fratri, adhibe tecum testes ad hoc, vt prosis communi bono: si non vales curare fratrem, ferula ne lædatur publica salus. Testes enim quamuis directe sint propter iudicium publicum, dominus tamen ordinat, vt vtaris testibus ad vtrunque bonum scilicet & ad tentandum, si forte prosint ad salutem fratris: & si non profuerint, ad procedendum coram ecclesiæ iudicio, pro communi, pro fratris, & aliorum bono. *quod si non audierit eos.* Hinc clarè constat testes ad correctionis actum induci. *dic ecclesiæ.* Nec ratio nec vsus suadet congregandam esse ecclesiam ad corrigẽdum fratrem impœnitentem solius peccati in me commissi: sed tam ratio quàm vetustissimus mos habet, vt dicatur capiti ecclesiæ. Ac per hoc appellatione ecclesiæ hoc in loco non solùm ecclesia (non acephala) sed etiam prælatus ecclesiæ, qui ordinarius iudex est fratris impœnitentis, intelligitur. *dic.* iudicialiter denunciando, seu accusando & procedendo. *si autem ecclesiam non audierit.* Vtrique, fratris scilicet & communi bono fit satis, si ecclesiam audierit resipiscendo ac pœnitendo: si autem nec ecclesiam audierit ad pœnitentiam, quia iam trina correctio facta est (prima à te solo, secunda à testibus tecum, tertia ab ecclesia) & nulla profuit, nulla restat tibi via procurandi salutem fratris obstinati. Et propterea, *sit tibi sicut.* Non habebis eum amplius vt fratrẽ: sed de reliquo fit tibi sicut *ethnicus.* hoc est, gentilis: qui inter credentes in deum non computantur. *et publicanus.* infame hominum genus apud fideles. ¶Recole hunc ordinem procedendi

dendi in ecclesia dei sub affirmatiua lege statutum: & propterea non ligare, nisi quum oportet ad salutem fratris & commune bonum. ¶ Libenter viderem seruari hanc definitam à Iesu Christo pœnam non audientium ecclesiam: quòd scilicet sufficeret eos haberi vt ethnicos, hoc est vt ipsi quidem ex vi excommunicationis haberentur, vt ethnici & publicani: & non inuolucrentur innocentes alij loquentes cum eis, qui nullum peccatum incurrunt loquentes & comedentes cum ethnicis. *Amen dico vobis: quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata &c.* superfluit &. *in cælo, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta &c.* superfluit & *in cælo.* Quam potestatem soluendi ac ligandi promiserat Petro, hanc eãdem omnibus discipulis communicat. Et propterea expone vt supra in capite decimosexto, vt non solùm timeatur sententia Petri, sed quilibet sui prælati suæque ecclesiæ sententiam timeat. *Iterum dico vobis.* Promiserat Petro, declaraturat ecclesiæ cuiusque potestatem iudiciariam: declarat modò accumulando dona ecclesiæ, potestatem impetrandi à deo omnia. Ac si aperte diceret, dixi vobis potestatem vestram circa iudiciariarum dico non eandem, sed aliam vestram communem potestatem. *Quia si duo ex vobis.* proculdubio discipulis meis, fidelibus meis. Non dixit si omnes: ne de vniuersali ecclesia tantùm intelligeretur. non dixit, si multi: ne ad magnarum ecclesiarum gratiam sermo restrictus videatur. Sed dixit, si duo: vt etiam minimi numeri fidelium quanta sit vis explicetur. *Conſenserint super terram.* Non frustra apposuit super terram: sed quemadmodum declarando potestatem iudicialem apposuit super terram, ad declarandum materiam ligandam aut soluendam esse illa, quæ sunt super terram: ita declarando potestatem impetrandi apponit super terram, ad declarandum materiam consensus esse illa, quæ sunt super terram. Differentia tamen est in modo: quia superius tenetur restrictiue, hic accumulatiue. nam sensus est: Si consenserint etiam super terram: hoc est, si eundem sensum habuerint non solùm circa ea, quæ sunt in cœlis & in inferno, & breuiter circa credenda, sed etiam in iis, quæ sunt super terram: hoc est, circa agenda, sustinenda, patienda, & huiusmodi occurrentia in terra. Ita quòd plenitudo concordiæ significatur per plurium consensum super terram. *De omni re.* nulla excipitur. *quamcunque petierint.* Hic apparet, quòd de virtute petitoriæ precationis est sermo. *Fiet.* Non dicit facient: quia non de potestate factiua miraculorum, sed impetratiua tractat. *Illis.* non contra aut præter illos. vt

vt intelligas non promitti exanditionem, nisi secundum voluntatem petentium, quam haberent si cuncta nossent quæ deus nouit. Bonus enim est dominus, negans quod volumus & petimus, vt tribuat quod mallemus si omnia videremus quæ deus videt. *A patre meo qui in cælis est.* Ecce à quo petunt. Et dixit hęc, vt vim propriam communis orationis doceret consistere in plena concordia orantium: & hinc discerent quàm grata sit deo concordia fidelium: atque scirent duorum petentium vnanimitati concessum etiam quicquid exemptum est ab ecclesiæ iudicio. *vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo.* Ratio tantæ efficaciæ in vnanimitate orãtium, redditur præsentia ipsius Iesu in medio talium. Ac si aperte diceret, quia ego sum præbens tantam efficaciam petitioni talium: ita quòd ipsi iam non ipsi petunt, sed ego in ipsis peto. Et non dicit vbi sunt duo vel tres congregati, seu vnanimes, sed apponit in nomine meo: ad differentiam concordiæ mũdanæ, seu etiam humanæ amicitiæ: quæ licet sit laudabilis, non tamẽ gaudet hoc priuilegio diuinæ præsentiæ. Non sunt enim in Iesu Christi nomine vnanimes, quibus aliud viuere est quàm Christus. *ibi sum in medio eorum.* Non dicit ero: quia nescit futurum deus, qui æternitate sua semper adest omnibus. Sum autem non communi modo per essentiam, præsentiam, & potentiam: sed specialis assistentiæ gratia, operans intus in eis, & extra pro eis. Neque enim minus efficit præsens in medio congregatorum in nomine suo quàm effecerit præsens in carne cum discipulis: de quibus dicit Ioannis decimoseptimo, quum essem cum eis seruabam eos in nomine tuo, quos dedisti mihi ego custodiui. *Tunc accedens Petrus ad eum, dixit, domine, quoties peccabit in me frater meus & dimittam ei usque septies?* Occasione sumpta ex verbis domini si peccauerit in te frater tuus, mouetur Petrus ad interrogandum. *dicit illi Iesus, non dico tibi usque septies: sed usque septuagies septies.* Numerus finitus ponitur pro infinito. Ideo assimilatum est. Ne putaretur quòd perfectionis non necessitatis est remittere fratri peccanti in te, subiungit Iesus parabolam ad declarandum necessarium ad salutem esse, remittere offensam fratri qui peccauit in te. *Regnum cælorum.* quod in præsenti inchoatur vita fidelium, & in futuro consummatur seculo. *Homini regi.* Non intelligo cœlorum regnum assimilari homini regi soli, sed homini regi exigenti rationes à seruis suis, & cætera: hoc est negocio seu officio, in quo homo Rex voluit rationem ponere, & reliqua

huic enim negocio seu officio assimilatur regnum cœlorum in similibus actionibus. Meminit autem regis, ad significandum quòd in parabolam affert non patremfamiliâs aut iudicem, aut quemlibet dominum, sed regem, supremam inter homines habentem potestatem. *Qui voluit rationem ponere.* pro, conferre, *cum seruis suis. Et quam cœpisset rationem ponere.* pro, conferre, *oblatus est ei unus qui debebat ei decem milia talenta.* Tota parabola clara est. *Quem autem non haberet unde redderet, iussit eum venundari, & uxorem eius, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi.* Si miraris præceptum regium vt crudele, recole quòd antiquo tempore rigor iustitiæ admittebat venditiones hominum fieri pro soluendis debitis: vt patet quarti Regum quarto. *Procidens autem seruus ille rogabat.* pro, adorabat. *eum, dicens: patientiam.* Deest domine. Legendum est, *domine patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Misertus autem dominus serui illius, dimisit eum: & debitum.* pro, mutuum. *dimisit ei. Egressus autem seruus ille, inuenit unum de conseruis suis, qui debebat ei centum denarios: & tenens suffocabat eum, dicens, Redde quod debes. Et procidens conseruus eius, rogabat.* pro, obsecrabat, *eum, dicens, patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit, sed abiit, & misit eum in carcerem donec redderet debitum. Videntes autem conserui eius quæ fiebant, contristati sunt valde: & venerunt, & narrauerunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc vocauit eum dominus suus: & ait illi, serue nequam.* pro, male, *omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit, & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum.* Desunt duæ dictiones, illud sibi. Quæstio occurrit de hac sententia: quia non videtur lata ab homine rege secundum humanam iustitiam. Nam in materia debitarum pecuniarum (in qua constat parabolam proponi) non tenetur ex debito legali, sed ex debito honestatis ille cui donatur quod debet fisco seu regi, donare suis debitoribus pecunias sibi ab aliis debitas: vt patet. Qua ergo humana iustitia rex iste iudicat, quod oportuit istum facere, sicut factum fuit ei: nec solum iudicat, sed damnat, & repetit vniuersum debitum? ¶ Solutio est, quòd duo rex effecerit. Primum misertus est serui illius dimisitque eum: aterum & omne debitum remisit ei. Non iudicauit autem oportuisse seruum illum donasse debitum conseruo, sed misereri. nam non dicit, oportuit te donare conseruo tuo debitum sicut & ego donaui tibi: sed dicit, oportuit te misereri cõserui tui sicut & ego

mi misertus sum. Ac si aperte diceret: etsi nolebas imitari me in liberalitate, oportuit tamen me imitari in misericordia, saltem expectando supplicantem pro dilatione temporis. Tenebatur autem ad misericordiam seruus ille, quamuis non ex debito legali, tamen ex debito morali, duplici ratione. Primò ex ipsa impotentia debitoris ad soluendum tunc. Secundò ex beneficio simili (immò longe maiori) in simili materia & supplicatione sibi, tunc præstito à communi domino. Ita quòd non de consilio & honestate, sed de debito (morali tamen) tenebatur ad misericordiam: nam sicut honestas moralis non admittit hominem impotentem soluere debitum pecuniarium, vexari in persona & libertate, ita non admittit vexari in eisdem impotentem pro tunc, suppliciter rogantem dilationem cum promissione soluendi omnia: iste autem & vexabat in persona, suffocando tenens, & in libertate, mittendo in carcerem. Rursus in nonnullam iniuriam communis domini redundat tractare sic conseruum statim post acceptum tantum beneficium: tanquam pro nihilo æstimetur exemplum domini: & etiam pro nihilo æstimetur conserui seruitus respectu eiusdem communis domini. Quod autem statim describatur casus iste, significatur ex illo verbo, egressus autem seruus ille inuenit vnum de cõseruis suis, &c. Hoc enim significat, quòd egresso à facie regis occurrit debitor: vel quòd egressus quæsiuit, & sic inuenit debitorem. Quod peius fuisset: tanquam egressus fuerit ad quærendum debitorem &c. ¶ Quamuis autem inferiores iudices quorum est legalia debita iudicare, non damnent talem inhumanitatem & ingratitudinem, Rex tamen (in quo plenitudo residet potestatis non alligatæ legibus) potest huiusmodi inhumanitatis ingratitudinis ac contemptus crimen cognoscere ac punire. propter quod parabola inducta est de homine rege: & non de inferiore aliquo domino. Et quoniam arbitraria erat pœna, arbitratus est Rex, vt vniuersum debitum pristinum soluat, & insuper torqueatur interim. Hæc est parabola. *sic & pater meus cœlestis faciet vobis.* Sensus per parabolam intentus aperitur, non per singulas partes, sed quo ad tria, scilicet modũ faciendi, dicendo sic: & quo ad personam regis, pater meus cœlestis: & quo ad personas serui & conserui, si non remiseritis vnusquisque fratri suo. ¶ Vide singula. non aliquis, sed vnusquisque discipulus est seruus debitor decem milium talentorum deo. & similiter quilibet frater est conseruus cui remittere oportet centum denarios. Ita quòd tanta est differentia inter debita nostra deo, & debita nostra hominibus

minibus, quanta est distantia inter decem milia talentorum & centum denarios. Quilibet igitur describitur debitor deo tantorum, vt non possit satisfacere, & possit cogi ad vēdendum omnia sua & seipsum: hoc est nihil est eius exemptum ab hoc debito, si iustitiæ rigor exerceatur, & tamen consequens solà humili supplicatione & intentione satisfaciendi amplissimam plusquam petierit veniam à deo. at si fratri petenti à nobis veniam non remittimus offensam in nos, efficimur serui nequā & tradimur in morte. tunc enim cœlestis pater iudicium exercet, tradens dæmonibus tortoribus ad persoluendum vniuersum debitum quod debebamus deo. *si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Deest. delicta eorū. Non vult simulatam remissionem, sed ex intimo corde, qui cordium scrutator, & iudex est deus. ¶ Quæstio occurrit hīc, quomodo sine pœnitentia sunt dona dei, vt Apostolus dicit ad Roma. 11. & debita semel donata à deo, postea repetuntur. ¶ Solutio est, quòd repetuntur non vt fuerant prius debita: sed vt modo effecta sunt materia ingratitudinis tam inhumanæ. ingrata siquidem hæc inhumanitas tanto magis pēsanda est, quanto maius fuit beneficium donationis tantorum debitorum. ¶ Altera occurrit quæstio, quomodo verificatur, quòd sic faciet pater cœlestis torquendo quoadusque reddat: quum torqueat post mortem in æternum sine termino aliquo. ¶ Solutio est, quòd torquendus quousque reddat, si nunquam reddit, nunquam euadit tormenta. Tales sunt damnati in inferno. qui ideò nunquam desinunt torqueri, quia nunquam reddunt, nunquam pœnitet eos offensæ diuinæ, nunquam satisfaciunt. perseuerant enim in voluntate impœnitente obstinata in malo.

CAPVT XIX.

Et factum est quum consummasset Iesus sermones istos, migrauit a Galilæa, & uenit in fines Iudææ trans Iordanem. Hæc migratio videtur illa cui⁹ meminit Ioā. c. 10. describēdo specialiter locū trans Iordanē, vbi Ioānes baptizauerat. *Et secutæ sunt eum turbæ multæ: & curauit eos ibi. Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, & dicentes.* Non discendi, sed accusandi causa interrogant: si fortè contra legē aut populi libertatem in diuortiis aliquid dixerit. *si licet homini dimittere uxorem suā quacunque ex causa?* hoc est, quòd quælibet causa sit sufficiēs ad hoc, vt licite possit quis dimittere vxorē. Erat tunc sicut vsq; hodie est inter theologos quæstio tractata in quarto sensu de causa libelli repudij: an quælibet causa reddens vxorē exosam

exosam viro sufficeret ad licite dimittendum vxorem. Moyses enim Deutero. 24. vtitur verbis generalibus: dicendo si non inuenit gratiā in oculis viri. Et propterea Pharisæi in quæstione hac tentant Iesum. *Qui respondens ait eis, Non legistis.* Reuocat Pharisæos ad sacram scripturam, vt intelligant diuinam sententiam in lege scriptam, qui quæstionem de lege mouent: nec audiant ipsum Iesum respondentem, sed legem ipsam. *Quia qui fecit hominē. Superfluit hominem. ab initio, masculum & fœminam fecit eos.* Lege in principio Geneſis creationē rerum: & quum non inueneris in productione piscū, auium & iumentorum mentionem fieri de masculo & fœmina, sed in sola productione hominis dicit manifestè & fœminā fecit eos, percipies mysterium quod Iesus hīc declarauit. s. quòd ideo scriptū est in solo homine masculum & fœminam creauit eos: quia per hoc significatur deum instituisse cōiugium, quod in solo homine locū habet. Inchoat itaque Iesus responsionem ab hoc scripto in lege. s. quòd deus instituit cōiugiū. ad hoc enim significandum explicauit Moyses, quòd masculum & fœminam fecit eos. *Et dixit.* In Genesi legimus, quòd Adā dixit sequentia verba: sed Iesus sciens diuino motu Adam illa dixisse, attribuit illa deo. verba enim quæ diuinitus Adam protulit, absque vlla ambiguitate constat verba dei esse. *Propter hoc.* s. coniugium. *dimittet homo patrem & matrem.* Nō solum instituit deus coniugium, sed instituit personas habiles ad coniugium, eximendo à coniugio patrem & matrem. Contra ius diuinum atque naturæ est, vt homo iungatur coniugio cum patre aut matre. & propterea dicitur quòd dimittet homo, à coniugio, patrē filia, & matrem filium. *Et adhærebit.* non mulieri, sed *uxori.* non cuiuscunque, sed *suæ.* per hoc significans omnes alias personas esse habiles vt fiant coniuges. Ex eo enim quòd solos patrē & matrē excluſit, reliquos (s. fratres & sorores, nepotes, & neptes, &c.) liberos significauit, vt sint viri & vxores. *Et erunt duo in carne una.* pro, in carnem vnā. Institutioni cōiugij & idonearū personarū, adiungit ipsum cōiugiū. Cōsistit in idoneārū personārū, adiungit ipsum in carne vna. antè siquidē q̄ sint vna caro, nō est pfectū coniugiū. Nō loquimur nūc de sacramēto ecclesiæ: sed de cōiugio absolute, de quo loquit̄ text⁹. ¶ Et pōdera q̄ hęc verba dei, cōcludētis cōiugij naturā ex ipsi⁹ dei institutiōe, nō ex humana adinuētiōe. propterea esū verba hęc Iesus attribuit deo. Est itaq; cōclusio diuina, & erūt duo ī carne vna. ¶ Nec est op⁹ vagādo quęrere sensū horū verborū: qm̄ in ꝓmptu est clar⁹. s. q̄ duo erūt ī carne vna vnitate

communi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cõmunitatis. Sicut enim ponentes res suas in communi, sunt duo seu multi in re vna communi illis: ita maris & fœminæ (exclusis patre & matre) coniugium in hoc consistit, quòd ponunt carnes suas in communi inter se: ita quòd sunt duo in carne vna cõmuni vtrique, vt patet. ¶ Et si aduerteris q̃ non dicit, erunt ad horã, neque ad tempus, sed simpliciter & absolutè erunt in carne vna: percipies non cõuenire commixtioni meretricæ adulterinæ aut concubinariæ, esse duos in carne vna: quia inter eos nõ est communitas carnis simpliciter & absolutè, sed secũdum quid, scilicet ad horam, ad tempus. Propter communitatem enim secundum quid & de facto, dixit apostolus. 1. ad Corinth. 6. Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur cũ ea. est enim de facto secũdum quid verum illos esse duos in carne vna: & non simpliciter & absolutè, vt patet. *Itaque.* Hactenꝰ retulit Iesus verba legis in principio Geneſis scripta: modò exponit verba dei vltimò inducta.

Iam. ex quo iuxta diuinam institutionem iunguntur in carne vna. *Non sunt duo.* secundum carnem. Ita q̃ qui priùs erant duo, qui priùs erant distincti secundum proprias carnes: iam desinunt esse duo, iam desinunt esse diuisi secundum carnem. *Sed una caro.* Nõ dixit, sed vnus: nõ dixit, sed vnus spiritus, aut vnus animus, sed vna caro: vt intelligamus coniugium non tollere diuersitatem personarum, non consistere in communitate animæ aut spiritus (sed cuilibet coniugum proprius restat spiritus, proprius animus) sed in communitate carnis. Neutrius enim caro remanet propria, sed communis vtrique reddita est. & propterea non duo secundum carnem, sed vna caro sunt. ¶ Significantiùs autem dixit, sunt, ad differentiam communicantiũ in rebus. Qui enim suas res communes habent, non sunt secundum aliquid sibi indiuisi: sed exteriorem rem habent indiuisam. Qui verò carnes proprias habent communes, non hîc aut nunc, sed absolutè: quia caro pars altera essentialis est hominis cõpositi ex anima & carne, ideo per verbũ substantiuum significatur indiuisi: dicõdo, nõ sunt duo, sed vna caro. Ex hoc enim quod adiũgitur, sed vna caro, significatur q̃ non sunt duo secundũ carnem, quæ est altera pars substantialis corũ. ¶ Nec prætereas, q̃ nisi dominus Iesus declarasset verba Geneſis intelligi de carne coniugum, intellexissemus de carne prolis scriptũ ad literã: & erunt duo in carne vna, generanda. *Quod ergo deus cõiunxit, homo non separet.* Declaratis vobis dei in lege scriptis (vnde habetur deum duos, scilicet cõiuges, fecisse carnẽ vnam) infert conclusionẽ responsiuam ad quæstionẽ Phariſæorũ, dicẽdo, quod ergo. Non dicit, quos: sed, quod: scilicet coniugiũ, deus, non homo, coniunxit, instituendo cõmunitatem corporum in duabus personis idoneis, homo nõ separet. Ac per hoc directè respõdetur quæstioni, si licet homini dimittere vxorem. consistit enim responsio in negatiua: quia ex eo q̃ deus cõiunxit coniugium, homo non tantæ temeritatis esse debet, vt separaret coniunctum à deo. ¶ Aduerte hîc, quòd dominus Iesus inseparabilitatem cõiugij probat ex institutione diuina ab initio mundi, secluſa ratione ſacramenti eccleſiaſtici. Oportebit enim hæc recolere in expositione epistolæ Pauli ad Corinthios. Si infidelis discedit, discedat, &c. *Dicunt illi.* Noua ac inopinata, & secundum legem responsione audita, Phariſæi ad se conuertunt. *Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudii & dimitteret.* Legem legi obiiciunt. Si deus instituit coniugium inseparabile ab homine, quo pacto Moyses statuit legem de libello repudij? Deutero. 24. *Et ait illis: quoniam Moyses.* Legislator. *Ad duritiam cordis vestri.* non sponte: sed corde vestro non credẽte, sed existẽte duro ad diuinam legẽ recipiendam. Duritia hęc ex hoc ipso, q̃ nõ nisi duritia appellatur. intelligitur Iudæorũ firmatus animus in hoc, quòd volebãt sicut aliarum nationum mariti habere facultatem dimittẽdi vxores: nam constat etiam Romanos maritos hac facultate vsos. *Permisit vobis.* nõ mãdauit. *Dimittere uxores uestras.* Moyses dimissionem vxoris permisit: sed libellum repudij dari mandauit, si dimitterent vxores. *Ab initio autem non fuit sic.* Ratio redditur declaratiua, quòd Moyses permisit: quia ab initio institutum coniugij non fuit sic, non fuit libellus repudij, non fuit dimissio vxoris, non fuit sic separabile coniugium, sed inseparabile ab homine: vt declaratum est ex verbis dei ab initio institutionis coniugij. Ex eo enim q̃ ab initio instituti coniugij à deo, fuit institutum non sic separabile, sed inseparabile: consequẽs est, vt ista nouitas declinatio quædam à lege primæua fit, ac per hoc permissio. ¶ Inter theologos occasione horum verborum, quæstio indecisa propter opinionum diuersitatem est, an in lege veteri diuortiũ cum libello repudij fuerit licitũ. Crediderim ergo, nec omnino licitum, nec mortaliter illicitum fuisse. Quòd enim non fuerit totaliter licitum ex parte virorũ, & textus iste significat (dicens esse permissionem factã vobis, hoc est maritis, ob duritiam cordis, permissio enim malorum est) & pœna definita maritis dimittentibus vxores, Deutero. 24. scilicet nõ posse eisdem viduas, aut repudiatas iterum ducere in vxores, insinuat. Quòd verò

verò non fuerit mortale peccatũ, colligitur tum ex modo legis. sic enim data est lex ista dimittẽdi vxorẽ,& libellum dandi sicut aliæ leges: vt patet ibi. Tum ex eo quòd Malach.2.dicitur: Quum odio habueris,dimitte,dicit dominꝰ deus Israel. nefas enim apparet attribuere deo dicere,dimitte vxorem,si crimẽ esset. Tum ex eo quòd licitum erat vxori dimissæ nubere alteri: vt patet ibidem in Deutero. ¶Sed maior quæstio insurgit. Si quod deus cõiunxit,homo non potest separare:quomodo diuortium illud legale soluebat coniugium? Solutio est,ꝙ lex ista diuortij quamuis permissiua:nõ humana,sed diuina erat facta authoritate: vt verba Malachiæ prophetæ,& contextus Deuteronomij testantur. Ostendit ergo dominus coniugium ex diuina institutione coniunctum,nõ nisi cum obliquitate aliqua separatum esse in diuina lege veteri. *Dico autem vobis.* Promulgat iterum nouã legem, quam coram discipulis promulgauerat in monte. *Quod quicunque dimiserit.* totaliter.De tali enim dimissione erat sermo: nam vxorem dimittere absque additione aliqua, significat nõ dimittere secundum quid(puta quo ad thorum)sed simpliciter & absolutè:quod est dimittere totaliter.constatq; de dimissione absolutè motam esse quæstionem à Phariſæis,& loqui Moysen. *Vxorem suam nisi ob fornicationem,& aliam duxerit,in vxorem.mœchatur.* Textus iste clarè constituit mœchum facientẽ hæc duo,scilicet dimittere vxorem non fornicariam,& aliam ducere. Et in promptu ratio mœchiæ est:quia durat cõiugium cum prima dimissa. Quid autem sit dimittente vxorem fornicariam,& aliam ducẽte: textus iste nihil dicit. ¶At si vrgens obieceris verba Iesu non esse superflua,& propter exceptionem fornicationis aliquid significare diuersũ ab aliis causis, fatcor sic esse. Et si instes,illud diuersum nihil aliud esse, nisi quòd propter fornicationẽ dimittens vxorem,& aliam ducẽs,non mœchatur. Respõdeo sic sonare textum secundum planum literæ sensum: sed quoniam nõ audeo opponere me contra torrẽtem doctorum,& iudiciorum ecclesiasticorum,ideo dixi textum nihil disponere de dimittente fornicariam.Intelligo igitur ex hac domini Iesu Christi lege, licitum esse Christiano dimittere vxorem ob fornicationem carnalem ipsius vxoris,& posse ducere aliam vxorem: salua semper ecclesiæ diffinitione. Quæ hactenus nõ apparet: nam decretales pontificiæ de hac materia,non sunt diffinitiuæ fidei,sed iudiciales facti. Profitẽtur autem ipsimet pontifices(vt patet in cap.cõsulto.de diuor.& in cap.licet.de spon.duorum) Romanos Pontifices aliquando

aliquando in his iudiciis matrimoniorum errasse. ¶Nec ex his intelligas vxorem quoque posse dimittere virum fornicantem: quoniam Iesus qui est verus deus,non hoc cõcessit. nec est par ratio:vt patet.Nec etiã in veteri lege vxor poterat repudiare virũ. ¶Nec ego sum primus,qui intellexi euangelij textum:quoniam ante annos mille beatus Ambrosius sic intelligẽs, idẽ docuit primæ ad Corinth.7. ¶Aduerte ꝙ hinc Innocentius tertius extra de diuor.cap.gaudemus.accipit,ꝙ nõ licet habere plures vxores. Nã si liceret habere plures vxores,qui dimissa nõ fornicaria acciperet alia,non mœcharetur,sed cõiugio cum secunda vteretur:in textu autẽ dicitur ꝙ mœchatur.Et nisi Marcus appositisset in eã, scrupulo careret argumentũ Innocẽtij. *Et qui dimissam.* nõ fornicariã.nulla enim alia dimissa nominata est. *Dixerit in uxorẽ.* mœchatur. quia durat dimissæ coniugium cum illo qui dimisit eam. *Dicunt ei discipuli eius:si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.*pro,nuptias inire. Discipuli audientes nouam de matrimonio doctrinam,timent nuptias. *Qui dixit illis, Non omnes capiunt uerbum istud.* In carne præter carnem viuere nõ est commune. *sed quibus datum est.* Non dicit, sed qui voluerint: quoniam nõ est volentis neq; currentis,sed miserentis dei: à quo datur donum virginitatis seruandæ : virginitatis enim custodia, intelligitur in abstinẽtia à nuptiis. *sunt enim eunuchi qui de matris utero sic nati sunt: & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus.* Tria eunuchorum genera clarè describuntur, vt declaret sententiã dicẽs.nã cunuchi à natura, imò à naturæ defectu nati priuati officio genitalium:& similiter cunuchi à violẽtia extrinseca,nõ sunt de quibus loquitur Iesus,sed tertij. *Et sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt.* non membrorum abcisione, sed abdicatione officij generandi,seu potius voto virginitatis.castratio enim significat, non solùm abdicationem vsus,sed etiam potestatis. & propterea insinuat vouum, quo homo se priuat potestate vtendi seipso ad officium generandi. *Propter regnum cœlorum.* in hoc consistit vis & ratio perfectionis. non enim placet deo negatio naturalis officij nuptiarum,nisi quum ordinatur ad regnum cœlorum expeditiùs assequendum.Innupti enim cogitant quæ domini sunt: & soliciti integro studio sunt,quomodo placeant deo. quod non possũt alligati cõiugiis: quia oportet eos cogitare quomodo placeant coniugi,& soliciti sunt de mundanis,&c. *Qui potest capere,capiat.* Non præcipio hanc tantam perfectionem,sed vnumquenque in sua libertate relinquo.Non dicit,qui vult:sed,qui potest:quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

test: quia etsi velles, & non sentis te tantæ constantiæ vt possis capere tantæ perfectionis munus, non es de numero corũ qui possunt capere. *Tunc oblati sunt ei parvuli, vt manus eis imponeret & oraret. discipuli autẽ increpabant eos. Iesus vero ait eis: sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire. talium est enim regnũ cælorum.* Non dicit, istorum, sed talium: ad significandum regnum cælorum esse qualitatis existentis in parvulis scilicet innocentiæ (nihil enim inquinatum intrabit in regnum cælorum) vel qualitatis significatæ per parvulos: hoc est humilitatis: iuxta superiꝰ dicta, nisi efficiamini sicut parvuli. Ac si apertè diceret, quia regnũ cælorũ est talium: hoc est innocẽtum, quales sunt parvuli. & nunquam talium: hoc est humilium animo, sicut isti sunt parui corpore. *Et quum imposuisset eis manus, abiit inde. Et ecce unus.* adolescens: vt infra patet. *accedens ait illi: Magister bone, quid boni faciam vt habeam vitam æternã? Qui dixit ei: quid me interrogas de bono. pro, quid me dicis bonum? unus est bonus, deus.* pro, nullus bonus, nisi vnus, deus. Intellige omniquaque: omnis enim creata res admixtionem habet mali, naturæ vel moris. Et dixit hoc ad docendũ exemplo suo, quòd quum laudamur, aut doctores aliorum recognoscimur, retorquere debemus proprias laudes in diuinam laudem: & reuocare ad memoriam nostrum, & laudãtium communem defectum. Sic enim & nobis ac laudãtibus prosumus humilitate, & deum honoramus: in quo, & à quo est omne bonum. *si autem vis ad vitam ingredi, serua mandata. Dicit illi, Quæ? Iesus autem dixit, Non homicidium facies: non adulterabis: non furtum facies: non falsum testimonium dices: honora patrem tuum & matrem: & diliges proximum tuum sicut teipsum. Dicit illi adolescens, omnia hæc custodiui à iuuentute mea: quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus, si vis perfectus esse.* Nota differentiam volentis ad vitam ingredi, & volentis perfectionem. Volenti vitam dictum est, serua mãdata, ad quæ lex diuina te obligauit. volenti perfectionem dicitur: vẽde omnia, &c. hoc est, serua cõsilia paupertatis, misericordiæ, & sequelæ unæ. ¶ Vide singula. Non dicit, si perfectus es, sed si vis esse perfectus, si intendis perfectionem vitæ assequi. *vade, & vende omnia. superfluit omnia. quæ habes, & da pauperibus.* Non dicit, renuncia omnibus quæ possides, sed vende, & da pauperibus: vt simul verãque virtutem ingerat, scilicet paupertatis voluntariæ, abdicando à se omnia: & misericordiæ, dando illa pauperibus. *et habebis.* Interiecta est hæc particula. nam locus eius est vltimus: sed ideo Euangelista interposuit eam, vt præmium proprium effusarum rerum

rerum pauperibus significaret. *et habebis thesaurum in cælo.* ex venditione & erogatione rerum tuarum pauperibus. Vltra hoc quòd inchoas perfectionis iter, scito te reponere thesaurum in cœlis loco thesauri terrestris. *et veni.* expeditus atque solutus à curis seculi huius. *sequere me.* euangelizantem regnum dei. sequere vita, moribus & officiis: in hac enim sequela perfectionem assequeris. Ac si apertius dixisset: in vendendo omnia & dando ea pauperibus, repones tibi thesaurum in cœlo: in imitatione verò mei implebitur desiderium quo vis perfectus esse. ¶ Attende prudens lector, quòd nullum indicitur à Iesu votum volenti perfectionem vitę assequi: quia non in vinculis votorum, sed in operibus consistit perfectionis assecutio. Laudabilia sunt vota religionis, sed non illorum professione, sed operibus quibus imitamur Iesum Christum acquiritur perfectio. Infinitus est hodie numerus eorum qui acquirunt perfectionis statum, profitendo religionis vota: sed rari sunt, qui volunt esse perfecti imitando Iesum factis humilitatis, patientiæ, mansuetudinis, charitatis &c.

Quum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis. erat enim habens multas possessiones. Iesus autem dixit discipulis suis, Amen dico vobis quia dives difficile intrabit in regnum cælorum. Non quia diuitiæ secundum se impedimenta sint ad regnum cœlorum (quum deturà deo ad hoc, quòd sint adminicula regnum cœlorum) sed affectus hominis minus ordinatus ad diuitias habitas, qui valde frequens est, difficilem reddit adium diuitis ad regnum cœlorũ. Propterea enĩ scriptũ est: diuntię si affluant, nolite cor apponere. *et iterum dico vobis.* Stupentibus discipulis (vt Marcus supplet) de difficili salute diuitum, addidit Iesus sentẽtiam maioris difficultatis. *facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum.* pro, in regnum, dei. Si foramen acus secundum proprietatẽ nominũ intelligitur, non maior difficultas, sed impossibilitas significaretur. quia enim impossibile est camelum transire per foramẽ acus, sensus esset: facilius est fieri impossibile quàm diuitem intrare in regnũ cœlorum. Si autem verũ est, hoc in loco foramen acus esse nomẽ propriũ portæ (ita quòd quædam porta angusta nominata foramen acus significetur) explicatur magnitudo difficultatis. valde enim difficilis debebat esse transitus cameli per illam portã. Et si iste est sensus, dixit hoc quia valde difficile est hominẽ diuitem nõ confidere in diuitiis, non superbire: iuxta illud, Beatus dives qui post aurũ nõ abiit. & subditur, quis est hic & laudabimus eũ? Ecclesiastici. 3. ¶ Apparet

autē ex duobus hunc esse sensum literalē. Primō ex eo, quòd Iesus nō dicit possibilius, sed facilius. facilitas enim modum executionis significat, & præsupponit posse fieri: ac per hoc nō nisi vtrumpiam dicitur de impossibili. Secūdò ex eo quod inepte accommodatur transitus cameli foramini acus, quæ est instrumentum sutoriū. debuisset enim dici, facilius est funem transire foramen acus. Vnde ex eo quòd transitum cameli per foramen acus affert pro difficiliore, signū est, quòd porta vel angustus locus vulgari nomine appellatus, foramen acus significetur. nō enim est tas scripture, quòd Iesus ineptas struxerit similitudines. *Audientes autem hoc, discipuli mirabantur valde: dicentes, Quis ergo poterit saluus esse?* Intellexerunt hoc discipuli, cōputātes sub periculo diuitū non solùm quæ sunt diuites, sed etiā qui quærunt & qui appetūt esse diuites: quoniam cadē est eorū damnatio. Illi enim sunt diuites in re, isti sunt diuites in studio & in animo. Et propterea omnes sub diuitū appellatione cōprehendi intelligētes discipuli, admirātes inferunt, quis ergo poterit saluus fieri? Quasi dicāt, rarus aut nullus. Sciebāt enim omnes fere homines cōprehēdi nomine diuitū, in re vel in spe seu affectu. *Aspiciens autem Iesus, dixit illis, Apud homines hoc impossibile est.* Hoc (s. salus multitudinis hominū) ab affectu inordinato diuitiarū est impossibile apud homines, cōsideratis solis humanis viribus. *Apud deū autem.* Relata autē humanæ multitudinis salus ad diuinā gratiā. *Omnia possibilia sunt.* nō solùm saluare diuites in studio & in effectu, sed etiā diuites in re, & confidentes in diuitiis, possibile est: quoniā diuina gratia tollit ab illis omnē inordinatū affectū & vsum. *Tunc respondens Petrus, dixit ei.* Dixerat Iesus adolescenti duo. Primū relinquenda omnia nō quomodolibet, sed dando pauperibus: & apposuit præmiū, Habebis thesaurū in cœlo. Secundū, sequere me, non appositio præmio. Occasione hinc accepta Petrus respōdet his domini verbis: respondet autē interrogatorie. *Ecce nos reliquimus omnia.* Non vendidimus dedimusq; pauperib⁹, sed reliquimus omnia vt sequeremur te. *Secuti sumus te.* Ac si aperte dicat: ecce quod nos nō fecimus tota quod exigis ab adolescente si vult esse perfectus (quia nō venditimus nostra ad dandū pauperibus) sed fecimus duo. s. reliquimus omnia propter te, & secuti sumus te. *Quid ergo erit nobis?* Adolescenti dixisti habebis thesaurū in cœlo, & quòd perfectionē assequeretur: nobis autē quid erit præmij? *Iesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos.* Directe respondet quærentibus, quid erit nobis. *Qui secuti estis me.* Non dicit, qui reliquistis omnia: monstrans

strans per hoc nō exigi relinquere omnia nisi propter sequelam ipsius. Ac si aperte diceret: non consistit assecutio perfectionis in relinquendo omnia, siue dando illa pauperibus siue non dando pauperibus: sed in hoc, quòd sequimini me. ¶ Et est sermo de sequela quo ad fidē, vitam ac mores. Et per hoc excluditur Iudas: de quo ipse dominus testatur, vnus ex vobis diabolus est. non sequebatur enim Iesum animo, sed corpore. *In regeneratione.* non per baptismū, sed per resurrectionē. Illa enim erit verè regeneratio hominū corundē secundū suamet corpora, quæ ante mortem habuerant: ita quòd sicut modò generātur homines in esse naturali, ita tunc regenerabūtur in esse naturali. Baptismus aūt est spiritualis tantū regeneratio animæ. *Quum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ.* Gloriosum regumq; statū suū futurū describit. *Sedebitis & vos.* Ecce præmiū dignitatis & honoris, gloriosa sessio. eritis participes gloriæ meæ, intantū q̄ me sedente in maiestate, vos nō stabitis, sed vos quoque sedebitis. *Super sedes duodecim.* Explicatio est dignitatis. nō sedebitis confuse, aut in cōmuni multis sedili, sed singuli super singulas sedes. Duodenarius enim numer⁹ ad distinctionē, singularū simul & cōprehensionē vniuersarū inductus est, propter numerū Apostolorū & tribuū Israel: nō q̄ præciſe duodecim tantū sint futuri assessores. *Iudicantes.* Dignitati adiūgit officiū: vt & in dignitate sedēdi & in officio iudicis assimilentur Christo. Ita q̄ non solū cōparatiue iudicabitis (vt Ninuitę & regina Austri) sed etiā tāquām assessores regis. *Duodecim tribus Israel.* Ad cumulū honoris spectat esse iudicem populi proprij, præsertim totius, & propterea nō vnius, sed omniū tribuum Israel Apostoli Israelitę promittūtur futuri iudices: vt ex hoc intelligamus, q̄ multo magis erūt iudices omniū aliarū nationū. *Et omnis qui reliquerit domū, vel fratres aut sorores, aut patrē aut matrē, aut uxorem aut filios, aut agros.* Petrus petierat, quid erit nobis, ex duplici capite. s. quia reliquim⁹ omnia, & quia secuti sumus te. Iesus primū respōdit ratione præcipui capitis. s. sequelæ suæ: modo respōdet ratiōe alterius capitis. s. dimissionis omniū propter ipsum. *Propter nomen meum.* Ratio meritoriæ dimissionis consistit in hoc, q̄ propter nomen dei fiat dimissio: hoc est quòd necessaria, aut expediēs ad honorē dei fiat dimissio, non stulta, non irrationabilis, non contra aut præter charitatem dei aut proximi. *Centuplum.* pro, centupla, *accipiet.* Etiam in hac vita verificandum supplet Marcus. & propterea bonum spirituale centuplum ad bonū temporale dimissum, promittitur in hac vita. Cē-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuplum autē ex parte rerū: quia minimū ſpirituale pluſquàm centuplum (vtpote incōparabiliter excedens) eſt ad maximū bonum temporale. Et nō dixit ſpirituale bonū accipiet, ſed centupla, ad explicandum maximū exceſſum ſpiritualis boni ſupra tēporales: ne paruifaceremus bona ſpiritus promiſſa in præmiū hic, ſed æſtimaremus illa vt cētupla reſpectu temporaliū bonorū quorumcunque. *Et vitā æternam poſſidebit. Multi autē erūt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi.* Dixerat cētupla accipiet: ac per hoc ſonuerat, quod plus relinquens plus eſſet accepturus: & ſic melior eſſet cōditio diuitū, & vniuerſaliter relinquentiū plura quàm relinquentiū pauca vel fere nulla, quia pauca vel nulla habent: de quorū numero erat Petrus cum multis aliis Apoſtolis. Ideò ad obuiandum huic intelligentiæ, ſubiungit, quòd multi nouiſſimi in hac vita quo ad res, honores, & reliqua temporalia, erunt primi in alia vita: & econuerſo multi primi hic in honoribus, rebus & reliquis temporalibus, erunt nouiſſimi in alia vita: quia non cenſum, ſed affectum, non quantum, ſed ex quanto offertur penſat deus.

CAPVT XX.

Simile enim eſt regnū cælorum. Concluſerat Ieſus reſpōſionē Petro datā in ſententia illa, erūt nouiſſimi primi & primi nouiſſimi. Cuius duę ſunt rationes: altera ex parte noſtri, quā nos exponēdo explicauimus: altera ex parte diuinæ gratiæ, & hanc Ieſus intendit per hanc parabolā explicare. ¶ Appellatione regni cælorū intelligē ipſum in vtroque ſtatu: viæ ſcilicet & termini. nam operari ſpectat ad regnū cælorū in hac via: merces verò ad idē in termino. *Homini patrifamilias.* Intellige aſſimilari cælorū regnū non ſoli patrifamiliās, ſed negocio parabolæ huius, qua paterfamiliās exiit primo mane, & reliqua. Paterfamiliās perſonā dei tenet, quāuis licet dominus ſit omniū, reſpectu tamē electorū patrēfamiliās ſe exhibet: quoniā ſunt domeſtici dei. *Qui exiit.* Exire deū, eſt operari ad extra. *Primo mane.* à principio cōgrui tēporis ad operandū. *conducere.* Ecce operatio ſpecificatur, quā in genere ſignificauit exire. Conducere autē dei eſt ſub ſpe præmij inducere homines. *Operarios.* paratos ad operandū. *In vineam ſuā.* hoc eſt eccleſiam ſuā, aſſimilatā pluries in ſacra ſcriptura vineę. *Conuentione autem facta cum operariis.* Non ſolū ſpem præmij, ſed certū præmiū promiſſum à deo & acceptatū ab operariis, ſignificat conuentio hæc. *Ex denario diurno.* pro, in diē, *miſit eos in vineam ſuam.* Quantū ad parabolā denarius diurnus dicitur denarius vnus valens decē numos, dādus pro opera totius diei. Quantū ad ſenſum verò intentū, eſt certus beatitudinis gradus, qui ſecundum iuſtitię diuinæ rationē debetur labori totius diei. *Et egreſſus circa horam tertiam.* Iſti quinque exitus patrisfamiliās ad mittēdū operarios, ſolicitudinē diuinam diuerſis tēporibus cōgruis ad conuertendū homines ſignificat. Potuiſſet cōponi parabola, deſcribēdo patrēfamiliās cōtinuē manentē in foro ad conducendū operarios: ſed nō deſcribitur cōtinuē, ſed certis horis, omnibus tamē quibus ſolicito cuiq; homini patrifamiliās cōgruere pōt. ſ. primo mane, hora tertia, ſexta, nona, & ad cumulum ſolicitudinis etiā vndecima, quū non ſupereſſet niſi vna operandi hora. Significatur enim per hoc, quòd non cōtinuē ſe frequētiſſime (tamē ſecundū ſapiētię ſuę diſpoſitionē) de" cōuertit efficaci nouāq; cōuerſione ad operādū in veritate charitatis cōmuniter. eſt enim deus agens nō naturale, ſed à propoſito. ¶ Nec ſentētia hæc aduerſatur illi, in quacunque hora ingemuerit peccator &c. quoniā cū hoc, quòd de" omni hora conuertit ſingulos peccatores ad gemendū, ſtat quòd certis tēporibus tantū, tāquàm publicus cōductor & excitator hominū cōmuniter prouideat & cōuertat homines: puta prouidendo de bonis paſtoribus vna ætate, alia ętate de ſanctis exēplaribus, alia de nouis religionib" ad vtilitatē populorū: & ſic de aliis eiuſmodi mediis. *Vidit alios ſtantes in foro ociosos.* Quantū ad parabolā, locus cōgruus, quàm diſpoſitio cōgrua explicatur. nā in loco negocioru publicorū, & nō occupati, ſed vacantes deſcribuntur. ſi enim iā eſſent occupati, nō conducerentur ad operandū in vinea. Quantū ad ſenſum verò intentū, ſignificatur, quòd deus cōuertit quos videt nō reſiſtere, nō ponere obicē cōuerſioni. *Et dixit illis, ite & vos in vineam meā, & quod iuſtū fuerit dabo vobis. Illi autē abierunt. Iterum autem exiit circa ſextam & nonā horā, & fecit ſimiliter. circa undecimam uero exiit, & inuenit alios ſtantes.* deeſt, ociosos: *& dicit illis, Quid hic ſtatis tota die ociosi?* Deſcribitur interrogatio cauſæ tanti ocij: vt ex reſpōſione operariorū ſciatur cauſam ocij eſſe caruiſſe cōductore. Vnde intelligimus hos quoq; eſſe de numero eorū, qui non ponunt obicem diuinæ gratiæ cōuertenti. *Dicunt ei, quia nemo nos conduxit. Dixit illis, ite & vos in vineam meam.* deeſt & quicquid fuerit iuſtū accipietis. *Quum ſero autem factum eſſet.* In fine diei, mercedis tēpus deſcribitur: vt non maneat opus mercenarij apud patrēfamiliās vſque mane. Et ſignificatur tēpus mercedis reddendæ: quod ſingulis eſt in morte, vniuerſis autē in fine mundi. *Dicit dominus vineæ procuratori ſuo, Voca operarios, & redde*

Universidad de Deusto
Biblioteca

illis mercedem. Iesus Christus est hic procurator redditurus vniuersis mercedem in fine mundi. *incipiens a nouissimis, vsque ad primos.* De industria hunc ordinem disponit paterfamiliâs apud parabolâ: vt hinc oriatur occasio disputandi de iustitia & gratia. Et significatur per hunc ordinē pręponi gratiā iustitię in conspectu deinā gratia in nouissimis, iustitia in primis exercebatur. *Quum uenissent ergo qui circa undecimam horam uenerant, acceperunt singulos denarios.* pro, singuli denarium. Hoc est tantum prēmij, quantum debetur toti labori vnius diei. Vbi manifeste liquet gratia patrisfamiliâs dans nouissimis supra condignum: significans deum sic facientem ex sua gratia. Si exemplum quæris facti, habes latronem nouissima hora vocatum: & cum hoc dicitur illi, hodie mecum eris in paradiso. Quod enim alij sancti tot laboribus acquirunt, ipse statim ex amplissima gratia consecutus est. *Venientes autem & primi.* Non explicantur qui tertia, sexta, & nona cōducti fuerant, sed nouissimi & primi: quia duæ tantum rationes retribuēdi. s. gratia & iustitia, quarū altera. s. gratia, in nouissimis (& consequenter in reliquis qui non toto die laborarunt) relucet: iustitia autem in primis. ¶ Arbitrati sunt qp plus essent accepturi. Quantū ad parabolā simpliciter & absolute existimauerūt, quòd plus essent accepturi. Sed quantū ad significatū non simpliciter, & absolute hoc arbitrati sunt: quia nulli electi falluntur tunc (scilicet tempore mercedis) in æstimatione suæ mercedis. Sed secundum quid: hoc est secundum rationem inferiorem, qua de gratia dei iudicatur secundū labores nostros. conferendo enim diuinā gratiā labori, rectè arbitrati sunt quòd plus essent accepturi. Sed secundū rationem superiorē, quę suprema causam gratiæ (diuinū. Libenę placitum) cōsiderat, aliter est arbitrandū: quia licet ei facere quod vult, & cui vult &c. Et hoc tantùm est iudicare simpliciter & absolute. *Acceperunt autē & ipsi singulos denarios.* pro, singuli denarium. Eandem præmij mensuram quam alij acceperant acceperunt primi. Sed illi ex gratia, isti ex iustitia: quia laborauerant tota die, & conuentum fuerat de denario. Ita quòd soli primi describuntur exempti à gratia, & secundum puram iustitiā mercedē accepisse. ¶ Sed nunc insurgit quęstio, quo pacto significantur isti in numero electorū ac sanctorū: quum vita æterna non iustitia, sed gratia dei habeatur. Iuxta illud, Gratia dei vita æterna. Solvit hoc Apostolus dicēs, Gratia dei sum id quod sum. &, Bonū certamē certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus

iudex.

iudex. Intellige itaque ex diuina gratia vocatos & missos etiam primos ad operandum in vinea: ex iustitia autem redditam esse mercedem promissam. ¶ Sed adhuc restat dubium, quo pacto verificatur, quòd deus prēmiat omnes supra condignū, si istos primos præmiat secundū puram iustitiam. Solutio est, quòd id quod promittit deus velut iustā mercedē, est supra condignū nostri operis. non enim sunt condignę passiones huius temporis ad superuenturam gloriā. Ita quod significatur per denarium est supra cōdignū totius operæ diurnę: quia tamen promissum est vt merces totius diurni laboris, significatur vt iustā merces reddita primis, & ex gratia data alijs. *Et accipientes murmurabant aduersus patrem familias.* Sicut Saluatoris oratio, pater transeat à me calix iste, explicat naturalē appetitū fugientē mortē, ita murmur sanctorum istorū explicat vellcitatem amplioris gloriæ secundum rationem inferiorē insurgentē. *Dicentes, Hi nouissimi una hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstus.* pro, æstum. Non sunt inuidiæ verba, sed rationis inferioris, detestantis parē mercedem longe imparibus laborībus: sicut detestatur mortē istorū. Ita quòd electi isti non absolute murmurant, non absolute detestantur pares sibi factos in præmio, impares in labore: sed secundum rationem inferiorem loquuntur, & velleitatem secūdum illam explicant, quo ad sensum significatum. secundum parabolā enim absolute murmurant & inuident paribus: *At ille respondens unū eorum dixit, Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne ex denario convenisti mecum? tolle quod tuum est & vade. Volo autem huic nouissimo dare sicut & tibi.* Aut. pro, an, *non licet mihi quod uolo facere.* Deest. in rebus meis? Verum dicit in materia de qua est sermo: hoc est in gratuitis. secus est in debitis. *An oculus tuus nequam.* pro, malus, *est quia ego bonus sum?* Non asserit oculum istius esse malum: sed causas vndique excludendo murmuris & querelæ, quum prius ex parte conuentionis, deinde ex parte propriæ libertatis in gratuitis. Tertio ex relatione suæ gratiæ, qua visus est ad nouissimos ad oculos eius, conuincit eum. an (quod absit) oculus mentis tuæ efficitur male videns ex obiecto bono, quia ego bonus sum nouissimis largiendo. Et dixit hæc paterfamiliâs: quia si murmur ex conuentione non seruata, aut ex illicito facto occasionem habuisset, rationabile esset: sed si ex iniqua visione boni, damnabile esset. Significatur autem per hæc deum ita seruare iustitiam retribuendo multis, vt multis aliis gratiosè retribuat sine priorum offensa: quam ex his capitibus excludi describitur. Hoc. hoc mo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

do,scilicet aliquibus exhibendo gratiam, & aliquibus seruando iustitiam. Primi. in futura vita. Nouissimi. in labore, & vniuersaliter in exhibitione temporaliũ. Primi. in præmio. Et conuerso, primi nouissimi. Optime quadrat conclusio responsioni datæ Petro: quòd non beatior erit qui plura reliquit, sed quem gratia dei priorem constituet. Composita siquidem est hęc parabola ad aperiendum quòd gratia dei, absque iustitiæ præiudicio non datur secundum opera, labores, temporalia bona, & similia, sed secundum diuinam voluntatem: vt nec Apostolos qui minima reliquerunt, nec illos qui modicum habent spatium aut modũ operandi, posthabeamus: nec illos qui multum laborant, qui multa largiuntur, præponamus in gratia dei. *Multi enim sunt uocati, pauci uero electi.* Non miremini sic disponi differentiam electorum, quia sic quoq; disponitur differentia inter vocatos & electos. Subauditur repetendum aduerbiũ, sic. Et est sensus, quia sic multi sunt vocati, pauci verò electi: hoc est, quia sic (scilicet gratia & iustitia interuenientibus) fit vt multi sint vocati, & pauci electi, ad vitã æternã.

¶ Cogor ad repetẽdum aduerbium, sic, ex coniunctione causali, enim. textus siquidem subiungit, multi enim sunt, &c. Nec video quo pacto hæc sententia reddit rationẽ prioris sententiæ (vt causalis coniunctio denotat) nisi repetendo aduerbium, sic, vt exposuimus: quoniam omnes operarij electi describuntur ex accepto denario ab omnib⁹, & ex paritate mercedis omniũ. & propterea inter illos locũ non habet differentia vocatorũ & electorũ. Constat aũt sic gratuite & iustè fieri, vt multi sint vocati, & pauci electi. nam in electis gratia, in vocatis iustitia seruatur & seruabitur.

Et ascendens Iesus Hierosolymam, assumpsit duodecim discipulos suos secreto. pro, seorsum. *ab aliis.* Et deest, in via. Seorsum explicat Apostolis speciem passionis & mortis: quia alij sufferre nõ possent tantam ignominiam audire sine scãdalo. *Et ait illis, ecce.* in præsenti tempore. *Ascendimus.* Situs viæ significatur. ascẽditur enim à Galilæa in Hierusalem. *Hierosolymam.* Locũ futuræ passionis & mortis significat. *Et filius hominis tradetur principibus sacerdotũ & scribis.* Repetit Iesus ea quę sunt futurę passionis & mortis suę, non solùm vt crebra repetitione firmet animos discipulorum ne scandalizentur: sed vt sciant q̃ voluntarie vadit ad passionem & mortẽ, explicat illis, q̃ modò vado ad mortẽ, dicendo, ecce ascendimus: & similiter vt cognoscant quòd volũtariè non solùm passionem, sed speciem passionis subit, prædicit species, vbi prius in genere tantùm dixerat. Et quidem superius in ca. 17. dixerat traditionem

ditionem in genere, dicendo, filius hominis tradendus est in manus hominũ: modò explicat quòd tradetur principibus sacerdotũ & Scribis, tacendo à quo tradetur. Reseruauit vsque ad vltimã cœnam reuelationẽ discipuli à quo tradendus erat principibus: quia nec adhuc Iudas qui hæc audiebat, proposuerat ipsum tradere. *Et condemnabunt eum morte.* Hoc superius non dixerat: & impletum est quando Caiphas & omnes cũ eo dixerũt, reus est mortis. *Et tradent eum Gentibus.* Ordinate prędicit passionẽ suã sicut fuit res gesta: nam pontifices & seniores non potentes exequi sententiã suã de morte Iesu, tradiderunt eũ Gentibus: curiæ. s. gentilium, in qua præsidebat Pilatus. *Ad illudendum, & flagellandũ, & crucifigendum.* Superius dixerat in genere, quòd erat passurus & occidendus: modo in specie explicat species passionum. s. illusionẽ & flagellationẽ, & specié mortis, scilicet in cruce. ¶ Vbi aduerte q̃ tertiũ horum (scilicet crucifixio) fuit perita à Iudæis: duo autẽ priora (scilicet illusio & flagellatio) fuerunt effectus subsecuti nõ procurati à Iudæis: & propterea prępositio ad illudendum & flagelandũ, denotat consecutionẽ effectus, non intentionem tradentiũ principum & Scribarũ, intendentium peiora illusione & flagellatione. *Et tertia die resurget.* Quanuis ignominiosa & acerba futura sit tam passio quàm mors, constantes estote, non longa spe, sed breuissima expectatione: quia tertia die resurget à mortuis. Time. audita tam propinqua resurrectione Iesu Christi. *Accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis.* instructa & inducta à filiis Iacobo & Ioanne, qui hanc tam propinquam resurrectionẽ audierant. *Adorans & petens aliquid ab eo.* Mulier prius genuflexa supplicat. in genere petens vnam gratiam. *Qui dixit ei, quid uis?* vt ipsamet explicet petitionem suam in speciali. *Ait illi, Dic ut sedeant hi duo filii mei, iste ad dextram tuam, & unus ad sinistram.* pro, vnus à dextris tui, & vnus à sinistris, *in regno tuo.* Putauerũt filij cum matre Iesum post resurrectionem ilico regnaturum, nescientes, quòd hoc differendũ est vsque ad secundũ aduentũ: tunc enim & non ante, sensibile regnum Christi erit in vniuerso mundo. & ideo petit ea quæ sunt regni. ¶ Sed occurrit quæstio qua ratione petunt sedere in regno Christi à dextris & sinistris eius: quũ iam Iesu promiserit illis hoc in præcedenti cap. dicendo: quũ sederit filius hominis in maiestate sua, sedebitis & vos super sedes duodecim &c. Solutio est, quòd per dexteram & sinistrã significant primas sedes hinc & inde: & hoc denotat pronomen tui. Non volebant esse ad dexterã Petri, nec ad sinistrã Andreæ, sed ad dexterã

& sini-

& sinistrã ipsius Iesu Christi. Primas itaque sedes inter duodecim prius promissas petit, nec volũt alter sub altero sedere, sed vnus ad dexterã, & alter ad sinistrã Christi: vt ex vtroq; latere sint primi. *Respondens aũt Iesus dixit, nescitis quid petatis.* Ex hoc ꝓ Iesus respondet Iacobo & Ioãni filiis Salomæ matris petentis, patet ꝓ filij petebãt ꝓ os matris. Nõ dicit ambitiose petitis, reseruãs reprehensionẽ ambitionis post indignationẽ aliorum, vt communis defectus affectus comuniter reprehendatur. sed defectum intellectus corrigit, dicendo nescitis. Sed non dicit quid petitis, sed quid petatis. reprehenditur enim quòd ignorant quid petendũ est, supple acquirendum post resurrectionẽ meã. Et vere nesciebant quid appetendũ petendũq; sibi esset post Christi resurrectionẽ: quia errabãt tũ in tempore regni, putãtes regnũ Christi sensibile secuturũ statim resurrectionẽ Christi: tum in modo regnandi: quia conquẽter putabãt se sic viuẽtes sensibiliter regnaturos cũ Christo. Si sciuissent regnũ Christi tanto tẽpore differendũ post resurrectionẽ, & se post Christi resurrectionẽ oportere per passiones & mortes ꝓprias transire ad regnũ Christi, sciuissent quid sibi petendũ esset acquirẽdũ in resurrectione Christi. f. gratia spiritussancti ad robur cõfitendi & prædicãdi regnũ Christi. *Potestis bibere calicẽ.* pro, poculũ. Rationẽ quare nesciũt quid petãt, insinuat esse, quia nesciũt quid sibi immineat post Christi resurrectionẽ. Ac si aperte diceret: Ideo nescitis quid petatis in mea resurrectione, quia putatis vos peruẽturos ad regnũ meũ sic viuẽtes, quũ ego surga à mortuus, sed lõge aliter est: quia modus perueniendi ad regnũ meũ est per passionẽ & mortẽ. & propterea examinare vires vestras si potestis bibere calicẽ passionis & occisionis. *Quẽ ego bibiturus sum,* pro, quod ego bibo. Verũ desunt hęc: Et baptismo quo ego baptizor baptizari? *Dicũt ei, possumus.* Inexperti, animęquiores se exhibent. nã fugerunt & ipsi quũ Iesus captus est à Iudęis. *Ait illis, Calicẽ.* pro, poculum, *quidẽ meum bibetis.* Desunt hęc: & baptismo quo ego baptizor baptizamini. quanuis nõ mecũ, tandem tamen firmati virtute ex alto. Et de Iacobo cõstat: quia calicem occisionis bibit, occisus ab Herode gladio. De Ioanne autem constat, quod bibit calicem passionis. nam & flagellatus cum aliis fuit in Actibus Apostolorũ: & à Proconsule Ephesi tempore Domitiani in feruentis olei dolio missus: & in exiliũ actus ad insulam Patmos. Calicem vero occisionis solo spirito bibit. *Sedere autem ad dexteram meam, vel sinistram.* pro, à dextris mei & sinistris mei. & si nõ post resurrectionem meam vt putatis, sed quum aduenerit regnũ meum.

meum. *Non est meum dare vobis.* Superfluit, vobis. Intellige secũdum præsentem meũ statũ: non veni nunc ad distrabuẽdas sedes regni. *sed quibus paratum est a patre meo.* sed si tote ab æterno à patre meo distributas esse primas sedes: vnde non sitis de his solliciti tanquam vacantibus. *Et audientes decem.* responsionem Iesu, qua & reprehendit Iacobum & Ioannẽ, & non exaudiuit eos. *indignati sunt.* Nõ prius indignati sunt, quàm audirẽt responsionem domini. & vt carnales adhuc non sunt compassi ignorãter petentibus: sed indignati sunt, ægre ferentes, quòd illi duo voluerint omnibus præferri. *De duobus fratribus.* Non insurgunt contra mulierem quę petiit, sed contra filios ambiẽtes primas sedes: quia non ægre ferunt peccatum aut ignorantiam, sed postponi. *Iesus autem vocauit eos ad se, &c.* Vocauit eos decem (alij enim duo erant prope ipsum) vt omnes simul propius, & mitiarius ac magis benigne reprehendat: duos quidem ambitionis, decem autem indignationis. Vna tamen & eadem ratione: quia vna erat radix peccati omnibus, scilicet appetitus primatus. nam illi duo manifestè petierunt primas sedes: & isti decem indignati sunt, quod omnes ipsi postponi sint ab illis duobus. ex eodem si quidẽ more prouenit velle primatũ, & nolle postponi. Et propterea Iesus eandẽ medicinam exhibet omnibus, dicendo: *scitis.* vtpote rem notoriam. *Quia principes gentium dominantur eorum.* pro, eis. Non purus dominãdi actus, sed finis significatur. Est enim sensus, ꝓ principes gentiũ ordinant principatũ suum ad dominandum. *Et qui maiores.* pro, magni, *sunt.* in mũdo. *potestatem exercent in eos.* pro, in eas. Similiter nõ purus vsus potestatis, sed finis significatur. Et est sensus, ꝓ qui magni sunt, ordinant celsitudinẽ suam ad vsum potestatis: hoc est ad præcipiendum, ad compellendum, & huiusmodi quæ sunt potestatis. Ambo hæc notoria sunt omnibus. *Non sic erit inter vos.* Ordinat Iesus principatũ & maioritatẽ in ecclesia sua: definiendo & statuendo nõ sic erit inter vos, principatus vester nõ erit ad dominandũ & præcipiendũ, cogendũ, &c. *sed quicunque.* non aliquis sic, & aliquis non. *Voluerit inter vos maior.* pro, magnus, *fieri.* Nõ dicit facere seipsum: quia nullus debet assumere sibi honorem. Sed si vult ab iis, ad quos spectat, fieri magnus secũdum gradũ celsioré. *sit.* pro, erit, *vester minister.* Magnitudo mundi est ad exercendũ potestatem, magnitudo vestra erit ad exercendũ ministeriũ. *Et qui voluerit primus esse.* primatu fungi. *erit.* iam primus. *vester seruus.* Principatus gentiũ est ad dominandum: principatus vester erit ad

erit ad seruiendum. ¶ Aduerte hîc, quòd quanuis litera prima facie præ se ferat viam ad magnitudinẽ & primatum (dicendo, qui voluerit fieri, qui voluerit esse) secundum tamen veritatem significat terminũ: hoc est, qualitatem primatus, & celsitudinis ecclesiasticæ, vt exposuimus. Et habetur sensus ex ambobus extremis. nam primùm proposuit principes gentiũ, & qui magni sunt, non qui quærunt principes & magnifieri. & similiter pòst subiũget, sicut filius hominis non venit ministrari, &c. Ex eo enim quòd vtrobique inducit, vt præmissas actiones eorum qui sunt, & non quærentium aut volentium fieri aut esse, consequens est, vt intẽta conclusio intelligatur, etiam de ipso primatu & de ipsa celsitudine, de ipsis primis, de ipsis magnis. Intendit enim dominus ad literam declarare differentiam inter principes mundi, & principes ecclesiasticos. ad hoc siquidem directè tendunt vtrinque inducta. ¶ Vtitur autem tali loquendi modo, ad curandum ægritudinem animi apostolorum, qui volebant primatũ: monstrando illis quid sit illud quod volunt volẽdo primatum: quòd scilicet volunt ministrandi ac seruiendi, non præcipiẽdi ac dominandi officium. Ac si apertiùs dixisset: Quicũq; voluerit fieri, aut esse magnus, & primus inter vos, sciat q̃ erit vester minister & seruus.

sicut filius hominis. Tum vt intelligãt modum ministerij & seruitutis, tum vt ab exemplo ipsius Iesu discant quid sit principantis in ecclesia officium, proponit propria officia. *Non venit ministrari.* hoc est, vt ei ministretur. ¶ Nota, quòd nõ dicit, sicut filius hominis refutat sibi ministrari: quia nõ solùm Martha ministrauit illi, sed mulieres multæ ministrabant Iesu de facultatibus suis: vt patet Luc. 8. Sed dicit, nõ venit, vt sibi ministretur, sicut domini & principes mũdi ad hoc sunt domini, vt illis ministretur. Intentionem itaque aduentus sui in carne, manifestat esse non ad hoc vt sibi ministretur, quanuis ministeria exhibita recipiat. *sed ministrare.* Hinc apparet, quòd de ministerio in spiritualib' statuit magnates ecclesiasticos ministrare: sicut ipse Iesus venit vt ministraret spiritualia, corporali exercitio & fatigatione intercedente, prædicando, discurrendo per ciuitates & castella. Non est enim æquum (explicauit postea Petrus apostolus) nos relinquere verbũ dei & ministrare mensis. *Et dare animam suam.* hoc est vitam suam. Ecclesiæ prælatis statuit, vt ministrarent & seruirent, & quantum ad ministeriũ proposuerat seipsum exemplum: modò proponit seipsum exemplum quantum ad seruitutem. Et quia seruus quicquid est, domini est: maximam suam seruitutem

seruitutem significat, ex hoc quòd venit ad dandum vitam suam. ¶ Et dixit hoc: vt sicut qualitatem ministerij statuti prælatis declarauerat ab exẽplo ministerij sui: ita qualitatem seruituris statutæ prælatis declararet ab exẽplo seruituris suæ: scilicet vsq; ad exponendum vitã propriam pro multitudine cui præsunt. *Redemptionem.* Aptissimè pro libertate nostra se seruum vsque ad mortem inclusiuè declarat. *Pro multis.* Quantum ad sufficientiam multitudo hæc comprehẽdit multitudinem humani generis: quantum verò ab libertatis fructum comprehendit multitudinem electorum. *Et egredientibus illis ab Hiericho, secuta est eum turba multa. Et ecce duo cæci sedẽtes secus viam, audierunt.* ab interrogatis quidnã esset in hoc strepitu turbæ trãseuntis. *Quia Iesus transiret: & clamauerunt, dicentes: Miserere nostri domine fili Dauid.* Messiam vocant à genere Dauidis: quia vulgatum erat apud Hebræos, Messiam fore filium Dauidis. *Turba autem increpabat eos, vt tacerent.* Non petebant isti mendici aliquid in specie, sed in genere tantùm: miserere nostri. & propterea putabatur, quòd peterent eleemosynam à Iesu. & ideo tanquam importuni increpãtur, & dicitur eis vt taceant: vel quia sciebant Iesum pauperẽ, vel quia indignũ putabant, vt talis propheta vexaretur clamore mẽdicorum. *At illi magis clamabant, dicentes: Miserere nostri domine fili Dauid. Et stetit Iesus, & vocauit eos.* Sciens Iesus quòd non pro eleemosyna, sed pro visu clamabant, stetit vocans illos: vt sic cæci illi copiam haberent alloquendi Iesum. *Et ait: Quid vultis vt faciam vobis?* Quanuis Iesus sciret omnia, quia tamen ipsi cæci nõ explicauerant in specie petitionem suam, interrogabat illos: vt specificent quid petunt, vt profiteantur quam habent de ipso fidem. *Dicunt illi: Domine, vt aperiantur oculi nostri.* Non petimus argentũ, sed visum. In qua petitione profitentur se credere, quòd Iesus posset facere hoc miraculum. *Misertus autem eorum Iesus.* Signum aliquod compassionis monstrauit. & propterea describitur misertus. *Tetigit oculos eorum.* Non solo iussu, sed tactu intercedente sanat, ad confirmandam professionem cæcorum. Sicut quia pluries clamauerant, miserere, misertus est ei: ita quia professi fuerant potentiam miraculorum in filio Dauidis, vtitur tactu carnis ex genere Dauidis: monstrando per hoc humanitatem suam esse organum deitatis facientis miracula. *Et confestim viderunt.* pro, visum receperunt oculi illorum. *& secuti sunt eum.* Hinc apparet, non solùm corporeum, sed internum lumen illos recepisse.

CA-

CAPVT XXI.

ET quũ appropinquassent Hierosolymis, & uenissent Bethphagé ad montem Oliueti. Bethphage viculus dicitur iuxta montem Oliueti. Tunc Iesus misit duos discipulos, dicens eis: Ite in castellum. Incertum est nomen proprium huius castelli: quia nullus Euangelista explicat illud oppidulum. Quod contra uos est. hoc est quod è regione ad vos situm est. Multis enim existẽtibus ibi oppidulis seu vicis, descripsit Iesus castellum seu oppidulum illud à situ respectu eorum: monstrando illud è directo contra facies eorum. & propterea non nominauit illud. Et statim inuenietis hoc est, ingredientes castellum non discurretis quærentes, sed statim inuenietis: vt alij supplent Euangelistæ. Asinam alligatam. non communem, sed habentem dominum: vt Lucas explicat. Et pullum cum ea. Solute & adducite mihi. Et si quis uobis aliquid dixerit, dicite pro, dicetis, quia dominus his opus habet: & confestim dimittet eos. asinam scilicet & pullum. Præuidebat Iesus obstaculum futurum, & propterea remedium dat, prædicendo efficaciam authoritatis suæ quàmprimum audita fuerit: vt securi exequerentur iussa.

Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est. Ne putares subleuandi laboris in itinere, aut attentãdæ alicuius noxitatis causa missile Iesum pro asina & pullo, curauit Euangelista rationem interserere facti, vt Iesus impleret scripturas prophetarum. Per prophetam. Zachariam, cap. 9. dicentem: Ite filiæ Sion. Matthæus nõ solicitus de verbis prophetæ, vbi Zacharias dicit, Exulta filia Sion, iubila filia Hierusalem, dicit, Dicite filiæ Sion. Ille inuitat filias Sion nobiliores, & filias Hierusalé ad gaudium: iste exponit inuitationem illam esse acclamationem turbarũ decentiũ filiæ Sion: hoc est, ciuitati Hierosolymitanæ: ecce rex, &c. Appellatur Hierusalé filia Sion, quia protegitur ab arce Sion tãquam filia à matre. Ecce rex tuus. hoc est, Messias ille quem expectas. Venit tibi ad tuam salutem. Mansuetus. In Zacharia dicitur pauper. veruntamen verum est vtrunque: quia & mansuetus & pauper venit. Et sedens super asinam, non elephantẽ, non camelum, non equum, nõ mulam: sed asinam. Et pullum. vt ex his manifestis indiciis tãto tempore antè prædictis, nullus relinqueretur excusationi Hierosolymitarum locus. Filium subiugalis. non indomitæ asinæ. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Iesus, & adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos. asinam & pullum. Vnde habetur, quòd sicut propheta prædixerat

dixerat Messiam venturum in Hierusalem super vtrũque animal (asinam & pullum) ita Euangelista narrat impletum. Successiuè enim vectus est super vtrunque: sed an priùs super pullum quàm asinam, an econuerso, nescitur. Vestimenta sua & eum desuper. pro, super illa, scilicet vestimenta. sedere fecerunt. Facere hoc ad sessionem terminatum, corporale officium discipulorũ, quantium aliquem ad equitandum. Plurima autẽ turba straverunt vestimenta sua in via. Alii autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via. Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant, dicentes. Collige quatuor officia. Primum discipulorũ, propria pallia super asinam, & pullum sternentium. Secundum turbæ multæ sternentis pallia propria in via, honore regio viam calcandam præparantis. Quod fuit valde mirabile. nunquã Dauid triumphanti, aut Salomoni talis honore exhibitus est. Et tãto mirabilius, quòd ex improuiso factum est, deo instigante turbam ad hoc. ¶ Tertium est aliorum cædentium ramos de arboribus, & sternentium similiter in via. Isti fortè non habebãt pallia, & supplebãt ramis arborũ. ¶ Quartum, laudis nomæ, & priùs inauditæ, atque maximæ. Et hoc commune fuit præcedentibus & sequentibus, & etiam pueris in templo. ¶ In quibus omnibus vide cõcursum turbarum, vide gaudium & exultationem: & pende testimonia Messiæ, non solùm in aduentu super asinam & pullum, sed in modo veniendi: cum honore scilicet plus quàm regio, cum honore regis diuini, & cum professione turbarũ clara & publica quòd est Messias. Osanna. Corruptum hoc (scilicet Osanna apud Latinos, & hos anna apud Græcos) potest dupliciter intelligi. Et ideo ambiguus restat sermo, sed nõ seuisus. In psalmi. 118. apud Hebræos versu vigesimoquarto inuenitur bis anna, & bis inuenitur na, & vtrũq; est eiusdem significati. & est aduerbium obsecrandi (loco cuius dicimus obsecro aduerbialiter) & aduerbiũ temporis præsentis, loco cuius dicimus nunc. Et in eodem versu semel inuenitur Hosihah: hoc est, saluifica. & imperatiuum hosihah non iungitur ibidem cum anna, sed cum na. ita quòd legitur hosihah na: hoc est, saluifica obsecro, seu nunc. ¶ Crediderim ego Matthæum scripsisse hosihah na, & non hosihah anna: sed à Græcis ac Latinis scriptoribus & prolationibus corruptionẽ tantã factam, vt Græci duabus dictionibus hos anna, & Latini vna osanna dicãt. quod in Hebræa lingua nescitur. Ratio credulitatis meæ est, tũ quia propinquior est corruptionibus his

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus his hosihahna, q̃ hosihah anna: tũ quia ex psalmo illo sumptum apparet totum hoc, Benedict⁹ qui venit in nomine domini hosihah na, vbi non inuenitur hosihah anna. *Filio Dauid.* Explicabãt ipsum esse illum filiũ Dauidis, qui expectabatur, scilicet Messiam ex genere Dauidis. *Benedictus qui uenit in nomine domini.* in laude, honore, gloria, fama, non propria, sed domini. Ego, inquit, veni in nomine patris mei: alius veniet in nomine suo. *Osanna.* Repetunt desiderium, ac supplicationem salutis.

In excelsis. Profitentur, à spiritusancto acti aduentum Messiæ salutiferũ, non in infimis (qualia sunt mũdana omnia) sed in excelsis: qualia sunt sola spiritualia ac cœlestia. *Et qui intrasset Hierosolyma.* Inceperat siquidem magnitudo laudis circa principium descensus montis Oliueti versus Hierusalem. *commota est uniuersa ciuitas.* Augebatur turba laudantium, volauit fama per ciuitatem: excitantur vniuersorum animi ob hanc nouitatem. *Dicens, quis est hic?* Tempus hoc diffinitum erat à deo esse tempus laudis communis in Hierusalem. Et propterea cõmotionem vniuersæ ciuitatis secundum motum admirationis intelligẽdam esse explicat Euangelista: narrãdo verba eorum admiratiua, quis est hic, tanto dignus honore. Videntes enim tantum concursum, audientes tot, totalesq; laudũ voces, admiratiuè interrogant, quis est hic, cui talia exhibentur. *Populi autem.* pro, turbæ autem. comitantes Iesum. *Dicebant, hic est Iesus.* Nomine proprio respondent, quærẽtibus, quis est. *Propheta.* Et rationem assignãt tanti concursus: quia scilicet propheta dei est. & describũt simul, quis est, scilicet Iesus ille qui est propheta, prædicator faciens hæc miracula. *A Nazareth Galilææ.* A patria quoque describunt: vt admirantes omnes vtriusque sexus intelligant, quis est hic. *Et intrauit Iesus in templum dei.* Non iuit ad plateam aut arcem, sed ad templum dei terminat celebrem aduentum. Templi autẽ nomine intellige atria templi: in quæ licebat ludæis non sacerdotibus ingredi, in quibus morabantur orãtes deum. in ipsum enim templum non erat fas ingredi nisi sacerdotibus. *Et eiiciebat.* Secundò nunc eiicit: quia non se correxerunt eiecti iterum biennio ante. *omnes uendentes & ementes.* Pari pœna insequuntur vendentes & ementes: & absque exceptione. *in templo.* hoc est, in atriis templi, vt dictũ est. Locus vbi venditur & emitur, in casa describitur. *Et mensas.* Non solùm contra homines vẽdentes & ementes: sed & contra inanimatas res præparatas ibidem ad seruitium negociatorum, vindictam exercet. *Numulariorũ.*

qui resi-

qui residebant ibi ad commutationes numorum, lucrãdo, vt fieri solet in cambiis. numularij enim negociatores sunt numorum, vendendo & emendo numos. Et erat hic locus illis cõmodus: quia empturi animalia pro sacrificiis, & vniuersaliter venientes in Hierusalem deuotionis causa, ibant ad templum: & egentes commutatione numorum, inueniebant ibidem residentes numularios. Sicut videmus Romæ in gradibus sancti Petri: & similiter ementes & vendentes etiam in intimo atrio ante fores beati Petri (ita quòd extra in parietibus ipsius ecclesiæ appenderentur venalia) vidit mundus totus absque eiectore. *Et cathedras uendentium columbas.* Meminit specialiter sedium in quibus residebant vendentes columbas: vt à summo negocio numulariorũ vsque ad minimum negocium vendentium columbas (quę erant minimæ res nunc ibidem venales) describat etiam in ipsas insensibiles res vindicasse. *Euertit.* Non dedignatur manibus propriis Iesus hæc euertere. Euertit autem vt monstraret non esse redeundum ad huiusmodi illic negocia exercenda. *Et dixit eis, scriptum est.* Esa. 56. *Domus mea domus orationis nocabitur: uos autem fecistis illam speluncam latronum.* Prima vice reprehenderat illos honesto vocabulo, increpando negociationem illic: modò acriùs arguit indurationem domum effecerunt domum dei. Quemadmodum enim spelunca occultat latrones ad spoliandum transeuntes, ita sub specie commoditatis exhibendæ diuino cultui in domo dei, palliantur isti oppressores peregrinorum. nam hinc apparet, quòd aggrauando precia expilabãt peregrinos, quos oportebat ab illis emere & cum illis commutare: alioquin non assimilarentur latronibus. *Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo: & sanauit eos.* vt etiam miraculorum testimonio tunc fidem honorantium cõfirmaret, & aduersantes confutaret. *uidentes autem principes sacerdotum & scribæ mirabilia, quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes, Osanna filio Dauid, indignati sunt.* Principes sacerdotum & doctores legis non solùm abstinent à laudando Iesum visis etiam miraculis, sed indignantur, impotentes occultare venenum internum. *Et dixerunt ei, audis quid isti dicunt?* Interrogãt Iesum si audit, vt crimen aut lęsę maiestatis aut vsurpantis Messię nomen in ipsum Iesum retorqueant, tanquàm ipse se acclamari Messiam procuret. *Iesus autem dixit ei: utique. Numquam legistis, quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Prudens & confutatiua responsio: monstrando causam puerilis dicti non

esse hominem aliquem procurantem aut excitantem, sed deum implentem antiquas prophetias sic. Ex his enim scriptis in psalmo octauo verbis confutati sunt sacerdotes & doctores: & firmata est fides credentium, audiendo etiam testimonia prophetarum in vocibus puerorum impleri. ET relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam. castellum quasi stadiis quindecim distans à Hierusalem. ibique mansit, pro, diuersatus est. Significatur enim, quòd velut hospitatus est ibi. Significauit nanque per hoc euangelista, quod post tantum honorem in Hierusalem, diuersorium non habuit in Hierusalem: proculdubio quia noluit. & hoc vt omnis calumniandi occasio tolleretur pontificibus. Completo siquidem mysterio solennis aduentus, rediit Iesus ad solitum ambulàdi modum cum discipulis suis, & ad solitum prædicandi officium, ad solita hospitia. Et vltra hoc noluit tunc hospitari in Hierusalem, ne redderet hospitem suspectum: tanquàm conscium tantæ nouitatis, qua Iesus acclamatus est rex. MANE autem. die sequenti: quę tunc fuit vigesima prima dies Martij more Romano. octauo nãque kalendas Aprilis crucifixus est: & quinto die antè venit Iesus super asinam in Hierusalem. REVERTENS IN CIVITATEM ESURIIT. in veritate: vt pote tantæ sobrietatis, vt etiam mane esuiret. Et signum esurientis mõstrauit propter mysterium. nam totum hoc factum circa sicum, res gesta fuit non propter ipsam, sed in figuram. Ita quòd sicut parabolas verbis, ita gestis istis compositit figuram desiturę synagogę Iudæorum secundum diuinũ cultum. ET VIDENS FICI ARBOREM VNAM SECUS VIAM. pro, in via, venit ad eam. Sciebat quòd non erat tempus ficuum: sed venit, componens figuram actu veniendi. ET NIHIL INVENIT IN EA NISI FOLIA TANTVM. ET AIT ILLI NVNQVAM. pro, nõ vltra, ex te fructus nascatur in sempiternũ. ET ARESCIT CONTINVO FICVLNEA. Maledictio ista manifestat, quòd figuram componebat. Arbor enim non dabat occasionem maledictioni (quia non erat tẽpus fructus) sed figurata. synagoga per arborem, merebatur maledictionem. ¶ Ad literam gesta hæc significãt desiderium Iesu Christi pascendi se salute Hebræi populi in cultu diuino seruientis deo, & aduentum ipsius ad percipiendos fructus bonorum operum in ipso: sed quia inuenit populum colentem deum foliis tantùm: hoc est exterioribus tantùm verbis & oblationibus (populus enim hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me) ideo maledicit illi, ita quòd non ad tempus sed in æternã non proferat fructum. Nunquàm enim fructificaturus est iudaicus cultus: qui statim vt maledictus est ab ipso, aruit.

aruit. est enim illius maledicere malum facere. Quod secundum rem fuit in Iesu Christi morte ac resurrectiõe adimpletum: quia ex tunc legalia mortua fuerunt. quamuis secundum apparentiam vsque ad Hierosolymitanum excidium tolerata fuerint. ET VIDENTES DISCIPVLI MIRATI SVNT, DICENTES: QVOMODO CONTINVO ARVIT? RESPONDENS AVTEM IESVS, AIT EIS, AMÈ DICO VOBIS, SI HABVERITIS FIDEM & NON HÆSITAVERITIS. pro, diiudicaueritis. hoc est, non discreueritis inter facile & difficile opus apud deum: tanquàm confidentes, quod opus facile faciet & non faciet difficile. NON SOLVM DE FICVLNEA. pro, id quod accidit ficui, facietis: sed & si monti huic dixeritis, TOLLE & IACTA TE. pro, tollere & iactare, in mare. Passiua imperatiua sunt tollere & iactare. Et consonat executioni. FIET. Non dicit & faciet: quia non intendit dicere, quòd mons tollet se & mittet se in mare, sed quòd tolletur & mittetur in mare. ET OMNIA QVAECVNQVE PETIERITIS. Non velleitate, nulla exceptione facta. QVAECVNQVE PETIERITIS. Non conditionaliter, sed simpliciter & absolute. IN ORATIONE. in mentis ad deum elevatione, in qua nullus absolute petit nisi ad quod absolute petendum spiritussanctus mouet. CREDENTES. ne modica fides obicem ponat aut impediat. ACCIPIETIS. ET QVVM VENISSET IN TEMPLVM, ACCESSERVNT AD EVM DOCENTEM PRINCIPES SACERDOTVM & SENIORES POPVLI, DICENTES: IN QVA POTESTATE HÆC FACIS? & QVIS TIBI DEDIT HANC POTESTATEM? Non dicunt in qua potestate hæc dicis, doces, aut prædicas, sed facis: quia de authoritate faciendi non docendi quærunt. Duo autem operum genera fecit Iesus in templo. Alterum miraculorum: quoniam tunc curauit in templo cæcos & claudos. alterum eiectionis vendentium & ementium, euersionis mensarum &c. Tertium quoque factum tunc fuit, quòd sedens super asinam venit cum tanto comitatu, concursu, & honore in templum. ¶ Sed quum non tunc incœperit Iesus miracula facere, sicut nec tunc incœperat docere populum, sed continue miracula fecerit, minus quadrat, quòd de authoritate faciendi miracula inquirant. & tanto minus consonat, quanto quærunt, quis dedit tibi hanc authoritatem? Vnde relinquitur, quòd ad literam quærunt qua authoritate eiicis vendentes & ementes, euertis mensas & sedes, vetas ferri vasa per templum? qua authoritate commoues totum populum ad huiusmodi concursus gratia honorandi te tanto fastu? ¶ Consonant huic sensui personæ interrogãtium scilicet principes sacerdotum & seniores populi: tanquàm ad ipsos spectet & cura templi & cura ne huiusmodi nouitates fiant in

ciuitate. Consonant verba, quis dedit tibi hanc potestatem? Cæsar, Pilatus, magistratus, Pontifex &c. Consonat cuitatio responsionis: quòd scilicet Iesus noluit dicere qua authoritate hæc faceret. quum constet, quòd aperuit qua potestate faciebat miracula, quando dicebant, quòd in Beelzebub eiicit dæmonia. *Respondens autem Iesus, dixit eis: interrogabo uos & ego unum sermonem: quem si dixeritis mihi, & ego uobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismus Ioannis unde erat: e cælo an ex hominibus? At illi cogitabant, inter se dicentes, si dixerimus e cælo, dicet nobis, quare ergo non credidistis illi? si autem dixerimus ex hominibus, timemus turbam.* Siue inter se, siue intra se, siue secum, siue apud se legas, vna communis responsio præ se fert collationem habitam inter illos de responsione danda, significari per illa verba inter se dicentes. Quod cõfirmatur ex numero plurali si dixerimus. conferentium enim hic sermo est. *omnes enim habebant.* pro, habent, *Ioannem sicut prophetam.* Continuatio est collationis sacerdotum, considerando quid sentit populus de Ioanne. *Et respondentes Iesu, dixerunt: nescimus. Ait illis & ipse. nec ego dico uobis in qua potestate hæc facio.* Noluit Iesus dicere se Messiam, ad explicandum qua authoritate hæc facit: quia non erat adhuc tempus mortis eius. vsque ad vltimum enim diem hoc reseruauit: quia sciebat illos dicturos: Blasphemauit, reus est mortis. *Quid autem uobis uidetur? Homo quidam habebat duos filios: & accedens ad primum dixit, fili uade hodie operari in uineam meam.* pro, in vinea mea: *ille autem respondens ait, nolo: postea autem pœnitẽtia motus, abiit. Accedens autem ad alterum, dixit similiter: at ille respondens ait, eo domine.* siue abeo domine, vel secundum alios ego domine, imperfecto sermone. Significatur præsto sum, promptus sum ad parendum. *Et non iuit. Quis ex duobus fecit uoluntatem patris? Et dicunt ei: primus. Dicit illis Iesus, Amen dico uobis.* Parabola horum duorum filiorum clara est in se. Sensum autem illius literalem ipse Iesus manifestat, applicando personam primi filij Publicanis & meretricibus: vtpote manifeste professione suæ vitæ repugnantibus deo patri, sicut ille dixit patri nolo, & postea pœnitentibus, sicut ille pœnitentia ductus iuit ad operandum in vinea patris. personam verò secundi filij sacerdotibus, scribis ac senioribus: vtpote officiorum suorum professione exhibentibus se promptos ad opera dei, sicut ille dixit, ego seu eo domine, sed facto nihil exequentibus, sicut ille non iuit ad operandum in vinea. Et hic sensus literalis non solùm verificatur in genere, sed in specie de ipsis tunc, ad quos loquebatur. *Quæ publicani & meretrices præcedent.* pro, præcedũt. ad præsentes enim applicat parabolam. *Vos in regno dei. Venit enim ad uos Ioannes.* Non dicit veni ego (vt non seipsum illis exosum proponat) sed venit Ioannes, vt baptismum pœnitentiæ Ioannis, de quo mouerat quæstionem, approbaret, sanctúmque monstraret: quod illi dixerant se nescire. *In uia iustitiæ.* tam exercitata quàm prædicata. *Et non credidistis ei. Publicani autem & meretrices crediderunt ei, uos autem uidentes, nec pœnitentiam habuistis postea ut crederetis ei.* Peiores concludit illos quàm parabola pinxerat: dum eos etiam post visam pœnitẽtiam Publicanorum & meretricum, obstinatos dicit. *Aliam parabolam audite.* Præcedenti parabola sacerdotum ac primatum impœnitentiam ac pertinaciam, hanc verò eorundem ex crimine committendo contra ipsum Iesum perditionem describit. *Homo erat pater familias, qui plantauit uineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis: & peregre profectus est. Quũ autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, ut acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium cecciderunt, alium occiderunt, alium uero lapidauerunt. Iterũ misit alios seruos plures prioribus: & fecerunt illis similiter. Nouissime autem misit ad eos filium suum.* Parabola est clara. Sensus verò intexte Esaia capite quinto, plantata in terra promissionis: iuxta illud vineam de AEgypto transtulisti, eiecisti gentes & plantasti eam. Seps, turris & torcular sicut omnia, quæ oportet & expedit habere vineam optimam significant: ita omnia opportuna & spectantia ad bonum populi Israel significant data à deo: munitiones scilicet ab extraneis tam spirituales quàm corporales, & securam habitationẽ velut in turri, & necessaria quæque instrumenta ad omnia, velut torcular respectu vineæ. Agricolæ, primates sunt. peregrinatio subtractio est gratuiti auxilij seruantis illos à malo. Tempus fructuum, tempus bonorum operum diuersis ætatibus populi est. Serui missi, prophetæ sunt. Tres factorum iniuriæ (scilicet cædere, lapidare, & occidere) vniuersæ sunt iniuriæ illatæ sanctis dei à Iudæis. Missio filij est missio Messiæ, nouissime facta: quia post ipsum non expectatur vlterius propheta, sed ipse est legis & prophetarum finis. *Dicens: uerebuntur forte filium meum.* Aduerbium, fortè, non est de textu. Non significatur quod erit, sed quod esse debet ex conditione personæ quæ mittitur. *Agricolæ autem uidentes filium, dixerunt intra se.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc est colloquendo inter seipsos in secreto consilio. *Hic est hæres.* Audita suscitatione Lazari Pontifices & Pharisæi collecto concilio dixerunt: quid facimus, quia hic homo signa multa facit: si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Quod hic sub parabola dicunt, hic est hæres, ibi sub proprietate verborum dicunt, omnes credent in eum. esse enim vineæ Israel hæredem, est omnes Israelitas credere in ipsum. *venite.* Colloquium manifeste apparet inter se. in concilio enim illo Caiphas inuitauit alios. *occidamus eum.* ab illo nanque die definierunt occidere Iesum. *Et habebimus.* pro, occupemus, *hæreditatem eius.* gentem scilicet & locum primum. venient Romani & tollent locum nostrum & gentem. Quod parabola sub lucri specie scribit, res gesta sub cuitatione damni implet. idem est enim non perdere vineam & habere illam. *Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt.* Totum hoc ad literam est impletum, dum Iesus comprehensus à principibus sacerdotum eiectus est à domo Israel, tanquàm seductor in manus gentilium, & per eorum manus occiderunt illum. *Quum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi.* aliqui auditores recti iudicij. *malos male perdet: & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis. dicit illis Iesus, Nunquam legistis.* Saltat Matthæus, omittens quæ Lucas refert in scripturis, psalmo centesimo decimo octauo apud Hebræos. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Plus subiungit quàm parabola pateretur. parabola enim vsque ad vindictam duxit: sed hac additione suppletur, quòd occisio filij non priuauit filium hæreditate. hoc enim significat adiuncta propheria de Messia sub metaphora lapidis. Lapis nanque Christus est, qui reprobatus ab ædificantibus, à primatibus, sacerdotibus, Pharisæis, senioribus (qui velut constructores vnius fabricæ erant inter Iudæos) factus est, per resurrectionem à mortuis, in caput, in summum locum anguli, iungendo vtrunque populum Iudæum & gentilem in vnum: vt rei probauit euentus.

A domino. non ab homine, non à cœlo. *Factum est istud & est mirabile in oculis nostris.* ideo. propter vestrum hoc crimen & mei exaltationem futuram. *Dico vobis, quia auferetur a vobis regnum dei.* Impletum est hoc ad literam excidio Hierosolymitano subsecuto per Romanos, quantum ad cultum diuinum: quantùm autem ad virtutem cultus, qua sortiebatur rationem regni dei, impletum est morte Christi. nam ex tunc cessauit

cessauit in veritate esse regnum dei vetus cultus. *Et dabitur genti.* per baptismi regenerationem genitæ: vt res subsecuta testatur. ¶ Vbi aduerte, quòd inter hanc parabolæ de vinea conclusionem, & parabolam ipsam interposuit Iesus sermonem de lapide reprobato ab hominibus & exaltato à deo, vt ordinem venturæ historiæ texeret: monstrando, quòd ipse quidem esset occidendus reprobatus ab ipsis, sed à deo exaltandus, & sic ab ipsis auferendum regnum dei, & dandum nouæ genti. *Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: fructus eius. super quem uero ceciderit, conteret eum.* Duo genera casus describit. Alterum cadentium super lapidem: tanquam excelso loco ruendo, vel impingendo super lapidem. Alterum super quos lapis iste cadat: tanquàm ruens vel demissus excelso loco. In primo casu confractio, in secundo contritio describitur: ad significandum, quòd quanto id quod conteritur seu contritum est deterioris est conditionis, quàm illud quod confringitur seu confractum est, tanto maius malum imminet secundis quàm primis. Rursus in primo casu homines concurrunt actiue & passiue. ad eorum siquidem actionem pertinet, qui ceciderit super lapidem istum: nullus nanque cadit super Christum nisi peccando. ad passionem verò spectat confringentur. pœna nanque est confractio: casus verò culpa. In secundo autem homines concurrunt tantùm passiue, & lapis actiue. & significat casus lapidis actionem punitiuam. ¶ Et significatur per hæc differentia inter pœnam quam incurrit homo peccans in Christum ex sua culpa, & pœnam quam infert ipse Christus iratus: quòd illa est velut confractio, hoc est, curabilis: ista autem est velut contritio, hoc est, incurabilis. Et vere sic est: quoniam quantumcunque homo peccet, curari potest, nisi deus iratus subtrahit gratiam, induret cor, & cætera. Et hic sensus directe monstrat pœnam Iudæorum irreparabilem: quoniam ipse lapis cadet super illos, quo ad spiritualia subtrahendo gratiam, quo ad temporalia mittendo Romanos ad excidium. *Et quum audissent principes sacerdotum & pharisæi parabolas eius, cognouerunt quod de ipsis diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas: quoniam sicut prophetam eum habebant.*

CAPVT XXII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et respondens Iesus. Cogitationi sacerdotum & Scribarum, affectantium ipsum capere. *Dixit iterum in parabolis eis: dicens.* Primę parabolæ de vinea & lapide, descripserant primates puniendos electione & peruersitione: hæc parabola non solùm eos, sed populum puniendum simul cum ciuitate, & speciem pœnæ incendio & exercitu describit: declarando surrogandos esse bonos & malos, nó impunè tamen mali ibi erunt. *simile est regnum cœlorum.* Secundum præsentem statum vsque ad præsentis status terminum inclusiue. nam ad terminum præsentis status spectat damnatio hominis sine veste nuptiali. *Homini regi.* Non solùm homini regi, sed toti negocio recitando, quod incipit ab homine rege, assimilari intellige regnum cœlorum. Parabola clara est. Et intendit per hominem regem deum: qui rex est vniuersi. *Qui fecit nuptias filio suo.* Nuptiæ filij dei, mysterium est incarnationis. tunc deus fecit nuptias filio suo, quum verbum caro factum est ad habitandum in nobis: hoc est, ad copulandum sibi eiusdem iam naturæ sponsam ecclesiam fidelium hominum. Iesu Christi nanq; sponsam esse ecclesiã, Paulus sæpe testatur ad Ephesios & Corinthios. vnde nuptiæ istæ durant vsque ad consummationem seculi. *Et misit seruos suos.* Primò Magos, deinde Ioannem Baptistã, postea Apostolos, inter quos computa Iesum, homo, quatenus seruus dei & propheta habebatur. *vocare inuitatos.* Proculdubio Iudæos iã per prophetas inuitatos. Magi enim facto vocauerunt inuitatos, vbi est, &c. Ioannes Baptista, ipse Iesus & discipuli missi per castella, &c. vocauerunt inuitatos Iudæos tantum. *Ad nuptias.* Regni cœlorum. *Et nolebant uenire.* Pauci enim credere voluerunt in Iesum, prædicantibus Ioanne, Iesu & discipulis. *Iterum.* Post resurrectionem. Misit alios seruos. Vere alios actos ex dono spiritussancti. *Dicens, dicite inuitatis iudæis.* Discipuli enim Christi post Pentecosten Iudæis prædicauerũt. *Ecce prandium meum paraui: tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata, uenite ad nuptias.* Primò missi serui: solummodò vocauerunt Iudæos ad nuptias. Secundò autem missi, habent in mandatis non solùm vocare Iudæos: sed explicare illis quòd omnia sunt parata: quia discipuli edocti à spiritusancto sunt prædicare Iudęis Messiam venisse, crucifixum mortuum resurrexisse: & breuiter omnia quæ pro salute eorum facienda erant, parata esse: nihil superesse, nisi vt ipsi veniant fide ad ecclesiam Iesu Christi. ¶Si singulorum significationes exiguntur, quod tamen non oportet, prandium paratum ecclesia

ecclesia in Christi fide & sacramentis est. Tauri & altilia mactata, vtriusque testamenti patres in cibum harum nuptiarum, hoc est fidei Christianæ, sunt: prophetæ scilicet & Ioannes Baptista, ipsaque mors Iesu. huic (inquiunt Apostoli prædicantes) omnes credentes in nomine eius. *Illi autem neglexerunt & abierunt, alius in villam suam, alius uero ad negociationem suam.* Negligentes Iudæi venire ad fidem Christi, in duas secantur partes, scilicet euntium in villam, hoc est agrum suum ad colendum illum, & euntium ad negociandum. In quibus vniuersæ negligentię cautæ comprehenduntur. nam aut occupatione velut necessaria, quæ per culturam agri significatur, aut occupatione non necessaria, sed lucri causa, negligamus. Tertia autem causa, scilicet vacare delectabilibus, non parit negligentiam, sed reddit impotentem ad veniendum: & ideo non computatur inter causas negligentiæ. *Reliqui uero tenuerunt seruos eius.* Iudæorum multi velut affecti & occupati suis, neglexerunt credere in Christum post pentecosten: sed aliqui primates inter illos, excanduerunt contra Christi discipulos, & ad literã tenuerunt Apostolos & contumeliis affecerunt, communiter quando ibant à conspectu concilij gaudentes quoniam digni fuerant pro nomine Iesu contumeliam pati. *Et contumeliis affectos occiderunt.* Stephanum, Iacobum fratrem Ioannis, & Iacobum fratrem domini. *Rex autem.* deus. *quum audisset.* Tempus vindictæ scribitur ob crimen in Christum: inchoatum dum Christus per seipsum prædicaret, & consummatum ob crimina in ipsum prædicantes postea Apostolos. Totum enim hoc tempus fuit tempus visitationis eius, quod non cognouit Hierusalem, *iratus est.* Iustitiam vindicatiuam exercuit. *Et missis exercitibus suis.* Romanorum exercitus vocat exercitus dei: quia deus dirigebat illos ad vindictam Iudęorum. *Perdidit homicidas illos, Hierosolymitanos,* sacerdotes, scribas, & cætera. *Et ciuitatem illorum.* Hierusalem *succendit.* Igne enim quo ad templum combusta est. Time. Explosis Iudæis. *Ait seruis suis, Nuptiæ quidem paratæ sunt: sed qui inuitati erant.* Iudæi scilicet, quibus dicunt Apostoli: vobis oportebat primum prædicari regnum dei, sed quia indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. *Non fuerunt digni.* vte ergo *ad exitus uiarum.* Loca congrua ad vocandum transeuntes. *Et quoscunque.* pro, quotquot, *inueneritis, uocate ad nuptias.* Ad literam significatur vocatio gentium non prius inuitatarum ad regnum dei, facta per Christi discipulos. Et describuntur vocari

Universidad de Deusto
Biblioteca

cari in viis,& non in ciuitate aliqua: vt significetur vocatio omnium absque delectu. viæ enim cõmunes sunt transeũtibus cuiuscunque nationis. *Et egressi serui eius in uias, congregauerunt omnes quos inuenerunt, malos & bonos.* Hoc est absque delectu. nulla enim volenti baptizari, siue vere, siue ficte accedat, negatur baptismus. *Et impletæ sunt nuptiæ discumbentium.* Ecce quandiu durat vocatio, quousque impletæ sint nuptiæ discũbentibus. Quod non erit vsque ad consummationem sæculi, quanuis singulis ætatibus humanis impleantur nuptiæ secundum definitam à deo plenitudinem illius temporis. *Intrauit autem rex, ut uideret discumbentes.* Hactenus de solicitudine regis ad vocandum parabola tractauit, prosequendo illam vsque ad finem mundi: modò de cura regis circa ingressos ad nuptias incipit tractare. Ita quòd non intendit dicere, neque dicit quòd postquam impletæ sunt nuptiæ intrauit rex: sed intendit & dicit, quòd post vocationem & ingressum vocatorum intrauit rex. Intrat deus iudicio, qui foris manet tolerando: intrat autem discutiendo & iudicando singulos, quum morte visitat, & iudicio suo discutit merita cuiusque morientis. *Et uidit ibi hominem.* Subtilis discretio in tanta multitudine describitur. quia enim ita omnes deus videt, vt singlorum singillatim curam habeat, ideo vnus describitur visus homo. *Non uestitum ueste nuptiali.* hoc est charitate, quæ sola diuidit inter filios regni & perditionis: vt Apostolus declarauit primæ ad Corinthios decimotertio. *Et ait illi, Amice.* officio cõuiuæ propter fidei professionem. *Quomodo huc intrasti, non habens uestem nuptialem?* Indigne enim conuiuam se exhibuit, irreuerentiam exhibendo nuptiali conuiuio absque condigna veste. ¶ Nota prudens lector duo. Primum quòd non contumeliosè increpat: non dicit indigne, præsumptuosè, imprudens, sed amice: non quomodo ausus est, sed quomodo huc intrasti, proponendo interrogatiue factum simplex vt ipse, seipsum damnet. ad erudiendum nos, vt etiam in notorio facto non iudicemus inauditum, & examinemus absque contumelia, absque conuicio, cum dilectione hominum & odio vitiorum. ¶ Secundũ est, quid si cũ veste sordida vidisset cõuiuã. quãdo solã negationem vestis condignę animaduertit. *At ille obmutuit.* Coram diuino iudicio nulla est exceptio. ipsa nanq; veritas palã accusat cõuincit cõfundit. *Tunc.* Nõ expectato vniuersali iudicio.

Dixit rex ministris, ligatis manibus & pedibus eius. Pœna inferni, prima est obstinatio in malo: ligatis manibus, ne possit operari ad bonum morale, & pedibus ne possit affectum habere ad bona mora-

morale. *Mittite eum.* pro, tollite eum, *& iacite eum in tenebras exteriores.* Intellectus etiam priuatus lumine, nõ naturali interno, sed gratuito ac externo, quo ab extra illuminari posset. Describitur cum materialibus tenebris loci inferni. *Ibi erit fletus, & stridor dentium.* Pœnis damni apponuntur pœnæ sensus. in oculis quidem fletus: in vniuersis autem membris rigor tantus, vt ad dentium stridorem perueniat. Et metaphorico hoc sermone describuntur omnes pœnæ sensus: tanto propinquiùs, quanto ad fidem resurrectionis corporum corporales pœnæ spectant.

Multi autem. pro, enim, *sunt uocati: pauci uero electi.* Hæc cõclusio aperit, quod nec imitati omnes, hoc est ludæi, recusarũt, quãuis ferè omnes: nec carẽs veste nuptiali fuit vnus, sed sub illo multitudo descripta est fidelium, qui indignos Christiano conuiuio seipsos exhibent. *Tunc abeuntes pharisæi, consilium inierunt ut caperent.* pro, illaquearent, *cum in sermone.* Illaquearent autem non in vinculis ligando, sed laqueo quæstionis comprehendendo: sicut aues aut animalia incidunt in laqueos venatoris. *Et mittũt ei discipulos suos cum Herodianis.* Vt testes non suspecti adessent. cognoscebãt enim seipsos fore suspectos testes cõtra Iesum: quia inimicabãtur ei. *Dicentes: Magister scimus quia uerax es, & uiam dei in ueritate doces, & non est tibi cura de aliquo: nõ enim respicis personam hominum.* Vniuersa hæc laus ex adulatoria officina, ad prouocandum Iesum ne timeat præferre deum Cæsari, procedit. *Dic ergo nobis quid tibi uidetur: licet censum dari cæsari, an non?* Non quærunt an debeant dare, sed an licitum sit in foro conscientię dare. hæc enim interrogatio, & Iesu Christi responsio significat, quod in dubiũ vertebatur apud Iudæos, an liceret soluere censum Cæsari. Et vt Iosephus ait libro decimooctauo antiquitatis Christi sub Octauio Augusto. Et erat ratio dubij: quia populus dicatus deo, non debebat profiteri se subditum homini infideli. solutio enim census erat professio subiectionis personalis. Intendebant ergo Pharisæi reddere Iesum minùs gratum populo, si diceret licere dari censum Cæsari, tanquam non zelantem quæ dei sunt. vel tradere eum curiæ Pilati, si diceret non licere: tanquam auertentem populum à Cæsare. *Cognita autem Iesus nequitia.* pro, malicia, *eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ?* Illi laudant: Iesus laudantes vituperat, manifestando quod simulant ac tentant, si fortè aliquid dissonum responsum daret. *Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis:* Ie-

lis reſes, cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio. Dicunt ei Cæſaris. Tunc ait illis, Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari. Illata iſta concluſio eſt ex principatu Cæſaris ſuper ipſos, quem imago cum ſcriptione in nummo cõteſtatur. principũ enim eſt proprium numiſma cõficere in patria ſibi ſubdita. Ex eo itaque quod profitemini in denario principem veſtrum eſſe Cæſarem, conſequeus eſſe oportet, vt reddatis, quæ ſunt (hoc eſt iura) Cæſaris Cæſari. Et quæ ſunt dei deo. Hinc apparet quod prætextu dei fiebat illa quæſtio, tanquàm cederet in dedecus dei dare cenſum Cæſari. propter hoc enim excludendum Ieſus addidit &, quæ ſunt dei, hoc eſt iura dei, deo. Et docuit per hoc, quod ſoluere tributa, cenſus, vectigalia & quæcunque huiuſmodi principibus infidelibus, non contrariatur ad reddendum, quæ ſunt dei deo: ſed vtrunque poteſt ſimul fieri. Vnde & ipſe Ieſus ſoluit pro ſe & Petro. & Paulus docet, cui tributum tributum. &c. Et audientes mirati ſunt. Deté irreprehenſibili ſimul & ſatiſfactoria reſponſione. Fecit enim ſatis & iuribus Cæſaris & iuribus dei. Et relicto eo abierunt, in illo die acceſſerunt ad eum ſadducæi. Nomen eſt ſectæ. Apud Iudæos enim tres erant ſectæ, ſcilicet Phariſæorum, Sadducæorum & Eſſeorum. De quibus Ioſephus libro decimooctauo anti. Qui dicunt non eſſe reſurrectionem: & interrogauerunt eum, dicentes, Magiſter, Moyſes dixit, ſi quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius uxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Erant autem apud nos ſeptem fratres: & primus uxore ducta defunctus eſt: & non habens ſemen, reliquit uxorem ſuam fratri ſuo. ſimiliter ſecundus & tertius usque ad ſeptimum, nouiſſime autem omnium & mulier defuncta eſt. in reſurrectione ergo cuius erit de ſeptem uxor? omnes enim habuerunt eam. Reſpondens autem ieſus ait illis, Erratis. Abſque contumelia aperit illis dogma eorum eſſe errorem ex ignorantia. Erratis inquit à veritate, docendo non fore reſurrectionem mortuorum. Neſcientes. Ecce cauſa erroris. Scripturas. Tum interpretari, tum diſcernere. Sadducæi enim non admittebant ſcripturas ſacras niſi Moyſi. & in hoc neſciebant ſcripturas diſcernere: quoniam etiam ſcripturæ prophetarum reputandæ erant inter admittendas. propterea enim dicitur eis, neſcientes ſcripturas: hoc eſt quæ ſunt ſcripturæ ſacræ admittendæ. Rurſus non intelligebant ipſas Moyſi ſcripturas. & in hoc errabant neſcientes interpretari ſenſum ſcripturarum Moyſi. Neque virtutem dei. Sadducæi (vt illorum hæc quęſtio quam reputabant, inſolubilem manifeſtat) non ſciebant alium viuendi modum

modum, niſi quem in hoc mundo videbant inter homines: ſcilicet comedẽdo, bibendo, generãdo, &c. & non ſciebãt virtutẽ dei potentem corpora humana tranſmutare in gloriam impaſſibilitatis ſine cibo & potu, & reliquis huiuſmodi. Et propterea dicitur illis, neſcientes virtutem dei. In reſurrectione enim neque nubent, neque nubentur. pro, neque ducunt vxores, neque nubũt. Dixerat duas radices erroris, ſcilicet ignorantiam virtutis dei & ſcripturarum. Vtranque proſequitur, & primò virtutem dei: manifeſtãdo alium viuẽdi modum in reſurrectione, ſcilicet abſque coniugiis, abſque actibus venereis. Sed erunt. pro, ſunt, ſicut angeli dei. Non ſolùm erũt abſque venereis, ſed abſque partis vegetatiuæ & ſenſitiuæ paſſionibus & indigentiis. hoc enim totum ſignificat ſicut angeli dei: non comedentes, non bibentes, nulli ægritudini aut paſſioni ſubiecti. Et rurſus erunt ſicut angeli dei felices in cõtemplatione dei. ¶ Sadducæi nõ ſolùm negant reſurrectionem, ſed etiam angelos & ſpiritus: vt patet Act. 23. Et propterea Ieſus reſpondendo quæſtioni eorum meminit angelorum: & ſoluit illorum quæſtionẽ inexcogitato ab illis modo. In cælo. ad differentiam angelorum damnatorum, qui vocantur dæmones. deſcribit ſiquidem reſurrectionem mortuorum in ſtatu beato. hoc enim ſufficiebat quæſtioni Sadducæorum, qui omnino reſurrectionem negabant. De reſurrectione autem mortuorum. Contrà quam directè tendebat argumentum Sadducæorum. Non legiſtis quod dictum eſt. Deeſt vobis, a deo dicente vobis. Superfluit, vobis. Exodi. 3. Proſequitur alteram radicem, ſcilicet ſcripturarum ignorantiam: & affert textum ex ſcripturis Moyſi, quas Sadducæi recipiunt. Ego ſum deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob. Non dicit, ego fui: vt intelligas quòd nõ loquitur de tẽpore, quo Abraham, Iſaac, & Iacob viuebant in hac mortali vitã: ſed de præſenti tempore quo alloquitur Moyſen poſt tot annos à morte Abrahæ, Iſaac & Iacob. Non eſt deus, deus mortuorum, ſed viuentium. Bis legatur deus: ita quòd legẽdum eſt. Non eſt deus, deus mortuorum. Nõ dicit, non eſt dominus, quia eſt dominus & viuentium & mortuorum: ſed dicit, nõ eſt deus mortuorum: quia eſſe deum alicuius, ſeu alicuius eſt coli, haberi, eſtimarique deum ab illo, ſeu illis. cõſtat autem mortuorum quatenus mortui ſunt nullum eſſe deum: quia ſunt mortui corpore, ſine ſenſu, ſine intellectu, ſine æſtimatione. Et propterea Ieſus ex hac authoritate conuincit Sadducæos, quòd Abrahæ, Iſaac & Iacob viuerent ſpiritus, quando deus ſcilicet tempore Moyſi, dixit hæc verba: ego ſum deus Abraham, Iſaac & Iacob:

Universidad de Deusto
Biblioteca

cob:appellans eorum animas ipsorum nominibus,more scripturæ & ecclesiæ.sancte Petre ora pro nobis. per synecdochen partē, animam scilicet pro toto ponendo:quia anima est quodammodo totum quod est homo: vtpote non solùm præcipua essentiæ pars,sed ratio omnis vitæ & operū hominis. ¶ Sed occurrit dubium:quia ex hac authoritate quamuis conuincātur Sadducæi,ꝙ animæ Abrahæ,Isaac & Iacob sint immortales, vtpote viuentes longè post mortem Abrahæ,Isaac & Iacob: non tamen apparet quomodo hinc habeatur resurrectio mortuorum: ad quam tamē comprobandam Iesus inducit hāc scripturam,dicendo:de resurrectione autem mortuorū non legistis,&c. ¶ Ad hoc dicitur primò,quòd hæc authoritas affertur ad hominē scilicet Sadducæū: quia radix negandi resurrectionem apud Sadducæos,erat interitus animæ simul cum corpore:vnde euellendo hanc radicē conuincit ipsos de resurrectione. ¶ Secundo, quòd licet immortalitas animæ nō conuincat philosophos,quòd futura sit resurrectio mortuorum:conuincit tamen cultores dei expectantes cœlestis patriæ beatitudinem perfectam: quia non essent perfectæ beatæ animæ, nisi vnitæ corporibus bearentur . maneret enim pars separatā semper à suo toto:vnde in Apocaly. Acceptis singulis stolis clamant expectando corpora sua . Et propter hanc rationem scriptura ista continet,non solùm animas mortuorum viuentes, sed animas colentes deum,dicendo:ego sum deus Abraham,&c. vt ex ipso cultu,resurrectionis fides, quæ ex vita animarū inuisibili habet,compleatur. *Et audientes turbæ,mirabantur.* pro,stupebāt, *de doctrina eius.vbarisæi autem audientes,quod silentium imposuisset,* pro,os obturasset,*sadducæis.* Hinc apparet quàm fructuosa fuerit domini Iesu respōsio data Sadducæis.argumentū enim quod garrula voce tanquàm insolubile iactabāt,exclusum videntes,nō sunt conuersi ad veritatis lumen,sed confusi siluerunt, nescientes quid replicarent. *Conuenerunt in unum:& interrogauit eum unus ex eis legis doctor.* pro,legalis. hoc est exercitatus in iis quæ sunt legis. *Tentans eum:Magister,quod est mandatum magnum in lege?* Explorare intendebat,quod mandatum censebat Iesus esse præcipuum in lege Moysi. *Ait illi Iesus,diliges.* Respondet ex ipsa lege Deutero.6.Præceptum charitatis,quæ est suprema omnium virtutum,antepositi.Diliges.hic est actus præceptus,nō respectu cuiuscunque obiecti,sed *Dominum deum tuum.* Ecce obiectum summum. *Ex.*pro,in,*toto.* Non in parte. *Tuo corde.* hoc est voluntate:cuius proprius actus elicitus est diligere. ¶ Totalitas autem

autem dupliciter potest exponi,vel positiuè, quòd omnis vis vo-
luntatis apponatur ad diligendum deum. Et sic non præcipitur
exequēdum viatori:quia impossibile est,sed implebitur in patria
cœlesti.Vel negatiuè:hoc est sic,dilige deum,vt nihil in tuo cor-
de sit contrarium dilectioni dei . Si enim diligeres hinc deum,
& inde aliquid contrarium deo (puta consulere dæmones) non
obedires præcepto huic : quianon diligeres in toto corde, sed in
parte . Et similiter intellige totalitatem in sequentibus. *Et in*
tota tua anima. hoc est vita animali: quæ complectitur partem
sensitiuam & vegetatiuam . Diligere autem in anima (hoc est
in animali vita)est opera omnia ad animalem vitam spectantia
dilectioni dei subiicere,ad dilectionem dei ordinare,in omnib⁹
huiusmodi operibus dilectioni dei obsequi . non sufficit enim vt
voluntate diligamus deum:sed oportet in sensualibus delectatio-
nibus nihil admittere contrarium dilectioni dei. *Et in tota tua*
mente. hoc est intellectu.Diligere autem deum intellectu,est in-
tellectum à dilectione dei motū,seu imperatum assentire iis quæ
sunt fidei,& nihil contrarium diuinę dilectioni admittere in in-
tellectu. *Hoc est maximum.*pro,magnum,*& primum mandatum.*
Est enim primum in intentione legislatoris,quia hoc præcipuè
intendit:& magnum quantitate virtutis in genere mādatorum,
vtpote excedens reliqua,& virtualiter continens reliqua. *Secun-*
dum autem. non æquale,sed posterius ac minus. *simile est huic.*
Dilectio enim similis est dilectioni. *diliges.* Ecce actus præce-
ptus,similis actui primo præcepto. *Proximum tuum.* natura ra-
tionali,capaci beatitudinis & miseriæ. *sicut.*vel vt,*teipsum.* Nō
dicit,quantū teipsum:quia quadrat ordini naturæ,moris ac cha-
ritatis(de qua scriptum est,ordinauit in me charitatem) vt plus
diligam me,quàm proximū.Sed dicit,sicut:hoc est eo modo quo
diligis teipsum. ¶ Aduerte prudēs lector,quod sicut in præcepto
primo præcipiuntur duo(scilicet diligere deū, & modus diligen-
di in toto corde, &c.) ita in hoc secūdo præcipiūtur duo, scilicet
diligere proximum,& modus diligendi sicut teipsum.Quo fit vt
in hoc secundo contineantur quatuor: quorū duo præcipiuntur,
& duo præsupponuntur.Dicendo nanque, dilige proximum sic,
duo præcipiuntur:& definiendo vt teipsum,duo supponūtur, sci-
licet diligere teipsum sic.nam proximum diligere sic,præcipitur
ad exemplum dilectionis propriæ & modi eius. ¶ Et hinc sequi-
tur primò,quòd præceptum hoc secundum non est de dilectione
charitatis. Ex eo enim quòd præceptum hoc præsupponit dile-

ctionem

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctionem propriam: & constat, quòd potest impleri sine charitate (vt patet apud seruantes omnia præcepta secundæ tabulæ sine charitate) consequens est, quòd non præsupponit dilectionē propriam ex charitate, nec præcipit dilectionem proximi ex charitate. Rursus dilectio proximi præcipitur hic ab exēplo dilectionis propriæ, certæ & indubitatæ: nisi enim præsupponeret talem ipsius certam & indubitatam dilectionē, non diceret: dilige proximum sicut teipsum. constat autem q̄ dilectio propria ex charitate, non est certa & indubia: non ergo est de illa sermo. Et cōfirmatur: quia si præciperetur hoc præcepto, dilectio proximi ex charitate, dicēdum fuisset, diliges proximum tuum propter deū, & nō sicut teipsum. Et si dilectio propria ex charitate supponeretur, dicendum fuisset, sicut debes teipsum diligere, & non de facto, sicut teipsum: alioquin quicūque non diligit seipsum ex charitate, exemptus esset ab hoc secundo præcepto: quod est ridiculum. ¶ Sequitur secundò, quòd dilectio naturalis, qua scilicet naturali inclinatione quilibet inclinatur ad diligendum seipsum, præsupponitur dicendo, sicut teipsum: & præcipitur similis dilectio proximi. ¶ Manifestatur hoc tripliciter. Primò ex hoc q̄ non præcipitur dilectio sui ipsius, sed supponitur. Tria enim tūm quum sint diligibilia amore amicitiæ: hoc est, vt quibus volumus bonū, scilicet ego deus & proximus: ideo de dilectione dei & proximi dantur præcepta, & de dilectione propria non datur præceptum: quia ego naturaliter amo me, nec egeo virtute aliqua in voluntate ad volendum mihi bonum, sed ad diligendū deum & similiter ad diligendum proximum virtute egeo & præcepto quia nec ad volendum quæ dei, nec ad volendum quæ proximi sunt, sufficiētem habeo à natura inclinationem. opus est enim ad diligendum deum charitate, & ad diligendum proximum iustitia. ¶ Secundò ex eo quòd præceptum de dilectione charitatis sufficienter vnico præcepto continetur. Præcipiēdo enim quòd diligatur deus sic, vt nec in corde, nec in mēte, nec in anima, nec in viribus admittatur aliquod cōtrarium deo: implicitè diligit nō solum meipsum & proximum propter deum, sed omnia quæcunque debet referenda in deum dilectum: quoniā quęcunque & quæcunque diligere propter deum, nō est aliud quàm diligere deum: sicut diligere alia, & alios propter meipsum, non est nisi diligere meipsum. At si præcipienda fuisset alio præcepto dilectio proximi ex charitate, pari aut maiori ratione præcipiendum explicitè fuisset, dilige teipsum propter deum: quum hoc magis vrgeat, & magnam

magnam habeat difficultatem. ¶ Tertio ex eo quòd (vt iam aliqualiter dictum est) dilectio non gratuita: sed quam debeo proximo, secluſa charitate sufficienter impleur seruando præcepta iustitiæ & partium eius: puta honorando parentes, non occidendo, non rapiendo, non adulterando: & breuiter ius suum vnicuique reddendo, & quæcunque volumus, vt faciant nobis alij hæc eadem illis faciendo. Hæc autem secundæ tabulæ, comprehensa sub vno præcepto dilectionis proximi sunt: sicut omnia primæ tabulæ comprehensa sunt sub præcepto dilectionis dei. Vt sic omnia quadrent. Est igitur literalis sensus vsus præcepti, diliges proximum tuum sicut teipsum. Volito bonum naturalium mora lium exteriorúmque rerum, honoris, famæ, pecuniarum, agrorū &c. proximo tuo, natura rationali: sicut hoc est, illo modo quo vis tibiipsi bonum. ¶ Si quæris, quis est ille modus? respondeo amice, amicabiliter. Præcipitur enim vt diligas proximum propter bonum ipsius proximi, & nō propter tuam vtilitatem, sicut diligis teipsum propter teipsum. Diligere enim proximum propter teipsum, nō est diligere proximum, sed est diligere teipsum. Est enim dilectio concupiscentiæ non amicitiæ. Dicendo itaque sicut teipsum, præcipit vt amore amicitię diligas proximum, at instar amoris quo diligis teipsum. Amicabilia enim, quæ sunt ad alios, veniunt ex amicabilibus ad seipsum. *in his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ.* pro, tota lex pendet & prophetæ pendent. Patet nanque, quòd omnia statuta in lege & quæcunque tradunt prophetæ, ordinantur, vel ad diligendum deum ex charitate, in quo clauduntur omnia, quæ sunt fidei, spei, religionis & morum, vel ad diligendum proximū. & in hoc claduntur quæ sunt iustitiæ, obseruantiæ, veritatis, amicitiæ, misericordiæ, & similiū. *congregatis autem pharisæis, interrogauit eos iesus, dicens, quid vobis videtur de christo, cuius filius est? dicunt ei, dicunt. ait illis, quomodo ergo dauid in spiritu vocat eum dominum, dicens, dixit dominus domino meo, sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. si ergo dauid vocat eum dominum, quomodo filius eius est?* Vera solutio quæstionis est, quòd Messias habet vtranque conditionem, scilicet quòd est filius Dauidis, & quòd est dominus Dauidis, sed filius est secūdum quòd homo, dominus secundum quòd deus. Pharisæi autem ignorabant Messiam constare ex duabus naturis, diuina scilicet & humana, in vna persona. *et propterea nemo poterat ei respondere verbum.* Quia carebant potentia respondendi, quæ est scientia illius

scripturæ. *Neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.* Ecce pharisæi similes redditi sunt Sadducæis: quorum occlusum fuerat os.

CAPVT XXIII.

Tvnc Iesus locutus est ad turbas & ad discipulos suos, dicēs, super cathedram Moysi. Super sedem docendi & iudicādi in lege dei, super quam Moyses primus sedit, & propterea ab ipso nominatur. *sederunt.* Auctoritatem habuerunt, præsidentes vt iudices. *scribæ.* Doctores legis diuinæ. *Et pharisæi.* Diuisi à communi populo tāquam religiosiores. Non de omnibus itaque Scribis & Pharisæis, sed de sedentibus super sedem Moysi tractat. ¶Nec dicit sederunt sacerdotes aut pontifices, propter reuerentiam ordinis sacerdotalis. Lege euangelium: nunquam inueniens Iesum nominasse sacerdotes aut pontifices arguendo aut reprehendendo, sed Scribas & Pharisæos, professores scientiæ & morum, instruendo prædicatores, vt non prædicent contra sacerdotes aut pontifices in specie, propter reuerentiam ordinis. *omnia ergo quæcunque.* Ex cathedra Moysi, non aliunde. *dixerint vobis seruare.* Hoc infinitum deficit Latinis codicibus: vt Græci testantur. Alia dicunt scienda alia credenda, alia seruanda. seruare autem commune est præceptis negatiuis & affirmatiuis. *seruate.* Parendo præceptis negatiuis. *Et facite.* Parendo præceptis affirmatiuis. *secundum opera uero eorum nolite facere.* Obedite dictis, sed nolite imitari facta eorum. *Dicunt enim.* Ecce ratio obedientiæ: quia dicunt, quæ sunt legis diuinæ, quæ sunt sanctimoniæ, quæ sunt bonorum morum. *Et non faciunt.* Ecce ratio non imitandi facta. Et hoc nisi esset peccatum, nequaquam inter alia illorum peccata numerarentur à domino Iesu, nec solùm numerarentur, sed primo loco nominatur. Turpe enim est doctori quam culpa redarguit ipsum: & qui prædicas non furandum furaris, qui prædicas non mœchandum mœcharis inquit Apostolus. monstrum est in moralibus dicere & non facere, vita contraria doctrinæ. Et quia magis mouent exempla quàm verba, inde est, quod infructuose præsunt ij, quorum vita non præest, sed authoritas, vel doctrina. Nunquam mundum conuertissent ad Christi fidem apostoli ac eorum proximi successores, si dixissent & non fecissent. nunquam ecclesiæ tot fuissent donatæ temporalibus bonis, si patres prisci quorum temporibus fuerunt data, dixissent & non fecissent. *Alligant autem.* De contentis in lege Moysi dixit, dicunt

cunt & non faciunt: de adiūctis statutis seu ordinationibus, quas scilicet ipsi sedentes super cathedram Moysi addunt: modò dicit quòd ligant non vnum aut duo, sed multitudo significatur vinculo ligationis. *onera.* præcepta onerosa. Græca. non leuia secundum seipsa. *Et importabilia.* hoc est vix portabilia. Si enim essent omnino importabilia, non dixisset, quæcunque dixerint vobis facite. *Et imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere.* Cogunt homines ad humeros supponendos illis oneribus, ad quæ ferenda nec etiam digitum ipsi volunt applicare: vt vel sic aliqualiter essent inter ferentes onera. ¶Et describit per hoc secundum peccatum istorum eximentium seipsos ab oneribus, quæ imponunt aliis, & explicauit grauitatem fere intolerabilem onerum: vt discipuli & turbæ discerent etiam in istis obedire sedentibus super cathedram Moysi. nisi enim hęc explicasset statim quum dixisset omnia, quæ dixerint facite, crederes fortè te non teneri ad obediendum in huiusmodi grauibus & difficilibus ad exequendum, quæ prælati mandant. ¶Vtinam hæc verba domini Iesu, in sedentibus super cathedrā Moysi finem habuissent: vtinam hodie non verificarentur. Tot iam onera sunt super vtriusque testamenti honestissima præcepta, imposita super humeros hominum, vt Christiani facile se seruire Christo credant, si tot laqueis non subiicerentur: & confessores fœlices se arbitrarētur, si de solis diuinis præceptis soliciti esse deberent. Cum his tamen omnibus parendū est Iesu dicenti, omnia quæ dixerint seruare seruate & facite. Et ipsi quidē sedentes super cathedram Iesu Christi, damnationē suam cognoscant multiplicando onera: & tu Lutherane damnationem tuā abiiciendo illa. *omnia uero opera sua faciunt ut uideantur ab hominibus.* Tertiū peccatum istorum est inanis gloria, quam ipse Iesus videns corda, sciebat regnare in animis eorum, ita vt omnia opera sua ordinarent ad gloriam humanam. Quod est pessimum: vtpote intentionem maculans etiam in bonis ex suo genere operibus. *Dilatant enim.* pro, autem, *phylacteria sua.* Declarat in multis exterioribus actibus bonis aut non malis, apponi à Scribis & Pharisæis circunstantias malas superbiæ seu inanis gloriæ. Et incipit ab obseruantiis legalibus. Mandatum erat Deutero. 6. ligabis verba mea quasi signum in manu tua: crūntque & mouebūtur inter oculos tuos. Hoc mandatum Pharisæi iuxta sonum literæ seruare volentes, præcepta legis (scilicet diliges dominū deum tuum &c. & dominus deus tuus vnus est. hæc enim duo ibi præcipiun-

tur)scripta ligabant,vt dicitur in manu seu brachio,& vt alij dicunt etiam in fronte:vt inter oculos haberentur. Et hæ schedulæ appellantur phylacteria Græco vocabulo. phylacterium enim sonat conseruatorium: quia ad conseruandum memoriam legis erant. pharisæi itaque phylacteriis communibus non contenti, dilatabant ea,faciendo illa latiora,vt magis apparerent. *Et magnificant fimbrias*.deest. vestimentorum suorum. Sicut phylacteriis latioribus,ita fimbriis maioribus vtebantur. Erant autem fimbriæ, hyacintinæ vittæ positæ in quatuor angulis palliorum, mandatæ à lege Nume.decimoquinto,ad recordationem mandatorum omnium. Ita quòd phylacteriū erat pro memoria specialiter mandati de vnius dei dilectione ex toto corde &c. fimbriæ autem pro generali memoria mandatorum dei:vt textus ipsi sonant. *Amant autem primos recubitus in cœnis: & primas cathedras in synagogis: & salutationes in foro*.pro,foris: *& vocari ab hominibus Rabbi*. Quartum peccatum Pharisæorum est, non vti primis locis,sed amare prima loca in conuiuiis. & similiter non vti primis cathedris,non salutari in foro,non vocari Rabbi peccatum est,sed amare hæc. Amor enim primorum locorū ad præsidendum cæteris, affectus est qui superbiæ est:amor autem salutationum & nominis Rabbi,affectus est inanis gloriæ. *Vos autem nolite vocari Rabbi*. Quanuis textus Græcus careat, nolite vocari,sed habeat,ne vocemini(& bis habet Rabbi: ita quòd sonat ne vocemini Rabbi Rabbi)quia tamen vocari nō est in protestate nostra, sed vocantium, sensus præcepti est,nolite vocari. Non enim prohibetur mihi aliena actio,sed propria:ac per hoc nō vocari,sed affectus vt vocer,affectus ad gloriā nominis. ¶Et dicit Rabbi Rabbi,ad explicandum affectū singularioris honoris in duplicato nomine.sicut hodie duplicamus domino domino,scribētes magnis prælatis. Quia vocari Rabbi seu quouis alio titulo,non est actus vocari,sed vocantis:ideo dominus Iesus non prohibet vocari,sed velle vocari,dicendo ne vocemini,sicut non reprehenderat Scribas & Phariseos quòd vocarentur,sed quòd amarent vocari Rabbi. *Vnus est enim magister vester*. Ratio quare affectus ad nomē Rabbi prohibetur est,quia vnus est doctor noster qui est Christus. Vis istius rationis intelligatur si cōsistere in cōmunitate(.f.quia solus Christus est magister vester,hoc est,cōmunis omnibus: reliqui enim sūt doctores particulares)& instātiā habet:quia apostoli erāt doctores cōes vniuersi orbis. & non habetur neruus rationis:quia hinc nō sequitur quòd particulares doctores non debeāt velle nominari doctores. nullī enim præiudiciū fit vniuersali doctori,si particulares quoque appellātur doctores. Sed si vis rationis intelligatur consistere in hoc,quòd solus Christ' est doctor noster authoritate(reliqui enim sunt doctores ministerialiter tantū)& intellectū simul fuerit,quòd volēs vocari Rabbi,affectat honorem ac gloriam doctoris pro seipso,habetur neruus rationis. nā affectans seipsum honorari vt doctorem, non exhibet seipsum doctorem vt ministrum alterius (minister enim quærit honorem ac gloriam illius cuius est minister)ac per hoc exhibet se vt doctorem authoritatiue, quod manifeste præiudicat Christo, qui solus est doctor noster authoritatiue. Et vt vno verbo dicatur,quia affectus nominis transfert Rabbi ministrum in quasi Rabbi authoritate,ideo iniuria fit Christo, qui solus est authoritatiue Rabbi. Hæc est vis rationis huius & sequentium duarum similium. ¶Et hanc esse vim harum rationum testatur ipse Iesus, subiungendo post has rationes statim ista duo capita. Alterum de ministerio, Qui maior est vestrum erit minister vester. Alterū de affectu proprię exaltationis, Qui se exaltat humiliabitur. Super hæc enim duo fundantur hæ rationes: vt patet ex dictis. ¶Vbi intellige amantes vocari Rabbi,pater, magister;nō ex intentione velle sibi vsurpare nomen, honorem aut gloriam Christi vel dei seu(quod idem est)doctoris patris aut magistri authoritatiue(nō enim oportet ipsis tantam superbiam imponere) sed facto interni affectus ad honorem & gloriam propriam ex nomine doctoris patris aut magistri,non referendo honorem & gloriam in illum cuius sunt ministri, vsurpāt sibi honorem & gloriam doctoris patris seu magistri authoritate. afficitur enim ad honorem huiusmodi tanquam non sit minister: iuxta illud, Quid gloriaris quasi non acceperis? Qui enim gloriatur, affectum habet ad gloriam quasi non acceperit, quanuis hoc non habeat in intellectu aut in intentione. ¶Aduerte hic quòd in Latinis codicibus deficit hæc clausula, qui est Christus. In Græco enim habetur: vnus est enim magister vester qui est Christus. Et sumitur magister pro doctore seu magistro in docendo: quia Rabbi doctorē seu magistrum officio docendi significat. *Omnes autem vos fratres estis*. Particula ista non cum præcedente, sed cum sequente, quæ de patre vnico tractat, iungenda est ita quòd hinc incipit mandatum aliud simile primo. Occasione siquidem oblata ex prohibitione affectus ad nomen Rabbi,extendit similem prohibitionem ad nomen patris: inchoans ab hoc,quòd omnes vos

fratres estis, quanuis multi vestrûm multos hic habeant filios. Et vere omnes sumus fratres, pro quanto sumus filij vnius communis patris qui deus est. sumus omnes fratres secundum animam rationalem (quæ præcipua est pars nostri) quàm non dat carnalis pater, sed solus deus omnibus. sumus omnes fratres secundum vitam gratiæ, quam sola trinitas dat. *Et patrem nolite vocare.* pro, ne vocetis, *nobis.* Circa nomen Rabbi & magistri inhibet vocari, quatenus pendet ex nostro affectu. circa nomen verò patris vetat vocare. Ita quòd ipsa differentia monstrat illic interuenire peccatum ex parte vocati: hic verò etiam ex parte vocantis. Et vere sic est. nam vocantes doctores & gubernatores, Rabbi & magister, non peccant: vocantes autem patrem hominum secundum animam (tam in esse naturali quàm gratuito) aliquem alium à deo, peccant. *super terram.* Ad excludendum etiã Christum secundum quòd homo (qui tunc erat super terram) ratione humanæ naturæ. *Vnus est enim pater vester qui in cœlis est.* Non dicit vt in aliis duobus, qui Christus est, sed qui in cœlis est: quia esse hominum secundum animas in esse naturæ & in esse gratiæ patrem per creationem, non cõuenit Christo homini, sed soli deo. creatione siquidem fit tã anima rationalis quàm gratia.

¶ Com his tamen stat, quòd licite vocamus patres secundũ carnem illos, qui nos genuerunt: & patres secundum curam spiritualem prælatos: & sic de similibus. *Nec nolemini.* Quia vocari (vt iã dictum est) nõ est in potestate nostra, intellige prohibitionẽ cadere non super vocari absolute, sed pro quanto proficiscitur à voluntate vocatorũ. Perinde acsi dixisset, nec velitis vocari. affectus enim nominis vetatur. *Magistri.* Inter Rabbi & magistrum hoc interest, quòd omnis Rabbi est magister, sed nõ ecõuerso. Rabbi enim secundum officiũ docendi magister est: sed magister etiam dicitur magister equitũ, magister domus &c. Vnde magistratꝰ dicitur qui præsũt reipublicę. In hoc textu magister nomẽ est, moderatoris in moribus: ita ꝙ prius doctoris respectu partis intellectiuę, modo moderatoris respectu partis affectiuę nomen vitare pari prohibet: nomẽ vero patris dãtis esse spirituale, cõmunicari prohibet cuicũque creaturæ. *Quia magister vester unus est Christus.* Reperit similem rationem quã attulit de nomine Rabbi. Vnde eodem modo hanc intellige quo & illam. Et vere solus Christus est authoritatiue non solùm doctor noster, sed etiam magister morum nostrorum. reliqui enim homines ministri eius sunt ad docendũ & moderandum, si vere docent & moderãtur: aut fures sunt

& latrones si aliud docent, si alios mores induunt. Totus siquidem sermo iste est de doctrina fidei & moribꝰ, & vita spiritus: & non de doctrina geometriæ, de patribus carnalibus, & huiusmodi. *Qui maior est vestrum.* gradu seu officio docendi aut moderandi. *Erit minister vester.* exhibebit se ad ministrandum vobis: recognoscendo se in veritate accepisse maioritatem ad ministrãdum vobis doctrinam, bonos mores, & vniuersaliter quæ sunt spiritus. Et subiunxit hoc ad declarandum status officiáque malorum in sua ecclesia: vt hinc intelligamus rationem præceptorum, ne vocemini Rabbi & magistri. *Qui autem se exaltauerit.* Superbus acutissime describitur pro proprium obiectum, dicendo se: nam obiectum superbi non est honor aut gloria, sed ipsemet: & per propriam actionem circa obiectum. dicendo exaltauerit. Affectus, studium officiúmque superbi totum tendit ad exaltandum seipsum. *Humiliabitur.* tandem à deo. *Et qui se humiliauerit exaltabitur.* Similiter intellige de obiecto & actione humilis, vt humilitas est nomen virtutis contrariæ vitio superbiæ. ¶ Si non intelligis quomodo actus virtutis sit humiliare se, distingue hinc secundum quòd tuus es, inde secundum quòd dei es: & discernendo inter te tuum & te dei, videbis congruere virtuti vt deicias te tuum, non autem te dei. nam humiliare te dei, est deiicere quæ dei sunt in te siue naturalia siue gratuita bona: humiliare autem te tuum, est deiicere quæ aliunde quàm à deo in te sunt. Affectus itaque ad se secundum quod quisque suus est, per pronomen, se, significatur in humilitate & superbia. Nec hanc virtutem nec hoc vitium inuenis in Aristotele, sed in euangelio: quia euangelica, quia Christiana virtus est, non humana: moralis tamẽ est.

¶ Et subiunxit hoc tum ad declarandum damnabilem affectũ Scribarum & Pharisæorum in suprascriptis, ex pœna à deo disposita exaltantibus se: tum ad declarandum laudabilem affectũ obsequentium in nolendo vocari Rabbi, &c. ex præmio repositio iis qui seipsos humiliant. *Væ autem vobis scribæ & pharisæi hypocritæ.* ad differentiam Scribarum & Pharisæorum non hypocritarum. Hac enim adiectione explicat, quòd non omnes Scribas & Pharisæos alloquitur, non oẽs reprehẽdit: sed illos tantũ, qui erãt hypocritę. Erãt eñ inter illos multi boni: vt Nicodemꝰ & Simõ leprosus. Q*ui*. pro, quia. Rationẽ reddit. *Clauditis regnũ cœlorũ ante homines.* Ego aperio regnũ cœlorũ, patefaciẽdo doctrina & exẽplo ea quę credẽda, quę sperãda, quę amãda in illo sunt: vos illud claditis, docẽtes nõ esse credendũ in me, qui sum ostiũ regni cœlorũ.

Vos enim non intratis. vos non creditis mihi. hoc enim esset intrare per fidem. *Nec introeuntes.* hoc est volentes introire, venientes ad prædicationem meam. *sinitis intrare.* loquendo contra me, stamendo quòd extra synagogam fiat qui fatetur me Christum. *Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ: qui.* pro, quia, *comeditis domos viduarum.* Auaritiam sub hypocrisi arguit. *orationes longas orãtes.* In Græco habetur, prætextu longum orãtes. Et clare significatur orationes longas fieri non affectu multum orandi, sed prætextu: hoc est monstrando multum orare, vt viduæ confidant in vobis tanquam in viris spiritualibus & sanctis, & recurrant ad vos in suis necessitatibus, vt deponant apud vos pecunias & similia: & sic exhauriatis opes earum. *Propter hoc amplius.* pro, abundantius, *accipietis iudicium.* Duplex iniquitas (simulatæ scilicet religionis & iniqui quæstus) duplicem exigit pœnam. *Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ: qui.* pro, quia, *circumitis mare & aridam ut faciatis unũ proselytum.* Appellabatur proselytus qui ex gentibus transibat ad ritum Iudæorum, suscipiens circuncisionem, & cætera. *Et quum fuerit factus, facitis eum.* vestra culpa, ex mala vita vestra. *filium gehennæ duplo.* Deest. magis, *quam uos.* quia vos rei estis malæ vitæ: illos autem vestro exemplo facitis male viuentes, & præter hoc rei sunt idololatriæ quam commiserant. ingratitudo enim recepti doni fidei, ob malam vitam constituit eum debitorem omnium præteritorum. Et nihilominus facile accidere poterat vt proselyti conuersantes cum magistris suis malæ vitæ, fierent duplo peiores: quia nec erant Iudæi nec Gentiles, sicut modò marani multi, nec Iudæi nec Christiani sunt. ¶ Si autem verum est, quòd textus Græcus sonat vtrosque esse dupliciter reos, sed proselytos magis', verificatur ex eo quòd Scribæ & Pharisæi hypocritæ, erant rei & infidelitatis in Christum & malæ vitæ: & eiusdem duplicis iniquitatis reos faciebant proselytos, & magis reos propter prædictas causas. *Væ uobis duces.* Ex eo quòd inter ista octo væ in solo isto tacentur Scribæ & Pharisæi, & ad duces dicitur, væ vobis, insinuatur quòd ad sacerdotes seu Pontifices dirigitur sermo iste. Quos pro reuerentia ordinis sacerdotalis non nominat sacerdotes aut Pontifices, sed communis illis & aliis officij nomine duces aliorum, ad vitam sanctam, ad obseruationem legis, & cætera. *cæci.* Ignorantia affectata seu crassa & supina significatur. *qui.* pro, quia, *dicitis: quicunque iurauerit per templum, nihil est.* iuramentum est nullum. *Quicunque autem iurauerit in auro templi, debitor est.* seruandi iuramenti. Ratio quæ sefellit

istos, debuit esse differentia propinqui & distantis. Putauerunt quòd templum non esset sanctum, nisi in superficie quæ aurata erat: & similiter altare nõ esse sanctum, sed oblationem. Ita quòd substantia templi apud istos erat materia remota sanctitatis. & similiter altare tanquam vas longe distans ab oblatione quæ est sancta: vtpote quæ deo offertur. *stulti & cæci. quid enim maius est, aurum an templum.* Narrato errore ducum, confutat rationibus duabus illum. Altera sumitur ex maioritate templi supra aurum, & altaris supra munus. *Quod sanctificat aurum.* Probatio maioritatis est, quia templum sanctificat aurum & non econuerso. Quum enim non omne aurum sanctum sit, sed illud quod ad ornamentum est templi, consequens est vt ex templo sanctitatem contrahat aurum. templum enim ipsum siue cum auro, siue sine auro sanctum est: Et simile est de altari & dono. nam altare siue cũ dono, siue sine dono sanctũ est: quia altare dei est. donũ aũt sanctificat ex altari: quia nõ poterat nisi in altari offerri. *Et quicunque iurauerit in altari, nihil est: quicunque aũt iurauerit in dono, quod est super illud, debet. cæci, quid enim maius est, donum an altare, quod sanctificat donum? qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus quæ super illud sunt.* Duo dicebant isti duces. Primum præferebant aurum templo & oblationem altari in sanctitate. & contra hoc militauit prima ratio. Secundum, quòd iuramentum per altare aut per templum erat nullum. & contra hoc tendit hæc ratio, procedens circa altare ex inclusione: quia in iuramento per altare, claudituriurare p oblationẽ, quę super illud offertur. Et in prõptu est ratio veritatis huius. Et repetitur stulti & cęci quid maius est: quia iurãs in altari, iurat in illo secũdũ quòd altaris officiũ habet. cõstat autẽ altaris officiũ esse qđ offerãt sup ipsũ deo sacrificia &c. Iurãs igit in altari, iurat in omnib⁹ quę sunt super altare quatenus altare est: ac per hoc in oblationibus super altare. *Et quicunque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipso.* Prosequitur adplicando rationem ad templum: quia iurare per templum includit iurare per deum. Et similiter in promptu claritas est: quia templum vt templum est habitaculum dei, est domus dei. *Et qui iurat in cælo.* Vel ad clariorem doctrinam affertur hoc simile, vel errabant quoque in hoc quòd putabant iuramentũ per cœlũ non esse iuramentum. quod hic confutatur. *iurat in throno dei, & in eo qui sedet super eum.* Aduerte in verbis domini explicari tria: cœlum, thronum dei, & deum sedentem in eo. ad docendum nos, quòd non solum iurare per templum dei, per altare dei, & similia quæ immediatam

mediatam habent relationem dei, est vere iurare, sed etiam iurare per creaturas quæ per medium dicuntur dei. Cœlum enim secundum seipsum res naturalis est: sed vt induit rationem sedis diuinæ, ingreditur ordinem diuinorū: & ratione huius intelligimur assumi in iuramentum. ¶ Et ratio quare dominus Iesus inter puranda sic docet iuramenta, fundatur super naturam iuramenti. Iurare nanque est inuocare in testem deum: ac per hoc quicunq; iurat, conuincitur ex hoc quòd iurat quòd deum inuocat in testē: ac per hoc per quancunque rem iurat, vtitur illa re vt diuina est, vt dei est, vt deus in illa, seu per illam, seu ex illa, seu cum illa, &c. testis sit. Et propterea iurare per creaturas est obligatorium. Et hoc ignorabat duces isti cęci. *Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ qui.* pro, quia, *decimatis mentham & anethum & cyminum.* decimā solutis horum minimorum. ET *reliquistis quæ grauiora sunt legis.* Ecce peccatum in magnis. *iudicium.* in iis quæ sunt necessaria licet non debita alteri. ET *misericordiam.* in iis quæ sunt necessaria licet non debita pauperibus, & vniuersaliter indigentibus. ET *fidem.* hoc est veritatem seu veracitatem in verbis, in promissis, in factis. hanc enim virtutem directe, & primo relinquunt hypocritæ. hypocrisis enim vitium est virtuti huic contrarium. HÆC *oportuit facere.* misericordiam, iudicium, & fidem. ET *illa non omittere.* decimare mentham, anethum & cyminum. Et dixit hæc, ne putares Iesum reprehendisse obseruationem minimorum. Non vituperat seruātes minima, sed simulantes se obseruatores legis seruādo minima. Et conuincitur simulatio: quia si studio seruandæ legis seruarent minima, multo magis seruarent maiora, quorum transgressio eneruat legem. DUCES CÆCI. Scribas & Pharisæos hypocritas, appellat duces aliorum: illos doctrina, istos professione sanctimoniæ. cęcos verò in opere proprio, non cuitando incurrere in tam manifestam peruersitatem. EXCOLANTES CULICEM. Metaphorica est sermo à potu sumpto. Culicem excolare, est vinum in quo apparet culex colare per linteum: ita quòd culex cum omni sua immunditia extra reliet in linteo, vt sic vinum mundum bibatur. Vbi summa diligentia describitur ad cuitandam minimam immunditiam in potu. consueuimus enim si quando culicem in cyatho videmus, contenti esse simplici extractione eiusdem: sed hic describitur colatio adhibita. CAMELUM AUTEM GLUTIENTES. Nihil commune est camelo & glutitioni: nullaque consonantia respondet excolationi culicis, glutitio cameli. Propter quæ credi derim ego tam Græcum quàm Latinum textum corruptum haberi in

beri in nomine proprio istius animalis. Contextus metaphoræ exigit, vt animal aliquod magnum significetur quod deglutiri bibendo potest: alioquin non quadrat metaphora. Sonat enim parabola hæc quòd bibendo hinc cuitatis tanta diligentia minimā culicis immunditiam, ita quòd excolatis cum, inde autem glutitis (proculdubio bibendo) animal magnum immundum: puta muscam magnam, quam vulgariter dicimus musconem. Si diceretur cœstrum apud Græcos, asilum apud nos, sensum clarum haberemus, quanuis asilus non currat ad vinum aut aquam, sed infestus sit bobus. ¶ Certiores autem esse possumus quòd hic est literalis sensus quem diximus, ex eo quòd sic & non aliter quadrant omnia. & directe significatur peruersitas Scribarum & Pharisęorum in seruando minima & contemnendo grauiora, sicut cuitantes in potu culicis minimam immunditiam tanta diligentia, & glutiendo in potu asilum aut vespam, aut musconem si dici licet.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ: qui. pro, quia, *mundatis quod foris est calicis & paropsidis: intus autem pleni estis.* pro, plena sunt, *rapina & immunditia.* pro. iniustitia. Corruptum esse textum testatur textus Græcus, testatur & ipse contextus sermonis. nam subiungendo, munda prius quod intus est calicis & paropsidis vt fiat & id quod foris est mundum, clare manifestat quod prius dixerat, quòd plena sunt calix & paropsis rapina & iniustitia. Est ergo sensus literalis, quòd Pharisæi mundabant vasa potus & cibi acquisita, scilicet ex rapina. Et propterea dicitur quòd mundēt quod est intus: hoc est, contenta in vasis. Et intendit ad literam, quòd cibus & potus Pharisæorum erat ex rapina, & tamen quasi viri mundi non comedebant, neque bibebant nisi in vasis mūdis. ¶ Et per calicem intellige omne poculum: & per paropsidem omnium dicitur. *Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis & paropsidis: ut fiat & quod foris est mundum.* VÆ *uobis scribæ & pharisæi hypocritæ:* qui. pro, quia, *similes estis sepulchris dealbatis: quæ a foris.* pro, foris, *parent.* pro, apparent, *hominibus speciosa, intus uero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. sic & uos a foris.* pro, foris, *quidem paretis.* pro, apparetis, *hominibus iusti: intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate.* VÆ *uobis scribæ & pharisæi hypocritæ:* qui. pro, quia, *ædificatis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iustorum: & dicitis, si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus.* pro, non fuisse-

mus

mus, socii eorum in sanguine prophetarum. itaque testimonio estis vobismetipsis quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt. Aduerte q̃ ædificare & ornare sepulchra prophetarum, si consideretur vt fit affectu religionis, actus est laudabilis, nec est testificatio malitiæ: sed si consideratur vt est consummatio operis circa mortuos, sic est actus consummatorius occisionis. priùs enim occidunt, deinde sepeliunt. Ex eo itaque q̃ patres occiderunt, & ipsi sepeliunt, consummant facto (quanuis non intentione) opus paternũ. Ita quòd testimonio estis & verbo (dicendo quòd patres nostri interfecerunt) & facto sepulturæ, consummando opus paternum, q̃ estis filij homicidarum. ¶ Et merebantur Pharisæi hanc retortionem suorum operum in malum: quia non religioso animo, sed ex hypocrisi ædificabant, & ornabant sepulchra prophetarum, vt ostentarent se horrere crimina patrum suorum contra prophetas: & tamen persequebantur Iesum caput omnium prophetarum. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Deus olim dixit Abrahæ, nondum sunt completæ iniquitates Amorrhæorum. sic modò Iesus dicit implendas esse iniquitates patrũ. Sub mensura quæ iniquitatum Iudæorum, quę iam inceperãt in patribus, comprehendebatur occisio Christi, & persecutio discipulorum eius: & propterea Scribis & Pharisæis dicitur: implete mensuram patrum vestrorum. ¶ Nec imperando, sed permittẽdo futura, dicit, implete: secundum consuetum loquendi modũ, quo dicimus persecutoribus nostris facite totum quod concepistis. serpentes. morsu. genimina. seu germina, progenies. viperarum. ex parentibus venenosis geniti, vndique venenum habentes. Et dixit hoc, monstrans ipsos mẽdaciter dixisse: si fuissemus in diebus patrum nostrorum, nõ fuissemus socij eorum in sanguine prophetarum.

Quomodo fugietis a iudicio gehennæ? Quanuis habeatis hîc modos fugiendi iudicia hominũ: nullus tamen erit vobis modus fugiendi à iudicio gehennæ: hoc est pœnæ infernalis. Ideo dico vobis. Superfluunt hæ duæ dictiones. ad conuincendum vos esse similes patribus, qui occiderunt prophetas. Ecce. Demonstrat tempus instans, scilicet suæ resurrectionis. Ego. in cœlis residens. Mitto. in pentecoste. Ad vos. Iudæos. Extendit sermonem ad omnes, qui hactenus allocutus est Scribas & Pharisæos.

Prophetas. Act. 13. erant in ecclesia Antiochiæ prophetæ. Et sapientes. circa diuina. Et scribas. doctos in lege: apostolos scilicet & discipulos meos. Et ex illis occidetis & crucifigetis & ex eis flagellabitis in synagogis vestris: & persequemini de ciuitate in ciuitatem.

in ciuitatem. vt, causam meritoriam denotat. Veniat super vos omnis sanguis iustus. hoc est pœna debita pro effusione omnis sanguinis iusti. Non magna, sed maxima est pœna ista, continẽs in se pœnas cuiusq; occisoris cuiuscunq; iusti. ¶ Nõ significatur quòd isti dabũt pœnas pro Cain, & pro aliis homicidis (nõ enim bis punit deus) sed quòd luent pœnam æquiualentem pœnis omnium homicidarum, non quorumcunque, sed iustorum. Et significatur per hoc enormitas grauissima criminis Iudæorum. Et verè sic fuit: quia patres sequerunt in homines, isti in Christũ, deum & hominem. Vnde ipse dixit: Saule Saule, quid me persequeris?

Qui effusus est super terram a sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ. Hæc particula dupliciter potest apponi præcedenti, vel restrictiuè: vt scilicet non loquatur Iesus de effuso sanguine iusto omni simpliciter & absolutè, sed vsque ad certum tempus, scilicet à principio mũdi (quo occisus est Abel à fratre suo Cain) vsque ad tẽpus Ioas Regis Iuda: quo occisus est Zacharias filius Ioiadæ, qui nũcupatur Barachias (hoc est benedictus domini) propter eius sanctitatem: vel erat binomius. ita q̃ vocabatur Ioiada & Barachias: sicut pater Dauidis vocabatur Iesse & Isai. Hic sensus nullam habet contradictionem, sed quæstionem quare vsque ad illud tempus tãtùm, & nõ amplius: quum postea fuerit occisus tam Esaias, quàm Hieremias à Iudeis. ¶ Alter sensus est, vt apponatur explicatiuè: vt scilicet declaret omnẽ iustum sanguinẽ effusum ab his duobus, scilicet Abel & Zacharia. Sed tunc etiam insurgit quæstio, quare ab his duobus explicatur omnis sanguis iustus: Ad hoc dicitur, quòd hi duo inducti sunt tanquam extremi inter iustos occisos, quos sacra scriptura veteris testamenti nominat. Extremos autem non secundũ iustitiam aut sanctitatem, sed dignitatẽ. Alter enim est summum extremũ, scilicet Zacharias Pontifex, vtpote filius Ioiadæ pontificis: alter est infimum extremum, scilicet Abel pastor ouium. ¶ Vel (quod potiùs crediderim) ideo hi soli inducuntur: quia in his tantũ scriptura petitionem vindictæ explicat. In Abel: ecce sanguis fratris tui clamat ad me de terra. In Zacharia: videat dominus, & requirat. 2. Paralip. 24. Quia enim de vindicta sanguinis iusti Iesus loquebatur, patuit vt illorum iustorũ sanguinem commemoraret, quorum vindicta petita traditur in sacra scriptura: vt ex his duabus vltionibus petitis, intelligantur similiter petitæ vindictæ coram deo omnium aliorũ iustorum: ac per hoc rationabiliter dictum fit: vt veniat super vos omnis sanguis iustus, tanquam petẽs

vindictam

vindictam, à sanguine Abel iusti, cuius sanguis clamauit ad deū, vsque ad sanguinē Zachariæ, qui moriens dixit, videat dominus & requirat. *Quem occidistis.* lapidando ad imperiū Regis Ioas. *inter templum & altare.* In atrio templi erat altare holocaustorum: ita quòd inter templum & altare holocaustorū erat spatium quoddam in quo erat lauatorium. Latitudo illius spatij significatur dicendo, inter templum & altare. *Amen dico vobis, venient hæc omnia.* mala pœnæ, debita pro vniuerso iustorum sanguine effuso. *super generationem istam.* Infra quadraginta siquidem annos mala hæc superuenerūt. Quæ fuerunt tanta, vt incredibilia videantur: præter obdurationis perseuerātis pœnam, quæ est maior omnibus quas passi sunt, & patientur miseris: vt non immeritò dictum sit venturum super eos omnem sanguinem iustum, &c. *Hierusalem Hierusalem.* Stringit sermonem, alloquendo nominatim ciuitatem Hierosolymitanam. Conduplicat autē nomen, exaggerando conditionē ciuitatis, tot dignitatibus, gratiis & beneficiis donatæ. *quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt.* Non dicit, occidisti & lapidasti, tanquam perfecerit iam sua crimina: sed occidis & lapidas, perseuerans in eorum minibus istis. verè enim perseuerauit: occidendo Christum, lapidando Stephanum, deinde Iacobum. *Quotiens volui.* voluntate signi: præcipiendo, monendo, visitando per prophetas, & demum per meipsum. Hæc enim omnia signa sunt congregare volentis. *congregare filios tuos, quemadmodū gallina congregat pullos sub alas.* hoc est congregare non qualitercūque, sed sub protectione mea habitur⁹ vos materno affectu, more gallinæ respectu pullorū. *Et noluisti.* pro, noluistis. congregari sub me. Deus licet non habeat nisi vnam voluntatem, & vnum velle quod est substātia eius: velle tamen diuinum relatum ad præcepta, monita, consilia, prohibitiones & similia, appellatur à theologis voluntas signi: contra quam volumus quotiens peccamus, non obedido præceptis dei. Et de hoc velle est sermo, quū dicitur, quotiens volui, & noluistis. Relatum verò ad illa quæ ab æterno disposuit executioni mādari, vocatur volūtas beneplaciti. De qua scriptum est: Omnia quæcūq; voluit fecit, & volūtati eius quis restitit, &c.

¶ Aduerte hic, quod Iesus dicēdo quotiens volui, monstrat se esse deum, vtpote qui totiens tempore præteritorum prophetarum voluit cōgregare filios Hierusalem. *Ecce.* Demonstrantis est pœnam destructionis. *Relinquetur.* pro, relinquitur. Demonstrat siquidem tanquam præsentem destructionem Hierusalem, infra

infra quadragesimum annum subsecutam: quum propter breuitatem temporis, tum propter causam destructionis præsentem. nam infra illam hebdomadam crucifixerunt Christum: propter quod meruerunt, quòd relinqueretur ciuitas deserta. *vobis domus nestra deserta.* dico enim vobis, non me videbitis amodo. Tempus demonstrat non sermonis illius, sed mortis suæ imminentis. *Donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine domini.* hoc est vsq; ad meum aduentum gloriosum, quando conuersi ad veritatem, credentes in me; dicetis, confitendo me verum Messiam: benedictus qui venit, &c.

CAPVT XXIIII.

Et egressus Iesus de templo ibat: & accesserunt discipuli eius vt ostenderent ei ædificationes templi. Quia audierant, Ecce relinquetur domus deserta, monstrare volunt Iesu ædificium templi, prouocaturi ad misericordiam. vel vt clarè intelligant, si desertio hæc erit cum destructione templi. *Ipse autem respondēs.* pro, Iesus autē. Superfluit, respondens. *Dixit illis: videtis.* Deest nōnne. Legendū est, *nonne videtis hæc omnia. Amen dico vobis: non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur.* Totalis destructio templi clarè prædicitur. *Sedente autem eo super montem oliueti, accesserunt ad eum discipuli eius secreto.* pro, seorsum, *dicentes: die nobis.* Nota petitria. *quando hæc erunt, quæ dixisti de ciuitate & templo.* Petunt dici sibi tempus desolationis Hierusalem & templi. *Et quod signum aduentus tui.* Ecce secundum, quo petunt scire signum aduentus Christi ad iudicium. *Et consummationis seculi?* Tertium quod petunt sibi dici, est signum consummationis mundi huius. *Et respondens Iesus.* ad singula quæsita sigillatim. *Dixit eis: videte.* Inchoat respondēdo ad tertium quæsitum, scilicet de signo consummationis mūdi. Et circa duo monet esse cautos. *Ne quis vos seducat.* Ecce primum, spectans ad partem hominis intellectiuam. *Multi enim venient in nomine meo, dicentes: ego sum christus.* Periculum seductionis explicat ex multitudine Antichristorum: significans ad literam, quòd non vnus tantùm, sed multi Antichristi futuri essent ante consummationē mundi. *Et multos seducent.* Nō vane vsurpabunt nomen Christi, sed cum effectu deceptionis multorum: tanto ergo magis videte, ne vos fitis in numero eorum qui seducentur. *Audituri enim estis prælia & opiniones præliorum.* pro, bella & rumores bellorum. Ordo præposterus: sententia enim incipit ibi. *videte ne turbemini.* Et est secundum

secundum cauendum, spectãs ad partem hominis affectiuam. Et monet vt studium adhibeant ne turbentur, timore: audiẽdo prælia, quæ committuntur, & rumores præliorũ, futurorum. *oportet enim.* Deest. omnia, *hæc fieri.* ex necessitate humanorũ appetituum. *sed nondum est finis.* hæc non sunt signa cõsummationis mundi. *consurget enim gens contra gentem, & regnum in regnum.* Ne aliqua pauca prælia intelligerent, extendit sermonem ad gentes & regna diuersa. *Et erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus per loca.* Malis quæ sibi inuicem homines inferunt, adiungit mala prouenientia non ab homine: vt intelligãt, nec etiam ista mala futura esse signa consummationis mundi. Vnde & subdit, *hæc autem omnia.* scilicet bellum, fames, pestis, terræmotus & similia. *initia sunt dolorum.* non termini. *Tunc.* inter hæc tempora tot vicissitudinibus malorum subiecta. *tradent vos.* discipulos meos. *in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.* Non dicit omnibus hominibus, sed omnibus gentibus. Hoc nescio adimpletum adhuc: sed non dubito implendum. ¶Et intendit per hæc Iesus cumulare rationes vtriusque monitionis. Prius enim ex communibus, & modò ex propriis malis futuris, monet ne seducantur, ne turbentur. *Et tunc scandalizabuntur multi, & inuicem tradent: & odio habebunt inuicem.* Auget rationem cauendi, ex multiplici ratione ruinæ futuræ multis Christianis. Primò, ratio est scandalum: nam multi quasi impingent in varias occasiones peccãdi, & præcipuè in exempla aliorum. Et scandalizabuntur: hoc est, impingendo cadent. *Et multi pseudoprophetæ surgent, & seducent multos.* Superius dixerat multos Antichristos: modò adiũgit multos pseudoprophetas. Et est secũda ratio ruinæ per viam seductionis. Seductoribus, quibus omnes hæresum doctores, cum reliquis simulata sanctitate seductoribus, comprehendi possunt. *Et quoniam abundabit iniquitas.* Tertia ratio ruinæ est abundantia iniquitatis, tum multitudine ac magnitudine, tum prævalẽdo afflictiones ac oppressiones varias inferendo. Et sic per viam timoris & lassitudinis.

Refrigescet charitas multorum. Charitas significat vel amorem ipsum, vel formam amandi, quę virtus theologalis est infusa. Frigere potest charitas, hoc est amor erga deum, & erga proximos propter deum: sed charitas quæ est amoris huius forma, nõ compatitur se frigere, si est (nam operatur magna si est) sed hãc ipsam charitatem frigefieri est ipsam definere, est animum charitatem habentem oppressionibus seu timoribus succumbere, & charitatem perdere,

tem perdere, non ex quibusque, sed ex abundanti iniquitate, excellentibus causis. Et significatur iste modus perdẽdi charitatem per frigere: quia licet infusa charitas perdatur, acquisita tamen vsu charitas (quę est ipse amor) frigescit: dum non ex intentione, sed passione deficit ab integro amore dei, restat enim animus amans deum, sed frigide: quia non ex toto corde. *Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Hęc aduersatiua partícula, mõstrat frigus charitatis inferre priuationem salutis. Et intendit, quòd inter tot mala aliqui ruent scandalo, aliqui seductione, aliqui victi ab afflictionibus seu timoribus: & solus perseuerans vsque in finem vitæ propriæ (non ob scandala, non ob seductiones, non ob passiones desistens) erit saluus, vt bene videant ne seducantur, ne turbentur. *Et prædicabitur hoc euangelium.* Hoc est vltimum signum cõsummationis mundi. *Regni.* supple cœlorum. Non est euãgelium Christi euangelium seruitutis, pœnarum, tormentorum, aut virtutum absolute, sed regni, non terreni, sed cœlorum. reliqua enim ad hoc vt regnemus cum Christo, bene annunciantur. *in vniuerso orbe.* non in parte. *in testimonium.* ad testimonium perhibendum de regno cœlorum, reuelato & aperto per Iesum Christum. *omnibus.* non aliquibus. *Gentibus.* ita quòd sic prædicabitur in vniuerso orbe, vt nulla gens exempta relinquatur à testificatione regni cœlorum per Christũ facta &c. Et intendit per hoc, quòd non sola fama perueniet ad omnes gẽtes de euãgelio Christi, sed quòd sic prædicabitur, vt perueniat ad omnes gentes testimoniũ euangelicũ: ita vt sint inexcusabiles si noluerint credere. ¶Hanc prædicationem nescio adimpletã, sed non dubito adimplendam. Aetate nostra audimus multos nationes ignotas patribus nostris, inueniri à nauigatione Hispana. nauigatur siquidem sub polo antarctico elcuato supra quadraginta gradus. Quod prioribus seculis non fuit auditum: quibus sub æquinoctiali habitatio vix comperta fuit. *Et tunc.* omnibus prędictis adimpletis & non ante. *Veniet consummatio.* Non dicit consummatio huius vel illius, sed absolute consummatio: quia de consummatione mundi huius loquitur, directe concludens responsionem ad quæsitum discipulorum, dic nobis quod signum consummationis seculi. ¶Si omnia hæc domini dicta colliges, hauries dominum pinxisse tempus vsque ad consummationem mundi habitarum mala quidem communia prælicrum &c. pro initiis æterni mali, non pro signis consummationis: mala verò propria propter nomẽ eius, pro meritis æternę salutis: & multos

Antichristos,multos pseudoprophetas,multorum seductionem, scandalum,frigẽtem charitatem,odium Christianorum pro meritis æterni mali:prædicationẽ autem euangelij apud omnes gẽtes,pro signo infallibili consummationis mundi ex diffinitione diuina.Sic vt discipuli discerent signa necessariò præcedentia cõsummationem seculi:& non signa monstrantia consummationẽ mundi quasi in ianuis,seu ad certũ tempus post signa hæc. Quæsunt ergo. Quia respõdet principali quæsito de tẽpore destructionis Hierusalem & tẽpli,ideò nota illationis vtitur.qua non inferuntur dicenda ex dictis:sed quòd accedit ad respondendum ad præcipue quæsitum, scilicet quando hæc erũt? *Videritis.* Multi enim illius ætatis vixerunt vsque ad tempus desolationis:& videre potuerunt hæc. *Abominationem desolationis,quæ dicta est a Daniele prophetæ.* Danielis.9.scribitur.& erit in templo abominatio desolationis:& vsque ad consummationẽ & finem perseuerabit desolatio. ¶Nota prudens lector, q̃ Iesus afferens hanc Danielis prophetiam,adiunxit,qui legit intelligat:proculdubio ad reddendãs nos cautos ne fallamur in sensu prophetię huius,& consequenter in verbis ipsius Iesu.Videbat siquidem multos abominatiõis nomine intelligere aut intellecturos simulacrũ aliquod futurum in templo:sicut fuerat tẽpore Antiochi, vt dicitur.1. Macca.1. quod author illius libri interpretatus est idolum desolationis,applicãdo prophetiam Danielis ad illud.Et prœueniens monet,qui legit intelligat. ¶Nullus melior interpres Luca euãgelista est: qui exercitum Romanorum docuit intelligendum nomine abominationis desolationis. Et vere ipsa Danielis verba hoc significant, nam non dicit,erit abominatio in templo : sed specificauit abominationem,adiungendo desolationis. Acsi apertè diceret: non dico erit abominatio,hoc est abominandum simulachrũ,sed erit abominatio desolationis.Significando,quòd non terrę motus,nõ diluuio,non cœlesti igne desolatio templi erit,sed ex abominabilibus idololatris: vt rei probauit euentus. ¶Lucam autẽ euangeliſtam hũc docuisse sensum, apparet.21. cap.ex eo quòd eadem verba subiuncta hic & ibi(scilicet,tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes,& reliqua)monstrant hæc apud Matthæum verba de abominatione desolationis,intelligi ad literam de destructione Hierusalem: ac per hoc præcedentia apud Lucam verba(scilicet, quum videritis circundari ab exercitu Hierusalẽ)explicatiua esse verborum Iesu apud Matthęum,quum videritis abominationem desolationis. ¶Et cõuincitur quodammodò hic sensus ex subiũctis,

ctis,tunc qui in Iudæa sunt fugiant &c. Tempus nanque fugiendi fuit ad literam tẽpus illius exercitus:& nullum legitur tempus simulacri successisse quo fuerit fugiendum. *stantem in loco sancto:* *qui legit intelligat.* Vere stetit in loco sancto Romanus exercitus: qui non cecidit,sed perseuerauit desolando & sanctam ciuitatem & sanctum templum. *Tunc.* quando appropinquabit ciuitati Hierosolymitanæ hæc abominatio exercitus circa ciuitatẽ sanctam. *Qui in Iudæa.* in sorte tribus Iudę.illa enim pars circa Hierusalem affligetur. *sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto,non descendat tollere aliquid de domo sua.* Non dicit non descendat, sed non descendat ad tollendum res suas domesticas,sed ad fugiendum dimissis omnibus. *Et qui in agro,non revertatur tollere tunicam suam.* pro,vestimenta,seu pallia sua. *Væ autem prægnantibus.* non valentibus fugere propter onus ventris. *& nutrientibus.* pro,lactantibus. quæ nequeunt dimittere infantulos suos & expeditè fugere.Propterea enim tam prægnantibus quàm lactantibus dixit væ: quia non possunt expedite fugere, sicut in tecto vel agro occupati, qui possunt relinquere res domesticas & vestimenta. *Orate autem.* Impedimenta rerum monuit relinquenda, impedimenta filiorum compatiendo prædixit: impedimenta temporum oratione tollenda docet. *Vt non fiat fuga vestra in hyeme.* incommoda ad iter fugæ. *vel sabbato.* in quo non licet iter longum agere. ¶Nec per hoc intelligas peccatum fuisse, si sabbato longum peregissent iter fugiendo(quoniam necessitatis articulus excusasset a peccato toto) sed intellige animos eorum ratione sabbati turbãdos:hinc timore ne forte violetur sabbatum,inde causa fugæ impellente.animo enim fluctuante si causa fugiendi sit tanta, vt non sit habẽda ratio sabbati, impeditur homo ab expeditè fugere. ¶Et dixit tot de fuga,ad significandum q̃ sola fuga prouidendum cuique tunc erit. *erit enim.* Particula hæc non est pars responsionis ad primum quęsitum de tempore desolationis templi,sed est principiũ responsionis ad secũdum quæsitum,scilicet quod signũ aduentus tui. Et cõtinuatur cum dictis ad quęsitum de consummatione seculi.Ita quòd coniunctio,enim, rationem reddit non dictorum circa destructionẽ Hierusalem & templi, sed dictorum circa cõsummationẽ mundi ex aductu glorioso Iesu. Et per modum interpositionis intelligendus est Matthæus, interponens signa destructionis templi inter ea, quæ sunt consummationis seculi,& ea quæ sunt aduentus Iesu glorioſi: vt finita interpositione con-

tinuet enim. ¶Hanc siquidem particulam nō tractare de tribulatione Hierusalem, apparet tum ex eo quòd non constat tribulationem Hierusalem fuisse maiorem omnibus præteritis ab initio mundi: vel rectius loquendo fuisse talē, qualis non fuit ab initio mundi &c. textus enim non dicit quanta non fuit, sed qualis non fuit. ¶Tum ex eo, quòd non constat nullam post futurā talem. Sed hic est scrupulus: quia interpres Latinus transtulit, neque fiet: Græcus autem textus habet, neque fiat. ita quòd optatiue dicitur per modū abominantis, neque fiat deinceps talis tribulatio & sic in idem redit qualitas. De tribulatione itaque futura tēpore Antichristi est sermo. credimus enim illam futuram maiorem in quantitate & qualitate, quàm fuerit Hierosolymitana. ¶Tū præcipue quia textus clare loquitur de salute omnis carnis, & nō alicuius carnis. s. existentis in Hierusalem. Et hęc ratio meum cogit intellectū. ¶Tū quia textus dicit breuiādos dies illos propter electos simpliciter & absolute. & nō dicit propter electos hos vel illos: aut in tali loco, puta in Hierusalem. ¶Tū quia inferius nulla alia tribulatione descripta subiungitur, statim autē post tribulationē illorum dierū sol obscurabitur, cū reliquis clare spectantibus ad aduētum Christi gloriosum. vt intelligamus tribulationem, quę hic describitur esse illam, post quam statim sol obscurabitur &c. Ex his itaque apparet particulam hanc ad literam tractare de tribulatione futura ante aduentum Christi ad iudicium: & Marthęum tacuisse, quam Lucas explicauit tribulationem Hierusalem magnam. *Tunc.* inter signa aduentus mei. *tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mūdi usque modo.* Non dicit quanta nō fuit: quia tāta, immo maior fuit in diluuio vniuersali. *Neque fiet,* pro, fiat. futuro tempore, *et nisi breuiati.* numero. *fuissent dies illi, nō fierent.* pro, esset. seu fuisset. *subaud.* à morte corporis. *omnis caro.* humana, omnis homo iuxta morem scripturę, omnis caro fœnum. & rursus, videbit omnis caro salutare dei. Dicendo omnis caro, ipsis nominibus significat, quòd de salute corporis loquitur: & quòd de periculo communi hominibus bonis & malis loquitur. Nam si de salute animæ esset sermo, non periclitaretur omnis caro, quamuis multitudo malorum sit magna valde. ¶Vnde etiam apparet, quòd tribulatio hæc nō erit ab hominibus. nam si ab hominibus iniquis inferretur, non periclitaretur ex illius duratione omnis caro. Ex eo igitur, quòd nisi truncati fuissent quo ad numerum dies illi, non seruata esset omnis caro (hoc est nulla caro seruata esset) apparet quòd diuinum erit flagellum ac vniuersale illa

illa futura tunc tribulatio. ¶Et hinc habes, quòd non oportet restringere omnem carnem ad hominem: quia nihil prohibet intelligi absolute vt sonat litera omnē carnem, vt significetur plaga communis etiam omnibus animalibus. *sed propter electos breuiabuntur dies illi.* Benignus deus maluit erga promiscuam multitudinem propter electos clementia vti, quàm solos electos à plaga illa seruare: quod facillimè posset. *Tunc si quis vobis dixerit.* Prędicta tanta talique tribulatione vniuersali ante suū aduentum, prędixit modo modū aduentus sui penes differentiā occulte, vel manifeste quātum ad locum. Et prius excludit incertitudinem loci. *ecce hic.* in hoc loco. *est christus, aut illic, nolite credere. surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ: & dabunt signa magna & prodigia.* quæ diabolica potestate fieri possunt. Quæ secundum veritatem non excedunt facultatem naturalium agentium: nisi pro quanto dæmon & mouere potest aliqua quæ naturalia agencia non mouent, vel ad mixtionem vel ad locū. & celerius agere, aut ad contraria statim, aut applicando, ad effectus ad quos natura nunquàm applicaret, & huiusmodi. Et propterea apparebunt mirabilia, & existimabuntur vera miracula. Facile enim est tantæ multitudini dæmonum liberæ in suo posse (quod modò ligatum est) sanare ægros etiam quos incurabiles appellamus quasi subito: mouendo, & curare vulnera incurabilia à nobis quasi subito: mouendo quæ intus sunt in corpore, & vtendo intus secretis viribus naturalium corporum, tanquam atomorum, quæ non percipimus. & sic de similibus. *ita ut in errorem inducantur, si fieri potest.* seu possit. *etiam electi.* Recole conditionalem esse veram tam antecedente quàm consequente existente impossibili: vt si leo volat habet alas. Vnde cum hoc quòd non potest fieri vt electi ducantur in errorem, verissime dicitur, si fieri posset ducerentur in errorem eiæ comitantis magna signa & prodigia, quæ tunc fient, non ab vno, sed à multis, pseudochristis & pseudoprophetis. *ecce prædixi vobis. si ergo dixerint vobis: ecce in deserto est, nolite exire.* Quod in genere dixerat, ecce hic aut illic, modò in specie dicit in deserto, loco remoto à communi habitatione: vt Ioannes Baptista. *ecce in penetralibus.* loco secreto seu occulto. *Nolite credere. sicut enim fulgur exit ab oriente, & paret.* pro apparet, *usque in occidentem, ita erit aduentus filii hominis.* Exclusis locis incertis, declarat locum manifestum: prædicendo aduentum fore manifestum ab oriente in occidentem, in aere coram omnibus, ad simi-

linidinem fulguris coruscãtis à parte orientali in partem occidẽtalem. ¶ Suspicor ego minus bene interpretatum hunc textum, & debere legi, sicut enim fulgor. Ita quòd similitudo affertur de fulgore solis apparente mane ab oriente in occidentem: & non de fulgure. nusquam enim fulgur apparuit extensum ab oriente in occidentem, sed per modicum aëris spatium coruscans desinit vt ad sensum videmus. *vbicunque enim fuerit corpus.* pro, cadauer, *illuc congregabuntur & aquilæ.* Ne putares aduentum eius in aëre esse phantasma aliquod, adiungere curauit quòd ad se in aëre conuenient sancti homines velut aquilæ conuolant ad cadauer comedendum. ¶ Ex qua similitudine duo intelligimus quę ad literam erunt vera. Alterum est, quòd sancti concurrent ad Christum, non ambulando super terram, sed velut volando in aëre: quia vt dicitur. 1. ad Thessalonicẽ. 4. nos qui viuimus in aduentu domini, rapiemur obuiam Christo in aëra. Alterum est, quòd auidi velut ad olfactum cibum congregabuntur ad Christum: qui solus præstat quicquid cibo & potu haberi potest. *statim autem post tribulationem dierum illorum.* Redit ad signa præcedentia aduentum finium. Vbi clarè videre potes tribulationem dierum illorum non aliam repeti quàm paulò superius descriptam, & nisi breuiati essent dies illi, & cætera. *sol obscurabitur.* Non intelligo per interpositionem lunę vt consueuit, sed miraculosa obscuratione. *ut luna non dabit lumen suum.* Hinc significatur, quòd luna habeat lumen suum non dabit illud: vt intelligamus, quòd non loquatur de eclypsi, sed de miraculo: quia in eclypsi luna priuatur lumine, luna non habet lumen: hîc autem non dicitur luna non habebit, sed non dabit lumen suum. *et stellæ cadent de cælo.* Contextus cum sole & luna, cogit ad intelligendum de veris stellis quæ sunt in cœlo: sed casum earum intelligo esse casum à lucendo. ita quòd sicut sol obscurabitur, & luna non illuminabit, ita & stellæ non lucebunt nobis. Et hoc metaphorice vocatur cadere de cœlo. ex eo enim quòd remotis nubibus stellæ non videbuntur, videbuntur non esse amplius in cœlo. quod est secundum fulgere suum cadere de cœlo. *et virtutes cælorum mouebuntur.* Per virtutes cœlorum intelligo vires seu potestates corporum cœlestium: quia non dicitur virtutes, sed virtutes cœlorum. Mutabuntur enim potentiæ actiuæ cœlestium corporum à solitis actionibus. hoc siquidem cognatum est mutationibus dictis circa solem, lunam & stellas, quæ à solitis actionibus impedientur. *et tunc apparebit.* pro, parebit, *signum filii hominis in cælo.* Testatur ecclesia

clesia signum crucis esse signum filij hominis, cantando. hoc signum crucis erit in cœlo, quum dominus ad iudicandum venerit. Testatur idem vniuersa religio Christiana: vtens signo crucis in omnibus tanquam signo proprio, Iesu Christi. Et aptè vexillum crucis præcedet Iesum in humana natura venientem: tanquam in quo vicit mundum & diabolum, moriendo, &c. *et tunc plangent omnes tribus terræ.* Non pœnitendo nec timendo, sed tristes redditi: quia certi iam sunt expectantes propriam damnationem tunc. *et videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli.* Non occultantibus ipsum, sed velut obsequium præbentibus. *cum virtute.* pro, potestate, *multa, & maiestate.* pro, gloria. *et mittet angelos suos.* Si ordo actionum erit secundum ordinem hunc, scilicet quod filius hominis veniens cum gloria, mittet angelos suos ad congregandum electos, non parum durabit solemnitas Christi apparentis glorioſe mundo, in aëre. *cum tuba & voce magna.* pro, in tuba vocis magnæ. Vel in tubę voce magna. Ita quòd non significantur duo soni, alter tubæ & alter vocis, sed vnicus: vel vocis magnæ quasi tubæ, vel tubæ magnę vocis. ¶ Exodi decimonono, & vicesimo scribitur, quòd descẽdẽte deo in montem Sinai, clangor buccinæ vehementer perstrepebat, & sonitus buccinæ paulatim crescebat in maius, & audiebatur ab omni populo. Multò ergo magis aduenìente corporaliter Christo homine ad homines vniuersos, qui sunt, erunt & qui fuerunt, intonuerit sensibilis sonus similis sono tubæ: non perstrepentis, vt olim ad terrorem, sed velut vocantis, vel interueniet formata ac dearticulata vox sensibilis magna quasi tubæ. Primum tamen apparet verius, ex eo quod non subditur quid dicet illa vox. nam si vox significaretur, explicandum fuisset quid diceret. Sed si significatur tuba vocans, non oportet aliud apponere: quoniam clare intelligitur tuba vocans ad congregationem electorum. *et congregabunt electos eius a quatuor ventis.* Nominat quatuor mundi partes, orientem & occidentem, septentrionalem & australem, à quatuor principalibus ventis comprehendens in illis medios. *a summis cælorum usque ad terminos.* pro, summa eorum. Ita quod textus est, à summis cœlorum vsque ad summa cœlorum: seu ab extremis vsque ad extrema. Significantur enim per hæc, ambo hemisphæria, quorum neutrum est altero superius aut inferius, sed ambo summa, ambo suprema, ambo extrema. Et intendit per hoc explicare qđ cõgregabũtur electi: non solũ ab hac superficie orbis terrarũ, quã inhabitamus, sed etiã ab extremis vsq; ad extremã cœlorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum.ad comprehendendum loca omnia vbicunque possunt inueniri animæ seu corpora electorum. multi siquidem electi, secundum animam sunt in cœlis: multi tunc anima & corpore erunt in terra viuentes: multorum animæ forte in purgatoriis locis: multorum corpora sub aquis, multorum sub terra, &c. cœli enim ipsi & omnia intermedia comprehenduntur hac extensione, à summis cœlorum vsq; ad summa cœlorum. ¶Ita quod vbi prius omnia loca descripserat à quatuor ventis, ne intelligeres loca tantùm subiecta ventis, declarauit intelligenda esse omnia loca tam cœlestia quàm quæ infra cœlos inueniuntur, adiungendo à summis cœlorum vsque ad summa cœlorum. *Ab arbore fici discite parabolam*, pro, similitudinem. *Quum iam ramus eius tener fuerit & folia nata, scitis quia prope est æstas*. Prædictis signis & modo aduentus sui, declarat relationem signorum ad aduentum, tam secundum rem quàm secundum effectum in hominibus. Et relationem signorum præuenientem aduentum suum glorioſum secundum rem, declarat esse sicut gemmantium arborum fici & similiter ad ætatem: hoc est, relationem propinquitatis. hanc enim relationem clare explicat textus. *Ita & vos quum videritis hæc fieri, scitote, quia prope est in ianuis*. Subaudi regnum dei, seu aduentum Christi glorioſum. *Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc*. Tum electorum, tum hominum. Præteriret siquidem generatio electorum ante ista signa, si completo numero electorum adhuc differrentur signa, adhuc differretur aduentus Christi remanente generatione reproborum sola. Rursus præteriret hæc vnica hominum generatio inchoata à tempore diluuij, si completo numero hominum generationis huius differrentur hæc omnia, instituta alia generatione post conflagrationem orbis: vt tempore Noe inchoauit alia generatio post diluuium aqueum, vt possent hæretici fingere. Absolut itaque nos à timore dilationis aduentus sui vltra completum numerum electorum secundum generationem istam, tam in esse naturæ, quàm in esse gratiæ per euangelium & baptisimum. Et opportune adiecit hoc: ne vagaremur per multas ætates, & redeuntes singulis annis gemmantes arbores. *Donec omnia*. Deest, hęc. *fiat*. Et demõstrantur per pronomen, hæc, tam signa præcedentia quàm simultanea, & aduentus ipse glorioſus. *Cœlum & terra transibunt*. Non secundum substantiam, sed secundum statum. nam à statu motus, generationis & huiusmodi, transibunt ad statum quietis & gloriæ. *Verba*. Non secundum vocalem prolationem, qua irreuocabile verbum definit

definit prolatum, sed secundum res dictas. *Autem meæ non præteribunt*. Sed perpetua immutabilitate perseuerabunt. Hic sensus directe, & e regione respondet ad cœlum & terra transibunt, considerando res ipsas. Et addidit hoc: ne relinqueret locum suspicandi quòd regnum suum glorioſum ad quod tunc congregabit electos, alicui mutabilitati subiectum foret. ¶Possunt & alterum gignere sensum secundum similitudinem proportionalem, & significare quòd cœlum & terra transibunt à statu suo: verba autem mea non transibunt à statu seu proportionaliter. Status enim verborum prædicentiũ futura, est veracitas: & transirent seu præterirent si veracitatem perderent, si non adimpleretur vt significant. Et addidit hoc ad declarandum, quòd omnino & infallibiliter fient & erunt hæc omnia vt dicit. ¶Et hic est sensus literalis: tum quia transitus verborum prædicentium futura est hic: tum quia promissorio sermoni magis quadrat immobilis veracitas verborum. *De die autem illa & hora nemo scit*. Dixerat signa præcedentia suum aduentum, prænonstrare illum proximum sicut arbores emittentes frondes monstrant propinquam ætatem: ne autem errares intelligendo hanc similitudinem, non solùm quantum ad propinquitatem, sed etiam quàtum ad certitudinem temporis: & intelligeres quòd sicut à tempore quo arbores gemmant & frondescunt vsque ad ætatem scitur spatium temporis determinati, puta trium mensium, ita ab istis signis vsque ad diem aduentus Christi sciri posset certum tempus, ideo hanc opinionem excludit. *Neque angeli cœlorum*. Notitia naturali. *Nisi pater meus* solus. Ex Marco clare apparet, quòd dictio exclusiua in hoc textu excludit à filio, non secundum diuinitatem, sed secundum humanitatem. Et est sermo de notitia naturali. Solus enim deus notuit ex sua naturali notitia tempora, & momenta quæ posuit in sua potestate. nullus siquidem naturali notitia nouit consiliũ dei, nisi spiritus dei. ¶Cum hac tamen veritate stat, quòd Iesus etiam secũdum quòd homo sciat notitia supernaturali diem illum. Nec est dubitandum quòd sciat illum & sciuerit illum ab instanti quo conceptus est materno vtero: quoniam fuit perfecte beatus secundum partem superiorem animæ, & vidit in diuina essentia omnia singula quæ sunt, erunt & fuerunt. An etiam aliquibus superioribus angelis hæc notitia communicata sit, nescimus: hoc certum est, quòd naturali notitia nesciunt diem illum. *Sicut autem in diebus*. pro, dies, Noe. Et est dies nominatiuus pluralis. *Ita erit & aduentus filij hominis. sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes*

Edentes & bibentes, nubentes. pro, ducentes uxores, *& nuptui tradentes usque ad eum diem quo intrauit Noe in arcam.* Declarat quem fructum facient præmissa signa: declarando quod non facient commuuiter fructum, sed erit tunc sicut fuit in diebus Noe: tum quo ad officia comedendo, bibendo, nubendo, & alia huiusmodi faciendo: tum quo ad impœnitentiam. *Et non cognouerunt donec uenit diluuium & tulit omnes: ita erit & aduentus filii hominis.* In hoc consistit tota vis: quia sicut tunc nō cognouerūt, quāuis Noe pararet arcam pro diluuio, ita non cognoscet mundus aduentum Christi imminentem, quanuis signa præcedentia viderint. Culpa itaq; nolentium credere signis insinuatur. *Tunc duo erunt in agro: unus assumetur.* pro, assumitur, *& unus relinquetur.* pro, relinquitur. *Duæ molentes in mola: una assumetur.* pro, assumitur, *& una relinquetur.* pro, relinquitur. *Duo in lecto: unus assumetur, & alter relinquetur.* Superfluit, duo in lecto: vnus assumetur, & alter relinquetur. In his duabus combinationibus significatur gratia diuinæ electionis futuræ tempore aduentus Christi, cum multis mysteriis. Gratia siquidem diuinæ electionis exprimitur, in hoc quòd vtriusque combinationis alter eligitur ad regnum Christi, alter relinquitur sibiipsi. ¶ Mysteria autem sunt multa valde. Neutra combinatio meminit bonorum aut malorum, sed indifferentium moraliter: vt non meritis electio, nec demeritis relictio, sed gratiæ diuinæque libertati totum ascribatur. Diuersæ conditionis homines significantur (& molentes, artificialibus operibus vacantes, & agricolentes, rustici omnes) vt non paucos ex vna familia vt tempore Noe, saluandos intelligas, sed multos ex diuerso hominum genere. Vtriusque sexus meminit: vt hinc intelligamus fœmineum sexum in regno Christi mansurum. Ideo enim duarum molentium vnam assumendam describit. *Vigilate ergo: quia nescitis quæ hora dominus uester uenturus sit.* Dixerat, de die autem illa & hora, & cætera. & prosecutus est ea quæ spectant ad incertitudinem diei: modò prosequitur spectantia ad incertitudinem horæ. *Illud autem scitote quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur uenturus esset, uigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam.* pro, quòd si sciuisset paterfamiliās qua hora fur venturus fuisset, vigilasset vtique, & non siuisset, & cætera. Adiungit parabolam de patrefamiliās. ¶ Sed quorsum hęc parabola? videtur enim dissonare proposito. nam excusatoria apparet patrisfamiliās, & consequenter nostri: vtpote qui nescimus qua hora filius hominis veniet. Respondetur quòd parabola hęc affertur ad manifestandū duo. Primum periculum nostrum ex ignota hora, & necessitatem continuę vigiliæ. Periculum quidem, quia si sciremus horam, vigilaremus illa hora: sicut paterfamiliās si sciuisset horā, &c. non incurrisset damnum. Necessitas proinde continuæ vigiliæ, necessaria illatione concluditur: dicendo, *ideo & uos estote parati.* Non infert, vigilate continuè (ne intolerabile quid præcipere videatur) sed estote parati: ad significandum continuam vigilantiam fore, esse paratum. *Quia nescitis.* pro, non putatis. Et legendum est. *Quia qua hora non putatis, filius hominis ueniturus est.* Q. d. *sis putas.* Præcedenti similitudine omnes ad vigilandū continuè, monuit: ista monet prælatos in specie. Vnde & describit prælati conditiones. Et quia rari sunt tales: ideo inchoat dicendo, quis putas? significando raritatem talis est. *Est fidelis.* Ecce vna conditio fides, veracitas: vt non fallat. *seruus.* Alia conditio subiectio ad dominum suum: vt non recalcitret, non eleuetur, &c. *Et prudens.* Tertia conditio vt non fallatur, &c. *Quem constituit dominus.* Quarta conditio: non assumat sibiipsi gradum honoris, sed constitutus sit à domino. *super.* Ecce gradus. *familiam suam.* domini, non serui prælati: vt charorum domino famulorum curam commissam intelligamus. *Vt det.* Ecce officium, ecce finis prælati. *illis.* non sibiipsi. *cibum.* cuique necessarium, nō flagellum. ¶ In tempore: iuxta diuersitatem temporum (ætatis & hyemis, vespere & mane) quantum ad parabolam. Sed quantum ad intētum sensum, dare cibum illis in tempore, est pascere animas temporibus, quibus oportet: vt nullo vnquam tempore quando opus est, omittat prælatus dare cibum indigentibus animabus. *Beatus ille seruus.* Explicat beatitudinem talis prælati: vt magnitudinem meriti apud deum intelligamus. *Quem quum uenerit dominus eius, inuenerit sic facientē.* Nō dicit, inuenerit vigilātem (quod cōmune debet esse omnibus) sed sic, cum seruitute fide prudentia dantem illis cibum in tēpore, perseuerādo vsqueq; venerit dominus, quantūcunq; ex improuiso, quātumcunq; tardet. *Amen dico uobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum.* Ecce specialis gradus beatitudinis, respondens officio: vt qui super dispensando cibo familiæ bene se gessit, constituatur super omnes res quascunque habet dominus. Non dicit, super omnes suos, sed super omnes res suas, vt intelligas non hyperbolicē, sed dictū: & illud promitti quòd multis potest conferri simul, quibus vna omnino est voluntas immutabilis. *si autē dixerit, malus ille seruus in corde suo.* Vitia malorum prælatorum subdūtur.

Morani

Universidad de Deusto
Biblioteca

Moram facit dominus meus uenire. Ratio peccandi tarditas diuini iudicij assignatur. Et verè æstimatur tardum iudicium, ex eo quòd non nisi post hanc vitam apparet. *Et cœperit percutere cõseruos suos.* Peccata contra proximos, hoc vno comprehenduntur. *Manducet autem & bibat cum ebriosis.* Peccata cõtra seipsum intemperate viuendo, per hoc describuntur. *Veniet dominus serui illius in die qua non sperat.* pro, expectat, *& hora qua ignorat:* & *diuidet.* pro, dissecabit. id est, in partes duas secabit. *Eum.* Significauit mortem per diuisionẽ siue sectionem, ad differẽtiam mortis hominum à morte aliorum animaliũ. Mors enim hominum est separatio partium remanentium, spiritus scilicet immortalis & materiæ: mors verò aliorum est etiam animæ extinctio. ¶ Et hinc apparet, quòd transtulit sermonem Iesus ab aduentu suo ad iudicium vniuersale, ad aduentum spiritualiter quotidie per iudicium singulare in morte cuiuslibet. tum quia eiusdem sunt rationis quantum ad incertitudinem diei & horæ, & quantum ad periculũ nostrum: tum quia qualis in hoc singulari iudicio quisq; iudicabitur, talis in vniuersali iudicio cõparebit. *Partẽque ei.* Cogita ea quæ in mundo sunt diuidi, & vnicuique portionẽ sibi debitam dari: & intelliges partem mali prælati definitam esse ad quod in æternum habebit suppliciorum. *Ponet eum hypocritis.* Ideo cum hypocritis mali prælati deputantur: quia verè hipocritæ sunt, statum profitentes sanctum, & facta exercẽtes iniquitatis dum prætextu sancti status velari impunitate saltem volunt iniquitates suas. *Illic erit fletus & stridor dentium.* Pœna inferni describitur, superius exposita.

CAPVT XXV.

Tunc. tempore aduentus ad iudicium vniuersale, & etiam ad iudicia singularia. vtriusque enim iã meminit. *Simile erit regnum cælorum.* quod hic inchoatur, & in futuro statu consummatur. *Decem virginibus.* Decem virgines, vniuersi fide integra Christi fideles sunt. *Quæ accipientes lampades suas.* sua studia exteriorum operum bonorum ex suo genere: vt ieiunare, eleemosynas facere, audire missas, & similia. *Exierunt obuiã sponso & sponsæ.* In textu Græco non habetur, & sponsæ. Professio conatus ad eũdem in cœlestem patriam, significatur per ire obuiam sponso Iesu Christo. ¶ Vnde habes, quod parabola ista ad literã tractat, nõ de omnibus Christianis (nam multorũ extrinseca opera manifestè sunt mala) sed de illis tantùm, qui profitẽtur se studere sanctis ad

ctis ad continuum progressum versus patriam cœlestem: horum enim lampades exteriorũ operum, lucentes apparent. ¶ Et ideò describuntur euntes obuiam, non iudici, sed sponso: ad significãdum quòd vniuersi isti profitentur se ex amore procedere ad Iesum, tanquam ad amice & honorabiliter suscipiẽdum sponsum.

Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. Terribilis sententia: qua media tantùm pars fidelium, quorum lucent tam bona opera, quàm studia ad obuiandum sponso, prudens ac per hoc saluãda describitur. *Sed quinq; fatuæ.* Vera inter istas differentia comprobatur: quia prudentes prouiderunt de mediis opportunis ad finem: fatuæ autem (& hinc fatuæ) non curauerũt prouidere de necessariis mediis ad finem. *Acceperũt lampades, non sumpserunt oleum secum.* hoc est, sumpserunt oleum in lampadibus tantùm, & non sumpserunt oleũ secum: hoc est, in vasis suis vltra illud quod erat in lampadibus: prudẽtes autem vltra oleum in lampadibus, acceperunt in vasis suis. Istæ enim cogitauerũt id quod euenit: scilicet quòd oleum lampadum non sufficeret, illæ autem confisæ sunt in oleum lampadum tanquam sufficiente. Et significatur per oleum testimonium bonitatis seu charitatis. In hoc differunt operantes bona opera, quod aliqui habẽt testimonium suæ bonitatis foris tantùm in ipsis operibus bonis. intus enim non sentiunt se diligere deum in toto corde, se pœnitere peccatorum, quia sunt offensę dei, se diligere proximum propter deum. Alij autem operantur sic bona, vt & ipsa opera lucẽtia testimoniũ foris reddant boni animi, & intus in conscientia propria ipse spiritus sanctus testificetur spiritui eorum quòd filij dei sunt. sentiũt enim in corde toto se diligere deum, pœnitere propter deum, diligere proximum & seipsum propter deum: & breuiter deum esse sibi rationem amandi, sperandi, timendi, gaudẽdi, tristandi, & breuiter operãdi intus & extra. hoc est enim oleũ in vasis propriis. *Prudentes uero acceperunt oleum in uasis suis cũ lampadibus. Moram autem faciente sponso.* Mora sponsi totum tempus vitæ huius est, concessum ad progressum & pœnitentiam.

Dormitauerunt omnes, & dormierunt. Hinc apparet, quod non sponte dormierunt, sed dormitando incurrerunt dormitionem expectantes sponsum. ¶ Significantur enim per hoc duo. Alterũ est, quòd in hac vita inter hæc bona opera obrepunt multæ passiones: & incurrũtur multæ negligentiæ, & vniuersaliter peccata infirmitatis humanæ: quæ per dormitationem & dormitionem significantur, tanquam quodammodò inuoluntaria. Alterum est,

q̃ per hęc peccata non est mutatus status expectantibus: quia talia sunt, quòd non mutant statum. non enim sunt peccata mortalia. in eodem nanque statu sunt surgentes à somno, in quo erant quum incœperunt dormire. *Media autem nocte.* quando minùs creditur, quando quietis tempus putatur. *clamor.* vel signum nuncians iudicium vniuersale, vel ægritudo, vel casus mortalis in iudiciis particularibus. *Fatus est: ecce sponsus.* Iesus Christus. *Venit,* ad iudicium vniuersale vel particulare. *Exite.* de corpore, vel de mundo hoc. *obuiam ei.* amice ac honorabiliter suscipite illum. *Tunc surrexerunt.* à somno negligentiarum considerando seipsas. *Omnes uirgines illæ: & ornauerunt lampades suas.* disposuerunt opera sua bona, præsentanda diuino occursui tanquam meritoria. *Fatuæ autem sapientibus dixerunt: date nobis de oleo uestro, quia lampades nostræ extinguuntur.* Quantum ad parabolam in lampadibus vsque ad mediam noctem accessis consumptum est oleum, quod in eis erat. & propterea fatuæ non habentes reconditum in vasis suis oleum, dicũt quòd lampades nostræ extinguuntur, & petunt oleum à prudentibus: & illæ respondent rationabiliter, &c. ¶ Quantum verò ad interium sensum: audito aduentu iudicis, illi qui internum non habent testimonium suæ bonitatis, sed extra tantùm (quia scilicet bona opera fecerunt) recurrunt ad consueta sibi testimonia, hoc est exteriora. cõsiderantes enim in extremo vitæ suæ opera propria extingui corã examine summi iudicis, recurrunt ad sanctorũ virorum testimonia. nónne bonus ego fui, ieiunando, eleemosynas dando, missas audiendo, singulis annis confitendo & communicando: nónne ego vixi sicut alij reputati boni? & similia. Et iste recursus, siue fiat discurrendo secum, siue alloquendo ad literam viros sanctos, seu referendo cum aliis, parui refert. *Responderunt.* Deest. autem, *prudentes dicentes, Ne forte.* pro, nequando, *non sufficiat nobis & uobis.* Nullus est in hac vita, qui sufficiens testimonium dare possit suæ bonitatis. & propterea viri sancti respondent, quòd testimonium proprium vix sufficit sibiipsis, & propterea negant testificari. *Ite potius.* Consilium sanctorum, quod in extremo datur pœnitentibus, quando iam clamor factus est, ecce sponsus venit, est vt prouideant sibi de oleo, eundo ad emendum. *Ad uendentes.* doctores confessoresque, qui non possunt donare, sed vendere oleum testimonij. nam quasi vendere est exigere veram pœnitentiam pro precio olei. *Et emite uobis.* precium veræ pœnitentiæ internæ, amoris interni appendite. *Dum autem irent emere.* Velleitas veræ charitatis, seu veræ pœnitentiæ significatur, potiùs quàm vera voluntas. *Venit sponsus.* Hinc apparet, quòd omnia gesta & dicta hactenus in hac parabola, spectãt ad præsentem vitam. nã aduentus spiritualis sponsi est in morte singulorum: aduentus autem corporalis ad iudicium, erit completo tempore pœnitendi. Ita quòd tempus aduentus illius erit, sicut mors quantum ad terminum vitæ, nam si viui tunc possent pœnitere, omnes verè ad pœnitentiam rediret. *Et quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias.* cœlestis patriæ. *Et clausa est ianua.* Clausura ianuæ, definitio est negandæ gratię. ¶ Mirũ apparet, q̃ existentibus adhuc in hac vita virginibus claudatur ianua cœlestis regni, firmetur negatio ingressus: vbi est illa promissio, In quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius nõ recordabor. Sed cessat admiratio, intelligendo q̃ clausio ianuæ non est negatio veniæ pœnitẽtibus in veritate, sed est negatio gratuiti auxilij diuini ad verè pœnitẽdum: quia etiam hac animaduersione inquit Augustin⁹, percutitur peccator vt moriẽs obliuiscatur sui, qui dum viueret, oblitus est creatoris sui. Fundatúrque hoc in dictis Apostoli ad Hebræos. 12. monẽtis ab exemplo Esau, Scitote quoniam postea non inuenit locum pœnitentiæ, quanquam cum lachrymis quæsiuisset illam. ¶ Quando autem & cum quibus deus vtatur hac iustitia, nescitur. Hoc vnum hinc habetur, quòd pœnitentia dilata vsque ad extremum, quum auditur, ecce sponsus venit, non est secura: imò describitur non vera pœnitentia. ¶ At si obiceris non esse in textu isto sermonem de pœnitentia: aduerte quòd ad rem loquor. nam si secundum textum istum homini fulto bonis operibus exterioribus nõ datur locus inueniendi oleum internum, multo minùs dabitur homini carenti oleo intus & extra. ¶ Noli tamen spem veniæ cuicunque & quandocunque negare: memor quòd latro iam in cruce audierat, ecce non sponsus, sed iudex venit (vtpote in extremis constitutus) & tamen dicendo: Memento mei domine, &c. veniam plenissimam consecutus est. *Nouissime.* pro, deinde, seu postea. *Uero ueniunt & reliquæ uirgines.* Clausa ianua veniunt adhuc in vita hac existentes reliquæ virgines. Non dicit, q̃ veniunt cum oleo in vasis suis: quia cum oleo in lampadibus tãtùm veniunt, cum solis bonis operibus exterioribus: quæ coram deo extinguuntur, coram hominibus lucent. *Dicentes: Domine domine, aperi nobis.* Adorant ac supplicant (sed absque interno spiritus sancti oleo) pro ingressu ad cœlestes nuptias. *At ille respon-*

ille respondens, ait: Amen *dico vobis, nescio vos.* notitia amicitiæ quæ enim non est amicitia, non potest sciri. *vigilate itaque, quia nescitis diē neque horam.* Conclusio parabolæ. quia ideo quinque virgines exclusæ sunt: quia hora qua venit sponsus, non erant paratæ: & ideo quinque admissæ, quia hora aduentus sponsi erāt paratæ. Oportet ergo semper esse paratos, ex quo nescimus quādo veniet. ¶ Vbi scito in Græcis codicibus adiungi. *in qua filius hominis veniet.* Quod in Latinis non habetur, sed subintelligitur. *sicut enim homo.* Præcedens parabola discreuit inter iustos apud nos: hęc parabola discernit inter viles & inutiles Christo. *peregre proficiscens.* Saluator noster suam carnem cœlo inferens, ad peregrina loca iuit: quia carnis locus est, non cœlū, sed terra. *vocauit.* per fidem. *seruos suos: & tradidit illis bona sua.* res suas ad negociandum. Dona siquidē omnia dedit, non ad habendum aut fruendum hīc, sed negociandum. *et uni.* Per tres istos intendit omnes comprehendere, ternario perfectionis numero. *Dedit quinque talenta: alii autem duo, alii uero unum.* Per talenta quinque, duo & vnū, disparitatem omnē donorum comprehendit: similiter ternario numero disparitatis donorum. *vnicuique secūdum propriam uirtutem.* pro, facultatem. Ratio disparis doni redditur disparitas virium. vnicuique enim dedit secundum proprias vires: hoc est proportionaliter ad proprias vires. Disponit siquidē Iesus in ecclesia sua suauiter omnia. neminem onerat supra vires, nulli negat donum congruū eius viribus. *et profectus est statim.* Ordinat ecclesia, statim ascendit in cœlum. *Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis & lucratus est alia quinque. similiter qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terra: & abscondit pecuniam domini sui.* Iste non simpliciter abscondit, sed fodit & abscondit. Abscōdere enim est abstinere ab vsu: fodere verò terram ad abscondendum, est ex pusillanimitate non vti. nam sicut animi magni est tendere ad ardua, ita pusilli est tendere ad infima. pusillus enim cogitationibus & affectibus, quasi fossa fit occultatoria doni dei existentis in ipso. *Post multum uero temporis.* Ab ascensione vsque ad secundum aduentum differt rationē exigere ab omnibus. *venit.* præsentis est temporis. *Dominus seruorum illorum, & posuit.* pro, ponit, *rationem cum eis. Et accedēs qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: domine, quinque talēta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi dominus eius: euge serue bone.* in studiosa negociatione. *Et fidelis.* integra

tegra relatione omnium ad me. *Quia super pauca.* temporalis vitæ. *Fuisti fidelis, super multa.* æternæ vitæ. *Te constituam, intra in gaudium domini tui. Accessit autem & qui duo talenta acceperat, & ait, Domine duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo superlucratus sum. Ait illi dominus eius, euge serue bone & fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. intra in gaudium domini tui.* Tam magnum est gaudium cœlestis patriæ de deo, vt non possit concludi in homine. & ideò homo intrat in gaudium illud incomprehensibile: & non intrat gaudium illud in hominem, velut cōprehensum ab homine. ¶ Par autem præmiū redditur ambobus lucra referentibus, quia meritum fuit æquale. nam quantum studuit alter negociando in quinque, tantum alter studuit negociando in duobus. vterque enim secundum vires suas duplicauit sibi data. *Accedens autem, & qui unum talentum acceperat, ait, domine scio quia homo durus es.* Non solùm se iustificare intendit, sed rationem suæ iustificationis in domini crimen retorquet. Et intendit dicere, quòd tu in exigendo rationem gestorum negociorum non vis perdere, sed solùm lucrari. & si lucrum non affertur, tollis res eorum, qui negociati sunt, afferendo cauillationes: hoc propter hoc, & hoc propter illud. & ita metis etiā agros pauperis negociatoris, vt lucrum habeas intentum. *Metis ubi non seminasti. Tanquam ibi seminaueris, tanquàm debitum tibi. Et congregas ubi non sparsisti.* Tanquam ibi sparseris tanquam debitum tibi. ¶ Nec est quærendū quomodo hæc proprie verificentur de deo: quum falsæ æstimationes sint. Considerandum tamen est, quod pusillanimibus istæ phantasiæ de deo occurrunt: scilicet quòd exacte rigorem iustitiæ requiret de negociationibus, hoc est. de cura animarum, de audiētia confessionum, & huiusmodi, quæ ad lucra spiritualia exercentur, & quòd tot occurrunt in huiusmodi pericula perdendi, vt tutum sit non subire has negociationes. ¶ Et si accuratius perspectum fuerit, verba hæc de deo licet falsa sint prout sonant, vera tamen inueniuntur, sed male applicata. nam deus homo durus hoc est inexorabilis, dicitur: pro quanto nullum malum dimittit impunitum. & metit vbi non seminauit pro quanto metit gloriam suam ex vitiis, quæ non seminauit in animis nostris. & similiter congregat gloriam suam in peccatis, quę non sparsit: ordinando tum vitia, tum peccata nostra in gloriam suam. Ita quod deus in omnibus vult lucrari gloriam suam, siue lucremur, siue perdamus negociando. exigit enim pœnas si perdamus. *Et timens abii.* Ecce pusillanimitas: afficiens ani-

mum timore perdendi,& non solùm adimens spem lucri. *Et abscondi talentum tuum in terra.* Fossa, in infimis me cum dono tuo contrusi. *Ecce habes quod tuum est.* Talentum mihi datum. Hinc apparet,quòd iste timens rigorem domini,abscondit non vtendo, & seruauit talentum integrum. immo & timuit perdere talentum:& hoc abscondit vt seruaret illud. ¶Quantum ad parabolam clarus est sensus.Sed quomodo verificetur in proposito, non facilè apparet.nam difficile est coniungere hęc duo:scilicet quod abscondatur donum dei, & quòd seruetur reddendum deo integrum,ecce habes quod tuum est.At si perspectum fuerit quod parabolæ veritati sufficit similitudo, apparebit vtrunque simul. nam velut integrum donum dei se seruare arbitratur, qui illud à contrariis actionibus custodit seruando præcepta negatiua:nulli scilicet iniuriam faciendo, & à reliquis actionibus, quæ preceptis negatiuis inhibentur abstinendo. Quamuis secundum rei veritatem non seruetur integrum donum dei,nisi etiam affirmatiua præcepta de vsu donorum dei seruentur:quia dono dei contrariatur non solùm contraria actio, sed etiam negatio vsus, quando vbi & sicut oportet: non sic autem est in argenti talento, quod per non vsum constat non minui. Ad similitudinem ergo integri talenti existimat seruus pusillanimis se seruare donum dei,si abstinet ab actionibus malis, quamuis non vtatur donis dei.& propterea dicit,ecce quod tuum est. *Respondens autem dominus eius, dixit ei,serue male.* in animo:pusillanimitas est maius vitium,quàm nimia animositas, *et piger.* ad operandum, ad vtendum donis dei. *sciebas quia meto vbi non semino.* pro, seminaui, *& congrego vbi non sparsi.* hoc est sciebas seueritatem iustitiæ meæ: quòd non solùm volo gloriam ex donis meis, sed etiam ex vitiis & peccatis, quæ non processerunt ex me. *oportuit ergo.* vere consequens fuit, quòd debebas considerare peccatum omissionis,omittendo negotiationem doni à me tibi dati. *Te committere pecuniam meam nummulariis.* hoc est tuto rem lucro exponere.parum enim aut nihil periculi hic intercurrisset:quia solùm periculum decoctionis est in huiusmodi.Et intendit per hoc, quòd si non ausus fuit vti dono dei,in actionibus multi periculi, vti tamen debuit illo in actionibus in quibus est lucrum cum paruo periculo. *Et veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura.* Considerando subsecutam damnationem istius serui,quia nec etiam commisit pecuniam nummulariis ad lucrum vsurarium,dicendum est,quòd vel loquitur secundum ea

pus illud quo vsura cum extraneis habebatur licita: ac per hoc quia licito lucro non vacauit,damnatur:vel loquitur consequenter ad existimationem ipsius serui. Acsi apertius diceret,Quia ut existimabas,quòd meterem,quæ non seminaui &c.debebas consequenter existimare,quòd acciperem lucrum vsuræ: vt vel sic lucrum aliquod attulisses ex pecunia mea.Et hęc expositio quadrat contextui,ex ore proprio damnationem serui describenti. Et significatur per hoc,quòd omnino seruus debebat vti dono dei, saltem alicui fere tuto lucro exponendo, societatem saltem iungendo cum aliis, qui certo lucro operam dant. hoc enim significat committere pecuniam nummulariis: vt opus quod non audet aggredi solus,aggrediatur cũ socio negociatore, saltem vsurario: hoc est,cum certo paruo lucro. *Tollite itaque ab eo talentum. Ecce* sententia tollens donum quo ad gaudium de illo. *Et date ei.* Non quo ad vsum: quia non est amplius tempus meriti, sed quo ad gaudium.Gaudebunt enim iusti in cœlesti patria non solùm de donis dei in seipsis, sed de donis dei collatis aliis: iuxta illud Apocalyp.tertio.Tene quod habes: vt nemo accipiat coronam tuam. *Qui habet decem talenta, omni enim habenti.* Procul dubio digne.Hinc apparet talentum illud datum non soli habenti decem talenta,sed etiã habenti quatuor.ex hoc enim quòd omni habenti dabitur, sequitur quòd etiam habenti quatuor talenta dabitur.Et vere sic est:quia ita datur vni,quòd dabitur omnibus. communio enim gaudij de vno & eodem, nihil minuit gaudij à singulis. *Dabitur & abundabit.ei autem qui non habet.* digne.*& quod videtur habere.* pro: & quod habet. Et est sensus. & quod habet indigne. *Auferetur ab eo.* quo ad gaudium. *Et inutilem seruum eicite in tenebras exteriores, illic erit fletus & stridor dentium.* Altera pœna inferni,superius declarata. *Quum autem venerit filius hominis.* Nulla fit mentio parabolæ, nulla nota similitudinis puta sicut, hoc in loco habetur:quia non parabola, sed historia gerẽdæ rei prædicitur. *In maiestate.* pro, gloria, *sua,* & *omnes.* deest, *sancti, angeli cum eo:tunc sedebit super sedem maiestatis.* pro, gloriæ, *suæ.* An ad literam Christus sedens corporali situ iudicabit,incertũ habeo.humani enim formam iudicij id suadet. Alioquin sedes gloriæ,authoritas est quieta regnãdi & iudicandi mundũ,tunc primũ incipiẽs quo ad possessionẽ sensibilẽ vniuersi totius.& propterea appellatur sedes glorię eius. *Et congregabuntur ante eum omnes gentes: & separabit eos ab invicem,sicut pastor segregat oves ab hœdis.* In actu segregandi affertur similitudo,

Universidad de Deusto
Biblioteca

monstrans facilitatem segregandi bonos à malis: sicut facile pastor segregat oues sine cornibus, mansuetas ab hædis, non ab agnis. Separare enim matres à filiis, habet quandam difficultatem: sed ab hædis, filiis caprarum paruulis, imbellibus, non. ET STATUET *oues quidem.* electos & mansuetos, vtiles &c. A *dextris suis: hædos autem.* reprobos, fœtidos. A *sinistris.* TUNC DICET REX *iis, qui a dextris eius erunt: venite benedicti patris mei possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me.* TUNC RESPONDEBUNT EI *iusti.* Occasionem respondendi habebunt ex tanta dignatione, quòd sibiipsi ascribit exhibita hæc beneficia. DICENTES, *Domine quando te vidimus esurientem, & pauimus te? sitientem.* Deest coniunctio aut. Legendum est. AUT *sitientem, & dedimus tibi potum? quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te? aut nudum, & cooperuimus te? & quando te vidimus infirmum aut in carcere, & venimus ad te?* ET RESPONDENS REX DICET *illis,* AMEN *dico vobis: quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Non dicit quandiu fecistis vni pauperi: quia benefacere hominis pauperi, officium est naturalis misericordiæ, commune fidelibus & infidelib⁹: sed benefacere fratri Iesu Christi, officium est Christianæ misericordiæ, quæ in pauperibus Christum considerat, & propter Christum exercet hæc opera. ¶ Cõsidera quoque, quod quanuis rex in sede maiestatis tantæ, non dedignatur tamen appellare fratres suos, pauperculos suos. TUNC DICET REX *& iis qui a sinistris eius erunt,* DISCEDITE *a me maledicti in ignem æternum.* An ignis inferni corporeus sit, non est certa fidei definitione firmatum. Credimus tamẽ rationabiliter ipsum esse corporeum: quia scriptura vocat ipsum ignem: & propriè intelligere ignem, nullum habet obstaculum. nullum siquidem inconueniens sequitur ex confesso igne corporeo, sicut sequuntur inconuenientia si approbarentur multæ aliæ pœnæ corporeę: puta fletus corporalis, & corrosiones corporales, & huiusmodi. ¶ Veruntamen si ignis corporeus non est, supplicium illud appellatum est ignis propter vehementiam. Ignis enim inter omnia corpora vehemẽtius cruciat. & quia pœna illa est maxima ex suo genere, ideo ignis nominata est nobis, quibus alterius vitæ pœnæ ignotæ sunt. QUI *paratus est diabolo & angelis eius.* Hinc apparet eundem ignem paratum hominibus reprobis, & angelis reprobis: communeque esse supplicium vtrisque. Et propterea difficultates insurgũt quæ-

le sit supplicium illud. ignis enim corporeus non potest affligere diabolum & angelos eius: quorum substantia est incorruptibilis. ¶ Verùm in theologia speculatiua dicitur, quòd ignis cruciat spirituales substantias non comburendo, sed alligando illas. Est enim ignis, vt instrumentum diuinæ iustitiæ detentiuus spiritus damnati: ita quòd est velut carcer spirituum. Nec solo carcere priuatiuo libertatis localis, sed ademptione liberi vsus tam intellectus, quàm voluntatis, quàm etiam suæ potentiæ cruciabuntur. detinebitur enim illorum intellectus ad considerandum, & voluntas ad detestandum supplicium illud: ac per hoc ad continuam tristitiam actualem. Hæc enim omnia intelliguntur appellatione pœnæ sensus: quæ nomine ignis significatur, etiam si non sit corporeus ignis. Vnde clarè patere potest intelligenti & penetranti hæc, quòd est maxima afflictio: & tanto maior omnibus sensibilibus malis, quanto intellectus est velut fons, sensus verò omnes sicut riuuli quo ad cognitionem: & voluntas est sicut fons, appetit⁹ verò sensitiui (quorum est tristari, delectari &c. secundum sensum) sunt velut riuuli in appetendo, delectando, tristando, amando, & reliquis eiusmodi. *Esurui enim, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi potum: hospes eram, & non collegistis me: nudus, & non operuistis me: infirmus, & in carcere eram, & non visitastis me.* TUNC RESPONDEBUNT *ei & ipsi, dicentes. Domine quando te vidimus esurientem aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere & non ministrauimus tibi?* Aduerte differentiam. Iusti singillatim singula repetunt: reprobi autem omnia simul inculcant. quia illi quieto animo gaudent recolere singula cum suis actionibus: isti turbata conscientia, cum fastidio repetunt, quæ aduersus se ipsos militare sentiunt. TUNC *respondebit illis, dicens,* AMEN *dico vobis: quandiu non fecistis vni de minoribus.* pro, minimis, *bis.* scilicet fratribus meis. NEC *mihi fecistis.* ET *ibunt hi in supplicium.* Quod priùs vocauit ignem, modò appellat supplicium. AETERNUM. Obmutescat dogma tradentium deũ quandoque misertum damnatorum. ¶ Sifte prudens lector: & nota in his tribus documẽtis huius capituli damnari in inferno tria genera omissionum. nam in parabola virginum damnantur imparati ex omissione interni testimonij: in parabola verò talentorum damnantur pusillanimes ex omisso vsu diuinorum donorum: hic autem damnantur omittentes opera misericordiæ christianæ. Quid cum illis aget æternus iudex qui commissione malorum operum peccauerunt, si illi damnantur qui omiserunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

bona opera? *ipsi autem in uitam æternam.*

CAPVT XXVI.

ET *factum est quum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis. scitis quia post biduum pascha fiet, pro, fit, & filius hominis tradetur.* pro, traditur, *ut crucifigatur.* Et possunt hæc duo simul & separatim intelligi. Simul quidem, explicando vtrunque præsens pro tempore post biduum: quia tunc fit pascha (hoc est immolatio agni paschalis pro memoria exitus de AEgypto) & traditur Iesus vt crucifigatur. Separatim autem, explicando pascha fieri post biduũ, seipsum vero tradi nunc: quia Iudas duobus diebus ante pascha (vt insinuat statim euangelista) vendidit Christum. Agnus nanque paschalis immolatus illo anno fuit die Veneris. incipiente tamen in præcedenti vespere: Iudas autem vendidit Iesum die Mercurij. & sic duo interceserunt dies (scilicet Mercurij & Iouis) ante pascha. Hæc enim verba dicta apparent à Iesu in mane diei Mercurij. *Tunc.* eodem mane. *congregati sunt principes sacerdotum.* deest, & Scribæ, *& seniores populi in atrium principis sacerdotum qui dicebatur Caiphas: & consilium fecerunt ut Iesum dolo tenerent & occiderent.* Apud Ioannem ab illo die quo communi consilio definitum est, vt occideretur Iesus, consultabant deinceps de executione. inter quę consilia hæc congregatio fuit ad specialem modum exequendi descendens: vt scilicet dolose Iesum caperent. Existimabant enim nimis difficile esse capere illum aperta violentia propter turbam. & propterea intendebant miscere violentiæ fraudes. *Dicebant autem non in die festo, ne forte.* Superfluit forte. *Tumultus fieret.* pro, fiat. vt ba enim hæc omnia sunt sacerdotum, scribarum & seniorum. *in populo. Quum autem Iesus esset.* Commemoratio hæc vnctionis factæ sabbato præcedenti, fit ad insinuandum occasionem qua motus est Iudas ad vendendum Iesum. *in Bethania.* castello prope Hierusalem, vbi resuscitauerat Lazarum. *in domo simonis.* Hoc fuit sabbato præcedenti in cœna, in qua Lazarus resuscitatus erat vnus ex discumbentibus, & Martha ministrabat: vt patet apud Ioannem. *Leprosi.* olim. creditur enim hunc à Iesu curatum fuisse à lepra, & pluries inuitasse Iesum ad conuiuium. *Accessit ad eum mulier.* Maria soror Lazari, quę cognominatur Magdalena. *Habens alabastrum.* pyxidem ex alabastro. *unguenti pretiosi: & effudit.* Tacet Matthęus, quòd mulier hæc tunc prius vnxit pedes Iesu ex illo vnguento. &

de reliquo vnguẽto dicit, nõ quòd vnxit, sed effudit versando pyxidem. *super caput ipsius recumbentis.* Prima vice quando venit peccatrix, vnxerat pedes tantùm: modo animæquior reddita ex consecuta venia, ex multis signis benevolentiæ Iesu erga illam, audet tangere caput Iesu. *Videntes autem discipuli indignati sunt.* Iudas præcipue: vt patet apud Ioannem. *Dicentes,* vt quid. pro, ad quid, *perditio hæc potuit.* pro, poterat enim *istud.* Deest. vnguentum, *uenumdari multo, & dari pauperibus.* Vsitato loquendi modo perditum dicunt & vnguentum tanti precij, quod poterat esse vtile multis pauperibus. *Sciens autem Iesus ait illis, Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me.* Discipuli fremebant in mulierem tanquam operatam opus malum: vt quæ consumpserat quasi delitiando vnum pauperem, quod multis erat tribuendum pauperibus. Et propterea Iesus excusat illam, asserendo quòd bonum opus operata est erga me. *Nam semper pauperes habebitis.* pro, habetis, *nobiscum: me autem non semper habebitis.* pro, habetis. Hanc rationem bene pondera: quia hinc docemur, in rariis posse multo sumptu vti absque remorsu conscientiæ quòd melius fuisset dare pauperibus. Et hoc directe dixit contra rationem eorum de vtilitate pauperum. *Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* Prius dixit opus fuisse bonum: modò dicit intentionem fuisse bonam, vtpote religiosam, immo probat fuisse opus bonum. nam non ad delitias corporis mei, sed velut corpori sepeliendo adhibuit hoc vnguentum. constat enim quòd cadaueri non adhibetur vnguentum ad delitias. ¶ Et dixit hoc tum ad declarandum tam mulieris quàm suum animum, quòd neutrius animus erat ad delitias. Sed illa non dubitabat adhibere vnguentum homini diuino, merenti hoc & longe maiora: vtpote verò Messiæ, alieno ab omni sensualitate sicut corpus sepeliendum. & ipse vtebatur hac vnctione sine omni sensualitate, sicut cadauer quod vngitur vt sepeliatur. Verba siquidem illa, ad quid perditio hæc, tam aduersus mulierem quàm aduersus Iesum suscipientem in corpore proprio talem vnctionem procedebant, quanuis non auderent fremere in magistrum, sed in illam. ¶ Tum ad declarandum, quòd quemadmodum opus bonum ac consuetum apud Iudęos est adhibere vnguenta pretiosa corporibus sepeliendis, & nullus dicit ad quid perditio hęc &c. ita opus bonum fecit hæc mulier, vngẽdo me viuum eo officioso ac religioso animo, quo me sepeliendũ vnxisset. ¶ Vt taceã q̃ for tè mulier hęc, audita proxima Christi morte, dubitãs q̃ nõ posset

sepeliendo corpori officiũ exhibere vnctionis (sicut de facto euenit) præuenit vngere ipsum viuum velut sepeliendum. *Amen dico vobis: vbicunque prædicatum fuerit hoc euangelium, in toto mundo dicetur quod hæc fecit in memoriam eius.* Non sat fuit Iesu declarare, quòd mulieris opus bonum, quòd intentio bona fuit, sed declarauit quòd tam laudabiliter fecit, vt in toto mundo in memoriam illius commemorandum sit hoc quod fecit. Et quia hoc ecclesia commemorat in laudem Mariæ Magdalenæ, habes hinc aliud argumentũ vltra collecta in icntaculis nostris, quòd Maria Magdalena est illamet, quæ est Maria soror Lazari, de qua textus iste loquitur. *Tunc.* Dixerat euangelista quòd quum Iesus dixit, scimus quòd post biduum Pascha fit, tunc congregati sunt sacerdotes & Scribæ in atrio Caiphæ: & interposuit commemorationem vnctionis priùs factæ in Bethania, quia occasio fuit mouendi animum Iudæ. modò redit ad seriem facti, dicendo, tunc: non quando hęc vnctio fuit facta, sed quando congregati sunt sacerdotes & Scribæ in atrio Caiphæ. *Abiit unus de duodecim, qui dicebatur Iudas scariot.* pro, Iscariotes. Nomen villę vnde erat oriundus creditur. *Ad principes sacerdotum.* congregatos in atrio Caiphæ. *Et ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam?* Auaritiam euangelista scribit causam proditionis, ad redimendum vnguentum precio magistri. sufferre non poterat quòd tanta materia furti sibi subtracta esset. ¶ Aduerte hîc, quòd euangelista narrat substantialia: prætermittens circumstantias palliantes. Sicut enim narrando tentationes Christi scripsit nudas conclusiones, si filius dei es, dic vt lapides isti panes fiant, &c. Ita modò scribit nudam petitionem, quid vultis mihi dare, &c. Rationi cõsentaneum est, vt Iudas se scandalizatum dixerit de magistro suo, & quòd hactenus putauerit ipsum esse spiritualem virum, sed quòd nunc perdidit bonam opinionem de illo: quia vidit ipsum in tanta sensualitate quòd vnguento preciosissimo muliebribus manibus visus est, non solùm in capite, sed etiam in pedibus. Naturale siquidem est hominibus, sub aliquo colore palliare factũ iniquitatis propriæ: & præcipuè talis scilicet offerẽdo proditionem proprij magistri. *At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet.* *Primæ autem die azymorum.* Præcepto legis Mosaicæ Exo. 12. septem erant dies azymorum: in quorũ primo immolabatur agnus paschalis, manducãdus cum azymis panibus, &c. ¶ Ex hoc textu claré apparet Iesum celebrasse Pascha quartadecima luna, & non tertiadecima: vt quidam Græci fingũt. primus

primus enim dies azymorum est quartadecima luna. *Accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes, Vbi vis paremus tibi.* Iesus hospitabatur Bethaniæ, & non Hierosolymis: Paschalis autem agnus immolandus omnino erat in Hierusalem: quia extra illam non poterat immolari: & propterea discipuli quærunt in quo loco, in qua domo intra Hierusalem vult parari sibi pascha. *comedere pascha?* hoc est paschalem agnum. Pascha enim Græca dictio est: & significat transitum, quem apud Hebræos significat Pascha. Festiuitas siquidem Paschalis celebratur à Iudæis diebus septem in memoriam transitus domini ad occidendum primogenitos Aegyptiorum, nocte qua egressus est populus Israel de Aegypto. traslatúmque est nomen facti memorabilis (scilicet illius transitus) ad festiuitatem illorum dierum septem: & ad agnum qui primo die immolabatur: & ad azymos panes. nullo enim fermentato pane licebat diebus illis septem vti. Sumitur itaq; hîc Pascha pro agno Paschali. *At Iesus dixit, Ite in ciuitatem ad quendam.* Non nominauit hominem istum Iesus: sed circũstantiis quas tacet Matthęus (sed non Marcus & Lucas) describit. *Et dicite ei, Magister dicit, Tempus meum prope est: apud te facio pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, & parauerunt pascha.* *Vespere autem facto discumbebat cum duodecim discipulis suis: & edentibus illis dixit, Amen dico, quia unus uestrum me traditurus est.* Pluries dixerat impersonaliter, filius hominis tradetur: modò descendit ad speciem, non tamen ad individuum, vt cognoscant quòd sponte passionem adit, quòd omnia prænouit antequam fiant: ne occasionem habeant perdendi fidem quum viderint ipsum pati & mori. *Et contristati valde, cœperunt singuli dicere, Numquid ego sum domine? At ille respondens ait, Qui intingit.* pro, intinxit, *mecum manum in paropside.* pro, catino, *hic me tradet.* Dixerat vnus ex duodecim, determinans apostolicum ordinem: modò dicit qui intinxit mecum, determinans actionem socialem in mensa. ¶ Et determinat per hoc, quòd vnus sedentium prope ipsum Iesum est. Quum enim vnum catinum aceti, in quo intingebantur lactucæ agrestes, non commune fuerit tredecim comedentibus simul, sed rationi consentaneum sit duo aut tria catina fuisse (singula scilicet inter quatuor aut sex) propterea Iesus catinum commune sibi, & quatuor aut sex aliis, demonstrat dicendo qui intinxit mecum: ac per hoc descendit ad magis specialia, non tamen ad individuum. Dixi catinum aceti cum lactucis agrestibus: quia agnus erat assus, nec locum in eo habet intinctio. & in lege mandaba-

tur

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur manducari agnum cum lactucis agrestibus. *Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est.* Occurrit tacitæ obiectioni. si scis oportere tradédum cur non euitas proditionem? Respondet quia volo implere scripturas. *Væ autem homini illi per quem filius hominis tradetur.* pro, traditur. Excludit excusationem proditoris implentis scripturas: ne quis quam putaret, quòd sicut ipse Iesus bene faciendo eundo sicut scriptum est de ipso, ita Iudas excusetur faciendo licut scriptum est de illo. propterea enim ait, væ homini illi per quem traditur. *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.* quia mortuus in vtero matris incurrisset solam pœnam damni, cum incircuncisis infantibus in limbo: modò autem incurret etiam pœnam sensus, & talem ac tantam in inferno. *Respondens autem Iudas qui tradidit.* pro, tradebat, *eum, dixit, Numquid ego sum rabbi* Iudas vnus eorum qui prope Iesum sedebant, vnus eorum qui intingebant in catino prope Iesum, audita restrictione ad sex vel quatuor communicantes in catino Iesu, petit nunquid ego: reticendo (& non dicendo sicut alij dixerant, nunquid ego) accusaret seipsum. *Ait illi, Tu dixisti.* Anceps verbum est. nam & affirmanti rem dictam & affirmanti dictionem commune est. potest enim intelligi quòd tu dixisti quod est, vel quòd ego non dixi sed tu dixisti te esse proditorem. *Cœnantibus autem eis.* Tacet hic Matthæus, quòd demum Iesus submisse declarauit in indicium proditorem Ioanni interroganti submissa voce. ¶ Inter comendendum itaque sacramenta eucharistiæ celebrantur: tum ad tollendum errorem quo eucharistia negaretur non ieiunis, tum ad instruendum temperantiam cœnæ talem debere esse vt sacramentis etiam cœnantes, immò in fine cœnæ (vt alij euangelistæ constantur) simus idonei. *Accepit Iesus panem & benedixit.* benedictione laudis non benedictione consecrationis: vt patet ex eo quòd tam Lucas quàm Paulus primæ ad Corinthios vndecimo, loco benedictionis ponit gratiarum actionē (quæ est benedictio laudis) ante fractionem. *Ac fregit: deditque discipulis suis, & ait, Accipite & comedite.* In textu Græco non est copula, &. Hinc habetur eucharistiam non esse tribuendam infantibus, quibus non potest dici accipite, comedite. Sicut enim quia dominus dixit, nisi quis natus fuerit denuo ex aqua & spiritu, negatur baptismus infantibus in materno vtero, quia non potest denuo nasci qui nō est natus, ita dicēte dño in cōmunione eucharistiq accipite, comedite, negat eucharistia illis qui adhuc non possint accipere, qui adhuc nō possūt comedere. ¶ Aduerte hic ꝙ sicut ecclesia hodabiliter

dabiliter pro reuerētia eucharistiq nō vtitur eucharistiæ cibo nisi ieiuna (excepto extremæ ægritudinis articulo) licet dominus inter cœnandū communicauerit discipulos, ita laudabiliter pro reuerētia eucharistiq abstinet ab isto modo māducādi, scilicet accipite comedite: vt non nisi sacris manibus tangatur eucharistia. ¶ Verū ad imitationem Christi cōmunicare tali modo in articulo necessitatis, nō esset inconueniēs: sicut etiam nō ieiunos (vt dictum est) in articulo necessitatis cōmunicamus. Esset autem necessitatis articulus, si tēpore epidimiæ nō haberetur sacerdos cōmunicās more ecclesiæ soliro, sed haberetur sacerdos qui prope offerret eucharistiā: & locādo super præparato loco diceret communicaturis prope expectātibus & adorātibus, accipite comedite. possent enī reuerenter accipere & comedere: sicut fecerūt Christi discipuli, qui acceperūt à Iesu non manu ad manū sed ex mēsa: quum sederēt multi in tāta distātia, vt manus Iesu manibus eorum nō posset iungi. ¶ Crediderim ego quod sicut vnū calicem cōmunē omnibus tradidit, ita in vna patina panē in duodecim buccellas fractū manibus propriis tradiderit: & ꝙ hinc ecclesia vsū patinarū apostolica traditione acceperit. Ita ꝙ sicut calicem vn⁹ discipulus dedit alij, ita patinā cū pane sancto propinquiores Iesu, remotioribus successiue porrexerūt. *Hoc.* Non dicit hic, id est, in hoc loco, sed dicit hoc: quod est pronomē demonstrationum substātiæ. ¶ Et est propriissimus nō metaphoricus sermo: vt hęretici interpretantur. Demonstratur aūt per pronomē, hoc, nō panis nec corp⁹ Christi, sed substātia sine qualitate. i. nō demonstrādo certæ speciei naturam. pronominis enim officiū est monstrare substātiam sine qualitate. Est itaque ꝓpriissimus & verissimus sensus, hoc. i. hęc substātia, demōstrando id ꝙ habebat in manibus. *Est.* non apparet, nō significat, sed est. *Corpus meum.* non corpus panis. Vbi scito quod sermo iste dominicus est non solum enunciatiu⁹ veritatis (verissimū enī est ꝙ hæc substātia est corpus Christi) sed est etiā factiu⁹ veritatis significatę. facit enim ꝙ enūciat. Et ꝓpterea pronomē, hoc, nō demōstrat panē neque corpus Christi, sed hāc substātiā. Nā veritati enūciatæ repugnat demonstratio panis. falsum est enim ꝙ panis est corpus Christi. Efficiētiæ autē repugnat demōstratio corporis Christi. falsum est enim ꝙ efficiatur, ꝙ corpus meū est corpus meū. nulla siquidē est opus efficientia ad hoc vt corpus meum sit corpus meū: vt clare patet. Sed tam veritati enunciatę, quàm efficientiæ quadrat demonstratio substātiæ, non demonstrando speciale nātura: quia & verum

est

Universidad de Deusto
Biblioteca

est quòd hæc substantia (non hoc accidens) est corpus meum: & verum est quòd sit, quòd hæc substantia est corpus meum. hoc est enim quod sit per hunc sermonem. ¶ Vnde apparet non esse ab ecclesia adinuentam transubstantiationem panis in corpus Christi, vt hæretici fingunt: sed ecclesia à veritate per hęc domini propriè intellecta verba significata, cogitur ad confitendum efficientiam. non enim aliter verificatur nunc & non prius, hoc est corpus meum, nisi quia nunc & nō prius factum est vt hoc sit corpus meū. Ex vtroque autē (.s. veritate significata & effecta) cogimur ad confitendū transubstantiationem panis in corpus Christi, neque enim aliter fieri potuit, qꝫ hęc substantia sit corpus Christi, quàm per transubstantiationē. nam si transubstātiatio non intercuenit, nō verificatur qꝫ hoc demōstratū quādo Christus profert pronomē hoc (.i. illamet substātia quā pronomē demōstrat in sui prolatione) sit corpus Christi: sed illa substantia quæ tunc demonstratur, si qualis est tunc remanet in fine consecrationis, non est corpus Christi, sed est panis: si annihilatur, nec est panis, nec est corpus Christi, sed est nihil. Omnes itaq; hereses excludūt hęc verba (hoc est corpus meū) secundū proprietatē sermonis intellecta. At si verbis propriis, si proprietate sermōis nō habetur veritas fidei, ruit tota fides trinitatis, ruit vniuersa certitudo sacræ scripturæ. *ut accipiens calicē.* Interpres posuit specie pro genere. nā in Græco nōn habetur calix, sed poculum. *Gratias egit, & dedit illis, dicens, bibite.* Hinc apparet quòd nec sanguis Christi infundendus est in os infantū: qui bibere adhuc nequeunt, sed sugere. *Ex hoc omnes. hic est enim.* Interpres addit coniunctionē, enim. *sanguis meus noui testamēti.* Quū testamentū dispositio sit hæreditatis, dicitur sanguis Christi nouī testamēti, ad differētiā sanguinis in veteri lege aspersi Exo. c. 24. Ille enī ad firmādū pactū inter deū & populū accepturū terrā ꝓmissionis fœlicitatēq; terrenarū opū, hic alia dispositio est hereditatis & heredum cœlestis regni. & propterea appellatur nouū testamentū. Sanguis nāq; Christi est effector nouę, antea nō habitę, & quę nunq̄ veterascit, dispositionis heredū & hereditatis regni cœlestis. Soli enī illi heredes sunt cœlestis regni, qui Christi sanguinis ablutione sunt ad illud asciti. *Qui pro multis effundetur.* pro effunditur. Tēpus siquidē passionis eius iā incœperat. Sciebat enim quid tōc fiebat à Iuda & Iudęis ad effundendū eius sanguinem. *in remissionem peccatorum,* pro omnibus quantū ad sufficientiam: sed pro multis tantum quantum ad effectam remissionem peccatorum. *Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, quum illud bibam vobiscum nouum,* hoc est nouo modo. nam nunc bibo indigens alimentis: tunc autem bibam impassibilis, non indigens cibo aut potu. *in regno patris mei.* Statum immortalitatis etiam corporalis, quem resurgendo adeptus est, vocat regnum patris: quia totaliter in illo regnat deus. nihil est ibi inobedientiæ, nihil passibilitatis, nulla indigentia. Et intendit per hoc, quòd non erat amplius bibiturus vinū, donec resurgeret à mortuis, manducaturus & bibiturus tūc cum discipulis: vt rei probauit euentus. *Et hymno dicto.* Interpres impersonaliter transtulit: quòd tamen in Græco attribuitur pluribus, dicendo, quum dixissent laudes. vt intelligamus non solum Iesum, sed discipulos quoque hymnum dixisse. *Exierunt in montem oliueti. tunc.* Non demonstrat tempus ambulationis versus montem Oliueti, sed tempus quo adhuc sedebāt in cœna, postquam Iudas surrexerat & recesserat: vt ex euangelio Ioannis habetur. nam post hæc dicta dixit Iesus discipulis vndecim: Surgite, eamus hinc. Matthæus itaque complcuit cœnam in gratiarū actione, inchoans egressum in montem oliuarum: & redit ad dicta, perfecta quidem cœna, sed adhuc sedentibus Iesu & discipulis. *Dicit illis Iesus: omnes vos.* Hinc apparet, qꝫ Iudas non erat ibi. ipse enim non fuit scandalum passus nocte illa, sed fecit scandalum omnibus. *scandalum patiemini in me.* cespitabitis velut impingendo in me patientem. videdo enim me capi, ligari, &c. timebitis, fugietisq; à me sicut ab offendiculo, ne cadatis, ne incidatis in manus capientium me. *in ista nocte. scriptum est enim.* Zachariæ. 13. *Percutiam pastorem.* Si miraris euangelistā mutasse verbum prophetæ dicentis, percute, scito euangelistam declarasse hac mutatione prophetam. nam clarè explicat percussionem pastoris esse actionem dei: quod illic nō clarè significatur. vbi deus alloquitur frameam seu gladium, pręcipiendo percute pastorem. Inidem siquidem reditur, deū percussurum esse pastorem, & deū prǽcipere gladio Iudæorum vt percutiat pastorem Iesum. ad literam nanque framea seu gladius prępsidis percussit Iesum: & cum gladiis venerunt ministri iustitiæ ad capiendum eum. *Et dispergentur oues gregis. postquam autem resurrexero.* Ne dispersi desperent, & pro eo quòd fugerunt, putent se non redintegrandos ad Iesu Christi gratiam & regnum, promittit post suam resurrectionem se venturum ad illos. *Præcedam vos in Galilæam.* Magna consolatio, antequam vos fugiētes redeatis in Galilæam venitram patriam ad vestras domos, egō ibō illuc videndus à vobis.

Respondens

Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Petre, nimis de te præsumis, præferendo constantiam tuam cæteris condiscipulis. Ait illi Iesus: Amen dico tibi. Vobis omnibus communiter dixi, q̃ scãdalizabimini: tibi autem qui præfers te cæteris, dico peius futurum. Quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter negabis me. quod longè peius est, quàm scãdalizari, quàm fugere. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. similiter & omnes discipuli dixerunt. Bona ac vera pro tunc animi dispositio communis Petro, & aliis discipulis significatur. Tunc. completo sermone domi. venit Iesus cum illis. Præsentis tẽporis est, venit. in villã. pro, prædium, quod dicitur Gethsemane. Dictio Hebræa est: & nomẽ proprium loci ad radices mõtis Olivueti, Hicrony. teste. Et dixit discipulis suis: sedete hic, donec vadam illuc. Locus monstratur dilatus quãtum iactus est lapidis apud Lucã. Et orem. Et assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari. In potestate Iesu significatur fuisse tempus & propassionem tristitiæ: quum narratur q̃ non priùs coram omnibus discipulis, sed coram tribus cœpit contristari. Et verè voluntarium fuit in Iesu tristari, sicut & mori. Tristitiam in Iesu intellige veram tristitiam internam tam in voluntate, quàm in appetitu sensitiuo, sed non prævenientem, neque impedientem rationem rectam. Fuit enim verus homo, passibilis non solùm secundum corpus, sed etiam secundum animam quandiu fuit viator. quanuis fuerit etiam simul comprehensor secundũ superiorẽ animæ partem. Et mœstus esse. pro, grauis ter angi. In Iesu sicut tristitia nõ impediebat rationẽ, ita econuerso ratio non mitigabat tristitiam: sed (vt in theologia speculatiua docetur) vnicuique virium permissum est quod suum erat. & propterea in Iesu fuit maxima tristitia, propterea scribitur quod græuiter angebatur. ¶ Quod vt plenius intelligas, scito dominum Iesum subiisse voluntarie nõ solum cruciatum corporalis passionis in flagellis cruce & morte, sed etiam cruciatum internæ passionis. Voluntarie enim proposuit ante internos oculos, quæ, qualia, quanta, à quibus, qualiter &c. passurus tunc erat, & quum hæc cogitata & proposita, sint contraria appetitui naturali tam voluntatis humanæ quàm appetit' sensitiui hominis, sequebatur tristitia magna & quædam animi constrictio intra tot prementia mala, quam vt dictum est, non subleuabat tanta ad deum spectans: sicut in aliis sanctis & martyribus subleuauit. Tunc ait illis, Tristis est anima mea. Quod intus sentit, sermone manifestat:

manifestat: vt ipso teste cognoscamus quod vere habuit animam passibilem, quod vtitur animo non stoico sed passibili. Vsque ad mortem. intensiue propter magnitudinem tristitiæ, & extẽsiue: quia sicut continue vsque ad horam mortis passus est in corpore, ita cõtinue tristatus est in animo. Et hic sensus apparet literalis. Acsi apertius dixisset: ex nunc vsque ad mortem meam tristis est anima mea. Sustinete. pro, manete, hic & vigilate mecum. Octo discipulis dixerat sedete: istis tribus tanquam magis familiaribus præcipit vt vigilent secum, proculdubio orationi vacando. Et progressus pusillum. Etiam ab istis se oraturũ seperat. Procidit in faciem suam. Non orat stans nec genu flexo, sed procumbens. Orans, & dicens: Pater mi. Oratio hæc affectum naturalem hominis (quo nolumus mala pene contraria nobis) cum adiuncto moderamine rationis superioris deo præsentat. si possibile est. Modum primum potentiam respicit, nõ absolutam, sed ordinatam. Modus autem conditionalis propter inferiorem rationem adpositus est. Non enim ideo dicit conditionaliter, quia ipse Iesus ignoret si possibile est (ipse enim omnia nouit) sed quia ratio inferior in ipso nescit ordinem definitum à diuina sapiẽtia. Nescit autem quia eius non est scire supremas rationes, sed considerare rationes inferiores: hoc est illas quę secundum res creatas cõgruunt aut dissonant. Transeat à me calix iste. Veruntamen nõ sicut ego nolo. Nõ volũtate deliberata, sed velleitate naturalis affectus. sed sicut tu vis, voluntate beneplaciti. Ecce moderamen referens totũ in diuinã volũtatem. ¶ Hinc cõtra hęreticos habes duas in Christo volũtates, alterã humanã, non sicut ego volo: alterã diuinã cõmunẽ sibi & patri, sed sicut tu vis. Et venit ad discipulos suos: & inuenit eos dormiẽtes. Præsentis tẽporis sunt venit & inuenit. Et dicit Petro: sic nõ potuistis. pro, potuistis, una hora vigilare mecum? vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. spiritus quidem promptus est, caro autẽ infirma. Necessitatẽ orandi & petẽdi ne intrent in tentationẽ, aperit ex periculo infirmæ carnis: hoc est carnalis affectus. Acsi apertius diceret, nõ sufficit vobis quod habeatis spiritum promptum ad vitandum peccatũ, sed oportet vos orare ne intretis succũbendo in tentationẽ: quia periculũ est ex parte carnalis affectus, qui nõ est firmus sub spiritu, sed mutatur ad præsentiã obiecti. Quod vtinã quotidie non experiremur. quod & ipsi Apostoli tunc experti sunt, quum præsentes affuerunt lictores curiæ. Iterum secundo abiit: & orauit dicens, Pater mi si non potest hic calix transire. Deficit præpositio cum pronomine, in Latino

textu debet legi. *Transfire a me nisi bibam illum.* Et est sermo metaphoricus, assimilas passionem, mortemq; eius calici amari liquoris. Quem trāsire à se, est non pati, non mori: quem bibere, est pati, est mori. *Fiat voluntas tua.* ET *venit iterū, & inuenit eos dormientes: erant enim oculi eorum grauati.* ET *relictis illis, iterum abiit & oravit tertio, eundē sermonē dicens.* TVNC *venit ad discipulos suos, & dixit illis: dormite iam.* pro, posthāc. seu de cætero, *& requiescite.* Hac domini verba permissiua esse somni ad tollendam quā patiebatur grauedinem oculorum, testatur Marcus: subiungens sufficit. *Ecce appropinquabit* pro, appropinquauit, *hora.* Hæc verba non dixit Iesus simul cum ante dictis, dormite iam: sed intervallo somni indulto illis, excitauit eos dicendo, sufficit: quod Matthæus tacuit. Ecce appropinquauit hora, definita ab æterno. ET *filius hominis tradetur.* pro, traditur, *in manus peccatorum. surgite.* Sedētes enim potiùs quàm cubantes putādi sunt dormisse. *Ecce appropinquauit qui me tradit.* pro, tradit. *Adhuc eo loquente, ecce iudas unus de duodecim venit: & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus missi.* Interpres addidit dictionem, missi: quæ in Græco non habetur. *A principibus sacerdotum & senioribus populi. Qui autē tradidit eū, dedit illis signum, dicens: Quēcunque osculatus fuero, ipse est: tenete eū.* ET *confestim accedens ad Iesum, dixit: Ave rabbi.* ET *osculatus est eum.* Hinc colligitur maximam à Iesu indultam discipulis cū ipso familiaritatem. *Dixitque illis Iesus: Amice, ad quid venisti.* pro, venis. seu ades? Quamuis sciret Iesus ad quid adesset (scilicet ad proditionem ipsum) nō tamen appellauit eum proditorem, sed amicum ab officio osculi. Et interrogat ad quid, cuius rei gratia adsit, quid sibi velit aduentus iste amicus: vt nec tanta proditione cōmouamur Iesum intueamur. *Tunc accesserunt, & manus iniecerūt in Iesum & tenuerunt eum.* ET *ecce unus*, Petrus, *ex iis qui erant cum Iesu, extendens manum, exemit gladium suum: & percutiens seruum principis sacerdotum, amputauit auriculam eius.* TVNC *ait illi Iesus: Converte gladium tuum in locū suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Duplicem hæc verba ingerunt quæstionem. Altera est de illorum verificatione: quia non apparet verū, quòd omnes accipientes gladium, moriantur gladio. Altera est de applicatione ad factum Petri: quia iustæ defensionis causa gladio vtens, non merebatur audire pœnam homicidarum. ¶ Solutio primæ est: accipere gladiū est propria temeritate vsurpare sibi gladij vsum contra hominem: & q̄ non significatur euentus secuturus dicendo in

do in gladio morientur, sed significatur meritum pœnę. Ita quòd sensus & veritas est: quòd omnis vsurpans sibi gladij vsum contra hominem, meretur mori gladio. quod caret quæstione. ¶ Solutio verò secundę est, quòd quia Petrus reprehensione dignus erat (vt pote non expectata magistri responsione, præceps vtens gladio) ideo meruit, vt ad memoriam illius reuocaretur communis lex, olim inter alias leges à Moyse promulgata: Omnes qui gladium acceperint, in gladio morientur. Est enim talionis, seu iusti contrapassi. *An putas quia non possim rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo.* Aduerbium modò, in Græco iungitur cum prima particula orationis, & non cum secunda. Ita quòd legendum est. *An putas quia non possim modo rogare patrem meum, & exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum?* Significauit per hæc quòd modò (hora ac tempore passionis) non minuitur facultas mea, sed quicquid hactenus potuit possum: ita quòd non ex impotentia patior. *Quomodo ergo implebuntur scripturæ quia.* pro, quòd, *sic oportet.* necessitate diuinæ diffinitionis. *Vieri. in illa hora dixit Iesus turbis, Tanquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehendere me, quotidie apud vos sedebam docens in templo & non me tenuistis.* Intuere Iesum inter Iudæ osculum, lictores, & discipulos, singulis attendere, singulis prospicere, & nihil omittere suauissimis tum verbis tum factis: vt intelligamus nihil in ipso turbulentum fuisse, sed serenissimum semper seruasse animū, sermonem, gestum, motum, ac vniuersum suum opus. *Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur scripturæ prophetarum.* Time discipuli omnes. nullo excepto. experientia comprobante verbum Christi caro autem infirma, præsentibus persecutoribus subducens à spiritu. *Relicto eo fugerunt. At illi tenentes Iesum, duxerunt ad Caiphā principem sacerdotum: ubi scribæ & seniores conuenerant.* Tacet Matthæus intermedia gesta in domo Annæ soceri Caiphæ: quæ solus Ioannes explicauit. *Petrus autem sequebatur eum à longe usque in atrium principis sacerdotum.* Petrus sic fugisse omnibus discipulis fugientibus intelligitur, vt in manus capientium non incideret: non tamen ad latibula aut ad remota se contulit: sed ita temperauit fugam, vt tutus tanquam homo impertinens sequi posset Iesum, à longe tamen. ET *ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem. Principes autem sacerdotum & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum, ut morti eum traderent: & non inuenerunt.* ET *qui multi.* Deest in textu Latino coniunctio, &, & repetitio particulæ, non inuenerunt. Legendum

t

Universidad de Deusto
Biblioteca

gendum est, ET non inuenerunt: & quam multi falsi testes accessissent non inuenerunt. Significatur enim, quòd principes quærebant falsum testimonium, non qualecunque, sed sufficiés ad occidendum Iesum, & non inuenerũt inter se tale falsum testimonium: & quod nec accidentibus multis falsis testibus inuenerunt tale testimonium. NOuissime. pro, postea, autem inuenerunt duo falsi testes: & dixerunt: HIc dixit, POssum destruere templum dei, & post. pro, per, triduum reædificare. pro, ædificare, illud. Aduerte istos falsos appellari & esse testes, quia verba Iesu mutauerunt, ita quod mutatio verborum mutat sensum literalem verborum Christi. nam Iesus (vt habetur Ioannis. 2.) dixerat, soluite templum hoc: & isti retulerunt, possum destruere templum dei. Rursus Iesus dixerat, & triduo excitabo illud: isti verò referunt, & per triduum ædificare illud. Magna differẽtia est inter excitare & ædificare, magna differentia est inter affirmationem potentiæ destructiuæ & pronunciationem solutionis efficiendę ab ipsis Iudæis. Vnde & mutatur sententia. verba enim Iesu significant actiones circa naturale templum: futuram scilicet solutionem corporis per separationem animæ à corpore (quam effecerunt Iudæi occidentes ipsum) & excitationem à somno mortis per resurrectionem. verba verò istorum significant actiones circa ædificium artificialis templi: destructionem scilicet & ædificationem, vt patet. ET surgens princeps sacerdotum, ait illi, NIhil respondes ad ea, quæ isti aduersum te testificantur? Interpres ex duabus orationibus interrogatiuis confecit vnam. nam iuxta Græcum altera oratio est, nihil respondes? altera est, quid isti contra te testificantur, seu testimonium dicunt? Loco quid, posuit interpres, ad ea quæ. IEsus autem tacebat. ET surgens princeps sacerdotum, ait illi, ADiuro te per deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius dei. DIxit illi IEsus, tu dixisti. Ex Marco intelligimus verba hæc asserentia sic esse, vt Caiphas dixit. Ita quòd sensus est: tu dixisti quod est. Verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei, ET venientem in nubibus cæli. Hoc adinterpres apposuit dei. iunxit Iesus ad declarandum pontificibus, sacerdotibus & senioribus mysterium occultum vsque hodie Iudæis, de duplici aduentu Messiæ: altero humili, altero glorioso. ne fallerentur in ipsum deiectione, subiectione &c. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua. in signum execrationis irrogatæ deo iniuriæ. DIcens, BLasphemauit: quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam. In Græco additur pronomen, eius: audistis blasphemiam

blasphemiam eius. Quid vobis videtur? AT illi respondentes dixerunt, reus est mortis. Qui debebant audita distinctione duorum aduentuum Messiæ interrogare à Iesu (quem sciebant multa signa fecisse: & specialiter illuminasse cæcum à natiuitate, ac resuscitasse Lazarum) vnde distinctio ista duorum aduentuum Messiæ habetur authentice in prophetis, & scrutati veritatem, erumpunt cæci ad damnandum doctorem veritatis. ¶ Vbi aduertere Iesum elegisse damnari à pontificibus, doctoribus legis & senioribus, non velut tortum aut confessum, sed velut committentem coram ipsius crimen in diuinam maiestatem: in quo casu iidem sunt iudices & testes. vt & turpissimo modo cum tanta execratione & facti euidentia damnaretur à talibus: & extremam subiret infamiam apud Iudæos, spectantes ad id quod primates sentiunt de Messia. Tunc expuerunt in faciem eius: & colaphis eum ceciderunt. Alii autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes, PRophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? Petrus verò sedebat foris in atrio. Iesus erat intus, hoc est in aula: Petrus verò non erat in aula, sed extra aulam in atrio. ET accessit ad eum vna ancilla, dicens, ET tu cum Iesu Galilæo eras. AT ille negauit coram omnibus, dicens: nescio quid dicis. EXeunte autem illo ianuam. pro, egressum autem illum in vestibulum, vidit eum alia ancilla. Interpres addidit ancilla in Latinis codicibus. Locus alter & mulier altera significatur. ET ait iis, qui erant ibi: & hic erat cum Iesu Nazareno. ET iterum negauit cum iuramento, quia non nouit hominem. ET post pusillum accesserunt qui stabant: & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es: nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari & iurare. Considera & treme vir iuste. Petrus paulante ipso Iesu attestante mundus, ac per hoc in charitate existens, sacramentis corporis & sanguinis Christi digne communicans, prædmonitus de futura hac tentatione, paratus potius mori quàm negare Christum, ad vnius ancillæ vocem illum negauit, & successiuè addidit periurium. Quare hoc? quia magna est differentia inter charitatis gratiam habitualem & vsum illius: quia non sumus sufficientes ex nobis ad vsum charitatis & gratiæ, quam habemus in anima infusam à deo, sed egemus ad vtendum illa continuo gratuito dei auxilio. quo quia Petrus caruit tunc (quia deus reliquit Petrum tunc sibiipsi prædicto charitate & gratia habituali) ideo cecidit & perdidit charitatis gratiam. Sic Moyses, sic Dauid cecidit. Quia non manusser-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pro,non noui. verbum enim Petri recitatur. *Hominem.rt cum.* *tinuo gallus cantauit. rt recordatus est petrus uerbi Iesu quod dixerat.* pro,qui dixerat ei. Interpres & relatiuum referens Iesum,mutauit:& omisit pronomen, ei,demonstrans Petrum. *Priusquam gallus cantet,ter me negabis. rt egressus foras,flenit amare.*

CAPVT XXVII.

MANE *autem facto.* Alter est hic conuentus consilij. Primò enim cõuenerãt in prima parte noctis, qua posta cœnam captus est Iesus:& tunc iudicarunt ipsum rei mortis tanquàm blasphemum,& redierunt consultarij ad propria: Iesu subiecto irrisionibus, alapis,colaphis & sputis.mane autem facto conuenerunt iterum. *Consilium inierunt.* Non solùm à diuersitate temporis,sed ab inchoatione consilij describitur nouus conuentus. *Omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum,ut eum morti traderent.* Decreuerant siquidem prius Iesum occidere, iudicantes ipsum reum mortis, sed non executionis modum. Executio siquidem non erat in potestate eorum:quia Romani reseruauerant præsidi causas sanguinis:vt ipsimet Iudæi testantur apud Ioannem:& propterea consilium inierunt de modo exequendi. Erat autem opus consilio:quia præses erat Ethnicus, & parumpendebat causas Iudæorum de transgressionibus legis Moysi. Cogitabant enim Iudæi volentes vt Pilatus occideret Iesum.si petemus à præside mortem Iesu tanquàm blasphemi, non exaudiet nos, parum pendens hæc nostra:& propterea oportet inuenire modum quo præsidem inducamus ad occidendum Iesum.Hæc fuit ad literam ratio noui huius consilij, vt Iesum morti traderent. ¶Quæ autem fuerit consilij huius conclusio,subsecuta ipsorum primatum facta manifestant.Concluserunt enim imponere Iesu multa crimina,scilicet quòd prohiberet tributo dari Cæsari,quòd esset seductor populi à Cæsare,&c. sed præcipue reum esse læsæ maiestatis.Quod fundabant super hoc,quòd fecerat Iesus se regem adcendo se esse Messiam,& veniendo ante quinque dies in Hierusalem cum turba multa acclamãte ipsum regem. *Reum mortis.* tanquàm notorie dignũ morte. *Adduxerunt eum:& tradiderũt eum Pilato præsidi.* Si vera sunt quæ de patria Pilati dicuntur,nomen proprium est hominis illius qui præses erat. ita quòd neutrum est nomen patrium:sed vel (vt sæpe contingit)nominabatur nomine compositio. vel alterum (fortè Pilatus) est cognomen. Dicitur enim natione Burgundio, patria Lugdunensis.

quum publice Iesus vinctus traditus est præsidi vt occideretur. *Videns.* oculis corporeis. *Iudas qui eum tradidit quod damnatus esset.* Iesus ad mortem à principibus sacerdotum & senioribus. Iuxta hunc enim loquendi modum dicitur Lucæ vltimo,quomodo tradiderunt eum principes nostri in damnationem mortis. *Penitentia ductus.* Hinc apparet quòd Iudas pactauerat tradere Iesum castigandum à principibus Iudæorum & non occidẽdum. Et ideo quum vidit, quòd Iesus damnatus esset à principibus ad mortem (videndo eum vinctum tradi præsidi) pœnituit eum facti. *Retulit triginta argenteos.* quos pro proditione illa nocte receperat. *Principibus sacerdotum & senioribus.* à quibus illos receperat. ¶Si obiicitur quòd principes sacerdotum erant tunc coram Pilato, ac per hoc non erant in templo,in quo Iudas adiuit illos. Respondetur quòd principes sacerdotum non soli Annas & Caiphas (qui erant supremi)sed etiam alij primates inter sacerdotes appellantur.Ita quòd aliqui primores occupabantur circa procurandam Iesu mortem, & alij primores etiam erant in templo : quum esset primus dies Paschæ, sicut alij seniores erant ibi,& alij seniores erant in templo. Vtrique enim vtrobique commemorantur. *Dicens,peccaui.* Fatetur Iudas peccatum suum,& offert restitutionem precij:ad exonerandum conscientiam suam, & ad excitandum principes & seniores, vt retractent damnationem Iesu. *Tradens sanguinem iustum.* pro, innocentem. Hinc apparet quòd Iudas imposuerat Iesu crimen delitiarum, tradendo ipsum tanquam virum sensualem. Restituendo enim ei famam,reddit rationem proprij peccati, quia Iesus est innocens. *At illi dixerunt:quid ad nos?tu uideris.* *rt proiectis argenteis in templo,recessit.* Futurum est actiui verbi. cipes recusarunt per præcedentem responsionem (quid ad nos? tu videris)recipere à Iuda triginta argenteos, tanquam pro exoneratione ipsius Iudæ & aggranatione ipsorum principum relatos à Iuda, recusantibus siquidem eis recipere, Iudas proiecit triginta argenteos ibi coram eis, tanquam omnino volens se exonerare. *rt abiens laqueo se suspendit.* Pœnitentia humani animi fine gratia dei:quanto maior est tanto periculosior. absorbet siquidem hominem abundantiori tristitia & desperationem inditalem enim fuisse pœnitentiam Iudæ,hic exitus comprobat. *Principes autem sacerdotum acceptis argenteis.* Quos ab ipso Iuda recusauerant accipere,postea proiectos acceperunt. *Dixerunt:non licet.* Vere colantes culicem & glutientes asilum. *Non mittere in*

corbonam. Hebræa dictio est.& significat sacrum thesaurum: vt Iosephus cap.8.lib.2.de bello Iudaico testatur,dicens,Erat apud eos sacer thesaurus,quem corbonam dicũt. *Quia precium sanguinis est.consilio autem inito,emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum. propter hoc uocatus est ager ille acheldemah, hoc est, ager sanguinis usque in hodiernum diem.* Interpres Hebræa & Latina lingua protulit,quod Matthæus scripsit Græca.nam superadiunt tres dictiones:acheldemah hoc est. *Time impletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam,dicentem: & acceperunt triginta argenteos precium appreciati, quem appreciauerũt a filiis israel:& dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus.* Quia hæc in Hieremia nostro non habentur,si euangelista scripsit,vt littera sonat,credendum est in Hieremia non apocripho, sed canonico scripta fuisse hæc, quæ citantur. quanuis ad nos non peruenerint. multa enim prophetarum scripta perdita fuisse,constat ex historia librorum Regum & Parali. Si autem malignitate aut errore aliorum pro Zacharia scriptũ est Hieremias(quod credi potest, quia sententia horum verborum in illo inuenitur) habemus verba Zacha.cap.11.hæc.Et appenderũt mercedem meam triginta argenteos:& dixit dominus ad me,proiice illud ad statuarii & eorum precium,quo appreciatus sum ab eis: & tuli triginta argenteos,& proieci illos ad statuarium. Hæc verba occultæ prophetiæ Matthæus exponendo attulit: cogendo omnes actiones, quæ interuenerunt circa precium quo traditus est Iesus in vnam, & vtendo effectibus actionum pro actionibus. ¶Vide singula. Matthæus loco illorum verborum, & tuli triginta argenteos,& proieci illos in domo domini,exponendo explicat affectum horius proiectionis, dicens,& acceperunt triginta argenteos. Loco illorum verborum,decorum precium quo appreciatus sum ab eis (omissa ironia qua deus vtitur appellando illud precium decorũ) dicit,precium appreciati quem appreciauerũt à filiis Israel.Loco illorum verborum,ad statuariũ, exponendo dicit, & dederũt eos in agrum figuli.Loco illorũ verborum, & dixit dominus ad me, proiice illud ad statuariũ,abbreuiando dicit, sicut cõstituit mihi dominus. ¶Vbi potes prudẽs lector perspicere eandem esse sententiam prophetæ,& euangelistæ,sed altero ordine dictam:quoniã apud prophetam postquàm deus narrauit appẽsos pro se esse triginta argẽteos,præcipit prophetę,vt proiiciat tam turpe precium in domo domini ad formatorem,ad figulum formatorem vasorum.quod Matthæus exponit ad emendum agrum figuli. & propheta

propheta tulit huiusmodi argenteos,& proiecit in domo domini ad statuarium:hoc est ad dictum effectum, scilicet ad emendũ agrum figuli.Et significatur per præceptum domini factum prophetæ,diuina ordinatio de precio illo conuertendo in emptionem agri figuli: per executionem verò subsecutam,aperitur quòd de facto erat adimplendum præceptum. Per hoc autem quòd cui præcipitur, & qui exequitur est persona prophetæ, significatur quòd ministri operum horum (scilicet Iudas qui proiecit,& principes sacerdotum, qui dederunt precium illud pro agro figuli) non ex se, sed diuina acti ordinatione hæc fecerunt: sicut etiam Caiphas prophetauit apud Ioannem.propter hoc enim vtrunque attribuitur prophetæ, scilicet & proiicere argenteos in templo. & intentio ad agrum figuli,quæ non fuit in Iuda,sed in principibus sacerdotum. ¶Apud euangelistam verò deus explicat primò actionem principum sacerdotum, scilicet quòd acceperunt triginta argenteos,explicando quales commemoratione prioris facti ab eisdem.precium appreciati, Messiæ,à filiis Israel, principibus sacerdotum senioribus & Iuda, non à Gentilibus Pilato & suis:quem,Messiam, appreciauerunt. precio æstimauerunt prędicti vendendo & emendo. Deinde actionem eorundem alteram, & dederunt eos in agrũ figuli.Et demum subiungũtur verba prophetæ de diuina super his actionibus ordinatione facta ei : hoc est ministris dei in his, reseruata notitia diuinæ ordinationis apud prophetam. *Iesus autem stetit ante præsidem : & interrogauit eum præses, dicens:tu es Rex iudæorum?* In texm Græco apponitur articulus,significans ille Rex:ad significandum quòd Pilatus interrogabat de illo Rege qui expectabatur à Iudęis: hoc est Messia. Et hinc apparet conclusio consilij Iudæorum, quòd scilicet concluserunt imponere ei crimen læsæ maiestatis apud Pilatum. *dixit illi Iesus:tu dicis.* Tacet Matthæus multa quæ Ioannes explicat. Verba hęc(vt superiùs diximus)duplicem habent sensum,scilicet affirmationis dicti vel dictionis. *Et quem accusarętur a principibus sacerdotum & senioribus, nihil respondit.* Prior interrogatio fuerat intus in prætorio, principibus sacerdotum expectantibus extra prætorium ne contaminarentur: hæc autem accusatio fuit extra prætorium, ducto illuc Iesu coram accusatoribus.

Tunc dicit pilatus : non audis quanta. pro, quot. seu quàm multa, &breuiter, quanta numero, non mole. *Aduersum te dicunt testimonia ? Et non respondit ei ad ullum uerbum : ita ut mirarętur præses uehementer . per diem autem solemnem consuere-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

uerat præses populo dimittere vnum vinctum quem voluissent. Habebat tunc vnum vinctum insignem, qui dicebatur Barrabas. congregatis ergo illis dixit vilatus: quem. pro, vtrum, vultis dimittam vobis, Barrabam an Iesum qui dicitur Christus? sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum. Hoc dixit euangelista ad significandum, quòd Pilatus ex industria proposuit populo liberationem Iesu: vt scilicet populus peteret liberationem Iesu, quem primates inuidia acti tradiderant in manus curiæ. sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicens: Nihil tibi & iusto illi. multa enim passa sum hodie per uisum. pro, in somnis, propter eum. Afflictos huius mulieris somniando (ita vt cognosceret se terreri aut pati propter Iesum) quum non fuerit à sanctis angelis, qui mysterium redemptionis humanæ non impediebant, à dæmone videtur immissa: qui ab initio tentauerat scire, si Iesus esset filius dei. Aliquantulũ enim timuit tunc. & ideo excitauit per somnium vxorẽ Pilati ad liberandum Iesum. ¶ Vbi nota, quòd nullus nullãre expendit minimum verbum in fauorem Iesu toto tempore passionis, nisi vxor Pilati & ipse Pilatus. Quorũ neuter credebat in Iesum, sed ambo erant gentiles. Et neuter incitatus fuit ab aliquo aut aliqua pro Iesu: sed vxor à somnio, Pilatus ab ipsa iustitia & nota inuidia primatum. principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populis. pro, turbis, ut peterent Barrabam: Iesum uero perderent. Non suffecit principibus & senioribus suadere turbæ, vt liberarent Barrabam seditiosum ac homicidam, sed etiam suaserunt vt peterent & instarent pro occisione Iesu. Respondens autem praeses, ait illis. quem. pro, vtrum, vultis uobis de duobus dimitti? Tacet Matthæus petitionem turbæ cui Pilatus respondet. Turba enim prius rogabat fieri sibi gratiam solitam: & obtenta gratia in genere, petebat in individuo vnum. Hac autem vice turbæ rogãti pro solita gratia, respondit Pilatus dando illi optionem Iesu vel Barrabæ. Turba autem non statim optauit: sed quum cogitaret vter esset optandus, principes & seniores suaserunt illis contra Iesum. Primæ itaque petitioni turbæ differentis opinionem, respondit replicando optionem: tanquam solicitans optionem. At illi dixerunt, Barrabam. Considera quòd Iesus elegit etiam pati hanc ignominiam, quòd optaretur Barrabas latro, seditiosus & homicida contempto ipso: actore vitæ, pacis, & omnium largitore bonorum. Dixit illis vilatus: quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christus? Pilatus audita optione Barrabæ, vbi vidit quòd per viã optionis non liberaret turba Iesum, proponit per viam interrogationis

gationis & velut consilij: vt vel sic turbæ liberationem Iesu peterent. Dicunt omnes. Tanta erat efficacia persuasionis à principibus & senioribus, vt nullo discrepante omnes contra Iesum verterentur. crucifigatur. Turbæ quæ ad opus misericordiæ, ad liberandum, scilicet vnum à morte, conuenerant coram præside (quæ saltem debebant tractare Iesum sicut alios vinctos, & dicere, fac iustitiam: nostrum nõ est nisi petere gratiam solitam, quia ad hoc tantùm conuenimus) vertuntur ad crudelitatem, ad petendum mortem innocentis, & non solùm mortem, sed crudele ac ignominiosum mortis genus. Ait illis præses: quid enim mali fecit? Ad retrahendum turbam à tam iniusta petitione, in spirit causam, qua meretur Iesus crucifigi. At illi magis clamabant. Loco causę clamores augent. dicentes, crucifigatur. videns autem vilatus quia nihil proficeret. studium suum in turba ad liberandum Iesum. sed magis tumultus fieret. Tantus excitatus erat furor in turbis contra Iesum, vt tumultum timeret præses. Accepta aqua, lauit manus coram populo. in signum publicum innocentiæ Iesu, & exonerationis propriæ, & reiectionis culpæ in Iudæos. hæc enim tria explicant verba ipsius exonerationem propriam. Dicens, innocens ego sum. innocentiam Christi, dicendo. A sanguine huius iusti. reiectionem culpæ in Iudæos, dicendo. Vos uideritis. est enim futurum actiui verbi subinnectui. Et respondens uniuersus populus, dixit: sanguis eius super nos & super filios nostros. Præceps furor turbarum, super se ac filios suos suscipit damnationem eius quem innocentem iudex pronunciat. Et sicut dixerunt ita experiuntur factum subsecutum: quoniam per vniuersum mundum, exosi omnibus. Tunc dimisit illis Barrabam, Iesum autem flagellatum. Matthæus non scribit res gestas ordinate: sed infra significat Iesum ante diffinitionem fuisse flagellis cæsum. Flagellauit Iesum Pilatus, arbitrans ipsum non esse dignum morte, sed flagellis corripiendum, pro eo quòd se fecisset Messiam. Tradidit eis ut crucifigeretur. Pronomen, eis, nõ est de textu. Factum hoc monstrat non solùm instabilitatem turbarum (quæ quinto die antè acclamauerant Iesu, benedictus qui venit in nomine domini: & deinceps quotidie concurrebant ad illius prædicationem audiendam in templo) sed monstrat nullis artibus, nullis attractionibus, nullis mediis vsum fuisse Iesum ad captandum fauorem hominum tam magnatum quàm plebis. tot siquidem horis decursis à tempore comprehensionis vsque ad

mortem

mortem inclusiue, nullus dines aut pauper comparuit in fauorem eius, nullus inter turbas inuentus est, qui non fuerit contra ipsum. Elegit nãq; Iesus à turbis vnanimi voto & nullo sibi fauente pari sic: vt cognoscat mundus ex ipso facto, quòd ipse non fuit author sectæ sicut sunt alij homines capita sectarum, vt testimonia diuinitatis eius credibilia redderentur. TUNC. Non monstratur tempus post condemnationem: sed redit euangelista ad gesta priùs illusio enim hæc facta fuit ante diffinitiuam sententiam. Pilatus siquidem intellectis quæ dicta & gesta sunt à Iesu & sequacibus ipsius circa regni negocium (scilicet quòd dixit se Messiã, & quòd quinto die antè ingressus est super asinam cum turbis acclamantibus ipsum Messiam) & comperto quòd nihil aliud est subsecutum ex hoc tam in ciuitate quàm extra, & videns quòd nullus pro eo loquitur, & alia huiusmodi humilitatis Iesu testimonia, arbitratus est sicut & Herodes, Iesum esse puniendum vt fatuum: vtpote qui tam fatuis mediis aspiraret ad regium titulum. Et propterea derideri illum fecit in habitu regio: vt flagellis castigatus tãquam aliqualiter peccasset, & irrisionibus vituperatus vt fatuus, abstineret à profitendo se Messiam, & perderet deinceps authoritatem coram turbis: & tam principes sacerdotum & seniores, quàm etiã turbæ videndo illum iam castigatum & vituperatum, cessarent à petendo mortem Iesu. Hæc sunt ad literam causæ ex parte Pilati. ¶Sed intuere tu lector, quòd Pilatus cuius intererat, locupletissimus est testis, quòd Iesus non astutiis mundi huius, non prudentiis hominum ambitiosorum vsus est: sed talibus quæ à sapientibus huius mundi stulta iudicantur. Et elegit similiter hæc Iesus ad tollenda impedimenta credendi in ipsum ab animis hominum. Matthæus vt testimonia diuinitatis suæ credibilia redderentur. *præfidis suscipientes Iesum in prætorio, congregauerunt ad eum uniuersam cohortem: & exuentes eum, chlamydem. pallium militare coccineam, purpuream, circumdederunt ei: & plectentes coronam de spinis imposuerunt super caput eius, & arundinem in dextera eius: & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes, AVE rex iudæorum. ET expuentes in eum, acceperunt arundinem: & percutiebant caput eius. ET postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde: & induerunt eum uestimentis eius: & duxerunt eum ut crucifigerent. EXEUNTES autem, inuenerunt hominem cyrenæum nomine simonem, hunc angariauerunt ut tolleret crucem eius.* Hinc apparet quòd Iesus non perterat continuari portationem suæ crucis, & propterea cõgerunt Simonem illum ad supplendum. erat enim tantæ ignominiæ portare

portare in illo spectaculo crucem, vt nullus inueniretur qui precio hoc onus subiret. ¶Hinc quoque apparet rationi consentaneum esse, quòd Iesus sub onere crucis caderet, nimio pressus onere, vt prædicatur. *ET venerunt in locum qui dicitur Golgotha.* Aiunt Golgotha non Hebraicam, sed Syram esse dictionem. *QUOD est Calvariæ locus.* In Græco habetur, *QUOD est interpretatum Calvariæ locus.* quia ibi damnatorum capita iacebant. Locus ad supplicia deputatus significatur: vt etiam hanc ignominiam Iesus eligeret pati. ¶Et hic est alius locus ex quo patet Matthæum non scripsisse Hebraicè, sed Græcè. propterea enim dictionem Golgotha vsurpatam ab Hebræis ex Syra lingua, interpretatus est Græcè. *ET dederunt ei vinum bibere.* Non constat an vinum, an acetum Matthæus scripserit, propter diuersitatem codicum. *cum felle mixtum.* O crudelitatem: etiam tam afflicto crucifigendo addunt afflictionem ponus amari. *ET quum gustasset, noluit bibere. postquam autem crucifixerunt eum.* clauis perforantes manus & pedes. Quanuis etiam funis monstretur vsque hodie, quo ligatus in cruce fuit Iesus dum crucifigeretur clauis. *DIVISERUNT sibi uestimenta eius, sortem mittentes.* VT impleretur *quod dictum est per prophetam dicentem, DIVISERUNT sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem.* Tota hæc citatio prophetici testimonij, inserta dicitur Matthæo: eo quòd non habetur in multis Græcis codicibus. Prophetia tamen clara est in Psalmo vicesimosecundo. *ET sedentes seruabant eum.* In textu Latino deficit aduerbium, ibi. Legendum est. *ET sedentes seruabant eum ibi.* ad significandum quòd non illinc recesserunt ad procul custodiendum, sed manserunt ibi iuxta crucem. *ET imposuerunt supra caput eius causam ipsius scriptam, HIC EST REX iudæorum.* Affixerunt supremæ parti crucis tabellam continentem causam damnationis ipsius: vt omnibus publica authoritate innotesceret quare crucifixus est. Nisi enim supra crucem causa damnationis fuisset scripta, quis crederet Christianis quòd Iesus pro hac causa fuisset à Pilato damnatus? cui non daretur licentia fingendi quodcunque crimen pro causa damnationis Iesu? quum etiam cum toto hoc ausi fuerint nonnulli (Maximini Galeri tempore) hæc fingere. *TUNC crucifixa sunt.* pro, crucifiguntur, *cum eo duo latrones: unus à dextris, & unus à sinistris.* Et hoc ad cumulum ignominiæ Iesu: vt inter sceleratos punitus, sceleratus haberetur ab omnibus. *PRÆTEREUNTES autem.* Non solum à turbis & ministris curiæ, sed etiam à transeuntibus patitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur.quũ tamen mos sit q̃ transeuntes & spectantes commiserentur crucifixos. *blasphemabant eum.* Hic habes quod iniuriæ verborum quæ illatę aliis hominibus sunt detractiones, cõtumeliæ, irrisiones & huiusmodi,quum irrogantur Christo sunt blasphemiæ:quia Iesus erat deus. *Mouentes capita sua,& dicentes: vah qui destruis tẽplum dei & in triduo illud reædificas,* pro, ædificas, *salua temetipsum:si filius dei es,descende de cruce.* Non est in textu Græco interiectio vah:sed continuatur oratio,includẽdo salua teipsum, ita quod verbum principale est imperatiuum salua. Exprobrando enim quod posset ædificare templum in triduo,insultant, salua teipsum modò,qui tẽplum dei olim gloriabaris posse destruere & triduo ædificare. *similiter & principes sacerdotum illudentes cum scribis & senioribus,dicebant: Alios saluos fecit,seipsum non potest saluum facere. si rex israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei.* pro, & credemus in eo. *confidit in deo,liberet eum nunc, si vult, dixit enim quia filius dei sum.* Tantus erat in primatibus ad Christi necem furor, vt non erubescerent spectaculo crucifixorum interesse, & insultare crucifixo. ipsi volebant interesse vsque ad mortem Iesu, timentes ne aliquod obstaculum obuenirec. *Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabãt,* pro, opprobrabãt, *ei. A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram usque ad horam nonam.* Quod tenebræ fuerint super terram vniuersam non partem terræ, Euangelista testatur. Modus autem quo factę sunt,incertus est:quia nulla autentica authoritate constat.Nullus apparet mihi modus communis vniuersæ terræ euidẽtius mirabilior,quã sine interposito aliquo corpore subtractos solis radios a tota hemisphærij diurni terra fuisse. in terra enĩ alterius hemisphærij erat tũc nox,nec oportebat ibi tenebras fieri. *Et circa horam nonam clamauit Iesus voce magna, dicens. Eli eli lamma sabacthani.* Duæ dictiones Hebrææ sunt:altera lammah.i.vt quid seu quare.altera hasabthani, quadrisyllabum. Et hæc equivalet duabus scilicet verbo derelequisti & pronomini me. Vbi apparet quòd Latini confundunt duo in vnum a. *Hoc est deus meus deus meus, vt quid dereliquisti me?* Hinc apparet Matthæum non scripsisse euangelium in lingua Hebraica. nam scribendo in lingua Hebraica,locũ non habet interpretatio(hoc est deus meus)in alia lingua.Si enim totus textus est in Hebraica lingua scriptus, ita hæc particula sicut cæteræ interpretãda alias liquis relinquebatur. Quo circa interpretatio apposita testatur, quòd totũ textum scripsit alia lingua scilicet Græca, & quod hãc particulam

particulam retulit iuxta linguam Hebræam,vt intelligerem⁹ occasionem erroris putantium quod Eliam vocaret. & subiunxit interpretationẽ in lingua Græca, in qua totũ textum scribebat.

¶ Nec obstat si Hieron. viderit Matthæum in Hebræo: quia sicut liber cõtra Gent.diui Tho.inuenitur translatus ex Latino in Græcum, ita potest Matthęus fuisse ex Græco in Hebræum trãslatus. *Quidam autem illic stantes & audientes, dicebant, Eliam vocat iste.* Gentiles audientes Eli, ignari Hebrææ linguæ,putarunt q̃ vocaret Eliam. *Et continuo currens unus ex eis, acceptam spongiam implevit aceto,& imposuit arundini:& dabat ei bibere.* ad afflictionis cumulum. ¶ Omittit hîc Matthęus vocem Iesu dicentis,sitio: propter quam datum est ei acetum. *Cæteri vero dicebãt: sine videamus an veniat Elias liberans eum.* Tã ille qui acetũ dedit, quàm isti gentiles erant ignari Hebrææ linguæ. *Iesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.* Interpres carens participio actino præteriti temporis,dixit clamans.Certum est enim quod implicatio est dicere,clamando emisit spiritum:quia dũ clamat quis, viuit.Sed ad sensum in quo dicitur,verificatur: pro quanto tertius clamoris fuit emissio spiritus,& hoc in textu Græco significatur.Tacet Matthęus quid clamãdo dixit,scilicet in manus tuas &c. ¶ Vocem autem magnam emittẽdo expirauit: vt intelligerent etiam presentes ibi quod in potestate eius est miracula facere,quod voluntarie moritur qui tanto assumpto robore expirat, qui paulò antè adhuc non crucifixus portare nequiuit crucem.

¶ Confutantur & hinc hæretici omnes negantes Iesu mortem in cruce. *Et ecce velum templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum.* Inter sanctuarium & sanctum sanctorum in templo erat velum:significãs nondum esse propalatam sanctorum viam durante statu illo: vt dicitur ad Heb.9. Et hoc scissum est non solùm vt pontifices & sacerdotes stuperent nouo miraculo: sed intelligerent cessare per mortem Christi veterem statum, apertam iam esse sanctorum viam. eodem siquidem die sancti patres ingressi sunt paradisum,in quo fuit cum Iesu etiam latro. *Et terra mota est,& petræ scissæ sunt.* Sol,aër tenebrosus,velum templi,terræ motus,petrarum scissio, testimonium reddunt Iesu Christo. *Et monumenta aperta sunt.* Nescio si hoc præueniendo narret Euangelista:sicut sequens miraculum. *Et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt.* Hoc procul dubio præueniendo narrat.nam isti surrexerunt postquam surrexit Iesus, & non tunc quum expirauit Iesus. *Et exeuntes de monumentis, post resurrectionem*

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem eius. Hæc particula temporis significatiua, refertur non solùm ad exitum de monumentis sed etiam ad resurrectionem eorporum. Ita quod secundum sentẽciarum ordinem ordinanda est litera sic: & post resurrectionem eius, multa corpora sanctorum &c. *Venerunt in sanctam ciuitatem.* hoc est in Hierusalem. Quæ sancta dicitur, quia electa erat à deo ad cultum diuinum in ipsa persoluendum. *Et apparuerunt multis.* testimonium reddendo resurrectionis Iesu, & quod ipse est Messias. ¶ Scito quod isti sancti surrexerunt à mortuis nõ vt Lazarus (qui iterum mortuus est) sed immortales. Quod patet ex differentia vitæ. nam Lazarus resuscitatus est ad officia ac conuersationem vitæ præsentis cum aliis hominibus: & propterea surrexit mortalis: sicut filius vidue restitutus matri suæ, & similes. isti autem non sunt suscitati ad officia & conuersationem præsentis vitæ. Propter quod significanti Matthæus explicauit quod apparuerunt multis: & non quod cõuersati sunt cum multis. Significatur enim per hoc q surrexerũt ad officia & conuersationem alterius vitę: sed ad multos modo tales venerunt per modũ apparitionis. Hoc siquidem modo ad mortales quãdoq; veniũt immortales spiritus & immortales homines, quorum conuersatio cõtinua nõ est nobiscum. Vnde & de Iesu Christo post quàm surrexit à mortuis, idem modo significatur veniendi ad homines: dicendo Act. 1. per dies. 40. apparens eis. *Centurio autem & qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terræmotu & iis quæ fiebant,* pro, facta fuerant, *timuerunt valde: dicentes, vere filius dei erat iste.* Erant ibi mulieres multæ a longe. Despectantes, *quæ secutæ erant Iesum a Galilæa ministrantes ei.* Dubium est an referatur à Galilæa, ad mulieres (significando mulieres Galilæas) an ad sequelam. significando mulieres, quæ tunc fuerant Iesum à Galilæa venientem in Hierusalem secutæ. Hoc secundũ est certũ: primum autem nõ est certum. immò dissonat à contextu Lucę: qui ait, Stabant noti eius à longe, & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa. & paulopost: subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa. Si nationem mulierũ euangelista intenderet significare, nõ repeteret infra paucas lineas quod nõe: sed quia sequaces illius itineris vltimi intẽdunt significare, ideo describũt Matthæus & Lucas eas semper à sequela ex Galilæa. Fuisse siquidem multas earũ Hierosolymitanas, insinuat Iesu vba: filiæ Hierusalem nolite flere super me. *Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi.* Non dicit quarum, vt etiam fidelis expositori concederetur gregem illum mulierum fuisse Galilææ tum, non

um, non intelligatur singulas fuisse Galilæas: sed inter illas erat Maria Magdalena, quæ erat Iudæa, non Galilæa: *et Ioseph.* pro, Iose, *mater, & mater filiorum zebedæi.* Vnamet mulier intelligitur mater Iacobi minoris (qui dicitur frater domini) & Iose seu Ioseph, nomine Maria. Ita quod tres tantùm mulieres nominantur: quarum tertiæ nomen proprium fileatur hic: quod alibi exprimitur Salome. *Quum autem sero.* pro, serum, *factum esset.* pro fie ret. Significatur enim tempus diei tardum: hoc est vesperti nũ. *Venit quidam homo diues ab Arimathia.* Nomen proprium ciuitatis est Arimathia. & dicitur quod est Ramatha, vnde oriũdus fuit Samuel. *Nomine Ioseph.* Hic in Græco etiam habetur Ioseph. *Qui & ipse discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum: & petiit corpus Iesu.* Iuxta humanam rationem iste Ioseph, quandiu Iesus sub iudice fuit (pontificibus causam mortis procurantibus) non fuit ausus opponere se torrẽti: vbi autem Iesum mortuum cognouit, pudauit non sibi imputandum ad crimen contra pontifices, opus humanitatis in mortuum, & propterea petiit corpus Iesu. Secundum autẽ diuinam definitionem motus est nunc animus eius ad obsequium sepulturæ exhibendũ Christo & nõ prius, ne impediretur redemptio humani generis, ne hoc impedimentũ ad credẽdum Christi passionem voluntariã præberetur hominib⁹: qui dixissent quod adiuuit se cũ amicis quantum potuit ne pateretur. *Tunc Pilatus iussit reddi corpus. Et accepto corpore, Ioseph inuoluit illud in sindone munda: & posuit illud in monumento suo nouo, quod excederat in petra.* in rupe, in monte saxeo. Hoc enim propensioris fuisse consilij intelligitur (non humani sed diuini) vt immobile esset sepulchrum Iesu Christi, ad perennem etiam ex illo certo loco memoriam. Quæ perseuerat gloriosa iuxta Esaię. cap. 11. vaticinium, & erit sepulchrum eius gloriosum. Vere gloriosum perseuerat etiam sub potestate infidelium plus quàm sepulchrum cuiuslibet alterius, inter tot deuastationes & mutationes: in testimoniũ diuinitatis Iesu. *Et aduoluit saxũ magnũ ad ostiũ monumẽti & abiit. Erant autem ibi Maria Magdalene & altera Maria sedentes contra sepulchrum.* Tres mulieres quas specificauerat, duas tãtùm nominãdo (scilicet Mariam Magdalenẽ & Mariam matrem Iacobi & Iose) describit non amplius stantes, sed sedentes è regione sepulchri. *Altera autem die, quæ est post parasceuen, conuenerunt principes sacerdotum & pharisæi ad Pilatũ, dicentes: Domine recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc viuens, post tres dies resurgã.* pro, resurgo. *Iube ergo custodiri.* pro, muniri. hoc est tutum reddi. *Sepul-*

crum

Universidad de Deusto
Biblioteca

erũ usque in diẽ tertiũme forte ueniant discipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi, surrexit a mortuis: & erit nouissimus error peior priore. Hinc apparet odium primatum non solùm contra Iesum ad mortem, sed contra fidem in ipsum. hanc enim extinguere conabantur, timentes ne à discipulis propagaretur. *Ait illis Pilatus, habetis custodiam.* Incertum ainnt esse in Græco, habetis vel habete, & vtrunque potest congruere: vt vel indicet habere eos in promptu custodiam, vel præcipiat vt accipiãt custodiam. Et est hoc in loco custodia nomen societatis militum deputatorum ad custodiam ciuitatis vel palatij seu præfidis. Illa enim societas in promptu erat: & ex illa volebat Pilatus assumi milites ad munimen sepulchri. *ite custodite.* pro, munite. sigillo & militibus custodiæ. *sicut scitis. illi autem abeuntes munierunt sepulchrum, signãtes.* pro, sigillantes, *lapidem cum custodibus.* pro, custodia. Totum hoc diuina prouidẽtia disposuit ad maius testimonium resurrectionis Iesu Christi.

CAPVT XXVIII.

Vespere autem sabbati quæ lucescit in primã sabbati. Aduerte prudens lector quod Latinus textus non reddit Græcũ. Latinus siquidem in tribus dissonat a Græco. Primùm in dictione vespere. nam græca dictio aduerbium est: & sonat vel vesperi aduerbialiter, vel sero seu tarde. Deinde in dictione sabbati, bis. nam vtrobique est pluralis numeri apud Græcũ, scilicet sabbatorum. Et demum in dictione prima. nam in Græco habetur vna cum præpositiua in. Ita quod textus Græcus sonat, sero seu vesperi autem sabbatorum, quod lucescit in vnam sabbatorum. Et significatur nox media inter septimum diem & diem sequentem, ab vtroque extremo: à vespertino & diluculo, ita tamen quod vespertino vt terminatur per diluculum. Perinde ac si dictum fuisset: nocte autẽ sabbatorum illucescente in vnam sabbatorum. Omnino enim oportet intelligere horam diluculi. nam apud Marcum vespere sabbati occupatæ fuerunt ambæ istæ mulieres circa emptionem aromatum: & quum reliqui euangelistę testentur venisse mulieres ad sepulchrum mane, si hora vespertina sabbati venissent ad monumentum, inuenissent ibi custodes & monumentum sigillatum: & non ausæ fuissent venire sequenti mane ad monumentum cum aromatibus vt vngerent Iesum. Sciussent nanque quod hoc non possent efficere, tũ propter custodes, tũ ꝓpter sigillũ. vtrunque enim se nescire profitentur, tum opere: tum verbis, dicendo, quis reuoluet

reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? ¶Nominauit autem Matthæus diluculum illud à vespertino seu tardo tempore: vt noctem immediatè sequentem ad diem septimum, ex relatione ad ipsum diem septimum præcedentẽ describeret. nox enim illa pars erat sequentis non præcedentis diei apud Hebræos, à vespera in vesperam celebrãtes sabbata sua. Et cum hoc quòd erat pars sequentis diei naturalis, vocabatur communiter vespertinum seu tardum tempus diei artificialis præcedentis, vt patet ex eo, quòd ieiunium illius diei in illam horã differebatur. Vt igitur relatiue ad diem septimum immediate precedentem, diluculum illud describeret Matthæus, vsus est tali modo describendi tempus illud. Intẽtio siquidem Matthæi fuit describere certum diem & certam horam. Et hora quidem sic definita est, dicendo quod illucescit. certus autem dies (hoc est quòd non dies lunæ, nec dies martis, nec dies mercurij, nec dies iouis, aut veneris, aut sabbati, sed dies qui à nobis vocatur dominicus hic fuit) describitur vtrinque ex sabbatis in plurali numero: hoc est ex septima die. ¶Si dixisset vesperi autem sabbati, genitiuus sabbati non arctaretur ad diem septimum: quia apud Hebræos quilibet dies festus, in quo operari non licet, appellatur sabbatum, quocunque die venerit. Sed dicendo, vesperi autem sabbatorum, significatur determinate dies septimus: quia soli septimi dies erãt semper sabbata. Ita quòd sensus est: vesperi autem sabbatorum, hoc est dierum sabbatorum non quandoque sic & quandoque nõ, sed semper. hæc enim est sola dies septima. ¶Similiter si dixisset quòd lucescit in vnam sabbati, significasset quòd lucescit in vnam diem festiuam: sed vbi repetiit sabbatorum, repetiit diem septimũ, qui semper est dies sabbatorum. Matthæus siquidem imitatus est Moysen, qui illum diẽ quem dominicum vocamus, appellauit non diem primum, sed diem vnum, dicendo de die creationis cœli & terræ. factũ est vespere & mane dies vnus, propterea enim Matthæus non dixit in primam, sed in vnam, significando diem illam, quæ procedendo ad dies sabbatorum appellatur vna in lege Moysi. Dicendo itaque in vnum sabbatorũ, dixit in diem, quæ appellatur vna procedendo ad dies sabbatorum: hoc est ad septimum quenque diem. ¶Cernis itaque prudens lector, quòd euãgelista vtrinque ex die sabbatorum definiuit diem quẽ dominicum appellam⁹, in ipsius diluculo: vt ex euangelio suo Matthæus certum redderet mundũ quo die Iesus resurrexit. *Venit Maria Magdalene & altera Maria,* Illaũet repetit quas sedentes contra sepulchrum dixerat scilicet

Universidad de Deusto
Biblioteca

Magdalenam & matrē Iacobi & Ioſe. *videre.* pro,ad videndum, *ſepulchrum.* Minus dicit & plus ſignificat.non enim ad curioſitatem explendam vano viſu,ſed ad exhibēdem vnctionis officium ſepulto veniebant. ET *ecce.* nunc quum mulieres appropinquarent ad monumētum. *Terræmotus factus eſt magnus.* Angelus enim *domini deſcendit de cælo.* Ratio ergo terræmotus fuit deſcenſus angeli. ET *accedens reuoluit lapidem.* Deficit.ab oſtio. (nam ad oſtiū monumenti aduoluerat ſaxum magnum Ioſeph)ad ſignificandum, quòd non fregit terræmotus lapidem, ſed illum reuoluit angelus ab oſtio:tum vt mulieribus ingreſſum ad monumentum patefaceret,tum vt cuſtodes oculis cernerent ad quid venit:ac inexcuſabiles redderentur tam ipſi quàm Pontifices, quibus erant relaturi quod viderant. ET *ſedebat ſupra eum.* Quantuncūque reuoluiſſet lapidem,niſi ſediſſet ſupra illum, attributa fuiſſet reuolutio lapidis terræmotui:ſed ſedendo ſupra illum,aufert omnem obliquam interpretationem: certificans,quòd Ieſu miniſter eſt, & reſurrectionis ipſius monſtrator. ERAT *autem aſpectus.* pro,ſpecies.ſeu forma.*eius ſicut fulgur.* micans ſplendore igneo. ET *vestimenta.* pro,veſtimentum,*eius.* Deficit in Latino textu album. ita quòd legēdum eſt. *Veſtimentum eius album ſicut nix.* Viſibili forma angelus apparuit,qui corporalem reſurrectionem, qui Ieſum in corpore vere ſenſibili reſurrexiſſe teſtabatur. PRÆ *timore autem eius exterriti.* pro,commoti.ſeu concuſſi.*ſunt cuſtodes: & facti ſunt velut mortui.* Cuſtodes indigni vt viderent angelum, terræmotu ſimul & coruſcatione(nō nubium,ſed formæ angeli) intus timent, exterius concutiūtur, & tam intus quàm extra examines fere redduntur. RESPONDENS *autem angelus.* tum ad corda mulierum trepidantium,tum ad verba inter ſe dicta,quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monumenti. *Dixit mulieribus:nolite timere vos.* Hinc apparet deſcenſum angeli fuiſſe præſentibus mulieribus,quæ neſcientes illic adeſſe cuſtodes,veniebant ad monumentum , nulla enim alia ratione angelus apposuit pronomen, vos, niſi ad differentiam cuſtodum. *scio enim quod Iesum qui crucifixus eſt quæritis.* Angelus ad confortandum mulieres,aperit ſe noſſe quid quærūt.hinc enim animæquiores reddebantur. NON *est hic. surrexit enim.* Voluit diuina prouidētia Ieſu reſurrectioni(quæ facta eſt non coram hominibus videntibus cadauer eius reſurgere,ſed ſepulcro clauſo)teſtimonium primum perhiberi ab angelis:vt illi quibus certiſſimè conſtabat, Ieſum reſurrexiſſe annunciarent,& teſtificarentur hominibus. *sicut dixit.* Affert angelus

gelus verificationem dictorum Ieſu,quæ erant nota mulieribus: vt fidem adhibeant tam læto nuncio ac teſti. *Venite,* Inuitat ad perficiendum cœptum iter.ſubſtiterant enim. *videte locum.* Etiam vacuitatem ſepulcri affert in teſtimonium. Quod ſufficiebat ad comprobandum primum dictum,ſcilicet nō eſt hic.& credibile reddebat ſecundum ſcilicet,ſurrexit: quia inuenerant illic cuſtodes ne Ieſu corpus inde tolleretur. hinc enim credibile ſiebat verbum angeli,ſurrexit. *vbi positus erat dominus.* Non dicit dominus veſter aut meus,ſed dominus abſolute:vtpote dominus vniuerſorum. ¶ Et hinc habes,quòd diuinitas non fuit ſeparata à corpore Ieſu ſepulto. Nam quum in loco illo non fuerit poſitum,niſi corpus Ieſu,ſi hypoſtaſis illius corporis non fuiſſet deus,non eſſet verum verbum hoc angeli,ſcilicet vbi poſitus erat dominus. non enim dominus, ſed corpus quod fuerat domini, fuiſſet tunc in illo loco poſitum. ET *cito euntes.* poſtquàm videritis locum vacuum.Efficit angelus mulieres nuncias reſurrectionis ad diſcipulos Ieſu: vt magis trahat illas ad credendum ſibi. *dicite discipulis eius quia surrexit.* Deficit in Latinis codicibus à mortuis. Legendum eſt enim, *quia surrexit a mortuis.* ET *ecce præcedet.* pro,præcedit,*vos in Galilæam.* hoc eſt antequàm vos eatis in Galilæam ipſe illuc vadit.Meminit autem ſpecialiter Galilææ:quia illic apparitio fuerat promiſſa à Ieſu,antequàm diſcipuli diſperſi irent ad propria. ¶ Collige loca quibus fidem exigit angelus à mulieribus. Miraculis apparitionis ſuæ, terræmotus,auolutionis ſaxi ab oſtio,extruſioniſque cuſtodum, adiunxit confortationem earum:& vbi narrauit quid quæreret, à vacuo ſepulcro, à propria teſtificatione,à verificatione verborum Ieſu, ab affutura Ieſu præſentia in loco promiſſo (ſcilicet Galilææ) nititur eas & diſcipulos per illas inducere ad credendum Ieſum reſurrexiſſe. Et cum toto hoc, nec iſtæ nec illi propterea crediderunt tunc. *ibi eum videbitis.* Non detinebimini in ſolo teſtimonio meo,ſed oculis corporeis videbitis eū illic. ¶ Crediderim ego ideò ad Galilæam remitti: quia ibi omnes ſimul erant Ieſum viſuri,alibi autem nunc iſtis nunc illis erat apparituros. ECCE *prædixi.* pro,dixi,*vobis.* Ego quidem feci officiū meum annunciando vobis: reliquū eſt vt vos credatis. ET *exeuntes cito de monumento.* Patuerant enim verbis angeli imitantis venite videte locum.Intellige hoc in loco angelū finitis verbis omnibus diſparuiſſe,vt mulieres auderēt ipſo abſente venire in monumentū &vidiſſe.& exiſtentibus in monumēto mulieribus mādatum

cum fuisset ab angelo, cito euntes dicite &c.& sic parentes exierunt cito de monumento. *cum timore & gaudio magno.* Afficiuntur simul timore & gaudio, vt timor gaudium tẽperet, & gaudiũ timẽtes subleuet. Perseuerabat adhuc timor visi angeli: aderat gaudium auditæ resurrectionis, quanuis non plene creditæ. *currentes.* Intellige tamen velocem ambulationẽ, quæ in muliere (grauí) appellatur cursus. *Nunciare discipulis eius.* ET *ecce.* Deficiunt in Latino textu sex dictiones, scilicet, dum autem irent renunciare discipulis eius. Legendum est. Dum autem irent renunciatum discipulis eius, & ecce. ¶ Matthæus extrema iungit tacitis mediis. Primum siquidem aduentum mulierũ describit, quando angelus uoluit saxum: & tacito reditu earũ ad discipulos, & aduentu Petri & Ioannis ad monumentum ac reditu, & apparitione Iesu in specie hortulani Mariæ Magdalenæ, transit ad vltimum reditum mulierum: quo Maria Magdalena etiam verba, quæ audierat à Iesu nunciatura ibat, altera autem quæ ab angelis firmata viderat. Viderunt siquidem vltra hũc angelum sedentem super saxum extra monumentum, alios angelos alloquentes etiam illas & testificantes Iesum resurrexisse: vt Lucas & Marcus scribunt. *Iesus occurrit illis, dicens: auete.* In propria specie apparuit istis, & solita voce salutauit eas, & propterea statim cognouerũt eũ esse Iesum, & absque vlla hæsitatione adorauerunt eum. *Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius.* ad osculum adorationis, vt loca venerum, quæ in pedibus Iesu apparebant osculārentur. ¶ Maria Magdalena paulò antè fuerat repulsa à contactu Iesu, quia in amplexũ eius ruebat. & propterea modò prudẽtior ac reuerẽtior ad cõtactũ pedum tendit, nec repellitur. Tunc stans amplexura nescíens, quid faceret, repellitur: nunc considerans, adoratura procumbens admittitur. ET *adorauerunt eum.* TUNC *ait illis* IESUS, *nolite timere.* Quanuis Iesus tam amatus, quanuis adoratus, quanuis tactu corporali tentus esset, nihilominùs quia mortuus fuerat & apparuit illis, timore affectæ sunt. *ite, nunciate fratribus meis.* O cõfusionem humanæ superbiæ, Iesus effectus immortalis, accepta omni potestate in cœlo & in terra, seruos suos (eósque piscatores) quos olim humilis vocarat amicos, modò appellat fratres: & non eleuati ad superiorem gradum, quos priùs habebamus fratres, dedignamur habere amicos. ¶ Vltra morale autem exemplum, veritas carnis Iesu significatur. Ideo enim appellauit discipulos fratres suos Iesus immortalis, vt eiusdem naturæ se & illos esse testaretur: ne crederes cum noua immortalitate & gloria nouam adueniſſe

ueniſſe naturam. *vt eant in Galilæam: ibi me videbunt.* Quæ quum *abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem.* extra ciuitatem enim erat monumentum in quo sepultus fuerat Iesus. ET *nunciauerunt principibus sacerdotum.* à quibus fuerant quasi conducti ad custodiendum sepulcrum Iesu. *omnia quæ facta fuerant.* ET *congregati cũ senioribus, consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: dicite quia discipuli eius nocte venerũt, & furati sunt eum, nobis dormientibus.* ET *si hoc auditũ fuerit a præside.* pro, sub præside. Significatur enim tribunal præsidis. *nos suadebimus ei: & securos vos faciemus.* AT *illi accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti.* ET *diuulgatum est verbum istud apud iudæos usque in hodiernum diem.* Vndecim autem discipuli. sed non soli: vt sequentia testantur. *Abierunt* à Hierusalem. *in Galilæam.* Quãdo hoc fuerit nescitur: nisi quantum ad hoc, quòd non fuit infra octo dies. nam post dies octo, discipuli vndecim in Hierusalem, quando Thomas vidit & credidit. *in montem vbi constituerat illis Iesus.* Incertum nobis est montis huius nomen. ET *videntes eum, adorauerunt.* deest, eũ: *quidam autem dubitauerunt.* Hinc apparet cum vndecim alios venisse adhuc dubios, etiam viso Iesu. nam vndecim iam erant certificati in Hierusalem. ¶ Et hinc coniicitur, quòd hæc apparitio fuit communis omnibus discipulis Iesu, & nõ solis vndecim cum septuaginta. Hæc enim apparitio (vt superius dixi) videtur illa maxima, de qua apostolus. 1. ad Corin. 15. dicit, quòd visus est plus quàm quingentis fratribus simul, & postea Iacobo, & postea apostolis omnibus. Et signum eius est, quòd ista sola ab angelis, ista sola à Iesu promittitur, ista sola à Matthæo narratur. hæc enim omnia significãtur, quòd ista fuit maxima & communis omnibus discipulis: puta Ioseph, Nicodemo & similibus, etiam qui nõ sequebantur Iesum discurrentem ad prædicandum. ET *accedens Iesus.* Visus & non creditus appropinquat dubitantibus, vt certos illos reddat. *Locutus est eis.* vt quibus non sat est videre propinquúmque habere, allocutio satisfaciat. *Dicens. Data est mihi.* tum quo ad statum, tum quo ad modum. nam qui hactenus statũ quo subiectus fui elementorum calori ac frigori, hominũ flagellis, clauis crucíque assumpsi, modò statum adeptus sum regni, quo præsum cœlo & terræ. Et similiter qui priùs quatenus homo, potestatem habebam super omnia ex simplici dono diuino, modò etiam ex merito passionis & mortis meæ adeptus sum potestatẽ super cœlestia & terrestria. *Omnis potestas in cielo & in terra.* Euntes ergo. Interpres apposuit ergo: quod in Græco non habetur.

Declarato potẽtatu suo, mittit ad salutẽ mundi discipulos. Docete, ea quę sunt credẽda speranda, ac chara super omnia habẽda. Hinc ecclesia pręmittit catechismũ baptismo. *omnes gentes.* Olim mandauerat, in viã gẽtiũ ne eatis: quia nõ erat tẽpus tũc prædicãdi nisi Israelitis: modo mãdat vt omnes (nulla excepta) nationes doceãt quia tẽpus aduenerat propagãdę salutis in vniuersis gẽtibus. *Baptizantes.* Dictio vsurpata à Latinis ex Greco est: & sonat abluentes. in quo sacramẽtum baptismi præcipit ministrari. Et dicendo abluẽtes, subintelligitur aqua, alibi expressa. *eos.* Hinc sumitur ratio, q̃ nullꝰ potest baptizare seipsum. Dicit enim eos, nõ dicit vos met: significando diuersitatẽ personarũ abluentiũ & abluendarũ. *in nomine.* non in nominibus: ad significandum vnitatem deitatis. *Patris & filii & spiritussancti.* Oportet multos libros implere ad declarandum patrem & filium & spiritumsanctum. Habes symbolum Athanasij, habes innumeros theologorum libros. ¶ Tamen hic aduerte, quòd hinc habetur regularis forma baptismi. ego te baptizo (seu baptizatur iste) in nomine patris & filij & spiritussancti. Instituit autem Iesus omnes baptizari: et effectus passionis mortis ac resurrectionis suæ, mediante sacramento baptismi, applicaretur singulis saluandis merito ipsius seu Christi. Confertur enim per baptismum interior ablutio animæ: ita vt nulla immunditia, nulla macula, nullus reatus ad pœnam aliquam in anima baptizati remaneat, nisi ponat obicem ipsemet. Ita quod si statim migraret ex hac vita, in cœlestem beatitudinem ex Christi merito admitteretur. *Docentes eos seruare.* Post baptismum docendi sunt operanda. Non sufficit scire credenda, sperãda & diligenda ex charitate: sed etiam scire quæ sunt operanda, & à quibus est abstinendum. Hæc enim sunt quæ seruare oportet. *omnia quæcunque.* non aliqua sic & aliqua non. *Mandaui, ego,* non mãdabitis vos, non adimplebitis vos: mea enim mandata seruare, est necessarium ad salutem: vestra autem possunt esse meritoria. *vobis.* Imponit necessitatem mundo credendi Iesu Christo discipulis de mandatis Iesu. Nam non dicit quæcunque scripsi, sed quæcunque mandaui vobis: vt ipsi discipuli sint simul doctores & testes mandatorum Iesu Christi. ¶ Aduerte hîc, quod aliud est describere partes, ex quibus constat baptismus, aliud est describere comites baptismi. Et intelligo per partes ea quæ necessario concurrunt ad baptismum, ita quòd sine illis non est baptismus. Dominus hoc in loco describit comites non partes baptismi. Et quidem quòd describantur comites, textus ipse euangelicus testatur: asso-

tur: associans officio baptizandi duo officia docendi: alterum antecedens baptismum, alterum consequens eundem. Quòd verò non describantur partes, ex eo patet, quòd si baptismum non sequitur alter comes (docentes eos seruare quæcunque mandaui vobis) nihilominus verus baptismus præcessit, & similiter si præcipites tam baptizans quàm baptizandus absque pręmissa doctrina concordant, & sic minus instructus baptizatur, verus datur ac suscipitur baptismus. Quocirca nullum ex hoc loco argumentum contra baptismum infantium habetur. quandoquidem sine his comitibus verus datur ac suscipitur baptismus. ¶ At si quæris quordit siquidem dominus ecclesiasticum baptizandi officium, iunctum duobus aliis ecclesiasticis officiis: quoniam tradit baptizandi officium relatiue ad perfecte susceptiuos baptismi. Constat autem illos solos perfecte suscipere baptismum, qui & propria voluntate, & sufficienter instructi, & parati sunt seruare mandata Christi. Reliqui enim prout deficiunt ab aliqua harum conditionum, deficiunt quoque à perfecte susceptiuo baptismi. Vnde illi qui nõ sunt parati seruare mandata Christi (sed perstitere in concubitu aut aliquo alio peccato) quamuis recipiant sacramentum si baptizentur, minùs tamen perfecte sunt susceptiui baptismi. & similę est de defectu aliarum conditionum. Quia igitur dominus tradit officium baptizandi secũdum ritum omni ex parte perfectũ, ideo tradit ipsum relatiue ad perfecte suscipientes illum. & propterea adiũgit dictos duos comites. ¶ Nec ex his inferas dupliciter. *et ecce ego.* Non ita mitto vos vt relinquã vos, vt absens sim à vobis. *vobiscũ.* Nõ exercet pronomẽ demõstrationẽ personalẽ, sed simplicẽ: hoc est nõ demõstrãtur illi homines præcise, sed demõstrantur in pśona omniũ discipulorũ Iesu tam præsentium quàm futurorum, quatenus discipuli Iesu sunt: vt patet ex eo quòd alloquitur duraturos vsque ad consummationem seculi. Constat nanque quòd illi homines qui tunc ibi erant, non vixerunt vsque ad cõsummationẽ seculi. *sum.* Nõ dicit ero. tũ vt significet se esse verũ deũ: qui semper est, nunquam fuit, nunquam erit: tum vt intelligam', pmitti nobis p hoc nõ præsentiã Iesu corporalẽ, sed diuinã. *Omnibus diebus.* Nullũ excipit diẽ à sua nobiscũ præsentia, nullã admittit interpollationẽ. *vsque ad consummationẽ seculi.* Nõ est ergo timẽda extinctio fidei Christianę: sed semp erit ĩ aliquib' veris

Iesu discipulis vsque ad finem mundi. Amen. Laus deo. Caietæ in die sancti Britij anno domini. 1527.

Commentarij Thomæ de Vio Caietani, Cardinalis sancti Xisti in euangelium secundum Matthæum, finis.

Vita sancti Marci, per diuum Hieronymum in lib. de scriptoribus illust.

MArcus discipulus & interpres Petri: iuxta quòd Petrum referentem audierat, rogatus Romæ à fratribus breue scripsit euangelium. Quod quum Petrus audisset, probauit, & ecclesiæ legendum sua authoritate edidit: sicut Clemens in sexto ὑποτυπώσεων libro scribit. Et Papias Hierosolymitanus Episcopus meminit hui⁹ Marci. Et Petrus in epistola prima (sub nomine Babylonis figuraliter Romam significans) salutat vos, inquit, quæ in Babylone coelecta, & Marcus filius meus. Assumpto itaque euangelio quod ipse confecerat, perrexit Aegyptum, & primus Alexandriæ Christum annuncians, constituit ecclesiam: tantæ doctrinæ & vitæ continentia, vt omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Iudæorum, videns Alexandriæ primam ecclesiam adhuc Iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ, librum super eorum conuersatione scripsit: & quomodo Lucas narrat Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia, sic ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autem. 8. Neronis anno, & sepultus Alexandriæ: succedente sibi Aniano.

Diui

MArcus euangelista dei electus, & Petri in baptismate filius, atq; in diuino sermone discipulus, sacerdotium in Israel agens secundum carnem leuita, ad fidem Christi conuersus euangelium in Italia scripsit: ostendens in eo quid & generi suo deberet & Christo. Nam initium principij in voce propheticæ exclamationis instituēs, ordinem leuiticæ electionis ostendit: vt prædicans prædestinatum Ioannem filium Zachariæ, in voce angeli annunciantis emissum, non solum verbum carnem factū, sed & corpus domini in omnia per verbum diuinæ vocis animatum, in initio euangelicæ prædicationis ostenderet, vt qui hæc legeret, sciret cui initium carnis in domino, & Iesu aduenientis habitaculum caro deberet agnoscere: atque in se verbum vocis, quod in consonantibus perdiderat inueniret. Denique perfecti euangelij opus intrans, & à baptismo domini prædicare deum inchoans, non laborauit natiuitatem carnis, quam in prioribus viderat dicere: sed totius exprimens expositionem deserti, numerum ieiunij, tentationem diaboli, congregationem bestiarum & ministerium protulit angelorum, vt instituens nos ad intelligendum, singula in breui compingens, nec authoritatem factæ rei demeret, & perficiendi operis plenitudinem non negaret. ¶ Denique amputasse sibi post fidem pollicem dicitur, vt sacerdotio reprobus haberetur: sed tantùm consentiens fidei prædestinata potuit electio, vt nec sic in opere verbi perderet, quod prius meruerat in genere. Nam Alexandriæ Episcopus fuit, cuius per singula opus fuit, scire & euangelij in se dicta disponere, & disciplinam legis in se agnoscere, & diuinam in carne domini intelligere naturam. Quę in nobis primùm requiri oportet. dehinc inquisita volumus agnosci, habentes mercedem exhortationis: quoniā qui plantat & qui rigat vnum sunt, qui autem incrementum præstat, deus est.

Commen-

COMMENTARII THOMAE DE VIO Caietani Cardinalis sancti Xisti, in euangelium secundum Marcum.

INito Matthæo, occurrit Marcus exponendus breuiori sermone, ne repetantur eadem, quę in Matthæo dicta sunt à nobis. ¶ Titulus iste apud Græcos est, Euangelium secundum Marcum. Qui expositus est in titulo euangelij secundum Matthæum. Sed tamen aduertendum, quòd Marcus licet in Italia scripserit euangelium, Græcè tamen scripsit: propter quod corrigendus est textus ex Græcis exemplaribus.

CAPVT I.

Initium euangelii. Aperit intentionem suam, vnde intendit incipere euangelicam historiam atque doctrinam, scilicet ab initio euangelij: hoc est, publicæ annunciationis bonæ. Et hoc ad differentiam aliorum, qui inceperunt aliunde. nam Matthæus incepit à generatione Christi: Lucas à natiuitate Ioannis Baptistæ. Et intendit initium euangelij fuisse prædicationem Ioannis Baptistæ, quia tunc primùm euangelizatus est Iesus Christus. Nec obstat quòd prius fuerat à Gabriele archangelo beatæ virgini, ab angelis pastoribus, à Simeone & Anna iis qui in templo, euangelizatus: quoniam priuatæ fuerunt huiusmodi annunciationes, non enim publicè ad populum fiebant. Sed prima euangelizatio publica fuit à Ioanne Baptista: & propterea Marcus asseruit initium euangelij à prædicatione Ioannis Baptistæ. *Iesu.* Specificat de quo euangelio loquitur, apponendo materiam euangelizatam. Simile quid fecit Paulus ad Roma. 1. dicendo, in euangelium dei de filio suo qui factus est ei, &c. Iesus igitur nomen proprium est, *christi.* Nomen dignitatis est: hoc est Messiæ Hebraicè, Latine autem vncti, in Regem & sacerdotem oleo spiritussancti & virtutis. *Filii dei.* Totam materiam euangelij proponit in his tribus euangelista, Iesu, Christi, filij dei. Nam vniuersum euangelium nihil aliud tradit, quàm Iesum Nazarenum esse verum Messiam: in quo verus homo & Rex ille promissus à prophetis redempturus Israel, &c. comprehenditur, & eundem esse filium dei: in quo verus deus explicatur. filius enim eiusdem est naturæ cum patre: ac per hoc filius dei est diuinæ naturæ, est verus deus: sicut filius hominis est verus homo. ¶ Aduerte subintelligi verbum substantiuum est.

Sicut scriptū est in Esaia propheta. pro, sicut scriptū est in prophetis. Magna euangelij authoritas, magnumque fidei Christianæ testimonium adhibetur: dum non noua adinuentio, sed à prophetis longe antè prænunciatum est euangelium quod credimus. Duo autem prophetę afferuntur testes initij à Ioane Baptista. Alter est Malachias cap. 3. *Ecce mitto.* Deest Latinis pronomē, ego. nam & in Græco euangelio & in Hebræo propheta habetur, ecce ego mitto. Et loquitur deus. *Angelū meū.* Angelus Græce, Latine nuncius. ita quod nomen officij est, non naturæ, quo officiū Ioannis Baptistæ significatū est. *Ante faciem tuā.* In Hebræo habetur pronomē, meā, ante faciē meā: ita q̄ mittens testatur se esse deū qui venit. Sed euangelista mutauit pronomen, ad exponendū q̄ secundū naturā humanā Messiæ conueniebat habere nuncium præcedentē, habere Ioannē Baptistā præcursorē ante faciem suā: hoc est annūciantē populis vt cognoscāt Iesum Christū filium dei. facie enim propria cognoscitur & discernitur homo ab aliis. ad hoc nanque prænenit Ioānes vt appareret vt innotesceret Iesus propria facie in propria persona. *Qui præparabit viam tuam.* Euangelista apposuit pronomen tuam, ad exponendum viam rectam viam dei, esse viam propriā Christi. Et describitur officium Ioannis esse præparare viā Christo: quia ad hoc austeritates vitæ, baptismum, & prædicationis officium assumpsit, vt in mētibus hominum viā ad credendū Christo præpararet. *Ante te.* Non longe à te, sicut alij prophetæ, sed ante, coram, seu à fronte tua. *Vox clamantis in deserto. parate viā domini, rectas facite semitas eius.* Alter propheta, id est Esaias cap. 40. affertur: appellans Ioannem vocem clamātem in deserto, parate viam domini. Quorum expositio Matth. 3. habita non est repetenda. *Fuit Ioannes.* Monstrat prophetarum dicta adimpleta esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

pleta esse in Ioanne Baptista. *in deserto.* Verificat locum prophetarum. Baptizans. Verificat præparationē. baptismō enim Ioannis præparatorius erat ad Christū. *et prædicans.* Non solū facto baptismi, sed doctrina prædicationis præparauit viam domini. *Baptismum pœnitentiæ.* Prædicatione declarabat Ioannes, qualis esset suus baptismus, & quorsum tendebat. erat enim in signum pœnitentiæ: & ad hoc tendebat vt accipientes ipsum profiterentur se pœnitere. *in remissionem peccatorum.* Particula hæc non determinat baptismum, sed pœnitentiam. nam non significatur quod Ioannis baptismus esset baptismus in remissionem peccatorum (hic enim effectus reseruabatur baptismo Christi) sed q pœnitentia esset in remissionem peccatorum. ita quòd qualitas pœnitentiæ explicatur. Nec mirum quòd hoc de pœnitentia dicitur: quum idem scriptum sit de salutis scientia in cantico Zachariæ, ad dandam scientiam saluti plebi eius in remissionem peccatorum eorum. *et egrediebatur ad eum omnis iudæa regio, & hierosolymitæ uniuersi.* Superfluit vniuersi. *et baptizabantur.* Deest Latinis illa dictio, omnes. Et est sensus, nō quod omnes egredientes ad eum audiendum baptizarentur (multi enim non receperint eius baptismum) sed quòd omnes egredientes ad suscipiendū baptisma, baptizabātur non à discipulis, Ioannis sed. *Ab illo. Ioanne. in iordanis flumine: confitentes peccata sua.* quæ commiserant. Confitentes autem non specie, sed in genere profitendo se peccasse, computando seipsos non inter iustos, sed inter peccatores. *et erat Ioannes uestitus pilis cameli & zona pelliceā circa lūbos suos locustas & mel syluestre edebat.* De cibo Ioānis dictum est Matth. 3. *et prædicabat dicens.* Præcipua prædicationis materia modū subiungitur. *Veniet fortior me post me.* Erat Ioannes fortis in sustinendo asperitates victus & vestitus, & in aggrediendo correctionem vitiorum: sed Iesum fortiorem prænunciat, quia & fortior Ioanne veniebat tum in sustinēdo iniurias & persecutiones vsque ad crucem inclusiue, tum in aggrediendo debellationem mundi, immò & dæmonum. tum in robore operandi miracula: quia Ioannes nullum signum fecit: Christus autem robur suę virtutis monstrauit innumeris miraculis. tum in penetrando vsque ad intima animarum: quia Ioannes suadere tātùm poterat & exterius abluere: Christus autem interius abluturus veniebat animas. Hoc enim ideò dixit Ioannes, ne reuerētes ipsum existimarent ipsum esse Messiam: sed intelligerent ab eo quòd Iesus esset Messias, qui statim post ipsum venturus esset. *cuius nō sum dignus.*

Dixerat

Dixerat fortior me: ne hinc intelligeres cōparationem inter ipsum & fortiorem venturum, subiunxit se non esse dignum ad minimum seruitium illi exhibendum: dicendo, *procumbens soluere corrigiam calceamentorum eius.* Apud Matth. Ioannes dicit, cuius non sum dignus portare calciamentum: apud Mar. longè viliorī officio & actu se indignum dicit. Vtrunque enim dixit Ioannes augendo orationem: sed neuter euangelistarum vtrunque retulit. Poterat Ioannes dicere: cuius non sum dignus osculari vestigia pedum: sed ministerium quod de facto exhiberi Iesu poterat maluit exprimere minister ad baptizandum & parandam viam. Vnde Iesum non nudipedem, sed calciatum pedes intelligimus. Quod etiam habetur ex hoc quod communem vitam elegit. *ego baptizo.* Deest Latinis coniunctio opportuna. Legendum est enim, *ego quidem baptizaui uos aquā: ille uero baptizabit uos spiritu sancto.* Deest vtrobique Latinis præpositio, in. nam textus Græcus habet, in aqua, in spiritu sancto. Declarat enim per hoc excellentem fortitudinem illius, de quo dixit, veniet fortior me: declarando vim sui baptismi & vim baptismi Messiæ. manifestat enim per hoc, quòd baptismus suus non penetrat ad animas, sed aquæ tantùm vim habet, quanuis sit signum pœnitentiæ: baptismus autem Christi vim habebit penetratiuam ad abluendum intima animarum à sordibus & macula peccatorum: quia abluet in spiritu sancto, penetrante spiritus nostros & purgante ac mutante & eleuante illos in amorem dei diuinorumq; omnium. Et significauit per hoc quidem Messiam esse verum deum. nam solius dei est abluere in spiritu sancto. Hāc ablutionem exercuit Christus spiritualiter quidem, quoties remisit peccata: cum visibili autem signo in die pentecostes: dicente ipso ad apostolos quum ascenderet in cœlum. Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spirim sancto nō post multos hos dies. Exercet quoque quotidie Christus hanc ablutionem mediante sacramento baptismi in omnibus non ponentibus obicem. *et factum est in diebus illis, uenit Iesus a Nazareth Galilææ.* vbi habitabat & habitauerat cōtinue. *et baptizatus est a Ioanne in Iordane.* Sicut nō dedignatus est circuncidi, ita non dedignatur baptismum pœnitentium suscipere: vt quemadmodum habebat carnem non peccati, sed similem carni peccatrici, ita haberet non pœnitentiam sed similitudinem pœnitentium, exterius: intrinsecus autem sanctificabat tactu carnis suæ aquas, vt idoneæ essent ad sanctificādum nos in sacramento baptismi. *et statim ascēdens de aqua, uidit cæ-*

los

Universidad de Deusto
Biblioteca

los *apertos*.pro, findi. In Græco enim præsentis est tẽporis participium: loco cuius puto interpretem posuisse, apertos, non pro participio prẽteriti temporis, sed nominaliter. Et ad literam describitur cœlum aperiri, tanquam hinc & inde cedendo vt spiritꝰ in specie columbæ descẽderet. Et quoniam species columbę corporea fuit (vt clarè Lucas testatur) consequens est, quod tã descensus quàm diuisio cœli fuerit quoque secũdum corpoream speciẽ. disponit enim & facit omnia suauiter diuina sapiẽtia. ac per hoc quòd oculis corporeis visa sint hæc, non ab omnibus tamen: quia etiam corpora glorioſa præsentia non ab omnibus videantur. Et sicut non columba, sed similitudo columbæ fuit (vtẽtibus omnibus euãgelistis aliquo similitudinis aduerbio) ita non scissio cœlorũ, sed similitudo apertiõis, & similiter nõ descẽsꝰ de cœlo, sed similitudo descẽsus de cœlis fuit. Nec ꝓpterea fallacia aliqua interuenit, nec deceptꝰ est visus: sicut absq; vlla fallacia & deceptione visæ sunt linguæ in specie ignis super apostolos in die pẽtecostes formata. siquidẽ est in aëre similitudo colũbę cũ similitudine descẽsus ex cœlo aperto: & cũ hoc fuit realis descẽsus illiꝰ speciei in aëre ad Iesum. ET *spiritus sanctus*. Superfluit Latinis dictio, sanctus. quanuis non sit dubium, quòd de spiritu sancto sit sermo. *Venientem columbam descendentem & manentem in ipso*. Non sunt in Græco textu istæ duæ dictiones. *in ipso*. pro, super ipsum, seu super se. ET *vox facta est de cœlis*. hoc est à superioribus tanquam de cœlis sonans. *Tu es filius meus*. Hinc apparet totius mysterium trinitatis. nã patri soli conuenit dicere Christo, tu es filius meus: & soli Christo verè debetur à deo patre, tu es filius meus. spiritus autem sanctus in specie columbæ apparuit. *dilectus*. singularissima dilectione: vtpote quem constitui hæredem vniuersorũ &c. *in te cõplacui*. pro, in quo mihi bene cõplacui. seu in quo mihi bene cõplacitum est. Priùs explicauit Christum esse verum deum, dicendo tu es filius meus: deinde immensum gratiarum pelagus in eodem vero homine, dicendo dilectꝰ, & demum explicat opera eiusdem omnia gratissima deo, dicendo, in quo mihi bene cõplacitum est. Opera siquidem Christi omnia & singula fuerunt materia diuinæ complacentiæ, pro quanto fuerunt digna vt delectarent deum, propter quod additur aduerbium, bene, significans modum complacentiæ: non ex parte dei (à quo nullus actus potest non bene exire) sed ex parte rerum quæ possunt bene & male adimplere diuinam voluntatem. nam & Iudas & crucifigentes Christum adimpleuerunt diuinam voluntatem, sed non bene.

ne. Christus autem in omnibus suis operibus non solùm adimpleuit, sed bene adimpleuit diuinam volũtatem, & propterea ad ipsum, dicitur in quo mihi bene complacitum est. ET *statim spiritus expulit*. pro, emittit, *eum in desertum*. Et significatur quòd spiritussanctus statim post baptismum mouebat animum Iesu tanquam pellens ad eundum in desertum. ET *erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus*. Hę tres dictiones nõ habentur in Græco. ET *tentabatur a satana*. Tacet Marcus tentationes ipsas. *eratque cum bestiis*. vt non desertum domesticum, sed vere desertum intelligeremus. ET *angeli ministrabant illi*. superata tentatione. *Postquam autem traditus est Ioannes, venit Iesus in Galilæam: prædicans euangelium regni dei*. Vniuersa materia euangelij hoc verbo comprehensa est. ET *dicens quoniam impletum est tempus*. In quatuor secatur partes euangelizatio regni dei. Prima est venisse plenitudinem temporis prædicti à lege & prophetis: quo scilicet misit deus filium suum in mundum. ET *appropinquabit*. pro, appropinquauit, *regnum dei*. Secunda est appinquasse regnum cœlorũ: ad differentiam veterum, qui annũciabãt regnum terrenum: promittentes fœlicitatem regni in terra promissionis. Et per hoc declarat regnum dei esse idem quod regnum cœlorum. Et sicut in prima particula prędicat veritatem legis & prophetarum, ita in hac secunda prædicat spem non terrenæ felicitatis, sed regni cœlorum, quòd tunc dicitur appropinquasse, quia venerat introductor hominum regnum cœlorum. *Pœnitemini*. pro, pœniteat vos. Tertia pars ad malæ actæ vitæ pœnitentiũ inducit, sine qua vana est spes regni cœlorũ: in quod nihil coinquinatum potest introire. ET *credite euangelio*. Fides quarto loco prædicatur, adhibenda non solùm veteri testamẽto, sed nouo: quod euangeliũ appellatur. Cõsidera has quatuor partes: & perspice primã & quartã cõprehendere differẽtiã veteris & noui testamẽti: secũdã autem & tertiã cõprehendere differẽtiam boni & mali. ET *præteriens*. pro, ambulans *autem, secus mare Galilææ*. Lacum Hebraico more appellat mare. *vidit Simonem & Andream fratẽ eius*. scilicet Simonis. *mittẽtes retia in mare, erant enim piscatores*. ET *dixit eis Iesus, venite post me: & faciã vos fieri piscatores hominũ*. ET *protinus relictis retibus*. Deest. stis. *secuti sunt eũ*. ET *progressus inde pusillum, vidit Iacobũ zebedæi & Ioannem fratrem eius: & ipsos componentes*. pro, reficientes, seu sarcientes. *retia in naui*. ET *statim vocauit illos, & relicto patre suo zebedæo in naui cum mercenariis, secuti sunt eum. & ingrediuntur Capharnaũ*. ET *statim sabbatis*

diebus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

diebus congruis populo ad audiendum verbum dei. *ingressus in synagogam.* locum congruum & deputatum ad doctrinam diuini verbi. *Docebat eos.* Pronomen,eos,non est in Græco. *Et stupebant super doctrina eius. Erat enim docens eos quasi.*pro, tanquam, *potestatem habens.* doctrinam confirmando miraculis, *Et non sicut scribæ.* qui doctrinam miraculis non confirmabant. *Et erat in synagoga.* Subiungit euangelista factum monstrans,quòd Iesus docebat vt potestatem habens. *Homo in spiritu immundo: & exclamauit,dicens:quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti ante tempus.* vel opinatum vel perditiõis nostræ futurę, quũ elaudemur in inferno:vt Matth.8. exposuimus. *perdere nos.* Appellãt dęmones perditionẽ suã,vel perditionẽ regni sui in hominibus,vel coactionẽ spiritualẽ,qua sentiebãt se cogi à Christo ad exeundũ ab hominib⁹. *scio quod sis.*pro, noui te quis es, Mentitur dęmon, & fingit se scire ad tentandum vt sciat: prout in deserto tentauerat. *sanctus dei.* In Græco habetur articulus, infinuans acsi diceretur,ille sanctus dei. Et est appositiue iungenda hæc particula præcedenti.noui te quis es, appositiue ille sanctus dei,scilicet prædictus à lege & prophetis,expectatus à Iudæis. *Et comminatus est ei.*pro,increpauit eum, *Iesus:dicens,obmutesce.* Imponit silentium dæmoni,refutans testimoniũ illius:instruens per hoc homines,vt testimonia dæmonum etiam oblata refutẽt. *Et exi de homine. Et discerpens eum spiritus immundus & exclamans voce magna:exiit ab eo.* Pręterita sunt discerpens & exclamans, significantia discerpto illo & clamore emisso. Per discerptionem non intellige scissionem alicuius membri(quoniam testatur Lucas cap.4.quòd dæmon proiecit hominem illum in medium, & nihil ei nocuit) sed scissionem virium . ita quòd discerptio non membrorum,sed virium corporalium significatur: quam Lucas ab effectu proiectionis in terram absque membrorum lęsione significauit. Permisit autem Iesus hominem illum affligi in modo exeundi:tum vt discerneretur spiritus immundus à spiritu hominis,& cognosceretur,quòd non homo ille ex spiritu proprio,sed ex dæmone dixerat quę dixit: tũ vt cognosceretur à quanto malo liberauerit eum. *Et mirati sunt omnes:ita ut conquirerẽt inter se, dicentes. Quidnam est hoc?quænam doctrina hæc noua?quia in potestate spiritibus immundis imperat, & obediunt ei.* Hinc apparet quare dictum sit,quòd erat docens vt potestatem habens. Reddunt enim rationem doctrinæ nouæ:ex potestate imperatiua dæmonibus, immo etiam dęmonibus.nam in Græco præponitur cõiunctio, & ,dicendo

&,dicendo,quia in potestate & spiritibus immundis imperat.Summum enim imperij genus apparet imperare dæmonibus:& propterea cum Emphasi dicunt & spiritibus immundis. *Et processit rumor.* pro,fama, *eius statim in omnem regionem.* pro,in totam circumiacentem regionem,*Galilææ.* Datiui casus est Galilææ.Et hinc apparet,quòd intendit euangelista dicere in totam regionẽ finitimam Galilææ. *Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum simonis & Andreæ cum Iacobo & Ioanne. Socrus autem Simonis febricitans: & statim dicunt ei de illa. Et accedens eleuauit eam apprehensa manu eius:& continuo dimisit eam febris,& ministrabat eis.* Quum ciuitas Simonis fuerit Bethsaida, cura socrus in Bethsaida videtur facta. *Vespere autem facto quũ occidisset sol,afferebant ad eum omnes male habentes, & dæmonia habentes.* Dies ille sabbatum significat:ex eo,quòd post solis occasum afferebant ægros,quos in die sabbati vehere non licebat. *Et erat omnis ciuitas,*id est tota ciuitas,*cõgregata ad ianuam.*domus Petri. *Et curauit multos.* Non dicit, nec exclusit omnes. *Qui vexabantur.* pro,male habentes, *variis languoribus : & dæmonia multa eiiciebat. & non sinebat ea loqui,quoniam sciebant eum.* In multis Græcis exemplatibus adiunguntur duæ dictiones,scilicet Christum esse. ¶Sed aduerte diligentissimẽ in Græco habere coniunctionem,quòd. Non sunt enim hæc verba euangelistæ reddentis rationem quare non sinebat ea loqui (vt Latinus textus sonat:significans euangelistam affirmare dæmones scire eum esse Christum)sed sunt verba explicantia sermonem inhibitum, sermonem non permissum dæmonibus. Ita quòd sensus est: non sinebat dæmones dicere quòd scirent eum esse Christum.Dęmones enim isti dicebant, quòd sciebant eum esse Christum : sicut etiam clare dixerat dæmon exclusus ab homine in synagoga. Et hos sermones non permittebat Iesus, refutãs eorum testimonia. & nihilominùs mentiendo & perseuerantes tentando dæmones hoc dicebant. *Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum:ibique orabat. Et prosecutus est.*pro,prosecuti sunt, *eum simon & qui cum illo erant.* Hinc apparet,quòd Iesus summo mane solus recessit è domo in desertum ad orandum:exemplum prædicatoribus prębens rapiendi tempus aliquod ad orandum,ad mentem in deum eleuandam,precando quæ sunt salutis &c. & postea Petrus & alij discipuli venerunt ad eum. *Et quum inuenissent eum, dixerunt.* pro, dicunt,*ei, quia omnes quærunt te. Et ait illis: eamus in proximos vicos & ciuitates.*pro,municipia. Quod tamen nõ pro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

priè respondet Græcæ dictioni, significanti potius rusticana oppida. VT & ibi prædicem. ad hoc enim veni. ET erat prædicans in synagogis eorum, & in omni Galilæa: & dæmonia eiiciens. ET venit ad eum leprosus, deprecans eum: & genu flexo dixit, si vis potes me mundare. Iesus autem misertus eius, extendit manum suam: & tangens ei. vt dominum se legis ostenderet, tactu leprosi non inquinatus, sed mundans lepram. Hęc de leproso declarata sunt Matthęi octauo.

AIT illi, volo, mundare. ET quum dixisset, statim discessit ab eo lepra: & mundatus est. ET comminatus est ei. more comminãtis inhibuit. statimque eiecit illum. inuitum iussit abire. ET dixit ei, vide nemini. deest, quicquam, dixeris. Nec vlla præcepti dissimulatio intercenit: sed intimi affectus virtute humilitatis prædita, desiderium verum & vrgens ad fugandum quantum ex parte sua est fomenta humanæ gloriæ. huius enim veracis desiderij verba sunt, vide ne cui quicquam dixeris. & ideo non obligatoria erant mundati ad peccatum inobediendi, sed manifestabant quid ex intimo corde humili Iesus desiderabat. sed vade ostende te principi sacerdotum. pro, ostende te sacerdoti: & offer pro emundatione tua, quæ præcepit Moyses, in testimonium illis. vt cognito miraculo moueantur ad credendum: & si non crediderint reddantur inexcusabiles: vtpote accipiendo munus duorum agnorum & ouis (Leuit. 14. præceptum) profitentes te mundatum, & non credendo negantes me qui curaui. At ille egressus cœpit prædicare. deest. multum. cœpit enim ille prædicare multum. ET diffamare. pro, diuulgare, fermonem. infamare siquidem in malam partem sonat. Non intelligas propterea leprosum hunc reum fuisse inobedientiæ. intellexit enim Iesum prohibuisse ne diceret factum, ad euitandam humanam gloriam: & quòd officij ipsius curati erat publicare diuinum miraculum, & gratum se exhibere Iesu prædicando & extendendo famam ipsius. ita vt iam non posset manifeste introire in ciuitatem: sed foris in desertis locis esset. pro, erat: & conueniebant. pro, veniebant, ad eum vndique. Quod verbo significauerat Iesus (scilicet fugere se gloriam humanã) facto mõstrauit: dũ extensa sua fama virabat manifestum ingressum in ciuitatem, in quam nõ poterat manifeste ingredi sine multa gloria: sed erat foris ĩ locis desertis.

CAPVT II.

ET iterũ intrauit Capharnaũ post dies octo. In Græco nõ habetur octo: nec habetur post, sed per. Et videtur significari, q̃ Iesus intrauit Capharnaũ mansurus per dies aliquot. ET auditum est, quod in domo esset: & conuenerũt.

nenerũt. pro, & congregati sunt. multi: ita vt non caperent neque ad ianuã. pro, ita vt nõ amplius caperent ne ea quidẽ, quæ ad ianuã. Et est sensus, quòd neque loca dom⁹ neque loca circa ianuam caperent plures. ET loquebatur eis verbum. ET venerunt. pro, veniunt, ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur. ET quia non possent offerre eum illi. pro, appropinquare illi, præ turba. Significatur quòd portatores paralytici, turba occupãte etiam loca ianuę, non poterant appropinquare ad Iesum. Nudauerunt tectum ubi erat. Hinc apparet domum illam non habuisse solarium, sed opertam fuisse tegulis: quas auferendo detexerunt tectum. ET patefacientes. pro, fodientes. Vnde apparet, quòd domus illa sub tegulis habebat nescio quid quod oportuit frangi: quod credidérim fuisse lignum. submiserunt. pro, submittunt, grabbatum in quo paralyticus iacebat. Non proiiciunt, neque portãt, sed funibus lectulum in quo iacebat submittunt. hoc enim significari per submissionem patet Actu. 27. & submittentes bolidem inuenerunt passus 20. Quum autem vidisset Iesus fidem illorum. Magna dei gratia, etiam alienis meritis hominis misereri, & quo ad animã & quo ad corpus. vt hinc discamus, tum magni pendere aliorum suffragia pro nobis ad deum: tum confidenter orare pro aliis. AIT paralytico, fili dimittuntur. pro, dimittantur. Imperatiue enim peccatorum dimissio significatur. Tibi peccata tua. ERANT autem illic quidam de scribis sedentes, & cogitantes in cordibus suis, Quid hic sic loquitur. Duo horrebant Scribæ: & rem scilicet & modum imperatiuum, & propterea apponunt aduerbium sic. blasphemat. pro, blasphemias. Est enim vnica oratio, quid hic sic loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata nisi solus. pro, vnus, deus? Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis, Quid ista cogitatis in cordibus vestris? quid est facilius, dicere paralytico, Dimittuntur tibi peccata tua: an dicere, surge tolle grabbatum tuum & ambula? VT autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico, Tibi dico: surge, tolle grabbatum tuum, & vade in domum tuam. ET statim surrexit ille: & sublato grabbato, abiit inde coram omnibus. ita vt mirarentur. pro, stuperent, omnes, & honorificarent. deum, dicentes, quia nunquam sic vidimus. Hæc de cura istius leprosi declarata sunt. Matthæi nono. ET egressus est rursus ad mare: omnisque turba veniebat ad eum: & docebat eos. ET quum præteriret, vidit Leui Alphæi. scilicet filium. Significatur enim Matthæus alio nomine Leui, filius Alphæi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sedentem ad telonium: & ait illi, sequere me. Et surgens secutus est eũ. Et factum est quum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius. Erant enim multi & qui sequebantur. pro, secuti sunt, eum. Et scribæ & Pharisæi uidentes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, dicebant discipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister uester? Hoc autem audito, Iesus ait illis, Non necesse habent sani medico, sed qui male habent. Non enim ueni uocare iustos, sed peccatores, ad pœnitentiam. Hæc circa uocationem & conuiuium Matthæi scripta, exposita sunt Matth. 9. Et erant discipuli Ioannis & Pharisæi. pro, Pharisæorum. Hæc tamen correctio non est usquequaque certa. Ieiunantes: & orant. utrique nominati scilicet discipuli Ioannis & Pharisæi, seu & discipuli Pharisæorũ, qui etiam ipsi Pharisæi erant. Et dicunt illi, Quare discipuli Ioannis & Pharisæorum ieiunant. De seipsis loquuntur tanquàm de tertiis personis. Tui autem discipuli non ieiunant? Et ait illis Iesus, Numquid possunt filii nuptiarum quandiu. pro, filij Thalami nuptialis in quo, sponsus cum illis est ieiunare? Vbi aduerte, quòd loco thalami interpres posuit nuptiarum: & loco in quo, interpres posuit quàdiu. Et significatur non solũ thalamus (hoc est nuptiale cubiculũ) sed etiam communitas illius, sponso & festiuantibus nuptias. tales enim Hebraico more (quo utebatur Iesus loquendo) appellantur filij thalami nuptialis. De tempore autem subiungitur. Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt ieiunare. Uenient autem dies quum auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt in illis diebus. Nemo assumentum. pro, immissuram, panni rudis. Hac metaphora significauit interpres pannum nõdum à fullone curatum & politum: hoc est omnino nouum. Assuit uestimento ueteris aliquis auferet supplementum. deest. eius, nouum a ueteri: & maior. pro, deterior, scissura fit. Et nemo mittit uinum nouum in utres ueteres: alioquin dirumpet uinum. deest. nouum, utres: & uinum effundetur & utres peribunt. sed uinum nouum in utres nouos mitti debet. Declarata sunt similiter hæc omnia Matth. 9. Et factum est iterum. In Græco non est iterum. Quum dominus sabbatis. non pluribus, sed in festiuitate constante ex pluribus sabbatis: erat enim solennitas paschalis. Ambularet. pro, transiret, per sata, & discipuli eius cœperunt progredi. pro, iter agere. Significatur enim, quòd discipuli cœperũt antecedere, vt sic uim qua incederet Iesus inter cultores aperirent. Et dixit hoc euangelista ad significandum, quòd discipuli ante oculos Iesu uellebant spicas: arguentibus Pharisæis coram

ram ipso hoc fieri: dicendo, ecce quid faciunt? Non est enim in Græco, discipuli tui, sed interpres apposuit. Et uellere spicas. Pharisæi autem dicebant ei, Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis quod non licet? Et ait illis, Numquid legistis quid fecerit Dauid quando necessitatem habuit, & esurit ipse & qui cum eo erant: quomodo introiuit in domum dei sub Abiathar principe sacerdotum. Primi Regum uigesimoprimo historia hæc narratur sub Achimelech, nulla facta mentione Abiathar. Sed nõ est dissonantia: quoniam uterque ibi erat. nam Abiathar filius erat Achimelech. Appellatur autem princeps sacerdotum, non quòd tempore illius facti fuerit princeps sacerdotũ: sed quia fuit primus princeps sacerdotum. antea enim non erat iste titulus (scilicet princeps sacerdotum) sed initium habuit tempore regni Dauidis. Vnde sicut Matthæus dixit, Iesse autem genuit Dauid regem, non quia genitus fuit rex, sed quia fuit primus rex in genealogia Christi: ita Abiathar nominatur princeps sacerdotum, quia fuit primus princeps sacerdotum, ordinato & distributo sacerdotio per gradus & uices in solenni cultu exhibendo in templo. Hæc enim constat tempore Dauidis disposita esse. Et manducauit panes propositionis, quos nõ licebat manducare nisi solis sacerdotibus: & dedit eis & qui cum eo erant. pro, & dedit etiam iis qui cum eo erant. Significatur enim Dauidem non solùm comedisse panes sacros, sed etiam dedisse iis qui cum eo erant. Et dicebat eis sabbatum propter hominem factum est. hoc est, ad utilitatem hominis spiritualem. Ad hoc enim ut homo sanctus fiat mente & animo, sanctificantur dies & loca, & non econuerso. inanimatorum nanque omnium sanctitas ad hominis sanctitatem ordinatur. Et non homo propter sabbatum, itaque dominus est filius hominis etiam sabbati. Infert Iesus seipsum filium hominis esse dominum sabbati ex eo, quòd sabbatum est propter hominem, in uirtute uniuersalis dominij super omnia, quæ sunt propter hominem. ex eo enim, quòd filius hominis est dominus omnium, quæ ordinantur ad salutem humanam, optime infertur, quòd est etiam dominus sabbati ordinari ad humanam utilitatem. Et apte congruit proposito: ad significandum, quòd sabbatum ordinatum ad hominis utilitatem non debet verti in damnum hominis: verteretur enim in damnum hominis, si ob sabbatum seruandum homo priuaretur necessario alimento. Reliqua spectantia ad factum discipulorum uellentium spicas exposita sunt Matth. 12.

CAPVT III.

T introiuit iterum in synagogam, & erat ibi homo habens manum aridam: & obseruabant eum si sabbatis curaret, deest, cum, ut accusarent illum. Et ait homini habenti manum aridam: surge in medium. Et dixit eis, Licet sabbatis benefacere, an male. deest, facere. Et significatur per benefacere prodesse: & per malefacere lædere. Animam saluare an perdere. pro, occidere? Proponit enim Iesus vtrùm sabbatis liceat prodesse an nocere. & augẽdo orationẽ, vtrùm liceat sabbatis vitã seruare an occidere. vitã enim nomine animę significauit. Tacet siquidem Marcus exemplum de oue, quę cecidit in foueam: dictũ tunc à Iesu ad declarandũ & benefacere & seruare vitã licitũ esse sabbatis ex exemplo ouis. At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira. Sicut in Christo fuit vera tristitia, ita etiam vera ira. non enim assumpsit animũ stoicum, sed vere naturalem. Fuit tamen ira in Christo, non passio rationem turbans, sed propassio, non redundans in alias vires, non impediens nec turbans alias actiones animæ. contristatus. pro, cõdolens. Ita quòd duabus propassionibus vsus est Iesus: ira contra vitium, condolentia ad homines. vt intelligas non iratum fæuiendo, sed condolendo quod perfectæ virtutis est. super excitate cordis eorum. mentis, vt cęcitatem affectatam intelligamus: dum hinc non possunt negare fas esse sabbatis extrahere ouem quæ cecidit, inde autem illicitum putant, quòd Iesus restituit homines sanitati sabbatis. Magnitudo enim inuidiæ & odij in Iesum excæcabat eos.

Dicit homini, extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus illi. pro, illius sana vt altera. Exeuntes autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant aduersus eum, quomodo. pro, vt eum perderent. Magna obstinatio Pharisæorum significatur: quòd nec conuicti resipiscunt, sed quod per viam accusationis apud ecclesiasticam curiam efficere nequibant, tentant vt per curiæ secularis non iustitiam, sed potentiam & impunem iniquitatem perdere possint Iesum. Hoc enim significat consilium cum Herodianis ad occidendum Iesum. Herodes nanque secularis princeps erat. Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare. Quia nõdum erat tempus passionis eius, diuertit Iesus à malignitate illorum. Et multa turba a Galilæa & Iudæa secuta est eum: & ab Hierosolymis, & ab Idumæa & trans Iordanem, & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat venerunt ad eum. Considera hic tres ordines. Primò cateruam discipulorum comitantem Iesum: deinde turbam multam Galilæorum

rum & Iudæorum sequentem: & demum multitudinem magnam ex diuersis patriis venientem. ¶ Vbi etiam aduerte multos interhos venisse non Israelitas, sed Idumæos filios Esau, & Gentiles circa Tyrum & Sidonem, Tyrios & Sidonios. hi enim forte erãt proselyti: aut sicut mulier illa Cananea ad famam miraculorum Iesu cucurrerunt. ¶ Vnde euangelista dicit audientes quæ faciebat, & fortè multos eorum curiositas mouebat ad videndum oculis propriis fieri miracula, ad comprobandum si vera erant quæ audierant. Et dixit Iesus discipulis suis, ut in nauicula sibi deseruirent. pro, vt naucula inseruiret sibi, propter turbam, ne comprimerent eũ. Petiit non seruitium discipulorum in nauicula, sed seruitium nauiculæ: hoc est vsum nauiculæ ad sedendum in ea in aqua, ne turbæ existentes in terra premerent eum. Multos enim sanabat: ita ut irruerent in eum ut illum tangerent quotquot habebant plagas. pro, flagella. Aegritudines Euangelista appellauit flagella, quia sunt flagella dei. Et spiritus immundi quum illum videbant, procidebant ei: & clamabant, dicentes, Tu es filius dei. Non desinunt dæmones tentare ad sciendum si Iesu esset filius dei. Propterea enim velut adorantes procidunt & clamant, tu es filius dei. tentant nanque si possent his professionibus & reuerentiis, certi aliquid haurire.

Et vehementer comminabatur eis. pro, increpabat eos, ne se manifestum facerent. Iesus quoque perseuerat increpando dæmones, & refutando testimonia eorum, vt nihil possent ex propriis professionibus dæmones proficere: & mundum doceat repellere testimonia dæmonis, quantumcunque cum reuerentia veritatem profiteantur. Et ascendens in montem, vocauit ad se. pro aduocat. Transit Marcus ad institutionem Apostolorum factam à Iesu in monte, non ipsis petentibus, sed à Iesu vocatis. Quos voluit ipse. Nulla enim ratio meritorum aut prioris sequelæ, aut cuiusuis alterius respectus, sed solius voluntatis Iesu redditur.

Et venerunt ad eum. Et fecit ut essent duodecim. Certum decreuit numerum iuxta numerum filiorum Israel: dicente ipso domino alibi, Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. cum illo. pro, secum. velut collaterales sui.

Et ut mitteret eos prædicare. pro, ad prædicandum. Ad duo itaque instituuntur Apostoli: & vt sint collaterales Iesu, & vt mittantur ad prædicandum. Ex primo familiaris conuersatio, familiarius discere, sanctos Iesu mores familiarius haurire, & vniuersaliter eorum profectus datur: ex secundo verò ad populorum vtilitatem spectatur. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates

Universidad de Deusto
Biblioteca

mittatos, & eiiciendi dæmonia. In Græco habetur & vt haberent po testatem. Ita quòd tota est vna oratio: fecit vt essent duodecim secum, & vt mitteret eos ad prædicandum, & vt haberent potestatem curandi. Hoc enim tertium (scilicet potestas faciendi miracula) vt annexum secundo intelligendum: quoniam huiusmodi potestas ad aliorum vtilitatem datur, & ad confirmationem euangelicæ prædicationis data est Apostolis. ET *imposuit simoni nomen Petrus.* Hic apparet impletum esse nunc, quod prius futurum dixerat Iesus apud Ioannem, tu vocaberis Cephas. clarè enim dicitur hic, quòd imposuit illi nomen Petrus quando instituit Apostolos. *Et Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi: & imposuit eis nomina* Boanerges: *quod est filii tonitrui.* Dictio Hebraica est Boanerges, quam euangelista interpretatus est filij tonitrui. Et Ioannes solus filius tonitrui clare patet: quum per ipsum intonuerit mundo, In principio erat verbum, & verbum caro factum est, &c. Ambo quoque simul filij tonitrui ideò fuerunt, quia tonitruum diuinæ maiestatis gloriam Christi in transfiguratione videntes audierunt. ET *Andream, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi.* Sicut superius dixit & Iacobum Zebedæi, ita modò dicit & Iacobum Alphæi: ac per hoc distinctionem Iacoborum ex diuersitate patrum significat. Sicut etiam Simonem Cananeum distinguit à Simone Petro.

ET *Thadæum, & Simonem Cananeum.* Aiunt Cananeum dictum, à Cana Galilææ cognominatum. ET *Iudam Scariot.* pro, Iscariotem: *qui & tradidit illum.* ¶ Aduerte quòd quamuis non eodem ordine nominentur Apostoli à Marco & Matthæo, apud vtrumque tamen primus est Simon Petrus: tanquam nosse vel nescire aliorum ordinem nihil referat, nosse autem oporteat Petrum primi.

ET *veniunt ad domum, & conuenit iterum turba ita ut non possent neque panem manducare.* Præsentis est temporis conuenit: & significatur Iesum quamuis institutis Apostolis, prædicationi vacaret ita vt etiam hora comedendi, cibum potius quàm doctrinam omitteret. ET *quum audissent sui.* hoc est illi qui ad Iesum pertinebant: vt agnati. *Exierunt tenere eum.* pro, vt comprehenderent: hoc est vt manuum iniectione tenerent cum & compescerent tanquam furiosum. *Dicebant enim quoniam in furorem uersus est.* pro, quoniam extra se est, hoc est quoniam mente captus est. Consanguinei Iesu putabant ipsum versum in amentem, cõferendo priorem vitam Iesu cum tam repentina nouitate. Viderant siquidem ipsum vsque ad annum trigesimum Mechanicis artibus occupatũ (vacabat enim arti fabrili: vt inferius euangelista dicet) & sciebãt operam literis nunquam dediſſe. & propterea audiẽtes quòd prædicabat cum concursu populi, putauerunt ipsum versum in insaniam: & velut furiosum garriendo discurrere. & ideo processerunt ad comprehendendum eum, ne cum infamia cognationis vagaretur garriendo. ¶ Et hinc prudens lector habes testimonium, quòd Iesus non didicerat sacras literas à Scribis seu sacerdotibus, non vacauerat philosophiæ aut aliis sciẽtiis. nam si priùs studuisset scientiis seu sacris literis, non putassent sui, quòd versus esset in furorem: consentaneum si quidẽ cognouissent esse, vt homo priùs doctus prædicaret quandoque aliis. ET *Scribæ qui ab Hierosolymis descenderant.* Nota pessimos doctores describi ab Hierosolymis descendisse: vt vnde optimi debebant prodire, inde pessimi describantur: & maior authoritas Hierosolymitani supercilij militaret contra Iesum. *Dicebant quoniam Beelzebub habet: & quia in principe dæmoniorum eiicit dæmonia.* Marcus tacet miraculum quod Matthæus & Lucas hîc referunt. *Et conuocatis eis.* scilicet Scribis, ad cor eorum locuturus. dixerant enim non in faciem Iesu superiores blasphemias. *In parabolis.* Parabolas appellat rationes subiunctas ex similitudinibus: tum regni in se diuisæ: tum domus in se diuisæ: tum fortis direpturi domum. Quæ omnia Matth. 12. exposita sunt *dicebat illis, Quomodo potest satanas satanam eiicere? si regnum in se diuidatur.* pro, in seipsum diuisum fuerit, *non potest regnum illud stare: & si domus super semetipsam dispertiatur, non potest domus illa stare. Et si satanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus est &.* Aduerte quòd ista coniunctio &, transposita est, debet enim præcedere participium dispertitus est: legẽdo, *ut dispertitus.* seu diuisus est, *Et non poterit.* pro, non potest stare, *sed finem habet. Nemo potest uasa fortis ingressus in domũ.* Deest, eius, *diripere, nisi fortem alliget: & tunc domum eius diripiet. Amen dico uobis.* Confutatis Scribis, grauiratem criminis eorum subiungit. *Quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata & blasphemiæ, quibuscunque, blasphemauerint. Qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum.* Hoc est, in deum quatenus sanctificans est spiritum humanum: vt diffuse hæc exposita sunt Matth. 12. *Non habet remissionem in æternum, sed reus erit.* pro, reus est, æterni delicti, pro, iudicij. Significatur enim iudicium æternæ damnationis. *Quoniam dicebant, spiritum immundum habet.* Clarificat euangelista, quorsum dominus meminerit blasphemiæ in spiritumsanctum: significans per hoc, Pharisæos blasphemasse spiritumsanctum:

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctum: dicendo quòd Iesus immundum spiritum habet. Et verè sic est. nam per hoc negabant spiritum sanctum in Iesu, negabant sanctificatum spiritum Iesu à deo: quod redundabat in negationem sanctificationis omnis spiritus. nam si spiritus Iesu, cuius omnia opera ac verba erant sancta, non erat sanctificatus à deo, facilè potest negari spiritus sanctus in cæteris hominibus: quod eneruat vniuersam fidem. ET *veniunt mater eius & fratres, & foris stantes miserunt ad eum, vocantes eum.* Legatio ista vocantium, non venientium ire ad eum, sed impotentium ingredi ad eum impediente turba, intelligenda est: tum propter matrem domini, tum propter verba subiuncta, quærunt te. quærentes enim eum non substitissent foris extra domum, si potuissent ingredi domum. Vocabant autem eum compatientes illi ob longam inediam. Superius enim dictum est, quòd adeò occupabatur à turbis, vt nec cibum capere posset. ET *sedebat circa eum turba: & dicunt ei, Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te.* ET *respondens eis, ait, Quæ est mater mea & fratres mei?* ET *circumspiciens eos qui in circuitu eius sedebant.* pro, & quum circunspexisset in circuitu eos qui circum se sedebant, *ait, Ecce mater mea & fratres mei. qui enim fecerit voluntatem dei, hic frater meus, & soror mea, & mater mea est.* Vide Matthæi duodecimo verborum domini rationem.

CAPVT IIII.

ET *iterum.* In præcedenti capitulo retulerat Iesum ne premeretur à turba, nauiculæ officio alia vice vsum. & propterea dicit iterum.

Cœpit docere ad mare. pro, iuxta mare. ET *congregata est ad eum turba multa: ita vt in nauim ascendens sederet in mari: & omnis turba circa mare super terram erat. & docebat eos in parabolis multa: & dicebat illis in doctrina sua, audite. Ecce exiit seminans ad seminandum: & dum seminat, aliud cecidit secus viam: & venerunt volucres cæli & comederunt illud. Aliud uero cecidit super petrosa: ubi non habuit terram multam, & statim exortum est: quoniam non habebat altitudinem terræ: & quando exortus est sol, exæstuauit.* pro, exustum est. *siue æstu periit.* ET *eo quod non habebat radicem, exaruit.* ET *aliud cecidit in spinas: & ascenderunt spinæ & suffocauerunt illud: & fructum non dedit.* ET *aliud cecidit in terram bonam: & dabat fructum ascendentem & crescentem: & afferebat unum tricesimum, & unum sexagesimum,*

& unum centesimum. pro, & afferebat in triginta, & in sexaginta & in centum. ET *dicebat, Qui habet aures audiendi audiat.* ET *quum esset singularis.* pro, solitarie. seu solitarius. Significatur enim quòd quum esset sine turbis. *interrogauerunt eum qui cum eo erant duodecim.* Nonnulli codices Græci habent, ij qui circa illum erant cum duodecim. *parabolam exponere.* Spectantia ad hanc parabolam dicta sunt Matthæi. 13. & propterea corrigimus tantum textum Latinum. ET *dicebat eis, Vobis datum est nosse mysterium regni dei: illis autem qui foris sunt.* pro, exteris, *in parabolis omnia fiunt. ut videntes videant & non videant.* pro, & non perspiciant: *& audientes audiãt, & non intelligant: nequando conuertantur, & dimittantur eis peccata.* Aduerte hic quòd hæc verba apud Matthæum cla rè inducuntur ex Esaiæ. 6. cap. significantia pertinaciam audientium & videntium: vt ibi expositum est. apud Marcum verò aliter sonant. Et propterea textus iste intelligendus est vtendo conIunctione, vt, non causaliter, sed consecutiue. non enim ad hunc finem Iesus loquebatur in parabolis vt non perspicerent, vt non intelligerent: sed loquebatur in parabolis, ad quas consequens erat impleri prophetiam Esaiæ, dicentis videntes visuros opera & miracula Christi, & non perspecturos diuinam illius virtutem: & similiter audituros doctrinam & testimonia illius, & non intellecturos ipsum esse Messiam. Potest nihilominus coniunctio, vt, intelligi causaliter: referêdo tamen eam non ad rem, sed ad prophetiam subintellectam. Ac si aperte dixisset: ideo in parabolis omnia fiunt exteris, vt impleatur scriptura prophetica. Reliqua expositi sunt Matthæi. 13. ET *ait illis, Nescitis parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis?* *Qui seminat, uerbum seminat. hi autem sunt qui circa uiam, ubi seminatur uerbum: & quum audierint, confestim uenit satanas, & aufert uerbum quod seminatum est in cordibus eorum.* ET *hi sunt similiter qui super petrosa seminantur: qui quum audierint uerbum, statim cum gaudio accipiunt illud: & non habent radicem in se, sed temporales sunt. deinde orta tribulatione & persecutione propter uerbum, confestim scandalizantur.* ET *alii sunt qui in spinis seminantur, hi sunt qui uerbũ audiunt: & erumnæ.* pro, solicitudines, *seculi.* Deest huius, & decepti diuitiarum, & circa reliquæ concupiscentiæ introeuntes suffocant uerbum: & sine fructu efficitur. ET *hi sunt qui super terram bonam seminati sunt: qui audiunt uerbum & suscipiunt: & fructificant, unum tricesimum, unum sexagesimum, & unum centesimum.* pro, & fructificant in triginta, & in sexaginta, & in centum.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

et dicebat illis, Numquid venit lucerna. pro, incenditur lucerna, *ut sub modio ponatur aut sub lecto? nonne ut super candelabrum ponatur?* Hæc est alia parabola ad declarandum, quòd tam sermo parabolicus non intellectus ab exteris, quàm sermo proprius communicatus Apostolis publicandus erat. Ac si apertè diceret: non ideo loquor in parabolis, non ideo communico seorsum vobis mysterium regni dei, vt velim hæc occulta esse: volo enim omnia quandoque publice prædicari, & manifestari non solum dicta, sed facta mea. Ad hoc enim affert similitudinem de accensione lucernæ: significando seipsum hominem per lucernam, accensam lumine diuinitatis ad hoc vt luceat mundo super candelabrum ecclesiæ. non est enim aliquid mei, meorum verborum & factorum, quod non manifestandum sit. *Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur, nec factum est occultum.* aliquid à me. *quod non veniat in palam,* pro sed vt in propatulũ veniat. Vnde liquet quòd de factis propriis loquitur: significando quòd nihil fecit vt esset occultum, sed quicquid fecit, fecit vt publicetur. Et propterea subdit, *si quis habet aures audiẽdi audiat.* Loquebatur enim de seipso, non manifestans quòd de se loqueretur. *Et dicebat illis, videte quid audiatis.* Dixerat quod vult publicari sua dicta & facta: & quia intendebat hoc adimplendum esse per discipulos, ideo monet eos ad considerandum quicquid audient, proculdubio ab ipso: tum vt mente penetrent quod audierint: tum ne aliud prædicent quàm quod audierint ab ipso: tum ne aliquid omittant prædicare eorũ quæ audierint. *in qua mensura.* Periculum tacendi, omittendi, seu negligendi prædicationem integram auditorum apponitur: explicando quòd qua mensura communicauerint audita alijs, eadem mensura fiet eis retributio: & vltra hoc aliquid superaddetur. Sed corrige textum. *Mensi fueritis.* pro, metimini, *remetietur.* pro, mensurabitur, *vobis: & adijcietur vobis.* Deest. *auditis.* Quod autem dicit, & adijcietur vobis, intelligitur tam in bono quàm in malo: hoc est, tam in præmio quàm in pœna. Sicut etiam mensura intelligitur tam abundans quàm deficiens. Ad hæc enim explicanda subiungitur quo ad præmium. *Qui enim habet, dabitur illi.* Et quo ad pœnam. *Et qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.* Et per eum qui habet, & eum qui non habet, significatur habens seu non habens secundum debitum vsum: vt Matthæi decimotertio diffuse expositum est. *Et dicebat, sic est regnum dei.* Parabola hæc apud solum Marcum inuenitur: & affertur consequenter ad declarandum

modum, quo apostolica prædicatio fructificet. Et intendit quòd discipulorum est prædicare ad similitudinem seminantis: ita q̃ germinatio & fructificatio expectetur aliũde, scilicet à cordibus auditorũ, sicut germinatio & fructificatio seminis expectatur à terra: & quẽadmodũ tẽpore messis apponitur falx, ita, pducto prædestinato fructu succidũtur viri iusti ex hac vita. Hæc est intẽtio parabolę huius. *Regnũ dei.* in militãti ecclesia incipiẽs. *Quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat & exurgat nocte & die.* Referuntur hæc ad hominem qui seminauit. Et significatur per hæc, hominẽ occupari suis naturalibus necessitatibus, & vacare suis exercitiis. Nam ordinata est litera applicando singula singulis, scilicet noctem dormitioni, & diem exurrectioni. Ac si aperte diuisset, & vacet negociis suis. Significatur enim per hoc, quòd non opera hominis prædicantis efficitur fructificatio seminis iacti in terram. *et semen germinet & increscat.* Prius descripsit dispositionem hominis qui seminauit, modò describit dispositionem seminis seminati. *Dum nescit ille.* Nescit sicut dem homo qui seminauit quid sub terra fiat, donec semen germinet. Et similiter nesciunt prædicatores quid verbum dei seminatum per prædicationem hominis operetur, donec prodeat in opus. *vltro enim terra fructificat.* Significatur enim per vltroneã fructificationem, ex libero arbitrio prodire fructum auditi diuini verbi: ita tamen vt subintelligas simul diuinam gratiam: sicut in terra subintelligitur concursus superiorum causarum, scilicet caloris solaris, pluuiæ, & huiusmodi. concurrentibus enim his intelligitur terra fructificãs. Et significatur per progressum fructificationis terræ, p̃gressus fructificatiõis cordis suscepto semine diuini verbi. Et describitur ordo, quia nemo repẽte fit summus: sed primũ exercetur operib⁹ incipiẽtiũ, deinde proficientiũ, & demũ perfectorum. *Primum herbam: deinde spicã, deinde plenum frumentum in spica. Et cũm exse produxerit,* pro, quum autem produc⁹ fuerit fructus. Significatur enim quòd quum prædestinatus fructus regni cœlorum (hoc est præsentis ecclesiæ) productus fuerit, statim erit finis. Potest nihilominus intelligi de producto fructu cuiusque delecti: quoniam tunc est messis particularis per mortem illius. *statim mittit falcem: quoniam adest messis.* Quantum ad parabolam illemet homo significatur mittẽs falcem, qui semina uit. quantum verò ad sensum, principalis seminator (scilicet Iesus Christus) significatur: ipse enim qui in prædicatoribus iacit semẽ verbi diuini in terram, per angelos metet. *et dicebat cui assimilabimus*

Cui assimilabimus regnum dei: aut cui parabolæ. pro, in qua parabola, *comparabimus illud.* Alia recitatur parabola de grano sinapis: quæ exposita est Matthæi. 13. Et apponitur vt declarato modo fructificandi, declaretur vis euangelici seminis quod prædicatur. *sicut granum sinapis: quod quum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra, & quum natum fuerit, ascendit in arborem.* Nescitur quis apposuerit has duas dictiones, scilicet in arborem. *Et fit maius omnibus holeribus, & facit ramos magnos: ita ut possint sub umbra eius aues cœli habitare.* pro, nidificare. *Et talibus multis loquebatur eis uerbum.* Habes apud Matthæum multas parabolas quas Marcus sub his verbis comprehendit. *Prout poterant audire.* Quanuis dominus parabolicè loqueretur, proponebat tamè eas secundum capacitatem audientium, vt fructuosè essent. Multis siquidem fructuosæ erant, quanuis multi indigni essent: de quibus dictum est, vt videntes non videant &c. *sine parabola autem non loquebatur eis.* Non dicit omnè sermonè fuisse parabolicũ, sed q̃ habebat parabolam comitem. docebat enim multa sub propriis verbis & annectebat parabolas. ¶ Seorsum autè. Declarat Euangelista quod etiam parabolas habentes aliquid difficultatis declarabat discipulis seorsũ à turba. *Discipulis suis disserebat.* pro, dissoluebat omnia. Significatur enim quòd soluebat dubia seu nodos difficultatum. *Et ait illis in die illa, quum sero esset factum, transeamus contra.* pro, in vlteriorem ripam. *Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in naui: & aliæ naues erant cum illo.* Promptam ac celerem executionẽ describit ab inchoata à nautis nauigatione, antequam Iesus sedens in nauicula mutaret situm, & antequam disiungeretur nauicula illa ab aliis nauiculis. Identitas siquidem situs Iesu significatur dicendo, ita vt erat in naui. coniunctio autẽ adhuc aliarum nauicularum significatur dicendo, & aliæ nauiculæ erant cum illa. Aduerbium, ita, ad ambo refertur, scilicet ad situm Iesu, & ad coniunctionem nauicularum. Et legendum est eũ illa, scilicet naui: & non, cum illo. erant enim nauiculæ multæ iuxtæ naui, in qua erat Iesus docens. *Et factæ est.* pro, fit *procella magna uenti: & fluctus mittebat.* pro immittebat, *in nauim: ita ut impleretur nauis. Et erat ipse in puppi, super cernical dormiens. Et excitant eum.* proculdubio discipuli. *Et dicunt illi, Magister non ad te pertinet.* pro, non est tibi curæ, *quia.* pro, quòd *perimus?* *Et exurgens comminatus est uento.* pro, & excitatus *increpauit uentum: & dixit mari, Tace, obmutesce.* Increpat ventum causantem fluctus, & silentium imponit mari sonanti: non vt ventus & mare perciant,

piant, sed ad ostendendum hominibus præsentibus, quòd solo imperio cessare facit ventum & fluctus maris. *Et cessauit uentus: & facta est tranquillitas magna.* Repente fieri non tranquillitatem, sed tranquillitatem magnam, testatur opus esse excedens totius naturæ facultatem. *Et ait illis, Quid timidi estis?* Deest aduerbium, sic. non enim reprehenditur simplex timor, sed timor sic: hoc est adeo magnus, vt præsente Iesu timeant perire. *Nec dum habetis fidem?* Increpatiue legenda sunt. Obiurgat enim discipulos, quòd adhuc non habeãt fidem, cuum viderint tot miracula facta ab eo. Mõstrauerunt enim minus credere, tum magnitudine timoris, tum excitãdo Iesum à somno: tanquam non posset dormiens saluare eos. *Et timuerunt timore magno: & dicebãt ad alterutrum, quis putas est iste, quia uentus.* Deest Latinis copula præcedens ventum, legendum enim est. *Quia & uentus & mare obediunt ei.* An soli discipuli nautarum officium exercentes, an etiam nautæ alij interfuerint qui hæc dixerint, incertum est. Hoc tamen est certum, quòd nec discipuli plenam in Iesu fidem habebant. illis enim dictum est, necdum fidem habetis: vt patet Matthæi. 8.

CAPVT V.

Et uenerunt trans fretum. pro, in vlteriorem partem, *maris, in regionem Gerasenorum.* pro, Gadarenorum. Aduertendum est enim, q̃ apud Matth. cap. 8. regio hęc appellatur regio Gergesenorum: apud Marcum autẽ & Lucã Gadarenorũ. Nec aliquid certi cõperio propter hoc, quòd diuersi diuersa sentiunt: sed parui refert scire nomina locorum seu habitatorum. Si tamen verum est quod regio hæc sit trans Iordanem, nomen Gadarenorum quadrat: pro quanto trans Iordanẽ Gadiræ acceperũt à Moyse portionẽ suã. *Et exeunti ei de naui statim occurrit de monumentis homo spiritu immundo.* Quanuis duo fuerint apud Matth. cap. 8. Marcus tamẽ tacens vnum non contradicit. fœnioris enim creditur mẽtionem facere. *Qui domicilium habebat in monumentis.* *Et neque catenis iam quisquam poterat eum ligare: quoniam sæpe compedibus & catenis uinctus: dirupisset catenas, & compedes comminuisset: & nemo poterat eũ domare. Et semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat clamans: & concidens se lapidibus.* videns autem Iesum *a longe, cucurrit & adorauit eum.* Dæmon, aut coactus, aut ad malum aliquod tendens, virtutis actum exercet. propter quod magnus iste religionis actus processisse videtur ab animo explorandi, an

Iesus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iesus sit filius dei. expertus nanque in deserto quòd tentãdo Iesum, hæc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me, nõ potuit cognoscere an sit filius dei, tentat modò contrariam viam, scilicet adorando ipsum Iesum. Vnde & assertiue nominat eum filium dei: sicut etiam cum tanta reuerentia adorat. *Quid mihi & tibi est fili dei altissimi?* Fingit dæmon nihil commune esse sibi & Christo: hoc est nihil negocij habere cum eo: quũ tamẽ multũ negocij cum eo haberet tentando. *Adiuro te per deum.* Verba hæc fuerunt dicta à dæmone, postquam Iesus dixerat ei, exi spiritus immunde: vt manifeste subiungit euãgelista. *Ne me torqueas.* Imperium Iesu vt dæmon exeat, tormentum esse dæmonis ipsemet dæmon testatur. inuitum enim oportere exire, est tormentum in perbo & pertinaci in proprio velle. *Et interrogabat eum: quod tibi nomen est?* Iesus interrogat, vt ipsemet dæmon fateatur imuit̃ multitudinem: ad hoc vt magnitudo miraculi innotescat, & ad hoc vt cognoscatur quancunque multitudinem dæmonum ei subiici. *Et dicit ei legio mihi nomen est: quia multi sumus. Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem.* Hinc apparet affectus diuersorum dæmonũ ad diuersas regiones. nisi enim multitudo hæc affecta fuisset regioni illi, nõ petisset extra regionem non mitti. *Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus pascens in agris.* Superfluit, in agris. *Et deprecabantur eum spiritus.* pro, omnes dæmones, *dicentes, Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et concessit.* pro, permisit, *eis statim Iesus.* Hinc habes potestatem naturalem dæmonum ligatam teneri, in pœnam illi peccati. si enim libere vti possent sua potentia, non indignissimos licentia Iesu ad inuadendũ porcos: & intolerabilia mala faceret.

Et exeuntes spiritus immundi, introierunt in porcos: & magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duo milia milia. pro, erant autem fere bis mille. proculdubio porci. *Et suffocati sunt in mari. Qui autem pascebat eos, fugerunt: & nunciauerunt in ciuitatem & in agros. Et egressi sunt videre quid esset factũ.* pro, quid esset quod factũ est. *& venerunt.* pro, veniunt ad Iesum, *Et vident illum qui a dæmonio vexabatur sedentem vestitum & sanæ mentis.* In Græcis codicibus subiungũtur hæ quatuor dictiones, eum qui habuerat legionem. Et significatur per hoc magnitudo facti: vt nõ solùm significetur dæmonio vexatus, sed legione dæmonum oppressus, tam sedens & vestitus & sanę mentis, qui prius nudus discurrebat & furiosus. *Et timuerunt. Et narrauerunt illis.* egressus ex ciuitate. *Qui videbant, qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat: & de porcis. Et rogare*

rogare cœperunt eum ut discederet de finibus eorum. Illi qui egressi fuerant de ciuitate, timentes ne peius aliquid iactura porcorum subsequeretur, rogant venerãdo tantam authoritatem monstratam in curatione illius furiosi, vt discedat à regione illa. *Cum ascenderet.* pro, & ingresso eo, *nauim, cœpit illum deprecari, qui a dæmonio vexatus fuerat. ut esset cum illo. Et non admisit eum: sed ait illi, vade in domum tuam ad tuos: & annuncia illis quanta tibi dominus fecerit.* Non dicit quanta ego fecerim tibi, sed in deum refert: quem Hebræorum more appellat dominum. Vnde apparet Hebræum fuisse illum hominem, in quo fuerat legio. nisi enim fuisset Hebræus, non Hebræo more nuncupasset deum Iesus, illi mandata dando. *Et misertus sit tui.* Ordo præposterus. nam sensus est, annuncia, quòd dominus misertus tui fuerit, & quanta tibi fecerit. prior enim est sublenatio à miseria quàm collatio honorum. *Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli quanta sibi fecisset Iesus, & omnes mirabantur. Et quum transcendisset.* pro, & quum traiecisset, Iesus in nauim rursus trans fretũ. pro, in vlteriorem ripam, *conuenit turba multa ad eum: & erat circa mare. Et venit quidam.* pro, & ecce venit vnus, *de Archisynagogis nomine Iairus: & videns eum procidit, ad pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens, quoniam filia mea in extremis est.* Quod apud Matt. dicitur, modò moriebatur, hic dicitur, in extremis est. *Veni, impone manum tuam.* pro, manus. pluraliter. & superfluit tuam. *super eam ut salua fit, & viuat.* pro, viuet. Affirmat enim Archisynagogus, quòd si Iesus imposuerit filiolæ suæ manus, sequetur vita: hoc est, quòd non morietur, quanuis sit in extremis. *Et abiit cum illo: & sequebatur eum turba multa: & comprimebant eum. Et mulier, quæ erat in profluuio sanguinis annis duodecim, & fuerat multa perpessa a compluribus medicis, & erogauerat omnia sua, nec quicquam profecerat, sed magis deterius habebat: quum audisset de Iesu, venit in turba retro: & tetigit vestimentum eius. Dicebat enim, quia si uel vestimentum eius tetigero, salua ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius: & sensit corpore quia sanata esset a plaga.* pro, à flagello. Aegritudinem enim appellat flagellum dei. *Et statim Iesus in semetipso cognouit virtutem, quæ exierat de illo.* pro, de se. Intellige virtutem de Iesu exire non migratione, sed effectu. *conuersus ad turbam, dicebat, quis tetigit vestimenta mea?* non corpore, sed fide. De quo tactu si intellexissent discipuli, non admirati fuissent verba Iesu.

Et dicebant ei discipuli ipsius, vides turbam comprimentem te, & dicis quis me tetigit? Et circumspiciebat videre. pro, vt videret, *eam quæ*

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc fecerat. Volebat Iesus manifestari miraculum factum non solùm ob diuinam gloriam ex illo miraculo, sed ad vtilitatem fidei in archisynagogo. Sciebat enim ipse affuturos statim nuncios mortis puellæ: & oportere augeri fidem archisynagogi ad credendum, quòd etiam mortuam filiam posset suscitare. *Mulier uero timens & tremens, sciens quod factum esset in se, uenit & procidit ante eum: & dixit ei omnem ueritatem.* pro, omnem causam suam. *ille autem dixit ei, Filia fides tua te saluam fecit, uade in pace: & esto sana a plaga tua.* pro, flagello tuo. Manifestat Iesus fidem mulieris meruisse salutem, vt augeatur fides Iairi præsentis.

Adhuc eo loquente, ueniunt nuncii ad Archisynagogum. In Græco non habetur dictio, nuncij: nec habetur ad archisynagogum, sed ab archisynagogo. Significatur domesticos venisse à domo archisynagogi. hos enim describit dicendo, quòd veniunt ab archisynagogo: hoc est, domestici à domo archisynagogi, procul dubio ad ipsum Iairum archisynagogum. *Dicentes.* scilicet archisynagogo. *Quia filia tua mortua est, quid ultra uexas magistrum?* Non credebant isti Iesum posse suscitare mortuam: & propterea vanam dicebant esse solicitationem Iesu ad veniendum domum. *Iesus autem.* deest. statim, *audito uerbo quod dicebatur, ait archisynagogo, Noli timere.* Hinc apparet Iairum in periculo fuisse timendi iacturam filiæ esse irreparabilem. *Tantummodo crede.* Nihil aliud à te exigitur, nisi vt sicut credidisti me posse sanare filiam tuam in extremis constitutam, ita credas me posse tibi illam quanuis mortuam restituere viuam ac sanam.

Et non admisit. pro, permisit, *quemquam se sequi, nisi Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem Iacobi.* Intellige hæc de sequela ad ingrediendum domum Iairi. reliquit enim turbam & discipulos reliquos, quum esset prope seu iuxta domum. *Et ueniunt.* pro, venit, scilicet Iesus, *in domum archisynagogi. & uidit.* pro, videt, *tumultum, & flentes & eiulantes multum. Et ingressus ait illis, Quid turbamini.* pro, tumultuamini, *& ploratis? puella non est mortua, sed dormit.* Sciebat Iesus illam esse mortuam. nec tamen falsum dixit: intendens non esse mortuam sibi, sed dormire sibi deo: cui tam facile erat suscitare illam à morte, quàm facile fuisset homini excitare illam à somno. *Et irridebant eum.* deest. scientes, quòd esset mortua. Et scripsit hoc euangelista ad firmandum testimonium veræ mortis: & consequenter veræ resuscitationis subsecutæ.

Ipse uero eiectis omnibus. Noluit coram turba hoc miraculum facere, qui tamen alios publicè suscitauit: ad instruendum vtrumque quandoque oportere seruari pro loco & tempore. *Assumit patrem & matrem puellæ: & qui secum erant.* scilicet Petrum, Iacobum, & Ioannem. *Et ingrediuntur* pro, ingreditur, *ubi puella erat sepulta: & tenens manum puellæ, ait illi, Thabitha.* Græci scribunt Talitha, *cumi, quod est interpretatum, puellæ (tibi dico) surge.* Nota hic duo. Alterum est quòd illæ duæ dictiones, tibi dico, non significantur verbis Iesu (talitha cumi) sed interpositæ sunt ab euangelista vel ad maiorem expressionem authoritatis verbi Iesu, quòd solo dicere suscitauit eam: vel (quod magis crediderim) accentus, articulus seu modus proferendi à Christo, expressius est ab euangelista per has dictiones, tibi dico. Alterum est, quòd imperatiuum surge, significatur per dictionem Hebraicam cumi: puella autem, vel non significatur per dictionem talitha directe, sed tanquam genus, si Talitha nomen erat proprium illius puellæ. quia enim significauit tunc indiuiduum puellæ, ideo euangelista interpres dixit, puella surge. Vel Chaldaica dictione ab Hebræis vsurpata talitha, puella significatur. maior enim est authoritas euangelistæ interpretantis talitham puellam, quàm quorumcunque aliter sentientium. *Et confestim surrexit puella & ambulabat.* vt intelligas non solùm viuam, sed sanam. *Erat autem annorum duodecim: & obstupuerunt stupore magno.* et præcepit illis uehementer. affectu humilitatis & vitandæ humanæ gloriæ. *Vt nemo id sciret.* Perspice differentiam temporum: miraculum mulieris curatæ à fluxu sanguinis latens, voluit manifestari, quia tempus vrgebat ad augendam fidem archisynagogi: hoc autem miraculum vult latere, quia non imminebat necessitas tunc manifestandi. Veroque autem opere docuit discipulos, vt pro loco & tempore quandoque manifestarent miracula, quæ facturi erant, & quandoque procurarent manere occulta. *Et iussit dare illi manducare.* Ad cumulum testimonij veræ resurrectionis: vt obstupescentes parentes & discipuli, comprobarent non esse phantasma id quod videbant. Reliqua circa hæc miracula, exposita vide Matth. 9.

CAPVT VI.

Et egressus inde abiit in patriam suam. hoc est in Nazareth. *Et sequebatur.* pro, sequuntur, *eum discipuli sui. Et facto sabbato cœpit in synagoga docere: & multi audientes admirabantur in doctrina eius.* In Græco nihil aliud est quàm obstupescebant: ita quod nihil dicitur de doctrina. *Dicentes, Vnde huic hæc omnia?* In Græco non

Universidad de Deusto
Biblioteca

est omnia. ET quæ est sapientia, quæ data est illi: & virtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur? NONNE HIC EST FABER. Apud Matthæum dicitur fabri filius: apud Marcum verò Faber cum articulo, scilicet ille faber. vt intelligamus vtrunque esse dictum: & quòd erat filius fabri, & quòd erat faber: personáque certa fabrilis artis significatur per articulum. ¶ Hinc autem habemus vnde satisfiat curiosis quærentibus, quid fecerit Iesus vsque ad trigesimum annũ. Vacabat enim exercitio fabrili. Et hoc valde cõgruit testimonio humano, quòd non vacauit literis, non scientiis, non doctrinæ legis: vt certa cognitione scirent omnes cõpatriotæ, quòd scientia eius nõ erat humanitùs acquisita. Vnde cõcives obstupescunt, nõ solùm de miraculis, sed de sapiẽtia (hoc est de scientia diuinorũ) quæ apparebat in Iesu. filius Mariæ: & frater Iacobi & Ioseph, pro, Iose, & Iudæ & Simonis? nonne & sorores eius hic nobiscum sunt? ET scandalizabantur in illo. Qui aliis erant testes de visu, quòd scientia Iesu non erat humano studio acquisita, videntes eum plenum sapientiæ & gratiæ miraculorum: vnde debebant moueri ad credendum & laudandum deum, inde moti sunt ad cadendum, inde ruerunt. ET dicebat illis Iesus, quia non est propheta. Superfluit quia. sine honore. pro, inhonoratus. Quod peius est. Significat enim esse contemptum. NISI IN PATRIA SUA, & IN DOMO SUA, & IN COGNATIONE SUA. Quamuis etiam extra patriam prophetæ quandoque despiciantur: quia tamen communiter contemnuntur prophetæ apud suos, ideò dominus dixit, nisi in patria, cognatione & domo sua: ad specialiora semper descendens. ET NON POTERAT IBI VIRTUTEM VLLAM FACERE. Non ex defectu potentiæ, sed ex impedimẽto, immo repugnantia obiecti. est enim sermo de potentia non absoluta, sed ordinaria. Nã sicut potentiæ naturales non possunt proprios effectus producere, nisi in patiente dispositos: ita potentiæ ordinariæ ad curationes & miracula, non possunt producere effectus, nisi in patiente dispositio per fidem: quę quia istis Nazarenis deerat, ideo dicitur quòd non poterat virtutem vllam facere. nisi. Addenda est coniunctio, quòd. PAUCOS INFIRMOS IMPOSITIS MANIBUS CURAUIT. ET MIRABATUR. vera admiratione, causata ex ignota sibi experimentaliter infidelitate comperta in Nazarenis contra omnem rationem. PROPTER INCREDULITATEM. pro. infidelitatem, eorum. Refertur hæc causa ad vtrunque, scilicet non poterat, & mirabatur. Et significatur simul indispositio Nazarenorum ad recipiendum effectus miraculorum. ET CIRCUIBAT CASTELLA IN CIRCUITU, docens. Expertus incredulitatem Nazarenorum, quærit fructum facere

facere in castellis per circuitum, ne culpa Nazarenorũ isti post-habeantur. Reliqua circa gesta in Nasareth exposita, vide Matt. 13. ET CONVOCAUIT DUODECIM: & COEPIT EOS MITTERE BINOS: & DABAT ILLIS POTESTATEM SPIRITUUM IMMUNDORUM. scilicet ordinariam: hoc est, efficacem tunc, si tam ex parte Apostolorum, quàm ex parte curandorum, seu agentium pro ipsis concurrerent, quæ concurrere debent. Ex parte enim aliorum debebat cõcurrere fides, ex parte autem Apostolorum debebant etiam concurrere quædam: puta oratio & ieiunium. Vnde non potuerunt eiicere dæmonium: de quo dominus dixit, hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi in oratione & ieiunio. ET PRÆCEPIT ILLIS, NEQUID TOLLERENT IN VIA NISI VIRGAM TANTUM. Matthæi. 10. dicitur, nec virgam. Solutio est, quòd virga ad officium defensionis (sicut & cætera arma defensiua) inhibita est: virga autem ad officium sustentationis in itinere concessa est. NON PERAM, NON PANEM, NEQUE IN ZONA AES: SED CALCEATOS SANDALIIS. Matth. 10. dicitur neque calciamẽta. Solutio est, quòd apud Matth. duplicata calciamenta inhibentur: hic verò mittuntur calciati sandaliis. iuxta illorum morem. Nõ enim fecit eos vendere calceos & emere sandalia: quum ab vniuersa euangelica doctrina discreper solicitudo circa figuram calceorum, vestis & cuiuscunque operimenti, indigna siquidem tali tantóque doctori est huiusmodi cura: à quo nullum simile præceptum inuenitur. Nullum enim de colore, quantitate, aut figura vestium, nullum de barba, aut capillis, & vniuersaliter nullum de huiusmodi indifferentibus corporeis præceptum inuenitur à Iesu datum: sicut nec de differentia cibi aut potus: vt etiam per hoc cognoscamus ipsum esse deum qui fecit omnia, cui omnia seruiunt: cui nihil horum displicet, qui vniuersis in toto orbe nationibus leges dabat, omnibus & singulis congruas, nullique incommodas, nulla exceptione alicubi aut aliquando egentes. Ex industria itaque Marcus dixit, quòd misit eos calceatos sandaliis, prout erãt calceati: ne erraremus in Matth. intelligendo Iesum prohibuisse calciamenta. ET NE INDUERENTUR DUABUS TUNICIS. Ne despias intelligendo iussisse Iesum discipulis, vnica tantùm veste indui: sed prohibet indui vestibus mutatoriis, & propterea eiusdem speciei vestes duplices inhibuit, scilicet tunicas, alteram induendo, & alteram seruando ad induendum loco prioris. ET DICEBAT EIS, QUOCUNQUE INTROIERITIS IN DOMUM, ILLIC MANETE DONEC EXEATIS INDE. scilicet de illo oppido, ciuitate seu villa. mutationem enim hospitij prohibet. ET QUICUNQUE NON RECEPERINT VOS, NEQUE AUDIERINT VOS, EXEUNTES INDE, EXCUTITE PULVEREM

Universidad de Deusto
Biblioteca

de pedibus uestris, in testimonium illis. hoc est, in signum testimonij: tum quòd non ex vobis, sed ex illis procedit priuatio diuinæ gratiæ apud illos: tum quòd nihil commune vobiscum habebunt in regno cœlorum, sicut vos nec pulueremem habetis eorum. ¶Scito apud Græcos post hæc verba subiungi, Amen dico vobis, tolerabilius erit Sodomis aut Gomorris in die iudicij, quàm ciuitati illi. Hæc in textu Græco: quæ Matth. 10. cum reliquis exposita sunt. ET exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent: & dæmonia multa eiiciebant: & ungebant oleo multos ægros. Credendum est precepto Iesu eos hoc fecisse. non enim fas est credere ex proprio sensu vsos fuisse vnctione. Verùm hæc vnctio non sacramentalis intelligitur (qualis est vnctio extrema qua vtitur ecclesia) sed instrumentum quoddam. ET sanabantur. pro & sanabat. Et refertur ad oleū. significatur enim, quòd oleum sanabat ægrotos. Vnde apparet, quòd oleo vtebantur ad sanandum, non ad sacramentum ministrandum. Apparet quoque, quòd statim sequebatur sanitas: alioquin non fuisset cognita virtus olei sanantis. ET audiuit rex Herodes. Iste Herodes titulo non erat rex, sed potestate. erat enim tetrarcha Galilææ. Manifestum enim factum est nomen eius. & dicebat, quod Ioannes Baptista resurrexit a mortuis: & propterea uirtutes operantur in illo. Alii autem. supple nonnulli. dicebant quia Helias est. Alii uero dicebant, quia propheta est, quasi unus ex prophetis. Harum trium opinionum de Iesu, prima super migrationem spiritus de corpore in corpus fundatur. Et nescio vnde ortum habuerit migratio talis, scilicet in hominem contemporaneum. Secunda autem super prophetiam Malachiæ de aduentu Heliæ. Tertia ancipitem habet sensum, an significetur vnum ex prophetis rediisse: iuxta traditiones quorundam philosophorum de circulo animarum. an significetur, quòd Iesus est propheta similis antiquis prophetis. Et si hoc significatur, rationabilior cæteris hæc opinio fuit. Quo audito Herodes ait, Quem ego decollaui Ioannem, hic a mortuis resurrexit. Desunt Latinis duæ dictiones: altera verbum, est: altera pronomen, ipse. puncto tamē intermedio. Ita quòd legendū est: quem ego decollaui Ioannē hic est. & deinde subiungitur, ipse à mortuis resurrexit. Et hęsitando, non definiendo dixit Herodes hæc verba: vt patet apud Lucam. ipse enim Herodes misit ac tenuit Ioannem & uinxit eum in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui: quia duxerat eam. dicebat enim Ioannes Herodi, Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi: & uolebat occidere eum, nec poterat. Herodes autem. pro, enim. Redditur enim ratio quare Herodias non poterat Ioannem occidere. Metuebat Ioannem sciens eum uirum iustum & sanctum: & custodiebat. pro, obseruabat, eum: & audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. Hi actus virtutum qui narrantur de Herode, intelligendi sunt ficti: iuxta verbum domini appellantis Herodem vulpem: & testimonium Matthæi, quòd Herodes volens Ioannem occidere timuit populum. Fictè itaque Herodes exercebat hos virtutum actus erga Ioannem: ob quam fictionem non poterat Herodias occidere Ioannem vt volebat. Marcus enim refert apparentes actus. ET quum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui. In Græco habetur. Quando Herodes in natalitiis suis, cœnam fecit. pro, faciebat, principibus. pro, primatibus, & tribunis. qui præsunt mille. & primis Galilææ: quumque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi, simulque recumbentibus. pro, accumbentibus, rex ait puellæ: pete a me quod uis, & dabo tibi. ET iurauit illi: quia quicquid petieris, dabo tibi: licet dimidium regni mei. Quæ quum exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At illa dixit, Caput Ioannis Baptistæ. Quumque introisset statim cum festinatione ad regem, petiuit, dicens, Volo ut protinus. Superfluit, protinus. des mihi in disco caput Ioannis Baptistæ. ET contristatus rex, propter iusiurandum, & propter simul recumbentes noluit eam contristare. pro, reiicere, sed. pro, & protinus, missō. Deest rex. Legendum est, Rex missō speculatore, præcepit afferri caput eius in disco. Superfluit, in disco, sed desunt tres aliæ dictiones. Ille abiit eum abiit. Significatur enim, quòd speculator abiit ad exequendū mandatum. ET decollauit eum in carcere. Et attulit caput eius in disco: & dedit illud puellæ: & puella dedit matri suæ. Quo audito discipuli eius uenerunt: & tulerunt corpus. pro, cadauer, eius: & posuerunt illud in monumento. Gesta hæc exposita vide Matthæi decimoquarto. ET conuenientes Apostoli ad Iesum, renunciauerunt ei omnia quæ egerant & docuerant. Nota Apostolos singula tam quæ egerant quàm quæ docuerant referre ad Iesum: vt hinc discant prædicatores ad prælatum referre, & quæ egerint & quæ docuerint. ET ait illis, Venite seorsum in desertum locum: & requiescite pusillum. Erant enim qui ueniebant & redibant multi: & nec spatium manducandi habebant. Prouidet pius ac prudens magister discipulis de aliquantula quiete: instruens prælatos quid agere debeant cum ministris suis. ET ascendentes in nauim abierunt. In Græco non habentur hæ tres dictiones, ascendentes in nauim, nec habentur, abierunt, sed abiit. Ita legendum est, ET abiit. Significatur

 enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim de Iesu quòd abiit. in *desertum locum*. Deest. naui, *seorsum* significatur quòd Iesus abiit nanicula in locum desertum, qui erat in territorio ciuitatis Bethsaidæ: vt Lucas dicit. ET *viderunt eos abeuntes: & cognouerunt*. Deest eum, scilicet Iesum. *multi: & pedestres de omnibus ciuitatibus cucurrerunt*. pro, concurrerunt, *illuc: & præuenerunt eos*. pro, conuenerunt ad illum. Vbi patet, quòd non significatur istos concurrentes ad Iesum, præueniſſe descensum Iesu de nauicula: sed quòd conuenerunt ad Iesum iam existentem in deserto. ET *exiens*. de secretiore loco in quo erat: vnde & Lucas dicit, quòd excepit eos. Significatur enim, quòd Iesus quamuis sequestrauerit se & suos discipulos à turbis, videns tamen tot ad se concurriſſe in desertum, non diuertit ab eis, sed exiuit ad eos, sed excepit eos. *vidit turbam multam Iesus, & misertus est super eos: quia erant sicut oues non habentes pastorem*. Magna indigentia significatur per hanc similitudinem: oues enim valde egent pastore. ET *quum iam hora multa fieret*. pro, facta esset. Significatur enim tarda diei hora, ad quam protractus fuerat sermo doctrinæ. *Accesserunt discipuli eius: dicentes, Desertus est locus hic: & iam hora præterijt*. Deest. multa: *dimitte illos, ut euntes in proximas*. pro, circumiacentes, *villas & vicos, emant sibi cibos*. pro panes, *quos manducent*. pro, quod enim manducent non habent. Rationem enim reddunt suæ solicitudinis. ET *respondens ait illis, Date illis manducare*. Præcepit hoc sciens futuram executionem, quam discipuli impossibilem reputabant. ET *dixerunt ei, Euntes emamus denariis panes: & dabimus*. pro, demus, *illis manducare?* Responsio hæc discipulorum legenda est interrogatiue: non ad significandum interrogationem, sed impossibilitatem. consueto enim modo loquendi significant, non habere modum prouidendi tantæ turbæ, quia carent tanta pecunia: quum tamen debuissent exhibere se promptos ad exequendum iussa, supplicando vt Iesus prouideret. ET *dixit eis, Quot panes habetis? ite & videte*. ET *quum cognouissent, dicunt, Quinque & duos pisces*. ET *præcepit illis ut accumbere faceret omnes secundum contubernia*. In Græco habetur conuiuia conuiuia. Et significatur per diuersa conuiuia. *super viride fœnum*. pro, super viridem herbam. ET *discubuerunt in partes*. In Græco habetur areolæ areolæ. Et significatur per diuersas areolas. *Per centenos & quinquagenos*. Ordinem discumbentium describit Marcus tripliciter: scilicet à distinctione locorum per diuersas areolas: hoc est diuersas partes prati distinctas propriis sulcis, quemadmodum areolæ hortorum distinguuntur.

guuntur, & à diuersitate conuiuiorum: hoc est, quòd erant distincti velut per diuersas mensas. & demum à diuersitate numeri: hoc est, quòd aliquæ areolæ erant capaces centum, & aliquæ capaces quinquaginta, vel potius quòd aliquod conuiuium erat centum, & aliquod quinquaginta. Et describit hæc euangelista, vt cognoscamus coram Iesu non fuisse confusam comestionem: sed ordinate dispositos sedentes acquiescentes omnes comedisse. ET *accepit quinque panibus & duobus piscibus, intuens in cælum*. vt omnes viderent à deo fieri miraculum. *Benedixit & fregit panes*. propriis manibus melius scindendo quàm gladio. Et frangendo multiplicabat, & hoc ad euidentiam miraculi. Vnde etiam & pisces ipsos ipsemet diuisit. ET *dedit discipulis suis vt ponerent ante eos. et duos pisces diuisit omnibus, & manducauerunt omnes, & saturati sunt*. ET *sustulerunt reliquias*. Superfluit reliquias. *Fragmentorum duodecim cophinos plenos: & de piscibus*. Ad cumulum testimonij patrati miraculi voluit Iesus tot cophinos fragmentorum superesse. *Erant autem qui manducauerant*. Deest. ferè, *quinque milia virorum*. Aduerbium ferè ad numerum quinque milium refertur. Reliqua vide exposita circa hoc miraculum Matthei decimoquarto. ET *statim coegit discipulos suos*. Inuiti enim discipuli recedebant ab eo, quibus tamen cauebat à consortio nocturno tot mulierum postquam saturata erat turba. *Ascendere navim, vt præcederent se trans fretum ad Bethsaidam*. Erat enim aliquanta distantia à deserto Bethsaidæ ad ipsam Bethsaidam, versus quam iubet discipulos ire. *Dum ipse dimittit populum*. pro, turbam. ET *quum dimisisset eos*. Græca dictio non significat simplicem dimissionem: sed dimissionem benignam, qua amicis recedentibus quasi vale dicimus. Significat enim, quòd Iesus more celebrantium conuiuia beneuole eos emisit. in quo maxima Iesu comitas etiam ad rusticos commendatur. *Abiit in montem orare*, pro, vt oraret. Verum hominem se monstrat orando: exemplumque aliis præbet post prædicationem, mentem ad deum leuandi. ET *quum sero esset*. pro, factum esset. Vnde significatur, quòd ante solis occasum dimisit Iesus turbam. ERAT *nauis in medio mari*. Non significatur medium per æquidistantiam à ripis, sed profundum mare: erant enim viginti quinque seu triginta stadiis longe à terra apud Ioannem. ET *ipse solus in terra: & videns eos laborantes*. Nisi visionem corporalem significaret euangelista, non dixisset, quòd ipse erat in terra, videns eos laborantes: quoniam intuitu diuino videbat non solùm eos, sed vniuersa quæ

fiunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

fiunt in cœlo & in terra. Nec obstat quòd nox esset: quoniam etiam nocte in monte existentes videmus nauiculas in mari prope laborantes. in remigando. Dictio Græca non speciem remigationis, sed genus significat commune remigationi & actioni, qua agimus naues & currus: verùm interpres quia Ioannes explicat quum remigassent stadia quasi vigintiquinque ideo speciem expressit. erat enim uentus contrarius eis. et circa quartam uigiliam noctis uenit ad eos ambulans super mare, & uolebat præterire eos. hoc est disposuit gressus suos ad similitudinem volentis præterire. talem enim exhibebat se in ambulatione, qualis apud eos erat in mente, scilicet non fixus, non firma fide. at illi ut uiderunt eũ ambulantem super mare, putauerunt phãtasma esse: & exclamauerunt, timentes à phantasmate. omnes enim uiderunt eum & conturbati sunt. et statim locutus est cum eis: & dixit eis, confidite, ego sum, nolite timere. et ascendit ad illos in nauim: & cessauit uentus. Omittit hic Marcus verba & gesta inter Iesus & Petrum. et plus magis. pro, valde ex abundanti. seu valde supra modum. intra se stupebant. Magnitudo enim stuporis significatur: vnde in Græco subiungitur stupebant & admirabantur, ordine præpostero. Non enim intellexerunt de panibus: erat enim eor eorum obcæcatum. Nota etiam in Christi discipulis post tot miracula visa, adhuc obcæcatum cor: & disce diuinæ gratiæ tribuere donum fidei, non visioni miraculorum. et quum transfretassent, uenerunt in terram Genezareth. Hinc apparet terram Genezareth communem esse Bethsaidæ & Capharnaum, quo apud Ioannem venerunt. nam versus Bethsaidam præceperat Iesus vt irent. et applicuerunt. Deest. in portum. quumque egressi essent de naui, continuo cognouerunt eum. pro, agnouerunt eum. Significatur enim, quòd incolæ recognouerunt eum: vtpote priùs eis notum. et percurrentes uniuersam. Deest. circuniacentem, regionem illam. Non sufficit incolis agnoscentibus Iesum propria consolatio: sed per vniuersam regionem discurrunt annunciando, quòd Iesus qui facit miracula adest. Cœperunt in grabbatis eos qui se male habebant circumferre. Non solum annunciant: sed inchoant circũferre ægrotos in grabbatis, ad prouocandum alios tum ad continuandum cœptas lationes, tum ad inchoandum aliorum lationes ægrorum. vbi audiebant eum esse. Non monebat Iesus in vno loco, sed per regionem discurrebat. Et propterea circũferebantur in grabbatis ægroti, vt ante eum locarentur. et quocunque introibat in uicos, uel in uillas, aut ciuitates, in plateis ponebant infirmos: & deprecabantur eum ut uel

uel simbriam uestimenti eius tangerent. Opus erat prece: quoniam decumbentes in lectulis, non valebant attingere ad Iesum, nisi substitisset aut appropinquasset ad eos, vel econuerso. et quotquot tangebant eum, salui fiebant. Quanuis tangerent non carnẽ, sed vestimentũ Iesu. Euangelista tamen describens rationem miraculi, dicit quòd tangebant eum, ipse enim erat (non vestis eius) sanitatem donans, mediante tactu suæ vestis. Et considera hic quantam multitudinem curatorum Euangelista simul significat.

CAPVT VII.

Et conuenerunt ad eum pharisæi & quidam de scribis, uenientes ab hierosolymis. et quum uidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus (id est, non lotis) manducare panes, uituperauerunt. pro, incusauerunt. Significatur enim, quòd reprehenderunt. pharisæi enim & omnes iudæi nisi crebro lauerint manus, non manducant: tenentes traditionem seniorum. et a foro uenientes nisi baptizentur non comedunt. et alia multa sunt quæ tradita sunt illis seruare: baptismata calicum & urceorum, & æramentorum & lectorum. et interrogabant. pro, deinde interrogant, eum. proculdubio arguendo. pharisæi & scribæ, Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum: sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens dixit eis, Bene prophetauit Isaias de uobis hypocritis, sicut scriptum est, populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me. in uanum autem me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum. Superfluit coniunctio, &. Significatur siquidem, quòd doctrinæ eorum sunt præcepta hominum. appositiue enim legendum est. Relinquentes enim mandata dei, tenetis traditionem hominum: baptismata urceorum & calicum: & alia similia his facitis multa. et dicebat illis, Bene irritum fecistis. pro, reiicitis, præceptum dei ut traditionem uestram seruetis. Moyses enim dixit. Nota idem appellari à Iesu præceptum dei, & dictum Moysi: vt hinc intelligamus dicta Moysi esse dicta dei. Honora patrem tuum & matrem tuam: & qui maledixerit patri uel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, si dixerit homo patri uel matri corban (quod est donum) quodcunque ex me, tibi prodierit. Aiunt corban non quodcunque donum, sed deo dicatum significare. et ultra non dimittitis eum quicquam facere patri suo aut matri. Vniuersa hæc materia exposita est Matthæi decimoquinto diffusè. Sententia tamen horum verborum non tam clara est apud Matthæum: quoniam illic dicitur, & non honorifica-

Universidad de Deusto
Biblioteca

norificabit patrem suum aut matrem suam: hic verò dicitur, & vltra nō dimittitis eum quicquam facere patri suo aut matri suæ. Significatur enim hîc, quòd tollendo materiam debitā à filio patri aut matri, non relinquebant filio vnde subueniret patri aut matri. *Reſcindentes*, pro, abrogantes, *uerbum dei per traditionem uestram quam tradidiſtis.* Et *ſimilia huiuſmodi multa facitis.* Hinc habes quòd non in hoc solo errabant. Et *aduocans iterum turbas dicebat illis, Audite me omnes & intelligite. Nihil eſt extra hominē, introiens in eū, quod poſſit eum coinquinare: ſed quæ de homine procedunt illa ſunt quæ coinquinant hominem. ſiquis habet aures audiendi audiat.* Et *quum introiſſet in domum a turba, interrogabant eum diſcipuli eius parabolam.* Et *ait illis, ſic & uos imprudentes?* pro, ſine intelligentia, *eſtis? Non intelligitis quia omne extrinſecus introiens in hominem, non poteſt eum coinquinare quia non intrat in cor eius, ſed in uentrem uadit & in ſecceſſum exit, purgans omnes eſcas? Dicebat autem quoniam quæ de homine exeunt, illa coinquinant hominem. Ab intus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt.* Primus effectus malæ voluntatis (quæ cor appellatur) deſcribitur mala cogitatio. tum vt intelligamus omnem malam cogitationem esse aliquo modo voluntariam. in cuius signum fatemur in Christo, nullam tentationem fuisse intus. Si enim cogitationes malæ inuenirentur inuoluntariæ, non dixisset Iesus, de corde procedunt cogitationes malæ. Tum vt intelligamus inquinari homines solis malis cogitationibus, etiam si nullum exterius opus malum nullus exterior sermo malus adsit. *Adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritiæ, nequitiæ.* Nomine generis significantur vel vniuersi mali habitus, appellati, nequitiæ quia reddunt hominem nequeuntem cōtinere se à malis operibus: vel vitia ad luxum vitæ spectantia, quæ specialiter reddūt homines impotentes ad ea quæ sunt virtutis. *Dolus, impudicitiæ, oculus malus, blaſphemia, ſuperbia, ſtultitia.* Imprudentia (non defectu naturalis sagacitatis, sed cōtrarietate ad virtutem prudentiæ) significatur. *Omnia hæc mala ab intus procedūt & coinquinant hominem.* Et *inde ſurgens abiit in fines Tyri & Sidonis & ingreſſus domum, neminem uoluit ſcire.* Tanquàm non venerit prædicaturus Gentilibus. Et *non potuit latere.* Non significatur impotentia Iesu, sed impotentia silentij. quanuis enim Iesus venisset non vt publica persona, non potuerunt tamen silere qui cognoscebant ipsum. Superius nanque cap. 3. dictū est, quòd multi ex Idumæa & partibus circa Tyrum & Sidonem conuenerāt ad Iesum. *Mulier enim ſtatim ut audiuit de eo, cuius filia habebat ſpiritum*

ritum immundum) intrauit. in domum in qua erat Iesus. Et *prōcidit ad pedes eius. Erat autem mulier Gentilis Syrophœniſſa genere.* Dictio interpretata Gentilis proprie significat Græcam: sed interpres quia eadem dictio translata videtur in libris noui testamenti quandoque ad significandum Ethnicum, ideo transtulit Gentilis. quod est certius, quàm quòd fuerit Græca: quum genere dicatur Syra, non cuiuscunque partis Syriæ sed Phœnicis.

Et *rogabat eum ut dæmonium eiiceret de filia ſua. Qui dixit illi: ſine prius ſaturari filios. non eſt enim bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus: At illa reſpondit, & dixit illi: utique domine. nam & catelli comedunt ſub menſa de micis puerorum.* Et *dixit illi, propter hunc ſermonem uade, exiit dæmonium a filia tua.* Et *quum abiiſſet domum, inuenit puellam.* pro, filiam, *iacentem ſuper lectum, & dæmonium exiiſſe.* Vide exposita circa hæc Matthæi 15. Et *iterum.* Alium aduentum Iesu ad mare Galilææ significat. *Exiens de finibus Tyri uenit per Sidonem.* pro, de finibus Tyri & Sydonis venit, *ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos.* Decapolis nomen est regionis decē vrbium. Et *adduxerunt ei ſurdum & mutum.* pro, surdū impediræ linguæ. Significatur enim non mutus, sed vix valens loqui. Narraturque à solo Marco hoc miraculum in specie. Et *deprecabantur eum ut imponat illi manū. Et apprehendens eū de turba ſeorſum, miſit digitos ſuos in auriculas eius.* In Græco habetur sic: misit digitos suos expuens in aures eius. Et *expuens tetigit linguam eius: & ſuſpiciens in cœlum, ingemuit.* Inter speciales modos, quibus quandoque vsus est Iesus ad curandum, admiratione dignus est iste, cum tot circūstantiis nulla necessitate, sed sola voluntate adhibitis. nam ducit illū seorsum, tangit loca ægritudinum, vtitur sputo, in vtrisque adhibet gemitum, eleuat oculos in cœlum: ad supplendum quæ deerant ex parte aliorum, ad efficaciam ordinariæ potestatis, quæ appellatur gratia curationum. Noluit enim Iesus vti excellenti potestate sua, sed illa ordinaria potestate quam dederat discipulis: quæ dispositionem exigit ex parte aliorum. nihil siquidem de huius surdi fide aut deuotione apparet: offerentium autem illum minor fides significatur, quum describūtur precātes vt imponat illi manum. Vndiq; ergo deficiente fide, supplet Iesus gemitu, suspectione in cœlum, & applicatione propriæ carnis ac sputi, tanquam sancta instrumenta adhibendo: nam sancta erāt omnia quæ Iesu erant. Et instruxit per hoc discipulos ad supplendum quandoque orationibus & adhibitione sacrarum rerum, ea quæ desunt ex parte aliorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliorum. ET ait illi, Ephphatha: quod est adaperire. Hebraica dictio est Ephphata: quam ipsemet Euangelista interpretatus est per imperatiuum passiuum aperire. Et dirigitur iste sermo non ad aures, sed ad hominem: cui dicitur fias apertus. ET statim apertæ sunt aures eius: & solutum est vinculum linguæ eius: & loquebatur recte. Hinc firmatur, quòd non erat mutus. non enim dixit, & loquebatur: sed dixit, & loquebatur recte. Vnde etiam conqueter habetur, q̃ nõ erat surdus à natiuitate. surdi enim à natiuitate, neq; recte, neq; nõ recte sciũt loqui. ET præcepit illis. humilitatis affectu. Vide quàm crebro vtitur Iesus humilitatis affectu. Ne cui dicerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant: & eo amplius admirabantur. pro, stupebant, dicentes, Bene omnia fecit & surdos fecit. pro, facit, audire, & mutos loqui. Græca dictio non significat mutos, sed elingues, seu non potentes loqui. Directe enim respõdet hoc ei, quod in principio huius narrationis dictum est, surdum impeditæ linguæ. Nec mireris pluraliter dici: quia numerus pluralis pro singulari sæpe vsurpatur.

CAPVT VIII.

IN dieb' illis, iterum quum turba multa esset cum Iesu, nec haberent quod manducarent, conuocatis discipulis, ait illis Misereor super turbam. Misericordia proprie passio est. est enim cõdolentia quædã alienæ miseriæ tanquàm propriæ. Verúmque humanum animum se habere monstrauit misercõdo. Quia ecce iã triduo sustinent me. pro, manent apud me, nec habẽt quod manducent. Non est putandum illos triduo ieiunasse: sed consumpsisse quicquid habebant alimenti duobus diebus, & tertio die nihil habuisse ad manducandum. ET si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via. quidam enim ex eis de longe uenerant. ET responderunt ei discipuli eius, Vnde istos quis poterit hic satiare panibus in solitudine? Discipuli minoris fidei se esse monstrant: quanuis viderint prius miraculum quinque panum & duorum piscium. ET interrogauit eos, quot panes haberẽt? Qui dixerunt, septem. ET præcepit turbæ discumbere super terram. ET accepiẽs septem panes, gratias agens fregit: & dabat discipulis suis ut apponerent. ET apposuerunt turbæ, & habebant discipulos paucos, & ipsos bene dixit. Pronomen, ipsos, superfluit hic. Legendum est enim, ET benedixit & iussit apponi & ipsos. scilicet pisciculos. ET manducauerunt & saturati sunt, & sustulerunt quod superfuerat de

de fragmentis septem sportas. Erant autem qui manducauerant quasi. pro, ferme, quatuor millia, & dimisit eos. Vide Matthæi. 15. exposita circa hoc miraculum. ET statim ascendens nauim cum discipulis suis, uenit in partes Dalmanutha. Idem locus est, qui à Matthæo nominatur Magdala. ET exierunt pharisæi: & cœperunt conquirere. hoc est disputare. Hæc disputatio videtur illa, quę descripta est Ioannis sexto. consonat enim tempus: consonat & petitio signi de cœlo. cum eo, quærentes ab illo signum de cœlo: tentantes eum. Non ad hoc vt crederent petebant signũ de cœlo, vel simile mannæ in deserto, vel aliquid maius, de cœlo tamen. ET ingemiscens spiritu. Deest. suo. Condolentiam Iesu super Pharisæorum incredulitate, non insurgentem ex sese, sed excitatam à proprio ipsius spiritu describit. Ait, Quid generatio ista signum quærit? Amen dico uobis, si dabitur generationi isti signum. Sermo mutilus est, consonans ingemiscenti. Vtuntur enim ingemiscentes sermone truncato, quemadmodum & irati. Et propterea sicut deus iratus describitur dicens, si introibunt in requiem meam: ita Iesus ingemiscens dicit, si dabitur generationi isti signum. Vtrobique enim mutilo sermone significatur negatiuus sensus hoc modo prolatus. ET dimittens eos, ascendit iterum nauim: & abiit trãs fretum. ET obliti sunt panem sumere: & nisi unum panem non habebant secum in naui. ET præcipiebat eis, dicens, videte & cauete. Superfluit &. A fermento Pharisæorum & fermento Herodis Sicut fermentum Pharisæorum appellat simulatam doctrinam, ita fermentum Herodis appellat simulatam religionem. Fermenti enim vsus in abscõsione sub farina est. & virtutem eleuatiuam ad inanem gloriam significat. ET cogitabant ad alterutrum. pro, & disputabant inter sese, dicentes, quia panes non habemus. Quo cognito, ait illis Iesus, Quid cogitatis quia panes non habetis? nondum cognoscitis nec intelligitis? adhuc excæcatum habetis cor uestrum. Prouida dispensatione diuina effectũ est, vt discipuli Iesu visis tot miraculis, adhuc cæcutum cor haberent: ad tollendũ à mũdo suspicionem omnis humanæ artis in Iesu & discipulis ei⁹, per quos posteà mund⁹ cõuersus est ad fidẽ Iesu. Oculos habẽtes nõ uidetis: & aures habẽtes nõ auditis, nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque millia, quot cophinos fragmentorum plenos sustuliſtis? Dicunt ei, duodecim. Quando aũt septẽ panes in quatuor milia, quot sportas fragmẽtorũ tulistis? Illi autẽ dixerunt ei, septem. ET dicebat eis, Quomodo nõdum intelligitis? ET ueniunt Bethsaidam, & adducunt ei cæcum: & rogabant eum ut illum

illum tangeret. ET apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum: & expuens in oculos eius impositis manibus suis, interrogauit eum si quid uideret. In huius cæci curatione vtitur quoque Iesus simili modo, quo vsus fuerat in curatione surdi impeditæ linguæ. Et cùm hic non fuerit cæcus à natiuitate, sicut nec ille natus surdus, apparet ip in iis quæ erant faciliora miracula Iesus difficilius curat. mortuos enim suscitat solo verbo: & his minimis adhibet tot media. vt cognoscamus, quòd non ex impotentia Iesu hoc proueniat, sed quia defectum alienę fidei supplet ad efficaciam potestatis ordinariæ. nam & huius cæci nulla legitur fides: & rogantes pertinent vt imponat illi manum, non credentes illius imperio posse cæcũ curari. ET aspiciens. pro, recepto visu, ait, video homines uelut arbores ambulantes. Desunt in hac oratione duæ dictiones. In Græco enim habetur: video homines, quoniam velut arbores video ambulantes. Ita quòd cæcus aliquantulum videns fatetur se videre homines, non quia visu discernat ipsos, quos videt esse homines (videbat enim homines velut arbores) sed quia videbat eos ambulantes. ita quòd ex ambulatione discernebat illos, quos sic conspicere videbat, esse homines. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius: & cœpit uidere. pro, & fecit eum videre. supple denuo. & restitutus est, ita ut clare uideret omnia. pro, & vidit clare oẽs, supple hoïes. Est in hoc miraculo singulare, ꝙ paulatim, Iesus cæco visum restituit: primò imperfectè & deinde perfectè. tum vt intelligamus quantus erat defectus alienæ fidei, tum vt discerent discipuli etiam si imperfectum opus miraculose facerent non desistere, sed iterum orare, sacra adhibere, & huiusmodi: tum vt discere-mus non esse à miraculis exemptas curationes imperfectas, & quæ paulatim procedendo de imperfecto ad perfectum fierent: quum ad deum seu sanctos confugeremus supplicantes pro sanitate, emissis vel nõ emissis votis. ET misit illum in domum suam, dicens, Vade in domum tuam. Superfluit vade in domum tuam. ET si in uicum. Dissonant inter se Græci codices: dum quidam sic habent: alij autẽ, & neque in vicum. introieris, nemini dixeris. Deest in vico. Ex quo apparet, quòd præcedens litera legẽda est vt textus noster habet, & si in vicum introieris. Si enim prohibuisset ingressum in vicum, non subiunxisset, neque dixeris in vico, sed optime quadrat vt postquam dixit & si in vicum introieris, subiunxerit, nemini dixeris in vico. Pluries expositum est præcepta hæc ex affectu prodire humilitatis. ET egressus est Iesus & discipuli eius in castella Cæsareæ Philippi, & in uia interrogabat discipulos

los suos, dicens eis, Quẽ me dicunt homines esse? Qui responderunt illi dicentes. Superfluit, illi dicentes. Alii Ioannem Baptistam, alii Heliam, alii uero quasi. Superfluit quasi. unum de prophetis. Time. pro, & ipse, dicit illis, Vos uero, quem me dicitis esse? Respondens Petrus ait ei, Tu es Christus. vt interminatus est eis, ne eũ dicerent de illo. pro, de se. Circa hæc dicta (latiùs Matth. 16. scripta) vide quæ ibi scripsimus. Et adde, quòd ideo Iesus noluit ante mortem suam prædicari à discipulis, quòd ipse esset Messias, ne impedimentum præstaret euangelio regni cœlorum: ne scilicet suspicarentur, quòd ambiret regnum. Messias enim expectabatur Rex magnus. Fuisse autem hanc suspicionem tollendam euentus subsecutus testatur. quinto enim die postquàm acclamatus fuit Messias, Pontifices & seniores tanquàm reum læsæ maiestatis fecerunt ipsum crucifigi à præside. Noluit itaque ante electum passionis suæ tempus hoc publicari, sed congruo reseruari tempori. ET cœpit docere eos. Post tot miracula, post fidem professionémque discipulorũ, quòd ipse esset Messias, incipit aperire discipulis mysteriũ passionis & mortis suæ. Quoniam. pro, quòd, oportet filium hominis multa pati, & reprobari a senioribus & a summis sacerdotibus & scribis, & occidi: & post tres dies resurgere. ET palam. pro, liberè, uerbum loquebatur Significatur, quòd Iesus ea, quę erant passionis & mortis suę, libere seu audacter sine verborum inuolucro, sine timore prænunciabat. ET apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum. Qui conuersus & uidens discipulos suos, comminatus est Petro. pro, increpauit Petrũ, dicens, Vade retro me satana: quoniã nõ sapis, quæ dei sunt, sed quæ sunt hominum. Vide hæc omnia exposita Matth. 16. ET conuocata turba cum discipulis suis, dixit eis, Si quis uult me sequi, deneget. pro, abneget, semetipsum: & tollat crucẽ suam: & sequatur me. Qui. pro, quicunque, enim uoluerit animam suam saluam facere, perdet eam: qui. pro, quicunque, autem perdiderit animam suam propter me & euangelium. deest, hic, saluam faciet eam. Quid enim proderit homini si lucretur mundum totum, & detrimentum animæ suæ faciat? aut quid dabit homo commutationis. pro, aut quam dabit homo commutationem, pro anima sua? Hæc omnia fuerunt exposita Matthæi decimo sexto. Qui enim me confessus fuerit & uerba mea. Corrupti sunt codices (vt creditur) à scriptoribus. debet legi, erubuerit. in generatione ista adultera. Appellatur generatio illa Iudæorum adultera, quo ad effectum: quoniam relicto affectu dei tanquàm proprij viri, adhærebat sibiipsi, seipsam solam amans. ex hoc enim postea occiderunt Christum, testantibus ipsis, ne

 fortè

fortè veniant Romani, & tollant locum nostrum. ET peccatrice. Ex prædicto enim adulterio multitudo oriebatur peccatorum. ET filius hominis confitebitur. pro, erubescet, enim. Similitér enim corruptus est hic textus. Quum venerit in gloria patris sui cũ angelis sanctis. Conueniens describitur retributio, vt qui verecundatur in hac vita fateri aut imitari Christum, Christus quoque quum venerit in gloria verecundetur habere ipsum inter suos.

CAPVT IX.

ET dicebat illis: amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum dei uenien. pro, venisse, in uirtute. Hæc Marci verba, scilicet venisse in virtute (quæ Matth. 16. non habentur) faucnt intelligentibus dominum loqui de resurrectione sua quum dicit, donec videant regnum dei venisse in virtute. Tunc enim & non antè venit regnum in virtute immortalitatis corporalis, & in plenitudine potestatis Iesu, quũ data est ei omnis potestas in cœlo & in terra: & victa morte, etiam totum corpus Iesu in regnum dei translatum est, nulla passibilitate animi, vel corporis remanente. Hæc enim ex regno peccati venerunt & excluduntur à regno dei. ET post dies sex assumpsit, pro, assumit, Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem: & duxit. pro, subducit, illos in montem excelsum solos. In Græco habetur seorsum solos. Videtur enim significari, quòd non cum aliis, sed segregatos ab aliis seorsum in loco ab aliorum discipulorum loco remoto, duxit illos tres solos. ET transfiguratus est. pro, transformatus est. Non enim figura, sed forma exterior mutata est, coram ipsis. ET uestimenta eius facta sunt splendentia &. superfluit &. candida nimis uelut nix: qualia fullo non potest super terram candida facere. ET apparuit. pro, visus est, illis Helias cum Moyse: & erant loquentes cum Iesu. ET respondens Petrus ait Iesu, Rabbi bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula: tibi unum, Moysi unum, & Heliæ unum. Non enim sciebat quid diceret. erant enim timore exteriti. ET facta est nubes obumbrans eos: & uenit uox de nube, dicens: hic est filius meus charissimus. pro, dilectus, audite illum. ET statim circumspicientes, neminem amplius uiderunt, nisi Iesum tantum secum. ET descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quod, pro, quæ, uidissent narrarent: nisi quum filius hominis a mortuis resurrexerit. Spectantia ad hanc domini transfigurationem, vide exposita Matthei decimoseptimo. ET uerbum continuerunt apud se conquirentes quid esset quum a mortuis resurrexerit. pro, illud à mortuis

tuis resurgere. Significatur enim, quòd isti tres discipuli inter se disputabant illud à Iesu dictum, scilicet à mortuis resurgere. Dixerat enim nisi quum filius hominis à mortuis resurrexit: & non penetrantes resurrectionem seu resurrectionis statum immortalem & gloriosum, disputabant inter se, non quid significaretur, sed quid esset, Iesum à mortuis resurgere. ET interrogabant eum, dicentes, Quid ergo. Superfluit, ergo, dicunt Pharisæi & scribæ. Superfluunt duæ dictiones, scilicet Pharisæi &. Legendum est enim interrogatiue, Quid dicunt scribæ quia Heliam oportet uenire primum? Ratio interrogandi de aduentu Heliæ & responsio Iesu, exposita sunt Matth. 17. diffuse. Qui respondens, ait illis: Helias quidem uenerit primo, restituet. pro, restituit, omnia. Præsentis temporis est restituit. Quo ad sensum autem nihil refert. quod nobis enim futurum est, hoc est præsens erit tempore Heliæ. ET quomodo scriptum est in filium. pro, de filio, hominis, ut multa patiatur & contemnatur. sed dico uobis quia & Helias uenit, & fecerunt illi quæcunque uoluerunt: sicut scriptum est de eo. Tam alieni siquidem erant discipuli à fide passionis & mortis Iesu, vt fidei de aduentu Heliæ interserat Iesus fidem passionis & mortis suæ. propterea quum comprobasset dictum scribarum ab aduentu Heliæ, statim adiungit, & quomodo scriptum est de filio hominis vt contemnatur &c. vt vel sic ex cõsortio similis credibilis incipiant credere futuram passionem & mortem ipsius. ¶ Vbi etiam perspice, quòd prius prænunciauit passionem & mortem suam absolute: modo autem repetendo prænunciat prophetatam in sacris scripturis mortem passionémque suam. Et quoniam nescientibus sacras scripturas loquebatur, muniuit hoc credendum duplici testimonio, scilicet simili fide venturi Heliæ, & morte Ioannis Baptistæ, similiter prophetata: vt sicut credunt prophetatum Heliã venturum, & sciunt Ioannem Baptistam mortuum, ita credant vere futuram passionem & mortẽ ipsius iam prophetatam in scripturis. ET ueniens ad discipulos suos. alios, tres enim cũ eo veniebãt. uidit turbam magnam circa eos: & scribas conquirentes cũ illis. hoc est disputantes cũ discipulis Iesu. ET confestim omnis populus. pro, turba, uidens Iesum, stupefacta est: & expauerant. Superfluit, & expauerunt. & accurrentes salutabant eum. Ratio stupefactionis turbæ, aut inopinatus Iesu aduentus illuc, aut nescio quid insolitum in Iesu ex transformatione descendente apparuit turbæ: sicut Moysi descendentis à colloquio diuino, facies apparuit fulgens. Vnde & subiungitur insolitus actus turbæ, scilicet quòd ac-

currentes salutauerit Iesum. accursus enim significat desiderium præsentiæ Iesu: salutatio autem reuerentiam, vt ex hoc facto intelligamus attractiuum aliquid in Iesu apparuisse. ET *interrogauit eos.* pro, Scribas, *quid inter uos.* pro, aduersus illos, seu cum illis, *conquiritis?* Vt enim dictum est, disputabant Scribæ cum discipulis Iesu. Et quanuis Iesus sciret omnia, interrogat tamen Scribas, qua de re disputant cum discipulis suis: vt responsio, occasio fiat miraculi sequentis. ET *respondens unus de turba, dixit: magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum: qui ubicunque eum apprehenderit, allidit illum: & spumat & stridet dentibus & arescit. & dixi discipulis tuis ut eiicerent illum, & non potuerunt.* Hinc apparet materiam disputationis fuisse impotentiam discipulorum Iesu ad curandum puerum lunaticum oppressum à dæmonio. nisi enim de hoc disputassent, quærenti domino à scribis quid conquiritis cum illis, non diceret Marcus. & respondens vnus, proferens dictam discipulorum impotentiam &c. Rationabile autem est, quòd scribæ imputarent discipulis mali aliquid: puta quòd vane sequerentur Iesum, aut aliquid huiusmodi, ex quo non poterant illum curare. *Qui respondens eis, dixit: o generatio incredula, quandiu apud uos ero, quandiu uos patior?* Apparet hinc incredibilitatem illorum obstitisse curationi istius. *Afferte illum ad me.* ET *attulerunt eum.* ET *quum uidisset.* supple Iesus, *eum,* scilicet lunaticum. *statim spiritus conturbauit.* pro, discerpsit, *illum.* Et intellige discerptionem non membrorum, sed virium. ET *elisus.* pro, lapsus, *in terram, uolutabatur spumans.* ET *interrogauit patrem eius.* non vt disceret ignotum, sed vt difficultatem curationis pater pueri confiteretur: & hac occasione proficeret in fide. *Quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? at ille ait, ab infantia: & frequenter eum in ignem & aquam misit, ut eum perderet. sed si quid potes, adiuua nos, misertus nostri.* Magna differentia inter hunc & leprosum: ille dixit, domine si vis potes me mundare: iste nó credit potestatem in Iesu dicendo, si quid potes. *Iesus autem ait illi: si potes credere.* Deest præcedens articulus, hoc si potes credere. Apta obiurgatio, aperiens non ex defectu potentiæ curatiuæ, sed ex defectu fidei difficultatem curæ prouenire. *omnia possibilia sunt credenti.* Ex parte petentis fides reddit omnia possibilia, & non solùm hoc. ET *continuo exclamans pater pueri, cum lachrymis aiebat, credo domine: adiuua incredulitatem meam.* Fatetur ipsemet semifidem suam: & paulatim proficit, petèdo vt suppleat Iesus id incredulitatis, quod in se recognoscit. ET *quum uidisset*

uidisset Iesus concurrentem turbam, communauit est spiritui immundo, pro, increpauit spiritum immundum, *dicens illi: surde & mute spiritus.* Hinc habes & quòd dæmon reddit quandoque hominem surdum & mutum. similisque est ratio de aliis ægritudinibus. & quòd non sunt audiendi philosophi deridentes eos qui dicunt, quòd dæmon causat quandoque huiusmodi ægritudines, eò quòd causas naturales habent. Falluntur enim ex affirmatione causarum naturalium intrinsecarum, inferendo negationem extrinsecæ causæ, qui dæmon est. non enim dicimus dæmonem sine mediis causis surdum & mutum efficere: sed applicando actiua passiuis. ex industria siquidem Iesus alloquitur dæmonem, surde & mute spiritus: ad confutandum negantes huiusmodi ægritudines à spiritu malo quandoque esse. *Ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum.* Ad cumulum testimonij, quòd spiritus sit efficiens illum surdum & mutum ac lunaticum (vt alius euangelista testatur) præcepto cogit illum ad excundum. præcepta enim intelligentibus diriguntur. ET *exclamans & multum discerpens eum, exiit ab eo.* ET *factus est sicut mortuus: ita ut multi dicerent quia mortuus est. Iesus autem tenens manum eius, eleuauit eum & surrexit.* Si non credis verbis Iesu, considera facta: & vel sic crede fuisse spiritum. ægritudo siquidem pura non curatur clamando, discerptionem patiendo, ita vt fiat velut mortuus: immò tunc maxima ægritudinis vis. & tamen tunc Iesus eleuauit eum, & surrexit sanus. Et dæmon quidem torsit puerum, quia inuitus exibat, faciens peius quod potuit: Iesus autem permisit hæc fieri, vt cuidentia miraculi magis eluceseeret. ET *quum introisset in domum, discipuli eius secreto interrogabant eum: quare nos non potuimus eiicere eum?* ET *dixit illis: hoc genus in nullo potest exire nisi in oratione & ieiunio.* Paulò antè Iesus fidem requiri ex parte patientium dixerat, modò ieiunium & orationem ex parte curantium requiri docet: vt intelligamus miracula quandoque impediri ex parte agentis, & quandoque ex parte patientis. ET *inde profecti prætergrediebantur Galilæam.* Deest in medio præpositio, per: prętergrediebantur per Galilæam. Significatur enim celer transitus per Galilæam absque commoratione. *Nec uolebat quemquam scire. docebat autem discipulos suos, & dicebat illis: quoniam filius hominis tradetur.* pro, traditur, *in manus hominum, & occident eum, & occisus tertia die resurget.* Ecce tertiò Iesus prædicit discipulis suis suam passionem & mortem. prædicit autem tanquàm præsentem, vt intelligant quòd in ianuis est. *At illi ignorabant uerbum, & timebant eum interrogare.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Omnes istæ octo dictiones sunt superfluæ. Et venerunt capharnaum. Qui quum domi esset, interrogabat eos: quid in uia. deest. inter vosipsos, tractabatis. pro, disputabatis? At illi tacebant. inter se siquidem disputauerant in uia quis eorum maior esset. In Græco habetur quis maior. cætera addidit interpres pro claritate. Et residens vocauit duodecim. Hinc insinuatur, quòd priorem interrogationem (quid in via disputabatis) dixerat communiter ad discipulos antequam sederet: postquàm autem sedit, non vocauit omnes discipulos, sed duodecim. qui accedentes ad eum, dixerunt id quod Matth. 16. legitur, quisputas maior est in regno cœlorum? quod Marcus tacet. ita quòd qui priùs tacuerant præ verecundia fateri disputationem suam propriæ ambitionis, postquàm vocari fuerunt, non tanquàm respondētes, sed potius tanquàm inuertentes materiam interrogando petunt, non quis maior, sed quis maior in regno cœlorum? timuerūt enim quum se viderunt vocatos deprehendi & reprehendi. Et ait illis, siquis vult. Monstrat Iesus quòd vidit cogitationes eorum ambitiosas, quanuis verba eorum ambitionem non sonarent: docendo quòd quicūque appetit primatum, oportet esse vltimum. Primus esse. non videri, non haberi. erit omnium nouissimus & omnium minister. Pondera ordinem, appetitum primatus fundat super esse, non super appetitū sed super esse vltimum ac minimum: aperte docens si vis esse primus, esto omnium vltimus ordine, & minimus subiectionis officio. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum. Quem quum complexus esset. pro, quum posuisset in vlnis. Vnde significatur puer hic infantilis ætatis. Et ordine prepostero scripta sunt. nam priùs tenuit ipsum in vlnis: & deinde statuit in medio. Ait illis. Quisquis unum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit. Per demonstratum puerum intendit representatum per puerum: hoc est humilem corde. tales enim significātur per huiusmodi pueros. Et quicunque me susceperit, non me susceipit, sed eum qui me misit. In deum resoluit receptionem cuiuscunque minimi: tum vt meriti ratio ex relatione ad eum cognoscatur: tum vt omnis gloria in deum referatur. Respondit illi Ioannes. Quia dixerat Iesus, quisquis receperit vnum in nomine meo, intellexerat Ioannes verbum Iesu non de sola receptione ad hospitium aut ad consortium, sed amplissime de quacunque acceptatione seu approbatione: & occasionem inde accepit respondēdi, an is qui in nomine Iesu eiicit dæmonia, & tamen non est de consortio discipulorum sequentium Iesum, sit probandus an reprobandus. Et

Et hanc consultationem proponere intendit narrando factum. Dicens. Magister vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia. Hinc apparet, quòd discipuli Iesu miracula faciebant interiecta inuocatione nominis Iesu. Qui non sequitur. Legendum esset, & prohibuimus eum, quia non sequebatur nos. Zelo vnitatis moti videntur discipuli prohibentes illum. Iesus autem ait: nolite prohibere eum. Nemo est enim qui faciet virtutem in nomine meo, & possit cito male loqui de me. Prima hæc ratio ex parte vitandæ detractionis sumitur. ideo enim non prohibendum mandat, quia vtens nomine Iesu ad facienda miracula, non facile detrahit ipsi Iesu: non detrahere autem Iesu, vtile est Christianæ fidei. Et hinc habetur, quòd iste qui eiiciebat dæmonia in nomine Iesu, non plene credebat: sed erat sicut illi qui dicent, nónne in nomine tuo virtutes multas fecimus? erat sicut illi descripti in Actibus Apostolorum capite decimonono, quibus dixit dæmon: Iesum noui & Paulum scio, vos autem qui estis? Qui enim non est aduersus nos, pro nobis est. Altera ratio ex negatione medij inter pro & contra sumitur. ita quòd declarat Iesus non dari medium in religiosis & moralibus: sed esse tam religiosos, quàm morales actus, aut contra ipsum Iesum aut pro ipso. Et vere sic est: quoniam si recti sunt mores, si recta est religio, pro Iesu est, pro fide Christiana est: non recta autem religio, & similiter non recti mores, contra Iesum sunt. Quocirca iste qui in nomine Iesu dæmones eiiciebat, quum sanctæ religionis actum exerceret, non contra Iesum, sed pro ipso erat. Et ex hoc claro sensu habes consonantiam huius dicti ad illud Matthæi duodecimo qui non est mecum, contra me est. eadem enim est ratio veritatis vtriusque. Quisquis enim potum dederit nobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo (quia christi estis) amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Manifestat quod dixerat, scilicet eiicientem dæmonia in nomine Iesu esse pro eis, argumento à minori: quia quisquis in nomine meo dederit vobis calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem suam: vt per hoc intelligant, quòd multo magis mercedē suam recipiēt, qui vobis hoc præstant, quòd nomen meum inuocant ad expellendum dæmones: quanto longe minus est præbere vobis calicem aquæ frigidæ. Et docuit nihilominus per hoc, quòd quantūcunque minimum officium intuitu Iesu factum, dignum est mercede apud ipsum. Et rursus quòd quilibet quantumcunque pauper, pōt aliquod opus misericordiæ exhibere, saltē calicē aquæ frigidę. Et quisquis scandalizauerit. pro, scandalizat, unum ex his pusillis credēn-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tibus in me. Intercisis fuerat sermo Iesu de parvulis occasione verborum Ioannis, & propterea modò redit ad priorem sermonem de magni pensione paruulorum cum extensione doctrinæ de scandalis: vt etiam habetur apud Matthæū decimoocauo. vbi hæc quæ sequuntur exposita vide. *Bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria.* pro, saxum molare, *collo eius, & in mare mitteretur. Et si scandalizauerit.* pro, scandalizat, *te manus tua, abscinde illam. bonum est tibi debilem.* pro, mancum, *introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignē inextinguibilem.* Appellatur inferni ignis inextinguibilis, aut quia perpetuo est, aut quia (quod potius crediderim) alterius est naturæ ab igne qui apud nos est. *vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.* Affert saluator authoritatem ex Esaiæ prophetæ cap. vlti. de pœnis inferni. Ex qua rationabiliter coniicitur, quòd sicut vermis damnatorum non est naturalis vermis, ita ignis eorundem non est naturalis ignis: sed vterque metaphoricè. Et vermis quidem appellatur intrinseca pœna sensus, velut corrodēs internus morsus: ignis autem exterior pœna tam vehemens quàm ignis nos cruciat. Et attulit testimonium Esaiæ, vt intelligerent à prophetis esse prædictas pœnas inferni, quas ipse Iesus prædicabat. *Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum. bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis.* pro, in ignem inextinguibilem. *vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et si oculus tuus scandalizat te, eiice eū. bonum est tibi luscum introire in regnum dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. omnis enim homo igne salietur.* Docuerat abscindendam manum, eruendum oculum, præcidendúmque pedem, si scandalo nobis essent, ad euitandum ignem æternum. Et quia per abscisionem huiusmodi non significabantur ipsæ abscisiones membrorum, sed abdicatio commodorum vtilium ac delectabilium quæ afflictio est, ac per hoc nonnullus ignis est: ideò sub specie ignis genus totum afflictionum & tribulationum voluntariarum comprehendit. Et docet, quòd omnis electus igne tribulationis saliendus est: hoc est, igne huiusmodi vtetur ad seruandum seipsum à malo. igne enim saliri, est igne vti ad salitionem: hoc est, ad seruandum ne putrescat. Docemur siquidem per hoc, quòd electus quisque eget voluntario tribulationis igne ad se seruandū, ne corrumpatur vitio aliquo. Vnde & Paulus castigabat corpus suum, & accepit stimulum carnis ne extolleretur. Et docuit per hoc

hoc discipulos tum necessitatem amplectendi afflictiones: vtpote necessarias ad seruandum eos: quia non solùm sunt necessariæ patientibus scandala, sed vniuersaliter omnibus electis: tum ad vtendum afflictionibus rationabiliter: iuxta illud Apostoli, rationabilem cultum vestrum. Salitio siquidem vtrunque habet officium: & seruandi & condiendi. *Et omnis victima sale salietur.* Firmat saluator dictum suum authoritate legis veteris: exponendo mysticè, quòd ideo in lege præceptum est, quòd omnis victima sale condiatur, vt figuretur quòd omnis electus viua dei victima, saliendus est. *Bonum est sal, quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis?* Quia documentum de abscisione manus, &c. datum est & cuilibet priuato homini (vt eiiciat à se omnes occasiones peccandi) & personis publicis, vt tollant à gregibus sibi creditis occasiones peccādi: ideo postquam declarauit illud respectu singulorum, modò declarat respectu pastorum ecclesiæ. Et intendit per sal rationem, vt exercet officium tum seruandi subditos à malo, tum condiendi opera regiminis, vt suauiter cuncta disponantur. Et sal quidem vere bonum est: vtpote valens ad seruandum & condiendum omnia alimenta: & si insulsum fuerit, irreparabile est: nihil enim habemus quo condiamus illud. Et similiter ratio bona est & ad suauitatem regiminis & ad seruandum populum à malo: sed si ratio stulta est, irreparabilis est: vtpote defectus principij & regulæ. *Habete in vobis sal.* Ex parabola salis infert intentum. habete, vos quos elegi in pastores mundi, sal, rationem, in vobisipsis, non in libellis: ad condiendum opera regiminis, ad seruandum commissos vobis à contagione & occasione peccatorum. Et dixit hoc ne præcipites tollerent scandalizantes, sed vtantur sale rationis. *Et pacem habete.* Quanuis multa considerāda sint à ratione procedente ad tollendum occasiones peccandi in populo, Iesus tamen vnius quod præcipuum est meminit, scilicet pacis. vult enim seruari pacem: sine qua nihil boni est in populo. Et per hoc prohibet rationis zelum ad tollendū scandala, si simul cum scandalis tollitur pax. Et est sermo de pace ipsius ecclesiæ in seipsa, & non de pace ecclesiæ cum persecutoribus ipsius. propter hoc enim adiunxit, *inter nos.*

CAPVT X.

Et inde exurgens venit in fines Iudææ vltra Iordanem.
Desunt quatuor dictiones. Legendum enim est, *Per locum qui est vltra Iordanem.* Significatur enim quà venerit in fines Iudææ, scilicet per locum qui est

vltra

Universidad de Deusto
Biblioteca

vltra Iordanem. *Et conueniunt iterum turbæ ad eum: & sicut consueuerat iterum docebat illos.* Significat euangelista per conuentum turbarum iterum, & similiter per Christi doctrinam iterum, quòd alias Iesus ibidem docuerat turbas, quod Ioan. 3. insinuatur. *Et accedentes pharisæi interrogabant eum, si licet viro uxorem dimittere: tentantes eum.* De hac quæstione & responsione domini, diffusè scripsimus Matthæi decimonono. *At ille respondens, dixit eis: quid vobis præcepit Moyses? Qui dixerunt Moyses permisit libellum repudii scribere, & dimittere. Quibus respondens Iesus, ait, Ad duritiam cordis uestri scripsit vobis præceptum istud: ab initio autem creaturæ masculum & fœminam fecit eos deus. propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit ad uxorem suam: & erunt duo in carne una.* pro, & erunt qui duo fuerant in carnem vnam. *itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo deus coniunxit.* pro, coniugauit, *homo non separet. Et in domo iterum discipuli eius, de eodem interrogauerunt eum. Et ait illis, Quicunque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam.* pro, in eam. Aduerte quòd Marcus non refert omnia quę Iesus dixit, omittens exceptionem, quam Iesus apposuit scilicet excepta fornicationis causa: vt clarè patet Matthæi decimonono, vbi hæc eadem narrantur. Nec mirum: quia quod vnus euangelista dicit, alius quandoque tacet: & quod vnus tacet, alius supplet. Vnde econuerso quod Matthæus tacuit (scilicet super seu in eam) Marcus supplenit. Matthæus siquidem dixit absolute, mœchatur. Marcus autem supplet, mœchatur in eam: ne cogamur intelligere, quòd mœchatur absolutè, sed quòd mœchatur in illam, dimissam. Multum enim refert, mœchari, vel mœchari in illam. mœchatur enim absolute, qui fornicationem committit: mœchatur autem in illam, qui fornicationem cõmittit in iniuriam illius: hoc est loco illius cognoscens aliam. Hic apparet planus literæ sensus. quem ideo exactè explicauerim, vt intelligatur verum esse quod theologi dicũt, scilicet legem de vnitate vxoris, nullibi in canonicis libris esse scriptam. *Et si uxor dimiserit virum suum: & alii nupserit mœchatur.* Nullam exceptionem dat dominus vxori. Impares siquidem censet maritum & vxorem quo ad causam dimittendi, marito enim conceditur dimittere vxorem causa fornicationis: vxori autem non permittitur dimittere virum, dare libellum repudij viro. Vnde & absolutè subiungitur quòd mœchatur: quum de viro iniuste dimittente vxorem & ducente aliam non dicatur mœchatur, sed mœchatur aduersum illam dimissam. *Et*

Et offerebant illi paruulos. pro, pueros, *ut tangeret eos. discipuli autem comminabantur offerentibus.* pro, increpabant offerentes. *Quos quũ uidisset Iesus, indigne tulit, & ait illis, sinite paruulos uenire ad me: & ne prohibueritis eos. talium est enim regnum dei.* Nõ dicit horum sed talium: qualitatem significans innocentiæ existentis in puerulis, & humilitatis significatæ per eorum paruitatem. *Amen dico uobis: quisquis non receperit. fide & opere. regnũ dei uelut puer.* pro, puellus. quo ad humilitatem & puritatem. *Non introibit in illud.* Nihil enim inquinatum ingredietur regnum cœlorum. & propterea oportet recuperare puritatem puerilem. *Et complexans.* pro, & ponens in vlnis, *eos.* Vnde apparet paruulos istos infantilis fuisse ætatis. *Et imponẽs manus super illos, benedicebat eos.* oratione seu sancta aliqua imprecatione. offerebant enim eos vt oraret super eos, apud Matth. *Et cum egressus esset in uiam, procurrens.* pro, accurrens, *quidam genu flexo ante eum, rogabat eum, dicens: magister bone quid faciam ut uitam æternam percipiam? Iesus autem dixit ei, Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi unus deus.* Quare Iesus retulerit bonitatem in solum deum (qui solus est omniquaq; bonus) scripsimus Matth. 19. vbi hæc quoque scripta sunt. *Præcepta nosti: ne adulteres, ne occidas, ne furaueris, ne falsum testimonium dixeris, ne fraudem feceris, honora patrem tuum & matrem. At ille respondens, ait illi: magister hæc omnia obseruaui a iuuentute mea. Iesus autem intuitus eum, dilexit eum.* Signum dilectionis vultu monstrauit: vt adolescens petens perfectionis viam non terreretur responsione danda, sed occasionem haberet aggrediendi eam. *Et dixit ei, Vnũ tibi deest: uade, quæcunque habes uende, & da pauperibus: & habebis thesaurũ in cælo.* Non dixit & affer preciũ ad me aut ad ecclesiam seu conuentũ discipulorũ, nec da tẽplo, sed da pauperibus: nec diuidi iussit (vt partẽ scilicet daret pauperibus & partem daret conuentui) sed quæcũque habes da pauperibus. *Et ueni, sequere me.* Deest. sublata cruce. Nolo tua sed te, nec qualitercũq; sed tollentẽ crucẽ: hoc est subeũtem cruciatus famis, sitis persecutionum &c. *Qui contristatus in uerbo, abiit mœrens. erat enim habens multas possessiones. Et circumspiciens Iesus ait discipulis suis: quam difficile qui pecunias habẽt in regnũ dei introibũt. Discipuli autem obstupebant in uerbis.* pro, super verbis, *eius.* hoc est super dicto de difficultate ingrediẽdi regnũ dei respectu habentiũ pecunias. *At Iesus rursus respondens ait illis: filioli.* pro, filij, *quam difficile est cõfidentes in pecuniis in regnũ dei introire.* Explanat hic Iesus quod dixerat, intelligi de confidentibus in pecuniis. *Facilius est camelum per foramen acus*

transire.

Universidad de Deusto
Biblioteca

transire. pro, ingredi. Et hinc firmatur quòd Matthæi. 19. exponendo hæc scripsimus, foramen acus esse nomen proprium portæ vel certi anguſti transitus. huic enim consonat vocabulum, ingredi. *Quam diuitem intrare in regnum dei.* Non solùm confidentes in pecuniis sed vniuersaliter diuites explicat Iesus difficile ingredi in regnum cælorum: quia rarus est diues, qui post aurum non abiit nec speravit in pecuniæ thesauris: vt dicitur Ecclesiastici. 3. subiungendo quis est hic & laudabimus eum? præmiserat enim beatus diues qui post aurum non abiit. *Qui magis admirabantur*, pro, amplius stupebant: *dicentes ad semetipsos*, ET *quis potest saluus fieri*. Intulerunt hoc discipuli intelligentes tali appellatione non solùm diuites in re, sed diuites in affectu: quorum plenus est mundus. idem enim periculũ vtrorumque intelligebant. ET *intuës illos* Iesus, *ait: apud homines impossibile est, sed non apud deum: omnia enim possibilia sunt apud deum.* Ad intellectum discipulorum respondet Iesus: consentiens quòd secundum humana studia impossibilis est salus tam diuitum quàm affectorum ad diuitias: sed secundum gratiam dei abstrahentem affectus humanos à diuitiis vtrique saluari possunt. ET *post hæc cœpit ei Petrus dicere: ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te.* Respõdens autem Iesus ait, *Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum aut fratres aut sorores aut patrem aut matrem.* Deest. aut vxorem, *aut filios aut agros, propter me & propter euangelium.* Occurrit hîc quæstio, quo pacto hæc doctrina domini verificetur: quum non liceat alligatum vxori dimittere illam propter affectum perfectioris vitæ. constat enim quòd Petrus huiusmodi perfectione proposuerat, ecce nos reliquimus omnia, & secuti sum⁹ te. ¶ Solutio est, quòd licet Petrus causam propriam proposuerit, Iesus tamen quemadmodum extendit responsionem suam respectu omnium (dicendo, & nemo est qui reliquerit &c.) ita extendit doctrinam ad dimissionem non solùm propter frugem melioris vitæ, sed etiam propter ipsam vitam spiritualem. ¶ Dupliciter enim contingit relinquere suos & sua. Vel propter frugem melioris vitæ. & sic nõ comprehendit dimittere vxorem: immò nec filios, si paterna indigent cura. Vel propter ipsam vitam spiritualem. & sic etiam vxor dimittenda est impediens fidem Christi, qua viuit anima. Quocirca textus iste in communi loquens de dimissione, intelligendus est seruatis seruandis secundum rectæ rationis iudicium.

Qui non accipiet centies tantum nunc in tempore hoc domos & fratres & sorores & matres & filios & agros cum persecutionibus: & in

in seculo futuro vitã æternam. Multi autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. Fabella mille annos promittens in hac vita cum centuplis agris, fratribus, domibus, & id genus reliquis excluditur. tum quia impossibile erit habere matrem nisi vnam: & tamẽ inter centupla textus numerat matres. tum quia expresse dicitur cum persecutionibus: à quibus tamen illos mille annos fabulantur exemptos. Sensus itaque literalis est, quòd quicquid boni ex patre, matre, vxore, filiis, domibus, agris, in hac vita carnaliter à nobis habetur, centuplum etiam in hac vita relinquentibus hæc propter Christũ, promittitur. Et verificatur, quia in hac vita datur istis à Christo spirituale bonum centuplum ad bonum corporeum, & ex patre, matre, agris &c. haberetur: vt diffusius Matthæi. 19. explanauimus, cum reliquis huius particulæ. ¶ Applica tamẽ proposito: quòd sicut quo ad opes centuplum comprobantur recepisse, qui sunt verè tanquam nihil habentes & omnia possidentes: ita quo ad patrem, matrem &c. qui vere iuncti sunt facientibus voluntatem cœlestis patris, centuplum receperunt: dum quilibet eorum est cuiusque soror, frater, mater, ac pater: vt saluator dixit. *Erant autem in uia ascendentes Hierosolymam: & præcedebat illos Iesus.* ET *stupebant.* Non mittebat discipulos ante se quasi timens, sed antecedebat, monstrans per hoc se sponte ad passionem & mortem progredi. propter quod ipsi discipuli stupebãt videndo tam prompte ire ad locum passionis & mortis. ET *sequentes timebant.* Non quòd prædictum fuerit eis ipsos passuros aliquid: sed incipiunt timere tanquam adhærentes Iesu. ET *assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent sibi uenturæ. Quia ecce ascendimus Hierosolymam: & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis & senioribus: & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum: & tertia die resurget.* Quartò prædicit eis suam passionem, explicans singula. ET *accedunt ad eum Iacobus & Ioannes filii Zebedæi, dicentes.* non per seipsos sed per os matris: vt Matthæi. 20. dicitur. *Magister, uolumus ut quodcunque petierimus, facias nobis.* AT *ille dixit eis, quid uultis ut faciam uobis?* ET *dixerunt, da nobis ut unus ad dexteram & alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. Iesus autem ait eis, nescitis quid petatis. potestis bibere calicẽ quẽ ego bibo, aut pro, &, baptismo quo ego baptizor baptizari?* Et intendit de baptismo sanguinis. per metaphoram enim potus & baptismi, passionem mortemque suam significat. AT *illi dixerunt ei, possumus. Iesus autem ait eis, calicem quidem*

quem

Universidad de Deusto
Biblioteca

quem ego bibo bibetis, & baptismo quo ego baptizor baptizabimini: sedere autem ad dexteram meam uel. pro, &, ad sinistram, non est meum dare uobis. Superfluit vobis. sed quibus paratum est. Spectantia ad hanc particulam & sequentem de indignatione discipulorum, exposita vide Matthæi. 20. ET audientes decem indignati sunt. pro cœperunt indignari, de iacobo & ioanne. Iesus autem uocans eos, ait illis, scitis quia ii qui uidentur principari. pro, imperare, gentibus, dominantur eis. pro, in eas, & principes. pro, magni, eorum, potestatem habent ipsorum. pro, potestatem exercent in eis. Non ita est. pro, erit, autem in uobis: sed quicunque uoluerit fieri maior. pro, magnus. Deest. in vobis, erit minister uester: & quicunque uoluerit in uobis. pro, ex vobis, esse primus, erit omnium seruus. Nam & filius hominis non uenit ut ministraretur ei: sed ut ministraret, & daret animam suam redemptionem pro multis. ET ueniunt Hiericho: & proficiscente. pro, egrediente, eo de Hiericho, & discipulis eius & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus. Quanuis idem sonet Hebraice Bartimæus quod filius Timæi, sicut Bar Iona filius Ionæ, euangelista tamen vtrunque dixit: vt intelligeremus, quòd erat nomen proprium illius hominis. ita quòd vocabatur Bartimæus, & erat filius Timæi: sicut Bartholomæus idem significat quod filius Ptolomei, & tamen est nomen proprium. Et si aliquis vocaretur Bartholomæus, & esset filius Ptolomæi, diceremus Bartholomæus filius Ptolomæi. Apud Matth. duo scribuntur cæci hoc in loco: quorum alterius tantum meminit Marcus, forte quia notior, & magis clamabat. sedebat iuxta uiam mendicans. Qui quum audisset quia Iesus Nazarenus esset, cœpit clamare & dicere, Iesu fili Dauid miserere mei. ET comminabantur. pro increpabant, illi multi ut taceret. At ille multo magis clamabat, fili Dauid miserere mei. Et stans Iesus, præcepit. pro, dixit, illum uocari. ET uocant cæcum, dicentes ei: animæquior. pro, bono animo, esto: surge, uocat te. Qui proiecto uestimento suo, exiliens uenit ad eum. ET respondens dixit illi Iesus, quid uis faciam tibi? cæcus autem dixit ei. Rabboni ut uideam. pro, visum recipiam. Iesus autem ait illi, uade, fides tua saluum te fecit. ET confestim uidit, pro, visum recepit: & sequebatur eum in uia. Expositam hanc historiam habes Matthæi. 20.

CAPVT XI.

ET quum appropinquarent Hierosolymæ. Deest. ad Bethphage, & Bethaniæ. pro, Bethaniam. Colligit Marcus aduentum Christi in Bethaniam sabbato, & ad Bethphage die sequenti: vt patet ex euangelio Ioannis. Ad montẽ olivarum. Locus est ad insinuandũ situ tam Bethaniæ quàm Bethphagæ. vtraque enim iuxta montem oliuarũ sita dicitur. Mittit duos ex discipulis suis & ait illis, ite in castellum. hoc est in oppidum. quod contra uos est. hoc est è regione ad aspectum vestrũ est. Non enim misit eos in Hierusalem, sed in castellum, quod erat in prospectu eorum. & propterea non aliter nominauit ipsum: sed velut digito monstrauit. ET statim introeuntes illuc. Intus illud oppidum non longe à porta, sed statim describitur inueniendus asellus. inuenietis pullum. Marcus solius pulli meminit, Matthæo pullum & asinam scribente. Ligatum. Intelligo ligatum pullum, pro quãto erat cum matre ligata. super quem nemo adhuc hominum sedit, soluite illum & adducite. ET si quis uobis dixerit, quid facitis. Deest pronomen, hoc. aduerbialiter enim sumitur quid pro cur. Dicite quia domino necessarius est: & continuo illum mittet huc. ET abeuntes inuenerunt pullum ligatum ante. pro, ad, ianuam foris. hoc est extra stabulũ. in bivio: & soluũt eũ. ET quidã de illic stantibus dicebãt illis quid facitis soluẽtes pullũ? qui dixerũt eis sicut præceperat eis Iesus: & dimiserũt eis. ET duxerũt pullũ ad Iesum: & imposuit illi uestimẽta sua, & sedit super eũ. Matthæus dicit Iesum sedisse super asinã & pullũ. Marcus qui soli pulli meminit, dicit q̃ sedit super pullũ. Et vtrũq; verũ est, quãuis incertũ sit sup quem priùs sederit. Multi autem uestimẽta sua strauerũt in uia. alii autem frondes cædebãt de arboribus, & sternebãt in uia. ET qui præibãt & qui sequebantur, clamabãt dicẽtes, osanna benedictus qui uenit in nõie domini: benedictũ quod uenit regnum. Deest. in nõie dñi, patris nostri Dauid, osanna in excelsis. Turbæ tã præcedẽtes quàm sequẽtes duo benedicũt. scilicet Iesum benedictus q̃ venit: & regnũ q̃ uenit, benedictũ q̃ venit regnũ. Motæ enĩ à spiritu sancto acclamauerũt Iesum esse verũ Messiã & regẽ illũ promissum Dauidi regnaturũ in æternũ: repetendo hosiãh na. Vide exposita Matth. 21. ET introiuit Hierosolymã in templũ, & circumspectis omnibus quæ tã uespera. pro, vesperæ, genitiui casu. esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. Significatur quòd vespertina hora illius diei, nullus in ciuitate Hierusalem inuitauit eum. hoc enim insinuare videtur, quòd circũspectis omnibus exiuit & iuit in Bethaniã. ET alia die. pro, postero die, quæ exiret a Bethaniã, esurijt. Quumque uidisset a longe ficum habentem folia,

Universidad de Deusto
Biblioteca

meuit, *si quid forte.* pro, vtique, *inueniret in ea.* Significatur quòd Iesus exercuit actum quærentis fructum in ficulnea: non quòd dubitaret aut crederet esse in ea fructum (quum non esset tempus) sed quia totum hoc negocium vt parabola exercebatur, ideò actionem suam exercuit, tanquam personæ quærentis fructum. Considerandum est enim, quòd sicut Iesus verba metaphorica dicebat proponēdo parabolas, ita modò factis vsus est metaphorice. Significabat enim aduentum suum esse ad quærendum fructum spiritus in Synagoga, in populo Iudæorum, quem repræsentabat ficulnea habens tantùm folia: vt latiùs expositæ hæc sunt Matthæi.21. ET *quum uenisset ad eam, nihil inuenit nisi folia. non enim erat tempus ficorum.* ET *respondens,* vel alicui fortè dicenti non esse ibi ficus: vel demeritis Synagogæ significatæ per ficulneam. vt euangelista de industria dixerit respondens ad insinuandum, quòd demeritis Hebræi populi respondebat maledicendo ficulneæ. *Dixit ei: iam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet.* Verificatum est ad literam inchoando à tempore mortis Christi: quoniam cum eo mortua sint legalia. ita quod ex eis non est amplius perceptus fructus, nec percipietur in æternum. ET *audiebant discipuli eius: & ueniunt Hierosolymam.* ET *quum introisset in templum, cæpit eiicere uendentes & ementes in templo: & mensas numulariorum & cathedras uendentium columbas euertit.* Matthæus & Lucas referunt eiectionem vendentium & ementium factam fuisse in die palmarum: Marci verò verba sonare videntur factam fuisse in die sequenti. Creditur autem rem gestam fuisse in die palmarum: à Marco autem commemoratam in contextu gestorum die sequenti, ad declarandum quò tenderet res gesta circa ficulneam. propterea enim post gesta circa ficulneam statim commemorauit hæc gesta in templo. Acsi aperte diceret ficulneam figuram templi gessisse. ad literam enim figurabat cultum cærimonialem, qui in templo exhibebatur. Quanuis inconueniens nullum sit, quòd iterum Iesus eundem actum exercuerit: & maiorem, pro quanto die lunæ adiunxit hoc, quòd non sinebat portari vas per templum. ita quòd alij euangelistæ describant eiectionem factam die palmarum: Marcus verò alteram factam die lunæ. Et præter has Ioannes descripsit tertiam, ante omnes istas factam: adhuc viuente Ioanne Baptista. ET *non sinebat ut quisquam transferret uas per templum.* Aut vasa ipsa erant venalia, aut ponitur continens pro contēto. prohibebat enim transferri venalia in vasis cōtenta per templum

templum. Vide hæc exposita Matth.21. ET *docebat, dicens eis: nōne scriptum est, quia domus mea domus orationis uocabitur omnibus gentibus? nos autem fecistis eam spelunca latronum.* QUO *audito principes sacerdotum & scribæ quærebant quomodo eum perderent.* Modum inquirebant: iam enim deliberauerant perdere eum. TIMEBANT *enim eum.* Ne turbas contra eos concitaret. propterea enim expectabāt opportunum modum sine turba capiendi eum. QUONIAM *uniuersa turba admirabatur super doctrina eius.* ET *quum uespera facta esset, egrediebatur de ciuitate.* ET *quum mane transirent.* Marcus distinguit tempora: & significans mane diei martis. viderunt *ficum aridam factam a radicibus.* Non dissonat Marcus à Matthæo dicente, quòd ficus aruit statim. non enim oppositum dicit Marcus. Arefactio siquidem statim subsecuta est, sed visa fuit à discipulis mane sequenti: quia statim non ceciderunt folia, non statim apparuit arida radicitus, sed mane sequenti viderunt ipsam aridam factam à radicibus. Et tunc dixerunt, quomodo statim aruit? Et tunc Petrus recordatus verborum Iesu, dixit ad Iesum ea, quæ refert Marcus. ET *recordatus Petrus dixit ei, Rabbi ecce ficus cui maledixisti aruit.* ET *respondens Iesus ait illis, Habete fidem dei. Amen dico uobis quia quicunque dixerit huic monti, tollere & mittere in mare.* imperatiua passiua sunt. ET *non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit, quia quodcunque dixerit fiat ei.* pro, quòd quæ dicit fiant, erit illi quicquid dixerit. *propterea dico uobis, omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient uobis.* Non dicit quæcunque petitis, sed quæcunque orantes petitis: significans quæcunque eleuata in deum mente petitis simpliciter & absolute. nullus enim sapiens eleuata in deum mente petit absolute, nisi ad quæ petenda à spiritu sancto mouetur. Siue petantur ea, quæ sunt nostræ salutis æternæ (ad quæ petenda certum est nos moueri à spiritu sancto) siue petantur quæcunque alia: ad quæ spiritus sanctus aliquos specialiter mouet. ET *quum stabitis ad orandum.* Signum quòd stantes orabāt illo tempore. *dimittite si quid habetis aduersus aliquem ut & pater uester qui in cœlis est dimittat uobis peccata uestra: quod si uos non dimiseritis, nec pater uester qui in cœlis est dimittet uobis peccata uestra.* Dispositionem adiungit necessariam ex parte orantis ad efficaciam petitionis æternæ salutis. ET *ueniunt rursus Hierosolymam.* ET *quum ambularet in templo.* Matthæus dicit accessisse principes ad Iesum docentem. Vnde colligitur quòd ambulando in templo docebat. ACCEDUNT *ad eum summi sacerdotes & scribæ & seniores: & dicunt ei, in*

quia potestate hæc facis: & quis dedit tibi hanc potestatem ut ista facias? Vide exposita Matthæi vigesimo primo. Iesus autem respondens ait illis, interrogabo & ego vos unum verbum: & respondete mihi, & dicam vobis in qua potestate hæc faciam. pro, facio. Baptismum. pro, baptismus, Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? respondete mihi. At illi cogitabant secum, dicentes, si dixerimus, de cælo, dicet nobis, quare ergo non credidistis ei: si dixerimus ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem, quia vere propheta esset. Et respondentes dicunt Iesu, nescimus. Et respondens Iesus ait illis, neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam. pro, facio.

CAPVT XII.

Et cæpit illis in parabolis loqui. vineam plantauit. pro, plantauit homo. & circũdedit sepem, & fodit lacum. in quo excipitur vinũ fluens ex vuis tritis seu tortis. Et ædificauit turrim, & locauit eam agricolis: & peregre profectus est. Et misit ad agricolas in tempore seruum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ: qui apprehensum eum ceciderunt, & dimiserunt vacuum. Et iterum misit ad illos alium seruum: & illum in capite vulneraverunt. pro, & illi iactis lapidibus caput percusserunt, & contumeliis affecerunt. pro, remiserunt affectum contumelia. Et rursum alium misit, & illum occiderunt. & plures. pro, multos, alios: quosdam cædentes, alios vero occidentes. Adhuc ergo unum habens filium charissimum. pro, dilectum. Et deest. suum, & illum misit ad eos novissimum, dicens, quia reverebuntur filium meum. coloni. pro, agricolæ, autem dixerunt ad invicem, Hic est hæres, venite, occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Et apprehendentes eum occiderunt, & ejecerunt extra vineam. Quid ergo faciet dominus vineæ? veniet, & perdet colonos. pro, agricolas: & dabit vineam aliis. Nec scripturam hanc legistis? lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: a domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Et quærebant eum tenere, & timuerunt turbam. cognouerunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. Parabola hæc vineæ exposita est Matthæi vigesimo primo, cum annexo lapide reprobato. Et relicto eo abierunt: & mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis & Herodianis, ut eum caperent in verbo. Qui venientes dicunt ei: Magister scimus quia verax es, & non curas quemquam. nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam dei doces. Licet dare tributum, pro, censum, Cæsari, an non dabimus? In Græco habetur

betur, Licet censum Cæsari dare an non? dabimus an non dabimus? vbi duo interrogant. Primùm circa ius, an sit licitum vel illicitum dare censum Cæsari: alterum circa factum, an à nobis dandus sit census, vel non. vt multiplicatis quæstionibus & vrgeant ad respondendum, & in aliqua earum dicat aliquid reprehendendum & accusandum. Qui sciens versutiam. pro, simulationem, illorum, ait illis. Quid me tentatis? afferte mihi denarium ut videam. At illi obtulerunt ei. Et ait illis, cuius est imago hæc & inscriptio? dicunt ei, Cæsaris. Respondens autem Iesus, dixit illis, Reddite igitur. Superfluit igitur, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Aduerte responsionem datam à Iesu vtrique quæstioni facere satis. Nam dicendo reddite, respondet secundæ: & dicendo quæ sunt, satisfacit primę. Significantur enim iura. Vide expositа Matthæi vigesimo secundo. Et mirabantur super eo. Et venerunt pro, veniunt, super eum sadducæi qui dicunt resurrectionem non esse. & interrogabant eum, dicentes, Magister, Moyses nobis scripsit, ut si cuius frater mortuus fuerit, & dimiserit uxorem, & filios non reliquerit, accipiat frater eius uxorem ipsius, & resuscitet. pro, excuscitet, semen fratri suo. septem fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus est non relicto semine: & secundus accepit eam, & mortuus est, & nec iste reliquit semen: & tertius similiter. & acceperunt eam similiter septem, & non reliquerunt semen: nouissimæ autem omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo quum resurrexerint, cuius de iis erit uxor? septem enim habuerunt eam uxorem. Et respondens Iesus, ait illis, Nonne ideo erratis, non scientes scripturas neque virtutem dei? Dicit & eos nescire scripturas, & ideo errare quia nesciunt scripturas. declarat enim causam erroris Sadducæorum esse ignorantiam interpretandi scripturas.

Quum enim a mortuis resurrexerint, neque nubent neque nubentur. Græca dictio vtrobique communis est masculis & fœminis. & propterea interpres vsus est hoc modo loquendi, neque nubent neque nubentur: intendens negare vtrinque coniugium. sed sint sicut angeli dei in cælis. De mortuis autem, quod resurgant, non legistis in libro Moysi super rubum, quomodo dixerit illi deus: inquiens, ego sum deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob. Non est deus mortuorum, sed vivorum. vos ergo multum erratis. Circa hanc Sadducæorũ quæstionem vide expositа Matthæi vigesimo secundo.

Et accessit unus de scribis qui audierat illos conquirentes. pro, disputantes: & videns quoniam bene illis responderit, interrogauit eum, quod esset primum omnium mandatũ. Iesus autem respondit ei, quia primũ

omnium mandatum est. audi israel, dominus deus tuus. pro, dominus deus noster. dominus unus est. Et punctandum est sic. dominus deus noster, dominus. Aduerte hic Iesum ex Deuteronomi sexto, explicare non solùm præceptum supremum dilectionis dei, sed obiectum ipsum (hoc est deum diligendum) præponendo unitatem dei: ad significandum, quòd præcipitur dilectio consequens fidem dei unius, qui solus est dominus, qui solus colitur à nobis. ne intelligeremus diligendum deum uage, quasi genus deorum, aut aliquid quomodolibet pendens, quomodolibet subditum: sed illum qui adoratur à populo Israel creator cœli & terræ. Verùm circa hoc præceptum & sequens sumptum ex Leuitici decimo nono, vide exposita Matthei vigesimosecundo. ET diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota uirtute tua. Hoc est primum mandatum. secundum autem simile est illi. pro, hoc, diliges proximum tuum sicut teipsum. Maius horum. pro, his, aliud mandatum non est. ET ait illi scriba, Bene magister in ueritate dixisti, quia unus est deus, & non est alius præter eum, & ut diligatur. pro, diligere ipsum, ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine, & diligere proximum tanquam seipsum, maius. pro, plus, est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis. Iesus autem uidens, quod sapienter respondisset, dixit illi: non es longe a regno dei. Scriba iste tentando interrogauerat (vt Matthæus dicit) sed audita responsione Iesu, dedit honorem veritati: & propterea propinquus fiebat regno dei, quod euangelizabatur à Iesu, propinquus fiebat ad hoc, vt esset pars regni dei: vt deus (non peccatum, non mundus) regnaret in illo per fidem in Iesum Christum. ET nemo iam audebat eum interrogare. Ratio exclusæ audaciæ interrogandi tentando erat: quia colligendo supradicta apparet, quòd satisfecerat Herodianis, Sadducæis, Pharisæis ac Scribis. ET respondens Iesus. Apud Matthæum apparet, quòd Pharisæis respondit, non percunctantibus de hac subiuncta materia, sed qui interrogauerant tentando, quod est mandatum magnum in lege? Ita quòd respondere, est motionibus prius quæstionem, postquàm responsum est reddere quæstione interrogando illos. Vel forte intercessit sermo de Messia alius quis tacitus ab euangelista, cui respondisse describitur Iesus. Vide etiam hæc Matth. 22. Dicebat docens in templo. Quomodo dicunt scribæ christum filium esse Dauid? ipse enim Dauid dixit in spiritu sancto: dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. ipse ergo Dauid dixit eum dominum, &

& unde est filius eius? ET multa turba eum libenter audiuit. ET dicebat eis in doctrina sua, cauete a scribis. Hæc quæ sequuntur, habentur Matth. 23. præter hoc. Qui uolunt in stolis ambulare. Per quod significatur affectus ad uestem longam usque ad imos pedes. ET salutari in foro. pro, foris. Significatur enim quòd non in certo foro, sed in omnibus amabant salutari. ET in primis cathedris sedere. pro, & præsidentias, in synagogis, & primos discubitus in cœnis. qui deuorant domos uiduarum sub obtentu prolixæ orationis. pro, sub prætextu prolixè orantes. Significatur enim, quòd prolixè orabant, non deuotionem orandi, sed ostentando prolixam orationem ad hoc vt deciperent viduas. Hi accipient prolixius. pro, abundantius, iudicium. Significatur enim maior damnatio ex diuino iudicio. ET sedens Iesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba iactaret æs in gazophylacium: & multi diuites iactabant multa. Quum uenisset autem una uidua pauper, misit duo minuta: quod est quadrans. ET conuocans discipulos suos, ait illis: amen dico uobis, quoniam uidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis miserunt: hæc uero de penuria sua omnia, quæ habuit misit, totum victum suum. Intellexisses plus omnibus quàtum ad affectum, non quantum ad rem, nisi dominus declarasset plus omnibus etiam secundum rem: quia ista dedit totum, alij partem: ista dedit totum victum suum, alij superfluum proprio victui. Hæc enim declarant, plus omnibus ex parte rei, non absolute, sed proportionaliter. plus enim erat illi viduæ quadrans, quàm reliquis offerentibus quicquid dabatur.

CAPVT XIII.

ET quum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis eius: magister, aspice quales lapides & quales structuræ. ET respondens Iesus, ait illi: vides has omnes. Superfluit omnes. magnas ædificationes: nò relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. ET quum sederet in monte oliuarum contra templum, interrogabant eum seperatim Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas: dic nobis quando ista fient. pro, erunt, & quod signum erit quando hæc omnia incipient consummari. pro, consummanda sunt. Duo petunt. Primùm, tempus destructionis templi. Secundò signum consummationis mundi: vt clarè patet apud Matthæum cap. vigesimoquarto, ET respondens Iesus, cœpit dicere illis, videte ne quis uos seducat. Multi enim uenient in nomine meo, dicentes quia ego sum: & multos seducent. Incipit respondere pri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mo Iesus secundæ quæstioni: monendo discipulos priùs quo ad partem intellectiuam, ne seducantur à multis venturis profitendo se Christos. *Quum audieritis autem bella & opiniones.* pro, rumores, *bellorum, ne timueritis.* pro, ne turbemini. Monet deinde quo ad partem affectiuam, ne turbentur timentes propinquam consummationem mundi, quum audierint bella & rumores bellorum. *Oportet enim.* necessitate humanorum morum. *Hæc fieri: sed nondum finis. Exurget enim gens contra gentem, & regnum super.* pro, contrà, *regnum & erunt terræmotus per loca & fames.* deest. & turbationes. Declarat hæc omnia, quæ communiter accidunt, non esse signa consummationis mundi propinquæ: ne putaretur quòd hæc emergentia post primum Christi aduentum essent signa secundi aduentus. *Initium.* pro, initia, *dolorum hæc.* Vniuersa siquidem hæc non sunt mala ipsa, quæ ventura sunt in consummatione seculi: sed sunt initia eorum. *Videte autem uosmetipsos.* Nescio quare vertendum censetur videte in cauete. Asserunt enim in Græco haberi videte: & tamen mutandum esse & dicendum, cauete autem vos vobisipsis. Euangelicæ siquidem monitioni magis quadrat, videte autè vosmetipsos. nam vbi priùs monuerat spectandum tum ad seductores extrinsecos, tum ad bella extrinseca, modò monet spectãdum ad propria corpora. hoc enim significant, quæ subiunguntur, tradent enim vos in concilia &c. Et monet, vt sicut aduertere debent ne seducantur, & ne putent ex terræmotibus & bellis propinquum esse finem mundi: ita aduertere debent ne propter flagella & passiones inferendas propriis corporibus, semetipsos perdant. *Tradent enim uos in concilia & in synagogas, uapulabitis: & ante præsides & reges stabitis.* pro, statuemini, *propter me, in testimonium illis.* tum perhibendum à vobis de me, tum inexcusabilis damnationis illorum principum perseuerantium in infidelitate sua, postquàm vos adierint. *Et in omnes gentes primum oportet prædicari euangelium.* Quarto loco ponitur diuturnitas temporis ante consummationem mundi: explicando quòd oportet primũ prædicari euangelium in omnes gentes. Non dicit oportet audiri famam euangelij, sed prædicari euangelium in omnibus nationibus mundi. Quod adhuc non apparet adimpletũ: dum quotidie inuenãtur gentes nouæ, quę nihil vnquàm audierunt de Christo. *Et quum duxerint uos tradentes, nolite præcogitare.* pro, ne ante solliciti fuerit anxij sitis, *quid loquamini.* deest. neque meditemini. Ita quòd prohibet tum anxietatem seu solicitudinẽ anteriorem, tum meditationem:

tionem: volẽs illos loqui quod tunc datum fuerit à spiritusancto. Et in hoc monstrat se esse deum: promittẽs per spiritumsanctum darurum se totiens, quotiens quid loquantur. *Sed quod.* pro, quicquid, *datum uobis fuerit in illa hora, id loquimini. non enim uos estis loquentes, sed spiritussanctus. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & consurgent filii in parentes, & morte afficient eos.* Dixerat tradent enim vos: declarat modò à quibus tradentur, scilicet patribus, fratribus, filiis. *Et eritis odio omnibus.* hominibus secundum hominem sapientibus. *Propter nomen meum.* qui autem *sustinuerit.* pro, perseuerauerit, *in finem, hic saluus erit.* Declarat fructum tantarum passionum fore salutem æternam, si tamen vsque in finem propriæ vitæ perseuerauerint in fide & confessione nominis Iesu: vt hinc intelligerent tum perseuerantium fœlicitatem, tum non perseuerantium miseriam, quantumcunque priùs multa passi fuissent. nulla enim virtus sine perseuerantia coronatur. *Cum autem uideritis abominationem desolationis.* Deest. quæ dicta est à Daniele propheta, *stantem ubi non debet.* pro, non oportet, *qui legit intelligat.* Trãsit ad primã quęstionem de tẽpore destructionis templi. *Tunc qui in iudæa sunt, fugiant in montes: & qui super tectum, non descendat in domum, nec introeat, ut tollat quid de domo sua: & qui in agro erit, non reuertatur retro tollere uestimentum suum. Væ autem prægnantibus & nutrientibus.* pro, lactantibus, *in illis diebus. orate uero, ut hyeme non fiant.* pro, fiat. Deest. fuga vestra. Vide hæc exposita Matthæi vigesimoquarto. *Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt.* pro, talis qualis non fuit, *ab initio creaturæ, quam condidit deus usque nunc: neque fient.* pro, neque fiet. Aduerte, quòd particula hæc non spectat ad destructionem Hierusalem (vt diffusè declarauimus Matth. 24.) sed ad præcedentia consummationem mundi. Ita quòd sermo Iesu de consummatione mundi interceptus est à Matthæo & Marco interponentibus signa spectantia ad destructionem templi. continuatur siquidem hæc particula post illa, qui autem perseuerauerit in finem hic saluus erit, subiungendo, erunt enim dies illi. Et manifestatur ratio difficilis perseuerantiæ ex tribulatione, quę nunquàm habuit parem. Et directe adiungitur hæc particula ad declarãdũ & prosequẽdũ verba illa, initia dolorũ hæc. explanatur enim terræmotus & bella, fames, & reliqua mala cõsueta, esse initia quædã dolorũ: quia erũt dies illi omninò insolitę tribulatiõis. Nec prætereas notare noũa talis qualis, nõ dixit tribulatiõis tãtę, quãta nõ fuit: sed tribulatiõis talis qualis nõ fuit. maior enim tri-

bulatio fuit omni carni super terram in diluuio vniuersali. In quo autem consistet hæc tribulatio nescio: nisi quòd mortifera erit, nisi enim esset mortifera, non dixisset, non fuisset salua omnis caro. ET nisi breuiasset. pro, decurtasset, *dominus dies, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos quos elegit, breuiauit.* pro, decurtauit, *dies.* Significat enim amputationem dierum, quo ad numerum. Vbi nota tribulationem hanc non esse inferendam ab hominibus, sed à deo: quia non periclitaretur omnis caro, si esset ab hominibus. Rursus quòd propter electos deus statuit amputare dies illos, vt etiam bene sit aliis propter electos. Vide hæc diffusè exposita Matthæi vigesimoquarto. ET tunc. Tempus demonstrat non arctatum ad dictam tribulationem, sed comprehendit totum medium tempus à primo aduentu vsque ad secundum. Subiungit enim hanc particulam ad declarandum id, quod in principio huius sermonis dixerat: videte ne quis vos seducat, multi enim venient in nomine meo. Explicauerat enim hoc solum, quòd multi venturi in nomine suo, & quòd multos seducent: modò autem complet sermonem illum monendo à diuersitate locorum (ecce hic, ecce illic) & à prophetis falsis. vbi insinuatur etiam, quòd Pseudochristi habebunt pseudoprophetas quasi testes: & à signis & prodigiis ita efficacibus, vt seducant etiam electos si fieri posset. *SI quis nobis dixerit, ecce hic est christus, ecce illic: ne credideritis. exurgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ: & dabunt signa & portenta, ad seducendos si fieri potest etiam electos. vos ergo videte: ecce prædixi vobis omnia.* Vide & hæc diffuse declarata Matthæi vigesimoquarto. *sed in illis diebus post tribulationem illam sol contenebrabitur, absque eclypsi & nubibus, & luna non dabit splendorem suum.* Non dicit non habebit: quia similiter absque eclypsi & nubibus subtrahetur splendor eius. ET stellæ cæli erunt decidentes. à lucendo nobis aëre sereno. ET virtutes quæ in cælis sunt mouebuntur. pro, quatientur. Significatur enim, quòd actiuæ potestates corporum cœlestium ad influendum in inferiora, & mutandum illa, impedientur ab actionibus suis: & propter ea metaphorice dicuntur concutiendæ. Latius scripsimus de his Matthæi vigesimoquarto. ET tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria. *vt tunc mittet angelos suos: & congregabit electos suos à quatuor ventis, a summo terræ vsque ad summum cæli.* Hæc omnia quoque declarata sunt Matthæi vigesimoquarto, exceptis illis verbis, à summo terræ: quoniam Matthæus ibi dicit à summis cœlorum vsque ad summa eorum.

Idem

Idem autem intelligo per alia verba significatum à Marco: ita quòd intendit vtrunque hemisphærium significare per hæc verba. Et hemisphærium quidem appellatum inferius, significat à summo terrę. denominauit siquidem ipsum à terra: sicut & denominauit ipsum inferius, cum tamen sit superius sicut & alterum. Quia enim nobis videtur inferius, appellatur hemisphærium inferius: & similiter quia ex parte subiectæ nobis terræ apparet se tenere, denominatur summum terræ. hemisphærium autem superius appellat summum cœli. Apparet autem hunc esse sensum literalem: tum ex consensu ad Matthæum: tum quòd sic & non aliter comprehenditur totum vniuersum corporeum: includendo etiam infimas terræ partes, in quibus fortè multi electi erunt: & quæcunque abstrusa, in quibus fortè corpora electorum erunt.

A FICV autem discite parabolam. pro, similitudinem. *Quum iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas. sic & vos quum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis.* pro, foribus. AMEN dico vobis, *quoniam non transibit.* pro, præteribit, *generatio hæc, donec omnia ista fiant: cælum & terra transibunt.* pro, præteribunt: *verba autem mea non transibunt.* pro, præteribunt. Essent multa hîc dicenda: nisi fuissent hæc verba declarata Matthæi vigesimoquarto. DE die autem illa, *vel hora nemo scit.* Ne putares ex similitudine gemmantis ficus ad æstatem, certum significari spatium temporis inter signa & diem aduentus Christi, subiungit incertitudinem illius dici. NEQVE angeli in cælo. Græcè habetur, qui sunt in cœlo: vt clarè intelligas de angelis beatis. NEQVE filius, *nisi pater.* Intellige neque filius secundum humanam naturam naturali notitia. Solus enim deus nouit ex sua naturali scientia tempora & momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Et propterea subiúgit, nisi pater: significans per patrem deum. VIDETE, *vigilate & orate.* Colligit tria necessaria. videte, mentis oculis: videte, studio nihil enim prodest videre nisi adhibeatur studium ad exequendum vel cauendum. Et orate, recurrendo ad deum, recognoscentes vires proprias non sufficere, recognoscentes non sufficere vestrum videre vestrúmq; vigilare. NESCITIS enim quando tempus sit. Vera est hęc nescientia tam de tempore vniuersalis iudicij, quàm de tempore singularis ac proprij iudicij respectu singulorum. *sicut homo qui peregre profectus.* Parabolá adiungit, *reliquit domum suam: & dedit seruis suis potestatem cuiusque operis.* pro, & vnicuique opus suum. Significatur enim, quòd dedit seruis suis duo, scilicet potestatem &

opus:

opus: distribuendo vnicuique suum opus, hoc est suum officium. Et ianitori præcepit ut vigilet. Vigilate ergo: nescitis enim quando dominus domus veniat: sero an media nocte, an gallicantu, an mane. ne quum venerit repente, inueniat uos dormientes. quod. pro, quæ, autem uobis dico, omnibus dico, vigilate. In hac parabola relata ad vniuersale iudicium homo peregre profectus est Iesus: qui in cœlum ascendit, & carnem velut ad peregrina loca in cœlum transtulit, Domus eius ecclesia est, quam in hoc mundo reliquit. Serui eius, Christiani sunt, quibus dedit potestatem filios dei fieri. Opus eius quod distribuit vnicuique est, quod dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem euangelistas, quosdam pastores, quosdam doctores: & breuiter singulis sui corporis membris sua distribuit officia. Ianitor autem pastor est ecclesiæ, cui præcipitur vt vigilet super domum Christi. Vbi aduerte, quòd si soli ianitori præciperetur vt vigilet, non subiungeretur, vigilate ergo: & non concluderetur, omnibus dico vigilate. Vigilia itaque primùm præcepta significatur ianitori, cui pro se & pro aliis incumbit vigilare: & deinde singulis pro seipsis. Quatuor noctis partes, vniuersas temporis differentias significant: Et significatur totum tempus nocturnum, propter tenebras ignorantiæ nostræ simul & peccatorum. propter has enim opus est vigilantia. ¶ Si referatur autem hæc parabola tota ad singulare iudicium vnius cuiusque, mysticus apparet sensus, ad singulos pertinere vigilantiam, quæ in ipsa concluditur parabola. Et proculdubio vnius cuiusque vigilantia ne inueniatur dormiens tempore, quo ad singulare iudicium in sua morte oportebit conueniri, redundat in esse paratum tempore vniuersalis iudicij: vt patet. Et propterea vigilia singulorum potest etiam intelligi ad literam distincta per quatuor differentias noctis, ad comprehendendum omnes differentias temporis, & ætatis cuiuslibet hominis.

CAPVT XIIII.

ERat autem pascha. solennitas Iudæorum in memoriã exitus de Aegypto. Et azima. Pluralis est numeri. Significãtur enim panes azimi: quibus tantum vesci licebat septem diebus Paschæ. Et addidit Marcus azima, ad significandum initium solennitatis Paschalis. Pascha enim vocabatur totum illud tempus septem dierum. post biduum. hoc est, diem Mercurij & diem Iouis illo anno. Significat enim euangelista mane diei Mercurij, in quo congregatis

tis summis sacerdotibus apud Caipham, conuentum fuit cum Iuda proditore. Et quærebãt summi sacerdotes & scribæ quomodo eum dolo tenerent & occiderent. Non solùm conferebant de modo, sed quærebant modum quo dolosè Iesum cõprehenderent & occiderent. non enim audebant vim manifestam illi inferre palam. vicebant autem, non in die festo. pro, in festiuitate. Significatur enim respectus non solũ ad primum diem paschæ festiuum, sed ad ipsã festiuitatẽ paschalẽ. Ne forte tumultus fieret in populo. pro, fiat populi. Timebant enim ne populus tumultuaretur contra ipsos, si vim publice in Christũ intulissent. Et cũ esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, & recũberet, venit mulier habens alabastrũ unguẽti nardi spicati. p, pistici. vel vt alij volũt pisticæ fœminini generis. Sed nisi textus Græc⁹ cõpellat, melius legitur neutri generis: quoniã quadrat vt referatur ad vnguentũ: & sit sensus quod vnguentũ erat pisticũ (hoc est fidele) ac precios̃im. Minus autẽ cõsonat quòd nard⁹ fuerit pistica, hoc est fidelis. non enim adulterina timetur herba nardi, sed timetur adulterium vnguentũ nardi. Precios̃i: & fracto alabastro. hoc est aperta pyxide de alabastri. effudit super eã put eius. Cõmemorat Marcus vnguentũ effusum super caput Iesu in Bethania sabbato præcedẽti, ad insinuandã rationẽ qua mot⁹ fuit Iudas ad vendendũ Iesum summis sacerdotibus. propterea. n. hic hoc cõmemorat, vt denotet diẽ proditionis fuisse biduo ante pascha, & cõtinuet historiã subiungẽdo aditum Iudę ad summos sacerdotes congregatos descriptos quærere modum, quo dolose comprehenderent Iesum. Erant autem quidem indigne ferentes intra semetipsos. pro, apud sese. Significatur enim quod non corde tantùm, sed ore colloquebantur inter se. Et dicentes, ut quid. pro, ad quid, perditio ista unguenti facta est? poterat enim unguentum istud uenundari plus quam trecentis denariis, & dari pauperibus. Et fremebant in eam. Non audebant fremere in Iesum consentientem, immo admittentem, quum tamen verba & Iesum & mulierem carperent: vtpote concurrentes ad perditionem illius vnguenti precios̃i. Iesus autem dixit. sinite eam: quid illi molesti estis? bonum opus operata est in me. semper enim pauperes habebitis. pro, habetis, nobiscũ: & quũ voluerit is, potestis illis benefacere: me autẽ nõ semper habebitis. pro, habetis. Quod habuit hæc fecit: præuenit ungere corpus meum in sepulturã. Amen dico uobis: ubicunque prædicatum fuerit euangelium istud in uniuersõ mũdo, & quod fecit hæc, narrabitur in memoriam. pro, monumentum, eius. Vide hæc explanata Matth. 26. Et Iudas Scarioth. pro, Iscariotes, nomen

Universidad de Deusto
Biblioteca

nomen enim creditur patrium. VNus de duodecim, abiit ad summos sacerdotes, ut proderet. pro, traderet, eum illis. Reditur ad ordinem historiæ narrando aditum Iudæ ad summos sacerdotes, proculdubio congregatos in atrio Caiphæ. Qui audientes gauisi sunt: & promiserunt ei pecuniam se daturos. ET quærebat quomodo eum opportune traderet. ET primo die azimorum. Appellat Marcus diem Iouis, in quo post solis occasum incipiebat solennitas paschalis, primum diem azimorum. Quæ appellatio non fuisset vsquequaque vera, nisi adiunctum fuisset quando pascha immolabant. hæc enim adiunctio explicat, quòd non loquitur de primo die azimorum absolute more Hebraico: quoniam primus dierum azimorum absolutè erat dies sequens, incipiens tamen ab occasu solis diei Iouis. sed loquitur de primo die azimorum quo ad vesperam illius diei in qua pascha immolabant. Et vsus est hoc modo loquendi, quia cœna, quę fit in prima noctis parte appellatur cœna illius diei qui finitus est: immolatio siquidem paschæ erat cœna agni Paschalis. Quando pascha immolabant. proculdubio Iudæi: contra quoscunque dogmatizantes Iesum præuenisse diem quo Iudæi immolabant Pascha. Dicunt ei discipuli. Deest. sui. quo nis eamus, & paremus tibi comedere pascha? ET mittit duos ex discipulis suis: & dicit eis, ite in ciuitatem: & occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans. Lagena vas est fictile commune aquæ & vino: sed in proposito erat aquæ. Sequimini eum: & quocunque introierit, dicite domino domus, quia magister dicit. ubi est refectio mea. pro, diuersorium. & superfluit mea. ubi pascha cum discipulis meis manducem? Aduerbium vbi, manifestat quòd non refectio, sed locus quęrebatur. ET ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande stratum. Deest. paratum. Significatur enim locus non nudus, sed cum opportuna supellectili: ita quòd non deerat nisi parare cibos. ET illic parate nobis. ET abierunt discipuli eius: & venerunt in ciuitatem: & inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerunt pascha. Vespere autem facto venit cum duodecim, & discumbentibus eis & manducantibus, ait IESUS. Amen dico vobis quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecũ. ET illi cœperunt contristari: & dicere ei singulatim, numquid ego. Deest. & alius numquid ego? Qui ait illis. unus ex duodecim. Soli duodecim legitur ibi interfuisse, & ideò non ad distinguẽdũ, sed ad exaggerãdũ crimẽ ex beneficio electionis ad apostolatũ repetit vnus de duodecim. Qui intingit manũ mecũ in catino. Superfluit manũ. Prius dixerat sermonẽ cõmunẽ omnibus duodecim: modò restringit sermonẽ ad eos, cũ quibus cõmunis erat ei catinus, quos rationabile est fuisse quatuor

quatuor discipulos propinquiùs sedentes: inter quos erat Iudas. ET filius quidẽ hominis uadit sicut scriptũ est de eo. cæterum autem homini illi per quem filius hominis tradetur. pro, traditur. bonum erat ei si natus non fuisset homo ille. ET manducantibus illis accepit IESUS panẽ & benedixit. benedictione laudis, non cõsecrationis: vt in Matthæo eadem dictione vtente declarauimus & probauimus. Fregit & dedit eis: & ait, sumite. Deest. comedite, hoc est corpus meum. ET accepto calice gratias agens dedit eis. ET biberũt ex illo omnes: & ait illis, hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur. pro, effunditur. Iam enim venditus erat, & incepta erat passio eius. Et propterea dixit, effunditur. Amen dico uobis, quod iam non bibam de hoc genimine uitis, usque in diem illum quam illud bibam nouum in regno dei. Vide expositа Matthæi. 26. ET hymno dicto. pro, quum hymnum dixissent. Significatur enim quòd non solus Iesus dixit hymnum. Exierunt in montem oliuarum. ET ait eis IESUS, omnes scandalizabimini in me in nocte ista. Quia scriptum est percutiam pastorem, & dispergentur oues. sed postquam resurrexero, præcedam uos in Galilæam. Vide Matt. 26. Petrus autem ait illi, & si omnes scandalizati fuerint, sed non ego. ET ait illi IESUS, Amen dico tibi quia tu hodie in hac nocte priusquam bis gallus uocem dederit, ter me es negaturus. Solus Marcus numerum vocis galli explicauit: quia solus refert prima Iesu verba. alij autem euangelistæ posterius dicta. Ita quod Iesus priùs dixit Petro, antequam gallus cantet bis, negabis me ter. deinde Petro nimis sibi arrogante constantiam, Iesus peiora prænunciauit dicens, antequam gallus cantet negabis me ter. quod cæteres alij euangelistæ retulerunt tanquam vltimam conclusionem prædictam. At ille amplius loquebatur. pro, ex abundanti dicebat. & si. pro, immo si, oportuerit me simul. Superfluit simul. cõmori tibi, hoc est quod ex abundanti dicebat, immò si oportuerit me mori tecum. Non te negabo. similiter autem & omnes dicebant. ET uenit in prædium cui nomẽ Gethsemani: & ait discipulis suis, sedete hic donec orem. ET assumit Petrum & Iacobum & Ioannem secum: & cœpit pauere & tædere, pro, cœpit expauescere & grauiter angi. Cruciatus propassionis hic incipit à duabus passionibus: timoris scilicet & tristitiæ tam vehementis, vt animus angeretur. Collegit siquidẽ Iesus coram interno suo aspectu (tum intellectus vt rationis inferioris officium exercet: hoc est, vt considerantis res has inferiores: tum cogitatiuæ & phantasiæ) pœnas quas passurus erat. Et propterea causabatur expauescentia quædam talium tantorũmque imminentium malorum: & tristitia angustans animum

tanquam

tanquã impotẽtem euadere. nulla enim (vt dictum est apud Matthæum) redundabat consolatio ex ratione superiori. Et similiter nulla istarum passionum perturbabat rationem. non reddebatur siquidem Iesus attonitus ex his: quoniam vnicuique virium eius permittebatur exequi suum officium. ET ait illis, Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete. pro, manete, hic & vigilate. ET quum processisset paululum, procidit super terram: & orabat, vt si fieri posset transiret ab eo hora. Passionem & mortem à tempore significauit. transitu enim horæ vitatio passionis significatur. ET dixit, Abba pater. Abba Syra dictio dicitur: & idem significat quòd pater. Duplicatio enim magnitudinem affectus & fiduciæ filialis significat in Iesu orante. omnia tibi possibilia sunt: transfer calicẽ hunc a me: sed nõ quod ego, volo sed quod tu. ET venit, & inuenit eos dormientes. ET ait petro, Simõ dormis? non potuisti una hora vigilare? vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. ET iterum abiens, orauit, eundem sermonem dicens. ET reuersus, denuo inuenit eos dormientes. Denuo, in textu Græco refertur ad inuenit, & non ad reuersus. Significatur enim quòd iterum inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati: & ignorabant quid responderent ei. ET venit tertio: & ait illis, dormite iam & requiescite. sufficit. Apparet hinc paululum indulsisse somni, postquàm tertiò venit: & post indultum somnum excitasse eos dicendo, sufficit quia hora est traditionis meæ. Circa orationem Christi vide exposita Matthæi. 26. venit hora: ecce filius hominis tradetur. pro, traditur, in manus peccatorum: surgite eamus, ecce qui me tradet prope est. ET adhuc. Deest continuo, post copulam. Ita quòd legendum est. ET continuo adhuc eo loquente venit Iudas Scariot. Superfluit Scariot. vnus de duodecim, & cõ eo turba multa cum gladiis & lignis missi. Superfluit missi. A summis sacerdotibus & scribis & senioribus. Dederat autem traditor eis signum, dicens, Quemcunque osculatus fuero, ipse est: tenete eum & ducite caute. pro, abducite tutò. ET quum venisset, statim accedens ad eum, ait. Deest. illi. aue Rabbi Rabbi. Duplicatur Rabbi Rabbi, in signum maioris reuerentiæ & affectus: vt prælecta esset simulatio. ET osculatus est eum. At illi manus iniecerunt in Iesum: & tenuerunt eum. vnus autem quidam de circumstantibus, pro, astantibus, cõcidens gladium, percussit seruum summi sacerdotis: & amputauit illi auriculam. ET respondens Iesus, ait illis. Responsio refertur ad tacitam à Marco voces Iudæorum, dicentium se quærere Iesum Nazarenum: tunc enim Iesus dixit illis quæ subiunguntur. Tanquam ad

ad latronem existis cum gladiis & lignis comprehendere me? quotidie eram apud vos in templo docens, & non me tenuistis. sed ut implerentur scripturæ. Truncata oratio est. subaudiendum est, sic fit.

Tunc discipuli eius. Superfluit discipuli eius, & deest coniunctio &. Ita quòd legendum est. Tunc & relinquentes eum, omnes fugerunt. Adolescens. pro, adolescẽtulus. Vnde apparet q̃ iste non fuit Apostol⁹. null⁹ enim apostol⁹ erat adolescẽtulus: quũ qui creditur minoris fuisse ætatis inter oẽs, cõuincatur ex tpe mortis ei⁹ collato cũ tẽpore mortis Christi trãsisse annũ ætatis propriæ trigesimũ, vt in quodã iẽtaculo deduximus. Verisimile autẽ est adolescẽtulũ hunc fuisse forte filiũ Hortulani: qui exurgens ex lecto, linteamine super nudũ coopertus (ad videndũ forte quidnã esset auditus strepitus cohortis & ministrorũ) tanquã nõ discipulus nihil sibi timẽs, sequebatur Iesum. Autem quidam sequebatur eum, amictus. syndone super nudum: & tenuerunt eum. Deest. adolescentuli. Significatur enim quòd adolescentuli ministri diaboli, adolescentulum tenuerunt sequentem Iesum. Erant enim cum cohorte illa & ministris etiam adolescentuli, vt moris est ad seruitia, ad deferendas laternas, faces &c. vt sic etiam Iesus à cuiusque ætatis hominibus pateretur. At ille relicta syndone, nudus profugit ab eis. ET adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem, & conuenerunt. pro, conueniunt. & deest. ad eum. Scilicet summum sacerdotem. omnes. Deest. summi, sacerdotes. Describuntur enim conuenire ad summum sacerdotem omnes summos sacerdotes & Scribas & seniores. Vnde apparet quod licet vnus fuerit apud Iudæos, qui exerceret officium summi sacerdotis anno illo, plures tamen erant summi sacerdotes, suis annis succedentes summi sacerdotis officio fungentes, qui hic appellantur summi sacerdotes, quorum tamen præcipui diuitiis & authoritate erant Annas & Caiphas: & propterea specialiter appellantur ipsi à Luca principes sacerdotum.

¶ Et bene aduerte quòd ad Caipham conuenerunt omnes summi sacerdotes: vt intelligas & summos sacerdotes fuisse corã Pilato contra Iesum, & summos sacerdotes alios tunc quoq; fuisse in tẽplo, corã quibus Iudas dixit peccaui &c. vt in Matthæo diximꝰ & nõ ex ꝓprio cõmẽto, sed ex authoritate huiꝰ Euãgelistæ ꝓficiscitꝰ est cũ usq; intro in atriũ summi sacerdotis: & sedebat cũ ministris ad ignẽ. Supperfluit ad ignẽ, & calefaciebat se. pro, & calefiebat ad lucẽ. hoc est ad flammã ignis lucentem, ad differentiam carbonum ignitorum.

ignitorum. *summi uero sacerdotes & omne concilium quærebant aduersus Iesum testimonium, ut eum morti traderent.* Quia non poterant Iesum damnare ad mortem cum executione, reseruato iudicio mortis Romanis, ideo quærebant testimonia, quibus possent apud præsidem obtinere mortem Iesu. Nec inueniebant. *Multi autem.* pro enim, *falsum testimonium dicebant aduersus eum: & conuenientia.* pro, æqua seu æqualia. *testimonia non erant.* Significantur testimonia prolata non esse æqualia ad mortē obtinendā à præside: hoc est non esse apud præsidem iusta ad damnationem mortis causandam. offensiones enim legis Iudæorum, de quibus ferebātur testimonia, non erant causæ apud præsidem æquales pœnæ mortis. Et *quidam surgentes, falsum testimonium ferebant aduersus eum, dicentes: quoniam nos audiuimus eum dicentem,* Ego *dissoluam templum hoc manufactum, & post.* pro, per, *triduum aliud non manufactum ædificabo.* Multa sunt in hoc testimonio reddentia ipsum falsum. Tum ego dissoluam, dixerat enim Christus, soluite: tum manufactum, quod nunquam dixerat Christus: tum aliud quod similiter non dixerat, tum ædificabo: Christus enim dixerat, illud excitabo. Et *non erat.* pro, & ne sic quidem erat, *conueniens testimonium illorum.* Et *exurgens summus sacerdos in medium, interrogauit Iesum, dicens,* Non *respondes quicquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his.* pro, quod isti aduersum te testificantur? Ira quod sunt duæ orationes: altera, non respondes quicquam? altera, quid (seu cur) isti aduersum te testificantur? *Ille autem tacebat: & nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei,* Tu es *christus filius dei benedicti? Iesus autem dixit illi,* Ego *sum.* Clare confessus est Iesus se esse Messiam. Et *videbitis filium hominis sedentem a dextris uirtutis dei.* Superfluit dei. Significatur enim, quòd videbunt ipsum sedentē, hoc est regnantem, à dextris, hoc est in optimis bonis, virtutis, hoc est potestatis, non huius aut illius sed absolutè: vt intelligam⁹ regnaturum ipsum in optimis bonis cuiuscunque potestatis: hoc est ad quæcunque potestas se extendit. Prædicit enim se futurum regem vniuersi, & venturum iudicem vniuersalem in nubibus cœli, vt non despiciant modò humilem: vt sic intelligant scripta de Messia, in eo verificari secundum diuersos aduentus. Et *ueniente eum nubibus cœli, summus autem sacerdos scindens uestimenta sua.* In signum detestationis blasphemiæ consueuerāt aperire vestimenta supra pectus. hoc enim appellatur scindere vestimentum, etiam si nulla scissio proprie interuenisset. Ait, *Quid adhuc desideramus testes.* pro, opus habemus

habemus testib⁹. ecce nos omnes sumus locupletissimi testes. Audistis *blasphemiam, quid uobis uidetur? Qui omnes condemnauerunt eum esse reum mortis.* Et *cœperunt quidam conspuere eum, & uelare faciem eius, & colaphis eum cædere: & dicere ei, prophetiza.* Et *ministri eum, alapis cædebant.* Et *quum esset Petrus in atrio deorsum.* Hinc apparet Iesum fuisse non solùm in aula interiori, sed etiam superiori. nisi enim Iesus fuisset superius, non descripsisset Marcus Petrum deorsum. *Venit una ex ancillis summi sacerdotis: & quum uidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum ait,* Et *tu cum Iesu Nazareno eras. At ille negauit, dicens,* Neque *scio neque noui.* Permutatæ sunt particulæ. Legendum est, Neque *noui, prius, neque scio. nunc. quid dicis. Et exiit foras ante atrium.* pro, in vestibulum: *& gallus cantauit.* non tamen mutauit Petrus. *Rursus autem quum uidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus, quia hic ex illis est. At ille iterum negauit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro, Vere ex illis es: nam & Galilæus es.* deest. & loquela tua assimilatur. supple Galilęę locutioni. *Ille autem cœpit anathematizare.* pro detestari. Detestatio ista execrationem seu imprecationem eo modo, quo solemus imprecationes malorū in iuramēnum assumere, significat. Significatur enim, quòd Petrus non simplici iuramento iurauit, sed appositis huiusmodi imprecationibus. Et *iurare quia nescio.* pro, non noui, *hominem istum quem dicitis.* Et *statim gallus iterum cantauit.* Et *recordatus est Petrus uerbi, quod dixerat ei Iesus: priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. & cœpit flere.* pro, & prorupit in fletum. Cerne diuinæ gratiæ repentinum impetum prorumpē-tem in fletum. De his Petri negationibus dicetur tandem super Ioannem, qui vltimò scripsit. Circa reliqua verò supradicta vide expositā Matthæi vigesimosexto.

CAPVT XV.

Et *confestim mane consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus & scribis & uniuerso concilio.* Describerat Marcus Iesum damnatum à sacerdotibus & senioribus (reus est mortis) subiectum fuisse nocte illa sputis, colaphis & illusionibus: & tacito regressu Scribarum & seniorum ad propria, describit modò alterum consiliū celebratum mane confestim: vt exclusa omni negligentia & pigritia festinos intelligamus cōcurrisse ad consiliū prima diei hora. Necessitas autē huius cōsilij declarata est Matth. 27. *vincientes Iesum.* Prius ligatus fuerat à ministris, quum comprehensus fuit in horto: sed hinc habetur, quòd in domo summi sacerdotis

Universidad de Deusto
Biblioteca

solutus fuerat. & propterea nunc iterũ ligauerunt eum: vt publicè duceretur vinctus ad præsidem, in signũ quòd erat damnatus ad mortẽ. Duxerunt. nõ miserunt: quia sacerdotes, Scribæ & seniores ibant simul, tãquàm authorizantes factum, ne plebei auderẽt attẽtare aliquid pro libertate Iesũ. Et ad hoc etiã elegerunt primã diei horam: in qua populus adhuc non est congregatus. Et tradiderunt Pilato. habenti potestatem inferendi mortẽ. Et interrogauit eum Pilatus, Tu es rex Iudæorum? Hinc apparet quòd sacerdotes & reliqui tradiderunt Pilato Iesum tanquàm reum lęsæ maiestatis, vsurpando sibi titulum regiũ. At ille respondens, ait illi, Tu dicis. Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. Tacet Marcus multa gesta, quæ alij explicant euangelistæ. Pilatus autem rursus interrogauit eum, dicens, Non respondes quicquam? vide in quantis te accusant. pro, quanta aduersum te testificantur. Iesus autem amplius nihil respondit: ita ut miraretur Pilatus. Per diem autem festum solebat dimittere illis vnum ex vinctis quemcunque petissent. Erat autem qui dicebatur Barrabas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat pro, fecerant, homicidium. Significatur enim quòd seditiosi fecerant homicidium. Et quum ascendisset. pro, acclamasset, turba, cepit rogare. pro, petere. Et est locutio incompleta. subaudiendum est, enim, vt faceret. & tunc subiungendum, sicut semper faciebat illis. Est enim sensus, ꝙ turba incœpit petere à Pilato vt seruaret consuetudinem donandi sibi vnum vinctum quẽ maluissent. Pilatus autem respondit eis, & dixit, Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum summi sacerdotes. pontifices autem concitauerunt turbam ut magis. pro, potius, Barrabam dimitteret eis. Pilatus autem iterum respondens, ait illis, Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum. pro, quem dicitis regem Iudæorum? Et subaudiendum est pronomen, ei, vt congrua sit constructio. At illi iterum clamauerunt, crucifige eum. Pilatus uero dicebat illis, Quid enim mali fecit? Pilatus Ethnicus horrens crucifigere hominem sine culpa, quærit maleficium, sciens nullum esse. vt vel sic retrahat Iudæos à tãto scelere. At illi magis clamabant, crucifige eum. Pilatus autem uolens populo satisfacere, dimisit illis Barrabã: & tradidit Iesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur. Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii. pro, quod est prætorium. Ipsum enim atrium significatur esse prætorium: hoc est locum vbi cognoscebantur causæ, & ferebantur sententiæ in domo Pilati. Et conuocant totam cohortem: & induunt eum purpura, & imponunt. pro, circumponunt, ei plectentes spineam coronam: & cœperunt salutare eum, Aue rex Iudæorum.

Et percutiebant caput eius arundine, & conspuebant eum: & ponentes genua adorabant eum. Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum uestimentis suis: & eduxerunt illum ut crucifigerent eum. Et angariauerunt prætereuntem quendam simonem Cyrenæum de uilla, patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret crucem eius. Ratio ꝯactionis huius Simonis & illusionis Iesu, dicta est Matthæi vigesimoseptimo. Et perducunt illum in Golgotha locum: quod est interpretatum caluariæ locus. Et dabant ei bibere myrrhatum uinum. Clarè Marcus explicat fuisse vinum: quod apud Matthæum dubium est. Et ibi mixtum fel, à Marco autem myrrhatum dicitur: vt vel vtranque mixtionem fuisse, vel tantummodò myrrhatum: sed ratione amaritudinis à Matthæo appellatum mixtum cum felle intelligamus: vt omnis crudelitas in Iesum exerceretur. Et non accepit. Vt etiam sic impleretur quod dixerat, se non bibiturum vinum donec resurgeret à mortuis. Et crucifigentes eum, pro, & quum crucifixissent eum, diuiserunt. pro, diuidunt, uestimenta eius: mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. Erat autem hora tertia & crucifixerunt eum. Credimus errore scriptorum mutatum sextam in tertiam propter characterum similitudinem designantium trinarium & senarium. Constat enim ex euangelio Ioannis Iesum crucifixum hora sexta. Et erat titulus causæ eius inscriptus. Non fuit hoc speciale in Christo: sed laudabilis mos erat. vt causa cuiusque crucifixi apponeretur super crucem eius. Rex Iudæorum. Hinc clarè apparet munquia regem se Iudęorum (hoc est mesiam) professus est. Et do Pilatum damnasse Iesum tanquàm reum læsæ maiestatis, cum eo crucifigunt duos latrones: vnum a dextris, & alium a sinistris eius. Et impleta est scriptura, quæ dicit. Esaiæ quinquagesimotertio. & cum iniquis reputatus est. Et prætereuntes blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes, Vah qui destruis templum dei, & in tribus diebus reædificas: saluum fac teipsum, descendens de cruce. similiter & summi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum scribis dicebant, Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Christus rex Israel descendat nunc de cruce, ut uideamus & credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, conuitiabantur ei. Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt. Quando crucifixerunt eũ, incipiebat hora sexta: cõpleta autem sexta hora factæ sunt tenebræ. Per. pro, super, totam terram usque in horam nonam. Et horã nonã exclamauit Iesus uoce magna, dicens, Eloi eloi. Si textus tam apud Græcos quàm Latinos

Universidad de Deusto
Biblioteca

nos non est corruptus, Marcus vsus dicitur dictione Chaldæa, elohi: hoc est, deus meus, ab eloha, quod est deus. Matthæus autem dictione Hebræa eli: ab el, quod est deus. *Lamab bazabthani: quod est interpretatum Deus meus, deus meus, ut quid.* pro, ad quid, *me dereliquisti?* Vox ista querula, vox est Iesu veri hominis secundum partem inferiorem (hoc est corpus, & animum prout ad creatas res refertur) valde patientis, vsqueadeò quòd nihil consolationis interius recipiebat ex parte superiori. ità quòd derelictus erat nõ solùm exterius, in vituperiis, in ignominiis, in afflictionibus cla uorum & reliquis, sed etiam intus. Et ad hoc declarãdum vocem hãc querulam magno clamore expressit: ne putaremus animum eius tanquàm stoicũ quodammodò non sentire aut non ponderare ea, quæ patiebatur, vel interna consolatione refici secundum gratiam, quæ postea apparuit in Apostolis & martyrib⁹. Et dicit ad quid, nõ quòd Iesus ignoraret ad quid: sed quia nec sensus, nec rationis inferioris erat nosse ad quid secundum diuinæ sapientię ordinem derelictio hæc ordinabatur. *Et quidam de circumstantibus.* pro, astantibus, *audientes dicebant, ecce Heliam vocat.* Et significantur Gentiles linguę Hebrææ ignari, putãtes vocari Heliam.

Currens autem unus & implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei: dicens, sinite videamus si veniat Helias ad deponendum eum. Iesus autem emissa voce magna expirauit. Et velum templi scissum est in duo, a summo usque deorsum. videns autem centurio, qui ex aduerso stabat, quia sic clamans. pro, quum sic clamasset, *expirasset.* Intellexit Cẽturio miraculosam expirationẽ, ex eo quod iũcta fuit clamosę voci ipsius Iesu. *Ait, Vere hic homo filius dei erat.* Hinc apparet non ignorasse Gentiles milites Pilati, quæ dicebãtur de Iesu: scilicet q⁹ erat Messias, qui cognominabatur à Iudæis filius dei. Vnde & Caiphas etiã adiurauit Iesum, si esset Christus filius dei benedicti. Et Nathanael primò veniens ad Iesum, dixerat, tu es filius dei. Singularem enim quandam excellentiã Messiæ per hoc intelligebant, non penetrantes adhuc scripturã, q⁹ Messias erat naturalis filius dei. *Erant autem & mulieres de longe aspicientes: inter quas erat Maria Magdalene & Maria Iacobi minoris.* pro, parui. Fortè cognomẽ erat Iacobi: ita quòd vocabatur Iacobus paruus, & dicitur ad differentiã Iacobi filij Zebedæi. *Et Ioseph.* Pro, Iose, *mater, & salome.* nomen est mulieris vxoris Zebedęi.

Et quum esset. deest relatiuum, quæ, pluralis numeri. Ita quòd legendum est. *Quæ & quum esset in Galilæa sequebantur eum, & ministrabant ei: & aliæ multæ, quæ simul cum eo ascenderant Hierosolymam.*

Ita quòd describuntur mulieres istæ ab officio sequelæ, etiam quum Iesus discurreret prædicando per Galilæam. *Et quia iam sero esset factum.* pro, & quum iam serum fieret, *quia erat parasceue, quæ est ante sabbatum, venit Ioseph ab Arimathia nobilis decurio.* pro, honestus Consul. seu senator. Describitur tum à moribus, honestus: tum à gradu seu officio, Consul seu Senator. Qualis esset magistratus Consulis aut Senatoris tunc temporis ibidem, nõ est perspicuum. nomen siquidem ipsum sonat magistratum. *Qui & ipse erat expectans regnum dei. Et audacter.* pro, & sumpta audacia. Timuerat enim quandiu Iesus captus, & sub Pilati iudicio ac in cruce viuus fuit, loqui pro Iesu: sed cognita morte eius, sumpsit audaciam ad officium sepulturæ: putans hoc pietatis officium erga mortuum non sibi imputandum à pontificibus, sacerdotibus, &c.

Introiuit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. Pilatus autem mirabatur si iam obiisset. Ad certificandum Iesu mortem vtilis fuit admiratio Pilati. *Et accersito centurione interrogauit eum si iam.* pro, dudum, *mortuus esset. Et quum cognouisset a centurione, donauit corpus Ioseph.* Et per hoc occasiones abstulit persecutoribus Iesu, ignominiosè tractandi corpus eius mortuum. *Ioseph autem mercatus syndonem.* vt nouis linteaminibus ac sudariis inuolueret corpus Iesu. Vide Matthæi vigesimoseptimo reliqua exposita. *Et deponens eum, involuit syndone: & posuit eum in monumento, quod erat excisum de petra: & advolvit lapidem ad ostium monumenti. Maria autem Magdalene, & Maria Ioseph,* pro. Iose, aspiciebant vbi poneretur.

CAPVT XVI.

Et quum transisset sabbatum. hoc est, post occasum solis sabbati. *Maria Magdalene & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata.* Tres istæ mulieres post solis occasum sabbati emerunt aromata, quia durante sabbato illicitum erat emere. Et hinc apparet, quòd mulieres istæ quanuis viderint locum monumenti, in quo; Ioseph & Nicodemus cum suis ministris ponebant corpus Iesu, non tamen viderunt, quòd vnxerint corpus Iesu aromatibus: quia si vidissent hoc, non postea solicitæ fuissent, vt emerent aromata ad vngendum corpus Iesu. verecundia siquidem mulebri & optimo more assuetæ, procul esse à consortio virorum non ausæ sunt appropinquare ad videndum quid facerent circa corpus Iesu, Ioseph & Nicodemus cum suis ministris. & tanto minus potuerunt hoc videre, quanto vnctio facta forte fuit intus in monumento, quod erat velut quædam domuncula, intra quam erat sepulchrum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt necnicites. non nunc, sed sequenti mane. *Vngerent tesum.* ET *valde mane una sabbatorum.* hoc est die illa, quæ relata ad dies qui semper sunt sabbata, appellatur vna. vt enim diffusius declarauimus Matthæi vltimo, describitur certus dies qui nunc vocatur dies dominicus. *Veniunt ad monumentum orto iam sole.* Auroræ hora describitur ab orto sole: quia reuera incipit oriri nobis sol per splendorem auroræ. ET *dicebant adinuicem, Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?* Hinc habetur latuisse mulieres istas quòd monumentum sigillatum fuisset, & quòd custodes fuissent appositi. Si enim hæc sciuissent, non dixissent adinuicem. Quis reuoluet nobis lapidem, solius fœmineæ imbecillitatis rationem habentes: immo nec cogitassent venire ad monumentum. ¶ Hinc quoque haberetur quòd ante illam horam auroræ, nulla earum venerat ad monumentum. Si enim vespere præcedenti aut nocte ad monumentum prius venissent, sciuissent mane quòd erant ibi custodes, quòd sepulcrum erat sigillatum: & non rediissent. ET *respicientes viderunt.* pro, vident, *reuolutum lapidem.* proculdubio ab angelo. ERAT *enim magnus valde.* ET *introeuntes.* ad mandatum angeli, quem Marcus tacet. *in monumentum, viderunt iuuenem.* pro, adolescentulum, *sedentem in dextris,* Iste angelus aut non est ille, qui apud Matthæum sedebat super reuolutũ lapidem: aut si est ille met, postquàm euanuit ab oculis mulierum (cedens eis vt introirent libere in monumentum) iterum apparuit eis intus in monumento sedens à dextris sepulcri: hoc est in illa parte versus quam dextra pars corporis Iesu iacuerat, vel in dextris ipsarum mulierum. *coopertum.* pro, amictum. Describitur enim indutus. *stola candida.* veste longa vsque ad pedes.

ET *obstupuerunt.* Tum ob angeli præsentiam. tum ob absentiam corporis Iesu. tum ex perseuerante timore qui priùs eas inuaserat. *Qui dixit illis, Nolite expauescere. tesum quæritis Nazarenum crucifixum: surrexit non est hic: ecce locus ubi posuerunt eum.* Eadem dicit quæ dixerat angelus sedens super reuolutum lapidem: vt duplicato testimonio & resipiscant à timore, & credant Iesum surrexisse. *Sedite, dicite discipulis eius & Petro.* Negauerat Petr⁹ Iesum. & propterea angelus neminem nominat nisi Petrum vt magnam dei erga peccatores gratiam commẽdet: tum vt Petrus audita ex ore mulierum angelica voce animæquior fiat.

Quia præcedet uos in Galilæam. ibi eum uidebitis sicut dixit uobis. At illæ exeuntes fugerunt de monumento. inuaserat. pro, habebat, *cum.*

Significan-

Significatur perseuerantia tremoris & stuporis. ERAT *tremor & pauor.* pro, stupor. ET *nemini quicquam dixerunt. timebant enim.* Silentes describuntur rediisse domum, nulli in via audentes dicere quod viderant aut audierant. *surgens autem tesus.* Aduerte hic prudens lector Hieronymum habere dubium hoc capitulum. In epistola siquidem ad Hedibiam super duodecim quæstionibus, soluendo quæstionem tertiam recitatis his verbis (surgens autem Iesus prima sabbati, apparuit Mariæ Magdalenæ, &c.) subiungit hęc verba, Aut enim non recipimus Marci testimonium, quod in raris fertur euangeliis: omnibus Græcis libris pene hoc capitulum in fine non habentibus. præsertim cum diuersa atque contraria euangelistis cæteris narrare videatur. Hæc ille. ¶ Rursus in secundo dialogo contra Pelagianos ait idem Hieronymus: In quibusdam exemplaribus, & maxime in Græcis codicibus iuxta Marcum in fine eius euangelij scribitur, Posteà quam accubuissent vndecim, apparuit eis Iesus: & exprobrauit incredulitatem & duritiam cordis eorum, quia iis qui viderant ipsum resurgentẽ non crediderunt. Et illi satisfaciebant, dicẽtes, Seculum istud iniquitatis & incredulitatis subst antia est: quę non finit per immundos spiritus veram dei apprehendi virtutem: idcirco iam nunc reuela iustitiam tuam. Hæc ibi. ¶ Quæ ideò attulerim, vt intelligamus quàm varie habeatur capitulum hoc. Et reuera nonnulla sunt in hoc capitulo, quæ in nullo alio euangelista habentur: nihil tamen ego video contrarium manifestè aliis euangelistis. Nec quis quam mentis compos asserere, aut credere potest, hoc vltimum quod habetur apud Marcum capitulum totum adiectitium esse, nisi aliud quo caremus perditum fuerit: quia sequeretur euangelium Marci terminari in sepultura Christi, ita quòd nihil penitus de resurrectione Iesu Marcus scripserit. Quod non solùm stultum, sed perfidum est cogitare: nam tota fides euangelij ex resurrectione Christi pendet: dicente Paulo, Si Christus non resurrexit, inanis est fides nostra, inanis est prædicatio nostra. Crediderim ego suspectum apud multos Græcos habitum hoc capitulum propter admixtionem à nescio quibus illorum verborum, quæ Hieronymus retulit in dialogo: & etiam propter promissionem subiunctã. Signa autem eos qui crediderint hęc sequentur: in nomine meo dęmonia eiicient, &c. Quicquid autem sit de veritate, suspicionũ, tamen istarum effectus est, quòd hæc scripta non sunt solidę authoritatis ad firmandam fidem sicut sunt reliqua Marci indubitata. MANE. A putantibus Iesum surrexisse media nocte,

 refertur

Universidad de Deusto
Biblioteca

refertur mane non ad participium surgens, sed ad verbum apparuit. Sed præter hoc, quòd cõstructio hæc duriuscula est, tollit certitudinem primæ apparitionis: nam secundum hãc constructionem sensus est, quòd mane prima sabbati apparuit primo Magdalenæ: per quod non excluditur quin priùs antequã esset mane apparuerit alteri: & sic tollitur certitudo primæ apparitionis. Amplectenda est igitur suauis constructio litera: referendo mane ad participiũ surgens: ita quòd hinc habeamus horam resurrectionis Christi fuisse in aurora. Et valde congrue dies æternitatis gloriosorum corporum incipit cũ aurora. resurrectio enim Christi est initium vniuersalis resurrectionis omnium corporũ, sicut aurora est initiũ diei. *prima sabbati.* Quam superius appellauit vnã sabbatorum, modò appellat primã sabbati: eo quòd dies dominicus, dies prima est relata ad sabbatum, quę septima dies est. in ordine siquidẽ ad septimã lex Moysi numerabat dies. *Apparuit primo Mariæ Magdalenæ.* Hæc apparitio est quæ scribitur à Ioanne, quum in specie hortulani apparuit. *De qua ciecerat septem dæmonia.* Magna dei gratia erga peccatores significatur: quòd primò voluit peccatrici, & tali peccatrici (scilicet quæ fuerat subiecta omnibus peccatis, significatis per septem dæmonia) apparere. *Illa euntes nunciauit iis, qui cum eo fuerant lugentibus & flentibus.* Ista annunciatio scripta quoque est à Ioanne. *Et illi audientes quia viueret & visus esset ab ea, non crediderunt.* Hoc scriptum est à Luca, dicente: adhuc autem illis non credentibus. *Post hæc autem duobus ex eis ambulantibus ostensus est in alia effigie,* pro, forma, *euntibus in villam.* Hæc apparitio scripta est à Luca, narrante discipulos euntes in castellum nomine Emaus. *Et illi cũtes nunciauerunt cæteris: nec illis crediderunt.* Hoc quoque ex dictis verbis apud Lucam apparet. *Nouissime autem.* pro, postea. Non significatur vltima apparitio in vero textu, sed posterior. *Recũbentibus illis undecim apparuit: & exprobrauit incredulitatem illorum & duritiam cordis: quòd iis qui uiderant eum resurrexisse.* pro, resuscitatum, *non crediderunt.* Collatis simul iis quæ referũtur in hac apparitione, apparet quòd ista apparitio est quæ fuit die octauo quando erat Thomas cum eis. nam expressè hic dicitur, quòd erant vndecim: & quòd vndecim incredulitas & duritia cordis ad credendum iis qui viderant ipsum resuscitatum increpata est: tunc enim increpatus fuit Thomas, ne sis incredulus: & rursus, quia vidisti me credidisti. Et vel ipsa increpatio Thomæ, quia tacita fuit increpatio aliorum, appellatur à Marco increpatio eorũ: vel occasione sumpta ex increpatione

patione Thomæ, explicite increpauit alios: reuocando ad memoriam incredulitatem & duritiam cordis ad credendum tum mulieribus, quę eum viderant, tum discipulis redeuntibus ad Emaus, tum Petro qui etiam viderat Iesum: vt clare Lucas explicat. nam post hæc omnia Lucas dicit, adhuc illis non credentibus. Et intelligere increpatos eos communiter. Ioannes enim exemptus videtur ab huiusmodi incredulitate: quia quũ vidit linteamina posita, credidit. Petrus quoque non fuit incredulus discipulis, sed fortè mulieribus. Actus autem recumbendi, à solo Marco describitur. nec hoc est mirum: quum pluries quod vnus euangelista tacet, alius supplcat. *Et dixit eis.* Verba illa, quæ refert Hieronymus in dialogo, tanquam manifeste adiecta ab aliis, habentur. *Euntes.* Describitur mandatum ad prædicandum in vniuerso mundo: quod ab aliis quoque euangelistis describitur. *In mundum uniuersum.* Finitũ per hoc ostẽdit tẽpus prioris mandati. in viã gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorũ, &c. Sed aduerte q̃ illis dicit, esũtes in mundũ vniuersum, quibus apud Matthęũ dixit: Ecce ego vobiscum sum vsque ad cõsummationẽ seculi. non enim Apostolis & illis discipulis ibi præsentibus pręcepit vniuersum peragrare mundum per seipsos: sed pręceptũ factum ad illos, intelligitur factum ipsis & successoribus eorum: ita quòd ipsi inchoarent, & successores perficerent. *Prædicate euangelium omni creaturæ.* omni nationi, omni hominum conditioni, statui, nullam exceptionem faciendo. Et omnem hominum nationem, conditionem, statum, sexum, &c. appellat creaturam, ad explicandũ quare est illis prædicandum: ratione scilicet illius, quòd habẽt à creatore, & nõ ratione peccatorũ quæ apposuerunt ipsi. Ac si apertius dixisset: prædicate euangeliũ omnis conditionis, sexus, status, nationis, &c. hominibus: non spectantes ad eorum peccata & merita: sed ad conditiones creatas in illis, sed ad opus dei in illis. *Qui crediderit.* Ecce fides necessaria. *Et baptizatus fuerit.* Ecce sacramentum fidei necessarium. *saluus erit.* Ecce præmium æternæ salutis. *Qui uero non crediderit condemnabitur.* Ne putares confiliũ non pręceptũ, & pręmiũ acquiescẽtibus nõ pœnã renuẽtibus: adiungitur, quòd qui non crediderit condemnabitur. Non dicit iudicabitur (quia qui non credit, iã iudicatus est) sed damnabitur, in æternã ibit dãnationẽ. *signa autem eos qui crediderint hæc sequẽtur. in nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, & bene habebunt.* Suspecta apparet hæc clausula signorum

gnorum: eo quòd secundum euangelicam doctrinam signa hæc non sunt fidei, sed magnitudinis fidei, sed donorum fidei: vt patet in pluribus locis euangelij: textus autem iste significat signa hæc consequi fidem sufficientem ad salutem. nam eisdem præcipitur verbis dicendo, qui crediderit & baptizatus fuerit: & dicendo, signa autem eos qui crediderint hæc sequentur. Hæc tamen apparentia non solidum habet fundamentum: quoniã Ioan. 14. similis sententia habetur, Qui credit in me, opera quæ ego facio ipse faciet: & maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado. Intelliguntur igitur promissa signa consequẽtia fidem, quantum est ex parte virtutis fidei: sequentia quando & vbi opus fuerit. Cum cuius veritate promissionis stat, quòd ex parte habentis fidem defectus accidat, seu impedimentum præstetur: ita quòd fides ipsa non deest signis, sed homo deest fidei ad efficaciam signorum.

Et dominus quidem Iesus. Superfluit Iesus. *Postquam locutus est eis.* Non dicit statim (non enim significatur quòd statim post hæc verba ascendit in cœlum) sed tantummodò quòd post hæc verba ascendit in cœlum, non explicando quanto tempore post.

Assumptus est. non alieno adminiculo, sed propria virtute. *in cælum: & sedet.* pro, sedit, *a dextris dei.* Non significatur positio corporis: quoniam Iesus in cœlo stat, non sedet. stare enim est naturalis situs hominis perfectus. sedere autem imbecillitatis est. Et propterea sicut per dexteram dei metaphorice significatur optima quæque bona, ita p sessionẽ significatur quiete possidere, quiete regnare: & perinde dictũ est, sedit à dextris, acsi dictũ fuisset, & quiete possedit optima quęq; bona dei: possessurus in secũdo aduentu etiã reliqua minus bona. tũc enim accipiet possessionẽ istorum inferiorũ. *illi aũt profecti prædicauerũt ubique.* nõ affirmatione omniũ locorũ, sed negatione certorũ locorũ. Nõ enim répore, quo scripsit Marcus prædicatum fuit euãgeliũ in singulis locis mũdi: quũ postea multę gentes quibus predicatũ non fuerat inuẽtę sint: ita q̃ nostra etiã ętate inuenient. Sed discipuli Iesu nõ arctauerũt prædicatiões suas ad hęc vel illa loca: sed prout facultas affuit, extẽderunt predicationes suas ad omnes mũdi partes. *domino cooperante.* internis inspirationibus trahẽdo auditores. *et sermonem cõfirmante sequẽtib⁹ signis.* pro, per subsequẽtia signa. Hęc enim tota (s. predicatio apostolica, & interna inspiratio diuina, & miracula ad cõfirmationẽ euãgelij) cõuerterũt mundũ ad fidẽ Iesu Christi. Cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen. Caietę dies. Decẽbris. 1527. Cõmentariorum in euangelium Marci, finis.

VITA

VITA SANCTI LVCAE, PER DIVVM Hieronymum in libro de scriptoribus illustribus.

LVcas medicus Antiochensis (vt eius scripta indicant) Græci sermonis non ignarus, sectator Apostoli Pauli, & omnis peregrinationis eius comes, scripsit euangelium. De quo idem Paulus: Misimus (inquit) cum illo fratrem, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Et ad Colo. Salutat vos Lucas medicus charissimus. Et ad Timo. Lucas est mecum solus. ¶ Aliud quoque edidit volumẽ egregium, quod titulo πράξεις ἀποστόλων prænotatur, cuius historia vsque ad biennium Romæ commorantis Pauli peruenit: id est vsque ad quartum Neronis annum. Ex quo intelligimus in eadem vrbe librum esse compositum. ¶ Igitur περίοδοι Pauli & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocryphas scripturas computamus. Quale enim est, vt indutiduus comes Apostoli, inteream eius res hoc solum ignorauerit? Sed & Tertullianus vicinus eorum temporum, refert presbyterũ quendam in Asia συνθέσει Apostoli Pauli, conuictum apud Ioãnem, quòd author esset libri, & confessum se hoc Pauli amore feciſſe: & ob id excidisse. Quidã suspicãtur, quotiescunq; in epistolis suis Paulus dicit, iuxta euangeliũ meũ, de Lucę significare volumine. Et Lucam non solum ab Apostolo Paulo didicisse euangeliũ (qui cũ domino in carne non fuerat) sed à cæteris Apostolis. Quod ipse quoque in principio sui voluminis declarat, dicens. Sicut tradiderunt nobis qui à principio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Igitur euangeliũ sicut audierat, scripsit: Acta vero Apostolorum, sicut viderat composuit. Vixit octoginta & quatuor annos, vxorem non habens. Sepultus est Constantinopoli, ad quam vrbem vicesimo Constantij anno ossa eius cum reliquiis Andreæ Apostoli translata sunt de Achaia.

DIVO

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIVO HIERONYMO INSCRIPTA IN euangelium ſecundum Lucam præfatio.

VCas quum iam ſcripta eſſent euãgelia, per Matthęum quidem in Iudæa, per Marcum autem in Italia, ſancto inſtigante ſpiritu in Achaię partibus hoc ſcripſit euangelium, ſignificãs etiam ipſe in principio, ante ſuum alia eſſe deſcripta. Cui extra ea quæ ordo euangelicæ deſpoſitiõis expoſcit, ea maximè neceſſitas laboris fuit: vt primũ Græcis fidelibus omni propheratione venturi in carnem Chriſti dei manifeſtata humanitate, ne Iudaicis fabulis attẽti in ſolo legis deliderio tenerentur, vel ne hæreticis fabulis & ſtultis ſolicitationibus ſeducti exciderent à veritate, elaboraret. Dehinc vt in principio euangelij, Ioannis natiuitate præſumpta, cui euãgelium ſcriberet, & in quo electus ſcriberet indicaret: conteſtans in ſe cõpleta eſſe, quæ eſſent ab aliis inchoata. Cui ideo poſt baptiſmum filij dei, à perfectione generationis in Chriſto impletæ, repetendæ à principio natiuitatis humanę poteſtas permiſſa eſt, vt requirentibus demonſtraret, in quo apprehendens erat per Nathan filiũ Dauid (introitu recurrentis in deum generationis admiſſo) hominis ſeparabilis dei: vt prędicans hominibus Chriſtum ſuum, perfecti hominis opus redire in ſe per filium faceret, qui per Dauid patrem venientibus iter præbebat in Chriſto.

THOMAE DE VIO CAIETANI CARdinalis ſancti Xiſti: in euangelium ſecundum Lucam commentarii.

Euangelium ſecundum Lucam.

COmpleto Marco, Lucas occurrit. In cuius euangelij titulo repetenda eſſent quæ dicta ſunt in titulo Matthęi.

Veniam quidem. pro, quandoquidem. coniſictio enim cauſalis eſt. Solus Lucas à præfatione incipit euangelium: in qua & cauſas ſcribendi & conditiones declarat. inchoans ab exemplo multorum qui ſcripſerant euãgelia: excludẽs per hoc temeritatem ſeu audaciam, ne ipſe primus videatur auſus ſcribere. *multi*. In genere tangit diuerſos ſcriptores euangelij. aiunt enim multa ſcripta fuiſſe euangelia: nomine Bartholomęi, Andreę, Matthię, Nicodemi, & aliorũ. *conatiſunt*. pro, aggreſſi ſunt, *ordinare narrationem*. in ordinem aliquem redigere res geſtas. *Quæ in nobis completæ ſunt*. pro, pleniſſime ſcitæ ſunt, *verum*. Hæ ſunt res geſtæ quarum narrationem ordinare alij aggreſſi ſunt: q̃ ſcilicet nobis manifeſtiſſimæ ſunt. Et hoc propenſioris modeſtiæ fuit: vt non argueret ſcriptores alios manifeſte, ſed aperiendo pleniſſimam notitiam earum rerũ apud ſe eſſe inſinuans per hoc non plene fuiſſe cognita ab aliis ſcriptoribus. Et in hoc tangitur vera ſcribendi cauſa. nam quòd alij ſcripſerint, occaſio potius fuit. *ſicut tradiderunt nobis*. Originem pleniſſimæ ſcientiæ declarat traditionem apoſtolicam. Vnde clare apparet Lucam ſcripſiſſe ex auditu ab Apoſtolis, & non ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

non ex diuina reuelatione sibi immediate facta: diuina tamen gratia dirigente & seruante ne in aliquo erraret. *qui ab initio.* Vt de habetur quod non à Paulo, sed à discipulis Iesu, qui ab initio fuerunt cum Iesu, se didicisse Lucas dicit hæc quæ scripsit. Paulus enim nunquam fuit cum Iesu discurrente & prædicante. Et intelige ab initio, quo Iesus cœpit docere: iuxta verbum Petri Act. 1. oportet ex his viris qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intrauit & exiuit inter nos dominus Iesus, incipiens à baptismate Ioānis. *ipsi uiderunt.* A testibus de visu didicit. *et ministri fuerunt sermonis.* pro, verbi. non solùm viderunt, sed etiam fuerunt ministri verbi. Quod dupliciter exponitur. Vel quod fuerunt ministri verbi incarnati, quòd verificatur quia Iesus vocabatur discipulis vt ministris ad prædicandum. Vel quòd fuerunt instituti ministri verbi, id est sermonis euāgelici: ita quòd describuntur non solùm à visu rerum, sed ab officio ministrandi euangelii. Et hoc ad commendandam authoritatem eorum, à quibus didicit. omnis enim ratio habet, vt fides adhibeatur iis qui nō solùm viderunt, sed iniunctum est officium testificandi aliis quæ viderunt. Et hic est sensus literalis. *Visum est & mihi assecuto.* pro, assectato, *omnia.* Non describit Lucas se consecutum omnia, sed studiosum fuisse ad sciēdum omnia. Et hanc suam studiositatem describit à similitudine ei⁹, qui sectatur aliquem velut comes individu⁹. Acsi dixisset: mihi qui in studio post omnia. Et hoc etiam ad modestiā Lucę pertinet, vt non se consecutum, sed assectatum omnia scribat. Et dixit hoc, ne putares eum neglexisse aliqua. Et fac punctum post dictionem omnia. *A principio.* pro, à summo, *diligenter.* pro exacte. Tres conditiones scribendi euangelij promittit. Prima est à summo, incepit enim euāgelium ab annūciatione Ioannis Baptistæ, quæ fuit velut summum initium euangelicæ. Secunda est exactè, scribit enim ita vt exigit euangelica historia, & non pro arbitrio. Tertia est. *ex ordine.* ordinate enim intendit tradere euangelium. *Tibi scribere.* ad firmum & perpetuum testimonium. *Optime.* pro, præstantissime. *moribus* ac fide. *Theophile.* nomen propriū est. *vt cognoscas.* pro, agnoscas. Iam enim mouerat hæc Theophilus, sed legens euangelium Lucæ agnoscebat quæ prius nouerat: sicut videndo faciem hominis, olim notum agnoscimus. *Eorum uerborum de quibus eruditus es.* pro, institutus es. vocali institutione. *Veritatem.* pro, certitudinem. Hinc apparet quod multitudo euangeliorum incertitudinem generabat rerum verarum, propterea enim Lucas euāgelium finalem

finalem scribendi à se euangelij, assignat certitudinem rerum euangelicarum.

CAPVT I.

FVit *in diebus Herodis regis Iudææ.* Inter Herodes solus iste fuit rex Iudææ, & propterea nō oportuit Lucam aliter ipsum describere, & est illemet Herodes Idumæus, cuius meminit Matthæus in aduētu Magorū. *Sacerdos quidam nomine Zacharias de uice Abia.* Hinc apparet q̄ ex stirpe Aaron descenderat Zacharias. nā. 1. Paralip. 24. Abias numeratur inter filios Aaron. Et dicitur de vice Abia, quia (vt ibidem patet) Dauid rex distinxit filios Aaron sortibus, administrandum per vices sacerdotalia in templo domini: & octaua sors contigit Abiæ. *Et uxor illius de filiabus Aaron.* Iuxta legis præceptum vxorem habebat de pōtificia stirpe. *Et nomen eius Elisabet. Erant autem ambo iusti ante deum.* vt ex iustis parentibus velut hæreditario iure Ioannes Baptista sanctus nasceretur. *incedentes in omnibus mandatis.* moralibus. *Et iustificationibus.* cerimonialibus. *nomini sine querela.* pro, irreprehensibiles. Et hoc quò ad iudicialia: quibus ad proximos bene ordinamur. *Et non erat illis filius.* pro, proles. Significatur enim, quòd nec filius nec filia esset eis. *Eo quod esset Elisabet sterilis.* Ne putares mortuos esse filios aut filias, reddit rationē ex sterilitate vxoris: vt intelligamus eos nunquā habuisse prolē. *Et ambo processissent in diebus suis.* Desperationem & impossibilitatem habendi amplius prolē significat ex senectute vtriusq;. *Factū est aūt quū sacerdotio fungeretur Zacharias.* Quæstio est, an de simplici sacerdotio an de summo sacerdotio sit sermo. Cōtextus autē (vt patebit) aperit, q̄ de sacerdotio summi sacerdotis, quo fungebatur in festo expiatiōis decima die mēsis septimi, loquitur. *in ordine uicis suæ ante deū.* Per hoc apparet q̄ Zacharias nō erat summus sacerdos quantū ad principatū. si enī princeps sacerdotū fuisset, nō dixisset Lucas, in ordine vicis suæ, sed erat vnus ex. 24. paribus. Dicitur enim. 1. Parali. 24. vbi distinguūtur. 24. sortes filiorū Aarō, q̄ erāt prīcipes sanctuarij & prīcipes dom⁹ dei, tā de filiis Eleazar, quàm de filiis Ithamar: qui erāt duo filij Aarō. quilibet enim horum in ordine vicis suæ poterat fungi officio summi sacerdotis. Vnde Mar. 14. conuētus summorū sacerdotū ad principē sacerdotū describitur. Princeps siquidē sacerdotū constituebatur à regibus: & mutabatur prout regi videbatur. Dauid enim cōstituit principē sacerdotū Abiathar, qui descenderat ab Aaron per Ithamar vltimū filium. Salomon autem

amouit

amouit eum, & instituit Sadoch : qui descenderat ab Aaron per Eleazar. Vnde apparet quòd etiam illo tempore non seruabatur statutus ordo in lege Moysi de successore in summo sacerdotio. *secundum consuetudinem sacerdotii.* Hinc quoque apparet consuetudine introductum fuisse, vt quilibet horum posset fungi officio summi sacerdotis in die expiationis. *sorte exiit.* pro, sortitus est, Explicatur consuetudo vt sorte diffiniretur quis summi sacerdotis officio fungeretur. An autem sortes renouarentur tunc singulis annis, an semel per aliquot annos, puta. 24. (vt videmus distribui magistratus in pluribus Italiæ ciuitatibus) non explicatur. *vt incensum.* Incensum pro thymiamate incendendo sumitur. Vbi prudens lector scito duplicem fuisse in veteri sacerdotio vsum thymiamatis, alterum quotidianum, immo bis singulis diebus: alterum semel in anno die expiationis. Quotidianus vsus (vt patet Exod. 30.) vocatur adolere thymiama super altare, quod in textu vocatur altare incensi : & filiorum Aaron tantùm erat hoc officium. Vsus verò thymiamatis in die expiationis, vocatur in lege ponere incensum seu thymiama: vt patet Leui. 16. Et ponebatur in sanctosanctorum in thuribulo à solo summo sacerdote, ad hoc vt nebula consurgens ex tali fumo operiret propitiatorium ad hoc vt summus sacerdos non moreretur. Hæc enim omnia ita habentur in illo textu, quæ idcirco retuli, vt prudens lector discernere possit, de quo vsu incensi loquitur Lucas. *ponere.* Non dicit adolere. hoc enim verbũ manifestat q̃ non de adolere sed ponere thymiama, loquitur. *ingressus in templum domini.* Si locũ tantùm incensi intenderet explicare, sat fuisset nominare templi sed ex quo nominauit ingressum in templum, causam explicat ponendi incensum: ne scilicet sacerdos ingressus moriatur. Hæc enim causa in prælegato capitulo dicitur. Et dixit in templum non in partem vnam tãtum templi, sed in templum absolute: vt insinuaret ingressum in totum templum. in quotidiano enim vsu sacerdotes adolentes thymiama, non ingrediebantur in templum absolute, sed in primam tantùm partem templi: & ideo nõ imminebat eis timor moriẽdi. Sed in festo expiationis ingrediebatur summus sacerdos in templum absolute, ad expiandum totum templum ab iniquitatibus filiorum Israel. Et propterea imminebat ei periculum mortis : vt pluries clare dicitur in eodem capitulo. Et ad euitandum periculum mortis iusserat deus fieri nebulam ex thymiamate incenso: vt dictum est. *Et omnis multitudo populi.* Hinc apparet quòd solennitas erat, ad quam concurrebat

rebat omnis multitudo populi. *Erat orans foris.* Videtur quòd ex industria euangelista explicauerit foris, ad monstrandum obseruatam legem ibidem mandantem, nullus hominum sit in tabernaculo quando pontifex sanctuariũ ingreditur. nisi enim hoc intẽderet significare, superflue videretur adiunctum foris : quum constaret multitudinem populi semper extra templum orare in atriis templi. *Hora incensi.* Tantus apparatus descriptus ab euãgelista circa hoc incensum, manifestat quòd singulare illud incẽsum in festo expiationis describit. tanquam enim horam raram desideratam ac promulgatam ad orandum describit. & merito: quia communis causa expiationis omnium iniquitatum totius populi agebatur. *Apparuit.* pro, visus est, autẽ. Significatur enim non phantastica apparitio, sed coporalis visio. *Illi angelus domini, stans a dextris.* Corporali ergo specie visum esse angelum, situs localis testatur. non enim sedens, sed stans, non à sinistris, sed à dextris. *Altaris incensi.* Altare enim hoc, erat altare aureum, inter candelabrum & panes propositionis. & est illud altare in quo sacerdotes quotidie manè & vesperi adolebant thymiama. *Et Zacharias turbatus est uidens: & timor irruit super eũ.* Naturale est nobis timere & turbari in huiusmodi tam raris visionibus. *Ait autem ad illum angelus. Ne timeas Zacharia.* Confortat angelus Zachariam, forte timẽtem mori ex visione angeli. *Quoniam exaudita est.* Hinc firmatur Zachariam officio summi sacerdotis tunc functum esse: quoniam summo sacerdoti mãdatum est Exodi 30. preces effundere corã deo super altare incẽsi. Clare enim altare incensi ad hæc duo describitur factũ, scilicet & ad hoc vt adoleretur quotidie thymiama super ipsum: & ad hoc, vt semel in anno summ⁹ sacerdos precaretur deũ sup cornua ei⁹. Quocirca apparitio ista fuit facta postquã Zacharias posuerat iam incensum & expiauerat sanctum sanctorum, & erat in oratione expiando altare incensi. orantem enim monstrant verba angeli, dicentis exauditam esse deprecationem eius. *Deprecatio tua.* de aduentu Messię. Quòd enim precaretur pro aduentu Messiæ, testatur conclusio verborum angeli, *Et uxor tua Elizabet.* Si pro prole habenda Zacharias fuisset precatus, subiunxisset angelus quia vxor tua : sed vbi subiunxit copulatiuam. monstrat aliò tendisse preces Zacharię quàm ad partum vxoris. Incipit autem angelus explicare aduentum Messię in foribus esse, annunciando quod filius eius erit præcursor Messiæ. *Pariet tibi.* non alteri viro: concipiet ex te, non ex alio. & sic pariet. *Tibi filium. Et uocabis*

nomen eius Ioannem. Specialis cura de nomine, monstrat qualis futurus sit filius ille, nomen enim Ioannes sonat domini donum, seu domini misericordia. ET erit gaudium tibi & exultatio: & multi in nativitate eius gaudebunt. Hoc non solum impletum fuit tũc quum natus est Ioannes: sed vsque hodie impletur anniuersaria celebritate natiuitatis eius. ex hoc enim textu celebrat natiuitatẽ Ioannis Baptistæ ecclesia. ERIT enim magnus coram domino. Reddit rationem nominis quare vocandus est Ioannes quia erit magnus coram domino, & si non corã hominibus: hoc est in spiritualibus bonis erit magnus, etsi nõ in temporalibus. illa enim sola est vera magnitudo corã domino: tẽporalia enim hæc nõ sunt partes magnitudinis apud dominũ, sed apud homines. ET vinum & ficerã non bibet. Dictio Hebraica est sicera, significans omnem potũ aliũ à vino valentẽ inebriare. ET spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ. Hinc clare apparet Ioannẽ sanctificatũ in vtere matris: ita q̃ non solũ fuit ab originali peccato mundatus, sed spiritu sancto repletus per infusam gratiã donorũ spũs sancti. ET que adeo vt nulla pars animæ eius caruerit gratia spũs sancti. ET multos filiorũ Israel convertet ad dominũ deum ipsorum. Fructus prædicationis Ioãnis, prædicitur cõuersio multorum filiorũ Israel ad deũ. ET ipse præcedet. Ecce officium præcursoris. ANTE illum. Nõ dicit ante Messiã, sed ante illũ: vt intelligamus angelũ respondere Zachariæ qui preces fuderat pro aduentu Messiæ, ante illum pro cuius aduẽtu precatus est. IN spiritu. nõ in persona, nõ in anima sua naturali spiritu, sed in spiritu gratiæ. ET virtute. pro, fortitudine, vlæ. Prædicit angelus Ioannẽ præcessurũ Messiam in gratuito spũ Eliæ, non eodẽ, sed simili. & similiter in fortitudine Eliæ, nõ eadẽ sed simili. Et fortitudo quidẽ Eliæ clara apparet tum in sustinendo persecutiones, tum in aggrediendo ardua. quæ non minor apparuit in Ioanne: & in aggrediendo ardua reprehẽsionis officia: & in sustinendo vsque ad mortem, etiam Herodiadis insidias. Spiritus autem peculiaris Eliæ fuit vt secundum spiritus sancti motionẽ dirigeret gressus suos: ita quòd videbatur magis agi à spiritu sancto quàm agere seipsum. Similis in Ioanne spiritus prædicitur. quoniam (vt ipsemet testatur) missus est à spiritu sancto ad baptizandum populum, & ad cognoscẽdum Iesum facie corporea, & ad monstrandum ipsum. Significatur enim per hæc quòd Ioannes præcedet Messiam, actus non à seipso, sed actus à spiritu sancto, non segniter, sed forti animo exequens officium præcessionis: sicut Elias vtroque dono (fortitudinis & spiritus) polluit.

luit. ¶ Et hæc dicimus referendo ad spiritum & fortitudinem in Elia præterito. Si autem intelligantur verba angeli de eodem Elia venturo ante glorioſum Iesu aduentum, tunc sensus est quòd Ioannes præcedet Iesum in hoc humili aduentu in promisso spiritu & promissa fortitudine Eliæ venturi ante glorioſum Iesu aduentum. Et promissus in Elia spiritus (vt patet Malachię vltimo. est ad conuertendum corda patrum in filios & econuerso: hoc est ad concordandum fideles veteris & noui testamenti in vnam vtriusque veritatem, ne imparati inueniantur à iudice. Hic idem spiritus apparuit in Ioãne: qui ad Iesum (patrem noui testamenti) corda Iudæorũ præparauit, vt apparati susciperent fidem Iesu. Et quoniam angelus expresse subiungit officium hoc, ideo iste amplectendus est sensus literalis. Et huic consonat, quòd Ioãnes dicitur Elias in spiritu. ¶ De fortitudine autẽ futura in Elia, nihil scio scriptum. Sed tamen constat quòd erit fortitudo ad aggrediendum tam arduum officium: & ad sustinendum quæcunque imminentia propter hoc pericula, etiam mortis. quæ in Ioãne manifeste apparuit. VT convertat corda patrum. Declarat ad quid spiritus & fortitudo Eliæ in Ioannis præcursione erunt: sci licet vt conuertat corda patrum: hoc est hominum veteris testamenti. IN filios. hoc est homines noui testamenti. Et merito illi vocantur patres & isti filij: quia nouum testamentũ genitum est ex veteri. Et declarat per hoc angelus non solum officium Ioannis, sed etiam similitudinem ad officium Eliæ. de Elia enim scriptum est Malachiæ vltimo. quòd præcedet aduentum Messiæ ad iudicium vt conuertat corda patrum in filios & ecõuersio: sed hic tacetur secundum. ET incredulos. Non solum ad conuertendum corda patrum proborum hominum veteris testamenti ad fidem Iesu Christi, ad gratiam noui testamenti, sed etiam ad conuertendum incredulos Iudæos, incredulos respectu Iesu. AD prudentiam iustorum. per fidem Iesu Christi. Qui enim apud Iudæos, increduli erant Iesu Christo, indigebant vt reducerentur ad rectam rationem eorum qui iusti erant: sicut Ioannesmet conuertebat discipulos suos incredulos ad rectam rationem sequacium Iesu. tum dum inuidia mouebantur, tum in carcere. PARARE. pro, vt paret. Finis describitur prioris operationis, scilicet conuersionis: ad hoc enim convertet & corda patrum & incredulos vt paret. DOMINO plebem perfectam. pro apparatam. Non significatur quòd Ioannes studebit ad hoc, vt plebem reddat perfectam, sed ad hoc vt reddat eam adornatam, apparatam ad suscipiẽdum Ie-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sum. apparatam proculdubio pœnitentia peccatorum, & dispositione ad credendum Iesum esse verum filium dei. ET *dixit Zacharias ad angelum, unde hoc sciam.* pro, in quo hoc cognoscam? Signum quærit certificans ipsum de filio sibi promisso ex Elizabet futuro præcursore &c. EGO *enim sum senex: & uxor mea processit in diebus suis.* Rationem reddit incredulitatis suæ. ET *respondens angelus dixit ei,* EGO *sum* GABRIEL. Certificat Zachariam angelus ex authoritate propriæ personæ: explicans seipsum ex nomine quo significatur fortitudo dei ad faciẽdum hæc & longe maiora. QUI *asto ante deum.* Simul sum hic & asto ante deum: non sum angelus eiectus à facie dei, sed qui semper asto, videndo fruẽdóque ipso. ET *missus sum.* nuncius eius sum. Authoritati propriæ adiungit authoritatem dei, vt indubiè credat. Missio angeli non impedit visionem fruitionémque cõtinuam quam habet de deo: quoniam nulla loci differentia impedit intellectualem visionem ac fruitionem dei vbique præsentis. LOQUI *ad te, & hæc tibi evangelizare.* ET *ecce eris tacens: & non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant.* Petiisti signum, ecce signum pœnale in promptu. PRO EO *quod non credidisti verbis meis.* Nisi Zacharias peccasset non credendo, nequaquam angelus mutum prædixisset eo quòd non crediderit. Non tamen per hoc intelligas peccatum mortale. paruitas enim pœnæ monstrat peccatum veniale. QUÆ *implebuntur.* Incredulitas tua non impediet impleri quæ dixi: non obstante enim tua incredulitate implebuntur verba mea. IN *tempore suo.* quo adimplenda sunt. Natiuitas enim filij adimpleta fuit eodem anno, ante quàm per aliquot menses repletus est infans spiritu sancto in materno vtero. Et reliqua successiue impleta sunt: quædam in deserto, quædam in Iordane &c. ET *erat plebs expectans Zachariam.* Et attestatur hæc plebis expectatio summi sacerdotij officio. ET *mirabantur, quod tardaret ipse in templo.* quia nulli licebat intrare in templum summo sacerdote ibi exercente officium: ac per hoc nullus poterat reddere rationem quare tardabat

EGRESSUS *autem non poterat loqui ad illos.* quia statim fuerat effectus mutus. ET *cognouerunt, quod visionem vidisset in templo.* aut ex hoc ipso quòd non poterat loqui, aut ex adiuncta aliqua innuitione: puta quòd Zacharias manu aut oculis innuebat desuper obuenisse sibi impedimentum loquendi. Et hoc videtur insinuare euangelista subiungendo. ET *ipse erat innuens illis.* tanquam reddens rationem tui silentij: ne putarent cum ægritudine aliqua repentina effectum elinguem. alioquin non cognouissent quòd

quòd visionem vidisset in templo, sed dubitassent de repentina ægritudine. ET *permansit mutus.* ad verificandum verbum angeli. Nec dicit & permansit impotens loqui, sed mutus: vt significetur perfectè mutus: hoc est vt significetur per hoc, quòd non solùm fuit mutus, sed surdus, vt clarius apparet inferius, ex eo quòd quum imponendum esset nomen nato infanti, non loquebantur, sed innuebant illi quem vellet vocari eum. ET *factum est, ut impleti sunt dies officii.* pro, ministerij, eius. Dies multi ministerij sacerdotalis conuenientis Zachariæ, testantur ipsum non solum summi sacerdotis prosecutum officium in die expiationis quantumcunque esset mutus, sed etiam exercuisse officiũ nõ summi sacerdotis, sed sacerdotis ex stirpe Aarõ aliquot certis diebus: quorũ numerũ nescimus. Paucos tamen dies fuisse, testatur natiuitas Ioannis Baptistæ octauo calendas Iulij. nã post illos dies cõcepit Elizabet: vt textus subiungit. ABIIT *in domum suam. Post hos autem dies concepit Elizabet uxor eius & occultabat se mensibus quinque.* Erubescebat enim in senili ætate dedisse operam amplexibus virilibus, vt vterus testabatur, DICENS. Quanuis se occultaret grauidam hominibus. gratias tamen agebat deo, QUIA *sic fecit mihi dominus in diebus quibus respexit auferre.* pro, vt auferret, *opprobrium meum inter homines.* ob sterilitatem. maledicta enim erat sterilis in lege. Et nõnulla ignominia est mulieri prolem non habuisse: quum non ob aliud sexus muliebris legatur à deo creatus. IN *mense autem sexto.* Post conceptionem Ioannis Baptistæ certa temporis distantia significatur ad conceptionem Messiæ. MISSUS *est angelus* GABRIEL. Idem angelus qui Zachariæ prædixerat aduentum Messiæ, mittitur modo ad beatam virginem ad annunciandum cõceptionem Messię. Et denominatur à fortitudine Dei. tum quia in mysterio incarnationis verbi dei, tota ratio facti est fortitudo seu potentia facientis. nullum siquidem opus comparabile est operi quo verbum caro factum est. Tum quia annunciabat Messiam non solùm fortissimum ad debellandum quæ sunt carnis, quæ sunt mundi, & quæ sunt dæmonum, acsi ipsos etiam dæmones, sed patrem totius veræ fortitudinis. Christianorum siquidem virtus propria, vera fortitudo est. quæ apparuit in apostolis & martyribus: & apparere continuè debet in veris Christi sequacibus. A *deo in ciuitatem Galilææ cui nomen* NAZARETH, *ad virginem desponsatam uiro cui nomen erat.* Superfluit erat, *Ioseph.* Explicauit virginem, ad testificandum, quòd virgo concepit: desponsatam autem ne infamis redderetur ex tu-

mescente vtero, & similiter ne proles illegitima haberetur.
¶ Virginem desponsatam intelligimus non solũ integritate carnis, sed etiam ætate nubili: qua scilicet secundum rectæ rationis ordinem, virgines habiles sint ad nuptias, quæ ætas exigit saltem completum motum augmenti: quia naturalis ordo habet vt prius perficiatur persona quàm detur opera ad conseruandum speciẽ. Et dico saltem: quia ratio suadet quòd natura exigit plus ætatis: videlicet vsquequo firmata sint ossa: ad quod quartum septennii dicitur requiri in viris. Quocirca certum est beatam virginẽ fuisse tũc ad minus annorum decem & nouem, & hoc si mulieris tertio senario annorum completur augmentum: ficut secundo senario pubescit. Et rationabile est vt fuerit tunc annorum viginti quatuor: vt perfecta etiam secundum ossa mulier, perfecta mater, perfectum gigneret filium. *De domo Dauid.* vt legitima successione filius Dauidis haberetur Iesus. *Et nomen virginis Maria. Et ingressus angelus ad eam.* Hinc incipit describi corporalis species angeli. ingressus enim corporalem motum significat. ita quod nõ apparuit tanquam ex improuiso in aula, sed gradiens ad virginis aulam introiuit. Ex hoc itaque quòd describitur ingressus, ambulatio, ex hoc vero quòd ad eam, locus propriæ mansionis significatur: hoc est quòd non in via occurrit, non in synagoga mortãi apparuit, sed ad eam intus in propria mansione manentẽ ingressus est. *Dixit. Ave.* Dictio Græca significat gaude, vel salue, vel vale. interpres autem elegit medium (scilicet salue) ea ratione quia hæc significatio propria est salutanti. angelum enim salutantis officio intellexit fungi. Et vere à salutatione incœpit: quam nihil refert significare per salue seu aue. vtraq; enim dictio propria est salutanti. ¶ Vbi aduerte, quòd nusquam alias inuenitur in sacra scriptura angelum huiusmodi salutationis verbo vsum fuisse. reseruata siquidem est hæc angelica veneratio beatæ virgini. *Gratia plena.* In Græco habetur vna sola dictio quæ est participium præteriti temporis passiuum: quam interpres carens vocabulo Latino exposuit. Potuisset tamen fingi participium passiuum & dici gratificata. hoc enim passiue acceptum significat dictio Græca, quod Latine dicitur gratiosa facta. Et significatur per hoc, quòd erat facta gratiosa, eo solito loquendi genere quo personam multũ dilectã ab aliquo dicimus gratiosam illi, seu apud illum, saluatur siquidem angelus virginẽ non solũ gratiosam (hoc est acceptã, placentẽ & dilectã) sed effectam gratiosam: vt donũ dei significaretur quo reddita est gratiosa. non enim ex seipsa erat gratiosa, sed

sed ex diuinæ gratiæ dono effecta erat gratiosa. Et propterea interpres nõ falso exposuit gratia plena, sed explicauit illud quo effecta est gratiosa. ex plenitudine enim donorum diuinę gratię in ipsa, effecta est gratiosa. Nec explicat angelus apud quẽ aut quos reddita sit gratiosa: tum quia secundum veritatem effecta erat gratiosa absolute, & non apud hunc, vel illum: tum quia hoc reseruabat sequentibus verbis explicandum. ¶ Et recole, quòd propriè loquendo gratiosi nomen passiue intelligitur, non actiue: quanuis in psalterio nouo coacti fuerimus vsurpare illud actiue. nam proprie significat eum non qui facit gratiam, sed qui acceptus est apud alios: qui vulgariter dicitur habere apud alios gratiam. *Dominus tecum.* Imprecatorie dicitur salutãtis more, dominus sit tecum. intendens tamen singularissimo modo: hoc est per incarnationem tu vtero tuo: sed modum explicandum postea reseruauit. Et nota differẽtiam: dum gratiosam asseruit factam, dominus autẽ tecũ, non dixit fuit aut est: quia secundum rei veritatem iam erat effecta gratiosa apud oculos diuinæ maiestatis, vsqueadeo vt mitteret ad eam angelum annunciantem incarnationem filij dei ex ea, nisi enim apud deum fuisset tam gratiosa non misisset deus angelũ ad hoc, nõ elegisset eã tũc in matrẽ. Sed dominꝰ adhuc nõ erat illo singularissimo modo cũ beata virgine. *Benedicta tu in mulieribus.* pro, inter mulieres. Et hoc quoq; imprecatorie dictũ est: bñdicta sis tu inter mulieres. Et significatur, ꝙ laudata erit supra oẽs mulieres. Quod implendũ esse ex cõceptione filij dei, ipsamet beata virgo postea explicauit, dicẽs: ecce enim ex hoc beatam me dicẽt omnes generationes. *Quæ quũ audisset.* pro, vidisset. Sensus visus describitur: sicut de Zacharia scripserat ꝙ vidit angelum. Et ex sensu visus corporalis species angeli alloquẽtis virginẽ describitur. *Turbata est in sermone eius.* Adisigitur visui auditus sermonis ad cõprobandã corporalẽ speciẽ angeli. Turbata autẽ describitur in sermone angeli, aut quia complementum turbationis inchoatæ ex viso angelo fuit sermo: aut quia non turbata est ex viso angelo, sed ex sermone eius. Primũ tamen rationabilius apparet: quoniam virginis est ad insoliti viri ingressum nõ nihil mutari. *Et cogitabat qualis esset.* Ratio inquietę cõmotionis internę assignatur prudentia virginis cogitãtis qualis (bonus ne an malus) esset huiusmodi sermo. Suppetebat siquidẽ ratio cogitãdi ad vtrãq; partẽ. nã verbũ mediũ. t. (dñs tecũ) sonabat bonũ: extrema autẽ verba cõmunia erãt & bono & malo. Põt eñ adulatorie dici, bñdicta tu inter mulieres: & similiter blãdicẽdo dici, aue gratiosissima.

ista salutatio. Hinc habetur, quòd verba hactenus ab angelo dicta, salutatorie sunt intelligenda vt exposuimus. ET *ait angelus ei.* Nihil respondit beata virgo angelicæ salutationi: sed cogitatione circa qualitatem salutationis occupata, timebat ne quid mali accideret. *Ne timeas.* Videbat angelus virginis animum pauentem & timentem malam esse salutationem. Et propterea confortat eam, monendo ne timeat: vt etiam ex hoc ipso, quòd virgo perciperet, affectum suum internum cognosci ab angelo nunciante, secura fieret. *Maria.* Proprium adiicit nomen, ad maiorem propulsationem timoris & fiduciam habendã, ex hoc ipso quòd velut à familiari, nomine proprio appellatur. *Inuenisti enim gratiam apud deum.* Reddit rationem angelus verborum quæ dixerat salutando: vt satisfaciat virgini cogitanti qualis esset ista salutatio, monstrando quòd est bona. Et quia primo dixerat, aue gratificata seu gratiosa facta, nec dixerat apud quos aut quem, modo hoc explicat. Quo explicato constat salutationem fuisse bonam. inuenisti enim, ideo non est tibi timendum, quia inuenisti gratiam. Quod dixerat superius gratiosa facta, hoc modo dicit inuenisti gratiam: idem enim significant. Sed modo explicat apud deum: non apud hominem aliquem te concupiscentem, sed apud deum: sed ideo dixi, aue gratiosa effecta, quia facta es gratiosa apud deum, quia inuenisti gratiam coram oculis dei, quia valde grata, quia valde accepta es apud deum. ECCE. Postquam securã reddidit beatam virginem de qualitate salutationis, progreditur ad principale intentum, quod imprecando dixerat, dominus tecum: ecce demonstrantis est, nunc nunc. [illegible] non in mente, non in corde (vt nouellus [illegible] sed in loco naturali conceptionis prolis. ET *partes.* [illegible] inquit, non emittes per os, sed naturali partu gignes. *filium.* non filiam. Rursus ex hoc quòd dicit filium, excluduntur omnes hæreses putantium beatam virginem non veram matrem Iesu, sed in ea velut in vase Iesum fuisse, & per eam quasi per fistulam transisse. Hæc enim omnia confutat angelus materna beatæ virginis officia explicans, non solum conceptionis & partus nominibus, sed explicando filium: vt hinc intelligamus concepturam & pariturum filium veris maternis officiis in generatiua parte ipsius beatæ virginis: alioquin non verificaretur, quòd conciperet & pareret filium. ET *vocabis nomen eius.* Instruit quoque angelus virginem de nomine filij. *Iesum.* Hebraicè, Latinè saluatorem: eo quòd saluator esset populi à peccatis: vt alibi angelus exposuit. *Hic erit*

magnus. Declarat angelus conditiones filij generandi. Prima cõ ditio est magnitudo, non mole corporis, sed virtute. Ita quòd sub magnitudine comprehenditur, quod erit potens in opere & sermone, in faciendis miraculis, in debellando mundum, & reliqua huiusmodi. ET *filius altissimi.* Eundem dicit filium altissimi quem dixerat filium virginis: vt duas illius naturas, duasque natiuitates vnius significet, alteram secundum naturam humanam qua est filius virginis: alteram secundum naturam diuinam qua est filius altissimi. *vocabitur.* Et quia non falsò vocabitur, habetur hinc quòd vere filius beatæ virginis est filius altissimi. Nec dixit erit, ne intelligeres nouiter futurum filium altissimi: quia ab æterno est filius altissimi: sed dixit vocabitur, quoniã appellatio futura erat. ET *dabit illi dominus deus.* Describit tertio adimpletiones scripturarum & desideriorum omniũ expectantiũ promissum Dauidi Messiam ex ipsius stirpe. Et dabit inchoatiue tempore resurrectionis eius: complete autem in secundo aduentu. Dabit inquam quũ dicet data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, dabit benemerenti per passionem & mortem suam. *Sedem Dauid.* regnũ promissum Dauidi in proprio semine. Et dicit hoc angelus ad declarandum, quòd filius iste esset verus Messias promissus Dauidi. *patris eius.* Hinc clarè apparet beatam virginem ex Dauide descendisse: alioquin falsum esset verbũ angeli, patris eius. non enim aliter Dauid est pater Iesu quàm secundũ carnẽ ex beata virgine sumptam. Et dixit patris eius, ad declarandũ q̃ Iesu secundũ quod homo prout erat filius Dauidis danda erat regia authoritas, & nõ secundũ quod erat filius altissimi. ET *regnabit in domo Iacob.* Nõ super solã tribũ Iuda, sed super vniuersam domũ Iacob. pro, super domũ Iacob (cõprehẽdẽtẽ oẽs tribus Israel) regnaturus describit: ad explicãdũ adimpletionẽ scripturarũ *in æternũ.* pro, in secula. Hæc duo (scilicet promissus ex proprio semine Dauidi rex, & regnum integrũ totius Israel) expectabantur cõmuniter ab omnib? in Messia adimplenda. & propterea horũ duorũ angelus meminit, specialiter describens Messiã regnaturũ in secula, & non sicut quilibet alius rex regnat suo tãtũ seculo. Et hæc (vt dictũ est) de regno Iesu in domo Iacob, & super sedẽ Dauidis non sunt adhuc implenda, sed inchoata fuerunt in resurrectione Christi, implenda in secundo aduẽtu: tunc enim veniet rex qui in primo venit subditus. ET *regni eius non erit* finis. Ne dubitares antedicta secula quandoque finienda explicat angelus quòd nullus erit finis regni Iesu. *Dixit autem Maria ad angelum.* Quomodo fiet. pro, erit, *istud.* Non

dubitat

Universidad de Deusto
Biblioteca

dubitat Maria, nõ quẽrit signũ sicut Zacharias, sed quẽrit modum quo erit istud. s. concipere nũc in vtero. Et ex hoc ipso qꝫ inquirit modũ, nõ quo fieri põt, sed quo erit, manifestat se credere, fide quę prębetur auditis. Aesi aperte diceret: credo quæ dicis, sed modum quo hoc erit non audio, nescio, nosse velim. *Quoniã virũ nõ cognosco.* Rationẽ quare quẽrit modũ, subiũgit quia expers sum virilis cõmercij. Nõ dixit non cognoscã, sed non cognosco: quia intellexerat verba angeli tunc implenda: dicente angelo ecce concipies. Maximam affero rationem inquirendi modum quo nunc concipiam: quoniam vsque in præsens viri cognitionem non habeo: hoc est, quia virgo sum. *ET respondens angelus dixit ei, spiritussanctus superueniet in te.* Ecce modus quo nunc concipies in vtero: spiritussanctus non spiritus humani seminis. Apte enim spiritumsanctum loco humani seminis posuit: quoniam prolificum semen spirituale valde est, hoc est spiritibus plenum: vt philosophi tradunt. Loco ergo humani seminis superuenientis in alias mulieres ad hoc vt concipiant, superueniet in te spiritussanctus: hoc est, nullam habens immunditiam cuiuscunque generis (hoc est, neque corporis neque animę) sed omnino elcuatus ab omni immunditia. *ET virtus altissimi obumbrabit tibi.* Ad hoc, quòd mulier concipiat requiritur, non solũ semen virile, sed actio virtutis generatiuæ mulieris. Et quia ad hanc concurrunt duo (scilicet applicatio digestorum humorum ex corpore mulieris ad substantiam prolis, & delectatio sensibilis concomitans huiusmodi applicationem) ideo ratione vtriusque dicitur obumbrabit tibi: tanquam præsernando quidem velut vmbra ab æstu & ardore concupiscentiæ, quo ad secundum: tanquam vero fouendo & trahendo velut regens in vmbra, quo ad primũ. Sicut enim in seminibus terræ mandatis videmus requiri quasi vmbram tegmen terræ (sub quo vires terræ colliguntur & attrahũtur ad concipiendum quodammodo ex semine, & sic terra germinat) ita in mulieris vtero præter virile semẽ velut obũbratio quædam generatiuæ partis mulieris cum virili semine fit, fotiua & attractiua naturalium humorum & virium mulieris ad concipiendum. Ita quòd intẽdit angelus dicere, quòd vltra spiritumsanctum loco seminis, virtus diuina dabit tibi actualem efficaciam concipiendi, seruando te à delectatione venerea. *Ideoque*, ex hoc singularissimo modo generandi. *ET quod nascetur.* Cũ hoc quòd supernaturalis erit modus, ipsũ tamẽ fieri erit naturale. Et vere naturalis fuit productio Iesu ex virgine: qm̃ in naturali loco, naturali materia, naturalibus

libus actionibus partis vegetatiuæ beatę virginis productus est, & propterea vere dicitur natus, propterea angelus vere dixit nascetur. *EX te.* Superfluit. Non limitauit verbum suum angelus ad natiuitatem ex ea: vt cõprehenderet natiuitatẽ in ea iuxta ver bũ angeli ad Ioseph Matth. 1. quòd enim in ea natũ est. Satis fuit angelo dicere nascetur: ad declarãdum naturalitatem fieri postquam declarauerat supernaturalitatem modi. *Sanctum.* Non solum significatur sanctitas prolis, sed significatur modus sanctitatis: qꝫ scilicet nascetur sanctum, ad differentiã cuiuscunqꝫ alterius nascẽtis, quilibet enim nascitur obnoxi⁹ originali peccato ac pœnis cõcomitãtibus, etiam si in eodẽ instãti diuina gratia sanctificaretur: Iesus aũt nascitur sanctus, nulli obnoxi⁹ culpæ aut pœnę. *Vocabitur filius dei.* Nõ vocabitur tantũ filius hominis, sed fili⁹ dei. Et ad hoc directe refertur cõiunctio ideo, ex singulari etiam modo (s. qꝫ de spiritu sancto cõceptus est) congruissima ratione subsecuta est appellatio filij dei. Talis enim & non alia natiuitas cõgruit filio dei, talis enim mod⁹ adminiculatur ad cognoscẽdũ, credendũ atque cõferendũ filiũ Mariæ esse filiũ dei. Repetiit aũt angelus vtrãque in Iesu naturã, non vt magis imprimeret vtriusque naturæ fidẽ beatæ virgini: sed vt explicaret qꝫ ab initio cõceptionis vnio fieret naturarũ (diuinę & humanæ) in vna persona. hoc enim significatur dicẽdo, qꝫ nascetur, vocabitur filius dei. Nisi enim ab initio quo nascitur esset fili⁹ dei, falso appellaretur fili⁹ dei qꝫ nascitur. *ET ecce elizabet.* Supernaturalẽ modũ generãdi cõfirmat angelus testimonio alterius modi supernaturalis quanuis minus. Supernaturale siquidẽ fuit Elizabet sterili & seni habere vim generãdi: quãuis naturalis fuerit vsus cõcessa ei vi generãdi, quoniã ex viro concepit. Nec hęc in testimoniũ attulit angelus ad tollẽdũ à beata virgine aliquid ambiguitatis: sed ad etiã sua uiter humano more per exẽplũ sensibile firmandã integrã beatæ virginis fidẽ, habet enim hoc suauis diuinæ sapientiæ dispositio, vt hominẽ naturaliter per sensibilia cognoscẽtẽ, sensibiliter quoque exẽplis instruat, firmet, cõsoletur. *Cognata tua.* Certa est cognatio inter Mariã & Elizabet: sed incertũ est quo modo. Genealogias enim earũ secũdũ vtrũqꝫ sexũ certas nescio. Hoc tamen certum in sacra scriptura est qꝫ domus Dauidis mixta erat cum domo Aaron. vxor enim Ioiadæ pontificis fuit soror Ochoziæ regis Iuda: vt patet in. 4. libro Reg. Vnde nihil obstat huic cognationi quòd Elizabet fuerit de tribu Leui ac filiabus Aaron, beata autem virgo de tribu Iuda ac filiabus Dauidis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsa concepit filium in senectute sua. Vna miraculi ratio. *hic mensis est sextus illi.* Explicat patentem ad sensum vterum gra-uidum. *quæ uocatur sterilis.* Altera miraculi ratio. *Quia non erit impossibile apud deum.* Hinc clare apparet quòd ad suauiter firmá dam per sensibilia integram beatæ virginis fidem, angelus addu xit prædictum testimonium. ad hoc enim refertur ratio angeli, quia non erit, refertur nanque ad demonstratum testimoniũ sen sibile per aduerbium ecce. Et est sensus, ecce testimonium sensibi le quia non erit impossibile apud deum omne verbum. Intendit enim angelus ex hoc testimonio sensibili instruere quòd omne possibile est apud deum: vt suauiter confirmet possibilẽ esse apud deum etiam mirabilem modum quem annunciauit virgini. *omne uerbum.* Nihil excipitur nisi quod implicat contradictoria, quod etiam non excipitur, sed non includitur: quia non compre henditur sub verbo aliquo: vtpote quòd non potest intelligi. *Dixit autem Maria, ecce ancilla domini.* Non plus interrogat, sed promptam se exhibet: & quanto magis se audiuit eleuandam in matrem Messiæ filij dei, tanto magis ad humilitatis gremium cõfugit: & se ancillam recognoscit & offert. *Fiat mihi.* Non solũ assensum præbet, sed preces adiungit ad tantum donum consequendum. *secundum uerbum tuum.* Prudentia simul & modestia loquendi comprehenditur in hoc, quòd breuissimo sermone & vniuersa nunciata complectitur, & angelum qui nunciauit ho norat. Vbi scito nos credere quòd statim prolatis his verbis concepit in vtero filium dei: & impletum est verbum angeli ecce cõcipies in vtero. Quod etiam apparet ex eo quod octauo Calendas Aprilis annunciatio hæc fuit: & octauo Calend. Ianuarij Iesus est natus. Et nihilominus in promptu est ratio: quia nulla erat differendi ratio, completa angelica annunciatione, & virginei atque humilis assensus oblatione consummata. *Et discessit ab illa angelus.* *Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in monta-na.* pro, in montanam supple regionem. *cum festinatione.* tum ad celeriter visitandam cognatam senem, tum vt in itinere non mo raretur: instruens exemplo virgines festinas esse in itinere, & nõ moroso gradu spectandas se exhibere. *in ciuitatem Iudæ. & intra-uit in domum Zachariæ: & salutauit Elizabet.* *Et factum est ut audiuit salutationem Mariæ Elizabet, exultauit.* pro, saliit, seu subsiliit. Describitur enim motus infantis saltantis in vtero. Describit Euangelista ordinem effectuum. Et primum effectum auditæ salutationis ex ore beatæ virginis, explicat esse saltum Ioannis Baptistæ in

stæ in vtero. Tunc enim impletum est quod dixerat angelus ad Zachariam de illo. & spiritusancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ. Iesus enim qui conceptus matris carnem statim sanctificauerat (extinguendo in ea fomitem) modo incipit exterius operari, sanctificando præcursorem suum. Hæc siquidem sanctificatio causa fuit quòd saliret. *infans in utero eius.* *Et repleta est spiritu sancto Elizabet.* Postquàm replenus est Ioannes spiritu sancto, repleta quoque est Elizabet spiritu sancto: vt ordine quodam distributus intelligatur spiritus sanctus ex voce Mariæ. *Et exclamauit uoce magna.* Intellige tamen, modestia seruata: quoniam spiritus sanctus nullius immoderaminis causa est. *Et dixit. Benedicta tu inter mulieres.* Non imprecatiue sed assertiue dicuntur hæc verba. iam enim cõceperat filium dei: & erat super omnes mulieres benedicta merito, etsi non adhuc aliorum vocibus. *Et benedictus.* Hoc addidit spiritus sanctus per Elizabet ad verba angeli. non solum ipsam beatam virginem benedictam sed Iesum in vtero eius manentem benedictum clamat. Sed vide differẽtiam. nam Mariam benedictam cum limitatione (scilicet inter mulieres) dicit Iesum autem benedictum absolute absq; vla limitatione. *Fructus uentris tui.* Vtitur naturali vocabulo fructꝰ vt vere productũ fructũ ventris naturalibꝰ officijs significaret. *Et unde hoc mihi.* Vbique apparet spiritus sanctus, spiritus humilis cordis. In beata virgine apparuit, ecce ancilla: & postea in submissione ad visitandam Elizabet, & modo apparet in ipsa Elizabet, recognoscente se indignam vt ad eam veniat beata virgo. *Vt ueniat.* quum ego debuissem prævenire. *Mater.* Hinc apparet beatam virginem veram ac naturalem genitricem iam tũc fuisse: & cognitam esse reuelante spiritu sancto ab Elizabet. *Domini mei ad me?* Cognouit etiam cuius esset mater, didicit à spiritu sancto, quòd erat mater dei & hominis, propter naturã enim humanam dixit fructus vẽtris tui: propter diuinam, domini mei. Hinc habetur quòd in principio quo concepit beata virgo, verbũ caro factum est. Si enim imperfecta quædam inchoatio prolis fuisset tunc in vtero virginis (quemadmodum in aliis mulieribus est informis materia) non dixisset Elizabet, immò spiritus sanctus per eam, mater domini mei: quia adhuc tunc non fuisset mater dei. Dicta sunt enim hæc verba paucis diebus post annunciationem. Fundamentaque hic habent doctrinam formati corporis Iesu Christi (& consequenter infusæ animæ intellectiuæ in principio conceptionis) theologi: quia ex tunc vere fuit mater

domini

domini nostri. *Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis.* Testẽ affert dictorũ suorũ saltationẽ filij ex salutatione beatę virginis. Acsi aperte diceret. non solũ ego ex aduentu tuo cognoui hæc spiritu sancto reuelante, sed etiam infans in vtero meo hæc sensit: quoniam vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, antequã mihi reuelarẽtur hęc, infans in vtero meo saltauit in gaudio. *exultauit in gaudio.* pro, saliit in exultatione. quæ effectus est letitiæ seu gaudij. Duo dicit: quòd saliit: & quod in exultatione. Ex quibus iũctis cum prædictis ab angelo (quòd in vtero matris replẽdus esset spiritu sancto) apparet quod exultatio hæc, exultatio spiritus sancti fuerit, causantis saltum illum corporalem ad sensibiliter modo quo poterat testificandum matri, & per ipsam mundo vniuerso, quanto repletus sit interno gaudio ob præsentiam Iesu Christi gestati in vtero à beata virgine: ac per hoc quòd Ioannis Baptistæ anima donata tunc fuerit cognitione actuali Iesu Christi, & actuali lætitia de illius præsentia. ¶ An autem donum hoc collatum ei fuerit per modum passionis transitoriæ, an per modum doni permanentis (hoc est quòd ex tunc perseuerauerit in soluto vsu mentis) incertum habeo. Quòd enim tunc hoc donum habuerit, ratio spiritussancti indicat. nam spiritussanctus primo & directe respicit mentem, & per diffusionem partem sensitiuam: ac per hoc nõ prius causauit lætitiam in parte sensitiua (vt more pecudis Ioannes exultasset) quam in parte intellectiua. Rursus nulla ratio lætitiæ in parte sensitiua hic interuenit, quemadmodum blandum aliquid lætificare videmus infantulos: sed tota lætitiæ ratio, præsentia Iesu Christi tanquam sonans per os virginis in auribus Elizabet fuit. constat aũt huiusmodi præsentiæ perceptionẽ non ad sensum sed ad intellectum pertinere. Deniq; si Ioannes nõ fuisset gauisus de cognita præsentia domini, non attulisset Elizabet in testimonium dictorũ suorũ, tantã infantis in suo vtero lætitiam. *infans in utero meo.* *et beata quæ credidisti.* pro, credidit. Alloquitur beatã virginem in tertia persona, meritum fidei (dicendo quæ credidit) & præmium beatitudinis futuræ explicans. Vnde apparet fuisse reuelatum Elizabet nõ solum beatam virginẽ esse matrem dei, sed etiam dictã ab angelo, & fidẽ beatæ virginis. *Quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi.* pro ei. virgini. Rationem beatitudinis reddit: prophetans & ipsa, complenda esse omnia nunciata ei per angelum. *A domino.* explicat nunciata per angelum processisse à domino, domini nomine & authoritate fuisse dicta. Et hoc ad significandũ infallibilem

infallibilem veritatem dictorum: vtpote quæ à domino emanarunt. ¶ Ex hoc quòd Elizabet mutat personam secundam in tertiam, dicendo & beata quæ credidit &c. apparet quòd aliæ personæ erãt præsentes huic colloquio: ad quas cõuersa Elizabet dixit de beata virgine, & beata quæ credidit &c. *Et ait Mariæ.* Temp⁹ iam erat vt prodiret etiam in sermonem diuinitas qua repleta erat Maria. Vnde laudata ab Elizabet, cognoscens verba illius vera esse à spiritu sancto, non respõdet Elizabet, sed prorumpit ad gratiarum actiones deo: laudando illum ob beneficia sibi, timentibus deũ, humili corde, populo Israel ac vniuerso præstita. *Magnificat.* hoc est extollit: seu tangẽdo radicem, magnifacit. ex magnificare enim oritur magnificare pro extollere. *Animæ meæ.* Manifestat internam animæ suæ actionem. *Dominum.* non seipsam non me, sed eum qui est vniuersorum dominus. hac enim appellatione nominare consueuerant Hebræi deum. *Et exultauit.* Magnifacere & extollere internum, cognoscitiuæ partis est: exultare autem volitiuæ seu affectiuæ. Est enim exultatio plus quã lętitia exundans siquidem lætitia velut in gesticulationẽ exultatio est. *spiritus meus.* Ne intelligeres exultationem corporalem, remotissimo à corpore animæ nomine vtitur: dicendo spiritus meus. anima enim spiritus rationem habet vt corpus supergreditur: vnde & statum spiritus separata à corpore sortitur. Et discerne quòd anima magnificat & spiritus exultat: quia res illa quæ est anima vtrinque significatur: & vt respicit hæc inferiora & vt respicit superiora. nam vt est anima, vt exercet vinificandi officium, non æstimat non extollit aliquid eorum quæ spectant ad viuere nisi dominum: vt vero est spiritus, vt officium exercet spiritus, vt superioribus intendit, non solum amat, desiderat, delectatur & gaudet, sed exultat *in deo.* non in seipso spiritu, sed in deo: qui purissimus spiritus est. *salutari.* pro, saluatore. Quanuis enim deus ex quo mũdum condidit, semper fuerit saluator, officium tamen saluãdi personaliter hic assumpsit quum caro factus est, & propterea hoc speciali modo saluator significatur. Et vere in deo saluatore, spiritus beatæ virginis exultauit: quia exultauit in deo incarnato. Saluatore autem non huius vel illius sed mundi. *Meo.* possessionem significat saluatoris tanquam proprij. Vere enim meus inquit Maria: quoniam totum corpus eius mediãte quo saluat mundum, meum est: nullam in eo partẽ habet vir aliquis. *Quia respexit.* pro, aspexit. Rationẽ magnificationis & exultatiõis & proprietatis reddit ex

parte

Universidad de Deusto
Biblioteca

parte dei.quia aſpexit. *Humilitatem.*pro, ad humilitatem. id eſt,exiguitatem ſeu paruitatem. *Ancillæ ſuæ.* Dictio Græca interpretata humilitatem non eſt nomen illius virtutis animi quã humilitatem appellamus:ſed eſt nomen conditionis qua aliquid eſt imum ſeu exiguum ſeu paruum. Eſt enim ſenſus, quia aſpicere dignatus eſt ad exiguitatem ſeu infimitatem (ſi dici licet) ancillæ ſuę. Nec propterea interpres arguendus eſt:quia ſecundum nominis proprietatem, eſſe humilem non eſt habere virtutem, ſed eſt eſſe imum, quamuis theologi vſurpauerunt humilitatem pro virtute animi. ¶ Et aduerte quòd in his beatę virginis verbis,virtus humilitatis non ſignificatur voce, ſed exercetur opere. nam hic eſt intimæ humilitatis actus,æſtimare ſe infimam,exiguam, paruam &c. Et hoc magis quadrat humilitati maximæ beatæ virginis quàm cãtare virtutem humilitatis ſuæ eſſe aſpectam à deo. hoc enim ſonat ad meritum propriæ virtutis reſpexiſſe deum: q dicere procul eſt ab humilibus.illud autem, cordis humilitas eſt in actu exercito. Magnitudinem igitur beneficij diuini ergà ſe explicat,dicendo quia aſpexit ad exiguitatem ancillæ ſuæ,ita q non ſat fuit dicere, quia aſpexit ancillam ſuam: ſed appoſuit ad exiguitatem ancillæ ſuæ. ¶ Et intellige exiguitatem quò ad ineerita,æſtimabat ſiquidem ſe nullius meriti nullíuſq; virtutis. Nec ficte aut falſo:quoniam conſiderabat ſeipſam ex parte ſui, nõ ex parte donorum dei in ipſa,hæc enim conſideratio mater eſt humilis cordis,quum in anima radicata eſt. *Ecce enim ex hoc.* Deeſt. nunc. Meniſeſtat ab effectu magnitudinem beneficij diuini in ſe:quia ex iſto nunc (& demonſtratur nunc quo concepit filium dei)quo tantum beneficium contulit mihi deus. *Beatam me dicent omnes generationes.* Prophetat beata virgo fœlicem ſe habẽdam ab omnibus generationibus. Quod verificatur tũm comprehenſione omnium nationum,tum ſucceſſione cuiuſque futuræ generationis. *Quia fecit.* Explicat quare beatam illam dicent omnes generationes. *Mihi magna.* pro, magnalia. hoc eſt ingentia admiratione digna. Tanquam inexplicabilia ſigil latim,hoc nomine cuncta comprehendit. *Qui potens eſt.*pro,qui le potens. Deum nominat à potentia tanquam excellentiſſima ſeu ſolus potens.reliqua enim omnia mendicant poſſe ab eo. Et denominauit deum à potentia, quia tota ratio facti in myſterio incarnationis eſt potentia facientis. *Et ſanctum.* Laudat ſecundo deum à celſitudine naturę.Sanctum enim eleuatum ab omni impuritate ſignificat deum,qui ſolus eſt actus purus. *Nomen eius.*

Nullum

Nullum nomen deo conuenit niſi ſanctum: hoc eſt niſi infra latitudinem actus puri,Et propterea omne nomen dei eſt ſanctũ: & ideo proprium eſt deo habere nomen ſanctum. & propterea beata virgo à ſpiritu ſancto edocta, deſcripſit deum ex hoc quòd ſanctũ eſt nomen eius. *Et miſericordia eius.* Laudat tertio dei miſericordiam.Ita quòd tria ſpecialiter laudat dei: potẽtiam, naturam,& miſericordiam. Et naturam quidem laudauit nominatã: hoc eſt prout cognoſci nominarique poteſt. potentiam verò abſolute:miſericordiã autem cum extenſione ſubiuncta. *A progenie in progenies.*pro,in generationem & generationẽ. Extenſio miſericordiæ ad quamlibet ſucceſſionem generationis ſignificatur. Eſt enim ſenſus,in generationem & generationem ſine defectu: ita quòd nulli generationi deficit. *Timentibus eũ.* Quamuis miſericordia dei diffuſa ſit ſuper omnia opera eius, & ſecundũ aliquos effectus communis ſit timentibus & non timentibus deum: ſecundum tamen effectum ſublevationis à vera miſeria (quæ eſt ſola miſeria æternę damnationis)propria eſt timentibus cum timore filiali.& talis miſericordia cantatur indeficiens cuilibet generationi.Nec arctatur textus ad generatiões futuras, ſed abſque limitatione aliqua comprehendit omnem generationem.præteritam,præſentem,& futuram.Laudat enim beata virgo benefactorem ſuũ ab huiuſmodi æterna miſericordia. *Fecit potentiam.* pro,robur. ſiue imperiũ.vtrunque enim Græca dictio ſignificat. Ab hinc proſequitur vtriuſque attributi (ſcilicet potentiæ & miſericordiæ)opera reſpectu rationalium creaturarũ vt referuntur ad beatitudinem vel miſeriã æternã. ¶ Vbi aduerte,quòd ſi opera hæc intelligantur in ſua latitudine & præterita vt ſonant, appellatione ſuperborum & humilium,diuitum & eſurientium, nõ ſolum comprehenduntur homines,ſed etiã angeli mali & boni. Angeli ſiquidem ſuperbi fuerunt primi diſperſi & detracti ex ſedibus & emiſſi inanes:& per oppoſitum,angeli humiles & eſurientes diuinam gloriam exaltati ſunt & repleti ſunt bonis. Ante aduentum quoque Chriſti,ſuperbos eiectos legimus etiam de tẽporali ſtatu:vt Nabuchodonoſor &Saul.ſed hoc extra propoſitũ eſt æternæ fœlicitatis,vel miſeriæ:niſi pro quãto hæc ſigna quedam ſunt teſtificantia quantũ deo ſuperbia diſpliceat,quantũque humilitas placeat.Directe tamen præſenti cantico cõgruit vt intelligantur hæc opera facta in myſterio incarnationis. ita quòd cantantur hæc opera vt fructus verbi incarnati:& aſſerũtur facta quia iam erant facta inchoatiuè, erant facta in radice. Intendit

D ſiqui-

siquidé beata virgo declarare quid in hoc mysterio incarnatióit fecit(hoc est faciendũ in radice stabiliuit)erga genus humanum. quòd scilicet decreuit vti potentia cõtra superbos,primates & diuites,exaltare autẽ humiles & replere bonis esurientes. Hęc enim est dispositio propria nouo testamento,nã in testamento veteri diuitiæ promittebãtur:in nouo nulla habetur diuitiarũ ratio, sed pauperrimi piscatores exaltati sunt. ¶Vide singula iuxta hunc sensum:qué literalem credimus.Primũ itaque opus potẽtiæ est,qd fecit robur. *in brachio suo.* Verbũ incarnatum brachium diuinũ appellatur: iuxta illud Esa.53. & brachiũ domini cui reuelatũ est. est enim velut brachiũ quo operatur deus. Perspicacius autẽ appellatur brachiũ ratione humanæ naturæ:quę est velut organum coniunctũ dei,sicut brachiũ est organum coniunctũ hominis, est enim organũ iunctũ in persona,ad differentiam organi separatis quale est quodcunque instrumentũ artificiale:puta serra,malleus &c.Fecit inquã deus in homine assumpto robur,tum fortitudinis meritotiæ,tũ potẽtiæ,opere & sermone:sed præcipue robur vniuersalis dominij,robur efficiẽdi omne opus tã iustitię,quàm gratiæ. *dispersit superbos.* Ecce opus robusti brachij,ad corporea brachij robusti dispergentis conãtes ipsum superare, similitudinem. Quũ enim cætera vitia fugiant,sola superbia se opponit deo. & propterea actio Iesu Christi in totũ genus perseuerãtium in iniquitate,describitur à capitibus eorũ superbis:quos dispergit in æternos cruciatus. *Mente.* pro,cogitatione, *cordis sui.* Significatur non diuina mens,sed cogitatio cordis superborũ.& dispersio robusta declaratur actio iustitiæ.Est enim sensus quòd dispersit superbos merito cogitatiõis cordis eorũ. Quauuis possit etiã significari vnde dispersi sunt:scilicet à cogitatione cordis eorũ.dispersi sunt enim à celsitudine & gloria cogitata & affectata corde eorũ.Vterque siquidẽ sensus quadrat proposito, *Deposuit potentes de sede.* pro,detraxit primores à sedibus.Significatur enim ad literã, quòd deiecit eos qui potestate funguntur publica à sedibus suis. Quod ad literã verificatũ est quũ deiecti sunt magistratus Iudęorũ quia occiderũt Christũ:& exaltati sunt humiles Christi, discipuli,vniuerso orbi euangelizantes.Potest nihilominus vniuersalius intelligi de eisdẽ superbis:vt non solũ sint dispersi à cogitatis & affectatis celsitudinibus,sed etiã detracti à sedibus quas habẽt. omnibus enim bonis priuati sunt. *Et exaltauit humiles.* contra. Exaltauit inquã ad cœlorum regnũ.Et hinc apparet eosdem appellatos superbos & potentes dispersos & eiectos.nam solos humiles

miles corde è regione apponit. Et propterea secunda expositio amplectenda tanquam literalis intimatur. *esurientes.* non corporis cibum,sed iustitiam,sed panem cœlestem. *implentis bonis.* regni cœlorum.quæ sola sunt vere bona. *Et diuites.* mente & animo:qui se non recognoscunt indigentes diuina gratia,euangelica doctrina:existimantes se abundare diuitiis ingenij,sapientiæ,prudentiæ,sagacitatis,cognitione & acquisitione fœlicitatis absque Christo. *dimisit.*pro,emisit,*inanes.* eiecit à se vacuos veris bonis. Et nihilominus cum his intellige quòd elegit pauperes & infimos secundum mundum homines, significatos per esurientes (hoc est indigentes pane) magnos autem secundum mundum nominatos diuites non elegit, sed emisit vacuos:pro quanto nec electi sunt ad apostolatum, & rari sunt qui saluantur:iuxta verbum domini. facilius est camelum transire per foramen acus,quàm diuites intrare in regnum cœlorum. *suscepit.* more succurrentis ac manum porrigentis. Postquã opera declaranit gratiæ & iustitiæ noui testamenti,adimpletionem subiungit testamenti veteris perfectã in hoc mysterio incarnationis. *Israel puerum suum.* populum Israelitam seruum suum. *Memorari.* pro, vt recordaretur. Loco cuius,nescio quis in ecclesia introduxit cantandum recordatus:quum interpres trãstulerit memorari,& textus Græcus habeat recordari. *Misericordiæ suæ.* Superfluit suæ.Et est sensus,quòd succurrit populo Israel ad hoc vt recordaretur opere & effectu misericordiæ exhibendæ Abrahę & semini eius in seculũ,sicut locut⁹ est ad patres nostros. Iste est verus ordo constructionis literæ.nam Abraham datiui casus est:nec potest construi cum patres nostros. Rursus etiam nõ quadrat sicut locutus est semini eius in seculum:sed bene quadrat quòd suscepit populum Israel per mysterium incarnationis succurrendo, ad hoc vt recordaretur misericordiæ exhibendæ Abrahæ & semini eius in seculum. promiserat enim deus exhibiturum se misericordiam Abrahæ & semini eius in æternum. & propterea per modum recordationis exhibenda describitur misericordia.Expectabat quoque & Abraham mesericordiam Iesu Christi liberaturã se de limbo.Semini quoque Abrahę non quodam tempore,sed in æternũ exhibetur misericordia:dũ ad cœlorum regnum pro parte perductum est, & reliquum perducetur per Iesum quum intrauerit plenitudo gentium, & nihilominus quotidie aliquis eorum perducitur. *sicut locutus est ad patres nostros.* prophetas qui scripserunt de Messia & gratia

eius. *Abrahã & semini eius in seculã.* pro, in seculum. **Mansit autẽ Maria cum illa quasi.** pro, fere, mensibus tribus. *& reuersa est in domum suam.* Vnde apparet quòd non interfuit beata virgo natiuitati Ioannis Baptistæ. nam quũ octauo Calendas Aprilis audierit ab angelo, ecce Elizabet cognata tua, & in illis diebus surrexerit & venerit ad Elizabet, si fuisset cum Elizabet in natiuitate Ioannis, proculdubio perstitisset per aliquot dies: saltem donec Elizabet plene conualuisset ex partu. & sic fuisset cũ ea tribus mensibus & amplius: cuius oppositum euãgelista dicit. qui videtur ex industria hoc dixisse vt significaret Mariam non interfuisse partui Elizabet. **Elizabet autem impletum est tempus pariendi & peperit filium. Et audierunt vicini & cognati eius quia magnificauit dominus misericordiam suam cum illa.** non solum tollendo opprobrium sterilitatis in senectute, sed donando filium masculum. **Et congratulabantur ei. Et factum est in die octauo.** iuxta legis præceptum.

venerunt circumcidere. pro, vt circũciderent, *puerum & vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondens mater eius, dixit. Nequaquam, sed vocabitur Ioannes.* A spiritu sancto didicerat Elizabet hoc nomen imponendum filio. Zacharias enim mutus non poterat ei hoc dixisse. **Et dixerunt ad illam, quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. innuebant autem patri eius quem vellet.** pro, quid vellet, *vocari eum.* Ita quòd non ostendebant diuersos homines quærentes si vellet vocari eum nomine istius vel illius, sed nutibus quærebant quod esset nomen imponendum infanti. **Et postulans pugillarem.** hoc est nutibus petita tabella in qua scribitur. huiusmodi enim tabella pugillaris vocatur. quæ forte tunc temporis erat cerea. *scripsit dicens.* Mutus erat: & scribere quidem poterat, dicere autem non. & propterea dicens, cassus est accusatiui. Et est sensus. scripsit scripturam dicentem. **Ioannes est nomen eius.** Acsi aperte diceret. non ego illi impono nomen, sed Ioannes est nomen eius: vtpote impositum ab angelo.

Et mirati sunt. de conuenientia patris & matris in nomine nouo cognationi illi. **Vniuersi.** *Apertum est autem illico.* Tunc enim completa sunt, quæ dicta sunt per angelum de natiuitate Ioãnis. ante diem siquidem octauum quo in circũcisione nominabatur infans, quia anonymus erat, fere vt non natus habebatur. *os eius & lingua eius: & loquebatur benedicens deum.* An præter subiunctum canticum aliqua prius dixerit Zacharias gratias agendo deo, incertum est. **Et factus est timor super omnes vicinos eorum: & super omnia montana.** pro, in tota montana. *scilicet regione, tocatæ, diuulgabantur omnia verba hæc. Et posuerunt omnes qui audierãt, in corde suo, dicentes. quis putas puer iste erit?* Timor dei, diuulgatio gestorum, & expectatiua admiratio dicentium quisnam puer iste erit, post canticum Zachariæ fuerunt secundum ordinem historiæ. immo canticum ipsum, vnum erat eorum, quę diuulgabantur: & magna erat pars testimonij, quòd manus domini erat cum illo puero. **Etenim.** superfluit coniunctio enim. Non redditur ratio quare illi dicebant, quisnam puer iste erit? sed vbi euã gelista gesta descripsit natiuitatis, circuncisionis & nominationis pueri, ordinate describit quid est subsecutum in audientibus, quid in ipso infante, quid in patre. Et de auditoribus quidem dixit timorem &c. de infante vero subdit. **Et manus domini erat cum illo.** significans specialem curam diuinam de infante, velut sub manu dei. De patre autem subiungit. **Et Zacharias pater eius repletus est spiritu sancto: & prophetauit.** tum de Messia, tum de Ioanne. *dicens.* **Benedictus.** benedictione laudis. *dominus deus israel.* per gratiam specialis cultus. *Quia uisitauit.* mittendo. *& fecit redemptionem.* ad differentiam priorum visitationum quibus visitauerat mittendo prophetas: modo enim visitaut facien. do redemptionem mysterio incarnationis. *plebis suæ.* pro, populo suo. hoc est ad libertatem populi sui. **Et erexit cornu salutis nobis.** non solum libertatem dedit, sed erexit cornu, potentiam. Ipsum Messiam appellat cornu salutis: quia vere fuit potentia saluationis nostræ. *in domo Dauid.* quia secundum carnem ex domo Dauid ortus est. *pueri sui. sicut locutus est per os sanctorum qui a seculo sunt prophetarum eius.* pro, fuerunt prophetarum suorum. *salutem ex inimicis nostris: & de manu omnium qui oderunt nos.* Declarat cuius salutis cornu erectum est. Vnde secundum grammaticam legendum esset salutis, referẽdo ad id quod dixerat cornu salutis. Ac si dictum fuisset, salutis inquam ex inimicis nostris. ¶ Vbi etiam scito, quòd Græca dictio tam hic quàm ibi & inferius, potius significat saluationis quàm salutis. & optime quadrat vt sit cornu saluationis, saluationis inquam ex inimicis nostris: primũ quo ad spiritum, & demũ quo ad omnia. ¶ Et similiter intellige de manu, hoc est de potestate odiẽtium. In primo siquidẽ aduentu saluati sumus ab iis qui aduersantur spiritui: in secundo autem ab omnibus quomodolibet contrariis. *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris.* Misericordiam dicit, non iustitiam: quia non ex meritis patrum, sed ex diuina gratia misericorditer patres nostri & nos liberati sumus per in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

carnationis mysterium. *Vt memorari.* pro, & ad recordandum, *testamenti sui sancti.* Prius dixerat misericordiam : modo adiungit iustitiæ speciem in executione testamenti. Vbi nota appellari hic primum testamenti nomine, promissionem factam Abrahæ à deo de benedicto semine, in quo omnes gentes benedicentur. *iusiurandum.* Explicat testamentum scriptum Genesis. 22. Et grammaticè similiter legendum esset iusiurandi, appositiue ad testamenti sui sancti. *Quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum.* pro, vt daret, *se.* Superfluit se. *Nobis.* Iungi debet hæc clausula cum sequenti: & est sensus, vt daret nobis hæc sequentia. scilicet. *Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi. in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris.* Vbi colligere potes septem conditiones gratuitas. Prima est libertas. liberati de manu inimicorum nostrorum. Secunda est diuina seruitus. seruiamus illi. Tertia est exclusio timoris seruilis. sine timore. Quarta est mundicia. in sanctitate. Quinta est iustitia fidei, dando vnicuique quod suum est. Sexta est veracitas, coram ipso. vt excludatur omnis fictio: & simul significetur reuerentia tanquam præsente deo. Septima est perennitas seu iugis continuatio, omnibus diebus nostris. Hæc enim omnia per incarnationis mysterium olim promissa. adimpleta sunt intrinsecus : exterius autem consummabuntur in secundo aduentu. *Et tu puer.* pro, puelle. Prophetat apostrophando ad infantem. Vnde nonnullum sumitur argumentum, quòd donum solutæ mentis perfecerit in Ioanne Baptista. Et propterea tanquam ad intelligentem paterna verba Zacharias conuertit sermonem. *Propheta.* immo etiam plusquam propheta. *Altissimi uocaberis, præibis enim ante faciem domini parare.* pro, ad parandum, *uias eius.* Dono propheticæ adiungit officium præcursoris. Et vtrunque ad literam impletum est. nam & plusquam propheta fuit monstrando Iesum: & velut ante faciem iuit præparando viam, prædicando & baptizando, ad hoc vt disponeret auditores ad Christum statim subsequentem. *Ad dandam scientiam salutis plebi.* pro, populo, *eius, in remissionem peccatorum eorum.* Superfluit eorum. Particula in remissionem peccatorum, potest construi cum salutis: vt determinetur qualis salus: scilicet interna, in remissionem peccatorum. Et potest construi cum scientiam seu cognitionem ad significandum congnitionem salutis tendere in remissionem peccatorum. *Per uiscera misericordiæ dei nostri in quibus uisitauit nos.* Apostrophat hic ad ipsum saluatorem Messiam. Ita quòd ordo

ordo literæ secundum constructionem est iste. O oriens ex alto, per viscera misericordiæ dei nostri in quib⁹ visitauit nos, illucesce in tenebris & vmbra mortis sedentibus, ad dirigendum pedes nostros in viam pacis. Incipit itaque apostrophatio literæ ad saluatorem ab obsecratione. per viscera, hoc est intima, misericordiæ dei nostri: in quibus, visceribus, visitauit nos, deus noster. Obscurat per intimum affectum diuinum monstratum in tam misericordi visitatione per mysterium incarnationis factæ. *oriens.* substantiuum est: & casus vocatiui ex subsequente imperatiuo insinuatur. Quauis careat articulo seu aduerbio vocatiuo. nam nũ semper hoc aduerbium apud Græcos præponitur : vt patet apud Ioannem, Domine ostẽde nobis patrem: & iterum, Philippe qui videt me. Et ille significatur de quo scriptum est Zachariæ sexto: Ecce vir oriens nomẽ eius. & Zachariæ tertio: Ecce adducam seruum meum orientem. *Ex alto.* Perinde dicitur, ô oriens ex alto acsi diceretur, ô sol ex alto, ex excelso, nempe patris sinu. in quo Iesus erat velut sol, latens tamen & propterea subiũgitur petitio. *illuminare.* pro, illuce. seu illucesce. *Iis qui in tenebris.* iguorantiæ. *Et umbra mortis.* Peccata præ se ferentia mortem æternam, vmbra mortis sunt: tum quo ad rem: quia se habent ad mortem æternam sicut vmbra ad corpus : tum quo ad officium terrendi : quia terrent cultores dei, vt existimatæ vmbræ mortuorum exterrere solent. Similitudo hæc sumpta est ex sensibilibus tenebris ita horribilibus, vt si non mors, vmbra mortis tamen appareant. *Sedent.* pro, sedentibus. In textu Græco habetur. illucesce in tenebris & vmbra mortis sedentibus. At si contendatur non posse transferri infinitiuum in imperatiuum, facilis est constructio: omissa apostrophatione ad saluatorem, & legendo oriens in nominatiuo, vt illuminet & cætera. *Ad dirigendos pedes.* hoc est affectus. *nostros in uiam pacis.* spiritus, quæ vere est pax : non pacis mundanæ, plenæ immunditia & malis moribus. *Puer.* pro, puellus, *autem crescebat & confortabatur.* pro, potens fiebat, *spiritu.* Attestatur hoc libero vsui mentis in puello : fieri enim potentiorem secundum spiritum, meriti est: quod non est sine libero vsu mentis. *Et erat in desertis.* vt non ab homine, sed à deo instructus cognosceretur: vt à pueritia iugum domini portaret ac contemplationi vacaret. *Vsque in diem ostensionis suæ ad israel.* hoc est, vsque ad annum vigesimumnonum suæ ætatis : tunc enim manifestatus fuit populo Israel qualis esset.

CAPVT II.

FActum est autem in diebus illis. scilicet anno quadragesimosecundo, vel circiter imperij Octauij, qui cognominatus est Augustus. Exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur, per capita, uniuersus orbis. Secundum veritatem subintelligitur, subiectus Romano imperio: ad differentiam vniuersi orbis simpliciter. nam vniuersus orbis simpliciter non erat subditus Romano imperio: quamuis Augustus ad gloriam sui imperij scriberet absolute vniuersum orbē describendum, tanquam esset dominus vniuersi orbis: cuius tamē nullus vnquam Imperator fuit dominus. Constat enim omnes quartas terræ nulli vnquam fuisse subditas: præter hoc quod scriptores tradunt multas nationes istius nostræ quartæ non fuisse tunc subditas Augusto. Hæc descriptio prima. ad differentiā subsequentium. Facta est a præside. pro, agente præsidem. syriæ. Iudea enim comprehendebatur sub Syria, vtpote pars eius: nec tunc temporis habebat præsidem proprium. Herodes enim erat Rex Iudææ. Cyrino. Et ibant omnes ut profiterentur. propria nomina & cognomina: & forte subiectionem. singuli in suam ciuitatem. Ignotæ sunt nobis conditiones decreti illius: quantum tamen ex relatis à Luca coniicitur, quilibet ibat in ciuitatem vnde erat oriundus, quanuis alibi natus fuisset. hoc enim insinuatur assignādo rationem quare Ioseph venerit in Bethlehem eo quòd esset de domo & familia Dauid: nec dicitur eo quòd natus esset in Bethlehem. Quia ergo stirps eius Bethlehemitica erat, ideo Bethlehē ciuitas eius dicitur. Similis est autem ratio de cuiuslibet ciuitate sua. Ascendit autem & Ioseph a Galilæa de ciuitate Nazareth in ludæam ciuitatem. Deest præpositio in. primo enim describitur regio, & deinde ciuitas: dicendo in Iudæā in ciuitatem. Dauid quæ vocatur Bethlehem. Dixit hoc Lucas ad differentiam Sion, quæ appellata est ciuitas Dauid: vt patet. 2. Regum. 5. Bethlehem enim fuit ciuitas Dauid secundum Originem: Sion autem secundum regiam habitationem. Eo quod esset de domo & familia Dauid. Descendentes per mulieres à Dauide, erant de domo, sed non de familia Dauidis: descendentes autem per lineam masculinam, erant de domo & familia Dauidis: ideo vt significaretur Ioseph per lineam masculinam descendisse à Dauide, dicitur de domo & familia Dauid. vt profiteretur cum Maria. Hinc etiam habetur alia conditio decreti, quòd etiam mulieres describebantur: alioquin non ducta fuisset beata virgo tam vicina partui in Bethlee.

Despensata

Desponsata sibi uxore. Non ideo quòd traducta adhuc non fuisset in viri domum (Ioseph enim monitus ab angelo acceperat iam eam in coniugem) sed ideo vt secundum rem non vxor, sed vxor desponsata, hoc est incognita significetur. Prægnante. pro, quæ erat prægnans. Factum est autem quum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret, & peperit. naturali via per genitalia membra genuit: alioquin non peperisset. Filium suum primogenitum. ante quem nullum alium genuit, siue sequatur alius siue non. Quod diffusius Matthæi primo declaratum est. Et pannis eum involuit. pro, & eum infasciauit. Nullus dolor matris, nulla obsequia obstetricis aut alterius mulieris, nullum balneum, sed sola fasciatio maternis manibus interuenit. Et reclinauit eum in præsepio: quia non erat ei. pro, eis. scilicet Mariæ & Ioseph. Ratio quare non erat eis locus in diuersorio, nescitur an fuerit paupertas soluendi, an multitudo hospitum. Locus in diuersorio. Hinc apparet, quòd præsepium erat extra diuersorium, hoc est hospitium: ex eo enim quod dicitur, quòd non erat eis locus in diuersorio, significatur quod non erat eis locus in hospitio: ex eo autem quòd hinc redditur ratio quare posuerit infantem in præsepio, significatur quòd præsepiū erat extra hospitium. Si enim intra diuersorium fuisset, non dixisset non erat eis locus, sed non erat eis locus alius in diuersorio. In loco itaque non hominum, sed animalium brutorum erant beata virgo & Ioseph. & ideo reclinatus est Iesus in præsepio (hoc est in loco in quo pabulum apponitur animalibus) vt in fœno quietius esset infans, & minus frigus sentiret. aptior siquidem locus in stabulo non est. Abstinuit autem ab hospitij nomine, quia ciuis non hospes erat Ioseph Bethlehem: sed vsus est diuersorij nomine ad significandum, quòd domum propriam non habebat Ioseph in Bethlehem: & (quod amplius est) in publico hospitio non poterat habere locū in quo commoraretur per aliquos dies.

¶ An autem stabulum hoc fuerit intus in Bethlehem an extra muros, incertum habeo. Hinc enim textus dicit eos ascendisse in Bethlehem, & dum essent ibi, peperisse Mariam: inde difficile apparet Magos intus in ciuitate adorasse Iesum & obtulisse munera apertis thesauris, & latuisse Herodem: qui diligēter inquisiuit vbi fuerant magi, vt verisimile est. Hæc autē difficultas cessat si extra muros adoratus est Iesus in stabulo, sine arbitris Bethlehemitis. Nec propterea contradicitur textui: quia ad hoc inierunt vt morarentur intus: sed quia non erat eis locus, morabantur foris: tū quia etsi essent foris, non erant foris vt essent foris: sed vt describerentur

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur intus tanquam oriundi ex ciuitate, & propterea erant ibi in ciuitate quantum ad officium professionis & per se: quamuis per accidens, præter intentionem morarentur extra muros. *et pastores erant in regione eadem vigilantes.* pro, in agro stabulantes. Significatur enim quòd morabantur circa ouile agreste. *et custodientes vigilias.* pro, custodias, *vobis super gregem suum.* In diuersas enim custodias distribuebantur à lupis, & id genus reliquis. *et ecce angelus domini stetit iuxta illos.* Aiunt dictionem Græcam significare magis angelum imminuisse ex alto supra illos quàm stetisse iuxta illos: ita quòd in aëre corporali specie tanquam ex cœlo descendens stetit angelus eminentius iuxta illos. *et claritas.* pro, gloria, *dei circumfulsit illos.* Duo nominat, scilicet gloriã dei, & actionem circunfulgendi. Ex hoc secundo apparet corporalis splendor circumcirca illos: ex primo autem apparet, quòd species quædam corporea apparuit quæ fulgebat: & quòd illa species erat species gloriæ dei: hoc est erat res quædam præ se ferens statum gloriosum dei. Qualis autem fuerit illa species, Euangelista non dicit: sed solum dicit quòd erat gloria dei. ne intelligeremus lumen sydereum, aut solare, aut lunare, aut igneum fuisse, sed rem velut gloriam dei, velut gloriosam apparitionem dei: ad differentiam apparitionum non secundum statum gloriosum. Hæc est prima in tota sacra scriptura apparitio angelica cum splendore: reseruata iure natiuitati filij dei. *et timuerunt timore magno.* Recolẽdo omnes supradictas angelicas apparitiones, semper inuenitur timor in hominibus: timuit Zacharias, timuit Maria, timuerunt modo pastores. Insolita enim & diuina, tremẽda aduenerunt nobis: & nihilominus timor ipse reuerentiæ signũ est. *et dixit illis angelus, nolite timere.* Confortat eos angelus. *ecce enim evangelizo vobis,* non pontificibus, non sacerdotibus, non Scribis, non Phariseis, non optimatibus: vt hinc percipiamus quàm chari sint deo etiã viliſſimi homines: vtpote ad quos dirigit angelos, quibus primũ manifestat mysteriũ nati filij. *Gaudium magnum quod erit omni populo.* Vobis quidẽ annuncio, sed non erit proprũ vobis, sed cõmune omni populo gaudiũ magnũ. Nec dixit omni populo Bethlehẽ aut Israel, sed absolute: vt intelligamus omni populo mũdi. in omni enim mũdi populo saluãtur aliqui habẽtes gaudiũ magnũ de natiuitate Christi. *Quia natus est vobis.* p̃ vestra salute. *hodie.* Vnde apparet nocte eadẽ natũ fuisse Iesum, & nõ ante mediã noctẽ: quia tẽpus ante mediã noctẽ cõputatur secundũ cõmunẽ morem loquendi, cũ die præcedẽti: vt testatur cœna nocturna.

Si enim

Si enim ante mediã noctẽ diei vigesimiquinti decẽbris natus fuisset, nõ hodie sed heri nat⁹ fuisset: sicut heri cœnauit q tũc cœnauit. Nec obstat quòd apud Hebræos dies inciperet à vespera quia hoc erat speciale quãtũ ad celebrationẽ festorũ: nunc autẽ sermo de cõmuni supputatione & nõ quo ad festa est. *saluator.* Merito dixit nat⁹ est vobis saluator: quia nõ erat natus saluator angelorũ sed hominũ. saluator siquidẽ angelorũ natus erat nõ hodie, sed ab æternitate. Quãuis etiã ideo dixerit natus est vobis hodie, vt significaret natiuitatẽ secundũ carnẽ. Si enim dixisset nat⁹ est hodie, ansam dedisset hæreticis putãdi quòd hodie incœpisset esse: sed adiungẽdo vobis, reseruauit locũ intelligẽdi prius fuisse natũ in æternitate. Nec dixit saluator ab hoc vel illo malo, sed absolute: ad significandũ q̃ saluator est ab omni malo: vt in resurrectio ne vniuersali manifestabitur. *Qui est christus* Explicat angelus infantem natum esse Mesiã, *dominus.* explicat ipsum esse verum deum. *in ciuitate dauid.* hoc est in Bethlehẽ. Et cognominauit ipsam, ciuitatẽ Dauid, quia omnes expectabant Mesiã ex Dauid: vt etiã pastores capaciores redderentur annunciandæ veritatis. *et hoc vobis signum.* Vere omnia disponit suauiter diuina sapientia: naturalibus siquidem hominibus signum dedit sensibile, quòd in promptu comperirent quod dicebatur. *inuenietis infantem.* quem dixi natum hodie. *pannis involutum.* pro, infasciatum. non purpura aut auro tectum, sed simplicibus fasciis inuolutum. *et positum in præsepio.* non in cunis. Hinc insinuatur quòd præsepe illud notorium erat, vnicum ac commune: alioquin angelus aliquam particularem conditionem addidisset ad distinguendum illud præsepe ab aliis. Ex eo enim quòd nullam aliam conditionem apposuit, apparet quòd solum erat, notorium & commune: alioquin dicendum fuisset in præsepio talis domus aut talis domini quoniam non est verisimile non fuisse multa præsepia in ciuitate Bethlehem. Et hoc forte attestatur quòd hoc erat vnicum, publicum, iuxta muros notorium, quòd velut per antonomasiam appellabatur ibidem præsepe seu præsepium: & ideo angelus more illorum loquens, dixit in præsepio absolute. *Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis laudantium deum & dicentium.* Hic apparet quòd in corporali specie affuit multitudo cœlestis militiæ. Et notãdo verbum euangelistæ dicẽtis cum angelo, firmatur quod diximus angelum in aëre substitisse: & completa euangelizatiõe subito simul cũ ipso apparuisse multitudinẽ angelorũ dicentium.

centium. *Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* In Græco sic habetur. Gloria in altissimis deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. Ita quòd tria beneficia, tres effectus incarnati verbi significantur: gloria, pax, & bona voluntas. gloria in excelsis, pax in terra, & bona volũtas in hominibus. Et quælibet deo: ita quòd deo semper subintelligitur repeti. Et est sensus, quòd mysterium hoc est ad efficiendum, in superioribus quidem gloriã dei, in terra vero (hoc est in infimis) pacem, id est, tranquillitatem ordinis deo, & si non ipsis, in hominibus autem bonam voluntatem deo, ac per hoc reliquis. Bonam autem dicit, non vtilem: quia voluntas vtilis plerunque mala est: testante scriptura de consilio Achitophelis secundo Regum. 17. ¶ Et si perspicaciter consideraueris, inuenies in his tribus vniuersum incarnationis effectum comprehendi. Ordinatur siquidem incarnationis mysterium primo ad gloriam dei in superioribus, vbi comprehenduntur omnes beati. Deinde ad tranquillitatem ordinis in inferioribus, nomine terræ significatis, eo quòd terra infima est vniuersi pars, vbi comprehenditur vniuersa dispositio inferiorũ, etiam damnatorum: qui etsi non glorificabunt deum, velint tamen nolint, vniuersa inordinatio criminum ad tranquillum ordinem per pœnas reducetur, & propterea tranquillus ordo inferiorum qui pax vocatur, licet non ipsis, attamen deo erit. Ordinatur tertio ad bonam voluntatem in hominibus: qua genus humanum sine Christo carebat & caret, & singula deo: quia finis incarnationis est, vt deus sit omnia in omnibus: vt dicitur. 1. ad Corinth. 15. Hunc esse literalem sensum huius angelici tituli, apparet ex eo quòd sic causæ vniuersali instaurandi mundi (qualis est mysterium incarnationis) intelliguntur assignati effectus vniuersales, comprehendentes totum vniuersum. ¶ Vbi etiam aduerte. Tum quòd non interponitur coniunctio &, inter terram & homines, sicut interponitur inter excelsa & terram: dicendo & in terra, nec dicendo & in hominibus, ad significandum ad eandem vniuersi partem (inferiorem scilicet) pertinere vtrunque scilicet tam pacẽ quàm bonam in hominibus voluntatem. Tũ quòd diuersa est prepositio prępositа altissimis & prępositа terrę: nã dicitur in altissimis, & super vel in terra. prępositio siquidẽ secunda potius significat super quã in. Et insinuatur per hãc diuersitatẽ, ꝙ gloria quidẽ in altissimis hinc est deo, pax aũt non tã in terra q̃ super terrã eo ꝙ pax est eminens totius terræ viribꝰ. *Et factũ est ut discessissent ab eis angeli in cælum, pastores loquebantur ad inuicẽ: transeamus usque* Bethlehem

Bethlehem: & videamus hoc verbum. ideſt hãc rem. Verbum enim pro re gesta in scriptura poni constat. 2. Reg. 1. interrogante Dauide, quod est verbum quod factum est indica mihi. *Quod factũ est, quod fecit dominus & ostendit nobis.* Multæ sunt hic particulæ superfluæ. nam in Græco habetur, quod dominus notificauit nobis. *Et uenerunt festinantes: & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio. videntes.* pro, quum vidissent, *autem, cognouerunt.* pro, diuulgauerunt. seu notificauerũt. *de uerbo quod dictũ erat illis de puero hoc.* Significatur quòd manifestauerũt angelica verba illis dicta de hoc puero. *Et omnes qui audierunt, mirati sunt & de iis quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos.* Superfluit secundum &. Significatur enim quòd audientes mirati sunt de iis quæ dicebantur à pastoribus ad ipsos audientes. Qui autem aut quot fuerint illi (præter Ioseph & beatam virginem) nescitur. *Maria autem conseruabat omnia uerba hæc.* relatura post glorificationẽ Iesu, apostolis. *conferens in corde suo.* Officium contemplationis exercebat', conferendo dicta sibi cum dictis à pastoribus. Et rursus conferendo vilitatem præsepij cum celsitudine angelorũ annunciantium Christi natiuitatem. *Et reuersi sunt pastores glorificantes & laudantes deum in omnibus.* pro, super omnibus, *quæ audierant. ab angelis, & uiderant. in præsepio, sicut dictum est ad illos.* *Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer.* Consummatio non refertur ad octauum diem: quia non significatur quòd post consummatum octauum diem: fuisset enim dies non', sed refertur ad numerum dierum. Vnde non dixit postquam consummatus est dies octauus, sed postquam consummati sunt dies octo: vt consummatum octonarium dierum numerum significaret. Impletus siquidem est numerus octonarius, statim vt octauus incœpit dies. Propter quod euangelista apponit vt circumciderentur puer: vt sic consummatos dies octo significaret vt exiguntur ad circumcisionẽ, quod est aduenisse diem octauum: quia die octauo secundum legem præcepta erat circumcisio. *vocatum est nomen eius Iesus.* Deest coniunctio &. Vnde apparet quòd textus concisus est. nam subintelligetur circumcisus est: & postea subditur & vocatum est nomen eius. ¶ Circumcisus est Iesus, vt ex tunc inciperet seruare legem. *Quod uocatum est ab angelo priusquam in utero conciperetur.* *Et postquam impleti sunt dies purgationis eius.* Varia est lectio apud Græcos codices: aliis in singulari, aliis in plurali habentibus pronomen eius. Referendo purgationis corũ ad matrem & filium. *secundum legem Moysi.* Leuit. 12. vbi quadraginta

Universidad de Deusto
Biblioteca

draginta dies purificationis assignantur genito masculo. *Tulerunt illum in Hierusalem vt sisterent eum domino. sicut scriptum est in lege domini. quia omne masculinum adaperiens vuluam.* Alterū præceptum in lege erat Exod. 13. de præsentando domino primogenitum. Præsentabatur enim domino propter interfectionem primogenitorum in AEgypto & redimebatur precio: vt ibidem habetur. Et ratione huius præcepti exhibitus fuit domino in templo infans Iesus, velut redditus deo tanquā debit⁹. A quo tamen præcepto etiam secundum verba legis exemptus erat Iesus: quoniam lex non comprehēdit nisi masculinum quod aperit vuluam. hoc est matricem. Iesus autem sicut natus clauso genitali membro matris, ita etiam clausa vulua est. Et propterea non erat subiectus legi illi: quam tamen voluit obseruare qui non venerat soluere legem sed adimplere. *sanctum.* hoc est consecratū seu dicatum, *domino vocabitur. Et vt darent hostiam secundum quod dictum est in lege domini.* Alia lex erat de sacrificio offerendo, scripta Leuit. 12.

Par turturum aut duos pullos columbarum. Dicit lex quòd offerat agnum & turturem aut pullum columbæ: subiungendo quòd si pauper fuerit ita quod non possit offerre agnum, offerret par turturum aut duos pullos columbarum. Et hanc pro pauperibus legem refert Lucas: significans per hoc paupertatem Ioseph & Mariæ. Vbi cernere potes prudens lector seruatam vtranque legem: tum hanc communem mulieribus parientibus siue masculum siue fœminam: tum illam propriam primogenitis masculis.

¶ Et scito quòd etiam secundum verba legis non tenebatur beata virgo ad oblationem huius sacrificij: quia expresse lex dicit, mulier si suscepto semine &c. Constat enim exemptam esse beatam virginem, quæ concepit absque suscepto semine. Nec est dubium à spiritu sancto fuisse apposita illa verba in lege, ad excipiendū beatā virginē: alioquin superflua essent. Manifestū enim erat mulieres reliquas nō aliter posse parere quàm suscepto semine. *Et ecce homo erat in Hierusalē cui nomen simeon. Et homo iste iust⁹ & timoratus.* pro, pius, seu religiosus. Describitur enim Simeō nō solū iustus secūdū cōmunē iustitiā, sed pietate flagrās erga cōmune patrię bonū. *expectās cōsolationē Israel.* Instāte Messię tpe, Simeō aut intellectis hebdomadib⁹ Danielis aut solo spiritus sancti instinctu, expectabat cōsolationē Israel: hoc est Messiā ad cōsolādū populū Israel. Et hęc est tertia virtus Simeōis. *Et spiritus sanct⁹ erat in eo.* pro sup eū. Significatur quarto ꝙ Simeō habebat spiritū sanctū velut superintēdentē, gubernantē & foucīē ipsum. *Et responsum acceperat*

acceperat simeō a spiritu sancto nō visurū se mortē nisi prius videret christū domini. Vnde apparent supplices preces expectantis, tam digne dei auribus vt responsum meruerint promissiuū vitæ corporalis vsquequo videret Christū. *Et venit in spiritu.* hoc est actus à spiritu sancto, non vocatus nec excitatus ab homine. *in templū. Et cum inducerent puerū Iesum parentes eius vt facerent secundū consuetudinē legis pro eo.* Certę significantur actiones cerimoniales consuetę seruari in huiusmodi oblatione primogeniti. *Et ipse.* Simeō sacerdos. *Accepit eū in ulnas suas: & benedixit deū, & dixit. nūc.* Spiritu sancto reuelante cognouit Iesum esse Messiam: & exhibito iam ei quod promissum fuerat, nihil vltra expectās videre, offert se morti. *dimittis seruū tuū domine.* Detentū se in hac vita significat, qui mori appellat dimitti. *secundum verbum tuū.* hoc est promissionem tuā. *in pace.* satiato iam appetitu meo. *Quia viderunt oculi mei salutare tuū.* Iesum ab officio saluandi denominat, eo ꝙ venit vt saluū faceret quod perierat. *Quod parasti ante faciem omnium populorū.* Iesus prout salutaris est, propositus est à deo non iis vel illis sed in conspectu omniū populorū. Salutē siquidē attulit omnibus populis: & publice manifestatus est in cōspectu omniū populorū quòd ipse est saluator mūdi, quòd ipse est quē deus præparauit gratia vnionis personalis & gratia virtutū omniū & meritorū ad hoc vt salutaris sit mundo. *Lumen.* Non solū saluator sed lumen appellatur Iesus, qui vere est lux mundi. *Ad revelationē gentiū.* hoc est nō conclusum infra populū Israel, sed extensum ad reuelationē gentiū. hoc est ad reuelatæ veritatis fidē in gē tibus quæ modo sunt infideles. *Et gloriā plebis tuæ israel.* Cerne differentiā. Salutare dicit commune omnibus populis: lumen appropriat gentibus quibus non fuerat reuelata diuina veritas per prophetas. gloriā appropriat populo Israel: quia gloria illius populi est Messias, ort⁹ ex illo, ꝙ missus illi, & personaliter in primo aduētu tantūmodo inter illos. *Et erat pater.* pro Ioseph, *& mater eius mirantes super iis quæ dicebātur de illo.* Digna enim erāt admiratione etiā apud Ioseph & matrē scientes illū esse Messiā: tum quia magna erant: tū quia ad sensum audiebāt quæ in particulari nesciebant. Et refertur hæc admiratio etiam ad ea quę subiūgit Euāgelista dicta à Simeone & Anna. *Et benedixit illis simeon.* Hinc apparet quod Simeon fuit sacerdos. nam sacerdotibus in lege mandatum erat benedicere filiis Israel Nume. 6. Et hoc tanto magis significatur, ꝙ in templo benedixit. immo significatur ꝙ pars cerimoniarum erat huiusmodi benedictio, ex hoc ꝙ vtrique parēti benedixit.

benedixit. Intendit enim euangelista dicere quòd vsus est forma benedictionis statuta in dicto capitulo. Et propterea non aliter explicat quomodo benedixit eis. ET *dixit ad Mariam matrem eius,* ECCE *positus est hic in ruinam & in resurrectionem.* Prophetat Simeõ de Iesu contrarios effectus: ruinam, scilicet & resurrectionem. Et quia resurrectio spiritualis est (scilicet à peccatis) consequens est vt ruina spiritualis quoque intelligatur, in cæcitatem & interitũ æternum: Nec dicit quòd Iesus sit facturus ruinam, sed quod positus est in ruinam: occasionem enim accepit ruina ex Iesu. *Multorum in Israel.* Dixerat & gloriam plebis suæ Israel: ne autem intelligeremus saluandos omnes Israelitas per Iesum, explicauit ruinam multorum Israelitarum sequendam ex Iesu. ET *in signum.* Reconciliationis humani generis ad deum. *cui contradicetur,* pro, contradicitur. Explicat modum quomodo Iesus positus est in ruinam: quia scilicet positus est in signum cui contradicitur. Iesus pauperculus tot & tanta miracula faciens, postea crucifixus ac resurgens ex mortuis, appellatur signum: non quòd non fuerit vera res, sed quia fuit etiam signum: quia significat adimpletas esse scripturas prophetarum, quia significat pacem inter deũ & humanum genus perfectam, quia significat immẽsam dei gratiam erga mundum iam exhibitam. Vnde & tunc dixit consummatum est. Contradicitur autem huic signo à Iudæis dicentibus Iesum Nazarenum crucifixum, crucifixum quidem fuisse, sed nõ esse signum adimpletarum scripturarũ, diuinę cum hominib⁹ pacis, ac gratię cũ mũdo. Et hic est modus, hæc est ratio ruinę. Nec dixit cõtradicetur, sed cõtradicitur: quia iã cõtradictio inchoata erat: iam aduenerãt magi, & turbata fuerat omnis Hierosolyma cum Herode contra Iesum. ET *tuam ipsius.* Sonaret litera, & ipsius, scilicet Iesu, gladius pertransibit tuam animam: nisi ipsius generis fœminini esset. Et perinde sonat acsi diceretur, & tuammet. *Animam,* non corpus: ne hinc intelligeretur corporeo gladio ipsam feriẽdã. *Pertransibit:* hoc est penetrabit *gladius.* Metaphorice gladius appellatur cruciatus compassionis quem sustinuit vsque ad intima beata virgo in passione filij. Significat enim per hoc Simeon Christi futuram passionem ac mortem ex magnitudine cruciatus matris. *vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.* Status mundi sequens Christi mortem (significatam in cruciatu matris) prophetatur futurus in exteriori professione interiorum cogitationum: hoc est in professiõe fidei Christianæ vel professione incredulitatis Christo. Ante mortem siquidem

quidem Christi, soli Iudæi exteriori professione manifestabant cogitationes cordis sui erga deum salutemque animæ: alij autem si vere fuissent iusti apud deum, nullum habebant vinculum alicuius exterioris professionis. Sed vbi Christus exaltatus est in cruce, & omnia ad seipsum traxit, constituit vt reuelentur exteriori professione fidei in sacramento baptismi ex multitudine omniũ humanorum cordium cogitationes de deo, deque propria salute. Necessaria siquidem fidei professio exterior reuelat cogitationes omniũ hominum: dũ manifestat professes recte sentire de deo & salute propria, & nõ professẽtes male sentire de deo, ac propria salute. Cõprehendit itaque Simeon non solum cursum vitæ Iesu cũ contradictione & mortem crudelem, sed & Israelitarũ multorum ruinam, & statum humani generis in professione fidei Christianę. ET *erat Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aser.* Hinc apparet multos Israelitas ex decẽ tribubus, quæ nũquã reuersæ sunt, in Iudæa habitasse. *Hæc processerat in diebus multis: & uixerat cum uiro suo annis septem a uirginitate sua.* ET *hæc uidua usque ad annos,* pro, circiter annorum, *octoginta quatuor.* Non significatur, quòd erat annorũ 84. sed circiter. *Quæ nõ discedebat de templo ieiuniis & obsecrationibus.* pro, deprecationibus, *seruiens nocte ac die.* Hinc apparet quòd erat vna mulierum de quibus scribitur primi Regum secundo, quòd obseruabant ad ostiũ tabernaculi domini. ET *hæc, ipsa hora superueniens.* pro, assistens, *confitebatur domino.* Deest vna particula significans, quòd respõdendo confitebatur. Quod quidam interpretati sunt vicissim confitebatur: hoc est postquam Simeon laudauit deum confessusque est mysteria Iesu, Anna prosecuta est confessionẽ Simeonis respondendo illi, confirmando dicta illius apponendo confessionẽ propriã confessioni Simeonis. Et est sermo de confessione Messiæ laudando deum. ET *loquebatur de illo omnibus.* Subaudi præsentibus. *Qui expectabãt redemptionem Israel.* pro, in Hierusalem. Et significatur, quòd per Messiã redemptio expectabatur in Hierusalem: quoniã in Hierusalem erat templum & solium regni Dauidis, super quod regnaturum omnes expectabant Messiam. ET *vt perfecerunt omnia secundum legem domini.* Narrauerat solam oblationem primogeniti: nihil dixerat de hostia, tum holocausti, tum pro peccato. Et propterea modo omnia perfecta dicit. Nec miteris hostiam pro peccato oblatam vbi nullum erat peccatũ: quoniã communi lege & remediis peccatorum vti voluerunt mater & filius. tum ad euitandum scandalum, tum ad exemplum humilitatis nobis præbendum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Reuerſi ſunt in Galilæam in ciuitatem ſuam Nazareth. Suam dicit quantũ ad habitationẽ. An iſta reuerſio in Nazareth fuerit tunc immediate poſt preſentationẽ in templo, an interceſſerit fuga in Aegyptum, euangeliſta non dicit. Ex iis tamen, quæ refert Matthæus (ſcilicet q̃ Ioſeph rediens ex Aegypto, timuit ire in Iudeã, audiẽs q̃ Archelaus ibi regnaret) cõiicimus quòd Ioſeph volebat tunc ire in Iudæã ad habitandum ibi. quod eſt ſignũ q̃ ex Iudæa receſſerat iens in Aegyptũ: & conſequenter non regreſſus fuerat in Nazareth Galileę poſtquã inde iuit in Bethlehẽ. Si enim ex Nazareth iuiſſet in Aegyptũ, rediens ex Aegypto veniſſet recto tramite in Nazareth: & nõ intendiſſet ire in Iudeã, vbi domũ nullã habebat. Præcipue q̃ in Nazareth habebant domũ propriã: auxta illud præcedentis capituli, reuerſa eſt in domũ ſuam: habebant & ſorores matris &c. Puer autem creſcebat & confortabatur. pro, corroborabatur, ſpiritu. Ita quòd in textu noſtro deficit ſpiritu. Creſcebat corpore & nõ ſpiritu, ſed robore ſpirit⁹: hoc eſt robore ad officia ſpiritus. vt intelligamus Ieſu ſenſus in puerili ętate profeciſſe ad exercenda officia ſpiritus. plenus ſapientia. Apte roborationi ad officia ſpiritus, adiungitur plenitudo ſapiẽtię: vt nulla pars expers ſapientiæ intelligatur, vt nõ profeciſſe eũ in ſapiẽtia ſed iam plenũ eſſe ſapiẽtia deſcribat. Et gratia dei erat in illo. pro, ſuper illũ. tanquã ſuperintẽdens, gubernans ac fouens illum. Et ibant parentes eius per omnes annos. pro, annue. ſeu quotãnis, in Hieruſalem in die ſolenni paſchæ. Et quum factus eſſet annorum duodecim, aſcendentibus illis Hieroſolymã ſecundũ conſuetudinem diei feſti. proculdubio ſolennitatis paſchalis: ex eo quòd dixerat parentes eius ſingulis annis ſolitos aſcendere in Hieruſalẽ paſchali tempore, & nunc dicit ſecundũ conſuetudinem. conſummatisque diebus, ſcilicet paſchatis. Quum redirent illi, remanſit puer Ieſus in Hieruſalem: & non cognouerunt parentes eius. pro, Ioſeph & mater eius. Exiſtimantes autem illum eſſe in comitatu, venerunt iter diei. Aiunt fuiſſe conſuetudinẽ vt ſeorſum viri & ſeorſum mulieres iter agerent in ſolennitatibus, pueroſq; impuberes licitè cũ vtriſque iuiſſe. Quo factũ eſt vt beata virgo exiſtimaret illũ eſſe in comitatu Ioſeph, & Ioſeph exiſtimaret eſſe in comitatu mulierum. Et propterea peregerunt iter vnius diei, exiſtimantes illum eſſe in comitatu. Et requirebant eum inter cognatos & notos. Et non inuenientes. deeſt eum. Veſpere ſiquidem quũ hoſpitarentur & colloquerentur mutuo Ioſeph & Maria, quum neuter ex altero cognoſceret vbi eſſet Ieſus, requirebant illum nõ ſolum inter cognatos, ſed etiam inter notos: nec inuene-

inuenerunt illum. Regreſſi ſunt. ſequenti die. in Hieruſalem, requirentes eum. per viã & in hoſpitio aut vicinia vbi hoſpitati fuerant in Hieruſalem. Oportuit enim alterũ diem occupari itinere regreſſus. Et factum eſt poſt triduum. Non poſt diem tertium, ſed poſt ternariũ numerũ dierum. Tertio enim die mane (hora. ſ. qua doctores reſidebant docẽdo. inuenerunt eum in templo ſedentem. vt grauitatẽ pueri intelligas. in medio doctorũ. vt omnes doctores audiret. Audientem. Deeſt coniunctio &, Legendũ eſt. Et audientem illos & interrogantem eos. Prius audiebat, & ſuper auditis interrogationes formabat. ſtupebant autem omnes qui eum audiebant ſuper prudentia. pro, intelligentia. Monſtrabat enim magnã intelligentiam eorum, quę audiebat, formando interrogationes. Et reſponſis eius. Hinc habemus quòd doctores nõ ſolum interrogabantur à Ieſu, ſed viſa tanta eius intelligẽtia interrogabant eũ: alioquin nõ adiunxiſſet euangeliſta, & reſponſis eius. Et videntes. deeſt. eũ, admirati ſunt. pro, attoniti facti ſunt. hoc eſt ad ſimilitudinem attonitorũ valde obſtupuerunt, præter opinionẽ videntes in illa ætate Ieſum in medio doctorũ incipere monſtrare ſapientiam ſuam. Sciebat enim Ioſeph & mater eius ipſum eſſe filiũ dei: ſed nõ putabant in ætate illa ipſum ſic ſe demonſtraturum. Et dixit mater eius ad illum. Fili quid feciſti nobis ſic? Nõ arguit, ſed querulam neſcientiæ propriæ vocẽ depromit: nec quærit cauſam cur fecerit, cur intulerit eius doloré, ſed affectum manifeſtat. Vnde & ſubiungit. Ecce pater tuus. nõ generatione, ſed legitima appellatione, Erat enim maritus beatę virginis: ac per hoc legitimus pater Ieſu merito appellabatur. præter hoc quod officio curæ pater erat. Et ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos. Quid eſt quod me quærebatis? Non reprehendendo quærendi officiũ quod exercuerant, ſed manifeſtando id quod erat ex parte ſui (ſcilicet quòd nõ egebat vt inquireretur) ſuperfluã inquiſitionẽ dicit. Et hũc ſenſum ſequentia verba porrigũt. Neſciebatis quia in iis, quæ patris mei ſunt oportet me eſſe? Nõ aſſertiue, ſed interrogatiue dicitur. habebant enim rationem ſciendi, etſi nõ illud particulare, tamen in genere ſciendi q̃ non poterat eſſe niſi in iis quæ dei ſunt, & q̃ oportebat ipſum eſſe in iis, quę dei ſunt: ſed neſciebãt quòd in illo exercitio (ſ. audiendi & interrogandi doctores) eſſet tunc futurus. Vnde & Ieſus nõ dixit, neſciebatis quòd in iſtis ſpecialibus nũc oportuit me eſſe: ſed in genere in iis, quæ patris mei ſunt oportet me eſſe. hoc enim oſtẽdit ex parte ſui nõ oportuiſſe ipſũ inquirere: tãquã difficilẽ ad inueniendũ. ¶ Vbi etiã nota, quòd ab ætate pue-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rili incœpit Iesus appellare deum patrem suum: vt hinc hæreticos confundat audictes ex ore matris de Ioseph, ecce pater tuus. patris mei dicit,nõ patris nostri:quia solius ipsius,deus est pater naturalis. *Et ipsi non intellexerunt uerbum quod locutus est ad eos.* Si parentes monstrantur,intellige verum per synecdochen: quia Ioseph nõ penetrauit hæc:beata autem virgo intellexit,quæ plenius didicerat diuinitus incarnati verbi mysterium.Si autem audientes monstrantur,patet sensus:quoniam non intellexerũt ipsum esse naturalem filium dei. *Et descendit cum eis & uenit Nazareth:& erat subditus illis.* Quamuis ad horam Iesus exemerit se à parentibus vt velut præludium quoddam futurorum ostenderet:statim tamen regreditur ad solitam subiectionem parentibus debitam à filiis illius ætatis.Nec mirum,quòd puer subditur parentibus:quum tot claris miraculis resuscitans mortuos, subdiderit se principibus sacerdotum & Herodi atque Pilato. *Et mater eius conseruabat omnia uerba hæc in corde suo.* Hinc apparet quòd intellexerat verba Iesu: & frequenti meditatione contemplabatur & cõseruabat illa. *Et Iesus proficiebat sapientia & ætate & gratia.* Non est immemor suorum verborum euangelista: vt quem paulo superius dixerat plenum sapiẽtia,modo oblitus dicat proficere sapientia.Plenus siquidem fuit semper habitu sapientiæ: proficiebat autem actibus sapientiæ,procedendo de sapientibus actibus ad sapientiores.Et similiter intellige de profectu gratię. *Apud deum & homines.* quoniam erat in veritate progressus ad ampliora merita apud deum,& apparebant apud homines.

CAPVT III.

*Anno autem quintodecimo imperii Tiberii cæsaris,procurante.*pro,præsidem agente. quanuis etiam procurator diceretur. *Pontio Pilato Iudæam.* Sublato enim Archelao ab Octauio Augusto,& in exilium misso ad Viennam Galliæ ciuitatem, Iudæa tributaria facta est,& iuncta dispensationi Syriæ:& non amplius per principem aliquem,sed per procuratorẽ seu præsidem gubernata. Post multos autem procuratores successiue missos, Põtius Pilatus missus est à Tiberio Cæsare ad gubernandam Iudæam. *Tetrarcha autem Galilææ Herode: Philippo autem fratre eius tetrarcha Iturææ & Trachonitidis regionis: & Lysania Abilinæ.* subaudi regionis. *Tetrarcha.* Tetrarchia nomen est principatus (vt testatur Plinius libro quinto.ca.18.&.23.)ad instar regni. Vnde & tetrarcha nomen est principis sicut rex. Pilatus enim non erat tetrarcha (hoc

(hoc est princeps)sed præses.Isti autem tres fratres (scilicet Herodes,Philippus,& Lysanias) erant tetrarchæ:quia erant principes velut reges.Et vere quo ad potestatem erant reges: propter quod quandoque appellantur reges.titulum autem regium non habebant. *Sub principibus sacerdotum Annæ & Caipha.* Non quòd essent simul principes sacerdotum Annas & Caiphas, sed alternatim: iuxta illud,quum esset pontifex anni illius. *Factum est uerbum domini super Ioannem Zacchariæ filium in deserto.* More antiquorum prophetarum à tempore principum,&(quod plus est)pontificum descripsit Lucas initium prædicationis Ioannis Baptistæ. Nisi enim Lucas tempus hoc significasset, fluctuaremus circa tempus prædicationis Iesu Christi: quum tantummodo hic à sacra scriptura habeatur. Appellatur autem diuina inspiratio, instructio atque missio verbum domini. Omnia siquidem sub hoc nomine comprehendit:significans quòd tunc deus misit Ioannem ad prędicandum,instruendo eum de prædicatione,baptismo & demonstratione Iesu. *Et uenit.* Manifestat ad quid factum est verbum. vt veniret. *In omnem regionem Iordanis.*pro,circa Iordanem,*prædicans.* Ecce primum officium. *Baptismum.* Plus intenditur quàm significetur:quoniam baptismus non solum prædicabatur, sed exercebatur.Quod est secundum Ioannis officium. *Pœnitentiæ.* Qualitas baptismi significatur.Baptismus siquidem Ioannis erat baptismus pœnitentiæ, hoc est quoddam initium pœnitentiæ:ad differentiam baptismi Christiani, in quo sine aliqua pœnitentiali satisfactione remittitur peccata merito Christi. *In remissionem peccatorũ.* Non refertur ad baptismũ,sed ad pœnitẽtiã. Explicat enim pœnitentiã non qualemcunque,sed in remissionẽ peccatorũ. *sicut scriptum est.* ca.40.in lib.sermonũ Esa.prophetę. Deest,dicentis. vox. Ioannis officium appellatur vox:quia nõ scripturæ prophetiam suam commendabat sicut alij prophetæ, sed missus erat ad hoc,vt vina tantum voce prædicaret. *clamãtis.* Non sola magnitudo affectus personę Ioannis,sed publica declamatio significatur:ita quòd non vox dicentis priuatim,sed publice prædicantis significatur per clamorem. *In deserto.* Etiam locus describitur vnde ad literam incœpit prædicare. *Parate uiam domini.* Ecce quid clamat vox. parate viam domini,in cordibus vestris ad hoc vt dominus veniat ad corda vestra: parate.procul dubio actibus virtutum. *Rectas facite semitas eius.* Ordo præposterus.prius est rectificare vias & deinde parare. Vel pro explicatione apparatus subiungitur rectitudo.Acsi aperte diceret.parate

Universidad de Deusto
Biblioteca

non corporeis ornatibus, sed rectitudine semitarum dei nostri. Lucas enim loco dei nostri posuit pronomen eius. *omnis vallis implebitur: & omnis mons & collis humiliabitur.* Quatuor difformitates viarū per quas corporaliter gradimur, corrigēdas dicit prophęta ad hoc vt via sit omnino suauis. Difformitas enim viarum est vel propter montes seu colles quos oportet ascendere. Et hanc difformitatem corrigit dicendo quòd omnis mons & collis humiliabitur. Vel propter valles in quas oportet descendere. Et hāc difformitatem corrigit, dicendo omnis vallis implebitur. Montibus enim & collibus depressis, & vallibus impletis, reducitur via ad equalitatē. Vel propter obliquitatē viarū. & hanc difformitatē corrigit dicendo. *Et erunt prava in directa.* pro, & erunt obliqua in directam. subaudi viā. Vel propter asperitatem vię. Et hanc difformitatem corrigit dicendo. *Et aspera in vias planas.* seu leues. directe enim lene opponitur aspero, sicut rectū obliquo. Significatur autē per huiusmodi metaphoras tollenda omnis difformitas morū: tollenda pusillanimitas, superbia, iniustitia, & asperitas morū. Prophetantúrque hæc tunc fore quū Messias venerit: vt ex his materialibus dispositionibus viæ intelligamus necessarias nobis dispositiones ad recipiendū Messiam. quęcunque enim harum conditionū defuerit, nō erit in nobis parata via vt Messias veniat ad nos. Et merito: quia gratia præsupponit naturam, & bonitas meritoria præsupponit bonitatem moralē. *Et videbit omnis caro.* Ecce aduentus Messiæ omnibus carnalibus oculis manifestus: & propterea dicit omnis caro. Venit enim Messias in vero corpore visibili: & sic publice conuersatus est vt potuerit (quantum est ex parte sui) ab vniuersis carnalib⁹ oculis videri. Et propterea dicit, & videbit omnis caro. *salutare dei.* In propheta habetur quod os domini locutū est: Lucas exponendo dixit salutare dei, Iesum appellauit salutare dei, quia venit diuinā afferens salutē. *dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarentur ab ipso. Genimina viperarum.* Prædicatio Ioannis recitatur quo ad partē reprehensiuā & cōminatiuā. Et appellat (vt Matthæus cap. 3. explicat) Pharisæos & Sadducęos genimina viperarū. Et ne cadē repetātur, vide hanc particulā totam expositā ibidem. *Quis ostendit.* præteritum ch̄, *nobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ: & ne cœperitis dicere.* deest, in vobis pīs, *patrē habemus Abrahæ. dico enim nobis, quia potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Datiui casus est Abrahæ. *iam enim.* pro, iam vero, *& securis ad radicem arboris.* pro, arborū, *posita est. omnis ergo arbor non faciēs fructum*

bonum: excidetur. pro, excidituꝛ, *& in ignem mittetur.* pro, mittitur. Parabola enim dicitur nō applicaturi, sed qui iā applicauit securim ad radicem, non vnius, sed multarum arborum. Vnde infertur, quòd omnis arbor infructuosa non excidenda est, sed excidituꝛ, non est mittenda, sed mittitur in ignem: vt in prōptu hæc omnia esse significentur. *Et interrogabant eum turbæ, dicētes: quid ergo faciemus?* Dixerat in genere Ioannes, facite fructus dignos pœnitētia. Et propterea turbæ interrogant in specie, quid faciemus? *Respondens autem dicebat.* pro, dicit illis. *Qui habet.* Opera misericordiæ explicat exercenda. *Duas tunicas.* Nō dixit tres, quatuor aut decē, sed duas: ad significandum vt sis contentus vna, vt sis contentus sufficienti tibi vestimento. *Det.* pro, impartiatur, *non habenti.* hoc est indigenti: non histrioni, & aliis huiusmodi. *Et qui habet escas, similiter faciat.* Non dicit escam (ne necessarius tibi cibus, tribuendus alteri prædicetur) sed escas pluraliter, vt tibi non necessariam indigenti tribuas. *Venerunt autem & publicani, exactores tributorum vectigalium & huiusmodi. vt baptizarentur, & dixerūt ad illum: Magister quid faciemus? At ille dixit ad eos, nihil amplius quam quod constitutum est vobis faciatis.* pro exigatis. Non prohibet officium, sed iniustam exactionem: vt scilicet non plus exigant quàm statutum fuerit. *interrogabant autem eum & milites dicentes. quid faciemus & nos? Et ait illis. Neminē cōcutiatis, neque calumniam faciatis, & cōtenti estote stipendiis uestris.* Tria præcipit militibus, concernētia corū statū. Primo prohibet violētiam inferre. neminē concutiatis. Deinde fraudē, neque calūniā faciatis, siue facto, siue verbo, imponendo alicui crimē. Et demū vt sint contēti stipendiis suis. ¶ In his enim tribus genus militū peccare cōsueuit. nā & crebras violētias inferūt rusticis & hominib⁹ humilibus viribus: calūniātur quoq; imponētes aliis ea quę nō fecerūt, & rarissimus est qui propriis stipēdiis sit cōtentus. Et si perspicaciter hęc tria cōsiderēur, ordinat animus militū in tertio: & vterque modū iniuriandi (s. manifeste vel occulte, vi vel dolo) tollitur. *Existimante.* pro, expectante, seu sperante. *autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse esset christus.* Significatur q⁹ populus expectabat videre euentū seu successum alicuius quo cognosceretur, quòd Ioānes esset Messias. dubitabāt nāq; an ipse esset Messias. *Respondit Ioānes.* Instructus Ioānes à spiritu sancto de cogitationib⁹ & expectatione populi rndit. *Dicēs omnibus.* Nō aliquib⁹, sed publicè corā oīb⁹. *Ego quidē* Differētiā inter se & Messiā manifestat ex differētia baptizādi. *Aquā baptizo vos.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Incœpit differentiam à baptismo, quia nouitas baptismi non par
ua erat occasio cogitãdi, quòd Ioannes esset Messias. Nullus enim
venerat propheta cum hac aut simili nouitate. nam nec Moyses
similem nouitatem induxit. Circuncisio enim non fuit ex Moy-
se, sed ex Abraham, inchoata non in populo, sed in familia dome
stica. Ioannes autem nouitatem baptizandi populo attulit, vnde
& Baptistæ cognomen accepit. Ne itaque ex hac nouitate puta-
rent ipsum esse Messiam, vilificat suum baptismum respectu ba-
ptismi Christi: dum se abluere eos dicit solo corporeo elemento
aquæ. Acsi aperte diceret. Ego abluo vos solum corporaliter.
Veniet. pro, venit. Et est præsentis temporis. Non est venturus,
sed in præsenti venit tempore. *Autem*, *fortior me.* Vere fortior:
tum ad debellandum mundum & diabolicas potestates: tum ad
sustinendum ignominias, passionem & mortem, &c. *Post me.*
Vtraque dictio superflua est. *Cuius non sum dignus.* Dixerat for-
tior me: ne intelligeretur comparationem aliquam esse inter ip-
sum & Messiam (tanquam ipse sit fortis & Messias aliquanto for-
tior) sed intelligeretur maximum esse, & incomparabilem excel-
sum Messiæ ad ipsum. declarat se indignum esse ad minimum mi-
nisterium (vtpote soluendi corrigiam calciamentorum) exhiben-
dum illi. *soluere corrigiam calceamentorum eius.* Ad literam cal-
ciatus incedebat Iesus: vt textus iste significat, & ratio compro-
bat: quia sicut manducauit & bibit sicut cæteri Israelitæ, ita etiam
vestitus ac calciatus intelligitur more Israelitarum suæ conditio-
nis. *Ipse vos baptizabit in spiritusancto.* Explicata distantia per-
sonali maxima inter se & Messiam, explicat consequenter alteram
inchoatam differentiam quo ad officium baptizandi: de quo di-
xerat, aqua baptizo vos: de Christo modo dicens, ipse vos bapti-
zabit in spiritu sancto. Quanta ergo est differentia inter aquam
& spiritum sanctum, tanta est differentia inter baptismum meum
& baptismum Christi. Et per hoc significat, quòd ego abluo cor-
pora, ille autem abluet animas. spiritu enim sancto anima abluit-
tur. Et significatur per hoc potestas Christi ad abluendum ani-
mas à peccatis, quod manifeste est solius dei. Per hæc enim Ioan-
nes significabat Christum esse verum deum. *Et igni.* Ad literam
prædicit Ioannes missionem spiritussancti, quæ post Christi re-
surrectionem in die pentecostes facta est, declarans quòd illam
faciet Messias, declarans illam missionem esse Christi ablutionem
spiritusancto. Tunc enim in corporali ignis specie spiritussancto
abluit Christus homines: attestante ipso Iesu. Actuum. 1. Ioannes
quidem

quidẽ baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritusancto,
nõ post multos hos dies. Vbi clare vides Christum exposuisse ista
Ioannis verba. Et ex tunc Iesus baptizauit non solum Iudæos, sed
totum humanum genus spiritusancto. dicitur enim Ioan. 7. quòd
nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.
¶ Et disposuit deus, vt Ioannes Baptista prædiceret missionem
spiritussancti à Iesu Christo in visibili specie ignis, vt inexcusabi-
les sint non credentes Christo postquam viderint Apostolos ba-
ptizatos spiritusancto in specie ignis, prædicantes Iesum glorifi-
catum, vt vel tunc postquam crucifixerint ipsum, credant in eum
qui noluerint credere in ipsum prædicantem & miracula facien-
tem. Vnde significanter dixit vos, demonstratione simplici mon
strando Iudæos illius ætatis, quanuis etiam multos credamus illic
affuisse, qui postea fuerunt inter Iesu discipulos baptizatos spiritu
sancto & igne in die pentecostes. *Cuius ventilabrum in manu eius.*
Tertium quod de Christo dicit Ioãnes, est aduentus ad iudicium.
ita quòd qui de primo aduentu dixerat venit fortior me, & de ip-
so per resurrectionem glorificato dixerat, ipse vos baptizabit in
spiritusancto & igni: modo de aduentu ad iudicium dicit, cuius
ventilabrum in manu eius. Metaphorice à ventilabro segregatiuo
palearum à granis, separationem reproborum à iustis describit
in manu, in potestate & officio Christi esse. *Et purgabit aream suã.*
ecclesiam suam (in qua mali bonis mixti sunt) purgabit tunc ejec-
tis paleis. *Et congregabit triticum.* hoc est electos, *in horreũ suum.*
In locum congruum ad hoc paratum: hoc est in regnum cœlorũ
paratum electis à constitutione mundi. *Paleas.* pro, paleam, *aut*
tem. Hebræo more multitudinem significat numero singulari.
Reprobi palcis assimilantur: vt cognoscamus eos fuisse propter
electos, sicut paleæ sunt propter grana: & intelligamus verum esse
quod postea scripsit Apostolus, Diligentibus deum omnia coope
rantur in bonum. *Comburet igni inextinguibili.* Duo dicit: com-
bustionem & inextinguibilitatem, vt combustionẽ non finiri, sed
in perpetuum durare intelligamus: ita quòd absque consumptio-
ne aliqua combustionem sentient in perpetuum. Pœna enim in-
ferni ad literam describitur per hanc metaphorã. *Multa quidem*
& alia exhortans euangelizabat populo. Herodes autem tetrarcha quũ
corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, & de omnibus malis
quæ fecit Herodes. Solus Lucas meminit, quòd Ioannes reprehen
derit Herodem de aliis criminibus. Matthæus. 14. & Mar. 6. c. tra-
ctant de correctione propter incestum cum Herodiade. Quę aũt
fuerint

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuerint ista alia Herodis crimina, nescimus. Fuisse tamen ipsum virum malũ, non solũ ex domini verbis (appellantis ipsum vulpẽ inferius.c.13.)sed ex pœna priuatiõis tetrarchię,& exilij perpetui apud Lugdunũ à Cæsare imperatore inflicta,haberi potest. *Adiecit & hoc super omnia: & inclusit Ioannẽ in carcere.* *Factum est autem cũ baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato & orante.* Hoc solus Lucas explicat. alij quidẽ confitebantur peccata sua: Iesus autem sine peccato orationi vacauit. *Apertũ est cælum.* Qualiter apertũ sit, diximus Mar.1.& Mat.3. Vbi etiam de qualitate columbę & forme paterna scriptum est. *Et descendit spiritus sanctus corporali specie, sicut columba in ipsum: & vox de cælo facta est.* Deest, *dicẽs, Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi, vt ipse Iesus erat incipiens quasi.* pro, ferme, *annorum trigintã.* Actas Iesu tempore baptismi à solo Luca describitur, quòd erat prope inchoationẽ trigesimi anni. Non enim dicit quòd erat incipiens trigesimum annum, sed quòd erat incipiens fere seu (vt alij dicunt) circiter annorum triginta. *Vt putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli.* Obiectio de diuersitate patrũ Ioseph apud Matthæum & Lucam (vt Mat.1. dictum est) soluitur per hoc, quòd Iacob fuit pater Ioseph secundum carnem, Heli autem secundam legem. *Qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naũ, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Maath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iudæ, qui fuit Ioannæ, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Elmadam, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Heliezer, qui fuit Ioram, qui fuit Matthæ, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iudæ, qui fuit Ioseph, qui fuit Ionam, qui fuit Heliachim, qui fuit Meleæ, qui fuit Menã, qui fuit Mathathæ, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid.* Maior est hæc quęstio, quòd Matthęus Ioseph filium Dauidis per Salomonem, Lucas autem filium Dauidis per Nathan dicit: constat enim Nathan filium legitimum ac naturalem fuisse Dauidis ex Bersabee genitum. 1. Paralip. 3. Nec veritas huius scripturę (quę etiam habetur secundo Regum. 5. vbi Nathan inter filios natos Dauidi in Hierusalem computatur) vertenda est in disputationẽ, propterea quòd Prouerb. 4. dicit Salomon. Ego filius fui patris mei tenellus, & vnigenitus coram matre mea, & docebat me. Tũ quia vnigenitus pro primogenitus intelligitur, Hebraico more, vnum non pro solo, sed pro primo ponendo: iuxta illud. Factum est vespere, & mane dies vnus. Tum quia secundum tempus ætatis tenellæ quo instruebatur à matre, loquitur. stat autem quòd fuerit

fuerit vnigenitus, & postea geniti sint fratres eius, & soror: vt liber Paralip. clarè dicit. Tum quia secundum affectum, & diligentiam curæ maternę erga ipsum tanquam si esset vnigenitus loquitur. nam non dicit vnigenitus matris meæ, sed coram matre mea, de instructione materna tractans. ¶ Sed quomodo deducatur stirps ista non constat. Diuersi enim diuersa sentiunt: & tandem nihil certi habetur. Putant nonnulli Ioseph secundum carnem fuisse filium Salomonis iuxta genealogiam apud Matthæum: eundémque secundum legalem patrem qui est Heli descendisse secundum carnem à Nathan: hoc est, quòd pater eius legalis descendit secundum carnem à Dauide per Nathan, iuxta hanc apud Lucam genealogiã. Et addunt, quòd hęc est carnalis generatio beatę virginis: ita quòd Iesus secundum carnem descendit à Dauid per Nathan: secundum vere legalem patrem (Ioseph scilicet) descendit à Dauide per Salomonem. Et hæc opinio si constaret amplectenda esset: quoniam nulla apparet inter ipsam & sacram scripturam contradictio. Reliquas prætereo opiniones, eo quòd à sacra scriptura dissonare videntur. Cõsilio tamen Pauli Apostoli ad Tim. vlti. quæstiones de genealogiis vitabimus. *Qui fuit Ieſſe, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasſon, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Sarvch, qui fuit Ragau, qui fuit Phalee, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan.* Conser tam cum vulgata editione quàm cũ Hebraica veritate: & inuenies hanc generationem superfluam esse. nam inter patrem Heber & Arpachsad nulla est media generatio: sed Arpachsad genuit Saleh qui fuit pater Heber. Excusatur tamẽ Lucas: quia recensuit genealogias, vt inuenit eas scriptas à septuaginta: apud quos scripta legitur hæc genealogia superflua: & merito excusatur: quia tunc temporis interpretatio septuaginta erat magnæ authoritatis apud Græcos & nationes alias. ¶ Prouiditque per hoc spiritus sanctus: ne sanctis doctoribus imputaretur, quòd exposuerunt textum sacræ scripturæ iuxta interpretationem cõmuniter receptam & vsu communi probatam. Quandoquidem Lucę euangelistę hoc idem facere licuit absque proprio errore. ¶ Et hęc dixerim si vere ista generatio abũdat. Posset nanq; dici textus Hebręos modernos esse mãcos, & textũ interpretatũ à. 70. fuisse integrũ. Et hoc credibilius est: præsertim qꝝ apud. 70. scribũtur etiã anni quibus vixit Cainã, medius inter Arpachsad & Saleh patrẽ Heber: tã anteq̃ genuit Saleh q̃ post. Ratiõi siquidẽ cõsenta

neum

Universidad de Deusto
Biblioteca

neum est vt credantur potius manci moderni codices, quàm vt tot viri insignes studuerint ad figmentum hoc construendum.

Qui fuit Arpachsad: *qui fuit* Sem: *qui fuit* Noe: *qui fuit* Mathusala: *qui fuit* Enoch: *qui fuit* Iared: *qui fuit* Malalael: *qui fuit* Cainan: *qui fuit* Enos: *qui fuit* Seth: *qui fuit* Adam: *qui fuit* Dei.

CAPVT IIII.

IEsus autem plenus spiritu sancto egressus est. pro, regressus est, a Iordane: & agebatur in spiritu in deserto. pro, in desertum. Significatur enim Iesum actũ fuisse à spiritu sancto quo erat plenus in desertum. Diebus quadraginta. Tempus moræ in deserto, nõ temptationis significatur. Veruntamen quia sub actione spiritus sancti intendit comprehẽdere tum dictionem, tum moram. 40. dierum, ideo Lucas sub eodem construxit verbo: ac si dixisset spiritus sancto agebatur in desertum ad morandum ibi. 40. dieb⁹. Apponitur autem præpositio in, dicendo in spiritu: ad significandum quòd non velut nesciens agebatur, sed in spiritu, in spirituali intentione, in electu ac ratione. Et tentabatur. post. 40. dies. A diabolo. Græca dictio est, ab infamando seu criminando denominans dæmonem: eo quòd vniuersa intentio eius tendit ad criminandum homines apud deum, ad nihil enim aliud conatur nisi vt possit reddere homines vituperabiles apud deum. Et nihil manducauit in diebus illis: & consummatis illis. Deest. postea, effluxerunt. Dixerat quòd tentabatur: explicat modo occasionem tentandi. Dixit autem illi diabolus, si filius dei es, die lapidi huic ut panis fiat. Hinc apparet intellectũ dæmonũ ligatũ seu impeditum esse à deo in pœnã sui peccati. ita q⁹ non solum potẽtia eorum est ligata, sed etiã intellectiua vis: vt nõ possint cognoscere quę ex vi naturalis sui luminis cognoscere possent. Ex eo enim q⁹ post verba Gabrielis ad beatã virginem, post verba angeli ad pastores, post verba de cœlo in baptismo, diabol⁹ nõ cognoscit Iesum esse filium dei, & hoc tentat cognoscere ex miraculo, dic vt lapis iste panis fiat, habetur quòd non intellexit tot testimonia. nam non maiorem habuisset certitudinem ex isto miraculo quòd Iesus esset b. lius dei quàm ex illis testimoniis intellectus habetur. sciebat enim diabolus angelos cœlestes non mentiri. Et respondit ad illum Iesus. scriptum est quia non in pane solo viuit. pro, viuet, homo, sed in omni verbo dei. Et duxit illum diabolus in montem excelsum, & ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento. pro, puncto, temporis. Metaphorica est locutio à mathematico puncto sumpta, ad significandum

candum brevissimum tempus. Et ait illi. Deest. diabolus, Tibi dabo potestatem hanc vniuersam & gloriam illorum: quia mihi tradita sunt, & cui volo do illa. pro, illam, scilicet vniuersam potestatẽ ac gloriam. Iactabat se diabolus de dominio orbis terræ, vsque adeo quòd daret illud cuicunque vellet: sed mendaciter. Et hoc ipsum arte dicebat, vt sic magis prouocaret Iesum ad manifestandum seipsum: vt Matt. 4. diffuse vniuersa hæc tentatio tractata est, & ad euitandam repetitionem. vide ibi. Tu ergo si adoraueris prosidens coram me, erunt tua omnia. pro, erit tua omnis, scilicet potentia ac gloria regnorũ terrę. Et respondens Iesus dixit illi. Deest, vade post me Satana. Quod etiam Matt. 4. expositum est. scriptum est enim. dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et duxit illũ in Hierusalem: & statuit eum super pinnaculum templi & dixit illi, si filius dei es, mitte te hinc deorsum. scriptum est enim quod angelis suis mandauit. pro, mandabit, de te, ut conseruent te: & quia. Superfluit quia, in manibus tollent te, ne forte. pro, nequando, offendas ad lapidẽ pedem tuum. Et respondens Iesus ait illi. dictum est, non tentabis dominum deũ tuũ. Et consummata omni tentatione diabolus recessit ab illo usque ad tempus. Quando autem redierit ad tentandũ per seipsum. non scriptum est: pluries tamen dæmones tẽtasse ipsum per ora dæmoniacorum, legimus. Et regressus est Iesus in virtute spiritus in Galilæam. Venerat à Galilæa ad Ioannis baptismum, nihil virtutis suæ monstrans: regressus autem est prædicans & miracula faciens, & propterea dicitur regressus in virtute spiritus sancti, ad prædicandum, ad miracula faciendum, ad trahendum homines ad deum & sui sequelam. ¶Vbi ponderando verbum regressus est, apparet quòd post ieiunium. 40. dierum Ioanne baptista adhuc baptizante, aduentus iste in Galilæam fuerit. Et cõsonat hoc tam scriptis à Ioanne quàm verbis Petri Apostoli. Act. 1. oportet ex his viris qui nobiscum conuersati sunt &c. incipiẽs à baptismate Ioannis. Ibi enim clare apparet quòd paulò postquam Ioannes incœpit baptizare, Iesus congregauit discipulos: alioquin non oportuisset testem resurrectionis eius eligere ab illo tempore. Et fama exiit per vniuersam. Deest, finitimam, regionem de illo. Hoc fuit in secundo anno: postquam scilicet conuertit aquam in vinum. postea enim exiit fama eius in finitimas vndique nationes Galilææ & non solum per ipsam Galilæam. Et ipse docebat in synagogis eorum: & magnificabatur. pro, glorificabatur, ab omnib⁹. Et venit Nazareth ubi erat nutritus: & intrauit secundum cõsuetudinem suam die sabbati. pro, sabbatorum, in synagogam.

Inter

Inter diem sabbati & diem sabbatorum hæc est differentia, quod omnis dies sabbatorum est dies sabbati, sed non ediuerso. nam dies sabbati significat quemcunque diem festum: dies autem sabbatorum significat solum diem septimum. qui ideo vocantur dies sabbatorum quia semper est dies sabbati, ad differẽtiam dieiesti, quinti, quarti &c. quorum nullus est semper, sed quandoque & quandoque non dies sabbati: hoc est quietis. *Et surrexit.* Corporalis, situs describitur, sederat enim cum aliis. *Legere.* pro, vt legeret, *& traditus est illi liber Esaiæ prophetæ & ut reuoluit.* pro, explicuit, *librum inuenit.* Primus occursus significatur dicendo, vt explicuit inuenit. *Locum ubi.* scilicet Esaiæ. 61. *scriptum erat. spiritus domini super me.* gubernando, mouendo, dirigendo me bominem. *Propter quod.* Subsequentium causa significatur. Et est sensus. propterea vnxit me, scilicet spiritus domini, vt euangelizarem, vt sanarem & reliqua. *Vnxit me.* Hinc nomen Messiæ apud Hebræos, & Christi apud Græcos. De hac vnxione inquit Petrus Apostolus Actu. 10. vnxit eum deus spiritu sancto & virtute. Vnctus fuit oleo vnionis personalis & omnis gratiæ ac veritatis. *Euangelizare.* pro, vt euangelizarem, *pauperibus.* hoc est eũ pauperibus. *Misit me.* prius vnxit, postea misit ad euangelizandum. Vnctus quum verbum caro factum est, missus ad euangelizandum fuit anno trigesimo. *Sanare.* pro, vt sanarem. seu medicarem. *contritos corde.* hoc est pœnitentes vere peccatorum suorum, attulit enim pœnitẽtibus salutarem medicinam fidei in ea. *Prædicare.* pro, vt prædicarẽ, *captiuis.* sub seruitute peccati & diaboli. *Remissionem.* à captiuitate. Hanc enim prædicauit Christus futuram. nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras, & rursus. liberi eritis si filius liberabit vos. *Et exeis.* mente. *Visum.* Dictio Græca proprie significat redditum visum. humanũ enim genus priuatũ erat spirituali visu: quẽ Iesus prædicabat restituẽdũ, immo & restituit, aperuit enĩ illis sensum vt intelligerẽt scripturas: & venit lux mẽtium, quanuis homines dilexerint magis tenebras quàm lucem. *Dimittere.* pro, vt dimitterem, confractos. magno pondere legis Mosaicæ. *In remissionem.* pro, in remissione. ab oneribus legalibus. Quod fuit adimpletũ per passionẽ Christi. *Prædicare.* pro, vt prædicarẽ, *annũ domini acceptum.* tempus gratiæ noui testamenti. De quo Apostolus. Ecce nunc tẽpus acceptabile. *Et diem retributionis.* superfluunt hæ tres dictiones. *Et qui plicuisset librum, reddidit ministro.* non proprie: Iesus enĩ non habebat seruitores: quia nõ venit ministrari, sed ministrare.

strare) sed ministro synagogæ. *Et sedit.* Stãs legit oĩbus audiẽtibus textũ Esaiæ, ad reuerẽter legendũ publice prophetã: & deinde sedit docturus & prædicaturus super verba prophetæ. *Et omnium in synagoga oculi erant intẽdentes in eum. Cœpit autẽ dicere ad illos, quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus uestris. Et oẽs testimonium illi dabãt.* Multa narrãtur de omnibus præsentibus in synagoga. primũ attentio, quũ dictũ fuit ꝙ oculi omnium erant intendẽtes in eum, secundũ acceptio dictorũ Iesu, vsqueadeo vt signis testarentur ꝙ Iesus verum diceret dicendo ꝙ hodie completa est scriptura hæc. Et hæc significat Euangelista, dicendo ꝙ omnes testimonium illi dabãt: & propterea non dicit dicebãt, sed dabãt. Describit enim Lucas per hoc ꝙ fuit tã acceptus omnibus, vt mõstrarẽt se assentire illi. *Et mirabãtur in uerbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius.* Tertium est admiratio de tãta gratia eloquij: hoc est de gratioso apud oẽs sermone. *Et dicebant.* Ratio admirationis quarto loco subiũgitur. Quia autẽ sequentia verba cõtẽptiue & cũ scãdalo dicta sunt vt patet Matt. 13. & Marc. 6. subintelligendũ reliquit Lucas ꝙ postquã tam acceptus fuerat Iesus omnibus in synagoga existẽtibus, mutati sunt & versi ad despiciẽdũ Iesum fabrũ filium fabri, vilẽ scilicet personã. Ratio aũt mutationis nõ scribitur. Forte fuit ꝙ subiũxit Iesus ꝓdicãdo aliqua reprehensiua, vel ꝙ aliqui superuenerũt inuidi, qui ex duobus capitibus mutauerũt animos pexistẽtiũ in synagoga: primo ex vilitate psonę, quia erat faber filiꝰ fabri. secũdo calũniãdo miracula, dicẽdo ꝙ nõ vere faciebat miracula: quia si vera esset q̃ narrãtur miracula ab ipso facta, faceret in patria sua. Et hæc videtur vera ratio mutationis ꝓdictę, ex eo ꝙ hæc duo tãguntur ab euangelista, & nihil de prædicatione reprehensiua dicitur: & expresse dixerat ꝙ omnes testimonium dabãt illi. Ex his enim simul iunctis apparet quòd inuidi supervenerunt dicentes hæc duo, & sic mutantes animos bene disposi-tos. *Nonne.* contẽptiue dicitur ab inuidis. *Nic est filius Ioseph.* personæ vilis: vtpote fabri. *Et ait illis. Vtique.* pro, omnino, diceris mihi hanc similitudinem. Hinc apparet quòd non solum dixerant verba despectiua, sed etiam verba calumniantia miracula. nisi enim illi hanc calumniam dixissent, non diceret Iesus cum aduerbio cõfirmãdi, omnino dicetis mihi. Hæc enim confirmatio præsupponit eorum dictũ. *Medice cura teipsum.* Medico patienti ægritudinem quam patiuntur alij, & nõ curãti seipsum, non creditur ꝙ possit curare alios: sed ad conuitiũ scientię eius dicitur illi, medice cura teipsũ. Iuxta hãc similitudinẽ dicebãt Nazareni ad Iesum, si

potes

potes facere miracula ĩ aliis,fac in teipso: hoc est in ciuitate tua. *Quanta.* pro,quæ(siue quæcunque)*audiuimus.* Et explanat similitudinem,medice cura teipsum *Facta in capharnaum, fac & hic in patria tua.* Non enim iuit Iesus ad Nazareth in principio prædicationis suæ,sed post multa alibi facta miracula: vt vel sic deponerentur conciues ad credendum,sed prævaluit inuidia. Hæc enim verba quantum ad sensum fuerant Nazarenorum: recitata autem à Iesu sub hac similitudinis forma. *Ait autem.* Interponit hæc Euangelista ad significandum verba præcedentia, relata tantum à Iesu,dicta autem à Nazarenis: sequentia vero esse responsionem Iesu. *Amen dico vobis quia nemo propheta acceptus est in patria sua.* Respondet Iesus ad verba contemptiua,nónne hic est filius Ioseph? Et quia directe dicta fuerant in despectionem personæ eius,ideo directe respondet mansuetissime,non esse hoc nouum:quia commune est quòd nemo propheta acceptus est in patria sua,propter velut connaturalem inuidiam inter conciues. *In veritate.* Dest autem,*dico vobis.* Respondet calumniæ murmuratorum secundo **loco obiectæ**, quanta audiuimus facta in Capharnaum,fac & hic in patria tua. Et directe declarat duobus exemplis sacræ scripturæ hoc prouenire non ex sua impotentia,sed quia ipsi non merebãtur,quia indigni erant propter suam incredulitatem, & tamen hæc eorum demerita sine contumelia, sola ablatione historiarum sacræ scripturæ profert. *Multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel quando clausum est cœlum annis tribus & mensibus sex.* Metaphorice describitur negatio pluuiæ per clausum cœlum: quia apparet pluuiam descẽdere de cœlo,ac per hoc impediri ne descendat ex clausura cœli: quo contra quando maledixit,dicimus quòd apertæ sunt cataractæ cœli. *Quum facta esset fames magna in omni terra: & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarephtha Sidonix.* pro,Sidonis,*ad mulierem viduam.* Hanc historiam habes.3.Reg.17. *Et multi leprosi erant in Israel sub Heliseo propheta: & nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus.* Historia hæc scribitur.4.Reg 5. *Et repleti sunt omnes in synagoga ira,hæc audientes.* Vide mirabilem mutationem,nõ aliquorum sed omnium ægre ferentium alios sibi anteponi, & hoc velut ex diuina electione:sicut diuinitus electa fuit vidua Sidonia,& sanatus Naaman Syrus. *Et surrexerunt.* ex furore. *Et eiecerunt illum.* ducentes illum eiiciendo *extra ciuitatem: & duxerunt illum usque ad supercilium montis super quem ciuitas illorum erat ædificata.* Si verum est quòd Nazareth sit ædificata ad latera seu radices monti

montis Tabor,mons iste Tabor est. *Vt præcipitarent eum.* Lege vniuersam scripturam euangelicam:& nullibi inuenies fuisse Iesu iniuriam factã itrogatã vsque ad tẽpus mortis suæ.nisi à propriis conciuibus:immo nec tempore passionis sæuierunt in Iesum nisi mediantibus ministris curiæ.conciues autem proprij furiis acti, ad præcipitandum eum de supercilio montis concurrunt, factóque ducunt:& nõ solũ attentant,vt Hierosolymitæ postea bis attentarũt lapidare. Et Gerazeni quidem quanuis passi fuerint dãnum duorum milium porcorũ, non tamẽ ausi sunt attentare aliquid contra Iesum,sed rogauerunt eũ vt discederet ab eis: Nazareni vero nullam passi iacturã,præcipitare Iesum conantur. *Ipse autem transiens per medium illorum ibat.* Inuisibilem illis se reddidit postquam fuit in supercilio montis: & sic per medium transiens,fuit quo voluit,remanentibus illis delusis:vt vel sic occasionẽ resipiscendi haberẽt. Noluit Iesus tunc nec tali morte nec ibi mori:& propterea sic euasit. *Et descendit in capharnaum ciuitate Galilææ:ibique docebat illos sabbatis. Et stupebant in doctrina eius:quia in potestate erat sermo ipsius.* hoc est quòd solo sermone faciebat miracula.hoc est enim sermonem esse in potestate.Et huiusmodi potestas cõcessa sermoni,reddebat doctrinam eius stupendam. non sic enim prophetæ alij docuerant. *Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum.* pro,spiritum dæmonij immundi. Dæmonium secundum proprietatem nominis, est cõmune bonis & malis spiritibus.nã significat scientẽ.& propterea Lucas addidit, immũdi ad distinctionẽ à spiritibus mundis. Vtitamẽ Christianorũ appropriauit dæmonij,& dæmonis nomẽ spiritibus malis. *Et exclamauit voce magna,dicens.sine.* Græca dictio, aduerbium seu interiectionem sonat exclamantis seu dolentis.loco cuius interpres posuit imperatiuũ sine:ad significandum affectũ eius qui torquetur, desiderantis vt Iesus qui torquebat ipsum desisteret à tortura. Huiusmodi enim affectui attestantur sequentia verba. *Quid nobis & tibi Iesu Nazarene,venisti perdere nos?* Ac si aperte diceret.nos te non offendimus,tibi non nocemus, nulla inter nos & te est lis,quare venisti perdere nos. *Scio te quia es.* pro,scio te quis es. Tentando mẽtitur dicendo se scire quis est. intendebat enim vel sic explorare quod in deserto non valuit. *Sanctus dei.* Punctandum est inter præcedentia verba & hæc.sunt enim hæc verba assertiua,velut appositiue adiecta, Quum siquidem dixisset scio te quis es,adiungit explicationem assertiuã, quòd est sanctus dei:hoc est ille sanctus dei qui expectatur à Iudeis:Messias scilicet

Universidad de Deusto
Biblioteca

filius dei. ET increpauit illum Iesus, dicens, obmutesce. Iubet silere, nolens testimonium à dæmone. ET exi ab eo. ET quum proiecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo: nihilque ei nocuit. scilicet proiectio in terram. Intendit enim quòd quamuis proiecerit eum in terram discerpendo ipsum (vt Marci. 1. dicitur) ipsa tamen proiectio in terram nihil illi nocuit. ET factus est pauor in omnibus. pro, super omnes. Describitur superueniens passio quædam maior ibi timore tum admiratione: velut stupor ex viso miraculo imperatiue facto à Iesu. ET colloquebantur adinuicem, dicentes. quod est hoc uerbum: quia in potestate & uirtute imperat immundis spiritibus, & exeunt. ET diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. pro, finitimæ regionis. surgens autem Iesus de synagoga, introiit in domum simonis. socrus autem simonis tenebatur magnis febribus. pro, febre magna. & rogauerunt illum pro ea. ET stans super. pro, supra, illa. Nõ enim erat super illam contingendo. imperauit febri. pro, increpauit febrem. Significatur enim quòd velut percipientem ejecit febrem increpando velut puerum molestũ. ET dimisit illam. & continuo surgens ministrabat illis. Quum autem sol occidisset. pro, occideret, omnes qui habebant infirmos uariis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos. Exibant autem & dæmonia a multis, clamantia & dicentia quia tu es deest. christus, filius dei. ET increpans non sinebat ea loqui, quia. pro, quod, sciebant ipsum esse christum. Non sunt hæc verba euangelistæ reddentis rationem quare non sinebat ea loqui: sed sunt verba eiusdem significantis quid non permittebantur loqui. Est enim sensus. nõ sinebat ea loqui hoc, scilicet quòd sciebant ipsum esse Christum. tum quoniã dicebant mendaciũ: quoniam dicebant se scire quod nesciebant. tum, quoniã nolebat testimonium ab illis, tum quoniam sciebat quòd tentando, hoc dicebant, ad explorandũ an ipse esset vere Christus. Facto autem die, egressus ibat in desertum locum. Ad exemplum aliorum doctorum, post tot miracula petit locum desertũ: tum propter quietẽ orationis, tum ob fugã gloriæ humanæ. ET turbæ requirebant eum: & uenerunt usque ad ipsum: & detinebant illum ne discederet ab eis. Quibus ille ait: quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum dei. Et hoc quoque ad aliorum exemplum doctorum, vt non quiescant ibi vbi se acceptos conspiciũt. immo quòd nec permittant se detineri ab illis, sed memores sint aliorum locorum. quia ideo. pro, ad hoc, missus sum. & erat prædicans in synagogis Galileæ.

FActum est autem quũ turbæ irruerent in eum vt audirent uerbum dei: & ipse stabat secus stagnum Genezareth. & uidit duas naues stantes secus stagnum: piscatores autẽ descenderant. deest. ex illis: & lauabant retia. Ascendens autem in unam nauim, quæ erat simonis, rogauit eum a terra reducere pusillum: & sedens docebat de nauicula. pro, naui: turbas. Nullus locus ineptus ad docendum, quæ dei sunt censetur: modo in synagoga, modo in monte, modo in campo, modo de naui secus stagnum prædicat Iesus. Vt cessauit autem loqui dixit ad simonem, duc in altum: & laxate retia uestra in capturam. ET respondens simon dixit illi. Præceptor. pro, præfecte. Quanuis nõ omnino sonet præfectum: sed honorabiliori nomine quàm preceptoris vsus est Petrus. Per totam noctem laborantes nihil cepimus. Hinc apparet quòd Petrus adhuc nõ erat assiduus sequax Iesu, sed piscationi vacabat. In uerbo autem tuo laxabo rete. ET quum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autẽ rete eorum. ET annuerunt sociis qui erant in alia. pro, altera, naui, ut uenirent & adiuuarent eos. pro, se, & uenerunt: & impleuerunt ambas naviculas. pro, naues, ita ut pene. Superfluit pene. mergerentur. Non significatur naues fuisse adeo plenas vt submergerentur, sed vt mergerẽtur: hoc est quòd vsque ad summitatem laterum naues erant sub aquis. Quod quum uideret simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens. exi a me domine, quia homo peccator sum. Indignum se recognoscit præsentia Iesu: & conferens peccata sua cum sanctitate quã conspiciebat in Iesu ex tanto miraculo, timet sibi à propinquitate tam sancti viri. Sacrilegium æstimabat proximitatem suam ad virum tam sanctum. stupor enim circumdederat eum & omnes qui cum illo erant, in captura piscium quam ceperant. similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi: qui erant socii simonis. ET ait ad simonem Iesus, noli timere. Confortat Petrũ Iesus annuncians ei bonũ hinc ipsi futurum. Ex hoc iam. pro. ex hoc nunc. ac si diceret. Homines eris capiens. pro, vivos capiẽs. Et significanter Iesus vsus est vocabulo significante capturam vivorum: quoniam ad vitam ac libertatem non ad mortem ac seruitutem capturus erat homines Petrus. pisces enim capiuntur ad mortem, & homines in bello capiuntur ad seruitutem: Iesus autem misit Petrum ad capiendos vivos homines, hoc est ad liberam vitam. ET subductis ad terram nauibus: relictis omnibus, secuti sunt eum. Ecce fructus miraculi. ET factum est quum esset in una ciuitatum, & ecce uir plenus lepra: & uidens Iesum, procidẽs in faciẽ suã rogauit eũ,

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicens.domine si uis,potes me mundare. Mirum est quòd leprosus in ciuitate veneretur Iesum:quum leprosi ab vrbibus excluderentur secundum legem Moysi. Verum lex exclusionis quantum ad habitandum intelligenda est:nec tam arcte excludebantur ab vrbibus quin per modum transitus via publica incedere potuerint: sicut etiam hodie permittitur. Vnde leprosus iste non in domo, sed in publica occurrit via:nõ quòd habitaret in ciuitate. ET extendens manum,tetigit eum,dicens,uolo,mundare. Imperatiuũ pasiuũ est hic mundare. ET confestim lepra discessit ab illo. ET ipse precepit illi ut nemini diceret:sed uade ostende te sacerdoti: & offer pro emundatione tua sicut præcepit Moyses, in testimonium illis. De cura huius leprosi dictum est Matth.8.& Marci.1. Vide expositа ibi. Perambulabat autem magis sermo de illo.& conueniebant turbæ multæ,ut audirent & curarentur ab infirmitatibus suis.ipse autem secedebat. Ratio secessus erat fuga humanæ gloriæ : vt clarius habetur Marci.1. in desertum.pro,in deserta.supple loca. ET orabat. Verũ hominem se exhibebat orando:& exemplum prædicatoribus dabat,non ita vacandi prædicationis officio vt obliuiscantur recurrere ad contemplationis quietem,eleuando in deum mentem.vtriusque enim vitæ (actiuæ scilicet & contemplatiuæ) actiones iungi oportere in prædicatore astruit exemplo proprio. ET factum est in una dierum:& ipse sedebat.pro,erat,docens.ET erant pharisæi sedentes & legisdoctores qui uenerãt ex omni castello Galilææ & Iudææ & Hierusalem.ET uirtus domini erat ad sanandum eos. Intellige quo ad executionẽ:quoniam quantum ad posse,semper virtus domini est ad sanandum,sed tunc exequebatur sanationes. ET ecce uiri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus: & quærebant eum inferre & ponere ante eum.ET non inuenientes qua parte illum inferrent præ turba,ascenderunt super tectum:& per tegulas submiserunt.pro, demiserunt. cum funibus. ET eum lecto. pro,lectulo, in medium ante Iesum.Quorũ fidem ut uidit,dixit.decest.ei.homo remittuntur tibi peccata tua.ET cæperunt cogitare scribæ & pharisæi, dicentes.quis est hic qui loquitur blasphemias?quis potest dimittere peccata nisi solus deus? VT cognouit autem Iesus cogitationes illorum,respondens dixit ad illos. Quid cogitatis in cordibus uestris : quid est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata,an dicere,surge & ambula?VT autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico. tibi dico, surge,tolle lectum.pro,lectulum,tuum,& uade in domum tuam, ET confestim surgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat: & abiit in domũ suam,magnificans.pro,glorificans,deum. De gestis & dictis in

in cura hui' paralytici Matth.9.& Marcus secũdo.latius scripsit. vide ibi exposita. ET stupor apprehendit omnes: & magnificabant. pro,glorificabant,deum. ET repleti sunt timore. Significantur isti primo magna admiratione stupentes. & deinde repleti timore: vt intelligatur fructus miraculi in aspicientibus. DICENTES quia uidimus mirabilia.pro,inopinabilia,hodie. Valde enim aliena ab humana opinione sunt ambo visa:scilicet solo imperio curatum esse paralyticum tam perfecte vt tolleret & portaret ipsemet lectum proprium,& hoc fuisse factum in testimonium quòd Iesus habet potestatem in terra dimittendi peccata. ET post hæc exiit. versus mare. ET uidit publicanum nomine Leui,sedentẽ ad telonium. Pro reuerentia euangelistæ & Apostoli,Lucas Matthæum nominat Leui,ne Matthæum publicanum dicat.erat enim infame officium apud Iudæos. ET ait illi,sequere me. Gesta quoque in vocatione Matthæi,exposita sunt Matthæi nono. ET relictis omnibus, negociis, surgens secutus est eum.& fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua. Ex hoc quòd Matthæus & domum propriam habebat,& fecit ei conuiuium magnum proprio sumptu, patet quòd quando dictum est relictis omnibus, sermo fuit non de rebus sed de negotiis. ET erat turba multa publicanorum & aliorum qui erant illis erant,discumbentes.ET murmurabãt scribæ & pharisæi aduersus discipulos eius, dicentes.quare cum peccatoribus & publicanis manducatis & bibitis? ET respondens Iesus dixit ad illos . non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent. non enim ueni uocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam . AT illi dixerunt ad eum. Conferhæc cum scriptis Marci secundo & Matthæi nono & cognosces Pharisæos & Scribas discipulosque Ioãnis conuenisse ad hãc quæstionem:sed Lucas introducit verba hæc prolata à primatibus Pharisæorum & doctoribus,directe contra Iesum quòd male instruat discipulos suos. QUARE discipuli Ioannis ieiunant frequentiter. Non interrogando sed reprehendendo dicunt. ET obsecrationes faciunt. Solus Lucas adiungit obsecrationem. Matthæus enim & Marcus solum ieiunium proferunt, similiter & pharisæorum:tui autem edunt & bibunt? Nõ dicunt non orant.ita quòd quum duas virtutes discipulorũ Ioannis & Pharisæorũ proponunt sent(.s. ieiuniũ & orationes)cõtra ieiuniũ dicunt qꝫ discipuli Iesu edunt & bibunt:hoc est nõ ieiunant.cõtra obsecrationes vero nihil dicunt:vt intelligamus nõ fuisse reprehẽsibiles Iesu discipulos etiã apud Pharisęos & Scribas circa orationẽ:sed ad ostentandã sanctitatem suorum discipulorũ,Scribę & Pharisæi apposuerunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

illorum ieiunio etiam obsecrationes. *Quibus ipse ait: numquid potestis filios sponsi*.pro,thalami nuptialis,*dum cum illis est sponsus facere ieiunare? venient autem dies: & quum ablatus fuerit ab illis sponsus,tunc ieiunabunt in illis diebus.* Nota Iesu mansuetudinem, quòd respondendo excusat quare discipuli sui non ieiunant, & tacet quòd vacant orationi. Vniuersa hæc doctrina exposita est Mat.9. diffuse exceptis vltimis. *Dicebat autem & similitudinem ad illos: quia nemo commissuram a vestimento novo*.pro,immissurâ vestimenti noui,*immittit in vestimentum vetus: alioquin & novum rumpit, & veteri non convenit immissura ex novo.* Et *nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin rumpit*.pro,rumpet,*vinum novum utres: & ipsum effundetur, & utres peribunt. sed vinum novum in utres novos mittendum est: & utraque conservantur.* Et *nemo bibens vetus, statim vult novum: dicit enim vetus melius*. pro,suauius, *est*. Hæc in Matthæo non habentur. Præcedens doctrina ex similitudinibus vestium & vtrium,ex parte doctoris monstrat,& rationem continet claram quare Iesus non faciebat discipulos tunc ieiunare: hæc autem parabola ex parte affectus discipulorum se tenet. In prioribus siquidem parabolis ex parte temporis nuptialis, & ex parte imperfectionis discipulorum, sapientia magistri commendatur: in hac autem explicatur indispositio discipulorum,ex consuetudine. Sicut enim gustus assuetus vino veteri recusat statim mutationem in vinum novum (eo quòd suauius gustatur vetus) paulatim autẽ assuefactus ad novum, sentit suauitatem noui, ita discipuli assueti veteri legi non gustant adhuc suauitatem novæ legis quam ego mecum fero,sed veniet tempus quando gustabunt suauitatem novi testamenti. ¶ Considera prudens lector Iesum per has parabolas non tantum voluisse reddere rationem quare discipuli sui non ieiunabant tunc: sed quòd occasione sumpta ex verbis Scribarum & Pharisæorum,extendit doctrinam suam ad declarandũ quare ea quæ sunt novæ legis nõ exigebat à discipulis suis. Immò per hanc vltimam parabolam, rationem reddit literalem quare etiam post missionem spiritussancti non statim abstraxit fideles suos à legalibus cerimoniis. Suauiter siquidẽ assuetos homines veteri legi disponẽs,paulatim & nõ statim abstraxit à legalibus: quũ (vt parabola ista dicit) assueti vetero vino, non statim sapit novum.

CAPVT VI.

Factum est autem in sabbato secundoprimo quum transiret *per sata, vellebant discipuli eius spicas: & manducabant, confricantes manibus.* Dictio vna composita est secundoprimo, significans secundoprimum. Et Hebræum quid sonat, Græca tamen dictione. Et quoniam in libris Moysi non inuenitur sabbatum aliquod sic nominatum, nõ facile est diuinare quid significetur per sabbatum secundoprimum. Conferendo autem hunc textum cum textu Matthæi.12.& Mar. 2.(vbi transitus per sata,describitur non sabbato,sed sabbatis: hoc est in festiuitate cõstante ex multis sabbatis,vt ibidem declaratum est)apparet quòd sabbatum secundoprimum appellatur vltimus dies festiuitatis cõstantis ex multis sabbatis. Vltimus siquidem dies erat sabbatum (hoc est dies festus)sicut & reliqui illius solennitatis dies: & quod plus est,erat præcipuum seu principale sabbatum: quoniam erat celebrior & sanctior reliquis diebus post primum. Et quia erat æqualis primo diei, ideo dicitur secundoprimum: hoc est præcipuum seu principale. Primus enim dies solennitatis, erat sabbatũ primoprimum, hoc est primoprincipale: vltimus autem erat sabbatum secundoprimum, id est secundoprincipale. Et in proposito ad literam significatur vltimus dies solennitatis Paschalis. tũc enim non adhuc pertecte maturis spicis, oblato iam secundo die solennitatis Paschalis manipulo primitiarum secundum legem vesci licebat spicis conspicatis. *Quidam autem pharisæorum dicebãt illis: quid facitis quod non licet.* Deest. facere, *in sabbatis?* Apud Matthæum & Marcum alloquuntur Iesum contra discipulos: hic vero arguunt discipulos, nulla tamen est dissensio: quia vtrunque verum est. nam & discipulos arguerunt (quod Lucas refert) & Iesu dixerunt, ecce quid faciunt discipuli tui, quod alij euangelistæ referunt. Reliqua circa rem hanc vide exposita Matthei.12.& Mar.2.

Et *respondens Iesus ad eos, dixit. nec hoc legistis quod fecit David quũ esuriret ipse & qui cum eo erant: quomodo intrauit in domum dei, & panes propositionis sumpsit & manducauit, & dedit.* Deest, etiam, *iis qui cum ipso erant, quos non licebat manducare, nisi tantum sacerdotibus?* Et *dicebat illis, quia dominus est filius hominis etiam sabbati.* Factum est autem *& in alio sabbato, ut intraret in synagogam & doceret. Et erat ibi homo: & manus eius dextera erat arida.* Curatio istius habentis manum aridam, Mar.3.& Mat.12.exposita est. *Observabant autem scribæ & pharisæi si in sabbato curaret: ut inuenirent unde accusarent eum.* pro,accusationem eius. *tanquam sacrilegi violatoris sabbati.* Ipse *vero sciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam. surge & sta in medio. Et surgens stetit. Ait autem*, pro,ergo, *ad illos Iesus. interrogo*.pro,interrogabo, *vos*. Facto enim constitutionis ægri in medio, & verbo mouendæ quæstionis, attentos

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnes reddit: vt vel sic Scribæ & Pharisæi resipiscant, aut saltem cessent ab huiusmodi obseruatione: videndo quòd non occulte, sed palam & ratione adiuncta curat Iesus sabbato. *si licet*. pro, vtrum liceat. id est, quid horũ duorum liceat. *sabbatis benefacere an male*. Deest, facere, *animam saluam facere an perdere*. pro, occidere? ET *circumspectis omnibus*. Deest, illis. si aliquis vellet aliquid respondere. DIXIT *homini: extende manum tuam*. ET *extendit*. pro, ille autem fecit sic. id est extendit manum suam. ET *restituta est manus eius*. Deest. *sana ut altera. ipsi autem repleti sunt insipientia*. pro, amentia. quæ deterior est insipientia. ET *colloquebantur ad inuicem quidnam facerent de Iesu*. Superfluit præpositio de. Machinabantur enim quid facerent contra Iesum, vt cum occiderent. ita quòd repleti (quo ad partem intellectiuam) dementia & (quo ad partẽ affectiuam) odio, malignitas eorum prodiit in colloquiũ ad tractandum de morte Iesu. *Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare*. pro, vt oraret. Describitur Iesus electurus duodecim ex discipulis suis in Apostolos, prius ad orationem recurrens in loco solitario: in monte scilicet. ET *erat pernoctans in oratione dei*. Non solum orauit, sed nocte tota in oratione perseuerauit: docés ecclesiam suam vt promotura aliquos, orationem præmittat, non pro cerimonia, sed vere recurrendo pro diuinæ gratiæ inspiratione & aspiratione. Iesus enim non indigebat vt oraret, sed ad nostram instructionem pernoctauit in oratione. ET *quum dies factus esset, vocauit discipulos suos: & elegit duodecim*. Ipse eos elegit & non econuerso: ipse eos promouit & non econuerso. EX *ipsis*. Vt discamus, ꝙ ex gremio ecclesiæ eligẽdi sunt prepositi. QUOS & *Apostolos nominauit*. Solam ac primam Apostolatus dignitatem à Iesu inuenimus nominatã in ecclesia eius, quã non à gradu aliquo nominauit, sed à passiua missione: que subiectionem sonat, Apostolus enim Græcè, Latinè dicitur missus. *simonẽ, quem cognominauit*. pro, quem & nominauit, *Petrum*. Vnde nominatio sortita est effectum: dũ iam cõmuniter non appellatur Simõ Petrus, sed Petrus. ET *Andream fratrem eius, Iacobũ & Ioannẽ, Philippũ & Bartholomæũ, Matthæum & Thomam, Iacobũ Alphæi & Simonem qui vocatur Zelotes, Iudam Iacobi, & Iudam Scariot*. pro, Iscarioten, *qui fuit proditor*. ET *descendens cum illis de monte*. Hic apparet, quòd Apostolos elegit in mõte, vt ex loco celsitudo apostolat⁹ significaret. *stetit*. non sedit: ad differentiã sermonis relati Matt. 5. 6. & 7. quẽ habuit Iesus sedẽs. *in loco cãpestri*: ad differentiã mõtis: in quo dũ sermonẽ apud Mat. habuit. ET *turba discipulorũ eius, & multitudo copiosa*

do copiosa plebis. ad differẽtiã dicti sermonis ad quẽ audiendũ describuntur tantũ accedentes discipuli eius. *Ab omni iudæa & Hierusalem, & maritima, & Tyri, & sidonis*. Superfluit coniũctio &, ante dictionem Tyri. Significatur enim ora maritima Tyri & Sidonis. Et est sermo non de mari Galilææ, quod est lacus: sed de vero mari mediterraneo. QUI *venerãt ut audirent eum & sanarentur a langoribus suis*. Non solũ venerant vt audirent Iesu doctrinam, sed vt sanarẽtur à suis ægritudinibus. ET *qui vexabantur a spiritibus immundis curabãtur*. Deest, etiã. Legẽdũ est. ETIÃ *curabantur*. Ita ꝙ non solũ sanabatur ægritudines ex naturaliũ agentiũ exorbitantia causatæ: sed etiam vexationes hominũ ab immundis spiritibus. ET *omnis turba quærebat eum tangere*. Quandoque Iesus curat solo imperio, quandoque tactu: vt monstret & authoritatem diuinam, & sanctitatem humanitatis suæ. propterea enim tactu vtitur ad curandũ, vt cognoscamus naturam humanã in ipso esse organũ coniunctũ deitatis: sicut manus mea est organum coniunctũ personę meæ, seu sicut lingua est organũ cõiunctũ intellectus humani. coniunctũ autẽ non organice, sed personaliter. QUIA *virtus de illo exibat*: quo ad actionẽ, sanationem scilicet & curationẽ. ET *sanabat omnes*. nullo excepto. ET *ipse eleuatis oculis in discipulos suos*. Si dixisset in cœlum, clara esset necessitas elevationis oculorũ: sed dicendo in discipulos, insinuat quòd demissis oculis Iesus prædicabat: & propterea eleuare dicitur oculos à solita modestia demissorum oculorum. *in discipulos suos*. Vt intelligamus principiũ sermonis subiuncti, dirigi ad discipulos eius. DICEBAT. *Beati pauperes*. Discipulos suos quos ad voluntariã paupertatem quantum ad bona tẽporalia, & à carnalibus cõmoditatibus quantum ad corpus, & à delectabilibus mundi quantum ad animũ abstraxerat, & ad patiẽdum mala omnia propter se Iesum asciuerat, alloquitur: & beatos fore ex singulis horũ prænunciat. Vnde non dicit, beati pauperes spiritu (vt in monte dixerat) sed beati pauperes: vt ad literam intelligamus de paupertate opposita diuitiis. Proculdubio tamẽ loquitur de paupertate voluntaria, sed hoc nõ explicauit, quia discipulos alloquebatur voluntarie pauperes. Est enim sensus, beati vos mei discipuli pauperes. iam enim dixerat euangelista eleuatis oculis in discipulos suos. Beati autem modo in spe, & demũ in re. Et rursus perspicatius, beati inchoatione cœlestis beatitudinis. Significatur enim tanta virtutis perfectio vt inchoatio quædã sit æternę fœlicitatis, sicut gẽma arboris inchoatio est fructus. Sũma enim virtutis celsitudo in hac vita, per beatitudines

ritudines tam apud Matthæum quàm Lucã scriptas significatur, quæ perfectissimis à deo conceditur: ita quòd corũ amor, contẽplatio & agendi patiendique ratio, in confinio est beatorũ & viatorũ. *Quia uestrũ.* Clare patet ad discipulos eius dirigi sermonẽ. *Est.* Non dicit futurũ est, sed iã est, propter celsitudinẽ virtutis in qua inchoatũ est regnũ dei. *Regnum.* Non dixit, quia uestrę sunt diuitiæ, paruipendens reddere diuitias pro paupertate: sed reddẽtũ regnũ pro paupertate declarat. *Dei.* Apud Matthæum dicitur regnum cœlorum: hic vero regnum dei. Quod quamuis idem sit regnum, excellẽtior tamen denominatio est à deo quàm à cœlis: ad significandũ summos esse qui ad perfectionẽ discipulorũ suorũ perueniũt. *Beati qui nunc esuritis.* Non dicit esuritis iustitiã (vt in monte dixerat, beati qui esuriunt iustitiã) sed dicit qui nunc esuritis ad literã loquẽs de corporali fame. In qua cõprehendit voluntariã abstractionẽ ab iis quę sunt carnis. Similiter enim nõ oportuit exprimere volũtarie esuritis: quia ad discipulos suos loquitur, qui voluntarie amplexi sunt statũ esuriendi: hoc est subeũdi necessitates quascũq; necessariorũ ad corpus. quorũ quia maxime necessarius est cibus, ideo in esurie omnia comprehenduntur. *Quia saturabimini.* Non dicit quia saturamini, sicut dixerat, quia uestrã est regnũ: sed quia saturabimini. nulla enim quantacunq; inchoatio cœlestis fœlicitatis in hac vita saturat: sed cœlesti patriæ satietas reseruatur. *Beati qui nunc fletis.* Gradatim post abdicationẽ rerũ per voluntariam paupertatẽ: adiunxit mortificationẽ carnis per voluntariã esuriẽ: & nũc tertio ad animũ ascẽdit, cuius est tam ridere quàm flere. Et simili ratione de volũtario fletu, subiungamus quęcũq; mũdi oblectamẽta: famã, honorẽ, gloriã, amari, & reliqua huiusmodi. Congruit aũt hmõi perfectis flere: tũ propter impedimentũ carnis: iuxta illud, infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius: tũ propter dilatã gloriã cœlestẽ. spes enim quę differtur affligit animã: tũ ꝓpter infinitos laqueos mũdanorũ omniũ, & his similia. *Quia ridebitis.* Sicut metaphoricè risũ significatur gaudiũ, ita fletu significata est interna secũdũ deũ tristitia. *Beati eritis.* Quarto loco beatitudo in patiẽdo propter ipsũ Iesum describitur: vt intelligamus Christi discipulos beatos non solũ volũtariis actionibus, sed etiã volũtarie sustinendo passiones illatas ab aliis. *Cũm uos oderint homines.* Ecce primũ malã, odio haberi ab hominibus. *Et cũm separauerint uos.* Ecce secũdũ malũ sequestrationis carceris, exilij. *Et exprobrauerint.* pro probris affecerint, *& eiecerint nomẽ uestrũ tanquã malum propter filium hominis.*

Quemad-

Quemadmodũ duo mala (odij, s. & separationis) contra ipsos discipulos, ita duo mala contra nomẽ eorũ prædicit. s. affectionem probri, & eiectionẽ. Et primũ quidẽ experimentũ probauit: quoniã nominati sunt superstitiosi, magicę artis, &c. Eiectum quoque Christianũ nomen tanquã malũ, antiquorũ gesta testantur. *Gaudete in illa die & exultate: ecce enim merces uestra multa est in cœlo. secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum.* Consolatur discipulos passuros à Iudæis, ab exemplo prophetarum priscorum: insinuando eis, quòd succedunt priscis prophetis in patiendo, & Iudei qui persequentur eos succedent patribus suis persecutoribus prophetarũ. Acsi aperte diceret: nõ eritis primi patiẽtes hęc à vestris, quoniã Iudei etiã antiqui similiter persecuti sunt prophetas. *Verumtamẽ uæ uobis diuitibus.* Cõsidera prudẽs lector hæc quatuor væ: & clara luce cõperies literalẽ sensum antedictarũ beatitudinũ esse quẽ diximus. Clare siquidem cõtra pauperes, è regione ponit diuites: contra esuriẽtes, saturatos: cõtra flẽtes, ridẽtes: cõtra exosos & separatos, laudatos ab hominibus cũ exẽplo pseudoprophetarũ. Iuxta quatuor itaque rationes beatorũ, quatuor quoque rationes reproborũ subiunguntur per quatuor væ. & vbi prius allocutus fuerat discipulos suos, modo vertit sermonẽ ad filios perditionis. Sicut pauperes voluntarij dicti sunt beati, ita væ æternæ dãnationis prædicitur diuitib⁹: hoc est affectis ad diuitias, qui seruiunt diuitiis. *Qui habetis.* pro, quia recipitis, *consolationẽ uestram,* ideo erit vobis vę in alia vita, quia in hac vita recipitis cõsolationẽ uestrã, i. recipitis à deo quicquid consolationis vobis debetur. nulláque supereſt vobis in alia vita debita consolatio. Vbi prudẽs lector indiciũ hinc habes æternæ dãnationis in prosperis successibus iniquorũ. recipiunt enim hic mercedẽ aliquorũ bonorum operũ quę faciunt seu fecerunt. *Væ uobis qui saturati estis.* Intelligetiam affectu: quorũ. s. desideria carnalia in hac vita adimplentur. *Quia esurietis.* *Væ uobis qui ridetis nunc.* hoc est qui fruimini hoc mundo. *Quia lugebitis & flebitis.* *Væ quum benedixerint uobis.* Cõtra omnia mala inferẽda discipulis suis ponit vnũ. s. benedicì: hoc est laudari, cõmendari. *omnes homines.* vt distinguuntur cõtra deum. mundani enim homines non laudant nisi mundanos. *secundum hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum.* Vt nihil desit huic contrapositioni, sicut discipulos assimilauerat in patiẽdo veris prophetis, ita laudatos ab hominibus assimilat pseudoprophetis priscis: dicendo quòd similiter antiqui Iudæi approbauerunt laudarũntque pseudoprophetas: vt pater. in. 4. lib. Reg.

sed

sed vobis dico qui auditis. Post specialem sermonem prius ad discipulos suos de securitate æternæ beatitudinis, & deinde ad contrarios de certitudine æternæ damnationis, ad omnes auditores dirigit sermonem. *Diligite inimicos uestros.* Inchoat ab actu charitatis erga inimicos. Nec est sermo de inimicis inquantum inimici sunt: sed de ipsis hominibus qui sunt inimici, vt non obstante inimicitia illorum ad nos diligamus. Et huiusmodi diligere aliquo modo est præceptum, & aliquo modo est consultū. præceptum quidem in genere: hoc est vt à generali dilectione qua diligimus omnes homines, omnes Christianos, omnes conciues, omnes consanguineos, non excludamus inimicum, hominem, Christianum, conciuem, cōsanguineum, & sic de aliis generis eius communionibus. Consultum autem in speciali, sub cōsilio enim diuinæ charitatis comprehenditur vt diligam in particulari inimicum: sicut siquidem nō teneor in particulari diligere singulos homines, nec singulos Christianos, conciues aut consanguineos, ita nec teneor in particulari diligere inimicum. ¶ Incœpit autē Iesus à dilectione inimicorum: quia internus actus diligendi ad solos amicos aut non inimicos, naturalis est: ad inimicos autem diuini præcepti seu consilij est, nulla enim ratione ducimur ad diligendum inimicos nisi propter deum. *Benefacite iis qui oderunt uos.* Non sufficit intus diligere, sed oportet exterius benefacere. Quod cum prædicta distinctione intelligendum est: cum hac subdistinctione de diligere & benefacere in particulari, vel regulariter vel in articulo vrgentis necessitatis. nam regulariter consilij non præcepti est tam diligere quàm benefacere in particulari: sed si articulus vrgentis necessitatis contingeret, sub præcepto teneor esurientem pascere, sitientem potare, submergendum erigere: & sic de similibus. *Benedicite maledicentibus uobis.* Præceptum hoc (sicut & præcedentia & subsequentia) quia affirmatiuum est, non obligat pro semper & pro vbique, sed pro loco & tempore: quando scilicet oportet, extra tempus siquidem necessitatis quandoque consilij est, quandoque imprudentiæ esset. Vnde & dominus Iesus non benedixit (siue imprecando siue laudando) eos qui tempore passionis eius illi maledicebant: quia nec oportebat nec expediebat. Benedicite ergo quū oportet vel expedit. *Et orate pro calumniantibus uos.* Et hoc quoque affirmatiuum est præceptum: & cum distinctione superius dicta (in genere vel in specie) intelligendum est. Consilij siquidem est diuini orare in speciali pro calumniantibus nos: præcepti autem vt à communibus

nibus orationibus non excludamus eos: vt declaratum est de benefacere & diligere. *Et qui te percusserit in maxillam tuam, præbe illi alteram.* Post charitatem ea quæ sunt patientiæ subiungit. Præceptum hoc quia affirmatiuum est, non obligat nisi quum oportet: neque consulit nisi quum expedit. Vnde & ipse Iesus quia nec oportebat nec expediebat, percussus in maxilla non præbuit alteram: sed dixit, si male locutus sum &c. *Et ab eo qui aufert tibi uestimentum,* pro, tunicam pallium. Pallium enim est summa vestis sub qua est tunica. *Etiam tunicam noli prohibere.* pro, ne prohibeas. Præceptū est negatiuum: & propterea obligat semper & ad semper. Sed bene nota quid præcipitur. Sola enim voluntaria prohibitio inhibetur, ad differētiam prohibitionis rationabilis. Quū enim ratio cogit aut consulit ad prohibendum, non est voluntas quæ prohibet sed ratio, non fit contra hoc præceptum. Porro quum nec oportet nec expedit prohibere, præcipitur vt voluntatem nostram non expleamus prohibendo. nam peccatum esset prohibere sicut & mentiri. *Omni autem petenti te, tribue.* Hoc affirmatiuum est, & ad misericordiā spectat, nec obligat nisi quum oportet, nec consulit nisi quum expedit quòd omni petenti à te tribuas quod petit. *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.* Præceptum hoc negatiuum est: & consequenter obligans semper & ad semper. Sobrie tamen intellectum. Considerādum est enim quòd non repetere suum non est negatio actus ex proprio genere mali, sicut non furari & non mœchari. nā repetere suum, nullum crimen est ex proprio genere: quum iustitiæ innitatur. Sicut autem omnia affirmatiua præcepta & consilia dantur de solis actibus virtutum, ita nullum negatiuum tam præceptum quàm cōsilium datur contra virtutem, & propterea præceptum siue consiliū hoc nouæ legis (quæ est lex gratiæ, quæ non aduersatur naturæ sed perficit illam) intelligitur de non repetere suum citra præiudicium virtutis, immo virtuoso. Et quoniam repetere suum implicitam habet negationem relinquendi suū in potestate eius qui abstulit seu qui habet, consequens est quod quandocunque negatio ista occurrit necessaria aut expediens secundum rectam rationē, non præcipitur neque consulitur non repetere suum: quia tunc præceptum seu consilium militaret contra virtutem. Tunc ergo præcipitur aut consulitur non repetere suum quum rectę rationi consonat vt necessarium aut expediens, vt necessarium quidem præcipitur: vt expediens autē consulitur. Sicut ieiunare tunc præcipitur aut consulitur quum virtuosum est: & non quū comedere

infra

infra diem, necessarium aut expediens est secundum rectam rationem. ET *prout vultis ut faciant vobis homines.* Præceptum hoc affirmatiuum generale est, comprehendens omnia: & est iuris naturalis. Quod ideo subiunxit Iesus, vt manifestaret præcepta sua, præcepta euangelica non aduersari præceptis naturalis iuris sed perficere illa. Quum autem audis quæcunque vultis, intellige de voluntate regulata naturali iure rectæ rationis. ET *vos facite illis similiter.* similitudine proportionali. Non enim præcipitur dominis qui recta ratione volunt seruiri sibi à subditis, vt subiiciantur illis: sed vt proportionaliter exhibeant seipsos illis subditis, vt quemadmodum volunt subditos facere quod debent, ita ipsi quod debent subditis faciant, hoc est enim similiter facere. Et quod diximus de dominis & subditis, intellige similiter de viro & vxore, & reliquis disparibus conditionibus. ET *si diligitis eos qui vos diligunt.* Reddit rationem præceptorum suorum. Et ratio vrgens ad reddendam rationem est: quia præcepta hæc erant noua. In veteri siquidem lege dictum erat, diliges amicum tuum & odio habebis inimicum tuum, similiter dictum erat. mutua fratri tuo, ab extraneo autem accipies vsuram. Reddit itaque rationem suorum præceptorum ex parte meriti. Et intendit quòd diligere amicos, & benefacere ac mutuare rependentibus, actio communis est merentibus & non merétibus cœlestem beatitudinem. Diligere autem inimicos & benefacere ac mutuare omnibus, actio est propria merentibus vitam æternam *quæ nobis est gratia.* reddenda à deo? quasi dicat nulla. NAM ET *peccatores diligentes se diligunt.* Hoc est quia communis est huiusmodi dilectio vobis ac peccatoribus: ac per hoc non est meritoria. Et per hoc patet sensus sequentium. ET *si benefeceritis iis qui nobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem & peccatores hoc faciũt.* ET *si mutuũ dederitis iis a quibus speratis recipere* scilicet alia vice mutuum. *quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerãtur* pro, mutuum dant, *vt recipiant æqualia.* hoc est non vltra sortem sed æquum beneficium. *Verumtamen diligite inimicos vestros.* Post rationem redditam repetit præcepta sua tãquam ex ratione meriti illata. *Benefacite.* Deest coniunctio &. Legẽdum est. *& benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes.* Subintellige ab hominibus quibus benefacitis & quibus mutuatis. Parem dominus legem statuit benefacientibus & mutuãtibus quo ad hoc nihil inde sperent: quia ad literam loquitur de benefacere, & mutuare meritorie. Et propterea vult nihil sperari inde: hoc est ex mutuo

tuo, ex beneficio. ¶ Et bene nota quòd etiam internam spem aliquid inde habendi prohibet, & non solum pactum: quia spes aliquid inde habendi ab hominibus tollit meritum tam in beneficio quàm in mutuo, & præter hoc in mutuo cõstituit peccatum vsuræ mentalis. ET *erit merces vestra multa.* Quia dixerat si dilexeritis amicos, si benefeceritis & mutuaueritis rependentibus, quæ vobis est gratia? & innuerat diligẽdos inimicos, benefaciendum & mutuãdum omnibus sine vlla spe humanæ retributionis, declarat non solum manere eos gratiam sed mercedem: vt intelligamus debitam fore talibus retributionem æternã, merces enim debita est. Propterea dicebat Paulus, reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi iustus iudex. ET *eritis filii altissimi.* non solũ merces multa, sed dignitas filialis promittitur altissimi dei. *Quia ipse benignus est super ingratos & malos.* Rationem filiationis diuinæ ex assimilatione ad deum reddit. ex hoc enim quòd deus benignus est super gratos & ingratos, & vos diligendo inimicos benefaciendo & mutuando omnibus, assimilamini illi, ideo filij eritis altissimi. ESTOTE ERGO *misericordes.* Infert vniuersale præceptũ misericordiæ ex hoc quòd in filios dei asciti estis. *sicut & pater vester misericors est.* Ex iure imitationis paternæ tenemini ad misericordiam, quia pater vester misericors est. Et est præceptum hoc affirmatiuum: obligans pro quando oportet, & consulens pro quando expedit, etiam si non oporteat. *Nolite iudicare.* pro, ne iudicate. Prohibet iudicium voluntarium: hoc est non ex ratione sed voluntate procedens, quod iniquum valde est. Vnde & præceptum hoc negatiuum est (obligans semper & ad semper) tam de iudicio publico quàm priuato. ET *non iudicabimini.* hoc est & hinc non merebimini iudicari. *Nolite condemnare.* pro, ne condemnate. Prohibet condemnationem ex voluntate non ex recta ratione procedentem: quia hoc est iniquissimum, & ideo præcepto negatiuo prohibetur. ET *non condemnabimini.* hoc est & hinc non merebimini condemnari. *Dimittite.* offensas & iniurias vestras, offendentes & iniuriantes vobis. Sed præceptum hoc affirmatiuum est: obligans pro loco & tempore quando oporter: & consulens quando expedit, etiam si non oporteat. Aduerte tamen quòd in hoc præcepto clauduntur duæ negationes scilicet non habere odio offendentes & iniuriantes, & non iudicare priuata potestate iniurias & offensas acceptas. Et quo ad vtrũq; præceptum hoc obligat semper & ad semper. quo ad tertium autem

quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod affirmatiue faciendum præcipitur (scilicet parcere seu donare) obligat pro quando oportet, & consulit pro quãdo expedit vt dictum est. ET *dimittemini*. hoc est & merebimini vt dimittantur vobis iniuriæ & offensæ vestræ in deum. DATE. bona fortunæ, doctrinæ, & ministerij gratiæ. Et hoc similiter quia affirmatiuum est, obligat pro quando oportet, & cõsulit pro quando expedit. ET *dabitur vobis*. Ecce merces, & merebimini vt detur vobis. *Mensuram bonam & confertam & coagitatam & superefluentem*. Quatuor conditiones materialis mensuræ describuntur, primo quod sit non anara seu adamussim iusta, sed bona. Secundo quòd sit conferta: hoc est pressa. quum mensurantur enim arida non numero aut pondere, sed vase continente, pressio eorũ quæ mensurantur auget bonitatem mensuræ. Tertio quod cõcutiatur vas inter mensurãdum, post pressionem siquidem si agitetur vas, maiorem quantitatem capit, & hoc significat & coagitatam. Quarto quòd superefluat, dicẽdo & superefluentẽ. DABUNT, vestra merita, vestrum dimittere, vestrum dare, & similiter vestra demerita, vestrum voluntarium iudicare, vestrum voluntarium condemnare. Dabunt inquit, non dabit deus, nec dabunt iudicati, condemnati, dimissi & donati (quum istos non oporteat esse de numero electorum) sed dabunt meritorie vestra bona & mala opera. propterea enim omnes retributiones passiue sunt dictæ (nõ iudicabimini, nõ cõdemnabimini, dimittemini, dabitur vobis) vt omnia hæc ad merita referri intelligamus, vt meritorie intelligantur. Merita itaque datura significantur mensuram bonam & cæ. Intendit enim ad literam describere ac declarare tam præmia quàm pœnas futuræ vitæ respectu earũ quæ sunt in præsenti pœnarum & similiter præmiorum, fore ad similitudinem mensuræ bonæ, confertæ, coagitatæ & superefluentis, incomparabiliter siquidem exceduntur hæc bona & mala pœnæ præsentis vitæ à bonis & malis futuræ vitæ. *in sinum vestrum. eadẽ quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis*. Ne crederes puniendos aliquos supra condignum, declaratur quod mensura qua mensi fueritis bene vel male operando, eadem proportionaliter fiet retributio tam pœnæ quàm præmij. Ita quòd iustitia mensuræ seruabitur: hoc est iuxta quantitatem meriti vel demeriti, respondebit proportionaliter præmium & pœna. Sed res pœnales & similiter res præmij in alia vita erunt velut mẽsura bona, conferta, coagitata & superefluens, relatæ ad pœnas & bona præsentis vitæ. *Dicebat autem illis & similitudinem*. Numquid potest cæcus

cæcum ducere, nonne ambo in foueam cadunt? pro, cadent. Tribus similitudinibus contiguis declarat tria crimina eorum qui alios regunt. Et prima quidem similitudine declaratur ignorantia præsumens regere alios cum damno vtrorumque. Et clara est, de cæco cæcum ducente. *Non est discipulus supra magistrum*. deest, suum. Secunda similitudine declaratur crimen nimis sapiendi: quod incurrunt rectores illi qui dũ plus volũt sapere quàm oportet, non seruant leges sed detrahunt illis. Cõtra hoc enim affertur similitudo, quòd non est discipulus supra magistrũ suum. PERFECTUS autem omnis. supple discipulus. *erit si sit*. superfluunt duæ dictiones, si sit. Legendum est. *Erit sicut magister eius*. Et est clarissima sententia, quòd tunc omnis discipulus erit perfectus quũ erit sicut magister eius. discipulus enim inquantum discipulus, nõ potest peruenire ad maiorẽ perfectionẽ quàm sui magistri. Vnde hic reprehenduntur qui volunt nimis sapere tã supra leges quàm supra prælatos suos. nam tã leges quàm prælati, magistri locũ tenent. *Quid autem*. Tertia similitudine damnat crimẽ hypocrisis facto. tum in actu interiori, dicendo quid vides festucam & non vides trabem. tum in actu exteriori, subiungendo quomodo potes dicere, sine eiiciam festucam. Clare siquidem per hanc similitudinem damnantur inuoluti maioribus criminibus, qui vident seu corrigunt minora in fratribus. *Vides festucam in oculo fratris tui*. Non est sermo de videre, id est scire, sed de videre, id est ponderare. Damnantur enim qui magni pendunt parua aliorum crimina, quum ipsi habent magna. *Trabem autem, quæ in oculo tuo est nõ consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater, sine eiiciã festucam*. deest. quæ, *in oculo tuo est, ipse in oculo tuo trabem nõ vides?* HYPOCRITA. Appellat crimen hoc hypocrisim: quia facto exercet officium boni viri, ponderando & corrigendo peccata fratris, & similiter facto est malus vir: vtpote habens in se maiora crimina. Quia itaque officio ponderandi & corrigendi alienos defectus agit virum bonum & non est vir bonus, ideo hypocrita dicitur. *Eiice primum trabem de oculo tuo*. Ordinẽ damnat cœlestis magister, dicendo eiice primùm. Ita q; non damnat reprehensionem aliorum, sed ordinem reprehendendi: quia primùm debes videre & purgare teipsum, & deinde videre & purgare alios. ET *tunc perspicies ut educas*. pro, eiicias, *festucam quæ est in oculo fratris tui*. *Non est enim arbor bona*, Subiungit demum tria generalia documenta. Primum de connexione inter bonam voluntatem & bonum opus, ex similitudine arboris & fructus. *Quæ facit fructus*

Universidad de Deusto
Biblioteca

malos. pro, fructum malum, *neque arbor mala faciens fructum bonū.* Per arborem intelligi volūtatem ipsemet dominus exponit, subiungens thesaurum cordis: per fructum autem intelligi non solum exteriorem operationem: sed etiam locutionem exponit, subiungendo ex abundantia cordis os loquitur. Et aduerte vt distinguas inter fructum & effectum consequentem fructum, inter operationem & effectum consequentem ex illo opere. nam mala voluntas non potest bonum fructum tam operationis, quàm locutionis producere: cum quo tamen stat quòd ex illa operatione seu locutione sequatur bonus effectus. Verbi gratia euangelizans propter inanem gloriam malum fructum producit, quia prædicatio ipsa peccatum est: effectus tamen concomitans (puta conuersionis auditorum ad pœnitentiam) bonus est: sed non à mala voluntate prædicantis, sed à bona voluntate audientis. Et similiter quum aliquis dat eleemosynam propter inanem gloriam, eleemosyna ipsa peccatum est, releuatio autem pauperis subsequens bona est, sed non est fructus malæ voluntatis dantis, sed est fructus rei, quæ datur. Manet ergo semper solida Iesu Christi regula: quòd non potest mala voluntas bonum opus facere neque bona malum. Vnde quum ad bonum finem malas operationes proprias homo ordinat, non est hic fructus bonæ voluntatis. *Vnaquæque enim arbor ex fructu suo cognoscitur.* Non solum quantum ad esse, sed etiam quantum ad cognitionem: regulam infallibilis cōnexionis inter bonam voluntatem & bonam operationem, malam voluntatem & malam operationem tradit dominus. Ita quòd non est temerarium iudicium à propria operatione iudicare voluntatem. *Neque enim de spinis colligunt ficus: neque de rubo vindemiant uuam. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum: & malus homo de malo thesauro profert malum. ex abundantia enim cordis os loquitur.* Legendum est. loquuntur os eius. *Quid autem uocatis me domine domine, & non facitis quæ dico?* Secundum generale documentum est de vanitate professionis fidei sine opere. Est enim sensus quòd frustra vocatis me domine domine (hoc est profitemini me dominum, duplicando orationem orationibus, precibus, exteriori cultu, & similibus) si non facitis quæ dico. *omnis qui.* Tertium peculiare documentum est de stabili proposito benefaciendi, fundato super Christum. Intendit siquidem declarare quis est beneficiens apud deum. Dixerat enim priore documento quòd professio fidei sine facere ea quæ Iesus dicit, vana est: nunc autem declarat

declarat quòd non quilibet modus faciendi præcepta Christi sufficit ad hoc vt sit benefaciens apud deum, sed requiritur, quòd habeat cor fundatum, firmum, & quantum est ex se immutabile ad facienda præcepta Iesu Christi. Et docet hoc distinguendo inter benefacientes quo ad hoc quòd aliqui bona opera faciunt sine deliberato immutabiliter proposito perseuerandi contra tentationes mundi, carnis & dæmonis: aliqui autem bona opera faciunt cum deliberato proposito perseuerandi & pugnandi contra tētationes. Primi enim assimilantur ædificanti domum super terram sine fundamēto: alteri autem assimilantur ædificanti domum super petram. *Venit ad me. fide. & audit, studio. sermones meos, & facit eos.* vere coram deo. *ostendam uobis cui similis sit. similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum.* Legendū esset, qui fodit & profundauit. Significatur enim quòd fodit in profundum pro fundamento ponendo. Per quod intelligitur hominis propositum ad intima cordis penetrare debere. *Et posuit fundamentum supra.* pro, super, *petram.* Per quod significatur soliditas ac firmitas propositi manendi in Christo innixi Christo. Vbi aduerte in similitudine hac tria dici de fundatione domus, scilicet fossionem, profundationem, & petrarum positionem pro fundamento. *mundatione autem facta illisum est flumen domui illi.* Vniuersæ tentationes per hoc significantur. *Et non potuit eam mouere. (fundata enim erat super petram.* Bene nota dici, quòd exterior illisio non potuit eam mouere, ad differentiam casus seu ruinæ prouenientis desuper. Et hoc dicimus propter Petrum, Dauidem, Moysen, & similes, qui deserente eos diuina gratia, ceciderunt. quamuis enim ædificassent domos suas super petram, & ab exterioribus tentationibus non fuissent moti, deserente tamen modicum eos diuina gratia ceciderunt. Cuius signum est quòd minimis occasionibus non magnis tentationibus ceciderunt. *Qui autem audit & non facit.* cum firmo proposito omnia seruandi, quanuis velleitatem habeat omnia seruandi. *similis est homini ædificanti.* pro, qui ædificat, *domum suam super petram sine fundamento in quam illisus est fluuius: & continuo cecidit: & facta est ruina.* pro, fractura, *domus illius magna.* Vbi è regione describi vides ruinam hominis qui congeriem operum suorum ædificauit super non integrum seu non firmum vsque ad intima cordis penetrans propositum perseuerandi in omnibus. vel propositum non fundauit super Christum: hoc est non est fiducia eius

innixa super Christum, sed super viribus proprij animi. Vtrosque enim modo deest verum fundamentū. Propter primū siquidem deest profunditas: & propter secundum deest petra. Nec aliunde ruina domus describitur quam ex impetu fluuij: immo adiungitur q̄ cōtinuo cecidit ex fluuij illisione. vt intelligamus ex defectu fundamenti prouenire ruinam: cuius oppositum est in domo fundata super petram. At si duriusculam forte putas hanc expositionem, considera diligentius textū, & vbi compereris aditores Iesu distinctos penes facere vel nō facere (quę sunt extrema contradictionis, inter quę nullū potest etiā fingi medium) & omnes qui faciūt comprehensos explicet sub iis qui ædificarunt super petram. perpēdes reliquos omnes appellari non facientes, & comprehendi sub iis qui ædificarunt super terram sine fundamento. nec miraberis si magna multitudo Christianorum sub hoc membro à Iesu describitur: quoniam pauci sunt electi.

CAPVT VII.

Quum autem implesset omnia uerba sua in aures plebis, introiit Capharnaum. centurionis autem cuiusdam. Hactenus gesta & dicta circa curationē serui Centurionis, exposita vide. Matth. viii. Ordo tamen rei gestæ hic explicatur. *Seruus.* Clare hinc constat non filiū fuisse Centurionis, sed seruū seu famulū. *Male habens, erat moriturus.* hoc est periculo mortis. *Qui illi erat pretiosus.* hoc est charus & in precio habitus. *E quum audisset de Iesu.* miracula & aduentum eius in Capharnaum. *Misit ad eum.* Hęc prima missio à Matthęo significatur accessus Centurionis: quia vere accessit per seniores Iudęorum ad Iesum, quamuis non per seipsum. *Seniores iudæorum.* Centurio gentilis recognoscens seipsum inferiorē Iudęis electis à deo ad cultum vnius dei, arbitratus est se non esse dignum ad hoc vt accederet ad Iesum: & propterea misit ad eum seniores Iudęorum tanquam personas idoneas. Vnde non accessit sed plusquàm accessit ad Iesum, & propterea Matthæus dicit q̄ accessit, intentionem describens centurionis. *Rogans eum ut veniret & sanaret seruum suum.* Quia nō quadrat intentioni & votis Centurionis subiunctis istam petitionem iniunctam fuisse à Centurione, ideo intelligendum est Lucam scripsisse petitionem Centurionis secundum sensum, quo intellecta est à senioribus Iudæorum qui erant nuncij. Centurio siquidem misit seniores ad Iesum: nec aliud eis iniunxit nisi quod Matthæus refert à Centurione dictum. s. puer meus iacet in domo paralyticus & male torquetur. sed seniores Iudæorum nescientes magnitudinem fidei & humilis cordis Centurionis, intellexerunt Centurionem cupere vt Iesus veniret, & sanaret illum: quum tamen Centurio non cuperet nisi vt sanaret. Et propterea Lucas describit petitionem Centurionis secundum sensum quem intellexērūt & executi sunt seniores, dicendo rogans eum vt veniret & sanaret. *At illi quum uenissent ad Iesum, rogabant eum sollicite,* pro studiosē, seu sedulo. *dicentes ei.* Superfluit ei. *quia dignus est ut hoc illi præstes.* Apposuerunt seniores rationes. tum ex parte animi. *Diligit enim gentem nostrā.* In quo aperitur q̄ Centurio non erat Iudęus. Tum ex parte operis religiosi. *Et synagogam ipse ædificauit nobis.* erat enim synagoga locus publicus dicatus ad doctrinam diuinę legis & orationem. *Iesus autem ibat cum illis. at quum iam non longe esset.* pro, abesset, *a domo, misit ad eum centurio.* Altera hęc missio scribitur à Matthęo sub forma respōsionis: quia vere responsio fuit ad verba & aduentum Iesu ad domum Centurionis. Annuerat enim Iesus senioribus, & veniebat cum illis versus domum Centurionis: quo audito Centurio misit istos amicos ad obuiandum ne veniret. quod fuit vere respondere oblato & inchoato aduentui. *Amicos.* proculdubio etiā Iudęos. *Dicens, Domine noli uexari (non enim sum dignus.* pro idoneus. seu sufficiens. *ut sub tectum meum intres.) propter quod & meipsum non sū dignum arbitratus ut uenirem ad te.* Hinc clare apparet quod supra dixi-

mus. s. q̄ Centurio non petiit vt veniret. manifestat enim hīs verbis q̄ à principio quo misit, arbitratus est se non esse dignum vt comparceret coram Iesu: & propter eandem rationem arbitrari se indignum tanto hospite. ¶ Sed dic verbo & sanabitur puer meus.) Profitetur Centurio non solū q̄ potest sanare (quod etiā leprosus professus fuerat) sed q̄ solo imperio poterat absens sanare. *Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico huic uade, & uadit: & alio.* pro alij, *ueni & uenit: & seruo meo fac hoc & facit. Quo audito, Iesus miratus est.* Deest. cum. Significatur enim materia admirationis, ipse Centurio per amicos tantam profitens fidem & humilitatem. *Et conuersus sequentibus se turbis.* pro sequenti se turbę, *dixit. amen.* Superfluit amen. *dico uobis, nec in Israel tantam fidem inueni. Et reuersi qui missi fuerant domum inuenerunt seruū qui languerat sanū.* Tacet hic signū Lucas multa Iesu verba à Matthęo relata. inter quę continetur q̄d dixit Iesus Centurioni per amicos illos: vade, sicut credidisti fiat tibi.

Secundū rē Iesus dixit vadite(qm'amicos Cēturionis remisit)sed Matthęus coactus est vti numero singulari, quia introducit Centurionem accessisse.ita quòd Centurioni in amicis dictum intelige vade. Reliqua (vt diximus) exposita sunt Matthæi octauo. ET factum est deinceps,ibat Iesus in ciuitatem quæ uocatur Naim. Ciuitas dicitur in Galilæa in sorte Zabulon,sita sub monte Tabor.

ET ibant eum eo discipuli eius. Deest, multi,& turba copiosa. Quum autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus.pro,vnigenitus, matris suæ, & hæc uidua erat:& turba ciuitatis multa cum illa. Quam quum uidisset dominus,misericordia motus super eam. Materia misericordiæ manifesta est: vidua scilicet priuata vnigenito filio adolescentulo:ita quòd ex ætate apparet, quòd non relinquebat matri nepotem. DIXIT illi,noli flere. quia nunc restituetur tibi filius. ET accessit:& tetigit locidum.ii autem qui portabant,steterunt. ET ait:adolescens. pro,adolescentule,tibi dico surge. Considera modum resuscitandi. non sicut Elias aut Eliseus precando aut incumbendo super puerum, sed imperando, solo verbo, non tangendo etiam adolescentulum: solum enim loculum tetigit. statim resuscitauit.non adhuc iacentem in lecto, sed extra portam ciuitatis iam delatum vt sepelirent.

ET resedit. vt clara pateret resurrectio. qui erat mortuus.pro, qui fuerat mortuus:& cepit loqui. vt clare omnes perciperent rem viuum. ET dedit illum matri suæ. Fructus miraculi, fructus misericordiæ significatur per hoc quòd datur matri. Accepit autem omnes timor. dei. Hic est fructus miraculi in aliis,timor tamor, & foris glorificatio dei. ET magnificabant.pro, glorificabant, deum, dicentes quia propheta magnus. promissus à Moyse Deuteronomi decimooctauo. surrexit in nobis,& quia deus posuit.tanto propheta. plebem suam. ET exiit hic sermo in universam uniuersam de eo, & omnem circa regionem. pro, & omnem circumcentem regionem. Miraculum siquidem hoc tam publice patratum est,& tam stupendum fuit,vt non sit admiranda diuulgatio eius. ET nunciauerunt Ioanni .in vinculis constituto. discipuli eius de omnibus his. ET conuocauit duos de discipulis suis Ioannes: & misit ad Iesum,dicens.tu es qui uenturus es.pro qui venturus erat,seu ille veniens,an alium expectamus? Quum autem uenissent ad eum uiri, dixerunt. Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens. tu es qui uenturus es. pro, ille venturus, seu veniens, an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curauit a languoribus suis, & plagis. pro, flagellis. Significantur enim morbi flagella diuina. ET spiritibus malis:& cæcis multis donauit uisum. ET respondens dixit illis. euntes renunciate Ioanni quæ audistis & uidistis: quia cæci uident, claudi ambulant,leprosi mundantur,surdi audiunt,mortui resurgunt,pauperes euangelizantur. & beatus est quicunque non fuerit scandalizatus in me. ET quum discessissent nuncii Ioannis, cepit de Ioanne dicere ad turbas. Quid existis in desertum uidere, arundinem uento agitatam? sed quid existis uidere,hominem mollibus uestimentis indutum? Ecce qui in ueste preciosa.pro,gloriosa,& delitiis sunt,in domibus regum sunt.sed quid existis uidere, prophetam? utique dico uobis & plus quam prophetam. Hic est de quo scriptum est:ecce mitto angelum meum ante faciem tuā, qui præparabit uiam tuam ante te. Dico enim uobis: maior inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista,nemo est:qui autem minor est in regno dei,maior est illo. Historia hæc cum omnibus hic dictis,Matthæi vndecimo exposita sunt: & propterea non repetenda duximus. ET omnis populus audiens & publicani. Interrumpit Lucas sermonem Iesu vt reddat rationem sequentium verborum Iesu.interrumpit autem declarando quàm acceptæ fuerint laudes Ioannis Baptistæ apud populum & Publicanos baptizatos à Ioanne: distinguendóque eos à Pharisæis & legisperitis non baptizatis à Ioanne. Contra hos enim Pharisæos & legisperitos non acquiescentes Ioanni, nec ipsi Iesu tendunt directe verba sequentia scilicet cui ergo assimilabo. IUSTIFICAUERUNT deum baptizati baptismo Ioannis. id est iustum(hoc est veracem)laudauerunt deum super baptismo Ioannis.audientes enim Ioannem sic laudari à Iesu,laudauerunt deum tanquam veraciter adimpleturum promissa baptizatis à Ioanne. PHARISÆI autem & legisperiti consilium dei spreuerunt in semetipsos. hoc est aduersus semetipsos:hoc est in malum proprium. Significatur enim quòd spernendo baptismum Ioannis spreuerunt consilium dei in suum proprium malum. NON baptizari ab eo. Ait autem dominus. Istæ tres dictiones non sunt de textu:sed interpositæ sunt ab interprete ad claritatē cōtinuationis. Euangelista enim interiecta distinctione legisperitorum à plebe,continuat sermonem Iesu. cui ergo similes dicam.pro,assimilabo,homines generationis huius:& cui similes sunt:similes sunt pueris sedentibus in foro,& loquentibus.pro,acclamantibus,adinuicem & dicentibus. Cantauimus uobis tibiis & non saltastis:lamentauimus.Deest, uobis,& non plorastis. VENIT autem.pro,enim,Ioannes Bap.neque manducans panem,neque bibens uinum: & dicitis dæmonium habet. VENIT

Universidad de Deusto
Biblioteca

filius hominis manducans & bibens: & dicitis. ecce homo deuorator, pro
edax, *& bibens vinum.* pro, vini potor, *amicus publicanorum & peccatorum.* ET *iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis.* Explicata Phariſæorum & legiſperitorum generatione mala, explicatur generatio acquieſcentium Ioanni Baptiſtæ & Ieſu, appellando eam quòd ſunt filij ſapientiæ. Eſt enim ſenſus, quòd quamuis repudiata ſit diuina ſapientia per Ioannem & Ieſum prædicata, eſt tamen iuſtificata, hoc eſt verax facta, ab omnibus filiis ſuis, ab omnibus (nullo excepto) filiis ſapientiæ: hoc eſt electis. vere filiis diuinæ ſapientiæ: dum credentes Ioanni & Ieſu, exercent opera ſecundùm diuinæ ſapientiæ diſpoſitionem, regulas & ordinem. Reliqua vide expoſita Matthæi vndecimo. ROGABAT *autem illum quidam de phariſæis.* Nomen huius Phariſæi inferius explicatur Simon. VT *manducaret cum illo.* ET *ingreſſus domum phariſæi, diſcubuit.* ET *ecce mulier.* Nomen mulieris huius tacetur à Luca propter honorem mulieris, quum deſcribitur peccatrix: quam tamen Ioannes duodecimo nominat Mariam, deſcribendo eam à laudabili officio, quòd vnxerit dominum, & exterſerit pedes eius capillis ſuis: vt ibi declarabitur. Lucas enim ſicut tacuit nomẽ vſitatum Matthæi deſcribendo eum publicanum, ita modo tacet nomen Mariæ deſcribendo eam peccatricem. QUÆ *erat in ciuitate.* Nomen ciuitatis tacetur, forte quia in partibus illis appellatione ciuitatis intelligebatur Hieruſalem. Ex eo enim quòd ciuitatis mentionẽ facit, & nullam nominat, videtur principalem ciuitatem ſignificare, ſicut etiam inferius cap. 22. dicitur. ecce introeuntibus vobis in ciuitatem occurret vobis homo. Et conſtat quòd de Hieruſalem loquebatur. ¶ Aduerte tamen plus poſſe ex textu Græco intelligi. nam legitur. Et ecce mulier in ciuitate quæ erat peccatrix. vbi in ciuitate, poteſt iungi tam cum antecedentibus quàm cum ſequentibus. Et ſi quidem ſequentibus iungatur (vt interpres iunxit) expoſitum eſt. Si autem antecedentibus, demonſtrando mulierem in ciuitate, ſignificatur quòd non peregrina nec ruſticana, ſed ciuilis erat hæc mulier. PECCATRIX. Genus peccati non explicatur: ſed quum mulier abſolute dicitur peccatrix, peccata carnis intelliguntur: vtpote mulieribus propria quo ad infamiam. VT *cognouit, quod Ieſus accubuiſſet in domo phariſæi.* Nacta commoditas mulieri huic ſignificatur ex accubitu Ieſu in domo Phariſæi, aut ex vicinitate, aut quòd in eadem domo in alia tamen cohabitatione habitaret: & forte ſanguine iuncta erat Phariſæo. omnino enim neceſſitudo aliqua inter eos coniicitur, ex eo quòd mulier

mulier hæc auſa eſt Phariſæi domum introire tanquam commodam: præcipue quum Phariſæi huiuſmodi conſortia horrerent, aut horrere ſe ſimularent. An autem domus hæc Phariſæi fuerit in ciuitate Hieroſolymitana an in caſtello Bethaniæ, incertum habeo. textus iſte non dicit domũ iſtam fuiſſe in ciuitate, ſed mulierem peccatricem in ciuitate: ſignificans quòd erat peccatrix in ciuitate Hieroſolymitana, & non explicans an tunc fuerit in Bethania an in ciuitate. ATTVLIT *alabaſtrum* pixidem ex alabaſtro, *unguenti.* ET *ſtans.* Corporalis ſitus ſignificatur. RETRO. ne intercundam putares & impudentis audaciæ. Idémque ſignificatur ex eo quòd non iuxta caput aut latus, ſed iuxta pedes Ieſu ſe locauit. *secus pedes eius.* Deeſt, ſtens, *lachrymis cœpit rigare pedes eius: & capillis capitis ſui tergebat, & oſculabatur pedes eius, & unguento ungebat.* Non dicit rigauit, ſed cœpit rigare: quia ſtans in tantum prorupit fletum, vt antequam ſe inclinaret, inciperet rigare lachrymis pedes eius. Quatuor officia hic conſpice: abluere lachrymis pedes Ieſu, capillis tergere, oſculari eoſdem, & demũ vnguento vngere. Nouum & inauditum genus oblationis ac ſacrificij pro peccatorum venia adinuenit hæc mulier, proculdubio à ſpiritu ſancto inſpirata. VIDENS *autem phariſæus qui vocauerat eum, ait intra ſe, dicens. hic ſi eſſet propheta, ſciret utique quæ & qualis eſt mulier quæ tangit eum: quia peccatrix eſt.* Ignorantiæ perſonæ aſcribit Phariſæus, quòd Ieſus permittat pedes ſuos tangi à peccatrice: putans quòd ſi ſciret Ieſus illam eſſe peccatricem non permitteret ſe tangi ab illa. Et hinc minorem concipit de Ieſu opinionem, non arbitrans etiam cum eſſe prophetam. Quum tamen etiam in hoc erraret Phariſæus: quia etiam veri prophetæ ignorant aliqua quæ ſunt facti: vt patet de Eliſeo, dicente. anima illius in amaritudine eſt, & dominus celauit à me. ET *reſpondens Ieſus, dixit ad illum. simon habeo tibi aliquid dicere.* AT *ille ait. magiſter, dic.* DVO *debitores erant cuidam fœneratori.* pro, creditori: *unus debebat denarios quingentos, & alius.* pro, alter, *quinquaginta.* NON *habentibus autem illis unde redderẽt, donauit utriſque.* QUIS. pro, vter, ergo. Deeſt, ipſorum. Ita quòd legendum eſt. vter ergo ipſorum dic *plus eum diligit.* pro, diliget? RESPONDENS *simon dixit, æſtimo.* pro, exiſtimo, *quia is cui plus donauit.* AT *ille dixit ei. recte iudicaſti.* ET *conuerſus ad mulierem, dixit simoni. vides hanc mulierem? intraui in domum tuam: aquam pedibus meis non dediſti: hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis ſuis.* pro, capillis capitis ſui, *terſit. oſculum mihi non dediſti: hæc autem ex quo intraui, non ceſſauit oſculari pedes meos. oleo caput*

meum

meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos. propter quod dico tibi: remittuntur ei. pro, eius, *peccata multa, quoniam dilexit multum*. Inuersa conclusio infertur. nam ex dictis inferendum erat, quoniam remittuntur peccata eius multa, ideo diligit multum: & tamen infertur, quòd quia dilexit multum, ideo dimittuntur peccata eius multa. ¶ Solutio est, quòd hæc duo conuertibiliter sese consequuntur. Et propterea licet vtrunque inferre, & vtrumque horum intulit. multa remissio, & multa dilectio, mutuo se inferunt: & similiter parua remissio & parua dilectio. Sed vltra hoc docuit Iesus in his verbis rationem causalitatis: quòd scilicet dilectio est causa remissionis velut perficiens: remissio autem est causa dilectionis velut disponens disponimur enim ad amandum benefactorem ex accepta remissione debiti: sed non perficitur in nobis peccatorum remissio, nisi charitate diuina infusa. Ne itaque intelligeremus similitudinem de remissione debitarum pecuniarum, per omnia currere cum remissione peccatorum, mutauit Iesus causalitatem. In remissione enim debitarum pecuniarum, ex remissione sic disponimur ad amandum, vt amor non perficiat remissionem, sed sequatur ad eam ex nostra voluntate: in remissione autem peccatorum aliter est. nam remissio non perficitur nisi in dilectione, quæ etiam magis ex deo est quàm ex nobis: quia infunditur gratuito à deo. Et propterea dominus intulit, remittuntur eius peccata multa quoniam dilexit multum. ¶ Vbi etiam nota quòd non dixit, quia dilexit multotiens, sed multum: vt hinc discas non oportere ad delendum centum peccata, exigi centum actus diligendi, exigi centum contritiones: quoniam semel diligere multum, debet innumerabilia peccata. *cui autem minus perdonat*, parum, seu paulum. *dimittitur, minus*, pro, parum diligit. Ecce alterа conclusio adæquans dilectionem remissioni. ¶ Vbi magnus occurrit quæstio: quia sequitur quòd Ioannes Baptista cui parum dimittitur parum diligat, si verum est vniuersaliter, quòd cui parum dimittitur, parum diligit. ¶ Solutio est quòd sermo Iesu est formalis: hoc est de debitoribus quatenus debitores sunt, de peccatoribus inquantum peccatores sunt infra siquidem hanc latitudinem solam loquendo, vniuersaliter verum est, quòd cui parũ dimittitur, parũ diligit: quod est dicere quod quãtũ est ex beneficio remissionis, parua remissio parit paruam dilectionem. Cũ quo tamen stat ꝙ aliunde cui parũ dimittitur, maxime diligit, & sic Ioannes Baptista maxime dilexit aliunde q̃ ex remissione peccatorum ei⁹. *Dixit aũt ad illã, remittuntur tibi peccata. et cœperũt qui simul*

accũbebant dicere intra se. quis est hic? Paulo antè Simõ nec' prophetã reputabat Iesum: modo aũt stupẽs cogitat quis est hic? Et vere stupendum erat: quia non homo tantum sed deus erat hic. *Qui etiam peccata dimittit? dixit autem ad mulierem. fides tua te saluam fecit.* Præter officia exteriora, duas in hac muliere internas virtutes habes ex verbis Iesu: fidem scilicet & charitatem. Spes enim in officiis eius satis patebat. nisi enim sperasset veniam, non tot fecisset. Fides igitur per dilectionem operans te saluam fecit. ¶ Vbi prudens lector collige diuinam misericordiam remittentem peccata, non remittere peccata nobis dormientibus, sed cooperantibus fide, spe ac dilectione: sine qua nulla est remissio, quantacunque sit fides ac spes. Et signum in nobisipsis hinc datum, ad cognoscendum si nobis dimissa sunt peccata multa scitiscet si diligimus multum. nam si non diligimus multum, non remittuntur peccata nostra multa: & si remittuntur nobis multa nostra peccata, diligimus multum, iuxta has domini regulas. *Vade in pace.* Sentiebat intus mulier fructum magnum ex præsentia Iesu & propterea percepta venia peccatorum & commendata eius fide, non recedebat, nisi Iesus suaui præcepto recessum imperasset. Vnde nõ absolute dixit vade, sed addidit in pace. tum ad continuãdum internã mulieris cõsolationẽ. tũ futurũ illius tum prefigendo pacificum: quod postea rei probauit successus.

CAPVT VIII

Et factum est deinceps: & ipse iter faciebat per ciuitates. Deest singulas. Legendum est. *per singulas ciuitates.* vt intelligamus figillatim visitari ciuitates à Iesu, & nõ in genere prædicasse ipsum ciuitatibus. *et castella prædicans & euangelizans regnũ dei.* Materia prædicationis & annunciationis significatur regnum dei, non regnum mundi. In quo comprehenduntur omnes virtutes in hac vita: & omnis fœlicitas in futura. *et duodecim cum illo.* Comitãtur Iesum prædicantem vt discant omnia & vbique duodecim Apostoli. *et mulieres aliquæ.* Fœmineus sexus non repellitur à societate Iesu. *Quæ erant curatæ.* dupliciter. Quo ad animam. *A spiritibus malis.* Et quo ad corpus. *et infirmitatibus.* Intelligo tamen hæc respectiue: non quod omnes fuerint ægrotæ. *Maria quæ vocatur Magdalene.* Magnum argumentum hinc habetur quòd hæc maria est illa peccatrix descripta in precedẽti capitulo: quoniã in appellatione nominum vsus præfertur, constat autẽ cõmuni vsu nominum appellari Mariam Magdalenã peccatricem illam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

iam, sic enī accepimus à patribus nostris, & illi ab auis, & illi ab attauis &c. ita quod vsus iste ab Apostolorum tempore videtur incœpisse. Propter quod Lucas tanquam à notissima appellatione describit eam, quæ vocatur Magdalene. Dicitur autem quod vocatur Magdalene à Magdalo Galileæ oppido, cuius erat domina. nullam enim aliam communis vsus vocat Magdalenam. *De qua septem dæmonia exierant.* Perseuerat Lucas in abstinentia à turpibus adiectiuis huiꝰ mulieris. Noluit dicere quæ subiecta fuerat vniuersis vitiis, sed excusando quodammodo eam & dæmones accusando, dicit de qua exierant septem dæmonia, septem vitia quibus possidebatur à dæmoniis. Septenarius enim numerus vniuersitatis est index Hebræo more. vnde & septem angeli & septem candelabra &c. describuntur, quia septem dies apud Moysen vniuersa comprehendunt. *Et Ioanna uxor Chuzæ procuratoris Herodis.* Non sine mysterio Euangelista etiam coniugatā mulierem describit sequacem Iesu: non quod inuito viro hoc faceret (quoniam Iesus non venit ad diriməndum coniugia, qui venit ad adimplendum legem) sed vt deuotionem mulieris simul & viri hoc concedentis, ad aliorum exemplum scriberet. *Et susanna & aliæ multæ. quæ ministrabant ei.* Morem fuisse aiunt apud Hebræos vt honestæ mulieres sequerentur spirituales doctores qui discurrebant prędicando, & ministrarent eis de facultatibus suis. Et ꝓpterea antiquū sectātes morē mulieres istæ sequebātur Iesū. *De facultatibus suis.* Hinc apparet ꝙ nō erant pauperes: immo si q̄ pauperes quandoque comites erant (vt Salome mater filiorum Zebedęi) quę non ad hoc ibant vt ministrarent de suis facultatibus, sed solum vt auditent verbum dei, viuebant vt verisimile est sumptibus istarum diuitum. *Cum autem turba plurima conuenirent, & de ciuitatibus.* pro, & de singulis ciuitatibus, *properarent ad eum, dixit per similitudinem. Exiit qui seminat seminare.* pro, vt seminaret, *semen suum. Et dum seminat.* pro, seminabat, *aliud cecidit secus viam, & conculcatum est: & uolucres cæli comederunt illud. Et aliud cecidit supra.* pro, *super petram: & natū aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas: & simul exortæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam: & ortū fecit fructum cētuplum. Hæc dicens clamabat, Qui habet aures audiendi audiat. Interrogabant autē eum discipuli eius quæ esset hæc parabola. Quibus ipse dixit, Vobis datū est nosse mysterium.* pro, mysteria, *regni dei: ceteris autem in parabolis: ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant.* Hæc verba vide exposita Marc. 4. Reliqua spectantia ad hāc parabolam vide

vide exposita Matth. 13. *Est autem hæc parabola. semen est uerbum dei. Qui autē secus uiam, hi sunt qui audiūt: deinde uenit diabolus & tollit uerbum de corde eorum, ne credētes salui fiant. Nam qui supra.* pro, *qui autem super petram: qui quum audierint cum gaudio suscipiunt uerbum. & hi radices.* pro, radicem, *non habent: quia.* pro, qui ad tempus credunt, *& in tempore tētationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui audierint & a sollicitudinibus & diuitiis & uoluptatibus uitæ euntes suffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram: hi sunt qui in corde bono & optimo.* pro, honesto & bono. Significatur enī cor honestū à morali virtute, bonū aūt ab exercitio vtili. Diuersitas siquidē cordiū diuersis gradibꝰ electorum significatur. alij enī sibi ipsis tm̄, alij sibi & aliis boni sunt in studiis suis: dū alij cor applicāt cōtēplatiuæ vitæ aut soli ꝓprię salu ti, alij vitę actiuæ aut aliorum incumbunt spirituali saluti. *Audientes uerbum retinent & fructum afferunt in patientia.* Non suffice re cor honestum & vtile nisi adsit patientia in sustinendo aduersa & iniurias quascunque edocet dominus à similitudine terræ q̄ quantumuis optima non affert fructum nisi patiendo aratrum & similia. *Nemo autem lucernam accendens operit eam uase, aut subtus.* pro, subter, *lectum ponit: sed super candelabrum ponit, ut intrantes uideant lumen.* Dixerat, vobis datum est nosse mysteria regni dei: ne intelligerent sibi solis credita hęc mysteria, sed ad hoc manifestata vt prædicent mundo, monstrat ex triplici capite ꝙ debent hæc prædicare aliis. Primum caput penes intentionem ipsius Iesu attenditur: & declaratur ex similitudine accendentis lucernam, Sicut enim accendens lucernam non accendit vt occultet, sed luceat, ita ego non accendo lucernam, euangelicam lucem in vobis ad operiendam eam, sed ad ponendum super candelabrum ecclesiæ meæ: vt intrantes in ecclesiam meā videant euangelicum lumen. *Non est enim occultum quod non manifestetur: nec absconditum quod nō cognoscatur, & in palam.* pro, apertum, seu propatulum. *ueniat.* Secundum caput penes naturam seu conditionem rerum euangelicarum attenditur: quia ex natura sunt honesta necessaria & vtilia ad salutem humani generis, hæc enim ratio significatur dicendo, non est enim occultum, euāgelicum aliquid, quod non manifestetur &c. *videte ergo quid.* pro, quomodo, *audiatis.* Hinc clare apparet quòd de doctrina sua, de mysteriis euangelij dixit, non est aliquid occultum quod nō manifestetur: alio quin non intulisset monitionem hāc, videte igitur quomodo audiatis, ad prædicandum aliis & non pro vobis solis. *Qui.* pro, quicunque,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quicũque, cũm habet, dabitur illi: & quicunque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo. Tertium caput penes eorum proprium damnũ & lucrum attenditur. Et intendit quòd quicunque mysteriorum notitiam habet recto vsu, lucrabitur, dabitur enim recte vtenti habitis, amplior adhuc notitia. ab eo autem qui non habet per rectum vsum, qui habitis non recte vtitur (quod periturum est ac non habere) etiam quod putat se habere, auferetur ab illo. datur enim in reprobum sensum vt abutatur habitis aut etiã naturalibus: vt latius Matth. 13. declarauimus. Venerunt aũt ad illũ mater & fratres eius. Hic aduẽtus matris clarius describitur Mar. 3. Intellige autem fratres Hebraico more consanguineos. Et non poterãt adire eũ præturba. ut nunciatum est illi, Mater tua & fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respõdens, dixit ad eos, mater mea & fratres mei hi sunt, qui verbum dei audiunt & faciunt. Prædicabat actu Iesus dũ hoc ei dicerentur: vt Matthę°. 12. testatur. Et propterea secundum naturam negocij diuini, matrem & fratres appellauit audientes & facientes verbum dei. Factum est autem in una dierum: & ipse ascendit in nauicũlã. pro, nauim, & discipuli eius: & aliæ ad illos. transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt. pro, recesserũt. Significatur enim executio nauigationis, non cõscensus discipulorum in nauim. Nauigantibus autem eis, obdormiuit: & descendit procella uenti in stagnum: & compellebantur. pro, complebantur, sup plc aquis. & periclitabantur. Accedentes autem suscitauerunt eum, dicẽtes. præceptor. Repetendum est: & legendum. Præceptor præceptor perimus. Timor & instantia suscitantium duplicatione significatur. At ille surgens. pro, expergefactus, increpauit uentum & tempestatem aquæ: & cessauit: & facta est tranquillitas. dixit autem illis. ubi est fides uestra? Qui timentes, miratisunt, adinuicem dicentes. Quis putas hic est? quia & uentis & mari imperat, & obediunt ei. Vide Matt. 8. & Mar. 4. exposita circa hoc miraculum in nauicula. Et nauigauerunt ad regionem Gerasenorum. pro, Gadarenorum: quæ est cõtra Galilæam. Et quum de naui egressus esset ad terram, occurrit illi vir. Deest. è ciuitate. Significatur enim homo ciuilis. Qui habebat dæmonium. pro, dæmonia, jam. Deest à. Legendum enim est iam a temporib° multis. vt antiqua significetur vexatio, & ueſtimento non induebatur: neque in domo manebat, sed in monumentis. Et non uidit iesum, procidit ante illum: & exclamans uoce magna, dixit. quid mihi & tibi est iesu fili dei altissimi? obsecro te ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo ut exiret ab homine. Hinc clare patet præceptum Iesu ad exeundum fuisse tormentum diaboli. erat

li. erat enim compulsiuum ad exeundum contra libertatem tum potentiæ tum voluntatis ipsorum dæmonum: & propterea torquebat eos. Multis enim temporibus arripiebat. pro, corripuerat, illum: & uinciebatur catenis, & compedibus custodiebatur: & rupto uinculis agebatur a dæmonio in deserta. Interrogauit autem illum iesus. Non interrogat vt cognoscat ignotum aliquid, sed vt magnitudo miraculi cognoscatur: & humana miseria qua vnus homo multitudini subiectus erat dæmonum perpendatur ex hac occasione. Vicens, quod tibi nomen est? At ille dixit. Legio: quia intrauerant dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illum ne imperaret illis. experimento enim sentiebant quòd solo imperio poterat illos compellere. Vt in abyssum irent. Non quod timerent submergi aut suffocari in aquis: sed ne in locum carceris vbi omnino ligata esset eorum potentia mitterentur. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte. Marci. 5. dicitur circa montem: vt intelligamus in infima parte montis porcos fuisse. Et rogabant eum ut permitteret eis in illos ingredi. Hinc clare apparet potestatem dæmonum ligatam esse non solum respectu hominum sed etiam rerum aliarum: aliquin non rogassent Iesum vt permitteret eis ingressum in porcos. naturali siquidem sua potentia hoc possunt. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerunt in porcos: & impetu abiit grex preceps in stagnum: & suffocatus est. Si rationem damni quæris, nulla est quæstio: quia dominus vniuersorum est Iesus. Si vero rationem facti ad literam quæris, apparet hoc ideo permissum vt cognoscamus quantum debet humanum genus diuinæ prouidentiæ, quæ non permittit homines qui à dæmoniis vexantur, occidi ab illis. facillime enim potuissent hominem illum quem tanto tempore vexauerant, occidere, qui tam facile potuerunt duo milia porcorum submergere. Vt diuinæ itaque gratiæ tribuamus quicquid non patimur à dæmoniis, docere voluit hoc facto. Quod ut uiderunt factum qui pascebant, fugerunt, & nunciauerunt in ciuitatem & in uillas. Exierunt autem uidere. pro, vt viderent, quod factum est: & uenerunt ad iesum: & inuenerunt hominem sedentem a quo dæmonia exierant uestitum ac sana mente, ad pedes eius: & timuerunt. Nunciauerunt autem illis, qui venerant ex ciuitate. Et qui viderant quomodo sanus factus esset a legione. pro, à dæmoniis agitatus. Et rogauerunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum. pro, circumiacentis regionis Gadarenorum, ut discederet ab ipsis.

Vide

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vide differentiam inter istos & Nazarenos. isti enim quamuis damnum passi, rogant Iesum vt recedat: illi autem nullo damno affecti ad præcipitandum eum concurrerunt. *Quia magno timore tenebantur.* ne iacturam maiorem incurrerent. Reliqua circa gesta in hac regione Gadarenorum, vide expositа Matth. 8. & Mar. 5. *Ipse autem ascendens nauim, reuersus est: & rogauit illum ut a quo dæmonia exierant ut cum eo esset. dimisit autem eum Iesus, dicens, redi in domum tuam: & narra quanta tibi fecit deus.* ET *abiit per uniuersam ciuitatem, prædicãs quanta illi fecisset Iesus.* FACTUM EST *autem quum rediisset Iesus, excepit illum turba. erant enim omnes expectantes eum.*) Deuotio populi Galilæi (non Pharisæorum & Scribarum) significatur. ET *ecce uenit uir cui nomen Iairus: & ipse princeps synagogæ erat: & cecidit ad pedes Iesu, rogans eum ut intraret in domum eius: quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, & hæc moriebatur.* ET *contigit.* Superfluit & contigit. DUM *autem ipse iret, a turbis comprimebatur.* pro, turbæ suffocabant eum. Describit Euangelista iuxta humanum morem loquẽdi concursum turbarum, ita constringentium vt in similibus constrictionibus solemus dicere quod suffocant illum. ET *mulier quædam.* pro, QUÆ, *erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim.* Æquale tempus ætatis puellæ & ægritudinis huius mulieris, nõ casu narratur: sed ex intellecto ab Euangelista mysterio quare diuina prouidentia miracula hæc secundum hanc temporis æqualitatem disposuit. ad mysterium enim mystici sensus hæc spectare cognouit. Quod clare manifestatum est à sacris doctoribus: sed à nobis tacetur, quia solus sensus literalis sub nostri propositi intentione comprehenditur. *Quæ in medicos erogauerat.* pro, insumpserat. non enim donauerat sed sumptu consumpserat. *omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari, accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius: & confestim stetit fluxus sanguinis eius.* ET *ait Iesus, quis est qui me tetigit?* NEGANTIBUS *autem omnibus.* Horum negatio referenda videtur ad contactum ex proposito ad differentiam contactus ex impulsu: ita quòd omnes negarunt ex proposito illum contigisse. Petri autem & discipulorum verba de contactu quouis modo intelligenda sunt: vt sic vtrique verum dixerint. DIXIT *Petrus & qui cum illo erant, præceptor turbæ te comprimunt & affligunt.* pro, afflictant. Crebra enim afflictio significatur. ET *dicis quis me tetigit?* ET *dixit Iesus, tetigit me aliquis.* Assertiue legenda sunt. affirmat enim Iesus quod aliquis tetigit eum tactu ex proposito. Quod & manifestat, subiungens.

iungens [Nã & ego noui virtutem]sanatiuã. [de me exisse.]exequendo effectũ sanationis. [Videns autem mulier quia nõ latuit, tremens venit & procidit ante pedes eius: & ob quam causam tetigerit eũ, indicauit coram omni populo & quemadmodũ confestim sanata sit.] Quia miracula sua Iesus ordinabat magis ad propagandã fidem noui testamenti quàm ad salutem corporũ, & sciebat futurum tunc esse vt nunciaretur Iairo mors filiæ, & propterea oportere Iairi fidem cõfortari, ideo miraculũ hoc manifestari voluit præsente Iairo, vt fides illius roboraretur & augeretur. [At ipse dixit ei. filia.] Deest cõfide Legendum est. [Cõfide filia.] Tremebat enim mulier illa: & propterea cõfortatur à Iesu. [Fides tua te saluam fecit.] Etiam verbo manifestat coram Iairo quo tendit sua intentio, & quomodo obtinentur miracula. Audientes enim quòd fides illius mulieris in ipsum Iesum sanauit eam, discere debebãt credendum esse in ipsum. [Vade in pace. Adhuc illo loquente venit quidã ad principẽ.] pro, à principe, [synagogæ.] Non q̃ ab alio principe nũcius veniret ad Iairum, sed quòd à domino ipsius Iairi principis nũcius veniebat. Et significatur per hoc quòd erat certus nunqus mortis, domesticus & non casu nuncijs mortẽ puellæ. [Dicens ei quia mortua est filia tua, noli vexare illum.] pro, magistrum. Sperabant enim quòd posset forte illã sanare dũ viueret. sed postquã mortua est, nullam habebãt spem quòd posset ipsam resuscitare. & propterea dicunt noli vexare magistrũ. Acsi dicant negocium est desperatum. [Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellæ. Noli timere.] Inuaserat enim eum timor irreparabilis vitæ propriæ filiæ. [Crede tantum.] Ecce propter quid voluit manifestari miraculum curatę mulieris. [Et salua erit. Et quũ venisset ad domũ, non permisit intrare secum quẽquã.] in aulam in qua iacebat mortua puella. [Nisi Petrum & Iacobum & Ioannem, & patrem & matrẽ puellæ. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit, nolite flere: non est mortua puella.] mihi, seu apud me, quãuis vere sit mortua. [Sed dormit.] quoniã tã facile possum eam suscitare à morte quàm excitatur aliquis à somno. [Et deridebant eũ.] non intelligentes mysterium verborum Iesu. Et hæc derisio ad cumulum spectat testimonij vitæ resuscitationis subsecutæ. [Sciẽtes quia mortua esset. Ipse autẽ] deest ejectis foras omnibus. Ejecit liquidem omnes quos inuenit in aula in qua iacebat puella mortua: & remansit cum ijs quibus eum ingressi erant quinque personis, in textu nominatis [Tenens manũ eius, clamauit, dicens. puella surge.] Imperando susci-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tat acsi à somno excitaret, tenendo manum & clamando. vt experimento cognoscerent mysterium verborum quæ dixerat, non est mortua puella sed dormit. [Et reuersus.] pro, cóuersus, [est spiritus eius.] Describit enim Lucas spiritum puellæ ad similitudinē conuersi ad corpus tāquam prius auersus fuerit à corpore. Et vere quadrat similitudo nam in morte spiritus auertitur á corpore desinendo animare ipsum in suscitatione autem quasi conuertitur ad vinificationem corporis. [Et surrexit continuo] Vt perfectū miraculum non solum restituræ vitæ, sed valetudinis monstraretur. Surrexit enim & ambulauit. vt alter euangelista testatur. [Et iussit illi dare manducare.] pro, ad manducandum. Vt omniquaque veritas miraculi comprobaretur: & nullus relinqueretur locus suspicandi phantasma esse. [Et stupuerunt parentes eius. Quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.] Semper prudens magister inuenitur Iesus. quum oportuit manifestari miraculum curatæ fœminę voluit nō latere. modo autem quia non imminebat ibi necessitas firmandi fidem præsentium, indicit silentium, humanis affectu vero. vt alias declarauimus.

CAPVT IX.

Conuocatis autem Iesus duodecim Apostolis, dedit illis.] Vere deum se esse comprobat, dando alijs potestatem super dæmones & ægritudines. vix enim inuenti sunt aliqui qui haberent huiusmodi potestatem. Iesus autē non solū habet sed dat alijs. [Virtutē & potestatem] pro, potestatem & authoritatē. Data potestatis clare monstrat concessum Apostolis vt ex potestate miracula facerent, & non solum pręcando. Data vero authoritas mōstrat dignitatem ac præsidentiam quandam. [Super omnia dæmonia & vt languores curarent.] Crediderim ego distribuendas potestatem & authoritatem sic, vt authoritas intelligatur super omnia dæmonia, potestas vero super curandos languores. Quadrat siquidem hic intellectus illi sententiæ, qua dominus dixit. hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi in oratione & ieiunio. [Et misit illos prædicare.] Hactenus duxerat secum duodecim Apostolos vt discerent à doctrina & exemplo ipsius. modo instructos mittit ad prædicandum. [Regnum dei.] Illud idem quod ipse prædicat, mandat ab Apostolis prædicandum: non reseruans sibi altius aliquid. [Et sanare infirmos.] Non solum dedit potestatem curandi sed etiam pręcepit vsum potestatis. [Et ait ad illos.] post

inuentum officiū, post datā potestatem, modum eundi disponit expeditum. [Nihil tuleritis in via] pro, in viam. hoc est pro viatico. Vniuersa enim solita deferri à viatoribus prohibet. Et vt clarius intelligatur descendit ad species quinque: vt ex his alia quæ nō nominantur intelligamus: puta poculū, cuius nulla fit in specie mentio. [Neque virgā.] pro, virgas. hoc est arma quęcūque etiam minima: qualia sunt virgæ. [Neque perā.] eum cibarijs. [neque panē.] Non solum diuersa cibaria sed etiā panem portandū prohibet. [Neque pecuniā] pro sumptu occurrente. [Neque duas.] p, binas. [tunicas habeatis.] Duplicata prohibet vestimēta: hoc est vnā tunicā pro itinere & alterā pro quiete. nō enim prohibet vestiri discipulos pluribus vestimētis, sed mutatoria prohibet induméta. [Et in quancunque domum intraueritis, ibi manete: & inde ne exeatis.] Legendū est affirmatiue, & inde exite. Non præcepit Iesus clausos manere domi, sed præcipit nō mutari domum quandiu in eadem essent ciuitate. Hoc enim significatur dicēdo. Et inde. hoc est nō ex alia domo, exite, quum migrabitis in altam ciuitatē. Si enim mutata fuisset domus, non manssissent in eadē do nec exirent ex ciuitate. & sic nō inde exirent. [Et quicūque nō receperint vos, exeuntes de ciuitate illa, etiā pulueren pedū vestrorū.] pro, è pedib⁹ vestris, [exeunte in testimoniū supra] p, aduersus. [illos. tāquam indignos regno cœlorū.] tāquā nihil cómune habētes cū ciuib⁹ cœlestibus. [Egressi aūt circuibāt per castella, euāgelizātes & curantes vbique.] Efficacitā potestatis acceptæ, executione curationū nō in vno loco, sed vbique circūeūdo castella, cōprobant. [Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebāt ab eo. & hęsitabat.] Hinc apparet q⁹ verba Herodis relata Matth. 14. (Chic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo) non asserendo sed conferendo eum suis dolentem argumentando declinare. [Eo quod diceretur à quibusdam quia Ioānes surrexit à mortuis: à quibusdā vero q⁹ Elias apparuit: ab alijs aūt quia ꝓpheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes, Ioānem ego decollaui. quis est autē iste de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum] vulpino consilio, non studio vitæ aut doctrinæ bonæ. [Et reuersi Apostoli narrauerunt illi quæcūque fecerant.] Ideo hoc scriptum est vt inde discant missi referre gesta, & prælati studiosos se exhibere ad audiendum, quæ prædicatores eorum dicunt & faciunt. [Et assumptis illis secessit seorsum in locū desertū qui est Bethsaidæ.] pro, ciuitatis quę vocatur

Universidad de Deusto
Biblioteca

Bethsaida]Significatur enim quòd est locus infra districtum seu territoriũ illius ciuitatis. [Quod quũ cognouissent turbę, secutæ sunt illũ. Et excepit eos, & loquebatur illis de regno dei.]Quamuis seorsum quietis causa secessisset, deuotione tamen turbarũ victus: & omissa orationis quiete, suscipit benigne turbas, docens eas de regno dei. [Et eos qui cura.]pro, curatione, [indigebant, sanabat. Dies aũt cœperat declinare & accedẽtes duodecim, dixerũt illi. Dimitte turbas, vt euntes, in castella villasque quæ circa sunt diuertãt & inueniant escas quia hic in loco deserto sumus. Ait aũt ad illos, Vos date illis mãducare. At illi dixerunt, Nõ sunt nobis plus quã quinque panes & duo pisces. nisi forte.] superfluit forte. [nos eamus & emamus in omnẽ hanc turbã escas.]Hęc verba ad mõstrãdam impossibilitatẽ dandi ad manducandũ turbę illi, apponuntur ab Apostolis primũ enim excusarunt se quia non habẽt nisi quinque panes & duos pisces: & modo apponunt rationẽ omnimodæ impossibilitatis, quia nec habẽt vnde possint emere. Hoc enim reuerenter significant subiungendo nisi nos eamus & emamus. subaudientes quod tu nosti esse nobis impossibile. Vnde etiam Lucas subiungit magnam multitudinis quantitatem: vt intelligamus impossibilitatem significatam tali loquendi modo hominibus referentibus consuero. [Erant autem fere virorum quinque milia. Ait autem ad discipulos suos Facite illos discũbere per cõuiuia.] pro, per discubitus, [quinquagenos.] significatur enim quòd distributi sunt sic ꝙ quinquaginta in singulo erãt discubitu, omnia enim ordinate Iesus disponebat [Et ita fecerũt: & discubuerunt.] pro, fecerãt discũbere, [omnes.]Effectꝰ subsecutus præsidentibus discipulis significatur: [Acceptis aũt quinque panibus & duobus piscibus, respexit.]pro, suspexit, [in cœlũ.]vt omnes viderẽt diuina virtute fieri subsecutũ miraculum. [Et benedixit illis.]hoc est multiplicauit. benedictionẽ enim ad multiplicationem spectare sacra scriptura in multis testatur locis. [Et fregit.]proprijs manibꝰ, vt etiam sic virtutem naturæ assumptæ monstraret. [Et distribuit discipulis suis vt ponerent ante turbas. Et manducauerũt omnes, & saturati sunt. Et sublatũ est quod superfluit illis, fragmentorum cophini duodecim.]Vt superflua fragmenta cõprobarent etiã nõ fuisse phãtasma, sed veros panes & veros pisces. [Et factũ est quũ solus.]pro, solitarie. hoc est sine turba. nã discipuli erant cum eo. [Esset orans, erant cũ illo & discipuli, & interrogauit illos.]Hinc apparet quòd non de actuali oratione dixit eum solitarie esset orans, sed de tempore & loco electo ad vacandum orationi. nam stultum

stultum est intelligere, quòd quum actualiter oraret interrogauit discipulos. sed describitur quòd in loco & tempore electo ad orationis quietem sine turba, medio tempore quo repetenda intermittẽ oratio, interrogauit Iesus discipulos suos de seipso. Et apte orationis tempori miscetur huiusmodi interrogatio: vt inde inciperet manifestare eis mysterium passionis & mortis suæ, simul & accendat eos ad martyrium. hæc enim omnia intermedio orationũ tempori congruunt. [Dicens, Quem me dicunt esse turbæ? At illi responderunt & dixerunt. Ioannem Baptistam, alij autem Eliã, alij vero quia vnus propheta de prioribus surrexit. Dixit autem illis, Vos autem quem me esse dicitis? Respondens autem Simon Petr⁹ dixit, Christũ dei.]Lucas nec Petri respõsionẽ integre, nec verba domini subiũcta narrat. & propterea vide hęc Mat.16 integre & diffuse scripta. [At ille increpans illos.]pro, interminatus illis. Significatur enim comminatio quædam adiecta præcepto. [Præcepit ne cui dicerent hoc.]scilicet quòd ipse esset Messias. Sciebat enim hoc non esse prædicandum vsque post resurrectionem: quoniam (vt rei probauit euentus) statim vt acclamatus est Messias, fuit delatus ad Pilatum tanquam reus læsæ maiestatis, & crucifixus. Verum considera, quòd Iesus prædicabat factis miraculorum & nouæ doctrinæ regni dei, & doctrinæ diuinitatis suæ, se esse Messiam: quanuis nec prædicaret nec vellet prædicari sub titulo Messiæ. Cum hoc tamen priuatis sermonibus asserebat se Messiam [Dicẽs quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus & principibꝰ sacerdotum, & Scribis, & occidi, & tertia die resurgere.]Postquam discipulos instruxerat, & illi credideranr ipsum esse verum Messiam, incipit eis aperire futuram passionem & mortem suam: vt abstraheret eos ab appetitu gloriæ humanæ, & aliorum temporalium bonorum comitantium humana regna, expectabat enim Messias rex magnus, redintegraturus regnum Israël. Ne itaque intrent in ambitiosas, aut mundanas appetitiones, proponit eis statim ignominias passionis & mortis suæ. [Dicebat autem ad omnes.] Tacet Lucas hoc in loco verba Petri (absit à te domine) & responsionem Iesu ad eum: & transit ad subiuncta verba Iesu ad omnes discipulos & non ad solum Petrum. [Si quis vult.]Non sufficit cœlesti magistro prædicere eis mortem propriam, sed adhuc necessitatem imminentem cuique suo discipulo patiendi: vt non solum abstrahantur ab appetitu vanorum, sed præparent se ad perpessionẽ malorũ. [Post me venire.]Dixerat quòd tertia die esset resurrecturus, proculdubio ad immortalẽ vitã & regnũ æternum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

num, sciebátque omnes cupere participes fieri tantæ fœlicitatis. Et propterea viam veniendi ad corregnandum secum, intendit declarare proponens sub conditionali, quòd si quis vult post me resuscitatum & regnantem venire, oportet, opus est vt faciat hæc. [Abneget semetipsum.] Ecce primũ. Magnum est hominem abdicare á se exteriora bona, sed longe maius est abdicare á se semetipsum: hoc est proprium velle, proprió sapere, & alia huiusmodi spectantia ad interiorem animi partem. & tamen hoc est primũ quod exigitur ad perueniendum ad Iesum regnantem. [Et tollat crucem suam quotidie.] Superfluit quotidie. Secundum quod exigitur, ad corporis cruciatus spectat: quos oportet vel volũtarios subire excercitationibus pœnitentialibus, vel illatos ab alijs sustinere reparare enim est electos pati in hac vita. Et omnes passiones appellatione crucis comprehenduntur. [Et sequatur me.] Non corporali gressu, sed quòd ratio actionum & passionum eius sim. ego alioquin frustra abnegaret seipsum & tolleret crucẽ suam. [Quisquis pro quicunque. [enim.] Rationem necessitatis horum trium reddit ex lucro & damno. Et inchoat á secundo: scilicet tollat crucem suam quæ contrariatur vitæ corporali. [Voluerit.] sine me, sine animam suã.]hoc est vitã suã [saluam facere.] simpliciter & absolute, non hic aut nũc, nõ certo loco aut certo tẽpore, vt dei cultores intendunt saluare fidẽ suã: ad fideles enim loquitur, credẽtes & sperantes veram salutem in alia vita. [Perdet illam.] æternaliter. [Nã qui.] pro, quicunque autem, [perdiderit animam suam.] hoc est vitam suam. [Propter me.] Hic paudens lector perpendere potes, ex ista particula propter me, habetur quòd quum dixit quicunque enim voluerit, intelligitur sine me. [Saluam.] Præponi debet pronomẽ hic: & legi. [Hic saluam faciet illam.] ad emphasim faciendam eius quod inopinabile apparet: vt qui perdit vitam suam, ipsemet saluet, eã in æternũ. Hæc enim est noua Iesu Christi doctrina saluberrima. [Quid enim proficit homini si lucretur vniuersum mundum.] Reddit rationem primi, scilicet abneget semetipsum: comparando lucrum totius mundi ad damnũ suipsius satis clare supponendo (vt est) quòd abnegans seipsum, seruat seipsum, non abnegans autẽ seipsum, perdit seipsum aut iacturam sui facit. [Seipsum autem perdat & detrimentum sui faciat.] pro, aut iacturam suipsius faciat? Vterque modus ruinæ propriè significatur: vel tã quã voluntarie perdendo seipsum, vel tanquã incurrendo seu patiendo iacturam suipsius. Altero enim istorũ modorũ reprobi omnes damnantur. Et alludit hic sermo ad negociatores qui ob spẽ magni

magni lucri aut sponte nonnulla á se abdicant, aut nõ curãt incurrere illorũ iacturã: similiter enim reprobi, vel tanquam volũtarie postponũt ea quæ sunt spiritus, vel appetitiones malas prosequentes, incurrũt æternæ damnationis iacturam. [Nam qui me] pro, quicũque enim [me & meos sermones.] Reddit rationẽ terti) (scilicet & sequatur me) & pœna & præmio. Et pœna quidem clare significatur in litera: præmium autẽ per locũ ab opposito subintelligendum reliquit. [Erubuerit] Non dicit quicunque non crediderit, sed qui erubuerit me. hoc est erubuerit confiteri fidẽ meam, laudẽ meã, doctrinã meã, & huiusmodi: est enim de necessitate salutis exterior confessio: quam omittit erubescens. Intellige concurrẽtibus debitis circunstantijs: quia est præceptum affirmatiuũ. Erubescere tamẽ Christũ, importat actũ semper vitiosum: quoniã importat actũ positiuę erubescentiæ de re optima. Et propterea erubescere Christum, ex suo genere peccatum mortale est. posset tamẽ propter imperfectionẽ actus, esse peccatũ veniale [Hũc filius homi] nis erubescet.] Metaphorica est locutio, sicut de3 dicitur irasci. Ieiunis enim erubescet quo ad effectũ, illũ q erubuit Christũ hic. quia nõ agnoscet eũ iter suos, abijciet illũ á suis: idignũ á suis habebit illum [Quũ venerit in maiestate.] pro, gloria, [sua & patris & sãctorũ angelorũ. Dico autẽ vobis vere, sunt aliqui hic stantes q nõ gustabũt morte donec videãt regnũ dei.] Ne putaret legiore spe expectandũ esse promissum in premiũ regnũ dei, subiunxit tã propinquũ esse, vt aliqui ex illic stãtibus visuri sint regnũ dei antequã moriãtur. Et vere adimpletum est: quoniam multi ex illis viderunt Christum post resurrectionẽ, & ascendentẽ in cœlum. Constat aũt regnũ dei gloriosum, in Christi resurrectione inchoasse, quũ mortale corpus induit immortalitatem: testante ipso domino inferius dicente. non bibam de generatione vitis donec regnũ dei veniat. [Factũ est aũt post hęc verba fere dies octo.] Nõ discrepat numer3 ille ánumero sex dierum scripto ab alijs euangelistis. nam alij post dicẽ illũ quo loquebaẽ Iesus, numerauerũt dies sex & sic post sex dies octauus illucescebat dies, cuius meminit Lucas. Meminerũt aũt euangelistę numeri horũ dierũ non ea ratione qa in trãsfiguratione Christi adimpleta describatur promissio antedicta de regno dei videndo á quibusdã, sed ea ratione quia in transfiguratione Christi monstrata est quædam species regni dei. fuit enim velut quædam prælibatio visus regni dei. [Et assumpsit Petrum & Iacobum & Ioannem, & ascendit in montem vt oraret. Et facta est dum oraret] vt etiam animus totus in diuina actualiter rendereet.

[Species vultus eius altera·] Proprijssime locutus est, accidentalem mutationem significans dicendo altera substantiæ enim vultus figura eadem perseuerauit, sed qualitas altera fuit: quoniã splẽdida facta est facies eius. [Et vestitus eius albus & refulgens.] pro fulgurans. Tam temperata fuit lux illa, vt colorem permitteret, & fulgorem simul emitteret: alioquin non potuissent discipuli in tantam lucem figere oculos. [Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyses & Elias visi in maiestate.] pro, gloria. Describitur enim quòd apparuerunt glorioſi Moyses & Elias. [Et dicebant excessum.] pro, exitum [eius] hoc est mortem loquebãtur enim de morte Iesu qua exiturus erat de hoc mundo [Quem completurus erat in Hierusalem. Petrus vero & qui eum illo erãt, grauati erant somno.] Hinc apparet aut nocte aut matutina hora octaui diei hęc gesta fuisse & propterea Lucas dixit fere dies octo. Iesu siquidem orante Petrus, Iacobus, & Ioannes à prolixa oratione repete somno retrahuntur. propter quod verisimilius est, quòd post aliquas noctis horas hoc fuerit [Et euigilantes] Non solũ fuerunt grauati somno, sed dormierunt Iesu orante [Viderunt maiestatem eius.] hoc est gloriam eius [Et duos viros,] scilicet Moysen & Heliam. Incertum est de Moyse an cum naturali corpore an cum aëreo corpore apparuerit: vtroque enim modo vere appellatur duo viri. Elias quidem integer: Moyses autem secundum id quod præcipuum est in viro scilicet secundum animam, si corpus suum naturale non habuit. [Qui stabant cum illo.] Corporalis status describitur. Et dixit hoc euangelista, ne intelligeres euigilasse Apostolos, & vidisse Moysen & Eliam venientes vel in fine rei gestæ. [Et factum est quum discederent ab illo: quum valefacerent. air Petrus ad Iesum. Præceptor, bonum est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula: vnũ tibi, & vnum Moysi, & vnum Eliæ.] Hinc clarè apparet, quòd antequam discederent quum essent discessuri Moyses & Elias, Petrus dixit hæc verba præoccupãs discessum, vt impediret licentiam. [Si quæris quomodo Petrus cognouit illos esse Moysen & Eliam. respondetur, quòd vel ex verbis eorum, vel ex similitudine ad pictos Moysen & Eliam, agnouit eos. Testatur enim Ambrosius, quum reuelata ei fuerunt corpora Gerualij & Prothasij, apparuisse sibi Paulum Apostolum qualem eum pictura docuerat. [Nesciens quid diceret] Vere nesciebat quid diceret, proponens impedire discessum illorum, proponens habitandum in monte tribus tabernaculis. [Hæc autem illo loquente facta est nubes, lucida, & obumbrauit eos.] discipulos: hoc est temperamentum

peramentum præstitit discipulis vmbræ suæ, ne à multitudine lucis splendentis in facie Iesu sicut sol, opprimerentur oculi corporei. [Et timuerunt intrantibus illis in nubem.] Quia nubes non obumbraret discipulos, nisi media esset inter lucem & ipsos, ideo explicando vndique rem gestam subditur quòd illi tres visi in gloria (scilicet Iesus, Moyses & Elias) intrarunt in nubem. Et quia nõ dicitur, quòd nubes descendit ad eos, sed quòd ipsi intrauerunt in nubem (quę teste Petro apostolo in primo capite 2. epist. supereminens describitur, dicendo de cœlo, nisi enim fuisset eminentior, non sonuisset vox de ipsa exiens tanquam de cœlo) ideo intelligendum est, quòd illi eleuati sunt à terra Paulum vsque ad nubem illam inclusiue. & hoc significatur per hoc quod dicitur illis intrantibus in nubem. Vnde hinc dicit Lucas causatum timorem discipulorum. Et merito timebant enim se relinqui videndo Iesum cum Moyse & Elia intrare in nubem. [Et vox facta est de nube,] non à Moyse, non ab Elia, sed ab obumbrante superius nube. [Dicens. Hic est filius.] Persona patris manifeste hic loquitur, dicendo de Iesu hic est filius, naturalis. [Meus.] Mei solius. [dilectus.] omnisquaque. [Ipsum audite.] Præcedentia verba dixerat quoque pater in baptismo. hæc autem primum dixit quando tam Iesus docendi officium exercebat, quando doctorem se mundi iã manifestauerat. Præceptum diuinum datur primis Apostolis de audiendo Iesum. Vnde & Petrus Apostolus postea scripsit, quòd non indoctas fabulas secuti, manifestam facimus Iesu virtutem: quoniam nos audiuimus cœleste testimonium quum essemus in monte sancto cum ipso. 2. Pet 1 [Et dum fieret vox] pro, & dum facta esset vox. Significatur enim quòd statim completa voce cœlesti. [Inuentus est Iesus solus.] hoc est, sine Moyse & Elia. Vnde habetur quòd Apostoli nec viderunt incipere gloriam Iesu, nec desinere illam, sicut nec viderunt venire, nec redire Moysen & Eliam. [Et ipsi tacuerunt: & nemini dixerunt in illis diebus quicquã ex ijs quæ viderant. Factum est autem in sequenti die.] Et hoc attestatur quod nocte facta est trãsfiguratio: & sequens dies est dies artificialis. hoc est ab ortu solis. non enim est verisimile quod tota illi die & nocte sequenti perseuerauerint soli in mõte. [Descẽdẽtibꝰ illis de mõte, occurrit illis turba multa. Et ecce vir de turba exclamauit dicẽs. magister obsecro te respice in filiũ meũ: quia vnicꝰ est mihi. Et ecce spiritus apprehẽdit eũ & subito clamat & elidit. Supfluit & elidit. [Et dissipat eũ cũ spuma: & vix discedit.] Deest, ab eo, [dilanians.] pro, cõterens, [eũ. Et rogaui discipulos tuos vt

ejicerent

ejiçerent illum: & nõ potuerunt. Respondẽs autẽ Iesus, dixit. O ge-
neratio.]Hinc apparet, quòd ex defectu eorũ proueniebat, quòd
filius eius non curaretur. [Infidelis.]Ecce detect' fidei, nõ in vno,
sed in multis, per generationẽ significatis. [Et puerũ]pro, dimis-
sa. Non solum deficiũt in intellectu, sed etiã in affectu: vtpote non
recto, sed distorto. à rectitudine siquidẽ regulæ diuinæ declinabãt,
tum nõ credendo in Iesum, tum non sectando sanctorum patrum
mores. [vsquequo.]Non sunt hęc impatientis, aut irati animi ver-
ba: sed arguentis tarditatem Iudæorum ad credendum, & recta via
incedendũ, [Ero apud vos & patiar vos?] Magna enim afflictio
est sanctorũ virorũ iniquitas eorum apud quos conuersãtur: sicut
vniuersaliter contrariũ à contrario iuxta posito patitur. Et dixit
hoc vt vel hinc resipiscant, vt tantũ tolerãtiã agnoscant. [Adhuc
huc filiũ tuũ. Et quum accederet, elisit illũ dæmoniũ & dissipauit.]
pro, laniauit. [illũ dæmoniũ & cõcerpsit.]Et intelligo scissionem
referri nõ ad membra, sed ad vires. Ita quòd tũc quum duceretur
ad Iesum, dæmonium apprehendit illum, ex integro scindendo in-
teriores vires: & sic proiecit in terram ita vt voluaretur spumans:
vt Mar. refert c. 9. [Et increpauit Iesus spiritũ immundum.]Quia-
lis fuerit increpatio à Marco recitatur. [Et sanauit puerũ: & red-
didit illũ patri eius.]Eleuauit enim puerũ propria manu Iesus de ter-
ra qui erat velut mortuus. & propterea dicitur & reddidit illũ patri.
Vide hist oriã hanc latius Mar. 5. Et dicta subsecuta circa hoc Mar.
27 [stupebant autem omnes in magnitudine.]pro, magnificẽtia,
[dei.]Significatur enim magnifica facta diuina per Iesum. [Omni-
busq; mirãtib' in omnibus.]pro, super omnibus, [quæ faciebat,
dixit ad discipulos suos.]Excelsum Iesus humilis cordis mõstrat
dũ mirãtibus atque stupẽtib' omnibus super operib' eius mirabi
libus, ipse sermonem conuertit ad humilitatem passionis suæ futu-
ræ. [Ponite vos.]Nõ dico hæc ad turbas, sed vobis electis ad no-
titiã mysteriorũ regni dei. [In cordibus vestris.]pro, in aures ve-
stras, [sermones istos.]applicate aures vestras non ad humanas
laudes quibus omnes me commendant. sed ad sermones quos di-
cã de passione mea. Attentos enim studuit reddere discipulos ad
verba passionis: sciens eos valde remotos esse ab intellectu passio-
nis ei'. [Filius enim hominis sfuturũ est, vt tradatur in man' homi-
nũ.]Prædicit secundo passionem suam: vt quum viderint eũ cruci
fixum, recordentur verborum eius. [At illi ignorabant verbum is-
tud.]Quanuis Iesus clare loqueretur, discipuli tamen non intelli
gebant. dubitantes quòd parabolice loqueretur de seipso, & nõ se-

cundum

cũndum proprietatem verborum. [Et erat velatum ante eos.]pro,
ab eis. [vt non sentirent illud.]Explicat euangelista quare non in-
telligebant. scilicet non ex parte verborum Christi, sed ex parte di-
scipulorum. Et ratio quidem ex parte intellectus eorum iam dicta
est. ex parte autem affectus, erat quia adhuc carnales non sapiebãt
ea quę mysterij crucis sunt. Verum super hæc omnia præcipua ra-
tio erat negatio diuini luminis, & diuini spiritus interius in eo-
rum anima operantis. relinquebantur enim à deo sibiipsis quo ad
notitiam & affectum huius mysterij & propterea euangelista di-
cit, & erat absconditum ab eis, vt non sentirent illud. Sentire e-
nim non purę notitiæ, sed notitiæ affectæ est: iuxta illud ad Phi-
lip. 2. hoc sentite in vobis & in Christo Iesu. [Et timebãt.]ne for-
te audirent quod nollent. scilicet repetã sermonem de morte scie-
bant enim quòd Petrus quum ægre tulit futuram mortem Iesu, re
prehẽsus fuerat, & idem retulit. [Eum interrogare de verbo hoc.]
Intrauit autem cogitatio in eos quis eorum maior esset. Marc. 9.
latius narratur non solũ cogitatio, sed disputatio inter discipulos
de maioritate. Audierant Petro dictum tibi dabo claues regni cœ-
lorum, viderant Iesum soluisse censum pro se & Petro, & cum
hoc viderant tres discipulos (Petrum Iacobum & Ioannem) du-
ctos in montem: vode humanæ ambitionis passio orta est. pro-
rumpens etiam in disputationem. [At Iesus videns cogitatio-
nes.]pro, cogitationẽ, cordis illorũ. Vna communis ambitiosa co-
gitatio significatur. Significantiusque euangelista dixit Iesum vi-
disse cogitationẽ cordis eorum. vt intelligamus quòd ad cor eo-
rum loquitur, quanuis ipsi verba inuerterint, scripta Matt. 18. [Ap
prehendit puerũ.]pro, puellum [& statuit illũ secus se: & ait illis.
Quicũque susceperit puerũ.]pro, puellũ, [istum in nomine meo,
me recipit: & quicunque me receperit, recipit eum qui me misit.]
Idiotas discipulos à parua quantitate pueruli instruit, & monet ad
affectum humilium ministeriorum: vt non appetant magna & cel
sa, sed parua & humilia, vt corde sint non elati & magni, sed humi
les & parui. Et ad hoc affert rationẽ. quia quicunque est sic paruu-
l', vices meas gerit, ac per hoc vices dei qui me misit. [Nã qui mi-
nor est inter vos omnes, maior.]pro, magnus. [est.]Rationẽ quã
adduxerat ex parte sui habitantis in paruulo, confirmat ex parte
eorũ, soluẽdo eis questionẽ de qua disputauerat. Declarat enim quis
eorũ est maior. dicendo, quòd qui minor est inter vos, ille est ma-
ior. Et loquitur procul dubio de minore secũdũ eor: hoc est, de
affectate minoritatẽ. talis enim secũdũ veritatẽ est magn' apud deũ.

[Respondens.

Universidad de Deusto
Biblioteca

[Respondens autē Ioannes.] Dixerat Iesus quicunque receperit puellum istum in nomine meo, & intellexerat Ioannes (& bene) non de sola receptione ad hospitium, sed in instructorem aut doctorem aut etiam quomodo libet approbando, & propterea inquirit de eiciente dæmonia in nomine Iesu, an sit prohibendus an approbandus. [Dixit Præceptor, vidimus quēdam in nomine tuo eijcientem dæmonia, & prohibuimus eum.] Petit post factum, edocerī: quoniam ex his verbis Iesu incœpit dubitare, bene an male fecerit in quo ostenditur & quòd bono animo fecerit, & quòd paratus est corrigi [Quia non sequitur nobiscum.] Videbatur Ioanni quod ille esset velut schismaticus, quòdq; vsurparet inuocationem nominis Iesu: eo quod corporali conuersatione non sequebatur Iesum sicut alii discipuli. [Et ait ad illos.] pro, ad illum. sicut licet Ioannem. Iesus. Nolite prohibere.] Non dixerat Ioannes prohibui, sed prohibuimus: multos prohibentes, significās, & propterea Iesus pluraliter respondet. [Qui enim nō est aduersū vos.] pro, nos, [pro vobis.] pro, nobis. [est.] Nullus est medius inter eos qui sunt pro Christo & inter eos qui sūt cōtra Christum, tam in moralibus quàm in religiosis actibus, & propterea qui nō est contra nos pro nobis est. Quiliber exercens rectos actus moris aut religionis, vt sic est pro Christo, & propterea iste qui sanctæ religionis actum exercebat, pro Christo erat. [Factum est autem dum cōplerentur dies assumptionis eius.] Futuram passionem & mortem vocat assumptionem, quia per eam assumendus erat ex hoc mundo Et describitur tempus non solum propinquum passioni eius sed prædifinitum, dicēdo dum complerentur dies assumptionis eius. [Et ipse faciem suam firmauit vt iret in Hierusalem.] Magnanimitatem quam monstrabat etiam exterius Iesus volendo ire in Hierusalem non obstante quòd Iudæi in Hierusalem vellent ipsum occidere, describit Euangelista à firmitate faciei. prætendebat enim etiam in facie, animi constantiam & magnitudinem [Et misit nuncios ante conspectum suum.] ad disponendum animos hominum vt audirent verbum dei ex ore tanti magistri. [Et euntes intrauerunt in ciuitatem.] pro, castellum. [erat enim oppidulum Samaritanorum.] Qui nec gentiles nec Iudæi erant, sed simul colebant deum verum & propria idola: vt patet. in. 4. lib. Reg. [Vt parerent illi.] populum auditorem. [Et non receperunt eum.] nolue runt ipsum audire. [Quia facies eius erat eūntis.] pro, iens, [in Hierusalem.] Indignatio Samaritanorum ea ratione significatur quia Iesus tendebat in Hierusalem. erat enim lis specialis inter Samaritanos

ritanos & Iudæos de loco adorandi deum: vt pater ex verbis Samaritanæ Ioan. 4. patres nostri in monte hoc adorauerunt, vos autem dicitis quòd in Hierosolymis est templum in quo oportet adorare Iesus enim ibat tunc ad solennitatem paschalem ad adorandum in Hierusalem, & propterea tanquam directe euntem cōtra ipsos Samaritanos, noluerunt recipere eum. [Quum vidissēt autem discipuli eius Iacobus & Ioannes, dixerunt, domine vis dicimus.] pro, dicamus, [vt ignis descendat de cælo & consumat illos.] Desunt quatuor dictiones. [Sicut & Elias fecit.] Iacobus & Ioannes zelo accēsi vindictæ, afferunt exemplum Eliæ scriptum. 4. Reg. 1 & magna fide credentes se solo verbo posse simile efficere si Iesus vult, consulunt voluntatem Iesu [Et conuersus increpauit illos.] Non simpliciter respondit sed increpando. [Dicens nescitis cuius spiritus estis vos.] Hic apparet intellectum in culpa fuisse, non discernendo spiritum gratiæ in nouo testamento à spiritu cōcesso in veteri testamēto. Acsi aperte diceret adhuc nō discernitis differentiam inter impulsum consonum gratiæ quam ego affero mundo, ab impulsu gratiæ concessæ Eliæ & in patribus veteris testamēti in illis enim fuit impulsus ad iustitiam vindicatiuam sic enim congruebat illi tempori modo autem vniuersus impulsus est ad miserendum & saluandum [Filius hominis non venit animas perdere sed saluare.] Declarat spiritum noui testamenti à proprio spiritu, à proprio officio. [Et abierunt in aliud castellum Factum est autem ambulantibus illis in via.] Nota hæc tria genera circa sequelam Christi. [Dixit quidam.] non plebeius, sed Scriba, sed doctor fuit iste, vt apud Matth. 8. patet. [Ad illum. Sequar te quocūque ieris. Dixit illi Iesus. Vulpes foueas habēt & volucres cæli nidos, filius autem hominis nō habet vbi caput suum reclinet.] Hinc apparet quòd lucri gratia Scriba iste offerebat se ad sequēdum Iesum. nisi enim lucro studeret, nō repelleretur allegando quòd ipse Iesus cum tot officiis & laboribus prædicando tam alienus est à lucro vt pauperior vulpibus & auibus sit. Et exemplū reliquit posteris prælatis & prædicatoribus, non admittendi ad cō sortium suum homines lucri cupidos. Multo ergo magis nō sunt ad prædicandum mittendi inhiantes lucris, quum repellātur à consortio prædicatorum. [Ait autē ad alterum.] Hic discipulus erat, Matthæo teste. [Sequere me.] Scribam cupidum, quanuis offerentem se repellit discipulum inuitat ad corporalem sequelam, ad individuum consortium. [Ille autem dixit. domine permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum.] Ab officio sepulturæ indu

Universidad de Deusto
Biblioteca

cias petit temporis totius vitæ paternæ: sicut Euthitia Luciæ mater ab officio regendi oculos petebat etiam inducias temporis totius vitæ suæ: rege inquit primum oculos meos. Affectus enim carnalis ad patrem significatur. Verisimile autem est quòd pater eum haberet senem: & propterea non videbatur sibi petere morā multi temporis. [Dixit autem ei Iesus. sine vt mortui sepeliant mortuos suos.] Metaphorico sermone intendit dicere. Sine vt similes similium curam habeant. Et accepit metaphoram à morte, appellando homines mundanos mortuos. eo quòd studium eorum circa mortalia est. Vnde non intendit per mortuos reprobos, sed homines mundanis curis occupatos. omnium enim horum cura circa mortalia est diuerso tamen affectu. nam aliqui citra præiudicium diuinorum præceptorum occupantur circa mortalia: aliqui contemptis seu neglectis diuinis præceptis. Quia tamen communiter ijs omnibus est studere & laborare circa hæc mortalia, ideo cōmuni nomine appellantur mortui. [Tu autem vade, & annuncia regnum dei.] E regione contra mortuos distinguitur ordo perfectorum: quorum studium totum est ad annunciandum alijs regnum dei vt hinc cognoscas non reprobos, sed (vt diximus) studentes mortalibus appellatos mortuos. Et optime quadrat vt relicta cura temporalium & mortalium omnium, officiū exerceatur prædicandi regnum dei. ¶Habetur quoque hinc quòd non erat sermo de modico tempore occupando in officio sepulturæ patris iā mortui, sed (vt dictū est) de toto tempore vitæ paternæ quia de tempore impediente officium annūciandi regnū dei est sermo, cōstat aūt modicū illud sepulturę tempus pro nihilo reputari ac per hoc non esse inter impedimenta cōputandū. [Et ait alter.] Illius tertij conditio scripta nō est. [Sequar te domine.] Proculdubio de sequela corporali ad individuam societatem more discipulorum sequaciū, loquitur prominendo sequelā. [Sed permitte mihi prius renūciare.] pro, vt vale dicā, [ijs qui domi sunt.] Dictio Graeca significat nō solū dicere vale, sed datis mādatis dicere vale. Vnde intelligimus q̄ iste petijt tempus componendi negocia sua domi, seu cum domesticis: & cōpositis negocijs sequuturū se Iesum pollicebatur. [Ait ad illum Iesus. Nemo mittens.] pro, qui mittit, [manum suam ad aratrum & aspiciens retro.] Ex hac responsione apparet primo hunc fuisse de numero discipulorum: alioquin non assimilaretur ei qui applicauit manum suam ad aratrum. ¶Apparet secundo quod diximus, scilicet velle prius componere negocia sua, & non tantum dicere vale: alioquin non diuisset de eo

de eo dominus, & aspiciens retro. Intendit enim per hanc metaphoram: quòd qui applicauit se ad officium prædicandi, si affectu reuertitur ad mundana negocia, ineptus fit ad euangelizandū regnum dei. Et in promptu ratio est: quia vincitur ab affectu mūdano, intantum quod non afficitur ad euangelium propter mundana negocia. Secundum enim metaphoram, habens manum ad aratrum & retro aspiciens, ineptus est ad arandum: quia arandi opus exigit applicationem non solum manus, sed oculi ad arandum. Quantum vero ad sensum intentum, aspicere retro est mentem affectūque habere ad impertinentia & contraria euāgelizando statui & officio, qualia sunt mundana negocia. [Aptus est regno dei.] subaudi euangelizando (ad hoc enim discipuli eligebantur ad sequelam Iesu) sicut non est aptus ad arandum, prosequendo metaphoram.

CAPVT X.

Post hęc autem designauit dominus & alios septuaginta duos.] Superfluit dictio duos. Quis aute ipsā addiderit tam hic quam inferius nescimus. [Et misit illos binos.] Mutuum testimonium, mutuam custodiam morum mutuamque cōsolationem statuit Iesus in suis discipulis peregrinantibus: exemplum prębens posteris, similibus officijs addictis. [Ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus.] Et hoc ad cumulum vrgentis stimuli ad recte exequendum iniunctum officium. scientes enim discipuli quod subsequeretur magister, cogebantur omni studio bene exequi iniuncta sibi. [Et dicebat illis: messis quidem multa.] Metaphorica est locutio, assimilans prædicationem euangelicam messi ratione fructus. non enim euangelizatur nisi ad referendum fructum ex fidelium cordibus: sicut metitur ad referendum fructum granorum tritici, ordei, & similia. Multa autem dicitur ex parte metendorum: quia multitudo magna humanorum cordium ex quibus euangelica prædicatione quærendus est fructus, erat & est. Et apte officium euangelizandi vt exerceatur per discipulos, assimilatur messioni: vt autem diuina in eo operatur virtus, assimilatum est seminationi. vt intelligamus quòd sicut metens, fructus non suos sed seminis refert, ita discipuli fructū non suum sed diuini seminis in cordibus auditorum vegetati referunt. [Operarij autem pauci.] Non dicit prædicatores sed operarij: vt intelligamus paucos esse qui opere se exhibent prædicatores, quanuis exercitatione vocis multi prædicent. [Rogate ergo do-

Universidad de Deusto
Biblioteca

go dominum messis.] Primum præceptū quod datur prędicatoribus, est vt orent pro seipsis & pro populo in ordine ad deum. [Vt mittat] pro, emittat. Significatur enim non simplex missio, sed cum celeritate vel impulsione. [Operando.] Ecce preces pro seipsis, vt mittat euangelizantes non verbo sed opere hoc est, vt faciat ipsosmet operarios, & multiplicet operarios. [In messem.] Ecce vtilitas populi. corda enim populorū fructificātia sunt messis. [Suam.] Ecce relatio ad deum: vt totum studium & intentio operis referatur ad deum, cuius sunt, cuique debentur humana corda. ¶ Vbi prudens lector aduerte duo, Primum quod deus vult rogari à nobis pro messe sua: contra incuriam dicentium de deo, res eius agitur. propterea enim in oratione dominica, primas petitiones docuit de ijs quæ Dei sunt. Alterum quòd hoc rogare necessario incumbit nobis. nam huiusmodi necessitas significatur ex nota illationis, dicendo rogate ergo. Ex hoc enim quòd multitudo magna populorum disposita est ad fructum diuinæ gratiæ, & vere operarij sunt pauci, coguntur veri discipuli Christi (qui vere amant & quærunt non quæ sua sunt sed quæ Iesu Christi) rogare deum vt emittat operarios in messem suam ne pereat. [Ite ecce ego mitto vos sicut agnos.] mansuetos sine offensione & defensione. [Inter lupos.] pro, in medio luporum. Parum erat mittere sicut agnos: sed addendo in medio luporum, declarauit quòd vorandos eos destinabat. Et vere præparatos ad martyrium oportet esse eos qui à Christo mittuntur ad prædicandū. [Nolite portare.] pro, ne portare. Optime explicat Lucas præcepta sequentia, dicendo ne portate. Voluntaria enim portatio prohibetur, eo ipso quod præcepta ad electionem referuntur. nihil enim præcipitur quod in electione hominis non consistat. Et hinc habetur quòd gratia materiæ secundum se indifferentis, in hoc & similibus præceptis excluditur vrgens necessitas. [Sacculū.] loculum pecuniæ [neque perā.] cū cibarijs. [neque calciamenta.] mutādum. Non prohibet enim calciamenta quibus erant calceati: vt clare patet apud Mar. [Et neminem per viā salutaueritis.] Qui iubet diligere inimicos & benefacere illis, non prohibet ne salutemus homines: sed ad literam, otiosa verba in via (vtpote familiaria viatoribus) prohibet à salutationibus, quæ videntur minus otiosis & humanitate quadam excusari. Ita quòd prohibendo vanas salutationes in via, vult intelligi & multo magis prohibeat omnem vanam fabulationem. [In quācunque domum intraueritis, primum dicite.] Prohibuit in via salutationes vanas: præcipit autem ante

ante omnia, in ingressu domus salutare: vtpote congruum loco & hospitibus. [Pax huic domui.] Optima salutatio, imprecatiua omnis boni sub vno nomine pacis. pax enim fert secum omne bonum: quoniam fert secum tranquillitatem animorum etiam deficientibus rebus. [Et si ibi fuerit.] Hinc apparet quòd vanas salutationes vanaque verba prohibuit in via. dum tanto studio declarat fructum verborum quæ præcepit dicere salutando, nisi enim ad hoc tenderet, quòd omnia discipulorum verba essent fructuosa, non tanto studio declararet inanem salutationem, in omnem euentum fructuosam fore. [Filius pacis.] Hebraico more sicut dicitur filius nuptiarum, filius mortis, & huiusmodi, ita dicitur filius pacis dignus pace, vacans paci. [Requiescet super illū pax vestra.] Ecce fructus salutationis. [Si autem.] pro, sin minus. Hoc est si non fuerit dignus pace in quo possit quiescere pax vestra. [Ad vos reuertetur] supple pax vestra, quo ad meritum. hoc est non perditis meritum salutationis, quanuis non acquisieritis fructū in salutaris. [In eadem autē domo manete.] Præcipit discipulos non dividi quo ad hospitium: sed sicut bini eunt: ita bini hospitentur. [Edentes & bibentes quæ apud illos sunt.] pro, quæ ab illis sunt. Vult cœlestis magister vt comedant & bibant quæ à dominis domus offeruntur. Per quod vetat eos inquirere hoc vel illud sed cōtenti sint ijs quæ illis offerūtur. [Dignus est enim operarius mercede sua.] declarat per hoc quòd iuste vesci possunt ijs quæ ab illis offeruntur. Dico autem iuste, non vt distinguitur contra gratuitum sed vt distinguitur contra illicitum. Docet enim debita esse suis discipulis alimenta ab ijs quibus prædicant. Et ad hoc affert metaphoram de operarijs mercennarijs. & propterea adiunxit mercede sua, vt debiti rationem clare significet. ¶ Et bene nota, quòd parabolica seu metaphorica doctrina est hæc. Absit enim vt operarij Christi pro mercede habeant alimenta. non est hic sensus intentus ad literam: sed à similitudine mercedis debitæ operarijs, intelligi vult deberi operarijs alimenta, non tamen tanquam mercedem, sed tanquam necessaria adminicula vitæ. Prædicatores enim operarij sunt ad vtilitatem audientium: sicut operarij in vinea, agris, & huiusmodi, operantur ad vtilitatem conducentium. eos [Nolite transire] pro, ne transite, [de domo in domū] Mutationem hospitij in eadem ciuitate prohibet. Verum prohibetur hic voluntarius transitus de domo in domum, non autem necessarius. possent enim multi euenire casus vrgentes ad transitū ad aliam domum. Vnde & Paulus Actuum decimooctauo mu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tauit hospitium Corinthi. [Et in quamcunque ciuitatem intraueritis,& susceperint vos, manducate quæ apponũtur vobis.]Nullã cibi speciẽ Iesus prohibet.] Et curate infirmos qui in illa sunt] in testimonium'euangelij. [Et dicite illis.] Materiam porrigit prædicandam.[Appropinquabit.]pro,appropinquauit.Ecce materia prædicanda, propinquitas regni dei. appropinquauit inquã per aduentum Iesu,quod ab initio mundi vsque modo distãs fuit. [In vos]non ad vestras res,non ad vestras opes, sed ad vos, ad vestra corda. [Regnum dei.] non regnum humani principis aut humani potentatus:hoc est quòd deus regnet in humano'genere, in humanis mentibus & cordibus, in quibus regnauit & regnat peccatum, regnat diabolus, regnãt vitia &c.Hoc regnum per aduentum Christi factum est propinquũ hominibus,fide, spe ac charitate Iesu Christi propinquũ illud reddente.& ita propinquum vt statim post mortem fruantur homines regno dei,nisi obicem ponant: quod præteritis ante Christum seculis concessum non erat. [In quamcunque autem ciuitatem intraueritis,& non susceperint vos, exeuntes in plateas eius dicite. etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos.] Cerne differentiam. In ciuitate suscipiente discipulos manducant, curant infirmos,& prædicant regnum dei appropinquasse illis: in ciuitate autem nõ suscipiente,non manducant,non curãt infirmos.sed publice protestantur nihil illis secum commune,non solum verbo, sed operæ extersionis pulueris de pedibus.[Tamen.]pro,veruntamen. [hoc scitote.] Benignus dominus non vult obstante repulsa priuare eos notitia eius quod repellunt: vult eis manifestari materiam quæ erat illis prædicanda, vt sic vel resipiscant, vel sibiipsis imputent inexcusabiliter propriam damnationem. [Quia appropinquabit.] pro, appropinquauit, [regnum dei.] Non additur in vos] quod additum est in ciuitate suscipiente. Et in promptu est ratio disparitatis: quia ciuitas suscipiens disposita est ad fructificandum regno dei, ciuitas autem repellens indisposita est. [Dico vobis, quia Sodomis in illa die remissius.] pro, tolerabilius,quantum ad genus peccati. [Erit quam illi ciuitati.] Ciuitas enim Sodomorum rea est peccatorum in proximum, ciuitas autem repellens'apostolos rea est peccati in deum :vtpote repellens,aliquo modo declinem diuini consilij circa salutem humani generis per fidem Iesu Christi. [Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida.] Ad demonstrandum'grauitatem criminis repellentium euangelicam prædicationem, subiungit similem grauitatem in ciuitatibus impœnitentibus

tentibus post tot miracula in eis facta ab ipso. [Quia si in Tyro & Sidone.] Nomina sunt ciuitatum gentilium. [Factæ fuissent virtutes.] hoc est miraculosa opera. [Quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere sedentes pœnitterent.] pro, pœnituissent. [Veruntamen Tyro & Sidoni remissius.] pro, tolerabilius, erit in iudicio 'quam vobis.]Et clara est ratio:quia impœnitentia Tyri & Sidonis non est rea obdurationis ad miracula & prædicationem Christi, quorum rea est impœnitentia Bethsaidæ & Chorozain ciuitatum Israelitarum. [Et tu Capharnaum.] Meminit specialiter Capharnaum,quia ciuitatem illam elegerat in suã habitationem. [Vsque ad cœlum exaltata.] præsentia mea,doctrina mea,miraculis meis, & tamen impenitens. [Vsque ad infernum demergeris.] Pœna respondens ingratitudini tantæ exaltationis, congruit enim vt summe exaltata ad imum demergatur. [Qui vos audit,me audit: & qui vos spernit,me spernit:qui autem me spernit,spernit eum qui misit me.] Reddit rationem dictorum omniũ in vtranque partẽ.¶ Et consistit ratio in hoc quòd tam auditus quàm iniuria præstatur deo. Graduat enim discipulos,se & deum: ita quòd à discipulis ad se,à se in deum omnia refert. Et vere sic est, quoniam discipuli non nisi in Christi nomine,qui non nisi in dei nomine venit. [Reuersi sunt autem.]Narratur reuersio. 70. discipulorum: non solum propter subiuncta, sed etiam vt intelligamus omnia ab illis ad magistri examen relata. [Septuagintaduo.] superfluit duo. [cum gaudio.] Humani aliquid passi videntur gaudendo de eo de quo non oportebat. [Dicentes domine etiam dæmonia subijciuntur nobis in nomine tuo.]Deest coniunctio &,Legendum est [Subijciũtur nobis & in nomine tuo.] Emphasis enim quædam nominis Iesu significatur, est sensus quòd non solum languores corporum, sed etiam dæmonia subijciuntur nobis: & hoc est in nomine tuo,hoc est in inuocatione nominis tui. [Et ait illis. Videbam.] non mihi rem nouam dicitis: olim enim ego videbam. [Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem]Casum diaboli à sua celsitudine quam obtinebat in mundo causatum ab aduentu Christi, assimilat casui fulguris de cœlo: quia de summa celsitudine repente eiectus sic est vt euanuerit. Experientia enim testatur post aduentũ Christi corruisse cultum idololatriæ, defecisse tantam multitudinem obsessorum à dæmonijs. ita vt non appareat cadentium dæmoniorum nisi quædam micatio. [Ecce dedi.] pro, ecce do,[vobis potestatem calcãdi super serpentes & scorpiones & super omnem

Universidad de Deusto
Biblioteca

virtutem inimici.] Dederat prius eis potestatem curandi languores: dat modo eis explicite potestatem super animalia venenosa & super omnem virtutem dæmonis. Aptéque iungit venenosa animalia cum diabolo: quia diabolus maxime venenosus est humano generi. [Et nihil vobis nocebit.] Securos eos reddit inter animalia venenosa & dæmones: vt securi de seipsis, audeāt alienæ dare operam saluti. [Veruntamen in hoc nolite gaudere.] pro, ne gaudete. Vere dulcis magister, non prius reprehendit discipulos de gaudio quàm accumulauerit potestatem: vt reprehensionē suauiter suscipiant. Et culpabile gaudium tollendum significat inhibendo ne gaudete, ad differentiam nascentis naturaliter gaudij de bono [Quia spiritus vobis subijciuntur.] In hoc consistit tota reprehensionis ratio, non enim erat culpabile gaudium quòd spiritus subijcerentur nomini Iesu: sed quòd subijcerentur eis, culpabile gaudium erat. [Gaudete autem] Transfert gaudium in aliam materiam. [Quòd nomina vestra scripta sunt in cœlis] Acsi aperte diceret. spiritus subijci vobis non spectat ad vestram salutem, non est initium neque pars materiæ duraturi in sempiternum gaudij: nomina autem vestra scripta esse in cœlis (hoc est vos esse prædestinatos) spectat ad vestram salutem, est initium & prima pars & ratio duraturi in æternum vestri gaudij: & propterea de hoc gaudete. [Significatur autem prædestinatio ipsorum per scripturam nominum in cœlo. Scriptura siquidem firmitatem electionis significat: cœli autem cœlestem patriam ad quam asciti sunt (proculdubio ab eo qui in cœlis regnat) significant, nomina vero propria explicant illos non in communi sed singulariter singulos (velut nominatim) scriptos esse electos. Vtitur autem hoc modo loquendi, vt humano more diuina explicet. consueuerunt enim principes scribere nominatim electos ad tractandum secum propria, quæ præcipua & ardua sunt. Et hoc textu clare habetur omnes. 70. discipulos esse sanctos: nec Iiusque quo ad hoc fuisse collegium septuaginta quàm duodecim apostolorum, quorum vnus fuit damnatus. [In ipsa hora exultauit in spiritu sancto.] Superfluit sancto: & deest Iesus. Exaltio ista actuale gaudium, spirituale etiam foris ostensum significatur. [Et dixit confitebor.] pro, cōfiteor. confessione laudis. [tibi domine pater.] pro, pater domine nam pater refertur ad ipsum Iesum, confiteor tibi pater. quod autem subditur domine, refertur ad sequentia scilicet. [Cœli & terræ.] Et iunxit vtrunque vt intelligeret discipuli quòd pater Iesu est dominus cœli & terræ: vt intelligeremus nos quòd naturalis pater Iesu est ille qui solus est dominus cœli & terræ. hoc est totius vniuersi. [Quod abscondisti hæc.] negatiue: hoc est non reuelasti hæc fidei mysteria. [A sapientibus & prudentibus] pro, intelligentibus. Duo genera hominum significantur (sapientes & intelligentes) ambo secundum supremā animæ partem. Intelligere siquidem tam supremus est actus nostræ animæ vt parum valde participet anima intelligere. vniuersa siquidē actiō animæ in ratiocinatione consistit: & non nisi in principijs participamus intelligere. vtpote superioribꝰ spiritibus proprium. Sapientes autem, iudicio maxime vigent. & simpliciter hi sunt qui secundum superiores causas optime iudicant: quales philosophi reputantur. Vigentes itaque naturali acumine ingenij, & exercitatione effecti sapientes, hic significantur materia diuinæ laudis quòd eis non sunt reuelata mysteria fidei. Et merito, tum quia constat eos abuti naturalibus & acquisitis bonis. nam quum deum cognouissent, non sicut deum glorificauerunt &c. vt dicitur Rom. primo tum, quia non apparuisset diuinum opus, sed humanæ sapientiæ opus conuersio mundi ad fidem, si reuelata essent hæc sapientibus & intelligentibꝰ. [Et reuelasti ea paruulis] Dictio Græca significat vel infantes vel insipientes. Et quia dixerat abscondisti hæc. á sapientibus & intelligentibus, consequenter ē regione appositum creditur, & reuelasti ea insipientibus. Interpres autem credidit opponi, & reuelasti ea infantibus: & propterea trāstulit paruulis. Sed parui refert quo ad sensum euangelij. quoniā vtrunque est verum, & in idem redit. Reuelauit siquidem deus mysteria fidei insipientibus: dicēte Paulo apostolo 1 ad Corinth. 1. quæ stulta sunt mundi elegit deus vt confundat sapientes. & rursus quod stultum est dei sapientius est hominibus. Reuelauit itaque insipientibus, non mente captis aut dementibus, sed inerudi-tis & qui habentur velut stulti: vtpote docentes diuina non instructi. Idem quoque appellantur infantes. tum ab impotentia loquendi quum sint ex se ignorantes. tum propter figuram infimi status per ætatem & quantitatem infantum repræsentati. reuelauit enim deus mysteria fidei piscatoribus (& id genus reliquis infimi status hominibus) ignorantibus, nihil scientibus diuinorum mysteriorum. qui velut insipientes & stulti ad differendum & docendum diuina erant quantum est ex se & mundi opinione. Et merito hęc est materia diuinæ laudis vt per infimos & ignorantes propagauerit fidem in vniuersō mundo, subiecerit iugo fidei sapientes, principes & magnates mundi. [Etiam pater] Confirmantis est. vt

 subiun

Universidad de Deusto
Biblioteca

subiungat rationem. [Quoniam sic placuit.] pro, quoniam sic fuit bona voluntas, seu beneplacitum ante te. Tota ratio quare discrenit inter sapientes & infimos idiotas, quare istis & non illis reuelauit, redditur ex parte diuinæ voluntatis non qualiscunque, sed bonæ. Non dicit quoniam sic fuit voluntas, sed voluntas bona, & quum omnis voluntas dei sit bona (tam si referatur ad actum volendi quàm ad volitum) specialiter hæc voluntas bona dicitur, ad significandum vtilitatem magnam huius voluntatis. Est enim hæc voluntas valde bona humano generi. Non facile siquidem esset credere mysteria CHRISTI, si Apostoli fuissent viri docti & sapientes huius mundi, si ipse Iesus fuisset vir eruditus in scientijs humanis. putassemus enim humanis artibus Christianam religionem mundo illatam: sed vbi Iesus faber filius fabri qui nunquam literas didicit, apostoli piscatores & huiusmodi fuerunt, valde bene consultum agnoscimus nostræ fidei. [Omnia mihi.] Desunt hic quinque dictiones ante dictionem omnia. Legendum enim est [Et conuersus ad discipulos dixit. Omnia mihi tradita sunt à patre.] Hactenus allocurus fuerat deum: modo conuertit sermonem ad discipulos. omnia mihi &c. Dixerat Iesus alloquendo patrem audientibus discipulis, quòd ipse pater discreuerat inter sapientes &c. ita quòd totum opus attribuerat patri. ne autem hic putarent discipuli minus aliquid de diuinitate ipsius Iesu, ad tollendum hunc errorem, subiungit æqualitatem sui ad patrem cum authoritate tamen originis in patre. Dicendo enim omnia: æqualitatem significat. vtpote nihil excludens, inchoando ab ipsa deitatis natura. nam pater generando filium dedit illi naturam diuinam: cum natura autem diuina tradidit ei omnipotentiam, & quicquid dei est. Dicendo autem tradita sunt, origo ipsa significatur. Dicendo vero mihi à patre meo, distinctio personarum cum authoritate originis in patre significatur. [Meo.] mihi proprio, sobrie mei naturali patre. [Et nemo scit quis sit filius nisi pater, & quis sit pater nisi filius.] Declarata in genere æqualitate patris & filij, declarat modo in specie æqualitatē eorū de: tū quo ad scientiā, tū quo ad naturā incognoscibilē à quocunque intellectu creato. Et equalitas siquidē scientiæ significatur dicendo, & nemo scit nisi pater: & similiter nisi filius. Naturæ aūt incognoscibilitas ab alijs, significatur subiungēdo, quis sit filius & quis sit pater. Quis enim est relatiuū substātiæ. [Et cui voluerit filius reuelare.] Quāuis deus aliqualiter cognoscatur naturali cognitiōe ab angelis & ab hominibus, à nullo tamen creato intellectu clare videtur sicuti est, retinus in

nus in personis & vnus in substantia: sed per reuelationē communicatur huiusmodi notitia altior notitia naturali. Et propterea de notitia clara loquendo, postquam dixit quòd nemo nouit quis sit filius, nisi pater & e diuerso, subiungit & cui voluerit filius reuelare. In quibus etiam verbis æqualitas filij ad patrem quo ad voluntatem insinuatur. declarando in voluntate filij consistere reuelare mysterium trinitatis. Dubiū enim non est hoc pendere ex voluntate patris. sed vt eadē voluntas patris & filij significaretur, explicauit specialiter de filio & cui voluerit filius reuelare. [Et conuertens ad discipulos suos.] Superfluit suos. & deest. [seorsum, dixit.] Vbi aduerte verba quæ subiunguntur nō fuisse continuata à Christo cum prędictis: sed transit Lucas ad alia. nam Matthęi decimo-tertio, subiuncta verba dicta sunt à Iesu discipulis petentibus, vt declararet eis parabolam seminis. Et quoniam Marci quarto. clare dicitur hoc fuisse quū esset separatus à turbis, propterea Lucas introducens hæc, dicit & conuersus ad discipulos seorsum. Significatur enim quòd seorsum à turbis, quadam affabili conuersione vultus ad discipulos dixit subiuncta verba. [Beati oculi qui vident quæ vos videtis.] Duo videnda proposita sunt, docente & miracula faciente Iesu. Alterum quod visum est à bonis & malis, scilicet ipsa miracula, ipsa persona Iesu. Alterum quod visum est à bonis tantum, scilicet credibilitas quòd ipse esset Messias, quòd esset filius dei, quòd esset saluator mundi, & huiusmodi. Non dicit beatos oculos qui vident primum (quum hoc viderint etiam multi iniqui) sed qui vident vtrunque. propter hoc enim limitando dixit. quæ, vos electi & boni, videtis. Videbant enim ipsum esse filium dei, & cætera. non in ipsis rebus creditis, sed in ipsa credibilitate: hoc est videbant ipsa esse credibilia, & ideo credebant. [Dico enim vobis, quod multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & nō audierunt.] Desiderauerunt reges & prophetæ videre in actu exercito tam manifesta testimonia præsentis personaliter filij dei, & non viderunt, sed à longe futurorum reuelationem acceperunt. & similiter desiderauerunt audire ex ore Messiæ doctrinam euangelicam, & non audierūt. Vnde beantur interoculi discipulorum tum ex visis, tum ex eo quòd præferuntur tot regib⁹ & propheris. immò quòd ipsis vltro occurrit quod illis desiderantibus negatum est. [Et ecce.] Non dicit tunc. non enim significatur continuatio sequentium gestorum cum præcedentibus tranſit enim ad alia. [Quidam legisperitus surrexit.] Hinc

Universidad de Deusto
Biblioteca

clare apparet,quòd hoc non fuit tunc quum Iesus seorsum erat, sed quum communicaret se populo:& doctoribus sedentibus iste surrexit.[Tentans illum.]explorando quid respõdeat.[Et dicẽs magister quid faciendo,vitam æternam possidebo?At ille dixit ad eũ,in lege quid scriptum est?quomodo legis?ille respõdens dixit Diliges dominum deũ tuũ ex toto corde tuo:& ex tota anima tua & ex omnib⁹.]pro,totis.[viribus tuis & ex omni.]pro,tota.[mente tua.]Hęc de dilectione dei scripta sunt Deute.6.& declarata Matthæi.22.[Et proximum tuum sicut teipsum.]Hoc præceptum habetur Leuitic.19.expositum vbi supra.[Dixitque illi.recte respondisti.]quoniam in his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ.[Hoc fac.]non cogita,non die non scribe,sed fac.Nec dixit hæc,sed hoc quoniam vnũ sine altero fieri nequit.[Et vives.]proculdubio in æternum.Interrogauerat enim legisperitus,quid faciendo vitam ęternam possidebo?Et dominus directe respondit,hoc fac & vives.[Ille autẽ volens iustificare seipsum.]hoc est,intendẽs seipsum declarare iustum.Declarauerat siquidem se doctum laudante Iesu eius responsionem secundum legem.supererat vt declararet etiam se iustum.Viderat hic,quòd interrogatio tentatiua successerat sibi ad gloriam doctrinæ:& propterea cogitans quòd etiam hęc interrogatio successura sit sibi etiam ad laudem vtq; affect⁹,nouam proponit quæstionem.[Dixit ad Iesum,& quis est meus proximus?]putauit iste appellari proximos,solos viros iustos aut Israelitas.& hoc responsurum Iesum,& quia prę ferebat se amicum iustorum seu Israelitarum.ideo hac interrogatione intendebat iustificare seipsum.[Suspiciens.]pro,suscipiens,[autem Iesus.[Non significatur,quòd Iesus oculos in cœlum leuauit,sed quòd acceptauit quæstionem,& respondentis personam suscepit.
¶Et dixit hoc euangelista ad differentiã ipsiusmet Iesu.in 1 quęstionem in prima quæstione non fuit susciptens.sed reijciens eam interrogationem,efficiendo de interrogante respondentem.[Dixit Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho,& incidit in latrones:qui etiam despoliauerunt eum:& plagis impositis abierũt,semiuiuo.]pro,semimortuo,[relicto.Accidit autẽ vt sacerdos quidam descẽderet eade via:& viso eo præteriuit.similiter & Leuita quũ esset secus locũ & videret eum,perranſijt.Samaritanus autem quidã iter faciens,venit secus eum.& videns eum,misericordia motus est.]Quia declarare intendit proximum definiri naturæ non iustitiæ,genere aut affectu,ideo à naturæ nomine inchoat parabolã,dicendo homo.Parabola secundũ ipsum parabolicum sensum

sum clara est.Et quantum ad loca itineris descripta congruitatem habet.quia ab Hierusalem in Hiericho descenditur. Congruunt quoque,personæ sacerdotis,Leuitæ,& Samaritani:ad significandum eos qui maxime erant personæ communes(sacerdotes scilicet & Leuitas qui viuebant ex communibus totu populo decimis, oblationibus,&c.)non esse proximos & vterque ordo (maiorum in sacerdote & minorum in leuita) inhumanus significetur.extraneus autem & reprobi generis Samaritanus,proximus monstretur: ad confutandum arrogantiam legisperiti.qui solos iustos aut Israelitas expectabat declarari proximos.[Et appropiãs alligauit vulnera eius,infundens oleum & vinũ.Et imponens illũ in iumentum suum,duxit i stabulum.]pro,hospitium.Et significatur hospitium meritorium,non gratuitum.[Et curam eius egit.Et altera die]Deest,egrediens,[protulit duos denarios:& dedit stabulario.]pro,hospiti.[& ait ei.curam illius habe:& quodcũque supererogaueris,ego quũ rediero reddã tibi.Quis.]Deest.[Igitur,horũ trium tibi videtur proximus fuisse illi qui incidit in latrones?At ille dixit,qui fecit misericordiam in illum.]pro,cum illo.[Et ait illi Iesus.vade]Honeste percutit legisperiti intentionem,quia volebat iustificare seipsum.Ac si aperte dicat.recede à tua intentione,noli prosequi ceptum propositum.sed vade.[Et tu fac similiter.]Vtere misericordia in hominem obuium indigentem,non discernẽdo genus,mores,aut affectus.Aduerte hic prudens lector,quòd quantũ ad satisfaciendum motæ quæstioni hęc sufficiunt ad literalem sensum parabolæ.quoniam hinc habetur quòd omnis homo est proximus:quũ Samaritanus(plus exosus Iudæis quàm Gentiles)proximus iudicatus sit.Tam accurata tamẽ fictio huius parabolę metetur,vt fere literalis sensus parabolæ sit mystica interpretatio de Christo:quam sacri doctores diffuse prosequuntur.[Factũ est autem dũ irent,& ipse intrauit in quoddam castellum.]hoc est parium oppidũ.[Et mulier quædã Martha nomine excepit illũ in domum suã.Et huic erat soror nomine Maria.Quæ etiã sedens secus pedes domini.]pro,Iesu,[audiebat verbũ illius.]Ex euangelio Ioannis clare patet Marthã & Mariam fuisse sorores Lazari.propter q̃ castellũ hoc videtur esse Bethania.quã etiã Ioannes vocat castellum.Et si Lucas ordinem inchoati itineris in fine capitis noni seruat,historia hæc gesta est paulo antè solennitatem Paschalem in qua Iesus crucifixus est.[Martha autẽ satagebat.]pro,distrahebatur.Significatur enim distractio animi ad multa admittentis.[Circa frequẽs ministeriũ.]pro,multã ministrationẽ.[Quę steut.]hoc

est

Universidad de Deusto
Biblioteca

est subsistit, ægre ferens oportere se solam distrahi volebat enim partem curæ sororem subire: vt sic non immineret sibi tanta distractio. [Et ait. Domine non est tibi curæ quòd soror mea reliquit me solam ministrare?] Ad compassionem sui Martha intendit prouocare Iesum, vt adiuncta sorore, releuetur in parte a multitudine operarum. [Dic ergo illi vt me adiuuet.] Ex cura erga ipsam Martham à Iesu habenda, infert vt præcipiat sorori vt illam adiuuet. Sciebat enim sororem non nisi dominico præcepto auelli posse ab auditione verbi. [Et respondens, dixit illi dominus.] pro, Iesus. [Martha Martha] Duplicauit nominationem Iesus in signum beneuolentiæ. videtur enim consuetum tunc fuisse ad maiorem affectus explicationem, duplicatione huiusmodi vti. Vnde & Iudas dixit Rabbi Rabbi, magnam beneuolentiam simulans. Et Iesus dicit, Nõ omnis qui dicit mihi domine dñe, ad cumulum affectus honorandi. ¶ Duplicauit rursus nominationem propter mysterium doctrinæ subiunctæ de vita actiua & contemplatiua. Actiuæ enim vitæ, vacantes egent repetitione doctrinæ ad hoc vt imbibant illam: eo quòd distracti interius sint. Et hunc prudentes viri bis repetunt mandata occupatis & distractis.

[Solicita es. es.] Ad literam mysterium vitæ actiuæ describit. Primo in parte cognoscitiua. Sollicitudo enim pars est intellectus practici, circa exequenda inquietam vigilantiam adhibens.

[Et turbare erga plurima.] pro, circa multa. In parte affectiua turbatio comitatur, nõ culpabilis sed sub seruiens multiplici actioni. Quemadmodum enim passio iræ subseruit actiuæ reprehensioni vitiorum, ita turbatio subseruit actiuo ministerio circa multa. Et sicut iram subseruientem, moderatam intelligimus, ita moderatam intellige huiusmodi turbationem. ¶ Circa multa autem describitur actiua vita, quia obiectum eius multiplex est: tum quo ad genera: vt pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, & similia. Tum quo ad executiones: quoniam multis opus est occupationibus ad huiusmodi exequenda: vt experientia testatur. [Porro vnum est necessarium.] pro, vno autem est opus. seu vnius autem est necessitas. E regione distinguit contra multa vnum significans per hoc obiectum contemplatiuæ vitæ. Descripta vita Marthæ actiua, subiungit aduersatiuè communem omnium saluti necessitatem consistere in acquisitione vnius. Acsi apertius diceret. vita hæc tua quamuis bona, non tamen ipsa est quę est de necessitate salutis omnibus: quoniam ipsa est circa multa. ad salutem verò omnium necessarium est acquirere

quirere vnum: ac per hoc etiam vita tua tendit ad vnum: nec ipsa vita tua bona est nisi quia ducit ad vnum quo est opus, quod est necesse acquirere. Ex differentia itaque inter multa & vnum intendit tria. Primum quod communis necessitas omnibus incumbit acquirendi non multa sed vnum. Secundum quòd etiam ipsa vita actiua necessitatem habet vnius acquirendi. Tertium quod hic vita contemplatiua Marię preferatur vitæ Marthæ. ¶ Et describit sub nomine & ratione vnius, æternam fœlicitatem. Ex parte quidem ipsius fœlicitatis quia consistit in vno, immo summe vno obiecto, deo scilicet & in vna applicatione mentis ad videndum & fruendum deo, absque multiplicatione & successione quacunque, illa siquidem vna applicatio, continua æterno perseuerabit actualiter, & in adunatione omnium virium hominis sub illa fœlicitate: ita quod nulla erit distractio. Quorum trium opposita descripta sunt in vita Marthæ. nam circa multa, inquieta mens & distractus animus descriptus est. Et hinc patet ratio ex parte materiæ de qua erat sermo, quare sub nomine & ratione vnius, fœlicitatem describit æternam: ita quod occasio materiæ & conditio ipsius fœlicitatis effecerunt vt sub nomine & ratione vnius fœlicitatem describeret omnibus necessariam. [Maria optimam.] pro, bonam. Veruntamen articulus appositus nescio quid plus quàm bonam significat. tanquam dictum sit illam bonam, demonstrando affectatam ab omnibus partem. propter quod interpres posuit optimam. Descripserat vitam veriusque: & adiunxerat quo tam Marthæ quàm Mariæ vitam tendere oportet respõdet modo querelę Marthę, nõ solũ excusãdo sed laudando Mariam contemplationi verbi dei audiendo vacantem: & consequenter ad necessarium omnibus vnum æternæ fœlicitatis, laudat Mariæ vitam: quia illud elegit quod perseuerabit cum ea in æternum. Vide tamen singula. Illa bonam, bonitate honesti delectabilis ac vtilis spiritui. [Partem.] non totum Marthæ enim sua pars relinquitur: contemplatiua siquidem vita distinguitur contra actiuam vt pars à parte. Rursus partem ad differentiam vitæ Apostolicæ & pastoralis. hæc enim non est pars. sed totum, sed integra vita constans ex vtraque parte, contemplatiua scilicet & actiua. Vacant siquidem contemplationi & contemplata impertiuntur alijs: quod est vacare operibus misericordiæ spiritualibus: prædicando, monendo, corrigendo & cætera. Vnde & Petrus in actibus apostolorum vtraque vitam suam esse clare describit. Actu 6. dicens.

nos

Universidad de Deusto
Biblioteca

nos vero orationi (ecce vita contemplatiua) & ministerio verbi (ecce vita actiua) instantes erimus. [Elegit.] vt viam & medium ad illud vnum electio enim est eorum quæ sunt ad finem [Quæ non auferetur ab ea.] Directe hoc dixit ad differentiam vitæ Marthæ, quæ auferetur ab ipsa quum peruenerit enim ad vnum cessabit occupatio circa multa: Maria autem perueniente ad vnū non cessabit contemplatio electa, quanuis desinet imperfectio contemplationis. In præsenti enim vita contemplatur per speculum & in ænigmate, in patria autem contemplatur videndo facie ad faciem. Modus itaque contemplandi tolletur ab ea, sed contemplatio non auferetur ab ea, sed perseuerabit cum ea in æternum.

¶ Et cum hoc alia tangitur differentia in hac vita inter actiuam & contemplatiuam, quoniam vita actiua potest tolli ab inuito, potest enim multipliciter quis impediri vt non vacet operibus misericordiæ puta rapinis, direptionibus & huiusmodi. Sed contemplatio non potest tolli ab inuito, quoniam omnia secum portat contemplatiuus, & inter tormenta maxime contemplatur vt gesta sanctorum testantur, Quocirca Maria quæ timuerat ne ad preces sororis Iesus præciperet sibi vt surgeret, iam secura sedet secus pedes domini audiendo verbum illius.

CAPVT XI.

T factum est quum esset in quodam loco orans.] vt verum hominem se monstraret, & formam vitæ Apostolis præberet [Vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eū. Domine doce nos orare, sicut docuit Ioannes discipulos suos. Et ait illis. Quū oratis, dicite, pater sanctificetur nomē tuum, adueniat regnum tuū.] Orationem dominicam Lucas refert nō totam vt Matthæus, sed partim referendo quoniam tertia petitio tacita, in præcedentibus duabus quodāmodo continetur. Et similiter vltima continetur in præcedentibus. [Panē nostrum quotidianū da nobis hodie.] ℣, quotidie. Et certe satis quadrat vt quotidianū panem petamus dari quotidie, ne aliquando desit, & suo detur tempore. [Et dimitte nobis peccata nostra: siquidem & nos dimittimus omni debēti nobis.] Explicat hanc sensum illius particulę apud Matthæum, sicut & nos dimittimus: declarando super hoc firmari quòd nos dimittendo debitoribus petimus dimitti nobis. Necessitas ergo indicitur oranti & petenti dimitti sibi debita, parcendi aliis, alioquin frustra oraret, vane petit. ¶ At si instes dicendā nō esse orationem dominicā ab his qui non remittunt offensas. Respondetur quòd in persona ecclę-

siæ potest illam vere dicere, in propria autem persona peteret contra seipsum quantum ad illam particulam sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: & mentiretur dicendo siquidem dimittimus omni debenti nobis. Et intellige obligari hominem ad dimittendum, non pœnam non vindictam pro offensa & iniuria ei illata, debitam illi qui offendit, quoniam potest petere & exigere à iudice vt vindicet puniendo &c. Sed teneri ad dimittendum odium & appetitum vindicandi se per seipsum: quoniam vtrunque est iniquum. [Et ne nos inducas in tentationem. Et ait ad illos. Quis vestrum habebit amicum: & ibit ad illum media nocte, & dicet illi. Amice commoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum, & ille deintus respondens dicat, Noli mihi molestus esse iam ostium clausū est, & pueri mei mecum sunt in cubili: non possum surgere & dare tibi.] Postquam docuit ipsam orationem, declarat vtilitatem orationis & hoc ad confutandum errorem putantium vanum esse petere aliquid à deo, qui omnia nouit & ab æterno definiuit. quorū confutationem vide. Matt. 7. Affert autem parabolam satis claram ad manifestandum fructum petitionis perseueranter quærentis, talis enim oratio fructuosa est. [Et si ille perseuerauerit pulsans.] Quanuis hęc verba in nonnullis codicibus Græcis non habeantur, ipse tamen contextus monstrat codices illos in hac parte defi cere. Sicut etiam aliqui Græci codices abundant, habendo integram orationem dominicam in tex. Lucæ. [Dico vobis etsi non dabit illi surgēs eo quod amicus eius sit, propter improbitate] ℣, propter impudētiam. Significatur enim inuerecunda perseuerantia in pulsando quam non inepte interpres improbitatem appellauit. [Tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.] Vide fructum importunitatis. Petierat tres panes mutuo, victus importunitate amicus nō mutuat sed dat, nō tres sed quotquot indiget panes. [Et ego dico vobis.] Ecce quorum attulit parabolam [Petite-] à deo orando. [Et dabitur.] Ecce fructus prius directe respondens petitioni ¶ Sed bene nota quod non dicit & dabitur quicquid petitis, sed absolute dicit dabitur: quoniā inferius declarabit quicquid dabitur. [vobis.] Ad differentiam petentium pro aliis non enim promittitur dari aliis sed vobis petentibus. [Quærite.] Petere orantis est, quærere facientis. petere nanque ad orationem spectat, quærere factorum est. quærimus enim factis quando vere quærimus [Et inuenietis.] Ecce fructus prius inquisitionis. Et hoc quoque inferius explicandum secundū

mate-

materiã relinquitur. [Pulsate.] Ad perseuerantiã significandã adiunctum est. immo deductum ex parabola in qua petijt, quæsiuit & pulsando vt petitum ac quæsitũ, tãdem obtinuit. Perinde itaque dictum est pulsate ac si dictum fuisset perseuerate petendo & quærendo. [Et aperietur.] Proprius pulsationis fructus redditur. [Vobis.] ad differentiam aliorum. Nullus enim nisi Christus perseuerando ad ostium regni cœlorũ, meretur aperiri illud alijs, sed sibi tantum. [Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit: & pulsanti aperietur.] Ne intelligeremus discipulis iustis solis hæc dici, subiungit vniuersalem propositionem comprehendentem iustos, & peccatores. Nec eget adminiculo glosarum: quoniam ipsemet saluator subiũgit exposinonem. Verba textus verissima sunt, absolute vt iacent intellecta vt in ipso textu exponuntur. [Quis.] pro, quem, [autem ex vobis patrem.] Alloquitur patres in multitudine auditorum. [Petet.] Deest. filius, [panem, nunquid lapidem dabit.] pro, porriget, [illi? aut piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit.] pro, porriget, [illi? Aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem.] Dixerat petite & dabitur, & omnis qui petit accipit: nec declarauerat quid. Et propterea declarat primo negatiuam scilicet quòd nõ quodcunque petitum. Hanc enim negatiuam ex hac parabola ad literam significat. Inteudit enim quòd sicut nullus vestrũ carnalis pater existens, petenti filio panẽ piscem aut ouum, dat lapidem, serpentem, aut scorpionem, ita deus homini petenti quæ sibi videntur necessaria vtilia aut delectabilia, non dat inutilia aut nociua aut contristantia. Vbi subaudi quòd ea quæ petimus, quantumcunque nobis videantur bona (vt panis, pisces & oua) deus tamen qui videt quæ petimus si darentur fore nobis inutilia (vt lapides) aut nociua & contristantia (vt serpentes & scorpiones) ideo paterno affectu negat quandoque ea quæ petimus, quæ si nosipsi cognosceremus non peteremus. Quum ergo dictum est petite & dabitur, & omnis qui petit accipit, non intelligitur de omni petito: quia inutile aut nociuum esset quandoque. ¶Si quæris cur panis, piscis & ouí mentionem fecit? Scito quòd trinario numero omnia petibilia quæ in malum verti possent comprehendit: eo quòd trinarius perfectionis est numerus. His autem tribus omnia ad esum hominis spectantia comprehenduntur. sub pane quidem omnia vegetabilia: sub pisce vero omnia animalia. sub ouo autem intermedia quæque. Et quoniam Galilæos alloquebatur pauperes, ideo consueta peti ab eorum filijs

filijs nominauit: panem, ouum, & piscem paruulum. [Si ergo vos.] Infert ex parabola manifestiorem sensum. [Quum sitis mali.] Tum conditione: quia creati ex nihilo. tum voluntate: quia si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. [Nostis bona data.] pro, dona. seu potius bonas dationes. non mala dona, non malas donationes. [Dare filijs vestris: quanto magis pater vester.] Superfluit vester, & similiter superfluit de cœlo. Ita quòd legendum est. [Quanto magis pater cœlestis dabit.] qui non ex parte est bonus & ex parte malus, sed omni quaque bonus. [Spiritum bonum.] pro, spiritum sanctum. Non sufficiebat declaratam esse negatiuam, sed oportebat subiungi affirmatiuam. non quiescebat mens audiendo non quodcunque petitum dandum esse petẽtibus nisi determinatum fuisset quid est illud petitum quòd dandum est. Et propterea hoc hic determinatur, dicendo spiritũ sanctũ. Quũ itaque dictũ est petite, intellige spiritum sanctum, & dabitur vobis, & similiter quærite, spiritum sanctum, & inuentetis illum. Et demum pulsate, ad ostium spiritus sancti, & aperietur vobis, regnum cœlorum. Quia omnis, tam iustus quam peccator, qui petit spiritum sanctum accipit illum: & qui quærit spiritum sanctum, inuenit illum: & pulsanti, pro spiritu sancto ad cœleste ostium, aperietur illi. Spiritus autem sanctus proprie loquendo, non est hic nomen tertiæ personæ trinitatis, sed participationis illius, sed participationis diuinæ spiritualitatis ac sanctitatis, immo sanctæ spiritualitatis in spiritu nostro: vt non sit spiritus noster ad carnalia & mundana promptus aut affectus, sed ad spiritualia bona, & hoc sancte: hoc est munde & eleuate ab omni contagione humanæ immo creatæ famæ, laudis, gloriæ & huiusmodi. [Perentibus se?] Pronomen se, demonstrat patrem cœlestem. Cernis iam prudens lector non opus esse glosis. quoniam infallibiliter vera hæc sunt secundum contextum intellecta. Et continent omnes conditiones necessarias ad obtinendum spiritum sanctum, scilicet orare mente quærere factis, & perseuerare in vtrisque. & explicite dicitur vobis, & declaratur quòd omnia quæ docuit peti in oratione dominica, comprehenduntur in hac vna petitione qua petitur spiritus sanctus. [Et erat eiiciens dæmonium.] Miraculum hoc scribitur etiam Matthæi. 12. [Et illud erat mutum.] Intellige causaliter: hoc est efficiebat hominem mutum. [Et quum eiecisset.] pro, exisset, [dæmonium, locutus est mutus: & admiratæ sunt turbæ.] simplici corde facta pensantes

admiranda

Universidad de Deusto
Biblioteca

admiranda vt erant. [Quidam autem ex eis.] scilicet Phariſæi vt patet Matth.12. Et Scribæ qui à Hieroſolymis deſcenderant vt patet.Mar 3. Hi enim malignitate pleni nitebantur inuertere ſancta opera in diabolica [Dixerũt in Beelzebub.] deo accarũ,[principe dæmoniorum eijcit dæmonia.] Vt colorarent dicta ſua,dicũt quòd virtute principis dæmonum eijcit inferiores dæmones. Et faciunt Ieſum non ſolum virum malum, ſed peſſimum magum diuináque opera fingunt diabolica [Et alij.] de ſcribis & phariſeis.vt ex Matth.12.& Mar 8.colligitur [Tentantes.] non ad credendum, ſed ad tentandum potentiam Ieſu an extenderetur ad ſuperiora. Videbant enim ipſum in inferioribus multa miracula operari [Signũ de cœlo quęrebãt ex eo] Si per cœlũ intelligebãt ſuperiorem aerem, ad Eliam & Moyſen ſpectant ille enim ignem iſte manna de cœlo attulit.Si vero de cœlo proprie loquuntur, ad Eſaiam & Ioſue ſpectant ille enim ſolem per quindecim lineas retroduxit.iſte autem ſolẽ fixit in cœlo contra Gabaon.[Ipſe autem vt vidit.] pro, ſciuit. Significatur enim quod non exterioribus ſignis vidit ſed internis mentis oculis cognouit cogitationes eorum : tam tentantium qui ab ipſo petebant ſignum de cœlo, quàm blaſphemantium, qui ipſo non audiente dicebant in Beelzebub eijcit dæmonia. [cogitationes eorum. dixit eis. Omne regnũ.] prima ratio ex ſimilitudine regni & domus ſumitur. Et clare ponitur in litera [In ſeipſum diuiſum,deſolabitur.] ꝓ, deſolatur. Ipſa enim diuiſio deſolat illud [Et domus ſupra domum.] pro,ſuper domũ,[cadet] Eſt enim ſenſus & domus aduerſus ſeipſam diuiſa ruet ſuper domum hoc eſt ſuper ſeipſam. Nec legendum eſt cadet ſed cadit eadem ratione : quia diuiſio domus contra ſeipſam eſt illius caſus. ¶[Et ſimile adiungitur Matth. 12. de ciuitate.Ita quòd dominus induxit ſimilitudinem à regno, ciuitate & domo : vt ab his tribus declararet quòd omnis congregatio diuiſa in ſeipſam,ruit.[Si autẽ & Sathanas in ſeipſum.] hoc eſt contra ſeipſum [diuiſus eſt.] vt vos dicitis quòd princeps dæmoniorum expellit alios. [Quomodo ſtabit regnũ eius?] hoc eſt notum incõueniens ad quod deducit. ſcilicet quòd princeps dæmoniorum ageret contra regnum proprium. quòd eſt manifeſte incõueniens [Quia dicitis in Beelzebub me eijcere dæmonia.Si ego in Beelzebub eijcio dæmonia,filij veſtri in quo eijciunt?] Prima ratio ſumpta eſt parte principis dęmoniorũ & regni eius:hæc vero ſecunda ſumitur ex parte propriorum filiorum ipſorum ſuorum.Et cõſiſtit in hoc quod ſi ego accuſor à vobis, filij veſtri quos

quos non accuſatis teſtantur quòd non in Beelzebub eijcio dæmonia Et appellat filios veſtros diſcipulos ſuos,qui eijciebant dæmonia, & tamen non reputabantur magi. [Ideo ipſi.]filij veſtri diſcipuli mei. [Iudices veſtri erunt] Tum comparatione : quia ipſis credentibus vos non creditis, Tum aſſeſſoria dignitate:quia ſedebunt iudicantes & condemnantes vos.[Porro ſi in digito dei eijcio dæmonia.] Tertia ratio ab effectu diuinæ operationis ſumitur. Vbi prudens lector aduerte quòd dominus procedit contra iſtos in virtute ſubintellectæ diſiunctionis talis, aut eijcio dæmonia in principe dæmoniorum aut in digito dei. Et prius proſecutus eſt alterum membrũ (ſcilicet ſi eijcio in principe dæmoniorum) dupliciter vt patuit. Modo proſequitur reliquum membrum : ſcilicet ſi eijcio dæmonia in digito dei. Et intendit per digitum dei ſpecialem & exactam operationem diuinam, qualis fit digito proprio ipſius artificis. Ab hac enim metaphora propriam ſibi filio dei poteſtatem eijciendi dæmonia ſignificat: vt intelligatur digitum dei eſſe digitum ipſius Ieſu,nec alium eſſe digitum dei & aliũ digitum ipſius.[Profecto peruenit in vos.] pro,ad vos, [regnum dei.] Cerne illationem,ſi eijcio in digito dei dæmonia, iam aduenit ad vos, Iudæos, Iſraelitas, regnum dei, à prophetis prædictum regnum Meſiæ.Et apte contra regnum diaboli (quod deſolari intulerat ſi Satanas in ſeipſum diuiſus eſt) è regione infert regnum dei ex hoc quòd in digito dei eijcit dæmonia. Acſi aperte diceret ab effectu cognoſcite me in digito eijcere dæmonia,quia attuli ad vos regnum dei : non enim aliud annuncio per me & per diſcipulos meos niſi regnum dei, non ſtudeo & laboro ad aliud niſi ad regnum dei · hoc eſt ad hoc quòd excluſo regno peccati,regno carnis,regno mundi à cordibus hominum, regnet deus in illis[Quum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum,in pace ſunt ea,quę poſsider.]Probat conſequentiam ex ſimilitudine ſumpta ab homine forti armato cuſtodiente atrium ſuum.Et parabola quidem duorum fortium quorum alter prius quiete poſsidens & cuſtodiens vincitur,exarmatur & perdet ſpolia,clara eſt. Intendit autem per hanc ſimilitudinem quòd dum diabolus fortis & armatus cuſtodiuit regnũ mũdi huius ſibi velut atrium ſuum,quiete poſſedit genus humanũ: ſed poſtquàm Ieſus fortior illo ſuperuenit & vicit illum proprijs meritis & propria fortitudine ſuſtinẽdo tot mala & tandem crucem, tollit in primis arma quibus armatus erat diabolus(quę proculdubio vitia ſunt,ſicut arma Chriſti ſunt virtutes) & demũ ſpolia eius diſtribuit quæ homines ſunt

velut res possessæ à dæmone. Hinc enim clare patet quòd ipso in digito dei eijciente dęmonia vincendo illa, destruitur regnum diaboli (in vitijs hominũ cõsistens) & introducitur regnũ dei, distribuẽdo spolia in regnũ dei. [Si autẽ fortior eo superueniens vicerit eũ, vniuersa arma eius auferet.] pro, aufert, [in quibus cõfidebat, & spolia eius distribuet.] pro, distribuit. Cõficit siquidẽ parabolã eorũ quæ fiunt inter armatos quũ alter vincit. [Qui non est mecũ, cõtra me est.] Quarta ratio à negatione medij inter se & cõtra se, sumitur. Et directe tendit contra calũniantes fingendo adhibitionem malorũ mediorũ ad bonũ finẽ. tanquam Iesus adhibeat opera dęmonũ ad regnũ dei. Contra hoc inquit qui nõ est mecũ, qui nõ cõuenit mecũ in bona voluntate & actione, contra me est, non solum nõ suffragatur mihi nec adiuuat me, sed est cõtra me ac per hoc dæmon qui non est mecum in bona voluntate & bona actione, contra me pugnat & non adiuuat regnũ dei. [Et qui non colligit mecũ.] Et similiter qui non colligit, qui non congregat & adunat ad regnũ dei, mecũ, cõcordi mecũ voluntate. [Dispergit.] nõ solũ nõ adiuuat ad colligendũ, sed etiã cõtrariatur dispergendo. Ita q̃ non datur medius inter colligentẽ mecũ & dispergentem: ac per hoc quũ dæmon sit dispergens homines à regno dei, non potest fieri vt me adiuuet qui colligo ad dei regnũ homines. [Quũ immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quęrẽs requiẽ. & nõ inueniens, dicit. reuertar in domũ meã vnde exiui. Et quũ venerit, inuenit eã scopis mundatã.] deest. & ornatã. [Et tũc vadit & assumit septẽ alios spiritus secũ nequiores.] p̃, magiores, [se: & ingressi habitãt ibi, Et fiũt nouissima hominis illi pejora priorib⁹.] pro, primis. Parabola hæc ad pœnã significandam generationis illi⁹ Iudæorũ affertur vt expresse patet Matt. 12. Exclusa siquidẽ calumnia, subiungit Iesus pœnã spiritualem quã incurret illa Iudæorũ generatio reiutans Christũ. Describitur autem quantũ ad parabolã dęmon egressus ab homine & discurrens per loca inepta ad habitandum (hæc enim significantur per loca inaquosa. sunt enim hæc loca humano more inhabitabilia) & sic non inueniens vbi habitet, reuersus ad hominem inuenit illũ paratum immo prouocatiuum ad hoc vt inhabiterur. talis enim homo figuratur per domum scopis purgatã & ornatam nã domus scopis mundata & ornata prouocat ad hoc vt habitetur &c. Et intendit per hãc similitudinem q̃ diabolus qui exijt à gente Iudæorũ per patriarchas & prophetas, nõ inuenięs requiẽ in gentibus, in quibus per euãgelium regnabit deus, reuerteur ad nationẽ Iudæorum

dæorũ tanquã domũ scopis purgatã & ornatã, tanquam prouocatiuã dæmonis ad hoc vt inhabiterur. Et erũt nouissima nationis Iudęę pejora primis. vt experientia testatur. sunt enim Iudęi longe pejores modo repugnando Christo quã fuerint à principio antequã illuminarentur per prophetas. quoniã effecti sunt pertinaces cõtra veritatẽ Mesiæ. [Factũ est autem quũ hęc diceret, extollens vocẽ quędam mulier de turba, dixit illi.] Superfluit illi. Quiauis seemonẽ mulier dixerit ad Iesum (vt pronomen te significat) non ratione eo vt alloqueretur Iesum, sed vt laudaret, extulit vocẽ. [Beatus venter qui te portauit & vbera quę suxisti.] Aptissimè mulier laudat ventrẽ & vbera: quę mulierbria sunt. beatificat matrem à fructu ventris & vberum quæ talem ac tantum filium aluerunt. [At ille dixit. Quinimmo.] Non negat vere dictum beatum ventrem & beata vbera: sed hoc affirmans adijcit formalem ad communem beatitudinis rationẽ. Dictũ est enim quinimmo, perinde ac diceretur quin potius. vbi affirmatur dictum & adijcitur potior beatitudinis ratio. [Beati.] in spe. [qui audiunt verbum dei & custodiunt illud.] hoc est curã habẽt verbi dei ne in vanũ audierint, sed in corde in ore & in opere seruetur. in hoc enim cõsistit forma beatitudinis in spe. Et est hæc beatitudinis ratio communis omnibus electis. & maxime cõueniens beatæ virgini. Ita quòd magis commendata est beata virgo (in genere tamẽ) per hæc filij verba quàm fuerit in specie cõmendata per verba mulieris: quoniã verbis Iesu laudata est ex parte animæ, in verbis vero mulieris laudata est ex parte corporis. Illa siquidem laudauit naturalia corporis officia: Iesus autem liberi arbitrij (diuina affecti gratia) officia commẽdauit. In qua commendatione aduerte, quòd non dicit qui audierunt & custodierunt, sed qui audiunt & custodiunt: vt intelligamus solos perseuerantes audiendo & custodiendo esse beatos. [Turbis aũt concurrentibus.] hoc est condensantibus se circa Iesum. [Cœpit dicere generatio hęc.] Directe respõdet ad alios Pharisæos, & Scribas qui tentãtes signũ de cœlo quęrebãt, postquã eõ futauit illos qui dicebant in Beelzebub principe dęmoniorũ eijcit dęmonia. [Generatio nequam est.] Superfluit generatio. Et siquidem, q̃ generatio Pharisæorũ & Scribarũ tentantiũ, & calũniantium peiot est quàm creditur esse. [Signum quæritis: & signũ nõ dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ Nam sicut fuit Ionas signum Niniuitis.] Modus quo Ionas fuit signũ diuinæ legationis ipsius ad Niniuitas, constat ex factis & verbis. Factis quidem in eõ, quòd mirabiliter triduo in ventre cęti seruatus, ejectus in terrã est

viuus & incolumis ad salutem Niniues. Verba autem in prædicatione ipsius apparuerunt. [Sic erit & filius hominis generationi isti]Non dicit sic est,sed sic erit:quoniã modus similis modo Ionæ,iuturꝰ erat in morte & resurrectione ipsius. Triduo enim mortuus,& immortalis resurgens signum fuit diuinę suę missionis ad pœnitentiam & salutem generationis illius quam non postea vt Ionas per seipsum,sed per discipulos suos prædicauit. Vnde dicit apostoli in die pentecostes Iudęis compunctis quærentibus quid facerent, pœnitentiam agite & baptizamini &c. & accesserunt illo animæ circiter ter mille [Regina austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & condemnabit illos.] comparatiue. [Quia venit à finibus terrę audire sapiẽtiã Salomonis: & ecce plꝰ quã Salomon hic.] Nõ est pronomen hic sed aduerbiũ loci. Et similiter quũ subiũgitur plus quàm Ionas hic,aduerbiũ est loci. Et vtriusque cõdemnationis sensus est cõparatiuus: hoc est ꝙ Niniuitis pœnitentibus vos pœnitentiã non agitis: & similiter regina veniente ad audiendum, vos non auditis me plus quàm Salomonem.sic enim & non authoritatiuè condemnabunt.[Viri Niniuitæ surgent in iudicio cũ generatione hac,& condemnabunt illam: quia pœnitentiã egerunt in prædicationem Ionæ:& ecce plus quã Ionas hic.Nemo lucernã accẽdit,& in abscõdito ponit neque sub modio,sed super candelabrum: vt qui ingrediuntur , lumen videant.] Parabola hęc inducitur ad monstrandum finem & fructum euangelicę doctrinę per os ipsius Christi. Quia enim dixerat se fore in signum generationi isti quẽadmodum Ionas fuit in signum Niniuitis. & subiunxerat effectum contrarium in generatione illa & in Niniuitis(nam illi egerunt pœnitentiam,isti autem impœnitentes condemnandi descripti sunt)ideo fructum aduentus sui modo subiungit: ne putares ipsum venisse in damnationem generationis illius. Monstratur enim hac similitudine lucernæ quòd ipse est lucerna,euangelica lucens doctrina & diuinis operibus,ideo accensa non vt lateat,sed vt super ecclesię candelabrum sit:ad hoc vt qui ingrediuntur ecclesię domum, videant lumen,non in tenebris se inueniant sed videant quid operentur,quo erant in lumine fidei & euãgelicę doctrinę.Hic est enim finis & fructus in præsenti vita intentus per aduentum Christi: & non damnatio,quæ ex demeritis impœnitẽtiũ subsequit [Lucerna corporis tui.]Superfluit tui.& similiter superfluit pronomen tuus,quũ subiungitur est oculus tuus.Legendũ enim est [Lucerna corporis est oculus.]Altera parabola penes lucernã affertur.Vbi diligenter aduerte quòd prꝰ

locutus est de lucerna cõmuni quũ dixit nemo accendit lucernam &c.de lucerna accensa ad illuminationem aliorum ingredientium domũ,modo vero loquitur de lucerna vnicuique propria, nõ relata ad aliorum illuminationem, sed ad proprij corporis claritatem.Nec solum in hoc differt lucerna hæc à prius dicta: sed etiam in hoc quòd lucerna illa non est nisi lux, lucerna autẽ hæc potest esse lumen & tenebræ. Et ambæ differentiæ in textu clare patent. ¶Est itaque parabola hæc sumpta à membris humani corporis, inter quæ oculus habet officium lucernæ.Sicut enim lucerna facit nos videre quod facimus,quod comedimus,quo imus,ita oculus facit nos videre exercitia aliorum membrorum.hoc enim significatur dicendo,lucerna corporis est oculus hoc est officium lucernæ, in exercitijs corporalibus gerit oculus. Et hinc consequẽter fit vt oculo existente simplici,hoc est puro & mundo ab omni lippitudine & huiusmodi,vniuersa corporis officia,clara reddãtur. & per oppositum si oculus fuerit male dispositus,officia quoque membrorum corporalium tenebrosa reddantur hoc est velut in tenebris fiunt dum homo male videt quod facit. ¶Verum dominus ad rem parabolæ festinans,ad interiorem oculũ transfert fere sua tim sensum.Et intendit per internum oculum, naturalem rationẽ etiam scientia præditam.Hæc enim pars animi est velut lucerna in homine. Et hanc ad literam intendit significare Iesus per hanc parabolam. hæc est enim vniuersi corporis , hoc est vniuersæ congeriei operationum humanarum , lucerna. hæc potest esse lux & tenebræ,bona & mala quo ad vsum . Et propterea subditur. [Si.] pro,quum igitur,[Oculus tuus fuerit simplex.] A genere(lucerna corporis est oculus) descendit applicando ad re, cum igitur oculus tuus.Et integram rectitudinem vsus mentis ac scientiæ appellat simplicitatem, dicendo fuerit simplex:vt intelligamus omnem abusum omnemq3 malitiam spectare ad admixtionem alicuius cõtrarij tam naturali lumini quàm cuicunque virtuti intellectuali nã tam naturale lumen , quàm adiunctum per virtutes intellectuales, sua simplicitate tendunt ad bonum:& si cõformiter ad eorum simplicitatem vteremur eis, non nisi recte vteremur illis, non nisi lumen essent.[Totum corpus tuum lucidum erit.] Deest conjũctio & Legendũ est enim.[Et totum corpus tuum lucidum erit.] Et sumitur & pro etiam:hoc est vniuersa quoque congeries humanorũ operum tuorum lucida erit.Qualiter autem intelligatur lucida,inferius declarabit [Si autem nequam fuerit.] pro, [postquam autem nequam fuerit.]Significatur enim vtrobiq3 ordo originis: &

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd ex oculo simplici emanat vniuersa congeries operũ lucidoꝝ & quòd ex oculo nequã (hoc est malo) prouenit corpus tenebrosum. Contrà simplex non distinxit duplex aut compositum aut mixtũ sed malum: vt intelligamus omne à simplicitate alienũ, malum esse. Et est sermo de malo culpabili, quod in potestate tua est vt subiũcta testantur. [Etiam corpus tuum.] Nõ dicit etiam totum vt prius dixerat: quoniã malum non est integrum quemadmodum bonum. bonũ enim oportet constare ex causa integra (hoc est ex vniuersis partibus bonis) alioquin bonũ non est, malum autẽ cõsurgit ex quocunq; particulari defectu. [Tenebrosum erit.] Aptè contra lucidum opponit tenebrosum: significans quòd congeries quoque operationũ tuarum erit tenebrosa hoc est inhabilis vt videatur. Per quod significatur operũ deformitas seu iniquitas. omnis enim qui male agit odit lucẽ. [Vide ergo.] Nisi in potestate haberi arbitrij tui esses, non diceretur tibi vide ergo. [Ne lumẽ quod in te est.] Quod prius appellauit lucernam ac oculũ, modo appellat lumen rationẽ naturalem, scientiã, fidem & vniuersam intellectus supellectilem. Et merito appellatur lumen: quia suapte natura lumen est intra te. [Tenebræ sint.] quo ad vsum. In potestate tua est quod est in mente tua suapte natura lumen, efficere tenebras, abutendo illo ad ea quæ sunt tenebrarũ, ad ea quæ sunt inhabilia seu inepta vt videantur: qualia sunt culpabilia & reprehensibilia omnia. Sic enim lumen transit in tenebras quo ad officium. reddit enim & seipsum & opera sua obscura. [Si ergo corpꝰ tuum totum lucidum fuerit.] hoc est si vniuersa congeries humanorum operũ tuorũ erit lucida [Non habẽs aliquam partem tenebrarum.] prout tenebrosam. Non sat fuit dicere totũ lucidum, sed addidit singulas partes exemptas à tenebris: ad differentiam corporis quod totum dicitur lucidum ratione totius nõ ratione singularũ partiũ sicut luna tota dicitur lucida in plenilunio, quamis pars tenebrosa appareat. describit enim corpus lucidum & totum & secũdum singulas partes. [Erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit.] pro, vt quũ lucerna fulgore illuminat te. Inducitur vna conditionalis ad declarandũ id quod dictũ fuerat, totũ corpus tuũ lucidũ erit hoc est ad declarandũ qualiter lucidũ erit. Et antecedẽs huius conditionalis est, si totũ corpus tuũ lucidum fuerit nõ habens aliquã partem tenebrosam: consequens vero est, erit lucidum totum vt quum lucerna fulgore illuminat te. Et est sensus quòd non erit lucidum vt lucens vt illuminans alios. sed erit lucidum vt elatũ quod videtur sub fulgore lucernæ. Hic est sensus literalis. huius enim

enim sensum clare significat adiecta similitudo, vt quum lucerna fulgore suo illuminat te. Et dixit hoc declarando officiũ propriæ cuiusque hominis lucernæ nõ esse lucere alijs, sed clarificare vniuersa propria opera. Et dixit hoc describendo quales sunt illi de quibus dixerat, vt qui ingrediuntur lumen videant: qui scilicet ingressi ecclesiam, in lumine Christi se reperiunt, lumine Christi vtuntur. vt hinc perciperemus quales sunt ad quorum fructũ euangelica lucerna accẽsa est. Nã tales, quorũ tota congeries humanorũ, suorũ operũ est clara, nihil habent culpabile quod indignũ sit luce, sed vniuersa opera corũ sunt habilia & apta vt ab omnibus videãtur vt corã omnibus appareãt. hoc est enim esse lucida sicut es lucidus quando lucerna fulgore suo illuminat te. [Et quũ loqueretur.] hoc est antequã recederet à loco locutionis [Rogauit illũ quidã Pharisæus vt pranderet apud se. Et ingressus recubuit.] hoc est statim vt ingressus est domũ, absq; lotione recubuit [Pharisæus aũt cœpit intra se reputans dicere quare nõ ibaptizatus esset.] ℣, quũ vidisset, admiratus est ℣ nõ prius lotus esset. Et est sermo de lotione manuũ. [Ante prãdiũ. Et ait dominus ad illũ, Nũc vos Pharisæi.] Occasione sumpta ab admiratiõe Pharisæi ℣ nõ sese uasset Iesus traditionẽ patrũ omittendo ablutionem manuũ, reprehẽdit Pharisæos multipliciter. Et dicit vos Pharisæi: ad significandum quòd alloquitur genus Pharisæorum, & non alloquitur personas Pharisæorum ibi præsentes. ita quòd totus iste futurus sermo est sermo in genere ad Pharisæos. Quod autem dicit nunc, innuit peccatũ esse apud, præsentis temporis Pharisæos: ac per hoc nõ reprehẽdit sectam, sed multos ex eis modernos. [Quod deforis est calicis & catini mundatis.] Nõ intelligo exteriora poculi & catini mundari: interiora autem poculi & catini non mundari: sed intelligo id quòd deforis est appositiue poculi & catini mundari. vt per id quod deforis est, intelligamus totum catinum & totum poculum intus & extra, quod extra hominem est [Quod autem intus est vestrum.] pro vestri. hoc est animus seu cor. [Plenum est rapina & iniquitate.] pro, malignitate. Hęc est prima peruersitas Pharisæorum: curam habere munditiæ exterioris, intus autem immunditia malignitatis & rapinæ repleri. Vnde Iesus nõ reprehẽdit exteriorẽ munditiam, sed hanc peruersitatẽ ℣ curã habẽt exterioris. [Stulti.] pro, imprudentes. Non contumelioſe, sed rationẽ erroris proponendo, appellat eos imprudentes, ad discernendum inter immunditiam interiorem & exteriorem. [Nonne qui fecit quod deforis est, etiã id quod deintus est fecit?] Hinc apparet ratio mãda-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ti de munditia exteriori. Docebant enim quòd ideo abluenda es-
sent pocula & catina & manus, quia corpus humanum factum est
à deo mundum: & propterea cum omni munditia seruandũ esse.
Ita quòd curam munditiæ exterioris referebant in solicitudinem
operis diuini, nisi enim hac ratione fulcirent Pharisæi hęc manda-
ta, non afferret dominus contra eos hanc rationem quòd idẽ deus
fecit quod foris est, & quod intus est. Intendit siquidem confutare
eos ex identitate factoris quòd si propter opus diuinum tanta est
vobis cura exterioris mũditiæ, nõ minor debet esse cura interioris
munditiæ quum idem deus qui fecit exterius corpus fecerit inte-
num, animum. propterea enim appellauit eos imprudentes seu stul-
tos, curando de minimo & non curando de maximo opere eius-
dem factoris: immò mundando minimum, & fœdando maximum
opus dei. [Veruntamen quod superest.] pro, quæ adsunt, [date.]
pro, datis, [eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis.] Ad-
uerte hic. Græcam dictionem interpretatam datis, ancipitem esse
ad indicatiuum & imperatiuum modum: ad date vel datis. Con-
textus ipse apud me sonat indicatiuum. complet enim Iesus peruer
sitatem Pharisaicam circa curam munditiæ his verbis, quibus si-
gnificat, quòd vos Pharisæi pleni malignitate & rapina, datis quę
adsunt per fas & nephas eleemosynam: & hoc adiuncto ad exterio
rem munditiam, omnia tam intus quàm extra munda sunt vobis.
hoc est apud vos, non munda in veritate. Acsi legitur date, ad eũ-
dem sensum reducendus est textus. Et est increpatiue & ironice dic-
tum. veruntamen date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt
vobis. Secundum enim eorum doctrinam omnia erant mũda post
datam eleemosynam, quanuis pleni essent rapina & iniquitate. Et
vtinam non perseueraret doctrina hæc in hodiernum vsq; diem.
¶ Cogor autem ad intelligendum textum hunc in malam partem:
quia licet verba ista absolute bene sonent, contextus tamen clare
explicans quòd plenis rapina dicuntur, efficit vt non bene sonent.
constat enim diabolicum esse consilium plenis rapina, [date elee-
mosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. [Sed væ vobis Pha-
risæis.] Alia peruersitas arguitur. [Qui.] pro, quia, [decimatis.]
decimã offertis, [menthiã & rutã, & omne olus.] Ecce curã mini-
morum: menthæ, rutæ, & huiusmodi. [Et præteritis,] Ecce, peruer-
sitas, cũ tanta minimorum moralium cura, tanta transgressio ma-
ximorũ præceptorũ. [Iudicũ]. quo ius dicitur, in quo violatio iu-
stitiæ ad proximos significatur [Et charitatem dei.] ita quòd præ-
ceptorum erga deũ nec præceptorũ erga proximũ curam ha-
beat.

betis. [Hęc autem oportuit facere & illa non omittere.] ne errare
intelligendo reprehendi curam minorum præceptorum moraliũ,
subiungit quòd oportuit hæc maiora facere, & illa minora non o-
mittere peruersitas enim curæ est quæ reprehenditur. [Væ vobis
Pharisæis: quia diligitis.] Tertio loco vana gloria affectata repre-
henditur. Non dicit qui præsidetis, sed qui diligitis: & similiter
non dicit qui salutamini, sed qui diligitis: quoniam affectus est cul
pabilis, non præsidere aut salutari. [Primas cathedras.] pro, præsi
dentiã, [in synagogis, & salutationes i foro,] p, foris [Vę vobis.]
De sunt quatuor dictiones. [Scribæ & pharisæi hypocritæ.] Hacte
nus locutus est ad genus Pharisæorũ tribus vę: modo loquitur ad
Scribas & Pharisæos simul. Genus enim scribarum genus doctorũ
est: quorum multi erant de secta Pharisaica & multi non. [Quia e-
stis vt monumenta quæ nõ parent] pro, apparent. Per sepulcra nõ
apparentia ad literam defert ibit sepulcra ita operta terra quòd non
discernitur esse ibi sepulcra. Et hunc esse sensum literalem, ex eo pa
tet quod subditur. [Et homines ambulantes supra nesciunt.] Hinc
enim liquet quòd locus ille sepulcrorum existimatur ab ambulan-
tibus sicut reliqua terra. Et assimilat Iesus Scribas & Pharisæos hy
pocritas talibus non apparentibus sepulcris: quia tales in veritate
sunt vasa fœtidorum vitiorum sicut sepulcra sunt vasa mortuorũ,
sed non apparent coram hominibus, latet apud homines eos esse
intus plenos vitiorum, & conuersantes cum eis, ita cum illis se ha
bent sicut cum reliquis hominibus, qui si scirent cauerent ab eis:
sicut ambulantes supra sepulcra non apparentia, existimant se am
bulare super communem terram, & si scirent esse sepulcra nõ am-
bularent supra ipsa. [Respondẽs autem quidam ex legisperitis, ait
illi, magister, hæc dicens, etiam nobis contumeliam facis.] Scriba
iste quanuis verba Iesu dicerẽtur in genere, arrogat sibi iniuriam,
conscientia forte accusante ipsum. [At ille ait. Et vobis legisperitis
væ.] Tribus væ conuertit sermonem ad Scribas. [Quia oneratis
homines oneribus.] mandatorũ vt multi etiam inter Christianos
doctores faciunt multiplicando doctrinas præceptorũ. [Quę por
tari nõ possunt] pro, difficilibus portatu. [& ipsi vno digito vestro
non tangitis.] pro, non attingitis. [sarcinas.] similitudo est, sum-
pta à portantibus onera super humeros: & tamen alter nec digito
attingit ad supportandũ. Tales sunt prælati intolerabilia fere præ-
cipientes, à quibus se eximunt. [Vę vobis: quia ædificatis monumẽ
ta prophetarũ] Mat. 23. exposita est ratio quare Iesus retorquet op-
religiosum ex tuo genere in malũ. [Patres autẽ vestri occiderunt
illos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

illos profecto testificamini.]cõplemento facti mors eũ complet
sepultura. [Quod consentitis] pro, cõprobatis, [opera patrũ ve
strorũ, quoniã ipsi quidẽ eos occiderunt. vos autem ædificatis eo
rũ sepulcra. Propterea & sapientia dei]Ipsemet Iesus secundũ di
uinã naturã sapientia dei est [Dixit.]definiuit. [Mittam,] Apud
Matthæũ ipse dicit mitto: quia ipse homo exequitur quod diuina
sapientia definiuit, mittã [Ad illos Iudæos] Crediderim aliquam
scripturam autenticam citari hic à Iesu quæ non habetur à nobis
alioquin non allegasset in præterito dixit, & in futuro mittam tex
tus enim significat hæc verba fuisse olim dicta à diuina sapientia.
[Propheras & Apostolos.]Prophetæ ad tẽpus spectant ante Chri
stum: Apostoli ad tempus Christi [Et ex illis occidẽt & persequa
tur, vt inquiratur.]pro vt requiratur. Et coniunctio, vt meritoriam
causam significat. [Sanguis omnium prophetarum.]quantum ad
pœnã. [qui effusus est.]pro, qui effundit. Significatur enim quod
perseuerant effundendo. [A constitutione mundi, à generatione ia
sta,]Iudæorum. [à sanguine Abel vsq; ad sanguinem Zachariæ.]
Vide exposita circa hęc Matth. vigesimotertio. Et adde quòd ideo
etiam horũ duorum meminit, quia sunt primus & vltimus nomi
nati in sacra scriptura pro religione interfecti. Quanuis enim mul
ti fuerint interfecti à Manasse Rege Iuda post illum Zacharã, &
Hieremias dicatur postea obrutus lapidibus à Iudæis in Aegypto
autentica tamen scriptura nullum nominatim tradit occisum pro
religione post Zachariam filium Ioiadæ. [Qui periit inter altare
& ædem]hoc est domum dei. [Ita dico vobis requiretur ab hac
generatione.] Confirmando repetit certe requirendum esse ab
hac natione sanguinem omnium prophetarum. Et vere sic meruc
runt. quoniam maius crimen commiserunt occidendo Christum
& persequendo fidem Christianam quam fuerint crimina commis
sa contra omnes præteritos prophetas: vt subsecuta pœna spiri
tualis & corporalis testatur [Væ vobis legisperitis. quia tulistis.]
id est abstulistis, [clauem scientiæ.] Scientia recondita in lege &
prophetis significatur, clauis autem scientiæ metaphorice est erudi
ditio, instructio ac doctrina apertiua & manifestatiua scientiæ
clausæ in lege & prophetis. Tunc autem tollitur clauis scientiæ,
quum tollitur eruditio, instructio seu doctrina, aperiens sensum le
gis & prophetarum. Quod tunc quidem effecerunt legisperiti, in
troducentes mandata hominum, & non docentes ea quæ legis &
prophetarum sunt. Postea vero hoc idem efficiunt qui prædicatio
nes & eruditiones populi in fabellas, in humanas leges, in poetas

& philosophos conuerterunt. [Ipsi non introistis.]Vtrunque ma
lum fecistis. Qui tollunt clauem materialem, etsi alijs vetant ingres
sum, sibi tamen ipsis consulunt ad ingrediendum. vos autem nec
vobis consuluistis (quia ipsi non introistis in scientiã legis & pro
phetarum) & prohibuistis alios. [Et eos qui introibant prohibui
stis.] Iudæi appetentes & conantes discere, & scire legem & pro
phetas, introeuntes appellatur: quia quantum ex eis erat veniebãt
ad templum, ad synagogas vt discerent legem & prophetas. sicut
hodie populus vadit ad prædicationem, vt discat euangelicam sci
entiam, sed doctorum culpa prohibentur intrare, conuersa doctri
na euangelica in impertinentia. [Quum autem hæc ad illos dice
ret, cœperunt Pharisæi & legisperiti grauiter insistere.]pro, immi
nere. siue vrgere. Significatur enim quòd cœperunt simul tendere
ad hoc vt Iesum velut in angusto stringerent, non quo ad corpus,
sed quo ad locutionem. & hanc intentionem non mediocriter, sed
grauiter cœperunt exequi. Modus autem subiungitur. [Et os eius
opprimere multis.]pro, & os eius tentare de multis. Ecce modus
grauiter vrgendi. Nec significatur quòd cœperint obturare os ei
us, sed quòd tentauerint interrogando simul mulcã vt multis in
terrogationibus simul pulsatus, confunderetur, & aliquid falsi seu
mali diceret. [Insidiantes ei.]Qualia interrogauerint non scribi
tur. sed quoniam insidiando interrogabant, perplexa aliqua viden
tur fuisse. Et cerne malignitatem quòd quanuis multis interroga
tionibus vacarent, ab insidiando tamen non recedebant [Et quæ
rentes aliquid capere.]pro, venari. [de ore eius, vt accusarent eũ]
Venatoriam artem & operam Lucas describit in istis. Nam si recte
consideres, Iesum more feræ cœperunt vrgere multis interroga
tionibus velut multis canibus appositis insidijs, & quærendo ve
nari aliquid ex ore eius dignum accusatione.

CAPVT XII.

Vltis autem turbis concurrentibus.]pro, myriadib⁹
M autem turbæ simul aggregatis. Et describitur nume
rus infinitus à finito. myrias enim decem milia signi
ficat. & vt aiunt, Græci metvtuntur huiusmodi locu
tione ad significandum innumeram multitudinem.
Vnde non dicit duabus vel tribus myriadibus, sed indefinite my
riadibus. [Ita vt seinuicem cõculcarẽt, cœpit dicere ad discipulos
suos.]deest primũ. Anceps tñ est cõstructio huius aduerbij, cũ se
quẽtib⁹ vel eũ precedẽtibus. Et aptius videtur cõstrui cũ sequẽtib⁹

dicendo

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicendo primum attendite. Vbi etiam deest, vobisipsis ita quòd le
gendum est [Primum attendite vobisipsis a fermento Pharisæo-
rum, quod est hypocrisis.] Nisi ipse Iesus explicaret quid nomine
fermẽti intelligit, quærẽdum esset significatum, sed vbi explicauit
quòd est hypocrisis, non est opus glosa. Monet itaque vt ante om
nia caueant ne imitentur Pharisæorum hypocrisim, quam fermen
tum appellat, eo quòd latens virtutem habet eleuatiuam ad simili-
tudinem fermenti. modicum enim fermẽtum eleuat totam massã.
Pharisæi siquidem sub specie religionis inflati erant studentes a-
uaritiæ. Primum ergo cauendũ à discipulis, est internum malum
hypocrisis: quia præcipua & pernicioſissima doctorum plaga est
hypocrisis. [Nihil enim opertum.] Affert rationem vitandæ hypo
crisis ex euentu contrarij ideo enim subiiciunt se homines hypo-
crisis vitio, quia putant latere suum vitiũ, & propterea contra hoc
directe prædicit eis, quod nihil est opertum in præsenti vita.
[Quod non reueletur.] pro, reuelabitur. hoc est, discooperietur in
futura. hoc enim, directe contrariatur ad opertũ. Et tũgit naturam
hypocrisis, operientis sub religionis specie vitiũ. [Neque absco-
tum.] A specie procedit ad gen⁹, vt vnico verbo omne occultum
in hac vita cõprehendat. [Quod nõ sciatur.] pro, scietur. [simili-
ter in futura vita Quoniã quæ in tenebris dixistis, in lumine dice-
tur.] pro, audientur. [Et quod in aure] pro, aurem, [locuti estis in
cubiculis.] pro penetralib⁹, [prædicabitur in tectis.] Rationẽ red
dit dicti sui ex oppositione luminis ad tenebras & rectorũ ad pene
tralia: ad significãdũ q⁹ nec tenebræ nec modus dicendi secretus
(scilicet in aurẽ) nec loc⁹ (scilicet in penetralibus) retinebit aliquid
occultum, sed omnia in lumine, hoc est in manifesto audientur, &
prædicabũtur super tecta, hoc est in locis patulis & publicis. [In
tectis.] Alludit ad morẽ patriã illius in qua dom⁹ tabulatis tectis
finiuntur sub diuo. Huiusmodi enim tecta loca patula erãt. Et pro
pterea distingũtur contra penetralia dom⁹. [Dico autẽ vobis amí
cis meis.] seruos suos (quos in discipulos admisit) dignatur appel
lare amicos tũc quũ ad martyriũ eos accendit: vt intelligamus pre
sentis vitæ mala (torméta mortẽq3) parari amicis eius, & talia esse
amicitiæ ei⁹ pignora. [Ne terreamini ab iis q occidũt corp⁹.] Abs
que timore necis corporalis vult esse amicos suos, quia sciebat vi
timũ terribiliũ dici mortẽ. Hãc ansã timoris humani intẽdit excu
dere subiungendo. [Et post hæc nõ habẽt amplius quid faciant.]
Acsi apertius diceret non est vltimum terribilium occidi, sed est vl
timum eorum quod potest inferri ab occisoribus corporis: quo-
niã

niam post occisionẽ corporis non habent amplius quid mali vo-
bis faciant. [Ostendam autem vobis quem timeatis.] Ad sensum
apparet vltimum terribilium esse mortem, quia nihil ex sensibus
percipimus eorum quæ succedunt morti, & propterea Iesus docẽ
vltimum terribiliũ non esse mortem, dicit. ostendam vobis, sub lu
mine fidei, quem timeatis. [Timete eum qui postquam occiderit,
habet potestatem mittere in gehennam.] Ecce vltimum terribilium
in veritate. Appellatione autem gehennæ constat intelligi pœnã
inferni. ¶ Aduerte hic quòd quum timor non sit mali, vt ei⁹ quod
timetur incurrendũ: extenditur tamen ad potentem inferre malũ,
vt eum quo timetur. Et secundum huiusmodi relationem dicitur
hic ne terreamini ab iis qui occidunt, & quem timeatis & timete
eum, & in sacra scriptura sæpe repetitur quòd timeamus deum. [I-
ta.] Id est profecto, certe pro aduerbio enim valde affirmãtis sumi
tur. [Dico vobis, hunc timete.] Repetit monitionem timendi, vt
hic solus timor imbibatur. [Nonne quinque passeres] pro, pas-
serculi. Tam hic quam inferius diminutiuum est [Væneunt dipõ
dio] pro, assiculis duobus, est enim diminutiuum, [& vnus ex il-
lis non est in oblitione coram deo.] Dixerat vt non timerent occi
di, immo plus vt non timerent ab iis qui possunt occidere: quod
est non timere quæcunque mala aut tormenta antecedentia occi-
sionem. Et sciebat magnipẽdi huiusmodi dãna ab hominib⁹, ideo
declarat discipulis, deum omnium & singulorum curam habere,
omniaque damna ponderare. Et hoc arguit à minori, ab auibus
scilicet minimi precii. Nec hyperbolice dictum intelligas, nec vnũ
passerem oblitioni dari coram deo, quoniã deus secũdum verita-
tem (quanuis nobis mirabilem) curam habet de singulis passeri-
bus, non solum in genere aut in specie, sed etiã in individuo. Spe-
ctat enim ad immensitatem prouidentiæ eius & videre singula, quę
que individua, & curam illorum habere, sine vlla mutatione aut
multiplicatione actuum videndi, volendi, disponendi, curandi, &
c. in ipso. Nec hoc est vertendum in dubium apud Christianos.
quanuis philosophi hoc non credant: metientes dei prouidentiã
ex iis quæ apud nos cognoscimus. [Sed & capilli capitis vestri
omnes numerati sunt.] Cerne quod dixi, non esse hyperbolem
sed veritatem euangelicam, capillorum omnium numerum esse
apud deum. ita quod non solum cognoscit quot capillos habeat
ius. sed curam habet ne capilli vnius iacturam retineat amicus e-
[Nolite ergo timere.] Merito infert non timendum, ex quo
nullius damni periculum est: sed omnia in integrum restituen-

tur.

cur. [Multis passeribus.] pro, passerculis, [pluris estis vos.] Applicat ad propositum quòd multo magis curam vestri deus habeo qui præstatis non quinque sed vniuersæ multitudini passerum. [Dico autem vobis: omnis quicunque.] Parum erat prætulisse amicos suos passeribꝰ & declarasse restitutionem in integrũ à deo, nisi gloriam quam ipse Iesus homo rependet adiungeret. [Confessus fuerit me.] pro, in me. hoc est confessius fuerit quæ in me sunt diuinam humanamque naturam, virtutem, dignitatem &c. & quæ in me fuerunt, mortem, passionem: & vniuersaliter quæ mea sunt. Et est sermo de confessione fidei & laudis. [Coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum.] pro, in illo. hoc est quæ in illo fuerunt merita & quæ in illo sunt partes omnes, laudabit glorificabit. [Coram angelis dei.] Longe præstantior retributio est pro confessione coram hominibus confessio coram angelis. præterea hoc quòd confessio tua serui est: filijs autem hominis cõfessio regis erit vniuersorum. [Qui autẽ negauerit me corã hominibus.] Ne crederes promitti præmium confitenti absque pœna negant, subiungit paratam pœnam negantibus eum coram hominibus: vt hinc intelligeremus non qualiscunque virtutis necessariæ ad salutem, esse confiteri Iesum coram hominibus: alioquin pœna neganti ipsum non esset parata. Et appellatione negationis intellige non solum negatiuam vocem, sed & negatiua facta (qualia sunt eorum qui confitentur se nosse deum, factis autem negant) & omissionem confitendi quæ sunt fidei aut morum quando oportet. [Negabitur.] Sicut cõfessio Christi approbatio est electorum, ita negatio, reprobatio est eorum qui eum hic negauerunt verbo vel facto. [Coram angelis dei.] ad plenitudinem confusionis. [Et omnis qui dicit.] pro, dicet. Duo dederat præcepta. Alterum ad euitandum fermentum Pharisæorum: alterum ne timeret ab occisoribus corporis. Et primum præceptum firmauerat ex vanitate hypocrisis: prosequitur modo illud ex alio capite scilicet ex irremissibilitate criminis: quia fermentum Pharisæorum vsqueadeo in corruptionem prorupit vt incurrerit irremissibilitatem. ad hoc enim propositum subiunguntur hęc verba. [Et omnis qui dicet verbum in filiũ hominis, remittetur illi: ei autem qui in spiritũ sanctũ blasphemauerit, nõ remittetur.] Quorum sensus declaratus est Matth. 12. [Quũ autẽ inducent.] pro, adducũt, [vos in synagogas & ad magistratus & potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctꝰ docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos dicere.] Prosequitur secundum

secundũ præceptum, quod vsque ad confessionem coram hominibus deductum erat adiungendo securitatem assuturæ responsionis tunc à spiritusancto. Et in hoc monstrauit se esse deum promittens spiritum sanctũ in quacunque hora oportebit coram principibus loqui. [Ait autem ei quidã de turba magister dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei. homo quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos.] Docet hoc exemplo dominus prædicatores vt euitent secularia negocia, vt etiam quãcunque requisiti non se immisceant negocijs secularibus. Et rationem explicat verbis suis: quia scilicet impertinentia sunt hæc ad officium prædicatoris. huiusmodi enim impertinentia significatur dicendo, quis me constituit iudicem aut diuisionem. [Dixitque ad illos.] Subaudi turba. [videte & cauete.] Videte, mẽtis est cauete executionis. [Ab omni auaritia.] Superfluit omni. Quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex ijs quę possidet. Ordo literæ est, quia vita eius nõ est in abundantia cuiusquam ex ijs quæ possidet. Et est sensus. quia vita hominis corporalis non est, in facultate abundantiæ cuiuscũque rei possessæ. [Dixit autem similitudinem ad illos.] clare monstrantem prædictum sensum. vniuersa enim hæc parabola manifestat quod quantuncunque res abundent, non tamen sufficiunt ad seruandam vitam, sed cum summa abundantia, repentina accidit mors. [Dicens. Hominis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit: & cogitabat intra se dicens. quid faciam quod non habeo quo congregem fructus meos. Et dixit hoc faciam destruam horrea mea, & maiora faciam: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi & bona mea: & dicam animæ meæ anima habes multa bona posita in annos plurimos.] ,P, muleos, [requiescæ, comede, bibe, epulare.] pro, lętare. [Dixit autem illi deus.] Dicere dei, facere est: ae per hoc intra repentinæ mortis facta, sunt dicere dei: quoniam ferunt secum subiunctam increpationem, & propterea tanquam locutio dei inducitur. [Stulte.] pro, imprudens. Ecce significata increpatio. Et vere imprudens: quia non prouidit sibi de necessarijs ad salutem animæ. [Hac nocte.] Ecce mors repente inopinata. [Animam tuam repetunt à te.] ministri diuinæ iustitiæ exigunt à te animam tuam velut depositam apud te. Non dicit hac nocte morieris (quod significat finem vitæ) sed animam tuam à te repetunt, quod significat requirere & cogere ad reddendam animam tuam immortalem, ad standũ iuri. Significatur enim clare per hoc status alteri' post cor-

poris

Universidad de Deusto
Biblioteca

poris mortem vitæ : pro qua iste nihil sibi prouideat. [Quæ autem parasti.] pro præsenti vita, [cuius erũt.] pro, cui erunt? Tibi enim non erunt vtilia, cui ergo præparasti? Et propterea vndique imprudenter egisti. [Sic est.] Vniuersale infert ex parabola documentum. [Qui sibi thesaurizat, & non est in deum diues.] Non damnat thesaurizantem sibiipsi, nisi simul adiunctam habeat alteram conditionem scilicet non esse diuitem in deum ad differentiam eorum qui thesaurizant sibi, & cum hoc sunt diuites in deum. hoc est vtuntur diuitijs suis ad ea quæ dei sunt. Qui enim vtrunque facit, expers est huius damnationis. Possunt siquidem homines licite & sibi & filijs thesaurizare, dummodo vtantur eam diuitijs suis in ijs quæ dei sunt: pascendo pauperes Christi, & reliqua quæ pietatis ac religionis sunt exequendo. Qui autem sibi tantum thesaurizat, similis est diuiti hic descripto. [Dixitque ad discipulos suos.] Præcedens sermo de auaritia vitanda communis fuit turbæ: subsequens autem ad discipulos dirigitur. quos ad professionem perfectionis vitæ vocauerat. [Ideo dico vobis.] Proportionaliter doctrina subsequens respicit discipulos, sicut doctrina præcedens respicit communiter homines, & propterea dicit ideo dico vobis discipulis. [Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis: neque corpori quid induamini. Anima plus est quam esca: & corpus plus quã vestimentũ.] Doctrina hæc declarata est Matthęi. 6. Vnde hic tantũ distinguẽtur rationes. Prima itaque ratio sumitur ex eo quod deus prouidit de maiori (scilicet de anima & de corpore) sine vestra solicitudine. [Considerate coruos quia non seminãt neque metũt, quibus non est cellariũ.] pro, penu, [neque horreũ: & de⁹ pascit illos. Quãto magis vos pluris estis illis.] pro, volucribus? Secunda sumitur ex parte auiũ clara. [Quis autem vestrũ cogitãdo.] ꝑ, solicitudine, [potest adijcere ad staturã suã cubitum vnũ? Si ergo neque quod minimũ est potestis, quid de ceteris solliciti estis?] Tertia ratio ex impotentia solicitudinis ad augendum staturam sumitur. [Considerate lilia quomodo crescunt, non laborant neque nent. Dico autẽ vobis, quod nec Salomõ in omni gloria sua vestiebat sicut vnũ ex istis. Si autem fœnũ] pro, herba, [quæ hodie est in agro & cras in clibanũ mittitur, deus sic vestit, quanto magis vos pusillę fidei?] Quarta ratio ex floribus sumitur. [& vos nolite quærere] pro, ne quærite Superi⁹ internã anxietatem prohibuerat, dicendo ne soliciti sitis: modo exteriorem inquisitionem prohibet. Sed de voluntaria vt distinguitur contra necessariam inquisitionem est sermo hoc est de quærere ex appetitu, non

non ex rectę rationis iudicio. nam soli actus à virtute deusi, sub prohibitione communi omnibus Christi discipulis comprehenduntur. [Quid manducetis aut quid bibatis.] Parui refert quale futurũ sit ted quo ad rem potest intelligi & de cibo & potu absolute (vt paulo superius, quid manducetis) & de specie cibi & potus ita quòd species cibi prohibeatur dicẽdo quid comederitis, & species potus dicendo quid biberitis. Ita ꝙ prohibetur discipulis per hoc mandatum, vt voluntatem suam non flectant ad quærendum speciem cibi quem appetũt, aut quam appetũt speciem potus. Decet enim valde Christi discipulos consentire huiusmodi appetitionibus: & multo magis dedecet quærere, nisi ægritudinis necessitas cogat. [Et nolite in sublime tolli.] pro, ne in sublime tolla mini. Græca dictio interpretata sublime, significat ea que sunt in nubib⁹, seu in sublimi aeris regione, propter quod existimatur inferi hic præceptũ ne discipuli curent de ijs, quæ supra nos fiũt impressionibus in aere. Magis tamen ad contextũ & propositũ materiæ spectat præcipi hic vt quũ hæc omnia seruauerint & laudati plurimum fuerint, tanquã sublimiorẽ vitam ducentes, non cõsentiant se tolli in sublime. Nec solus consensus sed etiam occasio prohibetur: ne, ſ occasionem dent vt in sublime tollantur opinionibus & laudibus humanis: iuxta illud Pauli. parco autem ne quis me existimet supra id quod videt in me aut audit aliquid ex me. 2. ad Cor 12. [Hęc enim omnia gentes mundi quærũt.] Quinta ratio ex differentia inter ipsos & ethnicos sumitur. [Pater autem vester scit quontã his indigetis.] Sexta ratio sumitur ex patris scientia. In qua ratione nota singula. ſ indigentiã nostram & scientiam dei & paternitatẽ in qua clauditur amor & cura prouidendi filijs de ijs quibus indigent. Et hæc sola ratio sufficit ad confitendum de diuina prouisione illis filijs qui contenti sunt ijs quibus indigent: quales vult Iesus suos esse discipulos. [Verũtamẽ quærite primũ.] superfluit primũ, [regnum dei & iustitiam eius.] superfluit & iustitiã eius. Ita quod legendũ est [quærite regnum dei, & hæc omnia adijcientur vobis.] Septima ratio sumitur ex eo ꝙ tãquam adiectitia bona temporalia dantur à deo quærentibus nõ quæ sua sunt sed quæ dei sunt: quærentibus: quòd deus regnet per fidẽ spẽ & charitatem hic in hominibus, & per gloriam demum in futura vita in eisdem. hoc est enim regnũ dei quęrere. [Nolite timere pusillus grex.] pro, parue gregule. Ardua dederat mandata: & protinus radicem quærendi huiusmodi bona temporalia eradicare volens adiungit nolite timere mali aliquid ex non solicitudine

Universidad de Deusto
Biblioteca

& inquisitione temporalium. Et describit eos à paucitate numeri, vnde timendum magis illis erat. Acsi apertius diceret, non obstante quòd sitis tam pauci, nolite tamẽ timere. [Quia complacuit patri vestro dare vobis regnũ.] Magna ratio excludendi timoris ex hoc quòd complacuit patri dare vobis nõ parua aliqua aut diuitias magnas, sed regnum cõprehendens omnia bona. [Vendite quæ possidetis: & date eleemosynam.] Ad perfectionem discipulis cõgruam spectat mandatum hoc. hinc enim discipuli post pentecosten vendebant agros, & precium ponebat ad pedes apostolorum pro eleemosyna distribuenda. [Facite vobis sacculos qui nõ veterascũt, thesaurum non deficientem in cœlis.] Fructus eleemosynę describitur ad similitudinem recondentiũ pecuniam in sacculis & congregantium thesaurum. Iuxta has enim similitudines meliores describit sacculos: quia sacculi pecuniarum consumuntur, eleemosynarũ vero non veterascunt. & similiter thesaurus terrestris deficiens est: thesaurus autem eleemosynarum indeficiens: quia tam sacculi quàm thesaurus eleemosynarum in cœlis sunt. [Quo fur non appropriat, neque tinea corrũpit.] Prosequitur contrarias conditiones ad terrestria. Quæ enim hic reconduntur, aut à tinea læduntur aut furẽ timent. Per quæ duo, internæ & externæ omnes causæ damni significantur: per tineam internæ, per furem externę. neutræ autem contra recondita in cœlis militant. [Vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.] Ratio quare gratus est deo descriptus neglectus temporalium propter cœlestia subtungitur, non ex parte rerum sed ex parte affectus. quia cor comitatur thesaurum. Ita quòd locus thesauri trahit ad se cor. hinc enim fit vt thesaurizantes in terra, habeant cor affectum terrenis: & thesaurizantes in cœlis, habeant cor affectum cœlestibus. vbi enim res amata, ibi est cor amantis. [Sint lũbi vestri præcincti.] Adiungit parabolam declaratiuam quales esse debeamus respectu cœlestium & præparatione lumborum. Si ad iter tenderet parabola, præcinctio lumborum apte describeretur: sed quum ad expectationem domini redeuntis à nuptijs parabola tendit præparatio lumborum non pro similitudine sed pro significato præposita est. Significatur enim ad literam præparatio corporalium officiorum: vt scilicet sint ad corporalia officia præparati. A præcinctione autem lumborum huiusmodi præparatio describitur. quantum ad metaphoram quidem, quia præcinctio lumborum vltimum est inter spectantia ad induendum hominem promptum ad officia corporalia. Tanquam si dixisset. Illos induti,

induti, ita quòd etiam sint lumbi vestri præcincti. Nocturno enim tempore (de quo loquitur) solemus nos exuere: & nec lumbos præcinctos nec etiam indumenta habere. ¶ Quod ad significatum vero quia maximum impedimentum præstant venerea exercitia quæ in lumbis vigent, ideo à præparatione circa principale officium corporale, describit præparationem ad vniuersa corporalia officia: qualia sunt comedere, bibere, & reliqua exercitia corporalia [Et lucernę ardẽtes in manibus vestris.] Superfluit in manibus veitris. Quantum ad parabolam, nocturnum tempus descriptum quo expectatur dominus reuersurus à nuptijs, exigit lucernas accensas ne in tenebris offendantur aduemente domino. Quantum vero ad sensum parabolæ lucernæ (quę vasa lucis sunt) partes cognoscituæ sunt. quæ tunc sunt accensæ, quum claritate fulgent scientiæ eorum quæ spectant ad salutem. [Et vos.] Nõ sufficit vobis præparata habere tam spectantia ad corporalia officia quàm spectantia ad intellectum & scientiam salutis (hæ enim sunt partes quędam) sed oportet vos qui estis velut totum esse paratos, secũdum enim partem affectiuam appellauit vos: quoniam in illa consistit salus. [Similes hominibus expectantibus dominũ suum quando reuertatur à nuptijs, vt quum venerit & pulsauerit eõfestim aperiant ei.] Ex similitudine ad expectantes tales, tria significantur. Primo vigilantia: deinde desiderium aduentus domini: & tertio intentum, scilicet confestim aperire. Homines enim expectantes, oportet primum vigilare. & quoniam expectant redeuntem à nuptijs, iucundum ac lætum dominum expectant: ac per hoc ipsi quoque læti & cupidi talis aduentus expectant. tertium autem manifeste in litera scribitur. ¶ Vbi si collegeris hæc, videbis mandari discipulis vt expediti quo ad ea quæ sunt carnis & fulti scientia salutis læti expectent Iesum redeuntem à cœlestibus nuptijs ad domum animarum suarum: vt quum venerit circa tempus mortis, & pulsauerit, ægritudine, tormento siue repentino interitu confestim aperiant ei, hoc est confestim sanuis corporis apertis in animabus suis puris gaudeant recipere illum. Et vere qui hæc expectant, nõ timent aperire, nõ timent absque quocũque velamine quæ sunt in animabus suis deo patefacere. [Beati serui illi.] Vere beati. [quos quum venerit dominus.] Quantũ ad parabolam, non eget expositione. quantum ad sensum, iam dictum est quòd de aduentu mortis tempore est sermo. [Inuenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere.] Ad parabolam spectant hæc officia domini erga seruos

Universidad de Deusto
Biblioteca

vigilantes. Ita quòd rationem beatitudinis assignat quia dominus eorum præcinget se (præparando seipsum ad ministrandum illis) & faciet illos discumbere tanquam dominos. | Et transiens ministrabit illis.] Quantum ad parabolam spectat, ministrare transeundo dicitur, ad differentiam fixorum ad ministrandum. Describitur enim dominus tanquàm superintendens ministerio quod fit transeundo de mensa ad mensam, ne aliquid alicui desit. Quantum vero ad sensum intentum, significatur æternũ conuiuium in quo discumbent electi: ad quod ipse Iesus se præcinxit immortalitatis corporalis gloria, & superintendens ministrat omnibus beatitudinẽ. [Et si venerit in secũda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi.] Per vigilias intellige custodiarum nocturnarum tempora. Et describuntur tres tantum: quia ternarius, numerus perfectionis est, vt omnes custodiæ tribus cõprehendantur & ad literam parabolæ, vltra tertiam custodiam noctis non consueuit differri reditus à nuptijs. Significantur autem per has tres custodias, omnes differentiæ ætatis humanæ. & quòd in quacunque ætate inuenti fuerint vigilantes, beati sunt servi illi: vt nullus desperet qui in senectute incœperit vigilare. [Hoc autem scitote.] Adiungit parabolæ parabolam declarationis periculi. Præcedente enim parabola declaratum est præmium seruorum vigilantium: subsequente autem declaratur damnum ac periculum non vigilantiũ. [Quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtiq; & nõ fineret, perfodi domũ suã.] Omnia hæc præterita imperfecta subiunctiui modi (sciret, veniret, vigilaret, fineret) præterita sunt: sciuisset, venturus fuisset, vigilasset fuisset. Describitur enim perfossa domus à fure quæ perfossa non fuisset si paterfamilias sciuisset horam qua fur venturus fuisset. Vbi damnum ex non vigilantia ratione ignotæ horæ describitur. [Et vos estote parati.] Quod superius appellauerat vigilare, modo appellat esse paratum: ne impossibilis homini continua vigilantia præcepta intelligatur. is enim continue vigilat qui continue est paratus. [Quia qua hora non putatis.] Incerta est enim mortis hora, & sæpe inopinata. [Filius hominis veniet.] tum ad vniuersale iudicium, tum ad singulare cuiusque iudicium tempore mortis. [Ait autẽ ei Petrus domine ad nos dicis hãc parabolam, an etiam ad omnes?] Dixerat Iesus parabolam de seruis expectantibus dominum, adiuncta altera parabola de paterfamiliãs non vigilante. Petrus autem sciens se & condiscipulos electos ad officium patrisfamiliãs, dubitabat, an hæc parabola quæ pro

pro vltima parte spectat ad paterfamiliãs, sit eis propria an sit communis omnibus. [Dixit autem dominus.] Non directe respõdet ad quæstionem, sed plus dicit quoniam instruit Petrum de differentia inter ipsos electos ad pastorale officium & alios, & quo ad meritum, & quo ad præmium, & similiter quo ad crimen & pœnam: ex quibus facile intelligere posset dictam parabolam secundum proportionem, communem esse omnibus cum differenti præmio ac pœna. [Quis putas.] Inchoat ab ijs quæ sunt propria pastoribus seu præpositis. Et quoniam rari sunt habentes omnes requisitas conditiones, ideo dicit quis putas (seu quisnam) significando raritatem. [Est fidelis.] vt non fallar [dispensator.] non dominus. Officium præpositi à dispensatione nominauit. vt intelligãt prælati, officium suum non in agendo pro libito, sed in dispensando consistere. Dispensatio enim rationis recte distribuentis actio est. [Et prudens.] vt non fallatur. [quem constituit.] pro, constituet [dominus.] Non ipse vsurpabit aut assumet dispensandi officium, sed constituetur à domino. [Super familiam suam.] pro, familitium suum. Significatur enim prepositus super minores, quãtum ad parabolam. Quantum vero ad rem tangitur necessitas cõstituendi dispensatorem. maiores enim non egent præposito: quoniam ipsi sibi sunt lex, sed imperfecti & minus boni similes familitio egent curatore. [Vt det illis.] Ecce quorsum superior constituitur, non vt accipiat ab illis, sed vt det illis. Dare enim spiritualia officium est propter quod directe institutus est à Christo superioritas in ecclesia: accipere autem temporalia introductum est tanquam quiddam consequens. vnde & hic coniunctio causa illis apponitur, dicendo vt det illis. [In tempore.] congruo. [tritici mensuram.] Dictio Græca composita dicitur non à trituco, sed à frumẽto, & mẽsura seu à cibo & mensura. Propter quod interpretes non omnino conueniunt: sed alij à cibo & mensura intelligentes interpretantur demensum: alij frumenti mensuram. Magis tamen quadrat legere demensum nam hoc nomine proprie significatur id quod seruis dabatur pro alimento: & vt aiunt mensibus singulis. Quod quia quædam mensura erat frumenti, ideo neutra lectio abijcienda videtur. Intentus tamen sensus clarus est: quoniam significatur commensuratus famulis cibus. Debent enim præpositi doctrinam, correctionẽ, curámque adhibere iuxta proportionem subditorum: iuxta quod scriptum est ego dominus docens te vtilia. [Beatus ille seruus quẽ cũ venerit dñs.] Descripto bono dispensatore, subditur eius præmium, describendo eũ beatum

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum,in re,tunc quum venerit dominus mortis tempore [Inuenerit ita facientem.] Non quòd ita fecerit,sed quòd ita perseueret faciendo:hoc est cum prædictis conditionibus pascentem Christi famulos minimos. [Vere dico vobis,quod super omnia quæ possidet constituet illum.] Vide disparitatem præmij præparati ad confestim aperiendum. Discumbunt enim & superintendence domino præcincto ministratur illis:fidelis autem & prudens dispensator constituitur in alia vita super omnia quæ dominus possidet. Et vere super omnia constituitur, non solum quoniam omnia in bonum illius cedunt(quod commune est omnibus electis)sed speciale quoddam gaudium superioritatis recte administratæ habebunt tanquam constituti etiam in cœlis superiores super res domini. Describit enim Christus spiritualia illa præmia à similitudine sensibilium quæ nouimus. [Quod si dixerit seruus ille in corde suo.] Declaratis merito & præmio boni dispẽsatoris, subiicitur crimina cum pœna mali dispensatoris. Seruus enim ille est qui cõstitutus est super familiticum. [Moram facit dominus meus venire.] Ex mora domini ad iudicandum & puniendum,licentiã accipiunt prælati male operandi. [Et cœperit percutere seruos & ancillas.] Ecce crimen iræ & iniustitiæ.in quo intellige omne crimen in proximos [Et comedere & bibere,& inebriari.] Ecce crimen gulæ in quo intellige omne crimen in seipsum cuiuscunque intemperantiæ [Veniet.] Per mortem illius ignoram quo ad diem & horam [Dominus serui illius in die qua non sperat,& hora qua nescit. Et diuidet.] pro,dissecabit [eum.] Significatur enim quòd scindet eum in duas partes:in animam scilicet & corpus seorsum.quòd constat fieri per mortem. [Partẽmque eius.] Miserũ statũ parte eius appellat:quoniã ex toto vniuerso miseria est pars ei debita ex propriis meritis. [Cum infidelibus ponet.] quorũ dãnatio manifesta est Et merito quoniã infidus fuit domino suo. [Ille autem seruus,qui cognouit voluntatem domini sui,& nõ se præparauit,& non fecit secundũ volũtatem eius,vapulabit multis quia autẽ nõ cognouit,& fecit digna plagis,vapulabit paucis.] Hactenus respondit Petro quid propriũ est ipsis ascitis in dispensatores: modo subiungit quod modo commune est vnicuique secundum proportionem suam, secundum differentiam scientiæ & ignorãtię Docet enim quòd duorum malefacientium,quorũ alter cognouit voluntatem domini sui & alter non,plus punietur scieẽs quàm ignorans. Quod intellige cæteris paribus. Et sententia clara est in li

cera [Omni autem cui multũ datum est,multum quęretur ab eo,& cui

cui commendauerunt multum,plus petent ab eo.] Vniuersalior ratio dicti redditur. Dico autem vniuersalior: quoniam extenditur doctrina hæc non solum ad donum scientiæ, sed ad quodcunque donum. Et explicatur tum in datis qualia sunt quæ naturalia dicimus dona tum in commendatis: qualia sunt adiecta dona, siue gratiarum quæ dicuntur gratis datæ, siue potestatum seu officiorum, siue etiam bonorum temporalium. Cui enim multum datum est donorum naturalium, multum quæretur ab eo: & per oppositum cui parum datum est, parum quæretur ab eo. Et similiter cui commendauerunt multum (siue bonorum exteriorum siue bonorum interiorum) multum etiam petent ab eo. Hæc enim sunt quę sunt,communia omnibus [Ignem veni mittere in terrã.] Parabola hęc declaratiua est officij eius scilicet ipsius CHRISTI officio siquidem discipulorum par est, vt adiungat officium proprium magister. Et significatur similitudine ignis amor spiritus sancti,quem ipse attulit mundo tanquam ignem arsurum in cordibus humanis. [Et quid volo nisi vt accendatur.] pro, & quid volo si iam accensus est? Et est sermo imperfectus.relinquens subintelligendum quid ipse desiderat ex quo iam accensus est Vnusquisque enim subintelligit quid desiderat qui venit ad mittendum ignem quando videt iam accensum. desiderat enim vt crescat & extendatur. accensio enim est principium, & prouldubio desiderat complementum. Significatur autem per hoc, quòd ex quo incœperat accendi ignis amoris spiritualis in discipulis, desiderabat vt extenderetur ad vniuersum mundum. Vbi declarat non solum suum officium, sed fructum quem expectat mediantibus officiis discipulorum [Baptismo autem habeo baptizari.] Aliud suum officium Iesus adiungit significans illud à similitudine lauacri. Et Hebrææ linguæ consuetudine describit se abluendũ ablutione. Significatur enim hoc loquendi modo perfectio negocij de quo est sermo: puta vt est proposita perfecte ablutio. Significatur autem per huiusmodi ablutionem mors eius, in qua ablutus est proprio sanguine iuxta id quod alibi filijs Zebedæi dixit potestis baptizari baptismo quo ego baptizor? [Et quomodo coarctor donec perficiatur?] Desiderium propriæ passionis & mortis significatur,diuersa tamen expositione. Nam vel significatur affirmatiõe afflictionis iuxta illud. Spes quę differtur affligit animam. Et sic affirmatur coarctatio i afflictio. & sub admiratione ponitur modus quomodo:quia incredibili modo affectabat perfectionem passionis suæ. Vel significatur à negatione angustiæ seu

Universidad de Deusto
Biblioteca

constrictionis, & est sensus: & quomodo velut inuitus, seu impo-
rens inuadere, coactor, angor, stringor: Quasi diceret nullo mo-
do, sed desidero absolutione sanguinis mei perfici. ¶ Et hęc ex-
positio magis consonat, tum verbo coarctationis, amoris enim
non est coarctare, sed magis dilatare. Tum similitudini lauacri:
quæ ideo apposita est vt significaretur res desiderata, & quadrat
vt propolita re desiderata, subiungatur tanquam manifeste con-
sequens exclusio angustiæ animi donec compleatur desiderium:
protenditur enim continue desiderium, & non arctatur. Tum in-
terrogatiuo modo quo in textu hæc proponuntur. Et sensus pla-
nior est. expecto lauacrum desideratum & quomodo interim do-
nec perficiatur angustior? quasi dicat nullo modo consequens est
vt angustet, sed vt propenbor sim ad ablutionem [Putatis quia
pacem veni mittere.]pro, vt mitterem, [in terram? non dico vobis,
sed separationem.]Nó significatur tertium officium Iesu, sed effec-
tus duorum præcedentium describitur: declarando quòd effectus
suæ passionis & sui ignis non erit pax mundana aut carnalis, sed
separatio à carnalibus & mundanis hominibus. Et apte contra pa-
cem posuit separationem quia pacis est iungere. [Erunt enim ex-
hoc.]Deest. nunc: Significatur enim tempus euangelicæ doctrinæ.
[Quinque in domo vna diuisi tres in duos, & duo in tres.]Impa-
rirtate vtrinque significauit: quandoque enim duo conuertentur,
& tres contra illos insurgent. quandoque autem tres conuertentur,
& duo contra illos insurgent [Diuidentur.]pro, Diuidetur. Con-
stituitur enim hoc verbum cum sequentibus legendo. [Diuidetur
pater in filium, & filius in patrem suũ mater in filiã & filia in ma-
trem: socrus in nurum suam, & nurus in socrum suã. Diceba ibi
& ad turbas.]Subiuncta verba indicãt, quòd turbas alloquitur ra-
tione hominũ peritorum. [Quum videritis nubem orientẽ ab oc-
casu, statim dicitis nimbus.]pro, imber, [venit & ita fiet.]pro, fit.
[& quum austrum flantem, dicitis quia æstus erit & fit. Hypocrita
faciem cœli & terræ nostis probare.] Hic apparet quòd non ex i-
gnorantia, sed ex malo affectu peccabant arguuntur enim quòd
quum sciant prognostica tam pluuiæ quàm æstus cognoscere ex
apparentibus in aere nubibus, & in terra vento, nosse quoque de-
berent aduentus eius tẽpus, Et propterea subdit. [Hoc autem tem
pus quomodo non probatis?]Id est, præsens aduentus mei messiæ
tẽpus quo pacto deseritis certis argumentis immò manifestis ad
eijs cognoscere? Et arguit eos ab euidẽtioribus. manifestiora enim
& certiora signa habebant, quòd hoc esset tẽpus aduentus messiæ

quàm

quàm quòd nubes oriens ab occasu significaret pluuiam. Et pro-
pterea ex hypocrisi eorum prouenìebat, q̃ hoc nolebant cognosce
re. [Quid autem & à vobismetipsis]pro, cur autem & ex vobismetipsis,
[non iudicatis quod iustum est?]Cæcitatem electionis maiore in
istis peritis subiungit. D xerat increpatiue quomodo signa tempo-
ris huius non probatis, qui signa temporis pluuiæ & æstus proba
ris? Peius quid modo subiungit, cur non ex interuis vestris iudica
tis quod iustum est? longe siquidem peius est habere apud se intus
exemplaria & errare, quàm errare circa cognitionem pendentem
ab exterioribus signis Habemꝰ enim apud nos fyndereſim & vir-
tutum femina, naturæ iura, ex quibus debemus quod iustum est iu
dicare à quorum sequela nullus potest se excusare. Et propterea ar
guẽdo, quod etiam in moribus errabant hypochrytæ isti dicit. cur
non ex vobismetipsis (hoc est ex ijs quæ intus habetis virtutum se
minibus ac principiis) quod iustum est iudicatis? Acsi aperte dice-
ret non est mirum si hypocrisis vestra abducit vos à probatione
temporis aduentus mei: quum ipsamet abducat vos à iusto iudi-
cio circa moralia, & ea quæ sunt ad proximum quorum tamen ra-
tionem habetis intus [Quum autem vadis.]pro, quum enim va-
dis. Sequens siquidem parabola significatur spectans ad præceden
tia. Vbi aduerte & discerne, quòd hæc parabola subiuncta scribi-
tur etiam Matthæi quinto, sed ibi affertur ad materiam iræ & præ-
cepti non occides: hic autem affertur ad materiam longe alienam.
Et quantum contextus insinuat, affertur ad materiam litis inter
simulum rationis & malum affectum. præcedens siquidem ser-
mo increpat hypocritas peritos, quòd habentes euidentia signa
temporis messiæ non curant examinare illa: & similiter habentes
in seipsis rationes iustitiæ moralis, non sequuntur illas, ac per
hoc significat litem inter rationem (tum naturalem, tum euiden-
tium signorum aduentus Christi) ex vna parte, & malum affectũ
hypochritarum ex altera parte. Et propterea subiungit benignus
magister optimum consilium per parabolam euntis cum aduer-
sario in via. Et parabola quidẽ clara est: & in proposito applica-
tur ad hominem cuius affectus, cuius electio atque operatio con-
trariatur rationi. Ita quòd aduersarij nomine intelligitur fynde-
resis: quæ continue aduersatur mordendo, stimulando animum
præue agentis, præcipue extantibus in promptu rationibus ma-
læ actionis vt patet contigisse istis. Propter quod significantius
describitur ire simul cum illo in via: quoniam est individua co-
mes remordens ratio, stimulansque conscientia. [Cum aduersa-

rio

Universidad de Deusto
Biblioteca

rio tuo ad principem.]hoc est ad magistratum,ad habentem officium iudicis.[In via da operam liberari.]pro,vt libereris,[ab illo.]Optimum ac solum consilium est,vt dum es in via huius vitæ libereris à conscientiæ remorsu [Ne forte.] Sub dubio euentus futurus significatur:quia etsi non ex tua cautela,ex diuina tamen gratia posset euenire contrarium.[Trahat te ad iudicem: & iudex tradat te exactori.] pœnarum:qui diabolus est minister diuinæ iustitiæ [& exactor mittat te in carcerem.Dico tibi,nõ exies inde donec etiã nouissimũ minutum reddas.]Aduerbiũ donec determinat tempus carceris coæuũ tempori non solutionis & nõ determinat certum tempus:ac per hoc si nunquam soluis,nunquam exibis de carcere:& quia in inferno nunquam soluitur,ideo nunquam carcer finitur.Oportuit autem sic significari hoc in loco perpetuũ infernicarcerem,propter parabolam de lite,quæ terminatur ad carcerem:donec soluatur vniuersum debitum vsque ad minimã.

CAPVT XIII.

Derant autem quidem ipso in tempore nunciãtes illi de Galilæis]Nihil certi inuenio de causa quare illi
A Galilæi occisi fuerint à Pilato.[Quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificijs eorum.] Incertum est an de legitimis sacrificijs in Hierusalem ad quæ nõ erenda venerant isti Galilæi,an de proprijs eorum sacrificijs extra templum domini,sit sermo.Admixtio enim sanguinis propriis cũ sacrificijs eorum,significat quòd inter sacrificandum occisi sunt. [Et respondens dixit illis.] Occasione sumpta ex facto nuncianto, prædicit eis similem futuram eis ruinam nisi pœnitentiam agant. [Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint,quia talia passi sunt.Nõ dico vobis.]Declarat primo quòd tam horrida mors non accidit Galilæis illis ex hoc,quòd peccatores rint magis quàm alij Galilæi.Ita quòd non excusat eos à peccato, sed à maiore peccato. vt discant posse quoque sibi simile euenire. [sed nisi pœnitẽtiam habueritis.]pro,egeritis,seu (vt alijs placet) nisi resipueritis.[Omnes similiter peribitis.] Pœnitentiam eis necessariam demonstrat ad euadendum à simili interitu.Vnde apparet,quòd alloquitur istos in persona populi Hebræi: quorum similis fuit interitus,ex quo nõ resipuerunt infra quadraginta annos, nam fuerunt in solennitate Paschali à Romanorum exercitu interempti [sicut.]pro,aut,[illi decem & octo.]sit exemplo Galilæorum.

rum adiungit exemplum Hierosolymitanorum [Supra.]pro,super,[quos cecidit turris in Siloa,& occidit eos.] Natatoria Siloe constat fuisse in Hierusalem historia autem huius casus tantũ hic scripta apparet.vnde nescitur modus, modernus tamen casus tunc fuisse videtur [Putatis.] Similem sententiam subiungit,referendo illos decem & octo ad reliquos habitantes in Hierusalem: & eandem ruinam prædicit. Vnde & ipsa repetitio, signum firmitatis est, quòd eueniet eis similis interitus, quod rei probauit euentus. [Quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes.] pro,præ omnibus hominibus habitantibus.[In Hierusalem?]Nõ dicit qui habitauerunt.hinc enim apparet quòd modernus erat tunc casus turris.[Non dico vobis sed si pœnitentiam non habueritis.] pro, non egeritis seu nisi resipueritis. [Omnes similiter peribitis. Dicebat autem & hanc similitudinem.] Adiungit parabolam declaratiuam pœnæ nisi pœnitentiam agant. [Arborem fici.] Parabola clara est. Sensus autem intentus est explicare futurum excidium Iudæorum post expectationem tanti temporis ad fructificandum deo qui tamen fructum non produxerunt. Vnde per ficum cultum diuinum in sacrificijs & cæremonijs legis significat. [Habebat quidam plantatam in vinea sua.] Vinea domini sabaoth ,domus Israël est apud Esaiam :in qua plantatus est diuinus cultus. [Et venit.] personaliter ille quidam innominatus verus deus innominabilis [Quærens fructum in illa.] Ad hoc enim venit Iesus, vt quæreret fructum in Iudæis cultoribus dei. [Et non inuenit] quoniam populus hic labijs me honorat,cor autem eorum longe est à me. [Dixit autem ad cultorem vineæ.]Michael archãgelus(qui Danielis decimo,præpositus est populo Iudæorũ)nomine cultoris vineæ,cõgrue intelligitur. [Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea.]pro,heu,[hac,& non inuenio.]Vniuersum expectationis tempus perfectum tam esse,trinario ãnorum numero significat.Et cõgrue in ficulnea tres anni absque fructu,persistunt tempus expectationis.[Succide ergo illã.] Meritũ Iudaici populi significatur præcepto succidendi:hoc est iã meretur succidi, & exterminari cultus iste.[Vt quid etiam terrã occupat.] pro,onerat. Significatur enim quòd ad onus est terræ, suggens illam,& tamẽ fructum non reddens. Et vere non solum cultores templi, sed Iudæi habitantes in terra promissionis, suggebant bona temporalia terræ dei.& fructum bonorum operum nõ reddendo tanquam onera erant terræ. [At ille respondens dixit.] pro, dicit, [illi.]

Michael

Universidad de Deusto
Biblioteca

Michael archangelus intercedit pro populo, petens adhuc spatiū fructum ferendi. [Domine dimitte illam & hoc anno]Spatium quadraginta annorum hoc anno significatur. [Vsque dum fodiam circum illam & mittam stercora.]pro, fimum. Non enim significātur excrementa animalium, sed fimus: hoc est lætame. Et ad literam significatur per fossionem & stercorationem adhibitio omnium opportunorum & quæ accommoda sunt ad hoc vt arbor fructificet. Et vere infra illud quadraginta annorum spatium missio spiritus sancto prædicauerunt Apostoli, facta sunt tot miracula in populo illo, vt nihil prætermissum sit eorum quæ ad prouocandum populum illum ad ferendum fructum bonorum operum, spectarent, & tamen multos Apostolos occiderunt, & ecclesiam Christi persecuti sunt. [Et si quidem fecerit fructum.] Deficitiua locutio est, & subauditur, non est succidenda. Si enim factum boni operis Iudæa reddidisset, non fuisset per Romanum exercitum succisa & exterminata. [Sin autem.]pro, sin minus, [in futurum succides eam.] Et ita euenit quòd infructuosa succisa est.

[Erat autē docens in synagoga.]pro, in vna synagogarum, [octo] sabbatis.] hoc est die septimo, qui semper est sabbatū. & ideo pluraliter significatur [Et ecce mulier quæ habebat spiritū infirmitatis.] Significatur infirmitatis causa malignus spiritus. [Annis decem & octo, & erat inclinata.]pro, deflexa. [nec omnino potest sursū respicere.]pro, reflecti. Significatur enim dispositio corporis, huius mulieris, talis quod erat ex toto corpore deflexa versus terrā ita quòd nō poterat reflecti, hoc est illum gestum corporis habere quo vtuntur sursum aspicientes. [Quam quum vidisset Iesus, vocauit eam ad se: & ait illi, Mulier dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus.]Hoc est ꝙ offēdit archisynagogū hypocritā. [Et confestim erecta est: & glorificabat deū. Respondēs autē archisynagogꝰ.]Respōdere dicit archisynagogꝰ ad latēs tū Iesu. [Indignans quia sabbato curasset Iesꝰ, dicebat turbæ Sex dies sunt in quibus oportet operari.] Hinc apparet quod dies festus erat. [In ijs ergo venite & curamini, & nō i die sabbati. Respondēs autē ad illū dominus, dixit Hypocrita.] sub verbis religionis diuina opera arguēs, sub ptextu obseruatiōis legis auertēs populū a vera fide. [Vnusquisque vestrū sabbato nō soluit bouē suū aut asinum a præsepio, & ducit adaquare.]pro, aquatū? [Hāc autē filiā Abrahæ quā alligauit satanas ecce decē & octo annis.] Hinc clare apparet ægritudinem mulieris à dæmone fuisse [Nō oportuit solui a vinculo isto, die sabbati? Et quū hæc diceret, erubescebāt omnes aduersarij

aduersarij eius: & omnis populus.]pro, turba, [gaudebat in vniuersis quę glorioſe fiebāt ab eo. Dicebat ergo.]pro, aūt. [Cui similē est regnū dei: & cui simile æstimabo.]ꝑ, faciā, [illud?] Duę subiūgūtur parabolę altera de grano synapis, altera de fermēto abscondito. Quarū expositiones vide Matth. 13. [Simile est grano synapis. quod acceptū homo misit in hortū suū: & creuit, & factū ē in arborē magnā & volucres cœli requieuerunt.]pro, nidificauerūt, [in ramis eius. Et iterū dixit cui simile æstimabo.]pro, faciā, [regnū dei? Simile est fermēto quod acceptū mulier abscondit in farinę satta tria, donec fermentatū est totū. Et ibat per ciuitates & castella docens, & iter faciens in Hierusalē. Ait aūt illi quidā, Domine si.]ꝑ, an, [pauci sunt qui saluant. Ipse autē dixit ad illos, Cōtēdite.]pro, certate, [intrare per angustā portā.] Quærenti an pauci sint qui saluantur, respondet Iesus vt admittantur omni conatu ingredi per angustam portam: ex angustia portæ significans paucos esse qui saluantur. Et appellatur angusta porta via virtutis media inter extrema vitia. extrema siquidē sphæræ seu circuli, lata & spatiosa sunt, mediū autē angustū. sic enim se habet virtꝰ ad vitia. Et significantius dicit certate: vt festinēt quodāmodo alter alterū præuenire, dum tempus est introeundi. [Quia multi (dico vobis) quærent intrare, & non poterunt.] Ecce ratio festinandi, quia multi quærent intrare & non poterunt. Illi describuntur qui non super opus sed fidem, exteriores cærimonias & verba, fundant meritā sua. his enim meritis quęrent in fine vitę intrare in salutem, & non poterunt. [Quum autem intrauerit.]pro, ex quo vtique surrexerit, [paterfamiliās.] Per hanc parabolam significatur tempus secundi aduentus. Iesus enim paterfamiliās totius domus ecclesiæ, sedet modo à dextris dei, velut expectans in domo ingredientes per angustam portam. Et propterea durante ista sessione, durante expectatione, admittendum nobis est & festinandum vt ingrediamur quia quum surget ad iudicandum. [Et clauserit ostium.] simul surgit & claudit ostium: quia quando tempus tam iudicij vniuersalis quam iudicij singularis aduenit, claudit ostium gratiæ. [Et incipietis foris stare.] Qui ante clausum ostium gratiæ per bona opera ingressi sunt, inueniuntur intus in regno cœlorum, in domo Christi: qui autem vsque ad illud tunc distulerunt pœnitentiam veram, incipiunt foris stare. hoc est incipient cognoscere quod stant foris extra domū dei: vel incipient se habere sicut foris stantes qui hactenus non existimabant se foris remansuros, sed cum aliis communiter progredi. [Et pulsare ostiū.]

precibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

præcibus. [dicentes,Domine.] Deest repetitio. Legendum est: [Domine domine aperi nobis.] Confidentia in professione fidei & exterioris cultus diuini per hoc significat. [Et respõdens dicet vobis.] Paterfamilias Iesus respondebit in iudicio: respondet quondie huiusmodi impœnitentibus. [Nescio vos vnde sitis.] Scientia adprobationis, scientia gratię qua nouit electos suos, negatur respectu horũ. [Tunc incipietis dicere.] Allegatio meritorũ tanquã manifestantiũ vnde sint subiungitur. [Manducauimus corãte & bibimus.] Cultus exterior in sacrificijs iuxta morem illius temporis significatur. Sacrificantes enim manducabant & bibebant coram domino: hoc est in loco dicato ad diuinum cultum & secundũ legis ritũ. [Et in plateis nostris docuisti.] Publica professio fidei cũ publico cõuentu ad audiendũ diuinũ verbum significatur. [Et dicet vobis.] Deest dico. Legẽdũ est. [Et dicet, dico vobis, nescio vos vnde sitis.] Repetit Iesus primam responsionem firmando illã, nescio vnde sitis: quia nõ ex ipso est iniquitas ex qua sunt secundũ opera. [Discite à me.] Ejicit eos à se: hoc est à suo consortio. [Omnes operarij iniquitatis.] Hic clare apparet quod quamuis fide & cultu exteriori christiani fuerint, operibus tamẽ christiani non fuerunt. [Ibi erit fletus & stridor dentiũ.] Pœnę inferni significantur in tristitia animi causa fletus, & in cõfusione totius corporis vsque ad stridorem dentium: vt pœna animi & corporis cõprehendatur. [Quũ videritis Abraham & Isaac & Iacob & omnes prophetas in regno dei, vos autẽ expelli foras.] Multiplicatus pœnæ. Prima enim fuit electio à consortio Iesu, quę est pœna damni. Secunda fuit fletus & stridor: hoc est pœna sensus in animo & in corpore. Tertia subiungitur, degeneres se experiri à patribus, Abraham, Isaac, &c. Et addidit hoc Iesus Iudæos alloquens, vt vel sic resipiscant: considerãdo patres suos in regno dei, seipsos autẽ expelli foras. [Et venient ab oriente & occidente, & aquilone & austro: & accumbent in regno dei.] Ad cumulum demum pœnæ adijcitur salus futura omnium nationum mundi. [Et ecce sunt nouissimi.] modo. [qui erãt.] pro, erunt, [primi.] Quum venient ab oriente & occidente &c gentiles, qui modo sunt nouissimi, erunt primi. [Et sunt primi.] modo. [qui erant.] pro, erũt, [nouissimi.] hoc est & Iudæi modo sunt primi (vtpote pollentes fide & cultu diuino) qui tũc erunt nouissimi. vel quia vltimo conuertentur ad plenitudinem gentium vel propter damnationem incredulorum. [In ipsa die accesserũt quidam Pharisęorũ, dicentes illi.] Vt terrerent Iesum Pharisæi inimici Christi, hoc dicunt. [Exi & vade hinc.]

hinc.] Sub specie charitatis volebant quod Iesus à Galilęa recederet, in qua dominabatur Herodes. [Quia Herodes vult te occidere.] Non vsquequaque mentiẽbantur, si Iosepho creditur dicenti quod Herodes Ioannem Baptistam interfecit propter eius prædicationem valde gratam populo: eadem quippe (immo maior) ratio militabat contra Iesum. [Et ait illis. ite, dicite vulpi illi.] Hinc manifeste apparet simulatus animus Herodis versus Ioannem Baptistam, libenter eum audiendo &c. Dolosus etiam significatur appellatione vulpis. [Ecce ejicio dæmonia & sanitates perficio.] Declarat se Iesus non timere interrumpi ab Herode opus suum, quod describit ab ejectione dæmonum & collatione sanitatum. Vbi etiam potestatem suam tantam vt sibi timendum non sit ab Herode, manifestat qui enim ejicio dæmonia, qui sanitates confero, qua ratione timebo Herodem? [Hodie & cras & tertia die cõsummor.] Per hodie & cras & tertiam diem, vniuersi temporis requisiti ad opus suum perfectio significatur. Acsi apertius dixisset ecce perficio vniuersum tempus diffinitũ pro opere meo. Differunt autem interpretes circa dictionem consummor. alijs legentib⁹ cõsumor per simplex m: alijs consummor per duplex m in quibus etiam videtur actiue dicendum fuisse consummo. Græcam siquidem dictionem aiunt esse verbum medium: quemadmodum sunt verba communia apud nos. ¶ Potest itaque esse triplex sensus Primus consummo, hoc est perficio, & significatur quod non antè sed completo tempore perficio seu absoluo opus meum. ¶ Vel consummor: hoc est perficio secundum omnia quæ scripta sunt de me. Vnde in cruce positus clamauit cõsummatum est, & similiter significatur quod non antè, sed completo tempore perficitur secũdum omnia scripta. ¶ Vel consumor morte, & similiter significatur quod non antè sed completo tempore moriar. [Veruntamen oportet me hodie & cras & sequenti die ambulare.] Quanuis non propter Herodis timorem, veruntamen oportetne hinc abire in itinere trium dierum: hoc est vsque Hierusalem hoc enim significatur dicendo, hodie & cras & sequenti die ambulare. [Quia non capit.] pro, non contingit. Habet enim Græca dictio vim impersonalis. Et est sensus quod oportet prophetam perire in Hierusalem. Ratio siquidem quare oportet ipsum triduanum iter versus Hierusalem subire, est, quia non contingit vt propheta pereat extra Hierusalem: ac per hoc oportet me perire in Hierusalem. Et dixit hoc, quia tanta erat iniquitas Hierosolymitana vt crimen occidẽdi pro-

di prophetas non permitterent alijs, sed ipsi occidebant omnes prophetas ex hoc enim consequens erat vt essent etiam occisuri Iesum dominum prophetarum, tãquam vnum ex prophetis. [pro phetam perire extra Hierusalem. Hierusalem Hierusalem] Ad maiorem exaggerationem duplicat [Quæ occidis] pro, occidit, [pro pheras, & lapidas] pro, lapidat. Non dicit in præterito occidit & lapidauit, sed in præsenti occidit & lapidat, quia perseuerat in studio occidendi & lapidandi. Et prius quidem repleta fuerat sanguine prophetarum: postea autem occidit dominum & apostolos, lapidauitque Stephanum [Eos qui mittuntur ad te.] pro, ad se. Et explicat per hæc verba id quod dixerat scilicet non contingit pro pheram perire extra Hierusalem [Quotiens volui congregare filios tuos.] Alloquitur Hierusalem in secunda persona, & interiecta ipsamet cum relatiuo in tertia persona, prosequitur sermonem ad secundam. Sic enim iacet in textu Græco. Non est hoc seruo de voluntate proprie (de qua scriptum est. omnia quæ volui fecit) sed de velle metaphorice. Et est sensus, quotiens volui hoc est ad similitudinem volentis me habui, mittendo prophetas, monendo, præcipiendo, comminando. Et per hoc declarat se esse verum deum: vtpote curam habentem populi & congregandi in vnitatem veræ charitatis filios Hierusalem, quæ erat caput regni. [Quemadmodum auis] pro, gallina. Accepa tamen est dictio Græca ad auem & gallinam: sed gallinæ conuenit congregare sub pennis nidi sui pullos, potius quam aliis auibus. [Nidum, suum sub pennis, & noluisti.] pro, noluistis, Significat inobedientiam, crimina & obicem, quem toties Hierosolymitæ opposuerunt bono proprio. [Ecce relinquetur.] pro, relinquitur. In proximo monstrat desertionem Hierusalem & propterea vt præsentem demonstrat [Vobis] Vere post passionem Christi tunc imminentem relicta est domus dei Iudæis, non deo amplius fructificans, [Domus vestra.] Templũ dei nõ iam dei sed domũ eorum appellat. Vnde & velum templi in passione Christi scissum est. [Deserta. Dico autem vobis] An sermo iste dirigatur ad Hierosolymitas an communiter ad Israelitas, non clare constat. Et de Hierosolymitis quidem constat verificari hæc verba subiuncta quo ad visionẽ corporalem quia non viderunt Iesum vsque ad diem palmarum quo dixerunt benedictus qui venit in nomine domini. Quo ad Israelitas vero verificatur de visione spirituali. Et vere dicitur Pnunquam videbunt eum oculis fidei, donec dicant benedictus qui venit in nomine domini. Et hic sensus videtur magis quadrare textui

textui, dicenti tanquam quiddã speciale, dico autem vobis ad præsentes enim videtur conuertere sermonẽ, postquàm allocutus fuerat Hierusalẽ absentem. [Quia nõ videbitis me.] oculis fidei. [donec veniat] supple tempus. [quum dixeris, benedictus qui venit.] Et est præsentis temporis venit. [In nomine domini.] Ego inquit ipse, veni in nomine patris mei. Et ad literam videtur describere & prædicere tempus quo Israelitæ post desertã Hierusalem susceperunt fidem Christi & dicturi de Christo benedictus qui venit in nomine domini. Quod tempus (inquit Apostolus) erit tunc quum intrauerit plenitudo gentium.

CAPVT XIIII.

R

Tfactũ est quũ introisset Iesus in domum cuiusdã principis Pharisæorum sabbato manducare panẽ & ipsi obseruabant eũ.] Pharisęi describuntur obseruantes Iesum tum quo ad verba, tum quo ad facta, si in aliquo offenderet. [Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illũ.] non audens petere sanitatem. Timebat forte offendere Pharisæos petendo curationem sabbato præsentaui se tamen cõspectui Iesu petens facto vt se curaret. [Et respondens Iesus.] non ad verba sed ad obseruationem Pharisęorũ. [Dixit ad legisperitos & Pharisæos, dicens: si licet sabbato curare? At illi tacuerunt.] timentes contra se militare vtranque responsionis partem. Nam dicendo quòd licet, loquerẽtur contra suam obseruationem dicendo vero quòd non licet, timebat confundi á Iesu: vt de facto euenit [Ipse vero apprehensum sanauit eũ, ac dimisit.] Ex industria Iesus manibus hydropicum apprehendendo sanauit: vt stultitiam Pharisæorum sic confutaret. [Et respondens ad illos.] tanquàm scandalizatos de corporali apprehensione facta. [Dixit. Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non cõtinuo extrahet eum die sabbati.] Confutat eos Iesus ab opere corporeo quod ipsimet exercebant sabbato, quod lõge minus erat necessarium curatione hominis. [Et non poterant ad hæc respondere illi. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam.] Hinc manifeste apparet quòd sequens doctrina (quæ secundum literam morale sonat documentum) alio tendit quàm ad docendum morem seruandum circa accubitus in conuiuio [Intendens quomodo primos accubitus eligerent.] Occasiõ parabolę describitur attẽto Iesu ad modum quo eligebant primos accubitus. An autem iste modus fuerit interior affectus, an exterius aliquod signum, non explicatur. [Dicens ad illos. Quũ inuitat' fueris ad nuptias, nõ discumbas

cumbas in primo loco: ne forte honoratior te sit inuitatus ab illo
& veniens is qui te & illū vocauit, dicat tibi, da huic locum: & tūc
incipias cum rubore nouissimū locum tenere. Sed cum vocatus
fueris vade, recumbe in nouissimo loco: vt quum venerit qui te
inuitauit, dicat tibi, amice ascende superius. tunc erit tibi gloria co
ram simul discumbentibus.] Parabola satis clara est. [Quia omnis
qui se exaltat humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.] Ecce
quò tendit parabola, ad pœnam superbiæ & præmium humilita-
tis. Proprissime autem superbum describit ex proprio actu, dicen-
do qui se exaltat, obiectum enim superbi non est exterior gloria
aut honor aut quæcunque res alia sed ipsemet. Et similiter obie-
ctum humilis est ipsemet. Propter quod humilitatis virtus & su-
perbiæ vitium latuerunt philosophos euangelica siquidem est vir
tus humilitas: & diabolicum vitium superbia. Quod enim alij tra
dant (hominem scilicet exaltare seipsum quantum potest) euange-
lica doctrina detestatur: vt latius Matthæi vigesimotertio decla-
rauimus. [Dicebat autem & ei qui se inuitauerat.] Prius ad in-
uitatos, modo ad inuitantem doctrinæ beneficium dirigit. [Quū
facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fra-
tres tuos, neque cognatos, neque vicinos neque diuites.] Super-
fluit vltimum neque. Legendum est. [Neque vicinos diuites.] Ser-
mo præsens non est de prandio aut cœna moralt (hoc est ad mo-
rem gerendum ijs quibus conuiuitur) sed de conuiuio meritorio
æternæ vitæ. Non enim prohibet Iesus consuetos tam nuptiarum
quàm aliorum conuiuiorum mores (vocando fratres, cognatos,
amicos &c.) sed declarat non esse hæc conuiuia ex suo genere me-
ritoria. conuiuia autem exhibita pauperibus propter deum, esse
ex suo genere meritoria æternæ vitæ. Hæc est ad literam sententia
huius doctrinæ. [Ne forte.] pro, nequando, [& ipsi te reinuitet,
& fiat tibi retributio. Sed quum facis conuiuium, voca pauperes,
debiles, claudos, cæcos, & beatus eris.] in spe. [quia non habēt
pro, non possunt, [retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in resur-
rectione iustorum. Hæc quum audisset quidam de simul discum-
bentibus, dixit illi, Beatus qui manducabit.] Pro, manducas, [pa-
nem in regno dei. At ipse dixit ei.] Occasione sumpta ex verbis si-
mul discumbentis, affert parabolam discretiuam primo inuitato-
rum ad cœlestem cœnā ab alijs. ¶ Vbi diligenter aduerte in hac
parabola, omnes primo inuitatos describi recusantes venire ho-
ra cœnæ ad conuiuium & reprobatos: dicente patrefamilias, nemo
aliorum qui vocati sunt gustabit cœnam meam. Et quantum ad

parabolam quidem homo iste inuitauit diuites seu communes ci-
ues: quibus recusantibus hora cœnæ venire, iussit vocari pau-
peres ac debiles & reliquos huiusmodi, in ciuitate tamen manen-
tes, quibus non sufficientibus ad conuiuium, iussit peregrinos
compelli per vias & sepes. Quantum vero ad sensum parabolæ, de-
scribuntur in primis inuitatis non omnes reprobi (quū nullus de-
scribatur homicida, blasphemus, fornicarius) sed illud reprobo-
rum genus qui humanis negocijs licitis ex suo genere impedium-
tur à cœlesti conuiuio ex inordinato affectu ad humana negocia
seu officia licita. tales enim describuntur inuitati ad cœleste con-
uiuium: quia secundum exteriora opera nihil præ se ferunt indi-
gnum cœlesti beatitudine, & tamen quum hora cœnæ venit inor-
dinatus affectus manifestatur Et hæc parabola directe contra Pha
risæos exteriorem iustitiam sectantes tendit. ¶ Vide itaque singu-
la. [Homo quidam.] Iesus est. [fecit cœnā magnam.] æternæ bea-
titudinis. [Et vocauit multos.] Multi enim sunt vocati per fidem.
[Et misit seruum suum.] angelicū ministerium ad incitandum ho
mines ad cœleste cōuiuiū. [Hora cœnę.] Tēpus migrandi ex hac
vita ad cœlestem patriam, hora cœnę est. [Dicere.] pro, vt diceret.
excitando eos ad amorem cœlestis conuiuij. [Inuitatis.] hominī-
bus bonorum operum exteriorum tantū. [Vt venirent.] pro, veni-
ęt, [quia iam parata sunt omnia.] Tempꝰ noui testamenti signifi-
catur in quo iam per Christū parata sunt omnia spectantia ad cœ
leste conuiuiū. [Et cœperūt simul omnes excusare.] pro, recusare.
Hinc apparet quòd non de omnibus inuitatis ad cœleste cōuiuiū,
sed de omnibꝰ huius generis tractat nā nō oēs inuitati recusant,
sed omnes huius generis inuitati recusant. Apparet etiā hinc q̄ ter
nario numero recusantium subiūcto, omnes intelliguntur. Et quā-
tum ad parabolam quidem, recusatio fit verbo (vt patet in singulis
subiunctis) quantum autem ad significatum, recusatio fit facto. ht
enim affectu præponēte humana officia cœlesti beatitudini. [Pri-
mus dixit ei.] Ieruo dicenti venite. Hoc dicere est affectu inordina
to præponere villam amori cœlestis conuiuij. [Villā emi.] In hoc
ordine sunt occupati maiorib⁹ negocijs humanis licitis. nō enim
malum est emere villam, sed inter magna negocia est. est siquidem
emere dominatum quendam. [Et necesse habeo exire & videre il-
lam.] Ecce perseuerans affectus inordinatus vrgens ad præpo-
nendum villam cœlesti conuiuio. [Rogo te habe me excusa-
tum.] Quanquàm isti habent affectum inordinatum, commen-
dant tamen se angelis & deo, tanquàm putantes acceptandam esse

excusationem suam. Vnde & moriuntur acceptis omnibus sacramentis ecclesiæ tanquàm iactantes se diuinæ misericordiæ [Et alter dixit. Iuga boum emi quinque,& eo probare illa rogo te habe me excusatum.] Non differt hic à primo nisi secundum maius & minus. Ille circa maiora negocia, iste circa minora occupatur. Ille enim emit villam, iste autem quinque iuga boum. Vnde & similiter rogat rationem suæ causæ acceptari: perseuerans in affectu inordinato ad probandum iuga boum, tanquàm si tunc inciperet. [Et alius dixit.] carnalibus delectationibus (licitis tamen) subiectus. Hic tertius est qui vxorem duxit. [Vxorem duxi, & ideo non possum venire.] Non rogat iste sed impotentiã veniendi pro ratione affert: quia animus carnalibus delectationibus dedituꝰ, tam est á ratione alienus vt non roget rationem sui haberi, omnino elongatus á spiritualibus. hoc enim sonat & ideo non possum venire. ¶Vbi collige prudens lector nullum istorum trium vacasse malo operi ex genere. sed omnes & singulos præposuisse sua (scilicet villam, iuga boum, vxorem) conuiuio cœlesti [Et reuersus seruus nunciauit hæc domino suo.] Angelicus ordo humano more ad deum reuertitur, quum merita hominũ qui operę exteriori sunt boni, affectu autem inordinati, diuino offerunt iudicio. [Tunc iratus paterfamiliãs.] Ira dei, punitio est iusta quam merita istorum exigebãt [Dixit seruo suo.] angelico ordini. [Exi cito.] accelera ministeriũ. [In plateas & vicos ciuitatis.] tanquàm in viciniora loca. Infra præmiũ ecclesiæ surrogari alios iubet [Et pauperes ac debiles & cæcos & claudos introduc huc.] Intelligo per hos omnes defectum aliquem patientes, peccatores in operibus exterioribus. tales enim tanquã manifeste indigni cœlesti cõuiuio, non cõputantur inter primo inuitatos, sed tanquam surrogati in locũ priorũ introducuntur: iuxta aliã clariorẽ domini sententiam meretrices & publicani præcedent vos in regno cœlorũ. [Et ait seruus, Domine factum est vt imperasti: & adhuc locꝰ est.] Rursus angelici ordinis solicitudo de implendo numero electorũ describit, proponendo qꝺ adhuc locus nõ est plenus [Et ait dominus seruo.] angelico ordini. [Exi in vias & sepes.] Non solũ peccatores intra ecclesiã existentes, sed etiam ex ijs qui extra ecclesiam vagantur & qui septi legibus aut dogmatibus contrarijs ecclesiæ sunt, vult deus cœleste intrare conuiuium [Et compelle intrare.] Modus quodammodo violentus conuertendi istos significatur. Considera conuersionem Pauli: & videbis compelle intrare. Si sciremus quibus vijs deus aliquos conuertit, videremus pluries impleri

impleri quòd compelluntur intrare non quòd cõpellatur voluntas, sed mutantia voluntatem talia sunt vt compellatur quis mutare voluntatẽ. vt vides in exemplo Pauli. [Vt impleatur domꝰ mea] hoc est vt compleatur numerus electorum. [Dico autem vobis.] Ad propositũ reducit parabolam. [Quia nemo virorum illorũ qui vocati, sunt, gustabit cœnam meam.] Hic clare apparet omnes illos vocatos esse in numero reproborum. Et vt dictum est, dixit ad discumbentes Pharisæos ne præponant affectui cœlestis conuiuij affectum terrenorum quantũcunque licitorum officiorum. [Ibant autem turbæ multæ cũ eo: & conuersus dixit ad illos. Si quis venit ad me] fide, [& non odit patrem suum & matrem & vxorẽ & filios & fratres & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.] Intellige hæc de odio patris, matris &c. non absolute sed quatenus impedirent adhæsionem ad Christum. gratia enim non destruit sed perficit naturam. qua naturaliter diligimus patrem matrem & vitam propriam. Odium autem etiã animę suæ (hoc est etiã propriæ vitæ) retrahentis ab obsequio Christi constat esse de necessitate salutis. Et propterea merito dicitur non potest meus esse discipulus, [Et qui,] pro, & quisquis, [nõ baiulat crucem suam.] Nõ sufficit ad salutem internus amor Christi tantus vt odio habeantur pater, mater, filij, fratres ac etiam vita propria, pro quanto impedirent Christi amorem. sed quia probatio dilectionis exhibitio est operis, oportet exterioribus tum passionibus tum actionibus quę sunt charitatis diuinæ exequi. Et propterea quantum ad exteriores passiones subditur, & qui nõ baiulat crucem suam. Baiulare siquidem propriam crucem quũ sit portare proprium ignominiosum supplicium (erat enim tunc mos vt crucifigendus portaret sibi ipsi crucem) positum est ad significandum passiones omnes inferendas Christianis, tam contra honorem quàm contra vitam & integritatem corporis. Oportet enim Christianum quemque pro Christi nomine hæc si interantur sufferre. Quo ad actiones autem subiungitur. [Et venit post me.] imitando vitam meam, mores meos, gradiendo secundum doctrinam meam. [Non potest meus esse discipulus.] Quodcunque eorum horum trium defecerit, non potest esse Christianus. non nomine sed re. [Quis enim ex vobis volẽs turrim ædificare, nõne prius sedens cõputat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendũ: ne postquã posuerit fundamentũ, & nõ potuerit perficere, omnes qui viderint incipiant illudere ei, dicentes quia hic hõ cœpit ædificare & non potuit consummare.] Communi doctrinæ necessarię

omnibus christianis, adiũgit doctrinam propriam Apostolis (hoc est discipulis perfectioris vitæ statũ profitentibus) tribus parabolis. Prima est de homine volente ædificare turrim. quæ satis clara est. Quo ad significatum autem ædificatio turris professio est perfectioris vitæ: merito turri sua celsitudine comparatę. Sumptus autem opportuni (vt ipsemet dominus dignat⁹ est declarare) sunt abrenũciare omnibus quæ homo possidet. Debet itaque antequam quisquam profiteatur perfectioris vitæ statũ, sedens quieta mente cogitare & diligenter atque exactè examinare affectus suos an sint alieni ab omnib⁹, quæ possidet, an in veritate renunciet nõ solum rebus, sed affectibus rerũ exteriorũ: computando inter possessa nõ solum agros, sed etiã honores. Si enim hi sumptus desunt, melius est non incipere quàm postquàm posuerit fundamentum professionis carendo sumptibus perfectæ renũciationis non posse perficere ædificium turris vitæ celsioris. Fieret enim tunc ludibrio videntibus dæmonibus & etiam hominibus. Et merito: tanquàm demens inchoans ædificium quod non potest perficere. [Aut quis rex iturus committere bellum.] pro, vt congrediatur prælio, [Aduersus alium regem. nonne sedens prius cogitat si possit cũ decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad.] pro, cõtra, [se alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt.] Secunda parabola ad idem, similitudinẽ regis satis claram affert. Et significatur regis nomine, similiter professurus statũ perfectoris vitæ tanquam alijs celsior ducatum belli susceperturus. Bellum aduersus alium regem est perfectior vita ad superandum mundum quantum ad licita communiter alijs: puta habere agros, vacare humanis negocijs & officijs & reliqua huiusmodi, hominib⁹ quidem licita, apostolicę autẽ perfectioni interdicta. Debet enim similiter hic quieta mente prius cogitare, si affectui vires (per decem milia hominum significatę) sufficiunt ad occurrendum mundo venienti cõtra ipsum cum viginti milibus, cũ dupla fortitudine. Et describitur mundus duplicata potentia aduersus professionem vitam perfectiorem: quia & pugnat communi impugnatione, trahendo ad illicita communiter omnibus: & pugnat speciali impugnatione, trahendo ad interdicta apostolicæ vitæ. Si enim considerata proprij animi dispositione impares se videt, tanto prælio, sapienter præuenit antequam bellum inchoet, rogans ea quæ pacis sunt: hoc est non aggreditur statum perfectioris vitæ, non vult bellum ad superandum licita communiter alijs, sed velut pacem rogans contentus est statu communis vitæ.

vitæ. [Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat.] pro. valefacit, [omnibus quæ possidet.] Hinc clare apparet quòd quo ad professuros perfectiorem vitam, attulit vtranque parabolam, renunciare siquidem omnibus quæ possidemus, non mandatur à Christi omnibus Christianis, sed profitentibus apostolicæ vitæ perfectionẽ. Et intelligo renunciare facto, quicquid sit de voto, illa enim est vera renunciatio quam in Actibus legimus apostolorum & in sanctis patribus antiquis, Ambrosio, Antonio, Paulo, Benedicto. [Non potest meus esse discipulus:] quales erant tam duodecim quàm septuaginta. [Bonum est sal.] Tertia parabola perfectioris vitæ homines comparans sali. Sal nanque bonum est ad cibos omnes cõdiendos & seruandos. [Si autem sal euanuerit.] pro, insatuatum fuerit. Significatur enim si fuerit insulsum. huiusmodi siquidem insipida fatua dicimus. [In quo condietur?] hoc est per quid condietur ipsum sal? Quasi dicat. nihil restat quo possit condiri. Et hinc iuncto Matth 5. apparet quòd de præpositis alijs loquitur nam illis dictum est vos estis sal terræ, cum reliquis hic subiunctis. [Neque in terram.] hoc est neq; ad officium terræ. [Neque in stercus inutile.] ad officium stercorationis agrorum. [Vule] pro, accõmodum. [est.] Et vere qui perfectionis vitæ gradum tenent siue sapere vitæ & doctrinæ, nihil prosunt ecclesiæ dei. [Sed foras mittetur,] pro, sed foras projicit illud. Incorrigibiles enim per alios sunt, & propterea tãquam omnino inutiles, foras merentur projici. [Qui habet aures audiendi audiat.] Sciebat Iesus de prælatis ecclesiæ se loqui, quos nullus corrigit & propterea præuentendo salutem in scriptis excitat aliquem (quamuis rarum) ad resipiscendum. Propter raritatem enim dicit, qui habet aures ad audiendum: habent enim omnes aures mentis, sed non ad audiendum spiritussanctivocem vt faciant mandata eius.

CAPVT XV.

E Rant autem appropinquantes ei.] Deest. omnes, [Publicani & peccatores.] significatur quòd omnis generis Publicani & peccatores sine delectu appropinquabant ad Iesum. [Vt audirent illum] sanctus finis ac impertiendus omnibus. [Et murmurabant Pharisæi & Scribæ, dicẽtes quia hic peccatores recipit & mãducat cũ illis.] Magna Iesu comitas relata ad fructũ diuini verbi significat. ad hoc enim vt Publicani & peccatores traherentur ad fructum verbi diuini, recipiebat eos comiter & exhibebat se eis conuiuam. [Et ait ad illos.] Pharisæos & Scribas [Parabolam istam, dicens.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quis ex vobis homo qui habet cẽtum oues: & si perdiderit vnã ex illis, nonne dimittit nonagintanouem in deserto, & vadit ad illã quę perierat donec inueniat eam. Et quum inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudens, & veniẽs, domum, conuocat amicos & vicinos, dicens illis. congratulamini.]pro, cõgaudete, [mihi: quia inueni ouem meam quæ perierat.]Parabola satis clara est. Et significat ipsum Iesũ filiũ dei habentẽ cẽtũ oues (hoc est vniuersos electos) quarũ vna pdita natura est humana nonaginta vero nouẽ dimisse in deserto, omnes sunt electi angeli, q̃bus deest ad perficiẽdum electorum numerum genus humanum. Desertum autem, cœlum est separatum omnino à nobis. Aduentus ad quærendum ouem perditam, incarnatio est filij dei. Impositio ouis in humero, redemptio est humani generis in proprio corpore. Et hoc quia sponte fecit, ideo gaudens describitur. Reditus in domũ, resurrectio & ascensio est in cœlum. Conuocatio amicorum & vicinorum, allocutio est angelica gaudẽs de reparatione humana. [Dico vobis.] Conclusio parabolæ directe percutiens Pharisæos & Scribas: imũlque prouocãs publicanos & peccatores ad pœnitẽtiã. [Quod ita gaudium erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente quam super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia.]Specialis ratio gaudij est pœnitẽtia vnius peccatoris, quę specialis ratio nõ habet locum in iustis nõ egẽtibus pœnitentia. Nec propterea pœnitentia istius præfertur iustitiæ illorum: sicut specialis ratio gaudendi de eo qui euasit periculum aut recuperauit sanitatem, non præfert eum alijs qui semper fuerunt sani, qui nõ fuerunt in periculo. noua siquidem ratio gaudendi significatur, non maior. [Aut quæ mulier habens drachmas decem.]Secunda parabola ad idem affertur de dragma perdita. Et ipsa quidem clara est: significatũ autem simile præcedenti. Nam mulier, diuina est sapientia. Decem dragmæ, nouem sunt ordines angelorum & humana natura. imaginem habentes dei. sicut numismata quæ drachmæ appellantur imaginem habent principis. Drachma perdita, est humana natura. Lucerna accensa, mysterium est incarnationis, verbum in carne tanquam lux in testa. Amicæ & vicinæ angelicæ mentes sunt. Et conclusio est eadem. [Et si perdiderit drachmam vnam, nonne.]pro, nõ. Quod quo interrogatiue sumitur, ideo interpres ad claritatem maiorem explicauit dicendo nonne [Accendit lucernam & euertit domum.] Errore scriptorum mutatum est r in t. Legendum est euerrit: quod est purgare scopis. hoc enim officio vtuntur quærentes numum perditum in aula. Et hoc officio vis est

est diuina sapientia, purgando mundum per Iesum. [Et quærit diligenter donec inueniat eam? Et quum inuenerit, conuocat amicas & vicinas, dicens. congratulamini.]pro, cõgaudete, [mihi, quia inueni drachmam quam perditeram. Ita dico vobis, gaudiũ erit.]pro, fit, [coram angelis dei super vno peccatore pœnitentiã agente. Ait autem. Homo quidam.] Tertia parabola ad idem de filio prodigo adhiberur. [Habuit.]pro, habebat, [duos filios.] Parabola hæc in se clara est: sed significatum eius ad literam eiusdem propositi habet aliqua obscura seu difficilia. Homo igitur quidam, deus est. Duo filij genꝰ iustorum perseuerantium in tota vita sine peccato mortali & genus lapsorum (pœnitentium tamen) sunt. & propterea vterque appellatur filius, non solum natura, sed adoptione. [Ut dixit adolescentior ex illis patri.] Merito adolescentior ad peccandum pronior describitur. [Pater da mihi portionem substantiæ.] Velle suipsius curam habere, est petere portionem substantiæ. [Quæ me contingit.]pro, quæ mihi obuenit. Nolebat enim sub paterna cura viuere in communi cum fratre. Hoc petit qui confidit in proprijs viribus ad vtendũ donis naturæ & gratiæ: confidit dico non deliberando huiusmodi confidentiam, sed ita procedendo ad opera sua acsi confideret in propijs viribus absque speciali nouo gratuito dei auxilio. Quod tunc fit quum non recurritur ad curam dei vt patris, vt gratuita cura specialiter custodiat, seruet, illustret, & cætera. sed animæquior est homo ad occurrentia, sciens se habere bonam voluntatem prudentiam & reliqua: & cum hoc credens ex coniecturis se esse in statu charitatis. [Et diuisit illis substantiam.] Ne aliquid superadditum intelligamus petenti filio, ne putemus actum sicut egit Abraham (filijs concubinarum largiendo munera, & solum Isaac faciendo hæredem) explicatur diuisio. Dedit enim petenti integram partem donorum naturalium & gratiarum, sed non remansit sub cura patris sicut remanebat alter: quia ipse petijt eximi à paterna cura, petendo portionem sibi obuenientem. [Et post non multos dies congregatis omnibus.] Confidentia in omnibus donis naturæ, animi & corporis & gratiæ, est congregatio. [Adolescentior filius peregre profectus est]non solum à paterna domo, sed ab vsu gratiæ cito recessit. [In regionem longinquam.]dissimilitudinis ac dissimilitudinis à forma ei naturalis quam gratuitæ restituendus. [Et ibi dissipauit substantiam suam, viuendo luxuriose.] Dissipatio substantiæ est donorum ea spectãtium ad intellectũ quã ad affectum continua diminutio. nam hæc luxuriose viuendo

(hęc

(hoc est indulgendo appetitui delectabilium) minuuntur ea enim quæ sunt scientiæ bene viuendi, & ea quæ sunt affectus ad rectitudinem, continue debilitantur. [Et postquam omnia consummasset] pro, consumpsisset. Ad similitudinem eius qui exteriora bona omnia consumpsit, peccator est qui superfluis delectationibus (non superbis aut contumacibus) in profundum culparum venit, malis habitibus iam habilitatus totaliter ad delectabilia, consumpsisse enim omnes inclinationes ad bonum, tunc est quum habitus sunt geniti ad delectabilia. [Facta est fames valida in regione illa.] Minor penuria est in regione dissimilitudinis quandiu partim peccatores inclinantur ad delectabilia, & partim inclinantur ad actus virtutum: sed quum totaliter inclinantur ad delectabilia, valida penuria est diuini verbi & virtutis actuum. [Et ipse cœpit egere.] Ad similitudinem egentis describitur quando etiam naturale lumen in agibilibus minus inuenitur. Videmus enim subiectos luxui, etiam male se habere circa humana negocia. [Et abijt.] amplius elongando se à seipso [Et adhæsit vni ciuium regionis illius] subiecit se totaliter dæmoni, qui verè est ciuis regionis peccati [Et misit illum in villam suam.] pro, villas suas, [vt pasceret porcos.] Ab vrbanis luxib⁹ degenerat ad bruta tales ac tales: vt maior miseria interioris partis significetur. ita quòd rationis officia absorpta describuntur, in hoc, quòd ad pascendos porcos (non solum bruta, sed immunda animalia) mittitur. [Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant: & nemo illi dabat.] Postquam diabolus in seruitutem redegit hominem, inuidet ei hoc quòd faciet suum appetitum delectabilibus. propter quod vt augeat peccatum, immittit cupiditates vanorum delectabilium: vt autem non satientur, priuat eos concupitis delectabilibus. Hæc enim est dispositio illius, cupiétis saciari de siliquis (hoc est vanis) & tamen nemo illi dabat. Quieto siquidem domino iam possidentes dæmones hominem, inuident illi (vt dictum est) satietatem appetitus, quam tamen procurabant quousque illum plene sibi subiecerunt. [In se autem reuersus.] Hinc clare apparet, quòd à seipso abierat, à forma naturalis rectitudinis procul fuerat in deformitatem naturæ animæ: & rursus à forma doctrinæ fidei (quam infusam ex diuina habuerat gratia) procul abierat, exercens contraria diuinis præceptis. Reuersio autem ad se, per actum intellectus facta describitur: inchoando à memoria & relatione domus paternæ, & relatione sui ad mercennarios, suæ egestatis ad abundantiam

eiam eorum. [Dixit quanti.] pro, quorsen quam multi. Apte non sola memoria ac collatio sui cum mercennarijs iam dictis verbis, sed suspirium in modo dicendi intelligitur. ita quòd suspirando dixit quàm multi. Ecce quid in se considerauit, gradum scilicet suum respectu mercēnariorum: hoc est considerauit se filium tanti patris scilicet dei. Memor fuit domus paternæ, hoc est spiritualis gratiæ. memor fuit magnæ abundantiæ spiritualium donorum in ijs qui apud patrem sunt: hoc est qui diuinis vacant obsequis & seruitijs. [Mercennarij in domo patris mei abundant panibus] Collatio hæc congruit ijs qui à magnis donis ceciderunt. Habent se enim isti ad alios sicut filij ad mercēnarios. qui enim magna sunt à deo sortiti dona, velut filij sunt: qui autem parua, velut mercēnarij sunt. Vnde illi tanquam perfectiores, non tam beatitudinem quàm patrem considerant. isti autem tanquam imperfecti beatitudinis mercede alliciuntur. vtrique tamen grati in domo dei abundant panibus spiritualibus. [Ego autem hic fame pereo?] Superfluit hic. Nota singula. Ego filius, illi mercēnarij: fame pereo non esurio⁹, illi abundant panibus: nec est vnus abundans mercēnarius, sed quàm multi? Hæc consideratio intus habita, parturit propositum sequens. [Surgam.] qui deiectus iaceo, eleuabo mentem & animum à tanta miseria. [Et ibo.] affectibus, ab hac cōsuetudine male operandi. [Ad patrem meum.] ad deum qui me creauit ad imaginem & similitudinem suam. [Et dicam ei.] Adhuc non dicit, sed proponit dicere. iuxta illud Psalmistæ. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam domino. [Pater.] Cerne iam incipere affectum velut filij ad patrem. [Peccaui.] fateor me peccasse. [In cœlum & coram te] Hominem alloquens dicit se peccasse in primis in cœlum. hoc est in deum habitantem in cœlis. & deinde coram te, homine patre. Vnde referendo ad deum, idem est peccare in cœlum & coram te: quamuis iuxta proprietatem seruorum augeatur oratio prius dicendo peccaui contra te, & postea adiungendo & coram te, in conspectu tuo iuxta illud, Tibi soli peccaui & malum coram te feci. [Etiam non.] pro, & non posthac, [iam dignus vocari filius tuus.] Proponit non solum fateri se peccasse, sed etiam adeo degenerasse, vt sit indignus vocari filius eius. Et verum dicit. [Fac me sicut vnum de mercennarijs tuis.] Tertium proponit petitionem humilem. ita quòd ex gratia petit tractari sicut mercennarium: hoc est, non audendo petere redintegrationem in statum filij, in pristina dona grandia, sed petam dona incipientium

cipientium, qui amore æternæ mercedis seruiũt deo. [Et surgẽs,] Hinc apparet quòd non velleitate, quòd non cogitando vellem, sed voluntate deliberata proposuit surgam & ibo & dicã &c. effectus enim hoc testatur. Et surgens, à consuetudine male operandi [venit] desideriis & precibus [ad patrem suũ.] deum. [Quum autem adhuc longe esset.] pro abesset. Nulla exurrectio humana, nullus conatus humanus ad veniendum ad deum, sufficit ad reddendum propinquum hominem deo Et propterea quanuis peccator surrexerit & venerit ad deum, adhuc tamen longe abesse deprehenditur. vniuersæ enim iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ [vidit illum pater ipsius.] Paternis oculis vritur deus, quum videt ad non permittendum amplius elongationem filij. Visus siquidem & prius erat, sed oculis iustitiæ permittentis elongationem. [Et misericordia motus est.] Ecce affectus humano more compassionis diuinæ, filij miseriam tanquam propriam æstimans. [Et accurrens] Ecce affectus misericordiæ accelerario veniæ accursus est. [Cecidit super collum eius & osculatus est eum.] Amplexus cum osculo, ipsa gratia reconcilians est, his signis descripta ad significandum magnitudinem affectus & effectus diuinæ benignitatis erga pœnitentem. Multo enim maior est quã amplexus & osculum significent, sed spiritualia per hæc sensibilia significãtur. osculo enim amor amicitiæ redditus, amplexu autem collata gratia significatur. [Dixitque ei filius] Suscepta gratia non excludit sed exequitur sanctum propositum. [Pater] Ecce affectus filialis. [peccaui in cœlum & coram te.] Fatetur se peccasse vt proposuerat. [Et iam non.] pro, & nõ posthac, [sum dignus vocari filius tuus.] Fatetur quoque se indignum esse nomine filij, sed non subiungit petitionem quã tertio loco proposuerat. scilicet fac me sicut vnũ de mercennarijs tuis, quia non est in eodem statu nunc in quo erat quando proposuit hoc petere. nam tunc vrgente fame anhelabat ad panem, hoc est recognita miseria proprij status mouebatur affectu ad proprium bonum: nunc autem amplexus & osculatus à patre occurrente ad ipsum, tanquam absorptus à paterna benignitate, tanquam iaciens se totum in paternam gratiam, nihil petit, sed solum confitetur peccatum & indignitatem. [Dixit autem pater ad seruos suos.] Non respondet pater filij verbis, sed factis conuertendo sermonem ad seruos ecclesiæ pastores [Cito proferte.] superfluit cito. [stolam primam.] Stola, vestis longa vsque ad pedes vniuersum tegens corpus, prima, hoc est præcipua Vnde & in Græco habetur articulus, quasi significãs stolã illam primam,

primam, demonstrando certam & insignem quandam noram seruatis stolam, quia noua vita est, non qualiscunque sed præcipua hoc est condigna non solum ad bonum sed etiam ad satisfaciendum pro præteritis. Stola prima est quæ alibi significatur dicendo, facite fructus dignos pœnitentia. Hanc proferendam pœnitentibus iubet à seruis quia vere pœnitentium, pastores ecclesiæ debent vniuersam vitam dirigere in bonum, nulla parte neglecta: alioquin stolam non proferunt. nec solum debent dirigere ad bonam vitam, sed ad præcipuam. hoc est etiam satisfactoriam pro præteritis alioquin non proferunt primam. [Et induite illum.] Parũ esset quod pastores proferrẽt stolam primam, docendo & instruẽdo, nisi induerent illum, nisi sic ad hoc attenderent vt applicaret stolam primam ad pœnitentem. Magnum ergo studium prælatis indicitur, quum induendi officium eis iubetur, oportet enim in hac indutione vti magna prudentia & suauitate. [Et date anulum in manum eius.] Anulus in manu, ornamentum est manus. ac per hoc ornamenta operum significãtur. Et hoc quoque ornamentũ à pastoribus dandum iniungitur. oportet enim vt efficiant (quantum in ipsis est) vt pœnitentium opera exteriora per manus significata, non solum sint bona sed ornata, alioquin non sunt condigni fructus pœnitentiæ. oportet enim opera talium non solum ab omni specie mali esse aliena sed palam velut decora & ornata apparere, sicut turpia apparuerunt præterita. [Et calciamenta in pedes.] Pedes pro affectibus sumuntur. calciamenta autem quę ex pellibus mortuorum animalium fiunt, exempla sunt mortificationis præcedentium pœnitentium. huiusmodi enim exempla exhibenda sunt à pastoribus affectibus pœnitentium. ¶ Vbi nota quod describendo: quæ debeant à pastoribus erga pœnitentem effici describitur quæ debeat pœnitens complecti, describitur quid filius iste pœnitens susceperit. susceptit enim de manu seruorum stolam primam in vniuersa vita: & specialiter ornamenta in operibus exterioribus, & exempla aliorum vere pœnitentium in affectibus suis. Hæc est enim optima pœnitentiæ forma. [Et adducite vitulum saginatum.] Aduerte in textu Græco haberi articulum: quasi diceretur illum vitulum. Vitulus hic insignis valde est. vt pote Christus ipse pinguis ad satietatem & delitias totius mundi sufficiens. [Et occidite.] pro, mactate. Mysterium mortis Christi ad memoriam reuocandum præcipitur ratione, vt sic cibus ac delitiæ animi pœnitentis [Et manducemus & epulemur.] pro, lætemur. Commune consilium communisque

nisque lætitia patri, filio & seruis describitur: quia fructus passionis Christi in pœnitente, materia est gaudij non solum ipsi pœnitenti & ecclesiæ pastoribus, sed etiam ipsi deo. cuius gaudium quanuis non possit augeri, materia tamen gaudij multiplicatur in nouis fructibus gratiæ eius. Metaphoriceque deus quoque dicitur conuiua quoniam ad similitudinem conuiuæ dignatur concurrere quum nos pascimur bonorum operum fructibus. Perinde enim gratum habet ac si ipse pasceretur. [Quia hic filius meus.] creatione, redemptione & adoptione. [Mortuus erat.] quo ad vitam gratiæ quæ est vita æterna. [Et reuixit.] vita gratiæ. [perierat.] mors erat ipsi filio, perierat autem mihi. perdideram enim filium. [Et inuentus est.] nobis. Metaphora est, sumpta à rebus perditis, ab ouibus perditis & similibus quæ postea inueniuntur. [Et cœperunt epulari.] pro, lætari. sonis & cantibus. Aduerte prudens lector omnes istas tres parabolas concludere lætitiam communem super vno peccatore pœnitentiam agente. tum ad confundendum Scribas & pharisæos murmurantes quod Iesus cum peccatoribus manducaret, tum ad declarandum humano generi quàm grata deo & angelis, & quàm grata est veris ecclesiæ pastoribus conuersio cuiuscunque peccatoris ad pœnitentiam. [Erat autem filius eius senior.] Hic alter filius non pro toto iustorum genere ponitur. sed illorum iustorum personam gerit, qui in timore dei perseuerantes, spiritualibus consolationibus interni gaudij non reficiuntur in hac vita. [In agro.] Agri cultura superintrédens personam iustorum vitæ actiuæ repræsentat. [Et quum veniret & appropinquaret domui.] Aduentus ex agro & appropinquatio ad domum paternam, vocatio est ad ea quæ in ecclesia geruntur. [Audiuit symphoniam & chorũ.] pro, choros. An solus concentus chororum saltantium, an etiam sonus musicus per symphoniam significetur, certum non est. describitur enim chorea cum musica audita foris. Et significatur audita lætitia in ecclesia. [Et vocauit vnum de seruis.] hoc est de familiis domus doctorem aliquem ecclesiæ. [Et interrogauit quid essent hæc.] Videntes enim actiui iusti, peccatores cum magna lætitia, in ecclesia, petunt à doctoribus vnde hæc tanta lætitia. & audiunt diuinæ esse gratiæ erga aliquem quanuis sceleratum pœnitentem. [Iste dixit illi frater tuus venit & occidit pater tuus vitulum saginatum, quia saluum illum recepit. Indignatus est autem & nolebat introire.] Primi motus humanarum passionum in hoc iustorum genere describuntur: tum in indignatione, tũ in recusatione

tione intrandi domum. Conferendo siquidem merita propria meritis nouiter pœnitentium, & consolationes spiritualis gaudij quibus ipsi carent collatis nouiter pœnitentibus, insurgunt indignationis motus & recusandi communicare cum huiusmodi festiue se habentibus. [Pater ergo illius egressus cœpit rogare.] pro, rogabat, [illum.] Hinc apparet quod primi motus non deliberati actus fuerunt indignatio & nolle intrare. maior siquidem dei benevolentia erga hunc seniorem filium describitur, in eo quod statim audita eius indignatione non solum egreditur, sed rogat vt ingrediatur: quod non fecerat alteri filio. Et significatur per hunc egressum & rogationem diuinæ collatio gratiæ ad reprimendum & superandum hos malos motus insurgentes. [At ille respondens dixit patri suo. Ecce tot annis.] Hæc quæ filius dicit, rationes sunt ex quibus insurrexerunt illi motus mali. consistunt enim in collatione meritorum suorum ad merita pœnitentis filij, & consolationem negatarum sibi: concessarum autem pœnitenti. Vide singula. [Seruio tibi.] in cura rerum tuarum in actiua vita. [Et nunquam mandatum tuum præteriui.] Alteram partem iustitiæ (scilicet facere bonum) adimpleui, tot annis seruiendo tibi: alteram autem (scilicet declinare à malo) etiam adimpleui, nunquam mandatum tuum transgrediendo. Nec intelligas omnimodã innocentiam per hãc negatiuam (quoniam si dixerimus quod peccatũ non habemus, ipsi nos seducim⁹ sed innocẽtiã à peccatis mortalibus. hoc enim proprie significat, nunquã mãdatum tuum præteriui. Nam proprie loquendo peccata venialia nó sunt peccata nisi secundum quid: ac per hoc peccando venialiter, non transgredimur mandata dei simpliciter & absolute, sed secundum quid. Verum ergo dixit iste (quanuis venialiter peccauerit) nunquam mandatum tuum præterimi: qura simpliciter & absolute loquitur. [Et nunquam dedisti mihi hædum.] Post narrata propria merita, subiungit negatum internarum consolationum gaudium, conferendo cum tot meritis hanc negationem. [Vt cum amicis meis epularer.] pro, lætater. Amicos eius intelligo partes animi inter se concordes ad bene operandum. in viro siquidem iusto amicitia est interna inter partes animi: sicut per oppositum, in iustorum animus à seipso discordat. [Postquam autem filius tuus hic.] Conferendo merita propria meritis fratris sui, nominat fratrem filius tuus hic, contemptiue. vt merita actæ victæ exigebant. [Qui deuorauit substantiam suam,] pro, tuam. Et vere dicit tuam, quia dei dona consumpserat. [Cum meretri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

meretricibus.] Luxuriosam vitam à præcipua parte nominauit vi de merita quę contraponit. [Venit.] pœnitens. [occidisti illi vitulum saginatum.] Et hic quoque habetur articulus, significans vitulum illum saginatum. Mihi nunquam dedisti hædum & hunc occidisti vitulum, nō qualemcunque sed opimum, pinguem: hoc est replesti eum consolationibus interni gaudij tam affluenter, & mihi nec minimam partem dedisti. Hæc merita & hæc velut præmia collata, in causa sunt motuum insurgentium. [At ipse dixit illi.] interna ratione. [Fili.] Alteri non respōdit, sed hunc respōdet, filiumque appellat: vt filij alt nomine paternam recognoscat beneuolentiam. [Tu semper mecum es.] Duo hinc apparent. Alterum quòd iste semper iustus perseuerauit: alioquin non dixisset, semper mecum es. Alterum quòd ratio exhibitæ lætitiæ fratri, non habet locum in ipso: quoniam nouitas ratio gaudij significatur, dicendo huic, tu semper. nulla est in te ratio nouitatis, quæ est ratio gaudij specialis de fratre tuo. [Et omnia mea tua sunt.] Non solū hædus aut vitulus sed omnia mea tua sunt, nihil habeo quin iam hæreditario iure tuum sit. Minus dixit & plus significauit. nam non solum mea omnia sed egomet tuus sum. in cœlesti enim patria me frueris: & vniuersa mea bona nō minus tibi communicabuntur quam si solius tui essent. Omnia siquidem cœlestis patriæ bona, sunt ita communia omnibus ac si essent propria singulorum. [Epulari.] pro, lætari, [autem & gaudere oportebat.] Rationem reddit specialis lætitiæ & gaudij ex noua speciali ratione gaudendi. Et e regione contraponit ad id quod dixerat, tu semper. [Quia frater tuus hic mortuus erat & reuixit: perierat & inuentus est.] quod superius expositum est. Aduerte hic prudens lector deum quandoque nouiter pœnitentes afficere magnà consolatione interni gaudij donec firmentur in via dei. vt patet de Paulo Apostolo rapto ad tertium cœlum: & de Augustino qui non sustinebatur diebus conuersionis considerare altitudinem diuini cōsilij super salutem generis humani. huiusmodi enim consolationes significantur exhibitæ huic filio prodigo pœnitenti in vitulo saginato & festiuitate. Hæc autem nō sunt maioris perfectionis fructus: sed delitiæ quædam seu blanditiæ cœlestis patris quæ perfectioribus multis negantur.

CAPVT XVI.

[Dicebat

Icebat autem & ad discipulos suos. Homo quidam
D erat diues qui habebat villicū.] pro, œconomum. Significatur enim præpositus dispensationi vniuersæ domus, & non curam habens villæ tantum. propter quod Latino vocabulo dispensationis vtemur in reliquo huius parabolæ. [Et hic diffamatus est.] ꝓ, delatus est. denūciatus est [apud illum, quasi dissipasset.] pro, velut dissipās, [bona.] pro, facultates, [illius. Et vocauit illum.] Hinc canonistæ regulā sumunt nō esse à iudice præcipitandā sententiā eōtra delatū, sed prius esse vocandū [Et ait illi. Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis.] pro, dispensationis, [tuæ.] Parabola hęc clā ex est sed applicatio eius per singula, valde difficilis si non impossibilis est. Prima tamen hęc pars facile applicatur ad hominem diuitem, cui credita est à deo dispensatio facultatum temporalium, hoc est rectius vsus illarum, qui tamen abutitur illis: cuius merita quum à deo discutiuntur (vel per internam inspirationem, vel per ægritudinem, vel per prædicatores, vel per aliorum exempla) quodammodo citatur ad reddendam rationem qualiter vsus est diuitijs, potestate & reliquis huiusmodi. [Iam enim non poteris.] pro, non enim poteris posthac, [villicare.] pro, dispensare. Comminatio est hæc significans comminationem mortis, qua deus mouet hominem quandoque ad resipiscendum. finitur enim vsus harum rerum temporalium simul cum hac vita. [Ait autem villicus.] pro, œconomus. seu dispensator, [intra se.] Ecce effectus diuinæ comminationis, redire ad ipsum & cogitare vt prouideat vitæ suæ ęternæ. [Quid faciā, quia dominus meus aufert à me villicationē] pro, dispensationem? [Fodere non valeo, mendicare erubesco.] Negatio harum duarum viarū viuendi (scilicet vel labore vel mendicitate) significat consilium hominis de æterna vita non quærenda labore ieiuniorum nec mendicitate orationum. Et vere quum comminatio mortis adest, ieiunare non valemus: & orare erubescimus, conscij male actæ totius vitæ. nulla enim suppetit ratio quòd exaudiamur. [Sio.] pro, noui, [quid faciam.] Consilium optimum infit, deliberando tertiam viam scilicet eleemosynarum. [Vt quum amotus fuero à villicatione.] pro, dispensatione. [recipiant me in domos suas. Cōuocatis itaque.] pro, & accersitis, [singulas debitoribus domini sui, dicebat primo. quantum debes domino meo? At ille dixit. centum cados.] pro, batos, [olei.] Hebræa dictio est batus: & est nomen mensuræ liquidorum. [Dixitque illi. accipe cautionem.] pro, literam, [tuam: & sede.] pro, & quum se-

deris. Qui es significatur: immo silentium videtur indici, vt nec verbo nec signo aliquid monstretur huius fraudis. [Cito scribe quinquaginta. Deinde alio]pro, alij, [dixit. tu vero quantum debes? Qui ait, centum coros tritici] Corus mensura quoque est solidorum. [At illi. accipe literas tuas.] pro, literam tuã: [& scribe octoginta.] Hæc pars parabolæ adamussim inapplicabilis apparet ad propositum consequenter loquendo. Verum non ad hoc affertur vt sic applicetur: sed quid inde hauriendũ sit, dominus ipse explicabit. [Et laudauit dominus villicum.] pro, œconomum [iniquitatis.] Vtrunque explicatur & quòd iniuste fecit, & quòd laudatus est à domino suo [Quia prudenter fecisset] Non laudatur de iniustitia sed de prudentia. Et appellatur prudentia, non recta ratio absolute, sed recta ratio ad suam vtilitatem. [Quia filij huius seculi] hoc est habentes pro fine quæ sunt seculi huius horum enim rationes, affectus & opera quia procedunt ex fruitione huius seculi tanquam ex fine qui est pater & principium in moralibus, ideo filij huius seculi Hebraico more dicuntur. [Prudentiores.] non absolute [filijs lucis.] hoc est habentibus pro fine bona æternæ lucis. [In generatione sua sunt.] Ex hoc quòd isti dicuntur filij lucis & illi huius seculi, congrue intelligimus generationem filiorum huius seculi coincidere cum generatione tenebrarum contra lucem enim tenebræ distinguntur. Quo fit vt filij huius seculi sint filijs lucis prudentiores, non absolute sed in natione tenebrosa. sicut noctuæ melius vident in tenebris animalibus diurnis. Et experientia testatur hanc domini sententiam esse veram. innumeras enim astutias & versutias exercent filij huius seculi pro hac vita, quas filij lucis ignorant, simpliciter gradientes in luce diuinæ gratiæ. Coniunctio autem causalis (quia filij) denotat quòd hoc non fecisset dispensator filius lucis quod fecit dispensator iniquus: propter quod prudentior dicitur filius lucis. [Et ego dico vobis] Declarat applicationem huius parabolæ [Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.] Mammona Chaldaica dictio est, in vsum Syrorum deducta: & significat diuitias. Nec mãmona iniquitatis intelligas diuitias iniuste acquisitas (quoniam repugnat diuinis præceptis eleemosynæ sacrificium offerre de rapina) sed diuitiæ in genere appellantur diuitiæ iniquitatis, hoc est inæqualitatis: eo quòd inæqualiter diuitiæ sunt. ita quòd non à vitio sed à relatione inæqualitatis appellantur diuitiæ iniquitatis seu iniquæ. Possunt nihilominus à vitio iniustitiæ denominari eo quòd raræ vel nullæ sunt diuitiæ in quarum congregatione seu

seu conseruatione non interuenerit peccatum, vel habentium, vel ministrorum, vel partium seu auorum. ¶Facere autem amicos ex diuitijs nobis à deo creditis, nihil aliud est quàm eleemosynam dare. [Vt quum defeceritis.] à præsenti vita. [recipiant vos.] amici ex eleemosynis facti. [in æterna tabernacula.] non in temporalia. Et vtitur hoc modo loquendi, vt concludat conclusionem similem parabolæ: vt sicut dispensator fecit sibi amicos se recepturos in domos suas, ita vos facite vobis amicos eleemosynis, vt merita diuinæ amicitiæ per eleemosynas comparatæ recipiant vos in æterna tabernacula. Et hoc est primum deductum ex hac parabola. [Qui fidelis est in minimo, & in maiori] pro, multo, [fidelis est: & qui in modico.] pro, minimo, [iniquus est, & in maiori.] pro, multo, [iniquus est.] Intendens alterum ex eadem deducere parabola documentum (de pœna scilicet mali dispensatoris temporalium facultatum) præponit vniuersales regulas duas. Altera est fidelis in minimo est quoque fidelis in multo. Altera est iniquus in minimo est quoque iniquus in multo. Et am bę sunt veræ per se intellectę: hoc est q ex fide recte se habet in dispensatione rerum quantuncunque paruarum, multo magis recte se habet ex eadem fide, dispensando res magnas: & similiter qui ex iniquitate male se habet dispensando minima, multo peius se habebit ex eadem iniquitate dispensando maiora. [Si ergo in iniquo mãmona fideles nõ fuistis.] Infert in virtute istarũ regularum vniuersalium, ex antedicta parabola pœnam mali dispensatoris, applicando ad auditores. Et intendit per iniquũ mammona temporales diuitias tanquã minimũ quid ita q̃ sensus est. Si in facultatibus secularibus (quæ sunt minimũ quid) nõ fuistis fideles. [Quod verũ est.] hoc est facultates spirituales quæ sunt multo maiores secularibus facultatibus. [Quis credet vobis.] dispensandas? quasi dicat nullus. Significatur ergo pœna male dispensantis temporalia quòd indignus est vt committatur ei dispensatio spiritualium. [Et si in alieno fideles non fuistis.] Idẽ sub alia ratione repetitur. quod prius dixit iniquum mammona, modo appellat alienum: quia quicquid seculare est, alienum est à perfectione animi alienũ est quia potest ab inuito auferri. Et propterea si in alieno (hoc est in secularibus quæ possunt ab inuito auferri, quæ minima sunt) fideles non fuistis. [Quod vestrum est.] genus spiritualium quod vestrum est, quod non potest à vobis inuitis auferri, quod ad perfectionem vestri animi spectat, quod multo maius est toto genere secularium. [Quis dabit vobis?] quasi dicat nullus.

¶Vbi nota prudens lector quòd contra iniquum mammona(hoc est diuitias seculares) è regione posuit quod verum est: significando per hoc non esse vera bona, sed apparentia,sed instrumenta veri boni temporales diuitias. & similiter contra alienum è regione posuisse quod vestrum est: significando per hoc aliena extranea esse(sicut vere omnia corporea extranea sunt à perfectione animi) & tantummodo spirituale bonum esse proprium. Et dixit hæc omnia ad instruendum humanum genus, ne paruipendamus malam rerum temporalium à deo nobis concessarum administrationem. Hæ enim pœnè testantur quod huiusmodi abusus temporalium, indignum reddunt hominem spiritualibus, indignum reddût hominé vt dentur illi à deo spiritualia dona. ¶Cetne quoque hic prudẽs lector,ad quæ & quot parabola inducta fuerit. Inducta siquidem est primo vt sicut dispensator prouidit sibi de amicis recepturis se priuatum dispensatione,ita homo cui deus dispensandas dedit diuitias, comparet sibi eleemosynis cœlestem amicitiam profuturam sibi post mortem. Inducta est secundo ad ponderandum malam dispensationem qua dispensator dissipauit bona domini sui: adijciendo pœnam quæ inde incurritur. Et in hoc clauditur tertium implicite quòd deus est ille dominus qui temporalium administrationem diuitibus dat, quòd ipse idem est negans male dispensantibus quod verum & proprium bonum ipsorum esset. [Nemo seruus.] Adiungit aliam parabolam magis vrgentem contra auaritiã · prædicta enim parabola magis fonat contra prodigalitatem · militat tamen in veritate contra abusum diuitiarum per auaritiam: nam cõtra auaritiam eleemosyna est. Hæc parabola de seruo non valente duobus dominis seruire, Matt.6.tractata est [Potest duob' dominis seruire.]quatenꝰ duo, hoc est diuersi sunt: nam inquantum conuenirent in vnum, non solum duobus sed decẽ dominis potest vnus seruus seruire. [Aut enim vnũ odiet,& alterum diliget aut vni adhærebit,& alterũ cõtemnet.] Odium & dilectio interni affectus sunt: adhæsio autem & cõtemptus,ad exteriores spectant actiones. Et est sensus quòd aut intus vnum diliget & alterum odio habebit: aut saltem vni seruiet, obediendo illi,& alterum facto contemnet, non exequendo quod alter iubet. quũ impossibile sit vtriusque iussa exequi. [Non potestis.] Ecce applicatio parabolæ ad duos dominos deũ & mammona [Deo seruire & mãmonæ.]Non dicit non potestis deo seruire & mammona habere: sed dicit ꝙ non potestis seruire deo & mãmonæ,hoc est diuitijs: quoniã contraria iubent deus enim vult præpo-

preponi spiritualia omnibus rebus.diuitiæ autem volunt se præponi spiritualibus. [Audiebant autem hec omnia.]Oportet hic facere punctum.est enim sensus,quòd hæc omnia audiebant pariter discipuli & alij. Deinde adiungenda est coniunctio &. Legendum est enim. [Et Pharisæi qui erant auari.] Ita quòd inter audientes annumerantur etiã Pharisæi.& non soli ipsi describuntur audientes. [Et deridebant.] ꝟ,subsannabant,[illum.]significatur eni species derisionis quæ naso fit.gestu enim vultus monstrabant irrisionem,non omnes audientes sed soli Pharisæi auari.[Et ait illis.]scilicet Pharisæis auaris. [Vos estis qui iustificatis vos.]Oporteret quòd deus iustificaret vos q cognoscit corda vestra,sed vos iustificatis vosmet ipsos. [Coram hominibus.] qui non vident corda vestra auara.[Deus autem nouit corda vestra.Quia quod hominibus altum est,abominatio est ante deum.] Dixerat iustificationem Pharisæorum esse coram hominibus,non coram deo.probat modo hoc quia quod hominibus(subintellige tantummodo)altũ prò excelsum est,abominatio est coram deo.superbia enim est, vana gloria est quod in solis hominum oculis excelsum est.[Lex & prophetæ.]Hinc insinuatur ratio qua iustos se dicebant coram hominibus Pharisæi pallíantes auaritiam suam. insinuatur enim quòd ex conditione status promissi in lege & prophetis,Iudæis,debebãt esse diuites & abundare valde in temporalibus diuitijs viri iusti. Vnde quanto magis erant diuites,tanto magis prædicabant se iustos:tanquam diuinæ promissiones iustis factæ,adimplerentur in ipsis.Cõtra hoc enim tendunt hæc verba domini [Lex & prophetæ vsque ad Ioannem.]hoc est status veteris testamenti, status legis & prophetarum vsque ad Ioannis Baptistæ tempora durauit. [Ex eo.]Pro,ex tunc.hoc est à tempore Ioãnis.[Regnum dei euãgelizatur.]Durãte statu veteris testamenti,annunciatum est à lege & prophetis regnum terrenum,opulentia rerum temporalium à tempore autem Ioannis Baptistę euangelizatur regnum Dei, regnum cœlorum,non terrenum Vnde & Ioannes Baptista incœpit prædicare,Pœnitentiam agite,appropinquauit enim regnum cœlorũ. Et similiter idem incœpit prædicare Iesus: & in toto euangelio continue de regno cœlorum tractat. Ac si apertius dixisset. finitũ est tempus opulentiæ secularis promissæ in statu veteris testamẽti: iã ecce venit tempus regni,dei, regni spiritualis, quo deus regnum suum propagare vult in cordibus totius humani generis. [Et omnis in illud vim facit.]hoc est & quilibet appetens regnum dei, exercet suas vires, adnitetur vniuersi suo conatu ad partici-

pandum illud regnum dei: tanquam violentiam inferens. Metaphorico siquidem vtitur sermone, à similitudine vrentium omnia qua possunt vi ad assequendum regnum terrenum. multo enim maiore vi vrēdum est ad assequendum regnum cœlorum, ad corregnandum in regno dei: quum terrenum quanuis difficile, possibile tamen sit vt humana vi assequatur? cœleste autem superat omnem vim humanam. Et tamen quia euangelizatur quodammodo rapiendum magna violentia omnis conatus appetentium illud, ideo quilibet appetens illud vim facit affectibus & operib⁹ in illud. [Facilius est autem cœlum & terram præterire quam de lege vnum apicem cadere.] Ne intelligeres legem & prophetas fic finiri, vt à tempore Ioannis euanuerint, subiungit hunc erroneum intellectum tollendo, quòd facilius est cœlum & terram præterire (perdendo esse suum) quàm minimum apicem à lege & prophetis cadere hoc est deficere ab esse suo, hoc est fieri quin impleantur, fieri quin duret in æternum. Et verum est, quòd facilius est naturæ nexus vinculaque solui quàm ordinem diuinæ prædestinationis: vtpote superiorem naturæ ordinē. cœlum autem & terra ad ordinem spectant naturæ: lex vero & propheræ ad ordinem diuinæ prædestinationis. [Omnis qui dimittit.] Ne errares iterum male intelligendo hæc dicta verba de lege & prophetis, adiunxit vnum ex quo sanus intellectus prædictorum verborum insinuatur. ¶ Quod vt intelligas, aduerte primo sensum perpetuitatis legis, & prophetarum etiam in minimo apice esse, quòd Iesus non soluit, sed implet legem & prophetas. Quod quantum ad promissiones, in dubium nō vertitur: quantum vero ad præcepta de quibus potest dubitari, declaratur modo in hoc textu, quòd tunc implentur quum sublatis imperfectionibus ad perfectionem reducuntur, hoc est enim quod in hoc vno præcepto de dimittente vxorem significatur. ¶ Propter quod recole secundo quòd in lege & prophetis concessus erat libellus repudij: ac per hoc præcepta circa coniugium imperfectionem huiusmodi habebant annexam. Iesus autem noui testamenti author, hanc imperfectionē tollit à præceptis circa coniugium: & sic non soluit, sed perficit legem & prophetas. Et quod dicitur in hoc præcepto, intellige vniuersaliter ab hoc exemplo in vniuersis præceptis legis & prophetarum. Significat ergo Iesus subiungendo hoc exemplum, quòd præcepta legis implenda omnino sunt quemadmodum illud hoc est sublatis imperfectionibus. Vide præceptum. [Omnis qui dimittit vxorem suam & alteram ducit, mœchatur.] Manifeste hic tollitur licentia dimittendi vxorem per libellum repudij. [Et omnis qui dimissam à viro ducit, mœchatur.] Manifeste tollitur licentia nubendi, concessa à lege repudiatæ vxori [Homo quidam.] An hi storia sit vel parabola narratio hæc de diuite & Lazaro mendico, non clare constat. Lucas enim parabolæ titulum, non solum huic negauit, sed etiam paulo ante propolicæ de homine diuite habente œconomū. Nomen tamen proprium Lazari argumentum est pro historia, non tamen vrgens. quoniam Iesus parabolæ constructor ex industria mendicum nominauit, diuitem autem sine nomine descripsit (homo quidam) ad mōstrandum contrarium esse ordinem spiritus ordini mundano Apud mundanos siquidem diuitum nomina sciuntur, & quum de eis verba fiunt, nominatim explicantur pauperum autem nomina nec sciuntur, nec si sciuntur, digna existimantur propria appellatione sed si de aliquo eorum sermo accidit, dicitur quidam pauper. Totum oppositum est secundum ordinem spiritus: & propterea dives appellatur homo quidam: pauper autem nominatim appellatur Lazarus. Et hæc est literalis ratio, siue sit historia siue sit parabola. [Erat dives.] In quo abundantia temporalium facultatum significatur. [Qui induebatur purpura.] Peccatum luxus in immoderato vestitu exteriori significatur. purpura enim regum non cuiusque diuitis est. [Et bysso.] Luxus in camisia describitur. est enim byssus linea mollissimi genus, reginarum delitijs forte commodum, nō cuicunque diuiti. [Et epulabatur quotidie splendide.] Tertius hic est luxus congruit enim quandoque epulari, sed quotidie, nimis est. Hęc autem non ideo commemorantur, vt significentur peccata esse in ortalia secundum se, sed signa animi dedita totaliter vitæ sensuali quæ iuncta cum inhumanitate versus Lazarum testātur quòd dives seipsum tantum amabat, quod est manifeste mortale peccatum. [Mendicus autem.] è regione ad diuitem, quidi erat nomine Lazarus. De quo tam dictum est, qui iacebat.] pro, porrectus erat. significatur enim quòd non qualitercunque iacebat, sed iacebat extensus velut qui se non potest mouere [Ad ianuam.] pro, vestibulum, [eius.] Vt nullam posset dives ignorantiam præcedere miseriæ Lazari. [Vulceribus plenus.] pro, vulcerosus. Abundantia enim vulcerū significatur magis quàm plenitudo hæc enim cōtra purpuram & byssum. [Et cupiebat saturari de micis quæ cadebāt de mensa diuitis.] cōtra epulas quotidie splēdidas. in quo apparet vrgēs necessitas Rius mendici [Et nemo illi dabat.] Superfluūt hæc quasi dictiones [Sed & canes veniebant, & lingebant vulcera eius.]

Nuditas Lazari describitur ex hoc, quòd canes lingebant hulcera eius. Et simul inhumanitas cófuratur ex officio canum, non nihil boni præstantium linguendo. [Factum est autem vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis.] Metaphora est ad similitudinem portantium mortuum ad sepeliendum: nihil enim describitur de sepultione Lazari. Significatur autem per hoc, meritorum Lazari oblatio coram diuinò iudicio rationabile siquidem est angelorum officio merita iustorum colligi in morte: quum hic nesciamus qui actus nostri fuerint meritorij, Congregatio itaque meritorum Lazari angelico ministerio ꝓducta, portatio est Lazari ad quietis locum. [In sinum Abrahæ.] Sinus Abrahę tunc temporis erat limbus patrum Qui ideo Abrahæ sinus dicitur, eo quòd meritò fidei Iesu Christi qui primo promissus est Abrahæ quietem illum iusti assequebantur. [Mortuus est autem & diues. & sepultus est.] fiat hic punctum. Ad cumulum bonorum præsentis vitæ, diues describitur sepultus, quod de Lazaro non est dictum: nõ quia inhumatus relictus fuit, sed quia non fuit cum honore sepultus. [In inferno.] Deest coniunctio præcedens. Ita quòd legendum est. [Et in inferno eleuans oculos suos.] Superfluit enim coniunctio autem, post eleuans. ¶ Vbi duo describuntur scilicet locus animæ infernus, & eleuatio oculorum. Ordinatio intellectus animæ diuitis ad Abraham & Lazarum, & eleuatione oculorum metaphorice significatur. [Quum esset in tormentis.] Torqueri animas in inferno dubium non est: modus autem quo torquentur, quo ad detestationem voluntatis facile patet. perseuerant siquidem eum eodem velle iniquo quod hic habebant: & dum experiuntur se priuatas beatitudine quam potuissent adipisci, valde hanc priuationem detestantur: & propterea valde affliguntur de pœna damni. Et quia etiam experiuntur se deputatas ad locum infernum (non circunscriptiue, sed diffinitiue) ita quòd admittur eis libertas absoluendi se ab illa diffinitione, detestantur tam vilissimum carcerem: & propterea valde hinc affligũtur de hac pœna sensus. Rursus experiuntur vires animæ (intellectum scilicet & voluntatem) cogi illum ad actualem considerationem pœnarum suarum, istam ad actualem renitentiam contra pœnas. Ita quòd non possunt paululum quietis (velut dormientes aut non cogitantes) percipere: sed semper oportet eas sic sentire intellectu & voluntate pœnas sicut à principio. hæc enim maxime affligunt animam. Inter pœnas quoque damnatorum computa vincula intellectus. hoc est, quòd non permittitur eis vti intellectu ad intelligendum quæcunque

quæcunque possent naturaliter intelligere. Et præter hoc in demonibus est alia pœna: scilicet alligatio potestatis, vt non possint vti illa ad omnia ad quæ se extendit naturalis eorum potestas. Omnia enim impedimenta detestãtur, & inuiti sustinent damnati omnes. Et propterea affliguntur, tristitia enim est de ijs quæ nolentibus insunt nobis. Hæc sunt tormenta animarum & vniuersaliter spirituum damnatorum. De pœna autem corporum post resurrectionem, non est præsentis propositi. [Vidit] pro, videt, [Abraham,] Si quæris quomodo agnouit Abraham, nõ facile certa redditur responsio: quoniam etsi anima diuitis videt alias animas, qualiter tamen discreuerit hanc fuisse animam Abrahæ, & illam Lazari ex naturalibus, non patet. Præsenti tamen proposito descripta elcuatio oculorum (hoc est ordinatio intellectus ad Abraham & Lazarum) intelligi potest diuinitus facta ac per hoc patet modus quo agnouit Lazarum & Abraham ordinatio siquidem diuina effectrix est huius discretionis: vt in theologia speculatiua declaratur. [Alõge.] non solum distantia locali, sed magis distantia status. [Et Lazarum in sinu.] pro, sinibus, [eius.] Tanquam complexus vtraque sinus parte describitur Lazarus: vt valde charus significetur Abrahæ. [Et ipse clamans dixit. Pater Abraham.] Israelita, erat ex semine Abrahæ, Et propterea patrem eum appellat. [Miserere mei.] Ex affectu amoris proprij prodit vniuersa hæc precatio. [Et mitte Lazarum vt intingat extremum digiti sui in aquam, vt refrigeret linguam meam: quia crucior in hac flamma.] More sensibilium describit spiritualia. Non habet anima corpoream linguam, non eget corporea aqua: nec anima Lazari habebat digitos. Et similiter ibi non erat cruciatus flammæ sed per materiam pœnam apud nos (qualis est cruciari flamma ignis) significatur multo maior pœna, immò incomparabiliter maior pœna spiritus. Et similiter significatur aliquantula remissio per refrigerationem quæ fieret per guttę aquæ infusionem. Et specialiter describitur cruciatus linguæ: quia in gustu specialiter peccauerat, & alimentum Lazaro negauerat. ¶ Aduerte prudens lector vere impedituin intellectum istius diuitis apparere in hac petitione: dum petit Lazarum mitti ad sui refrigerationem cui meminit se tam inhumanum fuisse. [Et dixit illi Abraham,] Fili. Recognoscit filium natura. [Recordare quia recepisti bona.] Deest tua. [in vita tua.] Commemorat præteritam mercedem. Ac si aperte dicat recordare quòd siquid meruisti boni, recepisti ãtequam morereris. vnde non superest tibi boni aliquid recipiendum. Significantius autem

tem

tem dicit bona tua, hoc est à te concupita: ad differentiam bonorum simpliciter. Et similiter dicit in vita tua, in vita à te concupitas in qua finem tuum tu constituisti [Et Lazarus similiter mala] Lazarus non recepit mercedem suam in priori vita, sed recepit mala. hoc enim significat similiter sicut tu recepisti bona, ita ille recepit mala. vnde supereſt vt meritis eius reddantur nunc bona. [Nunc autem hic] Non est pronomen, sed aduerbium loci. continuatur siquidem oratio de Lazaro quòd olim suscepit mala: nūc autem (hoc est post mortem) in hoc loco, in sinu meo. [Consolatur.] In passiua ponitur significatione. In limbo patrum erat cōsolatio tum securitatis æternæ beatitudinis, tum sanctæ societatis, tum exemptionis ab omni pœna sensus. [Tu vero cruciaris. Et in tuis omnibus.] pro, & super omnia hæc, [inter nos & vos chaos magnum.] pro, hiatus magnus. Non enim significatur confusio denotata per chaos sed apertura, vorago magna similis hiatui terræ. [Firmatum est] Consequenter legendum est, firmatus est. Inaccessibilitas hinc inde firmata significatur per huiusmodi magnam voraginem intermediam, immutabilitas vtrusque status per hoc describitur stabilita & firmata. Et hæc manifeste declaratur per impotentiam hinc illuc eundi & econuerso. [Vt si qui voluerint hinc tranſire ad vos.] Non significatur voluntas deliberata, sed voluntas naturalis affectus velut ad miserendum. In limbo enim quamuis confirmatam habuerint voluntatem in bono, non tamen adhuc erant beati: ac hoc naturalis voluntas ad miserendum aliquibus damnatis non videtur eos dedecere. [Nō possint.] Non est impotentia hæc pœna aliqua, non est ademptio libertatis animabus existentibus in limbo: sed est immutabilitas voluntatis firmatæ in conformitate ad voluntatem diuinæ iustitiæ. [Neque inde huc transmeare. Et, ait, Rogo ergo te pater vt mittas eum in domum patris mei.] Non prouenunt hæ præces ex bono affectu ad salutem fratrum (quoniam damnati habent voluntatem firmatam ad malum) sed prouenunt ex affectu superbiæ. Superbus enim videns se delectum in miseriam, quantus omnes vellēt esse miseros similes sibi aut miseriores se, videns tamen aliquos euasuros miseriam, appetit suos esse qui euadant miseriam: vt vel sic (hoc est in suis) exaltetur. Ex hoc affectu procedunt istæ preces. Videbat enim diues multos saluari. & propterea appetebat suos fratres euadere miseriam, vt vel sic in suis fratribus exaltaretur. [Habeo enim quinque fratres.] Si historia non est ad cumulum fœlicitatis temporalis istius diuitis describitur

tur fulcus quinque dilectis fratribus, superstitibus, adultis inter tot diuitias, delitias & pōpas. [Vt testetur illis ne & ipsi veniāt in hūc locum tormentorum.] pro, tormenti [Et ait illi Abraham, Habent Moysen & prophetas, audiant illos.] Optima responsio secundum ordinem diuinæ prouidentiæ. [At ille dixit, non pater Abrahā. sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent.] Hic apparet imprudens istius petitio. petit resuscitationem vnius mortui ad suam instantiam fieri: & quod dementius est, audet docere Abraham, dicendo non pater Abraham sed si quis ex mortuis &c. [Ait autē illi, si Moysen & prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit credent] Nota sententiam hāc incredule. qui dicis si viderem resuscitari vnum mortuum, facerem & dicerem &c Ecce Abrahæ sententia contra te quod si Moysen & prophetas non audis, neque si quis ex mortuis resurrexerit credes. Et vere sic est: quoniam credere donum dei est, quoniam pœnitere peccatorū donū dei est. Et vere sic de facto fuisse apparet in euangelio Ioannis: scribentis quod prę sentiū in resuscitatione Lazari aliqui crediderunt, & aliqui fuerunt ad Pharisæos & inde collegerunt concilium pontifices, & conclusserunt occidere Iesum.

CAPVT. XVII.

A Dixit autem ad discipulos suos. Impossibile est vt nō veniant scandala.]Non impossibilitate logica sed impossibilitate morali. tā proni eſn sunt homines ad malum, vt ineuitabilis sit euentus scandalorum. [Vę autem illi per quem veniunt.] Quāuis in genere impossibile sit vitari scandala. quilibet tamen scandalizans, voluntarie scandalizat. Et propterea non excusatur ex impossibilitate in genere. sed væ illi per quem scandalum venit. imputatur enim et ad pœnam scandali culpa. [Vtilius est illi.] pro, expedit illi, [si lapis molaris] pro, mola asinaria. In idem tamen redit: nisi quod magnitudo molæ describitur ad quam asinus deputatur. [Imponatur circa collum eius & projciatur in mare, potius quam vt scandalizet.] Ratio huius dicti est quoniam quęcunque atrocissima huius temporis pœna, minor est pœna debita scandalizanti, præter hoc quod omnis pœna expedit ad euitandam culpam scandali. [Vnū de filijs istis.] Apposuit hoc ad differentiā scandali Pharisæorum: quod alibi negligendum docet. [Attendite vobis.] hoc est cauete ne incidatis in scandala. De scandalis enim tractans,

tria

Universidad de Deusto Biblioteca

ria dicit. Primum necessitatem scandalorum in genere, deinde cul
pam ac pœnam scandalizantis, & nunc demum cautelam ne scã-
dalizemur quantumcunque alii offendicula ponant. Hoc enim est
attendere nobisipsis: cauere scilicet ne impingamus in huiusmo-
di offendicula. Et de his vide scripta Mat. 18. [Si peccauerit
in te.] Non dicit in deum aut in proximum, sed contra te. [Frater
tuus.] Non dicit superior tuus, sed frater. relatio enim æquiparan
tię significatur. [Increpa illum.] prouoca illum dulci reprehen-
sione vt resipiscat, noli negligere salutem illius. Intellige hoc præ-
ceptum fraternæ correctionis pro loco & tempore, suppolita sci-
licet spe fructus, & seruatis congruis circunstantijs. [Et si pœni
tentiam egerit] pro, pœnituerit. Non enim sumitur hic pœni-
tentiam agere prosatisfacere. sed pro pœnitere seu resipiscere. [Di-
mitte.] pro, remitte, [illi] non solum offensam, sed satisfactionem
quam tibi deberet per offensã. [Et si septies in die peccauerit in te
& septies in die.] Significatur per numerum septenarium toties
quoties ponitur enim numerus finitus pro infinito. [Conuersus
fuerit ad te.] Superfluit ad te. [dicens pœnitet me.] Sapiens præce
ptor Iesus vult vt homo videns quæ foris sunt, & non cor alterius
dicetis pœnitet me, vt pœnitentem suscipiat. [Dimitte.] pro, remit
tes, [illi] Recole hic quòd tractatur de remissione offensæ; non in
deum aut in proximum, sed in te. in cuius libera potestate est remit
tere quod tibi debetur. Et propterea vult dominus quòd potius
fallaris remittendo fratri dicenti pœnitet me, quàm fallaris non
remittendo. Secus autem est quum de offensis publicis agitur quę
non ex tuo libero pendent arbitrio. oporteret eni attendere ne fal
laris. De his vide scripta Mat. 17. [Et dixerunt Apostoli domino.]
Transit Lucas ad aliam materiam. [Adauge.] pro, adijce [nobis fi
dem.] Responsio domini aperit sensum petitionis apostolicę. Au-
dierant enim Apostoli sæpe Iesum magnificantem fidem, attribuẽ-
do fidei miracula & salutes, & considerantes in seipsis non ita vi-
gere fidem, petunt hoc donum, adijce nobis fidem. Fidem peten-
do, fidem magnam se habere monstrant, credendo quòd Iesus
possit infundere in animis eorum donum fidei. Nec fidei nomine
significatur credere ea quæ sunt necessaria ad salutẽ (quoniam hic
fidem habebant,) sed confidentia in deo seu in ipso Iesu, ad virtu-
tes & miracula operandum, ad exercendum quæcunque incũbũt
circa p̃dicationis officium, & alia Xp̃i mandata seruãda. hanc eni
fidem adijci sibi petunt super eam quam habent. [Dixit autem do
minus. Si habueritis.] pro, habetis, [fidem sicut granum sinapis,
dicetis.] pro, dixisletis, [huic arbori moro.] ℞, sycamino, [eradi-

care & transplantare in mare.] pro, plantare in mari, [& obediet.]
pro, obedisset, [vobis] Contemplare textum: & vide mirum loquẽ
di modum. Si habetis fidem in præsenti, dixissetis, in præterito, &
similiter obedisset. Ineptus apparet loquendi modus & absque ne
xu, si habetis dixissetis respondeti siquidem potest nullam esse se-
quellam, si nunc, habeo dixissem. ¶Sed dominus minus dicit &
plus significat. Dicendo enim si habetis, negat eos habere fidem
sicut granum sinapis. Et in hac negatione de præsenti signifi-
cat negationem pro vniuerso quoque tempore præterito ita quod
negationem temporis præteriti durantem vsque ad tempus præ-
sens ineluſiue, significat à negatione præsentis. Et est sensus. Si
vsquę in præsens habuissetis fidem sicut granum sinapis (signifi-
cando quod nec habuistis nec habetis fidem sicut granum sina-
pis) hoc est fidem in minima quantitate, multæ tamen virtutis: si-
cut granum sinapis minimum est quantitate, magnum tamen vir-
tute. Et dixit hoc vt recognoscerent apostoli maiorem defectum
fidei in se quam putarent: & magis accensi desiderio doni fidei,
capaciores ac idonei redderentur ad suscipiendum tantũ donum
[Dixissetis huic sycamino.] Virtutem minimæ fidei sicut gra-
ni sinapis (hoc est paruæ in quantitate, magnæ tamen in virtute
confidentiæ in deo) explicat ab effectu quem potuissent efficere
solo verbo circa vegetabilia. vt ab hoc exemplo mirabili & incre-
dibili discant quanta sit virtus fidei sicut grani sinapis. Nec in-
tendit quod si habuissent talem fidem dixissent hoc: sed quod po-
tuissent dicere, & effectum fuisset quod dixissent. Et quia præ-
sens erat arbor illa sycamini (quæ arbor dicitur peculiaris Syriæ,
nobis ignota) ideo dicit huic sycamino. [Eradicare.] Ecce pri-
mum factum mirabile. [Et plantare in mari.] Ecce secundum
mirabilius. Et sunt hæc imperatiua passiua. [Et obedisset vo-
bis.] tanquam subdita imperio vestro. In quo significatur ho-
mo confidens in deo, sic deo vnitus vt ei' imperio obediat creatu
ra insensibilis sicut deo, [Quis autem vestrum habens ser-
uum arantem.] Petierant apostoli adiungi sibi donum confiden
tiæ: quod & eis collatum subintelligitur. Et quoniam superbia
etiam bonis operibus insidiatur vt pereant, ideo Iesus adũgit pa-
rabolam conseruatiuam eorum in vera recognitione suimet, ne
extollantur. Et tum parabola, tum applicatio eius clara habetur
in litera. [Aut pascentem boues.] Superfluit boues. Describitur e-
nim seruus pascens, sed non describuntur animalia quæ pascit, ni-
hil nanque refert an sit pastor ouium, an caprarum, [Qui re-

gressũ-

gresso de agro dicat illi]pro,dicet & superfluit illi. [statim transi & recumbe,& non dicit.] Deest.et. [para quod cœnem & præcinge te,& ministra mihi donec manducem & bibam & post hęc tu manducabis & bibes ? Nunquid gratiam habet seruo illi.] tanquam pro gratuito beneficio recepto. [Quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto. Sic & vos.]Hæc est conclusio parabolæ. [quum fecerit omnia.]non quædam sic & quædam non. [quæ præcepta sunt vobis dicite.serui inutiles sumus]vtpote debita tantum persoluentes & nihil vtilitatis superaddentes. hunc enim sensum testatur sequentia verba. [Quod debuimus.]pro,debebamus, [facere, fecimus.] Nota parabolam pro memoria, & conclusionem pro documento. Si seruando omnia præcepta sumus inutiles, nec habemus vnde superbiamus,quid sentiendum de nobis ipsis est qui nō omnia seruamus, qui multorum rei sumus? sed quid de nobis dico? quum nullus dicere possit quod debebam feci, nisi qui exemptus est à dicendo,dimitte nobis debita nostra.Quod ergo dicitur quum feceritis omnia nō ideo dicitur quod facturi essent omnia: sed quod si etiam facerent omnia, sed quum merita habuerint faciendi omnia præcepta, recognoscant se seruos inutiles: vt a fortiori recognoscant se minus quàm inutiles,hoc est debitores & reos multorum quæ debebant seu debent facere. [Et factum est dum iret in Hierusalem, transibat per mediam Samariam & Galilæam. Et quum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi,qui steterunt á longe, & leuauerunt vocem, dicentes,Iesu præceptor miserere nostri. Quos vt vidit,dixit ite,ostendite vos sacerdotibus.Et factū est,dum irent,mundati sunt]iuxta præceptum legis Leuit.14 sacerdotum erat iudicare de vera mundatione á lepra,& propterea Iesus non mundatos sed mundandos mittit ad sacerdotes censores vere mundationis. ¶Vbi nota fidē leprosorum confidentium. in verbis Iesu quod inueniendi essent mundi coram sacerdote. Dicendo enim ite ostendite vos sacerdotibus : mundos futuros promittit: vt clare patet ex eo, quod dum irent mundati sunt. [Vnus autem ex illis vt vidit quia mundatus est, regressus est, cum magna voce magnificans.] pro, glorificans, [deum. Et cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens.]Deest.ei. [Et hic erat Samaritanus.] genere,non fide & cultu.vt patet ex eo quod ibat vt ostenderet se sacerdoti.erat siquidē proselytus. [Respondens autem Iesus dixit, nonne decem mundati sunt? nouem autem vbi sunt? Non est inuentus qui rediret & daret.] pro,non sunt reperti qui redierint vt darēt,[gloriam deo, nisi

nisi hic alienigena.Et ait illi surge,vade:quia fides tua] Superfluit. quia. [saluum te fecit. Interrogatus autem á Pharisæis quādo venit.] pro, veniet regnum dei. An in veritate an irrisorie interrogauerint Pharisæi de tempore quando veniet regnum dei, certum non est: respōsio tamen domini tanquā vere interroganti bus quadrat. prædicante enim Iesu & sæpe repetente regnum dei propinquum perunt (siue irridendo siue vere inquirendo) quando veniet. [Respondit eis, & dixit. Non veniet regnum dei] Regnum dei duplicem habet statum. Alterum spiritualem in præsente vita in cordibus fidelium. regnat enim deus per fidem, spem & charitatem Iesu Christi in cordibus hominum. Alterum non solum spiritualem sed etiam corporalem, regnante deo non solum in animabus sed etiam in corporibus hominum iam glorificatorum in anima & corpore. Quærentibus itaque Pharisæis quando veniet regnum dei, respondet primo Iesus de aduentu regni dei absolute, vt commune est vtrique statui. [Cum obseruatione] temporis. neuter enim status eget obseruatione temporis: quia spiritualis semper, sensibilis autem publicus ac repentinus erit. [Neque dicent] vere euangelizantes regnum dei. [Ecce hic aut ecce illic]Superfluit aut. Sicut non veniet cum obseruatione temporis, ita nec cum obseruatiōe loci. omnis enim locus est locus regni cœlorum secundum statum spiritualem: & vbique clarus apparebit Christus in secundo aduentu. [Ecce enim regnum dei intra vos est.] Ratio excludens tam certum tempus quam certum locum, quantum ad statum spiritualem subiungitur & est quia regnum dei spirituale est in spiritibus vestris, intra vos est.Ita quod specificat hac ratione regnū dei secundum statum spiritualem, incipiendo descendere ad singulos regni status. hoc nanque testatur coniunctio enim. ¶Et si quesitum fuerit quomodo Pharisæis vere dicitur, ecce enim regnum dei intra vos est. Respondetur quod erat in eis per veram vnius dei fidem,per quam inchoatur regnum dei secundum statum spiritualem, vel demōstratur proxime futurum regnum dei intra illos post missionem spiritussancti. Et pronomen vos non oportet exercere demonstrationem personalem(hoc est demonstrare illos ad quos loquitur) sed in illis fideles omnes, fide non mortua sed viua. [Et ait ad discipulos suos.]Respōsurus de regno dei quo ad statū manifestum etiam in corporibus(qui erit in aduentu Christi gloriosō)conuertit sermonem ad discipulos suos.tum quia intendit eis declarare multa præcedentia ante talem aduentum regni

dei

Universidad de Deusto
Biblioteca

dei: tum quia ad vtilitatem discipulorum non Pharisæorum spectabat hæc profutura. [Veniet dies quando desideretis.] pro, desiderabitis, [videre vnũ diem filij hominis.] Nõ clare constat an per vnum diem filij hominis significetur dies quietis pacificę qualem habebant Iesu discipuli tunc quum conuersabantur cum eo, an significetur dies aduentus glorioſi Iesu Christi. vtrunque enim sensum textus admittit. Et iuxta priorem sensum prædicitur discipulis. venient dies tribulationis & angustiæ vestræ antè aduentum manifestum filij dei, & tantæ tribulationis quòd desiderabitis naturali desiderio habere hanc quietem quam modo habetis. Aeſi apertius diceret. paupertas & reliqua quæ modo sustertis relata ad ea quæ passuri estis, desiderabilia reddentur vobis: peiora passuri estis his quæ modo sustertis, ita quod hæc desiderabuntur à vobis tanquam bona. Nec sola magnitudo persecutionum futurarum sed continuitas significatur dicẽdo quod desiderabitis videre vnum diem. suspirabitis enim ad vnum diem horum nullum habentes diem quietum. ¶Iuxta alterum vero sensum prædicitur eis futura magna tribulatio cum desiderio aduentus glorioſi ipſius Christi absque ipso aduentu. Aeſi apertius dixisset. præcedet manifestum aduentum regni dei, dies tribulationum vestrarum, dies vitæ vestræ, ita quòd desiderabitis videre diem vnum hoc est diem illum glorioſum, qui non est nisi vnus: quoniam erit dies æternitatis. [Et non videbitis.] quia prius morieminì quam veniat regnum dei manifestum, & similiter non habebitis requiem quam nunc habetis. [Et dicent vobis.] pseudoprophetæ & pseudoapostoli. Hinc clare apparet quod pronomen vobis, facit demonstrationem simplicem. demonstrantur enim discipuli in genere. [Ecce hic & ecce illic.] est Christus afferens, regnum dei. [Nolite ire.] ad videndum talem Christum annunciatum in certo loco [Neque sectamini.] talem Christum. Vtrunque prohibet & ire ad ipsum, & oblatum sectari. Et intendit per hoc quod manifestum regni dei aduentum non solum præcedent tribulationes discipulorum, sed etiam multi Antichristi cum multis eorum nunciis. [Nam sicut fulgur.] Ratio redditur excludens omnia loca terræ: & similiter omnem occultationem glorioſi aduentus Christi. [Coruscans de sub cœlo.] pro, de ea regione quæ sub cœlo, [in quæ.] pro, in eum quæ, [sub cœlo sunt.] pro, sub cœlo est, [fulget.] Assimilatur aduentus secundus Christi fulguri coruscanti de regione orientali aeris in regionem aeris occidentalem: quia ad literã in aere descendet Iesus vt clare explicatur. 1 ad Thessa. 4.

& sic

& sic in aere apparebit vt manifestus sit vniuersis vndecunque. Hæc enim duo significantur per hanc similitudinem. per quę duo manifeste excluditur ecce hic aut ecce illic. quoniam omnibus apparente in aere manifesto, non erit ratio dicendi ecce hic aut illic. [Ita erit filius hominis in die sua.] Seipsum nominat filium hominis, quia in forma humana veniet. Diem autem suam appellat humano more diem expectatam & valde desideratam, diem gloriæ in qua veniet ad accipiendum possessionem sensibiliter totius vniuersi. [Primum autem oportet illũ multa pati.] Inter alia præcedentia manifestum aduentum regni dei, connumerat passionem propriam. par enim fuit vt sicut prædixit passiones discipulorum ante illum aduentum, ita prædicat & suam. [Et reprobari à generatione hac.] scilicet Iudęorũ. [Et sicut factũ est in diebꝰ Noe, ita erit & in diebus filij hominis. Edebant & bibebant, vxores ducebant & dabantur ad nuptias, vsque in diem qua intrauit Noe in arcã: & venit diluuiũ & perdidit omnes. Similiter & sicut factũ est in diebus Lot, edebãt & bibebant, emebãt & vendebant, plantabãt & ædificabant. qua die autẽ exijt Lot è Sodomis pluit ignem & sulphur de cœlo: & omnes perdidit. Secũdũ hæc erit qua die filiꝰ hominis reuelabitur.] pro, reuelatur. Subiungit inopinatum mundo futurum aduentum illum à duobus exemplis altero diluuij: altero incendij Sodomæ. Et omnia clara sunt in litera. [In illa hora qui fuerit in tecto & vasa eius in domo, ne descendat tollere illa & qui in agro, similiter non redeat retro.] pro, ad ea quę retro. [Memores estote vxoris Lot.] Postquàm declarauit aduentũ suũ glorioſum futurũ inopinatũ. subiũgit modo monitionẽ ad celerem animum ad ea quę sunt spiritus: docendo hoc sub duabus metaphoris. Altera est. existẽs in tecto & habens vasa sua, res suas in domo, nec descendat ad sumendũ res suas. Altera est. existens in agro, non redeat ad ea, quę retro reliquit tollenda. ¶Vbi aduerte quòd Iesus Matt. 24. hæc eadẽ dicit, sed ad aliud propositũ. nam ibi ad monstrandam celeritatẽ fugæ necessariæ volẽtibus euadere ab excidio Hierusalem: hic vero de tempore ante aduentum Christi glorioſum loquitur ad significandũ non celeritatem fugæ sed celeritatem affectus necessarij ad spiritualia. Intendit enim per hæc aperire quòd tunc non erit commoditas temporis differendi affectum ad spiritualia, sed quàm celerrime absque quacunque minima dilatione etiam prętextu cuiuscunque necessariæ occupationis, adhibendus est animus ad spiritualem vitã. Hunc esse literalem sensum ostendunt subiuncta verba, memores estote vxoris Lot. quę cũ vertisset

tisset se retro, non habuit tempus vertendi se ad antè. Quocirca monet quòd nec prætextu tam paruæ morulæ quæ occuparetur ad tollendum ea quæ domi seu retro relicta sunt, differenda est spiritualis vita siue tanquàm postea recuperanda ab habentibus & deserentibus illam, siue tanquàm postea acquirenda à non habentibus illam. Vnde quum dixit in illa hora, non tempus aduentus sui significauit (quoniam aduentus eius terminus erit viatorum: nec erit tunc tempus quo monitio possit prodesse) sed significat tempus propinquum aduentui. Vnde nomine horæ illud appellauit, velut tempus ita propinquum quòd infra horam esset aduentus Christi. Tùc enim monitio prodesse potest sed nulla interpellatio admittenda est propter temporis angustiam simul & incertitudinem: quam exemplum vxoris Lot testatur. [Quicúque quæ fierit animam suam.] Quid est retro aspicere, quid est descendere ad tollendum vasa in domo, quid est redire ad ea quæ retro, declaratur hac subiunctione quòd est studere vitæ animali, hoc est quærere vnunquemque quæ sua sunt non quæ Iesu Christi. Ideo autem declarauit per quærere saluare animam propriam, id est vitam propriam quia secundum communem cursum humanorum affectuum ratio damnationis hominum est nimius amor vitæ propriæ: & rarus est qui vitam propriam postponit futuræ vitæ. Quicunque igitur quæsierit, quouis modo per fas & nefas, animã suam, vitam suam [saluam facere, perdet illam] vitam suam æternaliter [Et quicunque perdiderit illam.] vitam suã, subaudi propter me. [Viuificabit eam.] pro, viuam generabit eam in æterna vita. Perdendo hic, generat illam in vita æterna [Dico vobis, in illa nocte.] Paulò ante dixerat in die sua modo dicit in illa nocte, Secundũ enim historiam aduentus gloriosus Christi erit in die: vtpote tẽpore cõgruo ad hoc vt videatur ab omnibus. Describitur autem in nocte propter similitudinem ad occurrentia nocte quia veniet ex improuiso quando nõ creditur, sicut ea quæ occurrunt intempesta nocte. Et in proposito noctis mentio fit, propter occultam rationem diuinæ electionis ac reprobationis quæ describitur. [Erunt duo in lecto vno.] Genus hominum quiescentium significat [Vnus.] mas [assumetur.] diuina electione [Et alter relinquet.] sibiipsi: quod est reprobari [Duę erũt molentes in vnũ.] pro, simul. Gen° operãtiũ labore manuũ significat [Vna] mulier [assumetur.] similiter diuina electione. [Et altera relinquetur.] sibiipsi. [Duo in agro. vnus assumet, & alter relinquetur.] Totam hęc parucula de duobus in agro, superflua est. Duo tantum hominum

mini genera Lucas refert quiescentium scilicet & operantium. in his enim vniuersum humanum genus comprehenditur. Vtriusque sexus meminit, sic quòd vtriusq; sexus pars aliqua eligitur. & pars relinquitur: vt vtrumque sexum discamus assumendum. Ita quòd vterque sexus remanebit in regno Christi: propterea enim dixit vna assumetur. Et similiter etiam vterque sexus erit in inferno.

¶ Diuinæ quoque electionis gratia describitur, dicendo assumetur: descripta præsertim paritate status quietis in lecto & laboris molendo. Similiter quoque meritum reprobationis significatur, dicendo relinquetur. non potest qui relinquitur sibiipsi, imputare relinquenti nisi negationem gratiæ: sed suis imputet meritis quicquid sibi euenerit. ¶ Aduerte prudens lector q; potuisset multipliciter vniuersa hęc monitio fieri: maluit Iesus hãc cõstare ex his tribus partibus. ex cautela ne retro redeant, ex studio vitę futurę plus quàm vitæ propriæ, & ex diuinæ electionis gratia: vt hinc discernamus conditiones tres requisitas ad salutem cuiusque æternam. Prima est amor vitæ futuræ plus quàm præsentis: qui declaratur in secunda particula, quicunque quęsierit &c. Secunda est constantia in hoc studio siue contemplatiuam siue actiuam vitã quis agat. Et hæc describitur in prima particula de existentibus in tecto contemplationis, vel agro operis exterioris. Et hæ duæ conditiones se tenent ex parte nostra, & periculum inconstantię illorũ qui non ex intentione perdendi vitam futuram sed ex occasionibus occurrentibus peccant mortaliter, tanquàm habituri postea spatium pœnitendi, declaratur ex eo quòd euenit vxori Lot: quæ credidit se posse ad pristinum situ redire, & interim punita est. Tertia ex parte diuinæ gratiæ se tenens (quæ est vtriusque radix) est electio diuina, quæ vt omnino gratuita significetur & nõ ex meritis, describitur circa omnino pares ac iunctos sexu, occupatione, loco, & tempore: duos scilicet in lecto vno, & duas molentes simul. [Et respondentes dicũt illi, Vbi domine?] Non explicauerat Iesus locum quo ducendi sunt assumendi & assumendæ. Et propterea discipuli respondendo quęrunt vbi domine? [Qui dixit illis, vbicunque.] pro, vbi, [fuerit corpus, illuc congrebabũtur & aquilę.] Aliqui codices loco dictionis corpus habent cadauer. & omnino corpus pro corpore mortuo ponit. Similitudine enim sumpta ab aquilis concurrentibus ad cadauer vt pascãtur, declarat non solũ locum sed etiam modum & affectum & fructum. Intendit siquidem quòd electi diuina electione sic assumentur, quòd velut volãtes (hoc est per aerem meantes) & tanquam esurientes ad fruendũ

Christo, congregabuntur ad locū in aere vbi erit Christus ad fruendum ipso: quemadmodum aquilæ congregantur ad comedendum corpus mortuum. Vnde & Paulus dicit. rapiemur obuiā Christo in aera, & sic semper cum domino erimus.

CAPVT XVIII.

Icebat autem & parabolā ad illos, quoniā] pro, ad ad hoc ꝙ, [oportet semper orare, & non deficere.] pro, segnescere seu defatigari. Explicat euāgelista quorsum tēdit parabola sequēs. Quod aūt dicitur oportet semper orare absque vlla defatigatione, nō cōtinuū orandi exercitiū indicit (quū hoc homini sit impossibile) sed horis omnibus congruis absque vlla pigritia necessitas orādi significatur. Et hoc de oratione quæ est actualis mentis eleuatio loquendo extenso tamen orationis nomine ad omnem actum meritoriū apud deum, absque vlla exceptione oportet semper orare: quoniā oportet omni tempore gratum deo obsequium exhibere. Ita quōd qui comedit, domino comedat: & qui dormit, domino dormiat: & sic de reliquis. Sic enim semper oratur: & nūquām defatigatio interuenit, nisi quū peccatur. De necessitate aūt orandi, superius dictū est ea ratione necessarias esse orationes ad vitā eternā consequendam, qua necessariæ sunt reliquæ causæ secundæ ad proprios effect°, quia oportet agros colere vt fructus agrorū percipiamus: & sic de similibus. [Dicens. Iudex quidam erat in quadā ciuitate, qui deum non timebat, & hominem non reuerebatur.] Parabola satis clara est. [Vidua autem quędā erat in ciuitate illa: & veniebat ad eū, dicens, Vindica me de aduersario meo. Et nolebat per multū tēp°.] pro, ad tēpus. Significatur enim quōd aliquādiu nolebat facere iustitiam. [Post hęc autem dixit intra se: etsi deū non timeo, nec hominē reuereor, tamen quia molesta est mihi hęc vidua, vindicabo illā. ne in nouissimo.] pro, tandē, [veniens fugillet me.] Motus describitur iudex iste ex importunitatis molestia & timore proprię maculę, quia nec propter deum nec propter homines mouebatur: ne scilicet viduæ illius tanta importunitas tādē vituperaret eū: & sic infamiæ maculam incurreret. [Ait autem dominus, Audite quid iudex iniquitatis dicit.] Ad conclusionem parabolæ excitat audientes. quia parabola hæc non est introducta vt discerent audientes aliquid imitandum: sed vt ex ea argumentum discerent ad credendam diuinam iustitiam. [Deus autem non faciet vindictam electorum suorum.] Concludit parabolam arguendo quōd si iudex iniquus victus frequentia precum viduæ disposui

disposuit tandem vindicare viduam, quanto magis deus iustissim° faciet vindictam electorum suorum, [clamantium ad se die ac nocte] clamor continuus electorum nō est formaliter petitio vindictę (quāuis vindicta iustitia sic punitiua, & sancte possit desiderari) sed est formaliter petitio quōd aduēiat regnum dei, est formaliter desiderium beatitudinis perfectę (in anima scilicet & corpore) quę erit quum aduenīet regnum dei. Et quia aduentus regni dei annexam habet vindictam (hoc est iustitiam punitiuam iniuriarum illatarum electis dei) ideo clamor iste est virtualiter petens vindictam. Et quoniam electi continue suspirant ad regnum dei, ideo continue dicuntur clamare petendo vindictam die ac nocte. Et cō formis est hæc sententia clamori martyrum scripto Apoc. 6. Vnde patet quōd non contrariatur sententia hęc alteri domini doctrinę. orate pro persequentibus vos. Electi enim pro persecutoribus suis orant, affectu veniæ eorum: & cum hoc orando pro aduentu regni dei, orant affectu pro vindicta, non contra hunc aut illum, sed in genere: quæ fiet in iudicio vniuersali. [Et patientiam habebit in illis.] pro, & longanimis super illos? Aduerte hic quosdam codices Græcos loco & habere etiam, ita quōd in eis legitur, etiam longanimis super illis. Et esset sensus, quōd quanuis longanimis sit super illis, nihilominus faciet vindictam. Legendo autem &, negatur longanimitas, & est sensus quōd deus non protrahet in longū vindictam, interrogatiue enim tota hæc clausula legitur. Hic autem secundus sensus, hæc lectio (scilicet cum coniunctione &) quadrat sequentibus Iesu verbis. [Dico autem vobis. quia cito faciet vindictam illorum] subiūgendo affirmationem celeris vindictę. declarat quōd non protrahet in longum vindictam. Similis sententia scribitur Apoc. 6. cap. & dictum est illis vt requiescerent adhuc tēpus exiguum. Quum enim hic dicitur cito, ibi dicitur exiguum tempus. Quod licet proculdubio verum sit respectu æternitatis qua durabit æternum CHRISTI regnum, ad literam tamen dicitur ad excludendum veram tarditatem quæ in apparentia videtur hominibus tarditas: quia in veritate nō interuenit tarditas aliqua sed suauis dispositio qua constat cito fieri quod quamprimum congruo seruato ordine fit. [Veruntamen filius hominis veniens putas.] pro, an, [inueniet fidem in terra?] Aduersativa hæc sententia contra officium dei ad cito faciendam vindictam electorum suorum, ē regione contraponit diminutionem tantam fidelium, vt vix inuenīantur aliqui veri fideles tempore aduentus Christi gloriosi. Acsi apertius dixisset, quanuis deus tantam curam habeat

electorum suorum quòd cito faciet vindictam eorum, nihilominus numerus fidelium diminuetur, non recognoscent homines tantum beneficium: sed vbi deberent erescere, inuenientur, ita vt vix inueniantur veri fideles veniente filio hominis ad iudicandum mundum. ¶ Ex hoc loco timeo diminutionem Christianæ fidei quam videmus non solum inchoatam sed valde extensam, non esse restaurandam sed potius extendendam. Non sum tamen propheta neque filius prophetæ. sed video viam valde frequentatam ad verificationem huius textus. Magna siquidem mundi pars mahumethana est: & parua pars Christianis relicta, tot hæresibus & schismatibus ac prauis vsibus repleta est, vt exiguus vere, fidelium numerus iam apparere videatur. Vere autem fideles dico professores Christianæ fidei verbis & factis. [Dixit autem & ad quosdã.] Frequenter Iesus superbiam damnat & humilitatem approbat propter maximum damnum quod superbia infert, & bonũ magnum quod humilitas affert. [Qui in se confidebant tãquam.] pro, quòd essent, [iusti.] Significantur enim superbi putantes se iustos [et aspernabantur cæteros, parabolam istã dicens, Duo homines ascẽdebant in templum vt orarẽt vnus Pharisæus & alter Publican'.] Parabola hæc modica eget innuitione magis quàm expositione. [Pharisæus stans, hæc apud se orabat. Deus gratias ago tibi.] Recognoscit hic Pharisæus iustitiam suam esse dei donum, gratias agendo. [Quia non sum.] Prima iustitiæ pars (scilicet declinare à malo) recognoscitur. [Sicut cæteri homines.] Hinc apparet i Pharisæo hoc, illa superbiæ species quæ singularitas appellatur. Vbi debuisset respicere ad negationem vitiorum in seipso, & dicere gratias tibi ago quia non sum raptor, iniustus, adulter (quandoquidẽ diuinę gratiæ munus est quicquid non deliquimus) respexit ad se relatum ad alios. quod est officium superbiæ, quòd est singularitatis tumor. ex relatione scilicet ad alios se præferre. Nec intelligo per cæteros homines, reliquos homines. multi enim erãt Pharisæi similes huic: nec tam desipiens putandus est iste vt se reliquo humano generi præferret. sed determinantur cæteri homines per subsequentia scilicet. [Raptores, iniusti, adulteri.] Ita quòd sensus est. non sum sicut alij homines qui sunt raptores &c. [Velut etiã.] pro, aut etiam vt, [hic publicanus.] Vide quo tumor Pharisæum hũc abduxerit. non sufficit ei præferre se in genere raptoribus, iniustis, adulteris, sed præfert se etiam Publicano religionis, officio vacanti & hoc despectiue, dicendo hic Publicanus. [Ieiuno.] Altera iustitiæ pars (quæ est facere bonum) in materiam gratiarum actionis

actionis assumitur. Ieiunium contra adulteros (hoc est peccata carnis) refert. [Bis in sabbato.] hoc est in hebdomada, integritas septem dierum à sabbato eorum termino nominatur. [Decimas do omnium quæ possideo.] Contra rapinam & iniustitiam, iustitiam decimarum apponit. [Et publicanus à longe stans.] Clare hinc apparet quòd stantes olim orabant. Nam tam Pharisæus quàm Publicanus describitur stans. sed Publicanus à longe ab altari, per quod insinuatur quòd Pharisæus erat prope. Et hæc est prima differentia inter eos. [Nolebat nec oculos ad cœlum leuare.] Hæc est secunda differentia. qua se indignum censebat Publicanus aspectu ad deum tanquam habitantem in cœlo. Et hinc insinuatur quòd Pharisæus erat oculis eleuatis in cœlũ. Et cõiecto quòd eleuatis etiam ad cœlum manibus Pharisæus orabat, ex modo narrandi quum dicitur nec oculos ad cœlum leuare adiunctio enim quædam significatur dicendo nec. [Sed percutiebat pectus suum.] Ex coniunctione aduersatiua sed, clarius apparet significatum esse, quòd nec manus nec oculos audebat leuare ad cœlũ, sed manu percutiebat pectus suum. Et hæc est tertia differentia. Percussio autem pectoris in signum fit, redargutionis cordis: quod pro voluntate consueuit poni. [Dicens. Deus propitius esto.] Vide differentiam inter orationes horum. Ille nihil perijt, sed tamẽs despiciendo alios, gratias egit: iste petit veniam, & proprie loquendo longinquum à deo se profitetur, dum petit propitius esto. hoc est, ego non possum tibi appropinquare, tu prope me veni: non appropinquatione locali, sed collatione veniæ. [Mihi peccatori.] Superbia Pharisæi efficiebat vt respiceret se relatum ad alios. humilitas Publicani efficiebat vt respiceret se secundum seipsum, & non respectiue ad alios peiores se aut æquales. [Dico vobis.] Ecce conclusio parabolæ. [Descendit hic.] Publicanus, [iustificatus.] effectus iustus: [in domum suam ab illo.] pro, magis quàm ille. Iustior effectus significatur Publicanus sola humili oratione, quàm Pharisæus fuerit ex vtraque iustitiæ parte in se existente. [Quia omnis qui se exaltat humiliabitur: & qui se humiliat exaltabitur.] Ratio tantæ iustitiæ statim acquisitæ à Publicano vt præferatur iustitiæ Pharisæi, redditur ex humilitate Publicani & superbia Pharisæi. Superius autem exposita est hæc vniuersalis regula, cuius experientia apparet exemplo istorum. Vere enim Pharisæus seipsum exaltauit, singularitate delectatus, simul & despectione aliorum: & Publicanus quantum seipsum intus humiliauerit, exteriora signa testantur. [Afferebant autem ad illum & infan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

res vt eos tangeret.] Historia hæc de infantibus, tractata est Matth. 19 & Marc. 10 [Quod quum viderent discipuli, increpabant illos. Iesus autem conuocans.] pro aduocans, [illos.] scilicet infantes, [dixit. Sinite pueros.] pro, puellos [venire ad me & nolite verare eos.] Conijcitur quòd Iesus nutu vel signo simul aduocauit puellos, & allocutus est discipulos vt non impedirent aduentum parvulorum ad se. [Talium est enim regnum dei.] Non dicit horum, sed talium, significans non ætatis, sed similitudinis esse regnum dei. [Amen dico vobis: quicunque non acceperit regnũ dei sicut puer.] hoc est simili simplicitate, persuasibilitate ac fide. pueri enim documenta paterna suscipiunt ac imbibunt absque contradictione, pure & simpliciter credunt. Tales autem oportet esse homines ad suscipiendum doctrinam regni dei fructuose: alioquin non intrãt in illud. Et nihilominus similitudo ad paruulos, etiam secundum humilitatem intelligitur ratione paruæ quantitatis: vt similes paruis corpore dicantur humiles parui animo. [Non intrabis in illud. Et interrogauit eum quidam princeps.] Ratione diuitiarum & forte generis appellatur hic adolescens apud Matthæũ decimonono princeps. Forte etiam primatum aliquem in ciuitate habebat [Dicens, magister bone quid faciens vitam æternam possidebo? Dixit autem ei Iesus Quid me dicis bonum?] Non negat se bonum: sed laudatus laudem reijcit in deum, recognoscendo seipsum inquantum homo erat, bonitatem habere à deo, ac per hoc laudẽ deberi deo, à quo pendet vniuersæ creaturæ bonitas. hoc enim significant subiuncta verba [Nemo bonus nisi solus deus] pro, vnus deus. Sicut enim solus deus est (quia solius dei esse est proprium, reliqua enim esse habent communicatum, & pendens continue à deo) ita ipse vnus tantummodo est bonus: quia bonitas est ipsius, reliqua autem bonitatem non nisi communicatam, & pẽdentem continue à deo habent. ¶ Docuit itaque Iesus omnes nos vt quum laudamur, reflectam⁹ oculos mentis nostræ ad defectum nostrum, & ad eius quod in nobis laudatur dependentiam à deo: & sic laudem nobis exhibitam, in deum cui debetur retorqueam⁹, dicendo cum ipso quid me dicis bonum aut iustum aut sapientem? mea non sunt nisi quæ ad defectum spectant: deus autem solus est cuius sunt quę ad perfectionem quancũque spectant. Hic est enim literalis sensus huius responsionis. [Mandata nosti: non occides, non mœchaberis, nõ furtũ facies, non falsum testimonium dices, honora patrem tuũ & matrẽ. Qui ait, Hæc omnia custodiui à iuuẽtute mea Quo audito, Iesus ait ei. Adhuc vnum tibi deest.] subaudi ad perfectionẽ vitæ: vt Matthæus explicat. [Omnia quæcũque habes, vende, & da] pro, & distribue. Significatur enim cum ratione largitio [Pauperibus.] Reliqua ad hanc historiam spectantia, & subiuncta à Petro cum responsione domini, diffuse declarata vide Matthæi decimonono, & Marci, decimo ne eadem repetantur [Et habebis thesaurum in cœlo. & veni, sequere me. His ille auditis, contristatus est quia dives erat valde. Videns autem Iesus illũ tristem factum, dixit. quam difficile qui pecunias habent, in regnum dei introibunt: Facilius est enim camelum per foramen acus transire quam diuitem intrare in regnum dei. Et dixerunt qui audiebãt, & quis potest saluus fieri? Ait illis. Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deum. Ait autem Petrus ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Qui dixit eis. Amen dico vobis: nemo est qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut vxorẽ, aut filios propter regnum dei, & non.] pro, qui non, [recipiat multo plura in hoc tempore, & in seculo futuro vitam æternam. Assumpsit autem.] hoc est seorsum duxit in itinere. vt Matthæi vigesimo apparet. [Iesus duodecim, & ait illis. Ecce ascendimus Hierosolymam.] Iterum prædicit discipulis suis passionem suam, determinando locum, Hierosolymam scilicet [Et cõsummabũtur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis.] Non solũ prædicit passionem & mortem suam, sed rationem patiendi & moriẽdi, scilicet vt impleantur scripturæ prophetarum, vt minus infirmentur & magis credant. [Tradetur enim Gentibus.] à Iudæis Et prędicit eis in specie, quòd in manus Gentilũ tradetur. [Et illudetur & flagellabitur.] pro, & illudetur & cõtumelijs afficiẽ, & cõspuetur.] singula singulariter explicat futura: vt & persuasibiles redderẽtur & vt cognoscant quòd ipse scit singulariter singula quæcunq; passurus est, & non solum in genere quòd passurus est [Et postquam flagellauerint, occident eum.] Violentam mortem se passurum significat. [Et die tertia resurget.] Et hoc quoque ad consolationem & soliditatem fidei prędixit. ne quum occisum viderint, desperent, sed credant resurrecturum, & expectent resurrectionẽ eius. [Et ipsi nihil horum intellexerunt.] Non quòd verba Iesu non intelligerẽt sed quia sensum verborum existimabant aut dubitabant esse sicut sensus sermonis parabolici. Audiebant enim Iesum sæpe loqui sermone metaphorico & quem credebant Messiam regnaturũ in mũdo, nõ, poterãt credere passurũ talia. verba significabãt secũdũ sensum literalem. [Et erat verbum istud abscõditũ ab eis: & nõ intelligebãt quæ dicebantur.] Non solum non intellexerunt, sed etiam perseuera-

perseuerauerunt non intelligentes hæc. [Factũ est aũt quũ appropinquaret Hierico]Hinc apparet quòd historia hæc de sanatione huius cæci, non coincidit in historiam tam narratam à Matthæo de duobus cæcis, capite vigesimo: quã à Marco de vno, capite decimo: quoniam Lucas describit rem gestam appropinquante Iesu ad ingressum Hiericò subiungendo ingressum Matthæus autẽ & Marcus scribunt rem gestam egrediente Iesu ab Hierico. Iste itaq; cæcus ante portã qua ingressus est Iesus, erat illi autẽ extra Hiericò portam qua egressus est Iesus versus Hierusalem, erant. Similiter do autem gestorum hic & ibi, occasio est putandi quòd eadem est vtrobique narrata historia: quum in veritate non idem, sed simile fuerit factum. [Cæcus quidam sedebat secus viã mendicãs: & quũ audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerũt autem ei, quod Iesus Nazarenus transiret. Et clamauit dicens, Iesu fili Dauid.]hoc est ille filii Dauidis qui promissus est Dauidi regnaturus in æternum, quem expectat populus Israel redempturum se de seruitute. [Miserere mei. Et qui præibant, increpabant eũ vt taceret. Ipse vero multo magis clamabat, fili Dauid miserere mei. Stans autem Iesus iussit illum adduci ad se. Et quum appropinquasset, interrogauit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit domine vt videam. Et Iesus dixit ei: respice, fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit & sequebatur illum, magnificans.]pro, glorificans. [deum. Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem deo.

CAPVT XIX.

E T ingressus.]Manifeste historiam prosequitur Lucas: postquam narrauit illuminationem cæci quũ appropinquaret Hierico, subiũgens & ingressus. [Perãbulabat Hierico.]Hierico ciuitas est inter Iordanẽ & Hierusalẽ: quę tẽpore Iosue destructa fuit, sed postea reædificata tertij Regum decimoseptimo. [Et ecce vir nomine Zachęus.]Tã grata est deo conuersio peccatorũ vt mereatur proprio nomine caput Publicanorũ nominari. [Et hic princeps erat Publicanorũ.]caput erat publicis exactionib⁹ vacantium. [Et ipse diues. Et quærebat videre Iesum quis esset & non poterat prę turba, quia statura pusillus erat. Et præcurrens.]Deest, ante. Significatur enim quòd tempus præoccupauit antequàm à turba impediretur ad eò ascendẽdum in arborem, prius quàm Iesus illac transiret. [Ascẽdit in arborem sycomorum.]pro, in sycomoream. Est autem sycomorus ficus fatua, aiũntque esse arborem magnam similem arbori ficuum,

cuum, quæ profert fructum non ramis sicut ficus, sed ex ipso caudice. [Vt videret eum quia inde.]pro, illac, [erat trãsiturus. Et quũ venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum & dixit ad eũ. Zachæe festinans descẽde, quia hodie in domo tua oportet.]necessitate fructus quem quærebat: non enim deerant Christo hospitia, sed ad salutem peccatorum efficiendam, oportebat ipsum statu comitate exhibere se conuiuam peccatoribus. [Me manere. Et festinans descendit & excepit illum gaudens. Et quum viderent omnes murmurabant.]Omnes quidem viderunt Iesum hospitantem apud Zachæum, sed non omnes murmurauerunt, indefinitè enim euangelista dicit quòd murmurabant. [Dicentes quod ad hominem peccatorem diuertisset.]pro, quòd apud virum peccatorem ingressus esset ad diuertendum. Hæc verba murmuris manifestant qui fuerint murmurantes: illi scilicet qui profitebantur se iustos: quales erant Pharisæi, peccatores enim gaudebant (non murmurabant) videntes Iesum hospitari apud peccatorem. [Stans autem Zachæus, dixit ad Iesum.] Inter prandendum stetit Zachæus profitens publice se pœnitentem. [Ecce dimidium bonorum meorum domine.]Eleemosynis commissa peccata interno spiritussanctì consilio redimit. [Do pauperibus.]Non dicit dabo quia in promptu erat vt daret. [Et siquid aliquem defraudaui reddo quadruplum.] Perfecta forma satisfactionis est restituere male ablata, non simpla, sed quadrupla (ad satisfaciendum damnis quæ potuerunt insurrexe damno affecti) & de proprio eleemosynis redimere peccata. Ex quibus Zachæi verbis apparet quòd non de male acquisitis erat diues, asserendo enim se dimidium bonorum proprio rum dare eleemosynaliter, & sub dubio ponendo fraudem quam certum in quadruplo restituit, manifestat se non ex male partis diuitem esse. [Ait Iesus ad eum, quia hodie salus.]Ecce fructus proper quem oportuit diuertere ad domum Zachæi: Manifestat his verbis Iesus veram & ex corde esse pœnitẽtiam Zachæi, quam publice professus est, quia officio publice infami vacabat. [Domui huic facta est.]Non demonstratur ædificium, sed familia Zachæi. Et significatur facta salus non soli Zachæo, sed familiæ eius. Sciebat enim Iesus fructum secutum in cordibus familiæ. Et dixit hoc ad manifestandum magnitudinem fructus suæ diuersionis ad domum Zachæi. [Eo quod & ipse filius sit Abrahæ.] Hinc apparet Zachæum quanuis princeps fuerit Publicanorum, fuisse genere Israëlitam: alioquin non dixisset dominus eo quòd ipse, filius sit Abrahæ assereus originẽ Zachæi pro cõfutatione murmurantium

Universidad de Deusto
Biblioteca

tantium quod apud virum peccatorem hospitatus esset. Respondet enim quod ad salutem filij Abrahæ hospitatus est, vt & dignitas generis & promissio salutis facta Abrahæ responderent murmuri Pharisæorum. Nec minuitur vis responsionis huius si legatur(vt legi etiam potest)in fœminino genere,eo quod & ipsa filia sit Abrahæ,quoniam significatur non solus Zachæus sed tota familia filij Abrahæ,secundum carnis originem. [Venit enim filius hominis quærere & saluum facere quod perierat.] Ex parte Zachæi respondet Iesus murmuri,citans filiationem Abrahæ, ex parte vero sui Iesus respondet,citans proprium officium,quia ad hoc venit filius hominis vt saluet & quærat quod perierat humanum genus,& personali conuersatione quod perierat Israelitarum filiorum Abrahæ. [Hæc illis audientibus, adijciens dixit parabolam.] Describitur subiuncta parabola de dilato seu de differendo regno dicta publice vt post Christi resurrectionem memores Zachæus & alij huius parabolæ credant Apostolis prædicantibus regnum dei,nec putent propter Christi mortem euanuisse prædicationem & promissionem Christi de regno dei. [Eo quod esset prope Hierusalem,& quia existimarent quod confestim regnum dei manifestaretur.] Ne ambigui quæreremus quorsum ingressus dit subiuncta parabola,declarat euangelista quo tendit scilicet ad tollendam falsam existimationem quam habebant discipuli de manifestatione regni dei quantum ad tempus.putabat enim quod statim post illum in Hierusalem ascensum, manifestandum esset regnum dei.hoc est regnum Christi.idem est enim regnum dei regnum Christi & regnum cœlorum in euangelio prædicatum. Quod in veritate non manifestabitur publice vsque ad secundum Christi aduentum.& tamen isti(vt dictum est) putabant tunc esse manifestandum Christi regnum. Ad hanc itaque erroneam existimationem tollendam explicat Lucas subiunctam dicti parabolam. [Dixit ergo,Homo quidam.] Iesus filius dei verus homo. [Nobilis.]clarus genere. Et vere clarus tum paterna origine quia verus deus ex vero deo.tum materna.quia ex regali Dauidis progenie.[Abijt.]ex hac vita mortali per mortem.[In regionem longinquam.] hoc est in alteram vitã,vere longissime distantem ab hac rerum conditione. [Accipere sibi regnum.] pro,vt acciperet sibi regnum.Finis mortis Christi significatur.ad hoc enim mortuus est vt acciperet regnum quod iam erat suũ,sed non acceperat possessionem eius,quam regni possessionem merunt per mortem iuxta quod dicetur oportuit patu Christum & ita intrare in gloriam

riam suam. Sibi dicit,non alij,non procuratorio nomine,sed sibiipsi Regnum demum dicit,ad differentiam reliquorum sanctorum qui hunc transeunt ad propriam beatitudinem. Christus enim ad hoc transijt,vt regnaret super vniuersum, verus rex totius vniuersi. [Et reuerti.] pro,& reuerteretur. sensibiliter ad hũc mundum,ad vniuersos mundi huius homines. Quæ reuersio erit in secundo aduentu. [Vocatis autem decem.] hoc est vniuersis.Quia enim denarius numerus secundum consuetudinem numerandi omnes numeros continet,& ipso quicquid superaddi tur,mensuratur,ideo per decem vniuersa significantur. [Seruis suis dedit eis decem mnas.] Mna Græca dictio,est quæ Latine dicitur mina,significans pondus.12.vnciarum & dimidiæ, centum enim drachmis appenditur. Et similiter intellige per decem minas vniuersa dona quæ Iesus distribuit ecclesiæ suę.[Et ait ad illos Negociamini.] Finis donorum Christi non est vt habeamus illa otiosa,sed vt negociemur,vt vtamur,ad lucrum, ad augmentum, proculdubio spirituale [Dum venio.] pro,donec venio.seu venias. Anceps siquidem est Græca dictio ad vtrunque tempus. Totum tempus vsque ad secundum Christi aduentum tempus negociationis est,tempus meriti est. Et hinc habes quod secundus Christi aduentus terminum imponit statui meritorio.ita quod homines illi viui in hoc mundo, aduenjente Christo non poterunt mereri aut demereri amplius:sed aduentus Christi terminum imponit vitæ illis sicut mors nobis. [Ciues autem eius.] Iudæi sub eadem lege Moysi viuentes,& in vno eodemque templo communicantes,ab eodem patre(Iacob)descendentes,& in eadem patria cohabitantes,ciues eius dicuntur,propter has ciuili conditiones. [Oderant eum.] Et vere oderunt eum vsque ad crucis mortem inclusiue. Vnde & ipse alibi dicit,nunc autem viderunt & oderunt me & patrem meum. [Et miserunt legationem post illum.] Legatio hæc post mortem Christi missa à Iudæis,persecutio est Christianę fidei facta à Iudæis. [Dicentes,nolumus hunc regnare super nos.] Ecce quo tendit persecutio nolumus Iesum Nazarenũ in Messiam.significantiusque dicitur nolumus quoniam voluntate non ratione primates Iudæorum persecuti sunt fidem Christianam,renuerunt recognoscere Iesum in Messiam [Et factum est vt rediret accepto regno.] Incœpit accipere regnum in resurrectione sua,quãdo dixit,data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra accepit possessionem cœli in ascensione sua accipiet possessionem terræ in secundo aduentu. Qui hic appellatur reditus accepto pro

pto regno: quia redibit iam rex in gloria regia absque vlla contradictione. [Et iussit vocari.] Deest ad se. Iussa vocatio missio est angelorum ad congregandum homines ad iudicium. [Seruos.] Deest illos, [quibus dederat pecuniã: vt sciret.] hoc est vt sciri faceret. ipse enim Iesus præscit ista: sed ad similitudinem quærentis scire describitur quantum ad effectum: hoc est manifestationem. vt manifestet enim iubebit vocari seruos suos. [Quantum quisque.] pro, quis quid, [negociatus esset. Venit autem primus dicẽs. domine mna tua decem mnas acquisiuit.] Non dicit, ego superlucratus sum decem minas, sed mina tua acquisiuit decem minas. Gratiæ det attribuit totum lucrum vir sanctus: iuxta illud apostoli: deus autem incrementum dedit. Hominis siquidem est rigare aut plantare, & vniuersaliter operas proprias adhibere: ex diuina autem gratia est fructus. Hinc quoque apparet quod hæc parabola non coincidit in illam quam refert Matthæus. 25. cap. de quinque talentis: nam ibi duplicatum lucrum quilibet bonus negociator retulit. hic autem primus retulit lucrum decuplum, alter vero quinquplum. Et significanter dicitur quod mina minas acquisiuit: quia spirituale donum non nisi ad spiritualia dona multiplicanda tendit. sensibilia enim bona vt stercora arbitratur. [Et ait illi. Euge bone serue.] Interdum lætitiam quam Iesus habet de profectu electorum intellectione applaudentis significat, adiunctis verbis laudis: vt intelligamus quam festiue suscipiet Christus electos suos. [Quia in modico.] pro, minimo. Respectiue ad dona futuræ vitæ, dona etiam spiritualia præsentis vitæ minima dicitur. [Fuisti fidelis, eris.] pro, esto, [potestatem habens supra decem ciuitates.] Spirituale præmium nobis ignotum similitudine sensibilium significatur. Et intendit esto in regno meo quẽadmodum in mundano regno est qui præsidet decem ciuitatibus ex lucro decem librarum. ignotæ enim nobis præeminentiæ cœlestis patriæ per has sensibiles significantur. [Et alter venit, dicẽs. domine mna tua fecit quinque minas.] Eadem gratia cõcessa priori fecit decem minas, quæ concessa huic alteri fecit quinque minas: non ex defectu gratiæ aut ventis, sed ex conditione hominum apud quos diuersi se exercent. aut etiam ex conditione officiorum quæ diuersi exercent, maiorem vel minorem fructum diuina gratia efficit. quæ operatur omnia suauiter. [Et huic ait, & tu esto supra quinque ciuitates, Et alius venit, dicens, domine ecce mna tua quam habui repositam in sudario. Timui enim te: quia homo austerus es. tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti.]

minasti.] Tertius iste integram refert minam: De quo multa exponenda, vide Matthæi. 25. quoniam nulla est differentia inter istum tertium apud Lucam referentem minam & illum etiam tertium apud Matthæum referentem talentum. nisi quod iste reposuit minam in sudario, & ille in fossa: sed hæc ad officium pusillanimis relata non differunt. [Dicit ei de ore tuo te iudico serue nequam.] pro, mule. [sciebas quod ego homo austerus sum, tollens quod nõ posui, & metens quod nũ seminaui, & quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego venies cũ vsuris.] pro, vsura, [vtique exegissem illud?] pro, illã s. pecuniam. [Et astãtibus dixit. auferte ab illo muã, & date illi qui decẽ mnas habet. Et dixerũt ei. domine habet decẽ mnas. Dico enim vobis quia omni habenti dabitur, & abundabit.] superfluit & abundabit [ab eo autem qui nõ habet, & quod habet auferetur ab eo. Veruntamen] pro, quin, [inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super se.] Non solum in secundo suo aduentu reddet præmia iustis & pœnas negligentibus, sed etiam acrius puniet inimicos Iudæos qui persecutẽ fuerunt Christianã fidẽ ad hoc enim significãdũ meminit eorum in specie. & coram se iugulari iubet proculdubio æterna morte, quæ nunquam finitur. [Adducite huc & interficite.] pro, iugulate. species enim occisionis significatur ex membro vitali, hoc est iugulo vt supplicium expeditum significetur. [Ante me.] Plenitudo vindictæ humano more significatur quantum ad parabolam spectat. quantum vero ad rem, maior Iudæorum confusio & summa Christi fœlicitas corã se habentis etiam supplicia hostium signũ catur. [Et his dictis præcedebat ascendens Hierosolymam.] Quod parabolã dixerat, facto adimplet. dum præcedens describitur, ipse tens ante alios ad locum passionis, ad subeundam mortem in Hierusalẽ. [Et factũ est quũ appropiquasset ad Bethphage & Bethaniam.] Bethania castellũ est quindecim stadijs distans à Hierusalem. Bethphage autem vicus propinquior Hierusalem. Meminit autem vtriusque: quia in Bethania dormierat nocte illa, cuius die artificiali sequente ad Bethphage venit, & inde misit pro asino. [Ad montem qui vocatur Oliueti] pro, olivarum, ad radicẽ enim lætus montis Oliueti est Bethphage. [Misit duos discipulos suos, dicens. Ite in castellum quod contra vos est] hoc est quod è regione vestri est. Monstrabat enim castellũ illud è regione, ad differentiam aliorũ castellorũ. [In quod introeuntes, inuenietis pullũ asinæ alligatũ, cui.] p, in quo, [nemo vnquã hominũ sedit, soluite illum & adducite. Et si quis vos interrogauerit quare soluitis, sic

dicetis

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicetis ei, quia dominus operã eius desiderat.]pro, eo opus habet. [Abierũt autẽ qui missi erant. & inuenerunt sicut dixit illis stantẽ pullũ.] Superflunt stantẽ pullũ [Soluentibus autem illis pullũ dixerunt domini eius ad illos.] Hinc patet fabellam esse quod erat asina cõmunis. sicut etiam fabella est quod erat asina Hierusalem. oppidulum enim innominatum est. [Quid soluitis pullum? At illi dixerunt quia dominus eũ necessariũ habet.] pro, eo opus habet. [Et duxerũt illũ ad Iesum, Et iactantes vestimenta sua super pullũ, imposuerunt Iesum. Eunte autẽ illo substernebant vestimenta sua in via. Et quũ appropinquaret iã ad descensum mõtis Oliueti, cœperunt omnes turbæ descendẽtiũ] p, omnis multitudo discipulorum. Et nomine discipulorũ intelligendi videtur non solum duodecim & septuaginta, sed etiam alij multi adhærentes doctrinæ Iesu. [Gaudentes laudare deum voce magna super omnibus quas viderant virtutibus.] Discipuli qui innumera viderant miracula patrata à Iesu, voces extollunt occasione tot visorum miraculorũ: quanuis turba quæ venit obuiam, mota fuerit occasione resuscitationis Lazari [Dicentes. Benedictus qui venit rex.] Messias acclamatur. Et hinc læsæ maiestatis postea habitus est reus. Acclamant autem regem à spiritusancto moti, ad contestandum publice impleri tunc prophetiam Zachariæ prophetæ. ecce rex tuus venit tibi mansuetus sedens super asinam. [in nomine domini pax in cœlo.] hoc est redditur per hunc regem pax inter cœlum & mundũ. fuerat enim tantum bellum vt nullus quantuncunque iustus admissus sit in cœlum. sed rex iste pacem cœlestem effecit aduentu suo. [Et gloria in excelsis.] pro, altissimis. in supremis. Quam etiam angeli in natiuitate cecinerunt. [Et quidam Pharisæorum de turbis.] pro, de turba. Pharisæi isti de turba quæ venit obuiam videtur fuisse. [Dixerũt ad illum, magister increpa discipulos tuos.] Aut inuidentes gloriæ, aut inexcusabilem reddere Iesum volentes si nõ increparet discipulos dicunt hoc Pharisæi. [Quibus ipse ait. dico vobis quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.] Sciebat Iesus tempus illud definitum esse à diuina prouidentia ad contestandũ publice & acclamandum ipsum esse Messiam, & oportere impleri diuinam prædestinationem: & propterea dixit conditionalem, si isti tacuerint, lapides clamabunt dicendo quæ isti dicunt, ad adimplendam diuinam prædestinationem. Et vere si oportuisset ad adimplendam diuinam prædestinationem, lapides clamassent. Et dixit hoc vt intelligerent impossibile esse vt isti taceant. [Et vt appropinquauit, vidẽs ciuitatem fleuit super illã.] Vide Pharisæe, quam

qualem charam habeat Iesus huiusmodi gloriam. Inter tot honores sedens super asinum flet: non extollitur, non magnificit honores qui fletũ nõ continet compassionis. [Dicens, quia si cognouisses & tu.] Duplex est verborũ horum sensus. Alter est. si cognouisses mala tibi superuentura, fleres. supple quæ modo frueris bonis quæ sunt ad pacem tuam: hoc est bonis temporalibus. Alter sensus est. si cognouisses quæ ad pacem tuam (hoc est mea gesta, meum aduentum, mea bona quæ sunt ad tuam veram pacem) quæ modo sunt abscondita ab oculis tuis internis. Et iuxta hũc sensum oportet punctare literam sic [Quia.] Refertur hoc quia ad fletum. reddendo enim rationem fletus inchoat à quia. Quod autem subdit. si cognouisses, concupiscentis est. & tu ad emphasim spectat coniunctio &, significans locum ab ipsa ciuitate electa à deo ad diuinum cultum [Et quidem in hac die tua.] Altera est emphasis tangens alterũ locũ ex tempore illius diei quo ipse iuxta Zacharię vaticinium aperte manifestabatur Hierosolymitanis Messias. Ita q, intendit vtinam cognouisses & tu electa ciuitas & in hac die tua, tibi quidem peculiariter directa à propheta Zacharia. Deinde subiunguntur cognoscenda, dicendo. [Quæ ad pacem tibi.] pro, eam: [nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.] Vtinã cognouisses mea quę quidem ad pacem tuã veram directa sunt. sed nunc abscondita sunt hæc mea, quæ sunt ad pacem tuam ab oculis tuis internis. [Quia venient dies in te.] Ad fletũ etiam refertur hoc secundum quia. ratione enim fletus prius assignauit ex concupiscẽtia notitiæ qua carebat & indigebat electa dei ciuitas in die illa: modo autem eiusdem fletus alteram rationem reddit ex excidio Hierosolymitano, quod præuidet & prædicit futurum à Romanis ob culpam dictæ excæcatis. Et à tempore inchoat proximo, describendo illud non per annos sed per dies [Et circũdabunt te inimici tui vallo.] Obsidio prædicitur futura constituendo vallum circum circa [Et circũdabunt te.] Multitudo exercitus tanta describitur vt sufficiat ad circundandam ciuitatem. ita quòd non solum vallum, sed exercitus circumcirca futurus describitur. [Et coangustabunt te vndique.] Primus effectus, restrictionis vndique describitur ex vtraque præmissa circundatione. Quanta autem fuerit angustia, à Iosepho & Egesippo describitur. [Et ad terrã.] pro, solum, [prosternent te & filios tuos qui in te sunt.] Ex eo q, homines quoque prosternendos ad solum dicit, metaphorica monstrat locutio. nam de materiali ædificio subiungetur. Hæc vero verba significant omnimodam & reip. & singulorum destructionem à

similitudine deiectionis vsque ad fundamentum, [Et non relinquent in te lapidem super lapidem.]Hoc directe prædicitur de destructione corporeorum ædificiorum.[Eo quod non cognouerit tempus visitationis tuæ.] Causa tantæ pœnę significatur culpa cæcitatis qua nō cognouit tempus hoc quod Iesus illam visitauit personaliter eum tot euidentibus & claris testimonijs quōd ipse esset Messias. [Et ingressus in templum] Non pergit ad plateam sed ad templum.[Cœpit ejicere vendentes.]deest.in ipso,[& emētes.]Vide hæc & reliqua spectantia ad hunc diem palmarum,scripta Matthæi vigesimoprimo.[Dicens illis.Scriptū est quia domus mea domus orationis est: vos autē fecistis illā spelunca latronū. Et erat docens quotidie in templo.]A die dominico quo ingressus est Hierusalem cum tanto honore, vsque ad feriam sextam qua cōprehensus & occisus est,erat quotidie docēs in templo [Principes autem sacerdotum & Scribæ & princeps.]pro,primores plebis. Tria genera maiorum describuntur :capita scilicet sacerdotum,& doctores,& capita plebis. [Quærebant illum perdere.] Non solū odio habebant, sed operam dabant studiosam ad hoc vt occiderent Iesum.[Et non inueniebant quid facerent illi] Non ex defectu voluntatis & studij,sed quia non inueniebant quod possent illi inferre,omittebāt illius occisionem. [Omnis enim populus suspensus erat.]pro,pendebat,[audiens illū.]velut in hiatans erat audiēdo Christum docentem. Magna deuotio populi ad doctrinam Iesu,ratio redditur quare non inueniebant primates quid malefacerent Iesu: quia contra populum non audebant facere.

CAPVT XX.

IT factū est in vna dierum.] deest.illarum.Explicatur enim quōd fuit post aduentum honorabilem in Hierusalē.[Docente illo populum in templo & euāgelizante,cōuenerūt]pro,aduenerunt,[principes sacerdotū & Scribę cū senioribus,& aiunt:]vecerūt est.[ad illū,dicētes.Dic nobis in qua potestate hæc facis, aut quis est qui dedit tibi hāc potestatē?Respōdens aūt Iesus,dixit ad illos.Interrogabo vos & ego vnū verbū respondete.]pro,dicite.[mihi. Baptismus Ioānis,de cœlo erat an ex hominibus? At illi cogitabāt intra se,dicentes:quia si dixerimus de cœlo,dicet,quare ergo non credidistis illi?Si autē dixerimus ex hominibus, plebs vniuersa lapidabit nos.Certi sunt enim.]pro,persuasa est enim,[Ioannē prophetā esse.]Verba hęc sunt Scribarū & primatum scientium quōd plebs persuasa iā est ad credendū Ioannem Baptistā esse prophetam.De hac aggressione principū & respōsione Iesu,tractatum est diffuse Matth.21.vide ibi expositionem horum omnium. Vbi etiā vide expositā circa sequētem parabolam:quoniam eadem est apud Matthæum ibi,& apud Lucam hic. Paucula tamen verba quæ hic adiunguntur explicabimus [Et respondērūt se nescire vnde esset. Et Iesus ait illis neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio. Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo quidam plantauit vineam,& locauit eam colonis: & ipse peregre fuit multis temporibus.] Apud Matthæum describitur peregre:hic adiungitur multis temporibus .Deus enim multis temporibus à tempore plantarę vineę domus Israel, velut peregre fuit quousque verbū caro factum est Alienus siquidem omnino & natura & persona fuit sed quum verbum caro factum est,tunctus nobis est in persona, quoniam vna eademque persona ex tunc est dei & hominis. [Et in tempore illo misit ad cultores seruum,vt de fructu vineę darent illi.Qui cæsum dimiserunt eum inanem. Et addidit alterū seruum mittere.Illi autem hunc quoque cædentes & afficientes contumelia,dimiserunt inanem. Et addidit tertiū mittere.Qui & illum vulnerantes,eiecerunt.] Tribus seruis perfectus numerus prophetarum & bonorum pastorum ad populum Israel ante Christū missorum,aptissime describitur: quoniam ternarius numerus est perfectionis,constans ex principio, medio & fine. [Dixit autem dominus vineæ quid faciam? Mittam filium meum dilectum: forsitam quum hunc viderint,verebuntur.Quem quum vidissent coloni,cogitauerunt intra se dicentes. Hic est hæres, occidamus.] deest venite. Legendum est. [venite occidamus illum vt nostra fiat hæreditas.& eiectū illum extra vineam,occiderunt.Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Veniet & perdet colonos istos: & dabit vineam alijs.Quo audito]Apud Matthæum auditores dixerunt auditam sententiam de perditione colonorū hic autem Iesus describitur dicens illam sententiam. quia fuit ab auditoribus dicta à Iesu approbata: & Matthęus primum, Lucas secundum refert [Dixerunt illi.]Scribę & alij qui aderant contra Iesum. [Absit.] Horrentium est tantam pœnā.[Ille autē aspiciens eos,ait Quid est ergo hoc quod scriptum est lapidem quem reprobauerunt ędificātes,hic factus est in caput anguli. Omnis qui ceciderit super illū lapidē,cōquassabitur.super quem.]pro,quencunque, [autē ceciderit,cōminuet illum. Et quærebant principes sacerdotum & Scribæ mittere in illum manus hora illa. & timuerunt populum. Cognouerunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinē hanc. Et obseruā-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tes miserunt insidiatores qui se iustos]deest.esse, [simularent vt caperēt eū in sermone]℘,vt caperēt eū sermonē.Historia hęc recitatē à Matthęo cap.22.& ibi expositā vide [Et traderent illū principatui & potestati præsidis.] Hanc clausulam adiecit Lucas supra Matth. ℘ ideo miserūt discipulos suos cū Herodianis vt causam haberent tradendi Iesum puniendum à curia præsidis, Pilati.s.qui Cæsaris nomine præsidebant Iudææ.Ideo enim causam cōtra Cæsarem proponunt. [Et interrogauerunt eū,dicentes.Magister scimus quia rectè dicis & doces:& nō accipis personā; sed viā dei in veritate doces licet nobis tributū dare Cæsari an non?Considerās autem dolū.]pro,astutiam;[illorum,dixit ad eos. Quid me tentatis?Ostendite mihi denarium.Cuius habet imaginem & inscriptionem?Respondentes dixerunt,Cæsaris.Et ait illis:reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari.& quæ sunt dei deo.Et non potuerūt verbum eius reprehendere corā plebe & mirati in responso eius, tacuerunt. Accesserunt autem quidā Sadducęorū qui negant esse resurrectionem.]pro,qui contradicendo dicunt resurrectionem nō esse.Hæc quoque Sadducæorū quæstio,cum domini responsione & doctrina scripta & exposita est Matthæi vigesimosecundo.Vide ibi. [Et interrogauerunt eum,dicentes:Magister,Moyses scripsit nobis.si frater alicuius mortuus fuerit habens vxorem ,& hic sine liberis fuerit.]deest mortuus,[vt acceptat eā frater eius vxorē,& suscitet semen fratri suo.Septē ergo fratres erant.& primus,accepit vxorē,& mortuus est sine filijs & sequens.]pro,secūdus, [accēpit illā:& ipse mortuus est sine filio.Et tertius accepit illā,similiter & omnes septē.]Superfluit omnes.[&nō relinquerūt semē.] ℘,liberos,[& mortui sunt Nouissime omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo cuius eorū erit vxor?siquidem septem habuerunt eam vxorem.Et ait illis Iesus Filij huius seculi nubūt.]pro ducunt vxores,[& traduntur ad nuptias.]pro,dantur nuptui:[illi vero qui digni habebūtur seculo illo & resurrectione ex mortuis , neque nubent neque ducent vxores.] pro, neque ducūt vxores neque dantur nuptui.[neque enim vltra mori poterūt.]pro,possunt.[Æquales enim angelis sunt.& filij sunt dei.]Non solū pares angelis (quod Matthęus explicauit)sed etiā filios dei Lucas explicat propter cōsortū diuinę naturę cōmunicatę beatis.Sūt enim asciti in dei sortem diuinæ naturæ cōmunicatę beatis.Sūt enim asciti in dei sortem fupra omnem participatam & participabilem naturaliter deitatem supra omnem participatam & participabilem naturaliter dei similitudinem. eleuantur siquidem ad diuinā similitudinem.di uinæ ordinis . hoc est incommunicabilis naturaliter. Et propterea filij dei,eiusdem cum deo naturæ dicuntur eiusdem siquidem naturæ

turæ sūt filij cuius est pater.[Quū sint filij resurrectionis.]Apponuntur hæc ad reddendam rationem quare non erunt nuptiæ . & è regione distinguit filios resurrectionis à filijs huius seculi,à quibus inchoauerat dicendo filij huius seculi ducunt vxores. Et intendit quia non sunt filij huius seculi,quia non sunt filij primæuæ generationis qua generantur homines ad vitam animalem . hoc est indigentem alimento . nuptiæ enim sequuntur alimentum . generatiua siquidem pars alimento vtitur. Vnde & primi parentes quāuis in statu innocentiæ, quia tamen erant filij huius seculi ,quia ad animalem vitam producti erant(quod est esse filios primæ generationis:quoniam prius est animale quàm sit spirituale, vt dicitur 1.ad Corinth.15.à nuptijs non fuerunt exempti:sed dictum est eis,crescite & multiplicamini. Sed sunt filij resurrectionis:quæ (vt ipsum astruit nomen)regeneratio est non ad animalem vitam,sed ad spiritualem:hoc est ad vitam non indigentem alimento:& consequenter exemptam à nuptijs. [Quia vero resurgent mortui , & Moyses ostendit secus rubum.sicut dicit dominum,deum Abrahā & deum Isaac & deū Iacob.Deus autem non est mortuorum , sed viuorum.omnes enim viuunt ei.] hoc est quantumcunque homines sint mortui nobis,& sint mortui corpore,omnes tamē viuunt secundum animam,non nobis nec cadaueribus , sed ei, deo scilicet qui spiritus est Ac si apertius dixisset quòd omnes homines mortui viuunt secūdum spiritū:& propterea deus qui spiritus est, dicitur deus eorum,non mortuorum,sed viuorum,[Respōdentes autem quidam Scribarum dixerunt ei-Magister bene dixisti.Et amplius non audebant eum quicquam interrogare. Dixit autem ad illos.]hoc est Phariseos vt Matthæi explicat capite vigesimosecundo. Vbi etiam hæc vide exposita, ne eadē repetamus. [Quomodo dicunt Christum filium esse Dauid & ipse Dauid dicit in libro Psalmorum.dixit dominus domino meo sede à dextris mei,donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorū?Dauid ergo dominū illum vocat & quomodo filius eius est? Audiente autem omni populo dixit discipulis suis.Attendite.]pro, cauete, [à Scribis qui volunt ābulare in stolis]hoc est vestibus demissis vsque ad talos. Reliqua exposita vide Matthæi vigesimotertio,quæ etiam habentur Marci duodecimo [Et amāt salutatiōes in foro]pro:foris [& primas cathedras in synagogis,& primos discubitus in conuiuijs. Qui deuorant domos viduarum,simulantes longam orationem.] pro,& prætextu prolixe orant.[Hi accipient damnationem maiorem.]pro,abundantius iudicium)subaudi ad puniendum eos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT. XXI.

R

Especiens autem vidit.] Ex industria spectans describitur. non enim curiose sed propter subsequentē doctrinam tradendam. [Eos qui mittebant munera sua in gazophylacium diuites.] Gazophylacium est dictio composita ex Persica & Græca dictione. capsam significans in qua conduntur opes. [Vidit autem & quidam viduam pauperculam mittentem illuc æra minuta duo. Et dixit, Vere dico vobis quia vidua hæc pauper plus quam omnes mittit. nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera dei: hæc autem ex eo quòd deest illi.] pro, ex penuria sua, [omnē victū suum.] pro, substantiā. & superfluitate suū. [quā habuit misit.] Historia huius viduę expositā est Marci duodecimo. Vbi eadem fere verba habentur. vide ibi, [Et quibusdā dicentibus de templo.] Discipuli significantur. vt Matthæus & Marcus explicant. [Quod bonis lapidibus & donis ornatum esset.] Lapides partes sunt ædificij. dona autem ornamenta applicata seu appensa, aurea, argentea & gemmata: quæ in columnis seu parietibus aut potius in facie & atrijs templi quæ appellantur templum, erant suspensa: iuxta illud primo Machabæorum quarto. ornauerūt faciem templi coronis aureis. Hæc enim coram populo palam erant. ipsum autē templum solis sacerdotibus patebat. [Dixit, Hæc quę videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur. Interrogauerunt autem illum.] Subaudi in monte oliuarum Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas (vt Marcus explicat) dum sederet è regione templi. [Dicentes, Præceptor quando.] deest. igitur Significatur enim interrogatio tanquam illata ex auditis. Aesi apertius dixissent. dixisti nobis futura, superest vt dicas nobis tēpus, futurorum. [Hæc erunt, & quod signum quum fieri incipient.] pro, quia hæc futura sunt. Duo petūt tēpus & signū tēporis. Et ex responsione Iesu tam de destruxione Hierusalē q̄ de aduentu suo secundo habetur quod numerus pluralis hæc demonstrat vtraque scilicet destructionem templi & consummationem. ita quòd implicite Lucas pro nominibus significauit interrogata quæ Matthęus explicauit. cap. vigesimoquarto. [Qui dixit.] Responsio in tres distinguitur partes. Prima admonitio est, tum ne fallantur, tum ne timeant. ne fallātur autem & á falsis prophetis seu Christis & á falsis signis. [Videte ne seducamini.] á falsis ꝓphetis seu Christis. [Multi enim venient.] Non vnus tantum Antichristus sed multi prædicantur. dum dicitur. [In nomine meo.] hoc est vsurpantes sibi nomen meum quod est Christus. [Dicentes quia ego sum.] scilicet Christus. [& tempus appropinquauit.] nō solum dicent ego sum Christus, sed etiam dicent quòd tempus consummationis seculi appropinquauit. [Nolite ire.] pro, ne ite, [post eos.] Prius monuit spectātia ad fidem, videte ne seducamini modo monet spectantia ad voluntaria opera, dicendo ne ite post eos. [Quum autem audieritis prælia & seditiones.] Post monitionem ne fallantur ab Antichristis, adiungit monitionem ne fallantur terrore signorum falsorum prælitorū scilicet quæ cum externis committuntur, & seditionum quę intestina ciuitatum scindunt, [Nolite terreri.] existimantes hæc esse signa consummationis mundi. [Oportet enim primum hæc fieri.] Ex humanorum morum corruptione necessitas oritur prœliorum & seditionum, non ex coactione voluntatum. Primum autem refertur ad tempus consummationis mundi. Significatur enim quòd antequam veniet tempus illud, ex corruptis moribus hominum oportet precedere & bella & seditiones. [Sed nondum statim finis.] superfluit dum. Ne intelligeremus post bella & seditiones statim finem mundi excludit hunc errorem. [Tunc dicebat illis, Surget gens contra gentem, & regnū aduersus regnum: & terremotus magni erunt per loca, & pestilentiæ & fames.] Bella, terremotus, pestes, fames, terriculamenta & signa in aëre magna prædicuntur. nō ea ratione vt noua aliqua, aut insolita denuncientur futura, sed vt describatur mundus solitum cursum habiturus, vt intelligerent Christiani hęc spectare ad consuetum mundi cursum, & non ad specialia seu propria signa consummationis mundi. Nisi enim dominus hoc docuisset, quotidie adessent prophetantes finem mundi quum hæc patimur. [Terroresque.] pro terriculamenta. Significantur non ipsi terrores, sed ea quę incutiunt terrorem. [De cœlo & signa.] prępostera est ordo. Legendum est [Et signa de cœlo magna erunt.] qualia sunt ea quæ apparent in regione aëris. vt trabes igneæ, cometas, & similia. [Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas.] Admonitioni ne fallātur ab Antichristis aut terroribus malorum (belli, famis, pestis, &c.) adiungit quę circa ipsos Apostolos futura sunt, instruendo tam quo ad intellectum quam quo ad affectū. Secundū historiam itaq; verificatū est, quòd ante huiusmodi prędicta mala inceperūt injicere manus in Christi discipulos. nā fere statim iniecerūt manū in Apostolos: vt patet Actu. 4. Et flagellauerunt eos: vt patet Actuū 5. Et lapidauerunt Stephanum, Actuum. 7. [Et persequentur tradentes in synagogas, & custodias

Universidad de Deusto
Biblioteca

stodias trahentes.]pro,quum ducemini,[ad reges & præsides pro pter nomen meum.]In Actibus Apostolorum impleta hæc leguntur in Iacobo occiso ab Herode,& Petro incarcerato ab eodem,& Paulo sub præside.[Continget autem vobis in testimonium.] Tū mei eritis(inquit alibi)mihi testes in Hierusalem & Samaria,& vsque ad vltimū terræ.Tum inexcusabilis infidelitatis illorum corā quibus eritis [Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis]pro,defensionem. Superfluit quēadmodum,vel(vt alijs placet)vt respondeatis Constat enim Iesum tollere à discipulis solicitudinem meditanti defensiuam respōsionem quum docerentur coram magistratibus.[Ego enim dabo vobis.] Ecce ratio securitatis.Et in hac promissione manifestat se deum.solius enim dei est adimplere hoc promissum. [Os.]gratias spectantes ad linguæ officium. [Et sapientiam.] quantum ad ea quę dicenda sunt,scientiam,prudentiam,iudicium,ordinem [Cui non poterunt resistere neque cōtradicere omnes aduersarij vestri. Trademini autem à parētibus & fratribus & cognatis & amicis.] Dixerat persequenter tradentes: declarat modo à quibus tradentur. Et enumerat coniunctiores omnes, tum carne,tum amoris vinculo,vt præcognoscant se nec in domo propria fore securos: & simul intelligant fidem Christi suscipiendam quandoque à filio & non à patre,ab vno fratre & non ab altero,& sic de similibus.& cum hoc nō susçipientes illam vertendos in persecutores vestros. [Et morte afficient ex vobis] Non solum persecutiones patiemini,sed etiam multi vestrum interficientur.vt intelligant etiam vitā se perdituros propter Iesum.[Et eritis odio omnibus.]pro, odio habiti ab omnibus,[propter nomen meum.] Non significantur per hoc reliquorum vniuersi generis humani hominum singulorum actualia odia erga Christianos(quum multi homines sint qui nunquam odium huiusmodi habuerint in Christianos) sed significatur contrarietas professionis Christianę ad vitam & professionem omnium aliorum, quæ est fundamentum odij in alijs erga Christianos. Et nihilo minus significatur, quòd odio sunt habendi ab omni genere hominum.quod experientia testata est & testatur.nam ab omni sexu,conditione,professione,'natione, & cæ habiti sunt odio.[Et capillus de capite vestro nō peribit]pro,non perit. Securitas omnis indemnitatis magis significatur per præsens quàmper futurū.Per hoc eīn significatur quòd nihil penitus damni sustinebunt, sed omnia seruāntur in integrum restituenda. Et ad literam non solum membra corporis, sed etiam vniuersa quę

quæ sunt decoris,in resurrectione,integra erunt. [In patientia vestra.]Sumitur hic patientia pro tolerantia hoc est pro virtute qua libenter tolerantur mala.[Possidebitis.]pro,possidete. Præcipit enim,non prædicit [Animas vestras.]Eximium documentum possidendi,non agros,non opes,non regna,sed(quod maius est omnibus)proprium animum virtute patientiæ. Quod si non penetras.perspice ad quæ & quot adducit impatientia & vel sic videbis maximam vim tolerantiæ ad hoc vt homo possideat seipsum. Et hoc quidem in hac vita.nam præter hoc largitur etiam possessionē animæ in futura vita. perdunt enim proprias animas pro futura vita, qui hic volunt mala tolerare pro Christo. [Quum autem videritis.] Exclusis falsis signis & instructis discipulis circa ventura eis mala, respondet quæsito de tempore destructionis templi. [Circundari ab exercitu.] pro, ab exercitibus. Multitudo enim Romani exercitus (propter diuersitatem forte nationum, & copiā æquiualentem multis exercitibus) appellatur exercitus in numero plurali [Hierusalem,tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius.]Non credatis tunc quòd liberabitur Hierusalem, sed scitote quòd tunc erit tempus desolationis eius [Tūc qui in Iudæa sunt, fugiāt ad montes]incipiente obsidione,qui in regione Iudææ sunt non eant in Hierusalem,sed fugiāt ad montes [Et qui medio eī.] scilicet Hierusalem,[discedant & qui in regionibus,non intrent in eā:quia dies vltionis ij sunt,vt impleātur omnia quę scripta sunt.] à prophetis de pœnis Hierusalem.[Ve autem prægnantibus & nutrientibus.]pro,lactantibus,[in illis diebus]tum quia impedietur fuga vtrarumque prægnantes enim impediuntur vtero, & lactantes infante. Tum quia tales egent duplici alimento.tum quia incūbit eis duplex cura.[Erit enim præssura.] pro,vis seu necessitas, seu(vt alijs placet)afflictio [Magna.] Violentia enim magna significatur [Super terram]Hierosolymitanam [Et ira] Vindicta diuina.[Populo huic.]Hierosolymis manenti.[Et cadent in ore,] id est acie gladij. Dicit Iosephus decem centena milia mortuorum tunc fuisse. [Et captiui ducentur.] Iosephus dicit nonaginta sex milia captiuorum. [In omnes gentes.]vt diuina iustitia apud omnes nota fiat. [Et Hierusalem calcabitur à Gentibus donec impleantur.]Calcanda'describitur Hierusalem ab idololatrijs nec impleantur tempora idololatrarum Et vere sic fuit.quia exclusa idololatria per hoc quod conuersæ sunt gentes ad fidem CHRISTI, desijt calcari Hierusalem ab idololatris, & habitata à Christianis [Tempora nationum.] pro, Genuum Constat enim

enim appellatione gentium idololatras intelligi & tunc impleta ef
se earum tempora quum cessauit idololatria. [Et erunt signa.]
Respondet alteri quæsito de tempore & signo finis mundi aduen-
tusque sui, secundi. [In sole & luna & stellis.] Matthæi vigesimo-
quarto explicantur ista: sol obscurabitur, luna non dabit lumen
suum, & stellæ cadent de cœlo: quæ ibi vide exposita. [Et in ter-
ris.] pro terra, [pressura.] pro, coarctatio, [gentium.] Non sup-
ponit gens pro Ethnicis vt paulò superius: sed communiter pro
hominibus peccatoribus, tam Christianis quàm non Christianis.
[Præ confusione.] pro, in perplexitate, [sonitus maris.] pro,
resonantis maris. [& fluctuum.] Ex quibus colligitur signifi-
cari, quòd tantus talisque erit terror resonantis maris fluctuosi
quòd homines coarctabũt se, perplexi, nescientes euentum seu po
tius locum quo tendit sonans mare. Non enim erit mare sonans,
sed fluctuans more solito versus vnam plagam (sic enim nõ cau-
saret perplexitatem) sed eo ipso quòd perplexitas describitur, tam
anceps erit vt nesciant se homines resoluere. [Arescentibus homi-
nibus.] Exterius erit coarctatio, interius arescent. [Præ timore.]
In intellectu perplexitas, in affectu timor. [Et expectatione.] Non
significatur spes, sed mora euentus. [Quæ superuenient.] pro, eo-
rum quæ superuenient, [vniuerso orbi.] pro, orbi terrarum.
[Nam virtutes cœlorum mouebuntur.] pro, agitabuntur. Ad si-
militudinem eorum quæ apud nos à locis pelluntur seu quatiun-
tur, describitur deordinatio velut confusio quædam corporalium
virtutum cœlestium in suis effectibus: tanquam virtus partis o-
rientalis agitetur ad meridiem, & virtus meridionalis agitetur ad
septentrionem, & e diuerso. Cõfusio itaque effectuum significatur
ex irregularitate cœlestium virtutum. Etsi enim virtutes ilæ cor-
porales non mutabunt tunc situs suos, mutabuntur tamen à regu-
laritate quam nunc habent. ita quòd sicut sol, luna & stellæ subtra-
hent luces suas, ita virtutes corporum cœlestium subtrahent regu
laritates suas quas totaliter perdent cessante motu cœli. Et huius-
modi regularitatis subtractio merito assignatur pro ratione cor-
poralium malorum quæ in elementis apparebunt. nam regularita-
te cœlestium virtutũ seruatur elementaris sphæra in dispositione
congrua animalibus & vegetabilibus. [Et tunc.] Tunc ad exclu-
sionem prioris temporis, acsi diceretur posthæc. Non enim signi-
ficatur aduentus Christi tunc quum ista signa prædicta appare-
bunt, sed post hæc. [Videbunt.] vniuersi homines. [Filium ho-
minis venientem in nube.] An vera nubes an densa lux quasi nu-
bes

bes sit, nescio: propter hoc quod in ascensione domini vera nu-
bes videtur fuisse quæ suscepit ipsum ab oculis eorum. Et scriptũ
est, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem. Et rationabilis
est vt sit vera nubes, ad temperandum fulgorem corporis Christi:
ad hoc vt clare videri possit splendidus & discerni ab hominibus,
& non sicut videtur sol: in quem non possunt oculi hominum fi-
gi. [Cum potestate magna.] Superfluit magna. Non sicut pri
ma vice venit cum subiectione. Et in hoc significantur signa po-
tentatus quæ tunc videbuntur ab hominibus. [Et maiestate.] pro,
gloria, Et deest multa. Ita quod multa refertur tã ad gloriam quàm
ad potestatem apparebit enim in statu multum glorioso & mul-
ti potentatus. [His autem fieri incipientibus.] Postquam des-
cripsit signa præcedentia aduentum eius secundum & ipsum ad-
uentum simul cum terroribus peccatorum, confortat discipulos
vt quum incœperint hæc signa apparere, non terreantur, non ti-
meant, non coarctentur, non arescant: sed [Respicite.] pro, suspi-
cite. non oculis corporis sed mentis. [Et leuate capita vestra.]
hoc est eleuate superiores partes animi vestri. Ad superna bona
monet erigere & cogitationes & affectus tunc quum alij coar-
ctantur & arescunt. [Quoniam appropinquat redemptio ve-
stra.] hoc est bonum desideratæ à vobis libertatis à seruitute
mortis & corporis, & reliquorum quæ mundi sunt. [Et dixit il-
lis similitudinem.] Adiungit parabolam vt memoriæ melius
mandetur. [Videte.] Dictio Græca anceps est ad indicatiuum
vel imperatiuum. [Ficulneam.] pro, ficum, [& omnes arbores
quum producunt iam ex se fructum.] pro, quum iam prorupe-
rint. Significatur enim status arborum gemmantium. [Scitis
quoniam prope.] Deest iam, [est æstas. Ita & vos quum videri-
tis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum dei.] Ad hoc al-
lata est similitudo gemmantium arborum, vt significetur relatio-
nem signorum dictorum ad regnum dei manifestum in aduentu
Christi esse relationem propinquitatis: quemadmodum gemmæ
arborum monstrant propinquam æstatem. Et assimilatur re-
gnum dei æstati respectu electorum, ratione lucis ac quietis desi-
deratæ ac delectabilis, vt merito omnia desideria eleuare tunc
debeant ad cœlestia regna ab eis desiderata. [Amẽ dico vobis, qa
nõ præteribit generatio hæc donec omnia fiant.] Nõ solum relatio
nem propinquitatis inter signa & aduentũ suum, sed coniunctio-
nẽ aduentus cum generatione hac asseuerat. Et demonstratur ge-
neratio

neratio electorum ista, ad excludendam generationem renouandam, quemadmodum renouata fuit tépore Noë post diluuium. Ita quod hæc verba duo excluduntur, alterum est quod finito electorum numero non remanebit generatio reproborum: alterum est quod finita hac generatione terminanda in mundi conflagratione, non succedet alia generatio media vsque ad aduentũ Christi, sed completo numero electorum generationis huius, veniet Christus. Et hæc diffusius dicta sunt Matth. 24. [Cœlum & terra transibunt.] Non secundum substantiam, non abesse suo substantiali: sed cœlum à statu motus quem nunc habet, & terra à statu generationis quo nunc profert vegetabilia. [Verba autem mea non transibunt.] à veracitate sua, sed implebuntur omnino. [Attendite autem vobis.] Electis perfectioribus dixerat, his fieri incipientibus suspicite & leuate capita vestra, modo autẽ mediocri Christianorum generi dicit attendite vobis. [Ne forte.] pro, nequando. [grauentur.] A declinatione mali incipit monitio. [Corda vestra in crapula & ebrietate.] Crapula & ebrietas, grauamina corporum sunt. Iesus autem monet attendendum esse ne corda, ne animæ, grauentur vitijs crapulæ & ebrietatis. Et ad literam adiecit corda: quoniam vtrunque si sine vitio fieret, quanuis grauaret corpus non tamen grauaret cor: vt si medicinæ ratio vergeret ad crapulam, aut ebrietatem. [Et curis huius vitæ.] Non solum prohibemur incurrere delectionem animi ob crapulam & ebrietatem sed etiam ob curas ad prouocandum ea quę sunt ad victum. Et bene nota, nullum tempus eximi eo quod dictum est nequando, ne vnquam grauitatem cordis (hoc est delectionem animi ad inferiora) incurramus. [Et superueniat.] pro, ingruat, [in vos.] hoc est contra vos. [repentina dies illa.] Ad literam describitur dies aduentus Christi repentinus, inopinatus, incognitus, non creditus pro tunc. Et appellatione diei illius intelligo totum tempus aduentus illius ab initio, à quo incipient signa simultanea, hoc est quæ vnico cõtextu fient cum aduentu ipsius, quoniam in initio illorum erit terminus viatorum, & erit sicut repentina mors: & propterea dominus monet ne improuisi reperiamur superueniente die illo. [Tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem omnis terrę.] Similitudinem apponit ad significandum diẽ illum fore repentinum & periculosum, & affert similitudinem laquei venatorij, qui ex improuiso repente superuenit animalibus. Et dixit hæc ne erraremus ex priore parabola gemmantium arborum monstrantium ætatem, ne scilicet intelligeremus determinatum tempus

tempus (puta trium mensium) inter illa signa antecedentia & aduentum Christi, quemadmodum determinatum est tempus inter gemmantes arbores & ętatem. ad tollendum enim hunc erroneũ intellectum, dicit ꝙ superueniet dies ille repentinus tanquam laqueus repentinus, non respectu aliquorum sed respectu omnũ habitantium in terra. [Vigilate itaque, omni tempore orantes.] Concludit vigilandum simul atque orandum omni tempore: hoc est congruis orationi & vigiliæ temporibus. præceptũ enim affirmatiuum est. Vel vigilandum & orandum merito indesinenter esse. semper enim vigilat & orat qui perseuerat in boni operis merito. [vt digni habeamini.] ꝙ, reddamini, [fugere omnia ista quę futura sunt, & stare ante filiũ hominis.] Materia petenda oratione, explicatur non fugere mala & assequi bonũ, sed dignum effici fuga mali & assecutione boni. Hinc ecclesia accepit morem orandi vt digni efficiamur promissionibus Christi. Grátia dei radicanda in nobis petit, petendo vt digni reddamur. Soli enim illi in quibus firmatur & radicatur diuina gratia, digni sunt euitatione futurorum malorum, & fixa ac stabili præsentia coram Christo. [Erat autem diebus docens in templo.] Dixerat superius quod erat quotidie docens in templo: aperit modo quo sensu intelligendum sit, ne intelligeres ipsum continue mansisse in templo à die palmarum. Distinguit enim dies à noctibus: dicendo quod diebus quidẽ erat in templo docẽs. [Noctibus vero exiens morabatur.] pro, diuersabatur, [in mõte qui vocatur Oliueti.] Hinc insinuatur quod Bethania vbi Iesus hospitabatur nocte aliqua illarum noctium (vt Marcus dicit) infra ambitum montis Oliueti erat. [Et omnis populus manicabat.] pro, mane ibat ad eum, [in templo audire eũ.] Solicitudo populi ad audiendum illius prædicationem summo mane significatur.

CAPVT XXII.

A Ppropinquabat autẽ dies festus azimorum.] Septem dies continui erant dies azimorum (hoc est quibus illicitũ erat vesci pane fermẽtato) sed primus eorum erat dies festus, hoc est dies celebris. Et propterea primi diei specialiter meminit narrando appropinquationem illius. [Qui dicitur pascha.] Quanuis tota hebdomada denominaretur pascha à primo die, primus tamen dies proprie dicebatur pascha. Dictio pascha non est Græca dictio in proposito sed est dictio Hebræa corrupta apud Græcos & Latinos, deriuata à pasach, quod significat transire. Ad literam enim à transitu

domus

domini occidentis primogenita Aegypti dictum est pascha vt pa-
ret Exo 12. [Et quærebant principes sacerdotum & Scribæ quo-
modo eum interficerent.] Deliberauerant interficere sed modum
quærebant quo possent illum habere seu tradere præsidi occiden-
dum. [Timebant vero.] pro, enim, [plebem.] Ratio redditur
quare inquirebant modum: quia scilicet timebant plebē. ex hoc e-
nim timore quærebant aliquem modum secretum à plebe. [Intra-
uit autem Satanas in Iudā.] Qui prius tanquam foris stans sugge-
rebat Iudæ furta, modo tanquam intus ingressus describitur: vpo
te aditu ei patente ad animam Iudæ. Coniunctio itaque velut do-
mestica inter dæmonē & Iudæ animū, significatur per introitum
in ipsum [Qui cognominabatur Scariot] ꝑ, Iscariotes, [vnū de
duodecim.] Deest. numero Legendū est. [vnū de numero duode-
cim. Et abijt & locutus est cū principibus sacerdotū & magistrati-
bus.] pro, ducibus. Significantur ij qui ducebant alios: quorum sci
licet nutu res gerebant [Quemadmodum illū traderet eis.] Dire-
ctè Iudas desideratum offert modum quem quærebant principes,
declarando eis se proditurum Iesum. Talis enim modus vltro ob-
latus, satisfecit desiderio quærentium modum, & propterea Lu-
cas dicit quod dixit eis modum quo traderet eum illis scilicet pro-
ditoriè. [Et gauisi sunt.] adinuēto immo vltro oblato modo me-
liori quàm desiderarent. [Et pacti sunt pecuniam illi dare.] firma-
runt precium pacto. [Et spopondit Iudas. [Et quærebat opportu-
nitatem vt traderet illum.] Deest eis. Non enim aliud promisit quā
dare eum in manus eorum. [Sine turbis.] pro sine turba. Sic enim
contigerat cum principibus timentibus turbam. [Venit autē dies
azimorum.] Diem quartædecimæ lunæ (qui tunc fuit dies Iouis)
appellat Lucas diem azimorum in qua immolabatur agnus pa-
schalis: non quod in ipsa quartadecima luna immolatio agni fie-
ret aut fermentata essent prohibita, sed quia in vespera illius diei
incipiebat dies azimorum, incipiebat quintadecima luna. & tunc
immolabatur pascha. ita quod vespera quartæ decimæ lunæ erat
initium diei azimorum. Et quia cœna vespertina computatur eū
die quem terminat (quoniam appellatur cœna illius diei) ideo
Lucas illum diem Iouis appellauit diem azimorum: intendens
significare quod erat primus dies azimorum ratione cœnę illius
diei [In qua necesse erat occidi.] pro, immolari, [pascha.] Appel-
latur hic paschalis agnus pascha, qui immolabatur inchoante
die azimorum primo. Ipse enim esus agni paschalis cum tot ce-
rimonijs scriptis Exod. 12 immolatio erat in memoriam be-

neficij

neficij recepti nocte illa qua deus transiuit occidendo primogeni-
tos AEgyptiorum, & populus exijt de AEgypto. [Et misit Pe-
trum & Ioannem, dicens, Euntes parate nobis pascha vt mānduce-
mus.] Hinc clare apparet appellari diem azimorū ratione futuræ
cœnæ, quam iubet præparari. [At illi dixerunt, vbi vis paremus?]
Non erat licitum comedere pascha nisi in Hierusalem in qua Chri
stus non fuerat illis diebus hospitatus: & propterea discipuli quæ-
runt vbi parandum est pascha. Ac si apertius dixissent. hospitium
non elegisti in hierusalem in qua oportet comedere pascha, dic er
go locum vbi parandum est. [Et dixit ad eos, Ecce introeuntibus
vobis in ciuitatem, occurret vobis homo quidā amphorā aquę]
pro, lagenā. Significatur enim testea hydria quam lagenam vulgo
appellamus. [Portans. Sequimini eum in domum in quam intrat.
Et dicetis patrifamiliâs domus. dicit tibi magister, vbi est diuer-
sorium vbi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse osten-
det vobis cœnaculum magnum stratum: ibi parate. Euntes autem
inuenerunt sicut dixit illis: & parauerunt pascha. Et quum facta es
set hora.] à lege Moysi statuta: hoc est post solis occasum, inci-
piente altera die ab occasu solis diei præcedentis. [Discubuit] in-
ter cærimonias legis non erat quod comederent stando: vt patet
Exod. 12 [Et duodecim apostoli cum eo. Et ait illis, Desiderio de-
sideraui.] Hebræo more magnitudinem desiderij significat.
[Hoc pascha manducare vobiscum.] Quia hoc pascha vltimum
erat veteris testamenti pascha, & initium transitus ad veritatem
figuratam paschali transitu, ideo Iesus dicit desiderio desideraui
manducare hoc pascha. Summo enim desiderio concupierat ve-
nire ad imponendum finem sacrificijs veteribus, transeundo ex
hoc mundo ad regnum dei. Vnde & adiungit. [Antequam pa-
tiar.] ad significandum hoc esse vltimum Et apponit se non man-
ducaturum amplius pascha donec impleatur in regno dei: ad si-
gnificandum inchoari non transitum ipsius ad regnum dei. [Di-
co enim vobis quia ex hoc non manducabo illud.] pro, non vl-
tra edam ex eo scilicet paschate. Explicat enim hoc pascha esse sibi
vltimum: quum implicite dixisset quod erat vltimum absolute,
dicendo antequam patiar. [Donec impleatur.] pascha paschā-
lis figura, paschalis transitus. [In regno dei] In mea resurre-
ctione: quod est principium regnij dei tandiu expectati & pro-
phetati. Regnum siquidem dei quod in secundo aduentu mani-
festabitur, in Christi resurrectione inchoauit. quoniam ex tunc re
gnauit deus per gloriam etiam in corpore humano, & impleuit

Christi

Christi resurrectio figuralia sacrificia veteris testamenti, & specialiter transitum sacrificio paschali significatum. Completus siquidem est tunc transitus de seruitute in libertatem plenam, & de morte in plenitudinem vitæ immortalis &c. ¶ Quod autem dicitur donec, non ad præfigendum terminum, sed ad excludendum intermedium tempus, appositum est: sicut dicitur in psal. Sede à dextris meis donec ponam inimicos tuos. Nam non significatur quod in regno dei Iesus est comesturus pascha, quod completo in regno dei dicit: quum ridiculum sit hoc intelligere, verbis etiam ipsis repugnantibus. quoniam si completum est, resumendum nō est, sed significatur quod intermedio tempore inter cœnam illam & regnum dei, non esset comesturus pascha [Et accepto calice.] Quanuis nulla fiat mentio specialis de libamine in immolatione agni paschalis, verisimile tamen est libamen aliquod interuenisse, sicut in reliquis sacrificijs. Vnde ad complementum immolationis paschalis agni, poculum à Iesu accipitur. [Gratias egit.] Quæ verba dixerit nescimus: pro terminatione tamen veterum sacrificiorū, gratias egit. [Et dixit, Accipite & diuidite inter vos.] Vnum poculum voluit commune esse omnibus terminando vetera, sicut inchoando noua: vt alij dicunt Euangelistæ. solus enim Lucas meminit huius calicis spectantis ad vetera sacrificia [Dico enim vobis quod non bibam de generatione vitis donec regnum dei veniat.] Ad literam dicit se posthac non bibiturum vinum donec veniat regnum dei in sua resurrectione. post resurrectionem enim manducauit & bibit cum apostolis. dicente Petro, qui manducauimus & bibimus cum illo postquam surrexit à mortuis. ¶ Vbi nota quod non dicit (sicut dixerat de paschate) donec impleatur in regno dei: sed absolute dicit donec veniat regnū dei [Et accepto pane.] Finitis veteris legis sacrificijs instituit sacrificium nouæ legis: non assumens agnum aut carnes quascunque, sed panem pro propria eucharistiæ materia. [Gratias egit.] pro, initio sacrificij noui testamenti. [Et fregit.] in tot buccellas quot erant discipuli. [Et dedit eis.] comedendum. [dicens, Hoc est corpus meum.] Quorum expositionem vide Matth. 26 [Quod pro, vobis datur.] Ne intelligerent mysticū aut metaphoricum corp', verum ac naturale explicat dicēdo, quod pro vobis datur, ipsummet corpus est quod datur morti crucis. Et non dicit dabitur, sed datum: quia iam incœptum erat dari, iam venditus erat. [pro vobis] nō pro mea culpa, sed pro vestri redemptione. [Hoc facite.] Non dicit hoc dicite, sed facite: quia mandat fieri quod ipse fecit

scilicet accipere panem, gratias agere, frangere, consecrare, sumere ac dare. [In mei commemorationem.] Passio enim mea quæ pro vobis corpus meum datur transibit in præteritum & propterea in mei commemorationem, in memoriam tanti beneficij quod vobis confero facte hoc sacrificiū. [Similiter & calicem postquā cœnauit] Si non alter esset calix iste à prius cōmemorato, nō dixisset Lucas similiter: quoniam iā explicatum fuisset quòd accepit calicem, quòd gratias egit, quòd dedit discipulis diuidendum inter eos. Vnde ex hoc ipso quòd calicem istū introducit cum aduerbio similiter, significat similem modum seruatū qui seruatus est in pane scilicet quod accepit calicem, quòd gratias egit, quòd dedit diuidendum in singulos. Et ad maiorem expressionem immo ad differentiam prioris adiunxit tempus: dicendo postquàm cœnauit Ac si aperte dixisset, priorem calicem accepit cœnando, hunc autem accepit postquàm cœnauit. ¶ Nec vim aliquam facias in nomine calicis. quoniam ex interpretis officina calix nominatur. in textu enim non calix in specie sed poculum in genere nominatur. [Dicens, Hic est calix.] Alij Euangelistæ inter verba Christi nō ponunt calicem: quia intendebant significare virtutem sanguinis Christi effusi in cruce, respectu no. est. Lucas autem calicem explicatum à Christo commemorat: quia intendit etiam explicare vim vsus eucharistiæ sub specie potus. calix enim (seu poculum) vas pro vsu bibendi sonat. [Nouū testamentū in sanguine meo.] Appositiua constructio est: ad significandum poculum eucharistiæ non esse poculum sacrificiorum veteris testamenti, sed poculum sacrificij noui testamenti Et est constructio causalis, dicendo calix nouum testamentum. est enim calix ex nouo testamento sanguine Christi firmato. Ex nouæ siquidem & æternæ hæreditatis dispositione, Christi sanguine in cruce firmata, poculum eucharistiæ prouenit: inde enim sacrificium hoc emanauit. [Qui pro vobis fundetur.] pro, funditur. Sicut enim inceperat dari eor p' ita inceperat fundi sanguis. vēditio siquidē inchoauerat ipsi' mortem sanguinis effusione secuturā [Veruntamen ecce manus tradentis me mecum est in mēsa] quāuis corpus meum & sanguinem pro vobis ponam, nihilominus ecce vnus vestrum tradet me. [Et quidem filius hominis secundū quod definitum est] à deo in sacris scripturis. [Vadit verūtamen vę homini illi per quē tradetur.] Nō excusatur qui me tradet propter hoc q' definitū est me esse tradendum & occidēdum, sed væ æternæ damnationis illi quia voluntarie crimen hoc committet. [Et ipsi cœperūt quærere inter

Universidad de Deusto
Biblioteca

se,quis esset ex eis qui hoc facturus esset.] Alij euangelistæ narrãt discipulos quæsisse á Iesu nunquid ego sum rabbi? Lucas explicat quòd inter sese etiam quærierunt quisnam esset hoc facturus. Significatur enim per hoc quòd mutuo se respiciebant inquirendo quis esset hoc facturus. [Facta est autẽ & contentio inter eos,quis eorum videretur esse maior.] Post turbationem discipulorum audito quòd vn⁹ eorum foret proditor,obrepsit ambitio, occasione accepta ex eo quòd inceperunt tunc cognoscere quòd in veritate Iesus esset occidendus nam vsque ad illam horam non intellexerant verba Iesu de sua passione & morte.sed audito quòd vnus discipulorum erat ipsum proditurus, incœperunt intelligere quòd non parabolice sed proprie intelligenda essent verba Iesu prius dicta de passione & morte sua,Et propterea contendunt de primatu post mortem Iesu. [Dicit autem eis, Reges gentium dominantur eorũ.]pro,eis.[& qui potestatem habent super eas,benefici vocantur.] Reprimit ambitionem ex differentia inter principatum mundanũ & ecclesiasticum : penes hoc quòd finis regũ est dominari. & similiter finis habentium potestatem distribuendi communia bona(puta honores,dignitates &c)est vocari beneficum, hoc est gloria. Ita quòd finis principantium in hoc mundo est dominari & gloria.[Vos autem nó sic.] Vtrunque finem abdicat á suis. Vos apostoli, vos capita ecclesiæ, non sic,non tendetis ad dominium aut ad humanã gloriam. [Sed qui maior est in vobis,fiat sicut minor.] pro,iunior. Maioribus honor & debetur & communiter exhibetur á iuniorib⁹ cótra appetitũ itaque gloriæ humanæ mandat maiorem fieri sicut iuniorem : hoc est habere se circa honores sicut iuniorem cuius est nõ honorari,sed honorare.[Et qui præcessor.] pro,dux,[est,sicut ministrator.] Cõtra appetitũ humanũ domini mandat eum qui ducis officio fungitur,fieri sicut ministrum.Ducis siquidem est imperare, & ministri est seruire. Iesus autem mandat eum qui dux est, habere se sicut eum qui ministrat quod est habere se nõ vt dominum sed vt seruum.Et vtrunque horum præcipitur quantum ad appetitum & rationem operis. debet enim ecclesiasticus prælatus appetitu feruendi Christi membris,& honorandi Christi membra(christianos scilicet)& ea quæ sunt dignitatis & ea quæ sunt operis exercere & non vt ipse dominetur & honoretur.[Nam quis maior est,qui recumbit an qui ministrat:nõne qui recũbit?] Prouocat eos ad feruandum præceptũ hoc ab exemplo suo. Vbi nota quòd vniuerso orbi proposuit se exemplum humilitatis internæ Matthæi vndecimo discite á me quia mitis sum & humilis corde,discipulis autem primatibus proponit se etiam exemplum humilitatis exterioris ministerij: vt ab exteriori etiam exemplo discant & intus & extra humilia sapere de seipsis. [Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat.] Affirmat Iesus se esse in medio discipulorum sicut qui ministrat cum quia lauit pedes discipulorum ad hunc effectum vt ab exemplo discerent humilitatem. tum quia quanuis scriptum non sit, ex scriptis tamẽ conijcitur solitum fuisse Iesum in mensa officium ministri exercere, frangendo illis panem. Et ex hoc textu habetur solitum fuisse ministrare apostolis. propter quod dicit in medio vestrum. Et nihilominus vniuersæ Christi actiones ministeria fuerunt curare enim infirmos, prædicare, discurrere pro salute animarum & huiusmodi,quid aliud sunt quàm ministerta? [Vos aũt estis qui permansistis meeũ.] Repressit ambitionem primũ ex differentia apostolici gradus ad principatum mundi reprimit modo eandem á perseuerantia secum in malis.Reuocat siquidem ante eorum oculos quòd secum perseuerauerint. Acsi apertius diceret. Considerate tanti temporis laborem perseuerando mecum.& hinc perpendite quàm dedecerat vos in ambitionis vitium modo incidere. Tanti ergo temporis meritum ante mentis oculos ponit, dicendo vos estis qui permãsistis mecum. magnam enim vim habet locus huiusmodi ad exhortandũ,[In tentationibus meis.] hoc est in persecutionib⁹ & passionib⁹ meis.Passus est enim persecutionẽ, primo in Nazareth, quando voluerunt ipsum præcipitare. oportuit quoque ipsum declinare Herodis faciem audita Ioannis nece. pluries quoque voluerunt ipsum lapidare in Hierusalé. Has siquidem persecutiones, suas appellat tentationes:quia ex suo genere tentationes sunt iustorum, ad experientia comprobandum iustorum fortitudinẽ.[Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum.] Retrahit demũ eos ab ambitione,ex præmio præparato eis in cœlesti gloria: vt non solum ex tãti temporis merito sed ex præparato tã excelso præmio, erubescant ambire. Vos meẽ permansistis in meis persecutionibus.& ego pro hoc merito dispono vobis regnũ æternũ, sicut pater meus disposuit mihi.similes mihi dispono vos futuros in regno, qui perseueraſtis mecum in afflictionibus. [Vt edatis & bibatis.] Metaphorica est locutio: intellectũ significans per edere, & delectationem per bibere.Satietatẽ siquidem cibi sapientiæ & intellectus & fruitionem annexam, significat per manducare & bibere. spiritualia enim cœlestis patriæ,sensibiliũ similitudinem explicantur. [Super mensam meam

Universidad de Deusto
Biblioteca

in regno meo.] Superfluit in regno meo. Et per mensam, æternæ beatitudinis significatur cõuiuium [Et sedeatis super thronos, iudicantes duodecim tribus Israel.] Non solũ commensales suos sed etiam iudices disponit futuros in suo regno. Et ne intelligeres quòd iudicaturi essent quemadmodum Niniuitæ & regina Austri (licet comparatiue) dicit & sedentis super thronos iudicantes. explicatur enim per hoc quòd authoritatiue tãquam assessores principis iudicabunt. ¶Creditur Iudam exisse quando dominus hæc verba dixit absque exceptione. Et rationabiliter creditur: quia in lotione pedum præsente Iuda, quum dixisset dominus vos mundi estis, apposuit exceptionem sed nõ omnes, vnde nunc ex eo quòd absque exceptione dicit hæc, creditur quòd Iudas iã exierat. [Ait autem dominus Simoni.] Non sufficit optimo magistro tollere a discipulis ambitionem, sed occasionem recidiuæ contentionis auferre studuit: insinuando eis qui futurus esset caput eorũ. propter hoc enim conuertit sermonẽ ad Petrum. [Simon.] pro, Simõ Simon. ad excitandum tam Petrum quàm alios vt attente audiant dicenda, conduplicat nomen. Et merito: quia hinc tollitur occasio recidiuæ contentionis, declarato Petri officio. & simul ratio humilitatis ingeritur Petro, declarato eius casu futuro. [Ecce satanas expetiuit.] pro, depoposcit. Vbi nota nõ solum ad nocendum sed etiam ad tentandum ligatam esse potestatem dæmonum. Sic enim sine licentia diuina tentare possent vt vellent; non diceret Iesus dæmonem depoposcisse. [Vos.] non te solum, sed te & alios coapostolos. [Vt cribraret sicut triticũ] ad similitudinem cribrãtis tritticum commoueret, ventilaret, excuteret. Quod aliquo modo assecutus est: quoniam omnes fugerũt, & fidem aut fidei professionem perdiderunt. [Ego autem rogaui pro te.] Nõ dicit rogaui pro vobis (quum tamen pro eis rogauerit dicendo, pater sanctifica eos à malo) sed pro te ratione officij. quoniam rogasse pro te redundat in rogasse pro fratribus tuis, quos confirmaturus es. Ego itaque rogaui pro te, non singulariter exclusis aliis, sed præcipue tanquàm aliorum futuro capite. [Vt non deficiat fides tua.] Non dicit vt non defleat charitas tua, non dicit vt non deficiat confessio fidei tuæ? sed fides tua, quæ est in corde. corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, ad Romanos decimo. Defecit siquidem Petri charitas, defecit & confessio fidei, quum Christum ter negauit: sed non defecit fides, quoniam timore negauit, nõ incredulitate. [Et tu aliquando cõuersus.] His manifeste casum Petri prædicit. nisi enim auersurus se esset, non

si diceretur & tu aliquando conuersus auersus siquidem est etsi non à fide, tamen à confessione fidei, à charitate dei falsum iramentum incurrendo quum iurauit se non nosse Christum. Sed prædicendo auersionem, prædicit quoque conuersionem subsecutaram. Vtranque autem rei gestæ probauit euentus. [Confirma fratres tuos.] Officium confirmandi fratres prædicit futurum Petri. Et hinc tollit occasionem recidiuæ contentionis. Sed vide quòd non subditos, sed fratres vult haberi reliquos à Petro. vide quòd officium non dominandi, sed confirmandi in bono fidei, spei, & charitatis prænunciat ac mandat [Qui dixit, ei, domine tecum paratus sum, & in carcerem, & in mortem ire.] Audierat Petrus & tu aliquando conuersus, & intellexerat casum prædicti suum conscius quoque bonæ mentis bonique animi proprij, velut obtians verbis Iesu, dicit se esse paratum ad carcerem & ad mortem pro ipso & cum ipso Iesu. [Et ille dixit, Dico tibi Petre.] Dixi implicite, dico modo explicite tibi quem appellauit iam solidum saxum [Non cantabit hodie gallus donec ter abneges nosse me. Et dixit eis.] Omnes alloquitur discipulos. [Quando misi vos] proculdubio ad prædicandum. [Sine sacculo.] pecuniæ [& pera.] alimentorum. Et in his duobus intellige reliqua, scilicet sine baculo &c. [Et calciamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, nihil. Dixit ergo eis, Sed nunc.] Contra tempus prædicationis tempus persecutionis distinguit. ita quòd per nunc intelligit persecutionis tempus. [Qui habet sacculum tollat. similiter & peram.] Non dicit tollite, sed in tertia persona qui habet marsupium pecuniæ portet secum. Nec propterea mutat mandata, nec reuocat libertatem eũdi prædicatum sine sacculo & pera. sed declarat quandoque licitũ fore portare sacculum & peram. Et quia hoc communiter imperfectioris vitæ discipulis declarabat, ideo Apostolis qui perfectiores erant non dixit tollite, sed in genere in tertia persona dixit qui habet tollat. Libertates sunt tam istæ quàm illæ, quando misi vos sine sacculo, & declarantur illæ congruæ prædicationis tempori, istæ vero congruæ quandoque persecutionis tempori, quum discipuli iniqui reputabuntur [Et qui non habet.] supple gladiũ, [vendat tunicam suam & emat gladium.] Sicut de sacculo & pera materiali constat locutum fuisse, ita ambigendum non est de gladio quoque materiali loqui. Verum maiorem necessitatem gladij significat quàm sacculi & peræ, dicendo vendendam esse tunicam vt ematur gladius defensiuus. Et intendit per hoc ad literam declarare quòd non tam patientur ex penuria sumptus & alimen-

vorum quàm ex persecutione violenta in corpus hoc enim aperte monstrat descripta maior necessitas gladij defensiui quàm faciendi & peræ. Et declaratur per hoc libertas vtendi armis defensiuis quum expedit. materiali enim gladio omnia defensiua arma significantur. illisque vti imperfectiores posse, hic declaratur. perfectioribus autem seipsum exemplum dedit imitandum: qui Petro dixit conuerte gladium tuum in vaginam. qui potens rogare patrem suum vt exhiberet sibi ad legiones angelorum, noluit, sed tanquã agnus occidendus processit. [Dico enim vobis quòd adhuc hoc quod scriptum est oportet impleri in me. & cum iniquis deputatus est.] Meminit specialiter ignominiæ qua cum iniquis deputandus erat: vt hinc intelligamus tempus demonstratum per aduerbium nunc, esse præcipue tempus quando discipuli eius non admittentur ad prædicationis officium, sed tanquam iniqui habebuntur. [Et enim ea quæ sunt de me, finem habent.] Quanuis valde admirandum erat apud discipulos quòd occidendus esset: multo tamen admirabilis reddebatur audiendo quòd cum iniquis deputandus esset. & propterea Iesus scripturæ authoritatem affert: & ad terminum iam deduci declarat omnia quæ sunt de eo scripta: inter quæ erat hoc. [At illi dixerunt, Domine ecce duo gladij hic.] De materiali gladio intellexisse Apostolos, textus iste manifestat. Nec dixerunt ecce duo gladij nobiscum sed in hoc loco. forte demonstrabant gladios patrissamilias illius domus qui ibidem erant. Et dicunt hęc verba non penetrantes sensum verborum Iesu Christi: putantes se dicere aliquid pertinens ad necessitatem gladij, quum tamẽ secundum veritatem impertinens hoc esset ad sensum verborum. [At ille dixit eis, satis est.] Non dixit satis sunt. vt significaret impertinentem fuisse responsionem discipulorum, & ideo posthabitam à Iesu, dicendo satis est hoc est sufficit præsenti doctrinæ habitus sermo. Humano enim more silentium imponentes sermoni de aliquo negocio, dicimus satis est. & iuxta hunc morem dixit Iesus, satis est. [Et egressus ibat secundum consuetudinem.] suam seruatam illis diebus. [In montem oliuarum. Secuti sunt autem & discipuli. Et quum peruenisset ad locum dixit illis, Orate ne intretis in tentationem.] Et materia orandi est non intrare in tentationem. & remedium non intrandi in tentationem ipsa oratio est: quoniam actualiter elenando mentem in deum, non solum deuiamus & auertimus animum à tentationibus, sed sub præsidio diuino ponimus illum: & petimus gratiæ diuinæ opem, ne delectatione aut timore mitret animus in ea quæ tentando

tando à dæmonibus à mundo, seu à carne ingeruntur. Et non dicit, Ne tentatio intret ad vos, sed ne vos intretis in illum: quoniam primum inuoluntarium est, secundum autem voluntarium: sicut introire te in aliquam domum ex voluntate tua pendet. [Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est.] pro, fere ad iactum, [lapidis.] Non significatur præcisè spatium loci tantum quanuis iactus est lapidis, sed prope quantitatem illam. [Et positis genibus orabat.] Vt superius dictum est, stando antiquitus orabatur communiter. sed Iesus positis genibus orat ad vrgentis articuli necessitatem contestandam. Vere enim passibilem humanum animum se habere per hoc declarauit. [Dicens, Pater si vis transfer calicem istum à me.] Non Iesu ignorantis euentum aut putantis posse aliter euenire est hæc petitio: sed agentis inferiorem partem animi, quæ pati horrebat, cui repræsentabatur passio futura ab ipso Iesu cognante quæ superuentura erant sibi. Ad huius enim partis officium affectus euadendi proprium malum spectat quem hęc petitio repræsentat. ¶ Duo simul in hoc opere Iesus effecit. Alterũ est quòd se verũ hominem esse, verum animum passibilem habere, & animum facere in eo suum officium contestatus est. Alterum est, quòd cruciatũ propassionis abijcere cruciatui passionis fuge voluit ita quòd voluit non solum pati exterius crucem & mortem, sed etiam interius prouenire cruciatum meditationis, tristitiæ & timoris futuræ passionis ac mortis vt omnia nostra mala experiretur. [Veruntamen non mea voluntas] naturali appetitu fugiens malum corporis. [Sed tua fiat.] Hinc clare apparet in Iesu fuisse non solum diuinam voluntatem, sed etiam humanam: de qua dicit non mea voluntas fiat. Vbi etiam apparet regulatio naturalium motuum inferioris partis animi, dum submittitur tonum diuinæ voluntati exemplumque nobis & orandi & moriendi quum in timoribus aut tribulationibus sumus, hoc facto præbuit Iesus. [Apparuit autem illi angelus de cœlo cõfortãs eũ.] In Christo nulla erat redũdantia partis inferioris ad superiorẽ aut econuersio, ita quòd motus timoris & tristitiæ non pertingebant ad superiorem partem animæ: & econuersio delectatio continua superioris partis de diuina essentia vita, non tollebat neque mitigabat tristitiam aut timorem inferioris partis. & propterea mirandus tristitiæ ac pauoris tanta describitur in inferiori parte animi Christi, vt indiguerit mitigatione: quæ quoniam ab intrinseco non erat (quia inuiolatus perseverabat dictus dolo) facta est ab extrinseco. aduenit enim angelus tanquam homo, exteriore col

loquio confortans eum Sicut nanque olim in deserto nõ fuit in-
tus tentatus, sed diabolus exteriori suggestione tantum tentauit
eum, ita modo exteriore tantum colloquio angelus confortauit
eum: sicut amicos solemus confortare Et hac confortatione opus
fuit, ne absorberetur nimia tristitia, ne plus pateretur tunc quam
congruũ erat. ¶ Aduerte quòd Hieronymus non reputat omnino
certam hanc angeli apparitionem: eo quod non inuenitur in om-
nibus codicibus euangelij secundum Lucam. Sunt autem verba
Hieronymi in. 2. lib dialogi contra Pelag. hæc in quibusdam exem
plaribus tam Græcis quàm Latinis inuenitur scribente Luca, ap-
paruit illi angelus de cœlo cõfortans eum [Et factus in agonia]
hoc est in horrore magnitudo siquidem tristitiæ & timoris signi-
ficatur. [Prolixius orabat Et factus est sudor eius sicut guttæ san-
guinis decurrentis]pro, decurrentes, [in terram.] Quanuis natu-
raliter accidere posset sudor sanguineus, & Aristoteles fateatur id
tam accidisse quia tamen indigesti sanguinis, & minus bonę com
plexionis hoc accidens secundum naturam est apud eundem, Ie-
sus optimæ complexionis sanguineum sudorem emisit sicut natu-
ra in parte generatiua deficiente semine ministrat sanguinem. Si-
mili nanque modo, deficiente aquositate sanguinis quæ est mate-
ria sudoris, non nihil quoque sanguinis emisit. Erat enim corpus
Iesu exhaustum & magnitudo passionum pellens violente sudorẽ,
pepulit simul aliquid sanguinis deficiente sudoris materia. ¶ Et
quanuis non describatur sanguis decurrens, describuntur tamen
guttæ sanguineę decurrentes, vt multitudo earum significetur. [Et
quum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inue-
nit eos dormientes præ tristitia, & ait illis, Quid dormitis? Surgite,
orate ne intretis in tentationem. Adhuc eo loquente ecce turba: &
qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim, antecedebat eos: & appro
pinquauit Iesu vt oscularetur eũ. Iesus autem dixit illi, Iuda osculo
filium hominis tradis. Videntes autem ij qui circa ipsum erant q̃
futurum erat, dixerunt ei. domine si.]pro, num [percutimus i gla-
dio]Hinc clare apparet discipulos non intellexisse ex verbis Iesu
superioribus (qui non habet gladium emat) mandatum sibi esse vt
sumant arma ad defensionem ipsius. Si enim hoc intellexissẽt, non
petissent modo licentiã percutiendi [Et percussit vnus ex illis ser-
uum principis sacerdotũ.] Non expectata responsione Iesu Petrus
percussit vnum [Et amputauit auriculam eius dextrã. Respõdens
autem Iesus.]discipulis interrogantibus num percutiemus in gla-
dio [Ait: Sinite vsque huc.]pro, hucusque. Ita quòd aduerbiũ tẽ-

poris

poris sonat dictio Græca. Et est sensus permittite eos in me sæui-
re vsque in hanc eorum horam, hæc est enim hora eorum & po-
testas tenebrarum Ita quòd non dixit absolute finite, sed apposuit
tempus: ad significandum rationem non impediendi esse, quia
hæc est hora eorum, & non ad suspendendum permissionem, tan-
quam postea non sint permissuri Non enim aduerbium tempo-
ris determinat permissionem, sed rem permissam: illorum scili-
cet sæuitiam. Acsi apertius dictum fuisset permittite sæuire vsque-
quo durat hæc hora eorum. ¶ Significantius autem dicitur fini-
te: vt intelligamus conatum eorum ad non finendum fuisse liei-
tum, Iesum mandare eis vt permittant illicitam illorum sæuitiam.
[Et quum tetigisset auriculam eius, sanauit eum.] Euangelista
duo simul enarrauerat, scilicet interrogationem discipulorum, &
factum Petri. Et propterea explicata responsione ad discipulos,
subiungit factum Iesu: tangendo percussum seruum ad sanãdum
eius vulnus Tactu autem sanat, ne putares carnem eius perdidis-
se virtutem curandi tempore passionis. [Dixit autem Iesus ad eos
qui venerant ad se principes sacerdotum & magistratus templi &
seniores.] Quanuis esse potuerit quòd aliqui horum affuerint
ibi, rationabilius tamen intelligitur istos non per seipsos, sed in
suis ministris affuisse. hoc enim quadrat & narratis ab alijs euan-
gelistis, & naturæ negocij. Tanta tamen erat istorum maiorum cæ
citas, vt incredibile non sit ex quolibet ordine (scilicet primorũ sa
cerdotum, magistratus templi, & seniorum) aliquem personali-
ter aduenisse, & non horruisse talem vilitatem Siue itaque ad præ-
sentes per seipsos siue ad præsentes per ministros dirigitur ser-
mo, ad significandum eos esse authores tanti sceleris. [Quasi
ad latronem existis.] Ignominiosus modus explicatur: vt pen-
semus beneficium, quòd non solum comprehendi, sed ignomi-
niosè comprehendi voluit tanquam latro. [Cum gladijs & fu-
stibus.] Gladij cohortis erãt præsidis: fustes autem ministrorum
pontificis. Vnde forte inoleuit vt etiam Romani pontificis mi-
nistri fustibus vrantur. [Quum quotidie vobiscum fuerim in tem-
plo, non extendistis manus in me. Sed hæc est hora vestra.] non
tato, sed diuinæ definitionis permissu [Et potestas tenebrarum.]
Dæmones tenebras appellat, tum propter statum eorum in perpe
tuis tenebris tum propter tenebras quę erant rationes agendi quo
niam si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent.
Libertati itaque propriæ permissa tunc potestas dæmonum si-
gnificatur, ad faciendum contra Iesum quæ scripta erant de illo.

[Comprehen-

[Comprehendentes autem eum duxerunt] Desunt duæ dictiones. Legendum est. [Duxerunt & induxerunt in domum principis sacerdotum.] Significatur enim triplex actio, scilicet cõprehensio, ductio & inductio in domũ principis sacerdotum. [Petrus vero sequebatur eum à longe. Accenso autem igne in medio atrij] pro, aulæ. Locus ignis significatur non atriũ, sed aula quædam [Et circunsedentibus illis.] Pronomen illis demonstrat prius dictos: comprehendentes, ducentes, & inducentes. [Erat.] pro, sedebat, [Petrus in medio eorum. Quem quum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen.] hoc est ad flammam ignis illuminatem. Quanuis etiam intelligi possit e regione luminis candelæ seu lucernæ ipsum sedisse. vt clarius apparens prouocauerit intuitum multos ad se, tanquam cognitum non esse de familia seu de illis qui missi fuerant ad comprehendendum Iesum. nam illi reuersi describuntur circũsedentes. [Et cum fuisset intuita] pro, & fixis in eum oculis, [dixit, Et hic cum illo erat. At ille negauit eum, dicens, Mulier non noui illum. Et post pusillum alius videns eum dixit Et tu de illis es. Petrus vero ait, O homo nõ sum. Et interuallo facto quasi horæ vnius, alius quidam affirmabat, dicẽs, Vere & hic cum illo erat nam & Galileus est. Et ait Petrus, homo nescio quid dicis. Et cõtinuo adhuc illo loquente cantauit gallus. Et conuersus dominus respexit Petrum.] Non oculis corporis (quum Iesus esset in aula superiore, Petrus vero in aula inferiore. vt Marcus testatur) sed oculis gratiæ suæ. Conuersusque describitur. quoniam tanquam auersus à Petro subtractione gratiæ fuerat. Commendatque Lucas per hoc præuenientem gratiam. ita quòd prima gratia fuit ad similitudinem videntis, eo modo quo solemus intuendo aliquem solo intuitu excitare illum versus nos. Vnde sequitur [Et recordatus est Petrus verbi domini.] Ecce effectus præuenientis diuinæ excitationis gratuitæ. [Sicut dixerat] pro, quomodo dixisset ei, [quod priusquam gallus cantet, ter me negabis.] Ita quòd non solum est recordatus verborum Iesu, sed est etiam recordatus modi quo dixerat vt magis commoueretur ad pœnitentiam. Et hinc insinuatur quòd in modo dicendi, affectus nonnullus apparuerat, qui ad memoriam veniens, cooperatus est ad Petri pœnitentiam. [Et egressus foras Petrus fleuit amare.] Et fletus extra & amarinõ intus, magnitudinem tristitiæ testatur. [Et viri qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes & velauerunt eum, & percutiebant faciem eius. Et interrogauerunt eum, Prophetiza quis est qui te percussit.] Primum dicentes in derisum deduxerunt Messiæ nomen in

Iesu [Et alia multa blasphemantes dicebant in eũ.] Hinc habes quod tantæ verborum quæ contra alios homines sunt irrisiones, detractiões, cõtumeliæ, & similia, illatæ Christo, sunt blasphemiæ: quia Christus est verus deus. [Et vt factus est dies.] Aduerte, hic quod duo fuerunt concilia alterum nocte, alterum mane: illud ad examen Iesu, istud ad modum quo tradendus esset Pilato vt occideretur Iesus. Lucas autem matutini tantum concilij meminit. Matthæus autem vtrumque narrat concilium. Ita quod Iesus bis fuit ductus in concilium. primum nocte quando aduenerunt tot falsi testes. & tandem adiuratus à summo sacerdote, aperte confessus est se esse Messiam (vt Marcus explicat) & summus sacerdos scidit vestimenta sua &c. Et hoc fuit ante illusionem. Ita quod illusio cõfessionem quod esset Christus, subsecuta est Et propterea dixerunt, prophetiza nobis Christe quis est qui te percussit. Et hoc concilium penitus tacetur à Luca. Secundo autem ductus est in concilium mane facto quia in hoc secundo concilio affuit vniuersus Senatus, quorum aliqui tantum affuerant in primo concilio. & æquum videbatur vt vniuerso Senatui præsentaretur Et ius consilij meminit tam Matthæus quam Marcus quo ad tractatũ de modo tradendi Iesum Pilato vt occideretur: sed Lucas diffuse illud narrat quo ad præsentationem Iesu tacitam ab alijs Euangelistis. Vnde in hoc concilio nulla fit mentio testium, nec loquitur aut adiurat summus sacerdos sed concilium loquitur. [Conuenerunt seniores.] pro, congregatus est Senatus, [Plebis & principes sacerdotum & Scribæ: & duxerunt illum in concilium suum.] In nocturno concilio quanuis seniores affuerint, non tamen congregatus est cœtus seniorum plebis, hora eminente erat ad hoc, sed mane congregatus est cœtus seniorum plebis simul cum principibus sacerdotum & scribis. [Dicentes, Si tu es Christus, dic nobis.] Audierat Senatus ab ijs qui interfuerant nocturno concilio quod Iesus confessus erat se esse Christum: & volentes hoc ex proprio ore Iesu audire, interrogant vt dicat. [Et ait illis, Si vobis dixero nõ credetis. si autem interrogauero, nõ respõdebitis mihi neque dimittetis.] Sciens Iesus malignitatem eorum, aperit eis vanam esse declarationem veritatis apud eos: quia si simpliciter verbo affirmauero me esse Messiam, non sequetur fructus credulitatis in vobis, & si nõ simplici verbo sed interrogando vos instruendo me voluero (deducendo hic ad agnitionem veritatis, formãdo interrogationes iuxta dicta prophetarum de Messia.) nullus etiam fructus sequetur. quia vos non respondebitis interroganti, & siue

respon-

respondero, siue interrogauero, non propterea dimittetis me, vna est ergo vtraq; via apud vos. ¶ Aduerte prudens lector ex istis Iesu verbis ad Senatum Iudæorum, argumentum haberi magnum quòd persecutores Iesu Christi quanuis maiores inter Iudæos, nõ nouerint ipsum esse Messiam. nam clare hic dicitur, non credetis. Et constat quòd si nouissent credidissent, vel sponte vel coacte. [Ex hoc] Deest nunc. Et demonstratur præsens passionis tempꝰ & rursus significatur appropriatio præmij ad meritum. Aeſi apertius diceret ex merito huius subiectionis qua vobis subditus sum, repositum est mihi præmium sedendi à dextris virtutis dei. vt tantæ humilitati respondeat tanta celsitudo. [Erit filius hominis sedens.] hoc est regnans quiete. [A dextris.] hoc est in suprema dignitate & potestate. [Virtutis dei] Hoc est ad illa omnia efficienda quæ subsunt diuinæ virtuti. ¶ Et aduerte quòd tam in primo quàm in secundo concilio Iesus declarat mysterium secundi aduentus sui, & regni sui futuri, vt occasionem præberet eis interrogandi hæc mysteria duorum aduentuum Messiæ (quos nõ discernebant fefellit etiam diabolum) & vt nolentes scire inexcusabiles redderentur. [Dixerunt autem omnes, tu ergo es filius dei?] Ex hoc quòd dixerat sedens à dextris virtutis dei, inferunt tu ergo es filius dei? Messiam appellantes filium dei. [Qui ait, vos dicitis quia.] pro, quòd, [ego sum] hoc est vos dicitis me esse filium dei. Indignum eos iudicauit magis explicite audire. [At illi dixerũt Quid adhuc desideramus testimonium.] pro, quid insuper opus habemus testimonio? [Ipsi enim audiuimus ex ore eius] Iuncta enim verba Iesu, manifestabant affirmationem quòd esset Messias. & propterea assecutus intentum suum Senatus, dicit non esse opus testimonio.

CAPVT XXIII.

Surgens omnis multitudo eorum duxerunt illum ad Pilatum.] Tacet hic Lucas tractatum de modo tradendi Iesum in manus præsidis ad hoc vt occideretur. sed non tacet conclusionem tractatus. imò vnanimi voto conclusum fuisse significat, dicendo quòd omnis multitudo eorum surgens duxit Iesum ad Pilatum.

¶ Et ex factis colligendo tractata in concilio, liquet quòd tractauerunt de crimine læsæ maiestatis imponendo coram Pilato. & quòd non mitterent Iesum ad Pilatum, nec aliqui eorum irent, sed omnes concurrerent ad hoc. Tum ne Pilatus differret damnationem

Iesu, seruando Iesum in carcere vt plene cognosceret causam. Tum ne aliquis fauere auderet Iesu ipsis omnibus præsentibus. [Cœperunt autem illum accusare, dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostrã, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se Christum regem esse.] Quatuor crimina obiciunt: subuersionem scilicet gentis, prohibitionem tributorum, vsurpationem Messiæ. In quo continentur duo scilicet blasphemia, vsurpãdo sibi filiationem dei: & crimen læsæ maiestatis, vsurpando sibi regium titulum, & propterea significantius explicant Christum regem. [Pilatus autem interrogauit eum, dicens, Tu es rex Iudæorum?] Posthaber Pilatus reliqua obiecta, sciens ab eorum inuidia accusationem proficisci, de læsa tamen maiestate solicitus interrogat Iesum, qui non fuerat præsens accusationi: quoniam Iesus erat intus in prætorio, accusatio autem fuerat facta extra prætorium: vt Ioannes narrat. [At ille respondens ait, tu dicis.] Tacet Lucas intermedia verba quę refert Ioannes: & solum refert id quod etiam dixit Iesus verbum medium inter affirmationem & negationem. Et sensus refertur ad regnum non de hoc mundo. [Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas.] foris expectantes, egressus enim Pilatus loquitur. [Nihil inuenio causæ.] Quum audisset Pilatus à Iesu quod regnum Messiæ non est de hoc mundo, confirmatus est in opinione quam habebat de inuidia accusantium: & perpendens nihil sua interesse (qui de regno mundi huius iudicat) dicit Iudæis se nihil causæ ad condemnandum Iesum inuenire in eo. [In homine hoc] Aeſi apertius dixisset. in accusationibus vestris audio causam, sed in ipso non inuenio causã. Sub ijs autem verbis perstrictis ab Euangelista intelligendum est Pilatum explicasse quæ dixerat Iesus scilicet quod non est quæstio de regno huius mundi. Euangelista enim tantum summam verborum narrat. [At illi inualescebant, dicentes, Commouit.] pro, commouet, [populum.] Dicente Pilato ex ore Iesu non esse quæstionem de regno mundano, instant Iudæi quod Iesus astute inuertit causam: & quod quæstio est de mundano regno probant, allegando cõmotionem populi perseuerantem vsque hodie. Et propterea dicunt de præsenti commouet populum. [Docens.] Coacti à veritate, non dicunt quòd commouet populum armis sed docendo. [Per vniuersam Iudæam.] ruæ curæ commissam præsidebat ens Pilatus regioni quæ vocabatur Iudæa. [Incipiens] pro, orsus, [a Galilæa vsque huc.] non sufficit ei Iudæa, sed incœpit à Galilæa & peruenit commotio vsque huc scilicet in Hierusalem. Commouerat

monerat enim Iesus ante quinque dies vniuersam ciuitatem in admirationem: dicendo quis est hic? & turba multa cõmota est quũ ingressus est Hierusalem super asinum. Hæc enim omnia explicarunt accusantes Iesum. [Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quod de Herodis potestate]pro, ditione esset, [remisit eũ ad Herodem.] Male libenter Pilat⁹ miscebat se huic causæ. & nitebatur auellere illã à se, Et propterea audito Galilææ nomine (quæ sub tetrarchia Herodis erat) quanuis Herodes esset ei inimicus, occasionem accepit excutiendi a se causam iſtam & remisit ad Herodem tanquam ad iudicem ordinarium Galilæorum. Et Pilatus quidem hac ratione remisit: sed diuina prouidentia disposuit hanc remissionem vt incredulis occasio rolleretur calumniandi quod si causa affectati regni sub Messiæ nomine fuisset cognita à iudice habente notitiam Iudaicæ legis, fuisset Iesus damnatus & non excusatus: vt Pilatus ignarus legis putauit. Herodes igitur legem Iudæorum & Messiæ pondus iciens iudex adiungitur: vt videant quid ille censuerit de Iesu causa & simul videant ex parte Iesu quomodo se coram tali iudice habuerit, putantes quod coram Pilato Iesus se excusabat. [Qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus.] Venerat forte Herodes ad celebrandum pascha erat enim proselytus, filius primi Herodis qui interfecerat innocentes, & frater Archelai & Philippi &c. [Herodes autem viso Iesu gauisus est.] Non est opus rationem reddere gaudij: quia Euangelista explicat illam fuisse curiositatem, qualis solet in principibus parum credulis regnare, sunt enim auidi ad videndum aliquod miraculum: eo quòd parum credunt. [Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum: eo quod audiret multa de eo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. Non sola curiositas erga miracula sed etiã erga ambigua describitur. [At ipse nihil respõdebat.] Ex parte Herodis in promptu est meritum: quia curiositate mouebatur ad interrogandum. ex parte autem Iesu, ratio fuit ne impediret propriam passionem. Si enim respondisset sicut Ioannes Baptista responderat Herodi, impedita aut dilata fuisset passio eius competita ipsius sapientia ab Herode. Vnde elegit silere coram Herode habente notitiam legis Mosaicæ: vt hinc etiam cognosceremus quam voluntarie pateretur. nam hinc discernendum à nobis esse monstrauit quod non ideo Pilato respondit regnum meum non est de hoc mundo, vt euaderet: quum coram Herode cum gaudio suscipiente ipsum & prouocante multis sermonibus,

bus, facultas euadendi oblata fuerit & noluerit ea vti. Immo ad cumulum passionis suæ elegit silentium: vt non solum minor Ioanne Baptista (noto Herodi) haberetur, sed etiam fatuus existimaretur. [Stabant autem principes sacerdotum & Scribæ constanter.] pro, intente. seu acriter. [accusantes eum.] Vide spectaculum. Timebant principes sacerdotum & Scribæ (videntes Herodem cum gaudio videre Iesum, & pulsare multis quæstionibus) ne Iesus sapienter respondendo euaderet: sed vbi vident Iesum tacere, & Herodem existimare illum stolidum, transeunt in alium timorem. ne scilicet Iesus tãquam fatuus punitus euadat. Et propterea instant acrius accusando, tendentes ad hoc ne tanquam fatuus absolueretur. Aiebant enim ipsum fingere, & ecce hominem dicacem coram turbis, non coram regibus: & latère in eo malitiam, quam si absolueretur iterum exerceret in periculum subuersionis populi [Sprevit autem illum Herodes.] Scribæ & sacerdotes Iesum vt malum, Herodes autem vt fatuum nõ solum habet sed tractat. Existimauit enim illum esse hominem loquacem coram vulgaribus, nescias turbas sequi illũ & propterea spreuit illum [Cum exercitu suo]pro, cum exercitibus suis. Diuersorum exercitum homines qui cum Herode erant significantur: vt à multis nationibus spretus insinuetur. [Et illusit.]pro, & quum illusisset, [indutũ veste alba.] pro, splẽdida, [& remisit.] Superfluit &. Ita quod legendũ est. [Et quũ illusisset indutũ veste splẽdida remisit ad Pilatũ.] Nõ quod remiserit ad Pilatũ indutum veste splẽdida: sed quod postquam indutum veste splendida illusit, remisit ad Pilatum. Significatur enim quod veste splendida indutus, multis ludibrijs affectus est & punitus est vt fatuus: & postea remissus ad Pilatũ. Ex splendida autẽ veste insinuatur quod Messiæ dignitas illusa in eo est. ¶ [Voluit autem Iesus ab Herode prius & postea à Pilato proprijs iudicijs puniri vt infanus, non solum vt has ignominias sustineret pro salute nostra & exemplo: sed ad excludendum à mentibus hominum incredulorum, quod ipse vsus fuerit malis aut humanis artibus ambiendo primatum. locupletissimi siquidem testes adsunt Herodes & Pilatus factis illusionum testantes enim hi (ad quos spectabat negocium primatus) quod gesta Iesu ad principatum digna erant ludibrio secundum humanum iudicium. Et vere digna fuissent ludibrio, si per hæc intendisset ambire primatũ. [Et facti sunt amici Herodes & Pilat⁹ in ipsa die. nã antea inimici erant adinuicem.] Hinc cõiectura est quod ratio inimicitiæ fuerat quia Pilatus occiderat Galilæos inconsulto Herode,

rode, quãdo misit sanguinem cũ sacrificijs eorũ vt superius cap. 23 dicit. Missio siquidẽ Iesu ad tribunal Herodis ideo amicitiã inter Pilatũ & Herodem restituit, quia erat agnito iurisditionis Herodis, erat tanquam professio Pilati quod nõ ex proposito violat iurisditionem Herodis, erat quasi pœnitentia olim facti. [Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotũ & magistratibus & plebe, dixit ad illos, Obtulistis mihi hunc hominẽ quasi auertentẽ populũ, & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eũ accusatis. Sed neque Herodes, nã remisi vos ad illũ: & ecce nihil dignũ morte, sed dignũ factus, actũ est ei. Emendatũ.] pro, correptũ, ergo.] hoc est castigatum flagellis. [illum dimittã.] Putauit Pilatus Iesum non morte dignũ, sed iunctis flagellis illusioni factæ ab Herode, dimittendum vel sic accusantibus satisfieret. [Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum.] pro, singulis festis. hoc est singulis annis in festo paschatis. [Vnum] Vides Pilatus accusatores non esse contentos flagellis (flagellauerat enim tam Iesum) tentauit an posset cum fauore populi liberare Iesum à principibus & magnatibus accusantibus eum. Necessitas autem seruatæ consuetudinis significatur astringens eum ad concedẽdum populo vnum quem petissent. [Exclamauit autem simul vniuersa turba, dicens, Tolle hunc, & dimitte nobis Barrabã.] Hac respõsione vult Lucas intelligi propositionem factam à Pilato, vtrum vellent Iesum an Barrabam. [Qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium, missus in carcerem.] Et hanc quoque ignominiam elegit Iesus pati, vt homicida actori vitæ, & seditiosus actori pacis præferretur. [Iterũ autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Iesum. At illi clamabant, dicentes, Crucifige crucifige eum. Ille aũt tertio dixit ad eos, quid enim malι fecit iste? nullã causam mortis inuenio in eo, corripiã ergo illũ & dimittam.] Altera hæc correptio, irrisio fuit, qua veste purpurea, corona spinea & percussionibus arundinis &c. illusus est. [At illi instabãt, vocib' magnis postulantes vt crucifigeretur.] Et hoc ad cumulũ testimonij simplicis progressus Iesu spectat, vt vniuersa plebs quam sacerdotes sciebãt libenter audire prædicationem Iesu, quanque Pilatus tãquam deuoram Iesu excitabat in fauorem Iesu, acclamaret eum crucifigendum. Ita quod nullus est inuentus qui obstaret, qui faueret Iesu: quanuis toties prouocati fuerint à Pilato. Hinc enim manifeste habetur quod Iesus non fecerat sibi amicos aliquos velut factiosos, sed simplici doctrina fidei & morum instruebat omnes: vt incredulis

incredulis nullꝰ relinqueretur locus obijciendi humanas artes fidei Iesu. [Et inualescebant voces eorum.] deest. & principũ sacerdotũ [Et Pilatus adiudicauit.] tandem sententiam protulit. [Fieri petitionem.] pro, vt fieret petitio. [eorum.] qua petebant ipsum crucifigi [Dimisit autem illis eum qui propter homicidiũ & seditionẽ missus fuerat in carcerem, quem petebant. Iesum vero tradidit voluntati eorũ.] Non dicit manibus: quoniam non est crucifixus à Iudæis sed à Gentilibus ministris ipsius Pilati. Et significatur per hoc, initiũ executionis post sententiã. assignauit siquidem Iesum executoribus, vt ducerent eum ad crucifigendum secundum voluntatem Iudæorum, & non secundum rectæ rationis iustitiã. [Et quum ducerent eũ, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de villa.] pro, agro [& imposuerũt illi crucẽ portare.] pro, vt portaret, [post Iesum.] Hinc apparet ꝙ Iesus tam debilis redditus erat ꝙ non potuit cõtinuare portationẽ crucis propriæ, propter hoc enim compulerunt hunc Simonem ad hãc ignominiosam sarcinam. Quam tamen non solus portabat, sed post Iesum, ne videretur Simon crucifigendus. [Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierũ: quæ plangebant & lamentabantur eum. Cõuersus autem ad illas Iesus, dixit, Filiæ Hierusalem] Quãuis essent ibi mulieres Galilææ simul cum turba populi, Iesus tamen ad solas Hierosolymitanas vultum vertit. quia turba quæ perierat ipsum crucifigi, indigna erat sermone Iesu, ad Galilæas autem non spectabat destructio Hierusalem futura quam eis prædicit. [Nolite flere super me sed super vosipsas flete, & super filios vestros.] Nõ intendit prohibere fletum compassionis qui erat actus virtutis. sed aperire eis pœnam secuturam, quæ erat afflictura illas & filios earum longe magis quàm ista compassio. [Quoniam ecce venient dies.] Intra quadraginta annos venerunt isti dies quando fuit destructa Hierusalem à Romanis. [In quibus dicent, Beatæ steriles.] propter afflictionẽ & eedem filiorum. [Et vbera quæ non lactauerũt. Tunc incipient dicere mõtibus, cadite super nos & collibus, operite nos.] Desperatarũ verba prædicuntur desiderantium opprimi à montibus & collibus, vt liberentur à tot afflictionibus [Quia si in viridi.] pro, humido, [ligno hęc faciunt, in arido quid fiet] Parabolã adhibet qua seipsum cõparat ligno humido. Hierosolymitas autem ligno arido. Et est sermo de lignis relatis ad combustionem ligna enim humida (vtpote aquosa) difficile ardent: arida autem facillime. Et est argumentum à difficiliori: quòd si lignum humi-

dum comburunt, multo facilius aridum consumẽt. Et intendit per hoc quòd si ipsum Iesum in quo est innocentia repugnãs pœnæ, affligunt sic, quid fiet in Hierosolymitis idoneis ex suis criminibus ad hoc vt puniantur? [Ducebantur autem.] Et hoc ad cumulum ignominiæ adiectum est: vt simul cum flagitiosis duceretur ad crucem. [Et alij duo nequam.] pro,malefici, seu facinorosi,[eũ eo,vt interficerentur. Et postquã venerunt in locũ qui vocatur Caluariæ,ibi crucifixerunt eũ.] Ad augmentũ ignominiæ spectat quòd in loco vbi communiter malefactores interficiebantur, Iesus crucifixus est. Crucifixus autẽ manibus & pedibus perforatis clauis. tribus autẽ an quatuor certũ non est. [Et latrones.] pro,malefactores. [vnũ à dextris,alterũ à sinistris. Iesus autem dicebat,Pater.] Quod docuerat verbo, docet modo exemplo,orans pro crucifixoribus.] Et tanto affectu pro illis orat vt paternum imploret amorem. [Dimitte illis.] Veniam pro illis petit. [Non enim sciunt.] Tanquàm aduocatus illorum excusat crimen ab ignorantia. [Quid faciunt.] Et vere nesciebãt circunstãtiam quid, nesciebant enim quis esset ille quem crucifigebant. si enim cognouissent, nunquàm dominum gloriæ crucifixissent. Et fuit hæc Christi oratio exaudita: quoniã (vt inferius subditur) reuersi sunt percutientes pectora sua. & magna multitudo conuersa est in die Pentecostes dicente illis Petro, scio quòd per ignorantiam fecistis. [Diuidentes vero vestimenta eius, miserunt sortes.] pro,sortem. [Et stabat populus expectans.] pro,spectans,[Deridebant autem eũ & principes cum eis.] Non soli primates sed etiam plebei deridebant Iesum gestibus. Dictio enim Græca irrisionem quæ fit, significat: puta subsannare. [Dicentes,Alios saluos fecit.] Gestibus verba adiungũt: & ex beneficijs & miraculis blasphemiã conficiunt. [Se saluum faciat.] Blasphemant eum, dicentes eũ impotentem saluare seipsum. [Si hic est Christus dei electus.] Cõmemorare intendunt vsurpationem nominis Messiæ filij dei. [Illudebant autẽ et & milites, accedentes & acetũ offerentes ei, dicentes. si tu es rex Iudæorum, saluum te fac.] Non solum à Iudæis cuiusque ordinis sed à gentilibus ministris iustitiæ illudi voluit, ut facto, oblatione aceti, tum verbo, saluum te fac. [Erat autem & superscriptio scripta super eum literis Græcis & Latinis & Hebraicis.] hic est rex Iudęorũ. [Vnus autem de his qui pendebant latronibus, blasphemabat eũ, dicens, si tu es Christus, saluũ fac teipsum & nos.] Vt nihil deesset, etiam a latronibus crucifixis blasphemaß.

[Vbi aduerte à Matthęo & Marco in numero plurali dicti crucifixos

fixos latrones conuitiatos esse Iesu: Lucas autem vnum eorum dicit blasphemasse. Vnde certum non est, an prius vterque blasphemauerit Iesum & postea alter pœnitens increpauerit alterum impœnitentem, an (quod potius crediderim) tam Matthæus quàm Marcus numero plurali vsus fuerit pro singulari. hoc enim magis consonat narratæ à Luca increpationi quam exercuit in alterum, dicendo neque tu times deũ. Hęc nanque verba sonant non pœnitentẽ conuitij proprij sed increpantem alterum ꝙ nec ipse timeat deum, sed simul cum alijs insultet Iesu. Quod & amplius manifestatur, subiungendo quòd nos iuste patimur, digna factis recipiendo & non accusat se ꝙ conuitium aliquod dixerit in Iesum. [Respondens autem alter, increpabat eum, dicens. neque tu times deũ, qui in eadem dãnatione es. Et nos quidem iuste nã digna factis recipimus. Hic vero nihil mali.] pro,absurdi,[gessit.] significatur enim ꝙ nõ solum immunis est à malo opere, sed etiã à quocunque incõuentẽte, à quocũque dedecente. [Et dicebat ad Iesum. Domine.] Vide spiritum sanctum in animo latronis operantem agnitionem domini in Iesu, quem videbat crucifixum & tam ignominiosè deridebat. [Memento mei.] Pro salute animæ propriæ supplicat. [Quum veneris in regnum tuum.] Non solum in præsenti dominum fatetur, sed regem euntem ad accipiendum regnũ proprium & credit & profitetur. Mirabilis valde est tã fides interior quàm professio exterior, tunc temporis quando ab apostolis & discipulis tanto tempore eruditis derelictus est. [Et dixit illi Iesus Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.] Duo inaudita prius, nouiter manifestantur. Alterũ est paradisi nomen translatũ ad significandũ æternę beatitudinis fœlicitatem. Paradisus aũt Græca est dictio, & significat hortum non olerum sed arborum. ex sensibilibus enim declarantur nobis spiritualia & intelligibilia bona: ex loco delectabili significatur fœlicitas beatitudinis. Alterum est, quòd remissio culpæ & totius pœnæ hic primum habetur. peccatrici siquidem mulieri remissa sunt peccata multa, sed nihil dictum est de remissione pœnę, latroni autem ex hoc ipso quòd illo die promittitur ei beatitudo, dimissa est nõ solum culpa sed pœna omnis. [Erat autem hora fere sexta & tenebręe.] Non dicit & nubes, nebulæ aut caligo sed tenebræ. quæ sola priuatione luminis sunt. [Factę sunt in] pro,super, [vniuersam terrã.] Sicut pro vniuerso orbe patiebatur Iesus, ita totus terrarum orbis obtenebratus est meridie. [Vsque in horam nonam.] Tribus horis immediate sequentibus meridiem describuntur tenebræ super

vniuersam terram. [Et obscuratus est sol.] Ratio tenebrarum redditur, ex hoc quòd obscuratus est sol. Nō dicit eclipsatus est, sed obscuratus est: vt intelligamus miraculosam subtractionem radiorum solis absque aliquo corpore interposito. Quod etiam testari videtur duratio trium horarum super totam terram. nulla enim interpositio lunæ videtur ad hoc sufficere. [Et velum templi scissum est medium. Et clamans voce magna Iesus, ait. Pater in manus tuas commendo.] pro, commendabo, seu deponam. [spiritum meum.] Dictio Græca interpretata commendabo, significat commendationem depositi resumendi. Et est futuri temporis. Et significat ad literam certitudinem suæ resurrectionis. nam affirmando quòd deponet (moriendo secundum corpus) spiritum in paternis manibus, simul affirmat resumpturum se depositum de paternis manib⁹ alioquin vane deponeret. ¶Vbi nota quòd persona Iesu est illa quæ loquitur, est illa quæ deponit: quoniam ipsamet est quæ resumit depositum. Humano more diuinam custodiā significat similitudine manuum. Solemus enim depositum commendantes charum, in manus proprias amici assignare. ¶Futuro autem vtitur: quoniam quum loquebatur adhuc non assignabat rem deponēdam, sed in morte subsecuta assignaturus erat eam. Et asserere futuram depositionem in morte, proprium fuit Christo. quilibet enim moriens potest dicere in præsenti in manus tuas commendo, sed non potest asserere commendabo: quia nescit quid futurum post mortem sit de spiritu suo, quanuis credat &c. Et rursus quilibet alius moriens definit per mortem esse ipsemet: ac per hoc non potest asserere quòd ipsemet deponet spiritum suum in manus alterius. Christus autem solus per mortem non desiit esse ipsemet quoniam hypostasis eadem perseuerauit post mortem, & propterea solus potuit vere dicere commendabo spiritum meum. ¶Spiritum autem non animā appellat. quia vsque ad mortem res quę est anima, statum animæ habet. quoniam animat seu viuificat corpus. in morte autem transit in statum spiritus: quoniam existit illo modo quo puræ spirituales substantiæ existunt. ¶Nec præterea quòd sicut prima scripta in euangelio verba Iesu, à patris nomine initium sumpserunt quum dixit duodennis in templo, nescietatis quia in ijs quæ patris mei sunt oportet me esse. ita vltima Iesu in cruce in patrem finita sunt, dicendo nunc pater in manus tuas &c vt intelligamus ab extremis media verba tendere ad declarandam & propagandam fidem æternæ processionis suæ à patre. [Et hæc dicens.] Hinc apparet hæc fuisse vltima verba Iesu in cruce.

cruce. [Expirauit.] Hinc confutantur hæretici omnes qui negant veram Christi mortem in cruce. [Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit deum.] Ecce fructus orationis Christi in gentili, qui præerat militibus, [Dicens: vere hic homo iustus erat. Et omnis turba eorū qui simul aderant.] pro, & omnes quæ simul aduenerant turbæ, [ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebāt, percutientes pectora sua reuertebantur.] Ecce alter fructus in turbis Iudæorum, non in primatibus eorum. [Stabant autem noti eius à longe, & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa hæc vidētes. Et ecce vir nomine Ioseph qui erat decurio, vir bon⁹ & iust⁹.] Non est hoc in loco decurio nomen militaris officij, sed nomē dignitatis. puta Senator. Decurionis enim nomen in Senatores aliarum vrbium & in prefectos alijs, translatum est. [Hic non consenserat concilio.] Hinc apparet quòd Senator erat: & noluit consentire iniquitati aliorum. [Et actibus.] pro, actu. seu facto. [eorum.] Ita quòd neque consenserat consilio neque operi aliorum. Et hoc nota contra consiliarios, qui etsi non consentiunt consilio, cōsentiunt tamen actibus executionis, cōcluse ab alijs. Nō enim euadūt crimen ad hoc siquidem Lucas scribit de Ioseph quòd nec consilio nec actibus consenserat. [Ab arimathia ciuitate Iudææ.] pro, Iudæorum. [qui expectabat & ipse regnum dei. Hic accessit ad Pilatum.] post mortem Iesu. [Et petijt corpus Iesu.] Non enim licitū erat absque presidis authoritate tollere corpora damnatorum. [Et depositum inuolut in sindone. & posuit eū.] pro, illud scilicet corpus. [in monumento excisō.] hoc est nō fabricato, nō mobili, sed in ipsa rupe excisō. Et hoc propensioris diuinæ prouidentiæ fuit: vt monumentum Iesu esset immobile, ad perpetuam loci memoriā. [In quo nondum quisquam positus fuerat.] Et hoc tum dignitati Iesu, tū testimonio resurrectiōis cōgruebat. [Et dies erat parasceues.] pro, parasceue. Nominatiui casus. Dictio Græca est parasceue à præparatione dicta. Quanuis enim dies ille esset primus paschatis, ac per hoc dies festus, quia tamen sequens dies erat dies septima longe sanctior (vtpote in qua nec coquere aliquid licitū erat) ideo dies ille erat præparatorius alimentorum pro sabbato, Et pro eo hoc subiungit Lucas quòd illucescebat sabbatum immediate post illum diem. [Et sabbatum illucescebat.] Morem Moysi secutus Lucas. à termino noctis Lucæ. describit noctem inchoantem sabbatum. [Subsecutę autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum & quemadmodum positum erat corpus eius.] Non dicit & quemadmodum vnctum fuit aromatibus,

bus, sed quemadmodum positum. Viderunt enim modū quo corpus portatum fuit in monumentū, sed nō viderunt illud vngi vnctio siquidem intus in monumento facta videtur quā ipsæ nō audentes iungere se Nicodemo & Ioseph ministrisque eorū, videre nequiuerūt. [Et reuertentes·]pro, reuersæ aūt parauerūt aromata & vnguenta.]illomet die. Vnde apparet quòd ipsæ non viderunt corpus Iesu vngi nam si vidissent, nō præparassent aromata pro vnctione corporis. [Et sabbato quidem siluerunt.]pro, quieuerunt [secundum mandatum.] Aduenit enim solis occasus in quo inchoauit sabbatum & propterea quieuerunt seruātes legem & non venerunt ad vngendum Iesum. ¶[Aduerte hic bis mulieres parasse aromata: semel ipsa die veneris ante solis occasum, cuī Lucas meminit & alia vice transacto sabbato hora vespertina: cuius meminit Marcus. Et ratio numeri fuit, aut quia non inuenerunt in prōptu illa; hora tarda die veneris ad sufficientiam, vel quia putauerunt sufficere quæ postea consuerunt nō sufficere. Reliqua ad præ dicta spectantia vide apud Matthæum & Marcum exposita.

CAPVT XXIIII.

V Vna autem sabbati]pro, sabbatorum. hoc est die immediate sequēte diem septimū vt diffuse exposuimus apud Matthæum, & iterum apud Marcum. [Valde diluculo.]pro, diluculo profundo. hoc est quum adhuc multum supereſſet diluculi. Tempus liquidē diluculi significatur, sed multum adhuc distans ab ortu solis. tunc enim diluculum profundum sicut dicitur aqua profunda quę multū habet aquæ. Nec contrariatur Marco dicenti orto iam sole: quoniam diluculum initium ortus solis est. [Venerunt ad monumentum, portantes quæ parauerāt aromata.] Desunt quatuor dictiones [Et quædam cum ipsis.] Significatur enim quòd non solæ mulieres secutæ Iesum à Galilæa quæ viderant monumentū, sed etiam quædam aliæ mulieres cum ipsis venerunt. [Et inuenerunt lapidem reuolutū à monumento. & ingressæ nō inuenerunt corp⁹ domini Iesu. Et factū est dū mente cōsternatæ essent.]pro, dū perplexę essent, [de hoc.]hoc est dubitantes quid actū esset de corpore Iesu nō inuento ibi. [Ecce duo viri.]angeli i forma virorū [Steterūt]Corporalis situs significatur. [Secus illas.]Extra monumentū videtur locus iste tum propter multitudinē mulierū tū quia intus monumentum sedentē angelum in dextris viderunt. vt Marcus testatur. Isti ergo duo stantes secus illas. extra monumentum intelligun-

intelliguntur apparuisse postquam viderant non esse corpus Iesu ibi. [In veste fulgenti.]pro, in vestibus fulgurantibus. Significatur enim vestes fulgentes, ad similitudinem fulguris splendentes. Ille autem qui intus in monumento visus est sedens, indutus erat stola candida. [Quum timerent autem.]pro, quum territæ autē essent illæ ex præsentia angelorum [Et declinarent vultum in terram.] tum modestia solitæ verecundiæ, tum præ fulgore vestium. [Dixerūt ad illas. Quem quæritis viuentem cum mortuis.]Arguunt angeli mulieres de studio quod adhibent ad quærendū Iesum tanquam mortuum: quia debebant credere ipsum viuum. [Nō est hic.]Arguunt eaſdem á loco. Ita quòd prius arguerunt eas à morte, modò á loco [Sed surrexit á mortuis.]Non est ablatus, sed surrexit & abijt. [Recordamini qualiter locutus est vobis.]Reuocant ad memoriam verba Iesu. vt vel sic credant Iesum resurrexisse. [Quum adhuc esset in Galilea.]Locū nominat vbi dicta sunt verba, vt reminiscerētur. [Dicens quod oportet.] Diuina diffinitione ad implendas scripturas pro salute humani generis [Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum & crucifigi, & die tertia resurgere.]Per singula reuocant ad memoriam quæ dixerat Iesus: vt per hoc redderentur credulæ [Et recordatæ sunt verborū ei⁹.] Ecce effectus primus. [Et regressæ á monumento.] Nō dicit & egressæ, ne significarentur eas intus monumentum audisse hęc angelorum verba [Nunciauerunt hæc omnia illis vndecim & cæteris omnibus.]Ecce alter effectus, quo mulieres istæ credentes nūciauerunt hęc discipulis. [Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ quæ cum eis erant quæ dicebāt ad Apostolos hęc. Et visa sunt ante illos sicut deliramentū verba ipsa.]pro, ipsarum. Diuina dispensatione permissum est, vt Apostoli vndecim cum reliquis discipulis existimarent mulieres tāquam deliras ad firmitatem fidei nostræ: vt hinc perpendamus non fuisse eos faciles ad credēdū, & quòd verba mulierū vt muliebria parui pēderunt. [Et nō crediderunt illis.]Tot mulieres testificabātur de visu, & tamē nō crediderūt illis [quòd vidissent āgelos qui dixerint eis hęc q̄ retulerant.]Fuit autem tantę efficaciæ hæc parui pensio, vt etiam mulieres ipsas dubias redderet de audita resurrectione: vt patet ex eo quòd reuersæ sunt mulieres ad monumentū, adhuc quærentes Iesum. Sed mirū non est quòd muliebris animus tam instabilis est. [Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum.]Tacet Lucas de Ioāne, qui simul cucurrit cū Petro.]Et procūbēs.]pro, & demisso capite prospiciens. Significatur enim dili-

gētis Petri existentis, in monumento adhibēdo inclinationē capitis ad loculum in quo iacuerat corpus Iesu vt scrutaretur veritatem [Vidit.] pro, videt, [linteamina sola posita.] pro, iacentia. Describūtur linteamina absq; corpore, nō complicita, sed iacentia [Et abijt secum mirans quod factum fuerat.] Nō dicit credēs: quoniam adhuc nō credebat, sed mirabatur comperta veritate eorum quæ dixerāt mulieres quantum ad hoc quòd corpus Iesu nō erat ibi. Nec erat ratio suspicandi quòd fuerit sublatū: quoniā nō fuissent ibi relicta linteamina iacētia, sed cum illis esset inuolutum corpus Iesu tollentes corpus non nudassent illud sed inuolutum. abstulissent vt erat. [Et ecce duo ex illis.] discipulis Iesu. [ibāt ipsa die in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, nomine Emaus & ipsi loquebantur adinuicem de his omnibus quæ acciderant. Et factum est dum fabularentur & secū quærerent, & ipse Iesus appropinquans ibat eum illis. oculi autē eorū tenebantur ne eum agnoscerent.] De oculis īternis est sermo: quia de illis oculis loquitur quos postea subiungit fuisse apertos. constat autem internos fuisse apertos oculos, non exteriores. nō enim ibant oculis clausis. Modus autem quo tenebantur interni oculi, similis est ecstaliis: ita quòd quandam ecstasis speciem ex sua mala dispositione incurrerunt in pœnam suorum demeritorum. Simile apparuit in Petro (quantus non ex simili causa) quum eductus ab angelo de Herodis carcere, non discernebat quòd in veritate ambularet, sed existimabat se visum videre. Simile apparet in hominibus qui valde intenti ad aliquid, non discernunt multa alia occurrentia. Tali modo detineri partem cognoscitiuam interiorem (quę comprehendit intellectum & interiores sensus) cōsentaneum ratioñi est. In cuius signum non impediebantur ab aliarum rerum cognitione sed solum ne eum agnoscerent, quem familiari vsu cognouerāt [Et ait ad illos. Qui sunt hi sermones quos confertis adinuicē ambulantes, & estis tristes.] pro, estis vultu tristi? apparebat enim in vultu illorum tristitia. Et merito ob mortem talē tanti magistri [Et respondens vnus cui nomen Cleophas, dixit ei. Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus?] Hic explicatur forma quam in genere describit Marcus dicendo quòd ostensus est in alia forma euntibus in villam. Explicatur siquidem hic quòd in forma peregrini seu aduenæ visus est. Non quòd mutata fuerint lineamenta faciei Iesu. nec quòd fuerit mutat' color (sed in proprio colore & proprijs lineis faciei, & manuum totiusque corporis erat) sed in apparentia tantū erat

erat alia forma propter quod significanter Marcus dicit, ostensus est in alia forma. ¶ Modus autem quo altera apparebat forma, ex parte immutationis erat. Lineamenta enim & colores Christi secūdum aliquid sui immutabant visum discipulorum, & secundum aliquid non immutabant, & sic species in sensu, non repræsentabat faciem Iesu qualis erat: sed qualem speciem illa prę se ferebat. Et sic ostensus est in alia effigie. ¶ At si miraris talem immutandi modū recole quòd corpus Christi erat lucidum in seipso: & tamen non immutabat secundum quòd erat lucidum visum discipulorum. Sicut itaque in potestate eius erat non immutare secundum quòd erat lucidum, ita in potestate eius erat immutare secundum aliquid sic, & secundum aliquid non. ¶ Et quod euangelistæ scribunt de aliena forma, simile intelligendum est de aliena voce. nam vox Christi nō est cognita à discipulis, simili ratione: quia scilicet vox eius secundum aliquid sui (puta modum proferendi solitum Christo, suauitatem loquendi propriam Christo, seu accentus aliquos solitos Christo) non immutabat auditum discipulorum. ¶ Quantus etiam hoc potuerit esse alio modo, scilicet quòd Christus locutus fuerit non consueto sibi modo. Primus tamen dicendi modus magis consonat gestis circa visum vtpote non ponentis varietatem ex parte ipsius Iesu, nec in obiecto visus nec in obiecto auditus. Certum est enim quòd inter ea quæ sensibus discipulorum de Iesu percipiebantur, non erat illud sensibile per accidens quod erat Iesus quia per sensibilia tam propria quàm communia consueuerat ab ipsis percipi internis sensibus & intellectu, quo ad hoc enim percipiendum & discernendum sensibile per accidens, oculi interni detinebantur: vt nec videndo, nec audiendo, illud haurirent in parte cognoscitiua interna. ¶ Interrogatiue autem admirando legenda sunt hæc verba Cleophæ. & construenda sic, tu solus habes hęc duo, scilicet quòd peregrinus es in Hierusalem, & quòd non cognouisti ea quę facta sunt in illa his diebus. Quasi dicat, quomodo potest esse quòd tu solus habeas hęc duo. Videbatur enim Cleophæ multum difficile seu impossibile quòd ille solus iter aduenæ in Hierusalem nescierit hæc. ¶ Meminit autē aduenæ seu peregrini, vel quia ignorādo nomen ipsius ab habitu nominat: vel quia aduenis præcipue incumbebat hoc scire: tum quia aduenis futura facta fuerā, crucifigendo Iesum innocentem aduenam Hierusalē: tum quia oliti erant aduenæ conuenire ad prædicationem Iesu in solemnitatibus. Vnde scriptum est, quòd mane ibant ad prædicationem ipsius quotidie [Quibus ille dixit. quæ?] Iesus omnium

omnia

omnia sciens interrogat: vt ex proprio ore argumenta contra se ipsos proferant & inde instruantur. [Et dixerunt. De Iesu Nazareno: qui fuit vir propheta, potens in opere & sermone, corã deo & omni populo. Et quomodo eũ tradiderũt sũmi sacerdotes & principes nostri in damnationẽ mortis, & crucifixerũt eũ. Nos aute sperabamus.] Spem ergo perdiderant. [Quia ipse esset redempturus] pro, quod ipse esset qui redempturus esset, [Israel.] Fatentur Iesum fuisse prophetam potentẽ in opere miraculorũ & sermone doctrinæ: & dicunt se speraſſe quòd ipse esset ille qui à prophetis promissus est redempturus populum Israel de seruitute & captiuitate. In quo manifestant se credidisse quòd Iesus esset Messias, & quòd in illo aduentu esset redempturus populum Israel, iam longe ante in captiuitatem redactum, qui non rediit, & pro parte quæ rediit seruientem Romanis & nunc perdidisse tam fidem quàm spem de Iesu Messia. [Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie ꝙ hæc facta sunt. Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt.] pro ita pefecerunt, [nos.] Non enim significatur illatus tumor, sed illata admiratio magna velut stupor quidam. [Quę ante lucẽ fuerunt ad monumentũ: & non inuento corpore eius, venerũt dicentes se etiã visionẽ angelorũ vidisse, qui dicunt eũ viuere. Et abierũt quidã ex nostris] Petrus s. & Ioannes. [Ad monumentũ, & ita inuenerũt sicut mulieres dixerũt: ipsum vere non inuenerũt.] pro, nõ viderũt. [Et ipse dixit ad eos. O stulti.] pro, amẽtes, [& tardi corde ad credẽdũ in omnibus quæ locuti sunt prophętæ.] Sicut amentes absolute dicuntur homines deficientes in iudicando, & rationabiliter operando, ita amentes respectu fidei sunt deficiẽtes in iudicio credendi. Nec dixit Iesus amentes absolute sed ô amentes ad credendum. Vterque enim defectus (scilicet amentiæ & tardi cordis) refertur ad credendum, & non alter tantum. Arguit enim eos amentiæ in parte cognoscitiua, & tarditatis in parte affectiua: hoc est voluntate, nomine cordis significata. ([Colligehic prudens lector tres defectus discipulorum, scilicet desperationem prius dictam, amentiam, & tarditatem (non operis, sed voluntatis) ad credendum. Et nunc hæc demerita has malas dispositiones eũ duabus suprad. dictis pœnis (altera ex parte alienæ immutationis sensũ, altera ex parte quasi ecstasis oculorũ mẽtis) & videbis merito pœnas illas illatas his discipulis. [Nõne hæc oportuit] ꝙ, oportebat. Quod pro declaratũ est. [Pati Christũ. & ita] Superiluit ita [intrare in gloriam suam.] Duo dicit alterum est, quòd oportuit passionis meritoꝰ intrare in gloriam. Alterum est, quòd gloriæ passionis merito

parta erat ipsius: vt intelligamus non solo passionis merito gloriã esse ipsius. nam eius erat hæreditario iure, & suam vno modo, secundam altero modo. [Et incipiens à Moyse & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quę de ipso erant.] Non dicit omnia quę de ipso erant in omnibus enim scripturis de ipso ad propositum tractantibus aliquid interpretabatur. [Et appropinquauerunt castello quo ibant. & ipse se finxit longius ire.] hoc est composuit gestus & motus suos tanquam iturus longius. non ad simulandum prosecutionem itineris nõ futurã, sed ad extirandum amorem discipulorum erga se vt tali merito disponerẽtur ad hoc vt aperirentur oculi eorum. [Et coegerunt illum.] Ecce subsecutum meritum hospitalitatis, non inuitantis, sed cogentis vt hinc etiam discamus non solum inuitandos, sed cogendos peregrinos ad hospitium. [Dicentes: mane nobiscum: quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies. Et intrauit.] Deest, vt maneret, [cum illis. Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem & benedixit ac fregit, & porrigebat illis.] Quatuor actiones Iesu circa panem describuntur: acceptio, benedictio, fractio & porrectio: & tamen in sola fractione agnitus dicitur inferius: vt intelligamus fractionem fuisse miraculosam: hoc est quòd frangebat panem manibus sicut alij incidunt cultello. Solitum autem hunc frangendi modum fuisse credimus & propterea discipuli ex consuetu Iesu modo cognouerunt eum. [Et aperti sunt oculi eorum & cognouerunt eum.] Duæ rationes concurrerunt ad cognitionem hanc ex parte Iesu, fractio panis consueto modo mirabili. ex parte autem discipulorum, apertio internorum oculorum. Adempta est enim pœna qua detinebatur pars eorũ cognoscitiua velut in ecstasi. quo ad elongationem ab agnitione Iesu: & velut reuersi ad seipsos agnouerunt eum esse Iesum. [Et ipse euanuit.] pro, disparuit, [ex oculis eorum.] pro, ab ipsis. [Et dixerunt ad inuicem, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?] Testimonium ab interna inflammatione cordis in seipsis causata ex sermone Iesu in via, proferunt, vt etiam ab ipso intimo effectu agnoscendum Iesum, substantiuicè pandant. [Et surgentes eadem hora, regressi sunt in Hierusalem: & inuenerunt congregatos vndecim: & eos qui cum illis erãt dicentes quod surrexit dominus vere.] Apostoli & discipuli mulieribus non crediderunt, sed crediderunt Petro. Et propterea audito Petro dicunt, quod surrexit dominus vere, non opinatiue. [Et apparuit Simoni.] Vbi aut quia hora nescitur, sed hoc scitur

scitur quod illo die apparuit ei [Et ipsi narrabãt quę gesta erant i via & quomodo cognouerũt eum.]pro,& quomodo agnitus fuit eis[in fractione panis.]Hinc duo habẽtur. Alterum est q̃ fractio panis fuit(vt dictũ est)ratio agnitionis:alioquin nõ magis dixissent in fractione quã in potrectione. Alterũ est quod modus ille frãgendi tanquam solitus Iesu corã discipulis suis,insinuatur: dũ ipsi duo affirmãt se agnouisse eum hoc modo.s.in fractione panis appositiue enim adiungitur fractio panis ad modũ agnitionis Hoc siquidem testimonium præsupposuit notorium fuisse apud discipulos hunc modũ frãgendi panẽ fuisse propriũ ac consuetũ Iesu alioquin nullũ agnitionis testimoniũ afferrent,dicẽdo quomodo agnitus fuisset eis in fractione panis.[Dum aũt hæc loquũtur,stetit Iesus in medio eorũ:& dixit.pax vobis,ego sũ nolite timere.]Superfluunt hæ quatuor dictiones.s.ego sum nolite timere.Tantũmodo salutauit eos,dicendo pax vobis,vt etiã ipsa salutatione agnoscerent ipsum esse qui docuerat eos hãc salutãdi formã.[Cõturbati.]pro,stupefacti,[vero & conterriti.]Describuntur discipuli conterriti & stupefacti.Et terroris quidẽ passio consueta videtur hominibus in apparitione vmbrarũ q̃ existimantur spiritus dæmonũ vel mortuorũ:passio autem stuporis ex nouitate rei iã insolitę & admiratione digne consurgebat. [Existimabãt se spiritũ videre.] hoc ẽ spirituale aliquã subsistãtiã aerei corporis [Et dixit eis.Quid turbati estis.]exterius & interius, nã exteriori habitu faciei,territos se demonstrabãt.[Et cogitationes ascẽdunt in corda vestra?]Videbat Iesus intima discipulorũ,& cogitationes b⁹ internis laborare.Quales autẽ essẽt cogitationes,Euãgelista declarauit.s.q̃ existimabãt se spiritũ videre.[Videte manꝰ meas & pedes]Deest meos,[quia ego ipse sum.]Confossas manus & cõfossos pedes in testimonium producit q̃ ipsemet est qui crucifixꝰ fuit [Palpate.]Deest me.[& videte.]Eiusdẽ naturæ caro Christi post resurrectionẽ fuit cuius erat prius,nõ est mutata in carnem spiritualẽ q̃ palpari potest.Quod autẽ dicit videte nõ spectat ad oculos corporis sed ad certificationem sensus perinde ac dictũ fuisset palpate me & certificate vos ipsa palpatione.Videre enim vsurpatur frequẽti vsu ad significandã certificationẽ cuiusque sensus.[Quia spiritus.]quem existimatis videre:siue bonus,siue malus,siue incorporeus siue corpus habẽs aereũ.[Carnem & ossa non habet,] quãuis assumãt quãdoq; similitudines carnis & ossiũ vt quũ angeli(siue boni siue mali)in similitudine hominũ apparent. non enim tunc habẽt vera ossa & verã carnẽ, sed similitudinem ossiũ & carnis [Sicut me videtis habere.Et quum hæc dixisset,ostendit eis manus & pedes.Adhuc autẽ illis nõ credẽtibus & mirantibus præ gaudio.]Legendũ est sic.[adhuc autẽ illis nõ credẽtibus præ gaudio,& mirantibus.]Significatur tãta gaudij passio,vt nõ applicarẽt mẽtẽ ad credẽdũ illũ esse Iesũ.Ita q̃ nõ ex cordis duritia sed ex velut ecstasi causata ex multo gaudio visis manibus & pedibus,nõ applicabãt mentẽ ad credẽdũ:sed erãt velut in ecstasi admirãtes.[Dixit habetis hic aliquid quod manducetur?] Testimonio oculorũ & tactus adiũgit comestionẽ,vt ex omnib⁹ vitalibus operibus inducãtur ad credẽdũ.[At illi obtulerũt ei partẽ piscis assi, & fauũ mellis.]pro,& de apiario fauo Ad differẽtiã fauorũ altorũ animaliũ,dicit q̃ obtulerũt fructũ faui mellis ex operibus apũ. [Et quũ mãducasset corã eis,sumens reliquias dedit eis.] pro, & quũ accepisset,[corã eis mãducauit.] Nihil significat de reliquiis sed quod acceperit oblatũ piscẽ cũ fauo & manducauerit coram eis.[Et dixit ad eos.Hæc sũt verba.]hoc est hæc sũt facta.Hebraeo enim more gesta appellantur verba. [Quæ locut⁹ sũ ad vos.] Ad cõfirmandã veritatẽ suæ resurrectionis adiũgit testimoniũ eorũ quæ ante mortem dixerat eis:vt vndique cõprehẽdat ipsũmet esse qui fuit eorum magister.Nec cõmemorat quæcũque priꝰ dicta,sed spectantia ad propositũ:declarat enim hæc quę modo vident in ipso,esse illa quæ olim eis prædixerat.[Quũ adhuc essem vobiscum]hoc est quũ cõmunis mihi & vobis esset mortalis vita quũ cõuersabar vobiscum similis vobis passibilis.Quali communione nũc nõ erat cũ eis:quoniã ipse transierat ad vitã immortalem & impassibilem.[Quoniã necesse est impleri.] Ad loeutionẽ præteritã Iesu spectat hoc quod in præsenti dicitur,quoniã necesse est impleri,cõmemoratio est enim q̃ prius dixerat hęc quę facta videt circa ipsum,quoniam necesse est impleri scripturas.[omnia quę scripta sunt in lege Moysi & propheris & psalmis de me.] scripturas de se distiguit in tres partes:legẽ,prophetas & psalmos sub his reliquas scripturas comprehendens.[Tunc aperuit illis sẽsum.]pro,tunc aperuit illorum mentẽ vt intelligerent scripturas. Hactenus manifestauerat se esse verum eundem hominẽ (scilicet Iesum)ab humanis.modo manifestat á diuinis,agendo & operando in eorum mentes.hoc enim diuinum est opus donare piscatoribus statim vt intelligerent scripturas prophetarum, non hominũs sed dei est opꝰ.[Et dixit eis.] Sũmarie colligit scripta ad propositũ.[Quoniã sic scriptũ est.]Nõ solũ dicit sic scriptũ est:sed assumit q̃ ratione dicẽdo quoniã sic scriptũ est.Et significat per sic dispositio,

dispositio,modus & ordo gestarum & gerendarū rerum quę subsunguntur [Et sic oportebat,] Cōsequentię vis significatur cōtinctione vim affirmationis habente.ac si dictū fuisset, & consequenter sic oportebat Ita ꝙ sensus est.quantū sic scriptū est,cōsequenter sic oportebat hoc est oportebat illum ordinem,illum modum,illā dispositionem seruare quæ seruata est,quia sic scriptū erat.[Christum pati,& resurgere à mortuis tertia die,& prædicare in nomine eius.]Quinque capita summat,primum de passione Christi sic; secundum de resurrectione eius à mortuis tertia die sic tertium de prædicatione in nomine eius. ¶[Vbi nota quòd quum dicitur sic oportebat prædicari,præteritum oportebat non respicit prædicationem præteritam(quum de futura sit sermo)sed respicit dispositione futuræ prædicationis per apostolos.est enim sensꝰ ꝙ oportebat sic:hoc est talem dispositionem,ordinem ac modum ad prædicandū efficere,qualis modus qualis ordo qualis dispositio effecta est:vt s. colligeret Iesus discipulos testes miraculorum, vitæ prędicationis,passionis & resurrectionis suæ.[Pœnitentiam & remissionem peccatorum]Pœnitētia opus est humanum:remissio peccatorum, opus est dei sed pœnitentia nihil valet sine remissione peccatorum, nec remissio peccatorum datur sine pœnitentia. Significatur enim oportere prædicari vtranque scilicet male actę vitæ pœnitentiā non quacunque ratione sed in nomine Iesu,& tunc in eodem nomine consequentem remissionem peccatorum Et intendit per hoc prędicandum esse quòd in inuocatione Iesu,pœnitentes & baptismum suscipientes consequerētur remissionem peccatorum [In omnes gentes.] Ecce quartum caput,extensio prædicationis ad vniuersas mundi gentes. [Incipientibus ab Hierosolyma.] Quintum caput initium apostolicæ prædicationis definit Hierusalem,ita quod descripta materia ac termino prędicationis, describitur modo initium locale. [Vos autem testes estis horum.] Anceps est dictio Græca ab estis vel sitis Declarat qui erant isti prędicatores,dicendo eos esse seu fore testes horū: quia interfuerant,audierant & viderant modum, ordinem & dispositionem rerum gestarum.[Et ego mittā] Transit Lucas à die resurrectionis ad diem ascensionis quo dixit Iesus hæc verba: vt patet Act.1. Apte quoque iungit hæc verba antedictis.nam postquam prædicatores eos & testes futuros descripsit, apte subiungit dona necessaria ad huiusmodi officium. Et ego mittam.Hinc theologi speculatiue authoritatem originis respectu spiritussancti in filio insinuari intelligendum filius dicit,ego mittam. [Promissum] proculdubio spiritumsanctum. [Patris mei in vos.] Et hic eandem filij & patris operationem intellige: dum promissum filij promissum patris dicitur. filius enī promiserat.[Vos autem sedete]hoc est quiescite. [in ciuitate.] Deest.Hierusalem.Mandauit enim eis in die ascensionis ne discederent à Hierusalem.[Quoadusque induamini virtute ex alto.] hoc est quoadusque aduenies spiritussanctus tanta vos virtute repleat vt virtus diuina sit vobis tanquam indumentum.Et vere apparuit in apostolis tanquam indumentum· quoniā exterius virtus diuina manifeste apparebat in eis sicut indumentum apparet,& tegebat eorum quasi naturalis ignorantiæ nuditatem. erant enim idiotæ. [Eduxit autem eos foras.] In die siquidem ascensionis mandauit eis vt extra Hierusalem in montē irent Oliueti secum ibi futuri. [In Bethaniam]· pro, vsque in Bethaniam Locus ascensionis in monte Oliueti iuxta Bethaniam significatur: ex eo quod non in Bethaniam sed vsque in Bethaniam exclusiue educti dicuntur. [Et eleuatis manibus suis.] vt exteriori etiam signo ad cœlestia mentes discipulorum erigeret. [Benedixit eis.] Quæ verba dixerit, scriptum non est. solum hoc scimus quod verba benedictionis protulit. [Et factum est dum benediceret illis,recessit ab eis.] Videntibus & attendentibus discipulis recessit versus cœlum. [Et ferebatur in cœlum] Hinc apparet quod non per modum gradientis aut volantis sed per modum lati totius simul mouebatur sursum versus cœlum . hoc enim significat ferebatur in cœlum [Et ipsi adorantes.]pro,adorato eo.Hinc discimus adorandum esse Iesum.[Regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno.Et erant semper in templo,laudantes & benedicentes deum. Amen.] Vt præceptum Iesu adimplerent, erant semper (hoc est horis congruis indesinenter) illis diebus vsque ad pentecosten in templo, vacantes diuinæ laudi & gratiarum actioni: vt sic idonei magis redderentur ad recipiendun promissum spiritū sanctū Cui est honor & gloria in secula seculorum Amen. Caietæ die vigesimaquinta Ianuarij.1528.

Commentariorum Thomæ de Vio,Caietani
Cardinalis sancti Xisti in euangelium
secundum Lucam,finis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

VITA SANCTI IOANNIS APOSTOLI & euangelistæ per diuum Hieron. in libro de illu. ecclesiasticis scriptoribus.

IOannes apostolus quem Iesus amauit plurimũ, filius Zebedęi, frater Iacobi Apostoli quẽ Herodes post passionem domini decollauerat, nouissimus omniũ scripsit euãgeliũ rogatus ab Asiæ episcopis, aduersus Cerinthũ aliosq; hæreticos & maxime tunc Ebionitarũ dogma cõsurgens, qui asserunt Christũ ante Mariã non fuisse. vnde & compulsus est diuinã eius natiuitatẽ edicere. Sed & aliam causam huius scripturę ferunt q̃ quũ legisset Matthęi, Marci & Lucę volumina, probauerit quidem textũ historię, & vera eos dixisse firmauerit, sed vnius tãtũ anni (in quo & passus est) post carcerem Ioannis historiã texuisse. Prętermisso itaque anno cuius acta à tribus exposita fuerant superioris temporis antequam Ioannes clauderetur in carcere gesta narrauit: sicut manifestum esse poterit ijs qui diligenter quatuor euangeliorũ volumina legerint. Quæ res etiam dapbonian quæ videtur Ioannis esse cum cæteris, tollit. ¶ Scripsit autem & vnam epistolam cuius exordium est, Quod fuit ab initio, quod audiuimus & vidimꝰ oculis nostris, quod perspeximus & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ. Quæ ab vniuersis ecclesiasticis & eruditis viris probatur. Reliquæ autem duæ (quarum principium est, Senior electæ dominæ & natis eius, & sequentis, Senior Caio charissimo quem ego diligo in veritate) Ioannis presbyteri asseruntur. Cuius & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostenditur, & nonnulli putant duas memorias eiusdẽ Ioannis Euãgelistæ esse: super qua re quum per ordinem ad Papiam aud torem eius venerum fuerit differemus. ¶ Quartodecimo igitur anno secũdam post Neronem persecutionem mouente Domitiano, in Patmos insulam relegatus scripsit apocalypsim. quam interpretantur Iustinus martyr & Hireneus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatẽ à Senatu rescissis, sub Pertinace principe redijt Ephesum: ubique vique ad Traianum principem perseuerans totas Asiæ fundauit, rexitque ecclesias, & confectus senio, sexagesimo octauo post passionem domini anno mortuus, iuxta eandem vrbem sepultus est.

Diuo

in euangelium secundum Ioannem præfatio.

OMnibus diuinę scripturæ paginis euangeliũ excellit: quia quod lex & prophetę futurum prædixerũt, hoc completum dicit euangelium. Inter ipsos autẽ euangeliorũ scriptores, Ioannes eminet in diuinorũ mysteriorũ profunditate. Qui à tempore dominicæ ascensionis per annos sexagintaquinque verbum dei absque aduminiculo scribendi, vsque ad vltima Domitiani prędicauit tempora. Sed occiso Domitiano quum permittẽte Nerua de exilio redisset Ephesum, compulsus ab Episcopis Asiæ, de coæterna patri diuinitate Christi scripsit aduersus hęreticos qui eo absente irruperant in eius ecclesias: qui Christum ante Mariam fuisse negabant. Vnde merito in figura quatuor animalium, aquilæ volanti cõparatur, quę volat altius cęteris auibus, & solis radios irreuerberatis aspicit luminibus. Cæteri nanque euangelistæ, qui temporalem Christi natiuitatem & temporalia eius facta quæ gessit in homine sufficienter exponũt, & de diuinitate pauca dicunt, quasi animalia gressibilia cum domino ambulãt in terra. Hic autem pauca de temporalibus eius gestis edisserens, sed diuinitatis potẽtiam sublimius contemplans, cum domino ad cœlum volat. qui enim super pectus domini in cœna recubuit, cœlestis haustum sapientiæ cæteris excellentius de ipso dominici pectoris fonte potauit. Legerat siquidem euangelia trium euangelistarum, & approbauerat fidem eorum & veritatem in quibus deesse vidit aliqua gestarum rerum historiæ: & ea maxime quæ dominus gessit primo prædicationis suæ tempore: scilicet antequãm Ioannes Baptista clauderetur in carcere. Hæc ergo (quasi dimissa ab illis) scribit Ioannes quæ fecit Iesus antequãm Ioannes clauderetur. sed maxime diuinitatem Christi & trinitatis mysterium commendare curauit. Tres siquidem alij Euangelistę dicta & facta domini temporalia quæ ad informandos mores vitæ prȩsentis maxime valent, copiosius prosecuti, circa actuam vitã sunt versati: in qua laboratur, vt cor mundetur ad videndum deũ. Ioannes vero pauca domini facta dicit: verba vero domini quæ trinitatis vnitatem & vitę ęternę fœlicitatem insinuant, diligentius conscribit. Et sic in contemplatiua vita, virtute commendanda, intentionem suam & prædicationem tenuit: in qua contemplatiua vacatur vt deus videatur. Iste enim est Ioannes quem dominus de fluctiuaga nuptiarũ tempestate vocauit & cui matrem virginem virgini commendauit.

THOMÆ DE

Vio Caietani Cardinalis sancti Xisti commentarij, in euangelium secundum Ioannem.

Vangelium secundum Ioannem.] Ioannes vltimus Euangelista (de diuinitate Iesu Christi tractans) occurrit. Et riculus quidem declaratus est in principio Matthæi. ¶ Singularis autem modus huius Euangelistæ est quòd narrat etiam minutulas circunstantias rerum gestarum: ne quispiam putaret quòd ipse fuerit author doctrinę talis ac tãę excę quã liber hic fere ex integro occupatur. quemadmodum Plato fingit Socratem aut Parmenidem docentem, quæ tamen ipse Plato docet. Ad excludendum inquam hunc errorem à mentibus legentium hoc euangelium, & significandum quòd Iesus in veritate hæc docuit, refert per singula minutissimas circunstantias historiæ: vt qua occasione, vbi, quando, quo interrogante &c. secundum veritatem historię Iesus docuerit, significet. Propter quod forte illas solas res gestas Euãgelista narrat quæ spectant vel ad continuationem temporum, occasionum &c. vel ad omissa ab alijs euangelistis.

CAPVT I.

1 IN principio.] principium nõ substãtiæ sed relationis nomen est. & intelligi nequit sine illo cuius est principium. Directe itaque Ioannes inchoat euangelium contra Hebionitarum errorem: dicẽtiũ Iesum Christũ non fuisse ante matrem suam. In principio inquit subaudi durationis. Moyses describẽs generationem mũdi, inchoauit à principio tẽporis dicens, in principio, tẽporis, creauit &c. Creatus est enim mũdus ad literam in principio temporis. Ioãnes vero vt cõprehendat etiã principiũ æuiternitatis, inchoat à principio durationis · quæ cõmunis est tempori & æuiternitati, & cuicũque alteri imaginabili durationi [Erat.] Moyses dixit, in principio creauit. scribens actionem creationis mẽsuratã instanti principio temporis. Ioannes autem scribit non actionem sed esse non mensuratum initio durationis, sed precedens initiũ durationis: & ita precedens ꝙ tamen non desinit in initio durationis, sed est perseuerans. Et propterea nõ vtitur præterito perfecto (non dũ fuit, tanquãm iam desierit) sed præterito imperfecto dicendo erat. Præteritũ enim imperfectũ cõsignificat ita tẽpus præteritum, quòd simul consignificat perseuerare in illa duratione de qua est sermo. Vnde dicẽdo, in principio erat significatur ꝙ precesserit initiũ sic ꝙ perseuerãs erat cũ initio. ¶ Hęc duo simul iuncta, esse æternũ à parte ante significãt, nã ex hoc ꝙ res aliqua in initio durationis erat, optime inferẽ núquàm incœpisse eius durationẽ. Si enim incœpisset ipsius duratio, ergo in principio non durationis erat, quia nõ precessisset initiũ durationis qua incœpit. Ab æternitate ergo à parte ante, cõtra dicentes Iesum inchoasse ex tẽpore directe incipit Ioãnes. Et describit eã nõ à negatione sed ab affirmatione (i. in principio erat) tã breuiter & tã formaliter vt vere monstretur spiritussanctus locutꝰ in Ioãne [Verbũ.] Vbi scitu ꝙ in textu Græco præponitur articulus, acsi diceretur illud verbũ. Significatur enim per articulum ꝙ non de verbo in genere, neque de quocunq; verbo, sed de insigni ac singulari verbo est sermo. Vnde patet ꝙ nõ de sensibili verbo, sed de intelligibili ac supremo verbo loquit. ¶ Et quoniam ad intelligibiliũ notitiam manu ducimur per sensibilia, ideo ex sensibilibus verbis ad intelligibile verbum erigẽdus est intellectus. Sensibilia verba frequenti vsu appellamus siue omnes dictiones significatiuas (nomen, verbum, participium, pronomen) siue sermonem ex multis constantem dictionibus. Dicimus enim audi verba mea. sæpe in sacra scriptura dicitur, factum est verbũ domini ad talem prophetam: & beata virgo dixit Gabrieli, fiat mihi secundum verbum tuũ. Sicut itaque verbum sensibile (siue simplex siue compositum) id est quòd dicitur, ita intelligibile verbum est id quod intellectus apud se dicit, intelligendo aliquid, loquitur enim sibiipsi intelligens, dũ explicat actualit intellectione aliquid. Ita quòd conceptus ille quem intellectus intelligendo formar de re quam cognoscit, appellatur verbum intelligibile: appellatur quoque ratio. Et quia dictio Græca hic posita significat verbum, sermonem & rationem, & sermo species est verbi (nam est verbum constans ex simplicibus verbis) magis quadrat

proposito verbum quàm sermo. Cõpositum enim minus quadrat quàm abstrahens à compositione. At si interpres sicut transtulit verbũ transtulisset ratio (dicendo in principio erat ratio) non erraſſet immo propinquiori vocabulo vsus fuisset: quoniã ratio nõ nisi intelligibilis generis est. verbum autem per translationem ab sensibilibus intelligibile genus ingreditur. Consulto tamen credimus amplexã hanc fuisse significationem, vt verbi potius quàm rationis nomine vteremur in proposito: quia explicatur verbi magis ordo originis, qui nõ explicatur nomine rationis. verbum enim intelligi nequit nisi à dicente ratio autem intelligitur ratio, absque hoc quòd intelligatur excogitata. Multis itaque existentibus intelligibilibus verbis (nam homo intelligens format sũi intelligibile verbum rei quam intelligit & angeli formant sua verba eorum quę intelligunt: & deus ipse intelligẽdo seipsum & omnia alia in seipso, dicit vnum verbum ipsius dei & omnium aliorum) Ioannes de supremo verbo ait, in principio erat verbum: describens illius æternitatem. ¶Significantiusque dicit verbũ in singulari numero, ad significandum illud esse vnicũ & simplex, nõ constans ex multis verbis, vnico enim verbo dicitur à deo totus deus, simul cum totovniuerso & quocunque possibili & quouis modo intelligibili. Et ad hanc summã excellentiam verbi denotandã tenuit articulus in idiomate Græco præpositus ab ipso Ioanne qui Græce scripsit. Acsi aperte dixisset in principio erat illud verbũ, quod est verbum omnium scilicet dei & omniũ rerum, sensibiliũ & intelligibiliũ, & possibiliũ & imaginabilium. De hoc enim verbo affirmat esse ęternum: dicendo, in principio erat verbum. Et (vt dictum est) idem quantũ ad rem significaretur dicendo, in principio erat ratio. [Et verbum.] In textu Græco præponitur iterum articulus: ad significãdum quòd de eodem verbo subiungũtur hęc. [Erat.] Cõprehendit præteritũ absque desitione. [Apud deũ.] In textu Græco præponitur articulus dictioni deũ: ad significandum deũ qui est vere deus, nõ participatione aut nominatione. ¶Descripta æternitate verbi, quia nec verbum nec sermo nec ratio intelligi potest solitarie (oportet enim rã verbũ simplex quàm compositum ab aliquo dici, & rationẽ esse alicuius intelligentis rationem) ideo consequenter subiungit cuius est ratio illa, à quo dicitur verbũ illud: aperiendo ꝙ verus deus est ille cuius est verbũ seu ratio. Vbi vltra hanc originis implicite significatã conditionẽ, alię duę eiusdẽ conditiones simul describuntur. Altera est ꝙ non separatur à deo dicente ipsum, altera est ꝙ est distinctũ à deo dicẽte ipsum. ¶Vide

¶Vide singula. Ex hoc quòd verbum quatenus verbum (formalis enim est locutio intelligenda in tã sublimi re) erat apud deum, infertur ꝙ deus erat dicens illud verbũ: alioquin nõ in quãtum verbũ esset apud deũ verbũ enim quatenus verbum, non est apud aliquem nisi dicentẽ illud. Rursus ex hoc ꝙ verbũ est apud deum, significatur ꝙ non distat & ꝙ non separatur à deo. qui enim est apud Regem, iuxta Regẽ est. & qui est apud Cęsarẽ, iuxta Cæsarem est. Et deinũ quia nullus proprie est apud semetipsum (nã præpositio apud, distinctionẽ extremorum secũ fert simul cũ contiguitate eorum) ideo hinc describitur distinctio verbi à deo dicente. ¶Dictio quod dictio interpretata apud, sonat principali sua significatione ad quanuis vrantur etiã illa Græci pro apud. & propterea tã particula hęc (& verbũ erat apud deũ) quàm subiũcta (hoc erat in principio apud deum) potest legi dupliciter. vel apud deum, vel ad deũ. Et si quidem legitur apud deũ, potest legi dupliciter. vel apud deũ, vel ad deũ. Et si quidẽ legitur apud deũ, sensus iam dictus est. si vero legitur ad deũ, sensus nõ minus altus est & magis proprias habetur. Et est ꝙ postquàm scripsit Ioannes verbũ esse ab æterno, scribit quòd verbum quatenus verbũ habet esse relatiuũ ad deũ. Relatio enim non significatur proprie & formaliter dictione quacunque quẽadmodum significatur dictione ad. nã formalis ac propria ratio essentialis relationis cõsistit in hoc ꝙ significat ad. patet enim est ad filiũ, & filius ad patrẽ: æquale est ad æquale, & simile ad simile & sic de reliquis formaliter sũptis relatiuis. Ex hoc enim quòd, ad, verbo substantiuo adiungitur in hac litera (dicendo & verbũ erat apud deum) docemur ꝙ verbũ quatenus verbum nõ faciebat, non dicebat, non pendebat. sed erat ad deũ: hoc est ꝙ esse verbi erat esse ad deũ. Et hoc ad differentiã cuiuscunqȝ creati verbi, cuiuscunque creatę substantiæ, nã de nullo verbo creato, de nulla substantia creata verificari potest quòd est ad deũ: sed quòd pendet à deo. Nullius enim creati verbi aut substantiæ creatæ esse est relatio ad deũ. sed hoc est eminentissimę deitati propriũ quòd persona diuina cũ hoc quòd est deus est ad deũ, est relatio ad deũ. Huiusmodi igitur eminentia significatur dicendo & verbum erat ad deũ. ¶Manifestatur nihilominus per præpositionẽ ad, distinctio verbi à deo cuius est verbũ. nam dicendo verbũ erat ad deum excludit relationẽ rationis, & significat relationem realem. Non dicit & verbũ dicebatur ad deũ, sed erat ad deum: vt ad, nõ secundũ intelligi sed secundũ esse, vt nõ rationis sed reale manifestetur. relationẽ autẽ realẽ inter vnã & eandẽ rẽ nullus admittit, sed ra-

ctionis tantũ. Quocirca realé distinctionẽ verbi â deo dicente verbũ, Ioãnes per hæc verba manifestat. ¶Ita quòd ex hac particula (& verbum erat ad deũ) duo reuelantur. Alterũ quòd esse verbi, ac per hoc omniũ personarũ diuinarum, est res relatiua: immò vt rectius loquar est relatio realis. Alterũ ꝙ verbũ distinguimus realiter â deo dicente ipsum: ac per hoc quòd personæ diuinæ omnes distinguuntur inter se realiter. [Et deus erat verbũ.] Descripta æternitate verbi & contiguitate eiusdé ad deũ dicentẽ, describit modo quiditatẽ verbi declarando quid est, & dicendo quòd erat deus. Et dixit hoc, ne erraremus, male intelligendo distinctionem verbi â deo dicẽte: ne intelligeremus æternũ verbum esse quidé apud deũ, nõ tamẽ esse deũ. ¶Ad hoc enim excludendũ subiungit quòd verbum erat deus: aperte dicẽs ita verbũ erat apud deũ ꝙ etiam erat deꝰ. ¶Sed occurrit hic occasio magna erroris Arrianorũ: eo quòd in Græco textu in hac tertia propositione non præponitur articulus dictioni deus, sed dictioni verbũ: ita quòd significatur quòd ille Iudnet verbũ erat deus: sed non explicatur quòd erat ille deus qui per articulũ significatur verus deus. Hinc enim hæretici dicũt verbũ summũ, esse deum participatione: ac per hoc minorẽ deo vero. ¶Duæ ingerũtur difficultates, altera de diuinitate verbi, altera de hoc textu. Illã nũc supponamus: quoniã alibi in testamento nouo clare ponitur, appositio articulo dictioni deus: vt inferius patebit. Ad hanc autẽ de hoc textu, respondetur dicendo non valere argumentũ est non appositio articulo: quoniã in hoemet capitulo bis euangelista summũ deũ nominat sine articulo ſ. dicendo fuit homo missus â deo, & dicendo deum nemo vidit vnquã. cõstat enim vtrobique sermonẽ esse de vero per essentiã deo, & nõ de deo per participationem. Nullius ergo efficaciæ est argumentum Arrianũ sumptũ ex nõ prepositio articulo dictioni deus, dicendo & deus erat verbũ. ¶Ratio aũt quare nõ prepositi euãgelista hoc in loco articulũ est: quod coactꝰ fuit Ioãnes ne preponeret articulũ ad eius tandã cõfusionẽ diuinarũ personarũ. Quũ enim dixisset verbum esse apud deũ dicentẽ, demõstrãdo deum cũ articulo, fi. abiunxisset verbũ esse deũ cum articulo significatum fuisset quòd verbum esset illemet deus dicẽs: quod esset cõfundere personas dicentis & verbi. Hac itaque necessitate cõpulsus abstinuit ab articulo: & nõ ad significãdũ aliquid minus vero deo. Nisi enim de vero deo intenderet loqui, vane subiunxisset, & deus erat verbum. nã ex hoc quòd descriptum erat æternum â parte ante, & apud verum deum dicentem ipsum, satis cõstabat ꝙ erat verè deus. Vnde addendo ꝙ erat

erat deus, significauit quòd erat verus deus. Non enim semper verꝰ deꝰ in textibus Græcis significat cũ articulo: vt mõstratũ est: quã uis quandoque hoc fiat. [Hoc erat in principio apud deũ.] Iã dictũ est quòd præpositio interpretata apud, sonat potiꝰ ad & propterea in tota expositióe sequẽti, per apud, intellige apud seu ad. Ne intelligeremus tria antedicta vera esse sigillati, & nõ simul, ad excludẽdas omnes cauillationes subiungit colligendo omnia, declarando ea esse simul vera. Et est sensus, hoc ſ. verbũ deus, apud deũ erat in principio. Verbũ deus fuerat tertio loco dictum: apud deũ, secundo loco: erat in principio, primo loco. Et oportuit hanc collectionem efficere ad declarandũ quòd verbum erat in principio deus, & quòd erat in principio apud deũ: ne erraremus intelligendo quòd verbum erat quidẽ in principio, sed nõ erat in' principio apud deum, sed non erat in principio deus. Cuncta ergo æterna esse â parte ante describit hac collectione. Circa dicta aduerte erudite lector, distinguendum esse inter ea quæ cognoscimus de deo lumine naturalis ratiónis, & illa quæ sunt de deo tradita lumine diuinæ reuelationis. Nam si intra latitudinẽ notorum de deo lumine naturali sistatur, sola essentialia (hoc est pertinentia ad substantiã deꝰ absolute) cognoscimus: puta quòd deus est actus purus, intelligẽs seipsum, & omnia alia in seipso, quòd est volẽs, summe fœlix, à nullo pendens, & reliqua omnia quæ sunt perfectionis simplicioris. Nihilque cognoscimus de vocatis notionalibus seu personalibus: hæc enim naturale lumẽ intellectus excedunt: & lumine fidei credimus. In hoc cognoscibilium ordine sunt hęc quæ Ioãnes de verbo tradit. Scribit enim euangelium nõ philosophis incredulis, sed fidelibus Christi, & ꝓpterea reuelata asserit. ¶Nõ ergo putes ratione naturali cognosci verbum â deo dici, apud ipsum manẽs ea nos ad cognoscendum personaliter distinctum â dicente: sed ad cognoscẽdũ quod in deo idẽ est intelligens & intellectum, dicẽs & dictũ, oibus modis absque vlla omnino distinctióe, qm (vt dictũ est) essentialia tũ nouimꝰ, & hoc ꝙ cognoscimꝰ, est verũ infra essentialia sistẽdo. [Omnia per ipsum facta sunt.] Declarata æternitate, diuinitate, origine, & distinctione verbi, declarat modo ad factorem omnium æquilitatem verbi respectu factorum quod est declarare ipsum verbum nõ esse factum: & est supplere id quod minus explicatum fuerat, dicendo verbum esse deum sine articulo ex hoc enim ꝙ subiũgit verbũ nõ esse factum, manifeste infertur ꝙ est deus non factus. Manifestat rursus per hoc ꝙ verbũ nõ est fa-

ctum,quòd origo verbi à dicente non est factio ita quòd licet dicatur,non tamen fit:licet dictum fuerit, non tamen factum fuit.
¶Declarat autem hanc negatiuam (scilicet verbum non esse factum)per affirmatiuam, omnia per ipsum facta sunt. Non dicit quædam,sed omnia.Rursus non dicit,omnia ipsum fecit, sed per ipsum facta sunt: vt faciendi omnia communicatio, ei ab alio significetur, in hoc enim quòd dicitur per ipsum ,consignificatur alius á quo per ipsum facta sunt omnia. Vna itaque atque eadem factio significatur prodiens per ipsum ab alio: vt intelligamus cõmunem esse actionem qua facta sunt omnia,verbo & dicenti.Cõmunem autem ordine quodam quoniã authoritas originis significatur in dicente: & deriuatio eausandi ad verbum ,dicendo per ipsum.Et vere sic est quoniam verbũ non solum causalitatem,sed & deitatem habet à dicente.¶Significantius autẽ dicit per ipsum facta sunt,& non dicit per ipsum fecit omnia.quod tamen dicitur ad Heb.1.ad explicandũ quod ibi ad Hebr.non explicatur, scilicet verbum esse rationem rerum factarum,non ex parte facientis, sed ex parte rerum factarum. Verbum enim non tenet locum formæ qua factor facit:quia verbum non est dicenti velut ars qua artifex agit nihil enim prima trinitatis persona accipit à secunda.Sed rerum factarum ratio & ars omnis,verbum est.appropriate quidem ex eo quòd est verbum,proprie autem secundum quòd est ratio & ars dicta,sicut etiam proprie est deus dictus. ita tamẽ vt intelligas dictum vt verbum dicitur non vt res verbo dicta. Vnde dicendo, omnia per ipsum facta sunt,significatur quòd factio rerum omnium deducta est,exemplata est á productione verbi:iuxta illud ad Ephe.3.flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis familia in cœlis & in terra nominatur.[Et sine ipso factum est nihil.]pro, neque vnum, quod factũ est.Ita quòd textus est.[Et sine ipso factũ est, neq; vnum quod factũ est.]Ex quo textu clare apparet cessare omnes difficultates quę fiũt circa pũctationẽ seu terminationẽ sententiæ,legendo nihil,Ecce quãtr efere interpretari ad verbum,& interpretari iuxta interpretis intellectum.
¶Dixerat itaque omnia facta per verbũ. Et quoniã cõstat falsum esse vt verba sonant omnia facta fuisse per verbum:quia deus nõ est factus per verbũ qui tamen comprehenditur sub omnia,ideo hęc oportuit subiungere.At si dixisses intelligi distributionẽ accõmodam,materia præbetur hæreticis excipiendi: & sicut ita accommodas omnia ad reliqua citra deum & verbum,ita Arrius accommodabit ad opera sex dierum de quibus dicitur,& vidit deus cuncta quæ

cta quę fecerat, & sic ruet Ioannis doctrina.Ad declarandũ igitur pro quibus distribuit omnia,subiungit & sine ipso factũ est,neque vnum quòd factum est aperte declarans quòd distribuit pro omnibus factis,aperte excludens omnẽ exceptionẽ, aperte monstrãs verbum non esse factum. Ex hoc enim quòd omnia facta, sunt facta per verbum,constat verbum significari alienũ esse à factis,nec oportere excipere deũ aut verbum:quia omne nõ factũ exceptum est ab ipso Ioanne, dicendo,& sine ipso,verbo, factũ est nihil seu neque vnũ quod factũ est.hąc enim subiunctione clare cõprehendit omnia facta: siue visibilia, siue inuisibilia,siue inter opera sex dierum,siue extra,aut ante illa,adiecta enim hæc vniuersalis negatiua cuiusque facti absque ipso verbo,omnem tollit ambiguitatem & exceptionẽ.Si adiecisset & sine ipso factũ est nihil, non apponẽdo quod factum est, adhuc sub dubio seu exceptione reliquisset distributionem affirmatiuã & negatiuã,& ideo apposuit quod factũ est:vt claram distributionem redderet, & nullum ambiguitati aut exceptioni locum relinqueret aperiendo quòd de factis omnibus ac solis loquitur ¶Vbi etiam significantius apponitur prepositio sine siue absque,societatem significans ipsius cum faciente. Quia enim dixerat omnia per ipsum facta,ne ex modo loquendi minoritatẽ aliquam aut velut organum aliquod verbum intelligeres concurrere ad factionẽ rerũ,curauit euãgelista adiungere prepositionẽ denotantẽ societatẽ:vt vel sic tolleret occurrentẽ forte tuę phãtasię minoritatẽ verbi ad faciendũ res.[In ipso vita erat.]Ordinate euangelista progreditur,postquã declarauit verbi esse,declarans verbi vitã:ad excludendũ illorũ dogmata qui separãt vitã à primo rerũ principio,tanquam aliud sit principiũ essendi, & aliud principiũ viuendi.Hanc fictionem excludens dicit.in ipso.verbo, vita erat.Inferius enim dicet Iesus, sicut pater habet vitam in seipso,sic dedit & filio vitã habere in semetipso. ¶Inductus est autem euangelista ad subiungendũ quòd in verbo erat vita,non solũ propter ordinẽ antedictũ inter esse & viuere,sed etiã ad explicandũ quòd prius dixerat omnia per ipsum facta sunt Declarat enim nunc in verbo esse vitam ac per hoc verbum esse exemplar vitæ omniũ viuentium,ne errares intelligendo omnia per ipsum facta quantum ad esse, & non quantum ad viuere.Hinc enim explicatur quòd est sufficiens exemplar non solum vniuersi esse,sed etiam vniuersæ vitæ factorum.[Et vita erat lux hominum.]In textu Gręco pręponitur articulus dictioni vita: ad significandum non solum quòd de eadem vita loquitur,sed quòd vita quam dixit esse in verbo est

vita

vitæ illa suprema, est vita per essentiam. De vita itaque verbi quæ suprema est, dicit quòd erat lux hominum: ad differentiam lucis corporeæ quam oculis corporeis videmus, quæ est lux brutorum & non hominum secundum quòd homo præstat cunctis sensibilibus quamuis sit hominum secũdum quòd homo communicat cũ aliis animalibus in natura sensitiua. Ad differentiam itaque istius corporeæ lucis, illa suprema vita verbi dicitur lux hominum secũdum quòd homo (hoc est secundum partem intellectiuã hominis) ex qua homo est homo quoniã ex ipsa reponitur in specie hominis. ¶ Describit autem supremam lucem itelligibilẽ per hoc quòd est lux hominum potius quam per hoc quòd est lux angelorum: tum vt ex ijs quæ nobis sunt nota, lucem illam nobis manifestaret. euangelium siquidem hominibus nõ angelis scribebat, & nos quidem lucẽ intelligibilem participare cognoscimus experientia in nostro intellectu: angeli autem nobis ignoti sunt. Tum quia homo infima est creatura inter omnes creaturas intellectum habentes ac per hoc dicendo quòd supra vita est lux hominum comprehendit quod est multo magis lux aliarum superiorum creaturarũ intelligentium. consequens est enim quòd si suprema lux est lux infimi intellectus, multomagis sit lux intermediorũ intellectuum. Si aũt dixisset quòd est lux angelorũ, clarius fuisset illatiõe quòd esset etiã lux hominũ: quontã conditiones & status angelicæ naturæ lõge distãt à natura hominis: & multa cõueniũt eis quæ non cõueniũt nobis. Tũ ad excludendũ illorũ dogma qui negant primã lucẽ extendi per seipsam ad intellectũ humanum, putantes intellectũ nostrũ illuminari ab infimo lumine, hoc est ab infima intelligentia, ab infimo angelo: tanquã prima lux non per seipsam possit se extendere ad intellectũ nostrum, sed mediantibus causis secundis. ¶ Et dixit lux hominũ, non hominũ iustorum seu sanctorum: vt intelligamus quòd de hominibus quatenus homines sunt (hoc est secundum esse naturale, secundum primçuũ esse quod habent) loquitur. Qui enim est lux hominum secundum esse substantiale hominũ. multo magis est eorundẽ lux secundũ esse superadditum, secundũ esse gratię. ¶ Adiunxit aũt lucẽ vitæ verbi (dicendo & vita erat lux) ei(dẽ rationib⁹ quibus prius dixerat in ipso vita erat hoc est tum ad consequenter progrediendum, post esse & vitam perueniendo ad lucem intelligibilem, vt explicetur vna atque eadem res verbum, vita & lux intelligibilis: ne esse, viuere & intelligere separata intelligantur, sed in vnã simplicissimã rẽ coire. Tũ vt exemplar cęrum factarum describatur perfectum: præhabens in se non solum

ũm esse ad vitã sed etiã cognoscere. vt hinc intelligamus oĩa per ipsum facta, nõ solũ quatenus sunt & quatenus viuũt sed etiã quatenus cognoscũt, ab ipso esse exẽplata. ¶ Vbi perspicacius nota erudite lector ꝙ quũ in quatuor rerũ gradus distribuatur vniuersitas factorũ (scilicet in ea quę sunt tãtũ, in viuẽtia, in sensitiua, & in intellectiua) euãgelista omnia quidẽ facta dicit per verbũ, sed tamen in verbo non locat nisi tria, scilicet esse, viuere & intelligere. Et ipsum intelligere non sub nomine intellectionis sed sub nomine lucis intelligibiliũ describit: ea proculdubio ratione ꝙ fons intelligibilis luminis præ habet in se eminentissimo mõ quicquid est cognitionis sensitiuæ. cognitio enim sensitiua propter suã imperfectionẽ nõ est formaliter in verbo. Et sicut non vita vegetatiua sed vita formaliter est in verbo, ita non cognitio sensitiua sed cognitio quam lux significat est in verbo ita ꝙ ex illa luce, exemplata est omnis facta cognitio tã intellectiua ꝙ sensitiua. [Et lux in tenebris lucet.] Dixerat ꝙ suprema illa lux ẽ lux hominũ (ꝑ quam videri pót ab intellectu hoĩs: sicut tamẽ lux solis videri potest ab oculo nocturę, quo ad cognitionẽ naturalẽ quã experimur. Secus aũt est de visione quã speramus, tũc. n illa lux, clare erit lux clare vita ab hoĩe) declarat mõ quare dixerit hoĩum, ex differentia inter hoĩes & alia sensibilia respectu summæ lucis. ¶ Appellatiõe itaq; tenebrarũ significat res oĉs sensibiles: quia priuatę sunt lumine intelligibili. nam tenebræ non significant naturam aliquã, sed priuationem luminis. & constat quod lux illa non lucet in nihilo, in ijs quæ non sunt, sed in rebus: ac per hoc in tenebris, hoc est in rebus priuatis lumine intelligibili, significatur lux lucens. ¶ Et significanter dicit lux lucet in tenebris, & non dicit lux illuminat tenebras. quoniam intendit summã lucem ita lucere in sensibilibus rebus vt tamen ab eis non tollat tenebrositatem, vt tanẽ eas relinquat priuatas lumine intelligibili. ad similitudinem lucis corporeæ lucentis in tenebris, sic quod ipsa quidem lucet, tenebræ autem non tolluntur. vt experientia teste atur in quibusdam corporibus: lucidis quæ videntur nocte in tenebris. Iuxta hanc siquidem similitudinem excelsa dei vt possumus balbutiendo resonamus. quum hoc longe dissimile sit à relucentia diuini verbi in rebus sensibilibus. Sed hac similitudine volumus intelligi quod lucet in tenebris & non tollit tenebras. ad hoc enim significandum Euangelista dicit vtrunque scilicet quod lucet, & quod in tenebris. Si enim tenebras tolleret, non diceret quod lucet in tenebris: quia non luceret in tenebris, sed in claro, sed in ijs quæ

fuerunt

fuerunt tenebrę. Quod manifestius etiam subiungitur dicendo, [Et tenebrę eam non cõprehenderunt.]pro,apprehenderunt. Ecce manifeste remanentes tenebrę significantur.Nec dicit & tenebræ eam non cognouerunt,sed non apprehenderunt,hoc est non attigerunt ad eam.Potuisset euangelista eandem sententiam explicare dicendo & lux quidem in tenebris lucet sed non eis(quia nõ transfert res sensibiles in ordinem intelligibilium) sed ex industria noluit imputari luci quod tenebræ remanent tenebrę.hoc est quod res sensibiles non attingunt ad ordinem intelligibilium, in quo lux summa & lucet & illuminat. Sed curauit explicare quod hoc prouenit ex naturali impotentia ipsarum tenebrarum hoc est rerum sensibilium,propter hoc enim vtitur dictione apprehenderunt. Tenebras siquidem non apprehendere lucem in eis lucentem est non attingere ad participationem luminis ipsius, est non illuminari ab ipsa. ¶Et quum dicat lucet in præsenti, propter perseuerantiam lucendi in sensibilibus,dicit in præterito non apprehenderunt ad significandum quod ex ipsa sua natura quam ex sui creatione sortitæ sunt res sensibiles,habuerunt vt non attingerent ad lucem hanc. ¶Significatur itaque per hæc quod lux lumina lucet in rebus sensibilibus,quanuis res sensibiles non illuminentur ab ipsa: quia nec quatenus sentientes eriguntur in cognitionem illius,nec quatenus sensatę illius parunt cognitionem,sed sic in sensibilibus lucet vt teste Apostolo ad Rom 1. quatenus intellecta ducant in illius cognitionem.ex quibus patet declaratum esse,qualiter lux illa summa proprie est lux hominum, rerum autem sensibilium est tenuquam tenebrarum, in quibus sic lucet quod ab eis non attingitur: ¶Potest aliter particula hæc intelligi,vt quum dictum est & vita erat lux hominum,intelligatur de luce spirituali vniuersaliter,quia vere erat lux hominum tam in esse naturæ quàm gratiæ.quum autem dicitur & lux in tenebris lucet,de lucere lumine gratiæ intelligatur. Etenim diuina lux inter tenebras peccantium indefessę lucet reuelata mundo fide per patres & prophetas internis inspirationibus, multis testimoniorum radiis per miracula &c.& tenebræ,hoc est mentes capaces luminis gratiæ propter peccatum tenebrosæ,eam quatenus lucem gratiæ non attigerunt.Vere non attigerunt:quia non peruenerunt ad tangendum illam tactu fidei formatæ ,quandiu tenebræ sunt. ¶Prima expositio,conformior est antecedentibus quæ de verbo absolute loquuntur.hæc autem conformior est sequentibus. quæ de verbo relatiue ad esse gratiæ tractant,inchoando à testificatione

ne Ioannis Baptistæ. [Fuit homo.] De Ioanne Baptista loquitur. Descriptis siquidem ijs quæ ad diuinitatem verbi spectant, descendit ad describendum incarnationis mysterium. ¶Et significantius dicit fuit homo. ad excludendum errorem illorum qui Ioannem putant fuisse natura angelum:eo quod à Malachia propheta appellatur angelus, ecce ego mitto angelum meum.& declaratur Matth 11.& Mar.1: Hominem itaque fuisse Ioannem describit.sed officio angelum,subiungens. [Missus a deo.] Esse enim nuncium dei,est esse angelũ, officio, Quando missus sit, scribit Lucas scilicet anno quintodecimo imperij Tiberij Cæsaris,Sed modus quo missus est,nulla autentica scriptura habetur: an scilicet visibili apparitione,an sola interna instructione & destinatione. Ipse enim Ioannes inferius dicet qui me misit baptizare,ille mihi dixit &c. [Cui nomen erat Ioannes.] Superfluit erat Ioannes siquidem est nomen eius:sed Baptista cognomen à baptismo cuius fuit author. [Hic venit in testimonium.] Officium Ioannis describitur quod venit testis In quo significatur omnes conditiones requisitæ ad idoneum ac omni exceptione maiorẽ testem vepote à deo missum in testem.¶Et dicendo venit in testimonium,describit quod ex intentione specialis officij venit ad testandum.Et hoc ad differentiam aliorum sanctorum. qui quantis vita,operibus,scriptura & verbo testimonium reddant diuinæ luci vt glorificetur,deus. non tamen spiritualiter missi sunt à deo vt proprium eorum officium sit testari,sed ad hoc vt bene viuant & doceant commune ratione electi sunt à deo. Ioannes autem ad hoc missus significatur à deo vt veniat testis. [Vt testimonium perhiberet de lumine.]pro,de luce. Ne vagaremur quærendo ad quid testandum venit Ioannes,explicat materiam testificandam esse lucem,proculdubio illam quæ superius dicta est lux hominum In quo cõsignificatur tum Ioannem habuisse certam claramque notitiam de luce illa :alioquin non venisset idoneus testis quod n.scimus loquimur & quod vidimus testamur,vt infra cap.3.dicitur.Tum alijs ignotam fuisse lucem illam. nam si fuisset lux illa manifesta reliquis,non opus fuisset immo ridiculum fuisset lux fuisset testis sicut ridiculum est adhibere testem ad testificandum de luce solis. [Vt omnes crederent per illum.]Finis officij Ioannis(scilicet testificationis)describitur fides omnium. ¶Sed aduerte primo quod pronomen interpretatum illum,in textu Græco anceps est ad masculinum vel neutrum genus,& propterea duplex potest esse sensus.Alter vt pronomen demonstret Ioannem.& significetur

significetur vt omnes crederent per Ioannen testem. Alter vt prō nomen demonstraret lucem, Græcis neutri generis & significetur vt omnes crederent per illā lucem à Ioanne testatam. Et hic sensus magis consonat veritati: quoniam Ioannes non venit ad testandū vniuerso mundo de summa luce, sed ad testificeādum Iudæis, & ijs qui in terra promissionis erāt. ac per hoc non venit vt omnes crederent per ipsum testem. Neque nos etiam credimus propter Ioannis testimonium quoniam vt ipse Iesus inferius dicet, ego habeo testimonium maius Ioannis. Amplius Ioannes non docuit omnia credenda, sed Iesus. Quocirca ad hoc Ioannes testatus est de luce vt lux haberetur lux, crederetur lux, vt transmitteret homines ad lucem, per quam omnes instruerentur in fide, per quam omnes dirigerentur ad credendum. Hoc n. facto comprobari legimus. nā constat Ioannem transmisisse ad lucem etiam quum in carcere esset, vt per lucem instruerentur in fide, vt per lucem crederent. Non n. dedignata est lux ministerium prædicationis exercere, miracula adhibere, discurrere &c. vt per ipsam omnes crederēt. Hoc experimur. nam per Euangelium non Ioannis sed lucis nos credimus. ¶ Aduerte secundo quòd dicendo omnes, non describit fructum sed finem intentum voluntate antecedente: sicut dicit apostolus 1. ad Timo: Deus vult omnes homines saluos fieri, & nunquid voluntatis meæ est mors impij dicit dominus deus, & non vt conuertatur à viis suis & viuat? Eze. 18. Et nihilominus testatę lucis sufficientia explicatur ad hoc vt non aliqui sed omnes crederent per illam euāgelizantem, miraculisque coruscantem. ¶ Aduerte tertio ℣ non dicit vt scirent sed crederent. Apte siquidem testimonio respondet fides non scientia, non. n. scientia innititur testi, sed demonstrationi, sed euidentiæ: fides autem est quæ testimonio innititur. Lux autem à Ioanne testata non docuit scienda sed credenda: vtpote ea quæ excedunt capacitatem scientiæ nostrę, & necessaria sunt ad summam lucem æternam. Quæ in hac vita nobis tanquàm discētibus oportet proponi credenda (quia oportet addiscentem credere) videnda postea in alia vita quū euacuabitur imperfectio nostra [Non erat ille lux] In textu græco præponitur articulus dictioni lux ad significandum quòd Ioannes non erat illa lux summa. ¶ Et hinc excluditur obiectio opponētium quòd Iesus dixerit apostolis, vos estis lux mundi, pari siquidem ratione Ioannes vere potest appellari lux. Liquet enim nullum patere aditum obiectioni, ex eo quod non negatur lux communiter sed lux cum articulo: hoc est, suprema lux. ¶ Et dixit hoc euangelista: quoniam lux testata à Ioanne

ne erat etiam homo: ipse nempe Iesus. Ad declarandum itaque disparitatem maximā inter Ioannem & testatam lucem, subiunxit nō erat ille lux. [Sed vt testimonium perhiberet de lumine.] pro, de lumine. Repetit officium Ioannis cum materia testificanda. vt intelligam' testificationē Ioannis nō alio tendere quam ad testandam diuinitatē Iesu Christi. hoc est enim testari de luce latente in Iesu Christo: immo de luce quæ erat Iesus Christus. sed quia carne velata (vt inferius explicabit) ideo testimonio Ioannis opus fuit. Magna siquidem authoritas tanti viri qui putabatur quod esset ipse Mesia, extitit ad suadendum hominibus quod non ipse sed Iesus erat lux summa. [Erat lux vera.] In textu Græco præponuntur duo articuli, alter dictioni lux: alter dictioni vera. ¶ Vbi erudite lector nota ordinem subiunctorum intendit enim singula declarare quæ præposuit circa officium Ioannis. Et inchoat à materia testata, quàm appellauerat lucem, explicando quod testata à Ioanne lux non erat quæcunque lux sed erat cum articulo (hoc est lux illa suprema) ac illa vera. ¶ Quum dixit in ipso vita erat, non apposuit vera, sed quum dicit erat lux, apponit vera: quia non ideo addidit vera vt excluderet suspitionem falsitatis ad defectum aliquem (quoniam pari ratione dicendum fuisset vita vera) sed ad explicandum apertius quod de summa luce intelligibili loquitur. Verum enim proprium est obiectum intellectus homogenissimque est intelligibili: perindeque dictum est quod lux à Ioanne testata erat illa lux illa vera, acsi dictum fuisset quod erat summa lux summe intelligibilis. Et per hoc distinguit hanc lucem non solum à luce sensibili, verumetiam ab omni luce intelligibili citrà supremam. [Quæ illuminat omnem hominem.] Superius appellauit eam lucem hominum, & in tenebris lucentem non tamen illuminantem tenebras: modo consequenter dicit quod præbet lumen omni homini. ¶ Non dicit alicui homini sic & alicui non, sed vniuersaliter quod illuminat omnem hominem: vt intelligamus naturale lumen intellectus agentis quo videmus immediate absque studio veritatem primorum principiorum, quibus intercedentibus consurgimus etiam ad videndum inuisibilia dei per ea quæ facta sunt intellecta. hoc enim lumen præbet omni homini lux illa suprema. [Venientē in hunc mūdū.] Superfluit pronomen hunc. Et in textu Græco præponitur articulus dictioni mundum ad significandum quod loquitur nō de parte sed de integra vniuersitate rerum quæ mundus appellatur. ¶ Tempus itaque illuminationis exprimitur, dicendo venientem

in

in mundum: ita quod omnis homo tunc illuminatur quando venit in mundum. Venit autem in mundum quando finimmo ipsum eius fieri est eius venire in mundum. Nam si prius fuisset, iã esset pars mundi. fuisset enim pars aliqua vniuersæ creaturę & sic non venisset in mundum. Et rursus fuisset prius scilicet ante illuminationem à summa luce: quoniam illuminatur veniens in mũdum. Contra hæreses ergo quorumcunque dogmatizantium animam hominis præxtitisse ante ipsum hominem cuius est, dicit Ioannes quod illuminat venientem(& non ante)in mundum. hoc est in vniuersitatem creaturarum. ¶ At si quæris cur non dixit qui fit, ex quo venire in mundum est idem quod fieri in mundo: In promptu ratio est. ad significandum scilicet quod anima hominis venit ab extrinseco: hoc est fit non eductione ipsius de potentia materiæ (sicut fiunt animæ reliquorum animalium) sed fit simplici emanatione à deo. non prius quàm infundatur corpori: sed creando infunditur & infundendo creatur. Ad describendum ergo singularissimum modum fiendi quo anima cuiuslibet hominis fit,dixit venientem in mundum. ¶ Et si rursus quæsieris cur dixit omnem hominem, & non dixit omnes animas hominum? In promptu quoque ratio est ne erraremus saltem suspicando animas præexistere aut præilluminari antequam homo existat & illuminetur. In mundum itaque omnem hominem venientem ratione suæ animæ qua reponitur in spem hominis, describit illuminari: vt omni ambiguitate exclusa intelligamus tunc intellectum animæ nostræ illuminari quum homines fimus: quod est dum anima creando infunditur corpori & infundendo creatur. Et dixit hoc ad describendum illam summam lucem à Ioanne testatam, esse illam quæ est creatrix animarum intellectuarum singulorum hominum vt ex opere disceremus quod est summa lux lumine intelligibilis. Dixi autem creatrix: quia non aliter illuminat omnem hominem venientem in mundum quam creando animas nostras cum lumine intellectus agentis. [In mundo erat.] Dixerat vt crederent, & propterea modo aperit necessitatem credendi,ex hoc quod verbum præsens in mundo non fuit cognitum: ex hoc enim quod cognitum non fuit, oportuit vt vel fide cognosceretur ne omnino remaneret ignotum. Præsentiam ergo verbi in mundo describit, dicendo in mundo erat: ne eius absentiæ imputaretur quod non est cognitum. ¶ Et scito quod quum quater nominetur mundus (semel dicendo venientem in mundum: & nunc, in mundo erat: & tertio, & mundus per eum factus est,

est. & demũ,& mundus eum non cognouit)semper dictioni mundus præponitur articulus in textu Græco:ad significandum quòd non diuersimode mũdi nomine vtitur his quatuor vicibus.In mũdo itaque,hoc est in vniuerso,erat verbum: quod secundum suam naturã eleuatum est supra totũ vniuersum. [Et mũdus per ipsum factus est.] Ne errares intelligendo quòd verbũ erat in mundo sicut pars aliqua vniuersi,subiunxit modũ quo erat in mundo dicẽdo & mundus per ipsum factus est.Nõ enim ad explicãdum quòd mundus factus est per verbum,hoc subiunxit (quia iam hoc præmundus factus est per verbum,hoc subiunxit (quia iam hoc prædixerat aperte,dicendo omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil quod factũ est)sed ad declarãdum modum quo verbum erat in mũdo, subiunxit & mundus per ipsum factus est vt hinc intelligamus quòd verbum erat in mundo sicut exemplar in exemplato,& non sicut aliquid clausum in mundo. [Et mundus eum non cognouit.] Eum pro ipsum. Neutro enim genere Latina lingua interpretandũ fuit.vt congrua grãmatica referatur ad verbũ. ¶ Cogor ex idẽtitate significati mũdi,intelligere quod & verũ esse constat.s.quòd mundus non cognouit diuinum verbum: hoc est nulla creatura cognouit diuinum verbum, quanuis existens in mũdo facto per ipsum quia nec homines nec angeli cognouerũt diuinum verbum in creaturis repræsentatum: quia omnes latuit mysterium trinitaris quia mysterium trinitatis excedit naturalem cognitionem & hominum & angelorum. Vnde & ipse Iesus dicit ẽmo nouit patrem nisi filius,neque filium quis nouit nisi pater. ¶ Vbi erudite lector perspice euangelistam reddere rationẽ quare oportet credere, ex hoc quòd mysterium trinitatis incognitum fuit naturali notitia non solum hominibus sed etiam vniuersis creaturis.hoc enim clare significatur dicendo, & mundus ipsum(verbum) non cognouit.verbum namque personam significat trinitatis.[in propria]pro,in sua,[venit,]Dixerat vt testimonium perhiberet de luce: & subiunxit postea quæ esset illa lux,sed adhuc nõ dixerat venisse illam. Et propterea modo sub verbi nomine describit venisse: ad declarandum quòd Ioannes venit vt testimonium perhiberet de luce postquàm lux venit in sua. ¶ Sed caue ne erres nesciendo iungere & verificare hæc duo simul scilicet in mũdo erat,& cum hoc venit in sua. Diuersus enim modus essendi,veritatem aperit. In mundo siquidem erat & est semper tanquàm exemplar in exemplato: venit autem alio modo scilicet personaliter formam serui accipiens. ¶ Et dicit in sua,non solum ad significandum quòd facta omnia ipsius sunt,sed ad explicandã ratio-

nem quare venit scilicet ob sua: Consentaneum siquidem humanæ rationi est vt dominus quandoque veniat ad sua, visitet sua, restauret sua quæ reparatione indigent. Et hanc fuisse rationem aduentus verbi dei in mundum, dubium nullum est. [Et sui eum non receperunt.] Dixerat vt omnes crederent: ne errares intelligendo fructum aduentus verbi esse fidem omnium, declarat modo Euangelista quòd non omnes crediderunt. [Sui.] Non dicit omnes sui sed indefinite sui, hoc est homines quos iam definierat suos, dicendo illuminat omnem hominem venientem in mundũ. nam nullius magis proprij sunt quàm illius qui creauit eos. [Eum.] pro, ipsum. vt congrua grammatica referatur ad verbum. [Non receperunt.] fide in qua etiam clausula redditur ratio opportuni testimonij Ioannis Baptistæ. nam si accedente officio Ioannis Baptistæ adhuc homines non crediderunt verbo quod venit in mundum, multo pauciores credidissent sine Ioãnis officio. [Quotquot autem receperunt eum.] Dixerat vt crederent: & postea subiunxit necessitatem credendi. explicat modo vtilitatem credendi: vt cognoscamus quantum est vtile nobis credere. ¶Dicendo quotquot autem, manifestat quòd indefinite dixit sui ipsum nõ receperunt. è regione distinguẽs alios qui receperunt. Aperit quoque nullam esse disparitatem sexus, ætatis, status, gentis &c. inter recipientes ipsum: nullumque esse limitatum hominibus numerum recipientium qui possint fieri filij dei, sed quotquot receperint omnes posse fieri filios dei. ¶Et dixit hoc ne quis putaret se tarde recipere, completo iã numero. aut se non idoneum ex conditione, statu, sexu, gente &cæ. [Receperunt eum.] pro, ipsum. refertur enim verbum. Receperunt inquit in præterito. non recipient. ad significandum quòd de fidelibus loquitur susceptra iam fide Christi. [Dedit eis potestatem filios dei fieri.] pro, vt filij dei fierent Non dicit dedit eis potestatem vt filios dei se facerent sed vt fierent filij dei. Sicut enim in naturalibus elementis est potestas non vt se moueãt sursum aut deorsum, sed vt moueatur terra deorsum & ignis sursum, ita Christi fidelibus data est potestas non efficiendi seipsos filios dei (actio enim hæc omnem creaturam facultatem excedit) sed vt fierent filij dei. potestas autem hæc, donũ gratiæ gratum facientis est illa enim possumus potentia propinqua, potẽtia quæ est velut inchoatio eiusdem generis, fieri filij dei. Et est sermo de filijs dei adoptione consummata: hoc est in statu gloriæ. hanc enim supremam vtilitatem fidei intendit fidelibus proponere. vt patet ex subiunctis. [Iis qui credunt in nomine.] pro, in no-

mẽ, [eius.] Exponit quibus dedit dictam potestatem: nẽ errares intelligendo datam esse omnibus qui fidẽ receperunt Christi. Adiungit siquidem receptæ fidei duo. Alterum est perseueranti in fide: significata dicendo iis qui credunt. Et propterea non dicit iis qui crediderunt, sed qui credunt: hoc est perseuerant credendo. Alterum est studium ad diuinam gloriam: significatum dicendo in nomen eius. Multi enim perseuerant credentes: sed non tendendo in nomen, in gloriam, famam, laudem dei. Sed qui credunt in nomen verbi, non quærunt quæ sua sunt. sed tendunt ad ea quæ sunt nominis (hoc est famæ, laudis, gloriæ) Iesu Christi verbi dei. ¶Et ex ista clausula apparet quòd loquitur de glorioſa adoptione filiorum dei: ad quam suspirat Apostolus ad Romanos octauo. nam filios dei fieri & esse per gratiã in præsenti vita, collatum est etiam iis qui non perseuerant credentes in nomen eius. [Qui.] Hoc relatiuum non refert eos qui credũt, sed refert filios dei. Postquàm enim exposuit illam particulam quotquot receperunt eum, adiungendo iis qui credunt in nomen eius, exponit modo reliquam particulam. scilicet filios dei fieri. declarando modum quo nascuntur filij dei [Non ex sanguinibus.] Nõ nascuntur filij dei ex commixtione seminum, ex coniunctione matris & fœminæ, ex actione & passione partis vegetatiue. ¶Sanguines appellauit semina humana, masculi & fœminæ: quoniam masculinum semen sanguis est causaliter. fœmineum autem forte est sanguis etiam formaliter. Sine dubio autem est causaliter: appellando mulieris semen quod vt materiam præbet muliet generationi. [Neque ex voluntate carnis.] Filij huius seculi, delitijs vacantes, ducentes in bonis dies suos, sunt illi ad literam qui nati sunt ex voluntate carnis: hoc est ex voluntate carnalibus affecta. neque sic nasci filios dei, Ioannes describit. [Neque ex voluntate viri.] Heroici homines, ex studio ad ardua erecti quodammodo in deos apud opinionem hominum, ad literam dicuntur nati ex voluntate viri. hoc est ex voluntate affecta ad supremũ virilitatis. Et neque sic nasci filios dei, Ioannes scribit. ¶Et in his tribus modis comprehendit omnes modos quibus homines fiunt tam secũdũ esse naturę quàm secundũ esse moris & status cuiusque. Fieri quidẽ quo ad naturalia, primo mẽbro cõprehenditur. Fieri aũt secundũ mores & status, aut est secundũ voluntatem affectã iis quę sunt corporis: quæ in secundo membro deprehenduntur: aut secũdũ voluntatẽ affectã iis quæ sunt animi quæ tertio mẽbro cõprehenduntur. In quo magna est latitudo, alij enim mitia, alij scelẽ-

tijs speculatiuis, alij inuentionibus artium, alij moralit rigore affecti ad ea quę sunt animi sunt. Omnes itaque humani modi excluduntur à fieri filios dei. [Sed ex deo nati sunt.] Non dicit facti sunt, sed nati sunt. & similiter non dicit à deo (velut ab extrinseco) sed ex deo, velut homogenio ad significandum filios dei spectare ad genus diuinum: hoc est ordinem incommunicabilem vt sit naturalis quibuscunque substantijs aliis à deo, quantumcũque excellentibus, tam factis quàm factibilibus. Est enim ille rerum æternæ fœlicitatis, ordo rerum supernaturalium, non respectu huius vel illius sed simpliciter & absolute: quia est constitutiuus in ijs quæ propria sunt deo: qualia sunt videre deum sicuti est trinum & vnũ, frui ipso deo immediate & inamissibiliter. Hoc est enim esse filios dei consummate. & propterea ex ipso deo nasci eos oportet, vtpote ad diuinum genus inamissibiliter eleuatos. Hæc est vtilitas fidei Christianæ. [Et verbum caro factũ est.] In textu Græco præponitur articulus dictioni verbum: ad significandum quòd de illo verbo loquitur de quo tot & tanta dixit. ¶ Dixerat quòd Ioannes, venit vt testimonium perhiberet de luce, ipsi Ioanni nota, alijs occulta. & subiunxerat quod in sua venit. Aperit nunc & modum quo venit, in quo latuit lux: & simul declarat non esse incredibile quod dixerat (scilicet homines fieri filios dei ita quòd ex deo nati sunt) dicendo & verbũ caro factum est. Hæc enim omnia per hoc explicat. Nam & mundum quo venit explicat, dicendo quòd factũ est caro. Ne enim errares vagando ad quærendum modum veniendi, explicat quòd verbum venisse in sua, est verbum factum esse carnem. Acsi apertius dixisset in sua venit sic scilicet quòd verbum factum est caro. In quibus verbis simul dicit quòd lux in carne latuit. Et ex quo hoc superãs omnia mirabilia immo omnia excogitabilia verum est (scilicet quòd verbum caro factum est) facile credendum est homines aliquos ex deo nasci filios dei. ¶ Et quoniam in his verbis definitur incarnationis mysterium, oportet diligentissime ac perspicacissime hæc intelligere. Intelligitur ante omnia verbum non dici factum. Non enim dicit & verbum factum est (hoc siquidem esset contra superius dicta, omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil quod factum est) sed dicit verbum factum est caro. Non enim significatur quòd verbum incœpit esse, sed quòd verbum incœpit esse caro: non significatur quòd verbum factum est, sed quòd verbum factum est caro. ¶ Et quoniam verbum deus est alienum ab omni mutabilitate, oportet intelligere quòd verbũ absque quacunque sui mutatione

tatione factum est caro, ita quòd nulla alteratio, nulla mixtio, nulla cõuersio in verbo significetur. Non enim alteratione aliqua alteratum est verbum vt fieret caro: nec mixtio aliqua verbi cũ carne intercessit, nec verbũ versum est in carnẽ. Hæc siquidẽ omnia somnia potius quàm dogmata appellanda sunt: quoniam constat immutabile omnino esse verbũ quod erat in principio deus. Vere itaque ac proprie & tamen absque sui mutatione verbum factum est caro. ¶ Et quoniã fieri terminatur ad esse, & esse carnem est esse substantiam, oportet quoq; intelligere quòd verbum factum est caro ita quòd iam est caro. Et hinc excluduntur errores quorumcunque dicentiũ quòd verbũ iunctũ est carni relatione aut negatione aut quocunque esse accidentali. Nulla enim relatio, nulla negatio, nullumque esse accidentale sufficit ad verificãdum verbum est caro, vt patet: quanuis sufficeret ad verificandum, verbum inhabitat carnẽ, aut verbum est carneum, & similia. esse enim carnẽ est esse substãtiam, & non est denominari à substantia. Propter quod Ioannes non dixit verbum factum est carneũ, sed dixit verbum factum est caro: expresse sonans quòd verbum incœpit esse caro: quę est substantia, & non denominatio, non relatio, non negatio, non accidens aliquod à substantia. ¶ Et si perspicacius considerentur hæc verba (quibus significatur quòd verbum in sua integritate remanens verbum, factum est caro non carneum) apparebit Euangelistã excluisse ab hoc facto, omnẽ modum quo apud nos vna res præexistens fit alia. Aer enim qui fit aqua, non remanet aer: homo qui fit albus, non fit albedo: & vniuersaliter materia nõ fit forma. verbũ autem factum est caro, factum est alterum extremum: & vt dictũ est absque omni sui mutatione. ¶ At si instas quomodo ergo intelligemus q verbum factũ est caro? Respondemus q verbũ factum est hypostasis carnis. verbum siquidem ab æterno suapte natura erat hypostasis diuina: & vbi venit plenitudo temporis, factũ est hypostasis carnis. ita quod illamet hypostasis quæ erat hypostasis deitatis, est modo etiã hypostasis carnis: & propterea vere dicitur & est caro. nam hypostasis carnis vere est caro: sicut hypostasis naturæ bouinæ vere est bos. & sic de alijs. ¶ Quum autẽ duplici intellecto intelligi possit verbum fieri hypostasim carnis (vel quòd carnis præexistentis propriã hypostasim abiecerit & loco illius subintrauerit vel quòd quum caro fieret, præuenerit verbũ carnis hypostasim propriã) ne errares putando q verbum præexistentem carnem assumpserit & hypostasim carnis corruperit, dixit quòd verbum factũ est caro. Ex hoc enim quòd verbũ factum est caro,

habetur & quòd verbum nihil carnis abiecit (nam quũ homo fit albus, nihil albi abijcit: & quum aër fit vaqua, nihil aquæ abijcit. & vniuersaliter nihil termini ad quẽ abijcitur in factionib⁹) & quòd caro non præextiterit, sed tunc facta est quando verbũ factum est caro. nã terminus in omni factione tunc fit quando factio terminatur. quũ enim homo fit albus, tunc noua est albedo: quum aqua fit aër, tunc nouus est aër: & sic de alijs. Quando itaque verbum factum est caro, tunc caro illa facta est, immo in hoc ipso quòd verbum factum est caro, facta est caro, non in seipsa sed in hypostasi verbi. vt suaui dispositione (nõ inferẽdo corruptionẽ) intelligatur quòd verbũ factum est caro. Præter hoc ꝙ fas nõ est à corruptione inchoare verbum eleuationẽ naturæ nostræ in diuinã hypostasim renouatricem mũdi. ¶ Et quanuis appellatione carnis intelligatur homo quum dicitur ꝙ verbum factum est caro, euangelista tamẽ nõ dixit & verbũ factum est homo, sed factũ est caro. tũ ad explicandam diuinã dignationẽ, in hoc quòd verbũ factum est id quod est infimũ in homine. s. caro maxima siquidem describitur dei benignitas, dũ vsque ad infimũ descendisse describitur. ¶ Tũ ad excludendum erroneũ sensum qui fuisset acceptus si dixisset & verbum factum est homo. nã homo est homo ratione animæ intellectiuæ: ac per hoc intellectũ fuisset ꝙ verbum iunctum est homini ratione animæ intellectiuæ per gratiam, per operationem intelligendi & amandi, & non secundum esse substantiæ. Sed dicendo ꝙ factum est caro (quæ non est capax gratiæ, nõ intelligit, nõ amat) intelligendum expressit quòd verbum iunctum est carni secũdum esse substantiæ. ¶ Tum quia homo nomen est personæ hoc est rationalis naturę hypostasis, & non hypostasis absolutæ. & potuisset intelligi quòd verbum factum est persona hominis, & non hypostasis substantiæ. vt quidam textum hunc non penetrantes intellexerunt, dicendo vnionem factam in persona non hypostasi. Dicẽdo autem quòd verbum factum est caro, manifeste explicat quòd verbum factum est hypostasis carnis. quæ est hypostasis substantiæ absolutæ. ¶ Tum ad explicandum diuinæ omnipotentiæ efficaciam: ex hoc quod pertingit ad faciendum deum esse etiam hypostasim substantiæ non solum rationalis sed irrationalis, sed inanimatæ. Quis enim auderet dicere verbum diuinum esse hypostasim corporis Christi mortui in illo triduo mortis, nisi Ioannes dixisset & verbum caro factum est ¶ Tum ad declarandũ naturas sensibiles (de quarum numero est caro) quas appellauerat tenebras, non esse malas. vt Manichæi fingunt. Ex hoc enim ipso quòd verbum

bum factum est caro, significatur quòd caro non est res mala: nõ enim est fas cogitare, quòd supremum illud verbum factum est res mala. Si diceretur autem homo, omnia interpretarẽtur ratione partis intellectiuæ per quam homo reponitur in specie hominis. ¶ Nec propterea omisit euangelista significare quòd verbum factum est homo: quoniam dicendo factũ est caro, cointelligitur ꝙ factum est homo. Tum quia caro non est caro nisi sit animata: caro enim mortua non est caro nisi æquiuoce, & similiter non est caro humana nisi sit animata anima hominis. constat autem etsi non dicit tamẽ significari & intelligi carnem humanam, quum dicitur, & verbum factum est caro. ¶ Tum quia hypostasis carnis in homine, est hypostasis hominis. Quanuis enim in homine sint plures partes, & à multis dicantur plures formæ nullus tamen fingit plures hypostases in vno homine. Vnde ex hoc quòd verbum factum est caro, ex hoc quòd verbum est iam hypostasis carnis illius humanæ assumptæ, habetur quòd factum est homo, quòd est hypostasis hominis. ¶ Tum quia explicato eo quod posset verti in dubium, reliqua illius mysterij vt certa cointellecta relinquuntur. Poterat autem in hoc mysterio dubitari an verbum vsque ad hoc infimum descendisset vt fieret caro, & propterea explicando quòd factum est caro, consignificata vt certa relicta quòd factus est homo, quod est factus sensitiuus, quòd factus est rationalis: & reliqua quæ supposito quòd factum est caro, in nullam debent ambiguitatem deduci [Et habitauit in nobis.] Pronomen nobis, monstrat quod non de habitatione in assumpta natura est sermo: nam assumpsit vnam singularem humanitatẽ, & non multas. Præpositio vero in (dicendo in nobis) monstrat ꝙ non de habitatione locali seu exterioris conuersationis est sermo. dicendũ enim fuisset & habitauit inter nos, vel nobiscũ, si localis habitatio significaretur. De habitatione itaq; in cordibus nostris est sermo, quum dicitur & habitauit in nobis. ¶ Et dixit hoc: ne errares existimando verbum est hoc quod factum est caro, impedit. dictum esse ab habitando spiritualiter in animis nostris, & docuit quod verbum ita factũ est caro quòd tamẽ habitauit spiritualiter in nobis secundũ animam. Vnde & significantius dicit habitauit. ad excludendũ impedimentũ carnis, quæ habitare non potest in spiritu qui est anima nostra ¶ Et dicit habitauit, non dicit cõmunicat nobis gratiã fidei spei charitatis, &cę ad significandã differentiam inter dona diuinæ gratiæ & virtutes animi. nam virtutes tam intellectuales quàm morales sunt ad perfectionem congeniti ani-

mi. dona autem gratiæ sunt ad hoc vt ab extra veniens verbū dei, non hospes sed habitator in animis nostris sit, vtens continue & ijs quæ sunt animi, & ijs quæ sunt corporis nostri: sicut habitator vtitur domo in qua non hospitatur, sed habitat. Vnde & Paulus docebat, habitare Christum per fidem in cordibus vestris, & de seipso, an experimentū quæritis eius qui in me loquitur Christi Dicendo itaque & habitauit in nobis, explicat quòd fuit intus in animis nostris, continue vtens intellectu, voluntate, affectibus, viribus, studio, operibúsq; nostris ad seipsum hoc est siquidem verbū habitare in nobis: habitator enim ad proprium vsum domo vtitur. [Et vidimus] pro, & spectauimus. Significatur enim plus quàm videre scilicet diligentius ac fixe intueri [Gloriam eius.] Quum dixisset quòd verbum caro factum est, occurrit modo tacitæ quæstioni, quid scis tu de hoc? Et satisfacit quæstioni dicendo, & spectauimus gloriam eius, scimus hoc quia vidimus. ¶Nec dicit & spectaui, sed spectauimus. quia non solus fuit spectator [Gloriam eius.] Non dicit miracula eius, sed gloriam. Quam spectauit Ioannes cum alijs post Christi resurrectionem, præcipue in die ascensionis: tunc enim spectarunt gloriam eius. Quam etiam spectauit Ioannes cum Petro & Iacobo in transfiguratione Iesu. His enim modis directe verificatur, & spectauim⁹ gloriam eius: quoniam vtrobique spectatus est in forma glorioſa [Gloriam quasi vnigeniti à patre.] Quasi aduerbium similitudinis est, non frustra appositum, sed ad explicandam veritatem puram, ad explicandum quòd non spectauimus gloriam vnigeniti. Illam enim neque Ioannes neque alij discipuli viderunt sed reseruatur videnda in cœlesti patria. Et propterea non dixit gloriam vnigeniti, sed gloriam tanquam seu velut vnigeniti: hoc est gloriam similem gloriæ vnigeniti, hoc est gloriam repræsentantem vnigenitum. Et vere talem gloriam spectarunt tam in transfiguratione quam in ascensione. Viderunt enim gloriam decentem vnigenitum, gloriam manifestantem vnigenitum: & non ipsam vnigeniti gloriam, quam in semetipso habet ab æterno. ¶Et scito quòd dictio vnigeniti, est nomen & non participium: & propterea duplex potest reddi constructio literæ. Altera, gloriam à patre tanquam vnigeniti, & tūc significatur gloria collata à patre, & ad literam sonat gloriam transfigurationis, in qua glorioſus visus est dicente patre, hic est filius meus dilectus, &cæ. Iuxta quod Petrus Apostolus etiam dixit in primo cap. secundę epistolæ. speculatores facti illius magnitudinis: accipiens enim à deo patre honorē & glorū, voce delapsa ad eum à magnifica glo-

ria, hic est filius meus dilectus, &c. Quia tamen duriuscula est hæc constructio, reliqua plana est. vt à patre, referatur ad vnigenitum. respectu cuius constat dici patrem. ¶Sed aduerte erudite lector ꝙ euangelista transit in aliud genus rerum. hactenus enim nunquam nominauit patrem aut filium, sed verbum, deum, lucem, vitā. Duo rerum genera nobilia in vniuerso sunt: alterum rerum quę cognoscunt, alterum rerū quæ viuunt. Inter quæ tanta est distantia quòd in rebus cognoscentibus quatenus cognoscentes sunt, non inueniuntur pater & filius. nullus siquidem angelus est pater alterius, nullus homo secundum quòd cognoscit est pater alicuius: & similiter nullum aliud animal secundum quòd cognoscit, filium generat. In rebus autem viuentibus tantum, inueniuntur pater & filius: sic quòd naturalissimum opus viuentium quatenus viuentia sunt, est generare sibi simile. ¶Quum declarasset itaque Ioannes naturam intellectualem verbi, ac per hoc descripsisset verbum in supremo rerum gradu (summus enim rerum gradus est gradus intellectualis) ne erraremus intelligendo naturam intellectualem verbi quemadmodum est intellectualis natura in vniuerso, scilicet absque patre & filio, subiūgere curauit verbum sic esse verbum, hoc est intellectualis naturæ, quòd etiam est filius vnigenitus à patre. vt per hoc doceret quòd hæc duo (scilicet esse intellectualis naturæ & esse naturæ habentis patrem & filium) quanuis in vniuerso non coeant, sed sint disparata, in deo tamē vniuntur: immò absque omni distinctione cum summa simplicitate prędicantur. Ita quòd non metaphorice aut sola appellatione, sed vere & proprie sunt in diuina natura pater & filius: immò pater & filius vnigenitus. ita quòd verbum vere & proprie est filius vnigenitus & dicens verbū est vere & ꝓprie pater, à quo genitus est filius vnigenitus. Hæc siquidem omnia clare significant hæc euangelistæ verba, explicantia verbum esse vnigenitum à patre. nā dicendo patre, consignificat cor relatiuum eius, filium & dicendo vnigenitum, explicat vnicum genitum filium à patre. Ita quòd pl⁹ explicat dicendo vnigeniti à patre, quàm si dixisset filij à patre. tam explicatur etiam natiuitas & vnitas filij: vt patet. ¶Quod autem vere ac proprie in diuina natura sint pater, & filius sitque vere ac proprie natiuitas (sic quòd verbum proprie est filius, & diuinum verbum est proprie pater. & dicere verbum est proprie generare filium, & verbum dici est proprie filium nasci, & verbum diuinum esse est proprie filium vnigenitum esse) declarari potest, monstrando conditiones omnes requisitas ad patrem & filium,

& ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ad natiuitatem inueniri in deo dicendo verbum. Quod si cupis intelligere, oportet vt prius in communi loquendo penetres omnes & solas conditiones requisitas ad productionem illam qua filius à patre gignitur penetrabis autem illas, si elevabis intellectum ad explorandum generationem qua aliquis homo est à patre suo genitus, à modo quo genitus est. Quia enim homo qui est filius corporeæ sensibilisque est naturæ, ideo à patre suo productus est tali modo scilicet mediante semine corporeo, mediãte fœmina, mediãte transmutatione, & intercedente tempore quo educitur de potentia materiæ ad actum & cæt. Sed si intellectualis esset naturæ vterque (scilicet producens & productus) nullum corporeum, nullã mutatio, nullum tempus interueniret sed sola communicatio eiusdẽ viuæ naturæ specificæ qua viuit producens, ex vitalis productionis fieret producto, ac per hoc non minus esset ille pater & iste filius quãm modo est tali modo hoc est cum tot mediis & modis, ad imperfectionem pertinentibus ¶ Conditiones itaque omnes & solæ requisitæ ad vere ac proprie productionem filij à patre sunt tres. Prima est, quòd sit productio hypostasis viuentis ab hypostasi viuente vt sic ignis enim productus ab igne non est filius eius, nec Eua est filia Adæ quia non per actionem vitalem producta est de Adam. Secunda quòd sit secundum similitudinem in natura specifica qua est & viuit producens: vermis enim pulex, &cæ. geniti ex homine non sunt filij hominis. Tertia quòd ex vi illius productionis sit productus similis in specie producenti. Et hæc in secunda formaliter intellecta continetur. ponitur tamen explicite propter minus eruditos: vt explicite hinc intelligant differentiam inter productionem filij & spiritus sancti: vt infertus declarabitur. ¶ Quia itaque deo dicente verbum, inueniuntur omnes istæ conditiones, merito vere & proprie dicens est pater & verbum filius. Deus enim dicens est hypostasis viuens: & quatenus viuens dicit. nam dicere actus vitalis est. Verbum quoque dictum, hypostasis viuens est (nam in ipso vita erat) & à deo dicente productum similitudo quoque inter eos est naturæ specificę quia dicens est deus, & verbum est deus. Et hoc ex vi productionis: quoniam non voluntate sed natura producitur vt similitudo ipsius dei: sicut quilibet intelligens seipsum, profert verbum similitudinem sui ipsius. Vnde de merito verbum dicitur, & est genitum à patre, nec solum genitum sed vnigenitum: quia perfectum omnino est, adæquans totum dicentem. Non enim ideo est vnigenitus, quia exhausta est natura aut potentia dei dicentis & generantis: sed quia vnus genitus accipit quicquid potest communicari per dicere, quicquid potest communicari per generare, quia adæquat dicere, quia adæquat generare. ¶ Concludeque itaque quòd ideo Euangelista post descriptum deum verbum nominat illud: met vnigenitum à patre ad aperiendum quod non accidentalis sed substantialis, non voluntaria, sed naturalis, non imperfecta sed perfecta est illa verbi productio, prę habens in se & quicquid perfectionis est in productione verbi intelligibilis, & quicquid perfectionis est in productione vnigeniti filij, non à matre sed à patre. tam eminens liquidem est productio illa diuina vt non possit explicari aliqua vna productione illarum quæ in creaturis inueniuntur. Et propterea ad explicandum quòd productio diuina est non solum immaterialis, sed etiam quòd est per actionem non transeuntem in aliam naturam (qualis est productio qua deus angelum creat) sed immanẽtem, primo descripsit sub re & nomine verbi: ad explicandum vero ꝙ productio eadem est substantialis, naturalis, vitalis, communicatiua diuinæ naturæ perfecte vt simili, subiũxit quòd verbum est vnigenitum à patre. [Plenum gratiæ & veritatis Ioannes testimonium perhibet de ipso.] Aduerte quòd dictio plenum, est casus nominatiui in textu originali: ac per hoc non potest construi cum verbo spectauimus ita quòd nõ significatur, spectauimꝰ plenũ gratiæ & veritatis, quoniam oporteret fuisse casus accusatiui. Et eadem ratione nõ potest construi appositiue ad gloriam', spectauimus gloriam eius. vt exponendo gloriam, subiungatur plenum gratiæ & veritatis quoniam hæc constructio requireret casum accusatiuum. Et similiter non potest apponi ad dictionem vnigeniti: quoniam huiusmodi constructio requireret casum genitiuum: & dicendum fuisset, plenitudine gratia & veritate. ¶ Reliquitur igitur quod construatur vel cũ dictione verbum: dicendo & verbum caro factum est plenum gratiæ & veritatis: seu dicendo & habitauit in nobis plenum gratiæ & veritatis. Sed constructio hæc quanuis veritatem contineat sententiam, minus tamen quadrat contextui. non enim seruatur suauitas textus: sed tracta constructio est, vt interpositis & viditimus gloriam eius gloriam quasi vnigenit à patre, dilata sit appositio adiectiui prioris orationis. Parenthesim siquidem excludit coniunctio copulatiua &, dicendo & vidimus. parenthesis enim absque coniũctione &, significata fuisset si parenthesis intercessisset. Propter quod suauis contextus literæ debuit interpretes mouere ad iungendum hæc verba non cum præcedentibus, sed cum sequentibus. nam dictio interpretata plenum, est masculini generis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ris:cuius generis est in Græco tam verbum quàm Ioannes, & ex equo min⁹ quadrat cum præcedentibus,& suauissime quadrat cũ sequentibus,debuit transferri:plenus gratiæ & veritatis Ioannes testimonium perhibet de ipso. ¶Nec est mirum quòd Ioannes Baptista dicatur plenus gratiæ & veritatis quum Stephanus Act. 6.dicatur plenus fide,spiritusancto,gratia,& fortitudine,& angelus Gabriel dixerit de Ioanne quòd replebitur spiritusancto ex vtero matris. ¶Dixerat itaque euangelista,fuit homo missus à deo &c.& quum descriptum verbum manifestasset à testimonio suo & Apostolorum(dicendo & spectauimus gloriam eius)prosequitur modo,inchoata de Ioannis testimonio,& præponit qualitatem testis. Superius enim nullam Ioannis qualitatem dixerat sed tantummodo substantiam naturæ,fuit homo substantiam legationis diuinæ,missus à deo substantiamque officij,vt testimonium perhiberet de luce. Vnde oportuit modo qualitatem Ioannis testis tantæ rei describere. Et vnico verbo describit eum plenum gratiæ & veritatis,vt plenitudine gratiæ monstretur qui missus est à deo. Donatus secundum omnem sui partem gratia sic,quòd nihil Ioannis gratia vacaret:minus dico,immò quòd nulli Ioannis parti aliquid gratię deesset.plenum enim est cui nihil deest eius cuius capax est. Plenitudo autem veritatis ad veritatem testimonij directe spectat,sicut plenitudo gratiæ ad dispositionem testis in seipso. ¶Cum his tamen eleua mentis oculos,& perspice euangelistam significantissime describere qualitatem testis,talis tantaque mysterij. Sciebat enim quòd omnis homo mendax ac per hoc testimonium Ioannis hominis ex suo genere fallax. Et propterea simul qualificatum causa & effectu describit plenitudo siquidem gratiæ causa est plenitudinis veritatis. Acsi apertius dixisset Quanus Ioannes quia homo potuerit deficere à veritate: quia tamen plenus gratiæ,ac per hoc plenus veritatis perhibet testimonium de ipso verbo,exemptus est ab omni suspicione falsitatis.à pleno enim gratiæ ac veritatis,non potest extre nisi verum diuinæ gratiæ testimonium,nisi verbum verbi(quod est fõs gratiæ & veritatis)testimonium. ¶Significanter quoque dicitur perhibet in præsenti ad significandum perseuerantiam testificationis:non enim semel aut bis,sed sæpe,sed perseuerando continue Ioannes perhibeat testimonium de Iesu: sciens se ad hoc missũ, vt frequenti testificatione induceret filios Israel ad credendum Iesu. [Et clamat.] pro,& clamauit.Hæc mutatio temporum à presenti in præteritum, innuit quod diximus scilicet priorem sententiam

tentiam fuisse plenus gratia & veritate Ioannes testimonium perhibet de ipso.Et declarata qualitate testis,subiungit modo factum præteritum.Et inchoat à modo testificandi, dicendo & clamauit non in latebris,non secreto,non submissa voce,sed clamãdo hoc est publice,cunctis audientibus testificatus est.Qui enim clamando testatur,publice & absque delectu auditorum manifeste testatur. [Dicens.Hic.] Quatuor testimonia prolata à Ioanne,in hoc capitulo refert non ordine quo Ioannes illa protulit,sed manifeste dicit Euangelista hoc quod primo refert testimonium subsecutum fuisse aliud,vt ipsa etiam verba Ioannis Baptistæ clare sonãt. ¶Dicendo hic,significat quod hoc testimoniũ protulit Ioannes Baptista demonstrando ad sensum Iesum. pronomen enim hic, demonstrationem significat ad sensum præsentis eius quem prædixerat venturum. [Erat quem dixi.] Quum expectares dicentem hic est quem dixi,non dixit hic est,sed hic erat:ad significandum quod non de nouo est ijs qui est,sed erat. ¶Quod vt clarius penetres,recole superius dictum esse quod Ioannes venit vt testimonium perhiberet de luce quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum.Et hoc primum testimonium quod hic refertur,directe est de diuinitate Iesu Christi quæ est illa lux Et propterea dicit hic erat:vtendo eodem substantiui verbi tempore quo descripta sunt diuina. In principio erat verbum, & verbum erat apud deum &c. ¶Dicendo quem dixi,clare monstrat Ioannes Baptista tempore huius testificationis demonstrantis Iesum præsentem,iam prædixisse venturũ. [Qui post me venturus est.]Recitat Ioannes Baptista propria verba olim dicta de Iesu sub nomine relatino. ¶Et quoniam pluries repetũtur hęc verba vt magna mysteria continentia,ideo perspicacius oportet illa intelligere. Tria enim explicant ordine resolutorio. Primum officia gratiæ ad quæ exercenda venturus erat tunc Iesus. Incœperat siquidem prius Ioannes Baptista prædicare antequam Iesus inciperet prædicare. Et propterea aduentum Iesu ad officia gratiæ,ad prædicandum describit posteriorem se. Est enim sensus. qui post me venturus est ad officia gratiæ,ad prædicandum,ad baptizandum, ad conterrendum mundum. [Ante me factus est.] Ante non significat temporis mensuram qua factus est sed significat terminum ad quem terminatur factus est. Et est sensus.factus est ante me,factus est anterior me. Ita quod non significatur prius tempore factus(quum hoc sit falsum de Iesu,& secundum quod est deus:quia non est factus,& secundum quod homo: quia non

fuit

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuit prius factus homo quàm Ioannes : quum fuerit factus homo sextum mẽsem Ioanne iam in vtero agente) sed significatur quòd factus est anterior in ordine gratiæ secundum quod homo. ¶Et hoc est secundum mysterium : quo declaratur quod Iesus secundum humanam naturam est factus anterior in ordine gratiæ, secundum dona gratiæ, quàm Ioannes. Et vere longe anterior factꝰ est, & gratia vnionis personalis & gratia capitali &c. [Quia prior me erat.] Ratio quare factus est anterior in ordine gratiæ, redditur quia prior me erat. Et in textu Græco habetur superlatiuum pta primus. Vbi ratio redditur ex diuinitate, qua erat prior & primus. & durationẽ, quum esset æternus, & non solum perfectione sed omnis perfectionis genere prior erat, immo primus incomparabiliter. ¶Et hoc est tertium mysterium quo declaratur Iesu diuinitas ex hoc quod prior immo primus erat antequam Ioannes esset. Et hoc testimonium Ioannis Baptistæ directe confutat Hebionitas, negantes Iesum fuisse antequam conciperetur in vtero matris. [Et de plenitudine eius.] Hæc dicta (scilicet qui post me venturus est, ante me factus est quia prior me erat) recitando Ioannes Baptista olim à se dicta repetit quum demonstrauit Christum, & adiunxit hæc quæ sequuntur : explicantia vltimam particulam, scilicet quia prior me erat explicantia diuinitatem Iesu Christi demonstrati : quæ implicite continebatur in illis verbis, quia prior me erat. Declarat autem diuinitatem Iesu Christi ab effectu, & de plenitudine. Dixerat superius verbum esse deum, vitam, lucem illuminantem omnem hominem &c. & per ipsum facta omnia : ex quibus immensa plenitudo verbi patet. Et propterea nunc dicit, & de plenitudine eius, Iesu Christi ratione diuinitatis. [Nos omnes accepimus.] Demonstrat Ioannes Baptista vel seipsum cum reliquis prædecessoribus prophetis : contestans se cum omnibus alijs prophetis accepisse de plenitudine Iesu Christi quod est manifeste testari ipsum esse verum deum : quia omnes prophetæ acceperint de plenitudine dei solius. Vel (quod potius sonat litera) seipsum cum alijs filijs Israel. pronomen enim nos, præsentes monstrat Israelitas, quos alloquebatur : & apponendo omnes, extendit ad genus Israeliticum. In cuius signum subdit de data lege per Moysen. ¶Significantius quoque dicit de plenitudine accepisse : ad explicandam participationem ad similitudinem eorum qui accipiunt aliquid de pleno. Et comprehendit omnes. ad explicandum plenitudinem Iesu Christi esse illam quæ in principio erat verbum apud deum, ex hoc ipso quòd extendit

extendit se ad omnes, prædecessores & præsentes. Et dicit accepisse : vt testimonium proferat ex expertis, ex experta acceptione in seipso. ¶Nec explicat quid acceperint : ad significandum quod quæcunque acceperunt Israelitæ præ alijs nationibus, acceperunt de plenitudine Iesu Christi. Per quod manifeste testatur ipsum esse verum deum. [Et gratiam pro gratia.] Ne erraremus intelligendo quod accepimus de plenitudine eius per modum effluentis redundantiæ (sicut nonnulli philosophi putant deum plenum omnis perfectionis communicare bonitatem suam rebus nobisque naturali necessitate, velut quadam redundantia seu effluentia tantæ suæ bonitatis) adiungendo explicat, & gratiam. Dicendo enim gratiam, excludit communicationem per modum redundantiæ seu effluentiæ. Et significat communicationem voluntariam. gratia enim nisi voluntariæ conferatur, gratia non est. Verum sæpe accipimus gratuita dei beneficia, sed non accipimus ea vt gratuita : sed velut nostro studio, aut cura, aut hominum seu cœlorum vel naturæ ope collata. Et hoc est accipere gratiam non pro gratia, sed pro sorte vel virtute & cætera. Contra hoc Ioannes Baptista dicit quod accepimus gratiam sub ratione gratuiti beneficij. Accipere namque gratiam pro gratia, est accipere gratiam sub ratione gratiæ : sicut accipere aurum pro auro & non pro aurichalco, & margaritam pro margarita & non pro lapillo & cætera. ¶Et adiunxit hæc ad significandum quod ex plenitudine Iesu Christi, non solum diuina dona secundum illorum substantiam accepimus, sed etiam accepimus gratuito illa collata, ita quòd recognouimus & accepimus vt gratuita. Dicendo enim de plenitudine eius accepimus, significatur donorum substantia. dicendo & gratuitam, significatur collatio gratuita. dicendo pro gratia, significatur sub ratione gratuiti acceptio. ¶Et intendit per hæc explicare quod quæcunque accepit populus Israel vt gratuita à deo beneficia, accepit de plenitudine Iesu Christi. Hoc enim significatur dicendo quod nos omnes accepimus & gratiam pro gratia, non aliunde quam de plenitudine eius. Siue intelligamus quod omnes Israelitæ affirmentur accepisse etiam gratiam pro gratia : quia hoc verificatur de omnibus Israelitis fidelibus, etiam fide informi. Siue non intelligamus affirmari omnes Israelitas accepisse gratiam pro gratia, sed affirmari quod de plenitudine Iesu Christi habuerint hoc beneficium (scilicet vt acciperent gratiam pro gratia) omnes qui tale consecuti sunt beneficium, & propterea Ioannes

Baptista

Universidad de Deusto
Biblioteca

Baptista dixerit in prima persona nos omnes: ad significandum scilicet Israelitas similes sibi in veri vnius dei cultu. Et sic non fieret distributio simpliciter sed accommoda, dicendo nos omnes, ¶ Vbi considera erudite lector significatam plenitudinem Iesu Christi, esse illam de qua omnes acceperunt prophetæ & Israelitæ: nec solum acceperunt sed recognouerunt gratuitam illius voluntatem, suscipiendo gratiam pro gratia. Hæc enim manifesta sunt testimonia deitatis. [Quia lex per Moysen data est.] Pondera coniunctionem causalem, quia. Reddit enim Ioannes Baptista rationem quare nos omnes de plenitudine eius accepimus & gratiam pro gratia Et consistit ratio in hoc, quia gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Introducit autem hanc rationem non simpliciter, sed cum relatione Iesu Christi ad Moysen, & gratiæ & veritatis ad legem, non sine magno mysterio ad significandū scilicet tum quod Iesus Christus est author legis datæ per Moysen tum quod Iesus Christus venit lator nouæ legis, quæ est lex gratiæ tum præcipue quòd exteriora mandata data sunt per Moysen & prophetas, interna vero dona gratiæ & veritatis facta sunt per Iesum Christum: vt hac comparatione magis eluceſcat excellentia efficaciæ Iesu Christi. ¶ Vide singula Lex exterior, per Moysen ministrum dei data est. Non dicit condita est, quoniam à deo condita, à deo dictata, sed Moysi ministerio data est populo. ¶ Et lege hoc non vt partem rationis significatæ per quia: sed perinde ac dictum, quia lex quidem per Moysen data est. vt hinc proficiscatur oratio ad nerum rationis subiunctum. [Gratia & veritas.] Sub his quidem duobus comprehenduntur vniuersa opera dei. iuxta illud vniuersæ viæ domini gratia & veritas. ¶ In proposito tamen gratia significat gratuitum dei donum supra naturalia dona concessum. veritas explicat veritatem supernaturalium quæ credenda proposita sunt. Quanuis enim de omni dono dei & de omni veritate hæc verificentur: directa tamen intentio Ioannis Baptistæ dicentis tendit ad supernaturale donum, quòd solum consueuit appellari gratia, & ad veritatem supernaturalem, non geometricam & reliquarum scientiarum. [Per Iesum Christum.] Non dicit per verbum, non dicit per deum: quoniam non intendit testificari de verbo, de deo secundum se, sed quod Iesus Christus est verbum, est deus, est lux quæ illuminat omnem hominem. [Facta est.] Non dicit fit aut fiet, sed facta est, non nuper sed simpliciter & absolute facta est: hoc est quia quæcunque veritas & quæcunque gratia facta est, per Iesum Christum facta est.

¶ Et hinc clare patet quadrare rationem. nam ex hoc quòd per Iesum Christum facta est gratia & veritas, optime infertur quòd nos omnes de plenitudine eius accepimus. Et eum hoc simul declaratur quòd lex per Moysen data, fuit per Iesum Christū facta: quum lex ipsa gratuita fuerit, & veritas legis quædam veritas supernaturalis sit, & vt supernaturalis data & accepta etiā quo ad veritates naturaliter notas. Ad hoc enim meminit specialiter legis & Moysi, vt à suprema scriptura & supremo prophetarum explicet reliquas scripturas & reliquos prophetas, à Iesu Christo pendere: sicut omnes scripturæ & omnes prophetæ comprehenduntur sub gratia & veritate. quæ per Iesum Christum sunt factæ, per illos autem datæ. ¶ Vbi etiam aduerte quòd eodem loquendi modo vtitur quo superius dictum fuit, omnia per ipsum facta sunt. nam sic dicit, per Iesum Christum gratia & veritas facta est. [Deum nemo vidit vnquam.] Modus quo per Iesum Christum facta est veritas, subiungitur. De gratia enim iam dixerat quòd accepimus gratiam pro gratia. ¶ Et primo monstrat necessitatem vt fieret veritas per Iesum Christum, dicendo quòd deum nemo vidit vnquàm. Si enim deus visus fuisset ab aliquibus alijs à Iesu Christo, non esset necesse vt veritas fieret per Iesum Christum, sed facta esset per alios qui viderunt deum. sed ex quo nullus alius vidit vnquàm deum nisi filius, oportet vt veritas fiat per filium Iesum Christum. Et hinc apparet quòd non de quacunque veritate sed de veritate illorum quæ non sciuntur nisi à vidente deum, dixit veritas per Iesum Christum facta est: alioquin extra propositum subiungeret, deum nemo vidit vnquàm. Et est vera hęc sententia de cognitione naturali cuiuscunque creaturæ. nulla enim creatura ex proprijs viribus vidit vnquam deum. Et hoc dicimus propter angelos beatos: qui tempore quo Ioannes Baptista dixit hæc verba, iam videbant deum. vnde & dominus dicit, angeli eorum semper vident faciem patris. ¶ Et hic videtur germanus sensus huius literæ. vt sicut Iesus dixit nemo nouit patrem nisi filius neque filium &c. ita Ioannes Baptista dicat quòd deum nemo vidit vnquàm. vterque enim loquitur de cognitione & visione possibili cuicunque creaturæ secundum proprias vires. Et patet hunc esse sensum literalem, ex eo quòd hinc manifeste sequitur indigena diuinę reuelationis: quæ vtrobique subiungitur. [Vnigenitus filius qui est in sinu patris.] Metaphora sinus, ad significandum coniunctionem inseparabilem inter filium & patrem inducta est. in sinu enim complexus filij infantis significari solet. Quo contra

Universidad de Deusto
Biblioteca

de filio subiungit quòd ipse enarrauit vt ex hoc non infans significetur, sed ex sinu coniunctio ad patrem intelligatur vt ex hoc quòd est coniunctus, significetur videns deum: longeque supra alios qui non possunt videre deum intelligatur ipse solus vnigenitus filius. ¶Vbi quo ad mysterium trinitatis potes erudite lector perspicere distinctionem patris à filio ipsis nominibus patris & filij. consubstantialitatem autem ex existentia in sinu. [Ipse enarrauit.] Ecce modus quo veritas per Iesum Christum facta est. ipse narrauit, narrando communicauit veritatem. ¶Et significatur narrationis modo tum voluntaria communicatio. narratio enim actus est voluntarius. Tum communicatio absque euidentia. narratio enim nō facit euidentiam narratorum, sed dicit narrata. Tum electionem auditorum quibus narrauit. qui enim voluntarie dicit aliquid, eligit cui dicat & nō oportet quòd narret omnibus. Omnes autem hæ conditiones inueniuntur respectu veritatis eorum quæ sunt fidei. nam Iesus Christus quatenus verbum, communicauit voluntarie ea quæ sunt dei, absque euidentia, & quibus voluit. Et propterea dicitur quòd ipse narrauit nō sermone vocis sensibilis, sed reuelatione & luminis interni infusione. [Et hoc est testimonium Ioannis quando miserunt.] Duo Ioannis de Iesu testimonia tetigerat Euangelista. alterum quo monstrauit Iesum præsentem. alterum quo recitauit se olim perhibuisse de futuro. Subiungit autem tempus testimonij quod recitauit Ioannes Baptista. ita quòd pronomen hoc (dicendo & hoc testimonium) monstrat testimonium recitatum à Ioanne Baptista quando illud perhibuerit, dicendo qui post me venit: quando scilicet miserunt. ¶Et hinc insinuatur verba omnia antedicta fuisse Ioannis Baptistæ. Ipsa enim continuatio testimonij Ioannis Baptistæ ad testimonium eiusdem, monstrat cuncta hæc fuisse Ioannis Baptistæ testimonia. Quanuis etiam hoc pateat ex eo quòd alioquin nō fuisset in hoc capitulo allatū testimonium Ioannis Baptistæ de luce, nisi valde in communi dicendo prior me erat, & cuius non sum dignus vt soluam corrigiam calciamenti, & quòd est filius dei, quod erat cognomen Messiæ: vt verba Nathanaelis & Caiphæ testantur. Et non significabatur verus deus hęc siquidem valde remota sunt ab explicito testimonio deitatis. Sed in antedictis verbis manifesta est testificatio deitatis & lucis veræ per quam facta est omnis veritas. ¶Rursus per hoc quando, significat euangelista hoc prædictum testimonium tam clarum de deitate Iesu Christi, fuisse vltimū inter omnia testimonia in hoc capitulo inferius scripta (quæ tribus diebus

diebus continuis perhibita sunt à Ioanne Baptista) ac inter omnia testimonia scripta ab alijs euangelistis: vt patet conferenti. [Indæi ab Hierosolymis.] Secūdum Ioannis Baptistæ testimonium (quòd tamen fuit prius antedictū) introducitur. Legatio in primis describitur. & legantes quidem fuerunt non Galilęi, sed Iudæi, qui nobiliores erant. & tanto insigniores quanto ab Hierosolymis primaria ciuitate. [Sacerdotes & Leuitas ad eum.] Superfluit ad eum. Legati, sacerdotali & leuitica dignitate fulgentes describuntur. [Vt interrogarent eum.] Ecce officium legatorum. [Tu quis es?] Tanti habebatur Ioannes vt insignes legati mitterentur ad interrogādum ab ipsomet tu quis es? Non quod lateret eos ipsum esse filiū Zachariæ sacerdotis: sed vt tali interrogatione cognoscerēt ex ore eius an ipse esset Christus, seu Elias, quem expectabant præcursorem Christi. [Et confessus est.] Quid confessus est, Euangelista aperiet. [Et non negauit.] Quid non negauit, Euangelista non aperiet sed subiunget. referendo Ioannem non negasse se esse quod est, non negasse officium suum. [Et cōfessus est quia.] pro, quod, [non sum ego Christus.] Hinc apparet legatos prima interrogatione quæsisse si ipse erat Christus. hanc enim interrogationem Euangelista non aliter explicat quàm explicando responsionem, quæ præsupponit interrogationem. nullam siquidem interrogationem prædescripsit. sed solam materiam legationis describerat, dicendo quòd missi sunt vt interrogarent tu quis es? Omisit enim euangelista verba interrogatoria quibus legati vsi sunt sicut & omisit multa verba quibus interrogationem fouerunt. [Et interrogauerunt eum. Quid ergo?] Inferendo subinterrogant: eo quòd expectantes? Messiam, & audientes quòd ipse non esset Messias, facile suspicari potuerunt quòd esset præcursor Messiæ. instabat enim tempus aduentus Messiæ. [Elias es tu?] Mirum est quòd quærunt an sit Elias: quum sciuerint ipsum esse filium Zachariæ, & Eliam fuisse translatum viuum. Crediderim ego istos scientes scriptum esse Malachiæ vltimo de aduentu Eliæ ante Messiam, dubitasse de modo quo implenda esset illa promissio: & propterea quæsisse an ipse esset Elias promissus ante aduentum Messiæ. [Et dicit non sum.] Vere Ioannes non erat Elias promissus ante aduentum secundum Messiæ. & propterea ad interrogata directe respondit veritatem. Quanuis in spiritu & virtute Eliæ venerit: & propterea Elias appellatus fuerit à domino Matthæi vndecimo. [Propheta es tu?] In textu Græco præponitur articulus dictioni propheta: ad significandū quòd non quærunt an sit

propheta,sed an sit ille prophera promissus Deuter 18. ¶Et hinc apparet Iudæos istos tunc temporis non intellexisse quòd Messias & propheta ille concideretur in vnum hominem. Si enim intellexissent nomine illius prophetæ Messiam, non interrogassent seorsum propheta es tu, postquàm Ioannes negauerat se esse Messiam. [Et respondit,non.] Non enim erat propheta ille. [Dixerũt ergo ei,Quis es,vt respõsum demus ijs qui miserunt nos?quid dicis de teipso?Ait,Ego vox clamantis in deserto,dirigite viã domini sicut dixit Esaias propheta.] Ecce executio eius quod dixerat Euangelista,& non negauit. Postquàm enim confessus est se nõ esse Christum, non esse Eliam, non esse prophetam illum, non negauit se esse eũ qui est,non negauit officium suum scilicet se præcursorem Messiæ ad hoc vt paretur via Messiæ ¶Dicit autem ego vox ad significandũ officium suum nõ scripturæ sed vocis testimonio exequendũ,ad significandũ quòd nõ ad posteros(propter quos scribuntur libri) sed ad præsentes vocis officio missus est. ¶Et hoc suum tale officium, iam olim prophetatum ab Esaia testatur. ne minus ei credant iam perdita opinione quòd esset Messias. Reliqua spectantia ad hæc verba,vide expositа superius in alijs Euangelistis.[Et qui missi fuerant,erant ex Pharisæis.] Sacerdotes & Ieuitas legatos,describit modo fuisse ex secta Pharisæorum. ea ratione vt insinuet eorum arrogantiam in subsequentibus. Arrogabant enim multum sibiipsis Pharisæi authoritatis, freti religiositate suæ sectæ. [Et interrogauerunt eum.] Addidit hoc euangelista: vt intelligeremus quòd non ex commissione mittentium, sed ex proprio sensu subiunctam interrogationem fecerunt.Commissum enim erat eis vt interrogarent eũ tu quis es? & non vt arguerent eũ de baptismo.[Et dixerunt ei, Quid ergo baptizas,si tu non es Christus neque Elias neque propheta?]Cerne arrogantiã, arguunt Ioannẽ, inferendo quòd non debet baptizare ex quo nõ est Christus neque Elias nec ille propheta. Tantũ propriæ tribuunt scientiæ & authoritati vt decernant nõ licere baptizare nisi alicui istorũ trium.nec solum decernunt sed reprehẽdere audent Ioannem [Respõdit ei Ioannes,dicens,Ego baptizo in aqua.] Profitetur Ioannes baptismum suum esse imperfectũ: vtpote in aqua solum. ac per hoc non vsurpare sibi aliquid indecens, seu supra vires [Medius autem vestrum steti.]hoc est in medio vestri conuersatus est sicut vnus vestrum. [Quem vos nescitis.] supplequis sit. De Iesu loquitur. [Ipse est qui post me venturus est.] Ad prædicandum,ad baptizandum &cæ. ¶Nota hic testimonium hoc

Ioannis

Ioannis Baptistę esse de futuro, & non de præsenti quale fuit superius scriptum testimonium. [Qui ante me factus est.] Expono vt supra qui factus est anterior me in ordine gratiæ: quamuis adhuc non apparerat vobis dignitas authoritasque eius. ¶Hoc est testimonium quod ipsemet Ioannes Baptista Pluries resumpsit, citando hæc sua verba: vt patet tam in testimonio superius scripto,quàm in alio testimonio immediate inferius subiuncto. [Cuius ego non sum dignus vt soluam eius corrigiam calciamenti.] Relationem sui ad Iesum(non tamen adhuc nominatum aut mõstratum)explicat dicendo se indignum ad minimum seruitium, explicatum per solutionẽ corrigiæ calciamenti. ¶Aduerte hic quod cæteri euãgelistæ(Matthæus tertio,& Marcus primo, & Lucas tertio) explicant quòd quum Ioannes Baptista dixit ego baptizo in aqua, & subiunxit alium venturum se maiorem, adiecit quòd ille baptizabit in spiritusancto. Quod Ioannes euangelista hic tacuit integram responsionem Ioannis Baptistæ, quum dixit ego vox clamantis in deserto dirigite viam domini. Sciens enim hæc scripta ab alijs euangelistis, censuit sufficere quòd capita responsionum scriberet: reliqua subintelligenda ex alijs relinquens. [Hæc in Bethania.] pro, in Bethabara,[facta sunt.] Errore scriptorum apud Latinos & apud multos Græcos codices, mutatum est nomen Bethabara in Bethania [Trans Iordanem.] vbi Moyses sortes dederat duabus tribubus & dimidiæ. Et tam accurate describit euangelista locum,vt rei gestæ historiam omnes esse percipiant. [Vbi erat Ioannes baptizans. Altera.] pro, postera, [die.] Hinc clare apparet quòd hoc quod tertio loco subiungitur testimonium, fuit post testimonium immediate antè scriptum. Et insuper apparet quòd die immediate secuto post responsionem datam legatis Iudæorum, hoc fuit quod modo subiungitur:alioquin non dixisset postera die. [Vidit.]pro,videt,[Ioannes Iesum venientem ad se.] Quantum subiuncta porrigunt, adueniens iste Iesu ad Ioannem,non fuit quando Iesus venit ad Ioannem vt baptizaretur ab eo: sed postquam Iesus ieiunauit in deserto post baptismum.[Et ait.] Ex participio venientem, intelligitur tempus quando Ioannes dixit subiuncta verba: habetur siquidem ex illo participio quòd videndo ipsum venientem ad se, dixit quę sequuntur [Ecce agnus dei.] Demonstratio exercita significatur per aduerbium ecce. Et in textu Græco præponitur articulus dictioni agnus ad significandum insignem certumque illum expectatum agnum. ¶Agnus autem metaphorice demonstratur: eo-

quòd immolandus esset, eo quòd esset iuge sacrificium agnus, qui occisus est ab initio mundi. Apocalypsis decimotertio. Et adiungitur deinde vt determinetur tam hypostasis diuina humanitatis immolandæ, quam deus cui immolandus est. [Ecce qui tollit.] Superfluit ecce. Ad declarandum quorsum monstratur agnus, quare immolandus dicitur, subiungit effectum tantæ hostiæ, dicendo qui tollit. [peccata.] pro, peccatum, [mundi.] Ecce effectus. tollere peccatum non alicuius aut mille hominũ, nõ populi israel sed mundi. ¶ Et dicit in singulari peccatum: vt causæ vniuersali assignet effectum vniuersalem. immolatio Christi, vniuersalis causa est: peccatum commune toti mundo tollere, vniuersalis effectus est. Et vere ablatum est in passione Christi peccatum mundi, tum quo ad reatum pœnæ communis toti mundo. quoniam tunc & non ante patuit ingressus ad beatitudinem æternæ fœlicitatis, qui clausus erat ex peccato originali communi toti mundo. tum quo ad culpam, satisfaciente ipso pro tota natura humana. Et hinc fit vt quibuscunque applicatur hæc vniuersalis causa per baptismum, nulla sit opus pœnitentia. quoniam Christus iam abstulit peccatum. [Hic est.] Non solo aduerbio sed etiam pronomine demonstrat iesum. [De quo dixi, post me venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat.] Et reuocat ad memoriam audientium prius à se dicta de iesu sine nomine proprio: ad mõstrandum perseuerantiam testimonij & tanto efficactius quanto propinquius. [Et ego nesciebam eum.] hoc est & ego non cognoscebam ipsum iesum sensibili cognitione. explicat enim ioannes Baptista se non cognouisse sensibiliter iesum conuersatione aut indice aliquo humano. Quomodo autem cognouerit ipsum, inferius explicabit. ¶ Et dixit hoc tum vt intelligerent auditores nulla affectione, nulla conuersatione aut humana quauis notitia ipsum ioannem motum ad dicendum qui post me venit & cæ tum vt non mirarentur quare tot annis incognitus iesus fuerit & à ioanne non monstratus. [Sed vt manifestetur israel.] pro, israeli. ita quod legendum est. [Sed vt manifestetur israeli.] Refertur autem coniunctio aduersatiua sed, ad insciriam. Et est sensus ego quidem nesciebã eum, sed tamen vt manifestaretur israeli veni non cognoscens eum. [Propterea veni ego in aqua baptizans.] Declarat ipsemet ioannes quare officium baptizandi assumpserit scilicet ad hoc vt iesus manifestaretur filijs israel. Baptizans enim ioannes, nouumque & insolitum ritum ingerens cum tanta authoritate sancti nominis, congregabat populum, ad timo-

timorem dei excitans vniuersos, & sic commoditatem nanciscebatur testificandi de iesu filijs israël, & sic mediante baptismo manifestabat iesum. [Et testimonium perhibuit ioannes, dicens quia] pro, quòd, [vidi.] Hactenus testimonia ioannis quæ per reuelatio nem intellectualem nota illi fuerunt, relata sunt: modo adiungit testimonium eiusdem ioannis probatum ad sensum visus. Quia vidi, oculis corporeis. [Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo.] Apparuit enim corporea similitudo columbæ cum motu descensionis de cœlo: hoc est ita descendens ex superiori situ tanquam descenderet de cœlo. [Et mansit super eum.] Non solum vidit speciem columbæ descendentem, sed vidit terminum quo descẽdit quod scilicet mansit, quieuit, super eum, iesum. Quorsum autem viderit, explicat iungendo. [Et ego nesciebã eũ.] id est, non cognoscebã ipsum sensibiliter. [Sed qui misit me baptizare in aqua.] ꝑ, vt baptizarem in aqua. hoc est de', [ille mihi dixit, super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum,] supple sicut columbam. [Hic est qui baptizat in spiritu sancto.] Ex quibus verbis claret quòd ioannes Baptista ex diuina reuelatione comprobata signo specie columbæ, cognouit iesum ad sensum: nam intelligibiliter nouerat eum sine hoc signo. venit enim ad baptizandum & testificandum de iesu venturo, ad prædicandum & baptizandum, sciens intelligibiliter quòd Messias erat iam in medio populi israel, & quòd erat verus vnigenitus filiº dei &c. sed nesciebat ad sensum hominem qui vocabatur iesus Nazarenus esse Messiam &c. Et hoc cognouit per signum columbæ prædictum sibi à deo ad hoc. ¶ Et significantius dicit baptizat in spiritu sancto: ad differentiam ipsius ioannis qui baptizat in aqua. Abluere enim in spiritu sancto propriũ est dei: quonia huiusmodi ablutio non est ablutio corporis, sed spiritus, quem solus deus abluere potest. [Et ego vidi.] scilicet columbam descendentem & manentem super eum.] ¶ Aduerte hic quòd collatis inter se ijs quæ dicuntur in hoc capitulo & à Matthæo, apparet quòd ioannes Baptista viderit columbam descendentem & manentem super IESVM antequam baptizaret ipsum iesum: & consequenter ista apparitio columbæ, altera est ab illa apparitione columbæ quæ facta est iesu baptizato. dicente etiam patre, hic est filius meus, & cætera. Patet autem quod dicimus ex hoc quòd ioannes Baptista dicit & ego nesciebam eum, sed ex signo columbæ cognoui eum. Nam constat ex Matthæi tertio, quòd antequam baptizaret eum cognouit eum: quoniam dixit, ego à te de-

beo baptizari & tu venis ad me, hæc enim verba manifeste testantur, quòd tunc cognouit eum esse qui baptizat in spiritusancto: alioquin non dixisset ego à te debeo baptizari. [Et testimonium perhibui.] Ex eo quòd in præterito dicit, & testimonium perhibuit, innuitur quòd hoc non fuit primum testimonium de Iesu iam nominato seu demonstrato. Quanuis dici possit quod hæc fuerunt vltima verba primi testimonij de Iesu demonstrato seu nominato: & propterea potuit vti verbo præteriti temporis ratione iam dictorum. [Quia.] pro, quòd, [hic est filius dei.] Quanuis veritate Iesus sit naturalis filius dei: ad literam tamen appellatio filij dei apud Hebræos tunc temporis non sonabat explicite verum deum (sicut apud Christianos sonat) sed sonabat Messiam, quem tam digna appellatione dignum censebant. Vnde & inferius in hoc eodem capitulo Nathanaël dicet tu es filius dei, cui tamen adhuc nota non erat Iesu vera deitas: & Caiphas Pontifex adiurauit Iesum vt diceret si esset Christus filius dei benedicti: qui tamen mysterium trinitatis ignorabat. Propter quod dum hic dicit Ioannes Baptista se testimonium perhibuisse de IESV quòd est filius dei, explicat quòd IESVS est Messias, hoc enim populus intelligebat, dicente Ioanne quòd hic (scilicet Iesus) est filius dei. [Altera.] pro, postera [die.] seu postridie. hoc est die immediate subsecuto. ¶Et hinc apparet quòd non fuit descriptus à Ioanne euangelista aduentus Iesu ad baptismum in precedente testimonio Ioannis Baptistæ: quoniam expresse Marcus capite primo dicit quòd post baptismum Iesu, statim spiritus expulit eum in desertum. Ex hoc enim quòd statim fuit in deserto ad ieiunandum quadraginta diebus & quadraginta noctibus ibi, consequens est vt hæc quæ scribit Ioannes postero die gesta, non fuerint gesta immediate post baptismum Iesu. ¶[Iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo.] Hinc apparet quòd etiam præcedenti die Ioannes stans demonstrauit Christum: alioquin non dixisset, iterum stabat. [Et respiciens.] pro, & intuitus. quod plus est quàm respicere. [Iesum ambulantem.] Corporeis enim oculis describitur intuitus Iesum corporaliter ambulantem. ¶Et explicat euangelista hæc minutula, vt referens quartum testimonium Ioannis, circunstantias etiam minutulas explicet more eorum qui referunt circunstantias testimoniorum. [Dixit Ecce agnus dei.] In textu Græco præponitur articulus dictioni agnus: ad significandum quòd est ille prophetatus agnus, mansuetus, ducendo ad victimam: qui velut coram tondente se silebit: iuxta

vaticinium Esaiæ. [Et audierunt eum duo discipuli loquentem: & secuti sunt Iesum. Conuersus autem Iesus.] Secundum historiã Ioannis narrabat, & duo Ioannis discipuli post tergum sequebantur Iesum, propter quod sciens Iesus eorum animos, corporaliter conuersus ad eos. [Et videns eos sequentes se, dixit eis,] Quid quæritis? [interrogat nõ vt discat: sed vt ad familiaritatem trahat. [Qui dixerunt ei, Rabbi.] quod dicitur, interpretatum magister. Hebræa dictio est, & propterea euangelista Græce scribens, & dictio ipsa Hebræa vtens, apposuit interpretationem. ¶Ex eo autem quòd Ioannis discipuli appellant Iesum rabbi, insinuatur quòd iam Iesus incœperat docere, quòd iam erat notus doctor. Completo enim ieunio, quanuis scriptum aliter non sit, ex hoc tamen verbo scribitur quòd docere incœpit: alioquin eum rabbi nõ appellassent. Et rationi consentaneum est vt vnum annum qui inter baptismum & nuptias intercessit, exegerit docendo priuatim & conuersando sæpe cum Ioanne: vt frequens de ipso testimonium Ioannes redderet, & ipse inchoaret docendo priuatim monstrare qui erat vt vtrinque mouerentur ad credendum. [Vbi habitas.] pro, vbi manes? Quod communius est quàm habitare. nam manemus etiam in diuersorio. interroganti Iesu quid quæritis, respondent quærendo rabbi vbi manes? ad explicandum quòd quærebant nosse locum vbi maneret, ad hoc vt frequenter possent ad ipsum venire ad discendum. propterea enim appellauerunt ipsum rabbi. ¶Non dicunt quærimus à te doceri, sed solum nosse locum mansionis tuæ quia erat hora tarda, vt Euangelista clare subiungit. Verebantur enim esse illi impedimento si tali hora petissent doceri. [Dicit eis, venite & videte.] Dulcis Iesus non describit eis locum in quo manet: sed cupientes discere & verentes impedire, familiariter allicit, inuitando venite &, videte. [Venerunt & viderunt vbi maneret. & apud eum manserunt die illo.] Discipuli Ioannis solam domus notitiam pro tunc quærebant sed Iesus retinuit eos domi in qua manebat die illa, vt magis eos familiares redderet. [Hora autem erat quasi decima.] Describitur hora tarda diei (hoc est ante occasum solis paulo plus quàm per duas horas) tum ad reddendam rationem quare illi discipuli non petierunt discere, sed notitiam loci tum ad commendandam Iesu comitatem, qua retinuit illos illo die non obstante hora tarda, docendo eos. Suauitas enim diuinæ dispositionis inducit vt intelligamus doctrina retentos qui discere cupiebãt. [Erat autẽ Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus qui audierãt à Ioanne

Universidad de Deusto
Biblioteca

anne & secuti fuerant eum Inuenit hic primum fratrem suum Si-
monē.] Ad differentiam aliarum inuentionum narratarum ab
alijs euangelistis (scilicet quando Petrus inuentus est à Iesu in mari
Galilææ) dicit Ioannes quòd primum Andreas inuenit Simonem
fratrem suum. [Et dicit, Inuenimus Messiam.] Hinc apparet fru-
ctus præceptus ab Andrea ab illo diei spatio quo fuerat apud Ie-
sum quòd scilicet credidit Iesum esse Messiam. Et per hoc explica-
tur quòd ibi apud Iesum didicerat fidem [Quod est interpreta-
tum Christus.] Dictio Hebræa est Messias & propterea euangelista
vtens ipsa scribens Græcè, ponit Græcam interpretationem scili-
cet Christus. Latinè vnctus. [Et adduxit eum ad Iesum Iuuitus au-
tem eum Iesus, dixit, Tu es Simon] Significanter euangelista di-
cit quòd intuitus Iesus illum, dixit illius nomen proprium & ori-
ginem cum nomine proprio patris ei⁹: vt intelligamus Iesum absq;
indice homine, Simoni ignoto indicasse proprium ipsius no-
men & patris. & non solum occasione mutandi nomen eius [Fi-
lius Ioanna,] pro, filius Iona, Pater Simonis Petri non vocaba-
tur Ioannes, sed Ionas. Corruptione siquidem scriptorum nomen
Ioannis appositum est, & hic & alibi. Quod clare patet Matthæi
decimosexto, vbi Petrus appellatur Bariona: hoc est filius Iona.

[Tu vocaberis Cephas.] quod interpretatur Petrus Dictio non
Hebræa, sed Syra secundum Hieronymum est Cephas, signifi-
cans solidum. Vel potius à dictione Chaldæa Cepha quæ signi-
ficat Petram, seu à dictione Hebræa Ceph (similiter significante
Petram seu saxum) deriuatum videtur Cephas in vsu Hebræorum.
Quod euangelista interpretatum dicit Petrus Græca lingua in
qua scribebat: Latinè autem saxum. ¶Nota erudite lector duo.
Alterum est, quòd ab initio quo Simon Petrus venit ad Iesum, no-
uum nomen lucratus est ab ore ipsius Iesu: ad significandum fu-
turum illius officium. scilicet quòd futurus erat petra super quam
ædificanda esset ecclesia Christi]. Vt hinc intelligamus diuinæ
gratiam electionis non Petri merita in causa fuisse. ¶Alterum
est, quòd de futuro dicit tu vocaberis: non dicit ex nunc vocare.
postea siquidem imposuit ei hoc nomen Marci tertio quod mo-
do prædicit. ¶Ex industria autem videtur euangelista interpre-
tationem nominis apposuisse apud Græcos, vt occurreret errori
in quem etiam post euangelistæ interpretationem impactum est
scilicet quòd Cephas caput significaret, quia Cephale apud Gre-
cos significat caput. ad hūc enim errorem excludendum ait quod
interpretatur Petrus, non caput. [In crastinum.] pro, postridie.

seu

seu postero die. Idem enim hic significatur quòd iā bis interpres
transtulerat altera die. ¶Sed aduerte in hac suppuratione dierum
quòd quanuis dies duo prius significati sic nuncti fuerint quòd
dies quo Ioannes primum demonstrauit ecce agnus dei, fuerit im-
mediate post diem responsionis datæ legatis Iudæorum, & dies
quo iterum Ioannes dixit ecce agnus dei, fuerit immediate post
diem alterius similis demonstrationis ecce agnus dei (ita quòd il-
li tres dies fuerunt continui) iste tamen dies de quo nunc dicitur
postero die, non fuit immediate post illos tres dies: vt patet ex eo
quòd Andreas illo tertio die manfit apud Iesum: ac per hoc post
illum diem inuenit Simonem Petrum & adduxit illum ad Iesum.
Ille autem dies appellatur postridie respectu diei quo Simoni di-
ctum est, tu vocaberis Cephas: (vt contextus literæ clare sonat) &
non respectu illius diei quo Andreas & alius discipulus manserūt
apud Iesum. Quot autem dies intercesserint, scriptum non est.
¶Intendit itaque euangelista significare quòd die immediate
subsecuto ad diem quo Petrus venit ad Iesum, gestum est quod se-
quitur [Voluit.] Deest, Iesus, [exire in Galilæam.] Tempus quo
Iesus cœpit congregare sequaces discipulos, describitur fuisse quā
do disposuit exire à Iudæa, in qua commoratus fuerat fere annū:
à tempore scilicet quo baptizatus est. nam isti dies de quibus est
sermo, proximi erant anniuersario diei baptismi Christi. vt infe-
rius subiuncta manifestant. ¶Significanter autem dicitur voluit
ad explicandum quòd ex libera electione disposuit exire à Iudæa
in Galilæam. ¶Et dicit exire, & non dicit redire: ad explicandum
quòd disposuerat ire in Galilæam manifestus: hoc est ire ad ma-
nifestandum seipsum quis esset. hoc enim significat exire. Propter
quod euangelista non apposuit terminum à quo, sed tantummo-
do terminum ad quem: quia secundum veritatem exitus erat ab
intimo, à penetralibus latentibus, ad manifestandum se in Gali-
læa. Sicut enim inferius dicet exiui à patre & veni in mundum,
ita modo describitur quòd voluit in Galilæam exire (ab occultis
deitatis suæ) ad manifestandum seipsum in Galilæa, ibi enim ele-
git inchoare manifestationem sui ipsius ad literā. [Et inuenit Phi-
lippum.] Præsentis temporis est inuenit, & debuisset dici potius
& reperit. vt significaretur obuius inuentus Et significatur quòd
obuius fuit Philippus antequam exiret Iudæam: ex hoc quòd di-
cit quòd voluit exire & reperit (in præsenti) Philippum. [Et di-
cit ei Iesus.] Superfluit Iesus. [sequere me.] Primus discipulus vo-
catus à Iesu ad sequelam eius scribitur Philippus, si verborum

forma

forma expectata fuerit. Secundum rem tamen prius vocati à Iesu fuerunt illi duo Ioannis discipuli: aut saltem Andreas. De altero enim nihil aliud scimus sed de Andrea scimus quod non solum effectus tunc est discipulus Iesu, sed quod etiam traxit ad eum fratrem suum Simonem. Constat autē Iesum eos vocasse, ex eo quod inferius dicet eis, non vos me elegistis sed ego elegi vos. ¶ Quantus etiam ex iis quæ Ioannes Euangelista hic refert idem habeatur. Nam illis duobus discipulis sequentibus Iesum vt viderent vbi maneret, nisi intercessisset vocatio Iesu (non scripta sed significata ex subsecuto fructu) Andreas nō traxisset Petrum ad Iesum. Ipsa quoque mutatio nominis respectu Petri, applicationem ipsius Petri ad seipsum sequēdum monstrat. [Erat autem Philippus a Bethsaida ciuitate Andreę & Petri.] Insinuat per hoc Euangelista Philippum monitum fuisse ab Andrea, propter hoc enim conciuem illius dicit: ne miraremur absque aliqua monitione Philippum secutum fuisse Iesum. In cuius signum de Nathanaelis ciuitate nihil dicit, quoniam monitio eius explicatur. ¶ Bethsaida autem oppidum Est Galilææ, vicinum stagno Genezaret. [Inuenit Philippus Nathanael.] Similiter hic reperit veluti obuium Nathanaelem Philippus. ¶ Pertpice fructiferos discipulos. Andreas trahit Petrum, Philippus trahit Nathanaelem. [Et dixit, Quem scripsit Moyses in lege & prophetæ.] Hinc apparet tam Philippum quam Nathanaelem eruditos fuisse, vtpote qui de lege & prophetis loquuntur. Et ab expectata promissione Moysi & prophetarū excitat Philippus Nathanaelem: vt homo eruditus, ex lege & prophetis moueatur. [Inuenimus Iesum.] A nomine proprio significat. [Filium Ioseph.] Ab origine paterna describit. [habebat enim filius Ioseph, quia erat maritꝰ matris eius. a Nazareth.] hoc est Nazarenum. A ciuitate vnde oriundus putabatur (quia ibi erat nutritus, & Nazarenus vocabatur) describit. ¶ Ex quibus inuitus, Philippum habuisse cognitionem Iesu quando secutus est eum. [Et dixit ei Nathanael, a Nazareth potest aliquid boni esse.] Interrogatiue seu admiratiue prolata hæc verba fuisse apparet. tum ex eo quod homo eruditus in lege & prophetis, nosse debebat quod non à Galilæa sed à Iudæa Messias originem duceret: & quod Messias non Nazarenus sed Bethlehemita expectabatur. Tum ex subsecutis Philippi verbis. [Dicit ei Philippus, veni & vide.] Non est infractus Philippus admiratione Nathanaelis de Nazareth, sed nihilominus inuitat vt veniat & videat hoc est experimento confirmet probet Iesum esse Messiam. [Vidit Iesus Nathanaelem venientē ad se &

se & dicit de eo.] Antequam Nathanael cum Philippo appelleret ad Iesum, testificatur Iesus de illo. [Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.] Nota hic duo. Alterum quod non est vere Israelita sed ficte, sed falso, is in quo dolus est. Alterum quod cognitorem cordis se esse declarauit Iesus testificando quod in Nathanaele nō erat dolus. nam dolus internum est peccatum. [Dicit ei Nathanael, vnde me nosti.] Audiens se laudari Nathanael, prudenter interrogat vnde me nosti quod sic me laudas. [Respondit Iesus, & dixit ei. Priusquam te Philippus vocaret.] Inceperat Iesus manifestare se Nathanaeli, testificādo de præsenti occulto in animo proprio: modo amplius manifestat seipsum, testificando de præterito. [Quum esses sub ficu vidi te.] Locus in quo Nathanael erat sub ficu immediate antequam fuerit repertus à Philippo, erat tali seu tanto interualo segregatus à loco in quo erat Iesus vt non potuerit corporeis oculis videri à Iesu, & propterea hoc miraculo præterito manifestat se Iesus. Manifestat autem explicando locum in quo erat nempe scilicet sub ficu. ad hoc enim explicat sub ficu, vt ex hoc testimonio explicati loci cognoscat Nathanael verum esse quod viderit tunc illum Iesus Philippus siquidem non poterat hoc reuelasse quia simul venerant ad Iesum, & venientibus adhuc illis in cœpit ille sermo. Vnde & Nathanael statim cognouit, miraculose se visum à Iesu, ex eo quod audiuit locum determinatum scilicet sub ficu. [Respondit ei Nathanael: & ait, Rabbi.] Iam incipit magistrum appellare, qui prius absolute dixerat vnde me nosti. [Tu es filius dei.] hoc est tu es Messias. Non enim confitetur ipsū verum deum sed filium dei adoptione præcipua. talem enim expectabant Messiam. Et propterea subdit. [Tu es rex Israel.] Multiplicat nomina dignitatis Messiæ. Expectabatur siquidem Messias cognominandus filius dei, futurus rex Israel. vtrunque enim prophetæ prædixerant de Messia. [Respondit Iesus & dixit ei, Quia dixi tibi vidi te sub ficu, credis.] scilicet me esse Messiam. [Maius] pro, maiora, [his videbis] & longe maiora testimonia mei quàm hoc videbis. [Et dicit ei, Amen amen dico vobis.] Ioannes euangelista consueuit repetere amen in verbis Christi propter excellentiam materiæ. tractat enim mysteria valde magna. Et ad maioris certitudinis explicationem conduplicat amen, vt dicendo vere vere, omnē tollat ambiguitatem in mysteriis excedentibus humani ingenij vires. [Videbitis.] Deest amodo. Ita quod supplendum est. [Amodo videbitis.] Ecce tempus electum ad manifestandum seipsum, post hac videbitis. Manifestauerat se Nathanaeli

rhanaeli quo ad præsens & quo ad præteritum, promittit modo manifestationem quo ad futura, non audiendo sed videndo. [Coelum apertum] hoc est cœlum velut apertum. [Et angelos dei ascendentes & descendentes super filium hominis.] Hinc apparet Euangelistas omnes prætermisisse quando hoc fuit adimpletū. nullibi enim legitur discipulos Christi vidisse cœlum apertum & angelos dei (non angelum dei) vtroque fungi officio scilicet ascendendi & descendendi super Iesum. Quauis legamus vnum angelum confortasse eum in horto ante passionem & post resurrectionem multos angelos apparuisse sed non super filium hominis, & in ascensione angeli apparuerunt discipulis, sed non super filium hominis ascendentes & descendentes Et breuiter certum est quod hoc viderunt Christi discipuli. immo hic textus significat quod pluries hoc viderunt, dicendo amodo videbitis significatur enim nunc incipere tempus ex quo visuri essent hæc. Quando autem & quoties ex tunc viderint, scriptum non est.

CAPVT II.

¶ Et die tertia.] à die quo venit Nathanael. Hinc diem anniuersarium esse diem baptismi Christi, testatur ecclesia in celebratione festi Epiphaniæ. ¶ Et describit Euangelista tam accurate propinquitatem dierum quibus Iesus congregauit discipulos ad diem nuptiarū anniuersarium baptismi: vt intelligamus Iesum vsque ad calcem anni mansisse in Iudæa, & conuersatū cū Ioanne: circa finem autem anni incœpisse congregare discipulos venisseque in Galileā ad manifestandum seipsum. [Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ.] Aiunt duas ciuitates appellari Canas, & propterea ad differentiam alterius Canæ adiunctum est Galilææ. Et est in tribu Aser in Galilæa gentium: vt Hierony dicit. [Et erat mater Iesu ibi.] Hinc apparet consanguinitas matris Iesu ad sponsum seu sponsam. creditur tamen consanguinitas ad sponsum Ioannē scilicet euangelistam nepotem eius. [Vocatus est autem & Iesus.] Ideo præmisit matrem: vt intelligamus ꝙ ratione matris vocatus est & Iesus, tanquā cōsanguineus. [Et discipuli eius.] Vt intelligamus ratione ipius Iesu (nō ratione cōsanguinitatis) inuitatos eiā discipulos Iesu scilicet Andreā, Petrū, Philippum & Nathanaelem. Quintus autem forte erat ipse Ioannes sponsus qui seipsum commendauit Andreæ tacuit. Sed ex hoc ꝙ inuitati dicuntur discipuli, intuitur quōd spōsus familiaris erat discipulis, & propterea iuuenis verisimile est quod fuerit ille vn⁹ comes Andreę. [Ad nuptias.] Iesus

Iesus venisset ad nuptias, qui sanctus nuptialia conuiuia non reprehenderet? quis etiam hæreticos prohibentes nubere argueret? Ad confirmandum itaque fidem coniugij, & ad approbandum nuptialia conuiuia, inuitatus ad nuptias venit Iesus. [Et deficiente vino] Et paupertas celebrantium nuptias aperitur, & quod vinum non penitus defecerat. Non enim dicit & quum defecisset vinum, sed deficiente: ad significandū inchoatum defectum, non consummatum. [Dicit mater Iesu ad eum.] Hinc apparet pertinuisse ad beatam virginem sponsum: cuius erat prouidere de vino, nec habebat modum prouidendi [Vinum non habent] Iunge hæc cum tempore deficientis vini: & vide quod ideo non dicit vinum non est, vinum nullus habet, sed vinum non habent, quia vinum deficiebat sic vt quum bibendum esset multi conuiuæ non haberēt vinum. Vnde cum hoc quod aliquid vini haberetur, verum quoque erat quod vinum non habent multi quod bibant. ¶ Et perpende modestiam simul & securitatem. Non dicit rogo te consule honori consanguinei tui, & similia: sed tantummodo defectū vini proponit, necessitatem solā vini proponit. Nō vt filius scilicet ipsa proponēte: sed vt ordinē diuinæ dispositionis seruet, quo statuit recurrere nos debere in necessitatibus ad ipsum deum. hac enim ratione necessitatē, apponit. [Et dicit ei Iesus. Quid mihi & tibi est mulier?] Sic habetur in textu Græco. Et nō sunt verba obiurgantis seu arguentis aut repellētis matrē: sed instruentis quod neutrius interesset pro tūc. Est enim sensus. quid mea & tua interest defectus vini? Tu enim es mulier. ac per hoc nō tibi imputabitur defectus vini. interest siquidē sponsi prouidere: & non pertinet ad te quę es mulier. Vnde Architriclinus sponsum vocauit (tanquam eum ad quem spectabat de vino) & non mulierem aliquam. Ego autem expecto tempus faciendi hoc miraculum. huiusmodi enim expectatio significatur, dicēdo. [Nondū venit hora mea.] Acsi apertius diceret. quāuis sit hora deficientis vini, adhuc tamen non est hora congrua operi meo miraculoso: quia adhuc non defecit vinum. vt manifesterur miraculum. Mater enim non expectauit vt vino careretur. sed deficiente vino præuenit, ne subsequeretur defectus. ¶ Hunc autē esse germanum sensum istius literæ testatur intellectus matris. nam intellexit petitionem suam fuisse exauditam & adimplendam, sed cum aliquanta dilatione: donec scilicet deficeret vinum. alioquin non subiunxisset præceptum ministris quodcunque dixerit &cæ. Apparet quoque hunc esse literalem sensum: ex eo quod singula verba sic referuntur ad propositum

deficientis

Universidad de Deusto
Biblioteca

deficientis vini & miraculi petuit. ¶ Quare autem non aperta negatione instruxerit matrem (dicendo neque tua interest mulier neque mea quia nondum venit hora mea) sed interrogatiuo modo loquendi vtens, dicendo quid mihi & tibi est? In prompta est ratio filialis reuerentiæ, modestius enim negationem damus interrogando (tanquam relinquendo iudicium illi quem alloquimur) quam formali negatione. Vnde etiam in templo inuentus, simili loquendi modo vsus est quid est quod me quærebatis, nesciebatis &c. ¶ Et hinc patet etiam quare appellauerit matrem mulierem. ad significandum scilicet rationem qua non impuandus illi esset defectus vini. non enim est muliebre officium prouidere de vino in nuptijs. ¶ Nec mulier est nomen corruptionis sed sexus. Claret siquidem Gene. 2. quum producitur Eua virgo, appellatur mulier: dicendo, & ædificauit dominus costam quam tulerat de Adam in mulierem. Nec igitur secundum proprietatem nominis (quia mulier nomen est mollis sexus) nec secundum scripturam sacram mulier nomen est corruptionis. Et hæc dicta sint contra Heluidium, negantem perpetuam virginitatem beatæ Mariæ. [Dicit mater eius ministris. Quodcũque dixerit vobis facite.] Hæc verba manifeste testantur beatam virginem intellexisse verba Iesu in sensu explicato propterea enim mandat ministris vt faciant quodcunque dixerit Iesus. videns siquidem in prompta defectum vini, præparat ministros ad exequendum quicquid præceperit Iesus [Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ.] Græca dictio est hydria, ab aqua deriuata latine aquales dicuntur [Secundum purificationem Iudæorum] Consueuerant Iudæi multis purificationibus vti: vt patet Mar. 7. & propterea erant ibi aquales ẽ aqua munda, ad purificationem idonea. [Capientes singulæ metretas binas vel ternas.] Græca dictio est metreta à mensura, deriuata. Et describũtur aquales illę nõ æquales: sed aliæ binas, aliæ ternas metretas capientes. [Dicit eis.] i. ministris. [Iesus, implete hydrias aqua.] Vt euidentius esset miraculum, voluit hydrias impleri aqua: [Et impleuerũt eas vsq; ad summũ. Et dicit eis Iesus. Haurite nunc.] Impletis hydriis aqua vsque ad summum, iubet haurire nulla dilatione interposita: vt intelligamus statim aquam conuersam in vinum. [Et ferte Architriclino.] hoc est præfecto apparando conuiuio Græca dictio est Architriclinus, denominata à loco trium lectorum in quibus comedebatur: eo quod ternario hu iusmodi lectorũ numero, perfectum conuiuium significaretur. (Et miserunt. Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinũ factam]

Non

Non dicit bibit sed gustauit: ad significandũ officiũ Architriclini. [Et non sciebat vnde esset, ministri autẽ sciebant qui hauserant aquã vocat spõsum Architriclin' & dicit ei Omnis homo primũ.] pro, prius, [bonũ vinũ ponit.] Hinc apparet perfectum opus patrati miraculi. [Et quum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. tu autem seruasti bonum vinum vsque adhuc.] pro, vsque nũc. Magna siquidem pars conuiuij peracta hinc monstratur [Hoc fecit initium signorũ Iesus.] Quanuis subiunctus locus. [Scilicet in cana Galilææ.] torquere possit apparenter sensum intentum ab euangelista per hæc verba. dicendo quôd non describitur initium signorum absolute sed in illo loco scilicet in Cana Galilææ ipsa tamen in primis ratio reprobat hunc sensum: quia pari ratione debuisset euangelista narrando alibi facta miracula, dicere hoc fecit initium signorum in Hierusalem: & similiter hoc fecit initium signorum in Capharnaũ & similiter in monte &c. quod est ridiculum. Taceo quôd euangelista nulla alia miracula subiunget facta in Cana Galilææ. quę tamẽ subiungenda fuissent si hoc fuisset primum factorum in cana Galilææ & non primum absolute. ¶ Deinde sequentia verba manifestant extortum esse hunc sensum. Nam subiungitur, & manifestauit gloriã suam. si prius fecisset signa, si hoc non esset initium signorum absolute, non subiunxisset euangelista & manifestauit gloriam suam: quoniam iam prius manifestasset eam. Rursus quum expresse descripsisset euãgelista locum nuptiarum esse canam Galilææ, superflue repeteret modo canam Galilææ si locũ huius miraculi describeret vnde ex ipsa repetitione non superflua, explicauit non locum signi sed locum initij signorum. Et hoc clare sonant etiam ipsa verba. dicendo, hoc fecit initium in cana Galilææ. Solicitus enim fuit euãgelista ad explicãdum quôd cana Galilææ quæ erat locus illius miraculi, fuit etiam locus initij signorum quæ fecit Iesus: vt hinc confutarentur apocryphæ traditiões de miraculis Iesu antea factis. [Et manifestauit gloriã suam.] quam intus habebat, qua intus fulgebat. & propterea dicit suam. Fulgebat enim intus destratis gloria, fulgebat gloria beatitudinis in anima, fulgebat intus gloria diuinæ potentiæ &c. & conuertendo sic tãtã aquam in vinũ perfectum, manifestauit latentem in se gloriã diuinæ potentię. [Et crediderunt in eum discipuli eius.] Nõ caret quæstione quid noui crediderint discipuli, qui iã crediderãt ipsum esse Messiã: vt ex calce precedentis capituli apparet. Solutio est quod discipuli credentes ipsum esse filiũ Ioseph, & destinatum regem messiam, ad futurum fide tenebantur, habentes

ipsum pro tunc in magistrum: viso autē hoc miraculo, crediderūt in præsenti in ipso latere diuinam potentiam. & propterea dicitur quòd discipuli eius crediderūt in eū. [Post hęc descēdit Capharnaum, ipse.] Descensus iste Capharnaū, non est ille cuius alij euāgelistę meminerūt. quontā iste fuit ante Ioannis carcerē, ante multa miracula patrata. alij autē euangelistæ aduentum Iesu in Capharnaum, multorum miraculorum tempore describunt post Ioannis carcerem. Vnde descensus iste non est ille quo reliquit patriam suam Nazareth, & venit ad habitandum in Capharnaum: quoniam quā mutauit habitaculum, multa iam fecerat in Galilęa miracula: vt alij narrāt euāgelistę. [Et mater eius.] quę ad nuptias venerat. [Et fratres eius.] Cōsanguinei, fratres appellatur more scripturæ. [Et discipuli eius.] Non dicit & apostoli. adhuc enim nō elegerat apostolos: sed quinque habebat discipulos, quantū ex euāgelio habet. [Et ibi mānserūt non multis diebus.] Hoc dictū est ad significādū quòd nō habitādi gratia venerint. [Et prope erat pascha.] Hic apparet fulciri euāgelica authoritate nuptias celebratas fuisse tēpore Epiphaniæ. Propinquitas enim ad pascha (quod in prima oppositione lunæ ad solem existētem in ariete celebratur) insinuat propinquitatem temporis. ac per hoc anniuersariū tempus baptismi. & consequenter hoc pascha non esse primū pascha post baptismū Iesu à Ioanne susceptū, sed secundum. Hoc enim clare sequitur ex eo quòd dies nuptiarum fuit anniuersarij dies baptismi. Quod ecclesiæ celebritas testatur. & euangelicis dictis consonat vt patet ipradicta diligentius intuenti. [Iudæorum.] Scribebat Ioannes euāgelium christianis plusquā sexaginta annis elapsis à passione dominī, & iam destructa Hierusalem in qua sola celebrabatur pascha Iudæorū. Et propterea ad differētiam paschatis christianorū dicit pascha Iudęorū. [Et ascēdit Iesus Hierosolymā.] adimplens legēmādantem: ter in anno apparebit omne masculinū corā me. Exod 23 [Et inuenit in tēplo.] Appellat templū atria templi: in quibus & sacrificia offerebantur, & orationi vacabatur & doctrinæ legis. nam in ipsum tabernaculū quod strictiori vocabulo templum appellatur, non ingrediebantur nisi sacerdotes. [Vēdētes oues & boues & colūbas.] Nō vendebant isti nisi oportuna ad sacrificia. & propterea excusari videbantur à venditione in tali loco. Sicut hodie etiam in atrijs ecclesiarum (& vtinam non in ecclesijs) videmus vendentes candelas & imagines sanctorum. [Et numularios sedentes.] Ad commutandum nummos aliqui aderant vt peregrini in prompru haberent commutationem. sicut etiam hodie in gradibus

gradibus scilicet Petri videmus numularios ad commutationem minutam. [Et quū fecisset quasi flagellum.] Superfluit quasi {De funiculis.] Non dicit de funiculo sed de funiculis: vt intelligas funiculos inuentos ibi vbi erant oues & boues, coēgisse flagellum. [Omnes eiecit de templo.] Nō refertur ad homines dictio omnes, sed oues & boues. non enim legendū est (vt Latinus codex habet) oues quoque. sed, [Ouesque & boues.] Ita q̄ explicat cōprehensas res sub nomine omnes, dicendo omnes eiecit de templo, expositiue ouēsque & boues: hoc est tum oues tum boues ad declarandum quòd nec ouem nec bouem reliquerit in templo. [Et numulariorū effudit æs.] Dictio interpretata æs, pecuniā minutulam significat. Quæ ex vase aliquo in quo continebatur effusa significatur, dicendo effudit æs. [Et mēsas subuertit.] Nō sat fuit effundere pecuniā, sed & mensas numulariorum propijs manibus dignatus est euertere. [Et ijs qui colūbas vendebant dixit.] Hinc apparet quòd non abegit homines, sed oues & boues, hoc enim testatur mensio eorum qui vendebant columbas. ¶ Flagello vsus fuerat ad ejeiendum oues & boues. sed ad columbas ejciendum, inutile erat flagellum. concluse siquidem erant in ligneis caueis in quibus solent seruari columbæ venales in foro. & propterea verbo monet vendentes columbas. [Auferte ista hinc.] Oues & boues ego eieci vt vidistis, vos tollite ista hinc. [Et nolite facere.] pro, & ne facite. [domū patris mei.] Domū dei, domum patris sui appellat: ingerens semper veritatem illam quòd est naturalis filius dei. Quanuis non intelligeretur tunc in hoc sensu ipsum loqui, sed deum appellare patrem iuxta propheticas monitiones. patrem vocabis me. Hieremię tertio. [Domum negociationis.] pro, mercatus seu emporij. Erat enim locus ille redactus vt esset velut quædam domus emporio ad vendendum. quod quantum reprehensibile sit gesta domini testantur. ¶ Et aduerte quòd ista ejectio fuit prima inter scriptas ab euangelistis. nam ista facta est paulo post miraculum nuptijs, antequam tot miracula in Galilæa faceret alij autem euangelistæ narrant gesta similia paulo ante passionem Christi. [Recordati sunt vero discipuli eius quia scriptū est.] Subdit euangelista hoc quod post Iesu Christi resurrectionem, post acceptum spiritum sanctum occurrit discipulis circa hæc gesta scilicet quia rationem facti ex scriptura ad memoriam reuocarunt. Tanquàm enim scientes in habitu & docti à spiritusancto describūtur, dicendo recordati sunt quia scriptum est Psalmo. 118. hoc est recordati sunt rationis scriptæ. ratio enim significatur in conjun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctione quia. [Zelus domus tuæ.] hoc est amor impatiens consortij in domo tua: vt scilicet domus tua cómunis sit prophanis [Comedit me] Metaphorico sermone, consumi se amore domus dei significat. [Responderunt ergo] operi potius quàm verbis Iesu. [Iudæi.] cómoti ex tali facto. [Et dixerunt ei. Quod signum ostendis nobis.] Natura facti & modus faciendi, authoritatem móstrabant in Iesu. & propterea signum petunt potestatis eius. tum quia solitum est Iudæis signa quærere: vt Apostolus dicit. 1 ad Cor. 1. Tũ quia quum Moyses authoritatem educendi populum ex Aegypto prætenderet, signum ostendit authoritatis suæ: vt patet Exodi quarto. [Quia hęc facis?] hoc est potestatis seu authoritatis qua hæc facis. Dicendo quia, causam potestatiuam significant. & non dicunt qua hæc dicis sed facis, eijciendo & euertendo &c. [Respõdit Iesus:] & dixit eis. Soluite,] pro, soluitote. Futurum est enim imperatiui. [Templum hoc.] Petentibus signum potestatis eius, prædicit signum dandum post resurrectionem suam & propterea prædicit eis sub metaphora templi quòd occisuri sunt prius ipsum. Minus dico, quòd non solum occisuri sunt, sed velut ex debito sunt ipsum occisuri. hoc enim significat futurum imperatiui. ¶Et significatur per hoc id quod explicatur aliàs de debito implendi scripturas. [Et in tribus diebus excitabo illud.] Vos quidem destructis templum hoc corporis mei, ego autẽ in tribus diebus excitabo illud à somno mortis: & tunc habebitis signum quia hæc facio. postquam enim Iesus resurgendo à mortuis glorificatus est, misit spiritum sanctum signum potestatis suæ. ¶Non meruerunt Iudæi claram responsionem. & propterea sub hac metaphora Iesus respondit. [Dixerunt ergo Iudæi. Quadraginta & sex annis ędificatũ est templũ hoc.] Inchoatum à Zorobabele, à primo Cyri anno vsque ad sextum annum Darij filij Hydaspis ædificatũ est. ita quòd fluxerunt anni. 4 5. seu circiter si computantibus Hebræis creditur. & propterea ifti dicũt. 4 6. annis duratse ædificationem tẽpli. Intelligentes verba Christi de tẽplo manufacto. [Et tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de tẽplo corporis sui.] Insinuat euangelista q; Iesus nihil respõdit huic obiectioni Iudęorũ. & simul declarat sensum verborũ intentũ á Iesu quòd scilicet metaphorice corpus suũ appellauit templum. Quod tamen erat verius templum quàm templum manufactum: quia in corpore eius habitabat plenitudo diuinitatis personaliter, non autem in templo manufacto. [Quum ergo resurrexisset,] pro, excitatus fuisset, [á mortuis, recordati sũt discipuli ei⁹ quia] p; p; [hoc dicebat

cebat.] Subiungit euangelista dispositionem discipulorum post resurrectionem Christi circa hoc dictum. quòd scilicet reuocarunt ad memoriam hoc dictum [Et crediderunt scripturę] supple prophetarum de resurrectione Iesu. Non quòd tunc incœperint credere scripturæ, sed quia tunc in specie & explicite crediderunt impletas esse scripturas prophetarum in resurrectione Iesu Nazareni, aperuit enim Iesus post resurrectionem sensum illorum vt intelligerent scripturas. [Et sermoni.] huic metaphorico penetrato in sensu intento. [Quem dixit Iesus. Quum esset Hierosolymis in pascha.] hoc in solennitate paschali, continuate septem dies. [In die festo.] Tam primus quàm septimus dies, festus dies erat: quo populus conueniebat ad sermonem & propter hoc meminit specialiter diei festi. Aut forte sabbatum illud quod infra solennitatem paschalem erat, significat appellatione diei festi: quia sabbatum illud erat totaliter dies festus in quo nec coquere etiam licebat: quod tamen licitum erat reliquis diebus solennitatis paschalis. [Multi crediderunt.] Ecce fructus. [In nomine.] pro, in nomẽ, [eius.] hoc est crediderunt eum esse qui nominabatur. Qui nisi vere credidissent, non assertiue dixisset euangelista, multi crediderũt in nomen eius. [Videntes signa eius quæ faciebat.] Duo simul significantur. Alterum est quòd Iesus fecit signa ibi tunc. alioquin non dixisset euangelista videntes, immo (quod plus est non solum quòd fecerat sed quòd perseuerabat faciendo signa, significatur di cendo quæ faciebat. & non dicit quæ fecit aut fecerat. Qualia autem fuerint hæc signa, scriptum non est. multa tamen facta fuisse tunc ibi miracula, non est vertendum in dubium. ¶Alterum est quòd visio non auditio miraculorum induxit multos ad credendum in nomen eius. [Ipse autem Iesus non credebat semetipsum.] Non dicit mysteria sua, sed seipsum. Significatur enim quòd non fallebatur, putando illos bonum animũ erga se habere. [Eis.] Pro nomen eis, non demonstrat illos qui crediderunt in nomen eius: sed in genere illos qui in solennitate paschali Hierosolymis fuerũt. Dixerat enim, quum autem esset Hierosolymis, & multos quggessisse ab eo signum potestatis, & multos credidisse in nomen eius, modo autem dicit in genere quòd eis Iesus non credebat semetipsum hoc est non confidebat de vita propria in eis. ¶Et hoc dicit non ad significandum timorem: sed ad excludendum falsam confidentiam. Propter quod subiungit [Eo quod ipse nosset omnes.] pro, omnia. Ratio non credendi semetipsum, nõ timor sed notitia omniũ assignatur. [Et quia opus ei non erat vt quis testimonium

perhiberet de homine]Nō suffecit euangelistæ dicere quòd Iesus notitiā habebat omnium rerū: sed voluit in specie explicare quòd Iesus non egebat testimonio ad cognoscendum intima hominis. Habet enim quandam specialem difficultatem nosse corda hominum, & propterea specialiter de notitia cordis humani hæc subiungit. [Ipse enim sciebat,]pro, cognoscebat,[quid esset in homine.] in intellectu, in volūtate, in cognitione, in affectu hominis, & propterea non erat ei opus testimonio. ¶Et significatur per hæc quòd ex tunc incœperunt aliqui concipere odium seu inuidiam aduersum Iesum. huc enim tendunt hæc euangelistæ verba huc tendit Iesum non credere semetipsum eis. Nisi nāque male dispositi fuissent multi eorum, iniuriam quodammodo intulisset Iesus eis sciens omnia, non credendo semetipsum illis. In promptu autem causa malæ erga Iesum dispositionis erat facta electio ouium & boum, & euersa mensa numulariorum, redundabat enim in sacerdotum infamiam.

CAPVT III.

E Rat autem homo ex Pharisæis Nicodemus nomine princeps Iudæorum.]hoc est vnus inter primates Iudæorum. [Hic venit ad Iesum nocte.] Timor seu respectus humanus detinens Nicodemum à manifesto discipulatu Christi, significatur ex tempore nocturno. [Et dixit ei: Rabbi scimꝰ quia.]p, quòd, [à deo veniſti magister.] Nominatiui casus est magister. Ita quòd non solum appellat eum Rabbi: sed profitetur se & alios nosse quòd magister à deo destinatus fuerit. ¶Et dixit hoc, quia veniebat discendi causa. vt hac professione inuitaret Iesum ad se docendum. [Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit deus cum eo.]Declarat vnde sciant scilicet ex miraculis quæ faciebat, [Respondit Iesus.]Intelligerat petitionem Nicodemi, summarie significatam ab euangelista recitatis verbis, veniſti magister: & incœpit ipsum istruere, inchoans à lege regenerationis per baptismum. Quod enim mandatum erat apostolis (scilicet docete omnes gentes, baptizantes, &c.) incœpit facere, docēdo Nicodemum de fide sacramenti baptismi. [Et dixit ei. Amen amen dico tibi.] Legem mundo promulgans de baptismo, nō dicit hæc dicit dominus (vt Moyses & prophetæ dicebant) sed authoritatiue loquitur dicendo dico. incipiens hinc excitare Nicodemum ad maiorem de se fidē. Minus fiquidē de Iesu sentiebat Nicodemus, qui pro summo titulo profitetur est Iesum magistrum destinatum à deo. hic enim titulus communis erat Christo &

to & reliquis prophetis. Per hoc autem quòd dicit dico, maiorem se prophetis cunctis ex modo loquendi aperit. [Nisi quis renatꝰ.] pro, natus, [fuerit denuo.] Dictio interpretata denuo, anceps est ad denuo vel superne. Verba autem Nicodemi subiuncta (quo pacto homo nasci & nunquid potest in vterum matris suæ introire) testantur quòd optime ac vere interpretata est denuo. Nam si Iesus dixisset oportet vos nasci superne, non obiecisset Nicodemus ea quæ sunt generationis carnalis: vt patet ex hoc quòd postquā Iesus explicauit quòd oporteret vos nasci ex aqua & spiritu, nihil opposuit de modo generationis carnalis. Hinc enim habetur quòd si in primis verbis Iesus dixisset oportet vos nasci superne, iam intellexisset Nicodemus quòd non de carnali generatione loqueretur: ac per hoc non obiecisset quæ obiecit, audiendo, simpliciter & absolute oportet vos nasci iterum. ¶Et nota legem: quia necessitatem imponit, dicendo nisi quis. [Nō potest videre regnū dei.] Regnum dei duplicem habet statum. Alterum in præsenti vita in mentibus fidelium Secundum quem statum inquit Apostolus ad Ro 14. non est regnum dei esca & potus, sed iustitia & pax & gaudium in spiritusancto. Alterum in futura vita æternæ fœlicitatis. Vnde videre regnum dei in statu fœlicitatis, est proprium beatis: quia soli beati vident fœlicitatem illam in seipsa. Videre autem regnum dei secundum præsentem statum, nullis aut paucis electis conceditur fide enim & non euidentia regni ambulamus. ¶Quū ergo dicitur non potest videre regnum dei, de expectata & desiderata ac præparata cunctis electis visione regni dei secundum statum fœlicitatis est sermo. Et significatur quòd nisi quis iterum natus fuerit, non potest peruenire ad expectatam visionē fœlicitatis regni dei. [Dicit enim Nicodemus. Quomodo potest homo nasci, quū sit senex.] Audiens Nicodemus quòd oportet iterū nasci obiecit primo ab ætate, obiecit autem interrogatiue, reuerētiam seruās. Et citat senectutem: vt ab ætate omnino contraria nascenti, obiectio sit euidentior. [Nunquid potest in ventrem matris suę iterato introire.] Obiecit secundo à modo naturali nascendi: vt tāto rationabilior appareat admiratio. [Et renasci.] pro, & nasci? [Respondit Iesus.] admirationi Nicodemi. [Amē amen dico tibi, nisi quis renatus.] pro, natus, [fuerit ex aqua & spiritusancto.] Superfluit sancto. Explicat sensum verborum dictorum: declarando quòd nō loquitur de natiuitate carnali, sed de natiuitate ex aqua & spiritu. Vbi attente nota singula verba. Nam dicendo nisi quis, omnes comprehendit, omnibus necessitatem imponit, nullūmque

Universidad de Deusto
Biblioteca

excipit nullam ætatem, nullum sexum, nullam conditionem excipit, sed cuiusque differentiæ hominē comprehendit dicendo quis. ¶Dicendo natus, nouam naturam in illo significat. omnis enim natiuitas, alicuius est naturę. Et hoc ad differentiam eorum qui baptizantur, sed non nascuntur filij dei, quia obiecem ponūt ¶Quod autem dicit ex aqua (non ex vino, non ex oleo, aut quacunque re alia sensibili) statutum est ipsius iesu Christi qui est verus deus. Et sicut reliqua iura velut positiua diuina, propria ratione habent diuinam voluntatem, ita & hoc, Potuisset enim iesus nouam natiuitatem statuere sine aqua & sine omni elemento sensibili: sed placuit sic manifestari eius. Non tamen sine multa ratione ex parte nostri: qui per sensibilia naturaliter ducimur in spiritualia, qui compositi sumus ex natura corporis & spiritus, vt intelligamus ex ablutione exteriori internam animi ablutionem: vt percipiamus quòd sicut aqua mater est omnium viuentium, ita sacramentum hoc initium est nouæ vitæ: vt credamus, hoc sacramento in eam nos nasci naturam quæ beatitudo est non solum animæ, sed etiam corporis hinc enim corpora nostra erunt gloriosa ¶Quod deinde dicit & spiritu, formale est & id in quo summa totius constitit & est velut naturale ius diuinum. Nasci siquidem ex spiritu necessarium est simpliciter, & absolute ad consequendum regnum dei ex ipsa extremorum natura nam regnum dei non caro, sed spirituale est: & non caro, sed spiritus est qui meretur regnum dei. Et quum humani spiritus vires ad hoc non sufficiant, oportet diuino spiritu humanum fulciri, oportet in diuinum spiritum humanū eleuari ad hoc vt mereatur regnum dei [Non potest introire in regnum dei.] Quod superius dixerat non potest videre, modo explicat non potest introire: vt intelligamus concidere videre regnum dei, & introire in regnum dei. ¶Aduerte hic quòd lex ista quo ad nasci ex spiritu, non est noua sed communis est omnium temporum non solum hominibus, sed creaturis rationalibus vniuersis. Sed ex ea parte qua exigitur nasci summa ex aqua. lex noua est, non ligans præteritos. quoniam nulla lex obligat præteritos. Et propterea non oportet esse solicitum de iustis antiquis qui non sunt geniti ex aqua & spiritu. ¶Si autem obijcitur quòd etiam posteriorum multi ingrediuntur regnum dei non nati ex aqua & spiritu, sed ex spiritu, tantum. vt qui catechumeni morte occupantur, & qui in sanguine martyrij baptizantur. in promptu est responsio, quòd omnes sunt nati ex aqua & spiritu quamuis non re tamen voto [Quod natum est ex carne,

caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est.] Declarato sensu quo dictum est oportere nasci denuo, declarat quid est id quod hac natiuitate nascitur. Declarat autem ex similitudine carnalis generationis: dicendo quòd quemadmodum quod natum est ex carne, hoc est ex carnali principio productiuo, assimilatur suo productiuo principio (ac per hoc caro est. vt patet in omnibus quas videmus generationibus animalium. omnia enim genita carnalia sunt, quia nascuntur à principijs carnalibus) ita & quod natum est ex spiritu vt à productiuo principio, assimilatur spiritui, ac per hoc spiritus est [Non mireris quia dixi tibi: oportet vos nasci denuo.] Concludit ex declaratione tam generantis quàm geniti debere cessare admirationem Nicodemi, de hoc quòd dixerat oportet nasci denuo. [Spiritus vbi vult spirat.] Dixerat hominem oportere nasci denuo: & declarauerat huius natiuitatis effectuum principium esse spiritum, & similiter terminum esse spiritum. Et quoniam constat hominem non esse spiritum, nec posse fieri spiritum ideo manifestat quo sensu dictum est quòd oporet hominem ex aqua & spiritu nasci spiritum. Manifestat autem hoc, declarando conditiones spiritus in quibus homo natus ex spiritu assimilatur spiritui: vt hinc intelligamus hominem nasci spiritum participando has spiritus conditiones. ¶Prima itaque conditio spiritus generantis est, quòd vbi vult spirat. Ex qua conditione ad literam significatur quòd de spiritu sancto qui habet proprium velle est sermo. Nisi enim haberet actum voluntatis, falso de eo diceretur vbi vult, Hic est siquidem spiritus de quo Apostolus inquit, & hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. ¶Nec solum significatur quòd vult, sed quòd vult libera electione, dicendo vbi vult. Electio enim loci significatur dicendo vbi vult. Sed locus susceptiuus spirationis non corpus est, sed animus. Et intellige per spirare propriam spiritus operationem, ita quòd sensus est. spiritus operationem propriam exercet in quo vult. ¶Si dictio interpretata vbi potest interpretari quo (quod nonnulli affirmant) magis congrueret legere, spiritus quo vult spirat: propter aduersatiuam subiunctam sed nescis vnde veniat aut quo vadat, hæc enim aduersatiua supponere videtur vt dictum sit spiritum aliquo tendere quod significatur dicendo, spiritus quo vult spirat. Et est sensus quòd per operationem suam propriam tendit quo vult electione libera. [Et vocem eius audis.] Secunda conditio generantis spiritus est, quòd vocem eius audis. In qua significatur spiritum generantem habere vo-

cem

cem sensibilem, dicendo &[vocem eius: & quòd vox eius auditur etiam ab ijs qui imperfecte credunt: qualis erat Nicodemus. & propterea in secunda persona dicit audis. ¶Est autem vox spiritus generantis tum illa de qua scriptum est non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis Tũ illa quæ scripta est in libris prophetarum iuxta illud symbolũ, qui locutus est per prophetas. Et vtranque specialiter audiebat Nicodemus: quoniam doctor erat, sæpe voces prophetarum audiens: & audiendo verba Christi, actualiter audiebat vocem spiritus. [Sed nescis vnde veniat], aut.]pro,&,[quo vadat.] Tertia conditio est inscitia vtriusque termini: scilicet à quo, vnde veniat, & ad quem, quo vadat. Et est sermo de venire & ire per operationem. Est enim sensus, quòd nescimus vnde veniat, hoc est ex qua ratione procedat in tale opus: & similiter nescimus quo vadat: hoc est proprium finem quem intendit per talem spirationem. Nam & rationes propriæ diuinorum operum apud deum, ignotæ sunt nobis: & proprij fines quos intendit deus, ignori quoque sunt nobis. præter hoc quòd tam vltimus finis quam prima origo procul est à scientia nostra. [Sic est omnis qui natus est ex spiritu.]Non dicit, sic est natiuitas spiritus. sed sic est, non aliquis, sed omnis qui natus est ex spiritu, vt intelligamus manifeste significari sic esse genitum ex spiritu quemadmodum est spiritus: perpendamus genitum assimilari generanti in istis tribus descripto cõditionibus spiritus. hoc enim clare significat aduerbiũ sic. ¶Et intendit per hæc instruere Nicodemum, quòd homo natus ex spiritu, est spiritus quantum ad has conditiones, quod sub alijs verbis dicimus quòd est spiritualis habẽs has spiritus conditiones. Participat in primus quòd vbi vult spirat, ne erraremus intelligendo natos ex spiritu, vt luti furiosos impetu agi (vt multi intelligunt,) tanquam non sint domini sui impetus. Ne inquam has infantias attribueremus natis ex spiritu, explicauit magistrorum optimus, quòd omnis qui natus est ex spiritu, sic est vt spiritus qui vbi (seu quo) vult spirat. ad significandum quòd natiuitas ex spiritu: fert non tollit libertatem [liberæ: electionis proprij operis spiritualis: sed nati ex spiritu, tendunt spirituali opere quo libere volunt, operantur in quo volunt exercitio. Propter quod & Apostolus dixit, quòd spiritus prophetarum subiecti sunt eis. Hanc conditionem diligentissime nota: contra illos qui spirituales esse credunturs, excusantes se ab aliquo indecenti quòd non possint aliter facere. tales enim spiritus nescit euangelica atque apostolica doctrina

¶Parti-

¶Participat secundo quod vocem ex spiritu profert sensibilem ex abundantia enim cordis os loquitur. Eius siquidem qui ex spiritu natus est, vox quidem præcipue, sensibiles tamen omnes operationes ex spiritu procedunt: quoniam spiritus præest animo, & dirigit operationes omnes. Ita audiamus vocem talium tanquam vocem spiritus hoc est cognoscere possimus ex signis visis & auditis internum spiritum. ¶Participat & tertio quod ignoratur ab alijs vnde veniat & quo vadat. Quannis enim vocem & opera audiant & videant, nesciunt tamen euidenti cognitione diuinum principium vnde venit, & similiter diuinum terminum quo vadit. ¶Et quum legis, sic est omnis qui natus est ex spiritu, intellige sic actu vel habitu: ne infantes baptizatos neges natos ex spiritu propterea quod non habent actu velle vt tendant quo volunt. Rursus intellige sic, quantum est ex natura spiritus ex qua homo nascitur. Quod ideo etiam intelligendum est: quia multi nascuntur in baptismo ex spiritu imperfecte propter ipsorum indispositionem. vel corporalem: vt infantes. vel spiritualem: vt adulti qui minus deuote baptizantur. Par autem fuit vt diuina sapientia explicaret effectum proprium baptismi in recipientibus ipsum perfecte scilicet secundum actum volendi & cætera vt relatiue ad perfecte recipientes, intelligeremus & metiremur imperfecte recipientes baptisma. Talis siquidem est cuiusque doctrinæ modus, vt actus doceat relatiue ad recipientia perfecte disposita: vt facile patet discurrendo] per singulas. [Respondit Nicodemus: & dixit ei. quomodo possunt hæc fieri?] Audita natiuitate hominis ex spiritu, & auditis conditionibus quas habet homo natus ex spiritu, mouetur Nicodemus (qui venerat vt disceret) ad inquirendum modum quo possunt hæc fieri. Et demõstrat prohibitaris tũ necessitatẽ hui' natiuitatis. hæc enim tria Iesus dixerat. nomen hęc, tũ natiuitatẽ hominis ex spiritu, tũ efficaciã huius natiuitatis tũ necessitatẽ hui' natiuitatis. hæc enim tria Iesus dixerat. Nã nõ solum dixerat homines nasci ex spiritu, sed dixerat necessitatem. nisi quis natus fuerit, oportet vos nasci. & efficaciam videlicet introeundi in regnum dei. Modum itaque discere quærit quo hæc fieri possunt. [Respondit Iesus:]& dixit ei. Tu es magister in Israel.]pro, Israelis. Hinc apparet Nicodemum non solum inter primarios fuisse Iudæorum, sed etiam fuisse legis diuinę doctorem. propterea enim dicitur magister Israelis. [Et hæc ignorauit] Admiratiue legenda sunt. sonántque nonnihil reprehensionis, quod doctor populi fidelis ignoret hæc. Et vere non debebat vlquequaque ignorare hæc quoniam nosse poterat multos

prophetas

Universidad de Deusto
Biblioteca

prophetas natos ex spiritu, spirituales, expectantes regnum dei &c [Amen amen dico tibi.] Respondurus dominus Nicodemo ad quæsita, præponit tria oportuna ad propositū. Primum est cō. mune dicendis & dictis: & est clara euidentia apud ipsum Iesum omnium dictorum & dicendorum, vt per hoc intelligat Nicode. mus quōd Iesus non loquitur ex auditu aut existimatione, aut etiam ex certa fide, sed ex certa scientia & euidentia. hoc enim significatur dicendo [Quia quod scimus.] Non dicit credimus sed scimus, certa notitia cognoscimus [Loquimur.] quibuscūq; loquimur. [Et quod vidimus.] Nō dicit quod audiuimus. [Testamur.] quibuscúque testamur. Vtitur autem numero plurali primæ persone, propter duplicem notitiam, vtranque claram & euidētē, creatā scilicet & increatam. Anima siquidem Christi ab initio creationis scinit & vidit omnia, præter hoc quod Christus erat verus deus, sciens & videns omnia. Ita quod dicendo quod scimus, deum & hominem refert. nam deus & homo sciuerunt, viderunt, locuti sunt, testati sunt. Non quod in Christo duæ sint personæ deus & homo: sed pluralis numerus ad pluralitatem refertur naturarum.

¶ Quanuis hoc possit etiam propter spiritus sancti personā quæ simul cum filio loquebatur & testificabatur (de qua erat sermo) dictum intelligi [Et testimonium nostrum non accipitis.] Secundum quod permittit, est quod modus discendi quomodo possunt hæc fieri, est non modus cognoscēdi euidēter sed credēdo. Ad hoc enim spectat quod dicitur, & testimonium nostrū nō accipitis. testimonium nanque ad fidem non scientiam faciendam ordinatur. Et intendit per hoc insinuare Nicodemo quod si vult noscere quomodo possunt hæc fieri, præparet se ad credendum ipsi Christo: & non perseueret in hac duritia non accipiendi testimonium nostrum. ¶ Vbi nota quod dicendo non accipitis in plurali numero, insinuatur Nicodemum non solum instrui, sed alios cum eo esse similes ei in credulitate imperfecta. Quod etiam superius insinuatum est in primis Nicodemi verbis, dicendo pluraliter scimus quia à deo venisti. Quia tamen Nicodemⁱ caput eorum erat, & ipse solus loquebatur, ad eum sermo dirigitur. ¶ Siquis tamē hæc verba aliter exponeret (vt scilicet Iesus se & prophetas monstrauerit, dicendo quod scimus loquimur & quod vidimus testamur: & modo dicendo non accipitis: demonstrauerit Iudæos minus credulos sibi & prophetis) non erraret. Verificatur enim proportionaliter de Christo & omnibus prophetis, quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & de Iudæis quod testimonium

nium nostrū nō accipitis. Vos enim inquit Stephanus semper resistitis spiritui sancto. Et est hic sensus planior. & magis cōsutās ignorantiā Nicodemi. [Si terrena dixi vobis & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia credetis.] Tertium opportunū est quod valde ardua sunt, quod suprema sunt ea ex quibus discendū est quomodo possunt hæc fieri. Et declarat excellentiam quæsitorū respectu dictorum excellentia cœlestium respectu terrestrium. Non enim intendit terrena cœlestibus comparare sed metaphorico sermone per terrena significat inferiora quæ dixit, & per cœlestia intelligit suprema dicenda, optimo vtens argumento quod si ea quæ dixi, inferiora velut terrena, non creditis, quomodo si dixero vobis suprema elongata ab inferioribus sicut cœlestia à terrenis, credetis? Et dixit hoc ad accendendum Nicodemum & alios ad credendum. [Et nemo.] Intendit Iesus respondere ad principale quæsitum Nicodemi: quomodo potest homo nasci ex spiritu & dicere quod modus est credendo in ipsum Iesum perfecte. Et proterea inchoat à credendis, & primo ab vtraque sua natura: diuina scilicet & humana, non qualitercunque sed beata.

¶ Inchoat autē à coniunctione & propter emphasim: ad excitandum mentem ad celsitudinem mysteriorum. vnde & repetit eandem coniunctionem, subiungendo aliud credendum de mysterio mortis suæ (quum subiunget. & sicut moyses) ad repetendam emphasim. [Ascendit in cœlum.] Quia præteriti temporis est ascēdit, cogimur non intelligere textum hunc de ascensione Christi quia post resurrectionem ascendit in cœlum: quoniam illa non erat præterita. Et quia ascendere in cœlum, non diuinæ sed humanæ est naturæ, nullaque apparet tunc præterita ascensio Christi ad cœlum nisi accensus animæ ad visionem & fruitionem beatā (à principio siquidem cōceptionis suæ in vtero matris Christus secundum animam ascendit in cœlum: hoc est ad beatam dei visionem & fruitionem. fuit enim Christus verus comprehensor secundum partem superiorem, & verus viator secundum partem inferiorem) ideo de hac ascensione intelligendus est textus iste ad literam. ¶ Et verissime dixit nemo ascendit in cœlum: quia solus ipse inter homines assecutus fuerat beatitudinem cœlestis patriæ. Quanuis etiam ponderando verbum ascendit, etiam angeli excludantur quantūcunque beati. quia nullus angelus ex vi suæ hypostasis assecutus est beatitudinem. Christus autem ex vi suæ propriæ personæ peruenit secundum animam ad cœlestis patriæ beatitudinem. Et hic modus significatur verbo ascendit. Sicut enim

Christus

Christus solus ascendit in cœlum secundum corpus (reliqui enim sancti velut rapiuntur in cœlum) ita solus secundum animam ascendit in cœlestem fœlicitatem. [Nisi qui descendit de cœlo filius hominis.] Duo dicuntur scilicet quod idem descendit de cœlo, & quod descedit filius hominis. nec vnum sine alio intelligi potest. Intellexisset forte Nicodemus localem descensum, nisi declarasset terminum descensus nō esse locum sed esse filium hominis. nihil enim est aliud dei filium descendisse de cœlo, quam effectū esse filium hominis. ¶ Et aptissime describit mysterium incarnationis, dicendo descendit de cœlo filius hominis. nam effectum esse filium hominis, nō solum claudit in se quod deus effectus est homo (quod potuisset fieri in cœlo) sed quod effectus est filius hominis. quod est effectum esse hominem natum ex homine: hoc est ex matre. Quod quia in terra vbi erat mater factum est, merito vtitur verbo descendit: vt etiam inferior locus verificetur. Cœlum autem pro cœlesti habitatione sumitur. Deus enim ab omnibus existimatur habitator cœli. Et vere sic est: non per exclusionem habitandi vbique, sed per extensionem quod etiam habitat in cœlo, & ibi manifestius propter clariores ibidem effectus. ¶ Hunc verissimum sensum si Valentinus hæreticus voluisset intelligere, non finxisset descendisse de cœlo filium hominis eo quòd attulit cœleste corpus, quod ridiculum est. [Qui est in cœlo.] Ne intelligeret Nicodemus descensum hunc fuisse deferendo terminum a quo (quemadmodum est descensus localis, subiunxit se sic descendisse filium hominis vt tamen remanserit in cœlo. vt hinc intelligeret Nicodemus ipsum Iesum esse verum deum & verum filium hominis: qui ita de cœlo descendit filius hominis vt tamen sit in cœlo. hoc enim impossibile est alteri quàm deo. ¶ Collige quatuor credenda in his verbis proposita. Primum est quòd filius hominis est verus deus. Secundū quod est verus filius hominis. Tertium quod ascendit in cœlum secundum animam, & quartū quod solus ipse ascendit secundum animam in cœlum, quia solus descendit filius hominis & est in cœlo. [Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto.] Adiungit (vt dictum est) repetens emphasim, secundum credendum: quod est mysterium passionis eius. Quod ex figura ænei serpentis declarat. Nu. 21. scribitur res gesta quòd quia à serpentibus ignitis morderentur in deserto filij Israel, Moyses præcepto dei fecit serpentem æneum, & posuit eum in ligno excelso pro signo: ita quod quicunque percussus à serpentibus aspiciebat serpentem æneum, non solum viuebat sed sanabatur. Declarat

clarat Iesus se esse exaltandum simili modo. Et ad literam intendit se esse crucifigendum ad simile beneficium [Ita exaltari] Quod exaltatio significet crucifixionem, inferius cap. 12. clare patet. vbi Christo dicente & ego si exaltatus fuero à terra omnia trahā ad me ipsum explicat euangelista. hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus. Et ad sensum quidem exaltabantur crucifixi: pro quanto eleuati à terra, in cruce pendebant. Verum Iesus mysterium intendit significare exaltationis quo ad meritum: quoniam ex morte crucis meruit exaltari. propter quod inquit Apostolus, deus exaltauit illū & dedit ei nomē quod est supra omne nomen. ¶ Assimilat autem Iesus seipsum in cruce serpēti æneo in ligno pendēti in eo quod caro eius nō caro peccati sed similis carni peccati erat. sicut serpens æneus non venenosus sed similis venenoso animali erat. Atque ita, in ligno, ita in signū, ita salutifere. Et in ligno quidē paret, quia in cruce lignea. in signum vero dicitur: quia crucifixum corpus est signum latentis filij dei & excellentissimæ charitatis qua redemptio mundi per crucifixum facta est. Quod autem salutifere, explicatur in textu: subiuncta vita æterna habenda per crucifixi fidem. [Oportet.] necessitate tum diuinæ ordinationis, tum humanæ salutis subiunctæ. [Filium hominis.] Eundem quem dixit descendisse de cœlo filium hominis, modo dicit oportere crucifigi: & quem dixerat ascendisse in cœlum, modo dicit oportere pati. vt intelligeremus quod secundum animam quidem ascenderat in cœlum, secundum corpus autem erat adhuc passibilis. [Vt omnis qui credit in ipso.] pro, in ipsum. Prosequitur figuram serpentis ænei quantum ad fructum. ibi enim statutum erat vt omnis qui aspiceret in illum, hic autem vt omnis qui credit in ipsum. ibi oculis corporeis erat aspectus: hic oculis mentis est non visio sed fides, non videre sed credere. ¶ Significanterque dicitur in ipsum: ad differentiam credentium ipsum sed non in ipsum. Qui enim credunt sed factis negant, credunt quidem ipsum sed non in ipsum: qui autē fide quę per dilectionem operatur credunt, ita credunt quod credendo tendunt in ipsum. [Non pereat.] Morsi enim à serpentibus ignitis, perirent nisi aspectu serpentis ænei sanarentur, & nos omnes morsi à ignitis serpentibus (dæmonibus scilicet) perimus nisi credamus in filium hominis exaltatum in cruce. [Sed habeat vitam æternam.] Duo hic significantur. Alterum quod non solum beneficium liberationis à malo (scilicet ne pereamus) sed etiam consecutionis boni in fide in Iesum crucifixum, consequimur.

Alterum

Alterum quod non de carnali hoc interitu neque de carnali hac vita est sermo, sed de vita æterna. [Sic enim deus dilexit mundū.] Propositis credendis cum fructu fidei credentium procedit ex proposito Iesus ad respondendum quæsitis à Nicodemo, quomodo possunt hæc fieri. Procedit autem reddendo rationem propositorum credendorum ex diuinæ charitatis authoritate. Et quoniam primum à deo dilectum apud legislatores & sapientes est mundus (singula enim fecit deus bona, mundum autem fecit valde bonum: vt dicitur Gen. 1.) ideo Nicodemum legislatorem instruens deus à modo quo deus dilexit mundum, rationem reddit dictorum. Et intendit quod magnitudo dilectionis diuinæ erga mundum, fuit ratio vt filium suum vnigenitum daret mundo ad hoc vt omnes credentes in eum non perirent sed haberent vitam æternam. ¶Hanc sententiam intendit, quæ quoniam profunda valde est, eleua lector mentem. Rationem in primis vtriusque propositi credendi se reddere significat per coniunctionem enim. ¶Aduerbium autem sic, ineffabilem magnitudinem amoris, ineffabilem modum amandi, ex parte rei amatæ significat. nam ex parte dei amantis omnis amor, omnis modus est immensus. ¶Deus explicatur. vt intelligat Nicodemus quod non ab vnitate dei quem Iudæi colunt receditur: sed illemet deus creatur qui creauit mundum [Dilexit.] Ratio omnis collati boni, dilectio significatur: vt voluntariam collationem diuinam intelligamus, non naturali necessitate factam, & consequenter ineffabilis modus diligendi, ratio significatur eorum quæ subiunguntur. [Mundū.] mundum dicit, non hominem. non quia non dilexit hominem, sed quia homo pars est mundi, & bonum partis pars est boni totius. parque fuit vt creatori mundi assignaretur totus dilectio totius quam dilectio partis. Et dixit hoc ad significandum quod non velut ex consequenti, non velut ex quadam redundantia cessit in bonum vniuersi mysterium incarnationis: sed ex directa & primaria intentione ipsius dei, mysterium incarnationis factum est propter bonum vniuersi. ¶Et si altius fueris contemplatus intelliges hinc quod sicut deus creando, singula creat vt partes vniuersi, (quod est creare ipsa propter bonum vniuersi, quod est creare ipsa vt congruunt vniuerso) ita restaurando singula facit ad bonum vniuersi, singula facit consona vniuerso. vt intelligamus quod ordo gratiæ non destruit, non maculat, non detorquet vniuersum sed perficit ipsum immo plus vt intelligamus vniuersum indiguisse mysterio incarnationis ne in multis suis partibus detri-

mentum pateretur, quę per mysterium incarnationis restauratæ sunt [Vt filium suum vnigenitum daret.] pro, dederit. Manifeste coniunctio vt, explicat dilectionem mundi rationem fuisse vt deus dederit filium suum vnigenitum. dederit autem proculdubio mundo. ¶Et merito dicit dederit: quoniam tam deus dans quam deus datus vnigenitus filius eius non concludebatur in vniuerso nam etiam secundum philosophos deus est supra totum vniuersum, & nulla pars est vniuersi. Sed hoc ipsum quod est dedisse filium suum vnigenitum, est fecisse filium suum vnigenitum partem vniuersi factus est enim homo: quem constat vniuersi partē esse. ¶Et non sat fuit vt diceret filiū suum, sed apposuit vnigenitū vt mysterium trinitatis aperiret legisdoctori. Nam filius dei, nomē potest esse commune multis: sed filius dei vnigenitus cogit intelligere filium dei naturalem, & nō aliqua adoptione. Propter quod etiam nō dixit filium suum primogenitum. quoniā appellatio hæc iam indulta erat populo Israel Exo 4. filius meus, primogenitus Israel. Vnde in his verbis insinuauit duas trinitatis personas: filiū scilicet & patrem. nam filius sine patre intelligi nequit. Tertiam autem trinitatis personam, prius innuenerat dicēdo, spiritus vbi vult spirat [Vt omnis qui credit in eum nō pereat, sed habeat vitā æternam.] Dilectio mundi non solum explicatur ratio vt filiū suū vnigenitum dederit, sed etiam vt dederit ad hoc vt omnis qui credit in eum non pereat sed habeat vitam æternam: quoniam (vt dictū est) dilectio totius, ratio est dilectionis partiū: quoniā salus credentium diligitur à deo vt pars boni vniuersi. ¶Nec propterea minus diligitur (sicut non minus diligitur manus quæ diligitur & curatur vt pars hominis, propter ipsum hominem) sed vt intelligamus quòd etiā vita æternæ beatitudinis diligitur à deo vt pars vniuersi: & penetremus non fieri monstrum aliquod, nō fieri mūdum alium, sed perfici vniuersum per incarnationis mysterium, per ordinem gratiæ & gloriæ supernæ fœlicitatis. ¶Significans autem repetit vt omnis qui credit in eū, & reliqua prius dicta: ad reddendam rationem quare salutiferum est credere in filium hominis exaltatum in cruce. De filio enim hominis loquens dixerat, vt omnis qui credit in ipsum non pereat sed habeat vitam æternam. Reddit siquidem modo rationem, ex hoc quòd idem ipse est vnigenitus filius dei. Acsi apertius dixisset ideo est salutiferum credere in filium hominis, quia credendo in ipsum creditur in filium vnigenitum dei, datum vniuerso à deo ad hoc vt omnis qui credit in ipsum non pereat sed habeat vitā æternam. [Non enim misit

Universidad de Deusto
Biblioteca

misit deus filium suum in mundum.] Expectabant Iudæi filium dei regem magnum, iuxta tot propheratum vaticinia. Et quoniam hoc verum quidem erat sed differendum vsque ad secundum filij dei aduentum, ne erraret Nicodemus, ne iterum in admirationem consurgat, præoccupat Iesus & instruit eum de mysterio huius primi sui aduentus. ¶Et fuit hoc necessarium, quia dixerat se exaltandum in cruce Facile enim potuisset errare Nicodemus, aut saltem percontari quomodo tu es ille promissus filius dei ad salutem mundi & tamen moriturus es in cruce, quum ille promissus sit rex mundi? Hanc inquam taciturn obiectionem excludendo, declarat aduentum hunc suum non esse ad iudicandum sed ad saluandum vt hinc intelligat Nicodemus quòd venit ad saluandum per propriam mortem mundum per viam fidei. ¶Coniunctio enim, refertur ad duo tũ ad id quod superius dixerat, ita exaltari oportet filium hominis. tum ad id quod immediate dixerat, vt omnis qui credit in eum Quia enim credimus ea quæ non apparent, ex hoc ipso quòd salus ordinata est penes credere, significatum est quòd non in sua manifesta gloria missus est vnigenitus filius vtriusque siquidem ratio redditur. & quare non gloriosus venerit, & quare crucifigendus. ¶Significanter dicit missum vt intelligamus quòd de præterita missione loquitur, hoc est de primo aduentu ad differentiam secundi aduentus, quo mittet iterum deus filium suum. ¶Vbi etiam nota quod superius appellauit dare, modo appellari mittere vtroque tamen verbo mysterium incarnationis significatur. [Vt iudicet.] Iudicare est ius dicere. quod proprium est iudicis officium Et propterea ex negatione exercendi officij iudicis, declarat se non missum in gloriosa forma quæ exigitur à iudice mundi [Mundum.] Par est vt vnigenitus filius iudex sit non horum aut illorum tantum, sed mundi prout vere in secundo aduentu veniet vt iudicet mundum, vt ius dicat mundo in omnibus partibus suis quibus dicendum erit ius: vt reddat quibusque secundum sua merita, vt reddat singulis quæ illis debentur, siue bona siue mala manifestum siquidem est quod ad hoc non venit in primo aduentu. Væ enim mundo si in primo aduentu venisset ad iudicandum mundum, si reddidisset vnicuique secundum merita quæ meruit. [sed vt saluetur mundus per ipsum.] credendo in ipsum Et prosequitur semper de mundo, persuerando in prima intentione totius vniuersi. Et est sensus vt mundus in suis partibus quæ aliter perirent, saluetur per ipsum. Hic est fructus intentus per primum

primum aduentum. Et est sermo de salute ab æterna morte ad æternæ vitæ fœlicitatem. [Qui credit in eum non iudicatur.] Declarat quòd officium suum ad saluandum mundum per fidem, non est officium iudicis, non est iudicare. Et oportuit hoc declarare. ne errares existimando quòd licet Iesus non venerit iudex ad exercendum publicum iudicium, venit tamen ad exercendum occultum iudicium. Et hinc sequeretur magnus error quòd donum fidei esset actus iudicis, quòd credentes à non credentibus distinguerentur meritis: ita quòd ex meritis crederent credentes, & non credentes ex illata pœna non crederent. ¶Ad hunc errorem excludendum declarat Iesus ex natura ipsorum actuum credendi & non credendi, nullum interuenire iudicium ipsius in quem creditur vel non creditur. Et incipit à credere. dicendo qui credit in eum non iudicatur. Non dicit non iudicabitur sed non iudicatur. quia intendit declarare quòd credere in eum, non est ius dici illi qui credit, sed est gratuitam salutem consequi. Qui enim credit in eum, non iudicatur de commissis antea peccatis: quoniam credendo consequitur remissionem eorum & gratiam, non ex iure, seu ex debito sed gratuite credit. Hoc est enim dicere non iudicatur. [Qui autem non credit.] Declarat idem ex actu nõ credendi. vtitur enim loco diuisiuo. Et ideo vbi primo declarauit quòd in actu credendi ipse Iesus non iudicat, declarat idem modo in altero opposito: scilicet in actu non credendi. [tam iudicatus est.] ac per hoc nõ credens non iudicatur à me. qui enim iudicat, nõ iudicatur. ¶Et ne hęsites quærẽdo à quo iudicatus est, subaugit. [Quia nõ credidit in nomine.] pro, in nomẽ [vnigeniti filij dei.] Ecce iudex ipsemet qui nõ credidit. eo enim ipso q̃ nõ credidit, iudicatus est, ius sibi dixit exclusionis à salute & vita credentiũ. Sicut eni refutãs etiãtẽ vrbis, ius sibi dicit exclusionis à gratijs eiusũ vrbis, ita qui non credit in nomen vnigeniti filij dei, ius sibi dicit exclusionis à salute & vita credẽtiũ. [Hoc est autẽ iudicare sensibiliter.] Dignatur dominus per seipsum declarare (adiuncta similitudine sensibili) quòd ipse nõ iudicat, sed nõ credentes sibiipsis inferũt pœnã. ¶Et pronomẽ hoc, demõstrat subiunctam electionem non credentium. Quæ iudiciũ appellatur quo nõ credentes ius sibi ipsis dicunt, quia est ipsum in iudiciũ executiõe. eligẽdo eni nõ credere, eligendo tenebras excludunt se à luce & vita credentium. Quum dixisset itaque quòd qui nõ credit iam iudicatus est, declarat modo iudicium hoc esse iudicium in executione electionis. Et demonstrat illud dicendo hoc est autem iudicium [Quia.] q̃,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd lux. Sermo iste semiproprius & semimetaphoricus est. Trãsfert enim nomina sensibilium lucis & tenebrarum in spiritualem & intelligibilem lucem: & iuxta differentiam hominum in suis actionibus præferentium, lucem tenebris vel tenebras luci, declarat non credentes, electionis iudicio inferre sibipsis malum quod credentes euaserunt. [Lux.] non corporalis sed spiritualis, nõ sensibilis sed intelligibilis. Seipsum quem prius nominauerat filium dei vnigenitum, modo nominat lucem. [Venit.] Ipsum incarnationis mysterium venisse est. Per quod significat se sic datũ ac missum à patre vt etiam ipse eadem voluntate venerit. [In mundum.] Quemadmodum in intentione dilectio mundi prælata est (dicendo sic deus dilexit mundum) ita in executione mundus præfertur dicendo lux venit in mundum: vt quæ prius supra mundum existens lucebat in mundo quemadmodum exemplar in exemplato luceret mundo tanquàm vna mundi pars. Lux enim diuina incarnata luxit vniuerso mundo, iam pars mundi effecta; luxit autem euangelica doctrina, innumeris miraculis &c. [Et dilexerunt.] Libera electio significatur. Et directe describitur contrarium diuinæ rationi. nam ratio aduenientis lucis descripta est diuina dilectio mundi: & mundo ex oppositio ratio non credendi, ratio refugiendi lucem diuinam, describitur dilectio humana. [Homines.] Tangitur ratio diligendi homo, compositus ex duabus naturis intellectuali & sensitiua: vt intelligamus homines sequentes sensibilia bona. quod commune valde est, quod ratio est mali moralis inuẽti communiter in genere humano. [Magis tenebras.] hoc est bona sensibilia. Quæ tenebræ appellatur quia priuata sunt lumine spiritus. Et inter bona sensibilia supputa etiam humanam gloriam, famam, & alia huiusmodi: quoniam hæc à sensibilibus hominibus pendent, & in sensu hominum consistunt. [Quã lucem.] spiritualis intelligentiæ, quàm lucem fidei. Vbi vides iudicium in executione diligendi magis sensibilia bona quàm spiritualem lucẽ mẽtium. & sic isti præferendo tenebras luci, seipsos excluserunt à lucis beneficijs. [Erãt enim mala eorũ opera.] Redditur ratio quare homines dilexerunt magis tenebras quàm lucem. Nõ dicit fuerunt sed erant: ad significandum perseuerantiam eorum in malis operibus. Ex hoc enim quod homines perseuerant in malis operibus, diligunt magis tenebras quàm lucem. [Omnis enim qui male.] pro, mala, [agit, odit lucem.] Probat rationem inductam ex ista vniuersali, quòd omnis qui mala agit odit lucem. Quæ est vera intelligendo formaliter: hoc est quatenus mala agit. Multi enim

enim mala agendo, appetunt lucem, volunt in manifesto mala agere, sed non quatenus mala agunt: sed quatenus vindictam exercent, quatenus potentiam, gloriam aut excellentiam suam: manifestare sic intendunt, quatenus enim mala agunt, vellent latere. [Et non venit ad lucem.] Duo dicit & quòd odit interno affectu lucẽ & quòd non venit exteriori opere ad lucem, ad manifestum, ad publicum. Quod etiam intellige formaliter [Vt non arguantur opera eius.] quare omnis qui mala agit odit & non venit ad lucem, explicatur vt non reprehensibilia appareant opera eius, illa mala. ¶Non dicit vt non arguatur ipse. Multi enim sunt exempti ab hoc timore (qui scilicet non timent reprehendi) sed nullus est cuius opera manifesta si sunt, mala non arguatur: nullus est qui non appetat & naturali & rationali appetitu opera sua exempta esse à reprehensione. [Qui autem facit veritatem venit ad lucem.] Non dicit qui autem facit bona opera (quod tamen expectabas dicendum) sed è regione perseuerantium in malis operibus distinguit facientes veritatem. Nec dicit qui loquitur aut meditatur sed qui facit veritatem: vt intelligamus quòd de opere loquitur. ¶Et intendit per facere veritatem, facere opera conformia veritati: tum naturaliter insertæ mentibus humanis: tum euangelizatæ. Et describit per hoc venientes ad fidem, in hoc differre à non venientibus, quòd non venientes perseuerant in malis operibus: & propterea non veniunt ad lucem fidei. venientes autem, faciunt veritatem quia ex hoc ipso quòd faciunt conformiter ad veritatem naturaliter insertam, ad synderesim & ad veritatem euangelizatam, veniunt ad lucem fidei. Propter quod significanter dicit qui facit, non qui fecit. nam quamuis multi multa mala opera fecerint, ex quo tamen non cogitatione aut verbo sed facto conformant se veritati, veniunt ad lucem fidei.

¶Vbi erudite lector perspicere potes in quo euangelicus iste textus discernit inter venientes & non venientes, quantum ad rationem veniendi vel non veniendi ad lucem. iuxta illud quod infertur coram Pilato dicit. omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. [Vt manifestentur opera eius.] Agentes mala, vitant lucem vt non arguantur opera eorum quo contra, facientes veritatem, veniunt ad lucem, veniunt ad manifestum, ad publicum vt opera eorum manifestentur: hoc est manifestabilia appareant, nulla reprehensione digna. Et ad literam prodeunt in publicum, profitentes se publice Christianos, vt manifestentur opera eorum. ¶Non dicit vt manifestentur ipsi: quoniam non docet

Iesus christianos quærere propriam gloriam, sed quærere manifestationem operum christianorum. [Quia in deo facta sunt.] Ratio quare ad manifestandum opera christiana veniatur, per hęc verba significatur: vt scilicet cognoscatur quia opera christiana sunt facta, nō innitendo homini sed innitendo deo. ac per hoc vt manifestatur deus in ipsis operibus, & non vt glorificetur homo. Et in hac conclusione percutit Nicodemum qui volebat venire ad lucē, & tamē veniebat nocte, volebat manere occultus. ¶ Collige erudite lector responsionem Iesu ad quæsita Nicodemi, quomodo possunt hæc fieri. Tria enim quæsiuit: scilicet modum nascendi ex spiritu, efficaciam natiuitatis ex spiritu, & necessitatem eiusdem. His tribus satisfactum est à Iesu ex dictis. nam modus nascendi declaratus est credere in filium dei vnigenitum eundemque filium hominis exaltādum in cruce pro salute mundi. efficacia declarata est ex diuina dilectione ex meritoque mortis vnigeniti, ad hoc vt credentes in ipsum non pereant sed habeant vitam æternam. Necessitas demum monstrata est, ex hoc quòd non credentes iam iudicati sunt à seipsis & exclusi à luce. Hinc enim clare apparet quòd oportet credendo in vnigenitum nasci ex spiritu. [Post hæc venit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram.] Ex Hierusalem (quæ est in sorte Bēiamin: vt patet Iosue 18.) venit in terrā sortis Iudæ. Quanquis enim appellatione Iudęę quandoque cōprehendendatur etiam Hierusalem cū sorte Beniamin (vt quum dicitur procurante Pōtio Pilato Iudæam: eo quòd Hierusalem à Dauide erecta est in caput regni & in principatum tribus Iudæ de qua ipse erat) proprie tamen etiā post tempora Dauidis Hierusalem distinguebatur à terra Iudæ vnde 2 Paralip. 29. Zahiel propheta dicit ô Iuda & Hierusalem nolite timere &c. [Et illic demorabatur cū eis, & baptizabat.] Nisi euangelista in principio sequentis capituli repetens hoc, exponeret quòd non per seipsum sed per discipulos suos Iesus baptizabat, intelligendum esset quòd propriis manibus baptizabat, sed ex quo euangelista negatiuam apposuit, excluſi sumus à tali intelligentia. [Erat autem & Ioannes baptizans in Aēnon iuxta Salim.] Nomina propria sunt locorum. [Quia aquæ multæ erant illic. & veniebant & baptizabantur. Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem.] Narrans euangelista simul baptizare in diuersis locis Iesum & Ioannem (quod nullus alius euangelista narrauerat) excludit causam admirandi quare alij euangelistæ hoc tacuerint, ex parte temporis: quia hoc fuit gestum antequām Ioannes mitteretur in carcerem. viderat enim reliquos euangelistas inchoasse

inchoasse prædicationem Christi post carcerem Ioannis. [Facta est autem quæstio.] Adijciens euangelista quintum testimonium Ioannis baptistæ de Iesu, narrat occasionem testificandi fuisse controuersiam inter discipulos Ioannis & Iudæos. [Ex discipulis Ioannis.] Origo quæstionis à discipulis Ioannis significatur. [Cum Iudæis.] Non dicit cum Galilæis quos superius numerauerat discipulos Iesu qui interfuerant nuptijs: sed cum Iudæis, qui viderant miracula facta à Iesu in Hierusalem, & propterea credebāt. [De purificatione.] hoc est de baptismo seu ablutione. Discipuli liquidem Ioānis præferebant baptismum Ioannis baptismo Iesu. Iudæi autem econuerso. [Et venerunt ad Ioannem.] Arbitrum quæstionis. [Et dixerunt ei Rabbi qui erat tecum trans Iordanem.] Hinc habetur quòd Iesus post ieiunium in deserto reuersus est ad Ioannem baptistam, & erat cum eo. Nam post baptismum immediate iuit in desertum & inde rediit ad Ioannem, vt monstraretur ab eo, vt populus cognosceret Iesum, & circa finem illius anni cœpit Iesus congregare sequaces. Andream &c. ¶ Et nota quatuor quæ dicunt Ioanni, tendere omnia ad excitandum Ioannē aduersus Iesum. Et inchoant à pristino statu humilio ri Iesu respectu Ioannis. Talis enim humilior status significatur, dicendo qui erat tecum non tu cum eo, sed ipse tecum, velut sub vmbra tua. [Cui tu testimonium perhibuisti.] Ecce secundum commemoratio beneficij: vt velut ingratus Iesus haberetur, qui sa more testimonij tui cognatus est. [Ecce hic baptizat.] Tertium est vsurpatio officij Ioannis à Iesu, tam cito. Celeritas enim significatur dicendo ecce: vsurpatio autem officij, dicendo baptizat. [Et omnes veniunt ad eum.] Hoc est quartum quod indigne ferebant, quod cruciabat eos: concursus scilicet non aliquorum sed omnium pœnitentium ad Iesum. nam tam venientes ad Ioannem quàm non venientes ad Ioannem (pœnitentes tamen) veniebant ad Iesum: quia Ioannes mittebat omnes ad Iesum, quia ad hoc venerat. [Respondit Ioannes.] Nota responsionem Ioannis ad singula. Et inchoat à repressione passionis seu affectus nimij discipulorum suorum erga se. [Et dixit.] Non potest homo accipere quicquam nisi fuerit ei datum de cœlo. Suauis magister Ioannes, ab vniuersalibus, à communibus quæ nota erant discipulis reprimit affectum eorum: ex hoc scilicet quòd nō potest homo, quicūque, accipere quicquā, officij, tituli, dignitatis, gradus &c. nisi fuerit ei datū à deo habitante in cœlis. vt per hoc intelligeret seruādā esse mēsurā in appetitu officiorū & graduum,

[simul intelligerent ipsummet cognoscere officium sibi debitum datum: & rationabiliter mensurare seipsum, continereque seipsum in inferiori gradu respectu Iesu. ¶ Et significanter dicit non potest: ad exponendum discipulis quod non ex reuerentiali quadam humilitate, sed ex debito (quo non potest licite aliter facere) continet se sub Iesu. [Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quod dixerim non sum ego Christus.] discipulorum indignatio ex hoc erat quod Ioānes qui maior Iesu fuerat authoritate & fama, immò qui fuerat velut exaltator Iesu, modo fiat minor authoritate, fama & concursu populi, & propterea Ioannes postquam communia proposuit de vniuscuiusque hominis temperantia ad propriam mensuram secundum deum, explicat quòd non de nouo, sed suapte natura Iesus est ipso maior & ipse minor. & quòd ex debito sui officij ipse testimonium perhibuit Iesu: quòd non exaltauit Iesum, sed executus est debitum suum. ¶ A verbis eorum inchoat propria. Dixerunt enim cui tu testimonium perhibuisti. & propterea vos inquit ipsi testamini quòd olim dixerim non sum ego Christus. quòd meipsum recognoui ac confessus sum me non esse Christū, sed Iesum esse Christū. [Sed quia.] pro, ℣ [missus sum.] Non de nouo inferior sum illo sed diuina dispositione tanquam inferior missus sum. [Ante illum.] hoc est ad parandam viam pro illo. [Qui habet sponsam, sponsus est.] Adijcit olim dictis de seipso & Iesu, non modo declarare distantiam inter Iesum & se. Et facit hoc declarando propria vtriusque officia intendens quòd officium Iesu est officium sponsi. officium autem suum est officium amici sponsi. Significatur enim per hoc quòd multitudo fidelium dispensanda est fide non ei sed Iesu: ac per hoc ipse Iesus est sponsus: quia habet multitudinem fidelium non qualitercunque, non sicut ego habeo, sed sicut sponsam. Despondi enim vos (inquit Apostolus) vni viro virginem castam exhibere Christo. non tanquā Ecclesia siquidem (quæ multitudo est fidelium) amatur tractaturque à Iesu non vt serua, sed vt sponsa. Et directe percutit immò instruit discipulos Ioannes de officio baptizandi assumpto à Iesu. Acsi apertius dixisset. ille baptizat vt sponsus, vt generat filios suæ sponsæ. ego autem baptizo vt amicus sponsi, præparans hominem ad hoc vt fiant filij sponsæ. ¶ Et significanter vtitur nominibus sponsi & sponsæ, non viri & vxoris. vt intelligamus generationem spiritualem, qua sic generantur filij vt maneat virginitas sponsæ. [Amicus autem sponsi.] Quāuis dignitate aliàs appellauerit se indignum ad minimum ministerium (soluendi scilicet corrigiam calciamenti) officio tamen & affectu amicum se modo appellat: vt intelligant discipuli quòd amore amicitiæ (quo bonum quæritur amato) ipse prosequitur Iesum, & vane conatur inserere dissensionem inter ipsum & Iesum. [Qui stat] qui perseuerat amicus. [Et audit eum] præsentem, personaliter loquentem. [Gaudio gaudet.] Hebraico more loquitur, ad exprimendam magnitudinem gaudij. [Propter vocem sponsi.] Metaphoricus est sermo iste introducens amicum sponsi qui premissus est ante illū ad spōsam. & vbi sponsus aduenit & sponsam alloquitur, amicus stans & audiens, valde gaudet propter vocem sponsi præsentis. ¶ Et intendit ad literam quòd ipse gaudet propter vocem prædicationis Iesu. Et propterea non dixit propter præsentiam sponsi, sed propter vocem sponsi: ad significandum gaudium de manifestatione Iesu, quòd voce propriæ prædicationis, quòd voce suorum miraculorum manifestatur. ¶ Et pinxit per hoc coram discipulis suis seipsum intus. vt & ipsi gauderent de voce Iesu, sicut & ipse Ioannes gaudet. Et nihilominus explicauit magnitudinem gaudij sibi concessi, negatam priscis patribus: quibus non est datum vt starēt & audirent vocem sponsi corporali præsentia alloquentis sponsam. [Hoc ergo gaudium meum.] Hinc clare apparet quæ sub metaphora sponsi & amici dicebat, de Iesu & seipso intendere [impletum est.] Diu enim desideratum, modo impletum est. [Illum oportet crescere.] Postquam respondit discipulis tam ad id quod dixerant cui tu testimonium perhibuisti, quàm quo ad illud ecce hic baptizat, modo respondet ad illud omnes vadunt ad eum. Illum inquit oportet crescere, authoritate, fama, gloria, discipulis, & cętera. Et dicit oportet, necessitatem diuinæ diffinitionis significans [Me autem minui.] Non solum oportet illum crescere, sed etiam oportet me minui (quo ad concursum populi. quo ad congregationem discipulorum) secundum rem, & non solum relatiue. sicut lux stellæ minuitur præsentia solis. Paulatim enim cessauit concursus populi ad Ioannem: & posito in carcere ablatus est, vt omnes concurrerent ad Iesum. [Qui de sursum venit.] Ratio redditur quare oportet illum crescere: quia qui de sursum venit, hoc est de summa natura quæ deitas est [supra omnes est.] Dicio Græca interpretata omnes, anceps est ad omnes vel omnia. tam hic quàm in sequenti versiculo, qui de cœlo venit super omnes est. Vtrobique enim legi potest in masculino vel neutro genere. Et legendum est non super, sed supra: vt eminens significetur & non quasi innexus rebus. Et hic quidem quadrat masculinum

genus:

Universidad de Deusto
Biblioteca

genus: vt reddatur ratio quare illum oportet creſcere, quia de ſupernis veniens nō ſolū eſt ſupra me, ſed ſupra omnes: inferius autem quadrat vt legatur in neutro genere. quia explanando dicetur. & oia dedit in manu eius. [Qui eſt de terra.] Aduerte quo ad literam, repetendum eſſe eſt de terra. ita quòd legendum eſt. [Qui eſt de terra, de terra eſt & de terra loquitur.] Et eſt ſenſus, qui venit ſeu proficiſcitur ex terra, originem habet ex terra: & ſermo eius oritur ex terra. ita quòd ſemper præpoſitio de, ſignificat originem, tum perſonæ, tum ſermonis. ¶ Quid autem intendatur per hæc verba, monſtratur per ſubiuncta, ē regione appoſita ſcilicet qui de cœlo venit &c. Eſt itaque vt ſubiūcta porrigunt ſenſus. Qui eſt de terra, propriſſime loquitur. & nomen relatiuū hypoſtaſim refert. Perſona, hypoſtaſis ē terra originem habens, & de terra eſt hoc eſt ſimpliciter & abſolute orta eſt ex terra ita quòd ſignificatur quòd ille cuius perſona ortum habet à terra, ſimpliciter & abſolute ortus eſt ex terra. ab origine hypoſtaſis ſubiungens originem totius ſimpliciter & abſolute. Et conſequenter etiam de terra loquitur: hoc eſt & ſermo eius ē terra originem habet quia intelligere quòd ſermone ſignificatur, ē terrenis ortum habet. Et hæc omnia communia ſunt omnibus hominibus, & ſecundum ſubſtantiam & ſecundum intelligere, naturale quidem omnino: quia intelligere humanum ortum habet à ſenſu per reuelationem autē, pro quanto reuelata omnia reuelantur pendentia à phantaſmatibus. & ſic etiam ex terra quodammodo venit intelligere prophetarum.

Præſens tamen textus ad literam de cognitione naturali videtur tractare: quia ponit differentiam inter Chriſtum & alios ſecundum eſſe hypoſtaticum & ſecundum naturalem cognitionem.

[Qui de cœlo venit.] E regione ad illud qui eſt de terra, dicit qui de cœlo venit. Hypoſtaſim ſignificat diuinam, verum deū venientem. filium dei hic enim ſolus eſt qui de cœlo venit ad prædicandum, ad baptizandum. Quia enim venit præſentis eſt temporis, aduentum ſignificat Ieſu Chriſti filij dei præſentem. ad baptizandum, ad prædicandum. [Super omnes eſt.] Pro ſupra omnia eſt. E regione ad illud de terra eſt, dicit ſupra omnia eſt, vt ex eo quòd perſona diuina eſt quæ venit, ipſe Ieſus ſupra omnia deſeruit. Et vere ſupra omnia inferius probabitur: quia omnia dedit ei pater in manu. Quanuis Ieſus actualiter prædicans non appareret quòd eſſet ſupra omnia: in rei tamen veritate erat ſupra omnia non ſolum quatenus deus ſed etiam quatenus homo, quo ad poteſtatem. Et hoc hominem Ieſum habuiſſe ex gratia vnionis perſo-

nalis: ex hoc quòd erat diuina perſona, manifeſtant hæc Ioannis baptiſtæ verba: dicentis ipſum ideo ſupra omnia, quia de cœlo venit. [Et quod vidit & audiuit.] E regione ad tertium (ſcilicet & de terra loquitur) dicit & quod vidit & audiuit.

¶ Naturalis notitia diuinorum quam habuit Ieſus Chriſtus filius dei, ſignificatur per viſum & auditum. Per viſum quidem ad explicandum euidētiam. per auditum vero ad explicandum ordinem originis quod enim audiuimus ab alio ad nos deriuatur. filius ſiquidem dei ita omnium habet viſionem vt tamen ſuum videre habeat à patre. Et propterea dicitur & quod vidit & audiuit. [Hoc teſtatur.] prædicando, docendo &c. Et intendit Ioannes baptiſta per hæc omnia, tum excludere à diſcipulis opinionem comparandi ſe ad Chriſtum: vtpote quum ipſe de terra ſit, & non niſi ex terrenis loqui poſſit. Ieſus autem de cœlo veniat verus deus ſupra omnia, & quæ vidit & audiuit à patre teſtetur. Tum excludere erroneum intellectum amicitiæ inter ſe & Ieſum (appellauerat enim ſe amicum ſponſi) ne putarent amicitiam velut inter pares aut propinquos. Tantum ſiquidem ſe diſtare ab illo ſignificat, quantum perſona ex terra (hoc eſt infime creata diſtat à perſona diuina. [Et teſtimonium eius.] Poſtquam Ioannes baptiſta declarando Ieſum & ſe ſatisfecit quæſtioni diſcipulorum: adiungit neceſsitatem credendi Ieſu. vt intelligerent diſcipuli non eſſe liberum credere vel non credere Ieſu (ſicut liberum erat ſuſcipere vel non ſuſcipere baptiſmum Ioannis) ſed neceſſarium eſſe ad ſalutē credere Ieſu & alioquin incurrit damnationem æternam. [Nemo accipit.] Vel quia nullus perfecte adhuc accipiebat teſtimonium eius nullo adhuc credente ex eius prædicatione ipſum eſſe verum deum. Vel propter raritatem credentium, hyperbolica figura dicitur quòd nemo accipit teſtimonium eius.

¶ Et in hoc etiam percutit diſcipulos querulos de multo concurſu ad Ieſum, dicendo & omnes veniunt ad eum. contra hoc enim dicit quòd nemo accipit teſtimonium eius. Ac ſi apertius dixiſſet adeo pauci ſunt vt nullus mereatur dici concurſus ad eum. Vel quanuis multi concurrant, nemo tamen perfecte accipit teſtimonium eius. Primus tamen ſenſus magis quadrat ſequentibus.

[Qui autem acceperit.] pro, qui accepit, [eius teſtimonium.] Hinc apparet nonnullos ſed valde paucos intendiſſe dicendo nemo ſubiungit enim aliquos accepiſſe eius teſtimonium: hoc eſt credidiſſe ei. [Signauit.] pro, ſigillauit. Ad ſimilitudinem ſigillantis affirmationem ſeu confirmationem acceptantis, teſtimonium

Ieſu

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iesu describit. [Quia.] pro, quod, [deus verax est.] Intendit Ioannes Baptista duplicem fructum describere fidei in Iesum. Alterum relatiue ad deum. alterum relatiue ad ipsummet credentem. Et fructus quidem in ordine ad deum, describitur dicendo quòd acceptans testimonium Iesu, sigillat, confirmat quòd deus est verax. Sicut enim qui proprio sigillo approbat scripturam aliquam, firmitatem dat illi quantum est ex parte sua, sic qui acceptat testimonium Iesu sua professione confirmat, & tanquam sigillum imprimit ad hoc quod deus verax est. Quomodo autem hoc sequatur, declarat subiungendo. [Quem enim misit deus, verba dei loquitur.] Ecce ratio quare acceptans testimonium Iesu, confirmat deum esse veracem: quia verba Iesu sunt verba dei. Hinc enim manifeste sequitur quòd acceptans verba Iesu, subscribit verba Iesu esse vera: ac per hoc verba dei: ac per hoc deum esse veracem. [Non enim ad mensuram dat deus spiritum.] Restabat adhuc obiectio: quia prophetæ etiam missi à deo non semper loquuntur verba dei, sed quandoque loquuntur ex proprio spiritu: vt patet de Nathan propheta, quando dixit Dauid quòd ipse ædificauerat templum secundo Regum septimo. Et sic non sequeretur quòd acceptans testimonium Iesu subscribit verbis dei: excipiendo quòd Iesus quandoque loquitur propria non dei verba. ¶Contra hanc tacitam exceptionem seu obiectionem subdit Ioannes Baptista Iesum semper verba dei loqui, reddendo rationem quare Iesus verba dei loquitur, quia non ad mensuram dat deus spiritum. Acsi apertius dixisset. Ideo dixi singulariter quem misit deus: quia non de quocunque misso à deo, sed de illo singulariter misso loquor, dicens quòd verba dei loquitur, non quandoque sic, & quandoque non, sed absolute & simpliciter, quia dat spiritum huic singulariter misso, non ad mensuram. ¶Dare spiritum ad mensuram, est distribuere diuersis diuersa dona spiritus: est dare dona spiritus ad limitatos actus, ad certum terminum, tum donorum spiritus, tum recipientis. Et per oppositum dare spiritum non ad mensuram, est dare vniuersa secundum summum gradum dona spiritus, & afficere huiusmodi donis spiritus totam capacitatem recipientis: hoc enim est dare spiritum sine mensura, tam ex parte donorum quàm ex parte recipientis.

¶Potest nihilominus intelligi de spiritu dato quod sit simpliciter & absolute immensus, pro quanto diuina hypostasis data homini Iesu per gratiam vnionis, spiritus est immensus. Excluso ergo obiectio: quia non datur Iesu spiritus ad mensuram, vt quandoque

doque loquatur verba dei & quandoque non. sicut datur aliis prophetis. [Pater diligit filium.] Non apponitur hic coniunctio enim: quia non referuntur hæc verba ad immediate præcedentia, sed ad illa, qui de cœlo venit supra omnia est. ¶Et, vt pernetres contextum aduerte. quod quum dixisset illa duo (scilicet qui de cœlo venit supra omnia est & quod vidit & audiuit hoc testatur) prosecutus est prius secundum: subiungendo & testimonium & reliqua spectantia ad testimoniam eius, & modo prosequitur primum. scilicet qui de cœlo venit supra omnia est. Et assignat rationem quare Iesus qui de cœlo venit supra omnia est, ex paterna dilectione. Pater inquit diligit filium Nota extrema ad pō derandum quod summa dilectio significatur: quanto maior est dilectio patris erga filium quam erga reliqua [Et omnia dedit in manu eius.] Formalis sermo cogit ad intelligendum quod de filio incarnato est sermo. nam dilectio qua pater diligit filium ratio est quod incarnato omnia tradita sunt, & non est ratio quod filio prout est ab æterno genitus tradita sunt omnia: quoniam non dilectione, sed generatione omnia tradita sunt vnigenito deo, sed eidem vnigenito filio hominis, ex paterna dilectione omnia tradita sunt. ¶Et significanter dicitur in manu eius, hoc est in potestate eius, ad differentiam possessionis & vsus. Possessionem nanque & vsum omnium tanquam subditorum, distulit accipere propter nostrā salutē, voluit enim subiici vt nos redimeret. [Qui credit.] Eandem fidem prius significatam sub ratione acceptantis testimonium, modo sub proprio nomine significat: dicēdo qui credit [in filium.] Vt superius declaratum fuit, non sistit credere in hominem aut filium hominis, sed oportet quod penetret in filium, alioquin fides non est salutifera: [Habet vitam æternam.] Ecce alter fructus in relatione ad credentem. habere enim vitam, bonum est credentis. Et dicitur quod credens habet vitam æternam, quia habet eam velut in semine. Gratia siquidem dei est velut semen æternæ vitæ, ita certi fructus vt Paulus dicat gratia dei vita æterna, præstitam causam assignando. [Qui autem incredulus est filio.] Necessitas credendi Iesu, explicatur, subiungendo pœnam incredulorum. Et primo apponit rationē culpæ: explicando irreuerentiā quę est filio non credendo illi. Hæc enim significatur dum adiungitur filio. [Non videbit vitam.] Ecce pœna damni. Et non dicit non habebit vitam, sed non videbit. tum vt intelligamus quod de vita quæ in visione cōsistit est sermo: iuxta illud. hæc est vita æterna vt videant te solum verum deum. Tum ad significandum quod nec

videbunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

videbunt vitam increduli. Et vere sic erit: quoniam non videbunt fœlicem illam vitam, & si certi erũt quòd regnantes cum Christo, fœlicem habent vitam [Sed ira dei.] Pœna sensus significatur per iram dei secundum similitudinem effectus hoc est punitio. [Manet.] pro, manebit. Perseuerantia pœnę significatur per hoc futurum [super eum.] Dominium pœnæ significatur ex præpositione super. Dominabitur enim pœna in damnatis ita quod non erit in potestate eorum diuertere cogitationem actualem & detestationem actualem affligentes, sicut possumus in hac vita: vt latius declaratum est Lucæ. 16.

CAPVT IIII.

T ergo cognouit Iesus] pro, domin⁹. Quia Ioãnes euãgelista ituduisse videtur sermoni formali, significanter nõ dicit Iesus sed dominus: ad significandum quod non ex auditu, sed ex ea quam secum attulit notitia cognouit hoc factum in loco distantes

¶ Et si non intelligis quo pacto fuit noua cognitio si fuit notitia congenita, recolito modum quo angeli de nouo cognoscunt singularia per species congenitas. Quando enim singularia ad actũ existentiæ veniunt, tunc cognoscuntur per antiquas species quia de nouo assimilantur speciebus antiquis. Sic autem Iesus de nouo cognouit singularia gesta apud Pharisæos secundum scientiã sibi cõgenitam: quę à Theologis appellatur scientia infusa. [Quia] pro, quod, [audierunt Pharisæi.] Res de nouo cognita est auditio Phariseorũ quæ singulare quoddam est. [Quod Iesus plures discipulos facit & baptizat quã Ioãnes.] Res auditę (materia inuidię Pharisææ) multitudo maior discipulorum Iesu quam Ioannis & officium baptizandi explicantur. Non quod Pharisæi zelarent pro Ioanne (quum ipsi non receperint Ioannis baptismũ, sed potiũ sterẽt in secta propria) sed pro secta propria inuidebãt Iesu timentes quòd Iesus faceret nouã sectã quæ offuscaret sectam Pharisæi. Et tanto facilius quãto videbant ipsum clarere miraculis: quod nõ videbatur in Ioanne. ¶ Si iunxerimus hæc cum dictis Matth. 4. & Marc. 1. (quod Iesus ex Iudæa venit in Galilæam tradito Ioanne) perpendemus quod Euangelista tractans hic eundem Iesu aduentum in Galilæam ex Iudæa, quanuis nõ explicet Ioannem traditum, insinuat causam traditionis Ioannis: quam nullus alius Euangelista narrauerat, & insinuat Pharisæorum inuidiam tradidisse Ioannem Herodi. Quod etiam verba domini Matth. 17. re-

flantur de Ioanne. Elias iam venit & non cognouerunt eum sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt, sic & filius hominis passurus est ab eis. Hæc enim verba significant quod illi á quibus ipse Iesus erat passurus, fecerũt in Ioanne quæcunque voluerunt constat autem Iesum Pharisæorũ inuidia maxime vexatum & tandem occisum. Insinuat itaque Euangelista quod Ioanne tradito Herodi ab inuidia Pharisæorum, vt cognouit Iesus occasionem maioris ergà seipsum inuidiæ Pharisææ, quia audierãt Pharisæi quod Iesus plures facit continue discipulos quam Ioannes fecerit. ¶ Modus quo Pharisæi tradiderunt Ioannem Herodi, scriptus non est, secretus enim fuit. Et forte suadendo quod huiusmodi congregationes nõ expediunt regno eius, quod sunt periculosæ, & similia. Ratio inuidiæ in promptu est quia secta Pharisæorum offuscabatur ex noua baptizatorum professorum pœnitentiam schola. Multóque maiorem inuidiam significat Euangelista ex maiore multitudine discipulorum Iesu. [Quanquã Iesus non baptizaret sed discipuli eius] Interponit Euãgelista expositionem verborum his dictorum, scilicet q̃ Iesus baptizabat: declarãdo quòd nõ per seipsum sed per discipulos baptizabat. ¶ Si quęris quare non per seipsum? In prõptu est ratio ab Apostolo sumpta. non misit me Christus baptizare sed euangelizare. Et Petrus Apostolus in domo Cornelij Centurionis, non baptizauit sed iussit eos baptizari. Quia vacabat itaque Iesus prædicationi, baptismum exercebat per discipulos. [Reliquit Iudæã.] Iucce effectus cognitæ inuidiæ Pharisææ. Cessat machinationibus Pharisæis eo quòd non erat adhuc tẽpus patiendi. Exemplũ quoque præbens alijs, cedendi quandoque odijs. [Et abijt iterũ in Galilæã.] Iste secundus aduentus Iesu in Galilęã, est ille cuius meminerunt alij Euangelistæ. Et propterea Ioannes apposuit iterum: vt erudiret lectores aliorum Euangelistarũ quod de primo reditu in Galilæam non meminerunt sed de hoc secundo qui fuit tradito Ioanne carceri. [Oportebat autem eũ trãsire.] Vt non de industria sed ex necessitate viæ Iesum ad Samaritanos declinasse intelligamus, dicit oportebat. [Per mediam Samariã.] Superflue mediam. Et est Samaria nomen non ciuitatis sed regionis in proposito. Samaria enim fuit ciuitas ædificata ab Amri regę Israel. 3. Reg. 16. quæ postmodum destructa & reædificata appellata est Sebaste. A ciuitate ergo illa capite regni, appellata est regio Samaria: per quam oportebat Iesum transire. [Venit ergo in ciuitatem Samariæ quæ dicitur Sychar.] Eadem est quæ dicitur Sechem & Sichem. Et erat præcipua ciuitas Samaritanorum

secun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

secundum Iosephum. [Iuxta prædiũ quod dedit Iacob Ioseph filio suo.] De hoc agro scribitur Gene. 48. dicente Iacob ad Ioseph. Do tibi partem vnam extra fratres tuos quam tuli de manu Amorræi in gladio & arcu meo. [Erat autem ibi fons Iacob.] Describit Euangelista singula: quoniam hæc ad claritatem subsequentium sermonum inter Samaritanam & Iesum spectant. Retinuit autem appellationem à Iacob puteus ille tanto tempore, propter memoriam patriarchæ. [Iesus autem fatigatus ex itinere.] Vt vere humanam naturam in Iesu agnoscamus, fatigatus describitur ex itinere. [Sedebat sic.] hoc est illo modo quo sedent lassi. [Supra] pro, super, [fontem.] hoc est innixus fonti. Significatur enim quod nõ solũ sedebat, sed quod sedebat more fatigati innixus fonti: puta applicato brachio super labium fontis ad sustinendum caput. Sic enim solent fatigati sedere. [Hora autem erat quasi sexta.] Ad explicandum tempus acti itineris per tot horas diei, describit horam quasi sextam. tanto enim spatio iter peragere iciunum, fatigationem inducit. [Venit mulier de Samaria.] Nõ vnde venit (nam in Samaria erant) sed vnde oriunda erat describitur. [Haurire.] pro, vt hauriret. [Aquam. Dicit ei Iesus. Da mihi bibere.] Occasione oblata quãquam fatigatus vacat instructioni, euangelizare intendit mulieri. Et suauiter volens eam trahere ad spiritualem doctrinam, petit potum: non ratione quod bibere vellet, sed vt inuitet illam sic ad euangelium. vt rei successus monstraret. [Discipuli enim eius abierãt in ciuitatem.] Ratio redditur quare Iesus remanserit ad fontem: quia scilicet decreuerant ibi prandere iuxta fontem. hoc enim significatur dicendo quòd discipuli fuerant ad emendum cibos. Et nihilominus redditur etiam ratio quare à muliere petit potum. quia scilicet discipuli aberant. [Vt cibos emerent.] Hinc apparet quod Iesus non ibat mendicando: sed precio cibum emendo. Apparet rursus quod proprium (in cõmuni tamen) habebat. non enim de alieno sed de proprio emebant cibos. Habetúrque hinc nõ esse imperfectionis habere proprium. nisi quis blasphemet, dicendo in Christo inueniri imperfectionem moralem. [Dicit ergo ei mulier illa Samaritana, Quomodo tu Iudęus quum sis.] Ex habitu cognouit mulier Iesum esse Iudæum Numę. siquidem 15. præcipitur Iudæis vt deferant fimbrias & hyacinthinas in quatuor angulis vestis, ad distinctionem aliarum nationũ. [Bibere à me poscis, quę sum mulier Samaritana.] Quarti Regum 17. habes qui sunt Samaritani. Ethnici enim erant, & colebant simul deum Israel & idola: vt ibi dicitur. Eránequæ exo-

sosi iudęis plusquam illi qui erãt totaliter gentiles: sicut hæretici sunt Christianis magis exosi quàm Pagani. [Nõ enim conuntur.] pro, cõmerciũ habent, [iudæi cũ Samaritanis.] Rationẽ interponit euangelista verborũ mulieris ad rem: quia scilicet iudæi nolebant habere cõmercium dandi & accipiendi cum Samaritanis. ita q; ex iudæis hoc proueniebat, non ex Samaritanis, qui libenter commerciũ habuissent cũ iudæis. vt patet. 1. Esdræ. 4. [Respondit Iesus & dixit ei Si scires donũ dei.] Hinc clare apparet quòd Iesus non vt biberet sed vt occasionem acciperet instruendi, petijt potum à Samaritana. incipit Iesus docere mulierem, occasione sumpta ab admiratione immo repulsione Samaritanæ. Huiusmodi enim quæstio repulsiua erat. ¶Quatuor autem proponit Primum est. si scires donum dei. Vbi non explicando rem dono datam, insinuare videtur donum mundo datum, donum commune non solum generi humano sed etiam toti vniuerso à deo datũ. De quo superius dictum est sic deus dilexit mundum vt filium suum vnigenitum dederit. Liberalem itaque collationem vnigeniti filij significat, intendendo quòd si scires liberalitatem diuinam quæ contulit vnigenitũ suũ mundo. [Et quis est qui dicit tibi, da mihi bibere.] Quod appellauerat donũ dei, significat adiungendo propriam personã: Acsi apertius diceret. si scires donũ dei in me, ego enim sum illud dei donum. ¶Relatio quis, propriam personam significauit, quam constat esse diuinã hypostasim. [Tu forsitã.] pro, vtique. [petisses ab eo.] Ecce tertium. tu negas mihi potũ aquæ velut vindictam exercens in iudæos: & tamen si tu scires duo prædicta, non solum dares mihi potum aquæ sed certe tu petisses à me. [Et dedisset tibi aquam viuam.] Declarat simul quòd petisses (scilicet aquam viuam) & quòd dedisset tibi aquam viuam. & nõ repulisset te obiurgando, heut tu obiurgasti me. ¶Et Iesus quidem in his verbis non loquitur de aqua corporea, sed de aqua spirituali: hoc est de spirituali gratia, quam inferius declarabit. Quæ appellatur aqua metaphorice, propter multas aquæ conditiones: hoc est mũdare, refrigerare, sitimque tollere. Et ratione huius tertiæ directe in proposito gratia spiritussancti appellatur aqua. vt inferius Iesus explicat. ¶Appellatur autem non qualiscunque aqua sed aqua viua continue scaturiens (ad differentiam aquarum quæ recundũtur in cisternis & lacunis) propterea quòd continue scaturit versus vitã ęternã. vt inferi' declarabitur. [Dicit ei mulier, Domine.] Audita mansueta ac placida responsione Iesu, incipit honorare Iesum. prius enim dixerat quomodo tu. modo dicit domine.

Universidad de Deusto
Biblioteca

[Neque in quo hauries.] pro, neque hauſtum, [habes.] Vas vel
luit inſtrumentum ad hauriendum aquam ſignificatur. [Et puteus
altus.] pro, profundus, [eſt.] Qui prius appellatus fuit fons Ia-
cob modo appellatur puteus, ne cifternam crederes. nec fontem in
ſuperficie terræ ſcatrientem ſed in profundo. [Vnde ergo habes
aquam viuam?] Intellexerat mulier verba Ieſu de corporea aqua.
& propterea infert interrogatiue, vnde ergo habes aquam viuam?
[Nunquid tu.] Poſtquã mulier obiecit verbis Ieſu pro quanto di-
xerat & dediſſet tibi aquam viuam, modo obiecit pro quanto di-
xit ſi ſcires quis eſt qui dicit tibi. [Nunquid tu maior es.] Quaſi
ſi dicat non. [Patre noſtro Iacob.] Patrem appellat Iacob non
origine carnis ſed religione: pro quanto Samaritani, deum Iſra-
el colebant in loco in quo adoratus eſt à Iacob. [Qui dedit no
bis puteũ.] Succeſsiua fama acceperant puteũ illum foſſum à Ia-
cob. Et dicit dedit nobis tanquãm filijs quo ad religionem & ha-
bitationem loci. [Et ipſe ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius.]
Bonitatem & abundantiam aquæ illius declarat ex vſu ipſius, a-
liorum & pecorum. [Reſpondit Ieſus & dixit ei, Omnis qui bibit
ex hac aqua ſitiet iterũ.] Differentiam inter aquã illam & aquam
ſuam declarat Ieſus: penes hoc quòd aqua illa etſi tollit ſitim ad
tempus, non tamen tollit ſitim abſolutè. hoc eſt quin iterum ſi-
tiatur. Et hoc eſt per ſe manifeſtum. [Qui.] pro, quicunque, [aute
biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum.] Duplex
occurrit circa hæc verba quæſtio. Altera eſt de ſiti eorum qui per-
diderunt gratiam. tales enim biberunt ex aqua ſpiritualis gratiæ,
& tamen poſtea iterum ſitierunt. Altera eſt de ſiti proficientium in
gratia. nam tales quanto magis bibunt ex aqua ſpiritualis gratiæ
tanto magis ſitiunt iuxta illud Eccleſiaſtici vigeſimoquarto qui bi
bunt me, adhuc ſitient. ¶ Solutio primæ quæſtionis eſt. quòd quan
tum eſt ex parte aquæ ſpiritualis gratiæ, tollitur ſitis non ad tem-
pus ſed ſimpliciter & in perpetuum. ſine pœnitẽtia ſiquidem ſunt
dona dei: vt dicitur ad Romanos vndecimo. Sed ex defectu libert
arbitrij euacuantis ſe aqua ſpiritualis gratiæ proüenit noua ſitis.
Differentia inter corpoream aquam & aquam gratiæ in propo-
ſito eſt. quòd quantum eſt ex parte ipſarum aquarum, aqua cor-
porea tollit ſitim ad tempus: & propterea qui bibit eam iterum
ſitit. aqua vero gratiæ tollit ſitim in perpetuum: & propterea qui
bibit eam non ſitit in æternum. ¶ Soluto vero ſecundæ quæſtio-
nis eſt, quòd æquiuocatur de ſiti. nam hic eſt ſermo de ſiti alimẽ-
ti humidi, hoc eſt de ſiti gratiæ: proficientes vero non ſitiunt gra-

tiam (quam illam habeant) ſed ſitiunt vitam æternam. [Sed aqua
quam ego dabo ei, fiet in eo fons.] Duo dixerat ſcilicet aquam, &
vitã. Et propterea poſtquãm declarauit ſuam aquam ex tam excel-
lenti conditione ℣ tollit ſitim in æternum, declarat modo viuam:
dicendo ℣ aqua ſua fiet in bibente fons. [Aquę ſalientis.] nõ aquę
deſcendentis. [In vitam æternam.] Ecce quo aſcendit. Et intendit
per hunc ſermonem ſemimetaphoricum ℣ gratia in anima ſit in-
deficiens (quantum ex ſe eſt) principium operum proficiẽtium in
vitam æternam, proficientium autem meritorie quidem ſecũdum
omnia gratiæ opera: emergendo autem ſecundum charitatis actũ,
remanentes in vita æterna. ¶ Et declarat per hoc quòd gratia nõ
eſt in anima ſicut aqua manens, ſicut res dormiens ſed ſicut aqua
ſemper & de nouo ſcaturiens, ſemper vigilans, ſemper proferẽs no
ua opera ſpiritualia. [Dicit ad eũ mulier, Domine da mihi hanc a-
quã: vt nõ ſitiã, neque ventã huc haurire.] Quantũcunque Ieſus di
ceret ea quæ non poterant intelligi corporaliter (puta quòd aquæ
ſuæ in bibente illam fieret fons aquę) & expreſſe nominaret vitam
æternã, mulier tamen nõ ſolum muliebris ſed & craſſi ingenij de
corporea aqua intelligit appetens hãc aquam vt non ſitiat, neque
oporteat ipſam ventre ad hauriendum aquã ex illo puteo. Ieſus ta
men paulatim traxit mulierem quo volebat: ſcilicet ad petendũ ab
ipſo aquam. Dixerat enim in principio locutionis, tu vtique pe-
tiſſes ab eo: nec adhuc mulier voluerat petere. modo autem audita
tanta virtute huius aquę, petit [Dicit ei Ieſus: Vade, voca virũ tuũ:
& veni huc.] Quia moralis honeſtas habet vt mulieri nuptæ non
donetur niſi conſcio viro, ideo Ieſus antequãm donec aquam pe-
tam, dicit mulieri vt vocet virum ſuum. tãquãm affuturum præ-
ſentem dono, tanquãm teſtem pudici doni. Hæc eſt ratio conſe-
quentis reſponſionis: vt ſcilicet petenti aquam illam, Ieſus reſpõ-
deret vocã virum tuum. ¶ Interius autem intẽdebat ipſam trahere
ad ſpiritualem notitiã hac via. Sciebat enim illã non habere virum
ſed quia nupta apparebat, dixit vocã virum tuum. [Reſpondit mu
lier & dixit, Nõ habeo virum. Dicit ei Ieſus, Bene dixiſti, quia.] ℣,
quòd [non habeo virũ. Quinque enim viros habuiſti: & nũc quẽ
habes nõ eſt tuus vir. Hoc vere.] pro, hoc verũ. [dixiſti.] Reſpõdẽ
ti mulieri non habeo virũ, aperit Ieſus geſta mulieris à principio
adoleſcentiæ eius: incipiens illi monſtrare quis eſt ipſe Ieſus, per
hoc quòd ſcit abſentia & ea quæ humana notitia erant ei ignora.
[Dicit ei mulier, Domine video quia.] pro, ℣, [Prophęta es tu.] Tã-
dem tracta eſt mulier, etſi non ad notitiam aquæ ſpiritualis,

tamen ad aliqualem notitiam Iesu. Et ex propriis gestis, ab eo sibi commemoratis, profitetur ipsum prophetam. [Patres nostri in monte hoc adorauerunt.] Reperto propheta, mouet mulier quæstionem tritã ac omnibus notam inter Samaritanos & Iudæos: curiosa vt sciat à propheta quid sentiat de hac quæstione. ¶Appellat patres nostros forte omnes patriarchas, quos fama tradere acceperant ibi in monte illo coluisse deum. Explicite tamen de solo Iacob cum familia sua legitur Gene. 33. quòd reuersus de Mesopotamia, iuxta vrbem Sichimorum erexit altare, & inuocauit super illud fortissimum deum Israel. Vnde hinc verificatur ad literam, patres nostri: hoc est Iacob & patres tribuũ. [Et vos dicitis quia.] pro, Φ, [Hierosolymis est locus vbi adorare oportet.] Quæritur de loco Iudæis dicentibus locum diuini cultus esse templũ in Hierusalem, Samaritanis autem montem illum. [Dicit ei Iesus, Mulier crede mihi.] Respondens Iesus quæstioni reddit primo mulierem suasibilem ad credendum. [Quia.] pro, Φ, [venient hora.] Futurũ tempus gratię noui testamenti euacuantis vtrunque locum immo omnem locum, prædicit per hoc soluens quæstionem quòd iam superflua erit. [Quando neque in monte hoc.] Ecce exclusio huius loci [Neque in Hierosolymis.] Ecce exclusio cultus in templo. Et per hæc duo excluſa loca intelligũtur excluſa omnia alia loca. [Adorabitis patrem.] Tanta notitia ac fiducia adorabitis deum quòd adorabitis eum vt patrem. [Vos adoratis quod nescitis: nos autẽ adoramus quod scimus.] Post cõmunem exclusionem locorum, subiungit Iesus disparitatem adorantium tunc quantum ad notitiam, præferendo Iudæos Samaritanis in hoc quòd Samaritani adorant nescíendo rem adoratam, Iudæi autem adorant sciendo rem adoratam. ¶Et est sermo de scientia fidei. Iudæi enim certa fidei cognitione adorabant vnum solum deum creatorem cœli & terræ &c. Samaritani autem adorabant quidem eundem deum, sed non cognoscendo certa fide ipsum solum esse verum deum. adorabant enim alios deos, & simul cum alijs dijs etiam deum Israel. Vnde nec cognoscebant nec credebant verum deum: sed in quodam confuso adorabant ipsum sicut & alios deos tãquam deum illius terræ: vt patet quarti. Reg. 17. & propterea verissime dicitur, vos adoratis quod nescitis. [Quia salus ex Iudæis est.] Ratio hæc monstrat quòd de scientia fidei fuit sermo. nam salus ex Iudæis orta, est salus ex fide vnius dei: quę in Iudæis inchoauit & ex eis propagatur. ¶Et intendit ab effectu hoc (quia salus animarum ex fide Iudæorum orta est) manifestare

festare quòd Iudæi sciunt quod adorant. Ex hoc enim quòd fides Iudæorum salutifera est, habetur quòd Iudæi habent certam fidei notitiam de deo adorato: alioquin non esset salutifera. [Sed venit.] pro, veniet, [hora, & nunc est.] Dicit venient, ratione perpetuę perseuerantię status noui testamenti. Dicit simul & nunc est, propter initium gratiæ temporis status noui testamenti, [Quando veri adoratores.] ad differentiam illorum qui labijs adorant, & eorum longe est à deo. [Adorabunt patrem.] adorabunt deum vt patrem. [In spiritu.] non in monte, non in Hierosolymis, non in loco aliquo, non cultu temporali, non lingua, sed interiore cultu consistente in spiritu: hoc est in animo quatenus spiritus officium habet, quatenus spiritualibus intendit. [Et veritate.] fidei, contra id quod dixerat vos adoratis quod nescitis: sicut dixit in spiritu, contra loca & exteriorem cultum. ¶Et nihilominus vtranque animi partem complectitur. nam sub spiritu voluntas, sub veritate intellectus comprehenditur. [Nam & pater tales quærit.] Probat ex dupliei capite debitum huiusmodi adorationis. Primũ ex parte qualitatis adorantium, gratæ patri. minus dico, immò quæritæ à patre cœlesti. Tam grata enim deo describitur qualitas honorantium ipsum integra mente, vt dicatur quòd pater non solum amat, non solum gratos habet, sed quærit tales scilicet mente integra, in spiritu & veritate. [Qui adorent eum.] pro, se. Et significantius dicit patrem quærere ad significandum paternam solicitudinem dei ad habendum tales per prædicationes & miracula Christi & Apostolorum, per passionem & mortem Christi, per euangeliũ, &c. hæc enim omnia sunt patrem quærere tales qui adorent se. [Spiritus est deus.] Prima ratio reddita est ex parte solicitudinis paternæ hęc autem secunda redditur ex parte naturæ ipsius dei. quia scilicet natura eius est non corpus, non corporeum aliquid, sed spiritus, res omnino incorporea & immaterialis. [Et eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.] hoc est & propterea oportet adorantes eum adorare in spiritu & veritate, vt adoratio conformis sit adorato. ¶Hinc habes erudite lector quod exterior cultus non propter seipsum gratus est deo. sed pro quanto ordinatur ad interiorem, qui fit in spiritu & veritate. [Dicit ei mulier, Scio qa.] pro, quòd, [Messias venit.] Samaritana mulier excluſa à quæstione, nec capax nouæ doctrinæ recludendique instrui à propheta Iudæo, remittit se ad Messiam. Instructi enim erant Samaritani de aduentu Messiæ, & propterea mulier certa fide credens, dicit scio quia Messias venit. Non quòd

Universidad de Deusto
Biblioteca

ostendat affirmare ipsum in præsenti venire: sed confuse tempore præsenti vtitur pro tempore incerto. [Qui dicitur Christus.] Hęc interpretatio verbum est Euangelistæ, non mulieris. Interpretatur enim Hebræum nomen Græce quia Græce scribebat. [Quum ergo venerit, ille annunciabit nobis omnia.] Hinc apparet quòd resuſabat mulier discere à Iesu [Dixit ei Iesus, Ego sum qui loquor tibi.] Mira gratia. vrgentibus namque Iudęis quousque animã nostram tollis si tu es Christus dic nobis palam, distulit palam dicere se Messiam, immo & discipulis prohibuit hoc publicare: & tamen nũc sponte Samaritanæ dicit se esse Messiam. Et ratio est: quia hæc manifestatio non erat periculosa ad præueniendum passionem eius: & vt non solum Iudæos sed etiam primitias gentilium dignas efficeret manifestatione tanti mysterij ore proprio. immo digniores quodammodo reddidit: quoniam prius manifestauit ore proprio se esse Messiam illis quàm Iudæis. [Et cõtinuo.] pro, & in hoc. hoc est inter loquendum. [Venerunt discipuli eius: & mirabantur quod cum muliere loquebatur.] Nulla in textu, huius admirationis ratio redditur alta nisi locutio Iesu cum muliere. Ita dixit hoc Euangelista ad significandum insolitam fuisse locutionem Iesu cum muliere. miramur enim insolita. [Nemo tamen dixit quid quæris aut quid loqueris cum ea.] Reuerentiam discipulorum admirationi iunctam explicauit, tum ad declarandam qualitatem discipulorum. tum ad exemplum aliorum. ne præsumant quærere etiam si mirentur maiorum facta. [Reliquit ergo hydriam suam mulier: & abijt in ciuitatem.] Audito quòd ipse esset Messias, iuncta reuelatione propriorum gestorum, commota est mulier vsqueadeo quòd reliquit hydriam. oblita est aquæ, & abijt in ciuitatem ad excitandum alios. [Et dicit illis hominibus, Venite & videte.] Superfluit &. [hominem qui dixit mihi omnia quæcunque feci.] Inuitat homines ciuitatis vt veniant ad videndũ hominem qui reuelauit sibi totã vitam suam. [Nunquid ipse est Christus.] pro, nónne ipse est Christus? Ad assertionem vsqueadeo declinabat mulier vt exigat ab alijs aduentum & visum ad confirmandum suam assertionem. [Exierunt ergo de ciuitate & veniebant ad eum. Interea.] Interim quòd venturi erant & veniebant Samaritani. [Rogabant eum discipuli.] Affectus discipulorum ad hoc vt IESVS corpore reficeretur, explicatur precibus. [Dicentes, Rabbi manduca.] Appositi cibi intactio significatur. [Ille autem dixit eis, Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis.] Nec fatigatio nec hora sexta, retinens Iesum à docendo

cendo describitur: vt discamus omittere cibum corporis quacunque hora immineat spiritualium cura exercenda. Sicut Samaritanã traxerat ex haustu aquæ occasionem sumens, ita discipulos eleuat ex oblati cibi occasione instruens de illorum officio sub metapho ra cibi [Dicebant ergo discipuli adinuicem Nunquid aliquis attulit ei mãducare.] Discipuli sicut & Samaritana, carnaliter intelligẽ es loquuntur de cibo corporeo. [Dixit eis Iesus, Meus cibus est vt faciam.] Aperit Iesus quòd de cibo animæ loquitur qui est vt faciam, non vt dicam aut cogitem. pascitur enim anima factis. [Voluntatem eius qui misit me, vt.] pro, &, [perficiam opus eius.] Duo dicit facere voluntatem dei, & perficere opus eius. Primum refertur ad obedientiam: qua vt impleret voluntatem dei factus est obediens in omnibus vsque ad mortem crucis. Alterum autem refertur ad gratiam perficientem naturam. effectus enim obedientiæ Iesu Christi, est opus gratiæ perficiens opus creationis. Vnde primũ subornatur huic secundo: dicendo meus cibus est vt faciam voluntatem eius, & apponendo rationem istius. facere, vt perficiam opus eius. Opus enim dei est opus creationis, quod per Christi obedientiam perfectionem gratiæ acquisiuit iuxta illud ad Ephesios primo instaurare omnia quæ in cœlis & quæ in terris sunt. [Nonne vos dicitis quod adhuc quatuor menses sunt, & messis venit?] Hinc supputari facile potest quòd Iesus nouem menses, vel circiter post Pascha mansit in Iudæa, vacans prædicationi, baptismo, & propagationi discipulorum, nam quadrimestre ante messem hyemale tempus est. Et quia in regionibus illis præcoces sunt fructus terræ, computando messem sole existente in geminis, consequens est quòd sole existente in aquario vel circa, hæc dicta fuerint à Iesu. ac per hoc quum Pascha celebraretur sole existente in ariete, consequens est vt duobus saltem mensibus veris totáque æstate ac toto autumno, parteque hyemis Iesus manserit in Iudæa. [Ecce dico vobis.] Samaritanis existentibus primitijs Gentilium, annunciat Iesus in promptu esse salutem vniuersarum gentium. [Vbi nota quòd quemadmodum occasione sumpta ex fonte docuit superius de spirituali gratia sub metaphora aquę, ita nunc occasione sumpta ex manducatione oblata à discipulis, salutem spiritualem annunciat sub metaphora colligendarum fructuum ad cibum humanum. Ex hac enim occasione metaphoram desita assumpsit. Et de messe quidem corporali dicit quòd distat adhuc per quatuor menses: de messe autem spirituali subiungit quæ præsens, quæ in prõptu est, demõstrãdo ecce. [Leuate oculos vestros.]

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iuxta metaphoram leuantium oculos corporis ad videndum regiones iam albas ad messem (quando enim sunt maturæ tunc videmus eas albas) intendit leuate oculos mentis. [Et videte regiones.] Non regionem Samaritanorum, aut Iudæorum: sed regiones vniuersas vniuersorum populorum gentes. [Quia albę sunt iam maturæ, præparatæ sunt & in promptu vt metantur. Sciebat Iesus hoc esse verum non secundum dispositionem existentem in ipsis gentibus, sed secundum dispositionem diuinæ prædestinationis. Et (vt dictum est) dixit hoc occasione sumpta ex Samaritanis primitijs gentium: qui tunc erant metendi [Ad messem.] Metaphora messis aliter applicatur Matthæi xiii. (Vbi dicitur, messis consummatio est seculi: cuius messis messores sunt angeli) aliter applicatur hic. Vbi messis est collectio fidelium: cuius messores sunt & ipse Christus & eius discipuli [Et qui metit.] Metentis opera, meritoria describitur & fructuosa ad instruendum discipulos messores de illorum officio. [Mercedem accipit.] Ad similitudinem corporaliter metentis, dicit mercedem accipit: vt intelligant discipuli quòd vacando collectioni fidelium, mercedem sibi ipsis acquirunt non temporalem sed illam, ego merces tua magna nimis. Genefeas. [Et congregat fructum in vitam æternam.] Messores corporaliter, ad hoc metunt vt congregetur fructus pro vita temporali. messis autem spiritualis est ad congregandum fructum in vitam æternam: non ad propria metentium seruitia, non ad eorum gloriam, non ad ipsorum implendas bursas. [Vt & qui seminat simul gaudeat & qui metit.] Differentia inter æternam & temporalem vitam est: quòd temporalis vita non semper est commune gaudium seminanti & metenti. contingit enim eum qui seminauit mortuum esse tempore messis, aut congregare fructus alteri quam seminanti: & propterea non simul gaudet qui seminat & qui metit. Vita autem æterna commune est gaudium seminanti & metenti, etiam si seminās longe ante mortuus corpore fuerit: & propterea dicitur, vt simul gaudeat qui seminat & qui metit. [In hoc enim est verbū verū, quia alius est qui seminat & alius est q metit.] Affert Iesus ad cumulum beneficij collati discipulis, verificationē vulgati prouerbij, s. alius seminat & alius metit. Vt cognoscant magis beneficium sibi collatum. Sumitur itaque verbum pro proverbium. Erat enim tum temporis prouerbium infortunatorum, quibus euenichat quòd labores eorum comedebantur ab alijs. Dicebant siquidem quòd vnus seminat & alius metit. ad significandū quòd vnus laborat, & alius vtitur fructu laboris. Hoc prouerbium applicat

applicat ad propositum: dicens illud verificari in officio discipuli. [Ego misi vos.] Hinc habetur quòd Iesus infra illos nouem mēses quibus prædicauit & baptizabat per discipulos, misit discipulos suos ad prædicandum: ego inquit misi. N ō dicit mitto aut mittam, sed misi. ¶ Et hæc præterita missio á solo Ioanne hic commemoratur. nam alij euangelistæ non meminerunt missionis ante carcerem Ioannis: hęc autem missio fuit Ioanne adhuc baptizante in Aenō. [Metere.] gladio diuini verbi colligere fideles. [Quod vos non laborastis.] hoc est Iudæos: quos vos non instruxistis in fide, sed á Moyse & propheus seminata est eorum fides [Alij laborauerunt.] scilicet Moyses & prophetæ, docendo & instruendo tanquam seminando & colendo agrum [Et vos in labores.] pro, laborem, [eorum introistis.] colligendo fructum fidei seminatæ ab eis. Discipuli enim Christi erant idiotæ & non erant prophetæ neque doctores qui laborassent instruendo Iudæos. & propterea quum Iesus misisset ad prædicandum Iudæis, misit eos ad colligendum fructus laboris prophetarum. ¶ Et significanter hanc prærogatiuam dat discipulis: quia omnis labor prophetarum ad hoc extendit, vt Iudæi iungerentur Messiæ. lex enim & prophetæ vsque ad Messiam erant. Tam expectatus ac desideratus itaque fructus cō cessus discipulis significatur. dicēdo & vos in laborem eorum introistis [Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum.] Ecce fructus sermonis habiti cum Samaritana, ecce primitiæ gentium, ecce quorquot autem receperunt eum. [Propter verbum mulieris, testimonium perhibētis quia.] pro, quòd [dixit omnia quæcunque feci.] Hinc apparet quòd mulier credens, abijt in ciuitatem ad inuitandum alios etiam ad credendum. [Quū venissent ergo ad illum Samaritani.] credentes propter verbum mulieris. [Rogauerunt eum vt ibi.] pro, apud se, [maneret.] Effectus fidei, supplex inuitatio est ad manendum in ciuitate. Ita quòd nō solum venerunt ad videndum, sed ad rogandum vt apud se maneret [Et mansit ibi.] Benignus Iesus nō negatse Samaritanis: quibus negant se Iudæi. [Duo dies.] Temperat mansionem. vt & salutaris fit Samaritanis, & occasionem subtrahat Iudæis diuertendi ab eo tanquam à Samaritano quam habuissent si diu cum Samaritanis mānsisset [Et multo plures crediderunt.] ecce fructus ex tam parua mora subsecutus. [Propter sermonem eius.] scilicet Iesu. Ecce exercitium Iesu illis diebus Et significatur simul promptitudo Samaritanorum credentium sine miraculis ad solam prædicationē Iesu. Erat enim sermo Iesu viuus & magis penetrans quàm

gladius.

gladius. [Et mulieri dicebant quia.] pro, quòd, [non propter tuã loquelam credimus.] Fructus sermonis Iesu fuit, non solum quòd multo plures crediderunt: sed quòd illi qui prius crediderant propter verbum mulieris, intantum profecerũt prædicante Iesu, quòd mulieri dicebant se credere iam non propter testimonium mulieris. [Ipsi enim audiuimus.] Ecce quare credimus: quia nos ipsi nõ per te, sed ex ore Iesu proprio audiuimus. fides siquidem ex auditu est verbi dei. [Et scimus] certitudine fidei absque aliqua hæsitatione. hic est enim verus fructus auditus. Et hinc apparet sermonẽ Iesu non sonasse exterius tantum: sed mẽtes penetrasse, & donum fidei contulisse. [Quia hic est vere saluator mũdi.] Deest, Christus. Clara professio: continens & quòd est Messias, & quòd est saluator non Iudæorum aut Samaritanorum, sed mundi. Et quoniam dicũt ipsi enim audiuimus & scimus, manifestant ꝙ Iesus euangelizauerat eis se esse Messiam saluatorem mundi, quòd nunquam publice euangelizauit Iudæis quo ad illam particulam quòd esset Messias propter rationem superius dictam. [Post duos autem dies exijt inde. & abijt in Galilæam.] Regionis nomen explicatum cõtra nomen patriæ, subiuncta verba significant. Aeſi apertius diceret: abijt non in Nazareth, sed in Galilæam. [Ipse enim Iesus testimonium perhibuit: quia.] pro, quòd, [propheta in sua patria honorem nõ habet.] Ratio redditur quare non ī Nazareth abijt, quia ipse Iesus testimonũ perhibuit prophetam in sua patria honorem nõ habere. ¶ Quale fuerit hoc testimoniũ, scriptũ nõ est nã quod scribitur Lu. 4. testimoniũ in Nazareth, fuit post multa miracula facta in Capharnaũ (nã ibi dicitur quãta audiuimus facta in Capharnaũ) hoc aũt fuit prius. ¶ Posset tamẽ intelligi ꝙ ipsum factũ Iesu (hoc est ipsum nõ ire in Nazareth) fuit patratũ in testimoniũ ꝙ propheta non honoratur in patria sua. Clarius tamen est si intelligamus ꝙ Iesus dixerit tunc se non ire in Nazareth quia propheta non honoratur in patria sua. Et hoc sonant euãgelistæ verba. dicendo quòd testimonium perhibuit, facto & verbo. ¶ Quare autem nemo propheta acceptus est in patria sua, vide Lucæ 4. ¶ Si quæris quare Iesus vitauit locum vbi non esset honorandus, venit in Galilæam honorandus, in promptu ratio est: quoniam tunc initia erant prædicationis eius in Galilæa, & requirebatur ad fructum prædicationis vt honorabiliter haberetur. Non itaque honorari voluit propter suum honorem, sed propter fructum prædicationis: requiritur enim in principijs authoritas venerãda prædicatoris. [Quum ergo venisset in Galilæam, exceperũt eũ Gali-

læi.] Gratus aduentus eius Galilæis significatur. [Quũ omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo. Et ipsi enim venerant ad diem festum.] Ratio redditur gratiosæ exceptionis ex visis miraculis quæ fecerat Iesus Hierosolymis ijs paschate. nam & ipsi Galilæi interfuerant solennitati Paschali. ¶ Et narrat hæc euãgelista vt intelligamus describi aduentum secundum Iesu in Galilæam antequam multitudinem miraculorum faceret in Galilæa quæ recitantur ab alijs euangelistis. Si enim apud ipsos Galilæos multa iam fecisset Iesus miracula, non diceret euangelista quòd ideo exceperunt eum, quia viderunt quæ fecerat Hierosolymis sed quia viderunt quæ fecerat apud ipsos. [Venit ergo iterum.] Deest, Iesus. Prius venerat fere ante annum quum inuitatus fuit ad nuptias [In Cana Galilææ vbi fecit aquã vinũ. Et erat quidã regul⁹.] pro, regius. Incertũ est autem an esset regius genere vel officio. Potuit enī esse & ꝙ fuerit de genere regio Herodis, & quod fuerit regius eõfiliatus, vel aliquid huiusmodi. Herodes siquidẽ tetrarcha velut rex habebatur: quũ tetrarchia ad instar regni esset. Et nihilominꝰ de semine erat regio: vtpote Herodis regis filius. ¶ Samarita nis igitur professus: vt cuiusque generis fides inchoata describatur in his principijs [Cuius filius infirmabatur Capharnaum. hic quum audisset quod Iesus adueniret à Iudæa in Galilæã abijt ad eum.] in Cana Galilææ manentem. [Et rogabat eum vt descenderet.] Minus credebat: qui quanuis crederet Iesum posse sanare filium suum, credebat tamen opus esse præsentia corporali ipsius Iesu ad filium ægrotum, & propterea petebat vt descenderet à Cana in Capharnaum. [Et sanaret filium eius,] non seruum. [Incipiebat enim mori.] pro, erat enim moriturus. hoc est in promptu erat vt moreretur. Sicut de eo qui in promptu erat vt comederet aut vt recederet, dicimus erat enim comesturus, erat enim recessurus. Et significatur per hoc quòd tã grauiter ægrotabat vt esset prope mortem. [Dicit ergo Iesus ad eum. Nisi signa & prodigia videritis non creditis.] Arguitur iste velut relatus ad Samaritanos: qui crediderunt sine signis & prodigijs. Et merito arguitur qui tam imperfecte credebat. Immo per hæc domini verba explicatur quòd non credebat. & quòd recursus ad eum pro sanitate filij non procedit ex fide, sed ex opinione & affectu ad filium. [Dicit ad eum regulus.] pro, regius. [domine, descende priusquam moriatur.] Hic clare apparet quòd erat in periculo mortis. immõ quòd erat in portis mortis, Et rursus apparet quòd non vere credebat: sed opinione quadam mouebatur ad petendum.

[Filius

Universidad de Deusto
Biblioteca

[Filius meus.]pro,puerulus meus. Aetas filij describitur [Dicit ei Iesus,vade.]Duo petierat scilicet vt descenderet,& vt sanaret filium.Iesus primum negat,dicendo vade secundum concedit.subiungendo [Filius tuus viuit.]Non dicit viuet sed viuit vt præsentia potentiæ eius in Capharnaum in lecto ægritudinis filij illius significetur.Minusque dicit quam significet.nam dicit viuit.& hic significat sanus est. [Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus.] Et iste quanuis immeritus consecutus est non solum beneficium sanitatis filio,sed donum fidei sibiipsi,venerat nanque non credens & recedit credens.donum enim dei fides est. [Et ibat.Iam autem eo descendente,serui occurrerunt ei.& nunciauerunt,dicentes quia.]pro,quod,[filius eius viueret.]pro,puer tuus viuit.Verba sunt seruorum [Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius]pro,cõmodius,[habuerit.]Vt cognosceret ex hora certitudinem miraculi,petit à seruis horam sanitatis.[Et dixerunt ei,quod heri hora septima reliquit eum febris.] Perfecta sanitas describitur quod quum esset in portis mortis,liberatus statim est à febre.Et simul describitur genus ægritudinis.[Cognouit ergo pater quod illa hora erat in qua dixit ei Iesus,filius tuus viuit.Et credidit ipse & domus eius tota.]Prius crediderat sermoni Iesu quem dixerat,filius tuus viuit:modo credit absolute in Iesum,comperto miraculo.Nec solus credit sed ad fidem ducit totam domum suam, narrãdo quomodo res est gesta.[Hoc iterũ secundũ signum fecit Iesus quũ venisset a iudæa in Galilæam.]Duo dicũtur hic nõ multum clara.Alterũ est ad quid refertur iterum. alterũ ad quid refertur secundũ.Duo verba in hoc sermone ponũtur scilicet fecit & venit fecit.Si aduerbiũ iterum determinaret verbũ fecit,sensus esset quod iterum fecit hoc secundum signũ.quod vix est intelligibile. sed determinat verbum venisset,sensus est clarus:quod quum iterum venisset in Galilæam fecit hoc secundum signum prius enim venerat in Galilæam quando,venerat ad nuptias. Et hinc via habetur ad intelligendum quare hoc signum appellatur secundũ quia scilicet fuit secundum miraculum factum in Galilæa.Fecerat enim alia miracula Hierosolymis: sed in Galilæa primum miraculum fuit conuersio aquæ in vinum secundum autem fuit hæc sanitas filij regij.[Et dixit]hęc Euangelista:vt intelligeremus etiam hoc miraculum fuisse factum à Iesu ante omnia miracula quæ narrantur ab alijs Euangelistis facta à Iesu,in Galilæa.Et finitur suppletio gestorum Iesu,intenta ab hoc Euangelista: quæ scilicet gesta ante gesta narrata ab alijs Euangelistis.

CAPVT

P

oſt hæc erat dies festus iudæorum.]Quantum tẽporis interfuerit,certũ nõ est. nescimus enim de quo festo sit sermo.Supposito autem quod hoc festũ fuerit inter pascha quo electi vendentes & ementes de templo (cuius mentio facta est cap.2.)& pascha cuius mentio fiet in cap.sequenti in miraculo de multiplicatione panum oportet consequenter intelligere hunc diem festum fuisse festum temporis hyemalis:quoniam hoc fuit post secundum in Galilæam aduentum,qui fuit quatuor menses ante messem:vt ipsa Iesu verba in præcedenti capitulo testãtur. [Et ascendit Iesus Hierosolymam.] Secundus hic est ascensus Iesu in Hierusalem ex Galilæa,à Ioanne scriptus. [Est autem Hierosolymis probatica.] pro,ad seu super probaticam.Græca dictio est probatica,latine pecualis.Et significat locum ouium,vt creditur pro sacrificio manẽtium.Singulis enim diebus duo agni immolabãtur & propterea oportebat habere in ciuitate locum idoneum ad continendum oues,saltem pro hoc fugi sacrificio.[Piscina.]pro,natatorium. iuxta locum ouium erat lauacrum natatorium.eo quod in eo natando abluebantur animalia,vt munda viuerent. [Quæ cognominatur Hebraice Bethsaida.] pro,Bethesda. Apponit Euangelista Græcæ dictioni cognomen Hebraicum.Quod non est cognomen probatiæ,sed est cognomen natatorij.[Aiunt quod Bethesda significat domum defluxionis,eo quod defluentes pluuiales aquæ ibi colligantur.Et domus nomen ratione porticũ consonat. Ita quòd defluxio dicitur ratione ipsius natatorij:domus autem ratione porticũ,quas subdit Euangelista esse quinque. [Quinque porticus habens : in his iacebat multitudo magna languentium cæcorum,claudorum,aridorum)expectãtium aquæ motum. Angelus autem domini]Superfluit domini,& legendum est. [angelus enim.]Redditur ratio quare iacebat ibi multitudo languentiũ scilicet propter beneficium sanitatis quod expectabatur ex descensu angeli.[Descendebat secũdũ tẽpus in piscinam.]Quo tempore descendebat nescitur:certũ tamen tẽpus significari videtur,dicendo secundum tempus.[Et mouebatur aqua.]pro, & turbabat aquam.[Et qui prior.]pro,qui igitur primus,[descẽdisset in piscinã.]Superfluit in piscinã.[post motionẽ aquæ.]pro, post turbationẽ aquæ,[sanus fiebat a quacũq3 detinebatur infirmitate,]pro morbo.Nõ enim à debilitate sed à morbo describitur sanatio. Quasi dei angelico ministerio aquã turbaret & sanaret primũ descendentem

dentem, scriptū non est authentice. & propterea ignoratur. [Erat autem quidā homo ibi, & triginta & octo annos habēs in infirmitate sua.] Supersluit sua [Hūc quū vidisset Iesus iacentē, & cognouisset q̄ iam multū tempus haberet, dicit ei, vis sanus fieri?] Non petit vt cognoscat voluntatē infirmi (quæ cuilibet erat per se nota) sed vt excitet eum ad aliqualiter petendum opem ab ipso vt vel sic disponatur ad perceptionem beneficij. [Respondit ei ligguidus, Domine hominem non habeo vt quum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinā.] Non audet languidus explicite petere à Iesu vt velit sibi opē ferre mittendo eū in piscinā seu natatoriū: sed tacite hoc petit, manifestando id quod indiget scilicet q̄ indiget homine mittente ipsum in natatoriū. Per hoc enim implicite petit quod prouideat sibi de homine, seipso vel alio. [Dū venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Iesꝰ, Surge.] Imperat nō solū hominī sed naturæ quoniā non erat in voluntate aut potestate languidi surgere. Sed dicendo surge, morbū abstulit, vim surgendi contulit. [Tolle grabatū tuū.] Perfectio sanitatis significatur: vt ita sanꝰ effectus esset vt qui non posset vsque ad natatoriū descendere, tolleret lectum suū [. Et ambula.] Non solum vires ad surgendum & tollendum grabatum, sed ad ambulandum, portando onus collatum sunt. [Et statim sanus factus est homo ille. & sustulit grabatum suū & ambulabat.] Subdit Euangelista effectum subsecutum secundum singula præcepta. [Vbi cōsidera quod solo præcepto subiecta est perfecta sanitas statim: vt ex modo diuina virtus elucescat. [Erat autem sabbatum in die illo.] Non solum naturæ dominus sed etiam sabbati narratur, ex hoc q̄ præcepit portari grabatum in die sabbati. [Dicebant ergo Iudæi.] Communi generis nomine significantur illi Iudæi qui aduersabantur Iesu. [Illi qui sanatus fuerit. Sabbatū est, non licet tibi tollere grabatum tuū. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit tolle grabatū tuum & ambula.] Curatus homo citat authoritatem eius qui miraculose ipsum sanauit. vt hinc ostendat non illicite se portare grabatum suum. Ac si apertius dixisset, Non violo sabbatum, quia authoritate illius hoc facio qui miraculose me sanauit. [Interrogauerunt ergo eū, Quis est ille homo qui dixit tibi, tolle grabatū tuum & ambula?] Hinc apparet malignitas horum Iudæorum. nam quum sanatus dixisset duo (scilicet & quòd se sanum fecit, & quòd dixit tolle grabatum tuum & ambula) non interrogant isti Iudæi quis est ille homo qui te sanum fecit: sed tantummodo quis est ille homo qui dixit tibi tolle grabatum tuum & ambula. Hæc enim apparet quod machinabantur ad malum [Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset.] Fuerat enim tanto tempore velut immobilis constitutus quòd non interfuerat prædicationibus Iesu & propterea non est mirū si non cognoscebat quis esset Iesus. [Iesus enim declinauit à turba cōstituta in loco.] pro, Iesus enim declinauit, turba existente in loco. Nō enim significatur explicite quòd Iesus abierit à turba: sed quod turba existente in loco illo, Iesus declinauit seu se subduxit [Et significatur duo: scilicet quod Iesus sanato infirmo abijt, & quod propter turbam ibi existentem abeundo mixtus turbæ est. [Et dixit hoc Euangelista: ad explicandum quare ille sanatus non manifestauit tunc quis esset qui eum sanum fecerat: quia scilicet nec cognoscebat ipsum Iesum, nec Iesus erat amplius ibi præsens, nec aduerterat qua via discesserat propter turbam ibi existentem ita quod non potuit diuersi & insinuari ab illo sanato. [Postea inuenit eum Iesus in templo: & dixit illi, Ecce sanus factus es, iā noli peccare.] Hinc insinuatur quod infirmitas illa propter peccatum acciderat. [Ne deterius tibi aliquid contingat.] Tum recidiuum peccatum, tum noua ingratitudo deterius aliquid mereretur. [Abijt ille homo: & nunciauit iudæis.] Hinc apparet quod non quicunque iudæi sed priores aliqui erant isti qui vexauerāt & interrogauerant sanatum. nam Hierusalem plena erat iudæis: & nisi aliqui certi iudæi fuissent non dixisset Euangelista, abijt ille homo & nunciauit iudæis. [Quod Iesus esset qui fecit eum sanum.] Hinc apparet quòd bono animo rectáque intentione iste retulit iudæis. ad hoc enim significandum Euangelista narrat nō retulisse quod interrogauerant (scilicet quis est ille qui dixit tibi tolle grabatum tuum & ambula) sed annunciasse quod non interrogauerant beneficium receptum, Annunciauit enim quod Iesus esset qui se fecit sanum, annunciauit opus miraculorum affectu gratitudinis & ad dei gloriam. [Propterea persequebantur iudæi eum.] Desunt hic quatuor dictiones. [Et quærebant ipsum interficere.] Tanquam tota hæc historia propter hanc conclusionem relata fuerit ab Euangelista, hinc incipit rationem doctrinæ subsequenter datæ à Iesu. [Quia hæc faciebat in sabbato.] Prima itaque culpa quam imponebant iudæi Iesu, erat violatio sabbati. [Iesus autem respondit eis.] Dicendo respondit, aut ad animos referet, aut subintelligi vult iudæos arguisse forte signis eum quod sabbatum violaret curando in sabbato. [Pater meus vsque modo operatur.] Rationem reddit Iesus quod licite operaretur in sabba-

Universidad de Deusto
Biblioteca

to, ex imitatione dei. ¶Et consistit vis rationis in directa percussione rationis sabbati. Ratio siquidem sabbatizandi erat quia die septimo requieuit deus ab vniuerso opere quod patrarat. Quod non sic intelligitur, quod die septimo inceperit esse ociosus: sed quod cessauit cõdere noua genera creaturarũ: Et propterea Moyses non dixit quod deus requieuit die septimo: sed apposuit à quo requieuit scilicet ab vniuerso opere quod patrarat. Falsum ergo intellectũ diuinæ quietis Iesus tollens dicit. pater meus vsque modo operatur? Acsi apertius dixisset. quanuis quieuerit die septimo, à creando noua genera creaturarum: non tamen quieuit absolute, sed vsque modo operatur, sed continue operatur ¶Si quæris quid operatur? in promptu est conseruatio continua rerum omnium: quę in nihilum redirent nisi eas manus omnipotentis conseruaret. In promptu est gubernatio vniuersi: & specialiter creaturarum rationalium. In promptu sunt illuminationes, inspirationes, miracula, & id genus reliqua: quæ deus vsque modo operatur, tã in sabbatis quam in alijs diebus. [Et ego operor.] Ex hoc ipso quod deus operatur diebus omnibus, infert quod ipse quoque operatur diebus omnibus. Perinde acsi dixisset. Non est ratio cur me arguatis quod operor in sabbatis, quoniam assimilor patri meo ipse enim absque discretione dierum operatur, & similiter ego omnibus diebus licite operor. Hic enim sensus directe respondet tacitæ obiectioni Iudæorum de violatione sabbati. Necexcludit quòd hæc verba sint vera absolute de ipso Christo inquantum deus quòd operatur sicut operatur pater eius continue: propter quod Euangelista præmisit quòd respondendo ad persecutionem ratione sabbati, dixit hæc verba. ¶Vbi etiam aduerte quòd alij Euangelistæ narrauerunt Iesum, calumniantibus ipsum quod sabbatum violaret, respondisse confutando illos ex gestis à Dauide, à sacerdotibus, ab ipsismet extrahentibus asinum ex fouea aut ducentibus bouem ad aquam: hic vero Euangelista narrat Iesum respondisse ex operatione dei patris etiam in sabbatis quoniam intendit diuinam Iesu naturam manifestare. [Propterea ergo magis quærebant eũ Iudæi interficere.] Accumulat Euangelista causas quare Iudæi persequebantur Iesum [Quia non solũ soluebat sabbatum.] Hinc apparet quod refert Euangelista causas prout habebantur à Iudæis. Iesus enim nõ soluebat sabbatum, sed Iudæi calũniabantur eum quod soluebat sabbatum. [Sed & patrem suũ dicebat deum, æqualem se faciens deo.] Hoc est alterum quod imponebant Iesu: quod scilicet faceret se æqualem deo, quod in

in veritate ipse nõ se faceret sed natura esset æqualis deo. ¶Verumtamen calumniæ occasionem ex factis & dictis prænarratis acceperant Iudæi. Nam ex hoc quòd præceperat tolli in die sabbati grabatum & portari, occasionem habebant dicendi quòd violauit sabbatum: ex hoc vero quòd reddens rationem quare nõ violasset sabbatum, dixit quòd faceret sicut pater suus deus qui semper operatur, occasionem habebant dicendi quòd faceret se æqualem deo: volens se æquiparare deo, vt sicut deus semper operatur ita ipse semper operetur. ¶Significantiúsque apponebant hanc æqualitatis clausulã: vt intelligeremus quòd Iudæi non persequebantur Iesum ex eo quòd diceret suum patrem deum (quum hoc esset licitum cuilibet fideli) sed ex hoc quòd appellabat deum patrem suum tali modo quòd seipsum faceret æqualé deo: hoc est eum præsumpta æquiparantia ad deum ¶Et dixit hæc Euangelista non solum vt narret causas persecutionis & sensum quo Iudæi intelligebant verba Iesu sed vt manifestet quo tendunt sequentia Christi verba, dicta respondendo ad hunc sensum Iudęorũ. [Respondit itaque Iesus.] Sequentia verba, respsiue dicta significantur respõsiue autem ad Iudæos, impugnantes eum de his duobꝰ subordinate. Inchoauerunt enim impugnationem ab operatione in die sabbati: sed respondente Iesu se semper operari sicut patré suum deũ, ascenderunt impugnando hanc æquiparãtiam ad deũ, allegaram pro ratione operis in sabbato. [[Et dixit eis, Amen amé dico vobis.] Iudæis respondet impugnãtibus eũ. [Non potest filius.] Quæstio erat de æqualitate filij ad patré, occasio nata ex opere. Et propterea Iesus intendens mõstrare æqualitatem filij ad patrem ex opere, procedit ex parte spectantium ad opus. ¶Et hinc intendit declarare æqualitatẽ filij ad patrem tripliciter: primo ex concursu filij ad omnia quæ facit pater: siue creando, siue gubernando &c. Secundo ex hoc quòd filius incarnatus facit supernaturalia opera in genere humano: scilicet suscitare mortuos, viuificare animas, iudicare mũdum. Tertio ex hoc quòd filius incarnatus adorandus est sicut pater. adoratio enim est fructus operũ & propterea adiungitur eum spectantibus ad opus. ¶Procedit autẽ primo ex identitate facti. Et quia opus ad operantem spectat, ideo vt termo esset formalis, monstrat æqualitatem filij ad patrem quatenus vterque est opifex. propterea enim non ex ratione cõsubstantialitatis sed ex identitate facti æqualitatem hanc docet. Rursus sortissimus simul & suauissimus doctor Iesu, sic ex parte operis docet æqualitatem filij ad patrem, vt & auditores intelligant, &

nihilominus veritas tanti mysterij à proprietate non labatur sermonis. ¶ Describitur itaque æqualitatem filij opificis ad patrem opificem sub formali ratione opificis agentis à proposito. Opificis enim actus est facere: & qualitas opificis ad opificem, in duobus per se consistit scilicet, in videndo quæ facit alter opifex, & in faciendo eadē. Si enim opifex vnus videat quæcunque facit opifex alter, & omnia illamet faciat, æqualis est illi opifex. nisi siquidem videret omnia quæ facit alter, non per se adæquaretur illi: sed aut non adæquaretur in ijs quæ laterent ipsum, aut à casu adæquaretur Et rursus nisi videret, non adæquaretur vt opifex opifici: opifex enim inquantum opifex, non adæquat alterum opificem secundum rationem operandi nisi videndo: quoniam vterque est agens à proposito. ¶ Hæc in communi sunt vera in speciali autem materia (scilicet de patre opifice & filio opifice) scito quòd si filius posset facere aliquid quod non videret facere patrem, non esset maioris potentiæ sed minoris: quia hoc ex defectu naturæ & potentiæ eius oriretur. Et propterea à negatione huius potentiæ incipiat, dicendo. ¶ Non potest filius à se facere quicquam nisi quod viderit patrem facientem. Et lege quod viderit pro quid viderit. Negatur de filio opifice potentia duorum. Alterum est faciendi quicquam nisi quod pater facit. alterum est modus faciendi scilicet à se. Et primum quidem spectat ad terminum faciendum, secundum autem ad faciendi principium. Posse siquidem filium facere à se vt distinguitur à patre, esset si filius haberet naturam aliā à natura patris. nam ex propria natura, ac per hoc à seipso, ex sua non patris potentia posset exequi aliquid quod non exequitur per seipsum pater: vt patet de omni rationali creatura. omnis enim creatura rationalis quia habet aliam naturam à dei natura, potest aliquid à se exequi quod non per seipsum exequitur deus. Vnde per hoc quòd filius non potest à se facere, excluditur diuersitas naturæ filij à natura patris. Ita quòd æqualitatem filij ad patrem ex parte operis declarat, tum ex negatione potentiæ faciendi à se: quod est ex negatione diuersæ potentiæ diuersæque naturæ in se & patre. tum ex negatione potentię faciendi aliud quàm pater. Quæ duo se mutuo inferunt. quoniam negatio diuersæ naturæ infert negationem diuersi faciendi & econuerso. Et elucet doctrina, ex principio & termino aperiens veritatem.

¶ Dicit ergo non potest, non dicit non licet ad declarandum identitatem potentiæ filij & patris. Vt hinc audiant Iudæi quod non est minctus patri sicut alij filij iunguntur patribus suis, aut sicut filij

filij adoptiui per gratiam iunguntur deo: qui etsi imitentur patrem, possunt tamen aliud facere quàm facit pater. ipse enim est talis filius patris sui dei quòd omnino non potest facere nisi quod facit deus pater. Et similiter alij filij quia alterius sunt naturæ, etiam si non facerent tamen possunt à se facere aliud: ipse vero talis est filius quòd omnino non potest à seipso (prout à patre distinguitur) facere aliud quàm pater. Vt hinc habeatur manifeste quòd potentia faciendi in filio est illamet. quæ est potentia faciendi in patre. nam si esset alia, penes principium faciendi vel terminum faciendum differret. ¶ Et dicit nisi quid viderit: ad significandum liberum concursum ad faciendum, ad differentiam agentis naturalis. Facere enim videndo, proprium est agentis à proposito: & quod facimus videndo alium facere, facimus libere. filius autem non naturaliter sed libere facit quicquid facit. Et propterea, dicitur nisi quid viderit: vt per hunc modum faciendi (scilicet videndo quid facit pater) intelligamus filiū ita non posse aliud facere, quòd cum hac impotentia libere facit, libere concurrit ad faciendum. Ne errares: intelligendo patrem quidem libere facere filium vero non libere sed naturali necessitate facere quod facit pater. ¶ Et non dicit didicerit sed viderit: vt intelligamus quòd non disciplina sed penetratiuus intuitus filij interuenit in hoc quòd filius facit idem quod pater facit. Ita quòd dicendo nisi quod viderit, significatur nisi ad quod concurrerit tanquàm agens à proposito, penetrando patrem facientem. Rursus dicit viderit, ne notionalem actum sed essentialem intelligamus significari (videre enim actus est ad ea quæ sunt substantiæ non ad ea quæ sunt relationis in diuinis spectans) & intelligamus prout est, quòd filius clare videns vnà cum patre diuinum facere, libere facit illud idem quod facit pater. ¶ Et dicit facientem, non fecisse aut faciturum. vt intelligamus filium simul facere. Dicit facientem, non operantem aut ordinātem: vt nulla subiectio, nulla subordinatio filij ad patrem respectu operationis sed solus concursus liber significetur ad faciendum (hoc est ad exequēdum) illud idem quod exequitur pater. facere enim exequentis est. ¶ Et dicit quid: vt intelligamus vnum atque idem esse illud quod facit filius & quod facit pater. Nec dicit nisi quid viderit fieri à patre, ne ex parte patris intelligatur concursus filij & patris. Sed tam ex parte patris quàm filij dicit facere: vt intelligamus concursum patris & filij ad faciendum vnum & idem ex parte actionis. ¶ Significantiusque dicit seorsum filium facere & seorsum patrem facere, nullam

mentionem faciens de concursu amborum nisi videndo: ne eni-
res intelligendo patrem & filium concurrere ad facere idem sicut
causam superiorem & inferiorem, aut sicut causas partiales, aut
sicut agens & instrumentum, aut sicut patrem & matrem, & siquid
est aliud huiusmodi. sed intelligeres (si potes) filiū facere liberē il-
lud idem quod facit pater, vna omnino indiuisa actione, vna ra-
tione agendi: quia sunt vnū faciendi principiū. [Quęcūque enim
ille fecerit.] pro, facit, [hęc & filius similiter facit.] Duo cōtinen-
tur in antedictis verbis. scilicet filiū nō posse nisi idem quod facit
pater facere, & filiū videre patrē facientē. & ambo probat. Et prius
primū: ex hoc quòd tā terminus ad quem terminatur facere filij
adęquat terminū ad quem terminatur facere patris (hęc enim ad-
ęquatio clare significatur dicendo quòd quęcūque pater facit hęc
& filius facit) quàm qualitas faciendi in filio, similis est qualitati
faciendi in patre. aduerbiū nāque similiter, vnam qualitatē actio-
nis in vtroque significat. Quia igitur ex adæquatione faciendorū
cognoscitur æqualitas potentiæ, & ex identitate faciendorum co-
gnoscitur identitas potentiæ, ideo probatur à posteriori (scilicet
ex facere omnia quæ facit pater) æqualitas siue identitas potentiæ
factiuæ in filio ad potentiam factiuam in patre. Et multo magis
manifestatur, adiuncta similitudine faciendi. ¶Vera autem hæc
esse constat: quia indiuisa sunt opera trinitatis ad extra: quæ sola
significantur per facere, indiuisa autem & quo ad rationē faciēdi
& quo ad substātiā modumque faciendi: & non solum quo ad ter
minum. [Pater enim diligit filium: & omnia demonstrat ei quæ
ipse facit.] Postquàm declarauit primū (scilicet non posse facere
nisi quod facit pater) declarat secundū scilicet nisi quid viderit pa
trē facientē. Declarat autem hoc ex parte rei visę, scilicet quia pa-
ter monstrat filio omnia quæ pater facit. ideo enim filius videt
patrem facientem, quia pater monstrat filio omnia quæ facit. Et
hoc declarat à priori, quia pater diligit filiū ita quòd dilectio est
ratio monstrationis, & monstratio est ratio visionis. Hic est pla-
nus & formalis sensus literæ ¶Vbi aduerte quod patrem mon-
strare filio omnia quæ facit, est patrem facere in manifesto filij
omnia quæ facit. ita quòd non actio aliqua quę sit monstratio, sed
modus quo facit pater omnia describitur: scilicet in manifesto fi-
lij Quemadmodum enim descripsit modum quo filius facit, di-
cendo quid viderit, ita describit modum quo pater facit, dicendo
monstrat filio omnia quæ facit. Et dixit hoc: quia hic modus fa-
ciendi, est ex parte rei visæ ratio quòd filius videat. Ex hoc enim
quòd

quòd pater in manifesto filij omnia facit, infertur quòd filius vi-
deat patrem facientem quicquid facit. Non quòd inter hæc inter-
veniat causalitas, aliqua sed quia si videre filij causaretur à re visa,
causaretur ex hoc quòd pater in manifesto filij omnia facit sicut
æternitas non causatur ab immutabilitate: sed quia si causaretur
causaretur ab immutabilitate, dicimus deum æternum quia im-
mutabilem. Et simili modo intellige quòd quia pater diligit filiū,
facit quæ facit in manifesto filij Hęc siquidem tria (scilicet filium
videre, & patrem in manifesto filij facere, & patrē diligere filiū)
naturalia sunt in deo. & consequenter se habent sicut causa & cau
satum si causaretur. In carnalibus patribus clare patet quòd ex ve
hementi dilectione qua pater aliquis afficitur filio, nihil facit oc-
culte à filio sed vtrunque est liberum quia carnalis pater & libere
diligit filium, & libere facit quæ facit in manifesto filij. Verum si
carnalis patris erga filium amor tam vehemens esset non liber sed
naturalis, causaretur quoque quòd naturaliter nihil occultaret eo-
rum quæ fecit filio: sicut enim ex amore libero causatur libere ni-
hil occultare, ita ex naturali amore causaretur, naturaliter non oc
cultare. Ascende hinc ad diuina & precipue quòd pater diligit fili-
um quantum diligibilis est, amore naturali. vult enim naturaliter
pater filio, non hoc vel illud bonum sed omne ac summum simpli
citer & absolute. & hinc naturaliter facit in manifesto filij quic-
quid facit. ¶Et bene nota quòd quanuis patrem facere sit libere.
modus tamen iste faciendi (scilicet in manifesto filij) est naturalis.
Quanuis enim in libertate patris sit facere vel non facere, non ta-
men est in libertate patris modus iste faciendi (scilicet in manife-
sto filij vel occulte à filio: sed naturale est quòd si facit faciat in
manifesto filij. & propterea ex naturali amore patris erga filium
infertur in textu. Naturalia enim in deo, ex naturalibus in ipso for
naliter declarantur tanquàm vnum causetur ex altero vt voluntas
ex intellectu, & intellectus ex essentia, & similia.
¶Ordinat itaque Iesus naturalia patris & filij quatenus sunt opi-
bęa, formali ordine: declarans Iudæis humani intellectus more
secundum ordinem formalem quomodo pater & filius conue-
niunt ad faciendum idem, ex hoc quòd pater diligit filium quan-
tum diligi potest: & consequenter omnia quæ facit mōstrat filio.
hoc est in manifesto filij facit. Hinc enim declaratur prius dictum
scilicet quid filius videt patrē facientem. quod declarandum erat.
[Et maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini] Declara
ta æqualitate filij ad patrem ex parte operis longe eleuati à nostra

notitia operis scilicet diuini communis toti trinitati. quod ab initio exercuit, creando mundum, &c. declarat modo æqualitatem filij ad patrem etiam ex parte operis, sed operis nobis manifesti quod scilicet exercet ipse filius factus homo. Et propterea vbi hactenus vsus est verbo præsentis temporis, spectãtis ad continuam operationem diuinam communem patri & filio (dicendo facit, monstrat) modo vtitur verbo futuri temporis: quia transit ad opera à filio dei simúlque filio hominis exercenda. ¶Et appellat maiora his, resuscitationem mortuorum, viuificationem animarum, iudicium mundi, & huiusmodi. Quæ vere sunt maiora operibus illis quæ fecerat scilicet curare infirmos, ejicere vendentes & emeutes de templo, præcipere vt quis tolleret grabatum suum in sabbato. ¶Demonstrare autem significat in manifesto facere, sicut superius. Sed addit quia superius sumitur pro in manifesto filij facere hic autem sumitur non solum pro facere in manifesto filij (vt testatur pronomen ei) sed etiam cum sensibili signo apud alios: vt testantur subiuncta verba, vt vos miremini. Ita quòd opera hæc maiora faciet pater in manifesto filij, quia filius clare videbit deum facere hæc opera: in aliorum autem admirationem de filio: quia videbunt ipsa opera, sed non videbunt patrem operantem. [Sicut enim pater.] Explicat tria genera operum maiorum his, demonstranda à patre filio cum admiratione Iudæorum. Primum habet duos ramos scilicet suscitare mortuos ad vitam corporis, & viuificare animas, vtrunque siquidem est magnum opus & proprium deo. Propter hæc enim duo dicit. [Suscitat mortuos] quo ad vitam corporis. [Et viuificat.] quo ad vitam animæ, quę est per gratiam. Nisi enim de viuificatione animarum loqueretur, superflue addidisset & viuificat: quoniam suscitare mortuos, nihil aliud est quàm eos ad vitam reducere. [Sic & filius.] Ecce æqualitas quo ad modum faciendi: quòd sicut pater facit sic & filius. [Quos vult.] Ecce æqualitas quo ad libertatem, & ex parte volũtatis explicat filium concurrere cum patre ad faciendum vt agens à proposito, quod superius explicauerat ex parte intellectus, dicendo quid viderit. [Viuificat.] tã suscitando mortuos quàm viuificando animas. vt significetur æqualitas in vtroque opere, [Neque enim pater iudicat quenquam.] Secundum genus operis explicatur. Ita quòd coniunctio enim, non est reditiua rationis immediate prius dictæ viuificationis: sed refertur ad explicãdum maiora opera, & accumulat opus iudicij operi viuificationis. ¶Sed nota differentiam inter opus viuificandi & iudicandi relatiue ad patrem. Nam suscitare & viuificare descriptum est commune patri & filio, dicendo sicut pater suscitat & viuificat, sic & filius: iudicare autem describitur aliter patris quam filij. Describitur enim pater non iudicare, ea ratione quia non exercet personã sensibilis iudicis: quia pater non est homo, non est iudex sensibilis: de illo enim iudicio est sermo quo mundus est iudicandus. [Sed omne iudicium dedit filio.] Iudicium omne appellatur iudicium vniuersale. Dare autem gratuitam collationem significat factam filio dei in mysterio incarnationis: tunc enim dedit deus filio opus iudicij quam factus est homo: hoc est tunc constituit eũ iudicem mundi [Vt omnes honorificẽt filium sicut honorificant patrem.] Tertium opus (quod vt fructus præcedentium proponitur) est debitus honor filio sicut patri. Demõstrauit enim deus hęc opera, vt Iesus Christus filius dei adoretur latria sicut adoratur pater deus. Et huiusmodi adoratio est tertiũ genus operis, maius illis. [Qui non honorificat filium, non honorificat patrem.] Duo priora genera operum quia exercenda sunt per filium, sine contrarietate descripta sunt. honorario vero quia per homines exercenda est cum contrarietate describitur inter honorantes & non honorantes. ¶Et ne errares intelligendo fructum honoris esse ex quadam decentia & non ex necessario debito, ideo subiungit rationem necessarij debiti ad honorandum filium sicut patrem, ex hoc quòd non honorare filium est non honorare patrem. Hinc enim manifeste sequitur quòd sicut debitum est honorare patrem ita & filium. [Qui misit illum.] Adiunxit hoc ad explicandum quòd de filio misso (hoc est de filio incarnato, de filio dei qui est etiam filius hominis) loquitur. & simul explicat rationem redundantiæ inhonorationis suæ in inhonorationem patris, ex eo quòd pater misit ipsum: iniuria enim quæ fit legato, fit leganti. ¶Et significanter non dicit qui dehonorat filium, sed qui non honorat: vt intelligamus non solum iniuriam dehonorationis, sed negationẽ honoris culpabilẽ esse. [Amen amen dico vobis,] Considera ordinẽ. Prius dixit, maiora his demonstrabit. Deinde explicauit propo nendo quæ sunt illa maiora, & explicauit esse tria genera operum scilicet viuificare, iudicare, & adorari. Modo manifestat figillatim singula secundum singulos ramos. Et incipit à viuificatione. Itaquòd declarat ꝙ sicut pater viuificat sic & filius viuificat [Quia qui verbum meum audit.] Explicat modum quo filius viuificat. Duo siquidem concurrunt ad hunc modum. nam ex parte filij concurrit verbum euangelicum. & propterea dicit quia qui verbum meum.

Ex parte autem viuificandorum concurrit primo auditus verbi Christi: & propterea dicit audit. Concurrit secundo fides, & propterea subiungit [Et credit ei qui misit me.] Fides ipsa explicatur, dicendo credit. Credenda autem summarie traduntur, dicendo ei qui misit me nam & mysterium trinitatis, & mysterium incarnationis in his verbis continetur. pronomina enim ei & me, patrem & filium monstrant: missio autem mysterium incarnationis significat. In his enim reliqua credenda clauduntur. [Habet vitam æternam.] Ecce viuificano animarum: quam facit Christus euangelizando, in ijs qui credunt euangelio. Dicendo enim habet vitam æternam, manifestat se loqui de vita animæ. ¶Et dicit habet: quia in præsenti vita habetur inchoatiue vita æterna. Gratia enim seu charitas, viuere in æternum perseueraturum inchoat in anima. [Et in iudicium non venit.] pro veniet. Modus explicatur quo anima credendo viuificatur, secundum duo. Alterum est plena remissio peccatorũ. Et quo ad hoc dicitur quòd in iudicio non veniet quoniam commissa peccata ita delentur ꝙ non veniet iudicandus pro illis, non dicetur ei iuste quod mereretur pro illis: quia omnia sunt ei cõdonata [Sed transiit.] pro, transiuit. [à morte in vitã.] Alterũ est transitus à statu æternæ mortis, in statũ æternæ vitæ. Vt intelligamus statũ ante fidem, esse statum mortis æternæ & in viuificatione animarum interuenire resuscitationem animæ de morte æterna in vitam æternam [Amẽ amen dico vobis.] Declarato modo quo filius viuificat animas, consequenter declarat modum quo resuscitat mortuos corpore. vtrunque enim proposuerat. [Quia venit.] pro, veniet, [hora, & nunc est.] Dicit veniet, propter futuram resuscitationem. Et dicit hora, non dies aut annus, propter breue tempus suæ prædicationis. Et dicit & nunc est: quia imminebat tunc. Humano enim more loquitur. quo consueuimus eum qui tam appropinquat, nunciare dicendo veniet & nunc est hic [Quando mortui.] corpore. Non dicit omnes: sed indefinite: quia aliqui tantum significantur resuscitandi in imminenti hora Lazarus scilicet filius viduæ, & filia Archisynagogi. [Audient.] hoc est ad similitudinem audientium obedient. Mortui enim non possunt audire, proprie loquendo. sed tamen surrexerunt omnes hitres ad literam acsi audissent [Vocem sensibilem.] Lazare veni foras, adolescens dico tibi surge, talitha cumi. Ad literam enim describitur modus quo mortui erant ab ipso resuscitandi: sensibili scilicet vocatione interueniente, acsi mortui audirent. [Filij dei.] virtutem vocis ad resuscitandum significat ex diuinitate vox enim fomabatur à filio hominis sed virtutẽ habebat ex hoc quòd erat vox filij dei. [Et qui audierint.] modo dicto. Quos audientes non legimus nisi tres fuisse [Viuent.] Ecce resuscitatio. non ad vitam æternã, sed ad vitam præsentem. ¶Vbi nota erudite lector quòd nullum aliud corporeum opus miraculosum Iesus affert in testimonium suæ æqualitatis ad patrem (hoc est suæ veræ deitatis) nisi resuscitationem mortuorum, & illam per modum imperij sola voce. Ad hunc enim imperij modum explicandum, dicitur quòd mortui audient vocem, & qui audierint viuent. Vnde habes quòd Antichristus etsi faciet mirabilia, nunquam tamen facit hæc quæ sunt dei propria scilicet viuificationem animarum & resuscitationem mortuorum. [Sicut enim pater.] Declaratis modis vtriusque viuificationis à filio, declarat potestatem viuificandi in ipso sicut in patre: ad reddendam rationem dictorum circa vtrunque opus, & propterea apponitur coniunctio enim, dicendo sicut enim. [Habet vitam in semetipso.] Habere vitam in semetipso, est habere vitam sine dependentia ab alio. Qui enim habet vitam dependentem ab alio, quantũ est ex se potest deficere à vita: ac per hoc non in ipsomet, sed in alio consistit conseruatio vitæ eius: & partim habet, partim non habet in se vitam. Qui autem habet simpliciter & absolute in semetipso vitam, sine dependentia ab alio habet illam. Sic autem est in trinitate: quia & pater habet vitam sine dependentia ab alio, & filius habet vitam sine dependentia ab alio. Et hoc est quod hic dicitur. [Sic dedit.] non gratuito dono, sed naturali generatione. Et dixit hoc: vt intelligamus propria potestate filium viuificare tam animas quàm corpora, sicut & patrem. [Et filio habere vitam in semetipso. Et potestatem dedit ei.] Explanatis ijs quę spectabant ad æqualitatem ex parte operis viuificatiui filij incarnati, explanat modo spectantia ad opus iudicij vniuersalis, quod secundo loco proposuerat: dicendo neque enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Explanando siquidem dicta verba proposita, subiungit hæc. ¶Significanterque dixit & potestatem: ne executionem iudicij intelligeres. Quod autem dicit dedit gratuitum significat donum. [Iudicium.] Deest eõ iunctio. Legendum est. &, seu etiam [Iudicium facere.] Et est sermo de iudicio vniuersali, quo mundus iudicabitur. [Quia filius hominis est.] Non dicit & potestatem dedit filio hominis (ne parem rationem inferres de quolibet filio hominis sed dicit quòd potestatẽ dedit et, filio dei, quia est filius hominis, vt intelligamus potestatẽ iudiciariam datam coniuncto scilicet filio dei iam filio hominis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis. Ita quôd ratio quare constitutus est filius dei iudex est, quia ipse est etiam filius hominis. ¶Si quæris quare oportuit filium dei esse filium hominis ad hoc vt constitueretur iudex mundi in promptu est ratio: quia scilicet iudex dum ius dicit oportet quôd videatur à iudicandis. deus autem ipse purus non potest videri à iudicandis: quum magna pars iudicandorum sit reproba, qui non possunt videre deum. visio enim dei beatos eos efficeret. Deus autem in natura humana assumpta videri potest ab omnibus iudicandis, tam bonis quàm malis. Et propterea quia filius dei est filius hominis, constitutus est iudex mundi, quod est patrem dedisse ei potestatem faciendi iudicium. hanc enim habuit Iesus ad instanti conceptionis suæ, & propterea dicit dedit in præterito. [Nolite mirari hoc.] scilicet quôd filius constitutus est iudex quia filius hominis est: audientes factum, nesciendo quare. [Quia venit]pro, veniet, [hora, in qua omnes qui in monumentis sût.] Ratione facti reddit ex modo iudicij futuri. Et intendit quôd quia congregatio iudicandorum erit sensibilis, & iudicium erit sensibile, ideo dedit ei potestatem iudicium facere quia filius hominis est. ideo non est mirandum. ¶Vide singula. Describitur in primis hora ventura futuri vniuersalis iudicij. Et dicitur quôd omnes, non aliqui, non indefinite (vt superius) sed vniuersaliter tam boni quàm mali qui in monumentis sunt corpore mortui. [Audient vocem filij dei.]pro, vocem eius. Modus quo suscitabuntur omnes mortui, idem omnino describitur cum modo quo resuscitati sunt illi tres. Eadem enim verba repetuntur scilicet audient vocem eius: quia ad sensibilem vocem, Iesu Christi tanquam audientes suscitabuntur tanquam si à somno surgerent. imperij siquidem vis describitur. ¶Significanter autem Euangelista non repetit filij dei, sed pronomine vtitur monstrante filium dei eundemque filium hominis, quem postremo nominauerat. quia in suscitatione illorum trium à Iesu homine passibili, explicanda fuit deitas illius. & propterea dictum est vocem filij dei in suscitatione omnium mortuorum à Iesu homine immortali glorioso, non oportuit explicari deitatem. quoniam ipsa forma gloriosa cum manifestate, præ se feret filium hominis esse filium dei. [Et procedent qui bona fecerunt.] Ecce iudicium, ius dicetur iuxta merita, & propterea fit mentio operum. ¶Non dicit & procedent qui crediderunt, sed qui bona fecerunt. quia fides sine operibus mortua est, quia operibus ius dicetur. [In resurrectionem vitæ.] Ecce præmium bonorum operû. Quod vt intelligas, vide in lit-

ra quod procedere in resurrectione cõmune erit mortuis bonis & malis. quoniam vtrique per resurrectionem habebunt vitam corporalem, sed differẽtia erit quod bonorum resurrectio erit ad vitam, malorũ autem erit ad iudicium. Vtrorũq; resurrectio secundũ rei veritatẽ erit ad iudicium (quoniam omnes astabimus ante tribunal Christi) sed iudiciũ quod fiet bonis, describitur tacito iudicij nomine à termino, à præmio, à vita ad significandũ q̃ non tam iure q̃ gratia eis dabitur vita. Et describitur vniuersum præmiũ à vita quia quicquid perfectionis est vitalis, erit eorum præmium: quia erunt toti vita, nihilque mortalitatis in eis locum habebit. ¶Quo contra pœna reproborum nõ describitur in seipsa sed describitur in iudicio ad significãdũ quod nõ aliũde quã ex iure iusta eorum mala opera puniẽtur. Et propterea non dixit procedent in resurrectionem pœnarum sed iudicij vt resurgere significentur non ad pœnas sed ad ius. non enim delectatur deus pœnis damnatorum, sed iure. ¶Perpende hinc quod superius diximus iudicem dicturum ius tam bonis quam malis: & propterea oportere esse deum hominem. [Qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Non possum ego.] Declarato modo iudicij, declarat iustitiam iudicij. Et quoniam triplici ex capite potest iudicium à iusto declinare (vel ex parte potentiæ, vel ex parte intellectus, vel ex parte voluntatis) ideo ex his tribus capitibus ostendit iudicium esse iustum. Et inchoat à potentia. non possum ego, quanuis filius hominis sim [A meipso facere quicquam.] Non solum [nõ possum declinare à iusto iudicio & facere aliqui violentiam: sed nec quicquam possum facere à meipso: hoc est quod non faciat deus, quod non faciat pater. Et in promptu ratio est: quia nõ sum à meipso sed à patre. [Sicut audio iudico.] Exclusa violatione iudicij possibili ex parte potentiæ, excluditur modo ex parte scientiæ. sicut audio. Auditus, sensus est disciplinæ. & propterea disciplinam qua doctus est filius hominis à deo, significat dicendo audio. ¶Et intendit quod quanuis sim homo, tu dico, tamen sicut audio à deo, secundum regulam diuinæ scientiæ. Et propterea hinc non [potest violari iudicium. [Et iudicium meum iustum est.] Conclusio præcedentium & sequentis partis in medio locata est [Quia non quæro voluntatem meã, sed voluntatem eius qui misit me.] Deest patris. Excluditur tertio violatio ex parte voluntatis. Volũtas enim humana declinare potest, & propterea quicunque quærit facere voluntatem propriam, facile erras in iudicio. Voluntas autem diuina, lex est omnis iudicij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& propterea qui eonformat se voluntati diuinæ, non errat iudi-
cando. ¶Quòd autem sermo sit de voluntate Christi humana
quum dicitur non quæro facere voluntatem meam, testantur ver
ba subiuncta de eius missione. Missio enim ad mysterium incar-
nationis spectat. ¶Et nota quòd conclusio in medio posita, quan
tum ad formam conclusionis ponitur vt conclusio illius tertij sci
licet conformitatis ad voluntatem diuinam. Non quin sit conclu-
sio etiam præcedétium sed quoniam non est conclusio præceden-
tium nisi mediante hoc tertio. hoc enim tertium est immediatum
conclusioni: Posse quidem & scire exiguntur quidem ad iudiciũ:
sed nihil sunt nisi sequatur voluntas recta ad iudicandum. Volun-
tas enim recta est quæ infert iudicium, præsuppositis ijs quæ sũt
potentiæ & scientiæ. [Si ergo testimonium perhibeo de meipso
testimonium meum non est verum:] Explanatis spectantibus
ad opera viuificationis & iudicij (æqualitatem filij dei manifestan
tium) explicat modo tertium quod simul proposuerat, de debito
honore filio sicut patri. Hoc enim proposuerat dicendo, vt om-
nes honorificent filium sicut patrem &c. ¶Et quoniam debitus
honor filio exhibendus est ei per fidem, fides autem innititur testi
monio, propterea honorem sibi debitum tractat explicando testi-
monia quæ sunt de ipso. vt sic adherentes testimonijs honorem
& inhonorantes conuincantur inhonorare deum repellendo eos
testimonia diuina. ¶Circa testimonia autem de seipso primo
excludit testimonium proprium: deinde affert testimonium huma
num. & postea testimonia diuina. Et quoniam testimonium pro
prium ipsius Christi secundum rem erat verum (quia nec secun-
dum quod deus nec secundum quod homo poterat mentiri) ac
per hoc non poterat categorice excludere testimonium proprium
tanquam non verum, ideo hypothetice conditionaliter excludit
testimonium proprium. Conditionalis enim est vera si tam ante
cedens quam cõsequens est impossibile. ¶Verum occurrit hic
quæstio de veritate ipsius conditionalis: quia eius contradictoria
ab ipsomet Iesu asseretur, inferius cap. 8. Solutio est quod hic
loquitur de seipso secundum quid, ibi vero simpliciter. Quòd
enim hic loquatur de seipso secundum quid, ex præcedentibus in-
sinuatur. In verbis immediate præcedentibus tria dixit, distinguẽ
tia quodammodo ipsum à seipso: dum dixit non possum à meipso
facere quicquam, & sicut audio iudico, & non quæro voluntatem
meam sed voluntatem patris. Statimque subiungens si ego testimo
nium: quid aliud insinuat nisi quod pronomen ego demonstrat

ipsum non absolute sed secundum quid: hoc est demonstrat ipsũ
secundum se tanquam vnum hominem, demonstrat ipsum secluso audito à patre demonstrat ipsum secluso quærere voluntatem patris. Acsi apertius dixisset. Si ergo affectans ea quæ testimonij proprij sunt testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum: pro quanto non ex ratione veri sed ex affectu proprio procederet. [Alius est qui testimonium perhibet de me.] Contra proprium testimonium induxit alienum. Et quo niam inferius explicat duos alios (scilicet Ioannem baptistam. & patrem) ideo quum indefinite dicatur alius est, potest indefinite intelligi absque determinatione ad alterum eorum. Sat enim est præsenti proposito quod non ego testimonium perhibeo de meipso, sed alius est qui testimonium perhibet de me. [Et scio quia verum est testimonium quod perhibet de me.] Quanuis ego non perhibeam testimonium mihipsi, scio tamen certa scientia & fateor quia verũ est testimoniũ quod ille alius perhibet de me, tam pater quam Ioannes. ¶Et dixit hoc ad explicandum quod ea quæ dicit de seipso, dicit ex certa scientia ad verificandum testimonium quod de ipso perhibetur. Acsi apertius diceret non dixi hæc ad testificandum, sed ad verificandum testimonium tam Ioannis quam patris. [Vos misistis ad Ioannem.] Explicat alium, testimonium perhibentem de ipso. Explicat autem ab authoritate Ioannis apud illos: dicendo vos misistis ad Ioannem, tanquam ad hominem maximæ apud vos authoritatis misistis. [Et testimonium perhibuit veritati.] Non dicit & testimonium perhibuit mihi, sed veritati: quia Ioannes testificatus est veritatem non solum de Iesu sed etiam de seipso. dixit enim se non esse Christum & cæt. vt sic testimonium Ioannis irrefragabile esset. vt pote qui veritatem præposuit propriæ gloriæ [Ego autem non ab homine testimonium accipio.] Verba hæc valde obscura essent, nisi aduersa tua subiuncta explanaret illa. Nam & ipse Iesus dicet discipulis, eritis mihi testes in Hierusalem & Samaria & vsque ad vltimum terræ, quod sonat oppositum eius quod modo dicitur, testimonium ab homine non accipio. ¶Sed sensus est quod non accipio testimonium humanum vt testimonium necessariũ mihi, vt testimonium propter me, hunc enim sensum manifestat aduersatiua subiuncta. [Sed hæc dico vt vos salui sitis.] Ecce quare testes apostolos, ecce quare testimonium Ioannis scilicet propter nostram salutem. Et vere sic est, indignum est enim vt Iesus Christus verus deus veritas infallibilis, vtatur ex parte sui testimonio humano,

quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod constat esse fallibile. Et propterea verisime dicit. ego non ab homine testimonium accipio, ex parte mei: sed vtor testimonio humano vt vos salui sitis, ex parte vestri, vt vos credatis meo vestro per humana testimonia. [Ille erat.] Qualitatem Ioannis (qui perhibuit de ipso testimonium) declarat ex similitudine lucernæ. Tempus præteritum erat, insinuat quod Ioannes iam erat in carcere aut occisus, Iesu dicente hæc. [Lucerna ardens & lucens.] Vas ignis & lucis Ioannes describitur: vt ardore interior charitas, luce vero exterior doctrina verbo & exemplo significetur. [Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius.] Quamuis Ioannes fuerit lucerna ardens & lucens, vos tamen non credidistis ei. ita misistis ad eum quod non perseueranti voluntate sed ad horam, ad modicum tempus voluistis exultare sub luce eius: hoc est voluistis læto animo ipsum suscipere. Nam quum Ioannes negasset se Christum, & testimonium perhibuisset veritati de se & de me, noluistis amplius exultare sub luce eius: immo increpastis eum, quid ergo baptizas si tu non es Elias &c. ¶Hæc dixit hoc ad aperiendum quod non solum verba ipsius Iesu sed etiam verba Ioannis paruipenderunt. [Ego autem habeo testimonium maius Ioanne.] pro, Ioannis. Subauditur enim testimonio. Non accipio ab homine testimonium ex parte mei sed ex hac parte habeo testimonium maius testimonio Ioannis. [Opera enim.] Pretium testimonij maius est genus operum mirabilium quæ facit. [Quę dedit mihi pater.] collatione gratuita. mihi verbo incarnato. [Vt perficiam ea.] Non dicit vt aliqualiter disponam, vt rogem pro illis, sed vt perficiam, vt ex integro faciam illa: ad differentiam aliorum sanctorum. Solus enim Iesus Christus virtutem habuit perficiendi mirabilia opera: quia solus fuit deus. [Ipsa opera quæ ego facio.] Nota erudite lector eadem opera describi data ei à patre, & eadem quæ ipse facit: vt intelligamus sic concessa esse incarnato verbo, vt ipse filius authoritatue & propria potestate faciat illa: eadem scilicet potestate qua pater. [Testimonium perhibet de me, quia.] pro, quòd [pater misit me.] Explicatur quid testificantur opera de ipso scilicet quod pater misit me: hoc est mysterium trinitatis & incarnationis. vtrumque enim in his verbis claditur: vt prius dictum est [Et qui misit me pater.] Secundum testimonium maius est patris. [Ipse testimonium perhibuit de me.] Constat quòd pater perhibuerat testimonium quando Iesus fuit baptizatus. hic est filius meus dilectus. ¶Quamuis non oporteat restringere testimonium paternum ad testimonium sensibile. nam de

de Petro scriptum est, caro & sanguis non reuelabit tibi sed pater meus qui est in cœlis. Vnde paternum testimonium siue sensibiliter siue spiritualiter perhibitum fuerit. Intelligitur. Constat enim multos spirituali tractu ad Iesum accessisse. ipse siquidem spiritualis tractus, testimonium est paternum. [Neque vocem eius vnquam audistis.] Sicut aperuerat quod non crediderant testimonio Ioannis, ita modo aperit quòd non acceperunt testimonium patris: excludendo tres modos quibus paternum testimonium accipi potest à nobis. ¶Primus est per signum sensibile, & hic excluditur dicendo, neque vocem eius vnquam audistis. vt appellatione vocis, omne sensibile signum intelligatur [Neque speciem eius vidistis.] Secundus modus est per claram visionem. Et hic excluditur dicendo neque speciem eius vnquam vidistis. [Et verbum eius non habetis in vobis manens.] Tertius modus est per interiorem inspirationem seu reuelationem qui est communis omnibus vere fidelibus. Et hic excluditur dicendo & verbū eius scilicet dei patris reuelatum per prophetas, non habetis, deliberatione & studio, in vobis, non in codicibus, non in sermonibus in vobis, nō secundum quid, hoc in scientia vestra, sed in vobis absolute, in intellectu voluntate & opere. manens, non transitorium quantum est ex parte diuini testimonij sed permanens: sine pœnitentia etiam sunt dona dei. ita quod verbum ex se manens, non habetis vt manens in vobis. quia deliberatione & studio perseuerandi non habetis verbum dei. Et descripsit testimonium internæ inspirationis seu reuelationis ab hoc effectu (scilicet habēdi verbum proficuum perseuerans in animis) vt intelligamus & sciamus discernere interna testimonia dē Iesu ab hoc indiuiduo effectu. quia sine isto effectu non sunt. Cornelij Centurionis gesta testantur quod diuinum testimonium remisit ipsum ad verbum dei per Petrum. Saulus ab ipso Christo vocatus remittitur ad verbum dei exequendum susceptione baptismi ab Ananía. Et breuiter si hæretici, si Iudæi verbum dei in seipsis manens haberent, non fallerentur suis internis motibus [Quia quem misit ille, huic vos non creditis.] Ratio quare testimoniū patris internum habens verbū suum manens in animis non percipitis, est quia non creditis mihi quem pater misit. Erat nunc tempus credendi non solum deo sed etiam Messiæ dei filio misso à deo patre. Et propter hoc increduli tatis peccatum merebantur quod verbum diuinum non haberet manionem in animis eorum. [Scrutamini scripturas.] Testimonium testimonium maius, est scripturarum authoritas. Vere amica est

Universidad de Deusto
Biblioteca

ca est veritas veritati. Remittit se Iesus ad scripturas: nullam scripturarum scripturarum refutans, nullam mendosam, falsam aut suspectam dicens. Cuius oppositum faciunt hæretici, cuius oppositum fecit Machomet. [Quia vos putatis in ipsis vitá æternam habere.] Quales sunt scripturæ de quibus loquitur, explicat: illas scilicet in quibus vos putatis vitam æternam habere. simúlque hic apertur quòd Iudæi tunc temporis putabant in sacris scripturis promitti sibi vitam æternam, & non solum temporale regnum. Nequeque enim aliter scripturæ habent vitam æternã quàm promittédo. ¶Nec reddit rationem scrutandarum scripturarum propter scipsum Iesum, sed propter vitam æternam ipsorum Iudæorum. ad hoc enim spectat coniunctio quia vos putatis. Rationem itaque ex propria ipsorum opinione affert ad eorum vtilitatem. [Et illæ sunt quæ testimoniũ perhibent de me.] Scripturæ quæ etiam iudicio vestro promittunt vitam æternam, sunt illæ quæ testimonium perhibent de me scilicet quod ego sum donator vitæ. ¶Magna christianæ fidei authoritas habetur: ex hoc quod non credit nouo, ficto, adinuentóque deo incarnato, sed scripturarum sacrarum antiquo testimonio longe antè perhibito. nec sunt scripturæ à nobis conditæ, sed ab aduersarijs vsque hodie seruatæ. nec solum seruantur ab eis, sed expectanturtoto animo implendæ. [Et non vultis venire ad me.] In singulis testimonijs culpantur Iudæi quod non acquiescunt illis. ¶Nec dicit & non potestis aut nescitis, sed non vultis vt inexcusabilis culpa monstretur. [Vt vitã habeatis.] Quæritis vitam ex scripturis. & tamen actorem vitæ testificanti à scripturis præsentem refutatis. ita q; volũtate & facto contradicitis vitæ promissæ in scripturis. [Claritatem.] pro, gloriam, [ab hominibus non accipio.] Totus itte sermo de testimonijs (vt prædictum est) ordinatur ad honorem debitum filio sicut patri, & propterea explanatis amplissimis testimonijs de se ipso quod debeant sibi credere, subiungit honorem ipsum qui credendo est ei debitus. Et ne putetur ambire honorem, explicat & qualiter ipse ad huiusmodi honorem se habet, & vnde prouenit quod ipsi Iudæi non ipsum honorant. Gloriam inquit ab hominibus nó accipio, vt gloriam: quoniam indigna est me gloria humana: quoniam nihil est humana gloria mihi, qui gloriam habeo æternam apud patrem. Sicut enim nox est quæ claritatem accipit à candelis accensis, dies autem non accipit claritatem ab eis (quia clarus est sole) ita Iesus clarus gloria diuina non accipit claritatem gloriæ ab hominum laudibus. [Sed cognoui vos.] More principis quum non

non offeruntur ei munera reuerentialia loquitur Iesus. Consueuerunt enim principes dicere non æstimo accipere munera à vobis (vtpote quę nihili mihi sunt) sed vobis non offerentibus cognouit vos quòd non diligitis me. Sic Iesus dicit quòd gloriam ab hominibus pro nihilo habet: sed cognouit experimentaliter Iudæos. [Quia] pro, quòd, [dilectionem dei non habetis in vobis.] Non dicit sed expertus sum quòd me non diligitis, sed quòd non diligis deum, tum ad explicandum quod proposuerat scilicet qui nõ honorificat filium non honorificat patrem, explicat siquidem hic quòd ex eo quòd non diligunt deum non honorificant filium. Tum ad percutiendam directe rationem qua Iudæi dicebant se persequi ipsum scilicet ex zelo dei: vt præmiserat euãgelista. Hoc enim directe excludit dicendo quòd non honorando me, cognoscitis quòd dilectionem dei non habetis. ¶Et significanter dicit in vobis: acsi apertius diceret dilectionem dei habetis in vestris verbis, sed non in vobis. [Ego veni in nomine patris mei.] Manifestat quod dixerat scilicet eos non diligere deum: tum quo ad amorem amicitiæ cum quo ad amorem cõcupiscentiæ. Et de amore quidem amicitię manifestat dicendo ego veni in nomine patris mei: hoc est vt nominetur & glorificetur pater meus, non vt glorificer ego. [Et non accepistis me.] pro, & nõ accipitis me. In quo manifestatur quòd non diligitis deum amore amicitiæ: dum non vultis illi gloriam pro qua ego veni Et quod peius est [Si alius venerit in nomine suo,] hoc est pro gloria propria, non pro gloria dei, vt Antichristus & quicunque alius non quærens quę dei sunt, illum accipietis.] Ecce detestanda peruersitas: quòd non amatis gloriam deo, & amabitis gloriam homini. amor enim amicitiæ vult bonum alteri. ¶Et significat hanc peruersitatem sub conditione, si alius veniet ad significandum promptitudem illorum Iudæorum ad amorem amicitiæ erga homines potius quàm deum. ¶De amore vero concupiscentiæ subdit [Quomodo vos potestis credere.] Vbi nota quòd non solum declarat in eis defectum amoris, sed simul defectum fidei ex amore concupiscentiæ. quo scilicet concupiscentes sibiipsis bonum glorię, non concupiscunt gloriam à deo sed ab hominibus. Hinc enim manifeste apparet quòd amore amicitiæ gloriam hominis præponunt gloriæ dei: & amore concupiscentiæ gloriam ab homine præponunt gloriæ à deo ¶Et ex hoc secundo capite declaratur etiam defectus fidei, secundo quomodo potestis credere? Et valet ratio: quia credere est actus intellectus moti à volũtate hinc enim fit vt quorum vo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

luntas non est affecta ad quærendum gloriam à deo; sed est affecta ad gloriam humanam, parum aut nihil moueat intellectum ad credendum. quoniam volûtas mouet propter bonum quod amat. Et dicendo quomodo potestis, significatur quòd nullo modo aut vix possunt credere tales. [Qui gloriam abinuicem accipitis.] Ecce affectus cócupiscentiæ humanę glorię, ex delectatione significatus, qua accipitur humana gloria vt gloria, vt vera gloria quam tamen in veritate paruum valde quid sit, & indignum veræ virtutis affectu. [Et gloriam quæ à solo deo est.] hoc est quæ consistit substantialiter in sola claritate apud deum, etiam si coram toto vniuerso lateat, talis est enim vera gloria, quæ á solo deo est quo ad ipsam substantiam gloriæ. Gloria namque sanctorum ab aliis accidentale quid est ad gloriam quæ est à deo sicut beatitudo sanctorum ex aliorum societate, accidentale quid est: quia in solo deo consistit substantialis eorum beatitudo. [Non quæritis?] Non dicit non concupiscitis, non vultis (dixissent enim vellemus) sed dicit non quæritis: culpans eorum electionem ac studium, quod non student ad acquirendum gloriam quæ est à solo deo. ¶ Et nota ex hoc textu erudite lector: quantam vim habet contra non solum dilectionem sed fidem christianam affectus ad humanam gloriam sine studio ad quærendum gloriam quæ à solo deo est. Hic enim affectus magnos omnes qui damnantur, ad damnationem præcipue adducit. [Nolite putare.] Punitionem futuram dicti eriminis quo inhonorarunt patrem deum, subiungit. Simulque percutit alteram rationem qua Iudæi dicebant se persequi Iesum sicut licet ex zelo legis Moysi, quæ violabatur violando sabbatum, nam & hanc quoque rationem euangelista superius attulerat. Vnde inducit punitionem eorum futuram, ab accusatione illam significans. accusatio enim directe ordinatur ad punitionem accusati. In cuius signum leges statuerunt legem talionis accusanti.

¶ Rationem vero eorum excludit ex iniuria quam ipsi inferunt Moysi. Quam significat ex eo quòd Moyses accusat eos. ita quòd sicut accusatio monstrat punitionem accusatorum, ita accusator monstrat iniuriam sibi factam. Dicit itaque Iesus, nolite putare. [Quia.] pro q, [ego accusaturus sum vos.] hoc est nolite putare quòd reteneretur mihi accusatio vestri, quòd retardetur accusatio vestri vsquequo accusem in futurum vos. [Apud patrem.] de hoc quòd non honoratis me, quòd non creditis mihi. [Est qui accusat vos.] Iam præsens est accusatio contra vos, non expectans futuram meam accusationem. [Moyses.] Non accusabit sed accu-

sat, lacessitus ipse iniuria à vobis. [In quo vos speratis.] Scitote quòd illum habetis accusantem vos de hoc vno eodemque crimine, in quo vos speratis, sed non creditis illi. ¶ Si quæris quid est Moysem accusare Iudæos: in promptu est responsio quòd est publicis eos ex suis scriptis monstrare, in hoc quòd non credebant Iesu. ¶ Et si quæris quo pacto Iudæi sperabant in Moyse & tamen non credebant illi responsio est quòd sperabãt in promissis Moysi, & credebant Moysi in genere, non credebant autem in singulari hoc est credebant quòd illa quæ Moyses scripsit essent vera, & sperabant se consequi illa. sed non credebant promissiones in isto singulari quod erat Iesus impleri, quod tamen tenebantur credere ex tot testimonijs. [Si enim crederetis Moysi crederetis forsitan.] pro vtique [& mihi.] Superfluit coniunctio &. Ista conditionalis manifestat quòd credere Moysi, infert necessario credere Iesu. ¶ Et dicit hæc, ad manifestandã iniuriam quam inferunt Moysi, ad manifestandam rationem quare moyses accusat eos de hoc quòd non credunt Iesu. Vtrunque enim horum hinc manifestatur. Vnde & primo probat consequentiam conditionalis: subdendo. [De me enim ille scripsit.] Dicendo de me, seipsum in singulari demonstrat. Si quæris vbi est scriptum, lege. Deu. 18. capitulum [Si autem illius literis non creditis.] Arguit à maiori, grauiorem esse incredulitatem eorum in Moysen quàm in ipsum. simulque manifestat aliam radicem in Iudæis quare non credebant Iesu scilicet ex defectu fidei in Moysen. ¶ Ita quòd colligere potes tres causas in Iudæis quare non credebant Iesu. Prima est quia non diligebant deum tam amore amicitiæ quàm concupiscentiæ. Secunda est affectus ad humanam gloriam. Tertia est imperfecta fides erga Moysen: & eadem ratione prophetas. ¶ Significanter itaque dicit literis: ad exaggerandum incredulitatem erga Moysen. Nam sicut firmius est quod mandatur literis quàm quod dicitur verbis, ita culpabilius est non credere literis quàm verbis. Et propterea optime ex eo quòd non credunt literis Moysi, infertur quòd non credunt verbis Iesu. Immo hinc declaratur maior grauitas peccati in Moysem: merito vrgens vt Moyses accuset eos. [Quomodo verbis meis creditis?] Differentia inter Iesum & Moysen (quo ad hoc quòd Moyses scripsit, Iesus vero nihil scripsit) insinuatur. Et ad hoc etiam monstrauit se esse deum: cuius non est scribere in membranis sed in rebus, sed in cordibus, & reuelare scribenda per alios: vt & in hoc æqualis esset filius patri.

CAPVT VI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ost hæc abijt Iesus.]Ratio quòd Iesus iuerit trans,
ex Matth. 14. habetur quòd fuit audita occisio Io-
P annis baptistę.hac enim ratione Matthæus descri-
bit Iesum abisse nauigio in hunc locũ descriptum à
Ioanne. Vnde habetur q; quũ Iesus existens in Ga-
lilæa audierit mortẽ Ioannis (vtpote qui illinc nauigio venit trãs
mare) & verba in præcedenti ca. relata, Hierosolymis dicta appa-
reant (ex eo quòd miraculo ibidem facto adiungũtur, non pure
sed vt respondeant dicta, nõ ad Galilæos sed ad Iudæos, persequẽ-
tes Iesum quia operabatur in sabbato) gesta hæc quæ subiungã-
tur non immediate iuncta fuerunt gestis in præcedenti cap. Quan
tum autem temporis interfuerit nescitur. hoc tamen euangelista
asserit quòd post illa gesta & dicta fuit hæc nauigatio. Ex eadem
coniunctione euangelistarum habetur quòd Ioannes fuit occisus
parum ante miraculũ multiplicationis panũ quod subiungitur. Et
propterea vere dicitur quòd Ioannes fuit occisus prope paschà il-
lud cuius mentionem faciet euangelista nunc. [Trans mare Ga-
lilæę.] Lacus est.sed hebraica consuetudine appellatur mare Ga-
lilæę,à prouincia [Quod est tiberiadis.]Ora maris declaratur ad
quã abijt Iesus, nõ quæcũque sed eã quæ est Tiberiadis. Diuisæ e-
nim erãt oręmaris illius iuxta districtus proprios ciuitatũ. sicut
cõmuniter accidit. Tiberias nanque nomẽ est ciuitatis. [Et seque-
batur eũ]pedestri itinere. vt Marcus. 6. cap. refert. [Multitudo ma
gna quia videbãt signa]Deest eius. Legendũ est. [Quia videbant
eius signa quæ faciebat super ijs qui infirmabantur.] Euangelista
narrata ab aliis euangelistis miracula solum nominat. Ratio enim
concursus ad Iesum erat desiderium sanitatum quas cõsequebãtur
miraculose ab eo. vnde & tunc etiam curauit ægritudines eorum
[Subiit ergo.] pro, autem. Proposuit euangelista iter Iesu & iter
multitudinis prosequitur modo iter Iesu. [In montẽ Iesus.]Vt pa
tet Luc. 5. Iesus descendens ex naui, ingressus est desertũ quod erat
in territorio ciuitatis Berhsaidę ac per hoc mons iste cuius Ioannes
meminit, in deserto illo erat. Ita quòd pars illa trans mare in quam
venit Iesus, quo ad oram maritimam erat ciuitatis Tiberiadis. quo
ad locum vero interiorem desertum, erat ciuitatis Berhsaidæ. [Et
ibi sedebat cũ discipulis suis.] Sedere non tam situm corporalem
quàm quietem significat. nam & ideo illuc discipulos duxerat vt
aliquantulum quiescerent. Significanter enim narratur sedẽs cum
discipulis suis. vt intelligamus turbas ad ipsum non ascendisse, sed
ipsum Iesum cum solis discipulis aliquantulum quietisse. Vnde &

Marcus

Marcus refert quòd Iesus exiuit ad turbam. [Erat autem proxi-
mum pascha dies festus Iudæorum.] Hoc est secundum pascha
narratum à Ioanne euangelista post miraculum nuptiarum. Et de-
scribit euangelista tempus miraculi subiuncti: vt suppleat omissum
ab alijs euangelistis tempus quo occisus fuit Ioannes & supputa-
tionem annorum quibus prædicauit Iesus post nuptias habeam⁹.
[Quum subleuasset ergo oculos Iesus.]Vt etiam ex inferius narra
tis habetur, Iesus descendit de monte (quod alij euangelistæ appel-
lant exisse ipsum ad turbam) & curauit infirmos & prædicauit eis
eum tanta modestia oculorum quod non vidit quantitatem multi-
tudinis.sed postmodum hora tarda pulsantibus discipulis vt di-
mitteret turbam, ad hoc vt prouideret sibijpsis de cibo, subleuauit
oculos Iesus & vidit ingentem multitudinẽ. [Et vidisset quia mul-
titudo maxima,] pro, quòd multa turba, [venit ad eum.] pro, ad
se, [dicit ad Philippũ.]Pulsatus à discipulis Iesus vt dimitteret tur
bas, vbi vidit multitudinem magnam dicit Philippo. [Vnde eme-
mus panes vt manducent hi?] Non quærit locum sed precium, non
ignarus paupertatis.sed [Hoc autem dicebat tentans eum.]Expe-
rimento manifestare volens modicam Philippi fiduciam. vt intelli
gamus quales erant etiam tunc discipuli eius. [Ipse enim sciebat
quid esset facturus. Respondit ei Philippus. Ducentorum denario-
rum panes non sufficiunt eis.]Hinc apparet quòd quærendo vnde
emamus, de pecunia pro præcio erat sermo. [Vt vnusquisque.]
Deest, eorum modicum, [quid accipiat.] Vere manifestat Philip-
pus sua responsione se nullam habere fiduciam futuri miraculi. So
lam enim paupertatem citat [Dicit ei vnus ex discipulis eius An-
dreas frater Simonis Petri.] Post responsionem Philippi Iesus in-
terrogauit discipulos, quot panes habetis? Et quum vidissent quid
haberetur, Andreas respondit. [Est puer.] pro, puellus, [vnus
hic qui habet quinque panes hordeaceos & duos pisces.sed hæc
quid sunt inter tantos.]pro, inter tot? Nec Andreas fiduciam habe
bat futuri miraculi. & propterea respõdendo addidit, sed hæc quid
sunt inter tot, [Dixit autem Iesus, facite homines discumbere. E-
rat autem fœnum multum.]pro, herba multa, [in loco.] Locum
congruum ad sedendum describit. [Dicubuerunt ergo viri.]ex-
cepta mulierbus & paruulis. [Numero quasi quinque milia. Acce
pit ergo Iesus panes.]Propriarum manuum ministerium describi-
tur. [Et quum gratias egisset. eleuatis in cœlum oculis, ad mõstrã-
dũ quòd à deo fiebat miraculum. Significãterque describitur gra
tiarum actio in patratione miraculi: ad erudiendum nos quòd pe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctio futurorum ex gratitudine præteritorum cõsurgere debet [Di
stribuit.] Desunt hic tres dictiones discipulis discipuli vero. Legẽ
dum est. [Distribuit discipulis, discipulis vero discumbentibus.]
Officiũ ipsius Iesu & officia discipulorum describuntur. [Simili
ter & ex piscibus quantum volebant.] Putant aliqui legendum esse
quantum volebat Iesus Crediderim ergo significari quòd tam pa-
nes quàm pisces Iesus multiplicabat quantum volebant discipuli
ad distribuendum turbis: quemadmodum principalis dispensator
dat præpositis mensuram quantum petunt illi autem petebant ad
affluẽter dandum. [Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis col
ligite quæ superfuerunt fragmenta ne pereant. Colligerunt ergo,
& impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinq; pa-
nibus hordeaceis & duobus piscibus.] Superfluit & duobus pisci-
bus. [Quæ superfuerunt ijs qui manducauerant.] Vide reliqua ex-
posita in alijs euangelistis in locis prædictis. [Illi ergo homines
quum vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant quod hic est
vere propheta.] In textu Græco præponitur articulus dictioni pro
pheta ad significandum quòd non de quocunque propheta sed de
illo insigni propheta (Messia scilicet) intendunt. [Qui venturus est
in mundum.] Dictio Græca interpretata venturus est, est accep
ad venturus est vel venturus erat. Parui tamen refert. Nam ventu-
rus est, ad diffinitionem legis & prophetarum refertur: venturus
erat, ad professionem ipsorum. asserentium ipsum esse qui ventu-
rus erat. [Iesus ergo quum cognouisset.] Duo effectus illius mi
raculi narrantur. Alter professionis fidei. alter commotionis
turbæ ad volendum facere Iesum regem. Quam commotionem
Iesus cognouit præsentem in animis eorum. Et ratione nouæ
præsentiæ obiecti, notitia Iesu significatur noua. erat enim no-
ua ex parte rei cognitæ: ac per hoc erat noua actualis notitia hu-
mana [Quia.] pro, quòd] venturi essent.] Non dicit quod tunc fu-
turi erant ipsum regem, sed quòd venturi essent: significans
quòd illi dispositi erant ad tractandum cum alijs & reducti ad
hoc vt facerent eum regem. [Vt raperent eum & facerent eum
regem.] pro, & raperent se vt facerent se regem. Significat enim
euangelista dispositionem illorum ad cogendum per modum
raptus Iesum ad hoc vt acceptaret regnum. In quo monstratur
magnus affectus illorum ad faciendum Iesum regem: motorum
ex eo quòd pauerat eos. Simulque monstratur quòd cognosce-
bant Iesum alienum esse ab appetitu regni: vt pote quem opor-
tebat rapere. [Fugit iterum.] Superfluit iterum. Et non est legen-
dum

dum fugit, sed secessit. [In montem ipse solus.] Hinc clare apparet
quòd Iesus descenderat de monte ad docendum, ad sanandum,
& demum pascendi panibus & piscibus turbam. ¶ Nec interuenit
fuga: quoniam dimissa seu licentiata turba (vt Matthæus testatur)
ascendit in montem: tum ad orandum. tum ad secedendum à lo-
co quo venturi erant vt facerent ipsum regem. [Vt autem sero.]
pro, serum, [factum est.] Hoc factum discipulorum non fuit polt
secessum Iesu in montem, sed ante præcipiente immo compellen-
te Iesu discipulos, vt conscensa nauì se præirent ad Bethsaidam
donec licentiaret turbas. Sed Ioannes euangelista prius narrauit
integrum progressum Iesu vsque ad montem: & deide narrat pro-
gressum discipulorum. [Descenderunt discipuli eius ad mare.] A
deserto Bethsaide aliquantulum remoto à mari, descenderunt ad
illam forte maris partem in qua reliquerant nauem. [Et quũ ascẽ
dissent nauim venerunt.] pro, veniebant, [trans mare in Caphar-
naum.] Relatiuum est trans mare. Et sicut ora maris Tiberiadis e-
rat trans mare respectu loci vnde Iesus venerat cum discipulis, ita
Capharnaum erat trans mare respectu istius loci vnde modo solue
bant discipuli. ¶ Sed statim occurrit hic quæstio quia Iesus præce
perat vt se precederent ad Bethsaidam. apparet enim quòd inobe-
dientes fuerint discipuli euntes ad Capharnaũ. ¶ Solutio est quòd
(quantum ex scriptis colligitur) Capharnaum est ciuitas non ad
larus maris, sed aliquantulum à mari remota: ita quòd portus nõ
erat portus Capharnaum, sed portus Bethsaidæ, & propterea co-
inciduntnauigare ad Capharnaum & ad portum Bethsaidæ, quo
appulerunt. Et quoniam portus ille in regione Genezareth erat,
aut forte Genezareth vocabatur, ideo terminus iste ad quem hu-
ius nauigationis appellatur & Genezareth & Bethsaida & Ca-
pharnaum ab euangelistis, diuersis rationibus. ¶ Et nota quòd nõ
dicit venerunt, sed ventebant inchoata enim nauigatio versus Ca-
pharnaum significatur, non perfecta. [Et tenebræ iam factæ erant:
& non venerat ad eos Iesus.] Ratio additur recessus discipulorum
sine Iesu. Significatúrque discipulos expectasse vsque ad tenebras
nocturnas Iesum si forte licentiata turba veniret ad eos: qui iam
præcesserant & præparauerant nauim. [Mare autem vento magno
flante exurgebat.] Tempestas maris describitur ex vento, quam
alij euangelistæ diffusius prosequuntur. [Quum remigassent ergo
quasi studia vigintiquinque aut triginta.] Rem gestam huma-
no more euangelista describit, velut ignota mensura studiorum: vt
intelligamus quòd historiam scribit humanæ historiæ more.

Universidad de Deusto
Biblioteca

[Vident Iesum ambulantem super mare,& proximum naui fieri.] Circa quartam vigiliam noctis hoc fuisse testatur Marc⁹.ita quòd tanto tempore tam parum nauigauerant.[Et timuerunt.]putantes phantasma esse. [Ille autem dicit eis:ego sum nolite timere.] Tacet euangelista scripta ab alijs de Petro ,qui fuit ad Iesum,&c. [Voluerunt ergo accipere eum in nauim.] Scrupulosa sunt hæc verba : quoniam præ se ferunt quòd Iesus non ingressus est nauim:quòd tamen constat ex alijs euangelistis esse falsum ¶Solutio'est quòd euangelista non dicit Iesum nó esse ingressum in nauim (quòd esset contrarium ,narrato ab alijs) sed dicit quòd voluerunt eum accipere in nauim significans quòd discipuli putantes se more solito nauigaturos vsque ad portum,voluerunt ipsum accipere in nauim.Sed quia optato solitæ nauigatiõis fefellit eos, ideo subiungitur non negatio ingressus Iesu in nauim , sed negatio solitæ nauigationis:subiungendo [Est statim nauis fuit ad terram] pro,in terra,[in quam ibant.] Ita quòd secundum historiã Iesus ingressus est nauim:& statim non solito cursu nauigationis nauis fuit in portu illo ad quem tendebant, vt vltra miracula ab alijs recitata,intelligamus etiam hoc miraculum factum quòd statim nauis appulit ad terram ad quam ibant. Et quia non est ingressus Iesus nauim ad finem solitæ nauigationis ad quem volebant ipsum accipere, ideo euangelista vsus est tali modo loquendi. [Altera die.] pro, postero die.Significatur enim dies immediate sequens. [Turba quæ stabat trans mare]In illa parte maris vnde discesserant discipuli siue Iesu.[Vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna.]Desunt sex dictiones. [Illa quam ingressi sunt discipuli eius,& quòd nó introisset cum discipulis suis Iesus in nauim.]pro.nauiculam,[sed soli discipuli eius abiissent.Aliæ vero supervenerunt.]pro:venerunt,[naues à Tiberiade.] Illa maris ora erat quidem Tiberiadis: sed distabat à Tiberiade, à qua in illum locum venerunt naues postero die [iuxta locum vbi manducauerant panem.]Miraculum panis non fuit patratum in ora maris: sed(vt dictum est)in loco deserto Bethsaidę iuxta quem locũ erat hæc pars maris ad quam venerunt à Tiberiade naues. Et propterea euangelista dicit,iuxta locum vbi manducauerant panem [Gratias agentes deo.]pro,gratias agente domino Non enim describitur quòd comedẽtes gratias egerint,sed quòd Iesus donator panis gratias egerit ¶Et dixit hoc euangelista, ad explicandum de qua mãducatione panis loquitur:scilicet de illa qua manducauerũt ex nõ datum à domino gratias agente ¶Significantérque nõ nominat Iesum,sed dominum appellat,ad explicandum vtranque naturam:diuinam dicendo dominum humanam ,dicendo quòd gratias egit. Vtrtusque enim opus in miraculo illo apparuit [Quum ergo vidisset turba quod Iesus non esset ibi neque discipuli eius,ascenderunt.]Deest,& ipsi,[in nauiculas & venerunt Capharnaum quærentes Iesum.] Supradicta omnia argumenta narrauit euãgelista,ad explicandam rationem quare turba venerit ad quærendum Iesum in Capharnaum:quoniam hinc pendet occasio sequẽtis doctrinę ¶Et nihilo minus significatur quòd venientes in Capharnaum,quærebant vbi erat Iesus: non enim inuenerunt ipsum in littore,aut in porta ciuitatis.[Et quum inuenissent eũ ,trans mare.]in Synagoga Capharnaum vt inferius explicatur. [Dixerunt ei.Rabbi quando huc venisti?]Quum debuissent petere quomodo huc venisti trans mare,rusticano modo petunt quando huc venisti:confundentes quando & quomodo.Euangelista siquidem recitat rusticorum verba:qui non distinguunt aduerbia interrogatiua.[Respondit eis Iesus]Sequens doctrina responsiue data significatur. [Et dixit,Amen amen dico vobis,quæritis me.]Non respondet Iesus interrogationi rusticorum:sed facto eorum qui quærebant eum . [Non quia vidistis signa.] Quærere Iesum ex miraculis visis fructus est intentus per miracula.Est enim quærere Iesum affectu imitandi ipsũ discendique ab ipso,quod in illis non erat.[Sed quia manducastis ex panibus & saturati estis] Affectus ad corporeum cibum manifestatur trahens illos ad quærendum Iesum.[Operamini.] Occasione accepta ex eo quòd illi quærebant Iesum propter cibum corporis,instruit eos Iesus de cibo animæ,quemadmodum Samaritanam occasione aquæ instruxerat de potu.Et incipit ab opere.tum vt de cibo animæ tractet ad similitudinem cibi corporis , qui operando acquiritur:tum vt intentionem spiritualis cibi explicet non sufficere sine opere sed oportere intendentem spiritualem cibum acquirere,exercere se operãdo ad hoc vt acquirat illum.[Non cibum qui perit.]Cibus corporis appellatur cibus qui perit:quia est ad sustentationem vitæ mortalis. ¶Et quoniam Iesus mandat operari, & vetat operari propter cibum corporeum,ideo hinc erroris occasionem sumpserũt qui nõ laborandum credunt vt manducemus corporaliter.Nescierunt enim distinguere inter finem intentum,& id quod consurgit ex necessitate materiæ . Cibus enim corporis non est finis intentus ab homine:sed ex necessitate mortalis naturę consurgit indigentia ei⁹ appetitus cibi: & consequenter operari propter cibum. Cibus autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem animæ est intentus vt finis, toto appetitu studio & opere acquirendus. Ita quòd quum dicitur operamini non cibum qui perit, sensus est intendite per opera vestra non cibum qui perit, quòd est prohibere cibum qui perit vt finem. Hunc enim sensum manifestat subiuncta aduersatiua. [Sed qui permanet in vitam æternam,] Cibum nanque permanentem in vitam æternam vt finem intentum, per opera acquirendum esse constat. Animæ autem cibus constat ex vero & bono: quia anima constat ex intellectu & voluntate. & intellectus pascitur vero: voluntas autem bono. Vnde cibus qui permanet in vitam æternam, constat ex vero & bono nutriente vitam animæ eternam. Appellatur enim cibus animæ permanens in vitam æternam, quia officium eius est sustentare vitam immortalem quæ est vita æternæ gloriæ futuræ. Et dicte contra cibum qui perit, distinguit cibum permanentem in vitam æternam. ¶Inferius autem explicabitur quid est iste cibus. nunc satis est nosse quòd quemadmodum cibus corporis sustentat vitam corporalem mortalem, ita cibus animæ sustentat vitam in æternum mansuram ipsius animæ. Ita quòd non de quocunque cibo animæ est sermo, sed de permanente in vitam æternam: vt intelligamus hunc cibum non solum distingui à cibo corporis, sed etiam à quocunque cibo animę non nutriente illam ad vitam æternæ felicitatis qualis est bonum humanæ gloriæ, & veritas quæcunque non ducens ad æternam fœlicitatem. ¶Et inchoauit a precepto operandi non propter cibum pereuntem, sed æternũ quia intentio cœlestis magistri est auertere homines à solito fine studiorum humanorum & conuertere ac eleuare homines omnes ad dirigendum studia, & opera sua pro quanto tenduntad propriũ bonum ipsorum, ad cibum æternum vt finem concupiscibilium reliquorũ. ¶Vbi & aduerte quòd in præcedenti ea affectũ præponente gloriam humanã, descripsit impedire fidẽ. hic vero studium adipisci pereuntem plus quàm ad æternum, prohibet illud animã, hoc corpus præstat impedimentũ saluti æternæ. [Quę filius hominis dabit vobis.] Ne erraremus intelligendo posse per nosmetipsos operando acquirere cibum permanentem in vitam æternã absque eo quòd daretur nobis ab aliquo homine, subiunxit propriũ possessorẽ simúlque largitorẽ cibi permanentis in vitam æternam esse filiũ hominis: vt intelligamus non aliunde posse nos acquirere cibum quam ex dono filij hominis. Simúlq; intelligamus ad habẽdũ hunc duo oportere concurrere alterum ex parte nostri scilicet opus alterũ ex parte filij hominis scilicet dare. [Hunc enim.] nomen

nomen hunc, clare in textu Græco demõstrat non cibũ ad filiũ hominis. quoniam est masculini generis, & dictio interpretata cibũ est fœminini generis. [Pater signauit,.] pro, sigillauit, deus.] Coniuncto enim, inonstrat q̃ hæc sententia reddit rationẽ præcedẽtis. Redditur siquidẽ ratio quare filius hominis dat nobis panem permanentẽ in vitam æternam, quia ipsum pater deus sigillauit hoc est quia ipse est filius dei. ¶Incarnationis mysterium sigillatione filij hominis à patre deo, significatur: eo q̃ quẽadmodum sigillãdo figura sigillãtis sigilli imprimitur sigillato, ita filio hominis impressus quodammodo est filius dei, qui est figura dei iuxta illud ad Hebræos. qui quum sit splendor gloriæ & figura substantiæ ei⁹. est enim filius dei similis patri in substantia. Et propter hoc significantius in litera non dicitur pater sed pater deus. quod est nomẽ substantiæ diuinæ [Dixerunt ergo ad eum.] Non dicit respõderũt aut dixerũt illi, sed dixerũt ergo vt intelligamus nõ illos rusticos qui dixerãt quãdo huc venitti, sed homines eruditos in lege occasione accepta ex verbis Iesu, dixisse hæc quæ subiunguntur. præ se ferunt enim loquentes eruditos, qui præsentes erant in Synagoga [Quid facimus.] pro faciemus, [vt operemur opera dei?] Interrogexerunt isti verba Iesu (scilicet operamini cibum qui permanet in vitam æternam) monere ad opera dei: percipientes quod opera dei est id quod dat vitam æternam. Et propterea erudite petunt quod est illud factum nostrum in quo consistit operari opus dei. sicut enim alias petierunt quod est mandatum magnum in lege, ita modo petunt quod est factum nostrum quod nos oportet operari, in quo consistit operari opus dei præbens vitã æternã. Factum siquidem nostrum significatur, dicendo in presenti facimus. [Respondit Iesus: & dixit eis. Hoc est opus dei.] Illi quæsierũt de operibus, Iesus respondet de opere. significans vnum esse opus velut substantiale. ¶Et dicit dei, non legis. contra opera siquidem legis distinguitur ab apostolo fides, & non contra opus dei: [Vt credatis in eum quem misitille.] Credere est opus nostrum & est opus dei & propterea directe respondet quæsito: assignans opus nostrum voluntarium, simul & diuinũ. Credere siquidem in Iesum, continet in se, & id quod est intellectus (scilicet credere Iesum quod commune est voluntarijs & inuitis: nam & dæmones credunt inuiti mysterium incãrnationis & trinitatis, ex euidentia factorum) & id quod est voluntatis: scilicet confidere, tendere in Iesum. hoc enim præpositio in, adiungit. Credere siquidem deum aut deo, actus est solius intellectus: sed credere in deum,

est

est credendo considere seu tendere in deum, quod continet in se actum intellectus & voluntatis: actus fidei, spei, & charitatis. ¶Et significanter complectitur mysterium trinitatis & incarnationis: dicendo in eum quem misit ille scilicet deus. Vbi aduerte quòd credere in verbum incarnatum, appellatur opus dei non solum quia est donum dei in opere nostro, sed quia est opus primum exactum à deo, & vniens hominem deo. In hoc enim opere consistit substantialiter vnio hominis ad deum in hac vita: & est illud quod præbet vitam æternam. [Dixerunt ergo ei.] rursus eruditi in Synagoga: occasione accepta alterius quæstionis ex eo quòd ad hoc peruenerat doctrina Iesu quòd credere in ipsum missum à deo, conferebat vitam æternam. [Quod ergo tu facis signum, vt videamus & credamus tibi?] Non petunt quodcunque signum, sed tale signum quòd habeat duas conditiones. Prima est quòd videatur à nobis: altera est quòd sufficiens ad faciendum nos credere, tibi quæ dicis de teipso. Et propterea magis explicando intentionem quæstionis, subiungunt. [Quid operaris?] licet sufficiens ad hoc. [Patres nostri manducauerunt manna.] Argute petunt, proponendo signum monstratum quum missus est Moyses: clare significantes quod quia tu maiorem te dicis Moyse (dicendo quòd credere in te missum à deo confert vitam æternã) oportet quòd tu operaris signum maius quam fuit illud quod fuit tempore Moysi: quo tempore patres nostri manducauerunt manna. Acsi apertius dixissent, non aliqua turba, sed vniuersus populus qui tunc erant patres nostri, manducauerunt manna, non panes hordeaceos. [In deserto.] in quo quadraginta annis fuerunt. Et intendunt per hoc quòd signa quæ fecerat non erant sufficientia sed oportebat signum maius monstrare [Sicut scriptum est.] Hinc clare apparet quòd non erant rustici, sed eruditi in lege (in Synagoga præsentes) qui mouebant has quæstiones. [Panem de cœlo dedit eis manducare.] Communis panis, ex terra generatur manna autem ex quo conficiebatur panis, non generabatur in terra, sed modum roris de supernis descendebat: & propterea sicut ros dicitur de cœlo descendere, ita & panis ille dicitur de cœlo datus. [Dixit ergo eis Iesus.] Occasione nacta ex quærentium verbis, aggreditur Iesus doctrinam de seipso quatenus est panis vitæ. Et primo tractat de seipso vt est panis vitæ. deinde de passione sua futura secundum quam est cibus & potus vitæ. [Amen amen dico vobis, non moyses dedit vobis panem de cœlo.] In textu Græco præponitur articulus dictioni panem. Ex quo

quo patet quòd non negat Iesus Moysen dedisse patribus eorum panem de cœlo, sed negat Moysen dedisse illum panem de cœlo, hoc est insignem illum panem de cœlo qui præbet vitam æternam. ¶Ita vt hinc duas differentias intelligamus, alteram inter datores, Moysen & patrem Iesu alteram inter datos panes de cœlo scilicet manna & panem illum. hæ enim duæ differentiæ monstrãtur ex aduersariua subiuncta. [Sed pater meus dat vobis panem de cœlo verum.] Et significanter apponit verum ad declarandum quod illum panem permanentem in vitam æternam, pater Iesu dat, non fictum, non præsumptum. sed verum, sed vere existentem talem quod permanet in vitam æternam. [Panis enim verus] pro, dei, [est.] Dictioni panis præponitur articulus, vt intelligamus quod de eodem insigni pane loquitur, & quem prius appellauerat panem verum, modo appellat illum panem dei. ¶Et per coniunctionem enim, reddit rationem vtriusque differentiæ prædictæ, ex duabus conditionalibus. Altera est. [Qui de cœlo descendit.] hoc est qui non solum datus dicitur de cœlo, sed vere descendit de cœlo. Descendere siquidem actus est voluntarius, qui non competit inanimatis, quæ mouentur quidem deorsum, sed nõ vere descendunt. Rursus de vero cœlo, de summa celsitudine descendere, non competit cuicunque inanimato. Et propterea etiam hinc apparet differentia panis veri seu dei. ¶Altera est. [Et dat vitam mundo.] Et hęc quoque differentia duo complectitur: scilicet dare vitam, & mundo, non populo Israel tantum. Et intendit per dare vitam, dare vitam simpliciter & absolute, & non ad tempus. Ex hoc enim quod ille panis dei habet has conditiones (scilicet quod vere descendit de cœlo, & vere dat vitam mundo) manifeste infertur q; Moyses nõ dedit illũ. [Dixerunt ergo ad eum.] Occasione accepta ex tã præclaris cõditionibus descripti panis, prorũpũt auditores ad petẽdũ. [Domine semper da nobis panem hũc.] Quemadmodum Samaritana petit, da mihi hãc aquã vt nõ sitiam neque veniam huc haurire, ita isti carnaliter petunt. Signũ autem quod carnaliter petũt, habetur ex eorũ verbis: iunctis cum hoc quod Iesus subiungit eos nõ credere [Dixit autem eis Iesus. Ego sum panis vitæ.] Hactenus dixerat in tertia persona credendũ esse in eum quem misit pater deus modo explicat in prima persona tanquam prius de se ipso velut indiuiduo vago locutus fuerit. & modo indiuiduo signato, dicendo ego sum. Ita quod petentibus da nobis hunc panem, respondet, ecce hic panis, ego sum panis vitæ. [Qui venit ad me, non esuriet. & qui credit in me non sitiet.]

Decla

Universidad de Deusto
Biblioteca

Declarat se esse panem vitæ, ex effectu quia scilicet præstat non esurire neque sitire vnquam. Acsi apertius diceret. panis quicunque alius non est panis vitæ absolute, sed est panis vitæ ad horam: quia non tollit famem & sitim absolute, sed pro tunc: ego autem tollo famem & sitim in æternum. Et ratio differentiæ est: quia reliqui cibi sunt transitorij & propterea redit fames, redit sitis ipse autem solus est permanens, ita quòd nunquam desinit. ¶Et quum dixisset dicere qui manducat me (vt consequenter loqueretur ad panem) dixit qui venit ad me, qui credit in me: vt abstraheret auditores à cogitatione panis corporei, à cogitatione manducandi & bibendi corporaliter, & eleuaret eos ad cogitandum & intelligendum quod de pane spiritus loquitur. ¶Dicit autem venit & credidit, vt vtriusque partis animæ officia explicet, credere siquidem partis est intellectiuę: venire autem partis affectiuæ. Voluntas enim tendit ad obiectum in re: intellectus autem trahit obiectum in se Propter quod dicunt philosophi quòd bonum & malum est in rebus, verum autem & falsum in anima ¶Et quum dixisset se esse panem vitæ, declarat nihilominus quod tollit non solum famem sed sitim: vt eleuemur ad intelligendum & penetrandum quod quæ sunt diuisa in inferioribus alimentis (nam alimenti sicci est tollere famem, humidi vero tollere sitim) vniuntur in rebus superioris ordinis. nec ibi est distinctio huiusmodi alimentorum: sed plenam vtriusque appetitus sacietatem panis vitæ secum. ¶Et verificatur tam non esurire quàm non sitire (vt cap. 4. declaratum est) simpliciter & absolute. Cum quo stat quòd quanto magis credimus in Iesum & venimus ad eum, tanto magis esurimus & sitimus augmentum & perfectionem. [In æternum] pro, vnquam Sacietas non ad horam sed perpetua significatur. [Sed dixi vobis: quia & vidistis me & non credidistis] pro, creditis. Tacitæ obiectioni respondet, vtendo hac aduersatiua, Poterant enim obiicere quod oportebat facto monstrare seipsum panem vitæ, & non verbis. Huic inquam obiectioni respondet. sed dixi vobis, sed verbo explicaui me esse panem vitæ, quia vidistis me factis & tamen non creditis. Ita quod necessitas dicendi est quia facta visa non ducunt vos ad credendum verba enim adiuncta factis plus valent. [Omne quod dat mihi pater ad me veniet.] Petentibus panem hunc, respondet Iesus ecce ego sum hic panis & subiunxerat veniendum esse ad se. Declarat modo modum habendi hunc panem. qui est modus veniendi ad eum. ¶Et intendit quod habere hunc panem pendet primo ex dono patris sibi infallibili. Acsi apertius dixisset. Vos petitis da nobis hunc panem: scitote quod modus habendi est iste, quod pater dat mihi habitu eos hunc panem: ita dat quod infallibiliter ad me venient. oportet ergo vos volentes hũc panem esse datos mihi à patre meo, datos sic quod infallibiliter ad me veniatis. Et per hoc excluditur omnis via salutis si non itur ad Christum. ¶Et est sermo de dare non secundum quid (hoc est secundum præsentem iustitiam) sed de dare simpliciter & absolute. quod vocatur dare per prædestinationem. Quod enim deus absolute dat Christo, proculdubio sortietur effectum: quod scilicet ad eum veniet ex tali dare. [Et eum qui venit ad me.] Non sola patris datio, sed liberum hominis arbitrium ad habendum hunc panem concurrit & propterea descripto infallibili inuentu ex ordine diuini doni, subiũgitur libet concursus hominis dicendo & eum qui venit. ventre enim actus est voluntarius. [Non eijciam foras.] Tertium concurrens ad habendum hunc panem, est consecutio ipsius Iesu Ad quam se concurrere Iesus, tertio loco describit: ad similitudinem acceptantis ventientem ad se domi. Non acceptans siquidem venientem eiicit eum foras: acceptans autem retinet eum intus. ¶Duo ergo dicit. Primum quod seipsum concurrere ad hoc, declarat: vt ejectio ab intimis. alioquin non terminarentur ad foras. Vt hinc intelligamus venientes ad Iesum, admittẽdos ab ipso ad intima, ad ea quę sunt internę fœlicitatis. ¶Et dixit hoc ad declarandũ quali vitæ est panis: scilicet vitæ spiritus, quæ consistit in intimis. dicit. dixit non eijciam, ad declarandum se quantum est ex se, venientes omnes recipere. ¶Collige prudens lector quod tribus concurrentibus ad habendum hunc panem (scilicet patre dante, homine veniente, & Iesu admittente) quum ipse Iesus dicat se nullum eiicere ventientem, relinquuntur duo reliqua tanquam nõ ad ipsum Iesum spectantia, sed ad patrem & ad homines: ac per hoc satis factum est petitioni da nobis hunc panem. Acsi apertius dixisset. ego quidem sum ille panis, & nullum eiicio venientem ad me: sed patris dono & vestra voluntate opus est vt ad me veniendo panem hunc habeatis [Quia descẽdi de cœlo.] simul reddit rationem quod ipse non eiicit datos sibi à patre: & declarat se habere conditiones superius descriptas panis dei Prima enim conditio erat quod descendit de cœlo. & hanc in se verificari explicat dicendo quia descendi de cœlo, nõ corporeis gressibus sed veniendo mihi carnem humanã. Ipsa enim carnis in terra assum-

pto

Universidad de Deusto
Biblioteca

ptio, descensus est de cœlo de summa celsitudine. [Non faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.] Duas esse in Christo voluntates. hic patet: humanam scilicet (de qua dicit voluntatem meam) & diuinam, quam dicit voluntatem patris. ¶Dupliciter autem de voluntate humana Iesu loqui possumus. vel secundum seipsam: vel vt subiacet regulæ diuinæ voluntatis. Voluntas enim Iesu secundum seipsam: secundum suam naturam, nude accepta, non habet bonitatem infallibiliter: quoniam eiusdem est naturæ cum voluntate quæ fuit in Adam ante peccatum. Prout autem inhæret regulæ diuinæ voluntatis, declinare non potest ad malum. Vtriusque autem conditionis textus meminit. nam dicendo non vt faciam voluntatem meam, de voluntate humana nude accepta loquitur. verissimum siquidem est quod non venit ad habendum pro regula operum suorum voluntatem humanã secundum se. Dicendo autem sed vt faciam voluntatem eius qui misit me, significat voluntatem suam faciendi conformiter ad voluntatem diuinam. [Hæc est enim.] pro, autem, [voluntas eius qui misit me patris.] Explicat voluntatem paternam quam ipse est adimpleturus. Et primo quo ad datos sibi à patre dicendo. [Vt omne quod dedit mihi non perdam ex eo.] Ratio quare nõ efficio, est voluntas patris vt non perdam aliquid eorum quę dedit mihi. [Sed resuscitem illud.] Duo constituit mihi pater erga ad datos à se mihi. Alterum est negatiuum: vt scilicet non perdam aliquem eorum. Alterum positiuum: vt resuscitem illos. Primum spectat ad salutem spiritus, secundum ad salutem corporis vtrumque tamen ad statum æternæ fœlicitatis. ¶Et declarat per hæc duo officia sua se missum esse ad seruandum ea quæ sunt spiritus, & ad resuscitandum corpora, quæ manifeste sunt officia solius dei. [In nouissimo die.] Tempus resuscitationis describitur finis temporis. non enim esset nouissimus dies nisi esset finis tẽporis. iuxta illud Apoca. 10. iurauit per viuentem in secula quod tempus non erit vltra [Hæc est autem voluntas patris mei qui misit me.] Repetit voluntatem patris: vt explicet eandem respectu venientium quam explicauerat respectu datorum. Ita quod vbi prius explicauit voluntatem patris ad explicandum officia propria sibi constituta erga datos sibi à patre, modo explicat eandem ad explicandum effectus seu fructus acquirendos à venientibus ad Iesum. [Vt omnis qui videt filiũ & credit in eum.] Vere credentes describuntur duobus actibus scilicet videndi filium, & credendi in eum. Et hic quidem secundus iam declaratus est. Primus autem con-

net quòd filius videtur credendus. Nõ enim dicit quòd omnis qui videt me (quod posset intelligi de visu corporali) sed qui videt filiũ quod non potest intelligi nisi de visu spirituali. Et quum constet quòd non est sermo de visione beata (quoniam tangitur videre eũ credere) consequens est quòd de illa spirituali visione filij est sermo quæ stat cum credere. immo quæ est ratio credendi. nam prętenditur videre filium ad credere in eum. Huiusmodi autem visio filij est qua mente videmus filium credendum: vel ex euidentia miraculorum, vel ex testimonio scripturarum, vel ex interno lumine fidei. Hæc enim sufficiunt ad videndum filium sub ratione credibilis. quã credibilis rationem explicant subiuncta verba, & credit in eũ. Nisi enim de visione filij sub ratione credibilis esset sermo, & esset implicatio in adiecto adiicere visioni filij credere in ipsum (quoniam quod videtur non creditur) & non subiunxisset & credit in eum. Adiiciendo itaque & credit in eum, explicat quòd de videre filium sub ratione credibilis loquitur. ¶Et hinc habes erudite lector modum rationémque credendi, esse visionem credibilium. Non enim speciale aliquid de filio explicatur: sed quod commune est omnibus quæ sola fide habentur: Credimus enim mysterium trinitatis, mysteriũ incarnationis & reliquos articulos fidei, quia videmus nõ illa quæ credimus, sed illa esse credibilia. Sicut credimus remotissimas partes terræ conditionésque earum quas nũquam vidimus, quia habemus tot testimonia quòd videmus illas esse credibiles. [Habeat vitã æternam.] Ecce fructus primus, spectans ad fœlicitatem spiritus [Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.] Ecce secundus fructus, spectans ad fœlicitatem corporis. ¶Vbi aduerte ℣ non repetẽdo dicit & ego resuscitabo: sed ad significandũ se executurũ cõstitutum sibi à patre vt resuscitet, executurum autem respectu credentiũ in eũ. [Murmurabant ergo Iudæi de illo.] Hinc apparet ℣ non rustici, non Galilæi sed Iudæi qui ab Hierosolymis venerant (vt alij testantur euangelistę) erant inuidentes has quæstiones, increduli & omnia perturbantes. [Quia dixisset, ego sum panis viuus.] Superfluit viuus. [Qui descendit.] Et dicebant, nonne hic est filius.] Deest Iesus Legẽdi est. [Nõne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrẽ, & matrem?] A nomine proprio & à genere simul describũt ipsum: opponentes etiam notitiam patris & matris. ¶Et habes hinc conclusionem quod Ioseph viuebat tunc temporis, sicut & mater. Dico autem coniecturã: quia posset dici quòd paulo ante mortuus esset & tamen notus erat illis. [Quomodo ergo dicit hic, quod de cœlo descendit?]

scendit?] Ratio murmuris consistit in hoc quòd Iesus erat homo genitus sicut & alij: quod incomposibile apparebat verbis Iesu quibus dicebat se descendisse de cœlo. venit enim ex matris vtero sicut & cæteri. [Respondit ergo Iesus: & dixit eis.] Huic murmuri occurrit Iesus: primo compescendo [Nolite murmurare.] proxime murmurate, [in inuicem.] Superfluit præpositio in. In quo apparet quòd non dicebant hæc Iesu, sed inter se. [Nemo potest venire ad me.] Explicat deinde rationem quare murmurant: quia scilicet carent dono dei quo trahantur ad Christum. ¶Nec dijcit nemo venit ad me, sed nemo potest venire. vt intelligamus negari non solum actum veniendi sed potentiam veniēdi. Et est sermo de potentia propinqua quæ scilicet elicitiua est actus, cui ad operandum non deest nisi executio. [Nisi pater qui misit me traxerit eum.] Non violentia, sed reuelatione, inspiratione, instinctu, excitatione mentis. Nec propterea excusatur non veniens ad Iesum, si non trahitur à patre cœlesti: quoniam nō excusatur ab obice impediente ipsum vt trahatur á patre ¶Explicat ergo Iesus clare quod superius occulte dixerat, omne quod dat mihi pater &c. declarando simul quòd ideo isti murmurabant quia non erant tracti à patre. Ita quòd ordo veniendi ad Iesum, est quòd primo est tractus internus: & propterea attribuitur patri, inuisibili. deinde est posse per donum acceptum venire. & tertio est venire. [Et ego resuscitabo eū in nouissimo die.] Non est repetitio sed explicatio eiusdē gratiæ resuscitationis, conferendæ ab ipso venientibus ad eum. Quam etiam à se conferendam dixerat credentibus in se: vt ideo intelligamus præmium vtrorumque scilicet venientium & credentium. Quæ autem sit differentia inter venire & credere, iam declaratum est. [Est scriptum in prophetis.] Authoritate scripturę declarat tractum paternum Nec nominatur propheta aliquis quoniam sententia prophetarum inducitur. [Et erunt omnes.] Non distribuit pro singulis generum, sed pro generibus singulorum. hoc est non significantur omnes homines, sed omnes conditiones hominum: masculi, fœminæ, senes & pueri, diuites & pauperes, barbari & reliquæ hominum differentiæ. Intendit enim quòd cuiusque conditionis homines erunt [Docibiles.] proclines, [dei.] Hic est modus quo pater trahit scilicet docendo intus. Ad hoc affertur prophetarum sententia quòd cuiusque conditionis homines erūt dociles, facile suasibiles respectu dei docētis. Hinc enim facile apparet vniuersalis extensio diuini tractus ad rusticos, ad mulieres &c. ita quòd nemo venit nisi tractus diuina doctri-

doctrina interiori. [Omnis qui audiuit à patre & didicit.] Efficacia tractus simul cum modo discendi à deo declaratur. Acsi apertius diceret. Ex parte quidem patris concurrit docere trahendo, seu trahere docendo: quorum alterum pertinet ad intellectum, alterum ad voluntatem. ex parte vero eorum qui docentur & trahuntur, concurrit primo audire internum: & propter hoc dicitur, audiuit à patre, concurrit secundo discere. ¶Humano more spiritualia describuntur. Discipulus primum audit à magistro: & per hoc discit. sed auditus perceptio est eorum quæ dicuntur: discere autem continet in se & credere & profitere. oportet enim addiscentem credere præceptori. & quantus credat non discit nisi in auditis profitetur. Proportionaliter siquidem accedentes ad deum oportet primum audisse: hoc est percepisse quæ deus docet. deinde didicisse: hoc est credendo profecisse in auditis. & sic tertio. [Venit ad me.] non corporali gressu sed affectu, sed operibus. Hęc est enim efficacia diuini tractus. [Non quia patrem vidit quisquam.] Ne intelligeres auditi patrem sicut auditur sensibilis doctor (qui videtur dum auditur) & putares spirituali visione videri patrem à spiritualiter audientibus, occurrit huic falsę existimationi: declarando quòd solus ipse vidit patrē. Et excluditur non solū qui libet homo, sed etiam quicūque angelus. Sed est sermo de quocunque secundum vires naturales, & propterea subiungit. [Nisi is qui est à deo, hic vidit patrem.] Solus enim deus naturali facultate videt deum. Vnde & per hoc non solū excludit erroneum intellectum, sed & simul declarat seipsum esse verum deum: vtpote qui solus vidit deum patrem. ¶Nec propterea excluditur spiritus sanctus. quia videre est actus essentialis, respectu cuius exclusiua seu exceptiua adiuncta termino personali (puta patri aut filio) non excludit aliam personam diuinam: vt in tlicologia speculatiua declaratur. [Amen amen dico vobis, qui credit in me.] Tertio respondet quo ad materiam de qua murmurabant scilicet ego sum panis qui de cœlo descendi. Respondet autem prius dimittendo hoc est prius quātum ad illud ego sum panis, deinde quantum ad illud qui de cœlo descendi & demum coniungit vtrumque simul. ¶Confirmat quod dixerat ego sum panis: declarando qualis panis est ab effectu & modo edendi illum. Dicendo enim [Qui credit in me, māducatione panis significat. Subiungendo aūt. [Habet vitam æternam.] præsentaneum effectum manducationis huius panis significat. Et verificatur quòd habet vitam æternam virtualiter & in sui initio. Charitas enim seu gratia initium est vi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex æternæ: sicut semen continet fructum. ¶Et declaratur per hoc quòd nulla opus est mora ad hoc quòd panis iste caiuset vitam æternam: sed dum manducatur, efficit quòd manducans habet vitam æternam in seipso. [Ego sum panis vitæ.] Ratio quare qui credit in me habet vitam æternam, est quia ego sum panis vitæ: hoc est sum cibus conferens vitam absolute (& non ad tempus) manducati me [Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt] Declarat illam particulam qui de cœlo descendi, ex differentia inter manna appellatum panem de cœlo, & hunc panem de cœlo: penes hoc quòd manna à manducantibus se non tollebat mori, panis autē iste manducantibus se, confert nō mori. ¶Vbi perspicacius attende quòd differentia ista non est penes omnino idē hoc est penes mori corpore. puta quod alter permittit mori corpore, alter vero tollat morte corporis: vel ꝙ alter permiserit mori spiritu, alter vero tollat mortem spiritus. Neuter enim sensus est literalis. ¶Sed differentia ista est penes idem proportionaliter scilicet penes comedentes respectiue. Est enim sensus ꝙ manna se māducantibus non conferebat nō mori corpore, quū māducantes ipsum ederent ad vitā corporis: iste autem panis manducantibus se confert non mori illa vita ad quam seruandam manducatur manducatur enim propter vitam spiritus: & confert non mori spiritu. Stat itaque solida differentia, relata ad māducantes & mortem proportionaliter seu respectiue. ¶In qua differentia considera etiam ꝙ respōdet dicentibus. quid operaris tu plusquàm Moyses patres nostri manducauerunt manna in deserto sicut scriptum est, panem de cœlo dedit eis. Respondet enim ecce quid operor plus: quoniam māna cibus fuit non tollens mortem, iste autem panis est cibus tollens mortem. ¶Si quęris quo pacto verificatur ꝙ iste panis tollat mortem quum multi postquàm comederunt hunc panem mortui fuerint spiritu alioquin in errorem illorum laberetur qui dicunt charitatem semel habitam non posse perdi. Solutio est quod quantum est ex parte cœlestis panis, sufficiens est ad conferendum comedenti nunquam mori spiritu. hoc est nunquam peccare mortaliter. sed ex defectu ex libero arbitrio habentis vitam quæ duraret in æternū, prouenit mors spiritus. Abijcit enim à se vitam spiritus ille qui peccat: & non ex defectu panis aut vitæ prouenit mors spiritus. Non sic autem erat in manna quantum ad cibus erat corporeus, impotens ad præstandum vitam corporis sine mori. [Hic est panis de cœlo descēdens: vt si quis ex ipso manducauerit nō moriatur] pro, vt quis ex eo edat & nō moriat. Plus continet

tinet hæc litera quàm vt comedens hunc panem, non moriatur, quoniam cum hoc significat etiam quòd panis iste descendit de cœlo ad hoc vt edatur, hoc enim clare significatur dicendo, de cœlo descendens vt quis ex eo edat [Ego sum panis viuus.] Declaratis sigillatim singulis particulis, iungit vtranque simul. Ego sum panis viuus, quo ad primam [Qui de cœlo descendi.] quo ad secundam. ¶Vbi aduerte quòd prius dixit ego sum panis vitę, modo autem ego sum panis viuus: vt intelligamus ipsum esse & panem vitæ seruatiuum vitæ aliorum in æternum, & panem in seipso formaliter viuum. & differre à manna, non solum quia est panis tollens mortē, sed etiam quia est panis in seipso viuus. Ita quòd descendit vere de cœlo viu'. & non cecidit de cœlo vt manna res nō viua. [Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.] Prius ablationē mortis dixerat effectum huius panis: modo collationō vitę æternę dicit effectum eiusdē panis. Vt vtrinque, ex vtroq; cōtratio (morte scilicet & vita) declaretur effectus huius panis. Et intelligę viuet in æternum, quantum est ex parte panis. vt expositum est. ¶Vbi perspice efficaciā huius panis non solum ad tollendam famem, sitim & mortem, & ad conferendum statim vitam, sed ad efficiendum quòd viuat in æternum. [Et panis quem ego dabo.] Postquam declarauit seipsum ratione suę deitatis panem viuum qui de cœlo descendit, transit modo ad declarandum rursus seipsum etiam secundum humanam naturam assumptam esse panem viuum, & incipit à morte passionéque sua: dicens esse similiter cibum mundi. Ita quòd non solú ipse verbum est cibus & vita mundi, sed etiam ipse crucifixus, mortuus, &c est panis & vita mundi. Quod est dictū, oportere mundum pasci credendo & amando, nō solum deum in ipso Iesu homine, sed etiam hominem passum ac mortuum pro salute mundi. Propterea enim hactenus seipsum dixit panem: modo autem cū coniunctione copulatiua, accumulando ait & panis. ¶Significanterque dicit dabo, & non dicit. do quoniam futura erat donatio eius. Simulque petentibus: da nobis hunc panem. declarat qualis est panis quem ipse dabit. [Caro mea est.] Desunt tres dictiones scilicet [Quam ego dabo] Et sequitur [Pro mundi vita.] Manifestissime explicat panem hunc fore passionem & mortem suam: dicendo quòd panis quem ego dabo est caro mea, nō mystica, non spiritualis sed quam ego dabo pro mūdi vita. constat enim quòd in passione & morte sua daturus erat carnem suam naturalem pro mundi vita. ¶Et dicendo dabo, significat voluntario dono se passurum ac moriturum. Et dicendo

pro mundi vita, manifestat causam patiendi & moriendi non pro aliquorum sed pro mundi vita. ¶Si vita spiritus intelligitur, glosa opus est distinctiua de sufficientia vel efficientia. Mors enim Christi sufficiens fuit pro spirituali vita mundi: quanuis non effecerit illam in omnibus propter impedimentum ex parte multorum. Quanuis etiam secundum efficientiam possit verificari mors Christi pro mundi vita spirituali: pro quanto spiritualem vitam effecit non alicuius partis aut ætatis mundi, sed in omni parte & ætate mundi. ¶Sed si vita in sua amplitudine intelligitur, non est opus glosa limitatiua: quoniam vitam corporalem etiam iniquorum effecit mors Christi: restaurauit enim naturam non in aliquibus sed in omnibus: vt potentius fit donum Christi quàm peccatum Adæ. [Litigabant.]pro, pugnabant, [ergo Iudæi adinuicem.]Occasione sumpta ex hoc quòd Iesus dixerat carnem suam esse panem quem esset daturus, inter se certabant Iudæi, nó Galilæi. [Dicentes. Quomodo potest hic.]Impossibilẽ modum existimabãt. [Nobis carnẽ suam.]Superfluit suam: sed subintelligitur. [Dare ad manducandum? Dixit ergo ei Iesus.]Occasione sumpta ex hac verborum pugna inter Iudæos, procedit ad explanandum ordinatè manducationé carnis suæ. Et inchoat à necessitate manducandi illã. [Amen amen dico vobis: nisi manducaueritis carnẽ filij hominis & bibueritis eius sanguinem.]Necessitas manducandi carnem & bibendi sanguinẽ filij hominis, explicat ex priuatiõe vitæ, proculdubio spiritualis. [Non habebitis.]pro, nó habetis. Significatur enim præsens priuatio, non futura tantũ. [Vitam in vobis.] Et quoniã textus iste similis præcepto baptismi superius. 3 cap. descripto (nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu non potest introire in regnum dei. pari siquidem necessitate ac modo hic dicitur, nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinẽ non habetis vitã in vobis) occasio diuersarũ factionũ seu sectarũ fuit & est, ideo perspicacius discutiendus est: vt clare habeatur sensus literalis, ex quo solo trahitur efficax argumentum. ¶Triplex igitur sensus dicitur huius literæ. Primus est de' fide mortis Christi. Et est sensus. nisi vñ fueritis morte filij hominis tanquàm cibo & potu, non habetis vitam spiritus in vobis. Et hic sensus est in se verus & necessario, intentus. Verus quidem quoniã nisi anima hominis sic credat mortem Christi quòd sustentetur per illam velut cibo & delectetur in illa velut potu, non habet vitam gratiæ in seipsa. Necessario autem intentus. eum quia separatio carnis & sanguinis manifestat mortem Christi in qua separatus est sanguis à carne, explicatum quia expresse dixit, caro mea est quam dabo pro mundi vita: quod constat mortem eius explicare. immò ad declarandum hoc (scilicet quam dabo pro mundi vita) ad respondendũ Iudæis quo modo potest hic nobis dare, manifestat modum: scilicet per separationem carnis & sanguinis: hoc est per mortem talem in qua sanguis separabitur à carne, qualem constat esse mortem cruetis.

¶Secundus sensus est de fide sacramenti eucharistiæ, quòd est memoriale mortis Christi, iuxta illud Apostoli. quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annũciabitis. Calix enim & hostia separationem realem carnis & sanguinis quæ fuit in cruce, significant. Et est sensus, nisi spiritualiter manducaueritis & biberitis sacramentum eucharistiæ, non habebitis vitam in vobis Et hic sensus est verus in se. quoniam spiritualiter manducare & bibere sacramentum eucharistiæ quo ad rem sacramenti, nihil aliud est quàm manere in Christo & Christũ manere in eo, sine qua mansione constat non esse vitam spiritus.

¶An autem sit intentus, non clare apparet immò si perspicaciter fuerit consideratum, apparet quòd sermo formalis non est de sacramento, sed de re sacramenti, sed de fonte sacramenti: quoniam formaliter loquendo si manducare & bibere spiritualiter sacramẽtũ eucharistiæ necessariũ est ad vitã, sequitur quòd sacramẽtaliter manducare & bibere idem sacramentũ est necessarium ad vitam. Et patet sequela: ex eo quòd præceptum cogens ad sacramentum, formaliter loquendo cogit primo & directe ad sacramentalẽ perceptionẽ: vt patet in præcepto baptismi. ad spiritualẽ autem perceptionẽ (quæ consistit in voto) cogit tanquam ad initium sacramẽtalẽ & non sacramentalis, formaliter loquẽdo est contraria implicare. Nec propterea intelligas arguendos doctores exponẽtes hoc de spirituali manducatione: quoniam ad rem sacramenti referunt.

¶Tertius itaque sensus est de manducatione sacramentali, digne tamen. Et est sensus, nisi realiter mãducaueritis carnẽ filij hominis in sacramento hostiæ, & biberitis in sacramento calicis eius sanguinẽ, non habetis vitã spiritus in vobis. Ita quòd iuxta hunc sensum necessarium est ad salutem nó solum sacramentum baptismi, sed etiã sacramentũ eucharistiæ, sub vtraque specie. Ex hoc sensu certa fuit ante est secta Bohemorũ, cõmunicãtium etiã infantes sub vtraque specie. Huic sensui contrariatur ecclesiæ consuetudo, nõ cõmunicans infantes, nec cõmunicans populũ sub vtraq; specie. Nec sola cõsuetudo, sed doctrina. quoniã docet sufficere ad salutem

Universidad de Deusto
Biblioteca

lutem communicare sub specie panis. ¶ Et quamuis hęc authoritas sufficiat ad manifestandum quòd textus iste non tradit præceptum de perceptione sacramenti sub vtraq; specie, & consequèter quòd non tradit præceptū de manducando & bibendo sacramentum eucharistiæ, sectatoribus tamen illorum dogmatum nō satisfit, sed textum hunc pró se afferunt contra nostram consuetudinem & doctrinam dicendo quòd nisi de perceptione sacramēti tractaret dominus in his verbis non distingueret inter manducare & bibere, & rursus non distingueret inter manducare carnem & bibere sanguinē, sed ex hoc quòd ita accurate distinguit inter hæc, insinuat quòd de perceptione sacramenti eucharistiæ tractat. Præterea subiūgendo caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus, non potest negari quin de sacramento carnis & sanguinis loquatur. eadē aūt materia tractatur hic monstrando necessitatē, quæ tractatur subiungendo veritatem. De sacramenti ergo eucharistię māducatione & bibitióe est hic sermo. ¶ Sed hęc facile retinentur perspiciendo quod in hoc eodem capitulo paulò superius Iesus dicit, qui venit ad me non esuriet, & qui credit in me non sitiet vnquā. Clare enim in his verbis quæ cōstat non spectare ad sacramentū eucharistiæ, dominus distinguit esurire: & sitire: quod æquiualet ad distinguere inter manducare & bibere. nā esurire ad manducationem & sitire ad bibitionem pertinet. Non potest itaque ex distinguitione inter manducare & bibere, trahi argumentum efficax ad inferendum quòd de sacramento eucharistiæ est sermo. Similiter distinctio inter carnem & sanguinem non aduc-uat, sed potius ad contrarium ducit: quoniam caro non qualitercū que describitur distincta à sanguine, sed separatione vt cibus à potu constat autem quod realis separatio carnis & sanguinis Christi in sacramento, est repræsentatiue tātum: in morte autem Christi fuit secundum rem. ¶ Et si instetur quòdhic est sermo de carne & sanguine sub ratione cibi & potus, & nō secundū quòd in esse suo naturali erant: ac per hoc de carne in sacramento & sanguine in sacramento separatis. Solutio habetur ex iā dictis: quòd superius dominus tractauit de seipso vt tollit famem, & vt tollit sitim & tamē nō præterea infertur quòd tractauit de seipso sub specie sacramenti qua tollit famē, & specie sacramenti qua tollit sitim. Tractat enim de carne & sanguine partibus mortis suæ. vt cōplectedis mente vt cibo & potu animę quia nisi sustentetur spiritus morte Christi vt cibo & delectetur illa vt potu, non est vita spiritus in nobis. Quòd demum dicitur caro mea vere est cibus, &c. ad literā (vt patebit)

eandem materiam tractat, & mortem suam habere vere rationem cibi ac potus significat: vt ibi declarabitur. Quamuis extēsiue verificetur etiam de carne & sanguine sub sacramento: sicut etiam caro naturalis & sanguis naturalis Christi extenduntur ad sacramentū eucharistiæ: pro quanto vere continentur sub speciebus panis & vini in illo sacramēto. ¶ Inepte autem applicari hinc necessitatem communicandi omnibus, ex eo deprehenditur quod manducare sacramentum præsupponit manducationem naturalē sicut nasci sacramentaliter præsupponit nasci naturaliter. Nullus nascitur ex aqua & spiritu nisi nat⁹ secundū carnem, & similiter nulli impotenti exercere actū manducandi naturalem imponitur necessitas manducandi sacramentum. Infantes ergo qui adhuc manducare nō possunt, sed sugere, inepte concluduntur sub hoc præcepto dato sed non concesso quòd de manducatione sacramē ti textus loqueretur. Quod enī sub actu manducandi imponitur, solis potentibus manducare indici intelligitur secundum planam legum omnium intelligentiam, sed non oportet ex datis arguere istos: quia ex textu conuinci possunt nam de illo manducare ac bibere tractat textus iste, de quo immediate subditur. [Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem.] Constat enim quòd manducare & bibere sacramentum, non est hoc manducare & bibere quoniā māducare & bibere sacramentū, commune est ad digne & indigne manducare & bibere: vt Apostolo clare docuit, 1. ad Cor. 11. hoc autem de quo textus loquitur, non est cōmune ad digne & indigne: quia est habere vitam æternam: vt textus dicit. Nō enim dicit qui manducat digne carnem meam, & bibit digne sanguinem meum, sed qui manducat & bibit. vt intelligamus quòd de ipso manducare & bibere loquitur quod non eget modificatione digne, quod non est commune ad digne vel indigne. Clare igitur apparet quòd non est ad literam sermo de manducare & bibere sacramentum eucharistiæ, sed de manducare bibere mortem Iesu. ¶ Declarata itaque necessitate manducandi carnem & bibendi sanguinem (alioquin non habetur vita spiritus in nobis) declarat modum quo hoc manducare & bibere se habet ad vitā. Multipliciter quidem cōtingere potest aliquid esse necessariū ad vitā. Possum⁹ enim dicere nisi peeuniam habeas nō sanaberis, nisi medicum habueris nō sanaberis, nisi tali balneo aut cibo vsus fueris nō sanaberis, & hæc diuersimode verificātur. Et propterea quum dixisset Iesus, nisi manducaueritis carnē, & biberitis sanguinē non habebitis vitā in vobis, quia multipliciter intelligi poterat manducatio

necessaria

necessaria ad vitam, declarat quomodo concurrit manducare carnem & bibere sanguinem eius ad vitam: dicendo. [Habet vitam æternam.] Ecce de quo manducare loquor: de illo scilicet quod est habere vitam æternam, quòd fert secum vitam æternam, quod potnit in manducante & bibente vitam æternam. ¶ Vbi patet qualiter se habet hoc manducare & bibere ad vitam æternam. quòd nō sicut aliquid accidentale aut extrinsecum, sed est ipsum habere vitam æternam. Dicendo enim post promulgatam necessitatem māducandi ad vitā, qui manducat habet vitam, significat quòd manducare est habere vitam. Et vere sic est. quandoquidem pasci more Iesu, est habere vitam æternam. [Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.] Non est repetitio, sed explicatio eiusdem præmij māducātium carnem & bibentium sanguinem filij hominis: quod promissum est tam venientibus quàm credentibus in filium dei, missum à deo. [Caro enim mea.] Coniunctio enim testatur quòd ad reddendam rationem præcedentium inducuntur hæc verba. Redditur siquidem ratio eius quod dixerat, qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem habet vitam æternam. Et incepit ratio ab hoc quòd caro eius est cibus & sanguis potus. Caro mea, naturalis quam dabo pro mundi vita. [Vere est cibus.] Non dicit est cibus corporis, sed absolute est cib⁹: ne arctares sensum ad cibū corporis. Vnde sufficit ad verificandum hunc textum quòd sit cibus animę transfertur enim cibi nomen & ratio à cibo corporis ad cibum animæ, Cibus autem nomen est officii cibandi, significans proportionem rei quæ manducatur ad cibandum manducantem. Vnde panis qui est cibus hominis, est venenū acceptū. ¶ Ad significandum itaque quòd caro sua non falso, non opinione, sed secundum veritatem cibat animam, dicit, vere est cibus: ad differentiam gloriæ humanæ q̄ reputatur cibus animæ: ad differentiā speculatiuæ contemplationis, quæ reputatur cibus animæ, & vniuersaliter ad differentiam reliquorum quæ reputantur cibare animam quoniam nihil horum vere est cibus animæ quoniam nihil horū viuificat animā: verus enim cib⁹ solus ille est qui viuificat. [Et sanguis meus.] naturalis qui effundetur pro mūdi vita. [Vere est potus.] non venenum: Est enim non falso, non opinatiue officiū habēs potus animę. est nāq; viuificās animam sicut potus corpora viuificat corpus. ¶ Et dixit hæc: ad manifestandū quòd mors sua est alimentum perfectū animæ: constat enim alimentum perfectū ex cibo & potu. [Qui manducat meā carnē & bibit meum sanguinē, in me manet & ego in illo.] Prosequitur rationem declarando

modum quo tam caro quàm sanguis suus viuificat alendo animā. Et asserit ambas veri cibi & veri potus conditiones, verificari in ter carnem ac sanguinem suum & manducantē ac bibentem. Tandiu res manducata est cibus corporis quandiu manet in manducante & manducans in illa, & simile est de potu. Alimentum enim corporis oportet quod sit in illo qui alitur: alioquin non aleret, & rursus oportet quòd qui alitur sit in re quę alit: sit dico per operationem naturæ. Nisi enim natura eius qui alitur attendat alimentum, iam non alitur. rursus si alimentum transiuit siue in eum qui alitus est, siue in quaneun que aliam materiam, iam non est amplius alimentum, iam non est cibus aut potus ¶ Dicendo itaque in me manet & ego in illo, omnes conditiones alimenti describit sibi cōuenire respectu manducantis carnem & bibentis sanguinem eius. Nam dicendo manet, excludit transitum dicendo in me, ponit attentationem manducantis ad ipsum, & dicendo & ego in illo, ponit se intus in manducante. Coniunctionem ergo mutuam ac permanentem intus, significat inter manducantem & ipsum. Constat autem coniūctio ista mutua in anima, ex charitate iuxta illud, Qui manet in charitate, in deo manet & deus in eo. Et est animum manere in IESV vt amato & desiderato: & similiter IESVM manere in animo vt amato & trahendo ad se. ¶ Si hæc latius intelligere vis, considera quomodo amans est in amato secundum rem, desiderando illi bona (gloriæ, famæ, diuitiarum) sperando ab illo, &c. & intelliges hæc. ¶ Significantius autem dicit in me & ego in eo, & non dicit manet in carne aut in sanguine meo & sanguis aut caro mea in illo: vt abscendat à carne & sanguine ad seipsum: vt declaret quòd manducare carnem & bibere sanguinem, cōiungit manducantem & bibentem non tantum carni & sanguini, sed ipsi, vt intelligamus quòd qui pascitur morte eius, non coniungitur tantum humanæ meæ naturæ, sed coniungitur mihi ipsi, qui sum nō solum homo, sed verus deus. [Sicut misit me.] Pedentem inducit conclusionem. Incœpit enim ex hoc quòd caro & sanguis meus est verū alimentū animæ (& inde subiunxit q hoc alimentū præstat manducanti & bibenti, manere in me & me in illo. modo autē adiungit quòd manere in me & me in illo. dat manducanti viuere propter me, vt sic de primo ad vltimū illatio patescat eius quod proposuerat scilicet qui manducat meam carnē & bibit meū sanguinē habet vitā æternam. ¶ Ad declarādum tamque hoc quòd manere me in māducante & manducātē in me, cō-

ferat

ferat viuere propter me, immo sit ipsum viuere propter me. Affert similitudinem modi quo ipse Iesus viuit. Et dicendo misit me, vtranque naturam suam significat. nam missus est filius dei: missio autem est ipsa incarnatio. [viuens pater.] Quia intendit resoluere effectum qui est vita manducantiú, in suprema causam propriam, ideo non dicit sicut misit me pater, sed adungit viuens, vt effectus vitæ reducatur in primum viuentem tanquã propriam vitæ causam. [Et ego viuo.] Ecce causa media, similiter secundum latitudinem vitalem. [Propter patrem.] Et eo quod meminit missionis, & præpositio propter dependentiam significare videtur, de vita Iesu spirituali qua ver⁹ homo viuit spiritu propter patrem viuentem tum effectiue, tum exemplariter, tum finaliter, est sermo. [Et qui manducat me. & ipse viuet propter me.] hoc est sicut missio à patre viuente facit me viuere propter patrem, sic consequenter manducatio mei viuit facit manducantem viuere propter me. Ita quod missioni respondet manducatio & viuere propter patrem viuum, respondet viuere propter me viuum. Et missio quidem filij à patre viuente, est veritissima & propria ratio quod filius secundum humanitatem viuat totaliter propter patrem nam mysteriú incarnationis est ratio quod filius secundum quòd homo totaliter viuat propter patrẽ. tota enim vita Christi fuit semper propter deum. ita q̃ nihil penitus declinauit ab esse propter deum manducare vero Iesum viuum (hoc est pasci in intellectu & affectu de Iesu viuo) ratio est quod manducans viuat non totaliter sed secundum spiritum, propter Iesum viuum non mortuum cibum. Vt intelligamus quòd à patre viuente deriuatur vita in filium viuum, & à filio viuo deriuatur vita in nos, sed à patre deriuatur per missionẽ, à filio vero deriuatur per manducationem, & percipiamus non solum in Iesu vt filius dei sed etiam vt est filius hominis, esse virtutem causatiuam vitæ nostræ: non sicut in primo principio vitæ sed sicut in media causa talis qualis describitur, est scilicet vnita filio dei per gratiam vnionis personalis, quã ipsius missio significat. Simulque percipimus cõtrarium esse ordinem in manducatione hac spirituali & in manducatione corporali, quo ad rationem vitæ. In cibatione enim corporis, ratio viuendi ex parte manducantis se tenet, & ex ipso prouenit quod cibo communicetur vita: vt patet. in manducatione autem hac, vita communicatur manducanti ex cibo manducato: ita quod vita se tenet ex parte Iesu qui manducatur viuus. Et ad hoc explicandum attulit aduerbium similitudinis dicendo sicut misit me.

me significatur enim assimilari modo viuendi propter patrem, ex missione causato, modum viuendi nostrum ex manducatione ipsius. ¶Mutila autem apparet similitudo: quia post sicut non subiungitur sic perfecta enim locutio exigebat vt diceretur sic & qui manducat me. Sed propter mysterium Euangelista tacuit sic. ad significandum quod non similitudo quam causalitas intenditur, per hæc verba vt intelligamus quod quia pater viuens misit filiũ viuentem propter ipsum deum patrem, ideo effectum est vt qui manducat Iesum viuat propter Iesum. Hinc enim sensus intentus est, reddens rationem veram & propriam quare manducans carnem & bibens sanguinem Iesu habet vitam æternam, & propterea non subiunxit sic: sed tacito hoc aduerbio subiungit coniunctionem copulantem effectum suæ propriæ causæ. [Hic est panis.] Recole quod sermo iste de carne eius vt cibo inceperit dicendo & panis quem ego dabo caro mea est quam dabo pro mundi vita quia itaque à pane incœpit, ad panem redit. Nec ad rem petendum dicuntur iterum verba hæc: sed ad explicandum eadem competere filio hominis quæ dicta sunt de filio dei. Superius de seipso ratione naturæ diuinæ existentis in ipso misso à deo, in ipso verbo incarnato, dixerat hic est panis qui de cœlo descendit, & reliqua de differentia ad manna in deserto. modo hæc eadem dicit de carne sua, ratione tamen hypostasis. Vnde pronomen hic demonstrat panem carnem suam dandam pro mundi vita. [Qui de cœlo descendit.] Et est præteriti temporis descendit. Vt intelligamus non esse aliam carnis suę hypostasim & aliam hypostasim filij dei, sed vnam & eandem, dicit de pane carnis suæ quod descendit de cœlo. Et vere hypostasis carnis Iesu descendit de cœlo, quando verbum caro factum est. [Non sicut manducauerunt patres vestri manna & mortui sunt.] Nõ est repetitio sed excaecato quod etiam panis qui est caro sua habet hanc conditionem quod tollit mortem. & differt à mãna dato in deserto. in hoc quod manducantes manna mortui sunt, perdiderunt vitam pro qua seruanda manducabant manna, non sic autem contingit manducantibus hunc panem, sed. [Qui manducat hunc panẽ.] carnis meæ. [viuet in æternum.] illa vita pro qua seruanda manducat hunc panem. Quod verum est quantũ est ex parte mandecati panis, quoniam sufficit ad seruandum vitam spiritus in æternum. Quia tamen non tollit libertatem arbitrij humani, ex parte hominis contingere potest quod manducato hoc pane homo postea moriatur morte spiritus, morte peccati mortalis, abiicien-

Universidad de Deusto
Biblioteca

do à se vitam æternam quam panis hic præstat. [Hæc dixit in synagoga docens in Capharnaũ] Locus describitur, vt historia explicet. [Multi ergo audientes ex discipulis eius, dixerũt. Durus est hic sermo.] Accusãt sermonem Iesu quod impenetrabilis sit ad similitudinem duri, quod nõ cedit tangenti. [Et quis potest eum audire?] Superfluit cõiunctio &c. Nõ solũ sermonem accusant, sed auditorem non posse inueniri dicunt. [Sciens autem Iesus apud semetipsum,] Vt intelligamus quod murmur discipulorum non audiebatur à Iesu: sed diuinitus sciebat Iesus discipulorum murmur. [Quod murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis, Hoc vos scandalizat?] Interrogatiue legendũ est. Intelligens siquidẽ Iesus ex sermone suo scandalizatos discipulos, intendit sedare eorum scandalum: & interrogatiue manifestat eis quæ inter se dixerant murmurando. ¶ Pronomen hoc demonstrat sermonem dictum de seipso quod erat panis cœlestis &c. Et non expectata illorum responsione tollit rationem scandali. subiungendo [Si ergo videritis filium hominis.] Duo dixerat Iesus quæ videbantur dura. Alterum fuit, ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Vnde & contra hoc dixerant Iudæi, nõne hic est Iesus filius Ioseph &c. Alterum fuit, Nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem non habetis vitam in vobis, eum reliquis huiusmodi. Contra quòd dixerant Iudæi, quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum? Et propterea quo ad vtrunque sedat Iesus scandalum. Et quantum ad primum (scilicet ego sum panis viuus qui de cœlo descendi) dicit. Si ergo videritis filiũ hominis. [Ascendentem vbi erat prius.] Supple videbitis veritatem verborũ meorum sonantium quòd descendi de cœlo. Et vere conuincit discipulos conditionalis ista quòd si viderint ipsum ascendentem in cœlum, certi erunt quòd descenderit de cœlo. visus enim constans ascensum, sufficiens est testimonium de priori descensu. Subintelligitur autem categorica, quòd videbitis filium hominis ascendentem: ac per hoc manifestum tunc erit quòd descendi de cœlo. ¶ Dixit autem hæc conditionaliter. eo quòd multi illorum discipulorum non erant visuri ipsum ascendentem in cœlũ. Propter hoc enim non dixit videbitis: sed conuincit eos ex conditione si videritis. multi siquidem illorum erant visuri & multi non: vt patet ex eo quod multi remanserunt & multi abierunt. ¶ Et dicit vbi prius erat, propter veritatem vtriusque naturæ erat enim prius secundum naturam diuinam in cœlo & ascendebat secundum naturã humanam. vna tamen & eadem hypostasis vtriusque

vtriusque naturæ. Et propterea ratione vnius erat ibi ratione alterius erat ascensurus. [Spiritus est qui viuificat.] Quantum ad scũdam occasionem scandali (scilicet manducationem carnis suæ) sedat scandalum acceptum, prius assignando rationem vitæ absolute, & deinde applicando ad propositam materiam. Et absolute quidem dicit. Spiritus est qui viuificat, vita quę sola est vera vita sine admixtione mortis, qui viuificat animam, qui dat & seruat vitam æternam. [Caro non prodest quicquam.] hoc est caro inquantum caro inquantum distinguitur è regione spiritus, non prodest quicquam ad dandum seruandúmque vitam eternam. Sicut Nicodemo impossibile reputanti quod homo iterum nascatur, dixerat quod natum est ex carne caro est & quod natum est ex spiritu spiritus est, ita modo discipulis scandalizatis de manducatione carnis suæ & potu sanguinis sui ad habendum vitam ęternam, dicit. Spiritus est qui viuificat, vita æterna, caro non prodest quicquam, ad vitam æternam. Et est sermo iste formalis de spiritu & carne: & verus sic vt nullam habeat contradictionem si penetretur. Non dicit, caro mea non prodest quicquam (hoc enim contrariaretur antedictis qui manducat meam carnem habet vitam æternam) sed dicit caro, vt intelligamus in pronomine mea, significari spiritum iunctum carni: ex quo caro mea prodest multum ad vitam æternam, ex quo caro mea manducata seruat vitam æternam. Propter quod reddidit rationem quare caro sua confert vitam æternam, ex hoc quòd ipse viuit propter patrem, & manducans ipsum viuit propter patrem, & manducans ipsum viuit propter ipsum. quæ ambo constat spectare ad spiritum. Vnde hinc habetur quòd etiam caro Christi inquantum caro è regione spiritus, nec crucifixa nec mortua prodest quicquam ad vitam mundi. sed confert vitam mundo inquantum caro Christi crucifixa, mortua &c quoniam dicendo caro Christi inquantum caro, dicitur id quod commune est omni carni. dicendo autem inquantum caro Christi, dicitur id quod est proprium Christo. scilicet caro iuncta filio dei & spiritui charitatis in anima Iesu Christi. [Verba quæ ego locutus sum.] pro, loquor, [vobis.] Res significatas per verba quæ ego loquor vobis in hac mea doctrina de carnis & sanguinis mei manducatione & bibitione. [Spiritus & vita sunt.] Tum ex parte rei manducandæ & bibẽdæ: quia caro mea & sanguis meus habent rationem cibi & potus, ex spiritu & vita ex spiritu quidem deitatis meæ & charitatis meæ: ex vita vero similiter diuina & spirituali in me existente. Tum ex parte

actus

Universidad de Deusto
Biblioteca

actus manducandi & bibendi quia manducare & bibere non sunt actus carnales, sed spirituales & vitam veram secum ferentes. Tum ex parte manducantium: quia non secundum carnalem partem sed secundum eam partem hominis quæ spiritus est, & ad quam spectat vita vel mors æterna, exercenda est manducatio carnis meæ & bibitio sanguinis mei. Tum ex parte effectus quia nō sernatur per hoc manducare & bibere caro, sed spiritus. & conseruatur non vita opinata aut secundum quid, sed vita quæ vera & æterna vita est. Omni ergo ex parte quæ dixi sunt spiritus & vita.

¶ Vbi prudens lector considera quod cum duo in re hac dixerit (scilicet manducare & bibere, & vitam æternam habere manducando & bibendo) primum declarat esse spiritum, hoc est spirituale. alterum autem confirmat esse vt dixerat: ac per hoc instruit eos ꝙ verba sua spiritualiter intellecta (hoc est de spirituali cibo, de spirituali potu, de spirituali manducare & bibere) habent secū vitam æternam, vt prius dixerat. Et quia tota ratio scandali erat ratione manducationis & bibitionis carnalis, ideo sufficientissime sublata est. ¶ Et scito hoc in loco antiquum errorem negantem in eucharistiæ sacramento verum Christi corpus contineri, modernis temporibus fundatum esse super hunc textum. caro non prodest quicquam. Conuincuntur autem ex hoc ipso textu, intellecto secundum eos de sacramento eucharistiæ: ex eo quod manifeste dictum est, qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem habet vitam æternam. Si nanque de substantia carnis Christi est sermo, caro multum prodest: vtpote qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem habet vitam æternam, & modo dicitur quòd non prodest quicquam. ergo propriam ignorant vocem hæretici isti. ¶ Planus literæ sensus iam explicatus est: scilicet quod est sermo de carne vt caro distinguitur contra spiritum & est sermo de carne absolute non de carne Christi, quæ est caro tantæ spiritui qui est deus. Sed si etiam condescendendum est istius hæretici intellectus, in promptu est altera expositio: scilicet quòd quum dicitur quòd caro non prodest quicquam, caro non est omnino substantiæ sed officij hoc est carnalis tam cibus quàm potus. Hic enim sensus directe respondet scandalo discipulorum, & nullis prius dictorum aduersatur: quoniam cum hoc sensu est simul verum quòd qui spiritualiter manducat carnem naturalem Christi & spiritualiter bibit naturalem sanguinem Christi (credendo confitendo, & amando carnem datam pro mundi vita & sanguinem similiter fusum pro mundi vita) habet vitam æternam. Per-

inde est autem asserere quòd caro naturalis Christi non prodest quicquam ad vitam spiritus, & asserere quòd caro crucifixa, sanguis effusus Iesu Christi nihil nobis prodest ad salutem æternam, quia caro non prodest quicquam quod est non esse christianum. [Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt.] Reddita ratione de scriptæ suæ Iesus declarat scandalum discipulorum non ex duro sermone sed ex eorum incredulitate procedere. Et ad hoc significandum aduersatiua vtitur coniunctione: dicendo, sed sunt quidā ex vobis. Acsi apertius dixisset, Nō est duritia sermonis occasio scandali, sed incredulitas quorūdā ex vobis [Sciebat enim ab initio Iesus.] Interponit Euangelista rationem verborum Iesu non esse scientiam nouam, sed scientiam ab initio conceptionis suæ. [Qui essent credentes.] Duo explicat præscita. Alterum communiter multis: quo distinguuntur credentes à non credentibus. Alterum proprium Iudæ proditori: dicendo. [Et quis traditurus esset eū.] Quo distinguitur Iudas ab alijs vndecim Apostolis [Et dicebat.] ex scientia prædicta. [Propterea dixi vobis.] Nō solum docet originem scandali esse ex eorū incredulitate, sed originem incredulitatis eorum declarat propterea, quia sunt quidam ex vobis qui nō credunt, dixi vobis, paulo ante. [Quia.] pro, ꝙ, [nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datū à patre meo.] Ecce origo incredulitatis, negatio tractus à patre meo. hoc enim superius dixerat, nemo potest venire ad me nisi pater me traxerit eū [Ex hoc.] pro, ex eo subaudi tempore [multi discipulorū eius abierūt retro.] pro, abierunt ad ea quæ retro. Incredulorum pertinaciam subiungit Euangelista: quòd non obstantibus his sermonibus Iesu, multi discipuli abierunt ad ea quæ retro. Profectum vitæ spiritualis significari per progressum ad anteriora, defectum vero per ire ad ea quæ retro, testatur Apostolus ad Philip. 3. ea quæ retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora meipsum extendens. Vnde Euangelista describit istos ad defectum vitæ spiritualis abisse. [Et iam non cum illo ambulabant.] sequela corporali. Vnde apparet quòd & corpore & spiritu deseruerunt Iesum. & ꝙ abire retro, spectat ad spiritum: sicut non ambulare spectat ad societatem corporalem. [Dixit ergo Iesus ad duodecim, Nunquid & vos vultis abire?] Occasione accepta ex recessu multorum discipulorū, interrogat Iesus duodecim: non inuitando ad recessum, sed tū ad explicandū eos esse in sua libertate. tum ad cauendū ne putarent Iesum indigere eis: & arrogarent sibi quòd remanendo cum Iesu, conferrent beneficium ipsi Iesu. [Respondit ergo ei Simon Petrus.]

significanter Euangelista apponit ergo: vt intelligamus Petrum plenum fidei & seruoris, occasione accepta ex hac propositione Iesu prorupisse in hãc respõsionem. [Domine ad quem ibimus?] Nota particulas responsionis Inchoat à persona Iesu tanquàm ab eo cui nullus est comparabilis: dicendo ad quem ibimus, scilicet similem tibi? Quasi dicat, nullus est qui possit tibi comparari ad quem ire possemus. [Verba vitæ æternæ habes.] Dixerant alij discipuli, durus est hic sermo. & propterea Petrus post commendatam personam, commendat sermonem Iesu. Commendat autem ad communem mundi vilitatem, non diuitiarum sed vitæ, non temporalis sed æternæ [Et nos credidimus.] pro, credimus, [& cognouimus.] Verunque est præteritum. In persona collegij duodecim apostolorum Petrus putans se verum dicere, putans alios vndecim esse tales qualis ipse erat, tertio loco à communi apostolorum fide perseuerantiam asserit, & dicit duos actus. scilicet credidisse (& hic est actus intellectus moti à voluntate ad credendum) & cognouisse: & hic est actus intellectus moti à testimonijs tot miraculorum. [Quod tu es Christus filius dei.] Deest secundũ quosdam codices Græcos, viuentis. Quod si in omnibus nõ est, adiunctum ab aliquo videtur. Si autem de textu est, dicta videntur hæc à Petro postquam in partibus Cæsareæ Philippi dixerat ex patris cœlestis reuelatione, tu es Christus filius dei viui. Matt. 16. vbi hæc expsita sunt. [Respondit ei Iesus, Nonne ego vos duodecim elegi?] Corrigit Iesus responsionem Petri: aperiendo quòd occasio dicendi nunquid & vos vultis abire, non ex diffidentia aut ignorantia fuit sed ex iniquitate vnius eorum. ¶ Nec dicit absolute vnus ex vobis diabolus est, sed commemorando electionem nonne ego elegi vos duodecim ad explicandum grauitatem criminis, quòd eum tanto beneficio (scilicet quòd ego elegi vos) vnus ex vobis est diabolus: & ad insinuandum nouitatem huius criminis in illo, scilicet quòd post electionem est effectus diabolus. Dicendo nanque nõne ego elegi vos, insinuat quòd bonos elegit duodecim ex vniuerso numero discipulorum: immo ad hoc significãdum, pronomen emphasim exercens appositum apparet. Acsi apertius diceret, ex eo quòd non obstante quòd ego elegerim vos bonos ad gradum Apostolatus, vnus ex vobis ex sua libertate est diabolus, occasio mihi data est interrogandi omnes. nunquid & vos vultis abire, vtendo male vestra libertate sicut ille vnus vtitur. Simulque declarat petro & alijs non verificari verba Petri ad quem ibimus, de singulis eorum, nam ille vnus habebat alium ad quem iret, scilicet

licet ad propria commoda. [Et ex vobis vnus diabolus.] Dictionẽ Græcam interpres reliquit debebat transferre hanc vt alias: & dicere calumniator seu delator. explicat siquidem Iesus speciem criminis. Et vere Iudas calumniator seu delator fuit: quoniam detulit Iesum & calumniatus est Iesum tanquàm malum, quando vendidit ipsum. Quod quanuis alibi non sit ab euangelistis explicatum, constat hoc in loco explicari: expresse subiungente Euangelista quòd propter Iudam proditurum Iesum, dixit Iesus hæc de Iuda [Erat.] Non dicit erat aut fuit, sed est: vt intelligamus crimen præsens, nõ in vno actu sed in vsu. calũniator enim seu delator nõ potest proprie dici qui semel tantum calumniatur aut defert, sed qui in vsum ducit calumniari seu deferre. Ita quòd hinc habemus quòd Iudas iam erat calumniator, etiam antequàm calumniaretur Iesum quòd sensualis esset: vtpote qui vnguenti preciosi vnctionibus delectabatur: & hoc à mulsere pulchra. hanc enim calumniam implicite eliciemus ex euangelio. [Dicebat autem de Iuda Simonis Scarioth.] pro, Iscarioth. Legendum est enim in casu ablatiuo: quia refertur non ad Simonem sed ad Iudam: vt ipsius cognomẽ. [Hic enim erat traditurus eum, quum esset vnus ex duodecim.

CAPVT VII.

Ost hęc autẽ.] Ordo historię significatur. [Ambulabat.] p̃dicando [Iesus in Galilæã.] ꝓ, in Galilęa. Erat enim in Galilęa. [Non enim volebat in iudęã.] pro in iudęa [ambulare.] hoc est nõ volebat discurrere per iudęã prædicando, sed discurrebat per Galilæam. [Quia quærebant eũ iudęi interficere.] Ad literã ideo declinabat iudæã, quia nolebat adhuc capi & occidi agens quod erat hominis. [Erat autem in proximo.] pro, in propinquo, [dies festus iudæorum scenophegia.] pro, scenopegia. Et est dictio Græca, à figura tentoriorum dicta: significans festum tabernaculorũ quod celebrabatur à quintodecimo die mensis septimi à iudæis septẽ diebus celebratur, in memoriam quòd fixerãt tabernacula quadraginta annis in deserto, aliti à deo: vt dicitur Leui. vigesimo tertio. Et describit tempus Euangelista vt intelligamus sex menses defluxisse inter relata in præcedenti ea pitulo & quę referuntur in hoc. nam illa fuerant gesta quum propè esset pascha, quod celebrabatur ad primã oppositionem lunæ ad solem in ariete: hoc autem festum celebratur sole existente in libra, quum esset in oppositione lunæ mensis septimi. vt gesta interim, ab alijs Euangelistis scripta, non negetur. [Dixerunt autem] pro, ergo. Occasionem dicendi,

Universidad de Deusto
Biblioteca

prius præmisit Euangelista fuisse quia Iesus declinabat Iudæam, declinans persecutiones Iudæorum. Et propterea dicit, dixerunt ergo. hoc est ex hac occasione. [Ad eũ fratres eius.] Scripturę cõsuetudine, consanguinei appellantur fratres. [Transi hinc.] id est ex Galilæa. [& vade in Iudęam.] Vbi est Metropolis Hierusalem. [Vt & discipuli tui videant opera tua quæ facis.] seipsos eximũt à numero discipulorum: cupientes vt discipuli Iesu qui erant in Iudæa, qui non sequebantur ipsum sed audiebant ipsum, viderent miracula quæ faciebat Iesus. [Nemo quippe in occulto quid facit & quærit ipse in palã.] pro, in libertate, [esse.] Rationem assignãt transeundi in Iudæam ad hoc vt discipuli eius videant miracula ipsius, ex communi ratione quærentũ liberari à persecutionibus. Nullus enim quęrẽs liberari à persecutionibus, facit miracula sua in occulto. sed in publico. vt sic visis miraculis habeat fautores & liberetur à timore persecutionum. ¶Vbi duo considera. Alterum est quòd isti supponebant Iesum quærere liberari à persecutionibus Iudæorum, quærere vt ipse esset in libertate eundi per Iudæã & Hierusalem, & libere prædicandi & docendi ibidem, absque timore persecutionum Iudæorum. Et hoc putabant quia videbant quòd Iesus nolebat in Iudæam ire quia quærebãt ipsum Iudæi interficere. ¶Alterum est quòd locus Galilææ respectu Iudææ existimabatur ab illis locus occultus respectu Iudæorum propter hãc enim existimationem, dicunt Iesum facientem miracula in Galilæa facere in occulto respectu Iudæorum. Et habet nonnihil veritatis dictum istorum: quoniam miracula quanuis publice fierẽt in Galilæa, quia non fiebant in Iudæa, non credebantur à Iudæis narrata audientibus. & propterea erant Iudæis occulta quantum ad certitudinem scientiæ, quantum ad visum. [Si hæc facis.] Sub dubio dicunt Iesum facere miracula: vt ex eorum verbis cognoscamus ipsorum incredulitatem. [Manifesta teipsum mundo.] Premum hortati sunt vt iret in Iudæam ad faciendum ibidem miracula ad acquirendum libertatem à persecutionibus Iudæorum: modo hortantur ipsum ad idem ad acquirendam gloriam humanam. ¶Et manifestationem in Iudæa appellant manifestationem mundo tum quia ibi erant ex omni natione mundi, propter templum ad quod confluebant Israelitæ ex omni parte mundi. tum quia ibi erant principes sacerdotum & Scribæ ac summa totius populi Israel. Et propterea quod ibi erat manifestum, redundabat in manifestationem toti mundo: per quem dispersi erant Israelitæ. ibi enam erat Cæsaris nomine præses: quo mediante poterat ipse manifestari Cæsari ac per hoc mundo. [Neque enim fratres eius credebant in eum.] Interponit Euangelista rationem verborum: quia scilicet nec ipsi credebant in Iesum, sed existimantes ipsum esse purum hominem, ad ea quæ mundi sunt hortabantur: libertatem scilicet & gloriam. vnde clare apparet hos Iesu consanguineos non esse illos qui erant electi in eius Apostolos, sed alios. [Dicit ergo eis Iesus] occasione accepta ex eorum verbis [Tempus meum nondum aduenit.] Respondet ordine retrogrado ad singula. Et primo ad tertium, si hæc facis manifesta te ipsum mundo dicendo quòd tempus manifestandi seipsum ita publice in Iudæa, nondum aduenit. Significãs per hoc quòd singula opera sua agebat definitis temporibus, & non prout occurrebat: vt faciunt alij homines. Et in hoc continetur quòd nondum aduenerat tempus eundi in Iudæam, vt illi suadebant. [Tempus autem vestrum semper est paratum.] Adiungit differentiam inter tempus suum & tempus illorum: ad significandum impedimentum non esse commune sibi & illis: sed differri tempus suum non autem tempus illorum, ad eundum manifeste in Hierusalem. [Non potest mundus odisse vos.] Respondet secundo dicto. scilicet vt visis miraculis in Iudæa, liber sit à persecutionib⁹. Respõdet autem declarando causam persecutionum non esse ignorantiam miraculorum. sed odium ex eo quòd testimonium reddit de malis operibus eorum. Et simul explicat impedimentum temporis sui non habere locum in fratrum suorum tempore. Ita quòd vtrunque intendit: scilicet & reddere rationem quare tempus suum nundum adueniat, & tempus illorum semper est paratum: quia mundus me odio habet, vos autem non & declarare quòd non ignorantia miraculorum sed odium est ratio quòd Iudæi quærunt ipsum interficere. ¶Quia autem fratres eius meminerant mundi (dicendo manifesta teipsum mundo) ideo Iesus etiam mundi meminit, dicendo nõ potest mundus, intendens appellatione mundi vniuersitatem affectorum mundo vt sic. Propter quod significanter dicit non potest. naturale siquidem est vnicuiqs diligere quod suum est. ac per hoc naturale est mundo diligere quod suũ est, diligere vos qui estis ex mundo. ¶Et per hoc soluitur obiectio opponentium quòd poterant isti odio haberi ab alijs mundanis hominib⁹. vt cõtinue videmus odia mundanorum hominum inter se. Nam hinc apparet quòd non mundus, non ipsa vniuersitas mundanorum contrariatur mundanis: sed contrarietas est inter aliquos particulares mundanos hinc inde ex particularibus causis. Inter Iesum autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

tem & mundum(hoc est vniuersitatem mundanorum)erat cõtrarietas: quoniam ipse contrarius erat non aliquibus: sed omnibus mundanis vt sic. Vnde & significanter Iesus loquitur de mundo tanquan de aliquo vno subiungendo. [Me autem odit, quia ego testimoniũ perhibeo de illo.] non quia nesciat miracula mea, sed quia ego tum operibus tum verbis testimonium perhibeo de illo. [Quia.]pro,quòd,[opera eius mala sunt.]Ecce res de mundo testificata à me:scilicet quòd opera mundi(quorumcunque affectorum mundo)mala sunt Et hæc est vera ratio odij Iudæorum contra me.[Vos ascendite ad diem festum hunc.] Respondet primo, transi hinc & vade in Iudæã Respondet autem simul concludendo ex præmissis vos ascendite nunc.[Ego enim non ascendam.]pro, ego nondum ascendo,[ad diem festum istum.]Non negat se ascẽsurum sed negat suum tunc ascensum Sciebat enim se paulo post ascensurum.[Quia meum tempus nondum impletum est.] Quod prius dixerat nondum aduenit, modo dicit nõdum impletum est: inchoauerat enim sed non aduenerat quo ad terminum.[Hęc quũ dixisset,ipse mansit in Galilæa.]exequendo quod dixerat, ego nõduim ascendo.[Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festũ.] Quot dies intercesserint quibus morat' est in Galilæa post illa verba nescitur:sed hoc tamẽ scitur quòd post ascensum cognatorum suorum ipse ascendit [Non manifeste, sed quasi'in occulto.]Non enim ascendit prędicando, pręmittendo discipulos ad præparandos auditores &cæ-sed velut persona privata.[Iudęi ergo] de quibus dictum est quod quærebant eum interficere.[Quærebant eum in die festo,vt caperent.& dicebant, Vbi est ille.] Non aperiebant venenum suum turbis:sed non videtes eum more solito interrogabant vbi est ille,volentes inuestigare vbi esset [Et murmur multus.] pro, multum,[erat in turba.]pro,in turbis. [de eo.Quidam enim dicebant quòdbonus est.alij autem dicebant non,sed seducit turbas.]pro , turbam.In turbis quidem erat murmurario:& de turba erant dicentes q̃ bonus est, & dicentes aut quod seducit turbam, inter turbas quidem erant, sed non de turba.Nisi forte increduli aliqui de turba arrogantes sibi existimationem à turba,tanquam prudentiores alijs [Nemo tamen palã.] pro,libere,[loquebatur de illo.] Quamuis diuersæ essent opiniones de Iesu illi tamen qui recte sentiebant,non libere loquebantur quod sentiebant. [Propter metum Iudæorum.]Turbæ erãt diuersarum tribuum & existentes in Hierusalem timebant Iudæos, qui principabantur & persequebantur Iesum. [Iam autem die festo mediante.]

diante.]pro,circa festi dimidium. Festum scenopegiæ durabat septem dies.vnde quarta dies videtur significari [Ascendit Iesus in templum.]Dixerat prius euangelista quod ascendit Iesus ad diem festũ.modo autem dicit quòd quarta die ascendit in templum.An autem ista sit explicatio temporis 'quo' appulit Iesus Hierosolymis an triduo fuerit ibidẽ quasi in occulto,certum non habeo [Et docebat.]more solito in templo [Et mirabãtur Iudæi.]Quanuis quę ererent eum interficere,& Iesus agens quod est hominis ad tempus declinauerit eos,modo agens quod est dei,compescebat eos ne se caperent: & in motum admirationis eos vertit. [Dicentes, Quomodo hic literas scit.] Manifestant ipsimet Iudæi duo.Alterum est quòd doctrina Iesu erat talis quæ notitia scripturarum procedebat,& tali notitia quæ non poterat haberi, nisi à viro literato: alioquin non dixissent,quomodo hic literas scit.Alterum est quòd sciebant Iesum non didicisse literas:alioquin non dixissent. [Quũ non didicerit?]Vbi aduerte quod non Galilæi,sed Iudęi erant illi: vt intelligamus Iudæos diligentius examinasse anteactam vitam & exercitationem Iesu in pueritia,in adolescentia & in iuuentute, & inuenisse quòd fabrili arti operam dederat, non literis. [Respondit Iesus,& dixit.]Occasione sumpta ex admiratione Iudæorũ declarat Iesus quomodo literas scit.[Mea doctrina.] quam auditis.[Nõ est mea.]hoc est non est à me. Quod verissimum est:quia est à patre.Ita quòd pronomen mea quũ dicitur mea doctrina,sim plicem possessionem significat: quum vero dicitur non est mea, originem negat à se quoniam nec ipse est à se,sed à patre. [Sed eius qui misit me.]Sed est originaliter eius,patris,qui misit me,per mysterium incarnationis. [Si quis voluerit.] Declarauerat quo modo literas scit,dicendo quòd suum docere erat in se à patre qui misit illum declarat modo qui sunt cognoscẽtes hoc scilicet quod doctrina eius est ex deo. Nec exigit vt literas didicerint aut discant,non magni studium ingenij,non longum studium. sed solam voluntatem, dicendo siquis voluerit [Voluntatem eius facere.] Ecce quod exigit volendum scilicet facere voluntatem dei, factis exequi quòd vult deus. [Cognoscet.] Amplissima schola ad cognoscendum, omnibus patet sola bona voluntate. [De doctrina.] supple mea. [Vtrum ex deo sit an ego à meipso loquar.] pro,loquor Bona voluntas confert intellectui discernere doctrinam quæ ex deo est ab ea quæ non est ex deo quia spiritualia homo omnia diiudicat,animalis autem non percipit ea quæ dei sunt. sicut enim bona dispositio gustus dat gustum discernere differentias

Universidad de Deusto
Biblioteca

rentias saporũ, sic bona dispositio voluntatis si vere est bona, hoc est quantum est ex se, ex executione diuinæ voluntatis suam bonitatem comprobans) dat intellectui discernere doctrinam ex deo à doctrina quæ non est ex deo. hæc enim vt contraria vere bonæ dispositioni sentitur: illa autem vt consona. ¶ Et dixit hoc suauissimus doctor: vt declararet in Iudæorum voluntate consistere, vt cognoscant si doctrina eius est ex deo, an ipse loquatur à seipso se cluso deo. Et exclusit per hoc tacitam interrogationem quomodo possimus nos cognoscere verum esse quòd doctrina tua sit ex deo. modus enim iam dictus est. [Qui à semetipso loquitur gloriam propriam quærit] Declarat nihilominus benignissimus magister signum commune omnibus etiam non facientibus voluntatem dei, quo possit cognosci doctrinam eius esse à deo. Et constituit signum in hoc quòd qui loquitur à semetipso secluso deo, tendit ad propriam gloriam, quærit quæ sunt mundanæ gloriæ: qui autem non quærit propriam gloriam, sed gloriam dei, monstrat quòd doctrina sua est à deo. Gloria enim est præcipuum appetibile ex doctrina, & propterea qui non quærit propriam, sed dei gloriã docendo, ex deo docet, non à seipso. Hanc tamen secundam partem latius prosequitur dicendo [Qui autem quærit gloriam eius qui misit eum, hic verax est] Quo ad officium fideliter quærens quæ sunt mittentis, veraciter exercet officium missi. [Et iniustitia in illo non est.] Esset iniustitia si gloriam sibi vsurparet. Vbi considera quòd absolute hæc sunt vera de quolibet doctore diuinorum quòd qui quærit propriam gloriam, non à deo, sed ex seipso loquitur: qui autem quærit gloriã dei, & verax est in officio docendi, & iniustitiam non committit vsurpando sibi gloriam quæ deo debetur. Immó & consignificatur quòd qui loquitur à seipso, non solum iniustus est quærendo propriam gloriam, sed etiam nõ verax est. vtpote qui à semetipso (hoc est non ex deo) loquitur. omnis enim homo mendax. ¶ Singularissime autem dicit hæc Iesus de seipso in tertia persona verificata: quoniam & omnino verax, & sine vlla iniustitia quærens gloriam dei cum confusione propria, vixit, docuit & conuersatus est. [Nonne Moyses.] Discerat si quis voluerit, declarando in volũtate eorum consistere quòd cognoscant doctrinam eius: subiungit modo ipsos non esse tales eo quòd non seruant legem dei. Et hinc reddit rationem quare nõ cognoscunt doctrinam eius esse ex deo. Aggrauat autem transgressionem eorum, dicendo nonne Moyses. Commemorando enim datam legis quã ipsi venerabantur, inexcusabiles eos monstrat: non-

ne Moyses, quem vos veneramini [Dedit vobis legem] Dei. [& nemo ex vobis facit legẽ?] Quanuis sermo iste verificaretur de omnibus, pro quanto nullus perfecte seruabat legem (iuxta illud Actuum decimoquinto quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus) directe tamen ad Iudæos quærentes Iesum interficere, sermo iste dirigitur. Vnde & subiungitur. [Quid me quæritis interficere?] Contra legem directe agitis, quærentes me interficere scriptum est Exod. 13. insontem & iustum ne occidas: quænam causa est in me cur quæratis me interficere. [Respondit turba.] Ie sus in communi loquebatur, ad Iudæos intendens turba autẽ ne sciens Iudæorum consilium, arrogauit sibi verba omnibus dicta. Et propterea respondit [Et dixit. Dæmonium habes.] Prorumpit in contumeliam, immó blasphemiam: vere contestans quòd non seruabat legẽ, ac per hoc nõ cognoscebat doctrinã Iesu esse ex deo, sed attribuebat eam dæmoni. Nesciens insana turba vnde IESVS doctrinam haberet, attribuit illam dæmonio: & dæmoniacum asserit Iesum [Quis te quærit interficere?] Attribuit mendacium Iesu, dicenti quid me quæritis interficere? Et hoc quia turba nesciebat consilium Iudæorum: sed temeritas turbæ monstratur negãdo quod nescit. [Respondit Iesus: & dixit eis, Vnum opus feci.] Non respondet contumelijs, sed causæ quam imponebant ei Iudæi, scilicet quod esset violator sabbati: propter quam causam dicebant se persequi illum: vt in capite quinto dictum est. Vbi & narrauit euangelista curationem languidi triginta octo annos: cuius nunc meminit Iesus, dicendo vnum opus feci. Commemorat enim illud opus quo curauerat hominem illum in sabbato, & præceperat vt tolleret grabbatum suum. hoc siquidem fuerat opus tantum ab ipso in Hierusalem. [Et omnes miramini.] Quum multa faceret miracula in Hierusalem non estis admirati omnes nisi de hoc vno. Apparebant enim in hoc vno quasi contraria. hinc diuina operatio miraculi, præsertim quia cura facta fuerat solo intuitu: inde violatio sabbati. Et propterea mirabãtur omnes, nescientes causas vtriusque facti iungere [Propterea Moyses] hoc est vt non miremini opera mea in sabbato, vt intelligatis licita esse opera mea in sabbato, ideo Moyses circuncisionem præcepit hieri etiam in sabbato. Intendit enim Iesus instruere eos quòd ex hoc quòd secundum legem circũcisio licita est in sabbato, insinuatum est quod opera quæ fiunt diuina authoritate, in sabbato licitæ sunt talia autem erant opera eius. [Dedit vobis circuncisionem [Dupliciter dedit. Primo scribendo mandatum dei factum ad

Abraham

Abraham de circuncisione. Secundo præcipiendo illud seruari Leuitici duodecimo. [Non quia ex Moyse est, sed ex patribus.] prioribus Moyse. Et interposuit hoc ne male intelligerent quòd Moyses dedit circuncisionem. [Et in sabbato circuncidítis homi nem.] Factum subiungit ex suo genere illicitum in sabbato, quod tamen facitis. [Si circuncisionem.] quæ non est curare sed vulnerare. [Accipit homo in sabbato vt non soluatur lex Moysi.] præcipiens octauo die circuncidi. [Mihi.] misso à deo [indignamini.] contra me insurgitis. [Quia totum hominẽ sanum feci in sabbato?] E regione circuncisionis ponit sanare totum hominẽ. Circuncisio enim integritatem hominis tollit, auferendo particulam pellis vulnúsque infert, egens medicina. Et propterea dicit sanum feci, contra ægritudinem vulneris: & dicit totum, contra diminutionem integritatis, ad conuincendum eos quòd si in sabbato licet facere opus violans sanitatem & tollens integritatem hominis multo magis licet facere opus sanitatis integræ. ¶ Verificatur autem integritas sanitatis in illo homine curato, quia sanauerat eum nó solum in corpore, sed in anima. Quod apparet ex eo quòd illi dixit, noli amplius peccare ne deterius tibi aliquid contingat. hanc enim integritatem significandam dicit, totum hominem sanum feci. [Nolite iudicare secundum faciem.] pro, aspectum. E regione circuncisionis locauerat sanum facere totum hominẽ. E regione Moysi locauerat seipsum. Et propterea ad occurrendum ijs qui poterant dicere tu te æquiparas Moysi, dicit. Nolite iudicare secundum aspectum, exteriorem, quo aspicior à vobis pauper & vnus de populo, & non dux populi sicut Moyses. [Sed iustum iudicium iudicate.] Considerate meritа causæ, considerate me patratorem miraculi solo imperio: & sic iustum iudicium iudicate, mihi licere facere hæc in sabbato non minus quàm Moysi circuncidere in sabbato: immo ex parte operis multo magis.

[Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis.] pro Hierosolymitis. Ciues Hierosolymitani describuntur. [Nonne hic est.] Hierosolymitæ isti quamuis increduli, & scientes consilium Iudæorum contra Iesum, nihilominus non erant in numero quærentium interficere Iesum. Et propterea in tertia persona aiunt. [Quem quærunt.] scilicet Iudæi. [Interficere? Ecce palam.] pro, libere. Et deest coniunctio. Ita quòd legendum est [Et ecce libere loquitur.] In quo apparet quod vtebatur Iesus virtute deitatis suæ quando volebat libere loqui & non capi. Testantur etiam isti quòd non solum non audebant facere, sed nec dicere. Et propterea

propterea subdunt. [Et nihil ei dicunt, Nunquid vere cognouerunt.] suspicantur mutasse sententiam principes, suspitione collata discurrendo, non credendo. [Principes.] Primates notitiam habentes legis & prophetarum, principes appellant: & ex eis quæ vidérunt populum quo ad notitiam Messiæ significant, referendo cognitionem ad principes spectare. [Quia.] pro, quod, [hic est Christus?] Deest vere Legendum est. [quod hic est vere Christus.] Iesus enim erat secundum multorum opinionem Christus. & propterea isti dicunt si cognouerunt quod est vere Christus nõ secundum opinionem. [Sed hunc scimus vnde sit.] Hinc apparet incredulitas istorum & quòd nec ipsi credebant in Iesum, nec putabant principes mutasse sententiam. Excludunt siquidem his verbis Iesum esse Christum, propterea quod sciebant origmem eius scilicet natum ex Maria & Ioseph, vt ipsi putabant. [Christus autem quum venerit nemo scit vnde sit.] Mira excæcitas. Sciebant Messiam ex semine Dauid promissum: & cum hoc nemo scit vnde sit quod est manifeste confiteri duas origines Christi alteram notam ex Dauid & alteram ignotam. Et tamen ex eo quod cognoscebant originem secundum carnem, negant ipsum esse Christum confundentes origines, confusum habentes intellectum, confusum & confusum habebant affectum. [Clamabat ergo Iesus in templo.] Occasione accepta ex verbis Hierosolymitarum Iesus dulcem originem suam significat. Clamor autem tum ad libertatem sermonis, tum ad magnitudinem materiæ significandam fiebat. [Docens & dicens. Et me scitis.] secundum carnem. [& vnde sum scitis.] secundum carnis originem: vt vos dicitis. [Et à meipso non veni.] hoc est & cum hoc quòd de me scitis, verum est etiam aliud quod nescitis: scilicet quod à meipso non veni in hoc ipso non significatur mysterium tum deitatis tum incarnationis eius. autem venit deus incarnatus non à seipso sed à patre. [Sed est verus.] seu verax. Deum significat appellatione veri seu veracis quia vt dicitur ad Roma 3. deus verax, omnis verò homo mendax. Nã sicut superius in cap. 6 quia se actorem vitæ dicebat, appellauit deum viuentem (misit me pater viuens) ita mõdo quia se actorem vitæ doctrinæ tradit, appellat deum verum. doctrina enim à veritate procedit. [Qui misit me.] Missio incarnatio est explicando enim illam negationem à meipso non veni, dicit se missum ab eo qui est fons veritatis. [Quem vos nescitis.] Et hæc est origo Messiæ quam vos nescitis: de qua dicitis, Christus quum venerit nemo scit vnde sit. [Ego scio eum.] Hierosolymitæ dixerant, nemo

scit

scit vnde sit.Iesus distinguit,declarando quòd vos quidem nescitis vnde sit,quia nescitis eum qui misit Messiam ego vero scio eum, quod est scire originem diuinam Messiæ,quod est scire vnde sit. [Et si dixero quia nescio eũ, ero similis vobis mẽdax:sed scio eũ.] Omnes istæ tredecim dictiones superfluæ sunt.[Quia ab ipso sũ.] Rationem reddit quare scit illum veracem,hoc est deum: quia ab ipso sum.Non dicit quia ab ipso sum hoc vel illud,huius vel illius naturæ,in hoc vel illo gradu,sed absolute quia ab ipso sum:ad significandum nattuitatem suam diuinam,qua est à deo patre. Sufficiens enim ratio sciendi deũ,est quia ab ipso sum absolute quoniam hoc importat esse deum.[Et ipse me misit.]in carnem. Ex primo est scientia diuina:ex secundo est scientia humana, beata tamen.quam habuit anima Christi ab instanti conceptionis suæ ex gratia vnionis personalis:quam;significat missio.[Quærebant ergo eum apprehendere.] Accensos animos Iudæorum ex dictis Iesu verbis(quibus duas origines suas manifestauerat)Euangelista significat.describens eos hac occasione quærentes eum apprehendere Intelligebant enim Iesum loqui de origine sua diuina præter humanam,& propterea accendebantur ad apprehendendum eum tanquam blasphemum. [Et nemo misit in illum manus: quia nondum venerat hora eius.] hoc est ab ipso diffinita vt apprehenderetur.In hoc enim diuinam suam virtutem monstrabat. [De turba autem multi crediderunt in eum.]Quannis pertinaces fuerint Iudęi non tamen infructuosa fuit Christi doctrina tuerit: quoniam multi de turba crediderunt in illum .[Et dicebant.]illi de turba qui credebant. [Christus quum venerit, nunquid plura signa faciet quam quæ hic facit?]Recitat Euangelista argumentum quo vtebantur credentes in Iesum, ad firmitatem suæ fidei. Et est argumẽtũ à multitudine miraculorũ:quia promissus Christus non faciet plura miracula quã facit Iesus.ac per hoc non est expectandus venturus Christus,ex quo præsens est faciens tot miracula.Acsi apertius dicerent.In quo cognoscendus est Messias, in non cognoscitur ex tanta multitudine miraculorum quia maiorẽ non faciet Christus?¶Veuntur,autem modo loquendi tanquam Christus sit venturus,dicendo Christus quum venerit nũquid plura signa faciet ? vel communicando in modo loquendi cum nó credentibus Iesum esse Messiam vel referendo futurum ad promissionem factam patribus & descriptam à prophetis.Acsi dixissent.Christus secundũ prophetas venturus, nũquid plura signa promissus est facturus ijs quæ hic facit?Vbi aduerte legendũ esse

[Plura signa his faciet.] Ita quod in nostro textu deest pronomen his. ¶Quam.Superfluit. quę hic facit vel fecit. Audierunt Pharisæi turbam murmurãtem de illo hæc.Subiungit Euangelista occasionem subsequentis doctrinæ,narrando quòd Pharisæi audientes turbam non libere loquentem hæc prædicta de Iesu, sed murmurantem,tanquam magis sonarent quam proferrẽt [Et miserunt principes & Pharisæi.] pro, & miserunt,Pharisæi & principes sacerdotũ,[ministros vt apprehenderẽt Iesũ.]Pharisęi quidẽ audierunt turbam sonantem hæc de Iesu.sed non soli,sed ipsi simul cum principibus sacerdotum(apud quos summa authoritas erat)miserunt ministros vt apprehenderent Iesum. Ecce prouisio quã fecerunt ne creſceret multitudo credentium in Christum. An autem missio ministrorũ fuerit illo die quarto quo ascendit Christus in templum,an altero die,hic non clare dicitur.Rationi tamẽ consentaneũ est quòd altero die hoc fuerit.& quod doctrina illius dicti soluta significata sit in pertinacia quærentium apprehendere eum,& in fructu multorum credentium in ipsum. quorum verba Pharisæi audientes post prædicationem concurrerunt ad principes sacerdotum:& cum eis postea miserunt ministros. Et hoc sine dubio amplectendum apparet: ex eo quod inferius altera turbæ dissentio:ex nouis Iesu sermonibus subiungitur. [Dixit ergo eis Iesus.] Superfluit eis. Tacet Euangelista executionem: hoc est aduentum ministrorum ad hoc vt apprehenderent Iesum. Ex illorum aduentu subintellecto narrat quid dixerit Iesus,scions missos ministros vt se apprehenderent. [Adhuc modicum tempus vobiscum sum.] Aperit Iesus se nolle adhuc comprehendi dicendo se adhuc modico tẽpore eum illis permansurum.Acsi aperuisset.nõ est adhuc tempus quo egovolo apprehendi.superest enim modicũ tempus Quod fuit spatiũ sex mensiũ,hoc est vsque ad pascha ¶Elegit autem Iesus modico tempore prędicare,vt eo tempore monstrans seipsum personaliter sufficeret ad mutandum totum mundum:vt rei probauit euentus. [Et vado ad eum qui me misit.] Voluntariam mortem suam significat,dicendo vadam de re per mortem ad literam loquitur.Intercedente enim morte iuit ad deũ qui misit illum iuit autem moriendo,resurgendo & ascendendo in cœlum. ¶Et significanter explicat qui me misit vt intelligamus quod vadit secundum naturam humanam,quam missio explicat. [Quæretis me.] Postquam uero ad patrem quæretis me ad retinendum.[Et non inuenietis.]me resur

gẽte

gente. Custodia enim quam procurarunt poni in sepulchro Iesu Christi (ne forte venirent discipuli eius & furarentur eum) fuit quærere Iesum ad retinendum corpus eius, vt confunderent discipulos Iesu de promissa resurrectione infra triduum. sed non inuenerunt eum tertio die retinendum: quoniam surrexit. ¶Persecutionem itaque fui à Iudæis, non finiendam morte sua prædicit dicendo. quæretis me etiam in sepulchro retinere, & non inuenietis, retinendum illo tempore quo quæretis me retinere. [Et vbi sum ego.] in gloria patris mei. Nō dicit vbi ero sed vbi sum, vt intelligamus ipsum tam esse ibi quo vadit. esse quidem vt deus: quo vadit autem vt homo. [Vos nō potestis venire.] Nō solum non venietis, sed nec potestis venire. tum quia facultas naturę non exēdit se ad hoc. tum quia malitia vestra impedimentum præstat, & efficit vt non possitis. { Dixerunt ergo Iudæi ad seipsos.} Subiungit Euangelista cogitationes Iudæorum causatas ex dictis verbis: [Quo hic iturus est.] Intellexerant verba Iesu, non de ire per mortem, sed de ire de loco ad locum in hac vita. & propterea discurrunt, incerti quo hic iturus est. [Quia nō inuenietmus eū.] Angustia Iudæorum erat, ne Iesus euaderet persecutionem ipsorum. [Nunquid in dispersionem gentiū.] pro, Græcorū, [iturus est, & docturus Gētes.] p, Græcos. Dubitauerūt isti an Iesus iturus esset ad docendū Israelitas dispersos in regno Græcorum. vbi non poterant potestatem suam exercere principes Iudæorum. fuerant enim Israelitæ longo tempore sub regno Græcorum: & magna videtur multitudo eorum dispersa inter Græcos, & propterea dicunt in dispersionem Græcorum. Israelitæ siquidem dispersi in Græcia, Græci vocabantur: & dispersi Romæ, Romani vocabantur vt patet Actu. 2 [Quis est hic sermo quem dixit. quæretis me & non inuenietis. & vbi ego sum, vos nō potestis venire? In nouissimo autem die magno festiuitatis.] Ad insinuandum quod continuabat Iesus illis diebus exercitium docendi, extremos dies commemorauit Euangelista: inchoando à medietate festi vsque ad vltimum. Et quoniam addit diem illum nouissimū esse magnū, octauus dies describi videtur: qui erat dies solennis. Dicitur enim Leui. 23. de die primo & octauo q̄ erit celeberrimus atque sanctissimus: est enim cœtus atque collectæ. Hic siquidem erat terminus festiuitatis. [Stabat Iesus, & clamabat.] vt ab omnib⁹ audiretur, vt magis excitaret ad magnitudinem promissi. [Dicens, Si quis sitit.] Dixerat malis, quòd ego vado vos non potestis venire. inuitat modo nō omnes sed sitientes, sed appetentes spiritualia bona. & propterea dicit

Et si quis sitit. ¶Explicat autem appetitum boni spiritualis nomine sitis, quia sub similitudine aquę, spirituale bonum promissurus erat. [Veniat ad me.] Nemo excipitur. sed cuilibet sitienti spirituale bonum, monstratur fons. monstratur iter ad fontem. Dicendo veniat, voluntarium ire significat dicendo ad me, fontem demonstrat. [Et bibat.] quod est etiam actus voluntarius. Non sufficit venire ad fontem. sed oportet bibere, si leuanda est sitis. non sufficit venire ad Iesum fide, sed oportet incorporare sibi Iesum hausta amoris. [Qui credit in me.] Quod dixerat veniat ad me & bibat, exponit dicendo credit in me. Actus enim fidei & amoris significatur dicendo credit in me: vt superius declaratum est. [Sicut dicit scriptura.] Duplex potest esse constructio citatæ scripturæ. vel ea præcedenti particula & est sensus. qui credit in me quemadmodum scripturæ prophetarum dicunt in me esse credendum. Vel eum sequenti particula & est sensus quemadmodum dicit scriptura sacra, flumina aquę viuæ fluxura de ventre eius. ¶Primus sensus indubiè est verus. Alter autē incertus est: eo quòd in sacra scriptura quam habemus non inuenitur hoc dictum. Dico autem quam habemus. quoniam multos libros prophetarum non habemus. qui forte tempore quo Iesus erat in terra habebantur, apparet ex libro Paralip. vbi fit mentio librorum Nathan, Gad, Ahiæ, Addo, Semeiæ, & Ozai. [Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.] Plus dicit hic Iesus quàm dixerat Samaritanæ. Tunc enim dixerat, aqua quam ego dabo fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. nunc autem dicit quòd flumina fluent de ventre eius.

¶Et dicit flumina. tum ad significandum alterum flumen ad salutem propriam, alterum ad salutem aliorum. tum ad significandum diuersa flumina gratiarum diuersarum ad salutem aliorum. Vtroque enim modo apparet in Apostolis flumina fluxisse aquæ viuæ post receptum spiritum sanctum in Pentecoste. [Hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum.] Declarat Euangelista sermonem Iesu metaphoricum. [Nondum enim erat spiritus datus.] pro, sanctus. Explicat Euangelista significanter se dixisse in futuro accepturi erant quia spiritus sanctus de quo est sermo, nondum erat. vt intelligamus quòd non de spiritu sancto quomodolibet, sed illo modo quo nondum datus erat, sed dandus esse sermonem. ¶Vbi aduerte duo esse hic obscura. Alterum circa verba textus. Non enim dicit nondum erat spiritus datus, sed nondum erat spiritus sanctus. quod secundum sonum verborum blasphemia est, sonat enim spiritum sanctum secundum

substan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

substantiam nondum fuisse. Sed ratio dicendi manifestat quod non loquitur de esse in se sed de esse in credentibus. Dixerat enim de spiritu quem accepturi erant credentes in eum & reddendo rationem quod accepturi erant credentes, dicit nondum enim erat spiritussanctus supple in credentibus in eum. ¶Et tunc surgit alia obscuritas circa hanc sententiam ex eo quod constat in quocunque est charitas esse spiritumsanctum: ac per hoc non apparet verum quod nondum erat spiritussanctus in credentibus in eum. Solutio est quod hic est sermo de spiritusancto sub ratione spiritussancti communi sensibiliter credentibus in Iesum. Tria dico. Primum sub ratione spiritussancti: hoc est sub ratione spiritus simpliciter & absolute sancti: ad differentiam spiritussancti quo ad hoc vel illud puta quo ad donum prophetiæ vel quo ad gratiam miraculorum & similia. Secundum communis credentibus in Iesum. quamuis enim Ioannes Baptista repletus fuerit spiritu sancto communis tamen non fuit spiritussanctus ante festum pentecostes. Tertium sensibiliter. Ita quòd spiritussanctus absolute & communiter & cum hoc sensibiliter (hoc est cum hoc signis sensibilibus, non erat tunc in credentibus in Iesum. Et de hoc ad literam Euangelistam loqui, apparet ex duobus. Tum ex eo quod dicit quem accepturi erant credentes in eum, per hoc enim significat quòd de futuro dono communi credentibus in eum loquitur sicut per hoc quod nominat spiritumsanctum significat quòd loquitur de spiritusancto absolute. Tum ex ratione subiuncta de glorificatione Iesu: quum dicit. [Quia Iesus nondum erat glorificatus.] Hæc enim ratio clare significat quod de spiritusancto communiter & sensibiliter dato credentibus in Christum post ascensionem domini est sermo. ¶Et dicitur Iesus nondum glorificatus quia nó totaliter fuit glorificatus ante resurrectionẽ suam: immo ante ascensionem suam. nam ante resurrectionem habuit tam corpus quàm animam passioni alicui subiectam. & ante ascensionem adhuc non habebat extrinsecam gloriam cœlestis habitaculi. [Ex illa ergo turba.] pro, multi ergo è turba. Non superius nominata sed alia, vnde & dissentiones proprias huic turbæ subiungit.

[Quũ audissent hos sermones eius, dicebant, Hic est vere prophe ta.] Pars turbæ etsi nõ perfecte credit, sentit tamen Iesum nõ ficte, non falso sed vere esse prophetam: sicut fuerunt alij veri prophetæ. [Alij dicebant, Hic est Christus.] Pars turbæ melius disposita recte sentiens de Iesu, asserit ipsum esse Messiam. [Quidam autem dicebãt, Nũquid à Galilæa venit.] pro vẽtur⁹ est, [Christus? Nõne

scriptura dicit quod ex semine Dauid & de Bethlehem castello vbi erat Dauid, venit Christus?] Pars turbę male disposita obiicit à patria eo quòd Iesus Galilæus reputabatur. Et quoniam illi scripturam cuiant, eruditiores in turba videntur fuisse. [Dissensio itaque facta est in turba propter eum.] Vniuersum hoc capitulum narratiuũ est dissensionũ. vsqueadeo vt si supputentur, ad septenariũ numerum ascendãt. Tanquàm ex intentione euangelista collegerit dissensiones cum proprijs occasionibus, quas alij Euangelistę prætermiserant, quæ tamen omnes in festo illo vel occasione illius festi obortæ sunt. Intendit siquidem Euangelista describere quæ erant de Iesu opiniones in Iudæa: postquàm alij Euangelistæ descripserant, in Galilæa quem dicunt homines esse filium hominis. [Quidam autem ex ipsis volebant appræhendere eum.] Pertinaces non solum in incredulitate, sed in proposito capiendi Iesum etiam in illa turba describuntur: longe peiores ministris missis ad capiendum Iesum. Nam ministri abstinuerunt voluntarie ab executione mandati: isti autem iniusi volebant eum capere. [Sed nemo misit super eum manus.] Hinc clare apparet aliam turbam fuisse hanc ab illa superius nominata. Quia enim bis in illis diebus voluerunt eum capere, ideo Euangelista iterum dicit q⁹ nemo apprehendit eum, eadem proculdubio ratione, quia nondum venerat hora diffinita ab ipso. [Venerunt ergo ministri ad Pontifices & Pharisæos.] Ordo narrationis insinuat quòd ministri die vltimo festiuitatis interfuerunt prædicationi Iesu. An autem pluribus diebus venerint & tamen distulerint tam exequi quàm referre, an vltimo tantum die venerint ad capiendum, incertum est. Potuit enim esse quod Pharisæi & pontifices prius ordinauerint vt ministri irent ad capiendum Iesum (& propterea Euangelista superius narrauit q⁹ miserunt ministros) & tamen ministri nõ inierint vsque ad vltimum diem. & potuit esse quòd penultimo die miserũt, ita vt vltimo irent. Diuersis enim modis potuit accidere interuallum temporis. [Et dixerunt eis illi, Quare non adduxisti illũ, Responderunt ministri, Nunquam sic locutus est homo sicut hic loquitur.] Superfluit loquitur: & deest homo. Legendum est [sicut hic homo.] Ex modo loquendi, ex gratia sermonis fatẽtur ministri se victos & mutatos. hoc enim significat aduerbia sic & sicut. [Responderunt ergo et Pharisæi, Nunquid & vos seducti estis?] Insurgũt in ministros arguentes eos ex sermonibus Iesu seductos à veritate legis. [Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum aut ex Pharisæis.] Nõ sufficit arguere eos tanquàm seductos:

Universidad de Deusto
Biblioteca

dos: sed ab exemplo nituntur illos conuincere. ab exemplo inquam maiorum, tum primatum. apud quos est authoritas & scientia, tum Phariſæorũ. apud quos vigebat religio. [Sed turba hæc] Ne ſequantur eum turba, monent miniſtros ſuos. [Quæ non nouit legem.] Ex ignorantia legis turbam ſeduci dicunt. & quod peius eſt ſubdunt. [Maledicti ſunt.] Deute. vigeſimoſeptimo dicitur, maledictus qui non permanet in ſermonibus legis. & propterea appellant eos de turba credentes in Ieſum maledictos: tanquam recedentes à lege. [Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum nocte qui vnus erat ex ipſis.] Vltima diſſentio inter ipſos principes ex verbis Nicodemi deſcribitur. [Nunquid lex noſtra iudicat hominem.] Videns Nicodemus furorem collegarum præceptum contra Ieſum, quia damnabant iam ipſum inaudicum, nõ opponit excuſando Ieſum tanquàm innocentem (nolebat enim ſe manifeſtare eſſe diſcipulum Ieſu) ſed obiicit quòd damnatur inauditus, obiicit modum quo procedimus contra Ieſum. & hoc nõ ex meritis Ieſu ſed ex vi legis. [Niſi prius audierit ab ipſo & cognouerit quid faciat?] Exeludit Nicodemus iudicium ex aliorum relatione. & oportere ipſum audiri qui iudicandus eſt dicit. tum vt opponat ſe torrenti. tum vt audirent Ieſum loquentem: ſperans quòd ſi audirent illum, mutarent ſententiam ſaltem aliqui eorum. [Responderunt & dixerunt ei, Nunquid & tu Galilæus es?] Excæcante illos furore, non reſpondent obiectioni ſed inſurgendo in collegam, quòd hanc ſuaſionẽ non zelo legis ſed affectu ad Ieſum protulerit, ſuſpectum eum proferunt tanquàm Galilæum: hoc eſt imitatorem Ieſu Galilæi. Hic enim mos eſt magnatum nolentium audire ſana conſilia reddere ſcilicet ſuſpectos eos qui ſane cõſuluntq; tanquàm factioſos aut affectos. [Scrutare ſcripturas.] Superfluit ſcripturas. Inter doctos erat ſermo. & propterea diuertendo à iuſto modo ſuaſo, diuertunt Nicodemum ad ſcrutandum hiſtorias. [Et vide quia.] pro, quòd, [à Galilæa propheta nõ ſurgit. pro, nõ ſurrexit. Arguebant iſti ex præteritis (ex eo ſcilicet quòd nullus fuerat propheta ex Galilæa) quòd Ieſus nõ ſolum nõ eſſet Meſſias ſed nec propheta: ac per hoc quòd eſſet pſeudopropheta. & conſequenter quòd iuſte eum perſequebantur. Sed ſicut falſum dixerunt dicendo quòd nullus ex principibus credebat Ieſu (vt patet de Nicodemo) ita forte falſum dixerunt in hoc. Sed quicquid ſit de falſitate aut veritate præteritorum, conſtat temeratium eſſe iudicium propterea iudicare quòd nullus Galilæus poſſet eſſe propheta, conſtat furorem eſſe propterea perſequi Ieſum. [Et reuerſi ſunt

ſunt vnuſquiſque in domum ſuam.] Diſſentio hæc peperit bonũ fructum diſſoluendo congregatos principes & Phariſæos contra Ieſum.

CAPVT VIII.

1 Ieſus autẽ perrexit.] Aduerte quòd hæc prima pars huius capituli cum tota hiſtoria adulteræ, non eſt omnino authentica: quoniam non cõſtat ipſam eſſe partẽ euangelij. Vnde & Hieron. in 2. lib. dialogi aduerſus Pelagianos dicit. in euangelio ſecundũ Ioannem in multis & Græcis & Latinis codicibus inuenitur de adultera muliere quæ accuſata eſt apud dominum. Dicendo in multis, monſtrat non eſſe authenticam hanc hiſtoriam ſicut reliquæ partes euangelij ſecundum Ioannem. Quia tamen in eccleſia legitur tanquàm pars euangelij, exponemus illam. [In montem oliueti.] pro, oliuarum. hoc eſt in Bethaniam, intra diſtrictum montis oliueti exiſtentem. Ibi enim hoſpitabatur nocte: vt patet ex alijs euangeliſtis. [Et diluculo iterum venit in templum: & omnis populus venit.] pro, veniebat, [ad eum & ſedens docebat eos. Adducunt autem Scribæ & Phariſæi.] Deeſt. ad ipſum. [mulierem in adulterio deprehenſam: & ſtatuerunt eam in medio. & dixerunt.] pro, dicunt, [ei. Magiſter hæc mulier modo deprehenſa eſt in adulterio.] Superfluit modo. & deſunt aliquæ dictiones. Ita quòd legendum eſt. [Deprehenſa eſt in ipſo facto quum adulteraretur.] Proponunt patratum crimen inexcuſabile. [In lege autem Moyſes mandauit nobis huiuſmodi.] pro, eas quæ ſunt huiuſmodi, [lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum.] Exponit Euangeliſta quorſum proponerent hanc quæſtionem. [Vt poſſent accuſare eum.] Vel quòd contrarius eſſet legi, ſi contra legem Moyſi diceret non lapidandam vel de inclementia, ſi diceret lapidandam. Et ſi quidem contra legem diceret accuſarent eum iuſticialiter ſi autem contra clementiam, accuſarent eum apud populum, manifeſtando ipſum inclementem. [Ieſus autem inclinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terra.] Quid ſcripſerit, neſcitur. Cur autẽ ſcripſerit, ad literam puto vt hoc facto oſtenderet ſe eſſe deũ: qui olim digito ſcripſerat in tabulis lapideis mãdata decalogi. Scribebat non in lapide ſed in terra, & nõ calamo ſed digito vt ex modo ſcribendi ſe eundem deum, ex differentia autem inter terram & lapidem, differentiam ſtatus noui teſtamenti à ſtatu veteris teſtamenti ſignificaret. Niſi enim hoc factum ad ſignificandum feciſſet, inutile apparet. [Quum ergo perſeuerarent interrogantes eũ.]

Hinc coniicitur quòd non scripsit verba quæ postmodum protulit vt legerentur à Scribis & Phariſæis: tanquam prius responderit scripto & postea protulerit quæ scripserat. Non enim perseuerassent petentes responsum. [Erexit se & dixit eis, Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.] Prudentissima responsio, nec legi contraria nec à clementia altena: sed via ad clementiam sine offensione legis, cum confutatione malignantium. [Et iterum se inclinans scribebat in terra. Audientes autem hæc] Superfluit hæc & desunt aliquæ dictiones. Legendum est. [At illi quum audissent, & à conscientia redarguerentur] Totum enim explicat Euangelista. [Vnus post vnum exibant: incipientes à senioribus.] Desunt tres dictiones. [Vsque ad postremos. Et remansit.] pro, & relictus est. Significatur enim quòd illi abeûtes reliquerunt Iesum, [Solus Iesus.] Nó per exclusionem discipulorum, sed tentantium. [Et mulier in medio stans,] hoc est immota à loco medio in quo statuerant eam. Scribæ & Phariſæi. [Erigens autem se Iesus] Desunt hic multę dictiones. [Quũ neminem vidisset præter mulierem.] Intellige neminem illorũ qui contra mulierem venerant. [Dixit ei mulier vbi sunt qui te accusabant.] pro, vbi sunt illi accusatores tui? [nemo te cõdemnauit? Quę dixit, Nemo domine. Dixit autem Iesus: Nec ego te condemnabo.] pro, condemno. Ecce clementia sine legis iniuria. Est enim sensus, nec ego condemno te ad hoc vt lapideris. [Vade & iam amplius noli peccare.] Officium iudicis recusauit exercere: quia nó venit vt iudicet mundũ. officium vero saluatoris exercet monens vt amplius non peccet. ¶Vbi etiam relucet magna mansuetudo. non enim eam asperitate verborum corripuit, sed sola monitione cauendi in futurũ à peccato. [Iterum ergo locutus est eis Iesus.] Nulla continuatio præcedentis facti ad hæc subiuncta, testatur adiectitiam esse præcedentem particulam: nec immerito ab illustribus doctoribus prætermissam. Postquam ergo in nouissimo festiuitatis die dixerat Iesus, siquis sitit veniat ad me &c. iterum locutus est eis scilicet iudæis. [Dicens, Ego sum lux mundi.] Apte sermoni de veritate doctrinę & de spiritu sancto, adiungitur sermo de luce. ne intelligeret spiritum quem accepturi erant discipuli, fore spiritum impetus & furoris quo poetæ scribunt homines agi (quem philosophi manię tribuunt) declarat venientes ad se, ita replendos spiritu quòd simul replebuntur lumine. propterea enim adiungit, ego sum lux mundi. Proculdubio de seipso diuina hypostasi secundum diuinam naturam loquitur, appellando se lucem mundi.

Est

Est enim lux non sensibilis sed intelligibilis. cuius ista lux sensibilis participatio quædam est. est lux, non lumen quoniam est fons luminis, non participatio lucis. Est lux mundi non hominum tantum sed vniuersorum. ab vniuersis diuersimode participata. nam à creaturis intellectum habentibus participatur intelligendo: diuersimode tamen, tum secundum diuersos naturæ gradus & dispositiones, tum secundum diuersitatẽ meritorum. à creaturis vero sensum habentibus diminute participatur sentiendo. sunt enim sensus velut riuuli intellectus. A creaturis demum infimis, vestigio quodam potius quàm imitatione lucis illius participatio habetur. [Qui sequitur me.] non corporali gressu, sed fide, charitate, imitatione que operum. [Nó ambulat.] pro, non ambulabit [in tenebris.] Lucem sine occasu se esse manifestat promittendo sequentem se lucem, non ambulaturum in tenebris. Si enim ipse esset lux quandoque deficiens, contingeret quòd sequẽs ipsum lucem quandoque ambularet in tenebris quando scilicet lux deficeret seu occideret. Sed ex hoc quòd non est ambulaturus in tenebris sequens ipsum, manifestat quòd ipse est lux indeficiens, non solum in seipso sed etiam in sequente ipsum, simúlque declarat nullum ambulantem in tenebris, esse sequacem suum. Et est sermo de tenebris ignorantiæ. oppositæ scientiæ salutis. & tenebris peccatorum, quæ contrariantur ipsi saluti. [Sed habebit lumen vitæ.] Lumen participatio est lucis. & dicitur vitæ, ad differentiam luminis scientiæ eorum q nó requiruntur ad vitam animæ. Et declarat per hoc quod non promittit sequacibus suis participationẽ suæ lucis ad scitẽdum speculabilia philosophiæ & similium, sed lumen vitæ hoc est lumen directionem suæ vitæ in vitam. vnde &. dicitur lumen vitæ tum illuminandæ tum conferendæ. illuminat enim vitales actiones nostras (quales sunt omnes actiones voluntariæ) & confert vitam gratiæ (q̃ est initium vitæ æternæ.) ¶Duplex ita ipsius in sequacibus lucis describitur: scilicet negatio ambulationis in tenebris, & assecutio luminis vitæ. Vterque proprius luminis effectus est. [Dixerunt ergo ei Phariſæi.] Religionis professores ex sua professione audaciores cæteris loquuntur: qui humilios esse deberent. [Tu de teipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum.] Prorumpunt Phariſæi in reprehensionem Iesu, occasione sumpta ex eo quod proprium testimonium nõ habet rationem veri testimonij. Quod verum est de testimonio puri hominis vt sic. [Respondit Iesus & dixit eis. Et si ego testimonium perhibeo.] Pronomen ego, non demonstrat Iesum secũ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum quod homo seclusa deo (vt in capitulo quinto demonstrauit) sed demonstrat hypostasim vtriusque naturæ, diuinę scilicet & humanæ. vt sequentes rationes manifestant [De meipso.] quo ad ea quæ de me credenda sunt, quæ videri ab hominibus non possunt: cuiusmodi sunt quòd deus sum, quòd verbum sum factum caro [Verum est testimonium meum.] Directe contrarium eius quod dixerant Pharisæi asserit in hac conditionali. Non dicit verus est sermo meus, verum est dictum meum, sed verum est testimonium meum. Plus enim requiritur ad verum testimonium quàm ad verum sermonem. Sermo nanque verus, contentus est sic esse vt significat, ad testimonium autem verum requiruntur tria. Primo quòd sic fit, vt significat. Secundo quòd sit iustum, non ex passione prolatum. suspecti enim testimonium non habetur pro vero testimonio. Tertio quod sit legitimũ. Quidquid horũ deest, nõ est verum testimonium: vtpote non constans exijs quæ requruntur ad integram rationem testimonij, sicut non est verum aurum, si aliquid desit ex requisitis ad integram rationem auri. Et propterea subiungit Iesus probationem sequelæ in conditionali præpositæ, quantum ad hæc tria. [Quia scio.] Prima conditio requirit ad veritatem testimonij (scilicet veritas sermonis) pendet ex scientia. oportet enim scire sic esse qui testatur sic esse. Et propterea quantum est ex parte scientiæ manifestat testimonium proprium esse verum, dicendo quia scio. [Vnde veni & quo vado.] Vniuersalia mysteria testificata consistunt in mysterio incarnationis & fructu ipsius. Et propterea vtriusque se plenam habere notitiam exhibet. Mysterij quidem incarnationis, dicendo vnde veni. nam in his verbis continetur vtraque natura. Dicendo vnde, deitas significatur cum origine à patre: iuxta illud, exiui à patre. dicendo veni, mysterium incarnationis explicatur. ¶[Fructus vero, dicendo & quo vado. Totus enim progressus eius ad salutem humani generis, significatur dicendo vado, adiunctõ termino paternę dexteræ ad quam vadit ducendo secum membra sua. [Vos autem nescitis vnde venio aut quo vado.] Differentia inter me, & vos penes scire & nescire vnde venio & quo vado, ratio est quod vos dicatis mihi testimonium tuum de teipso non est verum, & quòd ego dicam esse verum. Aeſi apertius dixisset, Si vos sciretis vnde venio & quo vado, non diceretis mihi, testimonium tuum de teipso nõ est verũ. [Vos secundũ carnem iudicatis] Secunda conditio veritestimonij est iustitia, est quòd nõ procedat ex passione, ex affectu, sed ex iustitia. Differentia inter vos & me penes iustitiam, est quos

secundũ carnem iudicatis. Iudicare enim proprius est actus iustitiæ, quum fit ius dicere, quod tunc in veritate est, quum ius dicitur animo, verbo & opere. quod complectitur omnem iustitiæ actũ. Vnde iudicare secundum carnem, est ius dicere secundum carnalem affectum [Ego non iudico quenquam.] Non dicit egò non iudicabo: sed dicit ego non iudico: quia quamuis futurus esset iudex, in præsenti tamen tunc vita nõ iudicauit, non ius dixit, sed gratiam salutis impendebat. [Et si iudico ego.] Iustitiam suam iesus (quam non exercitatione iudicij monstrabat) aperire volens, manifestat eam conditionali. propterea enim præmisit se non exercere iudicium, vt locum pararet conditionali. Intendit siquidem contra id quod dixerat vos secundum carnem iudicatis, é regione apponere iustitiam suam, sicut fecit de scientia. Et quia categorice nõ poterat asserere, ego autem iudico iudicium verũ eo (quòd ipse non exercebat iudicium) ideo negando se iudicare, ad conditionalem deuenit. [Iudicium meum verum est.] Contra iudicũ secundum carnem distinguit iudicium verum, contra iudicium illorum (monstratorum per pronomen vos) distinguit iudicium suum significans quòd illi iudicant, non ex iustitia, sed affectu: ipse autem iudicat ex iustitia. ¶[Et intendit per hanc differentiam in præcipuo iustitiæ actu inter se & illos, manifestare differentiam in secundarijs iustitiæ actibus, de quorum numero est ferre testimonium. Aeſi apertius dixisset. Vos secundũ carnem iudicatis, secundum carnem testimonium perhibetis. & propterea inter vos testimonium proprium non est verum ex parte iustitiæ, ego autẽ licet non iudicem, quia tamen iudico, iudicium meum secundum veritatem iustitiæ est, ideo etiam testimonium meum de meipso, verum est etiam ex parte iustitiæ. [Quia solus non sum.] Ratio quare iudicium meum verum est, est quia non sum purus homo, sed deus. Deũ se esse significat dicẽdo quia solus nõ sum. Quælibet creatura habet hoc quòd eius esse non est nisi ipsa ac per hoc sola est suo esse, cuilibet autem & soli hypostasi diuinæ conuenit vere dicere solus nõ sum. quoniam vno eodemque esse quo est vna hypostasis diuina, est & alia. Vnde & subiungit [Sed ego.] quod est pronomen hypostasis. [Et qui misit me pater.] quod est etiã nomẽ hypostasis. Et meminit missionis, vt intelligamus eãdẽ esse hypostasim vtriusque naturæ diuinę scilicet cõmunis sibi & patri, & humanę secundũ quã est missus. [Et in lege vestra scriptũ est.] Tertia cõditio vere testimonij est esse legitimum. Et ideo, hanc etiã conuenire testimonio proprio de seipso manifestat citans legem Moysi, quã illi

profitebantur.[Quia.]pro,quòd,[duorum hominum testimonium verum est.]Quantum est ex parte legis num erus binarius testium ad legitimam veritatem sufficit [Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso.]Si duorum hominum testimonium legitimè verum est multo magis testimonium duarum personarum quæ sunt deus. Ego enim sum vna persona diuina. [Et testimonium perhibet de me qui misit me pater.]Ecce alia persona diuina.Sed diligétius nota quòd vis huius probationis consistit in hoc quòd me perhibente testimonium de meipso,pater simul perhibet testimonium de me:ita quòd testimonium meum de meipso est testimonium duorum testium:scilicet meum & patris. Ex hoc enim directe probat quod testimonium suum de seipso est verum legitimum: qui est testimonium duarum personarum. Et per hoc manifestat induisa esse opera diuinarum personarũ:sicut in præcedenti probatione manifestauit indiuisum esse diuinarum personarum. Vnde non est quærendum quid est illud testimonium paternum: quoniam de eodem testimonio loquitur. [Dicebant ergo ei.]Occasione toties introducti patris nouam quæstionem mouent. [Vbi est pater tuus?] De loco quærunt dei,quem credebant vbique esse,& propterea non meruerunt responsionem ad quæsitum,sed ad ignorantiam. [Respondit Iesus.]monstrando eis rationem ignorantiæ [Neque me scitis neque patrem meum.] Et verum dicit:quia neutram hypostasim diuinam cognoscebant. [Si me sciretis forsitan.]pro,vtique,[& patrem meum sciretis.]Ecce via scicndi patrem,scire me. Et est verum non solum de notitia certæ fidei(qua qui indubitata fide cognoscit filium ,indubitata quoque fide cognoscit patrem)sed etiam de scientia euidentiæ. nam qui videt filium,videt & patrem:vt inferius dicetur Philippo [Hæc verba locutus est Iesus in Gazophilatio.] Specialem templi locum Euangelista explicat: in quo erat capsa thesauri, seu potius oblationum quæ seruabantur pro ærario diuinorum [Docens in templo. Et nemo apprehendit eum.]Sicut nec durante festo apprehendi potuit nolens:eadem ratione repetita [Quia necdum venerat hora eius.] Vere eius,vtpote ab ipso libere definita.[Dixit ergo iterum eis Iesus.]Ne intelligeremus euangelistam repetere in præcedenti narrata capitulo,apposuit iterum.Subiunguntur enim similia immò eadem secũdum partem. [Ego vado.] Totus progressus meus tam vitæ quàm mortis,est voluntarium ire [Et quæretis me.]tum in sepulchro retinendum:tum in meis membris persequendo, Saule Saule quid me

me persequeris?[Et i peccato vestro moriemini.]hoc est & in peccato persecutionis meæ, in peccato pertinaciæ vestræ moriemini corpore.Quod vsque in hodiernum diem verificari videmus. moriuntur enim Iudæi in peccato infidelitatis suæ erga Iesum.[Quo ego vado.] ad dextram,scilicet patris mei. [Vos nó potestis venire.] impediente vos infidelitatis crimine [Dicebant ergo Iudæi.] non Galilæi. [Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit,quo ego vado vos nõ potestis venire?]Prius audientes hæc eadem verba,dixerant nunquid in dispositionem Græcorum iturus est?nunc peiora cogitant,nunquid interficiet semetipsum? existimantes ad omnem locum quo iret Iesus posse quoque se ire (de locis huius mundi loquendo)& sola morte posse ire illõ quo ipsi non possent sequi . supponebant enim quod nullus eorum se vellet interficere. [Et dicebat eis.]Interpositis verbis Iudæorum circa sensum verborum Iesu,prosequitur euangelista doctrinam Iesu explicatiuam illius particulæ,& in peccato vestro moriemini. [Vos de deorsum.]pro,ex ijs quę deorsum.seu ex infernis. [Estis: ego de supernis sum.] Intendens declarare fidem suam solam esse remedium quòd non moriantur in peccatis suis ,inchoat à duplici differentia inter se & illos:quia manifestatur hinc eorum necessitas , inde ipsius virtus. ¶Prima differentia est, vos ex infernis estis, ego de supernis sum.Quæ vera est tam quo ad esse personale.quia vos eo statis ex infimis, quæ sunt ex nihilo, ego autem sum de supernis, quæ sunt diuina Tum quo ad esse moris seu spiritus : vos enim habetis affectum ex infimis: ego autem repletum habeo affectum de supernis,quæ diuina sũt [Vos de mũdo hoc]scilicet sensibili. [Estis ego non sum de hoc mundo.]Altera differentia etiam vtroque modo verificatur.quia & persona mea non est de mundo sensibili,personæ autem vestræ sunt de mundo sensibili & mores vestri sunt de sensualitate huius mundi, mores autem mei non inde sunt. ¶Et hæc secunda differentia est velut species primæ,quæ est velut genus. esse enim ex infimis, commune est omnibus creaturis esse autem de mundo sensibili,solis sensibilibus conuenit Et habetur ex his differentijs quòd vos indigetis me. vtpote qui estis ex inferius, qui estis de mundo sensibili. indigetis me qui sum de supernis,qui non sum de hoc mundo. [Dixi ergo vobis] Infert ex his differentijs vtrunque . Et primo mortem eorum in peccatis. [Quia.]pro,quod, [moriemini in peccatis vestris.] Ex hoc enim quòd vos estis ex infernis,manetis in peccatis vestris & ex hoc q̃ vos estis de hoc mũdo(scilicet sensibili)moriemini in statu in quo estis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

estis .[Si enim non crediderits,quia]pro,quòd,[ego sum]Hoc
secundum:ecce remedium,in potestate eorum positum, quòd ego
de supernis sum,quòd non sum de hoc mundo,si non crediderits
quod ego sũ. [Moriemini in peccato vestro]pro,in peccatis ve-
stris Significanter autem non repetit de superius,sed dicit absolu-
te quòd ego sum: vt intelligamus oportere credere ipsum esse ve-
rum deum. Nulla enim creatura potest absolute dicere, ego sum
quum plus habeat de non esse quàm de esse,sicut qui plus habet ne
gredinis quàm albedinis,non potest absolute dicere ego sum albe.
Solus autem deus est qui est sine quacunque permixtione non es
sendi est enim solus actus purus,nullam omnino compatiens in se
potentialitatẽ omnis aute creatura permixta est potẽtiæ vt in phi-
losophia patet [Dicebaot ergo ei.]Occasione sumpta ex eo quòd
dixerat ego sum,absque additione aliqua,interrogãt Iudæi Iesum,
[Tu qui es?]Adiectionem petunt. non intelligentes quòd se deũ
diceret.[dixit.] Deest,coniunctio Legendũ est .[Et dixit eis Iesus.
Principium qui.]pro,quia,[& loquor vobis.]Dictio interpretati
va principii,in textu Græco aut est casus accusatiui,aut est adver-
bium.Et in casu quidem accusatiuo construere hunc textum la-
teor me nescire,propter quod aduerbialiter hunc textum intelligo.
¶Duo enim in hac prima responsione Iesus de seipso respondet
quærentibus tu quis es.& postea addit tertium, Respondet enim
in primis se potestatem habere iudiciariam . quod est ipsum esse
iudicem eorum. Et deinde se esse missum à verace ad annunciare
dum mundo quæ ab illo audiuit , demum subtungit notitiam
sui futuram post mortem suam. ¶Se autem esse iudicem non
qualitercunque,sed commemorando eorum demerita eorum cri-
mina,in hoc quòd audiunt ipsum Iesum loquentem sibi , & non
credunt , respondet dicendo principium, hoc est primum quidem
dico vobis,quia & loquor vobis [Multa habeo.]pro possum.[de
vobis loqui & iudicare.]Hoc est in primis quia & ego personalia-
ter loquor vobis prædicando,manifestando mysteriũ salutis mũ-
di)ideo possum multa de vobis tum loq testificando iniurias quas
mihi infertis. tum iudicare damnando . Infertis dicetur , si non
venissem & locutus eis non fuissem peccatum non haberent,hoc
idem hic significatur quòd quia Iesus locutus est eis , ideo multa
de ingratitudine & pertinacia eorum potest loqui & iudicare.
¶In quo vides quod commemorando eorum demerita explicat
se iudicem ,non actu iudicantem,sed potentem, sed habentem po-
testatẽ iudiciariam Et hoc est primũ quòd respondet quærẽtibus,
tu

tu quis es?Sed quoniam iudiciũ in futurũ seruabatur(ad secundũ
scilicet aduentũ)ideo modus explicandi se iudicẽ tãquam officij
veri quidem sed futuri introducitur cũ aduerbio primũ & consũ-
ctione aduersatiua sed transeũte ad officium præsens. [Sed qui me
misit verax est.]Aduersatiua vt dictum est cõsũctio,ad ipsũ dice-
re potius quàm ad rem dictam refertur: sicut & aduerbium princi-
pium: ad dicere quoque refertur. Ita q; cõtinuatio literæ est. hæc.
Primum dico quia & loquor vobis,multa possum de vobis dicere
& iudicare.sed quoniam hoc seruatur in futurũ,dico præsens offi
cium,meum qui me misit verax est.¶Describit præsens suum offi
cium,prius ex parte mittentis:describendo mittentẽ esse veracem.
Deum mittentem appellat veracem quia de missione ad docẽdum
est sermo.doctrina enim procedit à veritate.Et dicendo qui me mi
sit verax est,dicit,missus sum à verace. [Et ego quæ audiui; ab eo,
hæc loquor in mundo.]Non solum mittens est verax non solum
missus sum à verace,sed etiam ego sum verax quia quæ audiui ab
eo(& non alia)loquor in mundo.Ita quod petentibus Iudæis tu q;
es,respondet quo ad præsentia quòd sum missus à verace verax ad
loquendum mundo.¶Significanter autem dicit audiui,& non di-
cit vidi: quoniam quæ ipse Iesus etiam secundum animam vidit
in deo veritatis fonte, non sunt sermone explicabilia. quæ autem
audiuit , sicut vocibus significantur audita, ita sermone quoque
possunt mundo explicari.Ad significandum itaque quod non om-
nia quorum notitiam habuit à deo,sed ea tantum quæ vt explica-
bilia nouit hæc docuit , dicit quæ audiui ab eo. ¶Significanter
quoque dicit loquor in mundo.loquor inquit,nõ scribo: & in mũ
do, non in angulo,non in vno regno,non in Asia sed in mundo.
quoniam doctrinam suam sic tradebat in vno loco,quod intende-
bat eam tradere mundo: quoniam missus est doctor mundi, & nó
Israelitarum tantum. [Et non cognouerunt quia.]pro , quòd
[patrem eius.]pro,eis.[dicebat deum.]Superfluit deum Intendit
enim euangelista dicere quod non cognouerunt quòd loquendo
illis supradicta patrem appellaret veracem qui miserat eum : & à
quo audiuit hæc quæ docet & testatur in mundo,explicando mun
do Oportebat enim ad hoc cognoscendum quod iungerent hæc
verba cum verbis à Iesu sæpe dictis: scilicet pater me⁹ misit me his
namque adiunctis cognouissent q; de patre suo loqueretur : quòd
respondisset quærentibus tu quis es,sum filiꝰ veracis qui misit me
verax annũcias mundo quæ à patre meo audiui Hoc enim officiũ
continue exercebat Iesus [Dixit ergo eis Iesus .] Occasione sum-
pta ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

pta ex eo quòd non intellexerant Iudæi responsionem Iesu quò ad hoc quòd dicebat se filium veracis, adiunxit sequentia. [Quũ exaltaueritis filium hominis.] in cruce (mortem enim suam vt inferi⁹ euangelista exponet, significat exaltatione filij hominis) hoc est post mortem meam in cruce [Tunc cognoscetis.] quod modo non cognoscitis, quod modo non intelligitis tunc cognoscetis Et dixit hoc: quia multos eorum qui crucifixuri ipsum erant, præuidebat pœnitentiam acturos, & ad fidem venturos. eosdem enim alloquitur, dicendo quum exaltaueritis, & dicendo cognoscetis. Lege actus Apostolorum & inuenies hæc impleta ad literã post missionem spiritussãcti. Actu. 2. [Quia ego sum.] Respondet directe petentibus tu quis es? ex eo quòd dixerat quia ego sum: nõ estis modo capaces ad cognoscendum, quia ego sum, absque quacunque permixtione non essendi: hoc est deitatem meam sed tunc cognoscetis me esse deum, notitia certæ fidei. [Et a meipso facio nihil.] Non solum cognoscetis quòd ego sum (quod est deitatis) sed etiam cognoscetis me esse filium dei: quod est originis diuinę. Hæc enim significatur dicendo, & à meipso facio nihil, sed esse & facere meũ, oritur ab alio, scilicet à patre. [Sed sicut me docuit pater.] Deest, meus, [hæc loquor.] Explicat patrem quem non intellexerant Et quemadmodũ superius dixerat audiui ab eo, ita modo dicit docuit me pater: ad idem scilicet significandum: nam neque proprie est ibi auditus neque docere, sed vtrũque assumptum est ad imitandum explicanda, que enim homo dixit, potest quoq; loqui. Cognoscetis ergo nunc etiã hoc quòd sicut docuit me pater hæc loquor: hoc est sermones meos ꝓcedere à deo patre meo. [Et qui me misit.] Cognoscetis etiã mysteriũ incarnationis, quo ego missus sum. Cognoscetis inquã me non esse missum sicut alii prophetæ missi sunt à deo, sed sicut filium proprium ipsius dei. dum cognoscetis quòd & qui me misit. [Mecum est.] Minus dicit & plus significat quoniã significat mecũ est inseparabiliter: pater enim inseparabilis est à filio incarnato. [Et non reliquit me soluũ.] Deest pater. Significanter dicit non reliquit quoniã de continuata gubernatione diuina in omnibus, & per omnia quę erant filii hominis, est sermo. Ita ꝙ sensus est: cognoscetis ꝙ pater nõ reliquit desistendo à cõtinuata seruatione me homine solũ: hoc est secluso deo [Quia ego q̃ placita sunt ei, facio semper.] Meritũ cõtinuatę gubernationis describitur ex hoc quòd nõ quãdoque, sed absque vlla interpollatiõe semper fecit quæ placita sunt patri, meruit cõtinue gubernari, cõtinua diuina cura seruari in oĩbus suis actionibus

actionibus & passionibus &c. [Nec obiicias contra hoc meritũ ꝙ ipsemet erat deus, seruans seipsum hominem sine vllo merito. voluit enim etiam hoc modo (scilicet merendo) continuam habere gubernationem diuinam, ita ꝙ non solum iure diuinæ personæ sed etiam alio modo) scilicet iure meriti (habere voluit cõtinuatã diuinæ curæ, Quemadmodum voluit intrare in gloriam suam etiam merito mortis suæ. [Hæc illo loquente multi crediderunt eum.] Fructus prędicationis Iesu subiungitur ab euangelista [Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderunt ei iudæos.] Duas conditiones horum describit euangelista. Alteram generis, scilicet Iudæos qui maxime aduersabantur Christo. Galilæi enim minus erant illi contrarij. Alteram fidei informis: nã non dicit crediderunt in eum) quod significat fidem formatam charitate (sed crediderũt et: quod est act⁹ fidei informis. [Si vos mãseritis in sermone meo] Præuidebat istos non perseueraturos. & propterea à conditionali incipit. Nec dicit si vos deliberaueritis manere sed si vos manseritis: quod ad ipsam perseuerantiæ executionem spectat. Manere autem in sermone Iesu, est perseuerare in fide & opere prædicatis atque præceptis sermone Iesu. [vere discipuli mei eritis.] pro estis. Ad differentiam discipulorum ad tempus (qui scilicet ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt) apponit vere: declarans per hoc quod discipuli sui ad tempus, non sunt vere discipuli sui. Propter hoc enim dicit in præsenti estis: aperte significando quod discipuli non mansuri, non sunt vere discipuli sui: quia nõ sunt discipuli absolute sed secundum quid, scilicet ad tempus. [Et cognoscetis veritatem.] Pondera cõditionalem: cuius antecedens est si vos manseritis in sermone meo. Cuius consequens multas habet partes. primam de præsenti, vere discipuli mei estis secundam de futuro, & cognoscetis veritatem. Perseuerantia ergo in sermone Iesu, infert nõ solum esse discipulũ Iesu absolute, sed etiam futuram cognitionem veritatis. [Non dicit & credetis, sed cognoscetis: vt claritatem notitiæ significet. Nec dicit cognoscetis quæ dico, quæ propono mundo vt credantur, sed veritatem. tum quia discipuli Iesu perseuerantes superueniente lumine spiritussancti cognouerunt veritatem fidei. quanuis non viderint illa quæ credebant, tum quia perseuerantes omnes in fide formata adipiscuntur fructum fidei cognitionem veritatis fidei. Vident enim credenda esse ea quæ sunt fidei, non vt opinabilia, non vt probabilia, sed vt vera. Hoc est si quidem cognoscere veritatem quod est videre credibilia sub ratione veri credibilis, non opinabilis aut

pro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

probabilis [Et veritas liberabit.] pro, liberos faciet, [vos] Hæc est tertia pars consequentis, quæ est fructus secundæ: scilicet quòd veritas fidei cognita faciet vos liberos à seruitute peccati, à seruitute passionum mundanarum. ¶ Vide discipulos Christi suscepto spiritusancto à timore & respectibus humanis liberos & intelliges hanc promissionem. Conspice quotidie electos dei liberos à seruitute mundanarum passionum, & videbis veritatem huius promissionis. Præter hoc quòd veritas fidei formatæ liberat à seruitute peccati, quantũ ad maculam. [Responderunt ei.] Iudæi scilicet qui ei crediderunt. [Semen Abrahæ sumus.] Quum multa audissent, nihil magis eos offendit quàm imputata seruitus. Et propterea omissis reliquis, superbi discipuli impatientes quod appellati fuerint serui, non solum liberum sed nobile genus suum ex Abraham proferunt. Carnales enim erant & de corporali libertate intellexerant verba Iesu, & propterea liberum esse genus. [Et nemini seruiuimus vnquam.] Non solũ genere sed etiam secundũ proprias personas liberos se affirmant dicendo se nunquam seruisse alicui, Artificiosè loquuntur, libertatem ab extremis ducentes (scilicet ex Abraham primo patre & à proprijs personis) omittendo intermedios parentes quos constabat multiplici seruitute affectos tum in AEgypto, tum in Babylone, tum in variis subiectionibus & direptionibus. vt patet in libro Iudicum. Dicebant autem isti personas suas esse liberas, quia adhuc non erant in seruitutem Romanorum redacti, sed erant tributarij. & non vt serui sed vt liberi sub Cæsare gubernati per præsidem. [Quomodo tu dicis, liberi eritis?] Futura enim libertas seruitutem supponit. Hinc clare apparet discipulos istos parum reuereri magistrum: dum se sic opponunt contra eum. [Respondit eis Iesus.] mansuetissimus magister ordine præpostero. Nam prius respondet explicando de qua libertate & seruitute loquitur. & deinde ad id quod dixerant semen Abrahæ sumus. [Amen amen dico vobis quia.] pro, quod, [omnis qui facit peccatũ, seruus est peccati.] Ecce de qua seruitute loquor. Et est sensus quod omnis nullo excepto faciens peccatũ, incurrit seruitutem peccati. Consistit autem seruitus peccati in duobus. vnũ est in non posse abijcere illud à se. Quanuis in potestate facientis peccatum, sit facere vel non facere peccatum: factum tamen peccatum abijcere à se, non est in potestate eius. Hanc ergo seruitutem incurrit, quòd oportet ipsum subijci peccato facto. remanet enim peccatum macula & reatu in anima inseparabiliter. quanuis actio peccati transitoria sit sicut & delectatio. ¶ secũdum est quod peccatum

tum remanens dominatur in animo, trahendo ad aliud peccatũ tanta & tali efficacia vt oporteat hominem subiectum peccato nisi pœnitear, denuo peccare quia tam animus auersus est ab incommutabili bono retinente hominem ne peccet. Nec propterea excusatur peccator à nouis peccatis, tum quia voluntarie committit singula, licet non possit vitare omnia. tum quia voluntarie se posuit in statu talis seruitutis. tum quia potest quod in se est facere vt pereat. ¶ Merito autem qui facit peccatum incurrit seruitutem peccati, quia faciendo peccatum exorbitat à vera libertate quia abutitur libertate, vtendo ea contra rectam rationem, vtendo ea contra præcepta dei largitoris libertatis. iustum est enim vt qui seipsum ab ordine rationis rectæ deiecit, tortæ rationis seruituti subiaceat. Et est sermo de peccato simpliciter & absolute quod est solum peccatum mortale. peccatum enim veniale non est peccatum nisi secũdum quid. [Seruus autem non manet in domo in æternum. filius manet in æternum.] Declarata seruitute declarat liberatorem à seruitute, & ex differentia inter seruum & liberum in genere descendit ad propositum in speciali. Assumit autem differentiam inter filium & seruum absolute, pones hoc quòd est manere vel non manere in domo. Et intendit quòd seruus non habet ius manendi in domo in æternum: quoniam nullum habet ius perseuerandi in domo domini sui, sed ex nutu domini pẽder quo[d] vendatur, ꝙ nũ quam ad domũ redeat. filius autem ius habet manẽdi in domo patris in æternũ eo ipso quod filius est. ¶ Significanterque dicitur filius in numero singulari: vt plenũ ius manendi in domo patris exprimatur, ne vlla diuisio cũ fratre impedies obijciatur. ¶ Et cũ multæ sint differentiæ inter filium & seruum, hanc solam suauissimus doctor assumpsit, quoniam hæc differentia directe manifestat fructum libertatis. Dixerat enim quòd veritas liberos vos faciet. nec videtur fructum subiecerat & propterea modo fructum libertatis subiungit: qui est manere in domo in æternum. Quem dispẽdere à filio, ex hac differentia infert subiungendo. [Si ergo vos filius liberauerit.] pro, liberos faciet, [vere liberi eritis.] pro, estis. Ex hoc quod filius manet in domo in æternum potestatem liberum faciendi seruum habet. Sic si hac potestate vsus fuerit filius æterni patris, erga vos seruos peccati, subiungendum erat manebitis in domo in æternũ. Sed radice manẽdi in domo in æternũ, subiunxit vere liberi eritis: hoc est non eritis amplius serui peccati, sed vere liberi, ad differẽtiã eorũ qui sunt liberi ad tempus. & cõsequẽter manebitis i domo patris mei in æternũ, in qua serui peccatu ad

ri ad tempus quidem manere possunt. non autem in æternum. Domus enim dei (vt patet. 1. ad Timo. 3.) est congregatio fidelium, in qua multi serui peccati sunt, sed non perseuerabunt in æternum in societate iustorũ: quod esset manere in domo dei in æternum. ¶ Considera q̃ prius dixerat, veritas vos liberos faciet: & modo dicit, si filius vos liberos faciet. vt intelligamus libertatem nõ pẽdere ex sola cognitione veritatis non pendere ex solis actibus nostris quos numerauerat (scilicet permanere in sermone eius, & cognoscere veritatem) sed etiã ex gratia filij. Et vere sic est: quoniam ex parte nostri requiritur & id quod est intellectus & id quod est operis: ex parte aũt dei requiritur donũ filij ad nostram libertatẽ. ¶ Considera rursus q̃ libertas à passionibus, à respectibus mũdanis & huiusmodi oritur à libertate ipiritus, quę est per veritatem fidei: & per oppositũ esse seruum passionũ & respectuũ humanorũ, ex seruitute peccati prouenit. & propterea Iesus contra libertatem gratiæ quæ est per veritatem fidei è regione locat seruitutem peccati [Scio quia.] pro, quòd, [filij.] pro, semen, [Abrahę estis.] Occasione accepta ex eo quod dixerãt discipuli Iudæi semen Abrahę sumus, arguit eos intendens quòd licet natura descenderint ex Abrahã, imitatione tamen morum ex alio sunt patre quàm Abraham. Assentit itaque generi secundum naturalem originem ex Abraham & opponit cõtrariũ morem dicendo. [Sed quæritis me interficere.] In quo apparet quòd isti qui crediderunt ei, tam mente recidiuauerãt. [Quia sermo meus non capit.] pro, non habet locum, [in vobis.] Ne excusarent tanquam iustam intentionem occidendi ipsum, subiungit innocentiam suam. Acsi apertius dixisset quæritis me interficere nõ ob aliquod meum crimen, sed quia sermo meus non habet locum in vobis. ¶ Et vere sermo eius non habet locum in animis passionibus subiectis: quales esse iudeorum animos, & præcedentia & sequentia testantur. Ex eo enim q̃ sermo Iesu non habebat locum suum in animis Iudæorum procedebat q̃ ipsum vt blasphemum ac vt violatorem sabbati persequebantur, passio siquidem animi impedit mentem à discretione veri. [Ego quod vidi apud patrem.] Deest, meum, [loquor.] Arguit rationem arguendi. ad conuincendum eos quòd habent alium patrem quàm Abraham. Et arguit ab exemplo suo, ego loquor quæ vidi apud patrem meum, & vna eadẽmque sententia ab exemplo suo arguit & iustitiam doctrinæ suæ explicat, dicendo se loqui visa apud patrem suum deum ¶ Nec te moueat quòd superius dixerat se loqui audita & docta à patre. Eadem siquidem sunt visa, audita & docta,

& docta, diuersis rationibus diuersimode significata. Hic enim significantur vt visa, ad testificãdum euidentem notitiam illorum se habere. Et quia argumento ab exemplo cõgruit, vt congrue inferat, subiungit. [Et vos.] deest, igitur, [quæ vidistis apud patrem vestrum facitis.] Quemadmodũ ego loquor quæ vidi apud patrẽ meũ, sic consequens est vt vos quæ vidistis apud patrem vestrum facitis. Quod est dicere quòd quærẽdo me interficere, facitis quæ vidistis apud patrem vestrum: vt hinc intelligerent se aliũ patrem habere quàm Abraham. [Respondérũt, & dixerunt ei, pater noster Abraham est.] Audientes se facere quæ viderũt apud patrem suũ, & non intelligentes quid Iesus intenderet, perstant in carnali origine, rursus afferendo suum patrem esse Abraham. Acsi apertius dixissent. hoc scimus quòd pater noster Abraham est: quid autem tu intendas dicendo quòd facimus quæ vidimus apud patrem nostrũ nescimus. [Dicit eis Iesus. Si filij Abrahæ estis.] pro, esletis, [opera Abrahæ facite.] pro, faceretis vtique. Non de filijs secundũ carnem sed secundũ imitationem fidei & morum loquitur, dicendo. si filij, imitatione, esletis Abrahæ, faceretis vtique opera Abrahæ. Nec eget probatione hæc conditionalis [Nunc autem quæritis me interficere.] Procedit à destructione consequentis ad destructionem antecedentis, opus vestrum est quærere occidere me, nõ virum iniustum seu malum, sed. [Hominem qui veritatem vobis locutus sum.] Nota singulas particulas. Primo hominem, in quo nullum sonat meritum vt occidatur. sed potius vt non occidatur. Deinde qui veritatem locutus sum. ad excludendum crimen quodcunque tam mendacij quàm falsitatis. [Quam audiui à deo.] ad excludendum crimen pseudoprophetæ. Et per hoc excludit vtranque causam quæ secundum legem erat contra prophetas. scilicet si vel falsum dixisset, vel propheta esset non veri dei sed idolorum seu dæmonum &c. [Hoc Abraham non fecit.] Pronomen hoc, demonstrationem simpliciter exercet, demonstrat enim genus operis: & non hoc opus indiuiduale. Intendit siquidem quòd simile opus nunquàm fecit Abraham. Et in hoc completur destructio consequentis. [Vos facitis opera patris vestri.] Vbi concludendum erat vos non estis Abrahæ filij, imitatione, concludit non dictam negatiuam: sed affirmatiuam continentem in se virtualiter illam: dicendo. vos facitis opera patris vestri. Intendit etiam inferre conclusionem pendentem etiam ex antedictis, vos quæ vidistis apud patrem vestrum facitis. Excluso namque quòd non facerent opera Abrahę, persistit in conclusione priore, vos fa-

citis opera alterius quàm Abraham patris vestri: non secundum carnem sed secundum morem [Dixerunt itaque ei.] Tandem intellexerunt quòd non de patre carnali, sed de patre fidei ac morũ Iesus loquebatur, & propterea inchoant nouam responsionem. [Nos ex fornicatione non sumus nati.] Fornicationem appellant idololatriam: eo quòd in sacra scriptura filij fornicationum appellantur Israelitæ idololatræ. De patre ergo fidei, religionis, & consequenter morum, respondent se non esse secundum cultum & mores natos ex idololatria. [Vnum patrem habemus deum.] Non sumus vt Samaritani, habentes plures patres religionis: colentes plures deos, seu colentes deum verum & cum hoc alium deum. hi enim habent plures patres nos vero vnum tantum patrem religionis habemus deum, qui solus est deus. ¶ Et dicunt hoc vt reticiant verba Iesu, vos quę vidistis apud patrem vestrum facitis. Nó enim possent argui si facerent quæ vidissent apud patrem suum deum. [Dixit ergo eis Iesus.] Consequenter ad eorum verba dicit. [Si deus pater vester esset diligeretis vtique me.] hoc est si deus amore & honore haberetur à vobis pater, diligeretis saltem me. Et non dixit diligeretis & honoraretis: quoniam ab honorando poterant excusari ignorantia quòd ipse esset deus: sed à diligendo nulla poterant palliatione se excusare. debebant enim ipsum diligere saltem vt dei nuncium seu prophetam. consequens namque est vt diligens aliquem vt patrem, diligat omnem nuncium illius vt rem patris. Propter quod subiungit. [Ego enim ex deo processi.] deus de deo æterna natiuitate, & homo missione. [Et veni.] pro, venio ad prædicandum, ad redimendum mundum. Ecce ratio consequentiæ quòd si deus pater vester esset, diligeretis me; quia ego ab illo processi & veni, quia sum res dei & nuncius eius. [Neque enim à meipso veni.] pro, venio hoc est non venio ad prædicandum ex proprio cõsilio seclusa deo. [Sed ille me misit.] ad euãgelizandũ. [Quare loquelam meam non cognoscitis?] Interrogatiue legendum esset. Et est sensus, quare non cognoscitis loquelam meam esse diuinam ex ipsa loquela? Sicut enim Petrus Galilæe loquens, ex loquela agnitus est (quum dictum est illi, Galilæus es, nam & loquela tua manifestum te facit) & communiter hominum partes loquelis agnoscuntur, ita Iesus loquelam suam diuinam habẽs dicit, quare loquelam meam non cognoscitis? Quemadmodum enim miracula sua faciebat non sicut alij prophetæ sed modo diuino (scilicet imperando) & quemadmodum docebat tanquàm potestatem habens, ita modus loquendi diuinus erat, & diuinitatem sonabat.

sonabat. Quod ministri pontificum in præcedenti capitulo testati sunt qui missi vt eum caperẽt, ex modo loquendi Iesu mutati retulerunt, nunquam sic locutus est homo sicut loquitur iste homo. [Quia non potestis audire sermonẽ meũ.] Reddidit ipsemet Iesus rationẽ quare loquelam suam non cognoscerent. Acsi apertius dixisset. Dicam ego vobis quare loquelam meam nó cognoscitis. ratio est quia non potestis audire sermonem meum: tanto me odio habetis, tanta inuidia me prosequimini vt non possitis audire sermonem meum. hinc enim fit vt non possitis cognoscere loquelã fastidio habentes sermonem meum, non cognoscitis loquelam. ¶ Et dixit hoc ad explicãdum quòd ignorantię suæ, causa sunt ipsimet, est eorũ malitia tanta vt nec audire quidem possint sermonem eius. Redditque simul veram causam non cognoscendi loquelam. oportet enim ad discernendum loquelam attente audire sermonem loquentis. [Vos ex patre diabolo estis.] quod pluries in genere dixerat patrẽ vestrum. demum explicat illum. Diabolus (vt dictum est) Græca est dictio: & ex vi sermonis significat calumniatorem seu delatorem. translatum autem est ad significãdum dæmonem tam apud Græcos quàm apud Latinos. Ita quòd hoc in loco nomen est dæmonis. Patrem autem non natura, sed exemplo dicit. Vnde & subiungit [Et desideria patris vestri vultis facere.] Quòd habeatis diabolum vt exemplar quod imitamini, hinc patet quia desideria illius vultis facere. filij enim est adimplere desideria paterna. In quo ostendit eos obsequentissimos esse filios diaboli: vtpote qui non expectant præcepta patris, sed spontanei sunt ad adimplendum desideria patris. [Ille homicida erat ab initio.] Probat q̃ ipsi desideria patris diaboli volunt facere quo ad duo scilicet homicidium & elongationem à veritate. Vtrunque enim horũ erat in istis: quærentibus interficere Iesum, & elongatis valde à veritate quam euangelizabat Iesus. Et propterea vtrunque horum manifestat esse in diabolo: vt conuincãtur q̃ volendo hęc facere, volunt adimplere desideria diaboli. Ille, diabolus, homicida erat. Vere homicida: qui occidit hominem animа & corpore. abstulit enim vitam animæ & vitã corpori, non ab vno homine sed ab homine, ab humano genere. Vere homicida quoniã ex intentione occidendi animam & corpus hominis, tentauit & suasit homini. Et dicit ab initio: quia in initio mundi quo creatus fuit homo, homicidiũ fecit. [Et in veritate nó stetit.] Declarat alterũ eri mam dæmonis, quod fuit prius quàm homicidium. Et est sermo de veritate fidei. in principio siquidẽ omnes angeli illuminati fũt

Universidad de Deusto
Biblioteca

veritate fidei supernaturalis beatitudinis, ad quam peruenire possent proprijs meritis: sed aliqui perseuerarunt in veritate fidei reuelatæ beatitudinis, appetentes & petentes illam ex diuina gratia aliqui autem non perseuerarunt in veritate conformantes se gratiæ reuelatæ beatitudinis. & propterea dicuntur in veritate non stetisse. [Quia non est veritas in eo.] hoc est quia non est in eo amor veritatis. Et considera quòd vbi debuisset dici, quia non fuit in eo veritas, dixit quia non est in eo veritas, vt plus significaret: vt licet manifestaret perseuerantiam non veritatis in diabolo. Ita quòd quia ex tunc non est in eo veritas vt amata in amante, ideo in veritate non stetit, vera enim & propria ratio non perseuerandi in veritate reuelatæ beatitudinis, est negatio amoris ad veritatem. in hoc nãque primum discreti sunt angeli boni à malis quòd illi amauerunt veritatem reuelatam vt regulam & finem actionum suarum, isti autem non amauerunt illam nec amant. ¶ Et aduerte quòd quanuis sit sermo de veritate iustitiæ fidei reuelatæ, non tamen dicitur & in veritate iustitiæ fidei, sed in veritate nõ stetit: & similiter nõ dicitur quia non est in eo veritas iustitiæ, sed quia nõ est in eo veritas. ad significandũ quòd veritas iustitiæ fidei, est veritas ex qua pẽdet omnis veritas quæ est in libera potestate cuiuscunque creaturæ. Ita quòd ideo dicitur absolute in veritate & veritas: eo quòd est sermo non de hac vel illa, sed absolute in qua libertum est stare quę potest amari & non amari. Quod dicimus propter veritatem naturalem intellectus: quę non subest libertati creaturę rationalis. quę & remãsit in diabolo. De hac enim non est sermo, sed de veritate in qua stare vel non stare positum est in libertate rationalis creaturæ: vt textus ipse clare sonat. [Quum loquitur mendaciũ, ex proprijs loquitur.] Veritatem reuelatam reliquit, naturalem autem habet non propriam sed communicatam à deo: sed quum mendaciũ loquitur, non ex communicatis sibi à deo. [Quia mendax est & pater eius] scilicet mendacij. Non solum est mendax, sed etiam primus qui dixit mendacium. Primum enim mendacium in sacra scriptura commemoratum, est mendacium quod dixit diabolus Euæ, nequaquàm morieminí. [Ego autem si.] pro, quia, [veritatem dico, nó creditis mihi.] Duarũ conditionũ quas descripsit in dæmone, alteram (scilicet homicidij) superius decrispserat istos imitari, dicendo quæritis me interficere. alteram (scilicet auersionis à veritate) subiungit modo istos imitari: dicendo quòd quia dico veritatem ideo non creditis mihi. Vere cõprobatur inimica vobis veritas, ex eo quòd non creditis mihi quia dico

dico veritatem. hoc enim est comprobare vos esse filios diaboli, qui contrarius est veritati, vtpote pater mendacij. [Quis ex vobis arguet.] pro, arguit [me de peccato?] Ne Iudæi se excusarent, dicendo quòd ideo non credunt ei quia peccator est, innocentiã suam ab omni peccato proponit dicẽdo. Quis ex vobis arguit, hoc est habet rationem arguendi, me de peccato? quasi dicat nullus, quia nullum peccatum habeo. [Si veritatem.] Deest autem est. Si [autem veritatem dico.] Partitione vtitur. Si non possum arguí de peccato, sed veritatem dico. [Quare vos non creditis mihi.] Et intendit probare quod dixerat scilicet quia veritatem dico non creditis mihi. Acsi apertius diceret. Si non ex odio veritatis nec ex meo peccato, reddite vos rationem quare vos non creditis mihi, ex quo ego dico veritatem [Qui ex deo est.] Adiungit alteram rationem quare non credunt sibi, dicendo qui ex deo est, non loquendo de esse naturæ, sed de esse moris. Et est sensus. Qui ex deo est secundum affectum. [Verba dei audit.] id est suscipit. Verba quidem dei necessaria ad salutem, suscipit vt necessaria ad salutem. verba autem dei exhortatoria, suscipit vt expedientia illa vt præcepta, hæc vt consilia [Propterea vos non auditis.] Hinc apparet quod non de auditione corporali, sed de auditione interna (hoc est susceptione Iesus loquitur) nam ad literam illis loquebatur verba diuina qui audiebant. Ex hoc enim quod dicit in præsente non auditis, significat quòd de interna locutione loquebatur. [Quia ex deo non estis.] secundum affectum. Considera in hac illatione affirmatum esse ex deo, inferre affirmationem audiendi verba dei: & negatum esse ex deo inferre negationem audiendi verba dei, vt intelligamus propriam afferri causam. nam in causis prioris affirmatio est causa affirmationis & negatio negationis. Et vere ex dono dei in affectu (siue donum illud sit gratuita motio, siue quodcunque aliud gratuitũ) inde prouenit interna auditio verborum dei. siue exterius siue interius proponantur. ¶ Vbi etiam nota quòd non repetit verba dei, dicendo propterea vos non auditis (non enim dicit propheta vos non auditis verba dei) vt intelligamus eadem esse verba ipsius & verba dei: vt intelligeret Iudæi quod idem erat non credere verbis Iesu & non audire verba dei. Quod Iudæi intellexisse se monstrant in subiuncta responsione. [Responderunt ergo Iudæi.] Hactenus euangelista non aliter nominauit respondentes, vt intelligeremus illos locutos Iudæos qui crediderunt Iesu: modo nominat Iudæos respondentes: ad insinuã dũ quòd docente Iesu in tẽplo illos Iudęos qui crediderũt Iesu, cõ

 uenerunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

nerunt interim ad eos alij Iudæi. Ita ꝙ responsio ista nō asserbitur illis qui crediderunt vt propria, sed cōmunis significeatur Iudæis ibi præsentibus, tanquā lacessitis iniuria duplici tum ex deo nō estis. tū ex patre diabolo estis. [Et dixerūt ei. Nonne bene dicimus nos.] Vbi manifestāt se hæc quidē dixisse. sed modo agnoscere quōd bene dicunt, modo approbant dicta. Nec aiūt nōne bene dicūr, sed bene dicimus nos. manifestantes se esse illos qui persuerant dicendo hæc. [Quia.] pro, ꝙ, [Samaritanus es tu.] non genere sed more Samaritani enim & contrarij erant Iudæis, & partim seruabant ritū Iudæorū & partim nō & propterea quia Iesus videbatur contrarius eis, & videbatur partim seruare legem & partim soluere violādo sabbatū, ideo contumelioſe appellant eum Samaritanum moribus. [Et dæmonium habes.] Nolentes credere Iesum miracula facere diuina virtute, doctrinámque habere à deo attribuūt vtrunque dæmoni. Et intendūt ꝙ Iesus demoniaca virtute, & miracula faceret & doceret. propterea ꝙ tot arrogare sibūpsi. [Respondit Iesus.] Nō ad cōtumeliā propriā, qua appellatus est Samaritanus. sed ad iniuriā dei, qua dictū est dæmoniū habes. Hęc enim directe tollebat fidē credētium, tollebat veritatē doctrinæ, nocebat populo præter hoc ꝙ erat directe contumelia diuina, vt filius dei diceretur dæmoniacus. [Ego dęmonium non habeo.] Maxima mansuetudine iniuriā declinat simplici negatione [Sed honorifico patrem meum.] Probat ab opere se non habere dæmoniū, quia opus facit contrarium dæmonio: scilicet honorifico patrem meum. Dęmon enim contra honorē dei pugnat. ego aūt deum patrem meū honorifico, verbo & opere. [Et vos inhonorastis.] pro, inhonoratis. [me.] Et vos hęc verba nō dicitis vt credatis me esse talem: sed ad inhonorādū, ad cōtumelia afficiendū me. [Ego autem nō quæro gloriā meā.] Quanuis dicam ꝙ vos inhonoratis me, nō tamen propterea ego homo quæro gloriā meā præsentē. Rursus quanuis dicā de meipso ꝙ ex deo processi, & alia huiusmodi, non tn ꝙ hæc ꝙro gloriā meā: hoc est nō ꝙro per hęc, honorari & laudari ego homo, sed quæro obedire, declarare veritatē, euāgelizare vobis quæ sunt ad dei gloriā & vestrā salutē. & breuiter nō intēdo nec quæro præsentē gloriā meā. sed opera obedientiæ, sed merita, sed vt laudetur & glorificetur deus. [Est qui quærat.] Licet ergo non quærā gloriā meam, scitote tamen mihi esse debitam, & quod extat deus qui quærat gloriā meam intentio mea secūdum quōd sum homo non tendit ad hoc vt ego homo in præsenti glorificer à vobis: intentio tamen dei tendit ad hoc vt vos glorificęus me. Deus enim vult

vult vt homines honorēt in præsenti vita sanctos suos (sicut præcipit honorari parentes) quanuis sancti viri non quærant vt glorificentur in præsenti vita. ¶Nec dicit est qui quærit, sed quærat: vt intelligamus deum non tam quærere quām quæsiturum. hoc est præcipere quidem vt glorificetis me, non tamen effectum facere velut studioſe quæreus, sed quæsiturū postea eos qui glorificauerunt & qui non, examinando merita hominū. [Et iudicet.] Non aduersatur hæc sententia superiori, pater non iudicat quenquam: quoniam ibi est sermo de iudicio sensibili & vniuersali. hic est sermo de iudicio quod quotidie exercetur à deo, & in vita, & in mortę hominum. Non solum itaque extat qui inquirat, sed etiam qui iudicat non glorificantibus & glorificantibus me illos puniēdo, illos præmiando. [Amen amen dico vobis. siquis sermonem meū seruauerit.] Iaceſſitus iniuria Iesus non desiſtit à prædicatiōe: instruens ab exēplo prædicatores, & quod dixit verbo se non quærere gloriam propriam, monſtrat euangelio: proponendo ea quæ erant salutis humani generis, simúlque contestatur à potentia sermonis sui, non dæmoniacum, sed diuinum esse suum sermonem: docendo quōd si quis sermonem suum opere seruauerit. [Mortem non videbit in æternum.] Dicit in æternum, ad differentiam mortis temporalis: mors enim æterna est mors animę: mors vero temporalis est mors corporis. ¶Nec dicit non morietur, sed non videbit mortem: vt intelligere possent quōd de morte illa loquebatur quæ cōsistit in videre, quæ priuat non vita naturæ, sed vita quę consistit in visione quæ est vita fœlicitatis æternę. Ita quōd videre mortē est habere mortē in actibus animæ, visione significatis. [Dixerunt ergo ei Iudæi. Nunc cognouimus.] Vide furorem non foliam à cōtumelia inchoant responsionem (quum tamen Iesus eis manſuetiſſime proponeret eorum salutem) sed proprij honoris obliuiſcuntur: manifestantes se temere hactenus dixisse, dæmonium habes. Non enim dicunt nunc etiam cognouimus, sed nunc cognouimus. prius igitur non cognouerant, & tamen dixerant. [Quia.] pro, quōd. [dęmonium habes.] Impossibilem reputabant veritatē verborum Iesu, & propterea dicunt se nunc cognouisse quod dæmonium habet vtpote loquens manifeste falsa & impossibilia [Abraham mortuus est & prophetæ.] Exacerbati odio nō solū errant intelligēdo verba Iesu de morte corporis. sed præcipiēs nō dubitant nō quærunt quo sensu illa verba dixerit, sed difficiūt de morte corporis dicta, & propterea obijciunt mortem Abrahę & prophetarū: quos cōstabat sermonem dei seruasse [Et tu dicis

Universidad de Deusto
Biblioteca

si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum Iesus dixerat non videbit mortem spiritus significans actionē spiritualissima, qualis est visio .isti vero passionibus exercati, de morte corporis intelligentes, actionem materialissimam inter sensationes (qualis est gustare) repetunt [Nunquid tu maior es patre nostro Abraham qui mortuus est, & prophetæ mortui sunt.] Debebant consequenter dicere nunquid tu maior es deo (cuius sermo seruatus non abstulit mortem Abrahæ & prophetarum: quum dicas, si quis sermonem meum seruauerit, non videbit mortem æternum) sed passio non solum impedit cognitionem, sed etiam ordinem consequentiāmque sermonis. Simúlque manifestant quā de illo opinionem habebant post tot miracula: quòd scilicet non esset maior nec Abraham nec prophetis. [Quem te ipsum facis? Sicut à contumelia inchoarunt ita in contumeliam terminant. Non dicunt quis es, sed quem te facis? significando quòd seipsum exaltaret, quòd sibiipsi arrogaret personam quæ non esset: dicendo tantam esse vim sermonis sui vt seruet à morte [Respondit Iesus.] Ordine præposterο, nec ad singula, sed ad duo vltima. Omittit enim respondere ad primum (scilicet dæmonium habes) quia iā responderat [Si ego glorifico me ipsum.] Dixerant vlumo, quē te ipsum facis, imponentes ei quod non esset, sed faceret seipsum personam tam excelsam. Et propterea ad hoc primum respondet, Si ego, homo secluso deo, facio meipsum gloriosum, vt vos dicitis, [Gloria mea nihil est.] tum quia vana, tum quia falso esset gloria quā ego mihi vsurparem. [Et pater meus qui glorificat me.] Ecce vnde veniunt verba gloriosa de me scilicet à patre meo [Quem vos dicitis quia] pro, quòd, [deus vester est.] Clare aperit eis quòd pater suus est deus, non alius deus quàm ille quem Iudæi dicunt deum suum: vt manifeste intelligas quòd ipse homo nō glorificat seipsum, sed deus est qui glorificat illum, deus est qui mandat ei dicere illa. deus est qui dedit ei vnde illa gloriosa verba vera sint. nam deus pater generando filium deditei deitatem, ex qua glorificabatur. ¶Significanter autem non dicit, pater meus deus vester, sed apponit quem vos dicitis deum vestrum: quia in veritate non erat deus eorum vtpote quem non colebant corde, sed ore. iuxta illud hic populus labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me.

[Et non cognouistis eum.] Differentiam subiungit inter se & illos, penes notitiam patris dei. Si pronomen .s. eum monstrat patrem, planus est sensus: quia non cognouerunt deum sub ratione patris æterni filij. Si autem pronomen eum demonstrat deum,

nunc scrupulus occurrit: quia notus in Iudæa deus. ¶Solutio est quòd si est sermo de notitia fidei, intelligitur de notitia affectiua & effectiua: qua isti carebant. Et huic sensui fauent subiuncta è regione verba Iesu, scio eum & sermonem eius seruo. Si autem est sermo de notitia euidentiæ, planus est sensus, quod, Iudæi non habebant euidentem notitiam dei sui. Quanuis enim potuissent habere euidentiam per creaturas (vt dicitur ad Romanos primo) euidentiam tamen dei secundum specialem prouidentiam qua nominabatur deus eorum, non habebant. [Ego autem noui eū.] tam filius dei notitia diuina, quàm vt filius hominis notitia beata. [Et si dixero quia.] pro, quòd, [non scio eum, ero similis vobis mendax.] In hoc ero similis vobis quod ero mendax, si dixero quod non noui eum. Mendaces erant, dicentes nunc cognouimus quòd dæmonium habes, quod enim non est non potest scirī. Et quanuis impossibile fuerit tam antecedens quàm consequens huius conditionalis, ipsa tamē conditionalis est vera, sicut si diceremus si leo volat habet alas, conditionalis est vera & tamē tam antecedēs quā consequēs est impossibile. [Sed scio eū.] Exaggerat Iesus se nosse deum patrē suum: & illos ignorare, vt hinc manifestet tum se scire quòd pater suus glorificat eum, quod ipsi nolunt scire, tum vt manifestet coniunctionē sui cū deo patre, ad excludēdum coniunctionē cum dæmone. Propter quod etiam adiungit [Et sermonē eius seruo.] Verus homo obedio sermoni dei, quòd directe contrariatur habentibus dæmonium [Abraham pater vester.] Respōdet ad id quod dixerant, nunquid tu maior es patre nostro Abrahā. [Exultauit vt videret.] Desiderium Abrahæ ad vidēdum, describitur ab exultatione: vt qualitas ac quātitas desiderij significetur. Quod enim desideratur exultando, tum magnum tū lætū valde desiderū est. [Diē meum] hoc est claritatē diuinitatis meæ. [Et vidit & gauisus est.] Nō visione per effectiam, sed visione certæ notitiæ. [Et gauisus est.] Textus iste sufficit ad testificandū quòd sic fuit: nec oportet testimoniū ex Genesi quærere. [Dixerūt ergo Iudei ad eū. Quinquaginta annos nōdum habes.] Vt in tuto verba proferrētur dicūt quinquaginta annos, quum Iesus duos supra triginta annos haberet. [Et Abraham vidisti.] Hinc apparet quòd Iesus dicendo Abraham vidit diē meum, non de die futuro respectu temporis Abrahæ, sed præsenti loquebatur. Ita quòd verba quibus vsus est Iesus, significabant præsentiam suam Abrahæ alioquin nō intelligerent Iudæi quòd Abrahā vidisset, nec Iesus consequēter respondisset de diuinitate sua vt respondit, dicens. [Dixit eis Iesus, amen

amen

amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego sum.] Non dicit ego fui, vt deum se esse profiteatur qui ita est quod non nouit præteritum aut futurum. Et hinc clare apparet quòd de die æternitatis suæ dixit, vidit diē meum. Ad manifestandum siquidē illam veritatē, dicit antequam Abraham fieret ego sum ex eo enim quod deitatē suā manifeste affert, significat quòd de die deitatis suæ loquutus est. [Tulerunt ergo lapides vt iacerēt in eū,] Tanquam non ferētes blasphemiā, cucurrerunt ad lapides: vt pœna legis statuta contra blasphemos, eum occiderēt. Vbi apparet manifestus furor, sine processu, sine authoritate iudicis, sine sententia procedere ad lapidationē non habita etiam ratione loci, tēpli scilicet. [Iesus autem abscondit se.] pro, absconditus est. Non sub aliquo latibulo, sed sua potestate. Redditus est enim inuisibilis ab eis, & propterea dicitur absconditus. [Et exiuit de templo.] Desunt hic septem dictiones. [Transiēs per medium illorum, & præterijt sic.] Quatuor siquidē narrantur de Iesu. Primum quòd absconditus est, inuisibilitate. Secundum quòd exiuit de templo. Et hinc explicatur locus in quo supradicta docuerat. Tertium via qua exiuit, dicēdo transiens per medium illorum, ne intelligeremus per diuerticula exisse de tēplo. Quartum modus quo ambulauit scilicet quòd sic absconditus inuisibilitate pertransiuit in medio, dicendo q̄ præterijt sic scilicet inuisibiliter. Et in hoc Iesus id quod verbis dixerat (scilicet se esse deum) facto comprobauit. deitatis vnaque opus erat, inuisibile se reddere coram ipsis statim. [Quāto autem spatio inuisibilis fuerit extra tēplum, nō est aliter scriptum. insinuatur tamen tanto spatio fuisse quanto opus fuit ad euitandum illum furorem: tantum enim spatium insinuat euangelista. dicendo & præterijt sic. Quod tamen non negamus potuisse esse solum spatium infra septa templi: quoniam euangelista nihil de hoc manifestat.

CAPVT IX.

T præteriens Iesus.] Non est certum an istud transire fuerit statim post historiam narratam. Ex eo enim quòd describuntur discipuli Iesu cum eo, apparet quòd non fuerit tunc. Nam solus absconditus exiuit de templo, & preterijt in medio illorum. [Videns hominem cæcum à natiuitate.] Nisi fixisset intuitum erga illū, non attulisset euangelista occasionem quæstionis subiunctæ à discipulis quòd Iesus vidit illum cæcum. [Et interrogauerūt eum discipuli

eius discipuli eius dicentes. Rabbi quis peccauit, hic aut] pro, an, [parentes eius vt cæcus nasceretur?] Supponunt discipuli ex peccato prouenire mala pœnę. Et quia in hoc eos errasse manifestat Iesus, nō est mirū quòd somniauerint alteram quæstionis partē scilicet, peccatum illius, vere enim assimilatur somnio: quum fuerit natus cæcus, nec potuerit peccare antequā nasceretur. [Respōdit Iesus. Neque hic peccauit neque parentes eius.] Subintellige vt cæcus nasceretur. Nō negat eū aut parētes peccasse: sed negat peccatū eorū fuisse causam cæcitatis. [Sed vt manifestentur opera dei in illo.] Discimus hinc mala pœnę à deo infligi quandoque ad manifestandum gloriam ipsius dei. Nec in hoc iniuriā facit deus alicui vtpote qui nulli debet. & qui propter maius bonum disponit res suas sic. ¶ Si gnificanter autem dicit opera dei, & non dicit opus dei: vt intelligamus non solum opus miraculosæ sanitatis manifestandum in illo, sed quòd opera Iesu sint à deo manifestanda in illo, ad hoc eū directe ordinata ē miraculosa hæc curatio [Me oportet operari.] Diuersis occurrentibus occasionibus, multiplicat Iesus documenta. Vnde & nunc occasione oblata cæci qui non petebat curari, docet qua ratione & quanto tempore operaturus est. Dicendo enim oportet, manifestant quòd etiam non rogatus facturus est opera, ad hoc vt adimpleat quod sibi iniunctum est à patre. Huiusmodi enim necessitatē clare significat, dicendo me oportet operari opera eius qui misit me. De seipso siquidem misso loquitur: constat autē ipsum oportere adimplere iussa à mittente [Opera eius.] Significanter dicit operari opera eius, vt indiuisum significetur operari filij & patris. immò vt vnum & idem operari intelligamus esse filij hominis, filij dei & patris [Qui misit me.] Non solum ad significā dā rationē necessitatis sed ad explicandum quę sunt opera quę oportet illū operari, dicitur qui misit me. Significatur enim p hoc quòd sunt opera ad quæ facienda missus est in primo suo aduētu. Sca quòd omnia opera spectantia ad primum aduentū. comprehēduntur. [Donec dies est.] Ecce quanto tempore oportet ipsum facere ea ad quæ missus est. Et appellat totum tempus ab initio primi aduentus vsque ad tēpus secundi aduentus diē, ad similitudinē diei sensibilis. Consueuimus enim nostra opera exercere donec dies est iuxta illud, ortus est sol, exibit homo ad opus suū, & ad operationē suā vsque ad vesperā. Ratione itaque tēporis idonei ad operandū appellatur totū tempus vsque ad iudiciū dies: eo q̄ vsq; ad tempus illud, liberū est operari meritorie vel demeritorie. Et vsque ad tempus illud extenduntur opera Iesu spectantia ad primū

eius

eius aduentum.continua enim gubernatio ecclesiæ,ad primum e-
ius spectat aduentum.Vnde & ipse dixit.ecce ego vobiscum sum
vsque ad consummationem seculi [Venit nox quando nemo po-
test operari.]Hinc clare apparet quod de die cui succedit nox,lo-
cutus est,& quod noctem appellat tempus in quo non potest ali-
quis operari,proculdubio meritorie. Vnde nō dicit venit nox in
qua ego non possum operari.sed dicit in qua nemo potest opera-
ri,significans aperte ℣ de die & nocte aliorum loquitur, hoc est
de tempore quo alii possunt operari meritorie vel demeritorie &
de tępore quo neutrū poterunt.Quod erit tępus secundi aduēus
tunc enim erit cōpleta dies merēdi,vel demerēdi, & venient nox:
hoc est tempus non amplius merendi aut demerendi. [Quandiu
sum in mundo,lux sum mundi]Ne intelligeres diem & noctem
succedere sibi Iesu,nēue intelligeres noctem propter absentiam ip
sius Iesu,declarat præsentiam suam in mundo esse sicut præsentiā
lucis solaris,quæ semper est clara,nullāque habet in se vicissitudi-
nem diei & noctis,sed semper est lux mundi.diuisio autem dies &
noctis,est partibus terræ.Acsi apertius dixisset. non dixi diem &
noctem nisi vestrum diem & vestram noctem.nam vobis est dies
& vobis nox,non mihi:quia ego quandiu sum in mundo siue in
primo siue in secundo aduentu,semper sum lux mundi,semper la
ceo luce intelligibili.Vnde nō definitur certum rēpus dicendo quā
diu futurum sit tempus quo non sit in mundo:sed significatur,co-
tinuitas lucendi mundo ad eius esse in mundo,& quia esse in mun-
do erit æternum,ipse quoque erit lux mundi in æternum.In cuius
signum nō dicit quandiu ero,nec dicit lux ero sed vtitur præsen-
ti tempore(quod est proprium deitatis & æternitatis) dicendo v-
trobique sum.[Hæc quum dixisset,expuit in terram:& fecit lutum
ex sputo.]Non accepit puluerē ex terra,& in vola manus fecit lutū
sed expuit in terram & ibi fecit lutum.[Et linuit lutum] ¶Non
solum posuit lutum,sed vnguendo,illud super oculos extendit.
[Super oculos eius.]pro, cæci.[& dixit ei.vade,laua in natatoria
Siloe.quod interpretatur missus.]Quia dictione hebraica vtebatur
scribens Græce(quanuis esset nomen proprium)apponit interpre
tationem ad significandum mysterium virtutis illuminatiuæ in il
lo lauacro esse non natura sed ex significato, hoc est ex misso,hoc
est verbum caro factum est.[Abijt ergo,& lauit & venit.]ex laua-
cro illo [Videns.Itaque vicini & qui viderant eum prius quia mē
dicus.]pro,quod cæcus,[erat dicēbāt nonne hic est qui sedebat
& mendicabat?Alij dicebant quod hic est.alij autem,nequaquam

sed similis.] Superfluunt duæ dictiones:nequaquam sed Legen-
dum est.[Alij autem similis eius.]℣,ei,[est ille vero.] Superfluit
vero.[Dicebat quia.]pro,quod [ego sum.Dicebant ergo ei quo-
modo aperti sunt tibi oculi?Respondit ille.]Desunt duæ dictiones
[Et dixit.Homo.qui dicitur Iesus lutū fecit&vnxit oculos meos.]
Si quæritis quomodo cognouit cæc⁹ quōd Iesus lutū fecerit, quū
hoc non viderit?Respōdetur quod spuere illum in terram, sensu
auditus percepit:facere autem lutū,reuelatione ipsius aut assisten-
tium discipulorum cognouit.Non enim res gesta est concurren-
tibus solis nudis verbis quę recitat euāgelista:vt cōuincitur ex eo
quod nō recitatur promissio recipiēdi visū. Nō enim recitatur di
ctū,vade laua in natatoria Siloe & recipies visū.quod tamē con-
stat fuisse ei dictū.Quemadmodū ergo hoc nō est recitatū, ita nō
sunt recitata verba quæ interuenerūt inter cæcum & Iesum seu dī
scipulos,oportet enim sub intelligere quod aut cæc⁹ dixerit quid
vultis mihi facere?aut quod ei sine interrogatione dictū fuerit.bo
no animo esto,permitte luto ℣ facit seu fecit Iesus vngi oculos
tuos.A ratione siquidem humana alienum est quod res sic nude
gesta sit,cum solis verbis euāgelistæ.[Et dixit mihi.vade ad nata-
toriā Siloe & laua.Et abiī & laui,& video.]pro,vt autē abij & la-
ui,visum recepi.[Et dixerūt.]pro,dixerunt igitur,[ei. vbi est ille?
Ait.nescio.Adducūt ad Pharisæos eum qui.]Deest,dudum,[cæc⁹
fuerat.Erat autem sabbatum quando lutū fecit Iesus,& aperuit o-
culos eius.Iterū ergo interrogabāt eū & Pharisæi quomodo vidis
set.Ille dixit eis lutū posuit mihi super oculos:& laui & video.Di-
cebāt ergo ex Pharisęis quidā nō est hic homo a deo:qui sabbatū
nō custodit.Alij ante dicebāt quomodo pōt homo peccator hęc si
gna facere?Et schisma erat inter eos.Dicūt ergo.]Superfluit ergo
[cęco iterū.tu quid dicis de illo q]℣,quia,[aperuit oculos tuos]
Interrogāt Pharisæi illū qui fuerat cęc⁹,quid dicis de Iesu,propter
hoc ℣ aperuit tibi oculos?Ille aūt dixit quia.]℣,℣,[propheta est.
Nō credidērūt ergo Iudæi de illo ℣ cęc⁹ fuisset & vidisset,donec
vocauerūt parētes ei⁹ qui viderāt,& interrogauerūt eos, dicētes.
Hic est filius vester quē vos dicitis ℣ cæcus natus est? quomodo
ergo nūc videt?Respōderūt eis parētes eius:& dixerūt. Scimus q̄
hic est filius noster,& quod cæcus natus est quomodo autem nūc
videat nescimus:aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus. Ipsū
interrogate ætatem habet] Transpositæ sunt particulæ. Legēdum
ei.[Ipse ætatē habet,ipsum interrogate:ipse de se loquatur.]pro,
loquetur.[Hæc dixerūt parentes eius quoniā timebant Iudæos. Iā

enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim conspiraverant Iudęi, vt si quis eũ cõfiteretur esse Christum, extra Synagogam fieret. Propterea parentes eius dixerunt quia] pro, quòd, [ætatem habet, ipsum interrogate Vocauerũt ergo rursum hominem qui fuerat cæcus: & dixerunt ei Da gloriã deo. nos scimus quia.] pro, quòd, [hic homo peccator est.] Non valentes Pharisæi inficiari factum, procurant vt illuminatus non adhæreat Iesu, nec publicet miraculum in laudem Iesu. & hoc sub specie diuinæ gloriæ. Intendunt enim dicere quòd gloria miraculorum danda est deo, non homini peccatori. quod det gloriã deo, affirmãdo cum eis veritatem scilicet quod Iesus est peccator, & quod deilluminauit eum. [Dixit ergo eis ille Si peccator est nescio sed vnũ scio quia.] pro, quòd, [cæcus quum essem modo video. Dixerunt ergo ei.] Deest, rursus. Iterum interrogant, si forte variaret narrando factum. [Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis Dixi vobis iam: &.] Deest, non, [audistis] Intendit qui fuerat cæcus arguere eos q̃ non audierant interno auditu, q̃ non erant surdi corde. Ita quod de auditu interno loquitur. Quum autẽ subdit [Quid iterũ vultis audire?] de auditiõe exteriore loquitur. [Nunquid & vos vultis discipuli eius fieri?] Insinuat se iam discipulum Iesu esse. [Maledixerũt.] pro, conuitiari sunt Non enim imprecatio significatur, sed conuitiũ [Ergo ei: & dixerunt. Tu discipulus illius sis.] pro, es. Intellexerãt Pharisæi istũ se profiteri discipulum Iesu & hoc ipsum in conuitiũ illi dicunt sicut conuitiando dicimus tu es indisciplinabilis, & similia. Erant enim isti de numero illorũ de quibus scriptũ est, væ qui dicitis bonũ malũ. esse nanque discipulũ Christi in contumeliam vertunt [Nos autem Moysi discipuli sumus.] Tanquam conuitij rationem reddentes, Iesum contrarium Moysi ponunt occasione illa quia sabbatum non custodit, instituturn à Moyse. [Nos scimus quod Moysi locutus est deus hunc autem nescimus vnde sit.] Quantum ad doctrinam. Fatebantur enim se nescire vnde sit doctrina Iesu scientes doctrinam Moysi esse à deo: sed nolebant scire. [Respondit ille homo: & dixit eis. In hoc enim mirabile est quia.] pro, quòd, [vos nescitis vnde sit: & aperuit meos oculos.] Eorũ ignorãtiam miraculo illuminationis suæ. vertit iste homo in cumulum miraculi. Et inquit quòd si vos sciretis vnde sit (puta à deo) minus miraremini de operibus eius. sicut minus mirabantur de miraculis Christi illi qui pro certo tenebant ipsum esse filium dei, sed vestrũ nescire accumulat admirationem: vtpote latentiorem contestans causam cuius gratia factus quo aperuit oculos meos. [Scimus autem quia.] pro, quòd, [peccatores

ratores deus non audit.] Secundum communem regulam communiter à fidelibus creditã, loquit iste homo. Regulare siquidem est peccatores nõ exaudiri à deo. hoc est perseverantes in animo peccandi. Tales nãque soli dicunt peccatores cõmuniter, qui enim nõ perseverant vocãtur pœnitentes. [Nec obstat si perseverantes in peccatis, quandoque exaudiantur. quoniam hoc est præter regulare & rarum. [Sed siquis dei cultor est, & voluntatem eius facit, hũc exaudit.] pro, audit. Et est sermo de audire cum effectu: quòd dictum exaudire. Et dixit hæc, ad redarguendum aliud dictum Pharisæorum scilicet nos scimus quòd hic homo est peccator. ex hoc enim quòd Iesus exaudiebatur à deo, arguit quòd non erat peccator. [A seculo non est auditum quia.] pro, quòd, [quis aperuit oculos cæci nati.] Procedit ad victoriosa ex nouitate facti. ex hoc quòd nunquam aliàs legitur factum à quocunque propheta simile miraculum. [Nisi esset hic à deo.] Non sufficeret isti homini conclusisse negatiuam (scilicet quòd Iesus non erat peccator) & communem conditionem iustorum scilicet quòd cultor dei est & voluntatem eius facit: sed ex nouitate miraculi infert ipsum esse à deo. ad confutandum tertium Pharisæorum dictum, hunc autem nescimus vnde sit. apertius dicens quòd ex ipso facto apparet hunc Iesum esse à deo, & quo ad miracula & quo ad doctrinam. [Non poterat.] pro, non posset, [facere quicquam.] Verum dicit iste olim cæcus secundum doctrinam legis. in qua eruditus erat Homines nanque esse à deo, cognoscebant ex miraculis. sic enim cognoscebant Moysen, Eliam, sic Elisæum. Nondum intellexerat cæcus iste nouam Christi doctrinam qua docuit q̃ etiam gratia miraculorum conceditur peccatoribus, & propterea dixit, nisi iustus est hic à deo non posset facere quicquam. Et nihilominus regulariter loquendo, gratia miraculorum non nisi conceditur. [Sic hæc intellige exponendo verba istius cæci dicta ab eo. Quod ideo dicerim: quia conferendo primam responsionem quam dederat Pharisæis dicentibus nos scimus quod hic homo peccator est, cũ ista quæ modo dixit, apparet superuenisse intus diuinum lumen ejus prouulit hæc verba de Iesu. Nam prima responsione dixerat, si peccator est nescio. modo vero probat quod non est peccator, sed dei cultor & faciens eius voluntatem: & (quod plus est) probat quod est à deo, ex nouitate tanti miraculi. Vnde exponendo tanquam ex interno lumine procidentia, dicta de hoc singulari, verissima sunt quòd nisi esset hic à deo missus non posset facere quicquam mirabilium operum quæ facit. [Respon-

derunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

dernnt: & dixerunt ei.in peccatis.] Deest,tu.Contemptiue appositum videtur pronomen. [Natus es totus.] Cæcitatem pœnam peccati interpretantes, dicunt eũ natũ totũ in peccatis.Et refertur totum ad animã & corpus. Omnes nãque secundũ:animã nasci in peccato,didicerãt à Dauide.ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.&c.Sed quia iste etiã in corpore eũ pœna peccati nat⁹ fuerat, ideo dicũt in peccatis tu natus es totus: hoc est secundũ vtranque partẽ,animã & corpus. [Et tu doces nos?] Repetũt pronomẽ contemptiue:& indignũ dicũt vt doceat, Præsumptionis eũ arguunt: tanquã immersum peccatis, præsumentẽ officiũ iusti docere siquidem diuina,officiũ est iustorũ. ¶Significantérque adiũgunt,nos acsi aperte dicerent. Si doceres infimos aut pares,tolerabile forte esset.sed quod tu doceas nos(Pharisæos profitentes religionem & iustitiã)intolerabile est. [Et eiecerunt eũ foras.] hoc est extra Synagogam decreuerunt eum esse : hoc est excõmunicauerunt eum. Quod enim modo est excommunicare,hoc tunc erat ab eorũ congregatione separare.quod est extra Synagogam facere.Qui autem essent actus à quibus priuabantur seu separabantur isti, nõ est ferendum [Audiuit Iesus quia.]pro,quod, [eiecerunt eũ foras.& quũ inuenisset eũ.]Non dicit reperisset,tanquam fortuito obuium : ad significandũ quod ex intentione inuenit eũ.Quod ideo dixit euangelista.vt instrueret pastores ecclesiæ,vt essent studiosi erga repulsos ab alijs propter nomen Iesu. [Dixit ei.Tu credis in filiũ dei.] Non interrogat tu credis in me, sed in filiũ dei,latentem in homine.fidẽ enim diuinitatis suæ exigit [Respõdit ille.& dixit.Quis,est domine.]supple filius dei.[Vt credã in eũ?] Quanuis cæcus iste agnosceret Iesum esse illũ qui se illuminauerat,nõ tamen dicitur quod ipse esset filius dei.& propterea credens Iesu,ab ipso petit quis est filꝰ dei exhibens se paratũ ad credendũ.[Et dixit ei Iesus.Et vidisti eũ.]scilicet filiũ dei,in corpore. [Et qui loquitur tecum,ipse est.] Pronomen eũ & relatiuũ qui,significant hypostasim filij dei esse hypostasim illam quæ videbatur,quæ loquebatur.ad confutationem hæreticorum distinguentiũ plures hypostases in Christo. [At ille ait.credo domine.Et procidens adorauit eum.]superfluit procidens. Verbis dixit credo domine : & facto adorationis confessam fidem executus est opere religionis.[Etdixit ei Iesus.]Superfluit ei . Non dicit euangelista subiuncta verba dicta illi qui fuerat cæcus:sed absolute dicta à Iesu in communi. [In iudicium ergo in hunc mundũ veni.]Non est contraria hæc sententia illis superius dictæ cap.3.non misit deus filium suum in mundum vt mundum

dicet mundum. quoniam ibi de officio suo loquitur,hîc autem de effectu qui consurgit ex officio eius. Vnde ibi negauit se iudicare, quod sonat officium : hic vero non affirmat se venisse ad iudicãdum,sed venisse in iudicium, tanquame consurgens ex suo officio. subiuncta enim verba hũc sensum manifestãt. [Vt qui non vidẽt, videant,& qui vident cæci fiant.]Ex officio prædicandi,docendi, miracula faciendi.& demum redimendi mundum per crucem,consecutum est hoc iudicium tum discretiuum tum punitiuum. vt qui non vident,tam gentiles qui modo nõ vident quàm Iudæi qui nõ arrogant sibi videre,videant (& est semper sermo de visione salutis fidei) & per oppositum qui vident,hoc est qui arrogant sibi videre,cæci fiãt ¶Nec dicit non videant(quod importat priuationẽ actus videndi) sed dicit cæci fiant, quod importat priuationem posse videre . quoniam arrogantes sibi quòd sine Iesu videãt ex quæ sunt suæ salutis , incurrunt iusto dei iudicio talem mentis dispositionem vt nec possint videre salutem fidei Quanuis diuina gratia non sit alligata huiusmodi pœnis, sed multos horũcõuertat ad se: vt patet de Paulo apostolo, & multis Iudæis indurat is postea vere conuersis. Hæc discretio,hæc pœna, subsecuta ex aduentu Christi manifeste apparet.[Et audierunt quidam ex Pharisæis.]Deest,hęc,[qui cũ ipso erant.]Inter multos auditores discernuntur etiam quidam ex pharisæis : qui non dicendi sed notandi ac accusandi gratia cũ ipso erant. [Et dixerunt ei.Nunquid & nos cæci sumus?]scientes se non credere in Iesum, & audientes appellari cæcos incredulos Iesu, petunt explicari in specie de se,nũquid & nos cæci sumus?[Dixit eis Iesus.Si cæci essetis.]Non interrogauerunt isti pharisæi nunquid & nos cæci sumus,vt debebant interrogare, interrogando consequenter ad verba dicta à Iesu. dixerat enim & qui vident cæci fiant: & non dixerat cæci sunt. Sed interrogauerant nunquid & nos cæci sumus . quod longe distat à verbis Iesu. Nam Iesus locutus fuerat de fieri cæcum cæcitate quæ est pœna peccati.vt qui arrogant sibi videre, puniantur cæcitate. isti autem interrogant non de pœna incurrenda:sed quid sentit & dicit de præsenti ipsorum dispositione in mente, quo ad hoc quod eũ videre vel cæcum esse. Et propterea Iesus directe & proprie respondet interrogationi eorũ,non de cæcitate quæ est pœna peccati sed de dispositione mentis eorum absolute,dicendo ii cæci essetis: hoc est si priuati essetis notitia scripturarũ, notitia doctrinę meę, notitia miraculorũ meorum. [Non haberetis peccatũ] infidelitatis in me. effectis enim excusati ab hoc peccato. Hinc siquidem

Universidad de Deusto
Biblioteca

clare patet quòd non de cæcitate illa quæ est pœna peccati(de qua dixerat,cæci fiant)loquitur nunc,illa enim non excusat à peccato infidelitatis [Nunc vero dicitis quia.] ℞,℣,[videmus.]Nó dicit, nunc vero videtis (quod est contrarium cęcitati)sed dicit,nũc verò dicitis quòd videmus: hoc est nunc vero arrogatis vobis videre Et per hoc explanat quod supertus dixerat,& qui vident cęci fiant. Hic siquidẽ explicatur quòd appellatur qui vident,qui dicunt quòd videmus arrogantes sibi videre. quod cõmune est omnibus superbis & sapiẽtibus huius mundi,& Iudæis incredulis Christo: vt patet.[Peccatũ vestrũ.]Deest ergo. Legendum est [Peccatũ ergo vestrũ manet.]Arrogantia videndi mysteria diuina,videndi ea quæ sunt propriæ salutis, optime infert peccatum vestrũ manere. Duo infert. tum peccatum vestrum scilicet infidelitatis in ineuntium perseuerantiam infidelitatis vestræ,significatam dicendo manet.

CAPVT X.

A Men amen dico vobis.]Minus perspicaciter qui distinxit textum euãgelij per capita,inchoauit hic caput decimum. Debuerat siquidem inchoare vbi dictum est & dixit Iesus in iudicium,ego in hunc mũdum veni. Inde enim ex priuato cum olim cæco sermone transijt euangelista ad narrandum sermonem publicũ. Vbi & descripsit inter auditores etiam Pharisæos: ad quorum interrogationem quum declarasset Iesus qui sunt videntes incursuri cæcitatem,modo declarat qui sunt non videntes visuri,declarando eos oues & illismet auditoribus continuato sermone ait,amen amẽ dico vobis.[Qui non intrat per ostium.]Parabolam proponit differentiæ inter furem & pastorem, penes non intrare per ostium vel intrare per ostium: subiungendo conditiones pastoris & ouium.[In ouile] pro, in stabulum. Plus enim significatur quàm ouile significatur nanque locus septus intra quem seruantur oues. [Ouium.]non camelorum,non boum, non asinarum,non equarum, non caprarum. Minimis infimisque ac vtilioribus & inertibus quadrupedibus gregalibus indigentibus pastoris cura,assimilat electos suos Iesus. reliqua enim maiora,capræ autem & minus vules & armatæ sunt cornibus [Sed ascendit aliunde.]Duas conditiones ingressus describit.alteram negatiuam scilicet non intrare per ostium.alteram affirmatiuam scilicet ascendere aliunde. Vt duabus his cõditionibus concurrentibus describatur ex modo ingrediendi fur. ¶Et significanter dicit ascendit & non dicit intrat: ad significandum quod non qualitercunque intrat fur sed ascendendo:

scendendo: hoc est altiorem gradum vsurpando. Doctores enim capita sectarum & pseudoprophetæ describuntur.[Ille fur est & latro.] Et appellatur fur simul & latro: quia & occulte & violente accepturus eit non suum. Fures enim sunt,occultando doctrinam suam sub specie veritatis: latrones autem adiiciendo tot media vt tanquàm vim inferant mentibus hominum quos seducunt. Vel qui prius sunt fures, postea emergunt latrones, cogendo manere in falsa doctrina [Qui autem intrat per ostium, pastor ouiũ.] Ecce differentia inter furem ouium & pastorem earum,penes vim intrandi. pastor enim intrat per ostium. fur autem ascendit aliunde. [Huic ostiarius aperit.] Ratio differentiæ est:quia ostiarius aperit pastori ouium, non autem furi. ¶Vniuersa hæc parabola inferius exponitur ab ipso Iesu: excepta hac clausula, & ea quam iam exposuimus, sed ascendit aliunde. Et propterea scito ostiarium intelligi spiritumsanctum. qui aperit vero pastori ingressum ad oues, & non aperit furi ingressum ad oues. Nullus enim illustratione spiritussancti seducitur ab huiusmodi doctoribus: & soli illustrati à spiritusancto, suscipiunt verum pastorem. [Et oues vocem eius audiunt.] Sex conditiones veri pastoris describit. Tres consistentes in actionibus ouium scilicet audire, sequi & scire. & tres consistentes in actionibus pastoris scilicet vocare, educere, & præcedere. Sed in textu non hoc ordine nominantur, sed intersecantur: inchoando ab actione ouium quæ est audire. Et est sermo non de auditione exteriori (quoniam tali auditione oues audiunt etiam fures) sed de auditu velut spontaneo. Læto enim animo audiunt vocem pastoris. [Et proprias oues vocat nominatim.] Hæc est conditio prima ex parte pastoris. in qua simul describitur vocare nominatim. & eius ratio scilicet quia oues sunt eius propriæ, [Et educit eas.] Secunda pastoris conditio, eductio est ouium ex stabulo ad pascua [Et quum proprias oues emiserit, ante eas vadit.] Antedictæ conditiones quadrant pastoribus ouium corporaliter. hæc autem tertia minus quadrare videtur. quoniam pastores corporei soliti sunt sequi greges. iuxta illud & sustulit eum de gregibus ouium,deposstantes accepit eum. Posset tamen intelligi quòd custodes sequuntur gregem. pastor autem cuius sunt propriæ oues præcedit. Et hunc puto esse sensum parabolæ. [Et oues illum sequuntur] Adiungitur secunda conditio consistens in actu ouium sequendo pastorem. [Quia sciunt vocem eius.] Tertia conditio consistens in actu ouium (scilicet cognoscere vocem pastoris)descri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bitur vt ratio secundæ. Et est etiam ratio primæ : ideo enim & audiunt & sequuntur, quia cognoscunt vocem pastoris. Vnde apparet quòd non quencunque gressum ouium sed illum qui sit ad vocem pastoris, parabola hęc tractat, & propterea describit pastorem præcedere. Si enim pastor sequeretur gregem, quantumcúque gregaderetur, non tamen gradderetur, tali ratione scilicet verius vocé pastoris. [Alienú autem non sequuntur.] pro, sequentur. Quę prædixerat furem & latronem, eundem modo appellat alienum. Qui enim fur est, ascendendo aliunde quàm per ostium, idem alienus est ouibus, quum vocat oues vt sequantur se. & propterea oues nó ibunt post eum. [Sed fugiunt.] pro, fugient, [ab eo.] Et hoc quoque verũ cernitur. [Quia non nouerũt vocem alienorũ.] Propria ratio sequelæ est notitia vocis. & propterea propria ratio non sequelę, est notitia vocis. [Hoc prouerbiũ dixit eis Iesus.] Appellauit euangelista parabolam hanc prouerbium: eo quòd loco doctrinæ inferius explanandæ propolita est. [Illi autem non cognouerunt quid.] pro, quę, essent quę. Diminute enim interpres transtulerat. [Loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Iesus. Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ouiũ.] Non intelligentibus auditoribus parabolam quò tenderet, incipit declarare eam, inchoãs ab initio scilicet qui non intrat per ostium, ille fur est & latro. explicando se esse ostium, & quotquot venerunt fures & latrones. ¶ Inchoat autem à coniunctione causali, dicendo quia ego sum ostium: vt ex hoc quòd ipse est ostium, inferat reliquos esse fures & latrones. Non dicit ostium ouilis seu stabuli, sed ostium ouium: vt intelligamus ipsum esse ostium proprium ouium, hoc est prædestinatorum. & intelligamus per ipsum tantum aditum haberi ad oues, hoc est prædestinatos: nullaque alia via ingressum patere ad eas. [Omnes quotquot venerunt.] subaudi ideo. Est enim sensus. quia ego sum ostium ouium, ideo omnes quotquot venerunt. ¶ [Quod superius descripsit non intrare per ostium sed ascendere aliunde, modo describit dicendo oues quotquot venerunt. Quibus verbis multitudo significatur dicendo quotquot propria autem præsumptio, significatur dicendo venerunt. vt per hoc quòd non missi sunt à deo sed venerunt præsumptione propria, & per hoc quòd multi tales sunt, significentur non intrare per vnum ostiũ quod ego sum, sed ascendere aliunde. ¶ Et est sermo ad literã de omnibus capitibus sectarum, qui præsumpserunt duces se exhibere hominum ad veram beatitudinem. [Fures sunt & latrones.] ex hoc ipso quòd per sesptos venerunt & non per me ostiũ, fures

fures sunt, studentes ad tollendum homines qui eorum non sunt occultata doctrina sub specie veritatis : & latrones, velut violentiam inferentes multiplicatis medijs ad trahendum seu retinendum homines. [Sed non audierunt eos oues.] Hinc in primis clare patet appellatione ouium intelligi prædestinatos. hi enim sunt soli qui non audiunt interno auditu fures & latrones. Apparet secundo declarari hic illam particulam parabolæ, alienum autem non sequuntur quia non nouerunt vocem &cæ. Apparet tertio ratio quare se dixerit ostium ouium, & non dixerit se ostium ouilis seu stabuli: quoniam hic manifestatur quòd quanuis isti quotquot venerunt ingressi fuerint stabulum seu ouile ad furandum, non tamen aditum habuerunt ad oues, quarum ipse est ostium. Hæc enim negatio aditus significatur dicendo sed non audierunt eos oues: vt per hoc intelligamus quod per aliam viam quàm per ostium potest iri ad ouile seu stabulum, sed non ad oues. Capita enim sectarum & hæresum, per aliam viam quàm per Christum ingrediuntur congregationem fidelium, aggrediuntur ecclesiam, sed non ingrediuntur ad oues, non furantur eas. [Ego sum ostiũ.] Assumpserat pro ratione declarandi fures & latrones se esse ostium: nec hoc probauerat. & propterea modo probat illud reassumendo absolute ego sum ostium. Et est sensus ego creditus, officium habeo ostij respectu ouium. Vnde & ipsemet expresse dixit, ego sum ostiũ ouium: vt intelligamus non oportere nos esse solicitos ad inuestigandũ quomodo ipse Iesus est ostium respectu sui ipsius. Ex eo enim quòd declarando parabolam explicat se esse ostium ouium, exemit nos ab hac solicitudine. Vnde probando se esse ostium, non probat nisi respectu aliorum. [Per me siquis introierit.] Officium ostij est quòd per ipsum introeatur & exeatur: finis autem ostij est salus ex ingressu & egressu. ad hoc enim est ostium vt ingrediantur seruandæ oues, & egrediantur ad pascua. Et propterea ex officio & fructu probat se ostium. Officium quidem tangitur dicendo, per me siquis introierit. Et est sensus quòd si quis per fidem in me, introierit in meipsum, in intima dei, in veritatem ecclesiæ. [Saluabitur.] Ecce præcipuus fructus ingressus per ipsum. Et est sermo de æterna salute. [Et ingredietur & egredietur.] Secundarius fructus describitur, spectans ad præsentem vitam primus nãque spectat ad futuram. Dicere enim & ingredietur & egredietur, perinde est ac dicere exercebitur in ijs quę intus, & in ijs quæ foris, i ijs quæ sunt animę & in ijs quę sunt corporis. Conuersabitur cũ fidelibus qui sunt intus & cũ infidelibus qui sunt

foris,vacabit spiritualibus & tēporalibus.Nō quōd prēnūncietur quēlibet electum hæc omnia facturū:sed quōd libertatem faciendi hæc cum securitate fructus subiuncti habet.[Et pascua inuenies.] Magna ostij cōmendatio,quod indesinenter dat ingredi & egredi varijs occupationibus semper cum fructu,semper cum inuentiōe pascui,proculdubio animæ:hoc est semper cū inuentione alimēti animę propriæ,diligentibus siquidē deum qui secundū propositū vocati sunt sancti,omnia cooperantur in bonum. [Fur nō venit.] Duo dixerat alterum quia ego sum ostium ouium,alterum,omnes quotquot venerunt fures sunt & latrones.Et propterea postquam declarauit primū,modo declarat secundum ex cōtraria intentione furis & sua.Acsi apertius diceret ex intentione patet omnes nō per me intrantes esse fures, quia fur nō venit ad oues.[Nisi vt furetur.]Oues sibi.[Et mactet.]tollendo vitam ouium.[Et perdat.] æterna damnatione. Ad tria hæc mala ordinatur doctrina factarum,nam primo ad tollendum oues à veritate,secundo ad tollendum vitam spiritus,& tertio ad æternā damnationem ouium tendūt.Quod contra [Ego veni vt vitam habeant.]spiritus in præsenti tempore.[Et abundantius habeant.]in æternitate. Vbi nota prudens lector duo. Alterum est quōd Iesus probat se ostium ouium non solum ex officio fructuoso ostij,sed etiam ex intentione vtili ouibus vt intelligamus ipsum esse ostiū intellectuale,habens propriam intentionem.Alterū est quod describendo conditiones suas quatenus est ostium ouium,describit eas dupliciter:scilicet ex fructu,dicendo saluabitur &c.& ex intentione, dicendo ego veni &c. ¶Furem autem describit non ex fructu sed ex intentione tantum dicendo fur non venit nisi vt furetur &c.vt intelligamus ipsum ostium assequi intētum suum:furem vero nequaquam quo ad oues quarum ipse Iesus est ostium : quoniam licet fur veniat vt furetur mactet & perdat oues, non tamen furatur mactat aut perdit aliquam ouium prædestinatarū. [Ego sum pastor bonus.] Declarat consequenter propositæ parabolæ sequentē particulā: scilicet qui autem intrat per ostium pastor est ouium.declarando quis est iste pastor. & dicendo ego sum pastor bonus. ¶Et in texru Græco præponitur articulus dictioni pastor,& alter articulus dictioni bonus.vt intelligamus quōd explicat se esse non pastorem sed illum pastorem:& si ambigeres quis est ille pastor, subiungitur ille bonus.ad significandū quod est summus pastor summe bonus,quōd est ille expectatus pastor, expectatus bonus. Hæc enim ad significandū se esse verū Messiam optimo officio pascendi animas, dicta sunt.

sunt.[Bonus pastor.]Antequā declarat quod dixit ego sum pastor bonus, multiplicat parabolam superius inchoatam, adiungendo differentiam inter pastorem bonum & mercenarium ac non pastorem.Ita quōd ab hoc loco vsquequo resumatur ego sum pastor bonus,parabola est.Et primo describit bonum pastorem ab opere,[Animam suam ponit pro ouibus suis.] Superfluit suis: hoc est vitam suam corporalem exponit periculo pro seruandis ouib⁹. Sicut enim homines pro seruandis rebus à latronibus vitam suam periculo exponunt,pugnando pro seruatione rerum, ita boni pastores vitam suam exponunt periculo, repugnando, contra lupū pro seruandis ouibus. Vnde & Dauid opposuit se contra leonem & vrsum pro seruādo grege:vt dicitur 1.Reg 17.[Mercenarius autem.] Supple pastor.ita quōd è regione boni pastoris locat pastorem mercenarium, qui scilicet mercede conductus pascit alienas oues.[Et qui non est pastor.] Non solum mercenarium,sed etiā eum qui non est pastor locat è regione pastoris boni,cum subiuncta explicatione.[Cuius non sunt oues propriæ.]Tum quia contingere posset vt is qui non est pastor esset dominus ouium,& prę sens veniente lupo qui se opponeret contra lupum pro seruandis ouibus proprijs,& propterea ad excludendum à sermone suo non pastorem dominū ouiū,dicit cuius non sunt oues proprię. Tū ad explicandum verū pastorem esse solum illum qui pascit oues proprias. ¶Duas itaq; personas contra bonum pastorem distinguit. scilicet pastorē mercenarium (qui vocatur pastor,sed non bonus) & eū qui nō est pastor ita quōd nec est dominus ouium:vt est custos, famulus,& quicun que alius cui deest vtrūque ¶Et apposuit hoc:vt intelligamus vim rationis consistere in proprietate ouiū & nō in officio mercenarij vel non pastoris. Et vere sic inter homines apparet quōd siue officiū habeat siue non,si oues non sunt ipsius,fugit quilibet tam pastor seu custos quām non pastor nō custos.Et ordo literæ est Mercenarius aūt & vniuersaliter qui nō est pastor,cuius &c.Ita quōd à specie ascendit ad genⁿ, à mercenario ad omnē non pastorē ita quōd nec sit dominus ouium: mercenarius enim species est non pastoris [Videt lupū venientē.] Vtriusq; ex vna parte differentia ad bonū pastorē ex altera parte describit in aductu lupi(siue exemplo ad corrūpendū mores, siue doctrina ad errores fidei,siue sæuitia cōtra credentes)venientis contra oues. [Et dimittit oues.]:ueniat illis quicq; euenīat.[Et fugit.] timore suis filetio.[Et lupus rapit.]Hinc clare apparet q⁹ parabola est,nā secundū veritatē inferius dicitur q⁹ nemo rapiet oues. Vnde gloſæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

lupi & huiusmodi, dictæ ad supplendum sensum inferius non expositorum intelligendæ sunt Secundum parabolam autem tantum intelligendū est quòd lupus rapit & similiter quod sequitur. [Et dispergit oues.] Non enim dispergunturspiritualiter oues prædestinatæ veniente lupo. [Mercenarius autem fugit quia mercenarius est.] Reddit rationem quare mercenarius fugit, diminendo oues ex itento lucro, quia scilicet propria intentio eius est ad mercedem. [Et non pertinet ad eum de ouibus.] pro, & non est illi cura ouium. Cura mercenarij est circa lucrum suæ mercedis & non circa salutē ouium. Vbi aduerte quòd quanuis duas personas dixerit fugientes (scilicet tam mercenarium quàm eum qui non est pastor cuius non sunt oues propriæ) tantummodo tamen rationem reddit quare mercenarius fugit vt intelligamus eandem militare rationem circa illum quemcunque cuius non sunt oues propriæ & mercenarium. ¶ Occurrit hic nō dissimulanda quæstio ex eo quòd secundum huius intimæ intelligentiæ sensum quilibet solo Iesu excepto describitur hoc in loco mercenarius seu non pastor: quia nullius sunt oues propriæ nisi Christi. Et ne hoc quispiam glosset, ipse Iesus testatur inferius dicens, Petre, pasce oues meas, non tuas. Tam Petrus igitur quàm quicunque successor & episcopus euiuscunque ecclesiæ describitur hinc videns lupum venientem, & dimittens oues & fugiens, cuius tamen oppositum euentum gesta multorum testantur. ¶ Solutio est quod verum est hinc haberi quòd solus Christus est verus pastor cuius sunt oues propriæ. reliquos autem omnes non esse secundum seipsos pastores, sed pro tanto esse pastores pro quanto possunt cum Paulo vere dicere viuo ego iam non ego viuit autem in me Christus, cuius sunt oues propriæ. [Ego sum pastor bonus.] Præposita parabola, resumit probandū adhibiturus probationes. [Et cognosco meas.] Prima probatio à cognitione, affertur. Propositum fuerat inter conditiones pastoris quod proprias oues vocat nominatim, & quod oues cognoscunt vocem pastoris, & propterea probat se esse pastorem ex his duabus conditionibus altera actiue & cognosco meas altera passiue. [Et cognoscunt me meæ.] pro, & cognoscor à meis. supple ouibus. Vbi aduerte non solum notitiæ, sed proprietatis mentionem fieri vt probet se pastorem nō mercenarium non eum cuius non sunt oues propriæ. Quum autem dicit & cognosco meas, explicat quòd cognoscit ea quibus suæ oues distinguuntur à non suis. quod est cognoscere prædestinatas effectusq; prædestinationis in eis quod est cognoscere intima earum præ-

sentia & futura. Rursus significat quod notitiam habet infirmitatum reliquarúmque conditionum earum non minus quàm pastor corporeus cognoscit conditiones pecudum suarum. Et similiter quum dicit cognoscor à meis significat se à prædestinatis agnosci vt eorum pastorem, curatorem, viuificatorem &c. est enim in prædestinatis internum lumen faciens in eis huiusmodi notitiam. [Sicut nouit me pater.] Similitudo proportionalis apponitur ad declarandum modum vtriusque notitiæ & prius primæ. Supplēdum est enim ad sicut nouit me pater ita cognosco meas. Et est sensus quòd sicut pater nouit me filium notitia practica (intima quæque mea actiones passiones euentus noscendo curās) ita proportionaliter ego cognosco oues meas, vt oues meas omnium quæ illarum sunt curam habendo [Et ego agnosco patrem.] Repete sicut & supple. Ita quod ordo est, & sicut ego agnosco patrem ita cognoscor à meis. Quod similiter intelligendum est de notitia affectiua. Et est sensus quòd sicut ego homo agnosco patrem vt patrē celero omnia mea ad patrem, recognosco ipsum vt à quo omnia habeo, ita proportionaliter cognoscor à meis ouibus vt curator pastor & viuificator earum ita ad me recurrunt in suis omnibus. ¶ Et attulit hanc similitudinem ad declarandum quòd non extrinseca, & infra terminos propriæ vtilitatis notitia est inter ipsum & oues eius, quemadmodum est inter pastores & pecudes eorum. sed est notitia intellectualis & veræ amicitiæ, quemadmodum est inter ipsum & patrem. Et est sermo de notitia intellectuali affectiua, vt dictum est. Et cum hoc ad declarandum ordinem salutis humanæ decretum á deo mediante mysterio incarnationis filij dei. Ad hunc enim ordinem spectat recognoscere Iesum sicut ipse recognoscit patrem, & Iesum curam nostri habere sicut pater curā ipsius habet [Et animā meam pono pro ouibus meis.] Superfluit meis. Altera probatio directe tendit ad probandum quòd est bonus: ita quòd prius probauit se pastorem, modo probat pastorem bonum, immò illum summum pastorem summe bonum, Et appellatione animæ intellige vitā corporalem. Quod vt formali sensu penetres, cōsidera quòd idem est anima vt habet officium animæ & vita corporalis. nam anima non est anima nisi animando corpus: in qua animatione consistit vita corporalis, & propterea appellatione animæ non intelligitur res quæ est anima: sed officium animæ quod est animare corpus. Et idem est ponere animā formaliter loquendo, & ponere vitam corporalem. ¶ Nec dicit pro ouibus meis, sed pro ouibus, quæ tamen sunt ipsius:

sius: ad significandum tum quòd non pro propria sua vtilitate, sed pro vtilitate ouium ponit vitam. Et per hoc manifestat differentiam sui à corporeis pastoribus bonis pecudum suarum quoniam illi exponunt vitam suam ad seruandum pecudes pro vtilitate ipsorum pastorum. Iesus autem pro vtilitate ouium, pro ouibus saluandis, propter ipsarũ ouium salutẽ. Tum vt intelligamus præfectos in pastores, debere hanc vitam ponere pro ouibus eisdem. [Et alias oues habeo.] declarat singulas particulas verborum quæ dixit, & animam meam pono pro ouibus. Et inchoat ab ouibus excludendo à mentibus Iudæorum quòd soli Iudæi essent oues quod poterant intelligere ex eo quod scriptum erat, nos autem populus eius & oues pascuæ eius. Hoc inquam excludit, declarando se alias oues habere ¶ Vbi etiam aduerte hoc subaudi posquam dixerat. & animam meam pono pro ouibus. ad insinuandum fructum mortis suæ, futurum adducere alias oues. Et dicit habeo, non habebo: quia iam prædestinatione habebat oues ex Gentilibus. [Quæ non sunt ex hoc ouili.] pro, stabulo. hoc est quæ non sunt ex ritu cultus Israëlitici, quæ non sunt ex hoc stabulo legis Mosaicæ. [Et illas oportet] necessitate diuinæ dispositionis. [Me adducere.] ad veritatem & vnitatem fidei. Nec meminit Apostolorum suorum per quos conuertendæ erant gentes, sed tantum suimet: ad significandum quod ipse fuit internus ductor, & non Apostoli. [Et vocem meam audient.] Ecce modus adducendi. ecce executio. Et dicit vocem meam, proculdubio internam. prædicantibus enim Apostolis nunquam adductæ fuissent oues, nisi in illorum prædicationibus & miraculis internam Christi vocem audissẽt. [Et fiet vnum ouile.] pro, grex. ex vtriusq; ouibus. [Et vnus pastor] Superfluit coniunctio &. ¶ Si quæris quo pacto verificatur quòd pastor vnus fier, quum iam esset ipse Iesus pastor vnus, considera quod quemadmodum iam erat vnus grex tot ouium ex Israel, & tamen adductis ouibus ex populo Gentili dicitur fieri gregem vnum (quia ex adductione illarum non erat constituendus alter grex, sed prior grex ampliandus) ita ex adductione aliarum ouium non erat constituendus alter pastor, sed vnus præexistens pastor extensurus erat seipsum ad pascẽdum omnes. [Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meã.] Declarata illa particula ouibus, declarat illam particulam pono animam meam, quadruplicuer. Primo explicando quàm gratum est patri hoc suum opus. Et hoc ad differentiam carnalium patrum. qui ægrè ferunt filios ponere animas suas pro ouibus

¶ Verum

¶ Verum ante omnia aduerte ordinem literæ: quoniam sic ordinanda est. quia ego pono animam meã propterea me diligit pater vt iterũ sumam eã. Ita q̃ non est sermo de paterna dilectione simpliciter & absolute, sed ad hoc scilicet vt iterũ sumã eam. Est enim sensus q̃ tam gratum est patri me ponere animam meam, hoc est voluntarie mori, vt quia ego pono animã meã, propterea ex hoc merito diligat me ad tantũ beneficium s. vt iterũ sumam eam, hoc est vt resuscitẽ meipsum. Vbi longe plus dicit quàm Paul⁹ dixerit. factus obediens vsq; ad mortẽ, propterquod & deus exaltauit illũ &c. Nã hic explicatur quod datum est ei vt ipsemet resuscitet seipsum. ¶ Significanter autem dicit diligit me: vt intelligamus quòd non loquitur de seipso quatenus est filius dei pure, sed quatenꝰ est verbum caro factum. Nam quanuis verum sit in opere creatiõis q̃ tam pater quàm filius quàm spiritus sanctus ex dilectione creat, non tamen proprie dicitur quòd pater diligit se aut filium ad hoc vt creet. ne significetur aliqua vtilitas aduenies deo in hoc quod creat. In opere tamen resuscitationis Iesu Christi ex mortuis, verbum factum caro vtilitatem assecutum est vitæ corporalis immortalis, & propterea dicit, diligit me vt iterum sumam eam. Vnde apparet quod pronomen me, demonstrat verbum carnem factum. Et ratio meriti ac præmij quadrat. [Vt iterum sumam eam.] Hinc quoque apparet quòd appellatione animæ intelligit vitam corporalem. quam moriendo posuit, & resurgendo iterum sumpsit. Hypostasis siquidem diuina etiam in morte iuncta tum corpori tum rei quæ fuerat anima, sumpsit iterũ corporalem vitam: quòd est sumere iterum animam animantem corpus. Desierat enim morte animatio in qua cõstitit vita corporalis. [Nemo tollit eam à me.] Secundo declarat quod ponit animam suam nõ inuitus dicendo q̃ nemo tollit eam à me, inuito. Ita q̃ crucifixores abstulerunt quidem vitã à Iesu, sed non ab inuito. [Sed ego pono eã à me ipso.] hoc est spontanee. Et adiunxit hoc ad differentiam corporei pastoris: qui exponit periculo vitam suam ad seruandum pecudes, sed nõ sponte moritur nec sponte exponit se tali periculo, sed coactus necessitate inuadentium. Propter hoc enim declarat quod non inuitus, non coactus violentia persecutorum sed spontanee moritur. Et hoc est vsqueadeo verũ vt voluntarium fuerit mori sicut voluntariũ fuit esurire, sitire, & reliquæ actiones ac passiones Iesu. poterat enim ab his omnibus se seruare si voluisset. [Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterũ sumendi eã.] Tertio declarat modum voluntariæ mortis, ad differentiam

aliorum

alterum qui sponte se offerunt morti. Declarat autem singularissimum modum volũtarij in se ex potestate. Nullus nanque aliorum habet in sua potestate mori & iterum resumere vitam. Non enim in potestate alicuius prophetæ seu martyris fuit mori. vocade & præcabantur, domine tolle animam meam Sed Iesus habebat in sua libera potestate suum mori quando volebat. Et similter habebat in sua potestate resuscitare seipsum. quod constat nulli alteri concessum. Et per hoc apparet quod singularissimo modo voluntarie posuit vitam suam. [Hoc mandatum accepi a patre meo]. Declarat quarto quòd ex obedientia ponit animam suam. hoc mandatum, scilicet ponendi animam meam, accepi à patre meo. Et sic declarauit verba illa & animam meam pono, quod non inuitus seu coactus sed spontanee & omnino spontanee (vt pote habens potestatem ponendi & sumendi eam) & quod ex obedientia ponit eam, faciens gratissimum opus patri. ita quod propterea diligitur ad hoc vt iterum sumat eam [Dissentio iterum.] Deest igitur. Legẽdum est. [Dissentio igitur iterum facta est inter Iudeos propter sermones hos.] Post dissentionem seu dissensiones superius narratas, noua refertur dissesio inter Iudæos propter hæc verba. [Dicebãt autem multi ex ipsis, dæmonium habet & insanit: quid eum auditis. Alij dicebant. Hæc verba non sunt dæmonium habentis. nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire.] Hinc apparet aliquos Iudæorũ recte sẽsisse & dixisse de Iesu: nec ita fructuosum fuisse sermonem Iesu ad Iudæos. [Facta sunt autem encænia in Hierosolymis] Dictio Græca est encœnia, scribẽda per diphtongum in secunda syllaba. ne mutetur significatio, & significat apud nos initialia. Hoc autem loco significat festum dedicationis tẽpli seu altaris. [Et hyems erat.] Hinc clare apparet quòd nõ erat anniuersarium festum dedicationis templi factæ tempore Salomonis: quoniam constat illum fuisse non hyeme sed mense Septembris. vt patet 3. Reg. 8: ¶ Sed an fuerit festum anniuersarium dedicationis secundi templi tempore Zorobabel factæ vel dedicationis altaris factæ tempore Maccabeorum, non clare patet prima facie. Si tamen proprietas sermonis consideretur (quæ quum in cæteris tum præcipue in hoc euangelista pensanda est) apparet quòd non significatur festum Maccabeorum: quoniam dedicatio illa altaris fuit facta non in hyeme sed in fine autumni: scilicet vigesimoquinto die mensis noni. 1. Maccabæ: 4. Septimus enim mensis erat principium autumni: & tribus mensibus durat. Dedicatio autem templi sub Zorobabel, fuit facta in hyeme.

me. quia fuit in die tertia mensis duodecimi, qui vocatur Adar. vt patet. 1. Esdræ 6 Hyems enim mense decimo inchoans, comprehendit mensem duodecimum. Et hoc tanto magis liquet, quanto gesta hæc describuntur in sequenti capitulo valde propinqua tempori resuscitationis Lazari: quæ fuit prope pascha. [Et ambulabat Iesus in templo]. Non intelligas Iesum ambulare intus in domo dei quæ propriissime templum vocabatur (quoniam in illud soli sacerdotes intrabant) sed appellatione templi intelliguntur atria & porticus & reliqua quæ erant infra septa templi. [In porticu Salomonis.] Locus erat, Salomonis cognomine appellatus. propter quid autem non constat. Certum est enim quod porticus illa non fuit à Salomone constructa: quoniam vt patet. 4. Reg. vlt. combusta fuerunt a Chaldæis quæ Salomon ædificauerat. [circumdederunt ergo eum Iudæi]. Ex condicto aduersus Iesum se conuenire, etiam circundatione monstrant: tanquam facto mentem exponentes. [Et dicebant ei, Quousque animam nostram tollis.] Fingunt se cruciari obscuritate verborum Iesu: vt pote affectantes sequi ipsum si manifeste loqueretur. Cruciatum enim suspendo usque ad affectatam rem seu noticiam significant, exaggerando usque ad periculum vitæ: dicentes vsquequo animam nostram tollis. [Si tu es Christus, dic nobis palam]. pro, libere. Maligne interrogant si tu es Christus. Audiuerant siquidem ipsum dicentem se filium dei, & se missum à deo, & alia huiusmodi spiritualia, sed nunquam dicentem manifeste se Christum: & scientes quod dicere se Christum erat dicere se regem: ac per hoc offendi Cæsarem, & posse accusari apud Pilatum læse maiestatis. Et propterea nituntur inducere Iesum ad hoc vt libere dicat se esse Christum, tanquam crediturí verbo eius: vt pote qui tantopere affectant hoc nosse. [Respondit eis Iesus.] Nec nunc libere voluit eis dicere, ego sum Christus (quia adhuc non erat tempus passionis eius ab eo diffinitum) sed respondet ad intima eorum: manifestans quòd intelligit corda eorum quod ficte interrogant eum. [Loquor] pro, dixi. [vobis]. Directe percutit petẽtes, dic nobis. dixi vobis de me quis sim [Et non creditis]. Non solum non credidistis, sed nec creditis, verbis meis: nec ergo nunc crederetis si dicerem me esse Christum, sed fingitis vsquequo animam nostram tollis. [opera quæ ego facio]. Non solum verbis sed nec operibus meis testimonium perhibentibus de me, creditis: qui modo fingitis solis verbis vos credituros. [In nomine patris mei.] hoc est ad testificandum nomen patris mei, ad testificãdum deum esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse patrem meum, ad testificandum me esse filium dei. [Hęc testimonium perhibent de me.] Miracula demonstrantur, attestantia quod ipse est filius dei. [Sed vos non creditis, nec verbis nec operibus. quia nō estis ex ouib' meis.] Desunt tres dictiones scilicet. [Quemadmodū dixi vobis.] Ratio quare non creditis tam verbis quam operibus meis, est quia non estis secundum animam oues meæ. Ex parte eorum ratio redditur quia nō sunt suasibiles vt sunt oues eius: quia tamen clare subiungūtur conditiones ouium prædestinatarum, ideo textus iste ad literam de prædestinatis ouibus loquitur: reddens rationem quare non credunt, ex origine ouiū prædestinatarum, non quantum ad naturam sed quantum ad dona gratuita credere enim gratuitum donum dei est. ¶Quod autem dicit quemadmodum dixi vobis, ad id videtur referri quod octauo dictum est capitulo, vos ex patre diabolo estis. ¶Aduerte hic quod quia isti Iudæi qui circundederant eum non credebāt verbis Iesu, absque periculo desperationis eorum potuit illis dici quod nō erant prædestinati: quū & hoc non possit trahi in exemplū ab alijs: quoniam nullus potest alicui dicere tu non es prędestinatus, nisi Christus. [Oues meæ vocem meam audiunt.] Deerit hic simul oues suas, & mōstrat conditiones quæ desunt Iudęis qui non erant oues eius. vt per hoc se recognoscant. ¶Vbi etiam aduerte Ioannem Euangelistam iunxisse hæc gesta & dicta in festo dedicationis antedictis in parabola ouium, pastoris, furis & mercenarij: quoniam hæc supplent declarationem illius parabolæ. Vnde illam particulam in parabola positam & oues vocem eius audiunt, prius applicauerat quo ad oues ex populo Gentili, dicendo in futuro & vocem meam audient: modo autem applicat ad oues ex populo Israel, dicendo in præsenti vocem meam audiunt. Et est sermo de auditu interno. Sicut & priuilegium ouium suarū quale quantumque est, aperuit ex differentia inter oues suas & alios: dicendo propterea non creditis quia non estis ex ouibus meis. [Et ego cognosco eas.] Ipsę quidem intus percipiunt vocem meam & ego intima eorum cognosco, notitia practica, curam eorum habendo quoniam notitia speculatiua tam oues quam non oues intime cognoscit. [Et sequuntur me.] Hæc particula in parabola posita, hactenus non fuerat explicite applicata. Et sequuntur me, imitando vestigia mea, exempla vitæ meæ. [Et ego vitam eternam do eis.] Non dicit dabo sed do. vt intelligamus quod de dono in præsenti vita loquitur: iuxta id quod supertius dixit. qui credit in me habet vitam æternam, in semine præsentis gratiæ, in pignore

gnore charitatis. Sicut enim tanquam præmium auditæ vocis accepterat curam ouium, ita tanquam præmium sequelæ affert donum vitæ æternæ in semine & pignore certo. [Et non peribunt in æternum.] Præcedentes conditiones ad præsentia dona spectant hæc autem ad futura. illa ad virtutes & dona quæ sunt in animabus ista ad gratuita auxilia spectant. Et non perhibunt, ægritudine, passione, negligentia, & alijs quibuscunque internis occasionibus, in æternū, quamuis ad tempus cadere possint vt de Petro, Paulo, Dauide, Moyse apparet, [Et non rapiet eas quisquam.] Omnem modum deficiendi excludit. nam primo excluſit modos ab intus & modo excludit modos ab extra, dicendo & non rapiet eas quisquam. Vnde manifeste apparet quod de oubus prædestinatis loquitur de ijs enim solis verum est quòd vltra gratiam, charitatem & virtutes in anima, tot, talia & tanta adhibentur à deo gratuita auxilia vt in æternum non pereant, vt non rapiat eas violentia cuiuscunque sæuitiæ, cutuscunque pœnę &cæ. ¶Et dixit hæc ad declarandum illam parabolæ particulam: scilicet quòd fur aliunde ascendit & venit vt furetur mactet & perdat. Ad declarandum inquam quod non sortietur effectum quo ad oues suas (quòd hactenus non declarauerat) dicit quod quamuis latro veniat vt rapiat oues eius, nemo tamen rapiet oues meas. [De manu mea.] seruatoria, de potestate, de cura, de possessione mea, [Pater meus quod dedit mihi, maius,] pro, pater meus qui dedit mihi, [maior omnibus est.] Probat vltimam particulam (scilicet nemo rapiet de manu mea) ex magnitudine patris: quia scilicet pater deus qui dedit ei oues, maior est potentia, prouidentia, solicitudine & reliquis non ilto vel illo, sed omnibus, hominibus, dæmonibus & rebus. [Et nemo potest rapere de manu patris mei.] Magnitudinem paternam applicat ad excludendum quancunque potentiam ad prævalendum contra manum paternam. [Ego & pater vnum sumus.] Vbi directa subsumptio expectabatur, manus mea & manus patris mei est vna (sic enim concluſum directe fuisset, ergo nemo potest rapere de manu mea: quod erat probandum) subsumpsit ego & pater vnum sumus, subsumpsit non vnitatem membrorum totius (scilicet manus) sed vnitatem totius. Ego enim & pater, ipsas totas hypostases significant. & esse vnum, vnitatem essentialem non secundum partem sed simpliciter & absolute significat. Ita quòd dicendo ego & pater sumus, distinctas hypostases significat. dicendo autem vnum sine additione alicuius vnitatem essentiæ significat.

¶Et quòd

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Et quod hoc intendat significare, ex eo patet quod aliter non concluderet eandem esse manum suam & manum patris. quod hinc intendit inferre, vt concludat quod nemo poterit rapere de manu sua. Et confirmatur ex intellectu Iudæorum qui quũ hoc audissent, concurrerunt ad lapides: vtpote audientes hominem dicẽtem se esse vnius essentiæ cum deo [Sustulerunt ergo.] Deest. rursus, [lapides Iudæi vt lapidarent eum.] Ne intelligeremus repetitam lapidationem in cap. 8 addidit euangelista rursus occasione siquidem tam manifestæ apparentis blasphemiæ lapidare illum volebãt sine processu, sine iudice acti furore. [Respõdit eis Iesus.] Vere monstrat Iesus in potestate sua esse cohibere persecutores suos. nam etsi Iudæi sustulerunt lapides vt lapidarent eũ, & nihil deerat nisi actus lapidandi, quia tamen ipse lapidari nolebat, cohibet eos diuinitatis suæ virtute: & velint nolint continent se à lapidatione, & audiunt Iesum ipsos alloquentem [Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo.] Ab operibus incepit confutare eos eo quòd Iudæi ex abrupto ad lapidandum properare volebant, non dicentes an propter opera an propter verba vel ent ipsum lapidare. vtraque enim proposuerat. verba quidem dicendo, dixi vobis & non creditis. opera vero dicendo, opera quæ ego facio &c Et Iudæi calumniabantur tam opera quam verba Iesu. vt supertius Euangelista dixit cap. 5 Persequebantur siquidem eum ratione operum, quia curabat in sabbato ratione vero verborum, quia æqualem se dicebat deo. [Propter quod eorum operũ me lapidatis?] Non dicit vultis lapidare, sed lapidatis vt intelligamus quod erant in procinctu lapidandi. immo quod quantum ex ipsis erat lapidabant: diuina autem virtute inuiti continebantur à lapidando. [Respõderunt ei Iudæi.] Deest. dicentes, [De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia.] Fatentur quod ratione verborũ persequũtur ipsum. [Et quia tu homo quũ fis.] Emphasis est, non coniunctio alterius criminis. Acsi apertius dixissent. sed de blaphemia & tam enormi blasphemia. [Facis te ipsum deum.] Vsitato modo loquendi dicunt facere seipsum deũ intendentes quod asserebat seipsum esse deum, quod ingerebat se pro deo. [Respondit eis Iesus.] Ad singula respondet & primo ad id quod calumniabantur scilicet de blasphemia [Nonne scriptum est in lege vestra.] Nomine legis appellat omnes libros canonicos, pari authoritate habitos apud Iudæos cum libris Moysi. liber quidem psalmorũ hic citatur [Quia.] Superfluit quia [ego dixi dij estis.] Propheta nominat deos in allato textu homines vere

vere enim possunt homines aliqui nominari dij, non natura sed participatione diuinæ potestatis, visionis seu gratiæ. [Si illos dixit deos ad quos sermo dei factus est.] Arguit explanando scripturam explanat enim dicendo ad quos sermo dei factus est: declarando quòd ratione diuini sermonis facti ad homines, homines nominati sunt dij. quod est ratione diuinæ notitiæ participatæ audiendo deum homini loquentem, communicari homini diuinum nomen. Arguit vero, præadiciendo irrefragabilitatem scripturæ sacræ. [Et non potest solui scriptura.] hoc est non potest negari aut destrui quin scriptura sacra vera sit. [Quem pater sanctificauit & misit in mundum.] Aduerte perspicacissime quòd formalis est sermo Iesu responsiuus ad Iudæos. Dixerant Iudei quòd Iesus blasphemaret, dicendo seipsum hominem esse deũ: ita quòd blasphemia tam enormis consistebat in hoc quòd homo esset deus. Ad hoc directe Iesus respondet non solum monstrando quòd secundum scripturam potest sine blasphemia dici homo deus: sed argumento monstrando quòd si secundum scripturam ex minori dono nominatur homo deus, nulla est blasphemia ex parte sui singulatissimo dono sanctificationis & missionis in mundum dicere se hominem esse deum seu filium dei. Hic est sensus literalis: directe confutans Iudæos, & clare manifestans veritatem rationis quare Iesus Christus homo quum sit, est verus filius dei & verus deus. Vide singula Arguit in primis ad hominem esse deum ex ipso sanctificato à patre & misso in mundum: vt ponderemus differentiam inter factum ad hominem sermonem & sanctificatum ipsum hominem, vt intelligamus quòd esse deum ex sermone ad hominem facto est esse accidentale (sermo enim non nisi accidentale esse confert audienti) esse vero hominem deum ex fieri ipsum sanctum à patre, est esse substantiale. Significatur enim nõ quòd ipse homo prius exiterit auditurus aut visurus sed quòd quũ factus est, non est qualitercunque factus sed est factus sanctus à patre: hoc est factus est sanctus filius. pater enim inquantum pater ad filium refertur. Et verissime ac propriissime significatur donum gratiæ vnionis. ex dono siquidem gratiæ vnionis & non ex natura homo est filius dei personaliter, homo est deus personaliter. ¶ Iterum dico bene nota quòd aliud est loqui de hypostasi Iesu quare est deus, & aliud de homine Iesu quare est deus. Prima quæstio quærit de natura diuina respectu hypostasis. & respondendum est quòd non ex dono sed ex natura est deus ex

æterna generatione est deus & non ex sanctificatione. Altera vero quæstio quærit de individuo humanæ naturæ respectu naturæ hypostasis diuinæ: & respondetur quòd ex dono gratiæ vnionis personalis, ex dono sanctificationis non ex natura homo habet quòd sit deus. est enim Iesus homo, verus deus vnitate personæ. Et hoc directe quadrat tam calumniæ Iudæorum quia tu homo quum sis facis teipsum deum. hinc enim manifestat quòd ipse homo quum sit, factus est à patre sanctus filius (quod est hominem factum esse deum) quàm suauitati argumentationis. quoniam ex hominem esse deum propter minus gratiæ donum suauissime procedit argumentum ad hominem esse deum ex maximo & singularissimo dono gratiæ. ¶ Apparetque nihilominus hinc quòd Iesus non declinauit, nõ subterfugit, nõ palliauit veritatem quã dixerat de sua vera diuinitate: sed Iudæis impossibile reputantibus q̃ homo sit vere deus, manifestauit (manuducendo ex scripturæ authoritate) quòd homo ex singulari dono gratiæ vnionis est vere & secundum esse substantiale deus filius dei personaliter. Vnde & cessant Arrianę obiectiones. ¶ Quanuis autem dicendo quę pater sanctificauit, manifestauerit hominem factum sanctum filium dei patris, ad explicandum tamen veram illius hypostasis diuinitatem (vt omnis hęreticorum praua extorsio tolleretur) subiunxit & missit in mundum. Constat enim secundũ veram philosophiam solũ deum esse extra mundum vniuersum: omnes autem substantias reliquas tã intellectualis quàm sensibilis ordinis esse partes vniuersi. Quocirca ex hoc quòd filius iste describitur missus in mundũ, significatur clare q̃ erat secundum se extra mundum nullus enim mittitur illuc vbi est. ac per hoc q̃ est ver⁹ deus missus in mundũ: hoc est fact⁹ pars vniuersi. Per mysteriũ enim incarnationis (quod significat missio) filius dei verus deus, factus est homo: ac per hoc pars vniuersi, quod significat mundus. [Vos dicitis quia.]pro, q̃, [blasphemas, quia dixi filius dei sum.] Dicendo ego & pater (quę omnes intelligebant deum) dicebar se filium dei. Si enim dico deũ patrem meum, dico me filium dei. [Si non facio.] Postquam exclusit quòd blasphemet (monstrando ex scriptura quòd hominem dicere deum ex dono gratiæ diuinæ, non est blasphemia: & aperiendo quòd ipse homo quum sit ex singulari dono paternæ sanctificationis est filius dei personaliter) subiungit consequenter argumentum conuincens Iudæos ad credendum ipsum esse filium naturalẽ, ipsum & patrem esse vnũ essentialiter. Et arguitur à distinctione contradictoriorum inter quæ nullũ constat esse medium.

Et incipit à membro negatiuo, dicens si non facio. [Opera patris mei.] Ad probandũ q̃ ego & pater vnũ sumus, oportuit significare eadem esse opera sua & patris & propterea significanter dicit opera patris mei. & illamet tractat aut se non facere aut facere aperte proponendo ex identitate (non ex similitudine) operum patris & suorum, cognoscendum quòd ipse & pater sunt vnum. Sunt autem dei patris opera, solo imperio resuscitare mortuos, expellere dæmones, curare omnia genera morborum. [Nolite credere mihi.] Si opera non testantur veritatem verborum, licentiam habeo te non credendi verbis meis. [Si autem facio.] Ecce alterum contradictionis membrum. quod est affirmatiuum. si facio opera patris mei. [Et si mihi non vultis credere.] pro, non creditis, [operibus credite.] Duo debẽtur Iesu ex hoc quòd facit opera patris sui. Alterum est fides verbis eius, alterum est fides operibus eius. Nam ex huiusmodi operibus & debebant credere vera esse verba quę dicebat (quoniam deus non est testis mendaciorum miracula autem eius fiebant ad testificandum verba eius: iuxta illud vt autem sciatis quòd filius hominis habet potestatẽ in terra dimittẽdi peccata, surge & ambula) & debebant credere factis quæ monstrabant diuinitatẽ facientis Et propterea Iesus veritusque credulitatis meminit. Et ad secundam saltẽ conuincit illos: dicendo. & si mihi non creditis, dicenti me filiũ dei patris, me esse vnũ cum patre, saltem operibus credite. Opera enim ipsa testantur me facientem opera patris mei, esse vnum cũ patre meo [Vt cognoscatis & credatis.] hoc est vt ex operibus ipsis cognoscatis, nõ q̃ ego in patre & pater in me est, sed credendũ esse q̃ ego in patre & pater in me est. & propter ea cognitioni adiungit fidem, & credatis ita quòd me esse in patre & conuersio, est cognoscendum & credendũ, & prius cognoscendum ex operibus & postea credendũ. est enim cognoscendũ q̃ est credendum, est autem credendum q̃ est sic est cognoscendũ & credibilis sub ratione credibilis. est credendum & creditũ sub ꝓpria ratione. [Quia.] pro, quòd, [pater in me est & ego in patre.] Constat ex dictis de natura substantialitatis patris & filij (proposita sub alijs verbis, dicendo ego & pater vnũ sumus) explicatur modo per mutuũ ineſſe. Discurrit omnis generis patrẽ & filium in toto vniuerso, & nunquã inuenies hoc mutuum ineſſe. quanquam inuenies mutuum amorem, mutua officia, & id genus similia. vt ex hoc quòd pater est, nõ intelligit amat aut quouis alio opere ĩngitur sed est (secundũ esse substantiale quũ in deo nullũ sit accidens) in me & ego similiter in patre idẽtitas esse substãtialis in patre & me significet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæc enim idem sola identitas verificare potest quòd ego in patre & pater in me est, secundum esse substantiale. [Quærebant ergo.] pro, rursus. Quanuis retracti fuerint à furore lapidandi, verterunt tamen furorem in aliquid minus malum. Et quoniam altàq; quæsierant apprehendere Iesum, ideo dicunt rursus. [Eum apprehendere.] Vt sic satisfacerent & suo furori & principibus suis, tradendo illis Iesum comprehensum. [Et exiuit de manibus] pro, manu, [eorum.] Dicendo de manu, insinuat quòd iam ad apprehendendum eum non solum animum adiecerant sed & manus extendebant. ¶ Modus autem quo exiuit non explicatur: intelligendum tamen videtur quòd fuit similis alteri descripto in cap. 8. quâdo redditit se inuisibilem illis. [Et abiit iterum trans Iordanē in eum locum vbi erat Ioannes baptizans primum.] Ideo in hunc locum venit Iesus, vt occasio commemorādi testimonia Ioannis de ipso daretur, ad confirmationē credentiū in ipsum. multum enim prodest persecutionis tempore rememoratio pristinarum testificationum. [Et mansit illic.] commoditatem præbens tam credentibus quàm volentibus discere aut curari adeundi eum, ad certum locum & solitum sanctis doctoribus. [Et multi venerunt ad eum.] Ecce fructus commodi loci. [Et dicebant.] siue incolæ loci illius siue venientes, occasione accepta commemorandi testimonia Ioannis ex loco. hic est enim fructus electi loci. [Quia] pro, quòd, [Ioannes quidem signum fecit nullum.] Duo dicunt. Alterum est comparatiuum inter Ioannem & Iesum quo ad miracula, quòd Ioannes nullum fecit miraculū ibi subaudi, Iesus autem fecit tot miracula. Et hæc comparatio excitata, fructus est loci electi. Et vtilis est: vt sciamus Ioannem Baptistam sine miraculis traxisse ad suam doctrinam, ad suum baptisma populos: Iesum autem cum tot miraculis tot persecutionibus publicis vexatum. ¶ Alterum est. [Omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant.] Ecce firmitas fidei ex verificatione omnium de Iesu prædictorum à Ioanne. Ita quòd testimonium duplex de Iesu ex hoc loco prolatū est alterum quòd prælatus est Ioanni in virtute signorum. Alterum quòd verificata sunt omnia de ipso dicta à Ioanne [Et crediderūt multi.] deest ibi, [in eum.] Ecce fructus vltimus & principalis ex loco illo ex testimoniorum collatione, quòd illic crediderunt. Negatus fructus in porticu Salomonis in templo, describitur in loco deserto. in templi enim porticu nullus credidit: hic autem multi crediderunt in eum.

CAPVT

CAPVT XI.

E Rat autem quidam languens.]pro, qui infirmabatur, [Lazarus à Bethania.] Oppidum vnde originē habebat Lazarus significatur (De castello Marię & Marthæ.] Apposituè ad Bethaniam, exponitur Bethania fuisse oppidum harum mulierum: vt conditio nobilis fororum eius describeretur: vtpote quæ dominæ essent oppidi illius. Dicit enim Euangelista castellum esse illarum, nō ipsas esse de castello: quòd significaret ipsas inde oriundas. [Sororum eius.] pro, sororis eius. Et pronomen eius est feminini generis. refertur enim non Lazarus sed Maria, dicendo Martham esse sororem Mariæ per hoc autem quòd Martha introducitur vt sor. Mariæ, insinuatur quòd Maria erat maior, quòd erat principalior. [Maria autem erat quæ vnxit dominū vnguento.] Ex hoc quoque quòd resolutio descriptionis fit ad Mariam, insinuatur quòd maria erat persona præcipua. ¶ Non dicit quæ postea vnxit aut quæ vnctura erat, sed vnxit: vt intelligamus Mariam fuisse illam quæ vnxerat. Et si huic descriptioni iunxerim⁹ quòd describitio communiter fit á notioribus, & quòd nulla alia inuenitur de qua verum fuerit tunc quod vnxit pedes Iesu, apparebit quòd illā esse dicit Mariam quæ Luc. 7. sine nomine describitur vnxisse pedes domini immo ex industria Ioannes qui legerat euangelium Lucæ, explanat hanc esse illam. Attestatur huic sensui non solum quòd planus ac suauis est iuxta literam: sed etiam mos huius Euāgelistæ, qui eodem modo à præteritis actionibus describit tam Caipham quàm Nicodemum inferius. ¶ Nec quadrat anticipatione dictum hoc fuisse ab Euangelista: eo quòd anticipatio habet locū quando non narratur res gesta in suo loco, aut occasio præoccupandi vrget. in proposito autem hicmet Euangelista narrat in proprio tempore subsecutam vnctionem: & nulla fese obtulit occasio præoccupandi futuram vnctionem, vt pareat. Extorqueri egatur videtur litera, huiusmodi anticipatione. Describitur itaque Maria maior ac præcipua, ex notissimo actu præterito quo vnxerat pedes Iesu: ad quem meruit admitti sola. [Et extersit pedes eius capillis suis.] Officia & verba Lucę Euangelistę refert. vt illa intelligatur. [Cuius frater Lazarus infirmabatur.] Etiā Lazarus describitur relatiue ad Mariam. ad significandum Mariam non solum sororis sed fratri præstare. [Miserunt ergo.] Inferendo insinuat quorsum sunt hæc descripta. Nō iuerunt, occupatæ circa curam fratris ægritudine laborantis, sed miserunt. [Sorores eius ad eum]

Universidad de Deusto
Biblioteca

Superfluit eius Ambæ miserunt [Dicentes.]per nunciũ seu nun cios [Domine ecce quem amas infirmatur.] Sciunt non oportere ab amante petere,sed significare sufficit necessitatem & propterea non explicite petunt sana eum.sed solum significant ęgritudinem. Et citant non merita propria aut Lazari,sed meritum amoris Iesu erga Lazarum.prouocando per hoc vt amoris sui erga Lazarum officia exerceat.quòd est plus quàm simplici petitione supplicare sana eum [Audiens autem Iesus,dixit eis]Superfluit eis ex eo tamen quòd audiens dixit;proculdubio eoram nuncio seu nuncijs dixit.Simultas enim temporis audiendi & dicendi, significat illis aut coram illis dictum [Infirmitas hæc non est ad mortem.] De infirmitate illa potest dupliciter haberi sermo,Vel secundum se & sic erat ad mortem.nam vere Lazarus ex illa infirmitate mortuus est. Vel vt erat sub ordine diuinæ prouidentiæ. & sic verum est ꝙ non erat ad mortem. hoc est ad hoc vt Lazarus maneret mortuus,sicut alij homines mortui.Et hic est sensus literalis: vt aduertatiua subiuncta testatur. [Sed pro gloria dei.]Et vere fuit pro gloria dei:quoniam fuit ordinata ad hoc vt Lazarus moreretur resuscitandus [Vt glorificetur filius dei per eam.] Explicat modum gloriæ dei:vt scilicet glorificetur filius dei per ipsam infirmitatem.Addidit hoc,ad explicandum filium dei esse deum ex eo enim quòd postquàm dixerat pro gloria dei,subiungit gloriam fore filij dei,aperte significat ipsum filium esse deum,pro cuius gloria est hæc infirmitas.[Diligebat autem Iesus Marthaṁ & sororem eius Mariam.] Superfluit Mariam.[Et Lazarum.] Ne putares quòd Iesus ex minore erga has mulieres aut Lazarum amore tardauerit ire ad curandum seu resuscitandum Lazarum,excludit huiusmodi causam Euangelista, narrans amorem Iesu erga singulos. [Vt ergo audiuit quia.]pro,quòd,[infirmatur.] Sicut excluſit negationem amoris fuisse causam moræ,ita excludit quod præoccupatus sit à morte Lazari ne sanaret eum:describendo voluntariam moram Iesu ab auditione ægritudinis ne cogitares quòd fuit aut disposuit se ad eundum,sed morte Lazari præuentus non fuit in tempore.

[Tunc quidem mansit in eodem.] pro,in quo erat [loco.] vbi audierat quòd Lazarus infirmatur.Immotus ab illo loco in quo erat describitur.vt omnino voluntariam intelligamus moram. [Duobus diebus.] Non solum mora sed quantitas moræ electa significatur, vt inueniret quatriduanum mortuum: quo tam euidens fieret miraculum vt nulla posset calumnia affici.[Deinde post hæc.]pro,hoc.scilicet gestũ,[dicit discipulis suis.]Superfluit

suis.[eamus in Iudæam iterum.]Ideo hac vice specialiter dicit discipulis eamus in Iudæam:quia euidens fuerat periculum lapidationis eius paulo antè in Iudæa,vt intelligerent discipuli quòd voluntarie ibat,non obstantibus periculis.[Dicunt ei discipuli,Rabbi nunc quærebant te Iudæi lapidare.] Hinc apparet primo, paulo ante fuisse festum encæniorum in quo quærierunt Iesum lapidare in porticu Salomonis:ac per hoc fuisse in mense duodecimo: quum hæc circa resuscitationem Lazari,gesta fuerint prope Pascha. ¶Apparet secundo quòd vltimus ascensus Iesu in Hierusalem ex Galilæa(cuius meminerunt alij euangelistæ, ecce ascendimus Hierosolymam & filius hominis tradetur, & cætera) fuit aduentus ille quo Iesus venit tempore festi encæniorum.Ita quòd plusquam per mensem præuenit tempus Paschatis. nam vt hæc Ioannis historia sonat, post festum encæniorum Iesus non rediit in Galilæam, sed fuit trans Iordanem vbi Ioannes Baptista primũ baptizauerat, & inde eum non recessisse vsquequo venit ad Lazari resuscitationem, patet ex tanta propinquitate ad festum encæniorum vt discipuli tanquam præsens nominent illud tempus, dicendo nunc quærebant Iudæi te lapidare. Supplet enim Ioannes gesta omissa ab alijs euangelistis post vltimum ex Galilæa ascensum in Hierosolymam [Et iterum vadis illuc?]Discipuli amore amicitiæ erga magistrum moti auertere nituntur magistrum à malo lapidationis, à malo mortis, à malo periculorum, cauendo abire illuc. [Respondit Iesus.] Duo dixerant discipuli,& ad ambo respondet satisfactiendo.[Nonne duodecim sunt horę diei.] Ad id quod dixerant nunc quærebant,respondet ex diuersitate horarum in vno eodẽmque die artificiali,qui tempore veris constat ex duodecim: quia tunc est æquinoctium.Et intendit per hoc docere quòd mutantur quæ geruntur non solum de hebdomada in hebdomadam & de die in diem,sed etiam de hora in horam vnius met diei, non semel sed multoties. sicut multæ(puta duodecim) sunt horæ in vno & eodem die. vt per hoc intelligerent quòd licet paulo ante quæsierint Iudæi ipsum lapidare, modo est aliud tempus & non quærent hoc. [Si quis ambulauerit.] pro, ambulat,[in die,non offendit:quia lucem huius mundi videt.Si autem ambulauerit.]Deest quis.& legendũ est in præsenti. [Si autẽ quis ambulat in nocte,offendit quia lux non est in eo.] Dixerant secundo & iterũ vadis illuc.respõdet ad hoc Iesus quòd securus vadit,absque periculo quòd offendat in aliquid,quòd impingat in aliquid ipedies:qa vadit in claritate lucis diuinę,omnia videns. Hoc

enim directe satisfacit timori discipulorum ne magister incidat in lapides aut manus Iudæorum Et hoc significat ex metaphora differenter ambulantium in die, & ambulantium in nocte: illi enim non offendunt quia vident in claritate diei quecunque occurrunt: isti autem impingunt vel in lapides, vel in parietes, vel in gradus &c quia nō videt in clara luce solis. ¶Vbi discerne quòd per hæc nō dicit Iesus se ire securum à morte aut persecutione Iudæorum, sed se ire securum ab offendendo ab impingendo: hoc est ab incursu alicuius incogniti, alicujus non clare visi, quod est timendum. Quem timorem discipuli incutiebant Iesu, hortantes vt cauerer à Iudæa [Hęc ait, & post hæc,] pro, dicit [eis.] Clare significatur ex duplicata significatione ordinis post descriptam mansionem ibi duobus diebus, quòd verba vtraque (scilicet eamus in Iudęam iterum, & Lazarus amicus, &c.) dixit Iesus post illud biduum. Vnde conijcitur quòd infra illud tempus Lazarus est mortuus, & ex industria non recessit inde donec esset mortuus: ne (vt dictum est) prœoccupatus: morte Lazari in itinere videretur. [Lazarus amicus noster dormit.] Mortem appellat Iesus somnū: quia Lazarus quasi in seipso mortuus esset, dormiebat tamen Iesu. Vnde & subdit. [Sed vado vt à somno excitem eum.] Explicat simul causam quare vadit in Iudæam, & tam facile sibi esse suscitare Lazarū à morte quàm facile est hominem dormientē excitare à somno. propterea enim mortuum dixit dormire. [Dixerunt ergo discipuli eius, Domine si dormit, saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius: illi autem putauerunt quia.] pro, quòd, [de dormitiōe somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste. Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos vt credatis quoniam non eram ibi.] Ordo huius literę est, & gaudeo quoniam nō eram ibi, propter vos vt credatis. Cōstat enim non posse construi vt credatis quoniam non eram ibi: quia, hoc (scilicet Iesum non fuisse ibi) viderant & non erat eis credēdū. Et est sensus. Et gaudeo de absentia mea corporali ab ægritudine Lazari: præsentia enim mea interpellata, curasset eum & seruasset à morte. Gaudeo inquam de mea absentia ex qua secuta est mors Lazari, propter vos, propter vestrum bonum inde prouē turum scilicet vt credatis. Magnum siquidem est bonum, & ad salutem necessarium credere ¶Hinc apparet quòd pronomen vos, non demonstrat discipulos secundum seipsos (qui iam credebant) sed in persona aliorum. Vel vt credatis. hoc est vt habeatis testimonium euidentissimum ad credendum resuscitatio enim Lazari sola, est sufficiens ac euidentissimum testimonium ad credendum ea quæ

ea quæ sunt christianæ fidei. Et sic pronomen vos, demonstrat discipulos credentes. [Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas qui dicitur didymus.] Dictio Græca est didymus, Latine geminus seu gemellus: natus scilicet simul cum altero. Nescio an à Græcis Thomas hoc nomen acceperit, an etiam inter Hebræos geminus appellabatur. Qua quoque ratione dictus sit geminus, fateor me nescire diuinare [Ad condiscipulos.] Superfluit con [Eamus & eos: & moriamur.] pro, vt moriamur. [cum eo.] Magni feruoris impauidique animi verba sunt hæc Thomæ: adhortantis alios discipulos nō ire, sed eamus cum Iesu, vt cum ipso Iesu simul moriamur, simul lapidemur, simul occidamur. Et dixit hęc Thomas: quia videbat Iesum ire in Iudæam, & sponte offerre se periculo persecutionis Iudaicæ, quam manifeste viderant fuisse: & cognoscēs illorum nequitiam arbitrabatur (sicut veritas erat) quod non desisterent à persecutione Iesu Christi. [Venit itaque Iesus, & inuenit eū quatuor dies iam in monumento habentem.] Hinc apparet quòd si pro quia Iesus tunc dixit discipulis Lazarus mortuus est, quādo expirauit, iter illud à loco vbi Ioannes baptizauerat vsque ad Bethaniam quatuor diebus Iesum peregisse. Ita quod Lazarus biduo vixit postquam Iesu nunciatum est, ecce quem amas infirmatur. rationi enim consentaneum est ex eo quòd Iesus biduo post dixit Lazarus mortuus est, tunc dixisse quando expirauit ¶Et confirmatur: quia tempore quo nunciatum est Iesu ecce quem amas infirmatur, Lazarum adhuc vixisse indicant verba Iesu, infirmitas hæc non est ad mortem. ex hoc enim quod infirmitatem præsentem demonstrat, viuum adhuc significat. Immò si perspicacius aduertimus, intelligemus verba illa dicta nuncio seu nunciis pro responsione: ex quo nihil aliud narratur respondisse. & ipse non est motus de loco illo per biduū, & rationi consonat vt nuncius nullam audiens promissionem quod Iesus veniret, audita hac bona responsione (scilicet infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei) reuersus fuerit lætus nuncius ad sorores, & Lazarū infirmitas non esset ad mortem: Sed sensum verborum Iesu, nec penetrauit ipse, nec penetrarunt alij qui audierunt. [Erat autem Bethania iuxta Hierosolymam quasi stadijs quindecim.] Stadium octaua pars est miliarii Romani hoc est constantis ex mille passibus. Minus itaque duobus miliaribus (& vt Lucas testatur sabbati iourney) distabat Bethania ab Hierusalem. ¶Et describitur propinquitas ad Hierusalem, tum vt commoditas Hierosolymitarū nobilium ad visendum Mariam & Martham, tum vt resuscitatio

Lazari

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lazari prope Hierusalem & præsentibus Hierosolymitis nobilibus intelligatur. De quibus subditur. [Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam vt consolarentur eas de fratre suo.] Multitudo Iudæorum ex Hierosolymis affutura miraculo describitur. Et hæc est ad literam vna rationum quare Iesus distulit vsque ad quartum diem mortis Lazari venire: vt interim sciret & mors Lazari publica esset in Hierusalem, & Iudæi conuenientes ad consolandum sorores, testes essent tanti miraculi. [Martha ergo vt audiuit quod Iesus venit.] Curam domus gestisse Martham testantur euangelistæ multi, describendo illam multis vt cibus ministerio occupatam, & propterea modo tanquam curæ domus vacanti, primum annunciatum est Iesum venire. [Occurrit illi.] Promptitudo explicatur. [Maria autem domi sedebat.] Hinc apparet tum quòd Martha per domum discurrebat (ad hoc enim spectat differentia inter Mariam domi sedentem, & Martham audientem aduentum Iesu) tum quòd Maria erat præcipua in domo, vtpote quæ domi sedebat cum Iudæis qui venerant ad consolandum eas, Martha circa curam domus occupata. [Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.] Fides quidem explicatur de protestate Iesu ad seruandum fratrem ne moreretur: sed minor quàm oportuit ex eo apparet quòd absentiæ corporali attribuit negationem gratiæ. Vnde clare apparet quòd non credebat adhuc explicite Iesum esse verum deum. [Sed & nunc scio quia.] pro, quod, [quæcunque poposceris à deo, dabit tibi deus.] Hæc verba addidit Martha tùm ad temperandum verba antedicta, domine si fuisses hic frater meus non fuisset mortuus. Sonabant enim quærulum aliquid, tanquam tarditas Iesu ad veniendum fuisset causa non habitæ gratiæ. Acsi apertius dixisset, non propterea perdo fidem in te, sed scio quòd quæcunque poposceris & cætera. Tum ad consequenter loquendum (in genere tamen) iuxta responsionem Iesu relatam à nuncio. infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei vt glorificetur filius dei per illam. Videns enim Martha fratrem mortuum ante aduentum Iesu, & credens ipsum esse veracem: cõferendo hinc mortem fratris sui secutam, inde verba Iesu, nescitit melius discere quàm explicare sortem suam malam ex absentia IESV, & subiungere quòd indubiè credit quòd quæcunque poposcerit. Non quod per hoc intenderit petere aut credere futuram fratris resuscitationem in specie, sed fateri in genere integram in ipso & verbus eius

eius quæ non intellexerat fidem. Et hæc quo ad intentionem Martha: sed mora proculdubio fuit à spiritu sancto vt in genere fateretur spem futuri tunc miraculi. [Dicit illi Iesus, Resurget frater tuus.] Respondet Iesus prædicendo miraculum tunc futurum: vt per hoc explanet sensum verborum suorum, infirmitas hæc & cætera. [Dicit et Martha Scio quia.] pro, quod, [resurget in resurrectione in nouissimo die.] Iesu non dicente resurget nunc sed resurget, intellexit Martha de resurrectione communi. [Dicit ei Iesus, Ego sum resurrectio.] mortuorum corpore. Et est sermo causalis: hoc est qui resuscito mortuos. [Et vita.] animarum: hoc est qui viuifico animas vtriusque enim vitæ (corporalis scilicet & animæ) se esse actorem primum significat. [Qui credit in me.] qui credendo rendit spe atque charitate in me. [Etiam si mortuus fuerit.] corpore [viuet.] etiam corpore tandem vita beata vita quæ vere est vita. non illa communi malis, qua quærent mortem & mors fugiet ab eis. ¶ Et per hoc discernit inter resurgentes in nouissimo die. Hic enim habetur quod soli qui credunt in Iesum, tunc viuent, proculdubio vita beata. alij nanque viuent, vita pœnali, vita misera, vita exosa ipsismet. Et hoc dixit declarando ego sum resurrectio. sequentia vero dicit declarando ego sum vita. [Et omnis qui viuit] corpore [& credit in me] fide formata [non morietur in æternum.] morte animæ. Quod verissimum est quantum est ex sufficientia vitæ quam habet ex fide formata in me. Aliquin credit, perseuerantiam significat coniungentem fidem vitæ corporis. Ita quod sensus est, & omnis qui viuit & credit in me. hoc est in quo credere in me, coniungitur cum illius viuere in corpore. Per hoc nanque excluditur omnino perseuerans vsque in finem vitæ. quia talis in fine viuit & non credit in Iesum. Et sic absque alia glosa indubie verificatur quod non morietur in æternum. hoc est morte animæ, quæ sola est mors æterna secũdum veritatem. [Credis hoc?] Nõ dubitat sed prouocat interrogando ad credendum altiora quam confessa fuerat. ad credendum non solum hominẽ sanctum potentem impetrare à deo quæcunque, sed verum deum. esse enim resurrectionem & vitã proprium est deo. [Ait illi. Vtiq; domine.] Verum dicit, sed in genere. Credidit enim vera esse quæ Iesus dicebat, & credidit ita esse vt Iesus dicebat, sed non penetrabat quod hæc significarent ipsum esse verum deũ. Et propterea subdit [Ego credidi quia] pro, quod, [tu es Christus.] Hic clare apparet sensus dictus scilicet quod Martha

credidit

credidit ita esse vt dicebat Iesus, sed non penetrabat vim verborum, non propterea explicite in specie credidit Iesum esse deum qui creauit cœlum & terram, sed credebat explicite in specie Iesum esse illum Christum qui prophetatus est venturus ad saluandum mundum: ac per hoc omnia quæ de seipso dicebat esse vera. nam reddens rationem quòd credat Iesum esse resurrectionem & vitam, &c. affert suam iam olim fidem quòd ipse esset ille Messias [Filius dei viui]. Superfluit viui. Quia Christus commune nomen erat regibus omnibus Iudæorum, ideo propria adiectiua illius expectati Christi subiunguntur. Quorum primum est filius dei. Vnde & Caiphas etiam dixit, adiuro te vt dicas nobis si tu es Christus filius dei. Ita quòd per hoc quòd dicebant Christum filium dei, non intelligebant secundam in trinitate personam: sed excellens donũ diuinæ gratiæ [Qui in hunc mundum venisti]. pro venturus erat. & superfluit hunc. Alterum adiectiuum, expectati Christi erat, quòd a propheta prædictus erat venturus in mundũ ad salutem mundi. Et propterea Martha plene fatetur explicite & in specie Iesum esse verum illum Christum hac sua professione. [Et quum hæc dixisset, abiit] Omittit euangelista quòd Iesus vocũdam iussit Mariam. subintelligendum hoc reliquens ex subiunctis Marthæ verbis ad Mariam. Et eadem ratione simul omittit quòd Iesus monuit Martham dicentem se credere quòd si crederet videbit gloriam dei. intendens quòd videret gloriam dei in miraculo resuscitationis fratris sui: nam & hoc subintelligendum reliquit euangelista in subiunctis postea verbis Iesu ad Martham, nõne dixi tibi. [Et vocauit Mariam sororem suam silentio] pro, clam. culum. hoc est occulta voce. [Dicens, magister adest, & vocat te] Hinc clare apparet quòd vult subintelligi euangelista, Iesum tum fisse vt vocaretur Maria [Illa vt audiuit]. Promptitudo significatur. [surrexit] pro surgit, [cito], cũ celeritate. [& venit]. Presentis est temporis, actus enim præsentes describuntur. [Ad eum. Nõdum enim venerat Iesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco vbi occurrerat ei Martha] Ex proposito siquidẽ Iesus, substitit expectans Mariam. Superfluit illo, & adhuc [Iudæi ergo qui erant cum ea in domo & consolabantur eam.] Hinc conijcitur quòd personæ nobiles erant Iudæi isti: vt pote qui venerant in Hierusalem ad hoc, & erant in aula cum Maria domina oppidi ad consolandum eam [Quũ vidissent Mariã quia] pro, quòd. [cito surrexit & exiit. secuti sunt eam dicentes quia.] pro, quod [vadit ad monumentum vt ploret ibi]. Diuina prouidentia disponebatur vt omnes qui in

domo erant conuenirent ad videndum miraculum, & etiam inuidi testes fierent tanti miraculi & virtutis Iesu. propter hoc enim Iesus iussit vocari Mariam, propter hoc & substitit in loco vbi occurrerat ei Martha [Maria ergo quum venisset vbi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius.] Ex hoc quod videns Iesum cecidit ad pedes eius infinuatur vel quòd tam demissis oculis Maria venit vsque ad locum vbi erat Iesus vt non nisi proxima illi videret eum, vel quod locus extra oppidum in quo substiterat Iesus ex obliquo erat viæ qua veniebat Maria: ita vt à via recta torquendo iter versus locum illum, simul concurrerent proximum esse & videre vnde & Euangelista Mariam appulisse vbi erat Iesus, describit quando vidit Iesum [Cecidit ad pedes eius]. Locum proprium Maria agnouit pedes Iesu, & ita agnouit vt non iaceret se sed caderet, tanquam impotens se continere iuxta pedes Iesu à quibus veniam consecuta fuerat [Et dixit ei, Domine si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.] Verba sunt deplorantis infœlicem sortem suam absentiæ Iesu in tempore ægritudinis fratris. indubie credendo quod affuisset, tum amore proprio tum precibus motus seruasset Lazarum à morte. Communis hęc querela, communis & minor fides fuit Mariæ & Marthæ. dum vtraque corporali præsentiæ tribuit gratiam. Verificatur, non inueni tantam fidem in Israel. [Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea plorantes.] Non ociose Euangelista describit Iesum motum ad lachrymas, ex hoc quòd vidit Mariam & Iudæos plorantes. Ita enim tendit ad narrandum Iesu diuinitatem ex verbis & factis vt describat eundem esse verum hominẽ moueri nanque ad compassionem videndo alios flere, humanæ est commiserationis. [Infremuit spiritu & turbauit seipsum] Tam fremitus quàm turbatio nomen est passionis. Et fremitus quidem ad ascensionem seu feruorem animi ad arduum aggrediendum spectat: turbatio autem ad tristitiam. Neutra in Iesu surrexit ex carne concupiscente aduersus spiritũ, sed ex spiritu. Et propterea Euangelista passiones in Iesu describens humanas (ne Iesum non hominem aut hominem stoicum putassemus) simul describit ex spiritu non carnali affectu originem habuisse illas. ita quod spiritus referatur ad infremuit & turbauit. Et fremere quidem voluit instar sicut exterius clamare, respectu ardui operis resuscitationis Lazari quatriduani, vt interior motus passionis appareret in facie cõformis operi. omnia enim suauiter disposuit Iesus. Turbatus autem voluit, quia tristitia in turbatione consistit. ex hoc enim

quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod delectatio quies est animi, patet quòd tristitia inquiendo (quæ in turbatione consistit) est animi. Simul itaque turbationem ad condolendum & fremitum ad remedium conferendum, in se fecit secundum rectam spiritus rationem Iesus. [Et dixit.] pro, dicit. Significatur enim tempore præsenti quod inter has propassiones Iesus protulit sequentia verba. [Vbi posuistis eum?] Ecce fremendo inquirit de loco resuscitādi mortui: vt intelligamus ipsum fremere ad tam arduum opus resuscitandi Lazarum sepulrum. [Dicunt ei, Domine veni & vide. Et lachrymatus est Iesus.] Effectus turbationis internæ, sunt lachrymæ compassionis humanæ. Nullus ergo reprehendat moderatas lachrymas funeris quas Iesus propriis lachrymis approbauit. [Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo amabat eum? Quidam autem ex ipsis dixerunt Non poterat hic qui aperuit oculos cæci nati] Superfluit nati. Et legendum esse admiratiue seu interrogatiue assertio quod aperuit oculos cæci manifestat. Conferebant isti, hinc potentiam qua illuminauit cæcum inde lachrymas pro morte lazari, attestantes quòd mors Lazari displicuit Iesu: ac per hoc quod Iesu nolente mors Lazari euenit, tristitia enim est de ijs quæ nobis nolentibus accidunt. Et propterea vel dubitantes inquirendo dicunt non poterat? vel admirando dicunt non poterat? Acsi apertius dixissent mirum est quod non potuit, ex quo aperuit oculos cæci. [Facere vt hic.] Deest & Legendum est. [facere vt & hic non moreretur: Iesus ergo rursum fremens in semetipso venit ad monumentum.] Hinc apparet quod fremitus propter arduum resuscitationis opus erat. Nam hoc significatur dicendo quod venit ad monumentum fremens: hoc est actum fremendi feruore animi exercens non aduertens Iudæos cõtrarios sibi (quos nouerat ibi esse) sed in semetipso. Fremitum siquidem monstrabat, sed non contra aliquem sed in seipso, dispositionem animi ad opus arduum proportionatam in seipso iterans: vt magnitudinem operis pensemus. [Erat autem spelúca: & lapis superpositus erat ei.] Hinc apparet quòd spelunca illa excauata versus partem inferiorem (hoc est sub terra) erat: alioquin non describeretur lapis superpositus speluncæ. Si enim fuisset spelunca concaua in directum super superficiem terræ non diceretur lapis superpositus speluncæ,, sed appositus vel aduolutus sicut de monumento Iesu scribitur. [Ait Iesus, tollite lapidem] Magnitudo lapidis insinuatur, ex eo quod non vni sed multis dicit tollite lapidē. [Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fœtet.] pro, olet. Quanuis Græca dictio aeque

sepe sit ad male vel bene olere, materia tamen sermonis testatur quod de male olere (quod fœtere vocamus) est sermo. [Quatriduanus est enim] Vt nulli calumniæ possit miraculum hoc subesse, quatriduanus in monumento asseritur. Et vt simul intelligamus Martham non speraſſe tale miraculum, ipsa est quæ obstat ne aperiatur spelunca ne fœtore offendatur Iesus eum astantibus. [Dicit ei Iesus, Nonne dixi tibi quoniam.] pro, quòd, [si credideris videbis gloriā dei?] Hinc habetur quod prius diximus: scilicet Iesum Marthę asserenti se credere, dixisse si credideris, videbis gloriam dei: insinuans & hoc futurum miraculum, & minorem Marthæ fidem, ex conditionali si crediderīs Et dixit modo Iesus nonne dixi tibi, ad declarandum quorsum dixit ei hæc. vt vel nunc erigatur Martha cum auditoribus in fidem & spem futuri miraculi ad gloriam dei. [Tulerunt ergo lapidem.] Desunt septem dictiones. [Vbi erat is qui mortuus fuerat positus.] Confirmatur magnitudo lapidis in executione, ex hoc quod multi tulerunt illum: & describitur executio non obstante fœtore. ¶ Voluit autem Iesus tolli lapidem quo claudebatur sepulchrum vt ab omnibus præsentibus euidentissime videretur Lazarus resurgens. Si enim clauso sepulchro exisset, existimatum fuisset spectrum aliquod. Si autem resuscitatus pulsasset aut clamasset vt aperiretur sibi, existimatum forte fuisset quod non tunc primo clamasset, sed quod pluries antè clamauit & non fuit auditus & quod non vere fuisset mortuus. Sed vbi aperto sepulchro, omnibus paruit mortuus ac viuus fugantur calumniæ omnes. [Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit.] Tum vt verum hominem se esse testetur orat deum. tum vt Iudæi videant quod non ad dæmonem sed ad deum conditorem cœlorum recurrit. tum vt magnitudinem operis significet tum vt internam mentis eleuationem exteriori eleuatione oculorum doceat. [Pater.] Nomen Iudeis exosum explicat vt vel hoc opere cognoscant quod verus est filius dei. [Gratias ago tibi.] In gratiarum actione consistit hæc oratio: vt gratias agentem intelligamus hominem gratum deo, & non petentem resurrectionem Lazari sed imperantem, vt Iudæi cognoscerent esse deum: [Quoniam audisti me.] hominem in omnibus ad te recurrentem. [Ego autem sciebam quod semper me audis.] Non ideo gratias ago pro exauditione quia nouiter nouerim me exauditi quoniā hoc mihi notū erat. [Sed propter populū circumstantem dixi.] quę circunstat dixi. [Vt credant quia.] pro, quòd, [tu me misisti.] Nō quæro gloriam

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam meã, non vt honorent me sed propter salutem eorum vt credant quod tu me misisti. [Hæc quum dixisset.] Deest & Legendũ est [Et hæc quum dixisset.] Totum tempus quo Iesus orauit, concessum est omnibus & videndi mortuum & sentiendi fœtorem. [Voce magna clamauit.] Tum vt vox proportionata esset magnitudini operis. tum vt nulla posset calumnia verbis secreto dictis tanquam magicæ artis inferri tum ad figmentum illorum cõfutandum qui animas mortuorum circa mortuos esse dicunt ad quas vtpote propinquas, non erat opus magna voce clamare. [Lazare.] Multis ibidem sepultis, vnus erat nominandus vt ille vnus resurgeret. [Veni foras.] Non solum surge à morte sed veni extra speluncam. Non petit non obiecrat, sed præcipit. vt hinc velint nolint, cogantur videntes credere ipsum esse filium dei vt se prædicabat esse. [Et statim prodiit.] Superfluit statim. Et significatur quod exiuit extra speluncam, vt ei fuerat imperatum dicendo veni foras. [Qui fuerat mortuus, ligatus manus & pedes institis.] pro, fasciis sepulchralibus. [& facies eius sudario erat ligata.] Nõ solum geminum describitur miraculum (scilicet & quod resuscitatus est, & quod ligatus exiuit extra speluncam) verum etiam ad omnes tollendas calumnias describitur tot vinculis ligatum exisse. Si solutus inuentus fuisset aut exisset, non mortuus sed stupefactæ maxima contractione spiritus sepultus forte diceretur. aiunt enim aliquos quandoque tales existimatos mortuos fuisse sepultos sed tales redeuntes ad opera vitæ, non solum se soluunt sed clamant ac corrodunt quicquid possunt, facientes vltimum de potentia vt redeant ad terram viuentium. Lazarus vero manuetissimus, ligatus non solum tam manus quàm pedes fasciis solitis adhiberi mortuis sepeliendis (quas facillimum est soluere) sed etiam faciem sudario vt mos erat Iudæorum, exiuit extra speluncam coram omnibus. ¶Omittit hic Euangelista quanta admiratio quantusque stupor apprehenderit circunstantes. [Dixit eis Iesus, Soluite eũ.] Vult Iesus vt alij soluant fascias Lazari vt tangendo Lazarum, etiam sensu tactus cognoscant veritatem miraculi & alij hoc videntes firmentur. [Et sinite abire.] Hinc apparet quod miraculosum fuit, ligatum exisse foras. non poterat liquidem modo ambulare nisi solueretur. Et hoc ad perfectionem nouitiæ spectat, vt videant Lazarum ambulare: vt non ad momentum putent restitutam vitam Lazaro, sed sicut prius antequam moreretur. immo antequã ægrotaret. Ad hoc enim spectat sinite abire, propriis pedibus, vt sani ambulare consueuerũt. [Multi ergo ex Iudæis qui

venerant ad Mariam & Martham.] Superfluit & Martham. [& viderãt quæ fecit Iesus, crediderũt in eũ.] Ecce primus miraculi istius fructus in Iudæis. [Quidam autem ex ipsis.] Nota aduersatiuam & pronomen. & percipe quòd quidam illorum qui venerant ad eõ solandum Mariam & viderant Iesum resuscitasse Lazarum, deteriores effecti sunt ex tanto viso miraculo. percipe verum esse quod dixit Abrahã diuiti, quòd neque si quis ex mortuis resurrexerit credent. percipe verum esse quod dicit Apostolus quòd credere, donum dei est. [Abierunt ad Pharisæos.] Persecutores Iesu. [& dixerunt eis quæ fecit Iesus.] Narrauerũt quidem facti veritatem: sed quoresum, sed quanto dolore; quanta malignitate, non solum aduersatiua præposita ab Euangelista sed effectus subiunctus testatur. [Collegerunt.] pro, congregauerunt, [ergo Pontifices] p; principes sacerdotũ, [& pharisæi cõcilũ.] Ecce effectus, ecce quorum dixerunt Pharisæis quæ fecit Iesus: ad concilium habendum quid facto opus esset contra Iesum. Pharisæi autem non soli sed cum principibus sacerdotum, de congregando concilio tractant: definiuntque congregandum ac congregant. Et quoniam non dicit concilium inter sese, significat quòd concilium ciuitatis publicum congregauerunt: vocãdo Senatores, & breuiter eos qui de concilio erant. [Et dicebant, Quid facimus?] Arguendo legendum est. Materia tractata in concilio nõ nuda describitur, sed cum modo quo tractabatur: scilicet arguendo proprias moras ad occurrẽdum tanto periculo. [Quia hic homo multa signa facit. si dimittimus eum sic, omnes credent in eum.] Ratio arguendi mora est, quia ex parte Iesu continue crescit causa attrahendi populũ ad se: quoniam non solum fecit sed facit multa signa. & si ex parte nostra non occurritur, non opponitur impedimentum ipsi Iesu, consequens erit quòd omnes credent in eum. ¶Significanter dicunt si dimittimus eum, tractando quod oportet opponere impedimentum ex parte ipsius Iesu impediendo ipsum: quia iam experti erãt quòd impedimentum appositum ex parte populi (scilicet quòd si quis confiteretur Iesum esse Christum extra synogogam fieret) non sufficiebat. vincebatur enim hoc impedimentum à magnitudine miraculorũ. ¶Quod etiam timent omnes credere in Iesum, intellige credere Iesum esse Messiam. hoc est enim quod prohibuerant. [Et venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem.] Amor proprius, amor propriæ authoritatis excæcauit illos vt timerent genti à Romanis. Proponunt isti cæci quòd continuato concursu populi ad Iesum vt Messiam, Romani videntes Iudæos

regem proprium profiteri, venient cum valida manu: & tollent sacerdotium cultumque templi Iudæorum, & transferent Iudæos in alienum solum. ¶ Sed vere cæci erant quoniam si deus miraculorum signis ducet omnes ad Iesum vt Messiam, ipsemet deus protegeret à Romanis & ab omnibus. Et tanto magis debebant hoc consequenter procedendo credere, quanto ipsi expectabant Messiam secundum regnum mundi huius quem adoraturi erãt omnes reges terræ, reducturum vniuersum Israelem de captiuitate & dispersione. ¶ Patet itaque quòd non cohærebant sibiipsis Senatores isti. excæcauit enim illos malitia eorum, & amor propriæ authoritatis quam sciebãt se non habituros sub Messia rege iustissimo. conscientia nanque propria testificabatur ipsismet & perditurí erãt locũ authoritatis suæ si omnes crederent in Iesum iustum. Mirũ itaque nõ est quòd aduersus Iesum cæci fuerint quorũ consilia sibiipsis non cõstabãt. [Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine] Superfluit nomine. Inter tractandũ, inter arguendum, inter inquirẽdum quid facto opus esset in proposito periculo. Caiphas in specie nominatur. [Qui esset pontifex] Ecce suprema dignitas. [anni illius.] Venalẽ fuisse pontificatũ Iosephus testatur. & eadem auaritia, frequens erat mutatio Pontificis. & non seruabãt lex Moysi de perpetuitate Pontificis. [Dixit eis. Vos nescitis quicquam.] Hæc verba insinuãt quòd consiliarij ambigebant. & in varias declinabant optiones, varia tractantes remedia circa mortem Iesu. & propterea reprehendit illos Caiphas imprudentiæ. [Nec cogitatis quia.] pro, quòd, [expedit vobis.] pro, nobis. Quia prudentia ex adinuentione & iudicio vtilis ad proprium & commune bonum constat, ideo vtile medium non animaduerti ab istis arguit. [Vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota genus pereat.] Præstat vt moriatur vnus & saluetur tota gens quàm vt viuat vnus & pereat tota gens. Palliatum iudicium specie cõmunis boni præponendi bono particulari, nulla mentione facta de iustitia deque innocentia. non admittit recta ratio vt occidamus iustum innocentemque vnum vt saluetur libertas aut vita totius gentis. [Hoc autem à semetipso non dixit. sed quum esset Pontifex anni illius, prophetauit quia] pro, quòd, [Iesus moriturus erat pro gente.] Exponit Euangelista quòd hæc verba, Caiphas quantum ad id quod veritatis continebat dixit actus à spiritu sancto ratione officij Pontificalis quanus quantum ad iniquę occisionis consilium intentum à Caipha, dixerit à seipso. Ita quòd Caiphas prpherauit: hoc est verba dixit quæ secundũ quòd erant vera (non secundũ quòd erant

erant intenta ab ipso) erant prophetica: vtpote prædicentia mortem Iesu pro populo. [Et non tantum pro gente: sed vt filios.] deest &. Legendum est [sed vt & filios dei.] per prædestinatam adoptionis gratiã. [Qui erant dispersi.] per varios ritus in toto terrarum orbe. [Congregaret in vnum.] non locum, sed in vnitatem fidei, spei ac charitatis: in vnam communionem meritorum, in vnum baptisma. [Ab illo ergo die.] Concluso fuisse secundum iudicium Caiphæ, Euangelista narrat à subsecuta executione. [Cogitauerunt.] pro, consultauerunt, [vt interficerent eum.] hoc est vt executioni mandarent occisionem Iesu. Prius enim deliberauerant Iudæi & quæsierant Iesum interficere (vt Euangelista superius in capite septimo dixit) sed deliberationem illam fuisse aliquorum & non communis consilij testatur tractatus nunc post Lazari resuscitationem congregati concilij, nam tractatum fuit quid faciendum est: & inter varias opiniones Caiphas censuit Iesum esse occidendum, arguendo alios imprudentiæ. hęc enim omnia non fuissent dicta, si iam communi consilio prædiffinitum fuisset quòd Iesus esset interficiendus. In hoc itaque concilio primum diffinitum fuit à communi consilio vt Iesus interficiatur. & propterea ab hoc die consultare cœperunt communi consilio circa executionem occisionis concluse. Prius enim velut primæ fuerant consultationes aliquorum primatum [Iesus ergo non iam palam] pro, libere, [ambulabat.] Ex occasione huius concilij Iesus quamuis resuscitasset Lazarum, non ambulabat libere [Apud.] pro, inter, [Iudæos.] vtpote sciens habere se illos persecutores ad mortem. [Sed abiit.] deest illinc. scilicet ex Bethania. cedens ad tempus furori, fiduciam præbens futuris Christianis declinandi quandoque persecutiones. [In regionem iuxta desertum in ciuitatem quæ dicitur Ephrem. & ibi morabatur cum discipulis suis Proximum.] pro, propinquum, [autem erat pascha Iudæorum.] Addidit hoc euangelista ad significandum quòd breui tempore declinauit furorem: & vt intelligamus resuscitationem Lazari fuisse factam prope pascha. immo tam prope vt iam incipiet purificatio hominum pro paschate. Vnde & subditur. [Et ascenderunt multi Hierosolymam de regione ante pascha vt sanctificarent seipsos.] hoc est mundi fierent iuxta ritum legis aduentis certis monialibus legitimis, ad hoc vt manducarent pascha. Solis enim mundis licitum erat manducare pascha. [Quærebant ergo Iesum.] Incertum est an sacerdotes stantes in templo vacanti purificationi aduenientium ad hoc vt mundi fierent, an ipsi

Universidad de Deusto
Biblioteca

aduentantes quærerent Iesum an compararet in templo vel ciui-
tate more solito. [Et colloquebantur.] pro,dicebant,[adinuicem
in templo stantes.Quid putatis.] pro,quid videtur vobis. [quod
non venit ad diem festum?] Ratio autem quare ambigebāt de ad-
uentu Iesu ad pascha subiungitur dicendo.[Dederant autem Pon
tifices.] pro,principes sacerdotum, [& Pharisæi mandatum:vt si
quis cognouerit vbi sit indicet,vt apprehendāt eum.]Rationabile
quidem erat humano iudicio quòd non veniret:sciens tale man-
datum contra se emanasse.

CAPVT XII.

I

Esus ergo ante sex dies paschę venit Bethaniā.]Vt
litera sonat intelligendum est:hoc est q̄ feria sexta
(quæ sabbatum immediate præcedit)venit Iesus in
Bethaniam.Illa enim dies veneris fuit anno illo an
te sex dies paschę:vt patet supputādo dies vsque ad
vesperam diei Iouis immediate sequentis in qua vespera immola-
tum est pascha. [Vbi Lazarus fuerat mortuus : quem suscitauit.]
deest:à mortuis,[Iesus.]Explicat Euangelista factū.[Fecerunt au-
tem.]pro,igitur ei cœnam.Infert quorsum tendit narratio aduen-
tus Iesus in Bethaniam:scilicet ad narrandum gesta in illa cœna.
Nec explicatur qui sunt qui fecerunt cœnā vt collatis narratis ab
omnibus Euangelistis intelligamus cœnā fuisse factā cōmuniter
à Maria, Martha,& Simōe leproso.[Ibi.]hoc est in Bethania.Alij
Euangelistæ explicant etiā domū Simonis leprosi. Non dicit fece-
runt tunc seu illo die,sed ibi quia cœna hæc fuit facta sabbato. Ita
quòd Iesus die Veneris venerat & cœna hæc fuit facta sabbato nā
sabbato non licebat iter agere · nec sabbatū illud fuit ante sex sed
ante quinq; dies paschæ anno illo.[Et Martha ministrabat.] Hīc
coniicitur domum illam fuisse communem Simoni leproso & Ma
riæ ac Marthæ distinctam contignationibus:vt in altera Simon,in
altera illæ habitarent. Sanguine enim iunctos illos credidertm, ex
eo q̄ Martha ministrabat ibi.& ex eo q̄ Maria ibi veniā olim pro-
meruit. [Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cū eo.] Ad-
iunxit hoc Euangelista:vt veritatē resuscitationis Lazari cōfirmet
perseuerantia vitæ Lazari, & actionibus communibus comedēdi
& bibendi cum alijs continuatis. [Maria ergo.] Quoniam hinc
occasio modi quo Iesus in manus traditus est Iudæorum pendet,
ideo Euangelista cum nota illationis officium Mariæ intulit de-
scriptis officijs Marthę & Lazari.Et sororū quidē officia gratio-
dinis refert Lazari autē testimonij,non verbo sed facto discubitus

in cœna. [Accepit.]Et hic actus insinuat in domo propria Mariā
esse:tanquam non aduexerit,sed acceperit ibidem existentem.[Li-
bram.]Quantitas non modica ad tale opus narratur. [Vnguenti
nardi pistici.]pro,pisticæ.Nardū determinat esse non adulterinā,
sed fidelem.Græca enim dictio est pistice, Latinè fidelis.[Pretiosi,
Et vnxit pedes Iesu.] Non est contraria actio vnctionis pedum ef-
fusioni vnguenti super caput quam alij euangelistæ tradunt. Vtrū
que siquidem opus Maria fecit prius vnxit pedes:& deinde totum
residuum effudit super caput versando pixidem immò demum
frangendo illam,ne aliquid superesset vnguenti.Suppleuit nanque
Ioannes omissam ab alijs vnctionem pedum. [Et extersit capil-
lis suis pedes eius.] Hinc insinuatur hanc fuisse peccatricem quę
olim similis capillorum officio veniam meruit Ordo præposterus
prius extersit ab immunditia pedes Iesu,capillis suis mundans il-
los:& deinde mundos iam pedes vnxit vnguento non enim exter-
gendum erat vnguentum.[Et domus impleta est ex odore vnguen
ti.]Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Scariotis.] Deest Si-
monis.Et casus est nominatiui Iscariotes, determinat enim non Si
monem Iudæ patrem,sed ipsum Iudam.Legendum itaque est.[Iu-
dam Simonis Iscariotes qui erat eum traditurus. Quare hoc vnguē
tum non vænijt trecentis denarijs & datum est egenis?] Non con-
turbatur Ioannes aliis euangelistis dicentibus non vnum,sed mul-
tos discipulos hoc dixisse:quoniam Ioannes præcipuo in hoc mur
muret tanquam capiti Iudæ attribuit.Et rectè:quoniam alij non ma
lo animo ægrè tulerunt factum hoc, sed pietatis intentione.Iudas
autem tam maligno animo vt inde occasionem sumpserit venden-
di Iesum.[Dixit autem hoc non quia de egenis pertinebat ad eū.]
pro,quia de egenis cura illi esset. Non negatur pertinuisse ad Iu-
dam date egenis de communi marsupio.sed negatur curā illi fuisse
de pauperibus.multa enim ad nos ex officio pertinent quæ non
sunt nobis curæ. [Sed quia fur erat.Et loculos.] pro,marsupium,
[habens.] Hinc apparet non derogare perfectioni vitæ, habere
communem marsupiū pro sumptu opportuno.nihil enim imper-
fectionis fecit in tota vita sua [Ea quæ mittebātur portabat.]
Occurrit quæstio,quomodo Iesus discipulos mittebat ad prædica-
dum sine marsupio, & ipse per Iudam marsupium portabat. Iesus
enim non solum verbo,sed exemplo instruebat discipulos. ¶Solu
tio est,quòd alia est ratio vnius collegij seu multitudinis,& alia est
ratio duorum.Iesus mittens discipulos binos ad prædicandū,no-
luit quòd ferrent pecuniam,facile est enim inuenire hospitem pro

Universidad de Deusto
Biblioteca

duobus sed vnum collegium. vnam multitudinem tot discipulorū eunctiū eū. Christo, honestas morū non habet mitti seu ire sine pecunia, in grauamen notabile hospitis. Quocirca non fecit Iesus cōrarium eius quod præcepit discipulis. [Dixit ergo Iesus. Simte.] pro, sine, [illam.] Ad solum Iudam sermo dirigitur, ratione dicta. [Vt in diem.] Superfluit vt. [Sepulturæ meæ seruet.] pro, seruauit, [illud.] Ratio quare non vexanda non arguenda sed finenda ea sua pace est Maria, redditur à Iesu quia seruauit vnguentum illud in diem sepulturæ eius. ¶ Non dicit in sepulturam meā sed in die sepulturæ meæ intendendo declarare quòd dies ille erat dies non suarum delitiarum sed dies suæ sepulturæ quod Maria non seruauerat hoc vnguentum pro delitijs Iesu sed pro puro pietatis seu religionis officio, non secus quàm si in die sepulturæ eius hoc faceret. Dies siquidem sepulturæ quo ad vnctionem, est dies non delitiarum sed humanitatis communiter, vel pietatis ad cōiunctos, vel religionis ad sanctos prophetas. Et est puræ pietatis seu religionis quoniam nulla sensualitatis ratio in sepultura locum habet & præter hoc est postremi officij dies. vt patet. ¶ Significatur itaque ex parte Mariæ quod ipsa seruauit vnguentū illud in diē sepulturæ Iesu (hoc est in officium puræ pietatis seu potius religionis, quale exerceretur in die sepulturæ Iesu) & non ad sensuale obsequiū. Ex parte vero Iesu quòd ipse vnguentum suscipiebat tanquàm sepelidus, & non ad delitias: vt Iudas interpretatus est. Et præter hoc significatur ꝙ illa vnctio erat postrema Marię respectu Iesu. Et hoc secundum factum non secundum intentionem intellige mulieris. Quia itaque & ex facto & ex intētione Mariæ & ex intentiōe Iesu seruauit Maria vnguentū illud in diē sepulturæ Iesu, ideo finenda est in quiete sua, & nō est arguenda. [Pauperes enim semper habebitis.] pro, habetis, [vobiscum me aūt nō semper habebitis. Reddit rationem quare finenda est Maria relato opere ad eleemosynam pauperū respectu cuius arguebant opus Mariæ. Et consistit ratio in hoc: ꝙ pauperū cura est cōtinuata, huius autem pietatis cura est tempori ipecialis occurrens ratio. Et propterea sicut filio innocenti dictū est, fili tu semper mecū es, epulari aute & gaudere oportuit quia modo hic frater tuus reuixit, ita modo dicitur, pauperes semper vobiscū sunt, ego autem modo nūrum. manifestans per hoc ꝙ continua incumbens cura pauperum & similium, non debet impedire curā occurrentium bonorum operum quæ ex speciali aliqua occurrēti occasione exercenda sunt. ¶ Vel etiam aduerte quòd euangelista miscendo sermonem Iesu directū ad

ad multos (dicendo habetis, non habetis) insinuat quòd diximus: Iudam quidem caput, alios vero discipulos accessisse ad murmur. [Cognouit ergo turba multa ex Iudęis ga-] pro, quòd, [illic est: & venerunt non propter Iesum tantum.] Hinc etiam apparet ꝙ Iesus feria sexta venit in Bethaniam: quoniam si venisset sabbato, nō intercessisset tantū temporis vt turba quæ extra Bethaniam erat, cognouerit Iesum esse in Bethania & venerit ad videndum ipsum. [Sed vt Lazarum.] Deest &, Legendum est, [sed vt Lazarum viderent quem suscitauit à mortuis.] Hinc apparet quòd turba ista Iudæorum non erat de Bethania: quoniam habitantes in Bethania viderant Lazarum tot diebus quibus Iesus fuerat in Ephrem. [Cogitauerunt.] pro, consultauerunt, [autem principes sacerdotum vt & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.] Cerne iniquitatem pōtificum. Iā non sufficit eis vt vnus moriatur pro populo, sed etiam Lazarū (quem diuina potentia resuscitauerat) nituntur occidere: vt cognoscamus quanta cæcitate mentis tenebantur ex propria malitia. Forte Lazarum vocabant vt de alta vita interrogarent, vt de veritate Iesu certiores redderentur. [In crastinum autem] pro, postero die, & superfluit autem. Non ad diem aduentus Iesu in Bethaniam, sed ad diem cœnæ narratæ refertur dies posterus, qui anno illo die fuit dies post sabbatum: hoc est dies dominicus, quem quotannis veneramur diem palmarum. [Turba multa quæ venerat ad diē festum, quum audissent autem quia.] pro, quòd, [venit Iesus Hierosolymam.] Sciens euangelista hunc Iesu ingressum solennē in Hierusalem descriptum ab alijs euangelistis, perstringit illum supplendo multa omissa ab alijs. ¶ Et primo die explicat quintū ante pascha: dicendo die postero. Deinde explicat turbam quæ venit obuiam Iesu non fuisse Hierosolymitanam, sed illam quæ aliunde venerat ad diem festum paschatis. dicendo quæ venerat ad diem festum, [Acceperunt ramos palmarum.] Hoc est tertium ꝙ supplet. Alij ramos oliuarum, Ioannes adiungit ramos palmarum, quod maioris fuit honoris. [Et processerunt obuiam ei & clamabant. Osanna.] Vide dicta apud Matthæum. [Benedictus qui venit i nomine domini rex Israel.] Verum Messiā fatentur Iesum: appellādo ipsum regem Israel, benedictum, venientem in nomine domini, nō in nomine proprio, non ad gloriā propriā, sed ad gloriā domini: ad iuncta supplicatione expectatę salutis. [Et inueniit Iesus asellū] mirando discipulos pro illo: vt alij referūt. [Et sedit super eū.] Ecce quod quo venit. [Sicut scriptū é noli timere filia Sīō: ecce rex tuus

Universidad de Deusto
Biblioteca

venit sedens super pullum asinæ.]Apposuit vaticinium prophetæ Zachariæ nono ad significandum quare Iesus, hac vice iuerit in Hierusalem sedens super asinum,& cum honore regio scilicet vt adimpleret scripturam,vt vel sic iudæi agnoscerẽt ipsum esse Messiam promissum per prophetas, ex tam publico & singularissimo testimonio olim prophetato.[Hæc non]Deest autem Legendum est [Hæc autem non cognouerunt discipuli eius primum.] Fatetur euangelista quòd ipse & alij discipuli non intellexerunt tunc, quæ gerebantur esse ad impletionem prophetiæ [Sed quando glorificatus est Iesus,tunc recordati sunt,quia.]pro,quod,[hęc erant scripta de eo & hæc fecerunt ei]Non dicit tunc cognouerunt,sed tunc recordati sunt.Et propterea quæstio surgit quomodo recordati dicuntur eius quod non cognouerunt, expresse enim dixit quod primum non cognouerunt: hęc memoria liquidem non est nisi prius cognitorũ. ¶Solutio est,quod recordatio ista refertur ad scripta de Iesu,& ad facta eidem (vt clare textus subiungit) & quod ambo fuerant nota discipulis quando recordati sunt. Facta siquidem fuerant illis nota ad sensum, dum fiebant: quia præsentes erant, & ipsimet inter facientes erant.Scripta vero fuerant illis nota, docente illos spiritusancto omnia in Pentecoste. Postmodum enim recordati describuntur amborum simul: applicando notam iam sibi scripturam ad facta quæ viderant & pro parte gesserant [Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eũ à mortuis.]Hoc est quartum suppletum [Propterea & obuiam venit ei turba]Hoc est quintum suppletum. [Quia audierant eum fecisse hoc signum.]Hinc apparet duas fuisse turbas.Alteram perhibentem testimonium de visu quod resuscitauit Lazarum alteram quæ Iesus resuscitauit Lazarũ Prima fuit cum Iesu altera obuiam venit. Prima discipulorum Iesu & habitantium Bethaniæ fuit:nam talis turba interfuit resuscitationi Lazari,præter nobiles. Altera fuit eorũ qui venerant ad Paschalẽ sollẽnitatem vt clare euãgelista dixit [Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos.Videtis quia]pro , quòd, [nihil proficim⁹]pro proficitis.Ex eo quòd non dicit proficim⁹, sed proficitis possunt intelligi hæc verba dicta ab illis Pharisæis qui occulte credebant Iesu:ad aduertendũ alios pharisæos à cœpta persecutione Iesu,ab experientia inanis studij eorum ad impediendum concursum populi ad Iesum,Possunt &in malam partem accipi vt sint verba complicum,excitantium illos quibus incumbebat ex officio seu delegatione vacare ad impediendum. Excitat autem

autem proponendo vt considerent id quòd vident quòd scilicet nihil proficiunt quo ad impediendum [Ecce mundus totus post eũ abijt.]Superfluit totus. Et nihilominus hyperbole est consueta de multitudinis innumeræ concursu dicere mundus vadit & similia. [Erant autem quidam Gentiles.]pro,Græci. Quartum hominum genus explicat euangelista post turbam enim præsentium suscitationi Lazari turbámque audientium & pharisæos , commemorat Græcos:vt in diuersis diuersos fructus describat , illa & suppleat quæ alij euangelistæ omiserant [Ex ijs qui ascenderant vt adorarent in die festo]Si isti Græci fuissent Israelitæ aut Proselyti diceretur de illis quòd ascenderant ad diem festum celebrandum , sicut de alijs dixit.Quocirca ex eo quòd apposuit vt adorarent , describit quòd erant Gentiles:venire enim adorandum in Hierusalem, commune erat omnibus:vnde de Eunucho reginæ Aethiopum scribit Lucas quòd venerat in Hierusalem vt adoraret. Et quamuis hoc omni tempore fieret,isti tamen Græci venerant vt in die festo iudæorum adorarent, tanquam in tempore maioris deuotionis & concursus.[Hi ergo accesserunt ad Philippũ qui erat à Bethsaida Galilææ]Cõiectura nunc sumitur quòd Græci isti ex illis gẽtilibus erant qui in Galilæa morabantur,forte stipendiarij, nisi enim cum Galilæa commune aliquid haberent,non cõmemorasset euangelista Bethsaidã Galilææ.[Et rogabãt eum dicentes, domine volumus Iesum videre]hoc est visitare. alioquin non oportuisset interrumpi vti,qui dicerent Iesu voluntatem ipsorũ.[Venit Philippus : & dicit Andreæ. Andreas rursus & Philippus dixerunt.] pro,dicunt hoc est nunciant.[Iesu.Iesus autem respondit eis , dicens.Venit hora.]Discipuli nunciant quod Græci volunt eum visitare ipse vero non respondet venisse sed venit hora:manifestans hac responsione quòd gratam habet visitationem.Dicendo namque quòd hoc est tempus glorificationis suæ,respondet lætæ spectatęque hanc visitationem ad glorificationem suam manifestat. ¶Nec demonstratur præsens tunc hora sed hora mortis resurrectionisque eius,cum subsecuta ascẽsione,missione spiritussancti, &c.[Vt clarificetur.]pro,glorificetur,[filius hominis.]Non fuit in cruce ac morte glorificatus filius hominis,sed turpissime vilificatus Verum fuit inter spirituales substantias glorificatus filij hominis statim, mortuus: quando filius hominis secundum animam triumphauit de dæmonibus,& beauit sanctos in limbo , confutauitque damnatos in inferno.In resurrectione aũt fuit filius hominis glorificatus secundum corpus, & postea fuit glorificatus secũdũ no-

men

men suum, veneratum primum à paucis Iudæis, & deinde à gentibus omnibus. Quarum quia primitiæ erant isti Græci, ideo Iesus istorum aduentum tanquam ad sui glorificationem secuturam in fide vniuersarum gentium pertinentem acceptauit. & occasionem manifestandi mysterium futuræ suæ glorificationis accepit. [Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti] Ne intelligerent discipuli illam præsentem horam esse horam expectatam, declarat ex similitudine seminum interponendam esse mortem suam ante fructum conuersionis populorum in qua glorificabitur filius hominis. Seipsum assimilat grano non tritici, sed frumenti: quod est genus ad triticum, hordeum, speltam, & siliginem. [Cadens in terram mortuum fuerit.] Et semen ipsum frumenti moritur satum (quod significat casus in terram) & Iesus mortuus vere fuit in cruce. [Ipsum solum manet.] Vere granum si non seminatur, manet ipsum solum, per exclusionem fructus: sed manet modico tempore, non simpliciter. Iesus autem significatus ad literam, si non fuerit mortuus, ipse solus in toto humano genere manet sine aliquo casu, manet in æternum beatus, nullum enim hominem saluaret non mortuus: non quia non aliter posset, sed quia sic diffinitū est, & propterea conditionalis est vera. [Si autem mortuum fuerit,] seminatum. Mortuus est Iesus vt semen, vt virtutem habens seminariam, vt productiuus fructus: immò ad hoc mortuus est. [Multum fructum affert.] Plus quàm centesimum. Mortuus est vnus Iesus, & attulit fructum innumerabilium hominum. ¶ Significantiusque dicit affert. vt intelligamus differentiam inter ipsum & granum frumenti satum. Nam granum frumenti quòd mortuū est, non resurgit, vt afferat secum fructum: sed fructus ex ipso mortuo profertur. Iesus vero sic mortuus est, vt ipsemet idem numero resurgeret & afferret fructum multum innumerabilium hominū. [Qui amat.] Declarat fructum afferendum qui est tum ne etrares intelligendo productionem huius fructus per modum naturæ quemadmodum fit productio fructus ex grano frumenti sato declarat siquidē fructum hunc produci à Iesu mortuo, interuenientē ex parte hominum sequela ipsius Iesu & non aliter. Tum ne etrares intelligendo quod omnes homines per mortem ipsius saluandi essent. distinguit namque inter illos qui perdent, & qui custodient animam suam in vitam æternam. ¶ Et quoniam sequela Iesu multas requirit conditiones, omnes ad tria capita reducit. scilicet ad odium præsentis vitæ, ad ministerium Iesu, & affectum imitandi ipsum. in primo contēptus sui, in secundo seruitus Christi, in

sti, in tertio vtrinsque ratio (scilicet propter Christum) cōprehenditur. Declarat ita que quis est fructus afferendus, ex differētia inter fructum & contrarium penes amorem & odium præsentis vitæ, & inchoat à contrario dicens. [Qui amat animam suā] & subintelligitur in hoc mundo. Et est sermo formalis, nō de re quæ est anima, sed de anima in quantū anima: hoc est vt exercet animandi corpus officium, quòd est dicere qui amat vitam suam in hoc transitorio statu mundi. Et est sermo de amore, non naturali aut regulato, sed de amore sine fræno eo modo quo amatur finis: ita quòd vitam suam præponit alijs amabilibus. [Perdet eā.] perditione æternę mortis. [Et qui odit animā suā in hoc mūdo.] Ecce fructus afferendus. Nec est sermo de odio contrario naturali amori (de quo scriptum est, nemo vnquam carnem suam odio habuit) nec de odio opposito amori regulato: sed de odio contrario amori propriæ vitæ vt finis. Ita quòd est sensus, qui odit vitam suam in hoc mundo habere pro fine vltimo. ¶ Vbi aduerte quòd ex hoc q̄ in odio apponitur in hoc mundo, subintelligenda significatur eadem conditio in amore. & propterea non exposuimus. sed suppleuimus, subintelligendo dictam conditionem. [In vitam æternā custodit.] pro, custodiet, [eam.] Et hinc clare apparet q̄ de perditiōe mortis æternę dictū est perdet eā, contrariorū enim contrariæ intelligendę sunt propriæ conditiones. Qui enim vitam suam in hoc mundo odio habet vt finē, ipse seruabit eā in æternā vitam quam habet pro fine: quia non solum vitam æternam habebit in anima, sed in corpore. [Si quis mihi ministrat.] Non sufficit interno amore & odio esse bene dispositū, sed oportet etiam exterioribus officijs Iesu Christo seruire. Et propterea odio propriæ vitæ adiūgitur ministrare Iesu Christo, quacunque exteriori actione. [Me sequatur.] Hæc est tertia conditio, quæ est ratio omnium. Odio habere propriā vitā, potest euā ethnicis cōpetere (nam & propter famā & gloriā exponunt se morti, quanuis & hoc propter præsentē vitam faciant, quoniā famā & gloriā humanam in hoc transitorio mundo quærunt) sed odio habere vitā propriam ad imitandum Iesum Christū, propriū est electis. Et similiter ministrare ac seruire Christo, cōmune esset etiā malis christianis: sed seruire Christo ad imitationem Christi, proprium est electis. ¶ Et aduerte quod est sermo de ministris qui sunt fructus mortis ipsius Iesu: qm̄ ante mortē nō venit vt habeat ministros, sed vt minister sed propter mortem omne genu flectat. [Et vbi sū ego, illic & minister me⁹ erit] Arduas cōditiones eorū qui fructū erūt descripsit ex parte eorū & propterea

suaue

Universidad de Deusto
Biblioteca

suaues reddit ex præmio. Et primæ quidem conditionis præmium descripsit vitam æternam, secundæ autem & tertiæ, modo describit duplex præmium. Alterum respondens sequelæ: promittendo eundem locum in quo ipse Iesus est. Non dicit & vbi ero, sed vbi sum: vt intelligamus non corporeum locum sed fœlicitatis gaudium: in quo ipse Iesus etiam inquantum homo, ab instanti conceptionis suæ erat secundum superiorem animę partem. [Si quis.] Deest & legendū est [Et si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.] Superfluit meus. Alterum præmium respondens ministerio, apponitur promittendo honorem: vt qui se humiliauerit ministrando, honorem habeat non ab homine sed à deo. & propterea meminit patris. sic enim deum apppellare consueuerat. [Nunc anima mea turbata est.] Incœperat respondere Andreæ & Philippo quod instabat tempus glorificationis suæ, intercedente tamen morte propria fructuosa & descripserat conditiones ac præmia eorum qui futuri sunt fructus mortis ipsius Iesu. Describit modo conditiones proprias, tum respectu suæ mortis, tum respectu suæ glorificationis tum respectu fructus. Et conditiones quidem proprias pro quanto referunt ad imminentem mortem, describit tripliciter. & quantum ad effectum: describendo animā turbatā pro passionibus tristitiæ & timoris, cogitando imminentem mortem. Et voluit excitare in semetipso Iesu has propassiones vt verum hominem se comprobaret: nec solum verum hominem sed passibilem, non corpore solo sed etiam animo, ne paruipenderemus quod voluntarius ibat ad mortem tanquam habens animum stoicum seu impassibilem. [Et quid dicam.] Ecce secundum: scilicet quantum ad intellectum: hoc est rationem discutiuam, conferendo mortem imminentem (contrariam naturæ & innocentiæ suæ) cum diuina ordinatione. Huiusmodi enim collationem significat dicendo [Et quid dicam.] Inter hæc superiora & inferiora, diuina & humana [Pater saluifica me ex hora hac.] Ecce tertium quantum ad deliberationem, ecce quid turbata anima mea dicam deliberate, ecce conclusio acceptatæ mortis meritoriæ recurro ad patrem, non vt seruet me à passione & morte imminente, sed vt ex hoc passionis & mortis tempore saluum me deinceps faciat, salute immortali: vt ex merito huius horæ in qua patior & morior, immortalis efficiar. Et exauditus est. [Sed propterea veni in hanc horam.] Quartum est ratio deliberationis facię. Ita quod ex parte passionis & mortis imminentis propositæ ante animum, insurgebat turbatio interna: ex parte vero diuinæ ordi-

ordinationis disponentis olim quod veniret Iesus ad patiendum & mortem ad hoc vt sic etiam merito propriæ mortis acquireret salutem corporis immortalis sibi & aliis, prouenit deliberatio voluntatiæ mortis meritorię saluris æternæ: explicata per petitionem pater saluifica me ex hac hora. Rationem suæ deliberationis reddit accumulando. sed propterea, vt patiendo & moriendo mereret salutem æternam, veni, diuina dispositione spontaneus in hanc horam, passionis & mortis. [Pater clarifica.] pro, glorifica, [nomen tuū.] Declaratis conditionibus suis Iesus respectu mortis, declarat consequenter conditionem propriam respectu glorificationis propriæ de qua dixerat, venit hora vt glorificetur filius hominis. Declarat autem explicando affectum suum non tendere ad gloriam propriam sed ad gloriam dei. hoc enim significat petitio ista. Acsi apertius dixisset. Glorificationem propriam cuius horam dixi venire, appeto ad gloriam diuini nominis. petitio enim quæ orando fit, interpres est interni affectus. ¶Non dicit glorifica te sed nomen tuum, quo cognoscaris & nominaris eam deus quam pater. Vtrunque enim nomen glorificatum est in mundo per mortem & resurrectionem Christi. quoniam adoratus est à toto mundo, solus deus & pater Iesu Christi. [venit ergo vox de cælo dicens.] Superfluit dicens. Intellige vocem de cœlo, non quod vox illa sensibilis exierit è corpore cœlesti & illuc peruenerit: sed quoniam ex supernis veniens tanquam è cœlo descendens sonabat loquentem è cœlo personam. persona siquidem dei patris loquens fuit illa voce. quoniam ad patrem directa erat petitio. Ita quòd vox ista vt effectus, erat totius trinitatis causantis illam in aere: vt personæ loquentis, erat propria patris. [Et clarificaui.] pro, glorificaui, [& iterum clarificabo.] pro, glorificabo. Duas petitiones porrexerat. alteram salutis proprię, alteram gloriæ diuini nominis. Ad primam nihil respondet cœlestis vox, sed ad secundam. tum quia in effectu secundæ clauditur effectus primæ. in glorificatione enim clauditur salus. Tum vt intelligamus illam gratiorem esse deo petitionem qua quærimus quæ dei sunt quàm qua quærimus nostra, qua cupimus gloriam diuini nominis quàm qua cupimus propriam salutem & meritō: quia illa est amoris amicitiæ ad deum, ista amoris concupiscentiæ propriæ. ¶Nec dicit & glorificaui te & iterum glorificabo te, sed absolute & glorificaui & glorificabo. quod secundum planum literæ contextum refertur ad nomen patris. Responsio namque secundum petitionem intelligitur regulariter, constat autem peti-

tum

tum fuisse pater glorifica nomen tuum. igitur responsio dicens & glorificaui & glorificabo, subintelligit nomen meum. Et quoniã petitio plus significabat quàm explicaret (nam intendebat quòd nomen patris glorificaretur in propria ipsius Iesu glorificatione futura per meritum passionis & mortis eius) ideo hæc vox nouã explicat nomen meum, sed absolute sonat sine additione aliqua & glorificaui & glorificabo. ad comprehendendum vtranque glorificationem, & Iesu Christi & omnis patris Et hic est verus & intentus sensus huius vocis. ¶Nam vtrunque fuerat & glorificatum & glorificandum iterum. Fuerat enim Iesus vnione personali, beatitudine animæ, partu virgineo, angelorum testimonio & obsequio adoratione magorum, prophetia Simeonis, Annæ, testimonijs Ioannis baptistæ, miraculorum, doctrinæ, solennique demum ingressu in Hierusalem glorificatus. fuerat & patris nomen glorificatum in voce baptismi & transfigurationis, in prædicationibus Christi. vsquadeo vt Iesus testetur, pater manifestauit nomẽ tuum hominibus. Glorificandus vero Iesus promittitur, quia gloria corporis gloriáque exaltationis eius adiungenda erat & similiter glorificandum supererat nomen patris per vniuersum mundum. Et vtrunque impletum videmus. [Turba ergo quæ stabat & audierat] Hinc apparet quòd Iesu stipato multa turba, Græci illi petierunt visitare Iesum. & quod Iesus coram turba respondit Andreæ & Philippo. [Dicebat tonitruum esse factum.] Turba hebetior, non vocem sed sonum percipiens interprerata est fuisse tonitruum [Alij autem dicebant angelus ei locutus est.] Eruditiores qui perceperant non solum sonum, sed vocem dearticulatã, interpretati sunt conformiter ad apparitiones factas Moysi & prophetis dicendo angelum locutum. Et verum dicebant quantum ad hoc quòd ministerio angelico formata fuit vox illa deus enim per causas secundas operatur. Sed persona loquens non erat angelus sed deus. quoniam nõ angeli sed dei est & glorificasse & glorificaturum esse Iesum ac patris nomen. [Respondit Iesus.] Inter diuisas opiniones Iesus medius non respondet opinionibus: sed manifestat quorsum tendat hæc vox Respondet mentibus seu cordibus vtrorumque præsupponentium quòd propter ipsum Iesum venerit hæc vox, quemadmodum fiebant verba domini ad prophetas [Et dixit. Non propter me.] instruendum, non propter aliquid mihi reuelandum: sicut fiebat verbum domini ad prophetas propter instructionem ipsorum. ego enim omnia noui absque voce ista, absque quacunque noua reuelatione. [Hæc vox

vox venit sed propter vos] sed ad vestram vtilitatem: vt etiam cœlestis vocis testimonio moueamini ad credendum verbis meis, vt ex hac occasione audiatis mysterium mortis meę. [Nũc iudicium est mundi.] Deest. huius. Non dicit mundi sed mundi huius (de quo alibi regnum meum non est de hoc mundo) vt intelligamus quòd de mundo secundum præsentem statum transitorium loquitur: vtpote qui mutandus modo est iure, Idcirco iudicium nunc (hoc est mortis suæ merito) esse dicit significatum per vocẽ iterum glorificabo: vt intelligamus non potentia, non mera gratia, sed intercedente iustitia mundum hunc mutari. Merito siquidem mortis Iesu Christi donatus mundus, ius iam habet vt eruatur à seruitute diaboli. & propterea ius dicitur mundo huic, nunc suffulto tali tantoque merito mortis Iesu. ¶Ita quòd si mundus iste secundum ea quæ sua sunt consideretur, non iure sed mera gratia eum eo agitur, per Christi mortem percipiendo fructus mortis Christi. Sed si consideretur vt suffultus dono meriti Christi, vendicat sibi iure, consequentes fructus. Et sic hoc in loco Iesus loquitur de mundo: significante hunc sensum aduerbio nunc, demonstrante tempus mortis eius: adiuncta ratione iudicij quæ est sua dicti. [Nunc princeps huius mundi.] Ecce materia iustitiæ & iudicij, ecce ad quid ius dicitur huic mundo ad hoc scilicet vt diabolus princeps eiciatur foras. ¶Non dicit diabolus, nõ tentator, nõ seductor mundi huius, sed princeps: quia non eicitur à seducendo à tentando, à calumniando, sed à principatu, nõ particulari huius vel illius hominis ciuitatis aut patriæ sed mundi huius. Principabatur enim & adorabatur vt princeps mundi huius diabolus ante mortem Christi communiter à mundo: hoc est colebatur in omnibus diis gentiũ Et ab hoc principatu eiectus est, sublato per Christũ cultu deorũ, ablata ex mũdo (quãuis non ex singulis partibus simul) idololatria. Et hæc eiectio facta est iure, non meritorum nostrorũ sed merito Christi communicato hominibus. meruit enim Iesus vt etiam genu infernorũ flectatur in nomine suo. ¶Nec explicatur tantum eiectio à principatu. sed etiam quod eiectus est, apponendo. [Eicietur foras.] Parum esset eici à principatu tollendo cultum, nisi eiceretur in exilium, extra spem recuperandi principatum: hoc est extra opinionem numinis. Ita quod eiectio à principatu consistit in eiectione à cultu. eiectio autem foras, consistit in eiectione ab opinione numinis: hoc est quòd sublata est ab hominibus opinio quòd in dæmonibus sit aliquid numinis. Manifestatum est enim quod non sunt dij, quod

non

Universidad de Deusto
Biblioteca

non sunt entia beata, sed quòd sunt miseri, quòd non sunt malit hominibus, quòd sunt inimici humanæ naturæ & inuidi hominum gloriæ. Vnde videmus quod quantũcunque mundus promagna parte defecerit à fide Iesu Christi, nõ tamen rediit ad idololatriam, non rediit diabolus princeps: quia non rediit ad hoc vt adoretur. Eiectus est ergo à mundi principatu foras, extra opinionem communem hominum quòd sit inter deos. [Et ego si exaltatus fuero à terra.] Non est opus quærere interpretationem: exponente ipsomet euangelista quid significaret in proposito exaltari à terra. Quandoquidem efficaciam suæ mortis asserit: subiungendo conditionalem declarantem tum bis dictum nunc, esse tempus exaltationis suæ à terra: hoc est tempus mortis suæ in cruce, tum rationem ac modum iudicij mundi & eiectionis foras principis eius, tum ampliorem valde efficaciam suæ crucis. [Omnia] pro, omnes, [traham ad meipsum.] Verum principem non solum istius mundi sed mundi. Traxit enim omnes homines immo rationales creaturas merito crucis suæ (præteritas, præsentes & futuras) ad seipsum recognoscendũ principẽ & adorandũ quanuis diuersimode: quia quosdã voluntarios, quosdã inuitos, quosdã in hac vita, quosdã in altera. meruit enim vt sibi omne genu flectatur, cœlestiũ terrestriũ & infernorũ. ¶Vbi cernere potes erudite lector quòd vna quædam particula efficaciæ crucis Christi, est iudicium mundi eiiciendo foras illius principem. multo enim maior effectus est trahere omnes ad ipsum Iesum adorandum. [Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.] Hinc apparet quòd illa verba (scilicet exaltari à terra) apud Hebræos illi' ætatis significabant, non mori sed mori in cruce. speciem enim mortis indicat relatiuum, qua morte. & constat speciem mortis fuisse mortem crucis. ¶Congruit autem modus moriendi, exaltationi à terra. nam crucifixi exaltati erant à terra. Et erat sensus verborum tunc in communi notitia: alioquin turba non statim intellexisset & apposuisset. [Respondit ei turba. Nos audiuimus.] Recte loquuntur: quia ipsi non legerant. [Ex lege.] Nomine legis intellige omnes libros veteris testamenti. [Quia.] pro quòd, [Christus manet in æternum.] Ea quæ ad regnũ Messiæ spectant, docebantur communiter à scribis, & erant diuulgata: inter quæ est quod regnabit in æternum. ea vero quæ ad humilitatem passionem mortemque Messiæ spectant, non erant communiter notanuis in prophetis etiam essent scripta. Et propterea turba credens ex legis authoritate perpetuitatem Messiæ, & nesciens ea quæ

quæ humilitatis Messiæ sunt nesciens hæc concordare, affert veritatem æternitatis Messiæ tanquam contrariam humilitati mortis eius, tanquam incompossibilem crucifixioni eius, & vsque hodie à fœtore Iudæa reputat hęc impossibilia. [Et quomodo tu dicis, oportet exaltari filiũ hominis.] Hinc apparet quòd Iesus multa dicebat quorum aliquas tantũ sententias collegerunt euangelistæ. Ecce hoc in loco euangelista non retulit nisi conditionalem de efficacia crucis Iesu & tamen Iesus inseruit etiam quòd oportet exaltari filium hominis, quod turba replicauit nõ finxit. [Et] superfluit &, [quis est iste filius hominis?] Ordinato literam sic, iste filius hominis, quis est. Acsi apertius dixissent: ex hoc quòd Christus manet in æternũ, & filius hominis crucifigendus est, constat quòd filius hominis non est Christus. & propterea quærimus de isto filio hominis quis est, ex quo nõ est Christus vt nos intelligebamus vt paulo ante conclamatum est, benedictus qui venit rex israel, [Dixit ergo eis Iesus.] Respondet Iesus turbæ quo ad ambo quæsita, scilicet & quòd coeunt in vnam personam æternitas & mors, & ipse quis est. [Adhuc modicũ.] Deest tempus, [lumẽ.] pro, lux, [in vobis.] pro vobiscũ, [est.] Ecce quòd in vnam personam coëunt lux & communicare cum mortalibus modico tempore. Esse siquidem nobiscum, est communicare nobiscum in carnis mortalitate. Vnde & post resurrectionem dominus dicit discipulis, quũ essem vobiscum. Lux autem (non lux talis, non lux huius rei) nomen est deitatis: quæ sola est lux sine additione aliqua, omnis enim creata lux est lux talis, non lux. Et vere modicũ tẽpus supererat quo lux cum illis erat: quia illamet hebdomada desiit esse cum illis. ¶Et ecce simul responsio ad alterum quæsitum, quis est iste filius hominis? est lux modicũ adhuc tempus vobiscum existens. hoc est modico adhuc tempore mortalis. [Ambulate.] Ad duo proinde ex lucis ratione monet ad ambulandum scilicet & credendum. Ita tamen quòd secundum est expositiuum primi, ad spirituales enim animi motus ex similitudine corporalium hortatur, ambulate in quit, mentis animique motibus. [Dum lucem habetis.] Se dicit lucem, vt non participatum lumen, sed lumen quod est ipsa lux intelligatur. ¶Nec dicit dum lux vobiscum est (ne intelligeremus hoc monitorium restrictũ ad illos pauculos dies mortalitatis Christi) sed dum lucem habetis. vt intelligamus hanc monitionem extendi quandiu lucis præsentia habetur. Quæ corporaliter quidem paruo tempore durauit: sed spiritualiter continue vsque ad mortem cuiusque (vsquequo durat etiam ambulatio) perseuerat. [Vt nõ te-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nebrę vos cõpræhendant] Ratio monitorij ex parte mali periculique humani vitandi explicatur. Tremendaque periculi sententia est non vti gratia oblatæ copiæ lucis, ex eõ ꝙ in hac vita incidatur in hoc ꝙ homo comprehenditur à tenebris. Ad similitudinem negligentis iter agere in die (qui comprehenditur in via à superuentibus noctis tenebris) periculũ nostrũ describitur. ¶ Et insinuatur per hoc pœna peccati quæ quandoque infligitur à deo cõtemnentibus vti gratia lucis Christi quia scilicet priuãtur internæ lucis irradiatione & vndique à tenebris cęcitatis mentis velut cõprehendũtur tã in parte intellectiua quàm in parte affectiua. [Et qui ambular' in tenebris.] Hinc clare apparet ꝙ de tenebris in præsenti vita sermo est. ambulare enim propriũ est viatorũ. ¶ Ne parumpẽde res cõprehẽdi in via à tenebris, subiungit malũ inde tibi ꝓuenies. [Nescit quo vadit.] Non dicit nõ videt quo vadit. quia etiã in die ambulãs nõ videt in via ciuitatẽ ad quã tendit, sed scit quo vadit ambulãdo: quia videt viã qua graditur ducere ad locũ quo intendit ire. ambulãs vero in tenebris nõ videt si errat, nõ videt quo ambulat: ac per hoc nescit quo vadit, nescit si ambulãdo pergit versus locum quem intendit an alium. Hęc quo ad similitudinem. Sed quo ad sensum intentũ ambulãs in mentis tenebris nescit inferũ quo vadit. si enim sciret inferni pœnas, multo maiori studio caueret ne iret illuc quàm cauet à morte corporis & infamia perpetua huius mundi. [Dum lucem habetis credite.] quod prius hortatus fuerat sub metaphora viatoris, modo hortatur sub proprietate verborum. Et repetit dũ lucem habetis, nõ dũ lux vobiscũ est, propter rationem dictã. ¶ Dicendo autem credite, non solũ declarat quòd credere in lucem est ambulare in præsentia lucis & vti luce, sed etiã declarat modũ quo habetur ab hominibus lux. s. non vt clare vista sed vt credẽda. Et oportuit hoc explicare, ne opponeres. ego lucem non video, ego lucem nõ habeo secundũ lucis officiũ quod est illuminare & lucere. si haberem, si videre illã, ambularem credere. Ad hoc enim excludendũ dicit. [In lucem.] Ipsa itaque lux apparet & habetur, non vt visa sed vt credenda. Et propterea non dicit videte lucem, sed credite in lucem, videndã post huius vitæ vitã. ipsum enim (vt dictũ est) dicit lucẽ in quã oportet credere. suã per hoc deitatem significans. [Vt filij lucis sitis.] Prius præcepit vti luce ex parte mali ad euitandũ periculum modo idem præcipit ex parte boni quod assequuntur credentes in lucem. Et more hebræo filios lucis appellat: sicut filios nuptiarũ, filios mortis, & similia. intendens per hoc plenos lucis contra id quod dixerat comprehendi

hendi à tenebris. Illi enim contemnentes lucem, pleni tenebrarum inueniuntur. credentes autem in lucem pleni lucis redduntur. augetur namque lumen continue in credentibus in lucem. & magis ac magis replentur luce. Credere enim in lucẽ (vt iam dictum est) est fidei nõ informis sed formatæ. [Hęc locutus est Iesus: & abijt, & abscondit se.] pro, abscõditus est, [ab eis.] Alij euãgelistæ post solennem ingressum Iesu in Hierusalem narrant Iesum regressum in Bethaniã: & illis diebus in templo, noctibus vero in mõte Oliueti commoratũ. Vnde absconsionem istam (quã supplendo narrat Ioannes) intellige nõ quantũ ad tempus, hoc est quòd aliquo tempore latuerit, sed quantũ ad rationẽ abeundi hoc est ꝙ Iesus sciẽs Iudæos fixisse ad se capiendũ quàm primũ capere cõmode possent & nolens capi vsque ad prefinitũ à seipso tẽpus & locũ, ideo abiit vt absconderetur à Iudæis volentibus ipsum capere. ¶ Et insinuat euangelista in his verbis tria. Primũ quòd illi qui audiebãt Iesum erant mali animi erga eũ alioquin nõ oportuisset abscondi Iesum ab eis. Secundũ ꝙ ista absconsio nõ fuit miraculosa sicut illa quãdo tulerunt lapides & lapidarent eum. Ad illius enim differentiã describitur ꝙ abijt & absconditus est prius, & post exiuit de tẽplo. Tertium est quod Iesum exire illis diebus quotidie hora vespertina de ciuitate & in monte Oliueti morari noctibus, euangelista appellat abire & abscondi: quia ea ratione abibat vt occultus esset Iudæis, ne caperetur ante tẽpus. Diebus autem manifestus apparebat, sciens ꝙ propter timorem tumultus popularis non audebant capere ipsum in die. [Quum autem tanta.] pro, tot. & deest sua. Legendũ est. [Tot sua signa fecisset corã eis.] Et significatur per ꝓnomen sua, non solum quòd signa erant eius quantũ ad dominũ (ad differentiam signorũ factorum à prophetis, quorum non erãt signa quæ faciebant sed dei) sed etiam quòd erant eius quantum ad tcilificationẽ ipsius. ita quòd ideo faciebat miracula vt significarent quòd ipse erat filius dei & tot mirabilia opera erãt in veritate signa ipsius quòd erat filius dei. [Nõ credebãt in eũ vt sermo Esaiæ] deest, prophetę. 53. cap. [impleretur.] Non dicit vt impleret sermonem Esaiæ, sed vt impleretur. quia incredulitas iudæorum ordinabatur à deo ad implendum prophetiam Esaiæ: sicut ordinauit deus diabolicam iniquitatem contra Iob, ad profectum ipsius Iob. Deus enim etiam peccata nostra ordinat in aliquod bonũ. [Quem dixit Domine quis credidit auditui nostro.] Aduerte hic quod euangelista affert textum Esaiæ iuxta interpretationem septuaginta qua vtebantur Græci. in hebræo enim non habetur

Universidad de Deusto
Biblioteca

illa dictio domine, sed apud 70 ¶Significatur autem paucitas credentium dicendo quis credidit [Et brachium domini cui reuelatum est?]Iesus brachium domini appellatur, eo quòd humanitas ipsius erat organũ coniunctum (hoc est spectãs ad personam) dei: sicut brachium est organũ coniunctũ cuiusque hominis habetis illud. Ita quòd brachiũ quatenus est organum coniunctũ appellatur Iesus, qui erat homo iunctus personaliter deo quatenus autem brachiũ est operatiuũ (scilicet fortium operum) appellatur idẽ Iesus brachium, quia venit ad fortissima opera miraculorum, debellationis diaboli & conuersionis mundi. Vnde brachium domini paucis esse reuelatum, est mysteriũ duarum naturarum in vna persona Iesu paucis esse sine velo manifestatũ: illis scilicet paucis Iudæis qui internum velamen suæ malitiæ nõ interposuerunt inter propriæ mentis oculos & euangeliũ. [Propterea non poterant credere.]Hinc habes quòd non solum credere est donum dei, sed etiam posse credere (loquendo de potentia propinqua) est gratiæ diuinę quanuis posse credere potentia remota, naturæ sit rationalis. Ex hoc enim quòd homo rationalis est naturæ, potentiam habet intellectus & voluntatis quibus potest credere: sed non nisi ex gratuito dei auxilio appropinquat ad hoc vt possit fidei adhærere christianæ. ¶Apparet autem hoc hinc: quia expresse negatur non credere sed posse credere ex priuatione gratiæ. Si enim priuatio gratiæ fert secũ non posse credere, consequens est quòd posse credere. conferatur à gratia & hoc superius dominus cap. 4. dixit, nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me traxerit eum. Ante itaque fidei donum oportet præuenientis gratiæ non habituale donũ sed gratuitũ auxiliũ diuinæ motionis haberi, quo homo redditur potens credere: dono autem fidei infusæ redditur credẽs. [Quia iterũ dixit Esaias]Textus iste sonat quòd prophetia Esaiæ fuit causa impotentię credendi. Et verũ apparet apud penetrantes quòd tria hic interuenerunt: primum prophetia Esaiæ, secundum priuatio gratiæ, tertiũ impotentia credendi in Iudæis. & quòd deordinate hæc omnia effecit ita quòd deus executus est priuationẽ gratiæ quia prædixerat per Esaiãm: ac per hoc de vltimo ad primũ, ideo executiue reddidit Iudæos impotentes credere, quia prædixerat hoc per Esaiã. Ordo itaque inter ipsas diuersas executiones diuinas, explicatur ab euangelista per propterea & quia. [Excæcauit oculos eorum]Ex Esaiæ cap. sexto sumpta sunt hæc sed neque iuxta verba hebræa neque iuxta. 70. interpretes sed secundũ sensum, vt discamus à Ioanne euangelista licere nobis afferre dicta

dicta prophetarum mutatis verbis, modo seruatur sensus Excæcauit itaque deus, actor omnis mali pœnæ: excæcatio siquidem pœna est, & est priuatio potentiæ videndi. hoc est auxilij gratuiti in intellectu quo posset mentis oculis videre. [Et indurauit cor eorum] Induratio quoque cordis pœna est: & priuatio gratiæ præuenientis in voluntate, in parte affectiua. [Vt non videãt oculis.] Effectus excæcationis describitur: priorisque pœnæ, subsequens quoque pœna altera describitur. [Et non intelligant corde]Similiter indurationis effectus altera pœna describitur, non penetrare corde (hoc est affectu) ea quæ Christi sunt. Sicut enim passiones animi excæcant mentem hominis, ita induratio voluntatis impedit mentem ne penetret miracula doctrinamque Christi.]Et conuertantur.] Descriptis ambarum pœnarum proprijs effectibus singillatim, subiungitur communis effectus omnium illarum quatuor scilicet non conuerti, & est quinta pœna. ¶Significatur autem affirmatiue hæc pœna quia sic consueuit significari. Dicimus enim priuauit eos medico ne medicarentur & sanarentur: & nõ dicimus nõ sanarẽtur. Similiter dicimus priuauit eos equo ne equitarent & venirent: & nõ dicimus & nõ venirent. Sic enim dicitur in proposito, excæcauit & indurauit ne videant, ne intelligant & conuertantur. Vitatur nanque his verbis conuersio quæ sequeretur si viderent & intelligerent. [Et sanem eos]Sicut significatur exclusio conuersionis ex nõ videre nec intelligere, ita significatur postremo exclusio sanationis actiuæ quæ sequeretur si viderent, intelligerent & conuerterentur ad Christũ. Et hæc est vltima pœna priuatio scilicet actionis diuinæ sanantis animã languẽtem peccatorum morbo. ¶Vbi videre potes descriptum pœnarum ordinem in hac vita respectu reproborum. Inchoant enim à priuatione gratiæ præuenientis: & per tot medias pœnas peruenitur ad priuationẽ gratiæ sanantis: & sic relinquitur anima cæca & indurata, non videns vim miraculorum nec intelligens doctrinam Christi, in sua mortali ægritudine laborans vsque ad infernum ¶Si quæris cur deus has pœnas disposuit & per prophetã dixit illaturũ se pœnas istas Iudæis, in promptu ratio est, propter eorũ peccata. nã deus non est primus vltor quàm homo sit peccator. Consistit itaque ratio euangelistæ quare Iudæi non poterant credere: quia decretæ erant à deo (propheta ꝓmulgante) istæ pœnæ Iudæis [Hæc dixit Esaias, quãdo vidit gloriã eius, & locutus est de eo. Veruntamen & ex principibus.]Ne intelligeremus hanc prophetiam extendi ad omnes Iudæos seu principes eorũ, subiungit euangelista quòd hęc pœna nõ

fuit decreta omnibus: quoniam multi primates Iudæorũ crediderũt intus in animo suo in Iesum. [Multi crediderunt in eum.] Aduerte prudẽs lector quòd hinc habes quòd credere in Iesum, apud euangelistam hunc non significat semper actum fidei formatæ. In hoc enim loco dicitur quòd principes multi crediderunt in Iesum: quos ex subiunctis constat non formata, sed informi fide credidisse. Significat tamen plus quàm credere verbis illius: quoniam significat credere confidendo in ipso, scilicet quòd ipse esset saluator Israel. [Sed propter Pharisæos nõ confitebantur, vt de synagoga non ejicerentur.] Hinc apparet tantum valuisse tunc authoritatẽ Pharisææ sectæ vt ipsa obtinuerit statui vt siquis cõfiteretur Christum extra synagogã velut excõmunicatus fieret: & vsqueadeo seruari vt etiam in primates ciuitatis sæuiret cẽsura hęc. Timor enim ne extra synagogã fierẽt, principes detinebat. [Dilexerunt enim.] Omnis passio animi oritur ab amore: omnis actio, omnis vitatio omnis omissio oritur ab amore aliquo. Et propterea ratio timoris, ratio omissæ confessionis redditur ex dilectione. [Gloriam hominum magis quam gloriam dei.] Manere in synagoga Iudęorũ, ad gloriam humanam spectat, quia ejici ab illa, ignominiosum erat coram hominibus, sed gloriosum erat apud deum: in conspectu siquidem hominum glorioſum erat manere. coram deo vero & angelis glorioſum erat ejici propter Christi confessionem. Illi autem primates dilexerunt magis gloriam apud homines quàm apud deum. In quo clare apparet mortale illorum peccatum. Præferre enim gloriam humanam gloriæ diuinæ, mortale est peccatum ex suo genere. [Iesus autem clamauit.] Incertũ est an clamor iste fuerit simul cum præcitatis superius verbis Iesu antequam abiret & absconderetur, an sequenti die fuerit. Certum est enim quòd euangelista interposuit incredulitatem Iudæorum cum credulitate quorundam eorum (pusillanimi tamen) ad reddendã rationẽ huius clamoris. Dirigitur nanque clamor iste ad vtrosque, & vtrorũque occasione declarat Iesus per subiuncta verba necessitatẽ credẽdi in ipsum: ne parui penderetur credere, vel non credere in Iesum, vt pensetur quantũ malũ est non credere in Iesum. Clamor itaq; Iesu, ad promulgati onẽ legis de necessitate credẽdi in Iesum spectat. Cõsueuerũt enim clamando publicari noua & dicta. Et dixit [Qui credit in me.] In hoc residuo capituli hui⁹, simul mõstrat Iesus necessitatẽ credendi in se, & arguit vtrũq; genus de scriptũ. s. tũ incredulorũ, tum credentiũ fidẽ, sed non factis quales erãt principes descripti. Et inchoat ab istis, simul cõmẽdãdo fidẽ arguẽ-

argueendõque facta, & monstrando necessitatẽ credendi in ipsum, primo ex parte dei secundo ex parte necessarij fructus. Clamat ergo primo. Qui creãit in me hoc est ita credit quòd etiã confidit in me [Nõ credit in me] Vt terminũ fidei suæ. [Sed in eum qui misit me.] hoc est in deũ vt terminũ fidei suę itaq; quòd fides credẽtis in me hominẽ, nõ terminatur in hominẽ vt vltimũ terminum, sed in deum. Et dicendo qui misit me, aperit tum quòd de se misso (hoc est secundum carnem assumptã, secundũ hominẽ) loquitur. tũ quòd fides in eũ, terminatur in ipsum vt nunciũ dei, vt missum à deo, in deũ autem vt vltimũ terminũ, vt intelligamus & commẽdatã fidem credentiũ in Iesum, ex hoc q̃ fides non in hominẽ tantum, sed in verũ deum, & necessitatem credendi in iesum: quia necessariũ est credere in deũ q̃ misit iesum. [Et q̃ videt me, videt eum qui misit me.] Ne erraremus intelligendo q̃ credere in iesum missum à deo est credere in deũ qui misit illũ, sicut credere in prophetã aut in ioannẽ Baptistã est credere in deũ qui misit illũ. & breuiter ne erraremus intelligẽdo q̃ credere in iesum est credere in hominẽ purum, & propterea terminari oportet in deũ qui misit illũ, subiunxit quòd ipse & deus qui misit illum sunt inseparabiles quo ad videri. Hæc enim inseparabilitas significatur dicendo, & qui videt me videt & eum qui misit me. [Et aperit per hoc se nõ esse purum hominem, se non esse puram creaturã. nã videndo hominem, videndo quamcunque excellentissimã creaturã, non videtur deus. Nullus enim angelus videndo seipsum aut aliũ angelũ, videt deũ. Ex hoc ergo q̃ quicũq; videt iesum visione intellectuali videt deũ qui misit illũ, manifestatur iesum esse verum deũ: cõtra Arrianos. [Ego lux.] Nõ lux talis, sed lux absolute, lux intelligibilis, lux omnũ mẽtũ, lux à qua deriuatur omnis creata lux. [In mũdũ veni.] Nãs extra mundum vniuersitatẽ creaturarum cõprehendentẽ ante fuisset, nõ diceret in mundũ veni sed dixisset forte in mundũ istũ veni. Solius aũt dei propriũ est, esse extra mundũ. [Et dicit veni: quia formã serui accipies, venit intra vniuersum. Factus enim caro, factus est pars vniuersi, qui supra vniuersum suapte natura est. [Vt omnis qui credit i me.] Interna habẽs fidẽ i me saluatorẽ mũdi. Et dicit ois, ad cõprehendendũ principes. vt nulla fiat exceptio. [In tenebris non maneat] Ecce reprehẽsio principũ, qui animo credebãt & facto nõ confitebantur, qui credebãt in iesum & facto manebant in tenebris. Nã & manebãt in tenebris culpę, præferendo gloriã hominũ glorię dei: & manebãt in tenebris occultatæ fidei quando opus erat confiteri illã. Et quidẽ opus fuisse cõfessione

principum apparet ex argumento Phariſeorum contra fidē Chriſti. Nunquid aliquis ex principibus credit in eum ſupertus.cap 7. Et arguuntur quòd non implent principale propter quod venit Ieſus: nam non venit vt crederemus tantū, ſed vt credentes in tenebris non maneamus peccatorum. ¶Ecce ſimul fructus fidei neceſſarius omnibus. Et eſt fructus lucis, eſt fructus fidei formatæ lucem diuinæ gratiæ. Ad hoc enim fides infunditur, vt quilibet credens non manear in tenebris peccatorum: ſed ſicut corde credit ita exerceat opera lucida immò ad hoc credat vt non maneat in tenebris peccatorum. alioquin vanum eſt, damnum eſt credere. ¶Significanter quoque dicit non manear, ad inſinuandum omnes qui credunt in Ieſum in tenebris peccati fuiſſe, in tenebris peccati inuentos. ſed per fidei lucem non perſeuerare in tenebris eos qui de tenebris exeūt. [Et ſiquis audierit verba mea, & nō cuſtodierit.] qui crediderit. Poſtquam arguit credentes corde, ſed nō facto, arguit incredulos qui poſt tot miracula non crediderunt. Et deſcribuntur incredeli non abſolute ſed poſt audita verba Ieſu, tāquam inexcuſabiles, quales erant Iudæi, quales ſunt qui publicato euangelio non credunt. [Ego non iudico eum.] Non dicit non iudicabo, ſed non iudico: vt intelligamus quòd de tempore præſenti (primi ſcilicet aduētus ſui) loquitur, quòd non modo ius dicit meritis incredulorum. [Non enim veni vt iudicem mūdum.] Clare explicat primum aduentum, dicendo veni. Et rationem reddit quare nō iudicat modo quia non venit ad ius dicendum mundo ſecundum merita. Si nanque ad iudicandum veniſſet, omnes damnaſſet, reddendo vnicuique ſecundum propria merita, quilibet enim proprio iure meretur damnari: quum vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ ſint quaſi pannus menſtruatæ vt Eſaias teſtatur. [Sed vt ſaluificē mūdum.] Superius in cap 3 attribuerat deo hæc eadem, dicendo non enim miſit deus filium ſuum vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum: modo attribuit illamet ſibijpſi, dicendo non veni vt iudicem, ſed vt ſaluificem mundum, vt intelligamus indiuiſam intentionem voluntatémque patris & filij. ¶Nec fruſtratum intelligas patrem ac filium intento proprio tanquam intenderit vterque ſalutem mundi, & non fuerit ſubſecuta. Salus ſiquidem mundi intenta, eſt partim ſubſecuta', & partim ſubſequetur. nam non dixit vt ſaluificem ſingulas perſonas mundi, ſed vt ſaluificem mundum. Quod quidem verificatur non ſolum quantum ad ſufficientiam (quia venit ſufficiens ex parte ſua, ſalus mundi) ſed etiam quantum ad efficientiam, quia effecit & facit ſalutem in

is omnibus partibus mundi. cœleſtibus, terreſtribus & inferis: in omnibus temporibus mundi, ab initio creationis mundi vſque ad finem: in omni differentia perſonarum mundi: fine exceptione ſexus, ætatis, cōditiōis, & cætera. [Qui ſpernit.] pro, reiicit, me. & non accipit verba mea.] Incredulos euangelio, iterum deſcribit ab incredulitate verborum ſuorum & à ſui reiectione: vt poſt dicentium Ieſu. Recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumꝰ. [Habet qui iudicet eum.] Ne impunem putares incredulum (hoc eſt ſolis ſupradictis pœnis preſentis temporis ſcilicet cæcitate, indignatione, &c. punitū) ſubiungit quòd habet qui iudicet eū. Quamuis ego modo non iudicem incredulum verbis meis, habet tamen in præſenti non qui iudicat: ſed qui iudicet in futuro enim. [Sermo quem locutus ſum.] hoc eſt euāgelīū quod euangelizaui. [Ille iudicabit eū.] non vt iudex, ſed vt lex iudicatur enim reus in iudicio & à lege & à iudice ſed hic tacito iudice eſt ſermo de lege. Et eſt ſenſus quòd ſermo meus habet vim legis obligatiuæ hominum ad credendum in me, & propterea qui nō accipit verba mea, ſed reiicit me à ſuo credere, habet iam euangelium quod iudicabit ipſum, vt lex continens ius reddendum incredulis [In nouiſſimo die.] Vſque ad diem nouiſſimum differendum eſt vniuerſale iudicium: quo completē dicetur vnicuique ius. Ante ſiquidem incomplete ius dicitur: tum quia non puniuntur cum corpore increduli: tum quia nō complentur incredulorum multorum merita vſque nouiſſimum diem. Continue enim creſcunt merita pœnarū Machometi & aliorum qui cauſam peccandi poſteris rebquerūt. Et propterea rectus rationis ordo exigit vt differatur communne iudicium donec omnium merita ſint completa [Quia ego ex meipſo nō ſū locutꝰ.] Vis iudiciaria in ſermone meo eſt. ex hoc quod ego homo non ſum locutus ex meipſo homine originaliter [Sed qui miſit me pater, ipſe mihi mādatū dedit.] Aduerſatiua continuans ſed, explicans officio mittentis deum patrem, inſinuat quòd de ſeipſo homine dixit non ſum locutus ex meipſo ſed vt nuncius patris, vt miſſus à patre. Acſi legatus diceret, non ſum à meipſo locutus, ſed qui miſit me rex mandauit vt hęc dicerem. Cōſtat enim quòd miſſio Ieſu, ad myſteriū ĩcarnationis ſpectat. Et Ieſus quatenus homo, dubium non eſt quòd mandatum acceꝑit à deo patre. ¶Significantiúſque non dicit mandauit mihi, ſed mandatum mihi dedit. ad comprehendendum non ſolum quod ei mandatū eſt, ſed etiam quæ mandata data ſunt ei promulganda aliis. Propter hoc nanque meminit mandati, vt vim mandati, vim legis in ſermone

mone suo ex deo patre prodisse intelligamus: quia iudicabit incredulos. [Quid dicam & quid loquar.] Explicatur vis diuini mãdati in sermone Iesu. Et extensum declaratur mandatum tam ad quid dicam, authoritatiue, quãm ad quid loquar narratiue. Loquimur enim etiã narrando & recitando quæ nos non dicimus. ¶ Et explicauit vtrunque, quia Iesus vtroque modo sermonẽ habuit: & authoritatiue, ego autem dico vobis. vt patet apud Matthęũ. Et narrando, velut nũciando quæ audiuit â deo patre vt pater. Et ad hos duos modos reducũtur omnia quę in euangelio Iesus dixit: vt mãdati diuini vim habere intelligamus vniuersũ sermonem euãgelicũ. [Et scio quia.] pro, quòd, [mandatum eius vita æterna est,] Dixerat q venit ad saluandũ mundũ, & addiderat postea q sermo suus vim iudiciariam habet ex dei patris mandato. Ne obiceres quòd sermo eius ad puniendũ, & ad occidendum est, quanuis ipse Iesus ad saluandum venerit, modo occurrit declarando quòd mandatũ dei patris vnde sermo suus habet vim iudiciariam. non est mandatum pœnæ & mortis, sed mandatum vitæ, non cuiuscunque, sed vitæ æternæ. Per se enim ordinatur ad vitam æternã, per se enim doctiuum est ad vitã æternã. Acsi aperte diceret. Non ex parte mãdati se tenet iudiciũ punitiuũ incredulorũ, sed ex parte iniuriæ quã ipsi incredeli inferunt diuino mandato quoniam mandatum patris ex parte sua tendit ad hoc vt disponat homines ad vitam æternam. ¶ Et dixit scio, testificans ex certa scientia quod ipse nouit, vt nos credamus Iesu, testimoniũ de hoc perhibẽti. [Quæ ergo loquor ego.] Quia plures modos loquendi mandatos sibi dixerat, declarat à oibus se seruare mãdatũ paternũ. Loquendi cõmune est ad dicere & narrare. [Sicut dixit mihi pater sic loquor.] Fidelissimi legãt ꝓ ꝓ, qui nõ solũ dicit q̃ dixit ei pater, sed nec in modo loquendi exit fines mãdati, sed sicut loquẽdũ mãdauit pater sic loquit ipse Iesus.

CAPVT XIII.

Ante diem festum Paschæ.] Superfluit diem: & deest autem. Legendum est [Ante aũt festum Paschę.] Et statim quæstio occurrit circa veritatem temporis. Quoniam, iam testantibus aliis euangelistis, tempus coenę fuit festum Paschæ, quia fuit primo die azimorũ quando necesse erat occidi Pascha. Quomodo ergo stãt ista duo simul. quòd cœnauerit Iesus in primo die azimorum (quod constat esse festum Paschæ) & ante festum Paschæ? Si enim ante festum, ergo non in festo: & si in festo, ergo nõ ante festum. ¶ Ad hoc dicitur, posthabita responsione illorũ Græcorũ qui correctos assẽrũt alios

alios euangelistas à Ioanne: quoniam si vnum falsum in Euangelio admittitur, perit certa fides reliquorũ, perit certa fides totius scripturę: quoniam qua ratione erratũ est à veritate vnius, pari ratiõe potest esse error in alio, & sic de alijs. Dicitur inquã q cœnatum fuit vesperæ quartædecimæ lunæ q erat initium quintædecimæ quæ erat festũ paschatis & cœna illa secũdum veritatem tẽporis erat cœna diei non qui inchoabat illo vespere sed qui terminabatur illo vespere. Erat enim cœna diei Iouis & nõ cœna diei Veneris. Vnde etiam lex nominat ipsam cœnam quartædecimæ non quintędecimæ lunæ dicendo Exo 12. quartadecima luna ad vesperam immolandum esse agnum paschalem. Quia igitur cœna illa erat initium primi diei azimorum incipientis ab illo vespere, ideo alij euangelistæ vere dixerunt primo die azimorum Iesum cœnasse cum discipulis. & quia eadem cœna erat cœna diei terminati (qui erat velut modo inter Christianos est vigilia festi) ideo Ioannes vere quoque dixit Iesum ante festum paschæ cœnasse cũ discipulis. Est itaque vtrunque verum de cœna illa: & quòd fuit in festo paschatis quo ad legale initium festi, & quod fuit ante festum paschatis quo ad naturale tempus cœnæ, Cœna siquidem illa erat diei ante festum. Alij itaque euangelistæ diẽ legalem, Ioannes diẽ vsualẽ secũdum prandiũ & cœnã supputauit. Describitur itaque concorditer ab omnibus euangelistis vespertina hora diei Iouis illo anno, quæ erat initium feriæ sextæ in qua tunc erat luna quintadecima & primus dies azimorum: ac per hoc festum paschę vt patet Leuit. 23. [Sciens Iesus.] Euangelista narrando rem gestã, explicat tum scientiam tum charitatem Iesu respectu paschalis mysterij hoc est transitus sui ad patrem pro salute suorum. [Quia.] pro, quòd, [venit hora eius.] Res scita est venisse iam horam, venire eius: vtpote ab ipso electã atque decretam. [Vt transeat.] Apte in paschali festo, transitus Iesu eligitur. nam paschæ nomen & ratio ad transitum domini spectat. [Ex hoc mundo.] ex trãsitorio statu huius mundi, in quo erat: vtpote passibilis & mortalis. [Ad patrem.] ad spirituale, immortale, impassibilemq; statũ paternæ gloriæ. [Quum dilexisset suos.] Scientia imminentis proprij transitus ad cœlicem statum, nec obliuioni tradit amorẽ erga suos nec interrupit illum: nec nouũ generauit amorem erga illos sed eõtinuauit & consummauit. Continuationem enim amoris significat dicendo quum dilexisset dilexit. ¶ Et dicit suos, vt prædestinatos intelligamus ad differentiam Iudæ & similium. [Qui erant in mũdo.] Non qui erant in Iudæa aut Galilæa sed in mundo, immo non qui

erant

Universidad de Deusto
Biblioteca

etant in hoc transitorij ſtatus mundo ſed in mundo. vt comprehendantur etiam ſui exiſtentes in limbo ſeu purgatorio. Eſt enim ſenſus quum dilexiſſet in tota vita ſua cõtinua verę charitatis dilectione ſuos electos exiſtentes per diuerſas mundi partes. [In finem.] pro, ad finem, [dilexit eos.] Ex hoc quòd ſcientię imminentis proprij ad patrem tranſitus, adiungitur continuatio immo continuatio ſummatio dilectionis ſuorum ad finem, inſinuatur quod tranſitu ſuo ad fœlicem ſtatum dilexit eos ad finem eorum, ad fœlicitatem ad beatitudinem quæ eſt illorum finis dilexit eos. hoc eſt ꝑ tranſitum proprium ſubibat non ſolum vt proprium ad fœlicitatem tranſitum ſed vt rationem beandi ſuos Quod conſtat eſſe veriſſimum: quoniam tunc primum ex vi tranſitus Ieſu beatus eſt homo in limbo, tunc primum homo audiuit hodie mecum eris in paradiſo Et expoſuit per hęc verba euangeliſta, tranſitum Ieſu habere duplex officium: & tranſferendi Ieſum in patris gloriam & beandi electos. Diligi enim ſuo tranſitu à Ieſu electos ad finem eſt per ſuum tranſitum velle electis affectionem finis. ¶ Et dixit hæc hic euangeliſta vt exordium deſcribendi tranſitus Ieſu ex hoc mũdo ad patrem (de quo tractaturus eſt in toto reſiduo euangelij) occaſione ſumpta ex legali feſto paſchatis. Et valde congrue narraturus tranſitum Ieſu, à fructibus talis tantique tranſitus præſciti & dilecti ab ipſo Ieſu orſus eſt [Et cœna facta] Interpoſita ſcientia & charitate Ieſu circa ſuum tranſitum, proſequitur hiſtoriã euangeliſta deſcribens tempus ablutionis pedum fuiſſe poſt cœnam. Cœna ſiquidem facta tunc eſt quando cœnatum eſt. [Cum diabolus iam miſiſſet in cor] Non ſolum ab hora factæ cœnę, ſed à deliberata in corde diſcipuli proditione Ieſu ablutio deſcribitur vt horam tranſitus Ieſu iam veniſſe hinc intelligamus Ex eo enim quod proditio Ieſu iam inchoata erat, deſcribitur quod aduenerat hora tranſitus Ieſu ad patrem; [Vt traderet.] Legendum eſt ſic [Iudæ Simonis Iſcariotæ vt traderet eum.] Et aſcribitur diabolo miſſe in cor Iudæ: vt intelligamus Iudam non ſolum propria auaritia motum ad tradendum Ieſum, ſed etiam immo principaliter impulſum ſuggeſtione diaboli: & percipiamus diabolũ vires ſuas exercuiſſe ad hoc vt IESVS proderetur: ac per hoc quod latuit diabolum myſterium regni Ieſu: quia ſi cognouiſſent numquam dominum gloriæ crucifixiſſent. 1. ad Cor. 2. [Sciens.] Euangeliſta quemadmodum exordium commune toti futuro tractatui de tranſitu Ieſu præpoſuit, ita modo ſpecialiter exorditur pro ſingulari ac nouo humilitatis actu quem deſcripturus erat &

& inchoat à ſcientia. [Quia.] pro, quod, [omnia dedit ei,] pro, ſibi, [pater in manus.] Res ſcita à Ieſu, eſt patrem dediſſe in manu Ieſu omnia. Et quidem Ieſu vt filio dei, omnia dedit pater in manu (hoc eſt in poteſtate) ab æterno generando illum omnipotentem. Eidem quoque vt filio hominis omnia (nullo excepto) dedit, gratuito ab incarnationis myſterio, in manu, hoc eſt in poteſtate. Habuit enim Ieſus homo ex tunc poteſtatem ſuper omnia, ſiue in cœlo ſiue in terra ſiue in inferno: quanuis non acceperit omnium poſſeſſionem. Omnia inquam inter quæ continetur tum diabolus, tum cor Iudæ, tum omnis eorum & Iudæorum machinatio aduerſus ipſum Ieſum. [Et quia] ꝑ, quod, [à deo exiuit & ad deũ vadit.] Altera res ſcita Ieſus eſt tum gratia vnionis perſonalis qua à deo exiuit homo filius dei. tanquam ab intimis ſiquidem puritatis diuinæ exiuit filius dei, quum externam ſerui naturam aſſumens factus eſt homo. Tum continua & in nullo deficiens gratia viatoris: qua indefeſſe Ieſus in toto præſentis vitæ tempore ibat meritis ad deum, ad conſummate omnia referendum in deum, ad offerendum ſe & omnia deo. [Surgit à cœna.] Sciens ſe omnipotentem, & ſupremis gratiæ donis excelſum, ſurgit à cœna: ne paruipenderes & actum humilem à neſcio, ab inconſulto, & propriæ conditionis rationem non habente exercitatum interpretaueris. [Et ponit veſtimenta ſua.] Superfluit ſua vt expeditus eſſet ad exercitationem officij. [Et quum accepiſſet linteum, præcinxit ſe.] ne indigeret miniſtro porrigente linteum ad extergendum pedes lotos. [Deinde miſit] pro, mittit. [aquam in peluim.] Per ſeipſum deſcribitur mittens aquam in peluim: ſpectantibus apoſtolis quorſum actiones iſtæ nouæ tenderent [Et cœpit lauare pedes diſcipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus] Proſequitur prius euangeliſta vniuerſas actiones Ieſu quæ interuenerunt in hoc officio redditurus poſtea ad ordinem lotorum & diſputationem quæ interceſſit in principio quum applicaret ſe ad lauandum pedes diſcipulorum. Immo ſi verbum cœpit libratum fuerit, non deſcribit euangeliſta quòd Ieſus lauit & extерſit ſed quòd cœpit lauare & extergere: hoc eſt applicauit ſe ad lauandum pedes & conſequenter ad extergendum, ad exequendum vtrumque officium ordinate [Venit ergo] incipiendo lauare. [ad Simonem Petrum.] A Petro (qui primus erat in ordine apoſtolorũ) incœpit. [Et dicit ei Petrus Domine.] Etiã titulo rationẽ horrendi ſignificat Petrus [Tu mihi lauas pedes? Reſpondit Ieſus. & dixit ei. Quod ego facio.] hoc eſt myſterium continentum in hoc

quod

quod ego facio laudo pedes vestros. [Tu nescis modo: scies autem postea.] quàm lauero. nam post lotionem pedum aperuit illis mysterium huius facti [Dicit ei Petrus, non lauabis mihi pedes in æternum.] Animi sui deliberationem, non futurum euentum Petrus affirmauit & ideo non temere affirmat, sed ad reuerentiam erga Iesum retinendum animum humana ratione & sibi congrua fingit: interpretans mysterium quod dicebat Iesus occultum, nō ingerere ei tantam irreuerentiam. [Respondit ei Iesus. Si non lauero te.] Sicut Iesus quum alloqueretur Samaritanam, ex aquâ corporea transtulit sermonem ad aquam spiritus, ita modo alloquens Petrum ex lotione pedum extulit sermonem ad ablutionem animæ. Non enim dicit si non lauero pedes tuos, sed si non lauero te: significans ex ipsa mutatione sermonis quod non de pedum externa ablutione sed de ipsius Petri interna ablutione loquebatur quāuis Petrus non intelligeret sic. [Non habebis.] pro, habes. Nō comminatio futuræ pœnæ sed denunciatio præsentis priuationis, explicatur dicendo non habes. [Partem mecum] in hæreditate mea paterni regni. Et vere sic exigit diuinæ prouidentiæ ordo vt quicunque non fuerit à Iesu ablutus intus, careat consortio Iesu in regno æternæ patriæ, quia nihil coinquinatum intrabit in illā. [Dicit ei Simon Petrus. Domine non tantum pedes meos, sed & manus & caput.] Sicut Samaritana intelligebat verba Iesu de aqua corporea, sic Petrus (minus penetrans mutatum sermonem Iesu) intellexit verba Iesu de ablutione pedum corporis. & audita denunciata pœna, ne incurrat illam, offert alia membra lauanda qui prius recusabat lauari sibi pedes. [Dicit ei Iesus. Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet.] Quod de interna ablutione loquatur in hac vniuersali, testatur subsumpta particularis, & vos mundi estis. constat enim quod de munditia animæ loquebatur. Porro igitur carnaliter intelligente & offerente non solum infima pedū membra sed medium (scilicet manus) & supremum (scilicet caput) lauanda, respondit Iesus de interna ablutione animi ad similitudinem exterioris. Qui enim corporaliter lotus est, non opus habet nisi vt pedes lauet: quos gradiendo oportet immundiciam contrahere. Et similiter qui lotus est spiritualiter, non opus habet nisi vt infimas partes animi quibus terrenis se oportet immiscere officijs (cibis potus, rei familiaris, & similium) lauet. [Sed est mundus totus. Lotis pedibus. Et aduerte quod sicut est sermo de lotis corporaliter & ambulantibus, ita est sermo de lotis spiritualiter & ambulantibus in via huius vitæ. Sicut enim illi loti sola pedū ablutione indigent vt sint

vt sint mundi toti, ita isti spiritualiter. ¶ Et hæc dixerim ad cuiusdam obiectiones de ablutis baptismo qui statim morerentur. De talibus enim non est sermo: quoniam ex eo quod officio pedum non vtuntur post lotionem, non opus habent vt pedes lauent. [Et vos mundi estis, sed non omnes.] Clare hinc apparet quod de interna ablutione ac mundicia, deque internis pedibus locutus est. Apparet & hinc iudam interfuisse lotioni pedum: vt euangelista exponit. [Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum Propterea dixit, non estis mundi omnes. Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua.] Obediente Petro, reliqui apostoli permissi absque discussatione suos pedes ablui à Iesu. [Et quū recubuit set iterum.] Non contrariatur iteratus recubitus cœnæ factæ sed postquam cœnatum est iuxta legis ritum festinanter comedendo agnū paschalem (& propterea absque interruptione, facta dicitur cœna) iterū Iesus pedes discipulorum. & postea iterū recubuit, tanquā ad tentacula post lotionem pedū. ¶ Vbi tamen aduerte & solū Ioannes supplet lotionem pedū mediāmque dicit inter cœnam & quasi tentacula. Quæ Matthæus quidem computauit vt partem cœnæ, dicens cœnantibus autem illis: Lucas autem cum Ioanne vt post cœnam, ait enim Lucas, similiter & calicem postquam cœnauit. Quia enim fuit post cœnā legalē (agni scilicet) & fuit pars cœnæ vitalis, ideo diuersimodè nominari vere potuit & potest: vnde & ipsemet Ioannes cap. vlt. appellat cœnā, dicēs qui & recubuit in cœna super pectus eius. Constat enim ex subiunctis & recubitus ille fuit post cœnā. [Dixit eis. Scitis quid fecerim vobis?] Docet vt promiserat Petro (scies autē postea) mysterium ablutionis factæ. [Vos vocatis me magister & domine.] Magister est nomē sapientiæ, dominus nomen est potentiæ. [Et bene dicitis. sum etenim.] Si ergo ego laui pedes vestros dominus & magister, & vos debetis alter alteri⁹ lauare pedes. Si quòd sonant verba intelligimus, ridiculi reddimus tantū apparatū officij, doctrinæ ac debiti præter hoc quod rei constituuntur Christiani omnes, non soluentes debitum mutuæ ablutionis pedum. In vna itaque specie officij, totum genus officiorum intelligimus. ita quod explicando debitū abluendi pedes, comprehenditur debitum cuiusque officij tā corporalis quàm spiritualis. quia & ipsa ablutio, à Iesu corporalis quidem exercita est, spiritualis vero sermone exposita. Intrēdit ergo ad literam Iesus vt ab ipsius exemplo agnoscamus nos debitores inuicem ad mutua officia quibus opus est tam ad corpus quàm ad spiritum. Mutua siquidem præcipit dicendo alter alterius. ¶ Sed intellige

propor-

proportionaliter, vt non dedignentur superiores excercere officia
sibi congrua tam ad corporis quam ad spiritus aliorum vtilia: ex
quo Iesus dominus non horum aut illorum sed omnium,& ma-
gister non horum aut illorum sed omnium, dignatus est sponte
tam vile exercere officiū lauādi pedes piscatorū &c.[Exēplū enim
dedi vobis]Ne facta à Iesu domino & magistro, admiranda po-
tius quàm imitanda acciperemus,exp[l]icat imitanda [vt quemad-
modum ego feci vobis.]Non dicit vt quæ ego feci vobis,sed quē-
admodum vt intelligamus quòd ad imitandum modum faceren-
di(humiliter,mansuete,benuole,studiose &c)monet.Prius enim
explicauerat imitandum officium, dicendo alter alterius lauare
pedes.nunc monet imitandum modum,dicendo quemadmodum
¶Et dicit feci.non dixi. quia non ad implenda sua verba sed ad
imitandum sua exempla monet. Et addit vobis, personis minu-
mis [Ita] Ecce modus imitandus [Et vos faciatis]non dicatis.
[Amen amen dico vobis] Hæc accumulatio tot rationum ad idē
testatur quod diximus,scilicet quod Iesus intendit monere & præ-
cipere in hac operis specie vniuersum genus officiorum quibus
opus est ad proximū,non solum quo ad ipsa officia sed etiam quo
ad modum exercēdi ipsa alioquin non tot rationes multiplicaret.
[Non est seruus maior domino suo]Ex parte cōditionis eorū &
sui monet illos vt alter alterius lauet pedes,vt quemadmodum ip-
se fecit ita faciant. quia scilicet ipsi sunt serui,ipse dominus. Tur-
pe autem est seruo vt velit esse maior domino suo, vt dedignetur
imitari dominum. [Neque apostolus]Græcam dictionem reli-
quit interpres quum debuisset latine dicere missus seu legatus. Ad
idem ex officij ratione monet vestrum officium est officium mitti-
si seu legati:meum autem est officium mittentis.[Maior est eo qui
misit illum] Non dicit quòd apostolus minor est illo qui misit
ipsum(quum ipse Iesus apostolus vocetur ad Heb 3 & tamen non
est minor deo qui misit illum) sed dicit non est maior. Potest er-
go esse æqualis.& propterea turpe est vt dedignetur imitari illum
qui misit eum.[Si hæc scitis] Non dubitando an hæc sciant di-
cit si scitis : sed communi more monendo, ambo requisita ad bea-
titudinis meritum complectitur, scilicet scire & facere. Et vtrum-
que sub conditionalis antecedente locat. vt neutrum sine altero
sufficere intelligamus. Pronomen enim hæc, monstrat proprias
ipsorum & Iesu conditiones, facta Iesu & modum quo fecit Iesus,
hæc enim oportet scire. [Beati eritis.] pro estis. Ex parte præ-
mij, non qualicunque sed beatitudinis, non tantum futuræ sed

præsentis in certa securáque spe.monet ad idem & propterea dicit
eis. [Si feceritis ea.] Non sufficit hæc scire ad esse beatum certa
spe, sed oportet hæc eādem etiam facere, non dicere. ¶Et hinc
clare apparet quòd in lotionis pedum officio intendit vniuersa of
ficia ad proximum,illo modo quo fecit Iesus. alioquin non dixis-
set in numero plurali hæc & ea, non dixisset beati estis si hæc sci-
tis & feceritis.[Non de omnibus vobis dico.]Excipit à beatitudi-
ne apostolorum(indefinite tamen)dicendo nō de omnibus vobis.
Et est sensus quòd non dico de omnibus vobis quòd estis beati si
hæc scitis & si feceritis ¶Vbi discerne quòd quanuis ista condi-
tionalis de futura beatitudine(si hæc scitis si feceritis ea,beati eri-
tis) vera fuisset tam de Iuda quàm de alijs : Iesus tamen non dixit
ipsam sed alteram de præsenti beatitudine, si hæc scitis si feceritis
ea beati estis.Quam constat non verificari tunc de Iuda : qui tunc
erat in statu & animo peccati mortalis, & de numero reproborum
seu præscitorum ad æternam damnationem.sed vera erat hæc cō-
ditionalis de alijs apostolis.qui mundi erant secundum presentem
iustitiam,& electi erant ad æternam beatitudinem.[Ego scio quos
elegerim]Ne errares putādo quòd præter opinionē Iesu acciderit
quasi noua hæc exceptio,excludit Iesus hunc errorem : aperiendo
quòd nec præter notitiā nec præter electionem suam euenit hæc
exceptio. ¶Sed occurrit obiectio: quia superius Iesus computauit
Iudam inter electos à se, dicens nonne ego elegi vos duodecim.
quomodo ergo nūc excipit Iudam ab electis à se?Solutio est,quòd
superius sermo fuit de electione ad apostolatum:in cuius signum
apposuit numerū duodenariū, dicēdo vos duodecim.hic vero est
sermo de electione simpliciter: qua aliqui homines dicuntur ab-
solute electi,aliqui vero reprobi.In cuius signum dicit quos elege-
rim sine additione aliqua:vt intelligamus de electione simpliciter,
quæ est electio ad beatitudinem æternam à qua excipiebat. [Sed
vt adimpleatur scriptura] Occurrit Iesus tacitæ quæstioni,cur ele
gēris ad apostolatum quem non elegisti ad beatitudinē,cur non o-
mnes apostolos dicis beatos?dicendo hoc esse vt impleatur scriptu
ra. Et coniunctio sed materiæ contrariæ admixtæ rationem conti-
nuit. ratio enim quare inter electos reprobus Iudas est mixtus, fuit
vt impleatur scriptura. [Qui manducat mecum panem.] Sensum
verborū ex psalmo.41.affert.Prophetarū erat quòd proditor futu-
rus erat tam familiaris Iesu quòd cū eo comederet panē, & cōmē-
salis esset [Leuabit,]pro,leuauit,[cōtra me calcaneum suum.]Ad
similitudinem equi seu muli calcitrantis contra domesticum cura-

torē suū describitur proditio Iudæ ingrati pastori proprio [Amo do dico vobis,priusquam fiat.]Ecce quarē prædico hoc vobis ex nūc [Vt quū factū fuerit credatis.]ꝓpter vestrā vtilitatē,ad vestrę fidei soliditatē. [quia]pro,ꝑ,[ego sū.]Nō dicit sum Christ⁹,sū filius dei,sed absolute ꝑ ego sum. Hoc est ergo quod credendū ab apostolis erat,postquā fuerat quod Iudas factur⁹ erat,postquā Iesus proditus,dānatus,crucifixus & mortuus fuerat ¶Quid aūt significet ego sum,ex Exo 3. habeē dicente deo ad Moysen Hæc dices filijs Israel,qui est,misit me ad vos. Credere itaque ꝑ ego sum, est credere ꝑ ego sū ver⁹ ille deus cuius nomē est qui est. Oportebat enim credere Iesum esse verū deū quū visus est vere crucifix⁹ & mortuus: vt latro credidit, vt apostoli crediderūt tardius.s.post resurrectionē Iesu [Amē amē dico vobis qui accipit siqu ē misero.]Postremo ex dignitate cuiusq; sui discipuli monet ad idē.s.laudādū & modū.vt prius Vbi manifeste trāsit à lectiōe ad acceptionē vt intelligamus vniuersa officia mandari Et intendit ꝑ non solū ex parte præmij sed etiā ex dignitate eorū quibus hęc officia exibentur,accendi quilibet debet ad ministrādū opportuna ¶Explicatur autem dignitas cuiuslibet missi à Iesu magna valde subiungendo. [Me accipit qui aūt me accipit:accipit eum qui me misit.] In legato meo ego,in me aūt deus suscipitur. Ergo de primo ad vltimū in legato meo suscipitur deus Quæ maior dignitas?quæ maior gratia pōt suscipiēti cōferrī?[Quū hæc dixisset Iesus.]Omittit hic euangelista institutionem eucharistiæ Nū quanuis tā Matthę⁹ quām Marcus sine ordine narret manifestationem ꝑ vnus vestrū me traditurus est,& institutionē eucharistię Lucas tamen cū nota ordinis narrat ꝑ Iesus postquām cœnauit instituit eucharistiā: & quòd immediate post subiunxit de proditore vno dicendo, verū tamen ecce manus tradentis me:mecum est in mensa &c. ¶Quotcirca ordo fuit talis Primo cœna facta est agni paschalis : deinde Iesus lauit pedes discipulorum:postea iterū recubuit ad profectionē cœnæ,& dixit verba suprascripta : deinde instituit sacramentū eucharistiæ: & demū subiunxit hæc quæ modo Ioannes narrat.Ex hoc nāque ꝑ Lucas institutionē eucharistiæ dicit præcessisse verba illa vnus vestrum me traditurus est.& præcessisse immediate(vt testātur allata verba)oportet ordine dicto intelligere hæc gesta. vt consona inueniantur hæc illis & ediuerso. Et hinc clare apparet ꝑ Judas non solum interfuit lotioni pedum, sed etiam communioni eucharistię.[Turbatus est spiritu]Turbatus quidem intus est tristitia seu timore. Vtraque enim propassio,quieti opponitur animę &

& turbationē īfert.Sed nō est turbatus carnis impulsu,sed spiritu causante & regente turbationē ꝓpter quod non fuit turbatio hæc passio,sed ꝓpassio voluntaria.Omnia siquidē Iesus disponens suauiter,cōformem effecit animū materię verborū: sermonē turbanem discipulorū animos prolaturus turbatū quoque suū exhibuit animū.[Et protestatus est.]pro,& testatus est,[& dixit Amē amē dico vobis quia]pro,ꝑ,[vnus ex vobis tradet me.] Significatur enim ꝑ nō incepando,non excādescendo,nō cōminando, sed testando,sed tanquā veritatē testificando manifestauit occultā proditionē sui efficiendā ab vno eorū [Aspiciebant ergo adinuicē discipuli hæsitantes de quo diceret.] Mutuū aspectū supplet euangelista.omittens verba discipulorū & verba Christi scripta ab alijs euangelistis.Et trāsit ad vltimò dicta. [Erat ergo recūbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu.] Proculdubio locū in quo recūbebat ipse Ioannes euangelista describit à sinu Iesu,ēt quū siue sedendo siue iacendo essent,dispositi tamen ad vescendū manerent,non videt cōgruere ꝑ discipul⁹ ille in gremio Iesu sederet aut iaceret.ineptus enim talis situs fuisset vtrique ad vescendū. Quocirca appellatione sinus aut fluentē vestem Iesu aut spatiū quod cōplectione brachij Iesu cōprehendi poterat, significat. Describit enim quòd discipulus ille recūbebat contiguus Iesu : vtpote sedens in sinu vestis Iesu,seu infra ambitū qui brachio comprehendi potest Describitur siquidem situs discipuli illius antequām innueret illi Simon Petr⁹ quicquā. [Quem diligebat Iesus.] hoc est cui specialia signa dilectionis demonstrabat nā dilectione interna omnes diligebat: vt in hoc eodē ca.dicet,sicut dilexi vos. Et hæc cognominatiōe sepsum describit euāgelista in tertia persona, sicut Moyses de se loquitē in tertia persona.[Innuit ergo huic Simon Petrus.]Ex hoc ꝑ Petrus innuendo loquitur Ioanni, insinuatur quòd non erat contiguus localiter Ioāni.vt potuisset ei in aure loqui. [Et dixit ei ꝑ est.]pro,vt interrogaret quis esset,[de quo dicit.] Non dicit euangelista ꝑ Petrus & innuerit & dixerit, sed solummodo ꝑ innuit & quid innuit.s. vt interrogaret quis esset.Facile enim fuit hoc signō aliquo significare.[Itaque quū recubuisset.]pro,quum incidisset, [ille.] Non est eadem dictio hic & superius illa enim situm iacentis significat.ista autē situm cadentis.Vnde clarior redditur sensus antecedētis quòd non in gremio Iesu recumbebat, sed iuxta eum. Iacens enim in gremio nō cadit ad pectus. sed potius ascēderet ad pectus [supra]pro,super,[pect⁹ Iesu.]Caput siquidem acclinando super pectus Iesu,dicitur incidisse super pect⁹ ei⁹ [Dixit ei,do-

mine quis est? Respõdit.] ꝓ, respõdet, [Iesus. ille est cui ego intinctũ panẽ.] ꝓ, bucellã, [porrexero. Et quũ intinxisset panẽ.] ꝓ, bucellã, [dedit] pro, dat, [Iudę Simonis Scariotis.] pro, Iscarioth. Datiut enim est casus. Et refertur nõ ad Simonẽ sed ad Iudã. ¶Si iungis his scripta ab alijs euangelistis, inuenies Iesum produxisse suum primo manifestasse vnum ex duodecim: deinde restringendo, vnum ex comedentibus in catino Iesu: & demum solũ Ioanni demonstrasse in indiuiduo. [Et post bucellã] proculdubio comestã [Introiuit.] deest tũc. Legẽdũ est [tũc introiuit in eũ Satanas.] Tanquàm bucella traxerit post se Satanam ad interiora Iudæ. Significatur autem per introitum Satanæ, tantum augmentũ malitiæ in Iuda vt velut habitans in eo fuerit Satanas: hoc est vt effectus fuerit Satanas vtens Iuda sicut habitans in domo vtitur illa. [Et dicit ei Iesus, quod facis, fac citius.] Dicẽdo quod facis, insinuat Iudæ se nosse quod Iudas facit. Dicendo fac citius, nõ præcipit vt faciat quod facit: sed circunstantiam temporis, significatam per citius: vt scilicet tempore illo à se deo decreto faceret. Quanus enim deus non præceperit quòd Iudas proderet Iesum, præcepit tamen vt tali tempore faceret quod facit. & quia illud tẽpus iam aduenerat, ideo præcipitur vt citius faciat: vt impleat tũc, quod erat tempus decretum à deo. [Hoc autem nemo sciuit discũbentium ad quid dixerit ei.] Etiam ipse Ioannes inter nescientes quorsum tenderent hęc verba supputatur. [Quidam enim putabãt quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus. Eme ea quæ opus sunt nobis.] pro, eme ea quibus opus habemus, ad diẽ festũ, puta azimos panes, & reliqua ad vescendũ necessaria in solẽnitate paschali. [Aut egenis vt aliquid daret.] Hinc clare apparet nec Iesum nec apostolos vixisse mendicando: sed potius dando mendicis. Apparet etiam hinc quòd nõ solum mulieres sequentes Iesum ministrabãt Iesu de facultatibus suis. sed etiam Iesus habebat marsupium pecuniarum apud Iudam, non tantum ad victum, sed etiã ad erogandũ egenis. Nisi enim sæpe Iesus præcepisset dari egenis, non putassent discipuli ad hoc fuisse hæc verba dicta. Quod etiam apparet ex murmure discipulorum in Bethania. Potuit vnguentũ istud venundari & dari pauperibus. ¶Et hæc notent qui de pauperatis perfectione disputant. vt intelligant non derogare perfectioni Christi & Apostolorũ, habere cõmune marsupium non solum ad proprias necessitates, sed ad subueniendum pauperibus. [Quũ ergo accepisset ille bucellã.] Sicut inferꝰ dicet quũ accepisset acetum, ita nunc dicit quũ accepit bucellam: vtrobique significans

cans actum sumendi in cibum seu potum. [Exiuit continuo. (Erat autem nox.)] Explicatur tempus nocturnum, tum ad insinuandum aptũ tempus proditioni tũ ad significandum nocte mentis Iudæ. [Quum ergo exisset, dixit Iesus. Nũc clarificatus est.] pro, glorificatus est. Et ne oporteat repetere in omnibus sequentibus iſtiꝰ textus, legendum est glorificare seu glorificari. ¶Eunte Iuda ad exequendum proditionẽ, prænunciat Iesus discipulis prius imminẽtia sibi: deinde imminentia discipulis vndecim. Et inchoat ab immínente sua gloria. Et aduerbium nũc, demonstrat tẽpus cuius executio iã inchoata erat eunte Iuda ad exequendũ proditionem. Et dicitur glorificatus tempore passionis, tũ merito: quia passio erat meritũ glorificationis. tũ via: quia passio erat transitus ad glorificationẽ. Appellat itaque tẽpus proditionis passionis mortisq; suę, tempus glorificationis suæ. ad firmãdã fidem discipulorũ vt erigantur ad cognoscendum ꝙ transit ad gloriam, ꝙ oportet ipsum pati vt glorificetur. Et est sermo de gloria omnium debita ex morte sua. ita ꝙ cõprehẽditur hęc glorificatio corporis & glorificatio nominis &c. [Filius hominis.] vt de seipso quatenus homo est intelligamus. [Et deus clarificatus est] pro, glorificatus est. [in eo.] Nõ solũ nũc glorificatus est filius hominis, sed etiã glorificatꝰ est deus in ipso filio hoĩs. Vere videmꝰ glorificatũ deũ in Iesu Christo mortuo propter salutẽ humani generis. nam inde videmꝰ deũ cognitum & adoratũ à toto orbe terrarũ. [Si deus clarificatꝰ est.] pro, glorificatus est, [in eo.] Non sufficit explanare fructũ duplicẽ mortis eius, sed ex secũdo fructu manifestat actorẽ primi fructꝰ: ex hoc enim ꝙ deus glorificatus est in Iesu, intendit inferre ꝙ deus est actor glorificationis Iesu. Et propterea subiungit consequens. [Et deus clarificabit.] pro, glorificabit, [eum.] scilicet filiũ hominis. [In semetipso.] filio hominis. Parũ siquidem esset glorificare filiũ hominis in fama, in opinione aliorũ, immo nihil esset ni si glorificaret eundem ĩ semetipso gloriosum efficiendo ipsum. vi suã anima & corpore. [Et cõtinuo clarificabit.] pro, glorificabit, [eũ.] Ne putares differri glorificationẽ filij hominis ĩ semetipso, manifestat quòd cõtinuo, statim (vtpote infra triduũ) glorificabit eũ, resuscitãdo ipsum à mortuis. [Filioli.] Prædicto fructu mortis suę, prædicit eis ipsam mortẽ iam iminere. Et appellat eos filiolos, tũ amoris teneritudinẽ in fine illis monstrãs, tũ statum eorum interũ significans. Erãt enim velut filij parvuli, adhuc nõ firmati, adhuc nõ perfecti virtute ex alto. [Adhuc modicũ vobiscũ sum.] Brevissimo siquidem tẽpore ab his verbis cũ ipsis fuit quãtum ad

cõuersationẽ puta per duas vel tres horas. Breuissimo quoque tẽpore cum ipsis fuit quantũ ad cõmunicationẽ mortalis carnis: vsque scilicet ad horã nonam diei artificialis sequẽtis. Vnde & post resurrectionẽ ipse dicit de cõmunicatiõe mortalis carnis. quũ adhuc essem vobiscũ. Ita quòd per esse nobiscum intelligit nõ solum conuersari nobiscũ, sed etiã esse similem nobis passibilẽ, mortalẽ. [Quæretis me.] desiderabitis præsentiam meã corporale. [Et sicut dixi Iudæis.] Iuperius. 7. cap. [Quo ego vado vos non potestis venire, & vobis dico modo.] Iudæis dixerat absolute, quo ego vado vos non potestis venire: discipulis autem vndecim dicit hæc met verba non absolute sed adiuncto aduerbio temporis modo, quo ego vado vos nõ potestis venire modo. q. a illi reprobi nec tunc nec vnquã venturi etãt ad statũ glorię, quo Iesus ibat: discipuli aũt vndecim nõ tunc quidem sed postea venturi erant ad statũ gloriæ æternæ [Mãdatũ nouũ do vobis, vt diligatis inuicẽ.] Pręceptũ charitatis mãdatũ nouũ appellatur. tũ quia semper est nouũ, nihil vnquã sapiẽs vetustati t ũ præcipue quia nouo mõ explicabatur In veteri enim lege explicatũ est mandatũ dilectionis secũdum formam naturalis iuris, diliges proximũ tuũ sicut teipsum. amicabilia enim quæ sunt ad alios, naturali ratione sunt ex amicabilibus quæ sunt ad se. vt etiã philosophi tradiderunt. Vnde diliges proximũ sicut teipsum, formã sonat naturalis iuris: vt quẽadmodum amas teipsum amore amicitiæ, ita ames proximũ amicitiæ amore. Hoc est præceptũ vetus. Præceptũ autem nouum sonat nouã formã: quæ explicatur subiungẽdo. [Sicut dilexi vos.] Modus præcipitur diligẽdi inuicẽ, similis modo quo ipse Iesus dilexit nos. Constat enim q̃ hic modus sonat diligere relatiue ad vitam æternã: subordinando tã diligentis quàm dilectorũ bona omnia temporalia vsque ad vitam inclusiue, spiritualẽ saluti dilectorũ. Christus nanq; sic dilexit nos vt etiã vitam poneret pro salute nostra. & sic dilexit discipulos vt mitteret eos tãquam oues inter lupos &c. Hæc est igitur explicata noua dilectionis forma, hoc est mandatũ nouũ vt sicut Christus dilexit nos nõ carnaliter sed spiritualiter, ponẽdo vitã pro nobis. & volendo nobis nõ bona huius mũdi sed bona vitæ æternæ cum quibuscunque huius mundi malis incidẽtibus, ita nos diligamus inuicẽ. parati ponere vitã pro spirituali salute proximorũ: vt velim. proximis bona vitæ æternæ plus q̃ bona mũdi huius, plus q̃ vitã corporis. Hoc enim mandatũ ad nouũ testamẽti statũ spectat. hoc nouũ fuerat in veteri testamẽto explicatũ. Vnde merito mandatũ nouũ â Christo dicitur. ¶ Et est præceptũ hoc, nõ cõsiliũ (vnde &

& mandatum appellatur) affirmatiuum tamen: obligans quidem semper, sed non ad semper executioni mandandum, sed quando oportet [Vt & vos diligatis inuicem.] Ad distinguendũ inter vim mandati & vim exempli. repetit vt diligatis inuicem: vt intelligamus debere nos diligere inuicem sicut ipse dilexit nos, tum ratione præcepti, tum ratione exempli ipsius Iesu. Propter quòd euangelista inter præceptum, & exemplum in medio locauit sicut dilexi vos: vt simul significaret & modum præcepti & vim exempli. [In hoc cognoscẽt omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicẽ.] Ecce infallibilia apud omnes nationes signa discipulorum Christi, ecce insignia propria Christianorum, quæ vtinã hodie apparerent [Dicit ei Simon Petrus.] Occurrit hic duplex quæstio Altera de loco. quoniam apud Matthæum & Marcũ verba inter Iesum & Petrum narrantur hymno dicto post cœnam, exeunte Iesu versus Gethsemane. Ioannes autem refert ea dicta i loco cœnæ. ¶ Solutio est, quòd Ioannes seruat ordinem historiæ: Matthæus autem & Marcus sine ordine res gestas & dictas referunt. Vnde & inferius aperte subũgetur, surgite eamus hinc. Matthæus autem & Marcus rememorant dicta: non dicendo ibi vel alibi hæc dicta fuisse. ¶ Altera est de ordine verborum. Et hæc quæstio ab alio quàm spiritusancto declarari nequit cum certitudine. Coniicere tamen licet quòd colloquium inter Iesum & Petrũ incœpit ab istis verbis quæ Ioannes refert, scilicet quo ego vado vos non potestis sequi modo. ab his enim verbis motus Petrus petit [Domine quo vadis?] Quod ideo petijt, vt audiens explicari terminum quo ibat Iesus, offerret quoque se ad simul eundũ [Respondit.] Deest, ei, [Iesus. Quo ego vado, non potes me modo sequi.] Indignum monstrauit Petrum responsione clariore repetendo Petro quod communiter dixerat vndecim [Postea autem sequeris.] Deest, me. Securus enim fuit Iesum Petrus postea quũ Romæ crucifixus est. [Dicit ei Petrus. Quare] Deest domine. I egẽdũ est, [Domine quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam.] Prompti & feruentis spiritus verba sunt: habebat nanq; paratam intentionẽ etiã moriendi pro Iesu: aperte per hoc significãs quòd paratus erat sequi ipsum eũrem per mortem ad alia vitã. Quibus auditis Iesus dixit ea quæ Lucas refert, scilicet Simon ecce Sathanas expetiuit vos vt cribraret, &c. & inferunt, omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista, & præfixit Petro tantum de seipso promittenti q̃ ter eũ esset negaturꝰ. [Respõdit ei Iesus Animã tuam pro me pones? amen amen dico tibi, nõ cantabit gallus

donec ter me neges.]Vel tacet Ioānes quòd Marcus explicauit sci licet bis: vt Iesus dixerit, non cantabit bis gallus donec ter me neges, vel tacet quòd Iesus prius dixerit Petro, non cantabit gallus bis, donec ter me neges & Petro adhuc promittenti de se contrarium, postea petora prædixerit non cantabit gallus donec ter me neges. Ita quod vtrunque ei prædixit successiue. Quod verificatum fuisse, inferius declarabitur.

CAPVT XIIII.

T ait discipulis suis.]Totum hoc superfluit [Nō turbetur cor vestrum,]Prædixerat eis quòd omnes scandalum passuri essent in ipso, & quòd tradendus esset: & propterea discipulos turbatos vidēs, monet vt turbatio nō peruenat vsque ad cor: hoc est voluntatem. Acsi apertius dixisset, quanuis turbati sitis passionibus tristitiæ & timoris, nōn tamen turbetur voluntas vestra, sed maneat immota & quieta in affectu ad bonū spirituale ad quod modo est affectata habebāt enim tunc cor mundum & affectum ad bonum spiritus. [Creditis in deum & in me credite.]Anceps est vtrobique ad indicatiuū vel imperatiuum, ad creditis vel credite. Potest enim legi vt moneantur vtrunque: ita quòd ratio non turbandi eorde, apponatur fides in deum & fides in ipsum: monendo credite in deum & credite in me. Potest quoque legi alterum indicatiue, & alterū imperatiue scilicet creditis in deum & in me credite: significando quòd fides in deum, sit ratio credendi in Iesum: vt intelligamus non esse duas fides (alteram in deum, alteram in Iesum) sed eadē ratione qua credimus in deum, credēdum esse in Iesum. Vbi implicite significat se esse deum: ex eo enim quòd credere in deum, infert credere in Iesum, manifeste sequitur Iesum esse deum. Nam non dicit creditis deo credite & mihi, sed creditis in deum credite & in me: eodem vinculo exigens credere in se quo creditur in deum. ¶Et dixit hoc, implicite insinuans quo turbatio cordis ducebat, scilicet ad perdendum fidem in ipsum, vt intelligerent quòd quandiu crederent in ipsum, turbatio nō perueniret ad cor, præuidebat enim eos turbandos corde & perdituros fidem in ipsum. [In domo patris mei.]Metaphorice domꝰ patris significatur gloria æternæ fœlicitatis, in fruitione dei consistentis: quia beati sunt apud deum sicut domestici filij apud parrē. [Māsiones multę sūt.] Sicut gloria beatitudinis appellatur domus, ita esse beatum appellatur mansio: & multiplex participatio beatitudinis, multitudo mansionum appellatur. Et adiunxit hoc, quia dixerat quo ego vado vos non potestis venire modo, ne errarent male intelligendo scilicet quòd in domo patris non esset mansio nisi pro solo Iesu, vel pro paucis: & propterea dixerit eis non potestis modo venire, & propterea dixerit soli Petro sequeris autem postea. Ad tollendum itaque hunc erroneū intellectū, & simul erigendo spem eorū ad cœlestē beatitudinem, manifestat eis quòd in domo patris sut mansiones multæ (sine numero) sunt. Hæc tria Iesus proponit discipulis ad spem, ad fidem, ad charitatem immotā seruandā. Circa quæ tria totius huius capituli sermo versabitur, ordine retrogrado inchoādo. f. ab vltimo, in domo patris mei mansiones multæ sunt. [Siquo minus.]pro, sin minus. seu alioquin. [Dixissem vobis.]hoc est si non esset multitudo mansionū in domo patris mei, indicassem hoc vobis. Et addidit hoc, vt intelligamꝰ quòd omnia cœlestia quæ oportet nota esse nobis Iesus indicauit, nihilque eorum tacuit. [Quia vado]Superfluit quia. Et prosequitur erectionē spei discipulorū ex suo officio ad parandū discipulis māsiones in domo patris. Vado inquit, per mortē. [Parare vobis locū.] Māsiones quidē in domo patris mei iā sunt multæ, sed non sunt paratæ vobis nisi ego parem vobis illas & propterea vado ad parandum vobis locum mansionum in paterna domo. ¶Et ista præparatio est beneficium apertionis paradisi. Ante mortē enim Christi nullus quantūcunque sanctus ingrediebatur in mansiones beatitudinis: ipsa mors Christi beneficiū hoc humano generi contulit, vt iu sti purgatione nō indigentes beatificarētur. Et hoc beneficiū sicut metaphorice appellatur apertio paradisi, ita metaphorice quoque appellatur parare locū seu mansionē hominibus sanctis. Et est ratio huius metaphoræ: quia tanquam non paratus locus alicui est, quando ipse quidem dignus est loco, sed impedimentū aliquod ne loco illo potiatur adest. [Et si abiero & præparauero]pro, parauero, [vobis locū] Nō sufficit Iesu erigere spem discipulorum: ex hoc solo ꝙ vadit ad parandū eis locū: sed erigit etiā ipē ex reuersione sua. Et si abiero, per mortē, & parauero vobis locū beatitudinis, per mortē, resurrectionē, & ascensionem meā. [Iterū veniо.] pro, venturus sum. Ire meū ex hoc in carnem mortalem aduentu, est ad parandū vobis beatitudinis animæ locū. Iterū aūt venturus sum in mundū. [Et accipiā vos ad meipsum.]Tunc accipiā vos resuscitando vos integros, ex anima & corpore cōstantes, ad meipsum, ad cōsortiū meū. [Vt vbi sū ego, & vos sitis.]Būdē locū (paterną f. domū) promittit discipulis in quo ipse est. Et non dicit vbi ero ego, sed vbi sum ego: quia ipse erat in beatitudine secūdum supremam

Premam animæ partem. ¶ Et dixit quoque hæc de secundo aduen
tu, ad mitigandum dolorem discipulorum de suo recessu. Et ad
hoc significandum præposuit, & si abiero vt promissa reuersio ta-
peret abire. [Et quo ego vado scitis, & viam scitis.] Interrogaue-
rat Petrus, domine quo vadis: & indignus clara responsione fuit.
Sed dulcis magister tractans modo de domo patris sui, de gloria
æternæ fœlicitatis, excitat eos ad considerandum quòd scitu quò
ipse Iesꝰ vadit & viã qua itur illuc. Sciebãt enim (hoc est rationem
sciendi habebant sufficientem) ex tot auditis à Iesu quòd vadit ad
gloriam æternæ fœlicitatis per viã mortis propriæ. Ita quòd sen-
sus verborum Iesu est. Scitis, hoc est in promptu habetis sufficien-
tem rationem sciendi, & quo vado & qua vado. Et est sermo de sci
re comitante fidem, non de scire euidentiæ: vt patet. [Dicit ei Tho
mas. Domine nescimus quo vadis, & quomodo possumus viã sci-
re.] Ex hoc quòd Thomas argumentando, ex ignorantia termini
infert ignorantiam viæ, apparet quòd non intellexerat verba Iesu
vt sonãt (si quod scirent discipuli & terminum & viã. Hutusmodi e-
nim argumẽtatio nõ est congrua responsio ad verba Iesu i tali sen
su) sed quòd intellexit verba Iesu in sensu quẽ diximus si quòd ha-
betis sufficientem rationem sciendi & terminum & viã. Huic nã-
que sensui congrue & nõ cõtradicendo magistro respondes Tho-
mas, fatetur hebetudinem suam & aliorũ circa terminũ, & con se-
quenter concomitari oportere nescientiã viæ. Et est sensus. Quam-
uis verũ dicas quòd habemꝰ rationẽ sciendi vtrũque, eũ fatemur
quòd de facto nescimꝰ quo vadis, ac per hoc quomodo possumus
viã scire, hoc ẽ & cõsequnter ipossibile est nos scire viã notitiã eiꝰ
viq cõstat pẽdere ex notitia termini. vt patet [Dicit ei Iesꝰ.] Respõ.
det directe Iesꝰ, prꝰ explicãdo viã. [Ego sũ via, & veritas, & vita.]
In textu Greco singulis his tribus dictionibus suus præponitur ar
ticulus. Ita quòd significatur, ego sũ illa via & illa veritas, & illa vi
ta. vt intelligamꝰ quòd Iesꝰ nõ est quęcũq; via, sed suprema via &
suprema veritas & suprema vita. ¶ Et dixit ego sum via, ad cõuin-
cendũ Thomã quòd sciebat viam, sciendo Iesum. Vere autẽ dicit
ego sum illa via. quoniã ipse siue faciens, siue docẽs, siue moriens,
resurgẽs, &c. via est & qua ipse iuit, & qua nobis eũdũ est. ¶ Adiũ
xit aũt se esse veritatẽ & vitã, ne purũ hoiem ipsũ esse ẽtelligerent:
sed simul eũ hoc quòd est via hũanis actionibꝰ & passionibꝰ, ẽ etiã
veritas nõ quęcũq; sed suprema, & vita, similiter suprema, quorũ
vtrũq; soli deo cõuenit. Et adiũgũt hęc viq, ad significãdũ viã hãc
fultã veritate & vita, ad differẽtiã humanarũ viarũ, q aut falsæ sũt

aut

aut falsitatis aliquid admixtũ habent, quo ad intellectũ: & quæ la-
borem ac mortẽ inferũt, vel saltem non tollũt. Via enim Christi,
tota plena est veritatis, & omnẽ laborẽ mortémq; tollit: dum spiri
tus euntis cõtinue magis ac magis viuificatur, & ad vitam tandẽ
perducit fœlicitatis animæ & corporis. [Nemo venit ad patrem ni
si per me.] Manifestat se esse illam viam, ex hoc quòd nisi per ipsũ
(hoc est ipsius meritũ) nullus venit ad patrẽ. Acli apertius, dixis-
set summa via est qua itur ad patrem: nemo aũt venit ad patrẽ nisi
per me. ego igitur sum illa via. ¶ In quibus verbis explicare digna
tur etiã alterũ scilicet terminum quo vadit. dicendo nemo venit ad
patrem. Nõ dicit nemo vadit ad patrẽ (quasi sine ipso) sed nemove
nit, tanquã comes ipsius: vt pater insinuetur communis terminus
quo vadit Iesus & quo venit quicunque jit ad vitã æternã. ¶ Supe-
rius, cap. 6. dixerat nemo potest venire ad me nisi pater qui misit
me traxerit eũ. & modo dicit quòd nemo venit ad patrem nisi per
me. vt intelligamus & indiuisa esse opera trinitatis, & mutua offi-
cia inter hominẽ Iesũ & deũ. [Si cognouissetis me.] Explicatis via
ac termino, explicat rationẽ ignorãtiæ discipulorũ. quare scilicet
ipsi neutrũ scirũt, vt Thomas dixerat. Et è regione argumenti Tho
mę docet modũ cognoscendi inchoandũ à via, nõ à termino. Tho
mas processerat á termino ignoto ad viã ignotã, Iesus docet i pro
posito esse cõtrariũ progressum intellectus scilicet à via ad termi-
nũ, á notitia Iesu ad notitiã patris. Hoc enim clare significat hæc
conditionalis. vt intelligamus quod nõ est legitima excusatio, pro
cedere ex ignoto termino ad ignotam vitã in hac materia. vt Tho-
mas arguebat qa econuerso procedẽdũ est si enim cognouissetis
me. Et est sensus. si cognouissetis me viã & veritatẽ & vitã. [Et pa-
trem meũ vtique cognouissetis.] Ecce quo vado cognitũ est vobis
ex notitia mei qui sum via eo igitur modo quo cognoscitis vel nõ
cognoscitis me, eodẽ modo cognoscitis vel nõ cognoscitis patrẽ
meũ ad quẽ vado. ¶ Et dicit sub cõditione si cognouissetis me: vt
intelligamus qꝺ nõ de cognitione sensitiua sed de cognitiõe intel-
lectuali penetrãte ad intima personę Iesu (hoc est ad diuinitatẽ ip-
sius) loquitur. Et vere cõditio hæc infert cõsequẽs nã impossibile
est cognoscere personã Iesu & nõ cognoscere deũ patrem Iesu. Et
vere hic est legitimus noscendi deum patrẽ modus quo ad nos: vt
scilicet ex notitia quã habemus de Iesu qui nobis visibilis appa-
ruit, ad notitiã patris ascẽdamus. ¶ Significanterque dicit meũ: vt
nõ patrẽ adoptiuũ sed patrẽ naturalẽ intelligamꝰ. Adoptione enĩ
deus est pater multorũ filiorum: natura vero proprius pater est Ie-

su se-

Universidad de Deusto Biblioteca

su secundum diuinitatem. [Et amodo cognoscetis.] pro, cognoscite, [eum, & vidistis eum.] Quanuis dictio Græca inceps sit ad cognoscetis vel cognoscite, magis tamen quadrat proposito imperatiuum quàm indicatiuum. Declarata siquidem ratione quare nesciebant tam viam quàm terminũ (quia scilicet nesciebant ipsum Iesum) declarat modo rationem quare ipse dixerit & quo ego vado scitis & viam scitis, hoc est haberis rationem sciendi. ¶ Et duo dicit. Alterum significans apud illos affuisse rationẽ cognoscendi patrẽ, qui difficilior cognitu putabatur dicẽdo & vidistis eũ. i. patrẽ. Quod verificari Iesus subiũget, quia qui vidit filiũ vidit patrẽ. Et loquitur Iesus ad discipulos humano more. ex hoc enim q̃ homo aliquis videtur à te, habes tu rationẽ cognoscendi illũ. Vnde ita dicit & vidistis eum, acsi dixisset de aliquo viso homine quem dicerent se non cognoscere & vidistis eum. ¶ Alterum consequẽs ad prædictam visionem, significans q̃ saltẽ deinceps cognoscant patrem: dicendo amodo cognoscite eũ. Consuetũ morẽ (vt dictum est) loquendi sequens Iesus, dicit discipulis q̃ quãuis excusetis vos non cognouisse hactenus patrẽ, ad quẽ vado, saltẽ ex nũc cognoscite eum quandoquidem vidistis eum vidẽdo me. Sicut diceremus de homine prius viso: etsi hactenus non cognouistis eum, amodo cognoscite illum quoniã vidistis illum. Et est sermo de cognitione comitante fidem iuxta illud Apostoli, nunc cognosco ex parte. [Dicit ei Philippus. Domine ostẽde nobis patrem.] Dixerat Iesus, & vidistis eum scilicet patrem, non audens autem dicere Philipp⁹, nunquam vidimus patrem tuũ, rogat ostende nobis patrem: implicite negans se vidisse patrẽ [Et sufficit nobis.] Totiẽs & tot dixisti de patre tuo. ostende nobis ipsum & sufficit nobis de omnibus quę dixisti. [Dicit ei Iesus. Tanto tẽpore vobiscum sum, & nõ cognouistis.] pro, & non cognouisti, [me?] Philippus aliquantæ temeritatis reus, quanuis pro omnibus vsurpauerit petere, solus tamen arguitur quod non cognouerit tanto tempore Iesum. [Philippe qui videt me, videt & patrem.] Supfluit cõiunctio & præter hoc quòd præsentia habemus pro præteritis. Legendum est. [Philippe qui vidit me, vidit patrẽ.] Directe declarat verba quę prius dixerat & vidistis eũ. quę ita declarauimus. Intẽdit siquidẽ Iesus q̃ quicũq; cognoscit ipsũ, cognoscit patrẽ. & quicũq; vidit ipsum vidit patrẽ Si clare vidit ipsum, clare quoq; vidit patrẽ. & si imperfecte nouit ipsum, imperfecte quoq; nouit patrẽ [Quomodo tu dicis, ostẽde nobis patrẽ?] Philippum arguit eo quod reputabat Philipp⁹ cognito Iesu, adhuc superesse noscẽdũ patrem, cuius oppositũ tũc dixerat Iesus

Iesum, si cognouisses me, & patrem meum vtique cognouisses. [Nõ credis quia.] pro, quod, [ego in patre, & pater in me est?] Duo hinc mysteria apparent. Alterũ quod de notitia comitante fidẽ locutus est: vt expositimus. Hoc enim manifestat, dicendo non credis. Alterũ quod ne erraremus, intelligẽdo ipsum Iesum esse patrẽ & filiũ (vt Sabellius intellexit) probat quod qui vidit ipsum vidit patrem. non quia ipse est pater sed quia ipse est in patre & pater in eo. In quibus verbis consubstantialitas simul cum distinctione personarum significatur. nam pronomen ego, personam supponit & nomen patris, personam quoque significat. Et me esse in patre & patrem in me esse, consubstantialitatem significat extremorum. Neque enim proprie intelligi potest filium esse in patre & patrem in filio nisi consubstantialitate. [Verba quæ ego loquor vobis, à meipso nõ loquor.] Manifestat quadrupliciter quod ipse in patre & pater in ipso est. Primo à locutione quia verba quæ loquor non loquor à meipso, sed à patre. Et intendit per hoc quod indiuisi sunt ipse & pater in loquendo: ac per hoc ipse in patre & pater in ipso est. [Pater autem in me manens, ipse facit opera.] Si intenderet indiuisionem solum quo ad loquendum, dixisset ipse, loquitur verba: sed quia intendit non solum indiuisionem quo ad verba sed etiam quo ad facta, ideo dixit ipse facit opera. ¶ Vbi acutius perspice quod simul adijcit indiuisionem sui & patris quo ad facta, & probat indiuisionem sui & patris quo ad verba. Nam sensus est pater autem in me manens ipse facit opera quæ verbis loquor. vt intelligamus quod quum dixit Lazare veni foras, & similia, verba quæ dixit non dixit à seipso sed à patre: quia pater in ipso manens facit opera, significata per illa verba [Non creditis.] pro, credite mihi. Postquam primo ex verbis, secundo ex operibus declarauit patrem in se & se in patre, declarat tertio hoc idem ex propria authoritate. Credite inquit mihi, qui nunquam mentitus sum, qui sum veritas. [Quia.] pro, quod, [Ego in patre & pater in me est. Alioquin.] Quarto per locum à natura operũ mirabilium quæ fecit, exigit vt credant sibi, aperte dicens: alioquin, hoc est si non ob authoritatem meam qui creditis. [Propter opera ipsa.] mirabilia quæ feci. [Credite.] Deest, mihi. Si mihi propter me non creditis, credite mihi propter mirabilia opera mea. [Amen amen dico vobis.] Expeditis ijs quę occasione illius particulæ in domo patris mei mansiones multæ sunt, dicenda occurrerunt, transit ad spectantia ad illam particulã tunc simul proposita, creditis in deum & in me credite. [Qui credit in me.] Quia propo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

propoſuerat credituis in deum & in me credite, intendit monſtrare rationem dicti monſtrando parem eſſe facultatem credentis in Ieſum & credentis in deum De fide enim in deum, referunt alij Euãgeliſtæ dictum habete fidem dei. & ſi dixeritis monti tollere &cæ. fiet. & alia huiuſmodi. Et propterea de fide in Ieſum paria modo tradit. Et non dicit qui credit in deum, ſed qui credit in me vt oſtẽdat ſe eſſe deum. [Opera quæ ego facio.] Non dicit opus ſed opera, ne intelligeremus ſingulare opus humanæ redemptionis (quod tunc actualiter faciebat) ſed opera quæ cõmuniter faciebat, in quibus faciendis cõtinue perſeuerabat : & propterea vtitur præſenti, dicendo facio. qualia ſunt opera tam moralia quãm miraculorũ. In his enim perſeuerabat faciendo. [Et ipſe faciet.] Ecce officium credentis in Ieſum, facere opera tam moris quãm miraculorũ quę continue exercuit Ieſus. nõ quod illamet numero opera faciet, ſed quod ſimilia illis. [Et maiora horum.] pro, his, [faciet] Mirabilis apparet promiſsio : ſed ceſſabit admiratio libratis ſubſequentibus conditionibus adiunctis Et eſt ſenſus, non quòd omnia faciet maiora his ſed quòd aliqua maiora his (& moralibꝰ & mirabilibus) faciet credens in Ieſum. [Quia ego ad patrem.] Deeſt, meum, [vado.] Ex tribus partibus integratur cauſa reddita ex qua credens in Ieſum faciet hæc & maiora. Prima autem pars cauſæ tria in ſe cõtinet : ſcilicet ſurrogationem credentium in ſe loco ſui in ſua abſentia. Huiuſmodi enim ſurrogatio ſignificatur dicendo quia ego ad patrem vado. Acſi apertius dixiſſet, Qui credit in me faciet hęc & maiora, quia loco mei relinquo illum eunte me ad patrem. ¶ In quo etiam clauditur efficacia mortis eius, dicendo vado. per mortem enim ibat ad patrem. Et demum clauditur etiam glorificatio eius, dicendo ad patrem. Tranſire enim Ieſum ex hoc mundo ad patrem, eſt de ſtatu mortali & humili ad ſtatum immortalitatis gloriæ & regni ire. Ita quòd ſignificat hęc prima pars cauſæ, quia ego moriendo aſſequor regnũ & gloriam, ſubſtituẽs eos loco mei. Hinc enim & ipſi ſurrogati in officium, hinc & meritum mortis eius & tempus glorificationis eius (quod expectabatur ad abundẽ effundẽdum ſpiritum ſanctum) ſignificatur in cauſa quòd credentes in ipſum facient hæc & maiora. [Et quodcunque.] pro, & quicquid. Secunda pars cauſæ ex parte credentium in Ieſum ſe tenet cõtinens ſimiliter tria. [Petieritis patrem.] Superfluit patrem. Ratio moduſque faciendi hæc & maiora, explicatur ampliſsima facultas impetrandi non aliquid ſed omne quod petierint. ¶ Vbi diligentius cerne & nota coniunctionem &, iungentem hãc cauſę

patrem

patrem præcedenti. Ita quod continent hæc verba ſub illa coniunctione cauſali quia. Et eſt ſenſus planus. quia ego ad patrem meũ vado, & vos ſurrogati quicquid petieritis &c. Et ſignificatur clare per hoc ℘ ad hoc vt credens in Ieſum faciat hæc & maiora, concurrunt vt cauſa non ſolũ quod ego vado ad patrem ſed & quod vos petatis. Et cum hoc declaratur etiam modus faciendi hæc & maiora, longe diſtans à modo quo ipſe Ieſus hæc fecit nam ipſe ſe eis imperando. credentibus autem in eũ promittitur quod facient hæc & maiora ſupplicando. ¶ Et dicendo quicquid, rationem reddit ℘ hæc & maiora faciet nã ſub quicquid comprehendũtur hæc & maiora. Memento tamen ℘ ſubintelligitur ſeruatis ſeruandis in ſupplicatione [In nomine meo.] Ecce tertium Nõ promittit quicquid petieritis, ſed limitat in nomine meo: hoc eſt ad honorem, famam & gloriam meam, nomẽ enim ad notitiam, famam gloriámque ſpectat ¶ Verum intellige hanc cõditionem non ſolum reſpectu intentionis petentis ſed etiam reſpectu rei: hoc eſt non ſolum quod petens petat pro gloria Chriſti, ſed etiam quod in rei veritate illud ſit expediens tunc pro gloria Chriſti. alioquin ex parte rei ſeu temporis aut loci non petitur in nomine Ieſu. [Hoc faciam.] Deeſt, ego. Legendum eſt. [Hoc ego faciam] Tertia pars cauſę ex parte ipſius Ieſu in ſtatu gloriæ explicatur. Et ſignificat per hoc quod credens in eum faciet hæc & maiora petendo in nomine Ieſu non ita ℘ ipſe petens faciet hæc ſine me (ſicut fiunt res à ſurrogatis abſente principali qui ſurrogauit) ſed ita quod ego ipſe in gloria patris exiſtens faciam quicquid ipſi petierint in meo nomine. Et in hoc manifeſtat ſe eſſe deum: qui quęcunque petenda quãtuis maiora his, faciet faciendo facere credentes in eum. hoc enim eſt dei proprũ. [Vt glorificetur pater in filio.] Vos quidem petetis pro gloria mea, ego autem faciam quod petetis pro gloria patris mei, vt pater glorificetur in gloria filij. Omnia ſua referre ſe in patrem non ſolum quandiu in carne paſsibili erat ſed etiam in ſtatu gloriæ, hinc manifeſtat vt confirmet fidem quod vna & eadem eſt gloria filij & patris ſicut eſt vna natura & vna voluntas. Et ſimiliter eadem eſt exhibenda gloria à nobis filio & patri. ¶ Colligę prudens lector has conditiones requiſitas ad hoc vt credens in Ieſum faciat hæc & maiora : & ceſſabit admiratio, tam quod promiſſa ſint cuilibet credenti in Ieſum (quoniam non ſunt promiſſa abſolute ſed cũ his conditionibus) quãm ſi non inuentuntur executioni mãdata. Non enim hoc prouenit ex defectu promiſsionis ſeu promittentis, ſed ex defectu conditionum quę non ſeruantur à

nobis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nobis,quæ non concurrunt vt exiguntur. [Siquid petieritis me in nomine meo,hęc faciam,]dixerat ſiquid petieritis &c.vt rationem & modum faciendi hæc & maiora aperiret. repetit modo eandem ſententiam abſolute: vt intelligamus petitiones noſtras in nomine eius exaudiendas non ſolum vt faciamus hæc & maiora, ſed abſolute. Eſt quoque & altera repetendi ratio: quia vbi prius dixerat ſiquid petieritis, ſubaudiendo deum, modo dicit ſiquid petieritis me ad extendendum quod dixerat creditis in deum & in me credite, ſimiliter eſſe intelligendum petitis deum petite & me: fidem ſuæ diuinitatis aſtruens. [Si diligitis me.] Poſt ſpectantia ad duas particulas (ſcilicet in domo patris mei, & creditis in deum) tranſit ad ſpectantia ad primam particulam. ſcilicet non turbetur cor veſtrum, in principio propoſitam. Et intendit conſolari eos, turbatos ex dilectione ad ipſum auditis ſupradictis de proditione eius & diſperſione eorum. & propterea incipit à dilectione. Si diligitis inquit me, in veritate: vt mœſtitia veſtræ turbationis præ ſe ferat. [Mandata mea ſeruate.] Probatio dilectionis ſit ſeruare mandata mea: hoc eſt non perducat vos turbatio veſtra ad tranſgreſſionem mandatorum meorum. hoc erit vobis teſtimonium non turbati cordis (hoc eſt voluntatis) perſeuerantia in obſeruatione mandatorum meorum: & econuerſo ſi turbatio ducit vos ad non ſeruandum mandata mea, ſcitote quod tunc non diligitis me. [Et ego rogabo patrem.] Comprehendite fructus immotæ dilectionis. Ex parte ſiquidem veſtra fructus eſt ſeruare mandata mea: ex parte autem mea fructus eſt quod ego rogabo patrem, & dixit hoc.tum ad ſignificandum quaſi reciprocã gratitudinem obſeruationi mandatorum eius. tum ad ſignificandum quod ad habendũ alium paracletum non ſufficit vos ſeruare mandata mea,ſed oportet adeſſe quoque preces meas. ¶Conuenit autem Ieſu ſecundum humanam naturam rogare patrem. Et dicit rogabo: quia futurũ erat meritum mortis eius,intercedens apud patrem. [Et alium paraclitum.] Interpres reliquit dictionem Græcam: quum potuiſſet Latine dicere conſolatorem iuxta Græcum tamen loquendo corrupta eſt ſcriptura. nam ſcribi debet paracletum, & proferri penultima producta. ¶Alium conſolatorem ſpiritumſanctum nominat, vere alium perſonaliter à filio, & vere conſolatorem quia officium conſolatoris interni exercebit. Et optime quadrat vt turbatis mœſtitia, conſolator ſomittatur. Et inſinuat per hoc ſe quoque conſolatorem vnum eſſe dicẽdo quod alius conſolator dabitur. [Dabit vobis.] Pater dator ſignificatur.

Quod adimplerum eſt in Pentecoſte. [Vt maneat vobiſcum in æternum.]Ne intelligerent quòd alius conſolator dandus eſſet illis ad tempus(ſicut ipſe Ieſus in carne datus eſt cõſolator ad temp⁹) manifeſtat eis quòd ille alius conſolator dabitur eis non ad manendum cũ ipſis ad tempus,ſed in æternum,ſed ſine fine. Sine pœnitentia enim ſunt dona dei: vt Apoſtolus dicit ad Roman 11. Et propterea ipſe deus dat conſolatorem internum vt maneat in æternum cum omnibus illis quibus dat. Sed ex parte eorum quibus datus eſt,contingit quandoque quòd non manet cum eis in æternum,Hoc tamen in vndecim Apoſtolis non habuit locum:ſed nõ ſolum ex parte dantis ſed etiam de facto manſit & manet internus conſolator cum eis in æternum. [Spiritum veritatis.] Ne intelligerent alium conſolatorem corporeum(ſicut ipſe fuit) manifeſtat eis quòd conſolator ille erit ſpiritus. vt intelligant quòd non erit exterior conſolator vt homo,ſed internus ſpiritus. ¶Et appellatus ſpiritus veritatis,non ſolum quia à veritate procedit diuina, ſed etiam quia veritatis puræ ac integræ eſt largitor. Nihil enim mendacij,nihil falſitatis,nihil doli & huiuſmodi, eſt à ſpiritu promiſſo diſcipulis Chriſti. ſed pura ab omni admixtione cuiuſcunque fallaciæ veritas, & integra,omnia ad ſalutem æternã neceſſaria cõprehendẽs. ¶Et dicendo veritatis,explicat alterum ſpiritus officium,quòd.ſ. dabitur non ſolũ conſolator quo ad partem hominis affectiuã,ſed etiã veritatis doctor: nõ tãquam externus doctor ſed internus ſpiritus [Quem mundus non poteſt accipere.] Ne putarent aliũ cõſolatorẽ dandũ communiter omnibus(ſicut ipſe datus eſt cõmuniter omnibus)ſimul manifeſtat quòd mundo(hoc eſt omnibus promiſcue)non eſt dandus, & quare non eſt dandus,dicẽdo quẽ mundus nõ poteſt accipere: quia ſcilicet non eſt capax ei⁹. Vere ſiquidem non fuit ſpirituſſanctus datus Apoſtolis in Pentecoſte,datus mundo (hoc eſt communiter omnibus) ſed quibuſdã tantum electis. Et vere mundus non erat capax tanti doni. [Quia non videt eũ nec ſcit eũ.]Quare mundus nõ erat capax ſpiritus veritatis & conſolatoris,ratio redditur ex parte intellectus, quia non videt,clara notitia,nec cognoſcit, notitia fidei, eũ, veritatis ſpiritum. Mundus enim tunc temporis nõ ſolum carebat notitia clara dei,ſed etiam carebat notitia fidei:vtpote non credens eſſe ſpiritũ ſanctum ſpiritum intrantem animã ad inſtruendũ de veritate cœleſtis patriæ. [Vos aũt cognoſcetis.]pro,cognoſcitis,[eũ.]Nõ differt cognitionẽ in futurũ ſed dicit q⁹ in preſenti cognoſcunt eum. Et quũ duo negaſſet de mundo (ſc.licet videre & cognoſcere) nõ

affirmat vtrunque de eis. non enim dicit vos autem videtis & cognoscitis, sed alterum tantum affirmat, vt intelligamus alterum sufficere. & intelligamus simul quòd Apostoli tunc cognoscebant spiritum veritatis notitia fidei. Et propterea ipsis & non mundo dandus erat consolator. [Quia apud vos manebit.] pro, manet. Ratio cognitionis redditur mansio: vt intelligamus spiritum veritatis manentem in animis Apostolorum iam facere officium suum, faciendo eos cognoscere ipsum. ipse enim spiritus testimonii reddit spiritui nostro quòd filij dei sumus. Vnde notitia ab experientia in seipsis significatur. dat enim deus etiam hoc vt sciamus quę à deo nobis donata sunt 1 Cor. 2. Si obiicis quo pacto stant hæc duo simul, quòd spiritus veritatis maneat apud eos & quòd dandus est eis. Solutio est vtrũque esse verũ. nam & tunc Apostoli habebãt spiritum veritatis secundum effectum necessarium ad propriam salutem: dandus autem erat eis secundum effectum consolationis qua tunc carebant, & secundum effectum veritatis ad docendum alios cũ plenitudine gratię & firmitatis &c. [Et in vobis erit.] Cõiunctio &, denotat rationem cognoscẽdi spiritũ veritatis integrari ex duobus: scilicet ex eo quòd manet apud vos, & ex eo quòd in vobis erit. hoc est ex mansione & perseuerantia, immo rectius ex mansione & electione diuina. Quod ideo dixerim: quoniam interrupta fuit mansio spiritussancti in Apostolis (saltem in Petro) sed non fuit interrupta diuina electio: secũdum quam dicitur & in vobis erit. ¶ Vbi etiã nota quòd prius dixerat vt maneat vobiscũ: modo autem adiungit in vobis erit. vt intelligant quòd non solũ cum eis sed etiam in eis intus erit. ¶ Nec prætereas notare quòd ex his duobus integrantibus rationem cognoscẽdi spiritum veritatis, insinuatur propriũ hoc esse electorum vt cognoscant in seipsis spiritumsanctum. Si enim ad notitiam sufficeret habere illum sine perseuerantia, non dixisset Iesus, quia apud vos manet & in vobis erit. iungendo namque hæc duo sub vno quia, vtrãque cõditionẽ requiri significauit. [Non relinquam vos orphanos.] Apostoli ex animo & corpore constabant & propterea Iesus cõsolator eorũ absessurus, postquàm promisit aliũ consolatorẽ internũ, ac per hoc cõsolatorem animi, modo promittit seipsum redditurũ cõsolatorem corporeũ. Et dicendo non relinquam vos orphanos, cõsolatorẽ se promittit vt patrem. Orphanus enim Græca dictio est, significans orbatũ parentibus. Vnde per hoc & se illis exhibuisse hactẽnus vt patrem manifestat, & se redditurũ vt patrẽ pollicetur. [Venio ad vos.] Intra triduũ enim resurrecturus, tanq̃ in præsenti sit

sit dicit venio ad vos, egoipse carneus, egoipse pater. [Adhuc modicũ.] Vere modicũ temporis supererat quo videretur cõmuniter ab omnibus: vsque enim ad nonam horã vidẽdus erat viuus, mortuus aũt paulopost. [Et mundus iam non me videt.] Post hoc modicũ temporis, mundus, hoc est homines cõmuniter, me nõ videt. ¶ Et dicit in præsenti videt, referendo non ad præsens tempus sed ad tempus post modicũ. Et est sermo de mundo secundum statum transitorium huius mũdi. Significatur enim quòd post illud modicũ tempus homines cõmuniter, durante statu transitorio huius mũdi non viderent Iesum, videndũ tamẽ ab omnibus in fine tuum. Propter quem statũ mũdi significandum vsus est verbo præsentis temporis, dicendo non me videt: & non dicendo, & non me videbit. Sonat siquidẽ præsens ℘ mundus in statu mundi post illud paululũ non videt Iesum. Quod esse verissimũ patet post resurrectionem enim non est cõmuniter ab omnibus visus, sed tãtũ à testibus præordinatis à deo. [Vos autẽ videtis me,] Non dicit videbitis sed videtis. referendo præsens ad tempus post illud paululũ. ℘ aduerbiũ temporis tam, seruit vtrique orationi. negatiuæ. s. mundus me iam non videt, & affirmatiuę, vos autem videtis me. ¶ Et declarat per hoc similem differentiã seruandã in reditu ipsius resurgentis inter ipsos & mũdũ, quę descripta est inter ipsos quoque & mundũ quo ad aliũ internũ cõsolatorẽ. Sicut enim ibi dixit quòd dabit vobis, non mũdo, ita modo dicit ℘ non mũdo sed vos videbitis me ne intelligerent ℘ resurgens videndus sit communiter ab omnib⁹ sicut tũc passibilis videbatur cõmuniter ab omnibus. [Quia,] pro, ℘, [ego viuo.] Et hoc quoque præsens viuo, ad tẽpus post paululũ præsens refertur. ¶ Et significantur res videndę duę: altera est ℘ ego viuo postquàm crucifixus mortuus ac sepultus resurgo viuo egomet in hacmet carne, hacmet vita qua modo viuo. Altera est. [Et vos viuetis.] Securos per hoc Apostolos reddit ℘ non morientur secũ, sed ℘ perseuerabũt viuentes. Perseuerantiã etiam viuę, dicendo viuetis significat: timorem mortis interim ℘ ipse reddidit ab eis tollens. [In illo die.] hoc est in illa claritate resurrectionis meæ. Et ad literam etiam in illo die quo resurgam & veniam ad vos quoniam eodem die aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas, & insufflando dedit eis spiritumsanctum [Vos cognoscetis.] Ecce alter fructus reditus mei primus enim descriptus est cõsolatio videndo me viuũ, alter autẽ est notitia. Ille ad partem affectiuã & sensibile gaudium, iste ad partem spectat intellectiuam. Sicut etiam à spiritu paracleto descripserat vtranque partem perfi-

eiendam. [Quia.] pro, quòd, [ego sum in patre meo.] Cognouerũt Apostoli post resurrectionẽ Christi nõ confusa notitia (nescié do quid crederent vt quãdiu erant cũ Iesu passibili credebant propter verba Iesu) sed distincta & explicita notitia, per speculũ tamẽ & in enigmate, cognouerunt Iesum esse filium naturalem dei, esse cõsubstantialẽ patri, esse in patre secundũ identitatem substantiæ seu essentiæ. [Et vos in me & ego in vobis.] Mysterũ vnitatis ecclesiasticę secundũ vnionẽ spiritus interni inter caput & membra immo rectius inter personã & membra, alterum cognoscendũ ab Apostolis prædicit. Iesum enim esse in nobis & nos in Iesu, nihil est aliud quàm nos esse mẽbra Iesu, ipsum vero esse velut personã horum membrorũ. Hoc siquidem modo ipse est in nobis vt persona in membris suis & nos sumus in illo vt membra in persona. iuxta declarationẽ Apostoli ad Rom. 12. multi vnũ corpus sumus in Christo, singuli aũt alter alterius mẽbra. ¶In his duob⁹ (altero ego sum in patre meo, altero vos in me & ego in vobis) vniuersa fidei materia cõprehenditur. in primo enim mysterũ diuinarũ personarũ, in secũdo aũt mysteriũ ecclesiæ comprehenditur. [Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me.] Quia restrinxerat promissionem vtranque (scilicet & alius paracleti & reditus sui) ad apostolos exclusso mundo, ne erraremus putando per has restrictiones haberi mundum à Iesu pro derelicto, ideo vtranque promissionẽ quo ad aliquid extendit ad vniuersum mũdũ, & propterea vniuersaliter & in tertia persona dicit qui habet. Et intendit simul describere diligentem Iesum, & manifestare quis est in toto mundo consecuturus non ipsam vtranque promissionẽ sed effectũ vtriusque. Describitur aũt diligens Iesum ex duabus cõditionibus: scilicet ex habere & ex seruare mandata eius. In habere excluditur tã refutatio quàm negligẽtia discẽdi mãdata Iesu. in seruare vero excluditur tam refutatio quàm negligentia exequendi. Vtranque enim conditionem oportet concurrere nam sicut non sufficit plene habere in notitia mandata Iesu sine executione omnium, ita nõ sufficit exequi omnia mandata Iesu quę quis habet in notitia, si refutat aut negligit habere notitiam omnium mãdatorum Iesu. [Qui autem diligit me, diligetur à patre meo.] Ecce participatio primæ promissionis qua dixerat quòd pater dabit vobis alium paracletum. Extenditur enim promissio illa ad omnes diligentes Iesum, non secundum nouum affectum sed secundum dilectionis effectum. & propterea dicit in futuro diligetur. Dilectio tanque dei secundum actum diligendi est æterna & non futura: sed

sed secundum effectum est futura. [Et ego diligã eum.] Non solũ à patre meo diligetur, sed etiam à me. Erit itaque amicitiæ amor inter diligentem me ex vna parte, & patrem meum ac me ex altera. ¶Sed occurrit hic obiectio: quia textus significat dilectionem hominis erga Iesum in præsenti tempore, dilectionem autem patris & Iesu in futuro. Ex hoc enim insinuatur quòd dilectio qua diligimus Iesum debet præuenire dilectionem patris & Iesu erga nos, cuius oppositum constat esse verum: quoniam ipse prius dilexit nos, immò ex hoc quòd de⁹ diligit nos prouenit quòd nos diligamus eum. ¶Solutio est, quòd absolute prius deus diligit nos quàm nos ipsum, sed quod ad aliquem effectum (puta plenitudinem gratiæ, donum perseuerantiæ, & vniuersaliter quo ad ea quæ meremur) prius nos diligimus Iesum quàm deus nos quoniam prius est nostra dilectio meritoria quàm sit deum dare donum quod merumus deum autem dare donum aliquod, est deum diligere nos ad illum effectum. Sic autem est sermo in proposito. vbi de specialibus promissionibus est sermo. Et declarat Iesus quòd quicunque diligit eum meretur vt diligatur à patre eius ad potiora dona, quo ad primam promissionem: & quod diligatur ab ipso Iesu, quo ad secundam promissionem. [Et manifestabo.] pro, insinuabo, [ei meipsum.] Ecce effect⁹ in quo quilibet participabit promissionem redit⁹ Iesu. Apostolis dixerat quòd visuri essent ipsum & cognituri, &c. cuilibet diligenti ipsum promittit non quòd se manifestabit, sed quòd se insinuabit. Dictio enim Græca significat velut tacite & clam indicare quoniam Iesus cuilibet diligenti se indicat seipsum intus interna illustratione & inspiratione, diuersimode prout electi experiuntur, accipientes manna absconditum quòd nemo nouit nisi qui accipit: [Dicit ei Iudas, non ille Scarioticis.] pro, Iscariotes. [Domine quid factum est, quia.] pro, quòd [manifestatur⁹ es nobis teipsum, & nõ mũdo?] Admiratur Iudas quo merito consurgit hæc differentia, superius explicata in vtraq; promissione inter mundũ & ipsos Apostolos. Et ratio admirationis Iudę erat quia solitus erat Iesus dona sua promittere communia omnibus: vtpote qui venerat pro salute mundi, & qui vitã suã dixerat se daturum non pro Apostolis tantum, sed pro multitudine hominũ. [Respõdit Iesus.] alt ordine. Primo declarat quomodo se habebit ad mundum & deinde quomodo se habebit ad ipsos Apostolos, vt melius intelligant differentiã quã dixerat inter ipsos & mundum, Et est hæc responsio declaratiua antedictorum. [Et dixit ei. Si qs diligit me.] Extẽsionẽ quã prius fecerat ad mũdũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

in tertia persona, qui habet mãdata mea &c. modo declarat similiter in tertia persona: vt intelligamus quòd de omnibus promiscue loquitur. Siquis, cuiuscunque nationis, sexus, ętatis &c. diligit me, vere [Sermonem meum seruabit.] exequetur mandata mea aliquin nõ est vera dilectio. [Et pater meus diliget eum.] ad dona potiora vt prius expositimus. [Et ad eum veniemus.] Non passibus corporalibus, sed donis internis veniemus inquam pater, paracletus & ego. [Et mãsionem apud eum faciemus.] Ad similitudinem amicorum aduentantium & eligentium manere apud eum quem diligunt, aduentum trinitatis ad animam Iesus describit. vt pluralis numero (veniemus, faciemus) multitudinem donorum quæ confert deus superueniens ad animam, intelligamus dilectionem autem aduentu & mansione progressus intensiuus cum perseuerantia significetur. [Qui non diligit me.] Noua differentia inter mundi personas immiscetur, quæ non habet locum inter ipsos videlicet Apostolos quos alloquebatur: vt intelligamus non esse idem de mũdo intelligendum & de vndecim Apostolis. In mundo enim sunt & diligentes Iesum & non diligentes. Apostoli autem vocabantur omnes erant electi. Et propterea de mundo adhuc loquens dicit. qui non diligit me. [Sermones meos non seruat.] Dilectio Iesu propria monstratur causa seruandi sermonem Iesu, ex hoc ipso quòd dilectio ponitur causa seruationis, & non dilectio nõ seruationis. in causis enim propriis si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis. ¶ Et dicit pluraliter sermones meos: vt intelligamus non seruantem vniuersos sermones eius non diligere ipsum. [Et sermonem.] pro, & sermo. Errore siquidem non interpretis accusatiuus iste introductus videtur: nam & in Græco textu est etiam nominatiui casus. [Quem auditis.] pro, quem auditis, [non est meus:] hoc est non ex humana processit authoritate [Sed eius qui misit me patris.] hoc est sed ex diuina authoritate vis& habet. Sicut si legatus, nomine principis sui loquens diceret, sermo iste non est me⁹ sed principis qui misit me. ¶ Et adiunxit hoc Iesus ad manifestandum vim sermonis sui. Dixerat enim oportet seruari sermonem suum, vsque adeo quòd qui non seruat sermones eius extra charitatem est. Declarat namque hoc ideo esse quia sermo eius est sermo diuinus, quia sermo eius habet vim legis á deo: & propterea oportet ipsum seruari ab vniuerso mundo. [Hæc locutus sum vobis.] postquàm respondit Iudæ quantum ad visitationem suam & patris exhibendam mũdo, respondet modo quantum ad specialem visitationem cõferendam ipsis

ipsis Apostolis post ipsius resurrectionem, & consolatur eos ex differentia inter futuram visitationem & præsentem. De præsenti enim dicit, hæc locutus sum vobis: manifestans quòd officium loquentis apud eos exercuit. Et loquitur ad literam de seipso homine, exteriori sermone prædicante, instruente, exhortante. & propterea subiungit, [Apud vos manens] communicans vobiscum sicut in mansione ita in exteriori sermone. [Paraclitus.] pro, paracletus, seu consolator [autem] E regione sui manentis discipulos distinguit futurum consolatorem. [Spiritussanctus.] Hæ duæ dictiones dupliciter in sacris literis intelliguntur. Nam quandoq; vtimur in vi vnius nominis proprij tertiæ personæ trinitatis. iuxta illud, baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & spiritussancti. Circuloquimur enim ignotum nomẽ illius personæ his duabus dictionibus. Quandoque autem in suis diuersis significatis intelliguntur. Et tunc verificantur & de patre & filio, & de spiritu hominis quando sanctus est: vt facile patet inducendo per singula. In proposito autem in vi vnius nominis proprij tertiæ trinitatis personæ sumuntur. ita quòd proprio nomine nominat consolatorem futurum, dicendo spiritussanctus. ¶ Ratio autem nominis huius est authoritas scripturæ, accommodantis hoc nomen ad circũloquendum proprium nomen ignotum nobis illius tertiæ in trinitate personæ. Sed accommodationis ratio videtur, vt vel sic tertia illa persona significetur tanquam incorporeus flatus mundus ab omni potentialitate. Sic enim significatur non à seipsa, sed ab alio, aliter quam filius. & ex adiuncta puritate significata nomine sancti diuina configuratur natura. Lege sacram scripturam & nullum (ni fallor) inuenies actum vitalem similem spiritussancto expressius significatum quàm flatum insufflante Iesu & dicente, accipite spiritumsanctum. Quod clarius alibi habeatur nescio. Et propterea hinc spiritussancti nomen accommodatum tertiæ personæ apparet tanto rationabilius quanto sic inuenitur relatiuum originis nomen spiritussanctus: intelligi enim nequit quòd flatus (siue corporeus siue incorporeus) non sit ab alio. [Quem mittet.] Quia ad literam sermo est de effusione spiritussancti in Apostolos quæ futura erat in Pẽtecoste, & tũc spiritussancti missus est in specie visibili ignea linguæ foris. in animis autem Apostolorum secundum dona gratiæ linguarum, doctrinæ, amoris, fortitudinis, &c. ideo hinc dicitur quem mittet. Ipse enim spiritussanctus secundum seipsum non mittitur sed tantum visibilis specie dicitur mitti visibiliter, & ratione interni doni in animis

Universidad de Deusto
Biblioteca

hominum dicitur mitti inuisibiliter. [Pater.] Attribuitur patri mittere appropriatione, non proprietate: quum etiam filius mittat spiritumsanctum,& ipsemet spiritussanctus mittat seipsum: vt in theologia speculatiua declaratur. [In nomine meo] ad notificandum me,ad manifestandum nomen meum,ad gloriam meam propagandam in mundo [Ille vos docebit omnia.] Ecce differentia: ego locutus sum hæc: ille autem docebit intus. Quanta differentia est inter loqui & docere intus,tanta differentia est inter hanc præsentiam meam,& præsentiam spiritussancti futuram in vobis. [Et suggeret.] pro,& submonebit. Non solum docebit quæ non intelligitis sed reuocabit ad memoriã. [Vobis omnia quæcũq; dixero.] pro,dixi vobis. Vbi aperte manifestat quòd spiritussanctus perficiet quæ Iesus inchoauit. Et dicit omnia quæcunque: vt intelligamus nihil periturum,sed omnia & singula,incognita quidem docenda,quæ autem exciderant è memoria commonenda. Et hîc habes nullum errorem Apostolos(siue ex ignorantia siue ex obliuione)potuisse incurrere circa doctrinam Iesu, circa euangelia scribenda aut approbanda [Pacem relinquo vobis.] Postquam Iesus respondit Iudæ de seipso tam circa mundum quàm circa ipsos,tam quàm rediens ad propositam consolationem turbatorum discipulorum prosequendam, dicit pacem relinquo vobis. Superius dixerat,mandatum nouum do vobis vt diligatis,&c. modo non dicit pacem mando vobis: sed legat testamenti iure, dicendo pacem relinquo vobis. Dilectio enim actio est quæ directe præcipi potest: pax autem nulla est actio,sed fructus consurgens ex actionibus bene dispositis. Et propterea non mandatur, sed relinquitur, tanquam preciosissima hæreditas. hoc est enim testamentũ Iesu. ¶Et vere quadrat pacis bonum mandato dilectionis: iuxta illud. pax multa diligentibus legem tuam. Intendit enim per hoc declarare eis quod hæredes sui oportet quòd sint hæredes pacis. immò quòd hæreditas sua quam eis relinquit est pax. Vera siquidem pax consurgit ex omnibus proprijs actionibus & passionibus bene ordinatis. si aliqua enim exorbitaret, turbatio esset & pax violaretur. Vt intelligamus in hac hæreditate indictam esse nobis necessitatem habendi omnes actiones & passiones bene ordinatas. Nec moriturus Iesus pater Apostolorum, relinquit illis agros, domos, aut curam propriæ sepulturæ, sed tantummodo pacem. Aeli apertius dixisset quanuis non agros & huiusmodi temporalia bona, quanuis nec corpus proprium relinquam vobis, sed resumam illud, pacem tamen relinquo vobis. [Pacem meam do vobis.] Ne

errares putando quòd Iesus testamento relinquit rem non suam, explicat pacem esse suam. ¶Nec dicit pax quam relinquo vobis est mea,sed pacem meam: vt intelligamus veram pacem quæ sola est digna nomine pacis,esse ipsius. Non enim est pax impijs,non est vera pax, exteriori concordia quantumcunque tranquilla & ordinata. Et breuiter non est vera pax nisi interna. qua intus omnibus actionibus & passionibus recte dispositis & habituatis, inferiora animi concordant superioribus, superiora autem animi eum deo. hæc enim sola est vera pax quam constat non esse hominis,sed dei vt domini proprij. Et propterea merito Iesus rẽ suam asserit se relinquere,subiungendo pacem meam do vobis ¶Et dicit do,ad declarandum modum quo relinquit,quòd scilicet relinquit donando liberaliter, non ex fidei commisso aurum, non ex debito quocunque [Non quomodo mundus dat, ego do vobis.] nõ dicit non quã,nõ qualem mundus dat,sed non quomodo mũdus dat,vt intelligamus quòd de differentia in modo dandi loquitur. Modus quo mundus dat pacem, est exterius tranquille se habendo verbis & factis. Dat enim mundus(hoc est communis hominum cursus)pacem, impreeando, conuentendo,non lædendo, & reliqua huiusmodi exteriora seruando: Iesus autem non sic dat pacem,tam ex parte dantis quàm ex parte discipulorum quibus datur nam dat interius operando in animis hominum dat exterius tollendo vitam propriam & res, filios, vxorem,& demũ propriam vitam singulorum quibus dat. Ecce modus dandi pacẽ contrarius modo quo mundus dat pacem. [Non turbetur cor vestrũ.] Resumit quo hic sermo tendit: sicut consueuerunt prædicatores resumere thema ad maiorem vim exhortationis. [Neque formidet.] Turbatio ad tristitiam,formido ad timorẽ spectat, quo quis separatur à cœpto seu proposito. ¶Et non dicit nõ turbemini nec formideris (quia non exigit modo ab illis tantam perfectionem vt passiones tristitiæ & timoris præueniant) sed dicit non turbetur cor,& nõ formidet cor: quia exigit vt nec turbatio nec formido superueniat ad voluntatem,cordis nomine significatã. [Audistis quod ego dixi vobis.] Repetit quoque rationem consolatoriam: vt temperet illam ex ea parte qua turbationem intulit [Vado.] pro, abeo. [& venio ad vos.] Vtrũque dixerat,& quatenꝰ dixerat venio ad vos, consolatorium erat: quatenus vero dixerat abeo, turbationem intulit & timorem. [Si diligeritis me.] Temperat Iesus tristitiam discipulorum ex parte boni ipsius Iesu hactenus enim consolatus eos fuerat promittendo bona illis. Et propterea dicit si diligeretis

Universidad de Deusto
Biblioteca

ligeretis me, vero amore amicitiæ. [Gauderetis vtique.] qui tristamini de abscessu meo [Quia vado.] Deest, dixi. Legendũ est, I quia dixi vado ad patrem] Materia gaudij significatur non solum vado ad patrem. Vnde & quadruplicitèr hoc declarat. Primo ex parte rei directæ quo ad terminum ad quem, subiungendo. [Quia pater.] Deest meus, [maior me est.] Ecce ratio gaudij ex parte termini scilicet patris mei quia maior est me, vado ad maiorẽ, vado ad maius bonum meum. ¶ Vbi nota quòd ipsemet textus fert secum declarationem quo sensu intelligendum sit pater maior me est dum assumitur hoc pro ratione itineris ad patrem. ex hoc enim clare manifestatur quòd pater maior est me eunte ad ipsum hoc est secundum naturam qua vado ad ipsum. Cõstat siquidem quòd secundum diuinam naturam filius, nec exiuit à patre, nec vadit ad patrem: sed ratione humanæ naturæ exiuit à patre & redit ad patrem. [Et nunc dixi vobis prius quam fiat] Reddit secundo rationem ex parte actus dicendi, significat dicendo gauderetis vtique quia dixi. [Vt quum factum fuerit credatis.] Et sumitur hæc ratio ex vtilitate ipsorũ discipulorũ. Intedit enim quòd dixisse eis vado ad patrem, est illis materia gaudij quia est eis vtile ad fidem. Quæ enim prius quàm fiant prædicuntur, quum facta fuerint authoritatem fidei ei qui dixit conciliant. ¶ Nec dicit credatis hoc vel aliud, sed credatis absolute vt intelligamus quòd loquitur de credere vniuersa quæ dixit Iesus. Ita quòd sensus est. Dixi vobis prius quàm fiat meum ire ad patrem, vt quum factum fuerit ire meum ad patrem, credatis vniuersa quæ dixi. Supponit enim quòd prius dixerat, quòd ipsi visuri essent ipsum inde ad patrem. hoc siquidem viderunt quum viderunt ipsum transisse de morte ad vitam gloriosam, &c. [Iam non multa loquar vobiscum.] Tertio alteram reddit rationem eiusdem actus dicendi. Habuit enim actus ille decẽdi duas conditiones. Alteram quòd fuit ante factum, & huius rationem reddidit, dicendo dixi vobis prius quàm fiat, &c. Alteram quòd fuit nunc, & propterea simul iunxit aduerbium nunc, dicendo & nunc dixi vobis prius quàm fiat. Huius itaque nunc reddirationem dicendo iam non multa loquar vobiscum. Ideo nunc dixi vado ad patrem quia re eruauit hoc ad tempus vltimum quo non multa vobiscum loquar. Si enim multa adhuc superessent dicenda, impedirent forte vos à retentatione huius. ¶ Sit declaratus per hoc quòd elegit tempus congruum ad dicendum vado ad patrem: vt & ipsa congruitas electi temporis materia quoque sit letitiæ. [Venit enim princeps mũdi huius.] Quarto ex parte rei dictæ alteram

alteram reddit principalem rationem gaudij. Et sumitur hæc ratio penes modum & rationem eundi ad patrem. Dicendo enim vado ad patrem, res dicta non solum est terminus ad quem (scilicet ad patrem) sed etiam ipsum ire, vado. Et propterea quum primam gaudij rationem reddidisset ex parte termini, modo reddit alteram ex parte modi rationisque eundi. Modus autem significatur dicendo, venit enim princeps mundi huius. Vbi nota ex coniunctione enim, reddi simul rationem supremi temporis (iam non multa loquar vobiscum) & adiungi modum eundi. Dictionẽ princeps præponitur in textu Græco articulus. vt intelligamus quòd non de homine aliquo, sed de illo principe (diaboli) scilicet loquitur. Qui appellatur princeps non solum quia tunc principabatur & regnabat in mũdo, sed quia in proposito veniebat vt princeps ad debellandum Iesum. Et dixit hoc vt intelligamus impetum furoremque persecutorum Iesu non esse humanarum tantum partium, sed diaboli pugnam, non qualitercũque, sed vt principis: tanquam in hoc congressu ageretur de principatu. Sicut vere ita fuit.

Venit autem ad præliandum contra me, ad occidendum me. Declarat enim per hoc quòd modus quo hunc vadit ad patrẽ, est congrediendo cum principe mundi huius propter hoc siquidem dicit quòd princeps mundi huius venit. Est enim præsentis temporis venire & aduentum ad congrediendum cum Iesu significat. [Et in me non habet quicquam.] Non dicit & in me non potest quicquam, sed dicit non habet hoc est nihil mei est eius. In me nanq; nullum est peccatum, ipsæ quoque pœnalitates meæ non sunt eius immò sunt contra eum. nam sunt arma aduersus eum. Vt hinc intelligamus quòd princeps mundi venit ad congrediendũ cum eo nullũ ius habens in ipso. hic enim modus eundi ad patrem valde gloriosus est, & magni est materia gaudij: scilicet mori congrediendo cũ principe mundi nullum habente ius, mori in pugna tam iusta ex parte ipsius Iesu, & tam magna: vtpote principe mundi huius. Ecce modus eundi hinc Ratio autem subiungitur. [Sed vt cognoscat mundus.] Tres partes habet hæc ratio vltra executionem, scilicet dilectionem patris, obedientiam paternam, vt vtilitatem mundi A qua inchoat cum coniunctione aduersatiua, insinuante quod quã uis in me non sit meritum mortis (quia princeps mundi huius in me non habet quicquam) veruntamen pro mundi vtilitate quo ad mortẽ. [Quia.] pro, ꝓ, [diligo patrẽ.] Magna enim mũdi est vtilitas nosse ꝙ Iesus diligit patrẽ. [Et sicut mandatum dedit mihi pater.] Mũdus non solũ cognoscat quòd diligo patrẽ, sed etiam cognoscat

Universidad de Deusto
Biblioteca

gnoſcat pleniſſimam meam obedientiam vtpote qui non ſolum ſa
cio mandatum ſed etiam adimpleo modum mandati. Aduerbium
enim ſicut, modum importat [Sic facio.] illo modo impleo man-
datum ſicut mandatum eſt. Vbi nota quòd quemadmodũ alibi ſu-
pertius dixerat ſi diligitis me mandata mea ſeruate, ita modo com-
probat dilectionem ſuam erga patrem ex hoc quòd ſeruat manda
tum patris non ſolum quo ad mori, ſed etiam quo ad modum pa-
tiendi & moriendi. [Surgite eamus hinc.] Vnica eſt ratio, ineptes
ſed vt cognoſcat mundus hucuſque. Eſt enim ſenſus planus & ſua
uis. Sed vt cognoſcat mundus hæc duo (ſcilicet quòd diligo patrẽ
& ſicut mandatum dedit mihi ſic facio) ideo ſurgite (recumbebant
enim adhuc) eamus hinc, vt tradar, vt capiar, vt patiar, vt moriar,
& breuiter vt adimpleam modos & conditiones omnes paſſionis
& mortis meæ iuxta mandatum quod dedit mihi pater. ¶ Et docet
ex iſtis quod ipſe homo ex dilectione erga deum & obedientia ad-
mußim dati ſibi à deo mandati, ſingula adimplet. Manifeſtat quo
que per hæc verba decretum fuiſſe à deo vt capiendum ſe exhibe-
ret non in ciuitate, non in domo, ſed in tali loco, tempore modo
&c. Et propterea in executionẽ mandati dicit ſurgite eamus hinc.

CAPVT XV.

Ego ſum vitis] Proſequitur Ieſus exhortationem diſ-
cipulorum: aſſumendo metaphorã qua cõparat ſe viti,
fideles ſuos palmitib⁹ fructuoſis & infructuoſis: patrẽ
aũt ſuũ agricolę, tolleti palmites infructuoſos, purgãt
aũt fructuoſos vt plus fructificẽt. Et ĩ declaratione hu-
ius parabolæ occupãtur duo capitula: quintumdecimũ & ſextũde-
cimũ. ¶ Sed mirum occurrit, in hoc q⁹ euãgeliſta nulla vtitur con-
tinuationis nota ad præcedentia quũ dixit Ieſum recedere ex loco
cœnaculi Suſpicor ego ſurgẽtibus Apoſtolis factã inter ipſos cõ-
tentionẽ quis eorũ eſſet remanſurus maior, audito receſſu Ieſu ad
patrẽ quã contentionem à Luca relatam quia Ioannes omittebat,
& aduerſus illã fructus vnitatis ſæpe in ſubiunctis commendatur,
ideo abſque continuationis nota ſubiunxit, interrupti onem in-
ſinuans per hoc. ¶ Primo itaque proponit ipſam metaphoram,
explicando perſonam ſuam & patris. Ego inquit, homo, ſum, me
taphorice, vitis, officium exerceo vitis. [Vera.] ad differentiam
labruſcæ & ſimilium ſicut dicimus aurum verum ad differentiam
auri alchimici. Aſſimilat enim ſe non labruſcæ & huiuſmodi, ſed
verę

verę viti. [Et pater meus agricola eſt.] Hinc apparet quod ſeip-
ſum hominem aſſimulat viti: nã ipſemet vt deus, agricola eſt non
minus quàm pater. Deus enim ſignificatur agricola per hæc ver-
ba: hoc eſt officiũ exercens agricolæ [Omnem palmitem in me]
Solos fideles per palmites ſignificat, dicendo palmitem in me. ra-
tione enim fidei ſunt palmites in ipſo exiſtẽtes: perennes autem
infideles nunquam fuerunt palmites Chriſti. [Non ferentem fru-
ctum.] Sola negatio proferendi fructum fidei penſatur: & ſuffi-
cienſ explicatur cauſa abſciſionis, ſubiunctæ. [Tollet] pro, tollit
eum.] Pater meus agricola abſcindit eum à vite. Sicut enim in
materiali vite agricola abſcindit palmitem infructuoſum, ita deus
fidelem infructuoſum quotidie ſeparat à conſortio Chriſti [Et o-
mnem qui fert fructum.] Ecce alterum genus palmitum. [Purga-
bit.] pro, purgat, [eum.] Et hoc quoque in materiali vite fit ab agri
cola: & ſic quotidie à deo circa fideles fructificantes in fide [Vt
fructum,] pro, fructus. [plus afferat.] Ad hoc enim fit purgatio
palmitis vt plus fructificet: & ad hoc purgatur à deo bonus Chri-
ſtianus vt melior fiat. [Iam vos mundi eſtis.] Propoſita parabola
declarat Ieſus illã dupliciter. Primo velut explicando terminos ap-
plicatos ad propoſitũ: & intentionẽ quo tendit per hanc parabolã.
Et quoniam exhortatio iſta tendit ad hoc vt perſeuerent diſcipu-
li in conjunctione ad Ieſum, perſeuerantia autem in bono ſuppo-
nit ſtatum præſentem bonum, ideo à preſenti diſcipulorum ſtatu
in bono, incipit dicendo iam vos mundi eſtis. Rurſus introdu-
cit in parabola quatuor (ſcilicet ſe vite, patre agricola, & duobus
generibus palmitum) par fuit vt à patre agricola inchoaret decla-
rationem, aſſignando pro cauſa boni ſtatus diſcipulorum patris
ſermonem. propter quod non ſub bonitatis ſed mundiciæ nomi-
ne ſtatum præſentem diſcipulorũ ſignificauit. Vt quia dixerat of-
ficium patris eſſe purgare; ex hoc ipſo quod proponit ante men-
tis eorum oculos quod ſunt mundi propter ſermonem patris, a-
gnoſcant in ſeipſis exercuiſſe officium ſuum patrem. & ex perce-
pto beneficio à patre accendantur ad ſtudium perſeuerãdi & perci
piendi futurum beneficium purgationis ad plus fructificandum.
Hoc dicit vos mundi eſtis, ſed proponit iam vt ponderent quòd
quanuis prius fuerint immundi, modo mundi effecti ſunt hoc e-
nim auget beneficium. [Propter ſermonem quem locutus ſum vo
bis.] Mundicia veſtra beneficium eſt ſermonis quem locutus ſum.
Et in hoc manifeſtat beneficiũ eſſe patris ſui: quia ſuperius dixe-
rat, & ſermo quem auditis nõ eſt meus ſed eius qui miſit me patris.

Sciebat

Sciebat Iesus quam efficaciam habuerat sermo suus in animis discipulorum, sciebat quòd habuerat in eis efficaciam mundandi ex virtute diuina: quam patri attribuit. & propterea dixit ipsos mundos propter sermonem. [Manete in me.] Ex percepto beneficio declarat quod supereſt ſtudium: ſimul declarans quorſum tendit hæc parabola. & ſimul nihilominus exponens atque applicans ad propoſitum illum terminum in me. Ita quod ſicut dicendo iam vos mundi eſtis propter ſermonem &c. declarauit patrem agricolam quo ad fructum mundiciæ, ita modo explicando ad quid debet eorum ſtudium tendere, explicat in duobus conſiſtere inhæſionem palmitis in vite. hoc eſt contunctionem diſcipulorum cum Chriſto ad fructificandum. Manete inquit in me. [Et ego in vobis.] Non eſt ſenſus, manete in me & ego manebo in vobis: ſed ſtudete vt vos maneatis in me & ego in vobis. ita quod vtrunque mandatur eorum ſtudio. Quid autem hæc duo ſignificent ſpecialiter, inferius ipſe Ieſus explicabit. nunc enim velut ſummatim applicat metaphoram. [Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo niſi manſerit in vite, ſic nec vos niſi in me manſeritis.] Quadruplici ratione monet ad hoc ſtudium. Vbi aduerte quod ſimul inſerit his rationibus applicationem aliorum terminorum metaphoræ ad propoſitum.

¶ Prima itaque ratio ad primam partem ſpectat ſcilicet manete in me. & ex parte neceſſitatis ſumitur. Quæ ſatis elare patet ex ſimilitudine palmitis non potentis ferre fructum à ſemetipſo niſi manſerit in vite. [Ego ſum vitis, vos palmites.] Præcedenti & ſubſequenti rationi ſeruit hæc particula, explicans Ieſum eſſe vitem reſpectu diſcipulorum vt palmitum: quod adhuc non fuerat explicatum. ¶ Aduerte quòd hæc ratio quanuis ſit completa ex ratione ſimilitudinis, non tamen eſt complera ex ratione rei: ſed poſtea complebitur. [Qui manet in me & ego in eo.] Secunda ratio ad vtranque ſpectat particulam ſcilicet manete in me, & ego in vobis. Et ex parte vtilitatis ſumitur, ſubiungendo. [Hic fert fructum multum.] Prima enim ratio neceſſariam coniunctionem eum Ieſu ad ferendum fructum, hæc autem vtilem ad ferendum fructum multum monſtrat. [Quia ſine me nihil poteſtis facere.] Directo & plano ſenſu redditur ratio completa primam rationem: quæ ſuper ſolam ſimilitudinem ad vitam & palmitem fundata erat. relinquebat enim ratio illa locum quæſtioni, vnde eſt quod tu officium vitis & alij officium palmitis habent? Hinc inquam tacitæ quæſtioni occurrit, reddendo rationem quare non poſſunt

poſſunt fructum quencunque (multum vel paucum) ferre, quare ipſe vitis & alij palmites: quia ſine me nihil poteſtis facere. Quæ ſententia eſt veriſsima vt ſonat: vtendo pronomine me pro Ieſu ſecundum diuinam naturam: quoniam ſine ipſo nec poſſumus eſſe. Verum ſequendo contextum literæ (loquentis de Ieſu vite, hoc eſt ſecundum humanam naturam) ſenſus eſt. quia ſine me, homine nihil, fructus, hoc eſt nihil meritorij ad vitã æternam, poteſtis facere. Sermo eſt enim ad literam de fructu fidei. ũ. [Si quis in me non manſerit.] Tertia ratio ad primam ſpectat particulam ſcilicet manete in me & ſumitur ex pœna nõ manentis in Ieſu. ſimulque exponitur ille termin⁹ in parabola poſitus, tollit eũ. [Mittetur.] pro, miſſus eſt, [foras ſicut palmes.] Ex hoc præterito apparet quod ille manſerit tam apud Græcos quàm Latinos anceps ad præteritum vel futurum ſubiunctiui, intelligenda hoc in loco eſt in præterito ne pœna præcedat culpam. Sed præcedente culpa ſignificata per hoc quod nõ manſit in Ieſu (vtpote nolendo ſeruare præcepta Ieſu) ſubſecuta eſt pœna quod miſſus eſt foras, iudicio diuino excluſus eſt à beatitudinis cõſortio. pœna enim damni per miſſionem foras, ſignificatur. quia iuſti admittuntur intus ad æternæ beatitudinis. Quocirca idẽ ſignificatur per miſſionem foras & per ablationem ſignificatam dicendo tollit eum. & exponitur quod pœnam hanc præcedit culpa palmitis non manere in vite [Et areſcet.] pro, aruit omnem fidei vigorem perdidit: vt etiam damnum donorum præſentis vitæ intelligas. [Et colligent eum.] pro, & colligunt eos. Significatur enim quòd quotidie fit. Sine intermiſsione nanque reprobi colliguntur ex hac vita à dæmonibus cum ſibi paribus, velut palmites in faſciculos. & propterea pluraliter dicitur eos. [Et in ignem.] æternum, [mittent.] pro, mittunt. quotidie, [& ardet] pro, ardent continue ex nunc vſque in æternum. Abſque conſumptione enim animę cruciantur in inferno ex nunc & deinceps ſine fine. [Si manſeritis in me & verba mea in vobis manſerint.] Quarta ratio ſicut ſecunda ad vtranque ſpectat particulam ſcilicet manete in me, & ego in vobis. ¶ Vbi aduerte explicari quid importat & ego in vobis, dicendo & verba mea in vobis manſerint. vt intelligamus Ieſum eſſe in nobis nihil aliud eſſe quàm verba Ieſu manere in nobis: manere in intellectu fidei, in voluntate ſpe & charitate, in viribus executione. Et ſumitur hæc quarta ratio ex ſocietate appetitus, ſignificata ſubiungendo. [Quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis.] Vbi ſimul promittitur adimplendum quicquid

quid volumus ex coniunctione ad Iesum, & explicatus modus fructificandi Explicatur enim in his verbis quod petendo fiet quicquid volumus: quod est dicere, intercedente supplicatione fructũ producetis desideratum. vt intelligeremus coniunctionem nostri ad Christum non fructificare per modum naturæ, sed mediante humili supplicatione. [In hoc clarificatus.] pro, glorificatus, [est patet meus] Supererat rationem reddere patris agricolæ, purgantis palmitem fructiferum vt fructus plus afferat. Ratio itaque quare pater Iesu deus, agricolæ officio describitur, assignatur gloria ipsius patris: dicendo in hoc glorificatus est pater meus. [Vt fructũ plurimum.] pro, multum, [afferatis] hoc est vt in statu & dispositione fitis afferendi fructum multũ. Glorificatus enim est inchoatiue quum dispositi sunt Apostoli ad afferendum copiosum fructum. Quo qualiter fiat, inferius exponetur. [Et efficiamini mei discipuli.] Duo simul significantur. Alterum est quod explicatur quod importet manere in me, dicendo & efficiamini mei discipuli: vt intelligamus cum admonemur manere in me, admoneri efficiamini mei discipuli. ¶ Et bene nota quòd de existentibus iã discipulis suis dicit & efficiamini mei discipuli: q̃ est alterũ hic significatũ. vt intelligamus perseverantiam manendi in Iesu, cõsistere in cõtinuo effici eius discipulum. hoc est in continuo profectu sub disciplina eius. quod est continue proficere in charitate. nã supersus dixit, in hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis si dilectionem &c. Et hic finitur ratio parabolæ, explicata applicatione terminorum ad materiam. posthac autem prosequetur significata parabolæ per singula. [Sicut dilexit me pater.] Incipit à duabus particulis: manete in me, & ego in vobis. Quod si vis penetrare, recole quod ego in vobis explicatum est, verba mea in vobis manserint. Et propterea in hoc progressu quum leges præcepta mea seruaueritis, seu feceritis quæ præcipio vobis intellige importari & ego in vobis. & loco manete in me, ad speciem descendendo intellige dictum manete in dilectione mea. Et hæc pro clariori notitia terminorum & intellectu persecutionis metaphoræ prælibata sint. ¶ Monet itaque ad manete in me, ex authoritate modi quo Iesus dilexit eos. Authoritatem autem dilectionis suæ erga eos, deducit ex modo quo pater dilexit eum. dicendo. [Et ego dilexi vos.] illo modo quo deus pater dilexit me hominem, ego homo dilexi vos. Et determinat modus significatus per sicut, dilectionem ex parte rei dilectæ. Ita quod sensus est sicut dilectus sum ego homo à deo, ita vos dilecti estis à me. ¶ Et est verum

proportionaliter. nam Iesus homo dilectus est à deo sic vt spiritualia dona sibi congrua in præsenti haberet: per meritum autem & passionem ac mortem acquireret quę congruebat ipsum acquirere in futurum. Simili nanque modo Iesus dilexit Apostolos vndecim: dando eis spiritualia dona secundum congruitatem temporis, & disponendo vt reliqua acquirerent pattendo, laborando, moriendo &c. [Manete in dilectione mea.] Optime infertur monitio ad manendum in dilectione Iesu erga eos ex tanta authoritate. Et est sensus perseuerate dilecti à me, digni dilectione mea actiue: quia scilicet dilexi & diligo vos. vt intelligamus quòd manere in Iesu est manere dilectum ab eo [Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea.] Ne vagarentur quęrendo quid agendũ est ad manendũ in Iesu dilectione (quæ nõ est in facultate discipulorum) declarat quid agendum est scilicet quòd seruanda sunt opere præcepta Iesu. quod est in facultate eorum ¶ Vbi aduerte quòd per hæc simul declarat illas duas partes (scilicet manete in me, & ego in vobis) mutuo sese inferre nã ipsum in nobis esse declarauerat verba sua in nobis manere quod modo magis explicat, præcepta sua seruari à nobis Præcepta igitur Iesu seruando, manemus in vite, manemus in Iesu, manemus in Iesu dilectione, manemus dilecti à Iesu, & vitis Iesus in nobis maner, verba eius manent in nobis. ¶ Et dixit hæc ne errarent putando quòd siue seruarent Iesu præcepta siue non, perseuerarent dilecti à Iesu: sicut carnis filij perseuerant dilecti à patre etiam si inobedientes fuerint. [Sicut & ego.] Superfluit &. [Patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione.] Ne dura appareat sarcina imposita discipulis ad seruandũ seipsos in dilectione Iesu monstrat hanc obedientiam esse necessariã discipulis ab exemplo ipsiusmet qui est filius: vt intelligamus quòd si filium oportuit obedire seruando præcepta patris proprij, ad hoc vt perseueraret dilectus à patre, cõsequẽs est vt discipulis non sit onerosum obedire seruando præcepta Iesu (quæ tam dictum est esse præcepta dei patris Iesu) vt perseuerarẽt dilecti à Iesu. Vbi clarissime conspicitur quòd Iesus loquitur de se secundũ humanam naturã. [Hæc locutus sum: vobis, vt gaudium meũ in vobis sit.] pro, maneat. Ne obedientia seruandi præcepta, propter bonum proprium Iesu mandata discipulis putetur subium git quòd ideo simile obedientię onus illis inijxit vt simile gaudiũ habeant: vt quemadmodum ipsum obedientem patri imitabuntur obediendo ei, ita gaudiũ ipsius quod habet obediendo patri, participetur in ipsis discipulis. Ita quòd ad eorũ gaudium obedientiã

hanc ordinari intelligant. [Et gaudium vestrum impleatur.] Non solum ad participationem mei gaudij in præsenti vita, sed etiam ad hoc vt gaudium participatum iam effectum vestrum impleatur in futura vita, ordinatur obedientia hæc. Plene enim gaudere in hac vita sancti non possunt sed in cœlesti patria, sanctorum gaudium impletur. vbi nulla pœnalitas, nullus defectus plenitudinem gaudij impediet. Vtrunque autem in Apostolis impletum esse constat: quoniam & in præsenti vita ibant gaudentes à conspectu concilij &c. & omnes transierunt ad gaudium æternum [Hoc est præceptū meum.] Vniuersa monitio ad hoc reducta erat si præcepta mea seruaueritis, & propterea consequens fuit vt quæ essent hæc præcepta manifestaret. Et quanuis pluraliter dixerit verba mea, præcepta mea omnia tamen sumendo ad vnum redigit dicendo hoc est præceptum meum: quoniam in hoc vno impleto omnia implentur, & sine hoc seruatio cæterorum nihil prodest ad manendum in dilectione Christi. [Vt diligatis inuicem sicut dilexi vos.] Repetit mãdatum nouũ superius declaratũ in 13. cap. [Maiorem hac dilectionem nemo habet.] Explicat modũ significatũ dicendo sicut dilexi vos. ex parte modi amandi penes magnitudinem amoris: intendés quòd dilexit eos tanta dilectione quanta nemo habet maiorem. [Quã vt animam suã.] Superfluit quam. hoc est vitam suam corporalem. anima enim secundum animandi officium & vita corporalis in idem redeunt. [Ponat.] non cogatur mori sed sponte moriatur. [Quis.] Infinite dixerit, ad compræhẽdendum omnes homines. [Pro amicis suis.] Duplex quæstio occurrit circa hanc sententiã. Altera est quia maioris dilectionis est ponere animã suã pro inimicis suis quàm pro amicis suis. iuxta illud Pauli ad Ro. 5. cõmendat autem charitatem suã subiungendo, si enim quũ inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filij. Et iuxta doctrinam saluatoris apud Matthæum diligite inimicos vestros &c. ¶ Altera est de qua magnitudine est sermo, quum dicitur maiore. Nam si de magnitudine extensiua est sermo, nõ apparet verũ. quũ maior dilectio sit ponere non solum vitã sed etiã famam & gloriã quàm ponere vitã pro amicis. Si vero de quantitate intensiua, non apparet quoque verum. quoniam fiat maiorem intensiue esse intus charitatem, quę nõ adæquatur ex actu ponendi animam pro amicis. ¶ Ad hęc ordine retrogrado respondetur. Et soluto quidem secundæ quæstionis est: quòd hic est sermo non de dilectione absolute, sed de dilectione alterius. Affert enim hęc sententia ad præceptũ diligatis inuicem sicut dilexi vos. vbi patet sermonem esse de dilectione

dilectione qua alius diligitur. Nec est sermo de alterius dilectione secundũ se, sed suos actus exteriores: vt patet ex explicato exteriori actu scilicet vt ponat quis animam suam pro amicis suis. Et per hoc cessat quæstio de quantitate intensiua charitatis, in se. sermo enim est de charitate vt extenditur ad actus exteriores. Et est sensus quòd nullus habet dilectionem secundum actum exteriorem, maiorem q̃ qui ponit animam suam pro amicis suis. Et hoc patet comparando omnes exteriores actus dilectionis alterius, comparando inquam secundum proprias materias: puta ponere vitam, ponere regnum, ponere famam. & reliqua quæ ordinata dilectiõe possunt poni pro altero. constat enim quòd ponere vitã maius est. ¶ Nec obstat quòd maius est ponere vitam & famam quàm ponere vitam: quoniam comparatio intelligitur inter disparatos actꝰ dilectionis, & non inter vnum actũ solũ & ipsummet iunctum cũ alio: quoniam sic communiter fiunt comparationes & intelliguntur. Quũ enim dicitur quòd charitas est maior cæteris virtutibus, nõ intelligitur quòd charitas est maior seipsa iuncta cũ alia virtute, sed accipiendo singulas virtutes disparate. Maius est autem ponere vitã quàm ponere famã, eo modo quo ordinata dilectio potest ponere famam & gloriã suam pro altero scilicet subeundo ignominias & calumnias &c. ¶ Soluto vero primæ est, tũ ex eo quòd sermone formali nullus ordinata dilectione ponit animam suã pro inimicis: quoniam inimicus vt sic sonat rationem repugnantẽ dilectioni ordinatæ. Vnde falsum est quòd maioris dilectionis actꝰ est ponere vitã pro inimicis: quia non est actus ordinatæ dilectionis. Ad authoritates autẽ inductas in oppositum, dicitur quòd loquũtur de inimicis materialiter & relatiue ad amicitiam. Christus etenim mortuus est vt nos de inimicis efficeremur amici, & iubemur diligere inimicos materialiter: hoc est dona dei quæ sunt in inimicis. Vnde secũdum hoc ponere vitam pro amicis actu vel potentia, seu habitis vel habendis, includit ponere vitã pro inimicis materialiter. & propterea nõ est maius ponere pro inimicis quàm pro amicis: immo est pars eius quod est ponere pro amicis. ¶ Tum ex eo quòd dominus ideo in tertia persona indicit hanc sententiã (dicendo nemo habet) vt insinuet q̃ non de seipso sed de alijs hominibus loquitur. Alijs autem hominibus quãuis præceptũ sit diligite inimicos vestros, benefacite orate &c. nunquam tamen dictum est ponite animas vestras pro inimicis vestris, pro ijs qui vos odio habent quoniã diligere, benefacere & orare possunt referri ad naturã & ad spẽ beatitudinis: sed mori actualiter inimicis quũ nõ refera

referatur ad salutem spiritualem inimicis (quem constat perstitere in peccato mortali) ordinata dilectio non causat in hominibus alijs à Christo, qui sciebat quòd suum mori efficiebat inimicos amicos. Quocirca quũ præcepisset Iesus vt diligatis inuicè sicut dilexi vos, subiunxit hanc sententiã de hominum inter se maxima dilectione in actu exteriori. vt hinc intelligeremus quàm maior rũ dilectio eius erga nos: pensando quòd ipse ponit animam suam pro nobis (quanuis inimicis) reconciliandis, librando quòd dilectio eius superat maximã hominũ inter se dilectionem tũ vt tẽperaret præceptũ, diligite inuicè sicut dilexi vos. Acsi apertius subiunxisset, non exigo à vobis vt modum meæ erga vos dilectionis imitemini, quantũ ad hoc quod dilexi vos ponendo animã meam pro vobis quũ inimici essetis: sed sufficit quo ad hoc quòd diligatis inuicem ponendo animas vestras pro amicis: quia inter homines maiorẽ hac dilectionem nemo habet vt animã suã ponat quis pro amicis suis. ¶ Est itaque huius vniuersalis vt sonat sententiæ sensus ꝙ nullus homo maiore dilectione prosequitur exteriori opere alios quàm ponẽs vitã suã ꝙ amicis suis, habitis vel habẽdis. Quanuis Christo excepto nullus homo ponat vitam pro amicis nisi quos habet. Solus enim Christus moriens potuit acquirere amicos qui solus mortuus est infra triduum resurrecturus. Et propterea hanc vniuersalem sententiam adiecit Iesus vt intelligerent Apostoli ꝙ Iesus maximum illis dilectionis impendebat officium, ponendo animam propriam pro ipsis vt amicis. Vnde & subũgit. [Vos amici mei eritis si feceritis] pro, faciatis. Est enim præsens subiũctiui. [Quę ego præcipio vobis.] Ne iugum præceptorũ exactũ ad manendum in dilectione Iesu, pateret in animis discipulorũ quòd monerentur ad perseuerandũ in Iesu dilectione vt serui dilecti, declarat eis ꝙ sunt in dilectione Iesu vt amici. vt intelligant se moneri vt perseuerent in dilectione Iesu, hoc est à Iesu dilecti vt amici simulque intelligant amicos id se seruare faciendo præcepta Iesu vt hinc percipiant quod iugum præceptorũ ad dignitatem eorum spectat. vtpote fouens & seruans eos in gradu amicorum Iesu. Vbi perpende quòd sicut paulo superius fructũ seruãdi præcepta, declarauit esse gaudium hic & in futuro, ita modo altũ fructum eorũdem explicat gradum amicitiæ Iesu, esse amicum Iesu. diligi à Iesu vt amicũ. [Iam.] pro, posthac, [non dicã] pro, dico, [vos seruos.] puros. Nõ promittit mutationem nominis seruorũ in nomen amicorum, obstaret enim promissioni ꝙ paulo inferius nominat eos seruos, non est seruus maior domino suo &c. sed pro nun-

nunciat eos posthac nõ esse mere seruos, sed seruos amicos. Dicit itaq; eis ꝙ posthac nõ sunt puri serui, sed serui amici, sed serui aciti in amicos hoc est quod habẽt in seipsis vnde nõ sũt posthac mere serui. [Quia seruus nescit.] Hinc apparet dictus sensus: quòd scilicet non deliberatione à seruitute seu seruituris nomine sed de quadam eleuatione inter seruos est sermo. Translatio enim ex nescire quæ facit domin⁹ ad scire quæ facit dominus, nõ tollit seruitutẽ sed eleuat seruũ in gradũ amicorũ. [Quid faciat domin⁹ ei⁹.] Quanuis serui sciant quid fieri per eos iubeat dominus nõ tamen sciunt quid dominus faciat, non cõmunicant seruis domini quid ab ipsis dominis faciendũ est. [Vos autẽ dixi amicos: quia omnia quęcũq;] pro, quę [audiui à patre meo nota feci vobis.] Nõ dicit omnia quę vidi aut noui, sed quæ audiui: vt insinuaret quod nõ de omnibus sibi notis sed de omnibus quæ tanquàm legatus à patre audierat loquitur. Omnia enim illa notificauerat discipulis quæ acceperat à patre vt in carne passibili annunciaret. & in hoc continuę perseuerabat officio ad magis explicandum. Multa autẽ alia se nosse quę etiã dicturus est illis, infertus testatur, multa habeo vobis dicere quæ non potestis &c. vt intelligamus illa alia multa esse extra numerum eorũ quæ audiuit à patre. vtpote quæ nouit à patre vltra mandata notificandorũ in carne passibili. [Non vos me elegistis.] Quanuis in vite clarũ sit, quòd vitis efficit palmites & nõ palmites vitẽ, in politicis tamen cõgregationibus contrarium apparet. nã populus elegit regem, nõ rex populũ. & sic de alijs. Et propterea ad hoc excludendũ & declarandũ secundũ proprietatẽ rei gestæ quòd descripserat in metaphora vitis, affert hanc tertiam rationem ad hoc vt discipuli maneant in dilectione Iesu. Primam enim attulit ex fructu gaudij secundam ex fructu amicitiæ: hanc autem tertiam ex beneficio præcedentis electionis. Et in hac simul manifestat quòd cõiunctio ipsorum cum Iesu, non est orta ab eis sed ab ipso Iesu. Non, inquit, vos me elegistis, quemadmodũ populus regem, aut milites ducem, aut discipuli præceptorẽ & cæt. [sed ego elegi vos.] Ne etiam errares quòd casu aut sorte contingeret hæc euenerit, explicat sed ego elegi vos, tum electione æternã tũ temporali. [Et posui vos] in apostolat⁹ gradu [vt eatis] ad prædicandũ. [& fructũ afferatis] prædicando, duplicẽ scilicet pro lectum meriti vobis, & salutis animarum alijs, [Et fructus vester maneat.] De vtroque fructu hoc verificatur. Fructus quidem meritũ Apostolorum perseuerat in vitam æternam: fructus autem conuersionis ad fidem perseuerat vsque ad finem mundi, infe-

rendus vitæ æternæ. ¶Et dixit hęc ad exponendum quòd ipse est vitis non naturalis sed voluntaria: quæ produxit Apostolos non natura sed electione, tanquàm palmites ferentes fructum nō permanentem. [Vt quodcūq; petieritis patrē in nomine meo, det vobis.] Apponit modum ferendi fructū fore supplicando. vt intelligāt meritis & actibus ex sapientia seu prudentia seu affectibus humanis [Mundus quod suum erat diligeret.] Naturaliter siquidem inquiunt philosophi amabile est bonum, singulis autem propriū. Naturaliter ergo mundus diligit bonum proprium [Quia vero de mundo non estis.] quia fides vestra, mores vestri, doctrina vestra non ortum habet à mundo. quia nec ab affectibus humanis, nec à sapientia & prudentia humana [Sed ego elegi vos de mundo.] Nullum locum relinquit errori putantium Apostolos secundum originem animæ non esse de mundo sicut alios homines: apponendo pro aduersatiua, sed ego elegi vos de mundo. Electionem siquidem causam monstrat esse quare non sunt de mundo. electio enim abstraxit eos ab effectibus, sapientia & prudentia mundi & transtulit in sapientiam, prudentiam & affectus Christianos. [Propterea odit vos mundus.] Quum inferendum fuisset, propterea non diligit vos mundus, intulit longe peius, propterea odit vos mundus, vt intelligeremus quòd in eo quod dixit, sed ego elegi vos de mundo, significatur contrarietas ad mundum: quòd scilicet electi sunt ad sapientiam, prudentiam & affectus contrariantes mundo. In virtute siquidem contrarietatis per hæc verba significatæ, intulit propterea odit vos mundus. odium enim est respectu contrarij. [Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis.] Reuocat ad memoriam superius dicta, ad monstrādam viam exempli proprij quod dixerat. [Scitis quòd me primum vestrum odio habuit [Non est seruus maior domino suo.] reuocate ad mē tem quòd non estis melioris conditionis quàm ego. [Si me persecuti sunt, & vos persequentur.] Ecce secundum caput purgationis, continens etiam multa genera. Nam sicut odium continet omnes passiones & machinationes internas, ita persecutio omnia exteriora mala pœnæ. Et similiter ab exemplo proprio procedit. [Si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt.] Hoc ad literam relatum ad homines illius temporis, omni caret quæstione ex eo quòd ipse let⁹ testatur sic fore. Et hic sensus est literalis. vt patet ex contextu. [Sed hæc omnia facient vobis.] primū & præcipue Israelitæ seu Iudæi. [Propter nomē meū.] profitendū à vobis, exosum

suo. Est itaque sensus. scitis quòd me primum omnium vestrum caput omnium vestrum, odio habuit, Consolatur enim eos ab exemplo suo, qui tamen non egebat purgari his odijs. [Si de mundo fuissetis.] Rationem reddit naturalem quare mundus odit discipulos eius. Et intendit per esse de mundo, constare doctrina, mo

eis [Quia nesciunt eum qui misit me.] hoc est quia nesciũt deum misisse me. Ignorantia ergo quòd deus miserit me, causa erittoe malorum: veruntamen huiusmodi ignorantia non excusat eos Quod dupliciter probat. [Si non venissem & locutus fuissem eis.] Negatio non cadit super vtrunque verbum: scilicet venissem, & locutus fuissem. Et pronomen eis, demonstrat Israelitas. ad quos in persona venit & locutus est, tanto tempore prædicando. Vnde & dicebat, non sum missus nisi ad oues quæ perierũt dom' Israel. [Peccatum non haberent.] huiusmodi ignorantię. [Nunc autem excusationem.] pro, prætextum, Qui plus est quàm excusatio. sonat enim palliationem quandam. [Non habent de peccato suo.] Significatur quòd non habent colorem seu apparentiam excusandi peccatum suum post manifestam meam prædicatione [Qui me odit.] Ecce inexcusabilis ignorantiæ radix, odium Iudæorum erga me ad hoc enim insinuãdum subdit hęc verba infinite [Et patrem meum odit.] Ne excusabile intelligeres odium Iudæorum erga Iesum, explicat quòd qui odit ipsum; consecutiue odit & patrẽ eius: hoc est deum. [Si opera.] mirabilia [nõ feciſſem in eis.] Israelitis Adiungit prædicationi mirabilia opera à se facta inter Iudæos: ve nullum tergiuersationis locum relinquat. [Quæ nemo alius fecit.] Vt patet legenti antiquorum gesta, nullus vnquã resuscitauit quatriduanum mortuum, &c. [Peccatum non haberent.] iniustimo di ignorantiæ. [Nunc autem & viderunt.] Non audierunt, sed viderunt mirabilia quæ feci. [Et oderunt.] Et cum his omnibus oderunt. Ecce radix cæcitatis [Et me & patrem meum.] hoc est deum. Et quidem quòd oderint Iesum, clare apparet ex effectibus. Quòd vero oderint deum, consecutiue habetur: quia quum in Iesu nullũ esset malum quod recta ratione posset odio haberi, sed ratio odij erat prædicatio firmata tot miraculis traheus populum, manifeste sequitur quòd in deum actorem horum redũdabat odium erga Iesum. [Sed vt adimpleatur sermo.] Tacitæ quæstioni (quare deus permittit huiusmodi odium Iudæorum erga Iesum) respondet vt adimpleatur: hoc est ordinetur à deo odium eorum ad veracitatem scripturarum sacrarum. [Qui in lege eorũ scriptus est.] Clare patet hinc quòd de Israelitis locutus est. Et appellatione legis tota vetus scriptura sacra comprehenditur. nam sermo iste scriptus est in Psalmo trigesimoquinto. [Quia.] pro, quòd, [odio habuerunt me gratis.] hoc est sine vlla offensa, sine vlla injuria, sine vlla data occasione odij. [Quum autem venerit.] Ad cumulum inexcusabilitatis persecutorum nominis mei accedet multiplicatio testium

testium. nam vltra prædicationem meam, & opera mea superue-
nient spiritussanctus testis: adiungemini & vos testes. [Et dicit ve-
nerit vt intelligamus quòd spiritussanctus non est res aliqua ca-
rens facultate veniendi: vt sunt virtutum dona, quæ dantur & in-
funduntur, sed non veniunt proprie loquendo ad nos. Vnde Iesus
proprio & formali vteus sermone vt intelligamus rem quæ est pa
racletus non esse sicut dona virtutum, sed esse substantiam viuam
facultatem habentem veniendi ad homines, dicit quum autem ve
nerit [Paraclitus.] pro, paracletus. hinc ad paucos dies. [quẽ ego
mittã vobis.] Superius dixerat quem pater mittet, modo dicit quẽ
ego mittam vt eãdem operationem patris & filij inquantum deus
est intelligamus, vt indiuisa intelligamus opera trinitatis. Ego de
monstrat proculdubio Iesum secundum diuinam naturam. solius
enim dei est mittere spiritumsanctum. Missio autem ista est mis-
sio visibilis: qua scilicet in specie visibili ignis, & linguæ venit spi-
ritussanctus in corda Apostolorum. [A patre.] Et quòd mittam
abeo à patre, & ita mittam quòd pater mittet vt fons & caput
missionis. [Spiritum veritatis.] Græca dictio interpretata spiri-
tum, anceps est ad accusatiuum vel nominatiuum, spiritum vel spi
ritus: sed parum refert an sensus sit quum venerit paracletus spiri-
tus veritatis, vel quem ego mittã spiritũ veritatis. Et appellatur spi
ritus veritatis nõ solum ad differentiam spiritus mendacij (de quo
scribitur tertij Regum vltimo ero spiritus mendax in ore prophe-
tarum eius) sed etiam ad significandum quòd erit spiritus solius &
totius veritatis eorum quæ sunt necessaria ad salutem æternam.
[Qui à patre procedit.] æternaliter. Et aduerte hic quòd nulla ra-
tione admittit ex ista affirmatiua (scilicet qui à patre procedit) infer-
re negatiuam, ergo non procedit à filio: quin potius quia indiuisa
sunt opera patris & filij in omnibus vbi non obuiat relationis
oppositio (vt sub Eugenio quarto in concilio Græcorum & Lati-
norum deductum hac ratione est) in hoc quod dicitur qui à patre
procedit, includitur quòd etiam præcedit à filio. Pater enim & fi-
lius, omni operatione sunt vnum in qua non obuiat relationis
oppositio, & quia in hoc quod est spiritumsanctum procedere à
patre, nulla admiscetur relationis oppositio inter patrem & filiũ
ideo conuenire etiã à filio concluditur quòd spiritussanctus pro-
cedat ab eo, ex hoc ipso quòd procedit à patre. [Ille.] proculdu-
bio paracletus spiritus veritatis. [Testimonium perhibebit de me.]
quòd sum missus à patre quòd sum naturalis filius patris, &c. Ecce
nouus testis irrefragabilis, (vtpote spiritus veritatis) aderit. [Et

vos

Universidad de Deusto
Biblioteca

vos testimonium perhibetis.]pro,perhibete.Quãuis Græca dictio anceps sit ad perhibete vel perhibetis,magis tamen congruit proposito præsens imperatiuum quàm indicatiuum. Mandat enim Iesus vt & ipsi libere testimonium de vita sua,de actionibus suis, de moribus suis proferant publice [Quia ab initio mecum estis]qa præsentes fuistis,vidistis,palpastis omnia,ab initio quo cœpi docere.Initiũ nanque gestorum à Iesu à tempore baptismatis Ioannes attẽdi,testatur Petrus Apostol⁹ in electione Matthæi Actu. primo.

CAPVT XVI.

Hæc locutus sum vobis.] de odijs & persecutionibus imminẽtibus vobis.[Vt nõ scãdalizemini] Non indeo hæc dixi vt accumulem vobis tristitiam aut clamorem,sed ad vestram vtilitatem, ad vestram cautelam vt superuenientibus his odijs & persecutionibus non impingatis, non ruatis. Iacula enim præuisa minus feriunt,⁊ nota causa profectus,facilĩ⁹ tolerantur. [Absque synagogis.]pro alienos à synagoga.,[faciẽt vos]Effectus odii & persecutionum describens,explicat duos extremos effectus:primum scilicet & vltimum.Primus est excommunicare eos à congregationibus Iudæorum:vltimus est occisio. De quo subditur. [Sed venit hora]seu tempus.Dictio siquidem Græca vtrunque significat & magis congruit vt intelligatur tempus.Et est præsentis temporis venit, à passione enim Christi tempus hoc cœpit esse præsens. ¶ Aduersatiua autem coniunctio,ad quantitatẽ paruam antedicti mali (scilicet excommunicationis à synagoga)refertur. Quod enim diceretur, sed hoc parum est,venit tempus,&c.id exercet coniunctio aduersatiua puo malo adiungens maximum malum. [Vt omnis]non aliquis. [qui interficit.]pro,interfecerit,[vos.] Ecce alterum extremum ꝛ ge petius malum. [Arbitretur.]pro,existimet.Non significat dictio Græca in dicare,sed putare:quod dictum videtur mihi.[Obsequium]pro,cultum,[se prestare deo]Interfici quidem extremum malum est:sed horribilius valde redditur quòd tanquam inimici,non deorum(qui dæmones sunt)sed veri dei interfectio immines prænũciatur:vsqueadeo vt inter religionis opera quibus deus cutur, habendum sit interficere vos. [Et hæc facient vobis] Supfluis vobis Ratio omnium persecutionum subiungitur ignorant:non tamen excusata,vt prius dixit.[Quia non nouerunt patrẽ.]hoc est deum vt patrẽ,quod est ignorare mysteriũ trinitatis. [Neque.]

verum deum & verum hominem, quod est ignorare misteriũ incarnationis pro salute mundi. Israelitæ enim de quibus loquitur (quorum sunt synagogæ)quanuis nossent deum,nesciebant tamẽ hæc duo quę Iesus manifestauit mundo. [Sed hæc locutus sum vobis.]Aduersatiua ad tristitiam causatam in Apostolis ex auditis refertur significans quod non vt ingereret illis tristitiam hæc locutus est illis [Vt quum venerit hora.]seu tempus. Eadem enim est dictio quæ est superius . Ecce ad quid hæc dixi, vt quum venerit tempus persecutionum [Eorum reminiscamini]pro,memineritis. Significatur enim recordari , non reminisci.quod proprie est oblitorum. Et pronomen eorum,refertur ad hæc quę locutus est. Vnde & in textu Græco habetur memineritis eorum. [Quia ego dixi vobis.] Non paruam vobis cõsolationẽ afferet memoria prænunciatarũ persecutionum: ea præcipuè ratione quia ego propter quem tolerandæ sunt (vtpote omnia prævidens) non decepi non occultaui sed sciens & prudens dixi vobismet, non per tertiam personam intermediam,non alicui vestrum [Hæc autem.]scilicet imminentia mala vobis postquàm ascendero ad patrem. [Non dixi vobis ab initio.] electionis vestræ in Apostolos quum dixi vobis ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos &c. Tunc enim nec dixit hæc duo hic explicata (scilicet excommunicationem à synagogis , & occisionem ipsorum habendam vt cultum dei : vt patet Matth. 10.) nec dixit persecutiones imminere illis postquam ipse abscesserit ab eis ad patrem : sed omnes illæ persecutiones sonabant tempus præsentiæ eius. vnde & ibi dicitur , non consummabitis ciuitates Israel donec veniet filius hominis [Quia vobiscum eram.]hoc est quia quandiu durabat tempus præsentiæ meæ vobiscum, non erat tempus vt solicitos vos redderem de malis imminentibus post abscessum meum ad patrem. hoc enim fuisset cogitare de crastino,hoc fuisset præuenire tempus congruum sermonis huius. Modo autem non sum mansurus vobiscum conuersatione humana vt hactenus , ideo non tunc sed nunc quum tempus instat dixi hæc vobis. [Nunc autem vado.]non ibo sed actualiter vado. nã actualiter ad patiendum & moriendũ ibat [Ad eum qui misit me.]vt intelligamus quòd secundum quod homo, secundũ humanam naturam in qua missus est vadit ad deum patrem mittentem, Et subiunxit hoc tum ad significandum Apostolos ꝙ tam oblti sunt ipsius Iesu, quanuis recedentis ab eis ad patrem.tum ad inchoandam declarationem modi quo mala prænunciata purgant ad plus fructificandum, à morte siquidem Christi

qua

Universidad de Deusto
Biblioteca

qua fuit ad patrem, inchoat meritum paracleti vim fructificatiuam dantis patientibus persecutiones. [Et nemo ex vobis.] Quamuis Petrus, Thomas & Philippus antequam hæc prænunciassem mala interrogauerint. nunc tamen nemo ex vobis. [Interrogat me, quo vadis.] hoc est solicitus est de me, vt saltem interrogaret (hoc est perseueraret interrogando) de loco ad quem vado. de quo loco adhuc nihil respondi explicite, prioribus interrogationibus pulsatus. [Sed quia hæc.] imminentia post recessum meum mala. [Locutus sum vobis.] manifestando illa. [tristitia implebit.] non in parte occupauit. [cor vestrũ.] vt nec cogitetis de me, vt non sit amplius vobis curæ prosequi quæstionem à vobis toties motam de loco ad quem vado. [Sed ego veritatem dico vobis.] Coniunctio aduersatiua, ad tristitiam de imminentibus malis ipsis Apostolis quæ mutos illos reddiderat refertur. [Expedit vobis.] Postquam declarauit metaphoram vitis & palmitum, & quantum ad manere in ipso & econuerso & quantum ad purgationem palmitum quo ad res quibus purgantur, declarando quod mundi odia & persecutiones sunt res quibus purgantur, supererat vt declararet quomodo hæ purgationes haberent vim magis fructificandi. Dictum est enim in parabola, purgabit eum vt plus afferat fructus & propterea hoc intendens modo declarare, aperit quod vis proferendi maiorem fructum patiendo, erit mediante alio paracleto ad quem mittendum oportet ipsum moriendo ire ad patrem agricolam, cuius est purgare palmites fructuosos vt plus fructificent. A propria itaque Apostolorum vtilitate futura ex ipsius ire ad patrem, consolatur ipsos dicens expedit vobis. [Vt ego vadam.] per mortem. [Si enim.] Deest, ego, [non abiero paracletus non veniet ad vos.] Declarat vtilitatem futuram ipsorum esse illam, talem ac tantam, quam, qualem & quantam ex alto paracleto habituri sunt: quia aduentus eius pendet ex suo recessu. ¶Si quæris causam quare si Iesus non iret paracletus non veniret, multæ possũt accommodari rationes congruę: sed illa quæ cogit, est quia sic decreuerat sancta trinitas. quæ omnia suauiter disponens, ordinauit vt non duo simul adessent in hac vita consolatores (alter humana conuersatione & alter spirituali eleuatione) sed recedente primo, apostoli abstraherẽtur ab humanis consolationibus, & totos se darent spiritualibus, succedente secundo vt rei probatæ euentus. [Si autem abiero, mittam eum ad vos.] Perpende prudens lector quod pater agricola vtitur odijs & persecutionibus mundi aduersus Apostolos ad purgandum illos, a rebus, & filijs, vxore, coniunctis

coniunctis, à carnis propriæ occasionibus, & breuiter ab effectibus omnibus vitæ huius. sed ipse non est author iniquitatum illarum. Paracleto autẽ vtitur ad hoc vt purgationibus his Apostoli magis ac magis fructificent. & ipse simul cum filio est author missionis. Dicit autem potius mittam quam mittet pater, vt prosequatur parabolam. palmitem enim purgatum fructificare magis, quamuis sit effectus vtriusque (scilicet vitis & agricolæ) magis tamen est vitis. [Et quũ venerit ille, arguet mundum.] proculdubio per vos ad quos mittetur. Et hinc incipit describi maior fructificatio Apostolorum, simul cum ratione persecutionum quibus purgabũtur. Ex eo enim quod consolator ille per vos arguet manifestatur noua fructificatio. & simul ex eo quod per vos arguet mundum, mundus insurget contra vos. [De peccato. & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidẽ quia nõ crediderunt.] pro, non credũt, [in me.] Peccatum mundi declarat esse non credere in Iesum vt intelligamus non perfectionis sed necessariæ rectitudinis esse credere in Iesum. ita quod non credere in Iesum est peccatum, est à recta ratione recedere. peccatum enim rectæ aduersatur rationi. ¶Et meminit specialiter huius peccati. tum quia sicut fides tollit omne peccatum, ita sine fide impossibile est placere deo. tum quia mundus non reputabat esse peccatum non credere in Iesum. sed spiritussanctus per os apostolorum repræhendit & conuincit mundum quod hoc est peccatum. [De iustitia vero quia ad patrem vado & iam non videbitis.] pro, videtis, [me.] Quemadmodum peccatum declarauit esse non credere in eum, eodem stylo intelligendum est declarari iustitiam esse Iesum ire ad patrem & iam non videri ab Apostolis. ¶Est autem prima pars huius iustitiæ, Iesum ire ad patrem. hoc est Iesum satisfacere per mortem suam pro peccatis humani generis, mortuus est enim propter nostra peccata & resurrexit propter iustificationem nostram, ad Ro. 4. Hoc enim quod est ire ad patrem, significat mortem & resurrectionem. est siquidem moriendo acquirere immortalitatis gloriam, satisfaciendo pro humano genere. Satisfactio enim iustitiæ actus est. ¶Altera vero pars huius iustitiæ est retributio cœlestis habitaculi, significata dicendo & iam non videtis me. à negata siquidem conuersatione visibili cum Apostolis, retributionẽ cœlestis habitaculi remotissimi à nobis, significauit. Vnde quum dicitur & iam non videtis me, demonstratur tẽpus ab ascentione Christi. Significantiusque non dicit non videbitis sed non videtis, vt intelligerent quòd à die ascentionis qua consummauit iter suum

suum ad patrem, in præsenti seculo non viderent eum. Nec tollit spem videndi eum in futuro seculo, in quo semper conuersabitur corporaliter cum eis. ¶[De hac inquam tali ac tanta iustitia Iesu Christi (continente in se & satisfactionem pro mundo & præmium gloriæ cœlestis) arguet, reprehendet, conuincet per Apostolos spiritussanctus mundum quod sine fructu quo ad multos facta sit. [De iudicio autem: quia princeps huius mundi iam iudicatus est.] Superfluit iam. Primum ex parte mundi non credentis, secundum ex parte Iesu moriendo satisfacientis &c. tertium autem ex parte diaboli sumptum est. Et dicendo princeps mūdi huius, de diabolo nō qualitercūque sed quatenus princeps huius mundi per idololatriam loquitur. Hac enim ratione vt princeps venerabatur vt superius declaratum est. Et dicitur iudicatus: quia non potentia sed iure deiectus est à principatu mundi huius. Iudicatus siquidem est in morte Christi. tunc enim merito Christi iniuste ab eo occisi, ius dictum est contra principem mundi huius: executio autem sententiæ postmodum per Apostolos & Christi discipulos facta est, destructa idololatria in mundo communiter Arguet itaque spiritussanctus mundum per Apostolos de hoc iudicio q̄ venerantur principem iure eiectū. ac per hoc iniuste principem. ¶[Si collegeris hæc tria, & consideraueris apostolicas prædicationes, videbis capita prædicationis eorum hæc tria fuisse & ad hoc studuisse, ad hoc miracula fecisse, vt conuincerent mundum de relinquenda idololatria, de peccato infidelitatis, & de oblata propitiatione ex Christi morte, paratáque cœlestis vitæ retributione. Quod nunquam assecuti essent nisi spiritussanctus per eos fuisset locutus & operatus. [Adhuc multa habeo vobis dicere] Inchoat aliud augmentum fructificationis futuræ per eos aduenientе paracleto. Sunt autem multa quæ restabant dicenda, quod conceptus est de spiritu sancto, quod conceptus & natus ex virgine, quod descensurus erat ad inferos ad beandum sanctos patres, quòd ascensurus erat in cœlum, & alia quæ post resurrectionem Apostoli didicerunt. [Sed non potestis portare modo.] Non taceo illa multa quia nolim vobis communicare, sed quia vos nō estis modo dispositi ad percipiendum ea. Ecvtitur metaphora importabilis ponderis dicendo non potestis portare: vt intelligant illa multa esse magni ponderis (non corporalis grauitatis sed secundum spiritualem magnitudinem seu virtutem) & ipsos esse secundum mentem velut imbecilles respectu magnoneris: [Quum autem venerit ille.] Hic punctandum est com-

te.

te. nam pronomen ille non refertur ad sequentia (eo quod spiritus neutri generis est apud Græcos) sed refertur ad antedictum paracletum masculini generis. Est enim sensus. quum autem venerit ille paracletus. [Spiritus veritatis.] non solum paracletus sed spiritus veritatis. [Docebit.] pro, ducet, [vos omnem,] Deest in. Legendum est. [in omnem veritatem.] Ecce fructus quamvis ego multa taceam vobis dicenda, ille tamen ducet vos nō solum in veritatem illorum multorum quæ taceo, sed etiam in omnem veritatem intellige Christianæ fidei, non veritatem geometriæ &c. ¶[Est enim sermo de ducere interno quod plus significat quam docere. nam docere sistit in intellectu: ducere autem in omnem veritatem, ad vniuersas partes animi se extendit: memoriam scilicet voluntatem & affectum. simul cum vtribus subministrantibus: cogitatiua scilicet phantasia, & reliquis. [Non enim loquetur à semetipso.] Coniunctio enim, monstrat quod ratio redditur quare spiritus veritatis ducet in omnem veritatem tā eorum quæ dixit quàm eorum quæ habebat dicenda Iesus discipulis quia non loquetur à semetipso. Spiritus enim sanctus quia non est à semetipso sed est à patre & filio, ideo nec loquitur nec quidquid aliud facit à semetipso: sed & operari & loqui habet ab alio, à quo habet esse [Sed quæcunque audiet.] pro, audierit [loquetur.] Dictio Græca interpretata audierit, anceps est ad præteritum vel futurum subiunctiui. Et si ad æternam notitiam spiritussancti referatur, nihil refert vtro tempore intelligatur quoniam æternitas comprehendit omne tempus. Sed quoniam non dicit quæcunque sciet aut sciuerit, planus literæ sensus est quòd quæcunque audiet à mittente: ad similitudinem legati, qui non loquitur à semetipso sed quæ audiuit à mittente. Præmittit enim mittam illum ad vos: vt intelligamus quod de spiritusancto loquitur secundum officium nuncij, seu vt mittendo aut missio: & percipiamus hæc omnia quæ de spiritusancto subsinguntur, dici de spiritusancto vt nuncio. Propter hoc enim non dixit quæcunque nouerit sed audierit: ad significandum quòd de notis spiritusancto vt nuncio (hoc est vt annuncianda) loquitur. Hæc siquidem sunt quæ metaphora auditionis à mittente significantur. non enim inter diuinas personas intelligitur proprie auditio. Et quemadmodum spiritumsanctum mitti ad Apostolos est spiritumsanctum fieri nouo essendi modo in Apostolis, ita spiritumsanctum audire à mittente est spiritumsanctum fieri nouo modo in Apostolis secundum officium loquendi.

quendi. Non dico secundum actualem locutionem (quoniam de illa subditur loquetur) sed secundum officium loquendi mittitur enim Apostolis vt sit in illis: audit autem vt locuturus insit. Et quanuis significata notitia in spiritusancto nuncio per audire, nō sit noua sed æterna, ratione tamen temporalis effectus connotati in officio quo mittitur, significatur temporaliter per verbum futuri temporis audierit. [Et quæ ventura sunt annunciabit vobis.] non solum vos doctos reddet, sed etiam prophetas constituet. Et non dicit & omnia quæ ventura sunt: sed indefinite, & quæ ventura sunt. Quæ autem annunciabit & quæ non, humanæ esset præsumptionis discutere: quum spiritus ille diuidat singulis prout vult. [Ille me clarificabit.] pro, glorificabit. Primum augmentum fructus relatiue ad mundū, secūdum vere relatiue ad Apostolos, hoc autem tertium relatiue ad ipsum Iesum describitur. Ille, per vos prædicantes & prophetantes, me glorificabit, in hoc mundo. [Quia de meo accipiet.] Non sumitur hic meum possessiue (eo modo quo ager est meus) sed essentialiter: eo modo quo anima est mea, quo natura est mea. Dicim⁹ enim animā meā, naturam meam, essentiam meam. Hoc siquidem modo Iesus dicit de meo accipiet: de essentia mea, de sapientia mea, de scientia mea. ¶Nec dicit meum sed de meo: vt ordo originis spiritus sancti de meo significetur. Vbi subtiliter penetrare studeas duplicem ordinem significari: tum accipientis ad rem quæ accipitur, tum originis accipientis, vt de meo. Et alter quidem ordo (scilicet accipientis ad rem quæ accipitur) monstrat quod spiritussanctus accipiet sapientiam scientiámque filij non filiationem. propter quod non dixit de me sed de meo accipiet. [Alter (scilicet originis importatæ in præpositione de) monstrat quod spiritussanctus procedit ab eo quod est filij vt principio quo filius producit ipsum. Sicut enim filius generatur ab essentia patris vt principio quo pater generat filium, quanque essentiam filius per generationem accipit, ita spiritussanctus producitur ab essentia patris & filij vt principio quo pater & filius producunt spiritumsanctum: ita quod spiritussanctus in hoc quod producitur accipit eadem patris & filij essentiam, sapientiam, scientiam, potentiam, & reliqua omnia absoluta. ¶Et bene nota qui minus exercitatus es in theologia speculatiua, quod non vere dicitur quod filius aut spiritussanctus producitur de essentia aut sapientia diuina (hoc enim ad quaternitatem abbatis Ioachim damnatam spectat) sed sane dicimus quod producitur filius de essentia patris, & spiritussanctus

sanctus de essentia patris & filij. Et hoc significatur hoc in loco per pronomen meum. formalissime enim dixit de meo significatur nāque essentia, sapientia, scientia &c. non absolute sed vt est persona. ¶Dixit autem accipiet in futuro, propter officium temporale connotatum. acceptio enim ipsa est productio passiua spiritus sancti quæ æterna est. sed quoniam temporali futuro officio nuncij iungitur, ideo tempore futuro significatur. Est enim planus literæ sensus, ideo me glorificabit ille quem ego mittā quia de meo sapere, de meo sensu accipiet, proculdubio nuncius: ad differentiā humanorum nunciorum. qui mittuntur quidem & audiunt quæ mittens dicit, sed non accipiunt sapientiam prudentiamque mittentis: iuxta prouerbium potest dari officium sed non sensus. [Et annunciabit vobis.] Ecce executio officij paracleti spiritus veritatis quē mittet ipse: vt etiā ex ipsa executione officiū nuncij in illo agnoscamus. Significanterque adiungit vobis: vt fructum hunc qui est glorificare me intelligant spiritumsanctū producturū per ipsos Apostolos. [Omnia quæcunque habet pater, mea sunt.] Indiuiso inter patrem & filiū, quantum ad omnia (non quædam) quæ habet pater, explicatur. Vbi perspice significari, tū res quas habet, enim patrem habentem: vt intelligamus e regione omniū quæ habet, supputari patrem. ita quòd sub omnia quæ habet, non comprehenditur pater, non comprehenditur paternitas, non comprehenditur esse patrem. Et absque exceptione quacunque verum est quòd omnia quæ habet pater mea sunt. Penetra autem si potes, quòd communicare in omnibus patrem & filium distinctos inter se, significat non habere aliquid patrem quo careat filius & econuerso. sed omnia aliter habere patrem (scilicet non ab alio) & aliter habere filium, scilicet à patre. [Propterea dixi quia.] pro, quòd, [de meo accipiet & annunciabit vobis.] Ex veritate dictæ sententiæ reddit rationem quare dixerit de spiritusancto quòd de meo accipiet. Ex hac igitur euangelica doctrina habemus quòd ideo spiritussanctus procedit à filio, quia omnia quæ habet pater sunt etiam filij. ac per hoc quum pater habeat hoc quod est esse principium spiritussancti, filius quoque est principium spiritus sancti. & habemus hanc vniuersalem quòd pater & filius in omni bus sunt vnum vbi non obstat relatiua oppositio inter patrem & filium: immo quòd in trinitate diuina omnia sunt vnum, salua sola distinctione penes relatiuam oppositionem patris & filij & spiritussancti. Lege speculatiuam theologiam, si hæc non intelligis & nosse cupis. [Modicum.] temporis intercedet. paucarū sci-

licet horarum spatium. [Et iam.] Superfluit iam. [non videbitis me.] pro, non videtis me. Et hoc idem intellige in subsequentibus non videbitis. omnia nanque legenda sunt in presenti. Post modicum enim temporis mortuus est. & non viderunt eum, sed cadauer eius. Referuntur autem præsentia ista ad tempus præsens post modicum. ¶Et adiunxit hæc, ad declarandum aliud genus purgationis eorum. Prius enim declarauit purgationem ab extrinsecis persecutionibus. modo vero declarare intendit purgationem ab internis animi passionibus. vt intelligamus quòd vtroque modo cœlestis agricola purgat palmites fructiferos vt plus fructificent. [Et iterum modicum.] temporis intercedet post mortem meam. [Et videbitis me.] Vosmet in hac vita videbitis metipsum viuum. [Quia ego vado ad patrem.] Ratio vtriusque interualli & interruptæ ac redditæ visionis est. quia vado ad patrem. In ire ad patrem, includitur mori & resurgere. [Dixerunt ergo ex discipulis eius ad inuicem. Quid est hoc quod dicit nobis. modicum & non videbitis.] pro videtis. [me & iterum modicum & videbitis me: & quia vado ad patrem? Dicebant ergo, quid est hoc quod dicit modicum? nescimus quid loquitur.] Obscurus intellectus discipulorum describitur satis clare. [cognouit autem Iesus quia.] pro, quòd. [volebant eum interrogare: & dixit eis, De hoc quæritis inter vos quia.] pro, quòd, [dixi modicum & nō videbitis] pro nō videtis, [me, & iterum modicum, & videbitis me? Amen amen dico vobis quia.] pro quòd, [plorabitis & flebitis.] pro lamentabimini, [vos.] Declarat primum post modicum quo non videbunt ipsum, ab exteriori fleru & lamento. Tēpus enim mortis ipsius Iesu significatur: quo Apostoli plorauerunt & luxerūt Iesum. [Mundus autem gaudebit.] Vobis lugentibus, cōmuniter homines gaudebunt. nam Iudæi & Gentiles gauisi sunt in cruce de Iesu: vt patet ex insultationibus eorum. [Vos autem cōtristabimini.] Non solū exterius plorabitis & lamentabimini: sed etiam intus in cordibus vestris afficiemini tristitia. [Sed tristitia vestra vertet in gaudiū.] Declarat alterum post modicum quo visuri erant ipsum, à gaudio quod habebant post resurrectionem eius, in quod cōuertetur eorum tristitia, tanquàm illud gaudium fructus sit purgationis habitæ per tristitiam. [Mulier quum parit tristitiam habet, quia venit hora eius. quum autem peperit puerum iam non meminit pressuræ propter gaudium quia natus est homo in mundum.] Declarat hos successus à simili successu gaudij ad tristitiā in muliere. Et similitudo est clara. [Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis.]

Applicat

Applicat similitudinem ad propositum. [Iterum autem videbo vos.] Vt apertius declaret ex parte ipsius Iesu (quia scilicet moriturus erat & resurrecturus) hos successus, non dicit iterum autem videbitis, sed iterum autem videbo. hoc est ego ipsemet qui modo vos video & mortuus non videbo vos, iterum viuus videbo vos. ¶Vbi nota acute lector quòd suū post resurrectionem videre significat in futuro, discipulorum autem significauit in præsenti. vt intelligamus non interrumpendum morte ipsorum videre discipulum suum autem videre interrumpendum morte, nouumque videre sibi futurum, Apostolis perseuerantibus in sua vita. [Et gaudebit cor vestrum.] Ad literam gauisi sunt discipuli viso domino. [Et gaudiū vestrū nemo tollet.] pro tollit, [à vobis.] Firmitas interni gaudij significatur tanta quòd nulla persecutio sufficeret ad tollendum ab eis ipsorum internum gaudium. Et dixit hoc. ad significandum quod futurum eorum gaudium aduenientе spiritu Paracleto, non erit instabile sicut gaudium quod habuerunt hactenus de præsentia Christi. hoc enim mundus abstulit ab eis illamet nocte. ¶Et dicit in præsenti, nemo tollit, vt intelligerent continuam præsentis sæculi persecutionem ad tollendum instare. [Et in illo die.] quo iterum videbo vos. [Me non interrogabitis quicquam.] hoc est non erit vobis opus vt interrogetis me quicquàm: vepote absque interrogatione docti. Et hoc verificatum est non solùm à die quo confirmatum est gaudium eorum per spiritumsanctum: sed etiam à die quo post resurrectionem vidit Apostolos. Postquam enim viderunt eum, ita instruxit eos de regno dei & aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas, vt non oportuerit illos interrogare quicquam. Vnde tam Petrus qui præsumpsit interrogare Iesum de Ioanne, domine hic autem quid? reprehensus est: quàm discipuli in ascensione eius conuenientes præsumentes interrogare domine si in tempore hoc restitues regnum Israel, reprehensi sunt. [Amen amen dico vobis.] Demum circa metaphoram vitis palmitum declarat quòd vniuersaliter non solum magis fructificare sed etiam absolute fructū ferre, mediante humili supplicatione habetur. [Si quid.] pro quòd, [quæcunque petieritis patrem.] Ecce modus omnem fructum ferendi [In nomine meo.] in inuocatione nominis mei. Nouum modum petendi docet eos. quem hodie continue seruat ecclesia, apponendo petitionibus, per dominum nostrum Iesum Christum filium tuū. [Dabit vobis.] Ecce modus efficaciæ, diuina largitio respondens

petentibus in nomine Christi. Et dicit quòd dabit vobis quæcunque petieritis inuocato nomine meo: quia sic est in veritate quòd quæcunque non solum Apostoli sed electi quique petunt absolute, impetrant. nullus enim electus secundum rationem rectam petit absolute quod potest negari, sed petit illud sub conditione: vt paulus ter dominum rogauit vt discederet à se angelus Satan, &c. [Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo.] Sciebat Iesus quòd hoc supplicandi modo (scilicet inuocato nomine Iesu) non adhuc vsi fuerant Apostoli [Petite & accipietis.] Exposita efficacia impetrandi hoc nouo orandi modo, & quòd hactenus illo non sunt vsi, monet vt vtantur illo. Tanquàm si diceret vtimini illo, & experiemini efficaciã scilicet quòd accipietis. [Vt gaudiũ vestrum sit plenũ.] vt hac via perueniatis ad plenitudinem gaudij: præerit in patria cœlesti. [hæc in prouerbijs locutus sum vobis] Pronomen hæc demonstrat dicta ex tunc, surgite eamus hinc. nam ex tunc incœpit parabolam, ego sum vitis vera &c & prosecutus est eam declarando spectantia ad illam hucusque. Vnde finem imponens parabolæ dicit hæc in prouerbijs, in metaphoricis sermonibus, dixi vobis [Venit.] deest sed. Legendum est. [Sed venit hora seu tempus. Significat enim tempus post resurrectionẽ. [Quum iam non in prouerbijs] hoc est in metaphoris [Loquar vobis, sed palã.] seu manifeste. [de patre meo annunciabo vobis] Post resurrectionem enim Iesus instruxit discipulos aperte de mysterio trinitatis inter alia quæ docuit de regno dei. [In illo die.] quum instructi fueritis, & apertus fuerit vobis sensus ad intelligẽdum scripturas, & cognoueritis me esse naturalem filium dei. [in nomine meo petetis] inuocatione nominis mei supplicabitis deo. [Et non dico vobis.] hoc est prætereo, taceo [Quod ego rogabo patrem de vobis] pro, vobis. taceo officium meum quòd rogabo patrem pro vobis. Non dicit se non rogaturum: sed dicit se tacere nunc officium suum quod alias promiserat. Rationem autem tacendi nunc hoc officium subiũgit. [Ipse enim pater amat vos] Ratio tacendi proprium officium rogandi pro ipsis patrem, est acsi diceremus quia pater ipse tam affectus est amore ad vos, nihil dico de intercessione mea ad eum pro vobis: vt hinc intelligerent seipsos non solum diligi ab ipso Iesu sed etiam à patre. [Quia vos me amastis] Hinc apparet quòd de amore gratiæ subsequentis fuit sermo, dicens ipse enim pater amat vos. amor nanque subsequentis gratiæ causatus est ex merito quo discipuli amauerunt Iesum. De amore autem gratiæ præuenientis scriptum

est quòd ipse prior dilexit nos. Sobrie autem intellige quòd patris amor causatus est ex amore discipulorum: quoniam non est sermo de actu amandi secundum se (quandoquidem ille est æternus, & est substantia dei) sed secundum effectum subsequentium gratiarum, ad quæ dona amauit Apostolos ex eo quòd ipsi amauerũt Iesum. [Et credidistis.] Hic clare testatur Iesus veram fuisse fidem in Apostolis de ipso [Quia] pro, quòd, [à deo exiui] deest ego. Legẽdum est. [quod ego à deo exiui.] Quum res intellectualis ordinis tangitur rei sensibili, exit à penetralibus intelligibilis secreti ad externum ordinem. intellectus enim & intelligibile velut interiora sunt. sensus autem & sensibile velut foris sunt. Iesus non solum intellectualem, sed diuinam ac omnino impassibilem personam iunxit sensibili & passibili carni. Et propterea dixit ꝙ ego exiui à deo. personam enim eius quæ diuina est, demonstrat pronomen ego. [Exiui à patre.] assumendo carnem, naturam sensibilem ac passibilem vt declaratum est [Et veni in mundum.] hoc est in conuersationem cõmunem mundo, conuersatus est enim ita Iesus vt communis esset cuilibet volenti videre & audire ipsum. Et adiũxit hoc quia potuisset exisse à patre sumendo carnem sensibilem absq; eo quòd venisset ad communem hominum conuictum: vt si assumpsisset carnem sensibilem sed incorruptibilem (vt modo habet in cœlo) aut in paradiso terrestri fuisset, apparens quandoque aliquibus vt post resurrectionem fecit. [Iterum relinquo mundum.] Iterum, refert alterum iter: non alteram relictionem tanquam primum iter fuerit exisse à patre & venisse in mundum quo iam completo alterum aggrediatur iter, inchoans econuersõ. Primum incœpit à patre, & terminatum est ad mundum hoc autem incipit à mundo & terminatur ad patrem. ¶Sed nota differentiam dicendo relinquo mũdum. Non dixerat reliqui patrẽ: quia ita exiuit à patre quòd nõ reliquit patrem, ita iunxit sibi carnem passibilem quòd nõ reliquit diuinitatem communem sibi cum patre. mundum autem relinquit: qui conuersationem huius mundi ad quam venerat, relinquebat. [Et vado ad patrem.] Non dicit & intro ad patrem (quòd esset relinquere naturã sensibilẽ, quã assumendo exterat) sed vado ad patrem, vado ad consortiũ & conuersationẽ gloriæ paternæ. Immortalitate enim & habitaculo cœlesti conditiones paternæ gloriæ habentur ab humanitate Christi. secundum quam ibat ad patrẽ. [Dicunt ei discipuli eius. Ecce nunc palam loqueris, & prouerbiũ nullũ dicis] Discipuli paulo ante tanquam muti ex tristitia effecti, ex post auditis sermonibus Iesu consolatorijs, tũ ex superuenturo paracleto,

racleto,tum exhiteranda visione ipsius, tum ex promissa efficatia impetrandi in nomine eius,tum ex commendato amore commendatáque fide ipsorum erga eum,&c. resipiscentes loquuntur,& tria dicunt. Primum quòd modum loquédi promissum à Iesu (scilicet non in parabolis) iam apparet impleri Et propterea demonstrando præsens tempus tanquam promissio non fuerit facta in lógum tempus,dicunt ecce nunc manifeste loqueris, absque metaphoris, [Nunc scimus.] Dicunt secundo quòd non scimus. [Quia.]pro, quòd, [scis omnia.] scilicet etiam intima cordium & futura. Quémadmodum enim primum dixerunt, quia videbatur eis quòd Iesus aperte locutus fuerit dicendo quòd ipse pater amat vos, quia vos me amastis & credidistis,&c. ita hoc secundũ dicunt quia Iesus in consolatoria hac instructione tetigit omnes passiones eorum,satisfecit omnibus affectibus eorum,promisit omnia desiderabilia ab eis ad vitam spiritus & gaudium internum spectantia, [Et non opus est tibi vt quis te interroget.] Si scire omnia significares scire omnia quæ disci possunt,affirmãdũ fuisset opus esse interrogatione(quoniam ratio exigit vt interrogemus scientes,& non ignorãtes)sed quoniam Iesum scire omnia significat scire etiam omnia futura & omnes affectus ac desideria ignorantiásque singulorum, ideo consequenter quadrat quòd non opus est tibi, non opus est ex parte tua vt quis interroget te: vtpote qui absque interrogatione scis omnibus & singulis ignorantijs,affectibus,desiderijs euentibúsque prouidere. [In hoc credimus quia.]pro,quòd,[à deo existi.] Tertio dicunt motiuum apud eos validum ad firmandum eos in credendo quòd Iesus á deo exiuit Dico autem ad firmandum quia teste Iesu iam crediderant quòd ipse á deo exiuit: vnde quum dicitur in hoc credimus,firmitatem suæ fidei significant. [Respõdit eis Iesus.Modo creditis?] Interrogatiue lege, intorquendo in eos infirmitatem propriæ fidei:ipsismet ignotam: hoc est modo estis firmi in fide? [Ecce venit hora.]Præsentis temporis est venit. [Et iã venit.]hoc est & iã adest. [Vt dispergamini vnusquisque in propria.]percipite quanta est firmitas fidei vestræ,quòd in promptu est vt fugiatis. Quod autem dicit in propria,non significat domos proprias (quum Apostoli essent Galilæi, nec haberent proprias domos in illis locis circa Hierusalem in quæ dispersi sunt) sed appellatione propriorum intelligit latibula seu habitacula ad propriam cuiusque salutem quæsita. [Et me solum reliquatis.] vt rei probauit euentus [Et non sum solus quia pater mecum est.] Ne intelligerent discipuli quòd propter seipsum dixerit hæc verba Iesus

Iesus (tanquam verba querula quòd ipsum essent relicturi) subiungit de seipso quòd ipsis omnibus fugientibus quanuis remaneat solus, destitutus societate amicorum hominum, non tamen remanet destitutus á patre deo quia deus pater semper cum eo est, plus potes quàm omnis societas humana [Hæc loquutus sum vobis.] Conclusio est & fere peroratio totius sermonis á cœna habiti [Vt in me pacem habeatis.] Fructus intentus continet duo: scilicet pacem,& in me Habere enim pacem in Iesu, est fructus vniuersarum sanctarum actionum & passionum. nam tam habere pacem non in Iesu nihil est,quam esse in Iesu sine pace nihil est. Fides enim infor mis mortua est. & pax sine Iesu,velut corp' sine capite est [In mũdo pressuram habebitis.] pro,habetis. Ne errarent intelligendo pacem habendam in Iesu annexã habere pacem mundi,repetit quod diffusius dixerat quòd in mundo existentes simul cum pace in Iesu haberent afflictiones,haberent non pacem mundi,sed perturbationes,afflictiones & oppressiones,&c. mũdi [Sed confidite.]persuasite inter pressuras mundi cum secura & certa spe superãdi & coronam assequendi æternam [Ego vici mundũ.] Ex duobus capitibus fiductã discipulorũ fouet. Alterũ est, quia mũdus est victus à me victo enim regno aliquo a principe exercitus,fidéliores reddũtur milites ad debellãdas particulas aliquas. [Alterum est,quia ipse Iesus caput eorũ vicit mũdũ: vt non solũ ab exẽplo victorię, sed etiã á præsidente victore confidãt. magna enim cõfidẽtiæ pars est tum exẽplũ victoriæ,tũ præsidẽtis victoris præcipis. Et vere sancti non in propriis viribus,sed in victoria Christi confidunt in tribulationibus & persecutionibus,præsidio Christi victoris innitentes. Dicit autem vici, quanuis adhuc victoria non esset consummata, vel quia quod parum deest nihil deesse videtur, vel quia tã passio quam meritum passionis eius,& mortis iam incœperat,ac per hoc victoria iam inchoata erat quæ in morte fuit consummata.

CAPVT XVII.

H Æc locutus est Iesus.]Historiam texens,ordinẽ subiunctæ orationis ad supradictum sermonem declarat secundum ordinem temporis quo post sermonem relatũ subleuauit oculos [Et subleuatis oculis.] Deest, suis,[i cœlũ.] Modũ exteriorẽ quo orauit describit, vt exteriore motu ĩternũ mẽtis motũ similẽ intelligamus. [Dixit.] Docuerat verbis se esse vitẽ & discipulos palmites: exercet modo facta orationis officiũ vitis,orãdo & petẽdo p̃ ipsis Et q̃n instruxerat discipulos q̃ modus fructificãdi erat media oratione plurẽs-

que repetijt hoc propterea vt nō solum verbo, sed facto inducetet discipulos ad fructificandum orando, coram ipsis orat, & quod amplius est, ad instruendum discipulos vt postquam docuerint gē tes adiuuent illas orationum suffragio, post sermonem orat p eis. Immo si perspecta fuerint promissa in sermone antedicto adimplenda per spiritumsanctum, orat vt impleantur promissa Tria siquidem officia descripta sunt exercenda à spiritusancto scilicet arguere mūdū, docere consolarique Apostolos, & glorificare ipsum Iesum. Hæc enim tria in hac oratione tangit, ordine retrogrado inchoat siquidem à glorificatione sui [Pater venit hora.] Oratio hæc est Iesu secundum humanam naturam: quia eius est orare. Et dicitur venisse in præterito, quia inchoata erat hora mortis eius. Venit autem electa & desiderata [Clarifica.] pro, glorifica, [filiū tuum.] Ecce prima petitio qua petit glorificari. miraculis quidem in passione (petræ enim scissæ sunt, & sol obscuratus est, & tenebræ factæ sunt, &c.) gloria autem corporis & gloria fidei Christianæ in resurrectione, & deinceps merito passionis. [Vt.] Deest &, [filius tuus clarificet] pro, glorificet, [te] Non solam petitionem, sed fructum petitionis proponit, Supplicat, glorifica filium tuum ad hunc fructum vt & filius tuus glorificet te Non peto gloriam mei hominis sistere in homine, sed reflecti in gloriam tuam. [Sicut dedisti ei.] filio tuo. Modum dandi gloriam filio vt glorificet patrem, petit similem modo quo dedit eidem filio potestatem. Ita quòd sensus est: ita glorifica filium tuum ad hunc fructum vt filius glorificet te, sicut dedisti ei. [Potestatem omnis carnis.] ad hunc fructum, vt omne donum, quod dedisti ei.] filio tuo, [det eis.] omnis carnis [vitam æternam.] Vide singula Dedit deus pater filio secundum humanam naturam potestatem acquirendæ omnis carnis hoc est cuiuscunque conditionis, ætatis, &c. hominum. Dedit autem illi potestatem hoc fructu, vt omne donum datum Christo homini fructuosum sit ad dandum omni carni vitam æternam, in Christo siquidem nihil fuit non fructuosum ad dandum alijs vitam æternam nam & corpus eius & anima eius & gratiæ quæcunque in eo, fructuosa fuerunt ad dandum cuiuscunque conditionis hominibus vitam æternam Et propterea dicitur, vt omne, nullo excepto, quod dedisti ei, filio tuo, det vitam æternam eis, cuiuscunque carnis. Postquam itaque petit glorifica filium tuum vt filius tuus glorificet te, petit modum, vt simili scilicet modo fiat vtrunque hoc est simili modo [glorifica filiū tuum ad hūc fructum vt filius tuus glorificet te, quemadmodum dedisti ei

ei potestatem trahendæ vniuersæ carnis ad hunc fructum vt omne datum ei det illis vitam æternam ¶Si quæris quis est iste modus? respondetur quòd est munde. ita quòd petit vt munde glorificetur quemadmodū munde executioni mandata sunt dona præconcessa. Nec per hoc intelligas peti æquè munde. sed ad imitationē munditiæ qua ipse Iesus exercuit dona dei, Christiani munde glorificent Iesum ad gloriam patris. [Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum.] Ne vacillares putando extraneum quid allatum à Christo ad similem modum, declarat quòd in eo quòd dictum est vitam æternam dictum est cognoscere patrem Et intelligas propinquos esse illos fructus scilicet glorificare patrem & dare illis vitam æternam: quia est dare illis vt cognoscant patrem. constat enim viam ad glorificandum patrem esse, dare alijs vt cognoscant patrem esse verum deum. Et hinc perpendere possumus quàm propinque & ad propositum petat Iesus glorifica me vt glorificem te simili modo quo dedisti mihi potestatem luerandi cuiuslibet conditionis homines simili fructu, scilicet vt omne mihi datum det illis vt cognoscant te solum, & cætera [Verum deum.] Arriani fouent errorem suum ex isto textu in quo manifeste filius alioquens patrem fatetur cognoscendum patrem solum, verum deum. Si enim inquiunt pater solus est verus deus, sequitur quòd filius non sit verus deus. ¶Sed cæci sunt: nolentes intelligere quòd dictio exclusiua seu exceptiua iuncta termino personali (puta patri seu filio) respectu essentialium, non excludit nisi à diuerso. constat autem quòd nec pater est diuersus à filio, nec filius est diuersus à patre, secundum professionem fidei catholicæ. Et propterea dicendo quòd solus pater est deus, sensus est pater est deus verus, & nullus diuersus à patre est verus deus. Quod catholica fides profitetur. non enim per hoc excluditur filius. ¶Et ne Arriani dicant glosam logicā seu metaphysicā conuincuntur euangelio Matt. c. 11 nemo nouit filium nisi pater. Si ex hoc quòd solus pater nouit filium oporter excludere quemcunque alium etiam non diuersum, sequitur quòd filius non nouit seipsum. Et similiter quum subiungitur neque patrem quis nouit nisi filius, infertur ergo nec pater nouit seipsum. Hæc enim ridicula sequuntur ex hac Arriana petitia quòd dictio exceptiua seu exclusiua addita termino personali respectu essentialium (quale est nosse, quale est esse deū, esse sapientem, potentem & huiusmodi) excludit ab alia persona. ¶Et bene nota quòd non dicit vt videant, sed vt cognoscāt: quoniam ad literam est sermo de vita æterna non restricta ad modum

quo

quo habebitur in patria, sed cõmuni viæ & patriæ. Superius enim in c. 6. expresse dixit, qui credit, in me habet vitã æternã, vita siquidem æterna habetur hic inchoatiue, cognoscendo solũ verũ deũ, &c. & in patria completiue, videndo [Et quẽ misisti Iesum Christum.] Non sufficit ad vitam æternã cognoscere deũ, sed oportet etiã cognoscere deũ hominẽ Missus enim Iesus Christus, deus homo est. Neque siquidẽ in hac via habetur æterna vita inchoatiue nisi cognoscatur Iesus Christus, nec in patria habetur vita æterna perfecte, nisi cognoscatur Iesus Christus, remaneret enim desiderium fidei non satiatum si non cognosceretur Iesus Christus in quẽ credidimus [Ego te clarificaui] pro, glorificaui, [super terram.] declarat executũ se esse quod dixerat, vt omne quod dedisti eis det eis vitam æternam Declarat autem illud omne trifariã. Primo quãtum ad potentiam datã ex: ego te glorificaui, vsus sum potentia mihi data ad glorificandũ te, super terrã, miraculis multis. ¶ Secũdo quantum ad officium redẽptionis humanæ, subiungendo. [Opus cõsummaui.] Iã habet pro facto q̃ cõtinue prosequebatur. [Quod dedisti mihi vt faciã.] nõ dicit q̃ præcepisti mihi, vt pl̃ significet. ad ouũ exequendi, multa enim præcipit deus quæ nõ dat exeq̃ vnde & scriptũ est, Scio q̃ cõtinẽs esse nõ potero nisi tu dederis [Et nũc clarifica.] pro, glorifica. [me tu pater.] Antequã tertiũ subũgat, explicat qualem gloriam petit. Tãquã dicẽs. Ex quo ego & potestate & officio vsus sum ad gloriam tuã ad dãdũ eis vitã æternã, supplico vt debitã mihi ex merito operũ gloriã gratuito exequaris ipsum enim supplicare est petere gratuitã executionẽ glorificationis. [Apud temetipsum.] Ecce qualem gloriã peto: nõ eam quæ est apud homines, & nõ apud deũ, sed eam quæ est apud deũ, qualẽcũque interpretentur illam homines. Gloria enim crucis & ignominiarum pro redemptione humana, pro iustitia, pro veritate, gloria est apud deũ quanuis apud homines ignominia reputetur. Et similiter gloria multa sæpe est apud homines quæ apud deum nulla habetur, gloria tyrannorum, &c. Petit itaque talem gloriam quę sit apud deũ probata [Claritate:] pro. gloria, [quam habui priusquam mundus fieret.] pro, esset, apud te Primo petijt gloriã, deinde modũ, postea qualitatẽ, & demũ debitũ seu deriuationẽ Est enim sensus, glorifica me ex gloria quã habui apud te priusq̃ mundus esset, Gloria enim à Xpo petita, debita fuit ei multipliciter. Et prima debiti ratio erat æterna gloria quã filius deus in sua diuinitate habet ab æterno: ex hoc enĩ q̃ persona illa erat gloriosa apud deũ ab æterno, debita fuit humanitati assumptæ in vnitatẽ personæ gloria, & ex

ex illa deriuata est in humanitatem gloria. Et propterea vltra alios modos debiti prius tactos, explicant hunc alium excellentiorem modum ex deriuatione à gloria æterna. Oratio enim hæc non solum est ad orandum, sed ad instruendum. [Manifestaui.] Tertio quantum ad doctrinam. Distinxit autem hoc tertium à primis duobus, quia illa duo spectant ad dandum vitam æternam pro quanto consistit in cognitione patris solius veri dei: hoc autem tertium spectat ad dandum vitam æternam pro quanto ad illam concurrit cognoscere Iesum Christum missum à deo patre vt clare sequenta testantur. [Nomen tuum.] quo pater meus nominaris & es. Non dicit manifestaui te (quia secundum veritatem non erat manifestatus ipse pater Apostolis vnde & philippus dixit ostende nobis patrem) sed nomen tuum, hoc est quod vere nominaris pater meus quod antea ignorabatur. Mysterium enim trinitatis quãtuscunque à prophetis cognitum fuerit, fuit tamen in nominatum proprijs nominibus patris & filij & spiritus sancti antequam Iesus nomen patris sui manifestaret. [Hominibus quos dedisti mihi.] Non omnibus hominibus manifestaui, sed illis quos tu mihi homini dedisti interno gratiæ dono vt adhærerent mihi [De mũdo.] non de cœlo missos sed de mundo electos. de communi hominum multitudine à mundanis affectibus abstractos. [Tui erãt.] solius, inquãtum fide in te deum tantummodo credebant: & quãtum ad dona, à te tantum deo dona gratiæ habebant. [Et mihi eos dedisti.] Non priuando te illis, sed communicando mihi illos & quantum ad fidem vt credãt etiam in me hominem deum, & quãtum ad dona, vt habeant dona etiã à me homine deo. Et dicit hoc ad significandum quales apud deũ discipuli sui sunt scilicet de numero electorum. [Et sermonem tuum seruauerunt.] Ecce fructus primus manifestati à me nominis tui discipulis mihi à te datis. [Nũc cognouerunt.] Ecce fructus secundus directe intentus. s. cognoscere & quem misisti iesum Christũ. [Quia omnia quę.] pro, q̃ omnia quæcũque, [dedisti mihi, abs te sunt.] hoc est q̃ oia quæ in me secundum rem sunt dona tua, cognita sunt ab eis esse dona tua in me. Et hoc dicit ad explicandum cognitũ fuisse ab Apostolis id quod superius dixerat, vt omne quod dedisti ei det eis vitam æternam. Cognouerunt enim Apostoli omnia quæcunque faciebat aut dicebat Iesus, esse à deo: & non hæsitabant vnde esset mirabilia, doctrina & facta Iesu. [Quia verba quæ.] pro, quæcunque, [dedisti mihi dedi eis.] Non dicit verba quæcunque locutus es mihi locutus sum eis, sed dicit quæcunque dedisti mihi dedi eis.

ad

ad significeandū quòd ratio quare cognouerunt Apostoli omnia Iesu Christi esse à deo, non fuit externum dicere, sed internū dare: hoc est quia tradidit internam notitiam in mentibus eorum Et significatur notitia data appellatione verborū dicendo verba quę cunque dedisti mihi dedi eis: vt intelligamus quòd Iesus non omnem notitiam infusam animæ suæ transfudit in discipulos, sed illam tantum quæ est ei data sub ratione verborum: hoc est dicendo rum. Multa enim data sunt ei nō dicenda, verum quæcunque data sunt ei vt dicenda in hac via, dedit Apostolis ſcerna doctrina. Et hinc cognouerunt Apostoli omnia Iesu esse à deo [Et ipsi acceperunt.] intus verba data efficax enim datio monstratur ex acceptione subsecuta doni dati. [Et cognouerunt vere, quia.] pro, quòd [à te exiui.] sumendo carnem Ecce tertius & principaliter intentus fructus ſ cognoscere & quem misisti Iesum Christum [Et crediderunt quia.] pro, quòd, [tu me misisti.] Differentia inter hæc duo (ſ à te exiui, & tu me misisti) non est penes naturas: quoniam tam exitus quàm missio temporalis, est secundum naturam humanam, sed penes authoritatem: nam dicēdo à te exiui, authoritas in ipso exeunte significatur: vtpote propria volūtate exiens: dicendo autē tu me misisti, authoritas in patre mittente significatur. ¶ Duo aūt dicit de Apostolis ſ quòd cognouerunt & crediderunt, & oportet vtrunque esse verum: propter quod in textu adiungitur cognouerunt vere, tanquam fructus accepti doni. Recole superius pluries dictam differentiam inter cognoscere rem gestam & vniuersaliter sic esse in seipsa seu in seipso, vel credendā & intellige ꝙ Apostoli vere cognouerunt Iesu à deo exitum, non in seipso, sed indubitanter credendum: & propterea crediderunt id quod cognoscebant esse credendum. [Ego pro eis rogo.] Postquam absoluta est prima orationis pars (qua rogauit pro gloria sua) transit ad secundā, rogans pro discipulis. Et hoc ipsum explicat, ad instructionē nostrā. [Nō pro mūdo rogo.] Differētia inter discipulos & mūdū quātū ad beneficiū hui⁹ oratiōis, explicat. Et per mūdū itellige homines mūdi sine delectu [Sed pro ijs quos dedisti mihi.] Ecce ratio differētię qa ifti dati sunt mihi à te, quia horū cura mihi incūbit ex hoc ipso ꝙ dedisti eos mihi. [Quia tui sunt.] æterna electione [Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt.] Ne erraremus putantes propria aliqua esse patris quæ nō essent etiā filij, subiūgit oīa esse eis communia. ita ꝙ non solū diuina essentia, sapientia, porētia & hmōi, sed etiā electa & possessa quęcunque communia sunt, indiuisa sunt respectu patris & filij. [Et clarificatus sum.] pro, glorificatus sum, [in

eis.] Secūda ratio quare rogat ꝓ eis. Primā quidem rationem ex parte patris sumpsit, dicendo pro ijs quos dedisti mihi. hanc vero secūdā ex parte sui sumit, dicendo, & glorificatus sum in eis: nō tā facto quam decreto. parū siquidem glorificatus hactenus fuerat Iesus in Apostolis, sed immobili decreto diuinę dispositionis posita erat glorificatio Iesu in Apostolis: vtpote in eorū mentibus, moribus, actibus, prędicationibus, passionibus fructibusque glorificādus in hoc mūdo. Vnde merito ex parte sui Iesus rogat pro eis. [Et iam nō sum in mūdo.] Tertiā ad idem rationē apponit, incipiēte ex sua absentia à mundo. demonstratur enim tempus mortis eius tanquam præsens: vtpote certissime instans Sed hæc à mundo absentiæ Iesu ratio, imperfecta est rogandi pro Apostolis ratio, nisi adiungeretur quod Apostoli remanerent in mūdo Et ideo hāc tertiam rationem ex parte Apostolorum remanentium in mundo absque Iesu, sumit, adiungendo [Et hi in mūdo sunt.] Eodem modo intellige Apostolos esse in mundo quo Iesus non est in mundo. nam Iesus à tempore suæ mortis non est in mundo: hoc est cū hominibus communiter corporaliter existens Apostoli autem remanebant communiter cum hominibus corporaliter existentes. & propterea indigebant adiuuari intercessione Iesu ad patrem. [Et ego ad te venio.] Ne errares putando Iesum morte non esse in mundo (sicut alij homines mortui non sunt in mundo) adiunxit singularissimum priuilegium sui recessus à mundo scilicet quòd ego ad te patrem meum venio Moriendo siquidem recedebat à communi hominum mortalium consortio: sed ibat ad immortalē vitam corporis assumendam, ad incorruptibilem gloriosumque statum conformem patri incorruptibili ac glorioso assequendum ibat ad potiendum regno dei. [Pater sancte.] Post rationes quare rogat pro Apostolis, subiungit ipsam orationem breuissimam. & deinde prosequitur singulas eius particulas. Appellat itaque patrem sanctum, quia effectum sanctitatis petere intendit. & formaliter loquens, à patre quatenus sancto petit. Sanctitas autem quū sit perfecta munditia, soli deo per excellentiam conuenit: qui solus est mundus ab omni potentialitate [Serua eos.] Ecce petitio, inferius declaranda [In nomine tuo.] In studio & affectu nominis tui, non gloriæ & famæ propriæ. [Quos dedisti mihi.] Explicat simul ex parte patris, ex parte sui, & ex parte discipulorum quod sunt electi quos petit seruari sanctos: dicendo quos dedisti mihi. [Vt sint vnum sicut & nos.] Ecce fructus ad quem petit seruari electos sanctos: vt scilicet sint vnum quemadmodum

& nos

& nos (scilicet tu & ego) sumus vnum. ¶Et nota hic tria, ne sæpius oporteat in hoc capitulo repetere. Primum est quod pronomen nos demonstrat patrem & Iesum secundum quod homo. Quod ex eo secundum planum literæ sensum habetur, quod ille demonstratur qui orat: constat autem quòd filij hominis est orare. & propterea in tota hac oratione demonstratur Iesus secundum quòd homo. ¶Et bene nota quod non demonstratur deus, sed pater quem alloquitur quia non intendit dicere vt sint vnum sicut nos scilicet deus & ego filius hominis. tum quia deus & filius hominis non possunt appellari nos. nam pronomen nos plures personas demonstrat: Iesus autem homo & deus non sunt duæ sed vna persona. sed Iesus homo & pater sunt duæ personæ demonstratę pronomine nos ¶Secundum est. quod non dicit vt sint vnum quantum & nos, sed sicut & nos: quia non significatur quod quanta est vnitas inter filium hominis & patrem, tanta sit vnitas inter Apostolos & Iesum. Sed significatur quòd quemadmodum filius hominis & pater sunt vnum, ita Apostoli & ipse sint vnum. ¶Tertium est. quòd filius dei homo & pater, sunt vnũ non natura (alia enim est natura filij dei vt homo, & alia est natura patris) nec persona (alia est nanque persona Iesu & alia persona patris) sed sunt vnum indissolubili vinculo charitatis mutuæ: & inde donorum spiritualium, hinc pleni vsus illorum donorum. & præter hoc sunt vnum vnitate gloriæ beatitudinis: quia Iesus homo erat non solum viator sed etiam comprehensor. Et hunc vnitatis modum non adæquãdum sed imitandum atque deriuandum petit in discipulos: vt scilicet vinculum adsit firmum mutuæ dilectionis relatæ in deum, & dona habeant ab ipso spiritualia ad quorum vsum omni conatu studeant in hac vita, & tandem assequantur vnitatem gloriæ. Hic est fructus ad quẽ electi seruantur in sanctitate. Et hæc nota semel pro semper in sequentibus. [Quum essem eum eis.] Deest in mundo. Completa summa totius petitionis, prosequitur singulas eius particulas: inchoans ab illa particula pater, reddendo triplicem rationem quare commendat eos patri. Prima est quia ipse Iesus functus est officio seruãdi eos. Quum essem, inquit, cum eis, hoc est communicans cũ illis in carne mortali & conuersatione passibili nõ seorsum sed communẽm me exhibens mundo [Ego seruabam eos in nomine tuo.] quod pro te à te seruã eos in nomine tuo ego faciebam [Quos dedisti mihi ego custodiui.] Declarat ab effectu quod ipse seruabat Apostolos in sanctitate. Et intellige dedisti secundum adhæsionem officij. [Et

[Et nemo ex eis periit nisi filius perditionis.] Ex hac exceptione apparet quod diximus scilicet sensum esse, quod dedisti mihi secũdum adhæsionem officij & gradus Apostolatus: alioquin locum non haberet exceptio. nam ex æterna prædestinatione datis Iesu, nullus periit. ¶Appellatur autem Hebraico more filius perditionis dignus perditione passiua: seu plenus perditionis actiuę. Quêmadmodum dicunt filius mortis, hoc est dignus morte: & filij nuptiarum pleni gaudijs nuptialibus. Iudas enim vtroque modo filius perditionis fuit. [Vt scriptura impleatur] Ratio quare vn* ex Apostolis perierit, redditur vt scriptura impleatur. Et est sensus quod ad implendam scripturam electus est Iudas quanuis perditionis filius inter apostolos. Hic est enim directe intentus sensus: quoniam intendit reddere rationem quare non omnes Apostolos seruauerit ¶Quanuis etiam verum sit quod ipsa culpa Iudæ ordinata non causata est ad adimpletionem scripturæ, deus enim mala ordinat in bonum [Nunc autem ad te venio.] Secunda ratio redditur ex bono interni gaudij spiritualis ad quod seruandi sunt. quod modo ipse studet ingerere. Prima enim ratio ex præterito officio ac fructu, hæc autem ex præsenti officio simul & fructu secuturo redditur Et propterea dicit. nunc, in præsenti, ad te venio, relinquens mundum, subtrahens corporalem præsentiam meam istis qua seruabam eos. [Et hæc loquor] nunc. [in mũdo] adhuc communis mundo. Ecce officium præsens [Vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis.] Ecce consequens fructus officij præsentis, vt participent internum meum spirituale gaudium, non videndo sed experiendo in semetipsis, intus in propriis animis impletum effectum. Hoc est enim ad quod eos seruari oportet. ¶Et sicut prima ratio respicit seruа eos in nomine tuo, ita hæc secunda respicit subiunctum vt sint vnum sicut & nos. Gaudium enim Iesu vnitatem illam consequitur: & gaudium Apostolorum vnitatem quoque charitatis & vsus cum donis spiritualib' consecutum est [Ego dedi eis sermonem tuũ] Tertia ratio nõ dicit ego dixi eis, sed ego dedi eis: vt intelligamus donum internum insiti diuini sermonis in animis discipulorum. & percipiamus Iesum ideo commendare discipulos patri, quia datum à Iesu sermonis paterni donum occasio est vt discipuli odio habeantur à mundo. [Et mundus eos odio habuit.] & communes homines mundi eos, suscipientes sermonem tuũ, odio habuerunt. [Quia non sunt de mundo.] hoc est quia non constant doctrina, moribus, vita ac studijs mundanis, seu ortis ex mundo.

[sicut

[Sicut &.] Superfluit &. Legēdū est. [Sicut ego nō sum de mūdo.] Sermo tuus acceptus ab Apostolis per me, facit eos nō esse de mūdo quo ad studiū, mores, affectum &c. quemadmodum ego quoque non sum secundum affectum, studium, vitam, mores, verba &c. de mundo. similes mihi quo ad hoc fecit. Et adiunxit hanc similitudinem ad significandum non esse malum effectum sermonis à se dati, quanuis huiusmodi effectum eōcomitetur quod mūdus eos odio habet. [Non rogo.] prosequitur illā petitionis particulā, serua eos. [Vt tollas eos de mūdo.] hoc est de conuersatione & vita in hoc mūdo. [Sed vt serues eos à malo.] Non dicit vt serues eos à tribulationibus, ab odijs, à persecutionibus, sed à malo: hoc est vt serues eos ne aliquid proueniat eis in malum, ne cedat in malum. Diligentibus enim deum omnia cooperantur in bonum. & nulla tribulatio cedit in eorum malum quod est malum æternæ separationis à deo. [De mundo non sunt, sicut &.] Superfluit, &. [ego non sum de mundo.] Repetit pauloante allatam rationem. non tamen superflue: quia prius attulit Apostolos nō esse de mundo ad similitudinem sui, pro ratione quare mūdus eos odio habuit: modo autem affert idem pro ratione vt non tollantur de mundo sed seruentur à malo. Homines enim tales sunt quibus mundus indiget, & merentur seruari à malo. [Sanctifica eos in veritate.] Deest tua. Prosequitur illa particulam sancte. incœpit enim dicendo pater sancte. proprie siquidem à patre sancto petitur sanctificatio. Sanctificare autem est mundum sacere relatiue ad deum, est deputare seu offerre deo seu diuino cultui. Et in proposito pro mundificare sumitur. petit enim vt pater mundificet Apostolos in veritate sua de qua superius promisit quod spiritus sanctus duceret eos in omnem veritatem. Petit siquidem ad literam quod pater sanctificet Apostolos in spiritu veritatis. hoc est enim sanctificare eos in dono interno veritatis suæ. Ex tunc nanque fuerunt Apostoli in diuina veritate mundificati ab omnibus ignorantijs passionibusque quas habebant: timendo Iudæos &c. Et proculdubio mundificatio ista facta fuit spiritu veritatis vitæ, doctrinæ & iustitiæ [Sermo tuus veritatis est.] Merito sanctificandi sunt in veritate tua, quia sanctificandi sunt ad sermonem tuum prædicādum. sermo enim tuus veritas est [Sicut tu me misisti in mūdum, ita & ego misi eos in mūdū.] Quemadmodum quem petijt serua eos reddidit rationem ex functo officio proprio seruando eos, & ex præsenti officio circa fructum in eis, ita modo petendo sanctifica eos in veritate tua, affert prius proprium

proprium officium quo circa hoc functus est. dicendo sicut tu me misisti ita ego misi eos in mundum. Et est sensus quòd quemadmodum tu me misisti ex charitate ad prædicandum mundo veritatem, ita & ego ex charitate misi eos ad prædicandum veritatem in mundum. & similiter sicut tu me misisti sicut agnum inter lupos ita ego misi eos sicut oues inter lupos. & propterea egent vt tu sanctifices eos in veritate tua. [Et pro eis ego sanctifico meipsum.] Ecce officium præsens quo Iesus sacrificat seipsum, passione & morte offerendo se pro eis. ¶ Si vis fiat in verbo sanctifico, parum refert. quoniā significatum in idem redit sanctifico, id est deputo meipsum deo pro eis. hoc est enim offerre & sacrificare seipsum deo pro eis. Sanctifico meipsum, hoc est mundum me facio à carnis corruptibilitate & animi passibilitate. hanc enim munditiā faciebat offerēdo se in cruce. [Vt sint & ipsi sanctificati in veritate.] vt sint & ipsi mundificati in veritate, te & officio veritatis subaudi tuæ. Quanuis possit intelligi vt sint & ipsi sanctificati non fide sed in veritate, vt ex meæ sanctificationis merito dirigantur ad eos in veritate sanctificatio. Et perpende connexionem non tam peritorum quàm requisitorum ad integritatem primi petiti scilicet serua eos. nam ad perfectam Apostolorum seruationem in nomine dei, exigitur eorumdem mundificatio à malo timore, malo amore, ignorantijs & huiusmodi: & ꝙ hæc fit in terno dono spiritus veritatis [Non pro eis autem rogo tantum.] Declarat extendi preces suas etiam ad rogandum pro alijs electis Ex hoc enim ꝙ Iesus in omnibus exauditus est, intelligimus quòd pro solis electis credituris rogauit in quibus solis verificatur fructus subiunctus. [Sed & pro eis qui credituri sunt in me per verbum eorum.] non quia eorū sed quia verbū fidei est, commissum tamen eis. ideo nō excluduntur ab hac oratione Iatro & Paulus, qui non erant credituri per prædicationem Apostolorum: quoniam erant credituri per illud met verbum quod cōmissum est Apostolis. [Vt omnes.] tam Apostoli quàm credituri per verbum eorum. [Vnū sint.] charitatis vinculo. [sicut tu pater in me & ego in te.] Declarat modum vnitatis. Vbi aduerte quòd superius proposuit modum vnitatis (dicendo sicut & nos) sed non exposuit illum. & propterea modo exponit tum modum vnitatis inter se patrem: tum modum vnitatis inter electos & ipsos. patrem scilicet & Iesum. Et modum quidem vnitatis inter se & patrem exponit dicendo. sicut tu pater in me & ego in te: hoc est sicut tu pater es in me homine sicut amatus in amante, sicut veneratus in venorante, sicut in obsequē-

tissimo filio &c. & ego, homo, in te: sicut dilectus, sicut in quo tibi bene complacet &c. [Vt & ipsi in nobis vnum sint.] Ecce expositio modi quo ipsi omnes electi debent esse vnum in nobis scilicet in patre & me. Et significatur modus iste vt fruct⁹ vnitatis inter patrem & Iesum per coniunctionem vt sunt autem electi vnum in patre & Iesu, in hoc ipso quòd sunt vnius fidei, spei & charitatis in dilectione actiua erga eos patris dei & Iesu hominis. Dilectio siquidem qua pater diligit electos, & similiter qua Iesus homo diligit electos, est qua electi sunt in deo & Iesu: iuxta superius dicta in parabola de vite. manete in me, manete in dilectione mea. Et vtraque dilectio est causa spiritualium donorum in electis. paterna quidem principalis: Iesu autem meritoria & ministerialis. [Vt credat mundus quia.] pro, quod, [tu me misisti.] Fructus vnitatis Christianorū in deo patre & Iesu, apponitur propagatio fidei ad vniuersum mundum: vt intelligamus extensionem fidei non tam fieri prędicatione quàm virtute vnitatis christianorum in deo & Iesu. Videns enim mundus Christianos vnum esse fide, spe & charitate, studio, moribus &c. secundum deum & Iesum, mouetur ad credendum quòd Iesus est vere Messias, est vere homo missus à deo, est vere filius dei missus in mundum. ¶ Experientia autem restatur verum esse quod dicit dominus quoniam ex quo Christiani parum aut nihil sunt vnum in Iesu & patre, non extenditur fides Christi sed cōtinue diminuitur, non sequitur fructus vt credat mūdus: hoc est communiter homines mūdi. [Et ego claritatem] pro, gloriam, [quam tu] Superfluit tu. [dedisti mihi, dedi eis.] Prosequitur aliam particulam petitionis: illam scilicet in nomine tuo. declarando similiter officium proprium quo in hoc functus est cū fructu. Nomen ad gloriam spectare, immo gloriam in nomine consistere & econuerso, patet. Et propterea petendo serua eos in nomine tuo, quum subiunxisset quum essem cum eis ego seruabā eos in nomine tuo, modo declarat quomodo hoc fecit: dicendo quòd gloriam quam dedisti mihi ego dedi eis. Gloria data à patre Iesu, est quòd Iesus venit in nomine patris sui. ego inquit veni in nomine patris mei non veni quærens gloriam meam, propagatrus nomen meū, sed nomen & gloriam patris mei. Hanc inquā gloriam nominis tui quam dedisti mihi, magno dono spirituali a te accepi ego homo dedi eis, dono etiam spirituali interno dedi eis. Magnū donum est vt discipulorum animi, studia, affectus solam dei gloriam quærerent, sola dei gloria delectarentur. In hoc enim succubuerunt omnes philosophi & magnates mundi, quantumcunque

eūque viderent præditi virtutibus. Et propterea specialiter meminit huius doni [Vt sint vnū sicut & nos vnū sumus.] Eūdem exponit fructū datæ glorię quē dixerat fructū orationis & seruationis: vt intelligamus destructiuum vnitatis Christianorū in deo de Christo esse gloriā propriā, nomen propriū. & seruari vnitatem in Christo quandiu perseuerat donū quærendi nomen & gloriā dei, quandiu perseuerat donū delectationis in nomine & gloria dei ac Iesu, quandiu sumus cōtenti illa gloria in hoc mundo quam dedit deus Iesu in hoc mundo: vt. f. gloriaremur in solis ijs quæ dei sunt. [Ego in eis & tu in me.] Continue auget expositionem. Primū ꝓposuit vnitatis modū: deinde exposuit illū nunc autem exponit ordinem inter has vnitates. Ordo enim inter vnitatē electorū cū Iesu & vnitatem inter Iesum & patrem, exponitur dicendo. ego in eis ecce vnitas inter Iesum & electos, & tu in me, ecce vnitas inter patrē & Iesum hominē: ad significandum ꝙ ex hac deriuatur illa. vt intelligamus ꝙ ex hoc ꝙ pater est dilectus, veneratus &c. à Iesu, ipse Iesus est dilectus & veneratus &c. à nobis. [Vt sint consummati in vnum.] Ecce fructus: qui nō ꝓprie est tertia vnitas, sed est explicatio perfectę vnitatis. Exigitur enim ad perfectā vnitatem electorū in Iesu vt etiā sint vnū inter se, non qualitercunque sed perfecta vnitate: vt sint singuli aliorum membra, vt simul compatiātur, simul congaudeant &c. [Et cognoscat mundus.] deest vt. Legē dū est [Et vt cognoscat mundus quia.] pro, ꝙ [tu me misisti.] Ecce iterū idem fructus cū augmento. ex huiusmodi enim cōsumma ta perfecta bonitate, nata est prouenire extensio fidei Christianæ. [Et dilexisti eos sicut & me dilexisti.] Ecce augmentum fructus: vt mundus solū cognoscat mūdus quòd tu me misisti, sed etiam quòd tu dilexisti eos sicut dilexisti me. Ex perfecta enim vnitate Christianorum habetur vnde mundus cognoscat quòd deus diligit Christianos quemadmodum dilexit & Christum, dando illis spiritualia dona ad imitationem donorum spiritualium quæ data sunt Christo homini. [Pater quos dedisti mihi.] Prosequitur illā petitionis particulā quos dedisti mihi dupliciter. Primo quo ad ipsos in seipsis & deinde relatiue ad mūdū, ex quo sunt electi. [Volo.] Quia non est petentis dicere volo, admisceat Iesus tot petitionibus cōpetentibus sibi secundū ꝙ homo, actū cōuenientem sibi secundū ꝙ deus. tū ne errares à diuinitate eius: tanquā longe vagatus inter ea quę humanitatis suę sunt. Tū ad inferendum ꝙ non ita petit quin ipsemet secundū ꝙ deus sit autor & largitor præcipui petiti quod est eterna fœlicitas. [Vt vbi sum ego.] Non dicit vbi ego ego, sed

vbi fum · significans fœlicitatem à loco. Est enim sensus, vt in qua fœlicitate sum ego. Erat enim Iesus & secundum quòd deus & secundum quòd homo, beatus nam erat verus compræhensor secundum superiorem animæ partem. [Et illi sint mecum.]in eadem beatitudine sint mecũ fœlices [vt videant claritatem] pro, gloriam,[meam quam dedisti mihi]De gloria animæ Christi est sermo: vt patet ex eo quòd subiungitur. [Quia dilexisti me]Gloria enim diuinitatis non est data filio à patre quia pater dilexerit filium: sed est ei data naturali generatione. ita quòd non voluntate cuius est diligere, sed natura(cuius est generare) dedit pater filio diuinitatis gloriam. Sed gloriã animæ dedit pater filio quia dilexit eum Et intendit per hoc quòd fœlicitatem quam electi habebunt communem cum Christo concomitabitur videre gloriam Christi hominis.[Ante constitutionem mundi.]singularissimum est in Christo quòd persona dilecta erat ante cõstitutionem mundi: quãuis gloria ad quam diligebatur fuerit multo post constitutionem mũdi. Quia enim dixerat volo ideo subiunxit personã suã dilectam ante mundi constitutionem: vt hinc intelligeremus quòd secundum illam naturam dicit volo,secundum quam erat ante cõstitutionẽ mundi. Et vt clare textus porrigat sensum punctandum est inter dilexisti & me.Ita quòd ratio redditur gloriæ iam tunc datæ animæ Christi, non meritum sed dilectio personæ ante mundi constitutionem existentis · hoc est paterna dilectio terminata ad personam filij. Et vere sic est: quia nullo merito anima Christi beatificata est, sed ex hoc quòd deus voluit beatitudinis bonum personæ diuinæ. beatitudo enim animæ Christi est beatitudo personæ diuinæ existentis ante mundi constitutionem ¶Et dicit dilexisti,absolute,& non dilexisti ad hoc quoniam deus dilexit personam filij non ad hoc vel illud, sed simpliciter & absolute ad omne bonum gratię & glorię [Pater iuste.] prosequitur eandem particulam quos dedisti mihi, penes differentiam inter ipsos & mundum, ex eo quo electi sunt.¶Et aduerte q̃ sicut superius pertinxit sanctificationem,appellauit patrem sanctum, ita modo expositurus iustitiam,appellat patrem iustũ.vt intelligamus non acceptione personæ sed iustitia,effecta esse quæ subiunguntur. Quæ ideo subiunguntur ex diuina prodire iustitia .vt certum officium spiritus sancti (scilicet arguet mundum) vt disparitas officiorum spiritus sancti respectu mundi & electorũ, declaretur ex iustitia diuina prodire.[Mundus.]deest & Legendũ est.[& mundus te non cognouit.ego autem te cognoui.] Duas cõbinationes subiungit, &

& propterea inchoat à coniunctione & Prima combinatio, iustitiæ est,& mundus te non cognouit,ego autem te cognoui ex tua iustitia pater deriuatur hæc differentia quòd mundus te non cognouit. ego autem te cognoui Iustitiæ enim est quòd ego secundum humanam naturam cognoui te:debetur enim assumptæ naturę donum cognitionis tui ex hoc ipso quòd assumpta est ad meam personam. Et similiter iustitiæ est quòd mundus te non cognouit:hanc siquidem pœnam damni meruit mundus,tum ex peccato originali:tum ex peccatis personalib' communiter ab hominib' mũdi commissis [Et hi cognouerunt quia]pro, quòd,[tu me misisti.]Ecce secunda cõbinatio etiam iustitiæ. Pronomen hi demonstrat quos dedisti mihi. Et quanuis gratiæ fuerit quòd sint electi de mundo & dati Christo,iustitiæ tamen est vt electi, & dati Christo cognouerint quòd deus misit ipsum Christum debetur enim electis huiusmodi cognitio.Sicut gratiæ est quod aliqua eligatur à rege in vxorem:sed eo ipso quòd est vxor,iustitiæ est vt sit regina,vt habeat authoritatẽ,&c.[Et notum feci eis nomen tuum.] Non solum iustitiæ est quòd electi cognouerunt me à te missum esse,sed etiam vt ego notificem non mundo,sed electis nomen tuum ego enim ad hoc teneor [Et notum faciam]post resurrectionem meam,quando aperte annunciabo ipsis de te patre meo. Acsi apertius dixisset,quòd ego notificaui & notificabo nomen tuum electis iustitiæ est: quòd vero notificem mundo, non iustitiæ sed redundantiæ est Notificatio enim fit propter electos sed fit publice, ita vt redundet etiam in non electos [Vt dilectio] Ecce finis, fructus ac ordo, qui non habet locum nisi in electis.[Quia dilexisti me.]hominem [in ipsis sit.]vt quemadmodum ad ipsos deriuatur per me notitia nominis tui,sic quoque per me dilectum à te extendatur dilectio tua ad ipsos diligendos vt ſ. & ipsi sint à te dilecti. nam & hæc deriuatio iustitiæ est: quia ex merito Christi est. [Et ego in ipsis.]Sim vt dilectus in diligentibus Debetur enim Iesu vt diligatur ab electis Et hic est fructus notitiæ nostræ de Iesu & de nomine patris eius ¶Et sic omnes particulas petitionis sigillatim prosequutus est Iesus:excepta illa,vt sint vnum sicut & nos, quã multipliciter inseruit alijs,tanquã per singulas intẽtũ fructũ.

CAPVT XVIII

H Aec quum dixisset Iesus.]Nõ dicit hæc quum orasset, sed dixisset,tum ad significandũ quòd oratio fuit exteriori voce dicta, & ipsa oratio fuit quoddã dicere discipulis,apostrophando ad patrem:tum respectu vltimo dictorum:

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ non fuerunt orantis sed dicentis, ab illo loco pater volo vt vbi ego sum, vsque, ad calcem dictorum. ¶ Ut continuat subiuncta gesta præcedentibus dictis, vt intelligamus continuationem fuisse. ita quòd dictis his immediate secutus est egressus subiunctus. Hoc enim supplenit euangelista omissum ab alijs. [Egressus est cum discipulis suis trans torrentem.] Non dicit absolute egressus est, sed egressus est trans torrentē. iam enim in fine 14. cap. dixerat ipsum egressum è cœnaculo, dicēte Iesu surgite eamus hinc. verba enim illa cū effectu intelliguntur Sed dicēdo egressus est trās torrētem, significat quòd ire ab Hierusalē trans illū, erat egredi vt intelligamus locū eis torrētē, esse infra septa Hierusalē seu suburbiorū ei⁹. Quocirca fugendo hæc tria (s. surgite eam⁹ hinc, in recessu à cœnaculo & longū deinde sermonē, tribus capitulis recitatū & quòd quū finisset hūc sermonē egressus est trās torrētem) videtur quòd sermonē prædictū in via dixerit à cœnaculo vsque ad ripā torrentis. Hoc enim non solū cōsonat huic euangelistæ sed etiā alijs, describentibus quod hymno dicto exierunt in montē Oliueti. hymnus nāque fuit dictus tunc quū dixit, surgite eamus hinc. nam tūc surrexerūt à mensa. [Cedron.] In textu Græco cedron genitiu⁹ est pluralis, significans cedrorum. Verū nonnulli putant textus Græcos corruptos ab imperitia Hebrææ linguæ quia torrēs iste apud Hebræos appellatur torrens chidron. & est singularis numeri & significat obscuritatē. Afferuntque testimonia multa ex sacra scriptura, nominantia torrentem illum torrentē chidron tum. 2. Reg. 15. tum. 3. Reg. 15. tum Hiere. 31. An autem verum sit corruptum esse textum, asserere non audeo propter articulum pluralis numeri qui in Græco apponitur. Multum tamen verisimile apparet euangelistā nominasse torrentem nomine proprio apud Hebræos. ex eo quòd torrens ille Hebræorum erat, & iuxta eorum primam etymologiam, & tali nomine in scriptura nominatum sciebat. Nec est à ratione alienum vt imperitia linguæ Hebrææ corruperit & dictionem & articulum. Siue itaque chidron siue cedrō nominetur, certum est torrētem illum qui apud Hebræos chidron dicitur significari qui est inter Hierusalem & montē Oliueti. & Ioannem supplere quòd alij euangelistę omiserāt de transitu huius torrētis. [Vbi erat hortus.] Alij dicunt in villam quæ dicitur Gethsemane. Ioannes describit locum magis in specie, nominando hortum existentē in illa villa seu in illo agro. [In quem introuit ipse & discipuli eius.] ad orandum & expectandum Iudam proditorem. [Sciebat autem & Iudas qui tradebat eum, locum.] Ne putares quòd Iesus

Iesus latebras quæreret, declarat euangelista locum notum Iudæ: vt intelligamus quòd Iesus elegit ire ad locum notum proditori. [Quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis.] Ne hæsitares vnde sciebat Iudas locum illum, rationem notitiæ describit. [Iudas ergo quum accepisset cohortem.] gentilium militum: vt authoritatem Romanam vererentur si qui forte occurrerent in via defensuri Iesum. [Et à pontificibus.] pro, principibus [sacerdotum, & pharisæis ministros.] A curia seculari cohortem & à curia ecclesiastica ministros Iudas accepit: vt quod vtraque auctoritate fiebat, nemo præsumeret impedire. [Venit illuc.] in hortum sibi notum: in quo sine tumultu turbæ, poterat ipsum tradere in manus cohortis & ministrorum. [Cum laternis.] pro, lucernis. Ab officio lucendi intellige significata vasa illa quæ lucem velatam (transparentem tamen) continent: nam præter has lucernas habebant faces, luce non velata. [Et facibus & armis, Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum.] Subiuncturus euāgelista quòd Iesus interrogauit quem quæritis, & quòd processit eis obuiam, præmittit quòd sciebat omnia quæ ventura erant super eum: ne putares quòd nescius interrogaret aut procederet. [Processit & dixit eis quem quæritis?] Vt sponte se patì manifestet, vtque facilius voce propria discernatur à Iudano&te. (cuius facies non tam facile discernebatur) dicit quem quæritis: tanquam optimum sui signum in nocte exhibēs Iudæ cognoscenti vocem eius, [Responderunt ei. Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus: ego sum.] Non interrogat quid vultis à Iesu Nazareno, aut ad quid quæritis eum? sed sciens se quæri ad mortem, manifestat seipsum. [Stabat autem & Iudas qui tradebat eum cum ipsis.] Vt intelligamus quòd Iudas etiam cecidit retrorsum, præmittit euangelista quòd Iudas stabat cum illis. [Vt ergo dixit eis ego sum, abierunt retrorsum & ceciderunt in terram.] tanquam vox illa percussisset eos omnes ita vt non caderent in facies suas, sed ea derent supini in terram. Et hoc facto monstrauit Iesus se non perdidisse potestatem quam hactenus exercuerat faciendo miracula. Simulque monstrauit in potestate sua esse euitare inualionem illorum, qui enim sola voce illos sic prostrauit, multo magis poterat seipsum saluare. [Iterum ergo interrogauit eos. quem quæritis?] Postquam illi surrexerunt, iterum Iesus interrogauit eos: vt intelligamus quòd postquam surrexerunt, non impetuose processerunt, sed spatium interfuit interrogandi, respondendi & inhibendi. Hæc enim omnia tacita ab alijs euangeli-

stis Ioannes supplet [Illi autem dixerũt. Iesum Nazarenũ?Respõdit Iesus. Dixi vobis quia.]pro,quòd,[ego sum si ergo me quæritis sinite hos abire]Non rogat sed præcepit vt non capiant discipulos:ad insinuandũ quòd non beneficio satellitum, sed ipsius Iesu discipuli non sunt comprehensi. ¶Et hinc apparet quòd adolescens ille quem Marcus describit tentum,non erat aliquis vndecim apostolorum,quos demõstrauit Iesu,dicendo sinite hos. Intelligendum est enim hoc præceptum potestatiue dictũ: hoc est cũ efficacia executionis ex diuina virtute,vt subiuncta verba euangelistæ testantur dicendo [Vt impleretur sermo quem dixit.]Efficacia enim præcepti significatur. [Quia]pro,ꝙ, [quos dedisti mihi,non perdidi ex eis quenquã]Hæc Iesu verba in præcedenti dicta,non de morte corporis sed de interitu animæ dicta esse constat,& propterea mirum apparet quòd euãgelista applicauerit illa ad comprehensionem corporis.¶Solutio est,quod euangelista nõ applicat ad comprehensionem corporis, sed ad interitum animæ, qui subsecutus fuisset si discipuli comprehensi fuissẽt,nam omnes tanto timore perculsi sunt quòd fugerunt,& negatio Petri testatur quid alij discipuli fecissent si tunc comprehensi fuissent.Quia itaque comprehensio illa ad interitum animarum fuisset, ideo euangelista dicit quòd ad implendum sermonem Iesu de salute animæ, nullus discipulorum comprehẽsus est.[Simon ergo Petrus habẽs gladium,eduxit eum:& percussit pontificis seruum. & abscidit auriculã eius dextram Erat autem nomen seruo Malchus]Duo supplet hic euangelista scilicet nomen serui, & verba eius ad Petrum. calicem quem dedit mihi pater,&c [Dicit ergo Iesus Petro. Mitte gladium tuum in vaginam.]Superfluit tuum.[Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam]Superfluunt duæ dictiones. Legendum est.[Non bibam illum.]Ita quòd non significatur reprehensio voluntatis Petri sed repellitur impedimentum bibendi calicem passionis, vt intelligamus quòd vsus gladij impedimentum erat, immõ directe contrariebatur voluntariæ bibitioni calicis decreti ei à patre. [Cohors autem]pro,igitur, [& tribunus.] quẽ adhuc non explicauerat:caput scilicet cohortis.[Et ministri Iudæorum comprehẽderunt Iesum, & ligauerunt eum & adduxerunt eũ ad Annam primum.]Hæc apud Annam gesta supplet Ioan. Et significantius adiunxit primum, vt discerneremus hæc à narratis apud alios euãgelistas apud Caipham,ne erraremus putando Iesum ductum ad Annam & Caipham simul existentes. Statim itaque comprehensum ac vinctum Iesum adduxerunt prius ad Annam: & postea

& postea(vt dicetur)ad Caipham.[Erat enim socer Caiphæ qui erat pontifex anni illius.]Ratio redditur quare ductus est ad Annã. [Erat autem Caiphas qui consilium dederat Iudæis.]Commemoratur consilium Caiphæ,non tam vt describatur quòd ipse est ille cuius in mentio facta est,quàm vt intelligatur socer non solum affinitate,sed animo contra Iesum esse iunctũ Caiphæ [Quod expedit vnum hominem mori.]pro perdi.Significatur enim quòd expedit vnum hominem occidi.[Pro populo.Sequebatur autem Iesum Simon Petrus] Discipuli omnes reliquerunt Iesum quum est comprehensus,& fugerũt.verum videntes aliqui eorum quòd cohors & ministri contenti erant comprehensione solius Iesu,resumpto spiritu secuti sunt Iesum,à longe tamen [Et alius discipulus.]Quis fuerit iste discipulus nescitur. [Discipulus autẽ ille erat notus Pontifici.]Non solum Caiphas erat Pontifex,sed etiam Annas.vnde & Lucas sub principibus sacerdotum Anna & Caipha, describit tempus prædicationis Ioannis Baptistæ. [Et introiuit cum Iesu in atrium pontificis.] Iste alius discipulus confidens in eo quòd erat notus Pontifici,miscuit se cum ministris pontificis: & sic introiuit cum Iesu. [Petrus autem stabat ad ostium foris: Exiuit ergo discipulus alius qui erat notus Pontifici : & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum. Dicit ergo Petro ancilla ostiaria . nunquid & tu ex discipulis es hominis istius?]Coniunctio &,insinuat ancillam scire quod ille alius erat discipulus Iesu.Nisi enim scisset illum alium esse ex discipulis Iesu,aut de hoc non interrogasset aut interrogasset nunqd tu ex discipulis ei⁹ es:sed interrogãdo nũquid & tu,mõstrat alium etiam ex discipulis hominis istius.Sed illi alteri discipulo nihil dictum est,tanquam familiari domus Põtificis [Dicit ille.non sum] Ecce Petri constantia.Et hæc proculdubio fuit prima negatio.[Stabant autem serui & ministri]Nota situm:vt clarius intelligas negationes Petri [Ad prunas.]pro,prunis congestis,[quia frigus erat & calefaciebant se , Erat autem cũ eis & Petrus stans.] Nota similiter situm,& scito quod superfluit & [Et calefaciens se Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis & de doctrina eius.]Duas nouitates examinat,alteram de congregatione discipulorum:alteram de qualitate doctrinæ.[Respondit ei Iesus.]quo ad secundũ articulum de doctrina,qui erat principalis articulus [Ego palam.]seu manifeste.[locut⁹ sum mũdo.] hoc est communiter hominibus mundi,& hoc quo ad auditores. [Ego semper docui in Synagoga & in templo.]quo ad loca particulariter electa ad docendum. Quod ideo subintelligendum est: quoniam

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoniam extra Synagogas & templum docuit iuxta mare & in cã-
pestribus, non minus publicis locis Synagoga & templo. Sed hæc
loca erant velut loca ab euentu: Synagogæ autem & templum erant
loca electa, & propterea dicit ego semper docui in Synagoga & te-
plo. [Quo omnes Iudæi conueniunt & in occulto locutus sum ni-
hil.] Ad excludendum secretam doctrinam discipulis secretiori-
bus datam, adiungit duabus affirmatiuis negatiuam veritissimam:
quoniam dicendo discipulis prædicate super tecta: declarabat om-
nia publicanda. [Quid me interrogas?] Interrogauerat pontí-
fex in genere de doctrina. respondet Iesus petens quid in specie se
interrogat. Dictio interpretata quid, anceps est ad quid & cur: est e-
nim eadem quæ repetitur statim subdendo quid locutus sim ipsis.
& infra quid me cædis. Sed hic quadrat vt significet quid, petendo
speciem rei quam interrogat, & significat cur, petendo quam ob
causam ipsum interrogat, habens in promptu innumeros testes
suæ doctrinę, vt manifestata vel materia in specie, vel ratione qua-
re ipse interrogatur, appareat quid respondedum sit. [Interroga
eos qui audierunt quid locutus sim ipsis.] Remittit vt ab audi-
toribus noscat in specie quid docuit. Acsi apertius dixisset: nolo
ego esse testis in causa propriæ doctrinæ, interrogentus illi qui au-
dierunt [Ecce hi sciunt quæ dixerim ego.] Ne ad longe positos
remittere videatur, subiungit quòd in promptu sunt in ciuitate, nõ
ex relatione, sed ex certa scientia scientes quæ ego in specie dixerim.
[Hæc autem quum dixisset.] Non expectata responsione ad al-
terum articulum. [Vnus assistens ministrorum dedit alapam re-
su, dicens: Sic respondes pontifici?] Modum respondendi pu-
nit: ex eo quod Iesus dixerat quid me interrogas. & remiserat eũ
ad auditores, quum tamen nihil præsumptionis aut irreuerentiæ
tam petitio quàm responsio contineret [Respondit ei Iesus. Si ma-
le locutus sum.] Directe respondet ad aduerbium sic: nam non di-
cit si malũ, sed si male locutus sum. [Testimoniũ perhibe de ma-
lo.] Non dicit affer testem sed tu ipse testimonium perhibe de
malo aliquo morali quod interuenerit in hac mea responsione.
Acsi apertius dixisset: in genere dicis sic respondes pontifici, ex-
plica in specie rationẽ aliquam testificantem morale malum in
locutione mea: hoc enim esset perhibere testimonium de malo.
[Si autem bene.] locutus sum [Quid me cædis?] hoc est cur me cę
dis. Et dedit Iesus hanc responsionem ad interpretandum man-
data sua. vt scilicet intelligeremus illa pro loco & tempore. Man-
dauerat siquidem ipse, si quis te percusserit in maxilla, præbe ei
alteram

alteram: manifestat hac responsione illud esse intelligendũ quan-
do & vbi oportet seu expedit & non absolute vt verba sonant. Et
per hoc declarauit similia mandata similiter esse intelligenda [Et
misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.] Ista verba in-
terposita inter primam Petri negationem & subiunctas, non ni-
hil quæstionis parere videntur circa locum subiunctarum nega-
tionum: an fuerint in domo Annæ an in domo Caiphæ. Verun-
tamen tum ex plano contextu huius literæ tum ex diuersitate si-
tuum, facile constat quòd subiunctæ negationes patratæ sunt in
domo Annæ & præter has aliæ negationes fuerũt postea subse-
cutæ in domo Caiphæ. ¶Ex contextu quidem, quia Ioannes ex
industria descripsit situm ministrorum & Petri ingressi in domum
Annæ, præmittendo stabant autem serui & ministri congestis pru
nis, erat autem cum eis Petrus stans & calefaciens se. Et quia in-
troduxerat Petrum post Iesum, narrans quid Petro accidisset in
introitu, exigebat contextus ratio vt prius prosequeretur, & per-
ficeret Iesu prius ingressi gesta ibidem (quorum complementum
fuerat quòd Annas misit Iesum ligatum ad Caipham) & conse-
quenter prosequeretur & perficeret gesta Petri ibi resumendo à lo
co & situ in quibus pinxerat eum, nam repetit situm eundem Pe-
tri (erat autem Simon Petrus stans & calefaciens se) vt plano con
textu manifestaret quòd redit ad Petrum in eodem loco descrip-
tum, ex situ iuxta prunas ad calefaciendum se. ¶Ex diuersitate
autem situum: quia Lucas clare inchoat negationes Petri in diuer
so situ tam Petri quàm aliorum, dicens accenso autem igne in me
dio aulæ circunsedentibus, illis sedebat Petrus in medio eorum.
Ecce Ioannes describit illos & Petrum stantes, ab ingressu Petri vs
que ad negationes Petri inclusiue. Lucas vero & Petrum & alios
sedentes describit etiã in prima negatione, vt intelligamus quòd
Ioannes gesta in domo Annæ Lucas vero gesta in domo Caiphæ
describit. Quanuis etiam hæc locorum diuersitas ex diuerso i-
gnis modo insinuetur quia apud Ioannem congestæ prunæ apud
Lucam accensus est ignis: ibi prunæ, hic flamma.

¶Et si diligentius euangelistarum verba librata fuerint, clare con
uincitur quòd Petrus ter negauit ad vocem mulieris, vltra negatio
nes ad vocem virorum. Nam apud Matthæum describitur Petrus
exiens semel negans dicendo, exeunte autem illo in vestibulum vi-
dit eum alia, &c. Constat enim quòd hæc negatio non est illa quã
descripsit Ioannes, dicens quòd ancilla ostiaria, &c. nã illa non di-
xit Petro exeunti, sed ingredienti vel ingresso, & ad congestas pru

nas

nar stanti vel eunti. Ecce duæ negationes ad vocem mulieris: altera à Ioãne, altera à Matthæo. Et præter has oportet fatere tertiam apud Lucam describentem Petrum non ingredientem non stantem non exeuntẽ sed pariter cum alijs sedentem, ad mulieris vocem negantem dicendo quem quum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen & fixisset in eum oculos dixit & cætera. ¶Vnde colligitur quinquies ad minus Petrum negasse. ter ad vocem mulieris, & bis ad minus ad vocem virorum. Dico autem ad minus propter contentiosos. Secundum planum enim euangelhorum sensum, negauit bis ad vocem virilem in domo Annæ apud Ioannem & bis in domo Caiphę apud Lucam ita quòd septies secundum historiam Petrus negauit Iesum. Et impletum est non solum quod primo dixerat Iesus, antequam Gallus bis cantet negabis me ter, sed etiam quod peius postea prædixit, antequam Gallus cantet negabis me ter. Hoc enim impletum esse in domo Annæ Ioannes supplet in cuius signum solus non meminit pœnitentiæ Petri, quæ dilata fuit vsque ad secundum Galli cãtum in domo Caiphæ. ¶Puerile autem est ambigere de multiplicato negationum numero, ex eo quod Iesus dixerat ter. Qui enim plus quam ter negat, constat, ut quod ter negat & qui plus quam tres aureos soluit, tres aureos soluit & cæt. [Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se. Dixerunt ergo ei nunquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille. & dixit non sum. Dicit ei vnus ex seruis pontificis cognatus eius.] Deest, existens, [cuius, abscidit Petrus auriculam. nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterũ ergo negauit Petrus: & statim Gallus cantauit. Adducunt ergo Iesum à Caipha.] Ita legendũ est, eorruptio enim textus est legere ad Caipham. Prætermittit siquidem euangelista vniuersa gesta in domo Caiphæ, sciens illa narrata ab alijs euangelistis. Et ad ordinate narrandum non prætermittit ordinem quod scilicet à Caipha, hoc est à domo Caiphę, adducunt Iesum. [In prætorium] Pilati domum. Ita quod Iesum introduxerunt in prætorium. [Erat autem mane.] Tempus describitur. [Et ipsi] scilicet principes sacerdotum & primates Iudæorum. [Non introierunt in prætorium.] vtpote domum viri gentilis. [Vt non contaminarẽtur.] Immunditiam enim quandam contrahere se arbitrabantur introeundo in domum viri gentilis. [Sed vt mãducarẽt pascha] hoc est azimos panes quos solis mũ eis manducare licebat. Quod enim appellatione paschatis intelligatur tota solennitas paschalis (durans dies septem) clare patet ex verbis Lucæ euangelistæ Actu 12. vbi dicitur, erant autem dies

dies azimorum. subiungendo: volens post pascha producere eum populo. Agnum nanque paschalem manducauerant præcedente vespera. Iustos profitebantur se isti persecutores Iesu, euitantes cõtaminari: & sic impediri à manducatione azimorum. [Exiit ergo Pilatus ad eos foras.] Defert Pilatus cærimonijs Iudæorum in præcipua eorum solennitate. quum audiuit enim quod propter cærimonias solennitatis abstinendum eis esset ab ingressu prætorij, exiuit ad eos, Iesu existente in prætorio. [Et dixit. Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc?] Secundum ordinem rei gestæ oblatus fuit Pilato existenti intus in prætorio Iesus vinctus occidendus absque accusatione aliqua. & dictum est ei quod primates Iudæorum foris manent propter paschalem cærimoniam. Et propterea Pilatus egressus ad eos, primum petit de crimine, non absolute sed per viam accusationis. vtpote Iudex. [Responderunt: & dixerunt ei, si non esset hic malefactor] Pontifices & primates Iudæorum volentes ex authoritate occidi Iesum subterfugiunt accusare propriam authoritatem ingerentes vt sufficientem ad damnandum Iesum. Hoc enim sonant hæc verba, si non esset hic malefactor. [Non.] pro, nequaquam, [tibi tradidissemus eum] non pontifices, seniores, pharisæi & vniuersum concilium. [Dixit ergo eis Pilatus.] Infert Pilatus responsionem congruam supercilio productæ authoritatis Iudæorum. [Accipite eum vos.] ex quo recusatis accusationem proponere coram me, nolo ego accipere eum damnandum, sed accipite eum vos. [Et secundum legem vestram iudicate eum] hoc est & secundum legem vobis decretam, supple à Romanis, iudicate eum, punite eum. [Dixerunt ergo ei Iudæi] Inferunt etiam Iudæi ex verbis Pilati responsionem. [Nobis non licet interficere quenquam.] hoc est punitio istius excedit vires legis nostræ de qua loqueris quoniam iste meretur mortem, nobis autem non licet interficere quẽquam. Hinc enim clare apparet quòd non de lege Mosaica, sed de lege decreta eis à Romanis loquũtur nam secundum legem Moysi falsum erat, nobis non licet interficere quenquam. sed secundum legem Romanorum pœna mortis reseruata erat præsidi seu regi. Vnde & Herodes videns quòd placeret Iudæis occisio Iacobi apposuit vt apprehenderet & Petrum. Act. 12. [vt sermo Iesu impleretur] Interserit Euangelista rationem diuinam quare Iesus non à Iudæis per seipsos sed per manus gentilium passurus relinquitur. [Quem dixit, significãs qua morte esset moriturus.] Refert Ioannes sermonem Iesu ab alijs Euangelistis narratum scili-

cet

cet quod à Iudæis tradetur gentibus ad flagellandum & crucifigendum. [Introuit ergo.] Omittit hic Euangelista quod ex subiunctis subintelligi vult, scilicet quod Pilatus quum audiret quod hic agitur de pœna mortis, voluit scire causam quare merebatur Iesus mortem: & tunc primates explicauerunt accusationem quòd erat crimen læsæ maiestatis, pro quanto fecerat se regem Iudæorum. hoc enim audito introiuit [iterum in prætorium.] hoc est in locum iudicij. [Pilatus.] Dicit iterum: quia prius ingressus fuerat prætorium ex propria aula, quũ introductus fuit Iesus in prætorium. [Et vocauit Iesum: & dixit ei, tu es rex Iudæorum?] Hinc manifeste apparet hanc fuisse accusationem eandem explicatam à primatibus. Et interrogauit hoc Pilatus, volens cognoscere si sic esset quod Iesus diceret se regem Iudæorum. [Respondit Iesus. à temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me?] Sciens Iesus Pilatum gentilem non esse capacem responsionis diuinæ, disponit ipsum antequam respondeat ad interrogata, disponit petendo an hanc interrogationem formet à seipso vel ex auditu ab alijs. Habebátque duplicem ad hoc rationem. Alteram quia ipso Iesu existente intus in prætorio, accusatio fuerat facta foris. vnde merito ratio interrogandi apparebat. Alteram quod aliter fuisset respondendum Pilato hoc interrogauti à semetipso & aliter eidem interroganti ex accusatione Iudæorum: quia Iudæi loquebantur de regno Messiæ, Pilatus autem à seipso locutus fuisset de regno temporali: qualia sunt regna aliorum regum. [Respondit Pilatus. Nunquid ego Iudæus sum? gens tua & pontifices tradiderunt te mihi. quid fecisti? Respondit Iesus.] Postquam Pilatus aperuit quod non ex se sed ex accusatione pontificum & gentis Iudaicæ interrogauit eum tu es rex Iudæorum? respondet Iesus ad quæsitum. [Regnum meum non est de hoc mundo.] hoc est regnum de quo loquũtur pontifices & Iudæi, regnum Messiæ prophetatum & expectatum, hoc inquam quod est regnum meum non est de hoc mundo. ¶Sicut non dicit non est in hoc mundo, non est super hunc mundum. ita nec dicit non oritur seu ortum est de hoc mundo, sed dicit non est: hoc est non constat de hoc mundo transitorio, non constat ex dominijs, gradibus, statibus, affectibus, officijs, actionibus, fauoribus, consilijs, armis & effectibus huius (hoc est transitorij) mundi. Hoc enim directe ad satisfactionem quæsita tendit. non enim de origine regni erat quæstio, sed de ipso affectato regno. Quantus etiam verba Iesu verificentur de origine. quia regnum eius non

non erat ab electione, potentia, arte & reliquis huius mundi causis. Secundum tamen literalem sensum præpositio de, significat ordinem dependentiæ, tanquam totius à partibus constituti ad ea ex quibus constituitur, Regna enim reliqua sunt de hoc mundo vt partibus eorum. constant enim ex dominijs, gradibus, statibus, affectibus & effectibus transitorij mundi. regnũ vero Messiæ non constat ex his. & ideo dicitur non esse de hoc mundo. Nam neque per fidem regnũ eius est de hoc mundo: neque quod vere & proprie regnum eius est (quod scilicet in fine mundi manifestabitur) constat ex his transitorijs. [Si ex hoc mundo esset regnum meum.] Manifestat quod dixit ab effectu præsenti scilicet ex hoc quod si ex hoc mundo esset regnum meum. [Ministri mei vtique decertarent vt non traderer Iudæis.] hoc est haberem ministros qui pro me decertarent vt non traderer voluntati Iudæorum. vel illi qui vere sunt ministri mei in regno meo, pugnarent vt non traderer voluntati Iudæorum, tendentium ad tollendum me de hoc mundo. Et vtrouis modo intelligatur, vera est conditionalis quod si regnum meum esset ex hoc mundo ministri mei decertarent vt non tollerer ex hoc mundo. ¶Et per ministros vere suos intellige angelos, aut etiam homines electos in futuros ministros spiritualis regni. Nullus enim comparuit coram Pilato pro Iesu, nullus in populo, nullꝰ inter Pharisæos verbum aliquod dixit pro Iesu in toto illo passionis tempore ita quod sensus literalis ad excludendum à Pilato occasionem scandali de affectato regno, est. quod si regnum meum esset ex hoc mundo, haberem vtique aliquos ministros decertantes pro me (facto vel fauore vel verbo) vt non traderer voluntati Iudæorum: cuius contrarium tu vides. [Nunc autem regnum meum non est hinc.] Quod dicit nunc, non ideo dicit tanquam futuro tempore regnum eius futurum sit hinc: sed ideo vt explicet regnum suum non esse nunc, hoc est tempore præsentis status passibilis carnis eius. Et est sensus. dixi regnum meum non est de hoc mundo: adiungo quod regnum meum non existens hinc seu de hoc mundo, non est nunc in præsenti tempore passibilitatis & mortalitatis meæ. Ita quod negatio negat & hinc & nunc adiungendo prius negationem hinc, negationem nunc. Vel ad differentiam regni sui in futuro statu dicit quòd nunc non est hinc: quia tunc erit etiam hinc: hoc est constabit etiam ex regnare in istis sensibilibus: quoniam tunc regnabit manifeste etiam in isto mundo sensibili. Vnde post suam resurrectionem inchoato iam regno eius dicit. data

est

est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, transacto nunc mortalitatis. Et hic sensus est planior. ¶ Nec prætereas quod tertio repetitur à Christo regnum meum, infra tam pauca verba. Ex industria enim Iesus totiens repenit: vt inde Pilatus cognosceret quod non occultat sibi diffinitum à deo regnum non ex mundo hoc. [Dixit itaque Pilatus. ergo rex es tu.] Optime intellexit & intulit Pilatus, Iesum non negasse se regem, sed consistentiam regni negasse ex hoc mundo. [Respondit Iesus. Tu dicis quia] pro, quod [rex sum ego.] Tęperat Iesus assertionem vtpote nō affirmans neque negans. Et ne arrogantiæ vel iactantiæ tribuatur, subdit officium sibi incumbens. [Ego in hoc natus sum] natiuitate temporali. [Et ad hoc veni in mundum.] Existens supra mundum veni in mundum, sumendo carnem, per hoc enim naturam diuinam, & per illud humanam in seipso significat. [Vt testimonium perhibeam veritati.] Ne putaret Pilatus gentilis quod Iesus inuertendo quæstum diuerterit ad regnum non de hoc mundo, & figmentum esse quod dixerat Iesus regnum meum non est de hoc mundo: quum nihil esset commune ei & Pilato nisi veritas, ideo simul & affirmat se non inuertere sed dicere veritatem, & excludit esse figmentum, & institutionem proponit ab amabili omnibus veritate: declarando officium suum esse perhibere testimonium veritati. Ac si apertius dixisset, ea quæ dixi de regno meo non alia dixi ratione quàm vt testimonium perhibeam veritati: quia ad hoc officium exercendum veni in mundum & natus sum. Testimonium inquit non euidentiam: quia venit ad seminandum veritas fidem, non euidentem notitiam in mundo hoc. [Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.] hoc est non frustra nō inutiliter assumpsit hoc officium: quia omnis qui est secundum affectum ex veritate, audit interno auditu vocem meam, qua ego testimonium perhibeo veritati. affectus enim ex veritate, non potest esse nisi ad veritatem. ¶ Et aduerte quàm oportune sint hæc omnia dicta. Respondit de regno suo non de hoc mundo, ad tollendum scandalum, quia acclamatus fuerat Messias. Affirmauit se testem veritatis, ad tollendam falsitatem. Dixit se habere credulos auditores alios, ad tollendam vanitatem. [Dixit ei Pilatus. quid est veritas?] hoc est in quo consistit veritas de qua loqueris? [Et quum hoc dixisset.] non expectata responsione. [Iterū. secūdo, exiuit ad Iudæos & dicit eis. Ego nullā inuenio in eo causam.] Satis factum sibi Pilatus arbitratus est de crimine affectati regni, ex eo quòd Iesus declarauerat regnum Messiæ de quo iudi

cęi ipsum accusabant non esse de hoc mundo: & hoc probauerat quia nō habebat ministros decertantes pro se. Et vere rationabiliter acquiescebat Pilatus quoniā anhelantes ad regnū, per apparatus saltē aliquorū pro eis loquentiū produntur. ¶ Et quanuis euāgelista conclusionem tantū narret verborū Pilati ad Iudęos, recitā do quòd dixit ego nullā causam inuento in eo, humani tantū iudicii ratio indubie suadet & Pilatus retulerit Iudæis responsionem Iesu scilicet regnum meum non est de hoc mundo, & quòd nō haberet ministros decertantes pro eo. Quo audito primates Iudæorum dixerunt quòd callide Iesus inuertit materiam regni quòd quum non posuit negare vsurpatum nomen regium inuertit illud in regnum nō de hoc mūdo. Et tunc multiplicauerunt accusationes tacitas à Ioāne, quas refert Lucas scilicet & subuertit gentē incipiēs à Galilęa vsque huc, & prohibuit tributa dari Cęsari, hęc enim hic attulerunt primates Iudæorum ad manifestandum & regnū mundi huius sibi vsurpabat. Et dicendo vsque huc, declarauerūt cōmotionem factā in Hierusalēm ante quinque dies: quando acclamatū est ei, benedictus qui venit in nomine domini rex Israel. Et tunc Pilatus ponderans Galilæę nomen, misit illum ad Herodem. & Herodes illiusum remisit ad Pilatum, qui dixit Iudæis & neque Herodes neq; ipse inuenit in Iesu causam mortis. Hæc omnia tacet hic Ioānes: & transit ad subsecuta post hæc subiungendo. [Est autē cōsuetudo vobis vt vnū dimittam vobis in pascha vultis ergo dimittam vobis regē Iudæorū?] Experit Pilatus & nec iudicio suo nec remissione ad Herodē satis facere poterat primatibus Iudæorū, tētat tertiam viā si forte etiā inuitis primatibus (quos sciebat inuidia mouere) liberaretur Iesus fauore populi & propterea cōmemorat cōsuetudinē. [Clamauerunt rursus.] pro igitur, [omnes. Jvt nullus esset qui pro Iesu loqueretur. [Dicentes, nō hūc sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.] ¶ Attende & Ioānes summarie narrat hāc propositionem: vtpote ab alijs euangelistis plene narratā. Dicentibus quòd Pilatus proposuit optionem Iesu & Barabbæ. & quòd illis optantibus Barabbam, adhuc Pilatus tanquàm volens vtrumq; dare populo si vtrūque petisset, instituit quid igitur factum de Iesu? & quòd populus tanto tutore agitabatur vt non responderit facquicquid vis aut fac iusticiam, non est nostrum nisi petere liberationem vnius, sed tractando Iesum petus omnibus clamauerunt crucifige eum: quum tamen de reliquis crucifigendis se non impedirent. Hæc enim hic tacet Ioannes.

CAPVT XIX.

Vnc ergo.] Insinuat per ergo euangelista explicatã à Luca causam subsecutę flagellationis. s. correpti illũ dimittã, seu corripiã & dimittã illum. Cernens enim Pilatus q̃ nõ ex voto successit data opio turbę, cogitauit alia via liberare Iesum. s. flagellãdo & illudendo. vt sic saciato furore turbę liberaret Iesum à morte. [Apprehendit.] per ministros, [Pilatus Iesum, & flagellauit.] similiter per ministros. vt flagris cęsus, non arrogaret sibi deçetero quoniã mõ regiũ nomẽ. [Et milites plectẽtes coronã de spinis, imposuerũt capiti ejus.] Ordo historiæ iste videt ad literã quẽ Ioannes seruat narrando scilicet q̃ prius Iesus fuit flagellatus, & deinde illusus corona spinea. Ita q̃ primo exuerunt Iesum vestimentis suis & flagellauerunt & deinde antequãm induerentur iterũ propria vestimenta, circundatus est purpura ad illusionẽ regij tituli ante quinque dies acclamati. [Et veste purpurea circumdederunt eũ.] quoniã nõ tam induerunt quãm circũposuerũt. [Et veniebant ad eũ.] Omnes hę quatuor dictiones superfluunt. [Et dicebant, aue rex Iudęorũ. & dabant ei alapas.] Omittit Ioannes hic arundinẽ pro sceptro & percussiões cũ arũdine: scies explicata hæc ab alijs. [Exiuit iterũ.] quarta vice, [Pilatus foras. & dicit eis. Ecce adduco vobis eũ foras vt cognoscatis quod nullã inuenio in eo causam.] hoc est ecce monstro eum vobis punitũ flagellis & illusionibus dehonestatũ, vt hinc cognoscatis q̃ nullam in eo inuenio mortis causam. sicut enim flagellatu & dehonestatu iam quoque dãnassem ad mortẽ si causa mortis supereset. [Exiuit ergo Iesus.] deest, [foras portans spineã coronam & purpureum vestimentum. Et dicit eis. Ecce homo.] hoc est videte publice dehonestatũ ac eõfusum hominẽ quẽ detulistis. Et dixit ac fecit hoc Pilatus, vt monstratus Iesus eũ tanta confusione, existimaretur nũquam amplius cõuersaturus inter homines ac per hoc cessarent ab impetitione mortis. [Quum ergo vidissent eũ pontifices & ministri.] Non dicit euangelista quum vidisset eum turba, sed quum vidissent eum pontifices & ministri ad significandũ captã furoris fuisse pontifices cũ suis ministris. [Clamabant, dicentes crucifige crucifige eũ.] Vere monstrãt quod nõ ex ira sed ex odio (prout Iesus dixerat) persequebãtur enim odium enim insatiabile est. Et propterea viso Iesu flagellato & dehonestato, non mitigatur eorum animus, sed ad turpiora & crudeliora tendit, clamando crucifige. Turpissimũ enim supplicij genus erat crux, & crudele. Nec sufficit eis dicere, sed clamãt & repetunt. [Dicit eis Pilatus. Accipite eum vos & crucifigite.] Nõ sunt hęc verba concedentis pontificibus vt accipiant Iesum & crucifigant (hoc enim libenter acceptassent) sed sunt verba horrentis crimen: iuxta consuetum loquendi modum quum horremus factum aliquod parare dicimus nãque suadentibus, facite vos illud ego nolo facere. Dicimus enim hæc non indulgendo sed horrendo crimen. Et propterea rationẽ horrendi subiungit. [Ego enim non inuenio in eo causam.] crucifixionis. [Respondẽrũt ei Iudęi. Nos legẽ habemus, & secundum legem] deest nostram, [debet mori.] Audito scrupulo conscientiæ Pilati, pontifices dicunt quòd non est timendũ crimen aliquod in occisione Iesu quia secũdum legem debet occidi. [Quia filium dei se fecit.] Hactenus studium põtificum fuerat inducere Pilatum ad occidendum Iesum ex crimine lęsæ maiestatis (quia scilicet se regem fecerat) sed vbi vident apud Pilatum hanc causam non prævaluisse ad iudicium mortis (sed ad flagella & illusiones) & propterea Pilatum horrere damnare ad mortem eum qui non mereretur mortem, citant aliud crimen de vsurpata diuinitate, cum authoritate legis imponentis pœnam mortis vsurpanti sibi diuinitatem. [Quum ergo audisset Pilatus hunc sermonem magis timuit.] Hinc apparet quòd Pilat' timebat liberare Iesum erãi quum diceret nullam causam inuenio in eo. & audita iustitia legis, auctus est timor. [Et ingressus est prætorium iterum. & dicit ad Iesum vnde es tu Iesus autem responsum nõ dedit ei.] Et in promptu est ratio: quia iam discussum fuerat & cognitum à Pilato quòd erat Galilæus, quòd erat Nazarenus sub Herodis iurisdictione. [Dicit ergo ei Pilatus Mihi non loqueris? nescis quia,] pro, quòd, [potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus. Non haberes potestatem aduersum me vllam nisi tibi datum esset desuper.] Sensus literalis est quòd nullã habes potestatem aduersum me ex meo demerito, sed tantum quia præles es. Et in hoc explicauit suam innocentiam non solum respectu pœnæ mortis sed etiam respectu cuiuscunque minimæ pœnæ: dicẽdo nõ haberes aduersus me vllam potestatem. Et describit potestatem inferendi malũ per esse datum desuper. tum quia Pilati potestas à Romana pẽ debat potestate. tum quia à deo pendebat. [Et dixit hæc Iesus ad excludendã iustitiam allegatã ex lege diuina à Iudæis cõtra ipsum quia filiũ dei se fecit. Exigebat siquidẽ hęc iustificatio accusatiõis vt Iesus manifestaret, p̃ priã innocentiã & peccatũ illorũ qui tradiderãt ipsum Pilato. [Propterea qui me tradidit tibi, malus peccatum habet.] Ex hoc quòd nullã meũ demeritũ subijcit me pœnæ quã potes inferre, causatur & quòd

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd tu peccas &[quòd magis peccat qui tradidit me tibi: tanquã principalior punitor innocentis. Dicendo enim maius peccatum, implicite quoque dicit Pilatum peccatum habere. simulque declarat falsam esse Stoicorum doctrinam, consentium omnia peccata esse paria. [Et exinde.] pro, ex eo. vel audito verbo vel tempore. [Quærebat Pilatus dimittere eum.] Clare hinc apparet quòd Pilatꝰ intellexerit verba Iesu in sensu exposito quòd.s. innocẽs esset. ¶Sed non caret quæstione quo pacto verificatur quòd ex eo quærebat Pilatus dimittere eum: quum antea hoc idem quæsisset. Solutio est quòd antea Pilatus studuerat animo ad liberãdum Iesum: ex nunc autem manifeste quærebat dimittere Iesum. Cuius signũ est quòd non prius sed modo de Iudæis dicit [Iudæi autem clamabant, dicentes. Si hunc dimittis.] ꝑ, dimiseris, [nõ es amicus Cæsaris.] Videtes Iudæiꝙ neutrius criminis causa apud Pilatum prævalebat via iustitiæ, ad minas se conuertunt lædendæ amicitiæ Cæsareæ. intendunt enim quòd delaturi sint ipsum ad Cæsarem, tanquam parũpendentem eius amicitiã. Habebãt siquidem Iudæi Romæ agentes eorũ causas: & perillos minantur se significaturos Pilatũ nõ esse amicũ Cæsaris [Omnis enim.] Superfluit eni [qui se regem facit, contradicit Cæsari.] in prõptu est ratio, quia tales contradictoribus Cæsaris in tã præcipua causa. s. tituli regij. [Pilatꝰ autem quũ audisset hos sermones.] pro, hunc sermonẽ, [adduxit foras Iesum & sedit pro tribunali in loco qui dicit Lithostratos.] pro, lithostrotos. [Hebraice autẽ Gabatha.] Dictio Græca est lithostrotos, corrupta in codicibꝰ Latinis imperitia scriptorũ. & sonat Latine lapide stratus. Erat enim locus nominatus à Græcis ex hoc quòd erat stratus lapide. Ab Hebræis autẽ nominabatur Gabatha, à celsitudine seu eminentia. Gabatha enim Hebraice, Latine dicitur excelsum seu eminens. Vnde patet quòd hæc erant cognomina illius loci, non solum diuersis linguis sed etiã diuersis rationibus Habebat enim vtrãque cõditionẽ & ꝙ erat non lateribus sed lapidibus stratus, & ꝙ erat eminens. Crediderim ego esse locũ pulchro lapide constructũ ad hoc vt publicæ sententiæ ibidẽ à præsidente promulgarentur, vt ab omnibus conuenientibus videri posset eminens iudex. Et propterea tot cognomina fortitũ esse [Erat autẽ parasceue.] Dictio Græca est, significans preparationem. Et appropriatur dici veneris apud Hebræos: eo ꝙ illa die præparabant necessaria ad victum pro sabbato, iuxta legis mandatum. Vnde non obstante quòd esset primus dies paschalis solẽnitatis, propter sabbatũ tamẽ sequẽs (quod erat sanctius omni alio festo) præparabãt necessaria

necessaria pro die sequẽti. [Paschę.] hoc est ifra solẽnitatẽ paschalem. vna enim sola parasceue infra pascha accidebat, sicut & vnum sabbatum. Et rationabile est ꝙ pro sabbato paschali cultior fiebat præparatio. Et propterea etiã euangelista nominauit eam parasceuen paschæ, tanquã cultioris apparatus. ¶Et dixit hoc quãtum ad historiã vt sciremus quòd illo die qui apud Hebræos est parasceue (hoc est immediatę præcedẽte septimũ diem) hæc gesta sunt. Et ꝙ interfuerũt non solũ Iudæi seu Hierosolymitæ persecutores Iesu, sed etiã Galilæi & aliarũ nationũ Hebræi conuenientes ad pascha: vt ab omnibus Iesus passus fuerit, & nullius nationis inuentus fuerit aliquis in turba (etiam inuitante totiens Pilato) qui fuerit pro Iesu. [Hora quasi sexta.] Explicat non solum diem sed horã diei quintã appropinquando ad sextã, qua promulgata est sententia crucis in Iesum. vnde à sententia vsque ad crucifixionẽ tam paruũ spatiũ fuit ꝙ hora sexta crucifixꝰ est. ¶Quod apud Marcum legitur erat autem tertia & crucifixerunt eum, errore (vt ibi dictũ est) mutant sunt characteres sexti in tertiũ. Sunt enim parũ differentes in Græco. [Et dicit Iudæis. Ecce rex vester.] Ad huc insinuat Pilatus velleitatẽ suã dimittendi Iesum demonstrando Iesum titulo regio deductũ ad suscipiendã sententiã. Acsi apertius dixisset, videte ad quid deductus est Messias vester. Si forte ad compassionem flectere tur. [Illi autem clamabant. Tolle tolle crucifige eum.] Persistunt in furore. [Dicit eis Pilatus. Regem vestrum crucifigam?] Hinc clare apparet quòd ad flectendũ illos hæc dicebat Pilatus: vt etsi non cõpassione saltem erubescentia desisterent. Erat enim nonnulla confusio Iudæorum vt eorũ Messiam Pilatus crucifigeret. [Respondẽrũt pontifices.] Significanter euãgelista pontifices respondisse explicat vt magnitudinẽ odij tantã in eis cognosceremus vt sine respectu profiterẽtur. [Non habemus regem nisi Cæsarem.] Quiꝰ tyrannũ & hostẽ reputabant, profitẽtur solũ regẽ vt Iesu crucifixionẽ obtineãt. [Tũc ergo tradidit illũ eis.] pontificibusꝰ.s. & iudęis: hoc est voluntati eorum. Pronomen enim demõstrat illos de quibus hactenus fuerat sermo. [Vt crucifigeretur.] Non dicit vt crucifigerent eũ: ad insinuãdũ quòd Pilatus tradidit volũtati quidem Iudæorũ Iesum, nõ vt ipsi crucifigerent eũ, sed vt crucifigeretur à militibꝰ solitis exercere hoc officiũ. [Susceperũt autem.] milites: qui inferius explicantur. [Iesum, & eduxerunt eum. Et bajulãs sibi crucem.] pro, crucẽ suã. Ad cumulum pœnæ, & quia ignominiosum erat, nullusque inueniebatur qui portaret alienã crucẽ, iussus est Iesus portare crucẽ suam. ¶Omittit autẽ hic euangelista duo

Universidad de Deusto
Biblioteca

Alterum est quòd Iesu impotente continuare gestationē crucis, angariatus est Simon Cyreneus. Alterum est quod ploratibus & lamentantibus mulieribus Iesus in via dixit Filiæ Hierusalem nolite fiere,&c [Exiuit]extra ciuitatē,[eū qui dicitur Caluarię locū.]Caluaria totum est caput nō solū pilis,sed carne carens:vnde ab huiusmodi capitibus damnatorū ibidem forte manēribꝰ, Caluariæ nomen locus ille accepit.Si non per translationem locus vbi occiduntur damnati,Caluariæ appellatus sit.[Hebraice autem Golgotha.] scribi deberet Golgoltha vel Gulgoleth,vt alijs placet. Et quia Hiero dicit non Hebræam,Sed Syram esse dictionem,intellige euangelistam dixisse,Hebraice autem Golgoltha seu Gulgoleth: quia vsurpata erat dictio hæc & incorporata Hebręę linguę [vbi crucifixerūt eū.]pro,Iesum,[& cū eo alios duos,hinc & hinc:medium autem Iesum.Scripsit autem & titulum Pilatus : & posuit super crucem.]Hinc apparet quòd nō in parte crucis,sed super crucem sustentabatur titulus : ac per hoc crux terminabatur in superiori parte ligno transuerso in quod extensæ erant manꝰ,alioquin titulus non fuisset positus super crucem, sed in parte crucis.¶ Diuina prouidentia dispositum est vt causa crucifixionis publicę super crucem à præside ponerētur. Quis Christianis crederet quòd Iesus pro hac causa crucifixus esset,nisi Pilatus ipse publico titulo testaretur?Sicut quis Christianis crederet ꝙ Iesus non vsus fuisset humanis artibus ad assequēdū primatum,nisi tam Herodes quàm Pilatus testatus publice fuisset factis derisionum & illusionū,quòd accusata examinata ac discussa facta Iesu pro regno,erant digna ludibrio,ꝙ nihil pendenda erant.Sicut etiā quis Christianis crederet quòd Iesus non fecisset sibi amicos aliquos,seu quòd in furore turbarum nō confisus fuisset(præsertim quū inimici eiꝰ essent turbam quum vellent comprehendere eū) nisi turba non solū Iudæorū,sed etiam Galilæorum & cęterorum Hebræorū cōuentū ad Pascha,tot horis tam pertinaciter Pilato contradicere, vnanimiter cōtra ipsum clamasset,nullūsque intercessor aut retractor alicuiꝰ eorū fuisset.Hæc quidē testimonia ab hostibus factis nō veris,elegit Iesus vt confutaretur incredulū quòd ipse diuinitatis virtute fidē propagauit nomine sui [Erat autem scriptum,Iesus Nazarenus rex Iudæorum.Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt quia prope ciuitatem erat locus vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraice,Græce,& Latine.Dicebant ergo Pilato Pōtifices Iudæorum.noli scribere rex Iudæorū,sed quia ipse dixit rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus. Quod scripsi scripsi. Milites ergo

ergo quū crucifixissent eum.] Hinc apparet quòd isti milites sunt de quibus superius dixit,susceperunt autem,&c. [Acceperūt vestimenta eius,& fecerunt quatuor partes,vnicuique militi partem,& tunicam.]Intellige quatuor partes compurata tunica in vna illarum quatuor partium ita quòd subdendo & tunicam,non fit additio ad quatuor partes.sed specificatio tunicæ ꝙ fuit ratio ꝙ vterētur sortibus pro omnibus quatuor partibus,quam partē quis rolleret,vt alij euangelistæ narrant.Ioannes enim explicauit occasionem sortium ratione tunicæ non scindendæ. [Erat autem tunica inconsutilis,desuper.]pro,à summis,[contexta per totū.]Describitur tunica à summis vsque ad ima circumquaque contexta.ita ꝙ sola textura absque sutoris opera confecta erat.Et propterea arbitrati sunt milites non esse scindēdam.[Dixerunt ergo adinuicem, non scindamus eam,sed sortiamur de illa cuius sit.Vt scriptura impleretur.]Quamuis milites non facerent hæc intentione implendi scripturam, diuina tamen prouidentia disponebat hæc ad implendas scripturas dicens. [Partiti sunt vestimēta mea sibi ,& in vestē meam miserunt sortem.Et milites quidē hæc fecerunt.Stabāt aūt iuxta crucem Iesu mater eius,& soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene.]Matthæꝰ describit Mariā Magdalenā à lōge quia quū prius maneret à longe,postea appropinquauerūt iuxta crucē.[Quū vidisset ergo Iesus matrē,& discipulū stātē.] pro, astātē,[quē diligebat.]Seipsum Ioannes specialidilectionis signo solitus est cognominare. [Dicit matri suę. Mulier ecce filius tuus.]Nō dixit mater,ne dolorē exaggeraret,sed cōmuni proprio se suo nomine ipsā appellauit,idigētiā adminiculi significās & propterea subrogauit illi Ioānē in filiū. [Deinde dicit discipulo. Ecce mater tua.Et ex illa hora accepit eā discipulꝰ.] Deest,ille,[in suā] pro,in sua.Est enim accusatiuus pluralis neutri generis.Et est sensus,ꝙ ex illa hora accepit Ioannes beatam virginem in propria officia.Cœpit enim ex illa hora officiosum se exhibere circa beatam virginem:curando quę ad eā spectabant,obsequēdo in ijs quæ illi cōmoda aut oportuna erāt [Postea sciēs Iesus quia.]ꝙ,ꝙ,[oia.] Deest,iā,[cōsūmata sunt.]Declarat euāgelista assiduū Iesu studiū erga adimplēda oia secūdū diuinā dispositionē ordinata circa ipsius passionē ,describēdo ꝙ sciēs omnia reliqua iā cōsūmata,vt ꝙ super erat vnū ante mortē eiꝰ cōsummaretē,ad implēdas scripturas prophetarū [Vt consummaretur scriptura.]Psalmi, & in siti mea potauerunt me aceto.[Dicit Sitio.]Ad literam ex tormentis sitiebat, & verum passionis effectum se sentire professus est.Ita tamen

quòd hanc professionem ordinauit ad adimpletionem scripturæ, ad executionem veracitatis diuinæ in scriptura prædictæ. [Vas autem.] pro, igitur, [erat positum aceto plenum.] Ratio huius vasis pleni aceto in promptu est vt citius crucifixi morerentur. quòd erat gratum militibus & Iudæis. Militibus quidé ne diutius morarentur in custodia. Iudæis autem quia debebant illo die secundum legem sepeliri crucifixorum corpora: vt patet Deute. 21. [Illi ergo spongiam plenam.] pro, impletã, [aceto, hysopo circũponentes.] Apud alios euangelistas spongia fuit imposita arundini seu calamo, sed alij euangelistæ tacent modum quo spongia iuncta est arundini: Ioannes verò supplet modum, dicendo quòd per modũ circumpositionis iuncta est arundini nexu hysopi. Ita quòd herba hysopi erat circumligans spongiam circumpositam arundini. [Obtulerunt ori eius. Quum ergo accepisset Iesus acetum.] Antequam crucifigeretur, quum dedissent ei vinum seu acetum amarũ noluit bibere: in cruce autẽ bibit. [Dixit. Consummatum est.] mysterium passionis meæ, adimpletis quæ scripta sunt de me. [Et inclinato capite tradidit spiritum.] Tacet Ioannes verba quæ dixit tradendo spiritum. Pater in manus tuas commendo spiritũ meum. ¶ [Et dicit spiritum, quia spiritus nomen est rei ita incorporeæ quòd etiam independens est à corpore: iuxta id quod supertus dictum est, spiritus est deus. Et exinde translatum est vt sit etiam nomen status: vt scilicet significet rem illam in statu sine corpore. Et sic sumitur in proposito. Et propterea non dicit tradidit animam (quia non tradidit illam in statu animæ) sed dicit tradidit spiritum quia tradidit illum in statu spiritus. Tradidit autem tanquã in depositum reddendum sibi. Nec est dubium quòd tradiderit patri, vt Lucas explicauit. [Iudæi ergo quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille) seu illius,] [sabbati.] Propter solennitatem Paschalem septimus ille dies solennior erat quàm septimus quisque dies solitus [Rogauerunt Pilatum vt frangerentur eorum crura & tollerentur. Venerũt ergo milites. Et primi quidem.] Verba hæc insinuant ordinem inchoando ab eo qui erat propinquior militibus iuxta talem enim ordiné appellatur vnus primus. [Fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autẽ quũ venissent: vt viderunt eũ iã mortuũ, non fregerunt eius crura.] An idẽ fuerit ordo rei gestæ qui est ordo narrationis (.s. quòd sicut pr⁹ narrat euãgelista vtriusq; crura fracta, & postea narrat gesta circa Iesum, ita prius secũdũ ordiné rei gestæ fuerint fracta vtriusq; crura & postea venerit ad

ad Iesum) an diuersus sit ordo narrationis ab ordine rei gestæ, incertum est. Ex eo namque quòd euangelista meminit primi insinuare videtur quòd ordinate processerunt ac per hoc quòd prius venerint ad Iesum mediũ quàm ad alterum latronẽ extremum. Ex eo vero q⁹ ratio prius frangendi vtriusq; latronis crura, in prõptu erat (quia illi apparebant manifeste viui, Iesus autem iam apparuerat clamans voce magna expirasse) potuit esse quòd de primo ad vltimum transirent, & demum venerint ad Iesum: & clare viderunt eum mortuum. [Sed vnus militum lancea latus eius aperuit.] pro, pupugit. Ad tollendam omnem ambiguitatem vulnus lancea intulerunt. [Et cõtinuo exiuit sanguis & aqua.] Miraculose de corpore mortuo exiuit proculdubio aqua, non phlegma. Quicquid sit de sanguine quo ad miraculum: quoniam de corpore nuper mortuo non apparet euidenter esse miraculum exire sanguinẽ. Ex eo tamen quòd aqua simul exiuit, insinuatur quòd etiam sanguis miraculose exierit. Ratio autem huius miraculi, in promptu est mysterium redemptionis precio sanguinis & regenerationis lauacro aquæ: vt hoc facto intelligeremus effectum mortis Iesu pro nobis. [Et qui vidit, testimonium perhibuit.] De seipso Ioãnes loquitur declarans seipsum testem de visu. [Et verum est testimonium eius.] Nõ solũ de teste, sed de testimonio prolato scribit. Et sicut testẽ asserit certissimum (vtpote de visu) ita testimonium affert irrefragabile vtpote verum. [Et ille scit.] Asserit tertio intentionem sanctã ac velle testificandi hæc. Et quoniam nemo nouit quæ sunt hominis nisi spiritus hominis qui est in eo, ideo seipsum affert in testem huius sanctæ ac vtilis intentionis dicendo. [Et ille.] Ipsemet, [scit quia] pro, quòd, [vera dicit, &,] superfluit & Legendum est. [vt vos credatis,] Ipse eñ met scit quòd ideo hæc vera dicit vt vos credatis, & nõ affectu aut passione humana. [Facta sunt enim hæc vt scriptura impleretur.] Facta siquidẽ sunt hęc non solũ ad redẽptionẽ humanã absolute. sed ad exequẽdũ veritatẽ diuinam. [Os nõ cõminuetis ex eo.] Exo. 12. scriptũ est hoc ad literam de agno Paschali. Vnde hinc apparent duo. Alterum est quòd nõ semper Apostoli vtuntur scriptura secundum sensum literalem sed quandoque secundum sensum mysticum. Alterum est quòd aliquis sensus mysticus spectat ad adimpletionem scripturæ, ex intentione proculdubio spiritussancti: alioquin nunquam dixisset Ioannes vt scriptura impleretur, loquens de sensu mystico. Os enim agni Paschalis non comminuendum, figura erat non frangendi ossa Christi, figurati per agnum Paschalẽ. [Et iterũ alia scriptura.] .f. Zach. 12.

dicit

Universidad de Deusto
Biblioteca

[dicit. Videbunt in quem transfixerũt.]pro,pupugerũt. [Posti:xerũt.] Superfluit aurẽ [roganit Pilatũ Ioseph ab Arimathia(eo q̃] pro,quum. Legẽdũ est [quũ esset discipulus Iesu,occultus aũt propter metum Iudæorũ)vt tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilat⁹. Venit ergo & tulit corpus Iesu. Venit aũt & Nicodem⁹ qui venerat ad Iesum nocte primũ,ferẽs mixturã myrrhæ & aloes quasi libras cẽtum. Acceperunt aũt]pro;ergo,[corp⁹ Iesu & ligauerũt eũ.]pro, ipsum,scilicet corpus.[linteis cũ aromatibus.sicut mos est Iudæis sepelire.]Hoc explicat euãgelista,ne putares superfluum sumptum in officio sepulturæ. Quod enim in humanis officijs fit secundum patriæ consuetudinem reprehensione caret. [Erat autem in loco, vbi crucifixus est,hortus:& in horto monumentũ nouum in quo nõdũ quisquam positus erat. Ibi ergo propter parasceuem Iudæorũ quia iuxta erat monumentũ]Breuitas temporis cogens ad celere sepulturam describitur ex eo quòd erat parasceue:hoc est dies præcedens sabbatũ,terminandus imminente occasu solis. Non enim licebat extendere officia hæc ad aliquas horas noctis quia à vespera incipiebat otium sabbatinum. Propter breuitatem itaque temporis legitimi sepelierunt in loco propinquo. [Posuerunt Iesum.] Quum debuisset dici posuerunt corpus Iesu,dixit tamen posuerũt Iesum non solum seruando solitum loquendi morem(quo Dauidem aut Abraham sepultum dicimus) sed etiam ad significandum identitatẽ hypostasis in mortuo & viuo Iesu,quo fuit in ipso singularissimum. Quamuis enim anima Iesu separata fuerit à corpore eius, eadem tamen numero hypostasis perseuerauit in corpore mortuo & in anima, quia quod semel assumpsit nunquã dimisit.

CAPVT XX.

NA autem sabbati.]pro,sabbatorum. Omnes euangelistæ concorditer describunt à numero plurali(.i.sabbatorum)diem resurrectionis, quamuis apud omnes euangelistas interpres visus fuerit numero singulari. Et est magna differentia in proprietate sensus, quoniã vna sabbati nullũ diem determinate significat:quoniã sabbatũ cõmune est nomẽ omni festo Iudæorũ quo non licet operari, sed vna sabbatorũ explicat iuxta morem Hebræum,diẽ quẽ hodie appellamus dominicũ.Nã appellatione sabbatorũ septimi quiq; dies (qui non quandoque,sed semper sunt sabbata)intelligũtur, & vna sabbatorum dicitur dies illa quæ est vna relata ad sabbata, relata ad septimos dies. Qui ideo dicitur non dies prima, sed dies vna, quia Moyses appellauit eundem diem vnum. dicendo & factũ e vesp

vespere & mane dies vnus. More itaque scriptorũ loquẽdo euangelista dixit vna sabbatorum significando diem illum qui semper inuenitur vnus(non secũdus,non tertius)relatus ad dies qui semper sunt sabbata. [Maria Magdalene.] Tacet Ioannes fodales ab alijs euangelistis expressas. Apud Lucam enim discipuli hoc referentes expresse dicunt. Mulieres quædam ex nostris terruerũt nos &c.[Venit mane quum adhuc tenebræ essent.] Tempus auroræ describitur, vnde & apud Lucam dicitur quod ante lucem venerũt ad monumentum. ¶Nec obstat quòd Marcus dicat orto tam sole quoniam aurora ortus solis est. [Ad monumentum & vidit.] pro,& videt,[lapidem sublatum à monumẽto.] Tacet hic Ioannes visionem angelorum, narratam ab alijs euangelistis. [Cucurrit.] pro,currit,[ergo:& venit ad Simonem Petrum & ad alium discipulum quem amabat Iesus.] Narrat Ioannes hæc tanquam præsentia post tempus quo venit ad monumentum ad insinuandum festinationes Magdalenæ,Huiusmodi enim celeritatem tacitam ab actionibus Magdalenæ,supplet Ioannes.[Et dicit illis. Tulerunt dominum de monumento.] Affert quod viderat. Non solum viderat lapidem sublatũ ab ostio monumenti,sed horũe angelo viderat monumentũ vacuũ & propterea dicit (vt putabat) tulerũt dominũ de monumento.[Et nescimus.] In hoc numero plurali insinuat euangelista fodales. Et simul cũ nulla fide data verbis angelorũ (qui dixerãt illũ viuere)mẽtes mulierũ euãgelista explicat tacendo q̃ ettã retulerũt se visionem angelorũ vidisse &c.[Vbi posuerũt eũ. Exijt ergo Petrus,& ille alⁱ⁹ discipulus & venerũt ad monumẽtũ. Currebãt aũt duo simul:& ille alⁱ⁹ discipul⁹ præcurrit citⁱ⁹ Petro & venit primⁱ⁹] pro,prior,[ad monumẽtũ. Et quũ se inclinasset,vidit.] ℘,videt,[posita liteamina:nõ tñ itroiuit. Venit ergo Simõ Petrus sequẽs eũ. & itroiuit ĩ monumẽtũ & vidit.]pro,videt,[liteamina posita:& suda riũ q̃ fuerat super caput ei⁹ nõ cũ liteaminib⁹ positũ, sed separatim uolutũ in vnũ locũ.]Describũtur hęc ita distincte,vt omnis suspitio asportati cadaueris tollatur. Si enim cadauer fuisset asportatũ, non relicta fuissent linteamina(mixtione enim myrrhæ & aloes vi facta erant linteamina quibus obuolutum fuerat corpus)nec fuisset separatim sudarũ adhibita inuolutionis cura positum, sed fuisset asportatũ cadauer vt iacebat,linteaminibus ligatũ &c.¶[Et dixit hęc euãgelista,ad describẽdũ quòd ettã ex his minutulis testimonia resurrectiõis aderãt [Tũc ergo introiuit & ille.]℘,alⁱ⁹,discipul⁹ q̃ venerat primⁱ⁹.]pro,prior [ad monumẽtũ:& vidit & credidit.] Vidit hęc relata & credidit Iesũ resurrexisse. [Nondũ enim

scie bant

sciebant scripturam.]Excusat euangelista tarditatem ad credendū ex ignorantia sacræ scripturę.[Quia]pro,quòd,[oportuit.] pro, oportet,[eum à mortuis resurgere.]Non refertur præsens tempus prolationis verborum:sed præsens determinatum in sacra scriptura.Est enim sensus quod nondum sciebant scripturam continentē quòd oportet Iesum à mortuis resurgere. quod iā completū erat.Omnes enim scripturæ resurrectionem Christi prophetantes, continebant hoc.¶Necessitas autem qua oportet,multiplex est scilicet vt glorificaretur secundum merita, vt firmaretur fides atque spes resurrectionis nostræ,vt inchoaretur regnum dei &c.[Abierunt ergo iterū.]pro,rursus,[discipuli ad semetipsos.] hoc est ad habitacula propria.[Maria autem stabat.]Quanuis Ioannes describat Mariā tacendo sodales,non tamen intelligendum est quòd Maria remanserit sola, sed cum sodalibus.Et cum hoc describitur sola quo ad situm,dicendo stabat.Et quo ad locum,subiungendo. [Ad monumētum foris.]& quo ad fletū,subiungendo. [Plorās.] Vt intelligamus ꝙ quāuis sola non esset, sodalibus tamen aut sedentibus aut quasi vagantibus quærendo,ipsa sola iuxta ostiū monumēti foris non sedebat sed stabat & flebat.[Dū ergo fleret,]inclinauit se & prospexit in monumentum.]Superfluunt duæ dictiōes, & prospexit.Legendum est. [Inclinauit se in monumentum: & vidit duos angelos in albis,sedentes vnum ad caput & vnum ad pedes vbi positum erat corpus Iesu.]Solus Ioannes supplet hanc visionem duorum angelorum simul Vidit autē corporeis oculis vt patet ex circunstantijs vestium,quia in albis:& situs,quia sedētes: & locorum intus in monumento,quia vnum ad caput & vnum ad pedes loci vbi positum erat corpus Iesu.[Dicunt.]Deest &.Legēdum est. [Et dicunt ei illi.]ſ. angeli. [Mulier quid ploras?] Ex hoc singulari & ex subiunctis verbis(dominum meum, & nescio) apparet quòd Maria sola erat ibi vt exposuim⁹.[Dicit eis quia tulerunt dominum meum,& nescio vbi posuerunt eum.]Hæc deest, legendum est [Et hæc quum dixisset.]non expectata responsione angelorum, non habens respectum ad angelos. [Conuersa est retrorsum.]Inquietus affectus quærentis Iesum manifestatur huiusmodi motibus dū modo se inclinat in monumentū,mō respicit retro foris.Et tantus(vt diximus)erat affectus vt posthabeat præsentiam & sermonem angelorum.[Et vidit Iesum stantem & nō sciebat quia]pro,ꝙ,[Iesus est.Dicit ei Iesus.Mulier qd ploras quem quæris?illa existimās ꝙ hortulanus esset,dicit ei. Dñe si tu sustulisti,]ꝙ,asportasti,[eū.]More amātis nō nominat quē putans omnes

nes intelligere de quo loquitur, quem amat. [Dicito mihi vbi posuisti eum,& ego eum tollam.] Vide affectum sine mensura virtū propriarum. Et inter hæc omnia semper mens Mariæ describitur perseuerans in opinione quod asportatum fuisset eadauer.hoc enim apostolis,hoc angelis, hoc Iesu hortulano dixit. ¶Et tacet hic euangelista quod Maria his dictis vertit vultum aliō : puta ad mōnumentum.[Dicit ei Iesus.Maria.] Non solum nomine proprio sed etiam sono vocis propriæ nominauit ipsam: alioquin ex solo nomine proprio non cognouisset eum,sed dixisset, vnde me nosti: Et hinc apparet quod verba quæ prius Iesus dixerat Mariæ (mulier quid ploras,quem quæris) aut non dixit solita resonantia propriæ vocis,aut non pervenit ad mariam illa solita resonantia : hoc est quòd quanuis Iesus solito more loqueretur, auditus tamen Mariæ non immutabatur solito more ab illa voce.Et vtrocunq; modo acciderit miraculum fuit. Quamprimum ergo solitæ vocis suauitatem in Mariæ appellatione percepit, agnouit eum. [Conuersa illa, dicit ei. Rabboni: quod dicitur magister.] Hinc clare patet quod auerterat se ex inquietudine affectus : & statim agnita voce magistri, conuertitur ad Iesum verbo & facto.Verbo quidem,solito nomine appellando eum magistrum: facto autem ruendo in amplexum eius, quod euangelista subsequenti ꝓhibitione insinuat. [Dicit ei Iesus.Noli me tangere.] pro,ne me tange. Prohibendo ne me tange,manifestat quòd illa ruerat ad tāgendum eum. Et quoniam vterque descriptus est stans,ideo dixit quod ruit vt amplecteretur eum. Quod etiam ex eo apparet, quòd eodem mane non prohibuit mulieres quæ tenuerunt pedes eius. Hinc enim signum est, quod Maria stans,non ad tangendum pedes sed faciem seu collum tendebat.Nec mirum: quoniam tanta erat vis amoris vt non consideraret quid faceret in tam magna,insperata ac subita lætitia occursus. ¶Quod si verba domini exactius librentur apparebit quod non prohibuit tactum, sed familiarem sed solitum tactum : vt testatur subiuncta causa,quæ explicatur subiungendo. [Nondum enim ascendi ad patrem meum.] Est siquidem sensus : quia nondum ascendi ad patrem meum non me tangas : hoc est ex hoc quòd nōdum ascendi ad patrem meum sed tecum sum, non adest vbi facultas tangendi me, sicut prius quum essem volusecum tetigisti me. Acsi apertius dixisset. Ex hoc quod adhuc sum in terra, non putes me esse passibilem sicut prius. Hæc enim mora parui est temporis : vsquequo, scilicet ascendam ad patrem meum. Vnde & statim mittit ipsam ad annunciandum

dum ascensionem suam. ¶Et bene nota quòd non dicit nondum fui ad patrem meum, sed dicit nondum ascendi: quoniam tam fuerat ad patrem moriendo & resurgendo: vt ipse prius dixerat, vado ad eum qui me misit. Iam enim intrauerat in gloriam suam: sed quia adhuc secundum corpus erat in terra, ideo dicit nondum ascendi. [Vade autem ad fratres meos.] Quos passibilis & humanis appellauerat amicos, modo, immortales & gloriosus appellat fratres: tum vt eiusdem naturæ se cum illis esse declararet & intelligeremus ex hac appellatione ipsum non mutasse naturam, sed esse eiusdem naturæ humanæ & carnis cuius prius fuerat, cuius erant apostoli. Tum vt ab exemplo disceremus exhibere nos amicis magis intimos quum promoti fuerimus ad aliquem superiorem gradum quàm prius. [Et dic eis.] Ecce Magdalena fit Apostolorum apostola. [Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum.] Iesus homo proculdubio ascendit: at per hoc dicendo ascendo, secundùm humanam naturam se significat. Addendo vero ad patrem meum, naturam in se diuinam significat. nam deus non est pater Iesu adoptione, sed natura tantum. Propter quod significantius non dicit patrem meum & vestrum, sed dicit patrem meum & patrem vestrum. Si enim dixisset patrem meum & vestrum, communis pater vna eademque ratione significatus esset, & Arriani anfam acciperent: sed dicendo separatim patrem meum & patrem vestrum alia ratione significat patrem suum & alia patrem apostolorum. Patrem inquit meum, naturalem & patrem vestrum, gratuita adoptione. [Deum meum.] Deest &. Legendum est. [& deum meum & deum vestrum.] vt intelligamus nó demonstrari patrem dicendo & deum meum, sed demonstrari deum vtranque similiter naturam in seipso per hæc verba significans alio modo. Ex hoc enim quòd ascendit, hominem se manifestat: ex hoc vero quòd ascendit ad deum suum, gratia vnionis personalis iunctam naturam humanam hypostasi diuinæ manifestat. Est enim sensus, Ascendo ad deum meum, singularissima gratia singularissimo modo (vnionis scilicet personalis) meum. Propter quod etiam non dixit deũ meũ & vestrum, ne eadem ratione intelligeretur deus eius & aliorum sed dixit deum meum & deum vestrum, vt alia ratione intelligeretur deus eius & deus aliorũ. Est enim (vt dictum est) deus eius personaliter: est autem deus aliorum prouidentia, cura, cultu &c. [Venit Maria Magdalene, annũcians discipulis quia vidi.] pro, quod vidit, [dominum.] Verba sunt non Mariæ Magdalenæ sed euangelistæ, narrantis dicta à Magdalena. [Et hæc dixit mihi.] pro, ei. Verba

Verba enim sunt similiter euangelistæ narrantis quòd Magdalena annunciauit tum quod vidit dominum, tum dicta sibi à domino. ¶Tacuit hic euangelista quòd inter eũdem iterum vidit Iesum simul cum aliis mulieribus. quod Mattheus retulerat. [Quum ergo sero esset die illo vna sabbatorum, & fores essent clausæ vbi erant discipuli congregati propter metũ Iudæorum.] Explicat Ioannes tot conditiones singulares, tum ad integritatem historiæ, tum ad multiplicationem miraculi. Hoc enim nouum erat miraculum quod ianuis clausis Iesus ingressus fuerat. [Venit Iesus & stetit in medio.] non angulo. Vt non vt ab aliquo sic ab aliquo non videretur, sed vt ab omnibus videretur & palparetur, stetit in medio. [Et dixit eis. Pax vobis.] Etiam ipsa salutatione monstrat se esse eorum magistrum, qui hinc salutationem eos docuerat. [Et quum hæc.] pro, hoc, [dixisset, ostendit eis manus & latus.] Deest, suum. Non solum verbis sed factis statim contestatur se esse eundem qui crucifixus est, ostendendo eis manus & latus. ¶Hinc habemus quòd in manibus & pedibus & latere post Christi resurrectionem fuerunt signa clauorum & lanceæ. ad hoc enim ostendit eis manus & latus, vt ex signis clauorum & lanceæ cognoscerent easdem esse manus, idem esse latus. &c. ¶Omittit hic Ioannes pedes, expressos à Luca & quod Iesus non solum ostendit eis manus pedes & latus, sed etiam inuitauit eos ad palpandum carnem suam & loca vulnerum. quod Lucas explicauerat. [Gauisi sunt ergo discipuli viso domino.] Conclusionem gaudij in discipulis consecuti (factis aliis relatis à Luca) Ioannes refert, supplendo quod Lucas tacuerat, scilicet quod iterum dixit eis pax vobis. Hoc eorum error fuit illius apparitionis videtur fuisse. [Dixit ergo eis.] Deest, Iesus. [iterum] pax vobis. [Sicut misit me pater, & ego mitto vos.] Omni ex parte comprobat Iesus se esse eundem. Eadem enim & eodem modo eademque authoritate dicit & mandat quæ ante mortem dispoſuerat. ¶Et nota aduerbium sicut, significans modum. nam vere quemadmodum pater misit Iesum ad prædicandum bene faciendo & mala patiendo, ita explicat se mittere discipulos. Et dixit hoc, tum vt intelligerent quòd non erat eum eis mansurus corporali præsentia, tum vt sperarent se missos ad mortem resuscitandos, quemadmodum videbant Iesum missum à patre ad mortem resuscitarum. [Hæc.] Deest &, & est numeri singularis. Legendum est. [Et hoc quum dixisset, insufflauit.] Sicut in principio huius ingressus manifestauit seipsum dupliciter (verbis scilicet & factis) tra modo de-

stinationi

stinationi discipulorum adhibet verba & facta, insufflare enim factum est. Quorsum autem insufflauerit, subiungit euangelista. [Et dicit eis Accipite spiritumsanctum.] Insufflatio datio quędam corporei spiritus est. Et propterea aptissime congruit ad significandum donationem incorporei spiritus vt etiam per sensibilia facta instruamur de ijs quæ intus fiunt in anima. ¶Lucas refert quod aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas, quod spectat ad perfectionem partis intellectuæ: Ioannes quòd dedit illis spiritum sanctum, perficientem principaliter partem affectiuam. Sed hoc in loco datur videtur spiritussanctus ad perfectionem vtriusque partis, relatæ ad vsum sacramentorum, immo relatæ specialiter ad vsum sacramenti pœnitentiæ, vt subiuncta sine aliqua contunctionis nota testantur. [Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.] Hic est primus & vltimus locus in testamento nouo, explicans in specie remissionem peccatorum fieri posse ab hominibus, in genere siquidem dictum fuerat, quæcunque solueritis super terram &c. Mirabilis est facultas, hæc vtpote soli deo propria. Quocirca ne intelligeremus authoritatiue dimitti peccata à discipulis, non dixit remittite peccata, sed quorum remiseritis peccata remittuntur eis: vt vis & efficacia remissionis explicaretur non in discipulis sed in deo remittente. discendo enim quorum remiseritis peccata, remissionem quidem sed ministerialem significare se monstrat, ex eo quod subiungit remittuntur eis. ¶Et quoniam non aliter Christi discipuli remittunt peccata aliorum nisi remissionem seu absolutionem in sacramento pœnitentiæ exhibendo: ideo hoc in loco instituitur & promulgatur sacramentum pœnitentiæ. Et propterea vide singula. Dicit quorum, neminem excipiendo. Dicit remiseritis, & non dicit remissa dixeritis aut monstrauerit is aut declarauerit is. Nihil enim horum esset vere remittere, ac per hoc non saluaretur veritas verborum Christi. Dicit peccata. Non dicit pœnas peccatorum sed ipsa peccata, non restringendo ad peccata hæc vel illa, aut oris vel operis, sed nullum excipiendo peccatum. Dicit remittuntur eis, ad significandam diuinam efficaciam assistentem immo operantem in ipsa remissione vestra. Dicit & quorum retinueritis retenta sunt: ad significandum concedi facultatem non solum remittendi sed etiam retinendi peccata. Similique efficacia donari retentionem qua donatur remissio. ¶Et nota quod non dicit & quæ retinueritis, sed & quorum retinueritis: vt intelligamus non concedi facultatem remittendi peccata aliqua & retinendi

retinendi alia. Impium enim est à deo sperare dimidiatam veniam & similiter impium est ministros eius dimidiã dare veniam, aut enim omnia peccata dimittuntur aut nullum, tam à deo quàm à ministris eius. Et propterea dicit & quorum, hominum. Est enim cõcessa facultas omnia peccata remittendi quorumeunque hominũ. Et similiter omnia peccata retinendi quorumeunque hominum. ¶Si quæris modum seu actionem retentionis, scito quòd sicut deus remittit dando gratiam, retinet autem negando gratiam indigno, ita ministri eius remittunt peccata prębendo absolutionem sacramentalem, retinent autem negando eã indigno. Propter quod præmisit accipite spiritũsanctum. Hoc enim ideo præmissum est, ideo ab hoc inchoauit, vt intelligamus non ad libitum posse ministros Christi remittere & retinere peccata sed tantummodo spiritu sancto ad hoc mouente. Quanuis etiam hoc propositum sit, vt intelligamus donũ esse spiritussancti facultatẽ remittendi ac retinendi peccata, ita quòd acceptio spiritussancti ad facultatem & vsum facultatis refertur, alioquin efficax non est tam remissio quã retẽtio. In cuius signũ nec in baptismo nec in eucharistia sed in solo hoc sacramento dixit accipite spiritũsanctũ. In eucharistia enim dixit, hæc quotiescũque feceritis, in mei memoriã facietis. In baptismo aũt, docete omnes gẽtes baptizantes &c. Hic aũt accipite spiritũsanctũ, ad significandũ hoc esse singulare in sacramento pœnitentiæ, ꝙ actio sacramentalis requirit in ministro spiritũsanctũ dirigentem & mouentem, requirit iudicium internũ secundũ spiritũ sanctum in ministro, hominis peccatorũ eius. ¶At si quæris vnde sciam spiritumsanctum me mouere ad retinendum vel remittendum. in promptu est responsio quòd quum spiritussanctus sit spiritus sapientiæ, scientiæ, intellectus, consilij timoris domini &c. Tũc proculdubio mouet spiritussanctus quando seruatis seruãdis quę sunt scientię, consilij & huiusmodi, recta ratione concluditur hũc esse absoluendũ vel nõ absoluendũ. ¶Si obijcis quòd hic nihil dicitur de confessione sacramentali peccatorũ. In promptu est solutio quòd implicite significatur concursus propriæ confessionis peccatorũ suorũ. Nam quum remittere vel retinere cõmissum Christi ministris, exerceri non possit recte nisi cognitis peccatis & hominibus quorum sunt dimittenda aut retinenda peccata, & notitia ista non sit vi aut metu extorquenda sed oportet quòd voluntarie exhibeatur ad hoc vt sit meritoria remissionis, cõsequẽs esse oportet vt interueniat confessio propria peccatorum quorum remissionem quis quærit. ¶Si rursus obijcis quòd hinc nihil habe-

tur de confessione auriculari Respõdetur quod sicut in baptismõ Christus non instituit modum baptizandi (siue immergendo siue infundendo siue aspergendo) sed modos reliquit ecclesiæ vsui, ita in sacramento pœnitentiæ instituit cõfessionem voluntariam peccati, sed modum confitendi & similiter absoluendi (an ad aurem an publice) ecclesiæ vsui reliquit: iuxta qualitatem tamen peccati, publici vel occulti nam conformis debet esse peccato tam pœnitentia quàm remissio. ¶Si demum obijcis dominum nõ præcipere hic vt quæramus remissionem peccatorum à ministris, sed date ministris suis facultatem remittendi vel retinendi peccata confitentibus illa. Fateor institutionem sacramenti pœnitentiæ hic haberi, non præceptũ. [Thomas autẽ vn⁹ ex duodecim.] Non existentib⁹ sed institutis. vndecim enim tantum tunc erant sed quilibet erat & vocabatur vnus ex duodecim institutis apostolis [Qui dicitur didymus.] Græcã dictionem interpres reliquit quum potuisset dicere latine gemmus seu gemellus Vnde autem hoc cognomen habuerit, aliter nescitur: nisi quia vocabulũ sonat quod fuerit natus cũ alio vno eodẽmque partu, & inde cognominatus geminus seu gemellus. [Non erat cũ eis quando Iesus.] Occurrit quæstio quoniam Lucas dicit quod discipuli redeuntes ex Emaus inuenerunt congregatos vndecim. & interpositis vltro citrõque dictis subdit, dũ autem hæc loquuntur stetit Iesus in medio eorũ & dixit, pax vobis Quomodo ergo apud Lucã erant congregati vndecim & apud Ioãnem deerat Thomas? ¶Solutio est ꝙ multis vltro citrõque dictis postquã venerunt discipuli ex Emaus, Thomas recessit & post recessum eius dũ remanentes multi præter decẽ Apostolos & illos duos discipulos de his loquerentur venit Iesus. Nõ enim dicit Lucas vndecim affuisse quando venit Iesus, sed quando redierunt discipuli ex Emaus [Dixerunt ergo ei alij discipuli vidimus dominũ. Ille autem dixit eis. Nisi videro in manibus eius fixurã.] pro, figurã, [clauorũ.] Hinc apparet ꝙ alij discipuli non solũ dixerant Thomæ vidimus dominũ, sed etiã ꝙ viderant manus pedes & latus cum signis vulnerũ: alioquin non dixisset Thomas se quoque vellе hæc videre Et pari ratione retulerũt reliqua, scilicet ꝙ comederat cũ eis, ꝙ inuisibiliter in eos &c. [Et mittã digitũ meum in locum.] pro, in figurã. [Clauorũ.] Non est contentus Thomas testimonio sensus visus, sed exigit testimonium quoque sensus tactus. Et dicendo mittam digitũ meũ in figurã clauorũ, monstrat auditoribus se se à discipulis ꝙ non remanserat obducta exterius in superficie manus cicatrix claui sed profundũ interius foramen secũdum figuram

gurã claui, in quod foramẽ posset mitti digitus. Et similiter intelligẽdum quod subiũgitur [Et mittã manũ meã in latus eius.] hoc est in foramẽ secundũ figurã lãceæ quod in latere Christi apparebat. Volebat enim Thomas experiri tactu an esset apparẽtia huiusmodi foraminũ, an in veritate essent ibi huiusmodi foramina. [Nõ credã.] Vsqueadeo exigit ambo hæc testimonia, vt sine his se nõ creditũrũ asserat [Et post dies octo iterũ erãt discipuli eius intus, & Thomas cũ eis. Venit Iesus ianuis clausis & stetit in medio, & dixit eis.] superfluit eis. [Pax vobis.] Similiter & tã tertio salutat discipulos imprecãdo eis pacẽ vt Christianorũ corda toties repetita pax penetret. [Deinde dicit Thomæ.] Non requisitus offert discipulo incredulo quæ quæsierat, simul mõstrans se (quanuis absentẽ) nosse quæ dixerat Thomas, & suauissimũ se esse satisfactorẽ desiderijs discipulorũ [Infer digitũ tuũ huc.] Hinc apparet ex verbis Iesu, vera remansisse foramina clauorũ & lanceæ. ita ꝙ caro Christi discõ tinua est in manibus, pedibus & latere. Et huiusmodi cõditio quãuis in carne passibili indecora appareat, in carne tamen gloriosa ad cumulũ gloriæ est effecta, absque vllo præiudicio integritatis, sensus & cuiuscunque alterius operationis sed hæc nostrã notitiã excedunt: vtpote qui eandem carnis naturã translatã in impassibilitatem & gloriã nũquam vidimus, in se aut in sua simili [Et vide manus meas,] Quũ non videamus digitis, dicendo vide, intendit euidenter cognosce Frequenti enim vsu, videre appellamus euidenter notitia cognoscere quocũque sensu, quocũque actu interiori animę euidenter cognoscamus. Perinde dictũ est vide manus meas, acsi dictũ fuisset & euidenter cognosce manus meas. [Et affer manũ tuã & mitte in latus meũ. & noli esse.] pro, & ne sis, [incredulus sed fidelis.] pro, credulus. Directe respondet ad id quod dixerat Thomas, non credã [Respõdit Thomas & dixit.] deest, ei. [Dominus meus & deus meus.] In textu Græco præponitur articulus dictioni dominus, & alter articulus dictioni deus. Et hic est solus textus in vniuersis euangelistis in quo Iesus in carne appellatus est deus. Et appositus est articulus, vt nullã Arriani habeant exceptionem, vt non possint insiciari (quemadmodũ alibi insiciantur) deũ sine articulo esse summũ deũ. Hic enim clare Iesus appellatur deus cũ articulo, ad explicandã Iesu veram diuinitatem quemadmodũ appellando dominũ cum articulo, explicant supremũ dominiũ. [Dicit ei Iesus, Quia vidisti me Thoma.] Ex his Iesu verbis apparet ꝙ Thomas tetigit foramina, ꝙ id fecit aut quod inuitauerat ipsum Iesus dicendo vide. eodem enim verbo vtitur, dicẽdo quia vidisti:

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc est quia euidēter cognouisti me esse eundē. [Credidisti.] Hinc apparet professionē Thomæ (scilicet dominus meus & deus meꝰ) approbatum esse à Christo. nā hoc quod professus est, est id quod credidit. Vidit enim hominem carnem, foramina: credidit autem non quæ vidit, sed illum esse verum deum & dominum. neutrum siquidem horum vidit, sed credidit. [Beati qui non viderūt & crediderūt.] Ordo præmij ad meritum, beatitudinis æternæ ad fidem præsentis temporis significatur, apponendo beatitudinem præteritæ fidei vt intelligamus beatitudinis præmium non esse eorum qui credunt, sed eorum qui crediderunt. beati enim non credunt sed vident clare quod crediderunt. ¶ Et dixit hoc Iesus, ad declarandum ordinem istorum duorum actuū (scilicet videre & credere) quòd est econtrario ad ordinem Thomæ, qui ex visione duxit voluit & ductus est ad credendum. Cōtrarius dicit Iesus est ordo: quia credere ducit ad beatitudinē, quæ est clara visio. Rursus quia credere Thomæ fuit tanquam credere conuicti & coacti ad credendum ex euidentia facti, docet Iesus beatitudinis præmium esse eorum qui non tanquam conuicti crediderunt. dicendo enim qui non viderunt, excludit conuictionem ad credendū, dæmones siquidem conuicti credunt. & propterea non meritorie credunt. Ad significandum itaque tū ordinem inter beatitudinis præmiū & fidei meritum, tum ordinem inter videre & credere, tum meritum fidei absque conuictione, declarauit beatitudinis præmium esse eorū qui non viderunt & crediderunt. ¶ Vnde patet ratio quare dixerit in præterito, non viderūt & crediderunt. præteritum enim refertur non ad præsens prolationis sed ad præsens beatitudinis. Et propterea sub tali præterito comprehenditur tota via præsentis temporis vsque ad patriā. ¶ Nec per hoc reprobatos intellige qui velut conuicti ad credendum dicūtur, sicut Thomas. sed minoris meriti arguuntur. Thomas tamen prioris incredulitatis culpā magnitudine professionis pensauit primus enim fuit qui professus sit expresse Iesum esse verūdeū. [Multa quidē & alia signa fecit Iesus in cōspectu discipulorū suorū quæ non sunt scripta in libro hoc.] Sciebat Ioannes se pauca signa facta à Iesu retulisse, sciebat multa alia relata ab alijs Euangelistis. & propterea ne quispiam crederet ipsum omnia aut plurima complexum esse, vel minorem fidem adhiberet alijs Euangelistis, subiunxit hęc. [Hæc autem scripta sunt.] Declarat quare hæc scripserit. [Vt credatis.] Ecce finis propinquus. [Quia] pro, quòd, [Iesus.] Nazarenus de quo hæc scripsimus. [Est Christus] Est Messias ille à ꝓphetis, prędictus, [Filiꝰ dei.] nō adoptiuus

adoptiuus sed naturalis. His enim duobus creditis de Iesu, iā credita est vtraq; ipsiꝰ natura, iā creditū est mysteriū redēptionis & salutis humanæ per ipsum. [Et vt credētes, vitā habeatis.] Ecce fructus vltimus. [Vitā.] nunquàm terminādam, hic inchoandā & in patria in ęternū mansurā. [In nomine.] In inuocatione nominis. [Eius.] Hęc enim tria (scilicet credere, inuocare nomen, Iesu & vitā animæ habere credendo & inuocando) sunt fructus Euangelij.

CAPVT XXI.

P Ostea manifestauit se iterum Iesus.] deest, discipulis, [ad mare Tiberiadis.] Describitur locꝰ Galilęę. vt intelligamus discipulos post octo à resurrectione Iesu dies egressos à Hierusalem, & hac atque illac diuertisse [Manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrꝰ & Thomas qui dicitur Didymus, & Nathanael q erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo.] Isti septē eiusdē artis describuntur simul: vt pari ratione intelligamus alios nō diuulsos sed fere cateruatim sociatos [Dicit eis Simon Petrus: vado piscari:] pro, piscatum. Petrus postquàm iam ter viderat Iesum qui surrexerat à mortuis, post apertum et sensum vt intelligeret scripturas, post acceptum spiritū sanctum, vadit ad piscādū, vt intelligamus non dedecere hæc & similia exercitia Apostolicos sacerdotes. [Dicunt ei, venimus & nos tecum.] Hinc apparet quòd omnes isti piscatores erant, [Et exierunt,] Superfluit & [& ascenderūt in nauim,] deest, statim. [& illa nocte nihil prendiderūt. Mane autē iā facto stetit Iesus in littore.] Non in mari, ne Phantasma putaretur, sed in terra, vt verus homo haberetur. [Non tamen cognouerunt discipuli quia.] pro, quòd, [Iesus est.] Mirum est quòd nec visu nec auditu cognouerūt Iesum cum quo tanto tēpore fuerant conuersati, qui tūc etiam loquebatur eis subiuncta verba. Et quum ex parte discipulorum non appareat impedimentum (credebant enim & acceperant spiritum sanctum) nec ex parte Iesu appareat mutatio (puta q̄ in alia specie apparuerit aut alia voce locutus fuerit: quū subiungatur absque narrata mutatiōe aliqua in ipso Iesu, ꝓ postea cognouerūt eum) relinquitur quòd ex parte immutationis medię hoc causatū fuerit quòdnō cognouerunt eum, hoc est q̄ neq; species visibiles neque species audibiles perueniebant ad discipulos ex integro. hoc est cum omnibus cōditionibus quas ab obiecto habebāt, quòd sine miraculo nō fuit. Postea autē subtracta hac miraculosa suspēsione imutatiōis, cognouerunt eū.

[Dicit ergo eis Iesus, Pueri.] pro, filioli. Blãdo nomine fatigatos sine fructu nocte illa discipulos, vere sibi charos vt filiolos appellat [Nunquid] Negandũ est [Num quid pulmẽtarij habetis?] vel ad verbũ, nũ quòd pulmentariũ habetis? Græca dictio nõ est simplex sed composita ad significãdũ cibũ qui adiungitur, proculdubio panì: sed interpres carens proprio vocabulo ei' quòd vulgari Italico dicim' cõpanatico, vsus est pulmẽtarij nomine ad significãdũ cõmuni nomine cibũ qui sũ pane comedit qualis est caro piscium & animaliũ. [Respõderũt ei nõ. Dicit eis] deest, ille aũt. Legẽdũ est. [Ille aũt dicit eis mittite ī dexterã] pro, in dexteras partes, [nauigij rete: & inuenietis Miserũt ergo. & iã nõ valebãt illud trahere præ multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille quẽ diligebat Iesus, Petro dominus est] Ioannes dono intellectus scipit præ cæteris donari nã cõferẽdo multitudinẽ piscium difficultate tractũ retis cũ verbis illius hominis qui in littore tũc eis dixerat, mittite ī dexteras partes & inuenietis, cõclusit & intellexit q; ille hõ ī littore est Iesus. Et hoc indubie asseruit Petro, sibi valde familiari. [Simõ] deest ergo, [Petrus quum audisset quia.] pro, quòd. [dominꝰ est] Quẽadmodũ intellectꝰ Ioãnis, ita amor Petri ad adeũdũ Iesũ describitur quòd stati quũ audiuit, relictis omnibus iuit ad Iesum. [Tunica.] pro, superindumento. Græca enim dictio non significat tunicam sed superindumentum, quicquid sit illud supremum vestimentum, quod pallium appellari videtur. [Succinxit se.] vt corpus tãtum operiret, non crura & inferiores partes. ([Erat enim nudꝰ) & misit se in mare.] Non dicit quòd ambulauit super mare, sed q; se misit in mare Erat enim tam parũ alta aqua vt posset ambulare homo in illa. [Alij aũt discipuli nauigio.] pro, nauicula, [venerũt (non enim longe erant à terra, sed quasi] pro, circiter, [cubitis ducentis] A dictione nõ, hucusque, est parenthesis & refertur ad reddendã rationẽ quare Petrus misit se in mare absq; periculo, q; parum. s. distabãt à terra. Ita quòd & Petrus ambulare & nauicula abire vehi possent in duobus enim palmis aquæ nauiculæ natant. [Trahentes rete piscium. Vt ergo descenderunt in terram, viderũt.] pro, vident, [prunas positas, & piscem superpositum, & panẽ.] Discipuli alij trahentes rete, è nauicula descenderunt continuantes tractũ: & vbi descenderunt, vident congestas prunas & piscem quem ipsi non attulerant positum super prunas Iesus enim angelorum ministerio & prunas & piscem & panẽ attulerat & disposuerat, siue de nouo formauerat, præparãs partẽ saltẽ prandij. Dico autẽ partẽ, quia iussit afferri ex piscibus nouiter captis, nõ ad superfluitatem.

[Dicit

[Dicit eis Iesus: afferte de piscibus quos prẽdidistis nunc. Ascendit Simon Petrus.] Tacet euangelista quæ Petrus dixerit Iesu aut ecõuerso & Petrum qui cum Iesu erat, ad præceptum Iesu præcipientis vt afferrent de piscibus captis, conscendisse nauem vt celerius implerentur iussa describit. Ita quòd vbi prius alij discipuli fuerãt in nauicula & Petrus extra, modo alij discipuli sunt in terra continuantes tractum retis & Petrus ascendit in nauiculam ad trahendum rete. [Et traxit rete in terram plenum magnis piscibus, cẽtum quinquagintatrib⁹.] Petrus in nauicula describitur quòd traxit rete in terram nõ quòd solus traheret, sed quòd ipse è nauicula subleuabat rete, facilitans tractum: vt ipso hic subleuãte rete plenum piscibus prope terram, reliquorum discipulorum in terra trahentium tractum quodammodo efficeret subleuando. [Et quum tanti] pro, tot, [essent non est scissum rete.] Miraculo dignum euangelista censet quòd tot magni pisces simul tracti fuerint' absq; scissione retis. vt intelligamus & hoc ad cumulum miraculi accessisse. [Dicit eis Iesus. Venite.] Reuerentia discipulorum retinens eos ab appropinquatione ad Iesum insinuatur, describendo quòd Iesus inuitauit eos, venite [Prandete.] Hinc apparet quòd illo tempore non tantum cœnabatur, sed etiam prandium fiebat. Erat enim mane quum hoc gestum est. [Et nemo audebat discumbentium] pro, discipulorum, [interrogare eũ, tu quis es?] Describitur quòd antequam discumberent, quando Iesus dixit eis venite prandete, discipuli cognouerũt ipsum esse Iesum [Scientes.] Vtrunque dicit euangelista: & quòd non audebãt interrogare, & quòd sciebãt ipsum esse Iesum, vt intelligamus non pusillanimitatem, sed reuerẽtiã discipulorum retrahentem tum ab appropinquatione ad Iesum tum ab interrogatione. & reuerentiam retrahentem ab vtroque, causari à scientia (à certa notitia) quòd ipse esset dominus, quia, pro, quòd dominus est. Non dicit quia Iesus est, sed quia dominus est vt rationem reuerentiæ retractiuæ intelligamus ex dominio. [Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis.] Omnia sunt præsentis tẽporis Legẽdum est, [& accipit panem & dat eis. & piscem similiter.] Dicendo & venit, significat accessum Iesu ad eos iã discũbẽtes tãquam Iesus officio ministri fungatur: dum describitur quòd non solum venit, sed accipit panem & piscem & dat eis quæ parauerat. [Hoc iam tertio.] pro, hac iam tertia vice, [manifestatꝰ est Iesus discipulis suis quũ resurrexisset à mortuis.] Nõ solũ manifestationẽ, sed tertiam manifestationem asserit Ioannes hãc fuisse: vt intelligam⁹ manifestationes alias ab alijs scriptas, fuisse post

hanc Ita quòd antequam discipuli conuenirent in montem Galilææ constitutum illis à Iesu, fuis hæc apparitio iuxta mare Galileæ, vt etiam sic impletũ sciamus quòd Iesus præcessit eos in Galilæam. ¶Sed bene nota quod non dicit hanc tertiam manifestationem absolute (quoniam ipsemet scripserat quatuor) sed dicit tertiam discipulis suis. ¶Verum non caret quæstionis scrupulo hæc assertio: quia apud Lucam Iesus ipso die quo resurrexit, manifestatus est discipulis in Emaus, ac per hoc ista non est tertia discipulis suis, sed quarta. Solutio est quod appellatione discipulorum Ioannes gratia materiæ intelligit Apostolos. Dico autem gratia materiæ (hoc est resurrectionis Christi testificãdæ) appellasse illos discipulos, qui erant decreti proprij testes resurrectionis Christi, hos autem constat esse Apostolos. vt patet Actuum. 1. dicente Petro, oportet ex his vnum testem nobiscum fieri resurrectionis eius ad plebem. Et constat illos duos discipulos in Emaus nõ fuisse Apostolos: quoniam ipsi regressi in Hierusalem, inuenerunt congregatos vndecim. ¶Et significantius libra numerum pluralem, discipulis suis vt non supputetur manifestatio illa qua Iesus ipso quo resurrexit die, Apostolo Petro soli apparuit. Remanet itaque solida veritas hanc esse tertiam manifestationem Apostolis, in numero plurali. [Quum ergo prandissent.] Iesus non minima mysteria exercuit immediate post sumptum cibum. Nam & sacramentũ Eucharistiæ instituit post cœnam: & in die resurrectionis postquam comedit coram discipulis, aperuit illis sensum, dedit spiritum sanctũ & nunc post prandium committit Petro pontificatum. Vt discam ab exemplo tam cœnam quàm prandium sic sumere, vt nullũ præstetur impedimentum exercitijs spiritualibus vt nõ minus idonei simus ad exercitia spiritualia. [Dixit Simon Petro Iesus. Simon Ioannis.] pro, Iona. Pater enim Simonis Petri non Ioannes, sed Ionas vocabatur, vt clare patet Matth. 16. Simon bar Iona, hoc est filius Iona. [Diligis me.] Antequam curam ouium committat, non petit scis aut potes aut vis, sed diligis me. Non dicit diligis oues meas, diligis præmia mea, promissiones meas & huiusmodi, sed diligis me. [Plus his?] Clarius dixisset interpres plus quam hi. Ita ℘ duo petit. alterum est diligis me. alterum est plus quàm hi. ¶Et hęc cõparatiua cõuincit quòd alloquitur Petrũ vt distinguitur ab alijs Apostolis: vt hinc clare constet pontificatũ cõmissum fuisse Petro ℘ nulli alij Apostolo. [Dicit ei.] Prima Petri responsio. [Etiam domine.] Affirmat quæsitũ. [Tu scis] Asserit ipsum Iesum in teste interni affectus ipsius Petri, profitẽs per hoc Iesum videre cor.

cor Petri. [Quia] pro, ℘, [amo &c.] Explicat hoc Petr⁹, ne affirmatio dicta (etiam domine) intelligeretur extendi ad totum quæsitũ. Refugit enim Petrus respondere ad secundam quæsiti partem scilicet plus quàm hi. hoc enim non nisi temere & præsumptuose potuisset affirmare. Et propterea explicat afferendo Iesum in testem quo ad primam tantum quæsiti partem (scilicet diligis me) dicendo tu scis quòd amo te, [Dicit ei. pasce agnos meos.] Vide quibus verbis pontificatus cõmittitur, ad similitudinẽ pascẽtis agnos mãdat vt cibum animæ det agnis, non vrsis, non leonibus, sed agnis, sed hominibus similibus agnis, non qualicunque ratione, sed quia mei sunt. Ideo petij diligis me plus quàm hi, vt ex maiori dilectione erga me, assumeres studium atque onus pascendi agnos nõ tuos sed meos. Nulla merces, nulla mercedis ratio, nulla Petri vtilitas proponitur: sed solus Christi amor exigitur & affertur ratio pascendi agnos Christi. [Dicit ei iterũ] pro, rursus secundo. Narrat euangelista quòd non solum secundo, sed etiã rursus (hoc est velut à capite incipiens) interrogauit [Simõ Ioãnis.] pro, Iona, [diligis me?] Non repetit secundam partem prius quæsiti (scilicet plus quã hi) ne putaret Petrus repeti interrogationem quia non respõderat ad secundam particulã. vt intelligeret repeti interrogationẽ propter primam particulam, eisdem præcisè verbis factã. [Ait illi etiam domine, tu scis qa.] pro, quòd [amo te.] Repetit respõsionẽ Petr⁹ de verbo ad verbum. & propterea non est opus expositionem repetere. [Dicit ei, pasce agnos meos] pro, rege oues meas. Alijs verbis vtitur modo, vbi prius dixerat pasce modo dicit rege Sed aduerte ℘ Græca dictio non significat regere cõmuniter, sed regere pastoraliter, quod quia Latinus sermo nõ potest explicare vnica dictione, ideo tutius putauit interpres dicere pasce. ¶Et vbi prius dixerat agnos meos, modo dicit oues meas, quę sunt matres agnorum Sed & oues sine cornibus sunt & inermes sicut agni. ¶Et per hos duos actus (pascere. s. & regere) vniuersa officia necessaria animabus, cõprehensa sunt. Pascere enim est prouidere de cibo animæ, regere vero est prouidere illis educendo & inducendo, stabulãdo & illa faciendo quæ apud Eze. c. 34. scribuntur, quod est gubernare animas secundũ expediẽtia saluti animarũ ipsarũ. [Dicit ei tertio] Ideo Ies⁹ multiplicat q̃stionẽ de amore sui. vt intelligam⁹ primum secundum & tertiũ requisitum ad pontificem esse amorẽ ipsius Iesu, & hinc totũ negociũ pendere, & sine hoc amore non esse pontificẽ aut pastorẽ nisi equiuoce. Vt disceremus nullũ esse assumendũ ad pastorale officiũ nisi credatur teste Iesu quòd amet ipsum

Universidad de Deusto
Biblioteca

sum Iesum, hoc est nisi credatur in veritate cõscientiæ corã deo. Ille amet Iesum. Et similiter ipse qui assumitur in pastorem nisi coram deo cognoscat se amare Iesum, nulla debet ratione pastorale officium suscipere [Simõ Ioannis]pro,Iona [amas me?]Bis interrogauerat diligis me:modo interrogat amas me, augẽdo interrogationem. Diligere enim voluntatis est eligentis bene velle alicui:amare autem impetum addit affectus, significans quòd beneuolentiæ actus extenditur vsque ad appetitum sensitiuum in quo est passio amoris hinc enim tractum est vt vehementer diligere dicatur amare. [Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio amas me?]Memor Petrus eius quod acciderat ei ante mortem Christi (quod s.quum dixisset quòd paratus erat in carcerem & mortem cum Iesu,audierat quàm nesciebat futuram negatione)contristatus est modo incipiẽs dubitare de aliquo malo futuro.[Et dicit ei. Domine tu oia nosti.]Bis dixerat etiã domine:modo nõ audet asserere,sed plus credens sciẽtiæ Iesu quàm sibipsi,quàm cordi proprio,dicit domine tu omnia scis, etiã mea intima tã præsentia quã futura [Tu scis.]pro,tu cognoscis Non desistit tamẽ inuocare ipsum testẽ,[quia.]pro,quòd [amo te,]Perseuerat Petr⁹ semper repetendo idẽ verbũ,amo te. Sentiebat in seipso Petrus affectũ amoris erga Iesum & propterea quanuis bis Iesus interrogauerit diligis me,ipse tamen sẽper respondit amo,plus respõdens:vtpote cõscius sui proprij affectus erga Iesum [Dicit ei]deest,Iesus,[Pasce oues meas.]Secũda vice dixerat rege oues meas:modo dicit pasce oues meas. Ita quòd vterque actus(pascendi & regendi)explicatus est respectu ouium:respectu autem agnorum solus actus pascendi explicatus est:ea ratione quia regimen pastorale principaliter respicit oues,& velut accessorie agnos, cibus autẽ vtrisque est æque necessarius. Et absque vlla exceptione tam agnos quàm oues committit vt intelligam⁹ nõ has vel illas oues, nõ hos vel illos agnos, sed omniũ agnorum ac ouium curam Petro cõmitti. ¶Et quãuis omniũ Christianorum cura cõmissa intelligatur Petro,soli tamen prædestinati (qui soli agni & oues Iesu Christi sunt) explicantur pascẽdi & regendi à Petro:quia huc tẽdit institutio pastoralis officij & curæ,vt prædestinati pastu & regimine spiritus seruentur, & perducantur ad beatitudinẽ.¶Cõmittuntur aũt pascendi,& regẽdi pastoraliter,sub nomine ouiũ & agnorũ: vt intelligam⁹ regimẽ Petri institutũ vt sit regimen hominũ inermiũ, hoim appetentiũ pasci regi & á pastore,vt sit regimen non viens gladio,sed baculo pastorali,nõ ad percutiendũ,sed ad dirigẽdũ oues.Ita tamen vt in regimine

regimine pastorali intelligatur etiã seruare agnos ac oues á lupis, leonib⁹ & vrsis:prout debet & decet pastorẽ seruare gregẽ ab his. hoc em̃ est illud regimẽ de quo superiꝰ dictũ est,bonꝰ pastor animam suã dat pro ouibus:tuẽdo oues à lupis,leonibus & reliquis ad pditionem animarum(non rerum,non corporum) rẽdentibus, falsa doctrina vel peruersis studijs , institutis, suasionibus, moribus & exemplis [Amen amen dico tibi] Iuncto officio pastorali subiungit fructũ,in præsenti vita subsecuturũ, ad significandum fructum officij pastoralis in præsenti vita esse martyriũ. [Quũ esses iunior.]Descripturus martyrium Petri,vt magis memoria retineretur,metaphorico vtitur sermone à contrarijs conditionibus ætatũ,iuuentilis scilicet & senilis. Et propterea tria præteritæ ætatis commemorat Primum adolescentiam,dicendò quum esses iunior. Significatur enim per hoc quod tunc erat iuuenis & minor ætas commemoratur. [Cingebas te]secundo commemoratur facultas cingendi seipsum . ad literam significando facultatem vtendi manibus libere,ad cingendum seipsum [Et ambulabas vbi]pro, quo,[volebas.] Tertio commemoratur libertas ambulandi ad deliberata loca. ¶Quo contra describit conditiones ætatis senilis, subiũgendo.[Quũ aũt senueris]Et hinc clare patet Petrũ tũc fuisse iuuenẽ:quũ quadraginta fere anni fluxerint post hæc verba vsque ad mortẽ Petri,q̃ sub hac metaphora describit Iesus [Extẽdes manꝰ tuas.]senili debilitate iã impotẽtes. [Et alius te cinget.] Ad literã senex ipotes se cingere,extendit manus (ne impedimẽto sint officio cingẽdi)& alꝰ cingit eũ [Et ducet quo tu nõ vis.]Superfluit tu. Sicut cõtra illud, cãgebas te(peuldubio manibꝰ tuis)deserẽs:ipse extẽdes manus tuas & alius te cinget,ita cõtra illud & ambulabas quo volebas,describit & ducet quo nõ vis. Ad literã enim senes ducuntur quandoque quo nõ volũt. [Hoc aũt dixit.]Explanat Euãgelista quorsum hæc dixerit.[Significans qua morte clarificaturus.]pro,glorificaturus,[esset deũ]Genus mortis significaturi explicat,dicendo qua morte:extensione siquidem manuũ mortis crucis significata est Quę etiam significatur ex hoc quod dicitur, alius cinget te.qui enim cruci affigebantur,ligabantur,prius in ipsa cruce. Quod dicit & ducet quo non vis , mortem ipsam violentam ac crudelem significat. Quam voluntate naturali non solum Petrus sed etiã ipse Christus non voluit.Vnde & dixit.non sicut ego volo fiat sed sicut tu vis. ¶Hæc scripsit Ioannes postquam iam Petrus crucifixus erat:nam scripsit mortuo Domitiano , Petrus autem fuerat crucifixus vltimo Neronis anno.Et propterea

futurum

futurum glorificaturus refertur ad tempus prolatorum à Iesu verborum, non ad tempus quo scriptum est euangelium. [Et quum hoc dixisset, dicit ei. Sequere me.] Ad literã mãdat vt corporali gressu sequeretur Iesum ambulantẽ seu incipientem ambulare. mysterium tamẽ imitationis sui crucifixi intendẽs. vt postea declarabit. [Conuersus.] Deest autẽ, [Petrus.] Corporaliter vertit se Petr⁹ sequendo Iesum. [Vidit illũ discipulũ quẽ diligebat Iesus sequentẽ] corporali gressu. Quanuis soli Petro Iesus dixerit sequere me, Ioãnes non iussus secutus est etiã post tergum Petri & Petrus versus retro, vidit Ioannem sequẽtem. [Qui & recubuit.] pro. cecidit. Nõ enim sedit aut iacuit, sed capite cecidit. [In cœna super pectus ei⁹, & dixit. domine quis est qui tradet.] pro, tradit, te? Non vane Ioannes qui solutus est describere seipsum ab vna conditione (scilicet quẽ diligebat Iesus familiaribus signis) modo describit seipsum à casu super pect⁹ in cœna & actu interrogãdi de proditore. sed vsus est tot præcipuis beneuolẽtiæ, familiaritatis ac fiduciæ indicijs, ad significãdũ in qualẽ gradum post Christi negationẽ Petrus ascit⁹ fuerat vt scilicet ipse Petrus interroget pro Ioanne tam dilecto, tã domestico ipsi Iesu, qui Petrus antequã negaret Christum interpellabat Ioannem vt interrogaret Iesum. Vt intelligamus in magnis internam amicitiam dei ascribi quãdoque homines post crimina quãm ante habuerant. Aeſi apertius dixisset conuersus Petrus vidit illum discipulum quem diligebat Iesus, cui ipse Petrus innuit in cœna vt interrogaret Iesum &c. [Hunc ergo.] superfluit ergo, [quum vidisset Petrus, dicit Iesu domine hic autem quid?] Verbum multũ commune: sed ex subiunctis apparet ℘ de genere mortis seu de morte Petrus quæsiuit. [Dicit ei Iesus Sic.] Corruptus est textus Latinus, nõ ab interprete, sed à nescio quo. Legendũ est. [Si eũ volo manere donec veniam, quid ad te?] Ita ℘ nõ est aduerbiũ sic, sed coniunctio cõditionalis si. Et ita quilibet debet non solũ legere in ecclesia, sed delere de proprio codice sic. Et hoc autẽ ita itate veritatis Euãgelicæ quia nõ est mutand⁹ sensus textus Euãgelici propter inueteratũ errorẽ scriptorũ. ¶ Et est sermo nihil desimiẽs, nisi ℘ non pertinebat ad Petrũ si Iesus vellet manere Ioannẽ vsque ad suũ aduentũ. [Tu me sequere.] Hinc apparet ℘ mysteriũ intendebat imitationis, mãdãdo sequere me. nam clare patet hoc nũc repeti quo ad mysterium imitationis, tu me sequere, imitando mortẽ crucis hoc pertinet ad te, & nõ spectat ad te si Ioannẽ volo manere donec veniã. [Exiuit ergo sermo iste inter fratres quia.] pro, ℘ [discipul⁹ ille nõ moritur.] Subiũgit Euãgelista sensum in

sum in quo Apostoli intellexerunt verba Christi de Ioanne, quod scilicet intellexerunt Iesum insinuasse per illam reprehensionem Petri quod Ioannes non moreretur, sed victurus esset vsque ad secundũ Christi aduentũ, cũ quo sempiterna deinceps gloria frueretur. [Et non dixit ei Iesus, non moritur.] Non asserit Euãgelista sensum diuulgatũ inter Apostolos esse falsum, sed asserit ℘ Iesus non asseruit illum sensum quia vere nullũ sensum de mãsione aut nõ mansione Ioannis asseruit. Ita ℘ non intendit Euangelista dicere, & nõ dixit Iesus nõ moritur, id est hęc verba nõ moritur (quoniã nec Apostoli dicebant quòd Iesus dixerit hæc verba) sed intendit dicere, & nõ dixit, nõ asseruit Iesus non moritur, id est sensum significatũ per hæc verba non moritur. quem sensum Apostoli intellexerãt. [Sed sic.] pro, si, [eum volo manere donec veniam quid ad te?] Hinc etiam proterui possunt conuinci quod corrupte legitur aduerbium sic. nam ab euangelista repetitur vnica oratio, si eũ volo manere donec veniam quid ad te. non esset autem vnica oratio legendo aduerbium sic. Nec opus fuisset repetere quid ad te, si esset altera oratio: sicut non est repetitum tu me sequere. ¶ Aduerte hic quod ex sensu diuulgato inter apostolos, apparet quod de secundo Christi aduentu dictum fit donec veniam. & similiter ℘ de mansione in hac vita dictum fit manere. Sed quia nihil asseruit Iesus nec euangelista aliter declarauit, sensus literalis esse videtur, quòd si eum volo manere in hac vita donec veniam quid ad te? Et multo minus ad te pertinet scire si eũ volo manere sine aliquo genere mortis violentæ donec veniam ad accipiẽdum eum ad me ad quem enim non spectat scire mortem vel vitam Ioannis, multo minus spectat scire genus mortis. super quo genere orta & formata fuerat interrogatio Petri quærentis hic autem quid? Et scripsit hæc euangelista vt intelligerent pastores ecclesiæ non spectare ad eos quærere futuros euentus eorum quæ ex voluntate pendent Iesu. Satis est eis solicitos esse de præcepto eis facto. tu me sequere, tu me imitare. [Hic est discipulus ille qui testimoniũ perhibet de his, & scripsit hęc. Et scimus quia.] pro, ℘, [verũ est testimoniũ eius.] Ioannes in persona totius ecclesiæ loquitur dicendo & scimus. Quod proculdubio spiritusancto agente dixit vt non ipse solus sed vniuersa ecclesia certitudinem profiteatur veri testimonij. [Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus.] Superius dixit multa alia miracula facta à Iesu in conspectu discipulorum, non esse scripta in libro hoc modo extendit sermonem ad quæcunque facta, siue signa siue non signa, siue in conspectu discipulorum siue non.

non [Quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse.] Superfluit posse. & legendum est. [Capturum qui scribendi sunt.] pro, scribēdi forent, [libros.] Nō dicit nec ipsum arbitror mūdum capturum illa facta si scribenda essent, sed libros qui scribendi forent: vt intelligamus quod non de ipsis factis à Iesu, sed de libris arbitratur quod mundus non caperet. Vt intelligamus quòd de innumera multitudine librorum conficiendorum si per singula scriberentur facta Iesu, loquitur & percipiamus hyperbolica figura non latenter sed manifeste ipsum vti, non in persona ecclesiæ sed in persona propria. ¶Apparet enim manifesta hyperbole, dicēdo quod si scriberentur mundus non caperet. cōstat nanque quòd si scribuntur in mundo scribuntur. Sed sicut describentes maximam velocitatem dicimus velociorem aquilis aut vento, & describentes maximam albedinem dicimus albiorem niue, & similia ita Ioannes significat maximā multitudinem factorū à Iesu ex hoc quòd si sigillatim scriberentur, mundus non caperet libros continentes tot facta. Et sicut non mentitur nec falsum dicit dicens velociorem aquilis aut vento, candidiorem niue & huiusmodi (quia intelliguntur hæc hyperbolice dicta: & non ad fallendum, sed ad significandum magnam velocitatem, vel magnum candorem, &c.) ita nihil mendacij nihil falsi hic arbitratur Ioannes: quoniam hyperbolice se manifestat loqui ad significandum innumerabilem multitudinem factorum Iesu. Cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen. Caietæ die. 16. Maij. 1528.

Commentariorum Thomæ de Vio Caietani Cardinalis sancti Xisti in euangelium secundum Ioannem Finis.

Excudebantur à Nicolao Buffet,
e regione collegij Remensis.
1 5 4 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca